

Ա. Ա. ԱՐՄԱՆՅԱՆԻ

ԳՐԱԲԱՐԻ

ԶԵՌԵԱՐԿ

ՀԱՅԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԳՐԱԲԱՐԻ ՁԵՌՆԱԲԿ

Բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների
ուսանողների համար

Երկրորդ բարեփոխված հրատարակություն

2110

ՀԱՅԳՆՏՈՒՄԱՐՆԿԶԲԱՏ

ԵՐԵՎԱՆ

1958

А. А. АБРААМЯН
Учебник грабара
(орбенеарминского языка)

Армучեօցիս

Երևան—1958

ԳՐԱԲԱՐԻ ՀՆՁՑՈՒՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ
ԵՎ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԻՔ

§ 1. Գրարարի հնչյունական կազմն արտացոլված է նրա այբուրենի մեջ, ըստ մկրտապան այբուրենի յուրաքանչյուր հնչյունի՝ հատկացված է եղել մի ստա, այնպես որ այբուրենի հորինման ու գործադրման շրջանում գրութխանք լիովին համապատասխանել է արտասանութխանք:

Գրարարն ունեցել է 36 հնչյուն, որոնց գրավոր արտահայտությունը՝ այբուրենը՝ ներկայիս է:

Ա այր	1	Ժ ծն	10	Ճ ճն	100	Խ սա	1000
Բ բն	2	Ի ինի	20	Ծ ճն	200	Ս սև	2000
Գ գիմ	3	Լ լլուն	30	Յ չի	300	Վ վեվ	3000
Դ դա	4	Խ խե	40	Ն նա	400	Տ տրան	4000
Ե եչ	5	Ս ծա	50	Շ շա	500	Ր րև	5000
Զ զա	6	Կ կեն	60	Ո ո	600	Յ ցա	6000
Է է	7	Հ հա	70	Չ չա	700	Ի վրան (հրան)	7000
Ը ըթ	8	Ձ ձա	80	Պ պև	800	Փ փյար	8000
Թ թա	9	Ղ զաա	90	Ջ ջև	900	Խ քև	9000

Ինչպես հայանի է, մեզնում արարական թվերի գործածությունն սկսվել է քաղաքի ու ժամանակների միջև այդ թվեր արտահայտելու համար հայ մատենագրութխան ու վիճադրութխան մեջ օգտագործվել է գրարարի այբուրենը՝ աստերի համապատասխան թվական արժեքով, ըստ որում վերահիշյալ յուր շարքերը ներթափանցութամբ արտահայտում են միավոր-

¹⁾ Տես հարց էր ստեղծվել միայն հասարակչության նախադաս արժեքագրված հնչյունի՝ հնչյութի համար, ուստի այսպեղ & այլուր հնչյունն անժան սակ մեջ նկատի ունենք հնչյունի թի:

ներք, առանձնաբերակ, հարկեր տարբերակները 1-ին շարքը թվագրվածների շարքն է, որն սկսվում է Ա-ով և վերջանում է Թ-ով (1-9 ներառյալ); 2-րդ շարքը առանձնաբերակների շարքն է, որն սկսվում է Թ-ով և վերջանում է Ղ-ով (10-90 ներառյալ); 3-րդ շարքը հարյուրադասերինն է, որն սկսվում է Ճ-ով և վերջանում է Ջ-ով (100-900 ներառյալ); վերջին շարքը հազարադասերինն է, որն սկսվում է Կ-ով և վերջանում է Բ-ով (1000-9000): Ավելի բարձր թվեր արտահայտելու համար գործադրվել է հասակ նշան (), որը կոչվում է բյուրի նշան, ու գրվելով ստան զրա՝ շորս զրոյով մեծացնում է նրա թվական արժեքը, օրինակ՝ Ա=1, Ա=10000, Է=5, Ե=50000):

Այս նշանը մեծ մասամբ հանդիպում է թվաբանական աշխատանքներում:

Թիվ արտահայտող ստաները մյուսներից զտակալ համար սովորաբար ստեղծվում էին վերջավանների կամ միջավանների մեջ յնչպես՝ ԸԻԵ, Կամ՝ ԸԻԵ. (=125):

Մեծ թվերը երբեմն էլ արտահայտվում էին ստաների համարաթվամբ, օրինակ՝ ԲԽ=2000:

§ 2. Գրաբարի ձևաբանություններն են՝ ա, ե, թ, ի, ու, ք և ք և ք բաղադրված հանդիպում են շատ բիջ դեպքերում, արտաքին ա) բայերի հրամայական եղանակի ներկա ժամանակի կզակի թիվի 2-րդ կեմբան՝ զրեան՝ (=զրբբ), պլամեան՝ (=պլամբբ), ալլա (=ալլան), մաան՝ (=մաանբբ), քաան՝ (=քաանբբ) և այլն. բ) առանձին գերանունների մեջ ինչպես՝ սա, զա, կա, քա (զա գերանուն սեռականը, իսկ որպես ստացական գերանուն, միայն ուղղականում, որն ունի նաև զուգանուն բոյ ձևը), գ) օտար հասակի անուններում, միայն աշիջ ձևերում՝ Նաղլաա, Կաախեա, Աախա, Արարխա՝ և այլն, զ) մի երկու այլ բառերում՝ ախա, ալլա (վերջինս երբեմն հանդիպում է նաև յ-ով): Սովորաբար այդ ձևաբանություններից հետո, որպես կանոն, բաղադրվում հանգես է գալիս յ ձևաբարը, օրինակ՝ բնծայ, ծառայ, պողսաալ, երկխյ, ծալածայ ևն:

§ 3. է ստանի համապատասխան հնչյունը երկրորդական

Վերջին օրինակները միայն ու ձևաբանության համար են:

ինն է կղել՝ էլ, ևսակ այն պարագայում արտահայտվել է և ձևաբանությունը, աղապես զորաց համար առանձին ստաներ չէին կարող ստեղծվել:

Գրաբարում սկզբնապես ու պարզ ձևաբանություններ չի եղել, նրա պիտակ կղել է ու երկրորդական՝ ու (ու) արտասանությամբ, որը գրաբարում մեծ արտահայտվել է և և ստաների համապատասխան:

Սակայն պետք է նկատել, որ դրանց բազմաբան արտաբերող պարզ հնչյունները խիստ սերտ արտասանությամբ են անեցել, և այդ պատճառով էլ ձևաբանակի բնթացքում դրանք արտասանությամբ ձևաբանակի և վերանակի են պարզ ձևաբանությունների Գրաբար մյուսներից զանազանելու համար պայմանավանդներն ստեղծվում են ք երկրորդականին ձևաբանություններ:

§ 4. Գրաբարի անեցել է հետևյալ բաղադան հնչյունները՝ բ, գ, դ, լ, թ, մ, յ, խ, ձ, կ, ճ, ձ, դ, ճ, մ, յ, ե, չ, չ, ալ, ջ, ս, ա, վ, ա, ք, ք, և ք:

Գրաբարի բաղադանական համարաբար հիմնականում համապատասխանում է ձևաբանակից հաջ գրական լեզվի բաղադանական համարաբարին՝ նկատելի են հետևյալ ստորբաղադանները՝ ա) գրաբարն անեցել է և հնչյունը, որը երկրորդականի ձևաբանաց բաղադան է (W), բ) ձևաբարը երկու անակ է կղել՝ առանձին կղելիս (փոփոկ արտասանությամբ) և կատակային (կրտ արտասանությամբ), գ) նին շրջանում գրաբարը չի անեցել ք բաղադանը (§ 18):

§ 5. Գրաբարն անեցել է նաև երկրորդականներ ու ետարորդականը:

- Երկրորդականներն են՝
- Ալ-փայլա, փայլ, ձայն.
- Ա-կորուա, ծանալթ, սաւն.
- Եա-պաւան, սեննակ, ժայլկան.
- Եւ-ալլան, աւան, հարնք.
- Իւ-միւն, նիւթ, սին.
- Ալ-բայ, թոյն, բոյն.
- Իո-սեղով, սրչոյ, համարաբար:

1) Այս հարցը հարգաբանական մեծ զինելի է. շատերը գտնում են, որ հնչյուն ստաների համարաբարում արտահայտվել է պարզ ձևաբանություն:

իրանց մեջ պետք է հաշվել նաև հ-ն (—հ-ի) և ու-ն (—ու-ի), որոնք մասնակի ընթացքում վեր են անցնել պարզ ձայնավորների (§ 3):

Ետարբրաններն են՝

Եայ—հրայք, պաշտանայք, շուգնայք (—աստղադաշտներ):

Իս—արցնայք, պատանայք (պատանի բառի հոգնակի գործիականն է՝ պատանիներով), այցնաք (—այգիներով):

Իայ—այգույն (այլի բառի սեական կամ որական հոլով է՝ և հոլով), կեղանույն (—ողջ-ողջ):

Իայ—միայն:

Ինչպես անում ենք, զբարբում երկարբրանների և ետարբրանների կազմավան մեջ ձայնավորների հետ միասին հանդես են գալիս չ և յ ձայնորոշները: Իր կազմավան մեջ ձայնորոշ չանի միայն ետ երկարբարուր, որը կազմված է և և ա պարզ ձայնավորներից:

**ՎԻՃԻՐՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏՄԱԿԱՆ
ՀՆՁՅՈՒՆԱՓՈՒՅՑՈՒՆԸ**

§ 6. Արդեն նշվել է (§ 1), որ այբուբենի նորինման ա կիրառման շրջանում զբարբի գրությունը լիովին համապատասխանել է արտասանությանը, զա զբարբի հին արտասանություններ էր, որ այժմ մենք կոչում ենք զբալին արտասանություն: Սակայն զբարբի արտասանությունը միշտ նույն կետի վրա չի մնում: Դարերի ընթացքում լեզվի արտասանական հնչյունական կողմը զանազան փոփոխություններ է կրում հետևանքով զբալյանից: Առաջ են գալիս ընդհանուր-պատմական (կամ տվյալական) հնչյունափոխություն զանազան երևույթներ, որոնց հիման վրա մեզոքում են զբարբի շնորք արտասանության կանոնները, որոնք տվյալաբար հասել են մեզ: Մենք այժմ զբարբյան բնագրերը կարգում ենք ոչ թե հին կամ զբալին արտասանությամբ, այլ շնորք փոփոխում և վաղուց արդեն բողոքային կամ իրավունք ստացած արտասանությամբ:

Գրաբարյան բնագրերը ընդամենը արտասանության կարգովու

1 Միայն այս բառն է, այլ ուրիշներ չկան:

համար պետք է ներառն անհնար ընդհանուր պատմական հնչյունափոխության հետևյալ դեպքերը:

ա) Փոփոխություններ ձայնավորների արտասանության մեջ

§ 7. Ը ձայնավորը բառակցքում արտասանվում է յն՝ կյանկ—իւյանկ, կրկ—կրկ, իսկ բառակցքում մնում է նույն արտասանությամբ՝ բնկ—բնկ, մեծ—մեծ, սեղան—սեղան:

§ 8. Ո ձայնավորը բառակցքում արտասանվում է վո՝ ոչ—իսար—փոխար, ոսկի—փոսկի, որս—փորս: Կան բացառություններ ով, ովսպիս, ովկիլեոս, ովսանայ (—օրհնության ձայն), որտեղ ու-ն պահպանում է իր հին արտասանությունը:

Այս ձայնավորը բառակցքում արտասանության փոփոխություն չի կրել:

բ) Փոփոխություններ երկարբրանների արտասանության մեջ

§ 9. է և ու երբեմնի երկարբրանները վերածվել են պարզ ձայնավորների: Է-ն բարբ գիրքերում արտասանվում է որպես պարզ ձայնավոր՝ էակ, էգ, էչ, կե—կես, մե—մեշ, սկ—սկր, բազէ—բազե, բալէ—բալե:

Աւ-ն ձայնավորից առաջ արտասանվում է վ՝ նուկր—նվեր, պատուկր—պատվեր, շիկուած—շիված, բուսկան—թվական, կուսկ—կախկ, իսկ Մնացած դեպքերում՝ որպես պարզ ու (ս) ձայնավոր՝ ուսանել—ուսանի, սուկ—սուհ, կատու—կատու:

§ 10. Աւ երկարբարուր պարզվելով (փակ վանկում) վերածվել է օ-ի՝ աւծ—օծ, աւր—օր, արաւր—արօր, գաւրիլ—գօրօր, սաւր—սաթ: Կան բացառություններ՝ աղանի և նուր:

ՇԱՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏՄԱԿԱՆ — Ընթացում է, որ աղանի և նուր բառերում ա-ից հետո արտասանվել է բ ձայնավոր, որը խոնարհել է հիմնով երկարբարուր պարզացմանը:

Բացի այս անփոփոխ բառերից, աւ երկարբարուր պահպանում են նաև այլ բառաներ, որոնք ունեն ա հնչյունափոխություն վերջինս ըստ բառի փոփոխության ընդհանրով բաղաձայնի մաս՝ չի փոխվում. ապաև լինում է աւ-ով վերջավորվող բառերի մեջ՝ հոգնակի ուղղականում, ք-ից առաջ՝ նաւ-նաւք, քաւ-քաւք, կարաւ-կարաւք և այլն, հոգնակի հայցականում, ա-ից առաջ՝

հասն, քանս, կարաս, Հողերից տասը՝ կուսան (—կուսածը կամ
սո՞ն կուսածը), կարաւղ (—ուղ կարածը), հասս (—սար հասը),
որտք շեշտափոխում անկերտ՝ շախղ—շաւղի, Փախիք—Փաւրի և
սպին Ալշուղի գեր սնին գաղտնափոխեր (ը-տի)։ Հոգնակն սպա-
կանում արան գուզակցիւմ է նաև քառասյակերի պանպանման
հանգում անքր։

Ա երկրորդութի արձանգակն ճնշյունափոխութեան հետե-
վանքով գրարարի այբարենի մեջ 12-րդ դարից հետս մտցվել է
ս ասոր, որը մետրոպոլան այբարենում չկար։¹

§ 11. Ա երկրորդութեան արտասանմամբ է որպէս յա երկ-
ձայն՝ գրեաց—գրաց (—գրեց), սիրեաց—սիրաց (—սիրեց),
վայրկեան—վարկեան, քառակ—քարակ

§ 12. Ի երկրորդութեան արտասանմամբ է որպէս յու երկ-
ձայն՝ րնգիւն—բնջան, ճիւղն—չյուսել, սրախը—սրալուք
(—սրաւորով)։

§ 13. Ա երկրորդութի արտասանմամբն որ հոգնակն է և Լ
երկրորդութի արտասանմամբն հետ, այդ երեսնվեմ արտասանու-
մամբ է նաև գրաթյան մեջ, շատ քառերում հանդիպում է
այդ երկրորդութեան գուգոնու գրաթյան՝ այնք ը ալիք, աղ-
րեւք ը աղրիւք, բեր ը բիւք, հարեր ը հարիւք, մեւս ը միւս։

§ 14. Ոյ երկրորդութեան արտասանմամբ է որպէս ոյ երկ-
ձայն՝ յոյս—լուր, համբոյր—համբուր, ջնեմոյր—ջնեմուր (—տա-
քանում էր)։

4) Փոփոխութեան և արարականութեան արտասանութեան մեջ

§ 15. Այ կտարարութեան արտասանմամբ է յայ՝ անդալայր—
անդալայ (—անտիր, խոշոր կոշերտոր անասաններ), պաշտա-
նեալը—պաշտանալը։

§ 16. Այ կտարարութեան արտասանմամբն փոփոխութեան
պատճառով գրաթյան մեջ արտասանւում է ևս մեայ և ար-

¹ Ա երկրորդութի նշման պատճառն ճնշյունափոխութեանը լեզվի
մեջ արեւելափոխութեան եր փերածվել ավելի վաղ, փոստեր ունենը 10-րդ
դարի սկզբից, սակայն համապատասխան ասոր գրածովի է ավելի ուշ
չբնակի, իսկ ուշ վ պատճառն ճնշյունափոխութեանը արեւելափոխութեան
եր գործից 9-րդ դարից։ Այս մասին տես ՀՊՊՔ ԳՔ «Տեղեկագրեր» (Հաս-
տիակն գիտութեանը), Երեւան, 1957 թ., № 4։

տասանմամբ է յս՝ այգեարք ը այգեար—այգար (—այգեհերով),
կղզեարք ը կղզեար—կղզարք (—կղզեհերով), բնասանարք ը բնա-
նարք—բնասանարք։

ՆԱԼՆՈՒՄՆԻՔՅՈՒՆ.—Որտք բառերի մեջ ետ կտարար-
ութեան գուգոնու հանգն է պալիս և Երկրորդութի՝ վեաղ
(ցեղ) ը վեղ (նակ՝ դեղ), ետարն (—եոթն) ը երնն

§ 17. Իւ կտարարութեան արտասանմամբ է վույ՝ այգույն—
այգոյն, կենդանայն—կենդանոյն։

5) Փոփոխութեան և արարականութեան արտասանութեան մեջ

§ 18. Գրարարք չի անկցել ֆ ճնշյունը։ Փոխառյալ բա-
ռերի մեջ այդ ճնշյունի զիմաց գործածվել են մի և ն ճնշյուն-
ները, ինչպէս արեւակ՝ փիւղակի կամ փիլակի (հետ. բաւարդ—
պաւերտ, բանտ), փիլիսոփայ (բաւարդ),² նրասախ կամ փար-
սախ (չափի միակը է, փոխառած վրասնից է պարսկերենից)։

Փոսմանակի ընթացքում գիտակցելու արմատացրվել է
ֆ-ն որպէս ճնշյուն, և զրտ հետանքով էլ այբարենում ավե-
լայցվել է ֆ աստու եմ աղջկամով փոխառյալ բառերում այդ
ճնշյունն այլևս չի փոխարինմամբ այդ ճնշյուններով և գրաթյան
մեջ էլ արտասանմամբ է հաստիկ աստու, ինչպէս՝ ֆուար,
ֆասաղ, ֆիլիպ (—սպր, հասաղ) և այլն։

§ 19. Կասակայն ։ ճնշյունը թանձրանումով վերածվել է ղ
ճնշյուննէ։ Հայտնի են մի շարք գուգոնու մեներ, ինչպէս արեւակ՝
ղայ ը զղայ (—ղաղարի), լակիչ ը լակիչ (—գործ), շիլ շիլ-
տուար ը սաղար (—գորտուտ) և այլն։

§ 20. Յ մտնորդը բառակցութեան արտասանմամբ է ն՝ յա-
նակ—հանակ, յիշիլ—հիշիլ, յոյս—հոյս, յարդ—հորդ, իսկ բա-
սարարութեան չի արտասանմամբ՝ բնմայ—բնմա, մաալ—մաա,
պղղտայ—պղղտա, կրկիլ—կրկու, մաալ—մաա (—մաաի),

¹ Այդ ճնշյունը գոյութեան շունի նաև հայերենի որտք բարբառներում
(Կարարագի, Թրիլիսի և այլն)։

² Այս բառը փոխառում է ասորերենի միջնորդամով։

³ Այս բառը հանգեցում է նաև իրասախ մեով։

⁴ Ըստ Հ Անասյանի՝ ճնշյունայն այդ կերտվել հայերենում վերջու-
կանացի մեծագրվել է 9-րդ դարում, տես ՀՊՊՔ ԳՔ «Տեղեկագրեր» (Հա-
ստիակն գիտութեանը), Երեւան, 1948, № 2։

ՉՔՅՂ—չբյ (—չբի)՝¹ կան լուսալուսիքուններ՝ խոյ, հոյ, հոյ, հոյ (—թայ), վայ

§ 21. Ի ձայնորդը բառամիջում ձայնադրից առաջ և բառադիրքում արտասանվում է մ՝ հուսասար—հալասար, հուս—հուսվ, հիւսանդ—հիսանդ, քիւ—քիվ, աւետար—ալետար, պատահեւոյ—պատանոյ:

§ 22. Զայնդ պայթական ք, գ, ղ և ձայնդ պայթա-չխականն հ, ջ բաղաձայնները որոշ զնայքերում արտասանվում են իտւլ շնչեղ՝ փ, ք, ք, ց, չ, ինչպես ժամանակակից գրական հայերենում:

ՇԵՇՏ ԵՎ ՇԵՇՏԻՑ ԿԱՔՎՋԱՄ ՀՆՉՅՈՒՆԱՓՈՒՅՈՒԹՅՈՒՆ

§ 23. Գրարարում բառական շեշտը հաստատուն է, ունի իր կարուն սեղը՝ զբմում է բառի վերջին վանկի ձայնադրի վրա, օրինակ՝ աշխարհ—աշխարհի՝, բաղաք—բաղաքի՝—բաղաքացի՝: Ենթադրանքով շեշտով վանկի որոշակեալթյունը՝ ոսկուրարար բառական շեշտը գրութան մեջ չենք արտահայտում: Գրութան մեջ արտահայտվում է սուր շեշտը՝ բուն հրամայականում (զբեա՛, զքեցե՛ք, աև՛ս, սևսե՛ք), արդեւական հրամայականում, զբովում մի արդեւականի վրա (մի՛ գրիր, մի՛ սեւսանք), ինչպես նաև սերտզգակի հարցում արտահայտող բառերում, օրինակ՝ «Ի՞նչ ուրախ բաղձամարտոջ Արտաշէս զարտաբն, ևւ սահմանս հաստատեաց» (Սար, 2-րդ, մՁ, էջ 186):

§ 24. Եթև վերջին վանդը գաղտնայան է (այսինքն կազմված է ք ձայնադրով), շեշտն անցնում է վերջնիկի վանկի վրա, օրինակ՝ ամա՛ռ(ք)ն, ասա՛մ(ք)ն, հի՛մ(ք)ն, մա՛ս(ք)ն, փա՛ր(ք)ք:

§ 25. Կցական բարդութան կազմված մի շաք բառերում շեշտը կրում է բարդութան սուսջին բաղադրիչը, այդ պատճառով էլ այդ բառերում շեշտը վերջին վանկի վրա չի լինում, օրինակ՝ ա՛յապև, ա՛յղափ, ա՛յնպև, աո՛յնպև, ես՛յնպև, ս՛րպև, ա՛յլափ, ս՛րպափ, ան՛ալափի (<անա+աալափ), ան՛ալափի (<անա+աաղափ), ան՛ալաեփի (<անա+աաեփի), զքև՛րև (<զքեա թէ), ես՛յնձամայն և այլն:

¹ Ըստ արտասանության չ ձայնորդի անկուսը բառադիրքում օրինաչափության իր վերածվել արդեն Թ-րդ դարում: Տես ՀՅԹԹ ԳԱ «Տեղեկագիր» (Հասարակական գիտություններ), Երևան, 1937 թ., № 4:

§ 26. Գրարարում կան նաև անշեշտական դեպքեր: Անգորարար բառական շեշտ չեն կրում՝ ա) որոշ սպասարկա բաներ, որոնք հարադրվելով այլ բառերի՝ չեն արտահայտում նորանց հիմնական իմաստը, այլ գրանցում են զանազան հարաբերություններ, սուսի բառական շեշտը կրում են այն բառերը, որոնք արտահայտում են հիմնական իմաստը, այդպիսի սպասարկա բառերից կարելի է հիշել առ, բնդ, ըստ, ի նախդիրները, ես մանդակ բարձր՝¹ Նախպև և կրև, եւ, զի, քև շարհապները վերջուսը գործածութամբ, ք) մի քանի դերանուններ՝ որ, իմն, ինչ, և այլն, զարմալ վերջուսը կիրառութամբ (հեթ ինչ, սրպէս իմն և այլն):

§ 27. Գրարարում հնչյունափոխական գործունիցից ասանձնակի անդ է գրավում բառական շեշտը: Նրբ բար հուղվիկն, իմարձվիկն, բարձվիկն կամ անմոցվիկն վերջից նոր վանկեր է ստանում, բառական շեշտը համապատասխան անդն է գրավում (զլվում է վերջին վանկի վանկարար հնչյունի վրա), և նախորդ շեշտակիր վանկը շեշտակարաց է լինում: Այս գեղարարում այն կարող է փոփոխություն կրել: Շեշտի անգափոխություն հետևանքով փոփոխություններ են կրում վանկի կազմի մեջ մտնող ձայնադրները, երկարաաններն ու հարաբերաները: Այդ փոփոխությունները հանդես են գալիս սղման կամ այլ հնչյունի վերածվելու մեջ:

§ 28. Հնչյունափոխության անակնուց կարուն ձայնադրներ են ա և ո ձայնադրները, ո ձայնադրը բուրսովին չի հնչյունափոխում, օրինակ՝ արու—արուոյ—արուսափ, գործ—գործոյ—գործել—գործիլ, հող—հողոյ—հողակոյա Ա-ի հնչյունափոխության զնայքերի հանդիսում ենք պահում և աստուծ բառերում՝ արմատ—արմափ, աստուծ—աստուծոյ, սուխան այս դեպքերը հատուկ չեն գրարարին, դրանք թերևս գալիս են բարբառներին: Արմափք մեկ նա գրարարում կու նաև արմափք մեք, և, բացի գրանից, այլ զնայքերում արմատ բառի մեջ ա-ն չի հնչյունափոխում՝ արմատ—արմատոյ—արմատափիլ—արմատափի (=արմատից, արմատով, մակրալ է): Գործածվել է նաև

¹ Ընդ բայք եթև բաղադրայ ժամանակներ չի կազմում և նաեղև է Գալիս որդևն Լեփոն բոյ, բառական շեշտ կրում է:

² Գրափ. է. Աղայանը այդպիսի բառական շեշտը համարում է կայունչարձական (էլեգիստական շեշտական), Երևան, 1932, էջ 144:

ափրատիք անդ (եփր, համաս.) Իսկ աստուած բառում հնչյունափոխում է (սզլում է) միայն թեք հարյուրերում, բարբոթիլանն և անանցման զեպքում չի փոխվում՝ աստուածային—աստուածապաշտ։ Այդ հաստատված է նաև նրանով, որ աստուածք (հեկոնասական աստվածներ, բազմաստվածություն) բառում ան չի սզլում, օրինակ՝ «Հրամայեցի աստուածոցն իմոց զեղուզ զգերս նորս...» (Մտք., 1-ին, ԺԵ)՝ Հրամայեցի իմ աստվածներին լեզու նրա վերջերս։

§ 29. Ե ձայնավորը ևս համեմատաբար կայուն ձայնավոր է. հնչյունափոխվում է սակայք զեպքերում՝ ա) փոխվում է ի ձայնավորի միայն դեռ բառում՝ դև—դևի—դևաց—դևական—դևականք. բ) սզլում է ղ և ո բազմաստվածներից սառչ սրջք բանկրամ՝ անղան—աղան, բյրյնղ—բրյղան, մձնղ—մձղան կամ մձղան, պնղն—պնղան, Բարսղ—Բարզղի, Կիւրնղ—Կիւրղի (բայց՝ աղեղն—աղեղան, բաղղն—բաղեղան, զղմն—զղման), բիբրն—բիբրան, լիսն—լիսան (հաս լրսան), ծիծեռն—ծիծեռն (կա նաև ծիծառն—ծիծառան), սիսն—սիսան (բայց նաև՝ սիստան)։

§ 30. Ի ձայնավորը խիստ փոփոխվող ձայնավոր է։ Փակ վանկում շեշտը կրպնչելով՝ ա) հնչյունափոխվում է ր-ի, որք արտարարքը գրաթխան մեջ չի արատհայվում, օրինակ՝ գիր—գրն, խինդ—խնդա, միրզ—մրզաւեա, բիմք—բմաց, բիրան—բրրտան—բրտանք կամ քրաիք, բ) սզլում է, օրինակ՝ մարդկային—մարդկայնոյ, մարդին—մարմնոյ, վերին—վերնոյ—վերնատուն։ Երբ բառը կազմված է լինում միայն ի ձայնավորից և նրան հաջորդող մի բաղանջից, այդ զեպքում ի ձայնավորը չի փոփոխվում, օրինակ՝ իմ—իմի, իլ—իլոյ (==իլի), իր—իրի, իմ—իմոյ, իմ (զի), զի՛նչ հարցման զերանանների տարան հարյոփ Է-ին ձևն է, որից կազմված է բացասականը)։ ի՛մն, սովորյն, երբ ընդունում է զ նախդիրը (պատմական բացասական), փոխվում է՝ զմն։

Գրարարած հանդիպում են նաև այլ բառեր, որոնց մեջ ի-ն չի հնչյունափոխվում կամ հանդես է բերում անհետադարձաբան, օրինակ՝ հիմն—հիման, հիւսիս—հիւսիսոյ, հիրն—հիրնիլ, հինգ—հինգերորդ—հինգամալ—հինգվնիլ (==հինգ անգամ կրկնել), բայց՝ հնգի, հնգիստան (կամ հինգիստան==տասնհինգ), հնգերին (կամ հինգիսին==հինգն էլ, հնգըք միասին հաշված), ինքն-

—ինքնան, բայց նաև՝ ընքնան, ինն—ինուքն—իննեքորդ, բայց նաև՝ բննի, բննիս։

Ի ձայնավորը բայց վանկում հանդիպելով ա ձայնավորին՝ փոխվում է ւ-ի, օրինակ՝ այլի—այլեաւ (<այլի+ա+ւ>), պատանի—պտանմեա (<պտաննի+ա+ւ>), կարծիք—կարծեաց (<կարծի+ա+ց>)։ Նույն զիրքում ո ձայնավորին հանդիպելու փոխվում է ւ-ի, օրինակ՝ զարի—զարսոյ (<զարի+ա+լ>), որդի—որդոյ (<որդի+ո+լ>), ետրեացի—ետրեմացոյ (<Մտրեանցի+ո+լ>)։

ՆԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Գրարարան բնադրերում նման զեպքերում հանդիպում է նաև ի ձայնավորի սղում՝ ո-ից ստաշ, րճամոյ, մերսնոյ, օրդո և ոյնն (մեշա ձևերն են՝ րճամուշ, մերսնոյ, օրդոյ)։

Վերահիշող կանոնների շեռն զորում ի ձայնավորով վերջացող միավանկ բառերում՝ բի—բիակ—բիաւոր, լի—լիւյ—լիաւստին, ձի—ձիոյ—ձիաւոր, մի—միոյ—միակ, տիք—տիցոյ (==տատիկ, տարիք, մասնակ)։ Հանդիպում են նաև փոփոխված հազվադեպ ձևեր՝ մնկին (<մի+ա+կին>), մնկուսի (<մի+ա+կորս+ի>)։

§ 31. Է կերպարառային ձայնավորը փակ վանկում շեշտավորաբար չինելով փոխվում է՝ ա) ի ձայնավորի, օրինակ՝ դեզ—դիզի, հեա—կիտո, հանգեա—հանգիտի—հանգիտաւոր, սեր—սիրոյ—սիրի, բ) ի ձայնավորի, օրինակ՝ աղուես—աղեսուտ, Է-դէզ—Էզկանան, պատճէն—պտտննի, մասնավոր սաար ծագում ունեցող հաստիկ անանկրամ՝ Բարայլի—Բարայլի (հաս՝ Բայլայի), Կայլն—Կայլնի, Միբայլի—Միբայլի, Մոլեսա—Մոլեստի (հաս՝ Մոլաբի), ներսես—ներսեսի (հաս՝ ներսի)։

Է-ն փակ վանկում չի հնչյունափոխվում՝ ա) կրկնավոր բարդաթխան զեպքում, օրինակ՝ զեզազեզ, պեպեպ, բ) մի քանիսով բառերում՝ աղեաարիք, աղեաանպ (հաս՝ աղեաանոյ), աղետար, սնորեւորում, տկրուրին։

Նրբ բառակերպում եղած Է-ին հաջորդում է ձայնավոր, Է-ն չի փոփոխվում, օրինակ՝ աքսւ—արսէի, բազե—բազէի—բազեակալ, նալուէ—նալուէի (բայցի՛ր անուն է)։

Սգլան բառի նշվածն մասնակ է-ն կարող է անփոփոխ մնալ կամ փոխվել Է-ի կամ Ի-ի՝ ազէա-ազուի ի ազուի ի ազուի։

§ 32. Ան կերպարարության ձևերովոր փակ գնահատ շեշտակորայս լինելով՝ ա) փոխվում է փոքր, բայց գրություն մեջ շարասանակողը բնականորեն, որինս, գունդ—գնդի, հուր—հրոյ մտա—մտանի, շուրք—շրքան, շուր—շրոյ, բ) ազգում է, օրինակ՝ խնամառն—խնամանոյ, նիւրի—նիւրոյ (=նիւրի), շարժումն—շարժման, ուսումն—ուսման—ուսմունք (բայց՝ ուսումնակից)։

Ան չի հնչյունափոխվում՝ ա) բառակերպում, կրք գրան հարցում է ձայնավոր, օրինակ՝ եղջերու—եղջերուի—եղջերուաց, լեզու—լեզուի—լեզուանի, մանկանացու—մանկանացուի, բ) միայն ուսով և նրան հարցող մի բացառաբան կազմում միայնակ րատերում, օրինակ՝ ուր—ուրամեայ—ուրերող—ուրի, ուլ—ուլու—ուլնի (=ալի մորթի), ուշ—ուշոյ—ուշադրուրի—ուշիմ, ուս—ուսոյ, գ) մի շարք սլոբաներում ուլն—ուլան (=պարանոց), ունկն—ունկան (=տանկն), ուլու—ուլուտ (հասն՝ ըլուտ), ուխտ—ուխտի, ուղիք—ուղիքից (=առաա հոտից ջուր հեղեղ, հեղեղաս), շուրք—շուրքանակի, բայց և՛ շրքն, սուտ—սուտակ (=սասխտ), սուտակապա (=կեղծատոր), սուտերգմանքիւն, բայց և՛ ստի, բազում փորձուրիւն, բազումողորմ, բազումախրուրիւն (իսկ բազում բառի մեջ բնականորեն ազգում է)։

§ 33. Այ, ա, ե, ի կերպարարաները շեշտի ազդեցությամբ շեշտ հնչյունափոխվում են։ Ան կերպարարաները ենթարկվել են աջանդական հնչյունափոխության, ըստ որում աւր դարձել է օ, իսկ եւր՝ իւ (տես §§ 10, 13)։

Այ կերպարարողը դանտ Ենք ա պարզ ձայնավորի վերածված որոշ բառաներում, այսպես օրինակ՝ այր (=տղամարդ)—առն—արամբ—արբ—արանց, եղբայր—եղբարբ—եղբարբ—եղբարբ, հայր—հարբ—հարբ—հարց կամ հարանց, մայր—մարբ—մարբ—մարց և այլն։

§ 34. Եւ կերպարարողը շեշտակորայս լինելով՝ փոխվում է և ձայնավորի, օրինակ՝ այծեմամն—այծեման, կեռեր—կեռաց, մատան—մատանի, սենեակ—սենեկի, վայրկեան—վայրկեան։

Հանդիպում է հնչյունափոխված մին, սին և տեր բառերի

կապի բացատրանում՝ ի ման (հասն՝ ի միւն), ի սեան (հասն՝ սին), ի սեանն, Այս վերջին բառանուն ևս կերպարարող հանդիպում է հասն հնչյունափոխված մեով՝ ի սեանն (Մանգ. ԻԿ, 27, Գ. Քաղ. ԺԶ, 24, Բ. Մն., ԺԳ, 6)։

§ 35. Ի կերպարարողը կերպարան բնութի հույզման ցեղքում ա հոտիկից ստաց փոխվում է և-ի, օրինակ՝ արին—արնան, բազուրիւն—բազուրնան (տես § 48, 62, զ, է)։ Իսկ զիւր բառի մի քանի հույզմաներում փոխարինվում է և-ով ստանց շեշտ կորցնելով՝ զեղց, ի զեղցե։

Իւն բառակերպում հանդիս չի գտիլ որպես կերպարարող։ Այս զեղքում ի ձայնավորը շեշտակորայս լինելով փոխվում է բ-ի՝ անիւ—անբույ, բիւ—բբույ, պատիւ—պատբույ, որոնք լեզվապաշտպարան կանոնների համաձայն գրվում են այսպես՝ անուոյ, բուոյ, պատուոյ։

§ 36. Այ կերպարարողը շեշտակորայս լինելով՝ փոխվում է ու-ի, օրինակ՝ բոյս—բուսոյ—բուսանի, լոյս—լուսոյ—լուսաւոր, սոյոյն—ողջունի—ողջունի, ցոյց—ցուցանի։

Չի հնչյունափոխվում գոյնգոյն կրկնավոր բարդակցան մեջ։ Ինչպես նաև բոյրազիւ, բոյրախի (=բարացու, իրթի ցուր) բառերում, ինչպես նաև առոյգ բառից կազմված մի քանի մեկերում՝ ստոյգանակ, առոյգարար, առոյգացուցանի, առոյգուրիւն (Հ. Աճ. ԵՄԹ. բուս. և էջ 525)։ Կամ նաև տասնամեկեր է առելով՝ մայր (=մարացուն)—մարոյ (ի մարոյ—Ոսկ. Երբ. ա.)։

Հանդիպում է անձախ շեշտից փոխարինված և ձայնավորով, ինչպես նաև փոխված ո ձայնավորի բոյր բառի հույզմաներում՝ բայր—բու—բերբ—բերց, բորբ—գբոր։

§ 37. Եւարարարաներից շեշտի ազդեցությամբ հնչյունափոխվում են եւյ և իւյ կարարարաները։ Եւյ կարարարողը շեշտ կորցնելով՝ վերածվում է և-ի, օրինակ՝ պաշտոնեայ—պաշտոնի, պաշտոնեայր—պաշտոնից, բաղանայ—բաղանի։

Եւյ կարարարողը իր կազմում ունի եւ կերպարարող (եւ+յ), իսկ վերջինս շեշտակորայս լինելով՝ վերածվում է և-ի (§ 34), և ձայնավորն էլ միայնակով ձայնարկին՝ ստաց է բնութում է՝ պաշտոնեայր+ի=պաշտոնեայի—պաշտոնի։

Եւյ կարարարողը հնչյունափոխված մեով հանդիպում է

Նման զեղքերում ու-ի վարատանտությունը հանդիս է գտիլ պատմական հնչյունափոխության հիման վրա։

նոն անկախ շնչոփց, օրինակ՝ աշտայ ॥ աշտե (==աւղ, նիզակ),
միջօրեայ ॥ միջօրե:

Իսայ ետարարտար շնչունափոխութեմ է և մտնութրի մի
շարք բտտերում, ինչպես օրինակ՝ մեկակեաց (նաև՝ միայնա-
կեաց), մեկակեարբուն, մեկակիւ, մեկամարտեղ, մեկամալ, մե-
կամատան և այլն:

ԶԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՈՒՎՈՒՄ

211

§ 45. Ասարկաների, երեւոյթների ու նրանց հատկանիշնե-
րի անունների բառական դասական փոփոխութեանները գրեւորելու
համար լեզուն ունի ասարբր միջոցներ: Գրանցից մեկը հարկումն
է, որի շնորհիվ անունները նախադասութեան մեջ բառալին փո-
փոխութեաններ են կրում:

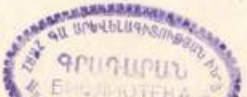
Գրարարում հարկումն են գոյականը, ամականը, զերտմանը և
թղթականը, ինչպես նաև գերբայներից մի քանիսը՝ գոյականի և
ամականի տումով:

Այս դեպքում ամենից առաջ պետք է տարբերել նույնում և
նոյնով քերականական հատկացութեանները: Հարկումը անունների
բառափոխութեան (թիքման) օրինակաբանութեանների կերտումն է՝
ամբողջական տումով, իսկ նոյնովը գրա հետանքով բառի կրած
փոփոխութեան մի անունն էրտահալութեանն է: Ասանց հարկ-
ման շիւ հարկ, առանց հարկի շիւ հարկում: Այստեղ մենք
գործ ունենք բնականորի և մասնավորի փոխադարձ կապի ու
պարմանափոխութեան հետ:

ՀՈՒՎ

§ 46. Գրարարն ունի վեց հարկ՝ ուղղական, սեռական,
արական, հայցական, բացատրական, զործիական:

Գրարարի քերականութեան պատմութեան մեջ այս հարկները
հանդես են գալիս նաև այլ անվանումներով. ալպես՝ ուղղական նո-
յնովը կոչվի է նաև անվանական, սեռականը՝ սասցական, հայրենի,
արականը՝ թղթական, պտտիբական, հայցականը՝ հարցական,

ինքզրական, օպերատիան, կրպակիան, բացառականը՝ սկզբնական, առաջինան, գործիականը՝ առաջինան (բացասականի հետ միասին), պաշտական և այլն:

Գրքարարի շատ քերականներ, բացի հիշյալ վեց հոլովներից, ընդհանուր էին ևս շատ հալով պատմական, պարտական, ներգոյական և կոչական ու ուսուցիչով գրքարարի հոլովների թիվը հասցնում էին 10-ի՝ ուղղական, սեռական, արական, հայցական, բացասական, պատմական, գործիական, պարտական, ներգոյական և կոչական: Սակայն Գարբիել Ավետիքյանը 1813 թ. հրատարակած իր «Քերականաբանության հայկական» գրքում մերժեց պատմական, պարտական, ներգոյական և կոչական «հոլովները»: Ավետիքյանի առաջարկով լայնը հիմնականում նրան էր: Լիջյալ գրքի հրատարակումից հետո առանձին քերականներ պարձալ շարունակեցին ընդունել 10 հոլով, բայց քերականների նշեղ մեծամասնությունը հոլովների շարքից հանեց 4-ը, ընդունելով վերը թվարկած 6 հոլովները¹:

Այդ մերժված հոլովներից 3-ը նախընթացը կապակցություններ են: Պատմականը բացասական հոլովի հետ զ նախդիրի կիրառության մի դեպքն է՝ զրնկերը՝ քնկերոջ մասին, զնեւանեւս՝ նրա մասին: Պարտականը, որ որոշ քերականների մաս կոչվում է նաև արտագոյական (Հովհաննես Հոլով, Բաղդասար Դպիր են), շրջակաական (Սիրգույն) կամ շրջակայան (Վիլոթ), նախ զ նախդիրի՝ գործիական հոլովի հետ կիրառվելու մի դեպքն է՝ զսամբստան շուրջ, զբաղաբաւս քաղաքի շուրջ: Ներգոյականը քերականների մաս հանդես է գալիս նաև կայողական (Կղնես Գալանտ, Վիլոթ, Սաշատուր Կարնեցի) կամ կոչական (Ոսկան) սեռմաններով, որը այլ բան չէ, քան ի նախդիրի կիրառություն (տես § 359—360): Կոչական (տես՝ հնչյանան, առասպանան) հոլով էր համարվում կոչական բառը, որը գրաբարում արտահայտվում էր ուղղական հոլովի և ո՛վ ձայնարկության հարադրումով՝ ո՛վ մարդ, ո՛վ բառ:

Հոլովը որպես քերականական կասեգորիա հանդես է գա-

¹ Տես Ա. Բաղդասարի, «Հայերեն քերականաբանության գրքի» Վենետիկ, 1852 թ., Ա. Մ. Գարագուշյան, «Քերականության կամ նոր քերականաբանության հայերեն», Պատմա-լեզվագիտություն, 1862 թ., Ա. Պալասյան, «Փորձական քերականաբանության հայերեն լեզուի», Քիֆիլի, 1862 թ., Ա. Մալխասյան, «Գրքարարի հոլովումը, խմբարկումը և նախդիրները», Քիֆիլի, 1891 թ., Է. Անտյան, «Գրքարարի ուսուցիչ», Ներսես, 1936 թ.:

լիս քերականական նեխ ու քերականական բովանդակության միասնությունը, աստի այն որոշելիս պետք է նկատի առնելույ Առա՛խմաստային հատկանիշները: Այս հատկերացմամբ մասնակցով ինչդիրն՝ չի կորսելի հիշյալ շատ հոլովներից ընդունել որպես առանձին հոլովաներ: Ինչպես նշվեց, պատմականը, պարտականը և ներգոյականը նախդիրների (զ, ի) կիրառության առանձին դեպքերն են, իսկ աղբյուրի դեպքերը գրաբարում չուն են (տես «Նախդիր և նախադրություն» գլուխը), այնպես որ նախուսով վարվելով՝ ստիպված կլինեինք գրքարարի համար ընդունել այդ կարգի բաղձաթիվ՝ «հոլովներ»: Իսկ կոչական բաները, ինչպես հայտնի է, նախադասության անդամ չեն համարվում, քնականաբար որն է հոլով առնելույ չեն կարող, մասնականը որ գրաբարում էլ ընդհանրապես քառապորտիկան հասույ ձևագրում չունեն:

ԱՍՏՆԻԿԱՎՈՐՈՒՄԸ ԳՐԱՔԱՆՈՒՆԻ ՀՈՒՎԱԿԱՆ ՄԵՁ

§ 47. Աստնները հոլովելիս առանձն են գտնադան մասնիկներ: Այդ մասնիկները բաժանվում են 2 խմբի՝ հոլովիչների և հոլովակերտների:

Հոլովիչները քառի թեքման նշաններն են: Գրքարարում պրոնը հինգն են՝ Ա, Ս, Ի, Ո, ՈՒ, Հոլովակերտներն առանձին հոլովներին հասույ մասնիկներն են, որնք մասնակցում են հոլովների ձևադրմանը: Հոլովիչները որոշում են հոլովումը, իսկ հոլովակերտները՝ հոլովը:

Հոլովակերտները բառ հոլովների հետևյալներն են՝

Նվազի բ.	Հագնակի բ.
Ուղղ. շունի	բ
Սեռ. } հագվացեայ	ց
Տր. }	ս
Հայց. շունի	ա
Բաց. է կամ ոչինչ	ց
Փորձ. չ, վ, բ	բ, վ, բ, բբ

¹ Այսուց խոսք չի վերաբերում այն գերանուններին, որոնք յուրաքանչյուր հոլովում ունեն (գերանունական հոլովում):

Եզակի սեռական և արական հոլովներում հոլովակերտ մասնիկները շատ հազվադեպ են՝ Ե. շ. նշ. իսկ արականում՝ նաև ուժ, գրանշ հանդես են գալիս շատ սահմանափակ քանակում, որինակ՝ արը (=պայանաղ) սեռ., ար. սան, սեր—սեան, գիլզ—գիզը, կին—կնոջ, տի (=ցիբեկ)—աւրելեան, հին, արակ-հեռւմ, նոր—նորում, աջ—աջում և այլն։ Հոգնակի ուղղականում հանդես է գալիս նաև իկ հոլովակերտ միայն մազը բառում։

§ 48. Ըստ հոլովիչների սեպագրման քանակը կրկու քնույ-թի փոփոխաթիւն են ունենում՝ հերջարական և վերջադարան։

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.—Հոլովման բնույթն ըստ հոլովիչների սեպագրման կոչուն համար հապաղուսկան մեկ գործա-դրվել են զանազան անվանումներ։ Ամանք գործածել են բաղանայն և ճայնվաթը հոլովում. պրոֆ. Հ. Աճալյան ընդունում է նաև միջմասնակալոր և վերջամասնակալոր հոլո-վումներ, պրոֆ. Ե. Կարբրյանը՝ ճերքին և արաթին բն-րում անվանումները։

Վերջադարան քնույթի հոլովման զեպչում հոլովիչը բոտի գրա սովանում է վերջից, առանց խախտելու նրա ամբողջակա-նաթիւնը, օրինակ՝ տխան, սեռ. տխաննայ, փայա—փայտի, ծառ—ծառայ, ծով—ծովու, ճանապարհ—ճանապարհի, հոգն. սեռ. ճանապարհաց, պատանի—պատանուչ, հոգն. սեռ. պատաննայ և այլն։

Ներքարան քնույթի հոլովման զեպչում հոլովիչը հանդես է գալիս բոտի կազմում, զբովելով արմատի, իսկ էլին բունն անանցաթոր է՝ անանցի վերջին բաղանայնից առաջ, օրինակ՝ շարվան—շրվան, հոգն. սեռ. շրվանց, սիլիցն—սիլցրան, սիլցրանց, քաջութին—քաջութան—քաջութանց, շարվան—շարվան—շարվանց, զասար—զասր—զասրց (նաև՝ իշատերոց), անզդ—անզիլ—անիլց (նաև՝ անզիզաց), աղբեր—աղբեր—աղբերց (նաև՝ աղբերաց), անն—աննիլ—աննանց, հարսն—հարսն—հարսանց, աք (օր)—աւաք—աւաքց և այլն։

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.—Պատմա-համեմատական մեկնողով վաղուց արդեն պարզվում է, որ հոլովիչները սկզբնապես բառերի հիմքերի կազմում են եղել կամ վերջում, կամ էլ վերջին մատուցից առաջ Ժամանակի ընթացքում նրանք վերածվել են հոլովիչների։ Հանրահամ եզակի սեպակալանում դրանք են պահպանվել։ Պատմական դարապատմը հանդեպ-

րին է այն բանին, որ շատ ու շատ բառեր, որոնք նախապես չեն ունեցել (կամ չէին կարող ունենալ) այդ հոլովանքը, մեկ հասած զբաղոր հաշարաններում հանդիպում են այս կամ այն հոլովիչով, որն ընդունում են հոլովման մասնակի։ Փանի որ զբաղարում հոլովիչները զիտակցվում են որպես բառի ուղիվ մեկից անկախ չեբակալանական մասնիկներ, առախ և կարելի է խտակ նրանց սեպաղաղելու մասին և այդ հի-մանով էլ որոշել հոլովման քնույթը։

§ 49. Ինչպես նշեցինք, բառի հոլովումը որոշվում է հոլո-վիչներով, այդ պատճառով էլ հոլովումները անխնամ են հոլո-վիչներով։ Գրաբարում բառի հոլովմանը կարող են մասնակցել մեկ կամ երկու հոլովիչներ։ Ըստ այդմ էլ հոլովումը երկու տիպի է լինում՝ պարզ և խառն։

§ 50. Պարզ հոլովումն արտահայտվում է մեկ հոլովիչով. բառի թեքմանը մասնակցում է միայն մեկ հոլովիչ, որը հան-դես է գալիս եզակի և հոգնակի թվեր թուր թեք հոլովներում, օրինակ՝ փայա, եզ. սեռ. փայտի, հոգն. սեռ. փայտից, եզ. գործ. փայտիվ, հոգն. գործ. փայտույց, շարվան, եզ. սեռ. շարվան, հոգն. սեռ. շարվանց, եզ. գործ. շարվանք, հոգն. գործ. շարվանքք և այլն։

Գրաբարն ունի հինգ պարզ հոլովում։ Դրանք են՝ Ա, Ե, Ի, Ո, ՈՒ։

§ 51. Խառն հոլովումն արտահայտվում է երկու հոլովիչ-ներով, որոնցից մեկը գործում է եզակի թվի սեռական, որա-կան և բացառական հոլովներում, իսկ մյուսը՝ եզակի գործիա-կանում և հոգնակի թվի թուր թեք հոլովներում, օրինակ՝ ճանապարհ, եզ. սեռ. ճանապարհի, եզ. գործ. ճանապարհու, հոգն. սեռ. ճանապարհաց, հոգն. գործ. ճանապարհաք կամ ճանապարհոք (տե՛ս § 10), անն, եզ. սեռ. աննիլ, եզ. գործ. աննալ, հոգն. սեռ. աննանց, հոգն. գործ. աննանքք և այլն։

Գրաբարն ունի երկու խառն հոլովում՝ Ի—Ա, Ո—Ա։ Այսպիսով ստացվում է 7 հոլովում՝ Ա, Ե, Ի, Ո, ՈՒ, Ի—Ա, Ո—Ա։

Ըստ սեպագրման բառեր հոլովման մեկ հանդես են գալիս նաև խառն հոլովման աննեպաղան դասիկներով, ինչպես նաև այդ հոլովիչներէ անողորթ թյուր՝ ոչ ինչառակցում ձևերով։ Դրանց մասին նշվում է առանձին։

§ 52. Եզակի ուղղականը բառի ուղիղ ձևն է, շունի հոլովիչ և հոլովակիրու, օրինակ՝ տխուսան, աղեղն, դուստր, նաազայր, զեռ, ծով, աչք (սր), սանձան, անձն, պատանի:

Հոգնակի ուղղականը կազմվում է եզակի ուղղականից՝ ք հոլովակիրի (մարդ բառի համար նաև իկ) ավելացումով, օրինակ՝ ախտանք, մաազայրք, զեռք, ծովք, սանձանք, պատանիք: Ենթդաստան բնույթի հոլովման զեղյառած հոգնակի ուղղականում բառի կազմում հանդես են գալիս ա, ե, ի և ձայնադրերից՝ և ու երկարբառատիմն ձայնադրեր, օրինակ՝ կողմն—կողմանք, դուստրք—դուստրիք, անձն—անձնիք, աղեղն—աղեղուկք, մասն—մասուկք և այլն¹:

ԾԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ 1.—Վերջապահման բնույթի հոլովում անհնչող որոշ բառեր ներդրանքն ունենի հոլովում անհնչող բառերի նմանակությամբ հոգնակի ուղղականում վերջավորվում են ունքով, օրինակ՝ եպիսկոպոս—կապիսկոպուկք (նաև՝ կապիսկոպք), խոնջան—խոնջանուկք, նրազ—նրազուկք (նաև՝ նրազք), հուազ—հուազուկք (նաև՝ հուազք), պատա—պատաուկք, պատերազմ—պատերազմուկք և այլն:

ԾԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ 2.—Հոգնակիությունն արտահայտվում է նաև այլ մասնիկների միջոցով՝ ա) ական—զուսանական, գրաստական, գաւրական, բ) ան—իշան (նաև՝ իշանք, իշանց), միան. զ) անի—աչքատանի, ամբոջանի, աազանի, զլլանի (զլլանոսն—Բուզ, V, Գ, էջ 197), երիցանի, կանանի, համականի, ջաղաջանի, զ) եան—բերդեան, զիւղեան, գործեան, գրեան (նաև՝ գրեանք), բրդեան, խոզեան, խորդեան (=կտանիներ), հանձեան (նաև՝ հանձեանք), մոզեան (=մոզեր, պարսից կրճատորներ, կախարդներ), մորրեան, նախարարեան, շարարեան, և) եար—բանեար (=խաւքեր, բանազեան, բանաղիւղ), վանեար (նաև՝ վանքեր—

վանքեր), վարձեար (=ազգայններ, սասցիկներ), զ) նեար—բարձկեար (=բարձիկներ), ճաւկեար (=ճաւկաններ), է) որեայ կամ որայ (նաև՝ ոլմայր)—արտորայ (=արտեր), վանորայ կամ վանորեայք, ը) տի կամ ստի—մանկտի, ձակտի, ոսկրտի, փարալ:

Այս մասնիկները մեծ մասամբ արտահայտում են հաճախակիության խոստան Այս առումով նման մասնիկներ անհնչող բառերից շատերը հոլովվում են նաև եզակի թիվով, օրինակ՝ աազանի—աազանուկ, գրեան—գրեանուկ և այլն:

§ 53. Գրաբարում կան բառեր, որոնք գործածվում են միայն հոգնակի ձևով, զրոնք կոչվում են անհատական բառեր, օրինակ՝ սառնք, արևելք, արեմուսք, խօսք, կամք, կնանք, լեղք, վլար, փառք և այլն: Այդ կարգի բառերը հոլովվում են հոգնակի թիվով, սակայն ըստ զործածության կարող են արտահայտել և՛ եզակի և՛ հոգնակի խոստան Տեղանոց հանդիպում են նաև եզակի ձևով, օրինակ՝ «...Կամ եղև զեղև արտա...» Սա կամեցավ խոսեալ (Մար., I, Ը, էջ 29): «Եկք ի մայի կեպք...» Մենք միայն գրեցինք, մտազգլցեցինք (եղիշն, I, էջ 15):

ԾԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Հոգնակի ուղղականի ք հոլովակիրան նեա չեղեաք է շփոթել բառակերպում զանոց արմատական կամ որդեկ աղբյուրն զխանդիլոց ք բաղաձայնը, օրինակ բազաք (սեռ. բազարոյ), բաք (սեռ. բքոյ), թուք (թքոյ), թեք՝ (թեքոյ), կնիք (կնքոյ), կնք (կնքի), շաք (շքոյ), ողք—աղաչանք, շողքորթալթոն (ողքոյ), սիք կամ սիւք—տոք, բամբի (սքոյ, նաև՝ սքի), սլաք (սլքոյ, հպն. սեռ. սլաքաց), ցամաք (ցամաքի—ցամաքաց), փուք (փքոյ), բուք—փշուս զավազան, քլլեք բուք նախանան բարձր, հուաչ նշանակութամբ (քքոյ), քաղաք (քաղաքի—քաղաքաց) և այլն:

§ 54. Եզակի սեռականը կազմվում է եզակի ուղղականից՝ համապատասխան հոլովիչների (սակավ բառերում՝ նաև հոլովակիրաների) ավելացումով, օրինակ՝ պիտան—պիտանայ՝, աղեղն—աղեղուկ, դուստր—զուտր, նաազայր—նաազայրի, զեռ—զեռոյ:

¹ Այս երևույթը սերտորեն կապվում է այս կարգի որոշ բառերի անփոփոխ ձևերի՝ նախադրանքն ըրեանով անհնչող կազմում թյուրաբանի կազմության նեա (փեղջին մայրադրից առաջ հիմնային մայրադրի գոյութայնը): Հոգնակի ուղղականում անբարե ևն պատճառակն փոփոխությունները, որոնք սուսանաբարության հարցը, սակայն, զուրք է այս մեծարկի նպատակներին: Ենթդաստան հոլովման որոշ բառերում արտահայտվում է մայրադրի երևույթը:

¹ Հանդիպում է նաև քաղ ձևով:
² Կա նաև սիլղ ձևով:
³ Որպես կանոն և ու մայրադրերից նեա բառակերպում գրվում է ք:

ծով—ծովու, աւր—աւուր, սահման—սահմանի, անձ—անձի, պատանի—պատանու:

Հողմակի սեռականը կազմում է եզակի սեռականից՝ ց հոլովակերտ մասնիկի ավելացումով, օրինակ՝ տխրանայ—տխրանաց, աղկան—աղկանց, դասեր—դասերց, ցառագայրի—ցառագայրից, զետոյ—զետոց, ծովու—ծովուց, աւուր—աւուրց:

ՄԱՆՈՔՈՒԹՅՈՒՆ.—Քառասներորդի յ- (զբված ա-ից և ո-ից հետո) ց հոլովակերտից առաջ հանդես չի գալիս: Թան հոլովման ղեկքում հոլովակի սեռականում հոլովիչն արդեն փոխված է լինում (տես § 51), օրինակ՝ սահմանի—սահմանաց, անձին—անձանց, պատանույ—պատանաց:

§ 55. Եզակի տրականը կազմված է եզակի սեռականի նման միայն որոշ տարբերությունով: Այդ տարբերությունը արտահայտվում է զլեւավորացն ում՝ հոլովակերտով, որը հանդես է գալիս ստանձին բառերի եզակի տրականում (տես § 47): Եվ, բացի դրանից, որոշ բառեր եզակի տրականում երկրորդաբար ունենում են ջ հոլովակերտը, իսկ սեռականում չեն ունենում, օրինակ՝ տեղի, սեռ, տեղույ, տր, տեղույ կամ տեղուջ (մասնական ի նախդիրի նկատմամբ), տարի, սեռ, սարկույ, ար, տարույ կամ տարուջ:

Հոլովակի տրականը կազմված է հոլովակի սեռականի նման: § 56. Եզակի նայացականը կազմված է եզակի ուղղականից, իսկ հոլովակի հայցականը՝ հոլովակի ուղղականից, որի ք հոլովակերտը փոխարինվում է ս հոլովակերտով: Եթե բառը գործածվում է որոշյալ առումով, սկզբից ընդունում է զ նախդիրը՝ Օրինակ՝ եզ, զախան, զաղկեց, զգուսար, զցառագայր, զգնու, զծով, զար (զոր), զսահման, զանձն, զպատանի, հոգն, զախան, զաղկուս, զգտերս, զցառագայրս, զգետս, զծովս, զաւուրս, զսահմանս, զանձինս, զպատանիս:

ՄԱՆՈՔՈՒԹՅՈՒՆ.—Չ նախդիրը բացածառից առաջ արտահայտվում է ըզ՝ զցառագայր—ըզցառագայր, զպատանի—ըզպատանի, իսկ ձաշնափորից առաջ՝ զ, օրինակ՝ զարևո, զանձն և այլն:

§ 57. Բացառական նույնը կազմվում է՝ արականից (կարկն՝ կարկից, հոլովակից՝ հոլովակից): Աղբից ունենում է ի նախդիրը, որը ձաշնափորից առաջ վերածվում է յ-ի և արտասանվում է նի:

¹ Կասեց բառը լի է ձի մասին և հ աչ թի իմաստի:

վում է ն եզակի բացառականը վերջից ստանում է և հոլովակերտը, օրինակ՝ յաղկանե (կարգալ նաղկանե), ի դասերե, ի ցառագայրե, ի ծովե, ի սահմանե, յանձնե (կարգալ նանձնե):

Եթե բառը եզակի բացառականում ունի Ա կամ Ո հոլովիչը և վերջադական բնութքի հոլովման է ենթարկվում, հոլովակերտ մասնիկ չի ընդունում, օրինակ՝ ի տխրանայ, ի զետոյ, ի պատանույ:

ՄԱՆՈՔՈՒԹՅՈՒՆ 1.—Ո հոլովիչն ունեցող այն բառերը, որոնք եզակի տրականում հանդես են գալիս ջ կամ ում հոլովակերտներով, եզակի բացառականում ստանում են և հոլովակերտը, օրինակ՝ ասրի—ասրուջ—ի ասրուջե, տեղի—տեղուջ—ի տեղուջե, առաջին—առաջնուս—յառաջնե և այլն:

ՄԱՆՈՔՈՒԹՅՈՒՆ 2.—Եզակի բացառականում սեղ-անջ հանդիպում է ուսս մասնիկը, որը գործածն չէ և վեր է ամփել մակրական վերջածանցի, օրինակ՝ յարբնուսս կամ արբնուսս (==արբունիցի), յերկնուսս կամ երկնուսս (==երկնից), յտարուսս կամ օտարուսս (==օտարանից) և այլն (տես «Մակրուջ գլխից):

Հողմակի բացառականը, ինչպես նշվեց, կազմվում է հոլովակի տրականից՝ սկզբից ստանալով ի նախդիրը, օրինակ՝ տխրանաց—ի տխրանաց, աղկանց—յաղկանաց, դասերց—ի դասերց, ցառագայրից—ի ցառագայրից, զետոց—ի զետոց, ծովուց—ի ծովուց, սահմանաց—ի սահմանաց, անձանց—յանձանց, պատանաց—ի պատանաց և այլն:

§ 58. Եզակի գործիականը կազմվում է եզակի սեռականից՝ համապատասխան հոլովակերտ մասնիկների ստանալով: Թան հոլովման ղեկքում հոլովիչը փոխվում է (§ 51): Եզակի սեռականում Ա և Ո հոլովիչներից հետո եզած յ-ն այսուպես գալիս է ընդնում:

Վ հոլովակերտը զբվում է Ո հոլովիչից հետո, օրինակ՝ գետով, ծառով:

Ի հոլովակերտը զբվում է Ա և Ի հոլովիչներից հետո, օրինակ՝ տխրանա, սահմանա (Ի—Ա), ցառագայրի, փայտի, սրտի (Ի), պատանա (Ո—Ա):

Բ հոլովակերտը զբվում է բացածառից վերջացող հիմքի մասով, օրինակ՝ գտեր—գտերը, աւուր—աւուրը: Եթե հիմքը վերջա-

տում է և բաղաձայնով, վերջինս անմահության օրհնելով (ասի-
միլյացիոն) վերածվում է մ-ի, օրհնակ՝ աղկան + բ = աղկամբ,
Տիմամ + բ = իմամբ, անման + բ = անմամբ:

Ա հոլովիչը նևառ որևէ հոլովակերտ չի գրվում, օրինակ՝
ծով, սեռ, ծովու, գործ, ծովու, կավ, սեռ, կավու, գործ, կավու:

Հոգևակի գործիականը կազմվում է կզակի գործիականից՝
ընդանելով բ, օրինակ՝ ախանառ — ախանառք (օք), դտտերը —
դտտերրը (կերտրգական ձևերի մասին տես համապատասխան
տեղում), ցառագայրիլ — ցառագայրիլք, զեռավ — զեռավք, ծովու —
ծովուք, սանմանա — սանմանաք (օք), անմամբ — անմամբք,
պտտաննա — պտտաննաք (եօք):

§ 59. Ներդրյալան հնդովի իմաստը՝ գրեթե դրվում է արտերն
և հայցական հոլովների ա ի նախդիր միջոցով: Ներդրյալան
հոլովի իմաստն արտահայտելու համար ի նախդիրը գրվում է
կզակի արականի և հոգևակի հայցականի վրա, իսկ եթև բառը
կզակի արականում տնի Ա կամ Ո հոլովիչը և ենթարկվում է
վերջադրական բնույթի հոլովման, այս զեզպում կզակի ներդր-
յալանի իմաստն արտահայտվում է կզակի հայցականի միջոցով:
Օրինակներ՝ ի ախան, յաղևղան, ի դտտեր, ի ցառագայրիլ, ի զեռ, ի
ծովու, ի սանմանի, յանմին, ի պտտանի, հոցն, ի ախանան,
յաղևղուն, ի դտտեր, ի զեռա, ի ծովս, ի ցառագայրս, ի սանմանս,
յանմինս, ի պտտանիս:

ՄԱՆՈՒՌՈՒՅՈՒՆ Է.— կզակի արականում Ո հոլովիչը տնե-
ցող այն բառերը, որոնք բացի հոլովիչից ստանում են
հան ջ և ում հոլովակերտները, ներդրյալան հոլովի իմաստի
գրեթե դրվում զեզպում հանդես են գալիս այդ հոլովակերտ-
ներով և նախդիրն ընդունում են ոչ թե հայցականի, այլ
արականի վրա, օրինակ՝ յաչլուք, ի ապուք, ի տելուք, ի
կղզուք, յաաաքնուք, ի հնուք, ի հորում (սովորաբար հո-
ղով՝ ի հնումն, ի հորումս), ի վերջումս և այլն:

¹ Հայանի է որ արքի հայերեն ներդրյալան հոլովի համար հա-
տակ հոլովածի տնի Այց հոլովածի իմաստային զուգակնոր գրաբարում
ցույց առյու, նպատակով առանձին նշեցիակներ մյուս հոլովների նկա նիշ-
առակն էմ հան ներդրյալանը: Տես Ա Առաքելյան, Վերջաբար գրաբարից,
Երևան, 1944 թ. (Ման Ա), Վ. Առաքելյան, Վերջաբարի հոլովումը և ին-
տագրումը (համառոտ գաղտնիք), Երևան, 1945 թ.:

ՄԱՆՈՒՌՈՒՅՈՒՆ Զ.— Ա հոլովիչը տնեցող բառերից մի
յանիսը կզակի իմաստ ստանում են Ի հոլովիչը՝ ի մարմնի, ի
փորի և այլն, փոխ. ի մարմնի, ի փուր (աղևի մահաբա-
մասն տես § 65):

ՊԱՐԸ ԼՈՒՂՈՒՄՆԵՐ՝

1. Ա. պարզ կոպումս՝

§ 60. Ա պարզ հոլովումը լինում է և՛ վերջադրական, և՛
ներդրյալան բնույթի:

Ա. վերջադրական կոպումս՝

§ 61. Բոլոր թեք հոլովներում բառի վերջում հանդես է
գալիս Ա հոլովիչը, օրինակ նևառ թեև սովորաբար գրվում է չ
ձանրոզը, սակայն չի արտասանվում, իսկ հոլովակերտից ստաց
լուրս է ընկնում: կզակի քայցականները հոլովակերտ մասնիչ չի
ստանում: կզակի գործիականն ընդունվում է և հոլովակերտը:

Ներդրյալան հոլովի իմաստն արտահայտվում է կզակի և
հոգևակի հայցականի միջոցով: Օրինակ՝

կզակի բ. Հոգևակի բ.

Ա. գ. ախանի	ախանք
Բ. ախանաչ	ախանաց
Տ. ախանալ	ախանալ
Զ. (դ)ախան	(դ)ախանս
Ը. ի ախանալ	ի ախանալ
Գ. ախանառ	ախանառք (օք)

Ա պարզ վերջադրական հոլովման ենթարկվում են՝

ա) Հատակ անունների մեծ մասը (միայն կզակի իմով)
օրինակ՝ Առակ, Անահելա (Անահալ), Ապիրատ, Արամ, Արշակ,
Բել (Բեկաչ կամ Բելաչ), Երասխ, Երտանդ, Հալի, Հուվմ, Մա-
մակ, Մուրաչ, Մծրին (Մծրնալ), Սահակ, Վաղարշակ, Վար-
դան, Տիրան, Տիրան, Տրդատ և այլն:

¹ Մեծ հասարակ տեսնել է, որ հոլովում է և՛ կզակի, և՛ հոգևակի
իմով, որը սակայն, ժողոված հասակ տեսնել, բարեմասի ընդլայնման
օրենքով վերածվել է հասարակ անվան: կզակի Բվի թեք հոլովակերտ կան
նշատակված նաև ի հոլովիչով:

Հոլովման օրինակներ

Ա.դդ.	Աբշահ	Վարդան	Տիգրան
Ս.	Աբշահայ	Վարդանայ	Տիգրանայ
Տ.	Աբշահայ	Վարդանայ	Տիգրանայ
Հ.	զԱբշահ	զՎարդան	զՏիգրան
Բ.	Աբշահայ	ԻՎարդանայ	ԻՏիգրանայ
Գ.	Աբշահա	Վարդանա	Տիգրանա

բ) Մի շարք անեզական հասույ անուններ՝ Ալանք, Գա-
 շիրք (Գամբայ), Գուգարք, Ծոփք, Մարք, Միջազեաք, Մոկք,
 Վիրք (Վրաց), Տաշիրք (Տաշրաց), Գաշանք և այլն:

Հոլովման օրինակներ

Ա.դդ.	Տաշիրք	Գաշանք
Ս.	Տաշրաց	Գաշանաց
Տ.	Տաշրաց	Գաշանաց
Հ.	զՏաշիրքս	զԳաշանս
Բ.	ԻՏաշրաց	ԻՄաշանաց
Գ.	Տաշրաք (օք)	Գաշանաք (օք)

դ) Հունական ան. Էառ, Էոս, Էս, Էս, Իոս, ոս հնչյունական
 կապակցութիւններով վերջավորուող հասույ անունները՝ Ինչ-
 պին՝ Ազրիպպաս, Դոկաս, Անդրէաս, Տիմոթէոս, Աբիլէս, Լե-
 րակէս, Տիբերիոս, Հովերոս և այլն: Քիչ հոլովներում արդ կա-
 պակցութիւնները ան. ոս, ս մասերը դուրս են ընկնում, իսկ
 բառավերջում մնացած Է-ն և Ի-ն Ա հոլովիչից առաջ վերած-
 վում են Ե-ի, արպին՝ Անդրէաս—Անդրէ (—ոս) + արք=Անդրէայ,
 Տիմոթէոս—Տիմոթէ (—ոս) + արք=Տիմոթէայ, Աբիլէս—Աբիլլէ
 (—ս) + արք=Աբիլլէայ, Լերակէս—Լերակլէ (—ո) + արք=Լերակ-
 լէայ, Տիբերիոս—Տիբերի (—ոս) + արք=Տիբերիայ, րայց՝ Դոկաս—
 Դոկայ (Նան՝ Դոկասոս, տես § 66, դ), Լովերոս—Հովերայ,
 Ազրիպպաս—Ազրիպպայ:

ԵՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ 1.—Էս-ով վերջավորուող որոշ հա-
 սույ անուններ թեք հոլովներում ամբողջովին զրկվում են

¹ Այս կարգի հասույ անուններից մի քանիք հոլովում են Ի օր-
 վիշտ, տես § 66, դ:
² Մերանց անյոթները, որոնք այլ ծագում ունեն, սակայն զորած-
 վում են հունարենի միջնորդմամբ, ընդունած իրենցից համապատասխան
 հնչյունաթիւրք՝ հոլովում են նշված ձևով:

Էս-ից, օրինակ՝ Վրթանէս—Վրթանայ, Արիտասլէս—Արիտ-
 սասլայ (բայց Նան՝ Արիտասլէայ), Հիպոդիտէս—Հիպո-
 դիտայ:

ԵՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ 2.—Մի շարք հասույ անուններ թեք
 հոլովներում ու-ի անկումից հետո թեն շեն վերջավորում
 Է-ով կամ Ի-ով, սակայն Ա հոլովիչից առաջ ստանում են
 ն, օրինակ՝ Դամասկոս—Դամասկեայ, Եփեսոս—Եփեսեայ,
 Կազնոս—Կազնեայ, Կիպրոս—Կիպրեայ, Փիլիպպոս—Փիլիպ-
 պեայ և այլն:

ԵՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ 3.—Այս կարգի հասույ անուններից մի
 քանիք իրեն կոչական զորածովեյիս երբեմն վերջում ունե-
 նում են Է, օրինակ՝ Իզնասթէ՛, Տիմոթէէ՛, Փիլիպպէ՛ և այլն

Հոլովման օրինակներ

Ա.դդ.	Հերակլէս	Հովերոս
Ս.	Հերակլեայ	Հովերայ
Տ.	Հերակլեայ	Հովերայ
Հ.	զՀերակլէս	զՀովերոս
Բ.	ԻՀերակլեայ	ԻՀովերայ
Գ.	Հերակլեա	Հովերա

դ) Է-ով վերջավորուող մի քանի հասույ անուններ, որտեղ
 Ա հոլովիչից առաջ Է-ն վերածվում է Ե-ի, օրինակ՝ Գալիանէ—
 Գալիանեայ, Հեղինէ—Հեղինեայ, Հիփոսթիէ—Հիփոսթեայ, Մանէ—
 Մանեայ, Դանէ—Դանեայ և այլն:

ԵՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ 1.—Քիչ հոլովներում նույնպիսի փո-
 փոխութիւն են կրում նաև—աճի վերջածոնց անհնոց
 մի քանի հասույ անուններ, օրինակ՝ Զարունի—Զարու-
 հնայ, Տիգրանահ—Տիգրանահայ, որոնք հոլովում են նաև
 Ո—Ա խառն հոլովմամբ. Արպես Նան՝ Եսալի—Եսալեայ, որը
 վերջավորում է Ի-ով, իսկ ոս էլ հոլովիչից առաջ դաս-
 նում է Ե:

ԵՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ 2.—Է-ով վերջավորուող հասույ անուն-
 ները շատ սովոր զնայքերում սեռական հոլովում հանգնս
 են դալիս առանց հոլովական վերջավորութիւն, օրինակ՝
 Մանովէ (Դաս., ԺԳ. 8, 21), փոխ. Մանովեայ:

Ե) Ա-ով և Իս-ով վերջավորուող հասույ անունները՝ Աննա,
 Ասիա, Գալիլիա, Ելիս, Զոխիս, Կեսարիս, Մակղոնիս, Ետի-
 29

տա, Սամարիա և այլն: Արանք կզակի սեռական, արական և բացասական հոլովներում վերջից ունենում են յ (որը չի արտասանվում): Առանձին դեպքերում ՚ի ձայնավորը վերածվում է և-ի: Արինակ՝ Աննա, սեռ. Աննայ, Ասրա—Ասրայ, Գալիլա—Գալիլայ, Եդիս—Եդիսայ, Զուխիա—Զուխիայ, Կեսարիա—Կեսարիայ կամ Կեսարեայ, Մակեդոնիա—Մակեդոնիայ, Շաղիտա—Շաղիտայ, Սամարիա—Սամարիայ կամ Սամարեայ, Երբեմն էլ և է հանդես գալիս այնպես, որ ՚ի չկա, օրինակ՝ Արեստա—Արեստայ կամ Արեստայ, Սիրիլա—Սիրիլիայ:

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 1.—Այս կարգի հատուկ անունները կարող են հոլովվել նաև Ի հոլովիչով, օրինակ՝ Աննայի, Յուզայի, Շաղիտայի:
 ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 2.—Իս-ով վերջավորվող հատուկ անունները հանդիպում են նաև Թ հոլովիչով՝ Եղեմիտա—Եղեմիտայ, Զմիւռնիտա—Զմիւռնիտայ, Երիկտա—Երիկտայ, Սախաբն պետք է հեղատի անենայ, որ սու մեր լեզվում համեմատաբար ուշ ըջրջանի երևալի է:

Ա. ներգրական հոլովում

§ 62. Այս դեպքում ևս բոլոր լինք հոլովներում գործում է Ա հոլովիչը, որը, սակայն, հանդես է գալիս բառի կազմում: Եզակի բացասական ունենում է և հոլովակերպը, իսկ գործադանը՝ բ, որից առաջ և բացառաձևը անձանտթյան օրենքով վերածվում է մ-ի:

Հոդանակի ուղղակիանում բառի կազմում հանդես է գալիս ու երկբարբառային ձայնավորը¹, և այդպիսով բառը վերադարձվում է ունք-ով՝ առամն—առամունք, սիլիզն—սիլզունք և այլն: Մի քանի բառերում հանդես է գալիս և ձայնավորը, օրինակ՝ ակն՝ (ակնեղենի իմաստով)— ակնք, առուց—առուցք, կողմ—կողմք (կողմանք), շերմն—շերմնք, սերմն—սերմնք (նաև սերմունք, սերմանիք):

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 1.—Առումն բառը բարդությունների մեջ հոդանակի ուղղակիանում սովորաբար ա ձայնավոր չի օտարանում, օրինակ՝ քաղաքունք (Քաղ., IV, Բ, էջ 104):

Ներգրական հոլովի իմաստն արտահայտվում է ընդհանուր մեծով՝ եզակի արականով և հոդանակի հայցականով:

Հոլովման օրինակներ

Եզակի բ.		Հոդանակի բ.	
Ազգ.	ձուկն գազաթն	ձկունք	գազաթունք
Ս.	ձկան գազաթան	ձկանք	գազաթանք
Տ.	ձկան գազաթան	ձկանք	գազաթանք
Ը.	(զ)ձուկն (զ)գազաթն	(զ)ձկուն	(զ)գազաթունք
Բ.	ի ձկան է գազաթան է	ի ձկանք	ի գազաթանք
Գ.	ձկանք գազաթանք	ձկանքք	գազաթանքք

Ա պարզ ներգրական հոլովման ենթարկվում են՝
 ա) Իս-ով և նրան հախորդող մի այլ բացառաձևով վերջավորվող բառերի մի մասը, այսպես՝ ակն, աղեղն, աճառն, ասեղքն, բարզն, գազաթն, ղեղարզն—կոթավոր տեղ, մեծ նիզակ (սև. ղեղարզան կամ ղեղարդեան), ղիտան, դասն, եղևն, եղեգն, երկն, թէկն (կամ թեկն), թիթեղն, լիտան, խոտն, ժիման (ժիմտան կամ ժիմեան (ժիմտան), կալման, կնձիտն, հրան, ձմեան, ձուկն, ճալտան, մաստան, մակն, նոտն, շարժն, սյուն (կամ սյունն), սուպն, սրզն, ուրն, ունն, սան (—սուրն, կանն, զամ), սքնեղն, պղան—պատանի (պտանն), սուզն, սխտան (սխտան կամ սխտանն), սիլիզն, փուլլան, փարսան, փրան և այլն:

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 1.—Այս բառերի պետ է հոլովվում նաև խորնա բառը (սև. խորան, հոգն. ուղղ. կարմուք, սեռ. խորանք), թին վերում և չունի ինչպես երկում է, զա եղն է խորան մեծի և ժամանակի ընթացքում ուղղակիանում կոչերն է և նշյալնը: Դրանում կարելի է համոզվել հետևյալ փաստերով:

ա) հարանի է, որ արդի դրական լեզվում վերը ցույց արված բառերից զրեթե բոլորը ուղիղ մեկրում հանդես են գալիս առանց վերջին և նշյալների, իսկ բառի անձան ղեղքում (հոլովվելիս, բարբիլիս կամ անձանցիկիս) ազգ նշյալնը կարող է պահպանվել, օրինակ՝ զտա—զանն, զանի, զրնակ, դեմապան, աղեղ—աղեղնավոր, սանգ—սանգնազորնել, եղեղ—եղեղնուտ, ձուկ—ձկան, ձկնախմբառ և այլն. բ) դրաբարում որոշ բառերի գաղափարաբար հանդես են

¹ Սա կազմում է վաղ ժամանակներում գործող ձայնադարձ օրենքի նեւմ

գայիս և՛ ն-ով, և՛ տանց զրան, օրինակ՝ խուփ կամ խուփն, եզ. սեռ. խփան, հոցն. ուղղ. խփուներ, սեռ. խփանց, կրուկ կամ կրուկն (Նաև՝ կրուկն) — կրկան, կրկուներ — կրկանց:

2. Անտաշանք շարքերն արմատական բառարանքում ան-
փերպատարեն հնում է խուրան անով (Նառ. III, էջ 623), թեև
մասնակցություն մեջ խուրն է, և բոլոր բառարաններն էլ բերում
են փերքին անով:

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ 2.—ն հնչյունին նախորդող ո հնչյունը
նրանից հետևանով փերածվում է բ-ի (փերադաճանում է իբ
նախկին փեճակին), օրինակ՝ աճառն—աճարան, բայց նաև՝
աճառան, գուռն—գրան—գրուք, եղևն—եղևրան կամ եղև-
ուն, ամուռն—ամբրան—ամբրուներ, մատուռն—մատրան—
մատրուներ, պորն—պորան, կամ ոլոռան, խի որոշ բա-
ռերում նույնաթվամբ պտտանվում է, օրինակ՝ լիսուն—լլա-
սուն կամ լիսան, խուռն—խան, ժիժառն—ժիժառան ॥ ժի-
ժուռն—ժիժուռան, կնկնիռն—կնկնան, նպուռն—նպուռան, նու-
ռըն—նուռան, ուռն—ուռան, սիսուն—սիսուռան կամ սիսու-
ռան:

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ 3.—Այն բարդ աղբյուրի ակն խնամով
հողմակի աղբյուրանում ունենում է ակուներ անք, զոճարն-
ղեմի խնամով՝ ականք, խի աչքի խնամով հողմակի
թվում գործածվում է այլ անք, որը, սակայն, ենթարկվում
է փերադարձիան հողմական՝ աչաց Գուռն բարդ հողմակի
գրուքը անի նեռ անի նաև դուրք անք: Այս դեպքում փեր-
ադարձիան հողմակամբ է հողմակամբ՝ դրաց: Այնպիսի բարդ
անիանի խնամով հողմակիում ունենում է ակուներք անք,
որը փերադարձիան քնաթիփ հողմակամ անի՝ ակուներքաց, կո
որը փերադարձիան քնաթիփ հողմակամ անի է կարթի,
նաև ուկուներ օրինաչափ անք, որը գործածվում է կարթի,
ամանի անի խնամով: Եղևն բարդ եղևրուներ անին զու-
գանուռն անի նաև եղևրք անք (բառ շէճ-ի), խի նուսն բարդ
նուսն անի նաև նուսուներ անք (փերքերն կտին է, Ըն-
տարն է առաջինը): Առնչվն բարդ անգուներ անից բացի, ուշ
շրջանի մասնակցություն մեջ հիշատակված է նաև ուսնգը-
անցաց: Քիլան բարդ հողմակին գուգանուսարք լինում է
քրուուներ և քրուիներ:

1. Մյուսը խնամային նուրբ ասորերություն ունեն, գուրք անք զոր-
ծածվում է զորք գուսն խնամով:

բ) Այն բառերը, որոնք ունեն ուսն փերադաճանքը, օրինակ՝
ազգանն, անկուսն, զեհբուսն, երկուսն, երեսուն, խոստանն, խո-
սարանն, կուսանն, հարցանն, շարժանն և այլն:

Հոլովման օրինակ

նգակի բ. Հոգնակի բ.

Աղղ.	հարցանն	հարցմանք
Ս.	հարցման	հարցմանց
Տ.	հարցման	հարցմանց
Հ.	(դ)հարցուսն	(դ)հարցմուսն
Բ.	ի հարցմանէ	ի հարցմանց
Փ.	հարցմամբ	հարցմամբք

գ) Այն բառերը, որոնք փերքում ունեն մն. արձևանն—ար-
ձեճանն, սառանն, եղևանն—եղևման, կողմն, կտախմն—կտաճան, հիմն,
որոմն, ջերմն, սերմն և այլն: Մյուսնց պես հողմակամ է նաև
պաշտան բարդ, որը նախ ունեցել է պաշտամն անք, որում ց ն-ից
առաջ մ-ն փերածվել է ռ-ի, և այլպիսով ստացվել է պաշտան
(պաշտմն): Այլ սկզբնական անք պարզ կերպով երևում է եղևի
թվի թե՛ թե՛ հողմակներում և հողմակի թվի բոլոր հողմակներում՝ կա-
կի թ. պաշտան—պաշտաման, պաշտաման, զպաշտան, ի պաշտամանէ,
պաշտամամբ, հողմ. թ. պաշտամանք—պաշտամանց, պաշտամանց,
զպաշտամանս, ի պաշտամանց, պաշտամամբք:

դ) Այն-ով փերադարձող մի քանի բառեր՝ անուն (սեռ.
անուսն), ձեղուն = առատաց, առանք, զաթիկան (սեռ. ձեղուսն),
ուն (շան), տուն (աան):

1. Ձերն բարդ կա նաև զերձ անով, այս դեպքում հողմակամ է Ո կամ Ի
հողմակներում՝ զերմայ կամ զերմի ներքում է զերձ մն մասնիկով, ինչպես
որ կա կողմ, սերմն բառերում (արմ. կող, սեր): Նույնը շի կարելի ասել
եղևանն, կտախմն, կիմն, որմն բառերի մասին. ստուգաբանորեն որոշեց ծա-
ցունն անհայտ է: Իսկ արձևանն բարդ արձևանն է այն: Ստուգաբանորեն
մասնակցով՝ կտախմն է սակ, որ տառմն բառի մեջ կա մն մասնիկ է եղել,
թեև կտախմնի մեջ անհայտ աս կամ ասա արձևանան բառ չկա: Կտախմն
կա նաև կտախմ, կտախմ աներով:

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 1.—Անուն, շուն, առն բռտերը հա-
նակի ուղղականում միայն ընդունում են ք հոլովակերպը՝
անունք, շունք, առնք:

Ան-ով վերջավորվող բռտերի նմանակությամբ հոլովվում
են նաև գարուն և աշուն բռտերը, սևո. գարնան, աշնան:

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 2.—Հանախ աշուն, գարուն, ինչպես
նաև ամառն, ձմեռն բռտերը գործածվում են անանջված ձևով՝
աշնանի, աշնանի, գարնային, գարնանի, ամառային, ամա-
ռանի, ձմեռային, ձմեռային, արոնք հոլովվում են այլ
սխառեմով, որինակ՝ աշնանի—աշնանի, աշնանի—աշնան-
ույ, գարնային—գարնանի, գարնային—գարնանի, ամա-
ռային—ամառային կամ ամառային, ձմեռային—ձմեռա-
յուր, ձմեռային—ձմեռայնույ, ձմեռային—ձմեռանույ կամ
ձմեռանուր Ամառային, ամառային, ձմեռային, ձմեռային,
գարնային, գարնայնույ, աշնանի, աշնանի ձևերը զլխավո-
րապես մակբայական կիրառություն ունեն՝ ամառք կամ ա-
մառք, ձմառք կամ ձմառք, գարնանք կամ գարունք, աշ-
նանք կամ աշունք նշանակությամբ:

Անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ ձմեռն բռտի համար այն-
իբ վաղ են վկայված ձմեռայնույ (սևո.), ձմեռայնով (գործ.), քան
ձմեռան, ձմեռանց (սևո.) ձևերը, թևն հին են նաև սրանց ուղղա-
կանի ձևերը՝ ձմեռն, ձմեռույ:

Անուն և ձևերն բռտերի նմանությամբ հոլովվում է մանկ
բարը՝ սևո. մանուսն, հոգն. ուղղ. մանուսք (հազվադեպ նաև՝ մա-
նուսք): Ման բռտը հոլովվում է նաև Ա հոլովվելով՝ եղ. սևո. մա-
նու, հոգն. ուղղ. մանք, սևո. մանուց Ավելի տարածված է վերջին
ձևով:

Ի) Իկ և ուկ փոքրացուցիչ-փառաբանական անանջ ունեցող
մի շարք բռտեր (որոշ բռտերում անանջը չի գիտակցվում)՝ ուղ-
ջիկ—ուղջկան, գործ. ուղջիկ կամ ուղջիւ, հոգն. ուղղ. ուղջկանք,
սևո. ուղջկանց, անդրանիկ (մասամբ)—անդրանիկան (նաև՝ անդրան-
կի), հոգն. ուղղ. անդրանիկք, սևո. անդրանիկաց, խցիկ—խցիկան:

¹ Սու. Մաշխոտյանց այն կարծիքն է նշանում, որ այս բարը ման
ձևի նաև նախադեռ ունեցել է նաև մանուսն ձևը՝ Երարարի հոլովմամբ,
խոնարհուսք և նախդրանիկք, Թիֆլիս, 1891 թ., էջ 23—26:

(նաև՝ խցիկի)—խցիկանք, ծաղիկ՝—ծաղկան, ծաղիկանք—ծաղկանց
(նաև՝ ծաղիկ, ծաղկաց, ծաղիու, ծաղկոց), մանուկ—մանկան, ման-
կանք—մանկանց, մասնիկ—մասնիկան, մասնիկանք—մասնիկանց (ու-
փոքրահանր՝ մասնիկ, մասնիկք—մասնկաց), փոքրիկ—փոքրիկան
փոքրիկանք—փոքրիկանց, ինչպես նաև մի շարք հասուկ անան-
ջներ՝ Ասաղիկ—Ասաղիկան, Զուրիկ—Զուրիկան (==Չուրիկան), Զուրիկ—
Զուրիկան, Սաթիկիկ—Սաթիկիկան և այլն:

Այս բռտերը հոլովվում են Ա պարզ ներդրական բնույթի
հոլովման ենթարկվող բռտերի նմանակությամբ:

Այս բռտերի ձևով է հոլովվում մարդ բռտը, երբ ունենում է
իկ մասնիկը, ըստ որում թեք հոլովներում հանդես է գալիս եզակի
ձևով, սակայն արտահայտում է հավաքական խոստով, որինակ՝

Ա. ուղղ.	մարդիկ
Մ.	մարդկան
Տ.	մարդկան
Հ.	(զ)մարդիկ
Բ.	ի մարդկանէ
Գ.	մարդկամբ կամ մարդկու.

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.—Մարդ բռտը հոլովվում է նաև Ո հո-
լովիչով, այս զեռչում իկ չի ստանում՝ մարդ, սևո. մար-
դու, հոգն. ուղղ. մարդք, սևո. մարդոց (սև.՝ սՈ պարզ հո-
լովմամբ):

զ) Այլիս վերջածանց ունեցող բռտերը՝ բույսմիկան, խնու-
սումիկան, կազմումիկան, մեծումիկան, քաջումիկան և այլն:

է) Այն բռտերը, որոնք վերջավորվում են իլն-ով (որտեղ
իլն-ը վերջածանց է եղել կամ արմատի մաս է), որինակ՝ անիկան,
սարիկան, կորիկան, միւսն, մրջիկան, սևո. մրջիկան, կամ մրջման (վեր-
ջինս մրջիմն ձևից), որքիկան (կամ որքին—բաղցիկից), սիւսն ևս

¹ Դժգոք է սակ, թե ծաղիկ բռտում -իկ-ը երբեմնի անանջ է,
բայն որ ստույժմ բռտի ծագումն աննայն է նույն վերաբերում է նաև
անգլաբանիկ բռտին:

² Թեք հոլովաններում թևն չկան համապատասխան հոլովակերպ մա-
նիկները՝ ց. օ. ք. սակայն համաբանական բնույթի գրագիտական արտահայտում
է այն պատճառով, որ հանդես է գալիս իկ մասնիկը, որը մեափոխվում է
չնայի անգլաբանական նախնաբույր:

բացատրութան, օրինակ՝ կիլիս քաղաք (կիլ կոչված բալթի անտենն է), որը հուլովում է Ո հուլովելով՝ կիլիսոյ, կիլիսոց:

ՍԱՆՈՒՅԻՆՔՆԵՐ.—Այս բառերի մեջ շարք է հաջվել իւն վերածածնոց ունեցող այն բառերը, որոնք ձայն են նշանակում՝ գոչիւն, թնդիւն, շուտաշին և այլն (տե՛ս § 81):
Վերջին երկու կետերում (զ և Է) նշված բառերի թեք հոլովներում իւ երկրարարաբ Ա հուլովիչից առաջ հնչյունափոխվում է Ե-ի և հուլովիչի նեա կազմում է եա երկրարարա, իսկ վերջինս եզակի բացասականում շեշտակորդա լինելով՝ վերածվում է Ե-ի (բացատրութաններին մասին տե՛ս § 34): Օրինակ՝

եզակի բ.	Հոգնակի բ.
Ուղղ. կորիւն	բազմութիւն
Ս. կորեան	բազմութեան
Տ. կորեան	բազմութեանց
Հ. (զ)կորիւն	(զ)բազմութիւն
Բ. ի կորեանէ	ի բազմութեանց
Գ. կորեամբ	բազմութեամբ

Այս բառերի նմանակութեամբ հուլովում են՝
1. Ունդ, ուսա, ուրդ վերջածանց ունեցող մի շարք բառեր, ալպես օրինակ՝ ծնունդ—ծննդան, ծննդան, ի ծննդանէ, ծննդեամբ, հոգնակին սովորաբար լինում է Ո հուլովելով՝ ծնունդը—ծննդոց, սերունդ—սերնդեան (կամ սերնդոյ), հոգնակին միայն Ո հուլովելով է՝ սերնդոց, սնունդ—սննդեան, սննդանոց, նաև սննդի, սննդոց, զայուսա—զալուսեան, քարուսա—թարուսեան, կա նաև Ի-ով՝ թարսաթի, կարուսա—կորսեան, փայտուսա—փախտուսեան, այլև Ի հուլովելով՝ փախտաթի, ժողովուրդ—ժողովրդեան, հանդիպում է նաև Ի և Ո հուլովիչներով՝ ժողովրդի, ժողովրդոյ, հոգնակիում սովորաբար լինում է Ո հուլովելով՝ ժողովրդոց, խորհուրդ—խորհրդեան, այլև Ո և Ի հուլովիչներով՝ խորհրդոյ, խորհրդի, հոգնակիում սովորական է Ո հուլովելով՝ խորհրդոց: Այսպես նաև՝ ցանկիւսա—հանցատեան, բայց նաև՝ հանցաթի:

¹ Ըստ Հ. Անույանի ստուգաբանության՝ հայերենի այս կողմի մի շարք բառերի համապատասխան անանցների առ-ն հանգում է Ենթ. ՕՏԻ մասնիկին և սերտորեն անվճար է պարոնոմիան ՕՏԻԵ-ի հետ ըստ ժողման. (Հայկականը ԹՅ—ՀԱՍԻ ԳԱ ԵՏԵԿԵԿԱԳԻՔ, 1832 թ., №11, էջ 73—75): Նշա-
36

2. Մի բանի ուլ բառեր, որոնք մեկան ընդհանրություն չունեն, օրինակ՝ տսիլ—տեպեան, տեպեան, ի տեպեանէ, տեպեամբ, տսիլը—տեպեանոց և այլն, ամիս—ամսեան, սովորականը Ո հուլովելով է (տե՛ս Վ պարզ հուլումը):

Այսպես է հուլովում նաև տիլ(=ցրեկ) բառը, որը կան վերջավորութանից առաջ ունենում է Եջ մասնիկը, օրինակ՝

եզակի բ.	Հոգնակի բ.
Ուղղ. տիւ	տիբ
Ս. տաընչեան	—
Տ. տաընչեան	—
Հ. (զ)տիւ	(զ)տիւս
Բ. ի տաընչեան (երբեմն՝ ի առէ)	—
Գ. տաընչեամբ	—

Ինչպես ասեցանք, որոշ բառերի հուլումը կատարվում է նմանակությամբ. հուլովիչը ալպեսզ չի գրվում ըստ ընդհանուր կանոնի՝ բառի վերջին բազմաձևից առաջ. բառին կցվում են զանազան հնչյունափոխեր, որոնց մեջ են, իհարկե, հուլովիչը և հուլովակիւս մասնիկները:

և պարզ կալվում

§ 83. և պարզ հուլումը միայն ներդրական ընտյթ ունի: Բոլոր թեք հոլովներում հանդես է գալիս և հուլովիչը՝ վերջին բազմաձևից առաջ, իսկ հոգնակի թվում ալս հուլուման ենթապիլոց մի շարք բառերում դուգանաբար գործածվում է նաև Ա հուլ-

նակում է՝ հուլման մեջ հանդես եկող Ի-ն գալիս է Ենից: Ռուսերենն այսպե էլ պատմ է աչք մաշմաբոր թեքման ներում՝ мудрость—мудрости և այլն:

Նման բառերի թեք հուլումները կան հնչյունափոխի մեջ Ե-ի առկայությունը (փախտա—փախտեան, քարուսա—քարուսեան) Հ. Անույանը նիթադրում է Ենի. ՕՏԻ-ից. Ի-ն Ե-ի է փոփոխ ալից առաջ:

վերջը, որը, սակայն, դրժում է և հայտնիում հայտնիում մեկի վրա: Եզակի բացասականն ստանում է և հայտնիերացը, դրժմականը՝ բ: Հոգնակի սղգականում բանն բնդանում է և մահանգորը¹, որը զԸԲ-ում է վերջին բացասականից տար: Ենդրականի իմաստն արտահայտում է բնդանուր մեով՝ կզակի արտանում է հոգնակի հայտնիանով: Անս հայտնիան օրինակներ՝

Եզակի բ.

Հոգնակի բ.

Ուզգ. գուտր	գտտերք
Մ. գտտեր	գտտերց կամ գտտերաց
Տ. գտտեր	գտտերց կամ գտտերաց
Հ. (զ) գուտր	(զ) գտտերս
Բ. ի գտտերէ	ի գտտերց կամ ի գտտերաց
Գ. գտտերր	գտտերրք կամ գտտերրաք (սք)

Ուզգ. սասց	սասեղք
Մ. սասեղ	սասեղց կամ սասեղաց
Տ. սասեղ	սասեղց կամ սասեղաց
Հ. (զ) սասց	(զ) սասեղս
Բ. լսասեղէ	լսասեղց կամ լսասեղաց
Գ. սասեղր	սասեղրք կամ սասեղրաք (սք)

և պարզ հայտնիան Ենխարկիում Են՝

ա) Բ-ով կամ դ-ով և նրանց նախորդող բաղաձայնով վերջացող բառերը, ազգր, անդզ (=մի տեսակ թռչուն, կա նաև նույնանուն մի այլ բառ՝ ամանի անկի, կանթի նշանակությամբ), սասց, արկզ, գուտր, կզ², կազ (=սեղ), լիտր (սեռ, լտեր),

¹ Սա մտադրումով նույն ԵՏ հայտնի է, որը Հնի, չքննումս կզկ է այս հայտնիան գտտականց մի քանի բառերի ուղիք մեկի վերջին մասնորդից սասց, ինչպես՝ սասց <սից, սասր <սուր, սասզք <սուրք <մալր <ալր (սե՛ն Հ. Անասյան, ժնայերէն արտասանման բառարան), համապատասխան արձանակի տակ): Հնապաշտում նշանակողոր, վերածվելով հայտնի, ստորածվել է նաև սքիչ բառերի վրա, իսկ է չի պահպանվել մաքրիակ լայն բառերի ուղիք մեկում, որոնք մտադրանքանունն ունեցել են այդ մայրամուտը:

² Արտեղից էլ տիկզերք (=մեկ կզերք) անկզանք բառը, որը սեռականում սպորտաբառն ունենում է տիկզերաց մեր:

հայր, կզգր (=հնր), կոնզ, համր, շիզզ (սեռ, շրկզ=կոնակ, զարզ), սոխր, տարր (=արտ. զավակ), սինզ (սեռ, սինզ, մի տեսակ շափե կզամ), սկտաղ (սեռ, սկտաղ), մազր, մազր (=կարճ սուր), սասզր կամ սազր, սազր և այլն:

ՄԱՆՈՔՈՒԹՅՈՒՆ 1.—Մրանց մեջ շղեմք է հաշվել ը-ով և նրան նախորդող բաղաձայնով վերջացող այն բառերը, որանք հայտնիում են Ա հայտնիում (սեռ մե պարզ հայտնիում):

ՄԱՆՈՔՈՒԹՅՈՒՆ 2.—Ա հայտնիի գործածությունը վերը բերված բոլոր բառերի համար պարտադիր չէ (ինչպես՝ լիտր, համր, շիզզ, մազր), իսկ մի քանի բառերում Ա-ով մեկերն են ստորածված (ինչպես՝ արկզաց, կալմերաց, սակերաց, սաստերաց, մազերաց և այլն):

բ) Բւր (Եւր)-ով վերջացող հետևյալ բառերը՝ ալիւր (ալիւր), ազրիւր (ազրիւր), կզզիւր (կզզիւր), ազալիւր (ազալիւր) կամ կզալիւր (=չբռտ սեղ, ճահիւն):

Հոյովման օրինակ

Եզակի բ.

Հոգնակի բ.

Ուզգ. ազրիւր (ազրիւր)	ազրերք
Մ. ազրիւր	ազրերց կամ ազրերաց
Տ. ազրիւր	ազրիւրց կամ ազրերաց
Հ. (զ) ազրիւր	(զ) ազրերս
Բ. շազրիւրէ	շազրիւրց կամ շազրերաց
Գ. ազրիւր (նաև՝ ազրերաւ)	ազրիւրք կամ ազրերաւք (սք)

և պարզ հայտնիամ

§ 64. Ի պարզ հայտնիամ միայն վերջադրականն բնակի մեկի հայտնիամ կատարում է Ի հայտնիում: Եզակի բացասականն տնենում է և հայտնիակերտը, որից սասց Ի հայտնիէր շնշտախորտս լի-նելով՝ աղում է: Եզակի գործիականն տնենում է և հայտնիակերտը՝ ներդրականի իմաստն արտահայտում է բնդանուր մեով՝ կզակի արտանում է հոգնակի հայտնիանով: Որպես օրինակ վերջանէք սիրտ բառի հայտնիամը:

եղակի բ.

Հոգնակի բ.

Ազգ. սիրտ	սիրտք
Ս. սրտի	սրտից
Տ. սրտի	սրտից
Հ. (դ)սիրտ	(դ)սիրտա
Ք. ի սրտէ	ի սրտից
Պ. սրտի	սրտաք

Ի պարզ հորովման ենթարկուած են՝

ա) Մի շարք բառեր՝ (գոյական և անական), ինչպես՝ ազոխ (= խակ խաղող), ախա, ա՛ն, ա՛նկ, ամբողջ, այժ, այլա, ապառ (= կողպատու, կարթ, սևա. ապրի), ատաղձ, արոլը (սևա. արուրթ), արտա, բաժ (= բաժին, արքունի ստրք), բախտ, բան. բանա. բառ, բարդ, բարձ, բոլ (= խումբ), գագ (փշի խմսատով), գար (= ցելո), գան (= ձեձ), զօրժ (սևա. զամիթ), գատ, զար (բարձր անկի խմսատով), կրթ, կրկան, կրկնող, զարժ (= սերունդ, ցեղ), զոցոն (= աշիժ, խոհան), իժ, խիզն (սևա. խզնի), խարխ, խորշ. խրամատ, խոթ (= հիմանդ, ծալլ), ծալը, ծանօթ, ծնոտ, կալթ (= կողով, այլն՝ սրա նախանունը՝ ցնծովձան պար), կարժ, կարթ. կարտա, կերպ, հանդէս (սևա. հանդիտի), հարզ, հաչ, հպարտ, հոա, ձարն, ձառ, ձառապայթ, մարտ, մօլթ (= նեցուկ, սևա. մաթի), լարզ, լազ, նեա, նծող (սևա. նծողի), սղոր, ստալն, սրտօյան, սխտա, սլան, սլան (= բլթի), սպաշահ, սպատրոս, սպատրոսա, պիբան. շա՛ն (հոգնակի ուղղակիանք հազիպակց լինում է շահունք), սպարաւորտ, ստատ, սեռ, սիրտ, սրտ՛ն, վախ, վե՛ն, վաանդ, աախտ, աաբակոխ (սևա. աարակոսի), տող, տո՛ն, փալ, փալա, փառա, փալը բօշ (= արտ ալժ, նոխազ), օթ (= օտնան), օձ և այլն:

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ.— Եթէ անանձնայինք տը հայտնական ենթարկող անական բնականութուն չունցող բառերը, սպա միտաների մասին կարող ենք ասել, որ դրանք հիմնականում աջնայիսի բառեր են, որոնց վերջին մասնկում կան ալ, աւ և ալ երկբարբառները՝ մի բաղաձայնից առաջ, ինչպես՝ ձայն,

փայտ, քալ, արալ, նշոլ, ծանօթ (ծանօթ), կարտա (կարտա), հաւտ (հաւ) և այլն Այլ երեւում է նաև հաջորդ կետերում Այս կանոնը, ինքնին, բացարձակ չէ. կան բացառութեաներ, որոնք կարելի է սեննել այլ հայտնաբերում: Այն բաները, որոնք վերջում տննն հետևյալ հնչյունական կապակցութեանները՝

Ալ—արքայ, ախապալ (= ապառաժ, քարքարոտ անդ), կրախալ կամ կրկխալ, քնծալ, բաժալ, ծառալ, կատարալ (= հարմարունք՝ կրակի վրա աման դնելու համար), ճալ, շղթալ, պողպատալ, սիւլ կամ հակալ, վկալ, փեալ, փեալ, փիլիսոսալ, քարալ և այլն:

Եալ—աշանալ (= անդ, Նիդալ, սեռ. աշտէի), մետաքսալ (էի), պաշտանալ (էի), փախտալ (= փախտական, սևա. փախտակէի) և այլն:

Ոլ, աժոլ—դոլ, երկոլ, կոխձոլ, կոսոլ, ձուլաձոլ և այլն:

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ.— Այս կարգի բառերից մի քանիսր հոգնակի թիվ սեռական, տրական և բացարձական հայտնաբերում երբևէ հանդիպում են նաև առանց ի հայտնի, միայն ց հայտնաբերուով Այսպես օրինակ՝ պողպատալ—պողպատաց (փոխ. պողպատից), ապալալ—ապալաց (փոխ. ապալացից), պարապալ—պարապաց (փոխ. պարապացից), զուլանալ—զուլանալ (— չնչին, թեթև, հասարակ, ջեր) — զուլանալաց (փոխ. զուլանալից), արասալ (կամ կրասալ—ամառ քար)—արասալաց (փոխ. արասալից) և այլն:

Յան—տանան (սևա. տաննի), մաստան (ենի), շորեկան (ենի), պատան (ենի), վալիկան (ենի) և այլն. կա քաղաքալ—թլան, օրինակ՝ ցորեան—ցորեանոլ, զորժ. լինում է նաև ցորեանալ:

Ոյք—երևոլթ (սևա. երևաթի), ծածկոլթ (աթի), ապրոլթ (աթի) և այլն:

է—ափսէ, բաղէ, հալտէ, հիւզէ կամ հիւլէ (= նրաթի, բաղէ և այլն:

¹ Այստեղ և այլուր նկատի է առնված բառերը բացարձակ կամ հիմնական հայտնաբերում. մասնակի կամ երկբարբառան որոշ դեպքեր ու զուգահեռ հայտնաբերում հազվի լին անմիջապէս:

¹ Պարզ կարգ են լինել անան զամ կամ արմատի մաս: Միավորում են բառաբանական նպատակներով:

² Այս վերջը հայտնված է միայն բացարձակումում:

Եստ—զօյխատ, համեստ, ուսեստ, օրհնեստ, ալբն* արեւեստ (սա շատ հաղթանակ, օրինակ՝ Բազմադէ Ժամ, հանգիպում է նաև Ի—Ա խառն հոլովմամբ): Եստ-ով վերջափոխող զգեստ բառի հոլովմամբ ապրամոված է հիմնականում Ա, ինչպէս նաև Ա հոլովինչեւ-բով. քննէ ըստ ձայնման ավելի հին է աղբ բառի հոլովմամբ Ի հոլովինչով:

Աստ—զգոստ, խնոստ, նօպստ, ալբն* ստաշոստ, յաստ, որոնք, սակնիք, ուշ շրջանում հոլովվում են նաև Ի—Ա խառն հոլովմամբ Իրանց մեջ նպասք է հաշվել զրաստ բառը, որը ենթարկվում է Ա հոլովման:

դ) Արպես նաև որոշ բացասաթլաններով՝ որտ, սյց, ուտ նշանակաւն կասպակցաթլաններով վերջափոխող բառերը, օրինակ՝ կուտ (սեւ. կուտի), պուտս (սեւ. պուտսի), հանգուց (սեւ. հանգուցի), քրստ (սեւ. քրտի), օզտս (սեւ. օզտի) և այլն:

զ) Մի շարք հատուկ անուններ, օրինակ՝ Մովսէս—Մովսէսի կամ Մովսիսի, ներսէս—ներսեսի կամ ներսիսի, Մասիէս—Մասիէի, Հերովդէս—Հերովդէսի կամ Հերովդէի, Հերովդի, Պեսարտ—Պեսարտի, Սարգիս—Սարգսի, Մակարէ—Մակարէի, Վաչէ—Վաչէի և այլն:

է) Մի շարք անեղական բառեր՝ աղոյցք (=լուծակ, օգակ, սեւ. աղաջից), անէծք (անիծից), առաջք, սւք, արեւէք, արեւտաք (արեւմտից), դնայք, խօսք, կարծք (զրծից), հարք (=խա-կարդ, որոգայթի լար, սեւ. հարդից), հմալք, ցնորք, Աղտանք (Աղտանից), Կասաք (Կասպից), Պարսք (Պարսից) և այլն:

Ա պարզ հոլովում

§ 65. Ա պարզ հոլովումը միայն վերջադրական բնույթ ունի Բոլոր թիւք հոլովներում հանդիւն է գայիս Ա հոլովինչը Եզակի բացասականը հոլովակիրտ չի ստանում և լեզակի գործիականն ունենում է Վ հոլովակիրտը: ներգործական հոլովի իմաստը երկու թվում էլ արտահայտվում է հալցական հոլովի միջոցով: Այս գեղարտմ որոշ բառեր կզակի թվում հանդիւն են գայիս Ի հոլովինչով բերան—ի բերանի, դեսին—ի դեսնի, գիշեր—ի գիշերի, գար (=հար, փոս)—ի գրի, երտղ—մերտղի, թիւ—ի թուի, թուղթ—ի թղթի, ծոց—ի ծոցի, մարմին—ի մարմնի, մէշ—ի միշի, շուք—ի շքի, շրճար—ի շրճարի, սեկան—ի սեկանի, սաղ—ի սղի, փոր—ի փորի

և այլն: Մտիայն տեղ-տեղ հանդիպում են նաև հալցականով, ստանց Ի հոլովինչի հոլովման, ինչպես՝ սեւ. եստ հրաման՝ Եւթանասուն դնոստ ի մի զուր փողօսել... (Բուք, IV, ԾԳ, էջ 251)—ի մի գար—մի հարմա: Ե... ի նմանէ կերակրին ի ծոց նորա հանգին: (Նշնիկ, I, ԺԵ, էջ 46)—ի ծոց—ծոցում:

Ի հոլովինչի հավելումը (այս բառերի կզակի ներքոյականի իմաստը դրանքիւտ համար) կարելի է բացատրել նրանով, որ այդ բառերը կզակի թվում զուգակցորար հոլովվելու են կզի նաև Ի հոլովինչով: Այս ենթադրութունը հիմնավորվում է մեզ ավանդված մի շարք օրինակներով. վերոհիշյալ բառերից բերան, գիլի, երազ կզակի թվի որոշ թիւք հոլովներում հանդիպում են նաև Ի հոլովինչով հոլովված ձևերով: Այստեղ միամասնակ պետք է նկատի ունենալ նաև քերականական նմանակութան հանգստանքը:

Այս հոլովման ենթարկող մնացած բառերը սովորաբար կզակի ներքոյականի իմաստի դրանքման զեղբում Ի հոլովինչի հավելում չեն ունենում, ինչպես՝ գործ—ի գործ, հոց—ի հոց, շար—ի շար և այլն:

Հոլովման օրինակներ

	կզակի ք.	Հոգնակի ք.	կզակի ք.	Հոգնակի ք.
Ռ. զգ.	գործ	գործոց	թուշոն	թուշոնք
Ո.	գործոյ	գործոց	թուշոյ	թուշոց
Ճ.	գործոյ	գործոց	թուշոյ	թուշոց
Ղ.	(դ)գործ	(դ)գործս	(դ)թուշոն	(դ)թուշոնս
Ի.	ի գործոյ	ի գործոց	ի թուշոյ	ի թուշոց
Պ.	գործով	գործովք	թուշով	թուշովք

Ա հոլովմամբ հոլովվում են՝

ա) Մի շարք բառեր՝ ամթոտ, արիտ, ամուխ (ամխոյ), աղանդ (նաև՝ ի, աղ), աղբ (ուշ շրջանում նաև՝ ի, ից), օղիս, ամբար, ամին (ամնոյ, ամնոց—որսի կենդանու ձուց, որսի փափուկ միս), ամիս (ամսոյ, նաև՝ ամսան, ներք. լամսան), ամուլ (ամուլոց—ան-պուտոց), ամպ, անքր, արջար, արմաթ, արմատ, արշաք (նաև՝ աղ), արա, աւազ, բերան (նաև՝ ի, աղ), բոն (բունոյ), բոք (բու-ոյ), բոց, գետ (ուշ շրջանում նաև ի, ա.), դետին (գետնոց, նաև, գործիականում գետնուք), զէշ (գիշոյ, գիշոց, նաև՝ ի, աղ), զին

(զննլ), զինն (զննոյ—բուլ է), զիր (զրոյ), զրախ (զրխոյ), զոգ-
 դամ, զորմ, զոր (զրոյ), զար (զրալ—գործէք է), երազ (նահ՝ ի)-
 երզ, երզ, երէ, երկաթ (ուշ շրջանում նահ՝ ի, ա), էշ (իշոյ), թել-
 թել, թեփ, թիւ—թուոյ (նահ՝ ի թուէ), թախ (թխոյ), թաղթ
 (թղթոյ), թաք (թքոյ), թօս, մարտի, իր, իւզ, լուր (լուսոյ), լուր
 (լուոյ), խմոր, խոտ, խոր, ծառ, ծիր, ծաւ (ծխոյ), կառ (կաղ-
 մազեպ նահ՝ կառու), կեպիւ, կիր (կրոյ), կշիւ (կշոյ), կոզով, կոզով,
 կուն, կուտոր, հին (հնոյ), հոգ, հոգմ, հոգ (սակալ՝ ա), հոտ
 (=բույր), հուր (հրոյ, գործ, հրով, նահ հարք), ձիւ (—պղծ), ձէթ
 (ձիթոյ), ձող (հոգն. թ. հանդիպում է նահ ձողուկ, զնաղուխ
 ձեկրոյ), ձոր, ձորմ (=վերնագրեցաւ, շոր, լոթ, քորդ), ձա
 (ձուոյ), ձուշ, մարզ, մարմին, մէշ, մոխիր (մոխրոյ), մոմ, մորթ,
 մրտր (մրտու—գիրա, ամանի տակի նստվածք, տակածք), լուր
 (լուսոյ), ներկ, նոր, շաք, ողբ, ու, ոտա, որթ, որս, ոնջ (ընդոյ),
 ուս (ուսոյ), սղիկն (սղիկնոյ), ստուր (ստուրոյ), շար (շարոյ), գործ-
 շրտի կամ ցարթ, հոգն. ա. շրջ կամ շորոյ), շրհոր, ստփոր, սե-
 քան, սէղ (սիկոյ), սէր (սիրոյ), ստիկն (ստոնծոյ), ստղ (ստղոյ),
 ստր (ստրոյ), սապ, սարափ, սերն, տանի (անկոյ), սաթ, ցնց-
 ցող, փեսասր (փեսարոյ), փոր, փռէ (փշոյ), քաս, քաղ (քղոլ—գիր-
 ձան՝ թել, բարակ պարան) և այլն:

Ս) Այն բառերը, որոնք ունեն հետևյալ վերջածանցները.

Այլիւ—ամառնային (սեռ. ամառնայնոյ), օշնայնային, զաշ-
 տային, լեռնային, մելրային կամ մելնոնային, մարդկային և այլն:
 Աւած—առեղծում, գիպում, դանդում, կալում, հայե-
 ցում, սնանում, թղտած, շինում և այլն:

Աւն—անասուն (սեռ. ունասնոյ), սասն, զխասն, զնասն,
 թոչուն, հոտան, սողան, ցոլան (սողորականը Ա հոլովիւզով է՝
 ցոլոնոյ, իսկ երբեմն հանդիպում է Ա հոլովիւզով ցոլասնոյ):

Յի—հնչիկնացի (սեռ. հնչիկնացոյ), ցաղկնացի (—ցւոյ),
 քանանացի (—ցւոյ), կողբացի (—ցւոյ), Սորենացի (—ցւոյ),
 Փարպեցի (—ցւոյ) և այլն:

Ն) Այն բառերը, որոնք սրանց պէս Ա հոլով-
 մամբ չի հոլովում, նա ենթարկվում է Ա Ա իտան հոլով-
 ման: Այստեղ մասնիկն էլ տարբեր է՝ զարլը—զրաց + ի—զրացի
 (սլբոմ. բառ. և, էջ 603):

Ն) արտաքին (սեռ. արտաքնոյ), սարին, վերին, վերջին
 և այլն:

Ն) Այն բառերը, որոնք սրանց պէս Ա հոլովում, նա ենթարկվում է Ա Ա իտան հոլով-
 ման: Այստեղ մասնիկն էլ տարբեր է՝ զարլը—զրաց + ի—զրացի
 (սլբոմ. բառ. և, էջ 603):

գ) Ի ձայնավորով վերջավորով միայնի բառերը՝ թի (սեռ-
 թիւոյ), լի (սեռ. լիոյ), ձի (սեռ. ձիւոյ), իսկ բազմամասնի բառերից
 միայն մի քանիսը՝ երի (սեռ. երուր—անասունների առջևի ոտըն-
 թի մի մասը, բազուկ), սգի (սեռ. սգւոյ), ոսկի (սեռ. ոսկւոյ),
 որդի (սեռ. որդւոյ):

գ) Անարշ զնրբալը, որը հոլովվում է միայն եզակի թվով՝
 առել—առելոյ, երթալ—երթալոյ, դարձանալ—դարձանալոյ, հասա-
 նել հասանելոյ, ահասնել—ահասնելոյ Այս զնայնում Ա խոնարհ-
 ման բայերի խոնարհելը թեք հոլովներում սղվում է, օրինակ՝
 ստնալ—ստնոյ, թողալ—թողոյ, շինալ—շինալոյ (=ստացանալ),
 գրանալ—գրանոյ:

գ) Չեզոք և կրավորական սեռի բայերի անցյալ դերբալը
 զնայնալ—զնայնելոյ, զարժայնալ—ցարժայնելոյ, մնացալ—մնա-
 ցելոյ, մտնալ—մտնելոյ, փախցնալ—փախցնելոյ, սասցնալ—սաս-
 ցնելոյ, սիրեցնալ—սիրեցնելոյ և այլն: Սրանք հոլովվում են թե
 եզակի և թե հոգնակի թվով:

դ) Մի շարք հատուկ անուններ՝ Կարին—Կարնոյ, Ծապուհ—
 Ծապուհոյ, Սանատրուկ Սանատրուկոյ, Տարոն—Տարոնոյ, Վառձա-
 պուհ—Վառձապուհոյ և այլն:

է) Մի շարք անկզական բառեր՝ դժոխք—դժոխոց, կոչանք—
 կոչանոց (=հրակերք, կուսք կոց), հանձք—հնձոց, պահք—պա-
 հոց, ախք—ախոց, ինչպիս նահ անկզական հատուկ անուններ՝
 Հայք—Հայոց, Հոտոք—Հոտոց, Վալք—Վալոց, Տալք—Տալոց:

Ն) Այն բառերը, որոնք սրանց պէս Ա հոլովում, նա ենթարկվում է Ա Ա իտան հոլով-
 ման: Այստեղ մասնիկն էլ տարբեր է՝ զարլը—զրաց + ի—զրացի
 (սլբոմ. բառ. և, էջ 603):

ժամգիրս (ներդրականի իմաստով), ստանում են ուժ հար-
վակերտ մասնիկը: Այդ բառերից են՝ անցյալ զերբաբնիք՝
սասցնալ—սասցելում—բառացրում, հանդերձեալ—հանդեր-
ձելում—ի հանդերձելում, ին վերջածանց տնեցոց և ստանց
գրան որոշ տածականներ՝ վերին—վերնում, վերջին—վերջնում,
հին—հնում, նոր—նորում, աշ—աշում, ձախ—ձախում և այլն:
Այդ բառերից մի քանիսը եղակի բացասականում պահպա-
նելով ուժ մասնիկը (ու-ի սղումով), ստանում են է հոլովա-
կերպը՝ ի հնմէ, ի ձախմէ, յայմէ:

Ա. պարզ եղովում

§ 66. Այս հոլովումը հիմնականում վերադարձնան բնույթ
ունի. Ամբողջովումը ներդրական ձևով է հոլովում միայն աւր
(օր) բառը, որի հոլովումը պոլում է ներքնում:

Ա. պարզ հոլովման զեպում բառի բնչումը կատարվում է
Ա. հոլովիչով: Եղակի բացասականն ստանում է է հոլովակերպը,
որից ստաց Ա. հոլովիչը սովորաբար սղվում է, օրինակ՝ ժով-
բաց. ի ժովէ, կով, բաց. ի կովէ և այլն: Սակայն որոշ բառերում
պահպանվում է, օրինակ՝ ալը—լալզուէ, դաս—ի դասուէ, դարզ—ի
դարզուէ, խրատ—ի խրատուէ, նախանձ—ի նախանձուէ, սպաս
(=կանհարասի, գալախ, դարչ, կերակուր, սեղան, պաշտոն, ծա-
սայութիւն)—ի սպասուէ: Սակայն սրանցից մի քանիսը զուգա-
նետաբար կերակն հանդիպում են ու-ի սղումով՝ ի դասուէ || ի
դասուէ, ի խրատուէ || ի խրատուէ:

Ա. հոլովիչը եղակի բացասականի է հոլովակերպից ստաց
չի սղվում նաև և կնում ցույց տրված բառերում:

Այս հոլովման զեպում եղակի դործականը որևէ հոլովա-
կերպ մասնիկ չի բնդանում. այդպիսով դործականը ձևով նման
է ինձում սեռականին, օրինակ՝ եղակի սեռական՝ ժովու, շարաթու,
սպասու, եղակի դործական՝ ժովու, շարաթու, սպասու: Տարբե-
րութիւնը կարելի է որոշել նախադասութիւն մեջ:

Ներդրական հոլովի իմասան արասանալովում է ընդհանուր
ձևով:

Հոլովման օրինակներ

Եղակի բ.	Հոլովակի բ.	Եղակի բ.	Հոլովակի բ.
Ա. զգ. ժով	ժովք	զարչ	զարչք
Ս. ժովու	ժովուք	զարչու	զարչուք
Տ. ժովս	ժովաց	զարչու	զարչուք
Հ. (դ)ժով	(դ)ժովս	(դ)զարչ	(դ)զարչք
Բ. ի ժովէ	ի ժովաց	ի զարչուէ	ի զարչուք
Գ. ժովու	ժովուք	զարչու	զարչուք

Այս հոլովմամբ հոլովում են ոչ մեծ թվով բառեր. ինչ-
պէս՝

ա) Այդ, ստասու, տրչ (=ձե), արև, գանձ, դաս, դար (ժա-
մանակի իմաստով), զարչ, զէն (սեռ. զինու), ժամ, ծակ, ժով,
ձակաս, նախանձ, շարաթ, տրբաթ, պար, սահաւ, սպաս, զրէժ
(սեռ. զրիժու), քէն (սեռ. քնու) և այլն:

բ) Կենդանի և թռչուն նշանակող որոշ բառեր՝ ազուս,
աղուէս (սեռ. աղուէսու), աւիւձ, տրչ, գրաստ, ինձ կամ ինձ (կեն-
դանի է, սեռ. ընձու կամ ընձու), կարաս, նաւ, ձագ, սղթ (=

=շորթ), ալ, ոգս (սեռ. աղասու կամ ըղասու), ցուլ (սեռ. ցրլ)
և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Սրանցից ազուս, արչ, աւիւձ, կա-
քու, ձու, ուլ բառերը հոլովում են նաև Ա հոլովիչով (ազու
և այլ հոլովիչներով): Անհրաժեշտ է նկատի առնելու, որ Ա
հոլովիչի գործածութիւնը դուրսհանութիւնը վաղ շրջանից
վարված է արչ և ուլ բառերում, իսկ մյուսներում Ա-ի դու-
րծածութիւնը վարված է համեմատաբար ուշ շրջանի վաս-
տակով: Այս մասին տես նաև § 53:

գ) Մի քանի հասուկ անուններ՝ Արբանձ, Թոսթով, Դուխս
(սեռ. Դուխսու, բայց նաև՝ Դուխի), Յոնան (սեռ. Յոնանու),
Յովաննէս (սեռ. Յովաննու), Յովսէփ (սեռ. Յովսէփու), Յորդա-
նան, Մարիամ (սեռ. Մարիամու կամ Մարիմու, այլև՝ Մարիմալ),
Սոկրատէս (սեռ. Սոկրատու) և այլն:

դ) Սակայն թվով անկական բառեր՝ աղունք (սեռ. աղունք
=լարիք, ծանր հանցանք, թշուաւթիւն), բարք (սեռ. բարուք),
գարաք (սեռ. պարտուք), վարք (սեռ. վարուք), պարաք բառը շուս

սակա՞յ գեղերեւոյ՞մ հանդիպում է եզրայի ձեռք՝ պարս, որը, սակա՞ն, հարկում է Ա հարկիչում՝ պարս: Գործիչուն սակ հակ պարսիք ձեռք այլ հարկումս՝ սեռ. պարսեաց:

ե) Մ ձայնորդով և նրան նախորդող մի այլ բաղաձայնով վերջավորվող հետևյալ բառերը (կերև գոյական և վեց անհայտ) սար (արարչ), թանձր, ծաղր, ծանր, կարծր, մանր, մեղր, փոքր, քաղցր:

Այս բառերի հարկման ժամանակ եզրայի թվի թեք հարկմանում և հոգնակի թվի բայեր հարկմանում սեղի է առնենում ր-ի անհայտ Հոգնակի թվի բայեր հարկմանում հարկակերտ մասնիկներից առաջ հանդես է գալիս և ձայնորդը:

Սրանք մասամբ պահպանում են ներդրական բնույթի հարկման անհամահարկությունները: Ո՞՞մանք աչք բառերի հարկման ամբողջովին ներդրական բնույթի են համարում:

Հոլովման օրինակ

եզրայի ր.		Հոգնակի ր.
Ազգ.	փոքր	փոքունք
Ս.	փոքու.	փոքունց
Տ.	փոքու.	փոքունց
Հ.	(դ)փոքր	(դ)փոքունք
Բ.	ի փոքուէ	ի փոքունց
Գ.	փոքու	փոքումք

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 1.— Կան կետում ցույց տրված բառերից մի բաներ հարկման օրինակի կանոններից շեղվում են, հանդես գալով նաև այլ ձևերով: Ծարբերությունները ցույց առաջ նպատակով ստորև առնել ենք շիշլայ բառերը մի քանի բնույթ հարկմաներով՝ աչք, եզրայի սեռ. սարու, սարու, սարու, եզ. գործ. սարու կամ սեղր, հոգնակին սովորական չէ, սակայն տեղ-տեղ հանդիպում է Ա հարկիչով՝ սասուց կամ սարուց. բանձր, եզ. սեռ. թանձու, թանձու, թանձու, հոգն. ուղղակի՝ թանձունք, թանձունք, թանձուք. ծաղր, եզ. սեռ. ծաղու, ծաղր, ծաղրու, ծանր, եզ. սեռ. ծանու, եզ. գործ. ծանու, հոգն. ուղղ. ծանունք, հոգն. սեռ. ծանունց (սարբերություն չկա), կարծր, հոգն. ուղղ.

կարծերք, կարծունք, մանր, եզ. սեռ. մանու, հոգն. ուղղ. մանունք, հոգն. սեռ. մանունց (սարբերություն չկա), մեղր, եզ. սեռ. մեղու, մեղր, մեղր, եզ. գործ. մեղու, մեղր, մեղու, քաղցր, եզ. սեռ. քաղցու, եզ. գործ. քաղցու, հոգն. ուղղ. քաղցունք, հոգն. սեռ. քաղցունց, հոգն. գործ. քաղցուց: Նշված սարբերություններից որոշ ձևեր համեմատաբար ուշ շրջանից են (ինչպես՝ թանձու, թանձուր, թանձունք, ծաղր, ծաղրու, կարծերք, մեղր, մեղր և այլն):

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 2.— Կ կետում ցույց տրված բառերի նման է հարկվում նաև բարձր անհայտ, սակայն այն տարբերություններ, որ եզրայի գործիականում և հոգնակիում առնենում է Ա հարկիչը, օրինակ՝

Ազգ.	բարձր	բարձունք
Ս.	բարձու	բարձունց
Տ.	բարձու	բարձունց
Հ.	(դ)բարձր	(դ)բարձունք
Բ.	ի բարձուէ	ի բարձունց
Գ.	բարձումք	բարձումք
	կամ՝ բարձու	

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 3.— Կան սակավաթիվ բառեր, որանք եզրայի թվում առնենում են Ա հարկիչը, իսկ հոգնակի թվում՝ Ա հարկիչը, օրինակ՝ զոր, եզ. սեռ. զորու, բաց. ի զորուէ գործ. զորու, հոգն. ուղղ. զորք, սեռ. զորաց, պատառ, եզ. սեռ. պատառ (երբեմն՝ պատառու), գործ. պատառու, հոգն. ուղղ. պատառունք, սեռ. պատառունց, երկ. եզ. սեռ. երկուս, գործ. երկու կամ երկուսք, հոգն. ուղղ. երկուսք, սեռ. երկուսնց:

Նկատի առնելով, որ զոր և պատառ բառերը եզրայի գործիականում պահպանում են Ա հարկիչը, իսկ բարձր և երկք բառերը եզրայի գործիականում Ա հարկիչից բացի զուգահեռաբար առնենում են նաև Ա հարկիչը, կորոզ հեք սակ, որ սրանք Ա հարկման բառեր են, ցույց հոգնակի թվում սասացնլ են Ա հարկիչը (ինչպես Ե հարկման բառերը, միայն թի սրանք հոգնակիում Ե հարկիչը պահպանում են):

§ 67. Ինչպես արդեն նշել ենք, Ա պարզ հոլովման բառերից ներքոյական հոլովում ունի այբ (օբ) բառը Անա այգ բառի հոլովումը՝

	Եզակիի ք.	Հոգնակիի ք.
Ա.դ.դ.	ուբ (օբ)	ուաւորք
Ս.	աւար	աւարց
Տ.	աւար	աւարց
Հ.	(դ)աւբ(դօբ)	(դ)աւարս
Բ.	լաւբէ (լօբէ)	լաւարց
Չ.	աւարբ	աւարբք

ԽԱՌՆ ԸՆՈՒՎՈՒՄՆԵՐ

Ի—Ա. Խառն Խոլովում

§ 68. Ի—Ա Խառն հոլովման ունի ե՛ վերջադրական, ե՛ ներդրական բնույթ՝ Երկու դեպքում էլ բառի հոլովման ժեռ գործում են Ի և Ա հոլովիչները, առաջինը՝ մինչև եզակի գործիականը, երկրորդը՝ եզակի գործիականում և հոգնակի բոլոր թիւք հոլովներում:

Ի—Ա վերջադրական Խոլովում

§ 69. Ի և Ա հոլովիչներին հաղկումը այստեղ կատարվում է բառի վերջից: Եզակի բացատրականում հանդէս է գալիս է հոլովակերտը, որից առաջ Ի հոլովիչը շնչաակերտա լինելով օղջում է: Եզակի գործիականում հանդէս է գալիս և հոլովակերտ մասնիկը՝ ներդրական հոլովի իմաստն արտահայտվում է ընդհանուր ձևով:

Հոլովման օրինակ

	Եզակիի ք.	Հոգնակիի ք.
Ա.դ.դ.	աշակերտ	աշակերտք
Ս.	աշակերտի	աշակերտաց
Տ.	աշակերտի	աշակերտաց
Հ.	(դ)աշակերտ	(դ)աշակերտս
Բ.	լաշակերտէ	լաշակերտաց
Չ.	աշակերտու	աշակերտուք (օբ)

Այս հոլովումը հոլովում են՝

ա) Մի շարք դոյական և անական անուններ, դրանցից են՝ ազատ, ազատ, ազատ, ամ (=աարի), ամպրոպ, աշխարհ, բաղամ (սեռ. բաղմի, բաղմաց), թևեռ, գրպան, դարձապար, դատազան, դատա, զերեպման, դատան, դաման, դաշա, դե (սեռ. դեի), դպիր, երախան (=սեղան, սեղանակցութուն, խամբ), երիտարաց, երկիր (սեռ. երկրի, անհոգնական է), իբ, լառ, խաւար (անհոգնական է), կարց, հազազ (=շունչ), հօբ, հրաման, անպար, ճարար, միմ, նախարար, նահանգ, նուագ, շպիտ (=հոգի), սասի, շար, պարծառ, պակիր, պարի, պարեզ (սեռ. պարտիր), սազ, սահման, սեզ (սեռ. սիզի), վախան, վառան, վալբազ, վեմ (սեռ. վիմի), վերջազ, ակզ (սեռ. սիզի), տխմար, տկար, փապար (=ծակ, նեղք), փարթամ, փիշ (սեռ. փիշի), քաշ, քիլ (սեռ. քիլի=բթմամատի և ցուցամատի բացվածքի շափք), օտար, օրան (=Հացարույսերի գեղ՝ պատրաստված կարևուր համար), սրիտոզ և այլն:

բ) Այն դոյական (և անական) անունները, որոնք վերջում վորվում են հանդիս շնչաանակապակցութուններով:

Այլ—ազարակ, աթոռակ, սիրտմակ, աղաղակ, աղբուսակ, ամբարտակ, աշտարակ, սոպասակ, արցանակ (=մտաշտր, խաշտ), աւազակ, բաժակ, բանակ, զինակ, դանակ, դատակ, դաստիարակ, երակ, դուակ, լծակ, կուակ, կրակ, ճաշակ, սլուակ, օրինակ և այլն (կան բացատրվումներ՝ ծակ—մակու, վառակ—վառակուլ, վերջինս հանդիպում է նաև Ի. Ա հոլովիչներով):

Այլան—անպատական, հանդիպական, շինական, փախտական և այլն:

Ածու—ակնածու, ձեռնածու, նուագածու և այլն:

Անակ—աշտանակ, մամանակ, բաղմանակ և այլն:

Արան—զաննարան, զերարան (=ճգմիչ, մամիչ), դատարան, պահարան և այլն:

Ացու—ապակահացու, մահկանացու, պիտանացու և այլն:

Յակ—դանակ (սեռ. դանկի), զգնակ (սեռ. զգնկի), մանակ (սեռ. մանկի), սրղակ (սեռ. սրղկի), սննակ (սեռ. սննկի) և այլն:

Նրից հնչյունակապակցութուններ կարող են լինել թիւ անոնք և թիւ արմատի մասը ինչպես այդ կարելի է տեսնել բերված օրինակներում: Միակերպ է կատարվում է ուսուցողական նպատակներով:

Եղ—գործող, հիմնող, ուժեղ և այլն:

Եղևն—արժարկեղէն (սևոս. արժարկեղինի), բույեղէն (սևոս. բույեղինի), հողեղէն (սևոս. հողեղինի), հրեղէն (սևոս. հրեղինի), ոսկեղէն (սևոս. ոսկեղինի) և այլն:

Եղ—կապիկ (սևոս. կապիկի), կոշիկ (սևոս. կոշիկի), մըրիկ (սևոս. մըրիկի), շապիկ (սևոս. շապիկի) և այլն:

Ել (սա գրաբարի ենթակայական զերբայի հնարալին ձևի մասնիկն է)—բրիչ (սևոս. բրչի), գործիչ (սևոս. գործչի), գրիչ (սևոս. գրչի), կարգիչ (սևոս. կարգչի) և այլն:

Երզ—անջէտրդ (=ճակերտպան), կշտրզ (=կշտր), ճանապարհորդ, որսորդ և այլն:

Եց—զեկոց (=ճղմիչ, մամիչ), խալթոց, փոռոց և այլն:

Եւ—արու, եղբորու, լեզու, մեղու և այլն:

Եւկ—աղբուկ (եզ. սևո. աղբիկ. հոջն. սևո. աղմկաց, հազվագեղ նոս՝ աղմկից), բազուկ (եզ. սևո. բազիկ, հոջն. սևո. բազկաց), զեղբուկ, ճամակ (=զգեատի զարդ, դանձանք, ստնկառք, զոճնապատկեր), մարուկ, սարուկ, վնուկ, աքրուկ: Այս բառերում թեք հոլովներում ու-ն աղվում է, ինչպես այդ ցույց է տրված փակագծերում ստաբիկն երկու բառերի համար:

Գան—զոճնապան, զանապան կամ զանկապան (=ծունկը պանապանոց հարմարանք), պահապան, պարտիզպան և այլն:

Մաւան—արդեստան, բարստան, շահաստան կամ շահաստան (=մեծ քաղաք, կենտրոնական և մեծ ստեղծող ուժեղ զարգաց) և այլն:

Իոր կամ աւոր—ազանպար, աղեղնաւոր, զեղմուտոր, զատուտոր, զինուտոր, շնչուտոր, աղեւոր, չքուտոր, սպասուտոր և այլն:

Դ) Մի շարք անեղական բառեր՝ արշատուք (սևո. արատուաց), խելք (սևո. խելաց), կամք (սևո. կամաց), կառք (սևո. կատաց), կիսնք (սևո. կիսնաց), միտք (սևո. մտաց), փառք (սևո. փառաց), նուչպես և անք բաղադրելու մասնիկ (ան+ք) ուժեղողները՝ աղաչանք (սևո. աղաչանաց), բաղձանք (սևո. բաղձանաց), զարգարանք (սևո. զարգարանաց), զարմանք (սևո. զարմանաց), գրասնք (սևո. գրասնաց), լլկանք (սևո. լլկանաց), կալանք (սևո.

կալանաց), հալածանք (սևո. հալածանաց), հանգամանք (սևո. հանգամանաց), հասանք (սևո. հասանաց), մեծարանք (սևո. մեծարանաց), լանջանք (սևո. լանջանաց), լարգանք (սևո. լարգանաց), պատրանք (սևո. պատրանաց), պարսուանք (սևո. պարսուանաց), պերճանք (սևո. պերճանաց) և այլն:

Ի—Ա. Ենթադասական հոլովում

§ 70. Այս զեղբում ևս զործող Ի և Ա հոլովիչները հանդես են գալիս բառի կազմում վերջին (ն) բաղաձայնից առաջ Ի հոլովիչը հանդես է գալիս մինչև եզակի զործիականը, իսկ արտեղից սկսած՝ զործում է Ա հոլովիչը: Եզակի բաղաձայնանում Ի-ն շեղակարգյալ լինելով՝ աղվում է, իսկ այդ կատարվում է այն պատճառով, որ այդ հոլովում բառի վերջը հանդես է գալիս է հոլովակերտ մասնիկը, որը բառական շեղոր կրում է իր վրա: Այս հոլովում որոշ բառեր Ի հոլովիչի փոխարեն ստանում են աւանդուրդ, օրինակ՝ յեզակն, յեղակն, իսկ որոշ բառեր զուգահեռ ձևեր են ունենում, օրինակ՝ ի բլուսակն կամ ի բլուսակն, ի գառակն կամ ի գառակն: Հոգնակի ուղղակիանում վերջին ն բաղաձայնից առաջ հանդես են գալիս ի կամ ու ճնչուանները: Եվ այդպիսով բառեր հոգնակի ուղղակիանում վերջապետվում է ինք-ով կամ ունք-ով: Այդ փոփոխություններն ու տարբերությունները ստորև ցույց են տրվում փակագծերում:

Ներքոյական հոլովի իմաստն արտահայտվում է ընդհանուր ձևով:

Հոլովման օրինակներ

Եզակի բ.		Հոգնակի բ.		
Ուղղ.	անձն	մասն	անձինք	մատանք
Մ.	անձին	մասին	անձանց	մատանց
Տ.	անձին	մասին	անձանց	մատանց

1 Հնդկբաղաձայնի ծագում ունեցող՝ այս հոլովմամբ հոլովող բառերի մեջ հոլովման մասնակի կատարվող Ի—ու—ու (ին—ամբ—ուեր) փոփոխությունը բացառվում է ձայնազարթի երբեմնի օրենքով:

1 Ենթադասական հոլովում է նաև անցիւորի, անցիւորի, անցիւորի և ներքոյական հոլովում է նաև անցիւորի, անցիւորի, անցիւորի

Հ.	(դ)անձն	(դ)մասն	(դ)անձինս	(դ)մասունս
Բ.	յանձնել	ի մասնել	յանձանց	ի մասանց
		կամ ի մասանել		
Պ.	անձամբ	մասամբ	անձամբք	մասամբք

Այլ ձևով հայտնվում է մի մասն աշն բուսերի՞, որոնք վերջավորվում են ն-ով և նախընթաց բաղաձայնով (իսկ յայտ մտաբ հայտնվում է Ա պարզ հայտնամբ)՝ աշն (եզ. բաց. յաշն), հոգն. ազգ. աղյնք=սերունդ, ցեղ), աշն (եզ. բաց. յաշն, հոգն. ուղղ. աղյնք=աղյնդական), սան (սև. սախն, բաց. յանել, հոգն. ուղղ. աղյնք=վարյի արս. ոչխար), սին (եզ. սև. ախին, բաց. յախնել, հոգն. ուղղ. աղյնք=չրի ախ), բևն (եզ. սև. բևին, բաց. ի բևանել կամ ի բևնել, հոգն. ուղղ. բևինք), բուն (եզ. սև. բոխն, բաց. ի բուանել, հոգն. ուղղ. բունք), գուն (եզ. սև. գաոին, բաց. ի գաունել կամ ի գաունել, հոգն. ուղղ. գաոինք), դաշն (եզ. բաց. ի դաշնել, հոգն. ուղղ. դաշինք), կուն (եզ. սև. կաոին, բաց. ի կաունել, սակավ զեղջերում հանդիպում է նաև կաոն, գաոինք ձևերով), պին (եզ. սև. պաին, գործ. գոխամբ—չբաղացի հարմարանք է), եզն (եզ. բաց. լեզանել, հոգն. ազգ. եզինք), եզն (եզ. բաց. լեզանել, հոգն. ազգ. եզինք=եզնիկ), թուն (եզ. սև. թոոին, բաց. ի թոունել կամ ի թոունել, հոգն. ուղղ. թոունք, երբեմն էլ՝ թոունք), լեսն (եզ. սև. լերին, բաց. ի լեանել, Լերնիս էլ՝ ի լեսունել, հոգն. ուղղ. լերինք), յաշն (եզ. բաց. ի յաշանել կամ ի յաշնել, հոգն. ուղղ. յաշինք=մանր եղջերավոր անտանների հոտ, խոտաճարակ կենդանիներ), կաթն (եզ. բաց. ի կաթանել կամ ի կաթնել), կառն (եզ. բաց. ի կառնել, հոգն. ուղղ. կառնք), կառապին (եզ. սև. կառապին, հոգն. ուղղ. կառապինք=զուլու, գանդ), հարսն (եզ. բաց. ի հարսանել կամ ի հարսնել, հոգն. ուղղ. հարսունք), մասն (եզ. բաց. ի մասնել, հոգն. ուղղ. մասունք), նևն (եզ. սև. նևին, բաց. ի նևանել, հոգն. ուղղ. նևինք), ոչն (եզ. բաց. յոչանել, հոգն. ուղղ. ոչունք), սան (եզ. սև. սաին, բաց. ի սաննել, հոգն. սև. սաունց), սան (եզ. սև. սաոին, հոգն. ուղղ. սաունք, սև. սաունց=պարան, լար, շղիճ, կաղանք):

Սե՛ծ մասամբ կրկնանկ:

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ 1. — Հոգնակի ուղղաբանում ինք-ով վերջավորով բուսերից մի քանիսը բարդությունների մեջ ի մախնամբի փոխարեն սասնում են ու և աղյպիսով վերջավորվում են ունք-ով, օրինակ՝ անձն—անձինք, բայց՝ միանձնք—միանձունք, մեծանձն—մեծանձունք, վհահան—վհահանք, ազն—աղյնք (=ցեղ, սերունդ), բայց՝ դիցազն—դիցազունք, հախյան—հախյունք, բևն—բևինք, բայց՝ մեծարևն—մեծարևունք, իսկ ծանրբան—ծանրբանինք: Այլ փոփոխությունը բուսերի զեղջերում պարասպիլը է:

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ 2. — Այս հայտնան պատկանող մի քանի բուսեր որոշ հայտնաներում զուգահեռաբար հանդիս են դառնալիս Ա պարզ հայտնամբ (ներգրական), օրինակ՝ ախն—ախին կամ ախան (վերջինս համեմատաբար ուշ շրջանից է վերլված), բուն—բուն կամ բուն, դիցազն—դիցազին և վերջապես: Այս և էլի որոշ փաստեր զույլ են տալիս այս հայտնան կարգը Ա պարզ հայտնան հետ (տես § 84):

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ 3. — Ձևն բարդ եղակի թվում ներգրական բնույթի հայտնան մեխի հոգնակիում՝ վերջապահան, աբալան՝ եզ. սև. ձևին, բաց. ի ձևանել, գործ. ձևանք (օր): Հոգնակի գործիականում իրեն բացառություն կա գործածված՝ ձևամբք (Գառ., է, 20): Երանօրինակ հայտնան մեխի նաև ռան բարդ՝ եզ. սև. սաին (երբեմն՝ սասն), բաց. ի սաննել, գործ. սասմք, հոգն. ազգ. սաք, սև. սալց (երբեմն՝ սաւց), գործ. սալք:

Քան բարդ հոգնակի թվում հայտնվում է այս հայտնան պատկանող բուսերի նմանությունը, իսկ եզակի թվում հայտնվում է Ի հայտնի վերջապահան հավիտնով, օրինակ՝ եզ. ուղղ. քար, սև. քարի, բաց. ի քարել, գործ. քարի, հոգն. ազգ. քարինք, սև. քարունք, գործ. քարամբք:

Ա—Ս. խառն եղանակ

§ 71. Այս հայտնան լինում է միայն վերջապահան բնույթի հայտնաները գրվում են բառի վերջում, ըստ որում եզակի թվում միևնույն գործիական հայտնի գործում է Ա հայտնիչը, իսկ եզակի զու-

ծիականում և հոգևակի թվի բուրբ թիւք հոլովմերում Ա հոլովիչը: Եզակի բացասականը ստորադար և հոլովմերս մասնիկը չի ունենում, իսկ եզակի գործիականում հանդես է գալիս և հաղմակերս մասնիկը:

Ինչպես ցույց է տրվում ստորե, այս հոլովմանը ենթարկվող բառերը վերջավորում են ի ձայնավորով, որը հոլովիչներից ստաց փոփոխություն է կրում. ուրից ստաց վերածվում է ւ-ի, իսկ ւ-ից ստաց՝ ն-ի, օրինակ՝ ալիլ—ալլուր, ալլիաւ, պատանի—պատանուր, պատանեաւ, պատանիք—պատանեաց: Մեր հին ձևապահումը տեղ-տեղ հանգիւղում են նմանօրինակ բառեր՝ ուրից ստաց ի ձայնավորի սղամով, ինչպիսի՝ աղանուր, թշնամուր և այլն: Որպես կանոն ուրից ստաց ի-ն սղվում է այն բառերում, որոնք է ձայնավորից ստաց ունեն ւ, օրինակ՝ արծաթ—արծառ, ծարաւ—ծարաւուր, կառաւի—կառաւուր, սառաւ—սառաւուր և այլն:

Որոշ բառեր եզակի արականում հանդես են գալիս նաև չ հոլովմերս մասնիկով, մասնախնց ի նախդիրի հետ գործածվելիս (ներդրականի իմաստով)՝ ալլի, եզ, որաի, ալլուր կամ ալլուր (ալլուր), զինի—զինուր (ի զինուր), դարբի—դարբուր կամ դարբուր (ի դարբուր), կղզի—կղզուր կամ կղզուր (ի կղզուր), ծղկնի (—ծկնի, դաս կրանկ)—ծղկնուր կամ ծղկնուր, շորի—շորուր կամ շորուր (ի շորուր), կամալի (—տանիք)—ամամուր, սամալուր, տնկի—տնկուր կամ տնկուր (ի տնկուր): Ծարի և տնիք բառերը եզակի բացասական հոլովում եւ շահում են չ մասնիկը, որին հետևում է եզակի բացասականի հոլովմերս մասնիկը՝ ի սարուր, ի տնդուր: Այս ձևերն այլևի տարածված են, քան ի սարուր, ի տնդուր ձևերը:

Ներդրականի իմաստն արտահայտվում է հայցական հոլովի միջոցով:

Հոլովման օրինակ

	եզակի բ.	Հոլովակի բ.
Ազդ.	պատանի	պատանիք
Ա.	պատանուր	պատանեաց
Տ.	պատանուր	պատանեաց
Հ.	(դ)պատանի	(դ)պատանիս
Բ.	ի պատանուր	ի պատանեաց
Ք.	պատանեաւ	պատանեաւք (կօք)

Այս հոլովմանը հոլովում են՝

ա) Այն բազմաթիւ բառերը, որոնք վերջավորում են ի ձայնավորով, ինչպես՝ ուղի, աղանի, աղբի, ամենի, ամուրի, ալի, անդի (—արման), աղալի, սառքնի, բարի, դարբի, զնի, զարի, եղնի, թշնամի, կատարի, կենդանի, հաղի (—բարդի), մարի (—էզ թշնամ), մարի, ջառի (—տանացած, տառ), ուղի, պատասխանի, փոշի և այլն:

Բացասութիւն են կազմում ի-ով վերջացող այն բազմաթիւ բառեր, որոնք ցույց են տրված Ո պարզ հոլովման բաժնում, զբանք են ցի վերջածանց ունեցող բառերը, որոնք որեէ տեղից լինելը կամ որեէ ցնդի, փողովրդի պատկանելի են ցույց տալիս, և մի քանի երկրանի բառեր (տե՛ս § 65):

բ) Այսպես նաև այն բառեր, որոնք ունեն հետևյալ վերջածանցները՝

- Աւի—գեղանի, լեզուանի, հովանի, պիտանի և այլն:
- Ննի—աղաէտնի, արմաւնի, զմտնի, թղկնի, հալլենի, յալլենի, վարկնի և այլն:
- Ուի—գաղթուի, ցնցուի և այլն:
- Ունի—(հին՝ ուրնի)—տիրանի, քրմանի, Ամբաստանի, Տանաստանի և այլն:
- Ունի—արքանի, ժերանի:
- զ) Ունի մասնիկով վերջավորվող հասուկ անունները՝ Արշակունի, Արծրունի, Բարսառունի, Յոսիոտունի, Մանդակունի, Վարսառունի և այլն:

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.—Այս կարգի սրբ շատուկ անուններ հոգնակի թվում տեղ-տեղ հանդիպում են նաև Ո հոլովիչով. օրինակ՝ Արշակունաց (Բուդ., IV, ԻԳ, էջ 221, V, Ի, էջ 319):

զ) Մի շարք անկական բառեր՝ անդրալարիք, սեռ. անդրալարեաց, արդանիք—արդանեաց, բաղանիք—բաղանեաց, երախիք—երախեաց, ընթրիք—ընթրեաց, ժանիք—ժանեաց, կարիք—կարեաց, կարծիք—կարծեաց, կնդիք—կնդեաց, հարսնիք—հարսնեաց, շարիք—շարեաց, օձիք—օձեաց և այլն:

Գրական և տպագր.

§ 79. Գրառարի յերահանութեան պատմութեան մեջ սովորաբար ընդունուի է անկանոն կամ գարաուդի հայտնութիւնը Բերա-
 փաները անկանոն են համարել այր, տէր, նայր, մայր, եղբայր,
 բայր, կին, տիկին, ար (օր), տիւ, զիւղ բառերի հայտնութիւնը՝
 նկատի ունենալով նրանց հնչւածական անսովոր փոփոխութեանը՝
 ներք (համարպես հայկումնները) և հայտնան ընդհանուր կանոն-
 ներից տանցած որոշ շեղումներ: Սակայն որոշ յերակահաններ
 աշխատել են օրինաչափութեան տեսնել այդ բառերի հայտնութեան
 մեջ և զրանք տեղադրելով ըստ ստանձնին հայտնութեան: Այսպէս՝
 Գարբիչ Ավետիքյանը բայր բառը տեղադրած է և պարզ հայ-
 տնութեան (իւր ժամ՝ վեցերորդ պարզ հայտնութիւն) բառերի մեջ, իսկ
 մնացած բառերի հայտնութեւն խառն է համարում: Արտոն Բաղրա-
 տանին «Զարտուդի հայտնութեան» վերնագրի սակ այդ բառերը
 բաշխած է ըստ տարբեր հայտնութեան, այսպէս՝ այր, տէր, նայր,
 մայր, եղբայր, կին բառերը՝ առաջին հայտնութեան (Ա հայտնութիւն),
 բայր բառը՝ երկրորդ հայտնութեան (Ե հայտնութեւն), զիւղ բառը՝ երրորդ
 հայտնութեան (Ի հայտնութեւն), ար (օր) բառը՝ հինգերորդ հայտնութեան
 (Ա հայտնութիւն): Աս. Մալխասյանցը այս հարցում թեև չի հետևում
 Ավետիքյանին ու Բաղրատանն, սակայն ընդունում է, որ այր
 բառը Ա հայտնութեւն է հայտնութիւն (իւր ժամ՝ Ա բաղաձայն հայտ-
 նութեւն): Մյուսն հայտնութեւն կանոնաւոր է համարում և Ա. Զարբի-
 յանը:

Նկատի ունենալով, որ զրաբարում անմասնական հայտնութիւնը
 կրտսերայն է հայտնութեան, պետք է նշել, որ հիշյալ բառերի
 ունեն հայտնութեան օրինաչափութեան, միասնական ընդունելով, որ
 այդ բառերից մի քանիսն մեջ որոշ հայտնութեան կամ բոլոր հայ-
 տնութեան որպէս հայտնի հանդիս է դալիս արմատական ձայ-
 նաւորքը:

¹ Զարտուգի—գ—արա—ուզի՝ աչուց զուր:
² Գ. Ավետիքյան, Քերականութեան հայտնութեան, Վեննայի, 1825 թ.,
 էջ 24:
³ Ա. Բաղրատանի, Հայերէն յերակահանութեան ի պէս զարգացելուց
 Վեննայի, 1852 թ., էջ 34—37:
⁴ Աս. Մալխասյանց, Գրառարի հայտնութեւն, Խոնորեւոր և Ծախքեր-
 ները, Քիբիւս, 1851 թ., էջ 22:

Այդ բառերից այր, տէր, նայր, մայր, եղբայր բառերը հայ-
 տնութեան են Ա հայտնութեւն, բայր բառը՝ Ե հայտնութեւն, կին և տիկին
 բառերը՝ Ի, Ա հայտնութեան (խառն հայտնութեւն), զիւղ բառը՝ Ե, Ի
 հայտնութեան (խառն հայտնութեւն), ար բառը՝ Ա հայտնութեւն, ախ-
 բառը՝ Ա հայտնութեւն: Գրանցից մի քանիսն հայտնութեւն որքան է
 վերեւում, այստեղ ապիս ենք մնացածների հայտնութեւն:

Այր (—աղամարդ)

Եզակի Բ.		Հոգնակի Բ.
Ուղղ.	այր	արք
Ս.	տան	արանց
Տ.	տան	արանց
Հ.	(զ)այր	(զ)արս
Բ.	լսանէ	լարանց
Գ.	արամբ	արամբք

Այստեղ եզակի սեռական, արական և բացասական հայտնու-
 թում հայտնի չեն և կրտսերում արմատական ձայնաւորքը Եզակի
 գործիականում և հոգնակի թվի թեք հայտնութեան տեղի է անձնում
 Ա հայտնութեւն հայտնութեւն: Եզակի թվի թեք և հոգնակի թվի բոլոր
 հայտնութեան չհնչւածը սղութեւն է: Ն հայտնութեան մասնակի ժամ
 Ի-ն վերածվում է Ա-ի՝ այր—տան (ար+ն), իսկ այդ երեսուցը խորթ
 է հայերենի համար:

Այր բառի պէս հայտնութեւն են նաև նրանով բարդված բառերը՝
 լիւսայր, սկիւրայր (այլև Ի հայտնութեւն սկիւրայրի, սկեւրայրէ Ի)

Տ Ե Բ

Եզակի Բ.		Հոգնակի Բ.
Ուղղ.	տէր	տեարք
Ս.	տեառն	տեարց, տերանց
Տ.	տեառն	տեարց, տերանց
Հ.	(զ)տէր	(զ)տեարս
Բ.	ի տեառնէ	ի տեարց, ի տերանց
Գ.	տերամբ	տերամբք

Տէր բառը կազմութիւմբ բարդ բառ է, կազմված է արի (—մեծ, բարձրաստիճան) և այլ արմատներէրց, որանց ի ձայնա-
վորջ սղվել է, իսկ այ կերպարարող միայն կզակի ազդականում
պարզվելով վերածվել է Լ-ի, մի կրեւոյթ, որը շատ տարածված է
հայերենի բարբառներում՝ հայր՝հէր, մայր՝մէր, փայտ՝փէտ,
սալլ՝սէլ և այլն: Տի արմատի ի ձայնավորը առանձին ձևերում
հանդես է գալիս որպէս և (ա-ից առաջ)—տէր—տիւտար, սեռ.
տի + առն=տեսան:

Տէր բառի օրինակով հելովվում են նաև նրանով բարդված
բառերը՝ ամուսնաէր—տանտանեանն (այլև՝ տանտարաց, ամուս-
տերբ), պարտաէր—պարտատանն (տոլորականի նեւ նաև՝
պարտաբերի, պարտաարաց):

Հ ա յ ր

Եզակի բ. Հոգնակի բ.

Ուղղ.	Հայր	Հարց
Մ.	հայր (հօր)	հարց, հարանց
Տ.	հայր (հօր)	հարց, հարանց
Հ.	(զ)հայր	(զ)հարս
Ք.	ի հայրէ (ի հօրէ)	ի հարց, ի հարանց
Պ.	հարբ, հարամբ	հարբբ, հարամբբ

Այս ձևով հելովվում են նաև մայր և եղբայր բառերը, սա-
կայն առանց կզակի գործիականի և հոգնակի թիւք հելովների կրկ-
նորդ ձևերի:

Մ ա յ ր

Եզակի բ. Հոգնակի բ.

Ուղղ.	մայր	մարց
Մ.	մայր (մօր)	մարց
Տ.	մայր (մօր)	մարց
Հ.	(զ)մայր	(զ)մարս
Ք.	ի մայրէ (ի մօրէ)	ի մարց
Պ.	մարբ	մարբբ

Ե ղ ր ա յ ր

Եզակի բ. Հոգնակի բ.

Ուղղ.	կղարբ	կղարբց
Մ.	կղարբ (կղբօր)	կղարբց
Տ.	կղարբ (կղբօր)	կղարբց
Հ.	(ղ)կղարբ	(ղ)կղարբս
Ք.	ի կղարբէ (ի կղբօրէ)	ի կղարբց
Պ.	կղարբբ	կղարբբբ

Սրանց օրինակով հելովվում են նաև բարդվածները՝ ճայտա-
նայր, ճայտամայր, ճօրեղբայր և այլն:

Ք ա յ ր

Եզակի բ. Հոգնակի բ.

Ուղղ.	քօր	քօրց
Մ.	քեռ	քերց
Տ.	քեռ	քերց
Հ.	(զ)քօր	(զ)քօրս
Ք.	ի քեռէ	ի քերց
Պ.	քերբ	քերբբ

Քեք հելովներում այ կերպարարանին փոխարինում է և հոյո-
վիչը: Պեճք է Լեթազըն, որ կզակի սեռական, արական և բա-
ցատական հելովներում ր-ից հետո մի ժամանակ բառն աճեցել է
և մասնիկը, որի մտո ր հնչյունը վերածվել է ա-ի, հետագայում
անզի է աճեցել և մասնիկի անկում, սակայն դրանից հետո ա հըն-
չյունը չի վերադարձել իր նախկին վիճակին (ր):

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Երբևի՛ն հանդիպում են նաև կրկրոր-
դական ձևեր՝ բուեք, բուեքբ, բուեքց և այլն, որոնք թեև
բնորոշ ձևեր չեն համարվում, սակայն պարզ կերպով ցույց
են տալիս, որ բոլր բառը ենթարկվում է պարզ հելովման՝
բոյր—բու—բ, բու—բ—բ—ց:

1 Այսօրինակ փոփոխությունը ծագումնաբանական հիմք ունի. բոլր
բառը ծագած է համարվում հնի. *uēdō-ից:

Յայր բառի օրինակով հարավում են նաև նրանով բարդված բառերը՝ հորաբայր, մորաբայր և այլն:

Կ ի ն

եզակի բ.

Հոգնակի բ.

Ուղղ.	կին	կանայք
Ս.	կնոջ	կանանց, կանաց
Տ.	կնոջ	կանանց, կանաց
Հ.	(դ)կին	(դ)կանայք
Ք.	ի կնոջէ	ի կանանց, ի կանաց
Գ.	կանամբ կամ կնաւ.	կանամբք

Տ ի կ ի ն (=տե+կին)

Ուղղ.	տիկին	տիկնայք
Ս.	տիկնոջ	տիկնայց, տիկնաց
Տ.	տիկնոջ	տիկնայց, տիկնաց
Հ.	(դ)տիկին	(դ)տիկնայք
Ք.	ի տիկնոջէ	ի տիկնայց, ի տիկնաց
Գ.	տիկնամբ, տիկնաւ.	տիկնամբք

Այսպես է հայտնի ման առնակին բառը:

ՆՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Գրաբարում կան ուրիշ բառեր էլ, որոնք հոգնակի ուղղականում կին և տիկին բառերի նման առնվում են այլ բայր, այն էլ այլ մասնիկներով, օրինակ՝ միջերկրայք կամ միջերկրայց (=միջերկրացիներ), ծովնկերայք (=ծովնկեր բնակիչներ), մայասառնեայք (=հայաստանցիներ), ստորեսառնեայք (=ստորեսառնացիներ), որոնք թեք հայտնվելու ստանում են համապատասխան հայտնվելու մասնիկներ, ինչպես՝ միջերկրայց կամ միջերկրայց, մայասառնեայց, ստորեսառնեայց և այլն:

Գ ի լ ղ

Քր բառը զրաբարում հանդիպում է տարբեր ձևերով՝ գեաղ-գեոզ, գեուղ, գիւղ: Եզակի սեռական, արական և քրանից կազմված բացասական հայտնվելու հանդես է գալիս ջ մասնիկը, բացասա-

կանում նրա վրա ավելանում է է հայտնվելու մասնիկը՝ եզակի թվի սեռական, արական և բացասական հայտնվելու ներքատան բնույթ ունեն, որտեղ ն-ն զիտարկում է իւ երկրաբարտին (իրականում պարզվում է հին եւ երկրաբարտը, և ն-ն հայտնվելի ԳԻ է կատարում): Եզակի զորոթականից սկսած՝ բառի վերջից ավելանում է Ի հայտնվելը, որից հետո հանդես են գալիս հայտնվելու մասնիկները: Ահա զիւղ բառի հայտնվելը՝

եզակի բ.

Հոգնակի բ.

Ուղղ.	գիւղ	գիւղք
Ս.	գիւղը	գիւղից
Տ.	գիւղը	գիւղից
Հ.	(դ)գիւղ	(դ)գիւղս
Ք.	ի գիւղէ	ի գիւղից
Գ.	գիւղիւ.	գիւղիք

Ներքորական հայտնի խմաստն արտահայտվում է ընդհանուր ձևով, եզակի արականով և հոգնակի հայցականով:

Հոգնակի թվի թեք հայտնվելու հանդիպում են նաև Ա հայտնվելով ձևեր, օրինակ՝ ԵԻսկ թագաւորքն դմարժակս զիւղայց կամ զպաքաւայց զրեալ և կնքեալ զձէին ի վերայ օրինն մոհանաւ... (Քուղ., VI, Ժ, էջ 402—403):

Եթե նման դեպքերը նմանի չունենանք, այսպ կարող ենք ասել, որ զիւղ բառը հայտնվում է ն-Ի խմաստ հայտնվում:

ՆՈՒՅՆԱՆՈՒՆ ԲԱՌԵՐԻ ՀՈՒՈՎՈՒՄԸ

§ 73. Նույնանուն բառերը արտաքին հնչյունական կազմով լինելով բոլորովին նույնը, բայց խմաստով տարբեր՝ ստորաբաժանում են նաև իրենց հայտնվելու ձևերով: Սառև ապիս ենք օրինակներ, բարբառնչարի մոտ նշելով բնորոշ և տարբերիչ հայտնվելու:

Ալբ (=տղամարդ)—առն,

Ալբ (=բարալբ)—ալբի,

արամբ:

ալբիււ:

Գալ (=պաղան)—գալուլ

Գալ (=բերանակալ)—գալի,

(իբրեմն՝ գալուլ), գալուլ:

գալիւ:

Դար (=դար, ժամանակ)—
դարա, դարաց:
Եկ (=եկիր)—եկի, եկաց:

Խաղ (=խաղ)—խաղալ, խաղալ
(ալիս՝ խաղալ, խաղաց):
Կոյա (=աղշիկ, կոյա)—կուսի,
կուսիւ:

Հայր (=մայր, հայր)—հայր
(հոր), հարբ, հարամբ:
Հոր (=հոր, փոս)—հորոյ, հորով:
Մայր (=մայր, մայր)—մայր
(մոր), մարբ:

Որթ (=հորթ)—որթա, որթաց:
Սոն (=սոն)—սոնա, սոնաց:

Օզ (=օզ)—օզալ, օզով:
Փոզ (=խաղալակ)—փոզալ,
փոզով:

Հանդիպում են նաև միտան հոլովման ղեպքեր, օրինակ՝
արդ (մի տեսակ ծառ է), արդ (միջատը), արդ (մի տեսակ
թռչուն է), բուրն էլ հոլովում են Ն հոլովիչով:

Դար (=բարձր տեղ, բար-
ձունք)—դարի, դարիւ:
Եկ (=գալը, գալուստ)—եկի,
եկիւ:

Խաղ (=ճակիճ, ծանծաղուս,
խորշ ջրափին)—խաղի, խաղիւ:
Կոյա (=կոյմ)—կուսի, կու-
սաւ:

Հայր (=վերակացու, մարդ-
պետ)—հայրի, հայրիւ:
Հոր (=փեսա)—հորի, հորիւ:
Մայր (=եղենի)—մայրի,
մայրիւ:

Որթ (=խաղաղի որթ)—որթալ,
որթաց:
Սոն (=կաթնա)—սոնի, սո-
նիւ:

Օզ (=առանաման)—օզի, օզիւ:
Փոզ (=կոկոզ, պարանոց)—
փոզի, փոզիւ:

ԱՅՄԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ՀՈՒՈՎՈՒՄԸ

§ 74. Գրարարում ևս ամական անունները ըստ իրենց ար-
տահայտած հիմնական իմաստի լինում են որակական և հարա-
բերական:

Որակական անուններն ըստ իրենց զրտերո՞ւմ համեմատե-
լի հասկանիչների տեսնում են համեմատության աստիճաններ՝
զրտիան, համեմատական, զերազրական:

§ 75. Գրական աստիճանը որակական անունների սկզբնական
վիճակն է՝ առանց համեմատության ու բառակազմական նոր
փոփոխությունների, օրինակ՝ մեծ, փոքր, ծանր, բարի, չար, հզոր
և այլն:

§ 76. Համեմատական աստիճանը կազմվում է ամանցմամբ
և նկարագրական կզանակով:

Այս աստիճանում որակական անունները սովորաբար ստա-
նում են զոյն վերջածանցը, ինչպես՝ լուսազոյն, հզորազոյն, մե-
ծազոյն և այլն, որոնց աշխարհաբարում զերազրական աստիճանի
իմաստ են արտահայտում, իսկ զբարբարում՝ համեմատական, ալ-
սինքն՝ լուսազոյն զբարբարում նշանակում է ոչ թե ամենալույզ,
այլ՝ ավելի լույզ, հզորազոյն՝ ավելի հզոր, մեծազոյն՝ ավելի մեծ:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ.— Առանձին զեպքերում զբարբարում ևս
զոյն վերջածանցով որակական անունները հանդիպում են
զերազրական իմաստով:

Նկարագրական կզանակով համեմատական աստիճանը կազ-
մվում է հետևյալ կերպ. անունից հետո զրվում է լյան նախա-
գրությունը իսկ սրանից հետո էլ՝ համեմատակի բառը, որը ար-
տահայտվում է հալցական հոլովով (որպես քան նախադրության

խնայի), որինակ՝ լաւ բան զիս—ափելի լալ քան նա, նրանից
ափելի լալ, բարձր բան զգարիսլալ—ափելի բարձր քան պարիսպը.
պարսպից բարձր, կատաղի բան զգազան—ափելի կատաղի քան
գազանը, գազանից կատաղի և այլն։

Համեմատական աստիճանը երբեմն կազմում է այս երկու
կցանակների համադրութիւնը, որինակ՝ «...Որ ինչ հնադրն բան
զինաս» ինչ որ նրանցից ափելի էին է (ձոր., I, Գ, էջ 11) ;
«...Բազումք ի ձեռն լաւագոյնք էք բան զիս արտթեամք...»
Ձեզանից շատերը քաշութիւնք ինձանից ափելի լալ են (Նզի-
շե, V) :

§ 77. Պարզրակն աստիճանը կազմում է կարի, յոյժ-
աստիկ, անհնարին և նման մտկայանքի միջոցով, որինակ՝ կարի
անուր—անհնամուր, ամբողջն, յոյժ մեծ—անհնամեծ, անձա-
գուն, սաստիկ խնայում (Բազ., IV, Գ, էջ 106) :

§ 78. Պարարում անական անունները հարկում են, սա-
կարն հարկման լարահատակ համակարգ շունեն. նրանք հարկում
են դոյական անունների նման։ Այդ պատճառով էլ վերը գոյական
անունները ըստ հարկումների քոչիտելիս զուգահեռաբար նկատի
ենք անցել նաև անական անունները :

§ 79. Անական անունները զարկան անուններին հետ գործա-
վում են թե՛ նախադաս և թե՛ ետադաս։ Նախադաս գործածու-
թիւն զեղջրում բազմական անականները չեն հարկվում, որինակ

նգակի ք.

Հոգնակի ք.

Ուղղ.	մտերիմ բարեկամ	մտերիմ բարեկամք
Ա.	մտերիմ բարեկամի	մտերիմ բարեկամաց
Տ.	մտերիմ բարեկամի	մտերիմ բարեկամաց
Հ.	(դ)մտերիմ բարեկամ	(դ)մտերիմ բարեկամս
Բ.	ի մտերիմ բարեկամէ	ի մտերիմ բարեկամաց
Պ.	մտերիմ բարեկամաւ	մտերիմ բարեկամաք (օք)

Այս կանոնից բացառութիւն են կազմում մի քանի երկրանէ
անականներ (բարի, բարձր, վաքր), որոնք նախադաս գործածու-
թիւնք կարող են հարկվիլ, ինչպէս՝ ի բարւոյ արարէ (Եզնիկ,
I, Բ, էջ 8), զբարձուէն կուսէ (Բազ., IV, ԾԹ, էջ 271) : Տեղ-
անոց հանդիպում են նախադաս հարկվում նաև այլ բազմական.

անականներ. այսպէս՝ երկնադիզօք ճապիօք (ձոր., I, Ժ, էջ 24),
Երկայնամասիւ...լքամբ (ձոր., I, Ժ, էջ 33) :

Իսկ միտման անականները նախադաս գործածվելիս կարող
են հարկվիլ. որինակներ. «Են ոչ է արարիչ չարաց իրաց, այլ
բարեաց» (Եզնիկ, I, Բ, էջ 8)՝ ել շիւ շար բաների սակեղծոց, այլ՝
բարիների : «...Իբրև արաց մի ի մեծի տան ի մէջ մեղուան և
յատակի լացեայ» (Նզիկի, I, Գ, էջ 11)՝ Իբրև մի արաց մեծ տան
մեջ՝ տասասպի և հասակի միջև զատված : «...Մեծաց ճարուանոց
սորմանի անէր գլխարգան» (Բազ., III, Ի, էջ 87)՝ Վարացին
մեծ հարկմաներ արժանացրելը : Հոգնակի թվի ասանձին հարկ-
ներում, որինակ գործիականում, անական թվով երբեմն չի համա-
ձայնում գոյականին. որինակ՝ մեծաւ քջամտեօք (Բազ., III, Գ,
էջ 15), մեծաւ անշնանօք (Բազ., III, Ժ, էջ 34), մեծաւ կոծովը
(Բազ., III, Ժ, էջ 41), մեծաւ անարգանօք (Նզիկի, I) :

§ 80. Ետադաս գործածութիւն զեղջրում անական անունները
առնասարակ հարկվում են, թվով ու հարկով համեմատելով գո-
յական անվանը, սակայն հարկվում են ոչ թե ավելոյ գոյական ան-
վան հարկմամբ, այլ այն հարկմամբ, որին ենթարկվում են իրենք :

Հոլովման որինակ

նգակի ք.

Հոգնակի ք.

Ուղղ.	կըսայք հարազատ	կըսարք հարազատսք
Ա.	կըսար (կըրօք)հարազատի	կըսարք հարազատաց
Տ.	կըսար (կըրօք)հարազատի	կըսարք հարազատաց
Հ.	(դ)կըսայք հարազատ	(դ)կըսարք հարազատս
Բ.	իկըսարէ (իկըրօրէ) հարազատէ	իկըսարք հարազատաց
Պ.	կըսարք հարազատաւ	կըսարքք հարազատաք (օք)

Ուղղ.	տան մեծ
Ա.	տան մեծի
Տ.	տան մեծի
Հ.	(դ)տան մեծ
Բ.	ի տանէ մեծէ
Պ.	տամք մեծաւ

տանք մեծք
տանց մեծաց
տանց մեծաց
(դ)տանս մեծս
ի տանց մեծաց
տամքք մեծաք (օք)

¹ Հոգնակի գործիականում անականը կապել է Տեւո՛ւ հատկապէս ան-
գական բաներին նաև գործածվելով թվով անհամաձայնութեան է լինում
նաև հոգնակի թվի ուղղական և լայնական հարկներում :

Նստադատ ցործածութիւնն զեպքում եւ հանցեպում եւ անհա-
մաձայնութիւնն զեպքերս:

Բոլոր զեպքերում նախդիրները զբոլում են նախադատ բառի
միտ: լինի ամական, թէ զտական:

ՀՀՈՒՆՎՈՂ ԳՈՅԱԿԱՆ ԵՎ ԱՄՈՎԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

§ 81. Գրաբարում, ինչպես արգեն տեսանք, զոչակոնն է
ածական անունները հոլովում են: Սակա՛ն, զրանցից կան այն-
պիսի բառեր, որոնք թէն ենթակա են հոլովման, բայց չեն հո-
լովում: Այդ բառերից են՝

1. Իւն վերջածանց ունեցող այն բառերը, որոնք ձայն են
նշանակում, օրինակ՝ գուլիւն, քնդիւն, շալիւն, շառալիւն և այլն:
Առաջին մեջ կիրառովիւս, կերը հոլովման հարկ է լինում, ենթադր-
վում են ձևափոխութիւնն և սաքս հոլովում: Իսկ ձևափոխումը
կատարվում է կերտ ձանազարձով՝ ա) այդ բառերը վերջում են
ուսն ածանցով՝ գուլիւն—գուլումն, քնդիւն—քնդումն, շալիւն—
շալումն, շառալիւն—շառալումն: այս զեպքում արգեն հոլովում
են Ա հոլովիչով՝ գուլման, քնդման, շալման, շառալման: Բ) վերջ-
վում են անորոշ դերբայի ձևով՝ գուլիւն—գուլել, քնդիւն—քնդալ,
շալիւն—շալել, շառալիւն—շառալել, իսկ որոնք հոլովում են
Ո հոլովիչով (միայն եզակի թվով, տե՛ս § 65, դ) զուլել—զուլելոյ,
քնդալ—քնդալոյ, շալել—շալելոյ, շառալել—շառալելոյ:

2. Կրկնակի փոքրացուցիչ-փաղաքշական ածանց ունեցող
բառերը, օրինակ՝ նաւակիկ, պատանակիկ, փոքրիկի և այլն: Սրանք
կարող են հոլովվել առանց մի ածանցի, վերջին մի ածանցի հե-
տագումով՝ նաւակ, պատանակ, փոքրիկ, իսկ այս վիճակում
առաջին երկուսը հոլովվում են Ի—Ա խառն հոլովմամբ, վերջինը՝
Ա պարզ հոլովմամբ՝ նաւակի, նաւակաւ, պատանակի, պատա-
նակաւ, փոքրիկան, փոքրիկաւ, փոքրիկուք, փոքրիկաց:

3. Մի քանիսն այլ բառեր՝ արուօր (=արտասուք), ծուք,
մանափանց ածական անուններ՝ հանոյ, պիտոյ, կազ (=պատ-
րաստ խմաստով), նախ (զլխամօր, առաջին խմաստով), զոյզ (=
=նշնել), զոմ, հաշտ, ձիգ, նման Թեք հոլովներում, ինչպես
նաև հոգնակի թվում, զրանց փոխարինում են նույնանիչ բառեր
կամ նույն արմատներից կազմած այլ ձևեր, օրինակ՝ ծուքն || ծուք,
արուօր || արասուք (սևս. արտասուց), հանոյ || հանոյական

կամ հանելի. պիտոյ || պիտոյական կամ պիտանի, կազմ || պատ-
րաստ, զոյզն || զուզեաքեայ, նման || նմանի, նախ || առաջին
և այլն:

Մեծ մասամբ չեն հոլովում բարդ կազմութիւն ունեցող
որոշ անպահաններ, ինչպես՝ ամբածածուկ, տառասնոն, հարասա-
րուան, միսխուան, սակզօծ և այլն:

Առանձին բառեր, հարադրական բարդութիւն ունեցող բայե-
րի կազմութիւն մեջ հանդես գալով որպէս հարադրութիւն բաղա-
դրիչներ, չեն հոլովում, օրինակ՝ ազգ առնել (=խմաց առլ, տե-
ղեկացնել), ազգ առլ (նախ նշանակութեամբ՝ խմաց առլ, տեղե-
կացնել), ազգ լինել (=խմացվել, խմաց արվել), սակախ հանդիպում
է նաև զ նախդիրով՝ առնուլ զազգ, այց առնել, բայց նաև ի
նախդիրով՝ այց ելանել (=առնուլ որ նախ, այցելել, խոնար, վրձն
առնել), խտատովն լինել, ժոյժ առնել, ժոյժ առնել (=հանդուր-
ժել, զիմարել, իրեն զուզել, սուլալ, համբերել և այլն), ուրաստ
լինել նաև ի նախդիրով՝ յուրաստ լինել, յուրաստ կալ (=առա-
նալ, մոռանալ), անվոյք առնել (=չնդալ), անվոյք լինել, նա-
խանձուկա արկանել (=գրգռել, հորդորել), նախ ձևով էլ ի նախ-
դիր ունեցող զարծածայնքում՝ ի չքմեղս առնուլ, ի չքմեղս
լինել (=անձեղ ձեանալ) և այլն:

Այս նրևոյքը պարսպազեր չէ հարադրական բարդութիւն
ունեցող բառերի բոլոր անվանական բաղադրիչների համար: Հա-
ճակ ալըզլուի բարդութիւններում որպէս բաղադրիչներ հանդես
են գալիս անվոյքի բառեր, որոնք առանձին վերջում հոլովում
են, օրինակ՝ զորժ առնել, զորժ դնել, այլն նախդիրներով ի զորժ
դնել, ի զորժ ամել, ի զորժ անկանել (=զործածվել, զորժի զբը-
վել, մշտնվել), սակախ զորժ բառը անկախ ալը բարդութիւննե-
րից հոլովում է՝ զորժոյ, զորժով և նույնակ ալըզլուի տառանքին
բարդութիւնների մեջ հանդիպում է հոլովմամբ՝ զորժոյ լինել (=
=զորժի լինել, զորժով զբաղվել), նմա՛ն առնուլ (=անձեղ, քայլել),
նմա՛ն բառը քայլվածք նշանակութեամբ հոլովում է Ի հոլովիչով
նմի, նմիւ, արտունջ առնել, արտունջ լինել. արտունջ բառը
կիճարույն զործածութեամբ հոլովում է Ո հոլովիչով՝ արտունջոյ,
արտունջ, և այսպէս շատերը:

¹ Գրաբարում կազմ բառը հանդես է գալիս նաև զոչակոնի արժեքով,
այս զեպքում հոլովում է: Այսուհի խոսքը վերաբերում է միայն կազմ ան-
կանին: Տե՛ս նաև շրտարանք-ուն:

§ 82. Գրարարի գրական և անպան անունների հոլովման ստանձառութիւնը ըստ է ապին, որ որոշ բաներ հոլովման մեջ հանդես են գալիս գուպուն հոլովման ձևերով հոլովվելով սարբեր հոլովիչներով: Այս անասկեայից ատանձապես հետաքրքրական պատկեր են ներկայացնում Ա, Ա պարզ հոլովմաների և Ա պարզ հոլովման ու Ի—Ա խան հոլովման (ներդրական) և ներկրից որոշ բաների գուպուն ձևերի հարակցութիւնները:

§ 83. Կան բաներ, որոնք գուպունարար հոլովում են Ա և Ա հոլովիչներով, օրինակ՝ արշ—արշու, արջոց || արշու, արջուց (շտա աշ ժամանակներում՝ նաև Ի հոլովիչով). երկնշ—երնշու, երնշուց || երնշու, երնշուց (աշ ժամանակներում հանդիպում է նաև այլ հոլովիչով, օրինակ՝ երնշու), ուլ—ուլու, ուլուց || ուլու, ուլուց: Այսպես նաև Ա և Ա հոլովիչների ենք հանդիպում ապուս, ափու, կոքուս, հաւ բաներում, սակայն սրանց մեջ Ա-ն աշ շքանից է, և, բացի դրանից, սրանցից մի քանիսը ուրիշ հոլովիչներով էլ են հոլովում (Ի, Ա):

Այս փաստերը թեև սովորաբար, բայց ընտրու են Ա հոլովման էփուլացիան ըստ տալու համար: Սա ընդհանուր պատմական նշխարափոխութիւն արգլունք է, որը սովիչ պարզ է երևում, երբ նկատու ենք անհնում ամբողջ հարեներ: Ժամանակիցից գրական հարեներում և բարբառներում կարելի է ըստիլ ասլ բազմաթիվ բաներ, որոնք հոլովում են Ա-ով, բայց մի ժամանակ հոլովվիլիս են կելի Ա-ով: Հիշենք, թեկուզ, անորոշ գերբայի հոլովմամբ՝ գնալուց՝ գնալու, գրելուց՝ գրելու, նասելուց՝ նասելու և այլն: Կամ գրականներից՝ մարդուց՝ մարդու, որդուց՝ որդու, սոխուց՝ սոխու և այլն:

Այս գործուն օրինաչափութիւնից բացի, ատանձին բառանկերում կելի է նաև հակառակ երևալիք, որը, սակայն, բնորոշ չէ իբրև կանոն:

§ 84. Կան բաներ, որոնք գուպունարար հոլովում են ներդրական Ա պարզ և Ի—Ա խան հոլովումներով, օրինակ՝ օտին—օտին || օտին, բուսն—բուսն || բուսն, գիւլցաղին || գիւլցաղան, ստեղին (—ժառի բան, բայից ջոցուն, ծիլ, Հուլի և այլն)—ստեղան || ստեղին: Այս փաստերը երևան են հանում Ա պարզ և Ի—Ա խան հոլովումների (ներդրական) կապը, որն ապացուցվում է ոչ միայն այս, այլև ուրիշ փաստերով: Ի—Ա ներդրական հոլովման ենթակաշտա բաների կզակի բացատրանում հանդես է գալիս Ա հոլովիչը, ինչպե՛ս լեզանէ, լեզանէ, ի գառանէ (կամ ի գառնէ), ի թուանէ (կամ ի թռննէ), ի խաշանէ (կամ ի խաշնէ), ի մասանէ (կամ ի մասնէ) և այլն, որը հասուկ է Ա հոլովման: Նշանակալի է նաև այն փաստը, որ աշխարհարարում ու որոշ բարբառներում այս կարգի բաներից մի քանիսը որոշ հոլովներում անհնում են Ա հոլովման ձև (աշխարհարարի ան հոլովումը), ինչպիսի՝ կղ—կզան, թուս—թուսու, բնս—բնուս և այլն:

Նշելով այս կապը՝ միամանակ շի կարելի անսուսել քերականական նմանակութիւնը, որի հիման վրա ատանձին բաներ կարող էին շեղվիլ իրենց հոլովման սկզբնական օրիպից: Ըստ պատմա-համեմատական քերականութիւնի՝ այս հոլովմաները նախ ժուգան անհն: Սակայն այստեղ խոսքը վերաբերում է հոլովման հոդի վրա նրանց ձևափոխումից հետո ստաշայած հարակցութիւններին:

§ 85. Որոշ բաներ հանդիպում են մեկից ավելի հոլովմամբ. հոլովման փոխանցումներով, օրինակ՝ աման—ոյ, ոց || ի, ոց || ի, ասած—ի, ից || ոյ, ոց, դահ—ու, ոց || ոյ || ի, ից, դանձ—ու, ոց || ի, ից, դոն—ոյ, ոց || ի, ից, զբոշ—ու, ոց || ի, ից, զարդ—ու, ոց, ուք || իւք, թթն—ոյ, ոց || ի, ից || աց, թուղ—ոյ, ոց || ի, ից, մարդ—ու, ոց, մոց || ի, աց, նաւ—ու, ոց || ի, աց և այլն: Հոլովման այս օտարերութիւններից մի քանիսը սարբեր ժամանակների վիպութիւնների արգլունք են:

§ 86. Բարզ և անանպար բաների հոլովման ժամանակ բուսի վերջին բաղադրիչը հաճախ հոլովում է ոչ այն հոլովմամբ, որով հոլովվում է սովորաբար ատանձին վերջված, օրինակ՝ դիբ—դրու, դրոց, բայց՝ մասնապիբ—մասնապիբի, մասնապիբաց, սեր—սիլու, բայց՝ աշխատաբ—աշխատաբի, աշխատաբաց, բարեւեր—բարեւիբի, բարեւիբաց, զին—զինու, բայց՝ ապագլին—ապագլինի, ապագլինաց, խոք—խոքից, բայց՝ շարախ—շա

¹ Ա—Ա էփուլացիան § 83-ում նշված մի բանի բաների մեջ ապացուցվում է նաև նրանց (աշ բայի) ստաշարանութիւնը. ուլուսն՝ արշ<նիս, բննն, ուլ<նի, բնն (սե՛ն չ, Անասյան, Էւոյիբն արժատականք բառարան), հաս. 1, V, Համապատասխան բաների սակ:

բախօսի, շարտիտաց, սիրտ—օրտի, օրտից, բայց՝ վատասիրտ—
վատասրտի, վատասրտաց, մահ—մահաւ կամ մահաւան, բայց՝
անմահ—անմահի, անմահից, լուր—լուստը, բայց՝ անլուր—անլուսի,
անլուսից և այլն:

§ 87. Տարրերտ թլուններ կն նկատումս նաև հասուկ անուն-
ների հոլովման մեջ, օրինակ՝ Հալի—Հալիայ || Հալիև, Գալիթ—
Գալիայ || Գալիթի, Դալիտս—Դալիտս || Դալիայ, Շաղիտա—Շաղի-
տայ || Շաղիտայի և այլն:

Հոլովման տարրերտ թլունների մասին համապատասխան տե-
ղերում խոսվել է:

ԹՎԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՅ ՀՈՂՈՎՈՒՄԸ

§ 88. Գրարարի թվական անունները 3 տեսակ են՝ քանա-
կական, զատական և անձներական: Սրանք հոլովման ըստհա-
տուկ սխառեմ չունեն, հոլովում են զոյական անունների նման՝
մասնակի առանձնահատկություններով:

ՔԱՆԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՅ ՀՈՂՈՎՈՒՄԸ

§ 89. Գրարարի քանակական թվականներն են՝ մի, երկու,
երեք, չորք, հինգ, վեց, երկն կամ եօթն, ութ, ինն, ասան, իսկ
ախաճեաև միավորները բարդում են վերջինիս հետ, այնչա-
նալով սկզբից՝ մեասան, երկասան, երեքասան, չորքաս-
սան, հնգասան, վեչասան, ապա միավորում են և շարկապով
ևս թնեասան, ութնասան կամ ութնասան, իննասան, քսան, այլ
և հայտոյ տասնյակներից հետո միավորները հարադրում են վեր-
ջից, կապվելով և շաղկապով՝ քսան և մի, քսան և երկու, քսան
և երեք . . . , երեսուն, երեսուն և մի, երեսուն և երկու . . . , քա-
սասուն, քսասուն և մի, քսոտսուն և երկու . . . , զիսուն, զիսուն և
մի, զիսուն և երկու . . . , վաթսուն, վաթսուն և մի, վաթսուն և եր-
կու . . . , ևսթանասուն, ևսթանասուն և մի, ևսթանասուն և երկու . . . ,
ութսուն, ութսուն և մի, ութսուն և երկու . . . , իննսուն, իննսուն և

¹ Այսուից արժում են գրարարի թվականների հիմնական տեսակները:
Թվականներից զանազան միջոցներով (հրկնությամբ, ամանցմամբ և այլն)
հազվագ ալլ բառակերթ ու նրանց իմաստների քննարկումն այս գրքի
նպատակից զուրս է: Գրանց մասին տես Ն. Անտոյան, «Լիակատար քերական-
ության հայոց լեզվի» համեմատությամբ 262 լեզուների, հատ. I, Երևան:
1962 թ., էջ 272—273:

մի, ինձանձն եւ երկու... հարևար, հարևար եւ մի, երկիրից, երեքհարևար, շորեքհարևար, հինգհարևար, վեցհարևար, եւթնհարևար, ութնհարևար, ինձնհարևար, հարցար, ընդ (բնութ), երկու ընդ, երեք ընդ եւ այլն:

§ 90. Այս թվականներից բոլորը միեւնույն հարավից չեն հարավում: Առանձին թվականներ կամ թվականների առանձին խմբեր հարավում են ապրանք հարավումներով:

§ 91. Այլ թվականը անհոգնական է, հարավում է Ա հարավից, սեռականում ստանում է շ հարավից, բացասականում եւ կա այց մասնիկը, սակայն արականը որդեա կանոն կազմում է աւմ հարավից:

Ազգ. մի
Ա. միտ, միտ
Տ. միտ
Հ. գմի
Բ. ի միտ, ի միտ
Գ. միտ

§ 92. Երկու թվականն աննպական է, հարավում է Ա հարավից: Սա հոգնակի ուղղականում ք մասնիկ ստորադար չի ունենում: Հոգնակի ուղղականում ք մասնիկով հանդիպում են շոտ սակավաթիվ օրինակներ, ինչպես՝ «... Չէին երկուքն միայն անարարք, ալ չինք» (Եզնիկ, 1, Ը, էջ 24), «Եկրինքն երկուք, մի գուկիր, եւ մի թագաւորն Յանայ» (Բուգ., IV, ԾՊ, էջ 256): Փորձականը ըստ կանոնի կա երկուք ձևով, բայց նրա փոխարեն ստորադարը գործածվում է երկուսը, որը, սակայն, անանորականի մէջ է:

Ազգ. երկու
Ա. երկուց
Տ. երկուց
Հ. զերկուս
Բ. իրկուց
Գ. երկուքումք, երկուք

3 Պա ցույց է առնու, որ արականում հոգնակի կզի է շ հարավից արականից: որը, սակայն, լայն գործածութեան չի ունենիլ (մեք մասնական գրութեան մէջ պահպանվի են շոտ հարավից օրինակներ):

§ 93. Երեք եւ չորս թվականներ եւ աննպական են, նրանք՝ հարավում են Ի պարզ հարավում: Այսպես՝

Ազգ. երեք	չորս
Ա. երկուց	չորսից
Տ. երկուց	չորսից
Հ. զերեքս	զչորս
Բ. իրեքից	ի չորսից
Գ. երեք	չորսիք

§ 94. Հինգից սկսած մինչև ինն (ներառյալ) թվականները՝ յացի ենքն թվականից, հարավում են Ի պարզ հարավում: Թէ արանք եւ թէ արանց հաջորդող բոլոր թվականները հարավում են Ե՝ եզակի, Ե՝ հոգնակի թվով:

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
Ազգ. չինգ	չինգք	վեց	վեցք
Ա. հնգի	հնգից	վեցից	վեցից
Տ. հնգի	հնգից	վեցից	վեցից
Հ. զչինգ	զչինգս	զվեց	զվեցս
Բ. ի հնգի	ի հնգից	ի վեցից	ի վեցից
Գ. հնգիս	հնգիք	վեցիս	վեցիք

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
Ազգ. ութ	ութք	ինն	իննք
Ա. ութի	ութից	ըննի	ըննից
Տ. ութի	ութից	ըննի	ըննից
Հ. զութ	զութս	զինն	զիննս
Բ. լութի	լութից	լըննի	(լըննից)
Գ. ութիս	ութիք	ըննիս	ըննիք

Հինգ թվականը հոգնակի գործիականում ունենում է նաև հարգոք ձևը՝ (որն աղիցի գործածական է), իսկ դա խառն հարավում:

հնար է: Իճն թվականը հոգնակի թվում հորոխում է նաև Ա հոր-
 վիտ' ինուկը, ինուկն, ինուկն, զինուկն, յինուկն, ինուկք:

§ 95. Եւքն (հոթն) թվականը հորոխում է Ա պարզ ներդրու-
 կան հորոխմամբ:

Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
Աւղղ. Լւթն	Լւթանք
Ս. Լւթան	Լւթանց
Տ. Լւթան	Լւթանց
Հ. զԼւթան	զԼւթանս
Բ. լւթանէ	լւթանց
Պ. Լւթամբ	Լւթամբք

Այս բառի հորոխման մեջ հանդիպում են նաև այլ մեքր. ինչ-
 պես՝ Լւթին, Լւթնի, Լւթնիւ, Լւթան, Լւթանք:

§ 96. Տասն, Եւքնետասն, ուրկասն (ութաստան), իննե-
 տասն թվականները հորոխում են Ի—Ա խոսն ներդրական հո-
 լովմամբ: Օրինակներ.

Եզակի բ.	Հոգնակի բ.	Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
Աւղղ. տասն	տասնք	Լւթնետասն	Լւթնետասանք
Ս. տասին	տասանց	Լւթնետասին	Լւթնետասանց
Տ. տասին	տասանց	Լւթնետասին	Լւթնետասանց
Հ. զտասն	զտասնս	զԼւթնետասն	զԼւթնետասանս
Բ. ի տասնէ	ի տասանց	լւթնետասնէ	լւթնետասանց
Պ. տասամբ	տասամբք	Լւթնետասամբ	Լւթնետասամբք

Եւքնետասն թվականը հոգնակի ուղղականում և բազմալ-
 նից ստաշ ստանում է ոչ թե ու, այլ՝ ա—Եւքնետասանք, ալս-
 տակից էլ հալցականը՝ զԵւքնետասանս. ալս մեով են լինում նաև
 մյուսները՝ ուրկետասն (ութետասն), իննետասն:

§ 97. Մետասան, երկտասան, երեքտասան, չորքտասան,
 ցնգտասան, վեցտասան թվականները հորոխում են Ի պարզ հո-
 լովմամբ: Օրինակներ.

Եզակի բ.	Հոգնակի բ.	Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
Աւղղ. մետասան	մետասանք	վեցտասան	վեցտասանք
Ս. մետասանի	մետասանից	վեցտասանի	վեցտասանից
Տ. մետասանի	մետասանից	վեցտասանի	վեցտասանից
Հ. զմետասան	զմետասանս	զվեցտասան	զվեցտասանս
Բ. ի մետասանէ	ի մետասանից	ի վեցտասանէ	ի վեցտասանից
Պ. մետասանիւ	մետասանիւք	վեցտասանիւ	վեցտասանիւք

§ 98. Ի պարզ հորոխմամբ հորոխում են նաև քսան, երեսուն,
 քառասուն, յիսուն, վարսուն, Եւքնաքսուն, ուրսուն, իննսուն
 թվականները, ըստ որում, թեք հորոխմամբ և.ից ստաշ ու-ն սրգ-
 վում է՝ երեսնի, քսասանի, յիսնի, վարսնի, Լւթնանանի, ութննի,
 իննանի հորոխման օրինակներ.

Եզակի բ.	Հոգնակի բ.	Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
Աւղղ. քսան	քսանք	Երեսուն	Երեսունք
Ս. քսանի	քսանից	Երեսնի	Երեսնից
Տ. քսանի	քսանից	Երեսնի	Երեսնից
Հ. զքսան	զքսանս	զԵրեսուն	զԵրեսունս
Բ. ի քսանէ	ի քսանից	լԵրեսնէ	լԵրեսնից
Պ. քսանիւ	քսանիւք	Երեսնիւ	Երեսնիւք

§ 99. Հարեւր (հարիւր), երկերիւր, երեքարեւր, չորքարե-
 վր, ցնգարեւր, վեցարեւր, Եւքնարեւր, ուրբարեւր, իննարե-
 վր թվականները հորոխում են Ո պարզ հորոխմամբ, օրինակ՝

Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
Աւղղ. հարեւր	հարեւրք
Ս. հարիւրոյ	հարիւրոց
Տ. հարիւրոյ	հարիւրոց
Հ. զհարեւր	զհարեւրս
Բ. ի հարիւրոյ	ի հարիւրոց
Պ. հարիւրով	հարիւրովք

Այսպես էլ մյուսները:

§ 100. Հազար թվական անունը հոլովվում է Ի-Ա խառն վերջադրական հոլովմամբ:

եզակի բ.	Հոգնակի բ.
Ազգ. հազար	հազարք
Ս. հազարի	հազարաց
Տ. հազարի	հազարաց
Հ. զհազար	զհազարս
Բ. ի հազարէ	ի հազարաց
Փ. հազարաւ	հազարաք (օք)

§ 101. Բնւք (բխւք) թվականը հոլովվում է Ու պարզ հոլովմամբ:

եզակի բ.	Հոգնակի բ.
Ազգ. բնւք	բնւքք
Ս. բխւք	բխւքաց
Տ. բխւք	բխւքաց
Հ. զբնւք	զբնւքս
Բ. ի բխւքէ	ի բխւքաց
Փ. բխւքաւ	բխւքաք

Այս բառը հանդիպում է նաև այլ հոլովիչներով բխւքաւ (Բուգ., IV, ԼԸ, էջ 232), բխւքոք (Բուգ., IV, ԻԸ, էջ 225), բխւքով (Բուգ., IV, ևՊ, էջ 235), բխւքոց (Խոր., I, ՉԶ, էջ 52):

§ 102. Հարադրական կազմովուն անցող բաղադրյալ քանակական թվականները հոլովվում են երկու կերպ՝ ա) հոլովվում է միայն վերջին բաղադրիչը, բ) հոլովվում են բոլոր բաղադրիչները, արեւակ՝

Ազգ. քսան և երեք	քսան և երեք
Ս. քսան և երից	քսանից և երից
Տ. քսան և երից	քսանից և երից
Հ. զքսան և երիս	զքսան և զերիս
Բ. ի քսան և երից	ի քսանից և լերից
Փ. քսան և երիք	քսանիք և երիք

ԳՐԱՍԿԱՆ ԲՎԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ՀՈՒՈՎՈՒՄԸ

§ 103. Գրարարում զասական թվականները կազմվում են քանակական թվականներից՝ երրորդ կամ բորդ ածանցներով, բայց առաջին թվականից, որը հանդես է գալիս բարահասակ ձևով և սովորական առաջին ձևին զուգահեռ անի նաև առաջնորդ և առաջնորդի ձևերը: Մնացած բոլորը հիշյալ ածանցներով են երկրորդ, երրորդ, չորրորդ, միեկերորդ, վեցերորդ, երեսներորդ, ութերորդ, իններորդ, տասներորդ, մետասներորդ, երկուսասներորդ, երեքասներորդ... քսաներորդ, ըսաներորդ առաջնորդ կամ ըսաներորդ առաջնորդ, ըսաներորդ և առաջին, ըսաներորդ երկրորդ..., երեսներորդ, քառասներորդ, յիսներորդ, վարսներորդ, երեսասներորդ, ուրսներորդ, իննսներորդ, ճարիւրբորդ կամ ճարիւրբորդ, հազարերորդ և այլն:

§ 104. Առաջին թվականը հոլովվում է Ու հոլովիչով, եզակի արականում զուգահեռաբար անկում է ում հոլովակերտ մասնիկը, իսկ այս զեզակում եզակի բազմականում ստանում է և է հոլովակերտ մասնիկը:

եզակի բ.	Հոգնակի բ.
Ազգ. ստաջին	ստաջինք
Ս. ստաջնոյ	ստաջնոց
Տ. ստաջնոյ, ստաջնում	ստաջնոց
Հ. զստաջին	զստաջինս
Բ. ըստաջնոյ, ըստաջնմէ	ըստաջնոց
Փ. ստաջնով	ստաջնովք

§ 105. Սկսած երկրորդ թվականից մյուս բոլոր թվականները հոլովվում են Ի-Ա խառն վերջադրական հոլովմամբ, եզակի արականում զուգահեռաբար ստանում են ում հոլովակերտ մասնիկը, օրինակ՝

1 Չորրորդ, սասներորդ ձևերին զուգահեռ զան նաև քառորդ, ասանորդ ձևերը խտասային արդ սարբերութբաբ:

Եզակի բ.	Հողանակի բ.
Ա. զգ. երկրորդ	երկրորդք
Ս. երկրորդի	երկրորդաց
Տ. երկրորդի, երկրորդում	երկրորդաց
Հ. զերկրորդ	զերկրորդս
Բ. լերկրորդէ	լերկրորդաց
Պ. երկրորդաւ	երկրորդացք (օք)

§ 106. Հարադրական բարդութիւնք կազմված գասական թվանակները հորովելիս՝ սովորաբար հորովվում են բարդութեան մեջ մտնող բոլոր թվականները, օրինակ՝ հազարերորդ քառասներորդ ճինգերորդ, սևս. հազարերորդի քառասներորդի ճինգերորդի...

ԱՆՁՆԵՐԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՅ ՀՈՒՈՎՈՒՄԸ

§ 107. Անձներական թվականները ցույց են տալիս ստորականների քանակը, միասմանակ նշելով նրանց միասնականութիւնը, ամբողջականութիւնը, նրանց՝ միասնական ասումը խոսքի մեջ, օրինակ՝ երկրին կամ երկրքեան նշանակում է երկուսն էլ երկուսը միասին:

§ 108. Անձներական թվականները կազմվում են քանակական թվականներից — երին, — եքեան (մասնակի փոփոխութեան հետ) ամացնելի օգնութեամբ, օրինակ՝ երկրին կամ երկրքեան, երբրին կամ երքեան, չորքին կամ չորքեան, հեզքին կամ հեզքեան, վեցքին կամ վեցքեան, եւթանքին կամ եւթանքեան..., տասներին կամ տասներքեան, երկուսասներին կամ երկուսասներքեան և այլն:

§ 109. Այս թվականները հորովվում են Ա հորովելով, միայն հոգնակի թվով:

Ա. զգ. երկրքին,	երկրքեան
Ս.	երկրցան, երկրցանց
Տ.	երկրցան, երկրցանց
Հ.	զերկրսին, զերկրսեան
Բ.	լերկրցանց
Պ.	երկրցամքք

ԹՎԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈՒՈՎՈՒՄԸ ԳՈՏԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀԵՏ

§ 110. Գրաբարում թվականները գրական անունների հետ գործածվելիս նամաձայնում են տարբեր ձևերով:

§ 111. Մի քանակական թվանշը գրական անվան հետ գործածվում է թե նախագաս, թե նստացաս և երկու զեպքում էլ հորովվում է: Գրական անունը այս զեպքում հանդես է գալիս միայն եզակի թվով, օրինակ՝

Ետագաս Ետխագաս

Ա. զգ. այլ մի	մի բան (=մի խոսք)
Ս.	սան միով կամ միոջ
Տ.	սան միում
Հ.	զայր մի
Բ.	լսանէ միոջէ
Պ.	արամք միով

ՄՆԱՅՈՒԹՅՈՒՆ.— Մի թվանշը նստացաս գործածութեամբ այնչի շուտ անորոշութեան խմտաւ է արտահայտում, կատարելով անորոշ զերանվան զեր, օրինակ՝ այլ մի — այլ ոմն, այլ ոք (որեւ մարդ, ինչ-որ մարդ, մի մարդ), իսկ նստացաս գործածութեամբ ցույց է տալիս որոշակի քանակ (մեկ), օրինակ՝ միով բանիս — մի. խոսքով, միով ակամք — մի ասքքով:

§ 112. Երկու, երեք, չորք քանակական թվականները գրական անունների հետ գործածվում են հ՝ նախագաս, և՛ նստացաս, երկու զեպքում էլ հորովվում են: Սրանց հետ գրական անունները գրվում են միայն հոգնակի թվով և նամաձայնում են բոլոր հորովներում:

Ետխագաս

Ա. զգ. երկու եղբարք	երեք արք	չորք անկիւնք
Ս.	երկուց եղբարց	չորեց անկեանց
Տ.	երկուց եղբարց	չորեց անկեանց
Հ.	զերկուս եղբարս	զերկուս արս
Բ.	լերկուց եղբարց	լերկուց արանց
Պ.	երկու(ք) եղբարքք	երկուք արամքք

Ծառագաս

Ա.դդ.	Էզրարբ Երկու	արք Երեք	անկիւնք չորք
Ս.	Էզրարց Երկուց	արանց Երից	անկնանց չորից
Տ.	Էզրարց Երկուց	արանց Երից	անկնանց չորից
Հ.	Գեղարս Երկուս	գարս Երիս	գանկելուս չորս
Ք.	Ճեղրարց Երկուց	լարանց Երից	լանկնանց չորից
Պ.	Էզրարբ Երկուք	արամբք Երկուք	անկեամբք չորիւք

§ 113. Մլուս քոնակական թվականները սկսած ճինգ թվականից գոյական անունների հետ նախոյնս նախագաս և Եսապաս գործածութիւն անենս թվականը նախագաս գործածութիւն զեզրամ և զգակի գոյական անվան հետ չի հարկվում. գոյականը հարկվում է, իսկ թվականը մնում է անփոփոխ, միայն իր վրա կրելով նախդիրները, օրինակ՝

Ա.դդ.	Հինգ հաց	վեց ժամ	ասան սլր
Ս.	Հինգ հացի	վեց ժամու	ասան սուն
Տ.	Հինգ հացի	վեց ժամու	ասան սուն
Հ.	Գ՛հինգ հաց	զվեց ժամ	զտասն սլր
Ք.	Ի հինգ հացէ	ի վեց ժամէ	ի տասն սունէ
Պ.	Հինգ հացիւ	վեց ժամու	ասան արամք

§ 114. Հոցնակի թվով գոյական անվան հետ զրգիւղով թվական անունը նախագաս գործածութիւնը կարող է հարկվել և ճեռլովել, օրինակ՝

Ա.դդ.	Հինգ ամք	հինգ՝ ամք
Ս.	Հինգ ամաց	հնցից ամաց
Տ.	Հինգ ամաց	հնցից ամաց
Հ.	Գ՛հինգ ամս	զհինգ ամս
Ք.	Ի հինգ ամաց	ի հնցից ամաց
Պ.	Հինգ ամաք(օք)	հնգուք(նակ օք) ամաք (օք)

՝ Ազգական և հայցական հարկներում թվականը մնում է կզակի:

§ 115. Դասական թվականները գոյական անունների հետ և՛ նախագաս, և՛ Եսապաս գործածութիւն անեն, ըստ որում գոյական անունը գործածվում է միայն կզակի թվով: Դասական թվականները սովորաբար հարկվում են Եսապաս գործածութիւնը:

Նախագաս Ծառագաս

Ա.դդ.	չորրորդ ժամ	ժամ չորրորդ
Ս.	չորրորդ ժամու	ժամու չորրորդի
Տ.	չորրորդ ժամու	ժամու չորրորդի կամ չորրորդում
Հ.	զչորրորդ ժամ	զժամ չորրորդ
Ք.	ի չորրորդ ժամէ	ի ժամէ չորրորդէ
Պ.	չորրորդ ժամու	ժամու չորրորդաւ

Դասական թվականները կրբնն հանդիպում են հարկվում նաև նախագաս գործածութիւնը՝ ի չորրորդում պահու, լերկրորդում աւար և այլն:

§ 116. Առաջին թվականը կրկու զեզրամ էլ հարկվում է, օրինակ՝

Նախագաս Ծառագաս

Ա.դդ.	առաջին օր	օր առաջին
Ս.	առաջնոյ աւար	աւար առաջնոյ
Տ.	առաջնում աւար	աւար առաջնում
Հ.	զառաջին օր	զօր առաջին
Ք.	լուռաջնէ օրէ	լօրէ առաջնէ
Պ.	առաջնոյ աւարք	աւարք առաջնոյ

§ 117. Անձնկրական թվականները գոյականների հետ գործածվում են նախագաս, հարկվում են և համաձայնում թվով ու հարկվով, օրինակ՝

Ա.դդ.	չորեքին կամ	չորեքնան կողմանք
Ս.	չորեքուն կամ	չորեքունց կողմանց
Տ.	չորեքուն կամ	չորեքունց կողմանց
Հ.	զչորեքին կամ	զչորեքնան կողմանս
Ք.	ի չորեքունց	կողմանց
Պ.	չորեքումք	կողմամքք

ԳԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ՀՈՒՍՎՈՒՄԸ

§ 118. Գերանունները գրաբարում ստորաբաժանվում են հետևյալ տեսակների՝ անձնական, փոխադարձ, ցուցական, ստացական, հարցական, հարթբերական, անորոշ, որոշյալ (անձներական):

§ 119. Գերանունների մի մասն անվանական հոլովում ունի, այսինքն հոլովում է զոչական (ինչպես նաև անվանական և թվական) անունների նման, հոլովիչներով, իսկ մի մասն էլ հոլովում է լուրանառուի ձևով՝ առանց հոլովիչների, արժատների փոխանցումներով է սրանց լուրանառուի փոխառություններով. այդ պատճառով էլ զրանց հոլովումը մեր քերականագիտության մեջ բնորոշված է կոչել զերանվանական հոլովում: Որոշ զերանունների հոլովման մեջ էլ նկատվում է անվանական և զերանվանական հոլովումների համադրումը:

ԱՆՉՆԱԿԱՆ ԳԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ՀՈՒՍՎՈՒՄԸ

§ 120. Գրաբարի անձնական զերանուններն են՝ ես, դու, նա ինքն, իւր՝: Անա զրանց հոլովումը.

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
Ուղղ. ես	մենք	դու	դուք
Ս. իմ	մեր	քո	ձեր
Տ. ինձ	մեզ	քեզ	ձեզ
Հ. զիս	զմեզ	զքեզ	զձեզ
Բ. լինէն	ի մէնջ	ի քէն	ի ձէնջ
Պ. ինև	մեւք (մեօք)	քև	ձեւք (ձեօք)

¹ Տե՛ս Սո. Մայիսյանց, «Գրաբարի հոլովումը, խոնարհումը և նախդրերի կերպը», 1921 թ., Թիֆլիս, էջ 29, այլև՝ Մ. Արեղյան, «Գրաբարի համառոտ բնագիտություն», 1908 թ., էջ 121:

² Ինքն և իւր զերանունները սմանք ասանձնացնում են որդեա անգրադարձ զերանուններ:

Եզակի ք. Հոգնակի ք.

Ուղղ. նա	նոքս
Ս. նորա	նոցս
Տ. նմա	նոցս
Հ. զնա	զնոսա
Բ. ի նմանէ	ի նոցանէ
Պ. նոյաւ	նոքաւք (նօքօք)

Եզակի ք. Հոգնակի ք. Եզակի ք. Հոգնակի ք.

Ուղղ. ինքն	ինքեանք	—	իւրեանք
Ս. ինքան	ինքեանց	իւր	իւրեանց
Տ. ինքան	ինքեանց	իւր	իւրեանց
Հ. զինքն	զինքեանա	—	զիւրեանա
Բ. լինքնէ	լինքեանց	լիւրմէ	լիւրեանց
Պ. ինքեամք	ինքեամքք	իւրև, իւրեաւ,	իւրեամքք
		իւրեամք	

§ 121. Անձնական զերանունների ներգոյական հոլովի իմաստն արտահայտվում է եզակի արական և հոգնակի հայցական հոլովների միջոցով: Բացասություն է կազմում ևս զերանունը, որի եզակի ներգոյականի իմաստն արտահայտվում է հայցական հոլովի միջոցով՝ չիս:

§ 122. Առաջին և երկրորդ դեմքի անձնական զերանունները բացասական հոլովում ունեն նաև ձևեր՝ ինձէն, մեզէն (ճան՝ մեղոյն), քեզէն (ճան՝ քեզոյն), ձեզէն (ճան՝ ձեզոյն): Ստիպել սրանց մեջ բացասական հոլովի իմաստը զրիթի չի գիտակցվում: Արանք գրաբարում սպասարկու բաների կիրառություն ունեն: Սոփորաբար գործածվում են առաջին և երկրորդ դեմքի զերանունների հետ՝ սաստկական նշանակությամբ, օրինակ՝ «... Ես ինձէն աչօք տեսի...» (Եղիշե, II), «... Մեք մեզէն ողջ եմք...» (Եղիշե, I): Այս օրինակներում կիրառված են սաստկական նշանակությամբ՝ ևս ինքս, հենց ես, մենք ինքնիր, հենց մենք:

Այլ գործածվում են ստանձին, ինչպես՝ «...Ապես քեզէն զձնոսնէ՝ արբայն Հայոց Արշակայ...» (Բագր, IV, մՊ, էջ 252): Այստեղ գործածված է զերանվան իմաստով. այն էլ՝ ուղղական

հովիտի նշանակութեամբ, սակայն պատակական որոշ երանգով. «Դու ինքզնի կրճենա հայոց Աբշակ արքայի ձեռքից»:

Հաճախ այդ ձևերի հետ հանդես է գալիս իսկ եղանակաբարձ քաղբ, որը ավելի ևս սաստկացնում է խմատը, օրինակ՝ «... Ընթք մեղկն իսկ ողջ եմք» (Ագաթ., էջ 76): Կամ՝ «... Որոց մեղկն իսկ սխանատեսք եղեալ...» (Ագաթ., էջ 470): «... Մեղկն իսկ սխանատես եղաք այնմ գիւտնի» (Պար., II, Ժ, էջ 120):

§ 123. Գրաբարում երրորդ զեմքի համար գործածվում են նաև, ինքն և իր զերանունները, որոնք, սակայն, խմատով և մասնավոր գործածութեամբ աստիճանավորում են:

§ 124. Ինքն զերանունը հաճախ գործածվում է առաջին և երկրորդ զեմքերի անձնական պատանունների հետ, սաստկական նշանակութեամբ՝ ևս ինքն, դու ինքն, նույն ձևով էլ կարող է գրվել երրորդ զեմքի նա զերանվում հետ, ինչպես՝ նա ինքն է (Ագաթ., էջ 121):

Ինքն զերանունը թեև երրորդ զեմքի է, կարող է այլ զեմքի խմատով առանձին գործածութեան անհնար, օրինակ՝ ինքեանք ի նեմն կաւոյ եմք (աստղին զեմքի նշանակութեամբ):

§ 125. Անձնական զերանունների հետ սաստկական նշանակութեամբ գործածվում է նաև ինքնին քաղբ, հաճախ իսկ քառի հետ: Այդ կարելի է անունել ստորե թերթում օրինակներում. «... Ես ինքնին իսկ, սաէ, գիւթայի ջանալ կատարել» (Քաղ., IV, Գ, էջ 121)՝ Ես ինքն, ևս էլ, սասա է, ձգտում էի կատարել: Ե՛ս, դու ինքնին գիտես...» (Ագաթ., էջ 121)՝ Ե՛վ դու ինքզն, հենց դու գիտես... «Գուք իսկ ինքնին գիտէք...» (Ագաթ., էջ 121)՝ Հենց դուք ինքներդ գիտեք: «Գուք ինքնին գիտէք դուք ամենաքն չարիս...» (Ագաթ., էջ 126)՝ Դուք էլ, դուք ինքներդ գիտեք այն բոլոր շարիքները:

Ինքն զերանունն անկախ կիրառութեամբ ինքն ևս կարող է ընդունել սաստկական նշանակութեան արտահայտող բառեր՝ իսկ, իւրովի: «... Ինքն իսկ կարող էր առեւել...» (Նգնիկ, II, Գ, էջ 82)՝ Հենց ինքն կարող էր ստեղծել: «Ինքն իսկ իւրովի» (Նգնիկ, II, Ե, էջ 90)՝ Հենց ինքն:

§ 126. Իւր անձնական զերանունը չունի եզակի թվի ուղղական և հայցական հոլովները, գործածվում է ինքն զերանվում նշանակութեամբ, օրինակ՝ «... Իւր անվն ըստգաք բնակութեան յիննեաց»

(Նգնիկ, I)՝ Իրեն, իր համար այնպես ընկալվեան քաղաք չինեց: «... Ակտա ստել սակա մի, խտեղ զանձնէ իւրմէ դանօրհնութիւն ևս դրամբասան մեղաց՝ որ իւր չէր գործեալ» (Քաղ., IV, Գ, էջ 107): Ակտեց մի քիչ ստել, իր մասին ստել մեղադրական բամբասանքներ ու անօրինակութեան, որ ինքը չէր կատարել:

Այս զերանվում պակասող հոլովների փոխարեն գործածվում է ինքն զերանունը: Մակայն Նգնիկի մաս հանդիպում ենք եզակի հայցականում իւր զերանվում գործածութեանը՝ «... Զայսն ի նոցա տեղիս փոխանակ առ իւր կոչեաց նովին պատրաստութեամբ» (Նգնիկ, I)՝ Ե՛վ ուրիշներին նրանց տեղերը, նրանց փոխարեն իր մտ կանչեց նույն պատրաստութեամբ: Կոչել բայի մաս առ նովոգիրը կարող է գրվել հայցական և ոչ արական հոլովի դրա: Այստեղ սպասելի էր առ ինքն, ինչպես հանդիպում ենք ուրիշ նեղիմանների երկերում. օրինակ՝ «Մտնմ ժամանակի կոչը ևս ինքն Շառաք աբքան Պարսից զխաղաւորն Հայոց զկերակը» (Քաղ., IV, Ժ, էջ 192) Այն ժամանակ Պարսից Շառաքն արքան իր մտ կանչեց (աստացի՝ կանչում էր) Հայոց Աբշակ թագավորին:

§ 127. Անձնական զերանունների խմատով հաճախ գործածվում է անձն զոչական տնունը (թեք հոլովներում): Ստորե թերթում ենք օրինակներ: «... Զիկանս անձինն շահւն...» (Նգնիկ, I, Գ, էջ 15)՝ Իր կյանքը փրկելու համար «... Լ տալնապից զկատարան և զանձինս կացողանն...» (Նգնիկ, I, Գ, էջ 13—14)՝ Կատարարդին և իրենց տալնապից մեզ են գնում: «... Անձամբ զանձն զարեայ...» (Նգնիկ, I, Ժ, էջ 38)՝ Ինքն իրեն զարեաց: «... Պարտ է նա զամենայն կարողութիւն յանձին անել» (Նգնիկ, IV, Բ, էջ 124)՝ Ամբողջ կարողութեամբ պետք է իր մեջ պարունակի «... Եկալք, զանձինս անձամբք միփթարեացք» (Քաղ., III, ԻԱ, էջ 84)՝ Եկե՛ք մենք մեզ միփթարե՛նք: «... Յանձն իւր տարարե՛րք» (Նգնիկ, I)՝ Ինքն իր մեջ տարարե՛րվում էր, տասանգում էր:

ՓՈՒՆԱՎԱՐԳ ԳՆԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԵՐԱՆՑ ՀԱՌՊՈՒԹԸ

§ 128. Գրաբարի փոխադարձ զերանուններն են՝ միմեանց և ինքեաց, որոնք եզակի թվի չունեն, ինչպես նաև չունեն հոլ-

Տակի թվի ուղղական հարվը: Հարվվում են անժամական հարվ-
մամբ, Ա հարվիչնով:

Ուղղ. —	—	—
Ս.	միմեանց	իրերաց
Տ.	միմեանց	իրերաց
Հ.	զմիմեանս	զիրերարս
Բ.	ի միմեանց	իիրերաց
Պ.	միմեամբք	իրերամբք (օք)

ՅՈՒՅԱԿԱՆ ԳԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ՀՈՒԹՎՈՒՄԸ

§ 129. Գրարարի ցուցական զերանուններն են՝ առ, դա ևս. այս, այդ, այն, սոյն, դոյն, որոնց մեջ առկա են ս, զ, և արմատական բաղաձայնները: Այլ արմատական բաղաձայններ՝ առանձին հանդես են զալիս որպէս հոգեբ:

Գրանցից լուրջանչաբը կազմում է Յ զերաւուն՝ ա—սս այս, սոյն, դ—դա, այդ, դոյն, ն—նա, այն, նոյն:

§ 130. Առ, դա, ևս,

Եզակի թիվ

Ուղղ. սս	զս	նս
Ս.	սորս	նորս
Տ.	սմս	նմս
Հ.	զսս	զնս
Բ.	ի սմանէ	ի նմանէ
Պ.	սովաւ	զովաւ

Հոգնակի թիվ

Ուղղ. սոքս	զոքս	նոքս
Ս.	սոցս	նոցս
Տ.	սոցս	նոցս
Հ.	զոսս	զնսս
Բ.	ի սոցանէ	ի նոցանէ
Պ.	սոյուք (օք)	զոքուք (օք)

¹ Սրանք սկզբնապէս հիմքի մայրաբոյրի ճեռ ունեցել են սս, զս, նս և ձևերը:

Այս զերանունների հոգնակի բացասականը հանախ գործած-
վում է ն հոգով՝ ի սոցանէն, ի զոցանէն, ի նոցանէն:

Այս, այդ, այն

§ 131. Այս, այդ, այն զերանունները հարվվում են կրկնակ ևճերով, եզակի թվում կրկնակ ձևերը հանդես են զալիս թեք հարվ-
ներում. իսկ հոգնակի թվում՝ բոլոր հարվներում:

Եզակի թիվ

Ուղղ. այս	այդ	այն
Ս.	այսր, այսորիկ	այդր, այդորիկ
Տ.	այմ, այմիկ	այդմ, այդմիկ
Հ.	զայս	զայդ
Բ.	լայմ, լայմանէ	լայդմ, լայդմանէ
Պ.	այսու, այսուիկ	այդու, այդուիկ

Հոգնակի թիվ

Ուղղ. այսք, այսքիկ	այդք, այդքիկ	այնք, այնքիկ
Ս.	այսց, այսցիկ	այդց, այդցիկ
Տ.	այսց, այսցիկ	այդց, այդցիկ
Հ.	զայս, զայսուիկ	զայդ, զայդուիկ
Բ.	լայց, լայցանէ	լայդց, լայդցանէ
Պ.	կամ լայսցիկ	կամ լայդցիկ
	այսոքիք	այդոքիք
	(այսոքիմբք)	(այդոքիմբք)
		(այնոքիմբք)

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.—Այս և այդ զերանունները հոգնակի
հարվանում առաջին ձևերում սովորաբար ս մասնիկը չեն
ունենում և հանդես են զալիս եզակի ձևով՝ զայս, զայդ
իսկ զայն սովորական է:

Հոգնակի գործիականում այսոքիք, այդոքիք, այնո-
քիք ձևերը ընդհանուր են թէ կարճ և թէ երկար ձևերի
համար:

Սոյն, զոյն, նոյն

եզակի բ.

Ա.դդ.	սոյն	զոյն	նոյն
Յ.	սորին (սորուն)	զորին	նորին, նորուն
Ճ.	ամին	զմին	նմին
Հ.	զսոյն	զոսոյն	զնոսոյն
Բ.	ի ամին	ի զմին	ի նմին
Պ.	սովին, սովմբ	զովին, զովմբ	նովին, նովմբ

Հոգնակի բիվ

Ա.դդ.	սոցին, սոցնք,	զոցին, զոցնք	նոցին, նոցնք
Յ.	սոցին, սոցուն,	զոցին, զոցուն,	նոցին, նոցուն,
	սոցունց	զոցունց	նոցունց
Ճ.	սոցին, սոցուն,	զոցին, զոցուն,	նոցին, նոցուն,
	սոցունց	զոցունց	նոցունց
Հ.	զսոսին, զսոսն	զզոսին, զզոսն	զնսոսին, զնսոսն
Բ.	ի սոցունց	ի զոցունց	ի նոցունց
Պ.	սոցիմբք, սովիմբք	զոցիմբք, զովիմբք	նոցիմբք, նովիմբք,
	(սոցումբք)	(զոցումբք)	նոցումբք

ԾԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ.— Փակագծերում նշված ձևերը, որոնք փերաբերում են սոյն և զոյն գերանուններին, տարածված չեն (եզակի սեռականում՝ սորուն, հոգնակի դարձակումում՝ սորումբք, զոցումբք), մինչդեռ նոյն գերանվան համապատասխան ձևերը՝ նորուն, նորումբք սովորական են։

Որոշ ձևեր էլ նամեմատաբար ուշ շրջանի են կամ քիչ դարձածական՝ սոցուն, սոցունց, զոցուն, զոցունց, սովիմբ, զովիմբ, սովիմբք, գովիմբք։

ՅՈՒՏԱԿԱՆ ԳՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈՒՈՎՈՒՄԸ ԳՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀԵՏ

§ 133. Օտցական գերանուններից դարական անունների հետ գործածված են այս, այդ, այն, սոյն, զոյն, նոյն գերանունները, իսկ սա, դա, նա գերանունները անխախ են և զդական անունների հետ չեն գործածվում։

§ 134. Այս, այդ, այն գերանունները գոյական անուններ հետ գործածվում են թե նախադաս, թե կտառաս և բարաքան չար գեղյում հանդես են գալիս տարբեր ձևերով։

§ 135. Նախադաս գործածվելիս այս, այդ, այն ցուցական գերանունները հոլովվում են առաջին ձևով։ Այս զեղյում նախ զիրենքը զրվում են գերանունների վրա։ Հոգնակի ուղղական, հայցական և մասնավոր էլ դարձական հոլովներում գերանուններ մնում են կզակի։

Հոլովման օրինակ

եզակի բ.

Հոգնակի բ.

Ա.դդ.	այս տուն	այս տունք
Ս.	այդ տուն	այդ տունց
Տ.	այն տուն	այն տունց
Հ.	զայս տուն	զայս տունց
Բ.	լայս տունէ	լայսց տանց
Պ.	այտ տամբ	այտ տամբք կամ այտքիք տամբք

ԾԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ.— Հոյնակի թվում նախադաս գործածությամբ հանդիպում են նաև այս գերանունների կրկրորդ ձևերը՝ այսոքիկ աունք, այսոցիկ աւնց, այսոցիկ աւնց, զայսսիկ տունս, յայսցիկ աւնց, որունք, սակալն, այսպիսի գործածությամբ շատ տարածված չեն։

Դերանունների կտառաս գործածությամբ զեղյում երևան են գալիս հետևյալ առանձնահատկությունները՝ ա) զոյական անուն բնորոշում է համապատասխան ցուցական հոգ, բառ գերանունների՝ այս—ս, այդ—դ, այն—ն, թ) գերանունները հոլովվում են կրկրորդ ձևով, զ) նախգիյաները կրկնվում են։

Հոլովման օրինակ

եզակի բ.

Հոգնակի բ.

Ա.դդ.	տանս այս	տանքս այտքիկ
Ս.	տանս այսոքիկ	տանցս այտցիկ
Տ.	տանս այմիկ	տանցս այսոցիկ
Հ.	զտանս զայս	զտանսս զայսսիկ
Բ.	ի տանէս լայսմանէ	ի տանցս լայտցանէ
Պ.	տամբս այտիկ	տամբքս այտքիք

Այս ձևով էլ հղովմամ են այդ և այն գերանունները, իսկ գորական անունը բնդունում է նրանց համապատասխանող հոգերը՝ որինակ՝ առևնդ այդ, տանդ այգորիկ, տանդ այգմիկ, գտունդ գայդ, ի տանեղ յայգմանե, տաներդ այգուիկ, առևնդ այգորիկ, տանցդ այգորիկ, տանցդ այգոցիկ, գտունց գայգոցիկ, ի տանցդ յայգցանե, տամբքդ այգորիք կամ՝ առևնե այն, տանն այնորիկ, տանն այնմիկ, գտունն գայն, ի տանն յայնմանե, տամբն այնուիկ, առևնքն այնորիկ, տանցն այնոցիկ, տանցն այնոցիկ, գտունն գայնուիկ, ի տանցն յայնցանե, տամբքն այնորիք:

Ինչպես տեսնում ենք, ետապաս գործածությունը գերանունները բոլոր հղովմերում թվով համաձայնում են գորականին, սակայն անդ-տեղ, հատկապես ուղղակիանում, կան անհամաձայնություն հեղուկներ, այդ կարելի է տեսնել հետևյալ օրինակներում՝ իրքդ այդ (Ազաթ., էջ 28), փոխ, իրքդ այգորիկ, բանքս այս (Ազաթ., էջ 71), փոխ, բանքս այսորիկ, իրքդ այդ (Բուգ., IV, Ի, էջ 208) փոխ, իրքդ այգորիկ:

Այս, այդ, այն ցուցական գերանուններին ետապաս գործածության հեղուկներ, բացի դ և ի նախդիրներից, ըստ գործածության կարող են կրնալ նաև տրիշ նախդիրներ, ինչպես՝ բնդ ժամանական բնդ այնուիկ (Ազաթ., էջ 78), բնդ բանն բնդ այնուիկ (Բուգ., IV, Ի, էջ 207), այս օրինակներում կրնալ մեծ բնդ նախդիրը Այս տեսակիանց բացառություն է կազմում առ նախդիրը, որը նման հեղուկներում չի կրնալ:

Ինչպես նշվեց, որպես կանոն, գորական անունները համապատասխան ցուցական հոգ են ստանում, երբ այս, այդ, այն գերանունները նրանց հետ ետապաս են գործածվում, սակայն առանձին կուպակցությունների մեջ գորականի վրա ցուցական հոգեր են հանդիպում նաև հիշյալ գերանունների նախադաս գործածության հեղուկներ, օրինակ՝ այդը նշանիդ (Ազաթ., էջ 400), այս երանկոյս (Բուգ., III, Ժ, էջ 36), այս տեղիքս (Բուգ., III, ԺԴ, էջ 57), այս բանիս (Բուգ., IV, Ժ, էջ 160), յայս ժամուս (Բուգ., V, Գ, էջ 294), յայս ժամանակիս (ն. տ.): Մրանք, ինարկն, մանանկի հեղուկը են և որոշակի կանոնի չեն վերածվում:

§ 136. Փոյական անուններին հետ այս, այդ, այն ցուցական գերանուններին փոխարեն հաճախ գործածվում են աստ, անդ, այսք, այդք, անդք, աստի, այսի կամ այդի, անտի բառերը, որոնք անկան գործածությունը մակրոյ են համարվում, սակայն

նման հեղուկներում նշանակվածք փոխարինում են ցուցական գերանուններին ու ցուցական հոգերին:

Մրանցից աստ, անդ բառերը գործածվում են այն հեղուկում, երբ արտահայտվում է դադարման գաղափար, օրինակ՝ գտանք ի բաղաքի անդ, կայք ի ասն անդ, փոխ. գտանք ի բաղաքին յայնմիկ—գտնվում էր այն քաղաքում, կայք ի ասնն յայնմիկ—գտնվում էր այն տանը, այն տանն էր: Փանամ կնք նաև համատեղ գործածության օրինակ՝ ի ժամանակի անդ յայնմիկ (Բուգ., IV, Ի, էջ 223):

Այսք, այդք, անդք բառերը գործածվում են տեղափոխություն ցուց տեղը հեղուկում (սեղորման հայցականին հետ), օրինակ՝ գնաց ի գիւղ անդք, փոխ. գնաց ի գիւղն յայն—գնաց այն գիւղը, եկն ի բաղաք այսք, փոխ. եկն ի բաղաքս յայս—եկավ այս քաղաքը, ե՛րբ ի նրապարտի այդք, փոխ. ե՛րբ ի նրապարտիդ յայդ—գնա այդ հրապարակը:

Աստի, այսի (այդի), անտի բառերը զրկում են շարժման ելակետը հանդիսացող առարկայի անվան վրա (բացառական հղովի հետ): Այս կիրառությունը շատ սովորական ու արտածված կերպով է մեր մտանագիտության կրկնում: Օրինակներ. «ի մերոց գորաց աստի» (Ազաթ., էջ 26), փոխ. ի մերոց գորաց յայսցանե—մեր այս գործերից, «ի լուսնականաց այսի» (ն. տ.), փոխ. ի լուսնականաց յայցանե—այդ հուսնականներից (հուսնական այդ գործերից), «ի գազանութենն անտի» (եզնիկ, I, Ժ, էջ 45), փոխ. ի գազանութենն յայնմանե—այն գազանությունից, «ի ժառուլ անտի» (եզնիկ, II, Գ, էջ 84), փոխ. ի ժառուլ յայնմանե—այն ժառուլ, «ի լառուլ անտի» (Բուգ., IV, Ը, էջ 151), փոխ. յայլույս յայնմանե—այս այլուց, «ի ձիոյ այսի» (Բուգ., VI, Ը, էջ 399), փոխ. ի ձիոյ յայնմանե—այդ ձիուց:

§ 137. Սոյն, զոյն, նոյն գերանունները գորական անունների հետ գործածվելիս զրկում են գորական անուններից տառը և սովորաբար թվով ու հղովմով համաձայնում են: Հոգնակի ուղղական և հայցական հղովմերում այնք, զոյնք, գտոյնս, գզոյնս, նոյնք և գնոյնս ձևերը գորականի հետ չեն գործածվում, որոնք մեծ են կուպի, իսկ մյուս ձևերը՝ սարին, զորին, նորին, գզոյն, գզոյն, գնոյն գործածվում են:

Հոգնակի գործխանում գերանունը մտաւ է նշակի, թվով չի համասանում:

Հոլովման օրինակ

նզակի բ.	Հոգնակի բ.
Ազգ. նոյն գործ	նոյն կամ նոցին գործք
Ս. նորին գործուլ	նոցին գործոց
Տ. նմին գործուլ	նոցին գործոց
Հ. զնոյն գործ	զնոյն կամ զնոսին գործս:
Բ. ի նմին գործուլ	ի նոցանց գործոց
Գ. նովին գործուլ	նովին գործուլք

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Որոշ քերականներ հոգնակի գործխանում գոյական անվան հետ զնում են նաև գերանվան հոգնակի ձևը (օրինակ, Չարլստանի մաս, էջ 48), սովախ փաստերը ջուրը են սալիս, որ զաստիան մասննազդերնը այդ զեպքում գերանունը սովորաբար եզակի թվով են գործածում, օրինակ՝ նովին կերակրուլք (եզնի, II, ԺԱ, էջ 101), նովին հաւատաւք (եզնի, II, ԺԷ, էջ 117), սովին մտօք (եզնի, I, ԺԲ, էջ 106), սովին բանիք (Բուգ, IV, ԺԸ, էջ 198):

ՍՍՏՅԱԿԱՆ ԳԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՆԲԱՆՑ ՀՈՂՈՎՈՒՄԸ

§ 138. Գրաբարի ստացական գերանուններն են՝ իմ, քս կամ քոյ, իր, մեր, ձեր: Ինչպես ստաշին իսկ հարաջբից կարելի է նկատել, որանք ծագում են անձնական գերանուններից մարդու լինելով այդ գերանունների սեռական հոլովածներից՝ ստացական գերանունները հանգես են դալիս որպես սկզբնական ե հոլովվում են անձնական գերանուններից ստաշեր հոլովմամբ: Սրանք հոլովվում են անվանական հոլովմամբ՝ Ա հոլովելու: Եզակի բացասականում անձնում են ում հոլովակերտ մասնիկը, իսկ եզակի բացասականում ստանում են Է հոլովակերտ մասնիկը Փ գերանունը հոլովվում է երկու հիմքով՝ քս և քոյ: Վերջինս եզակի բացասականում հանգես է դալիս նաև ստանց Է հոլովակերտ մասնիկի:

Եզակի բ.

Ազգ. իմ քս, քոյ	իր	մեր	ձեր
Ս. իմուլ քուլ, քուլուլ	իրուլ	մերուլ	ձերուլ
Տ. իմում քում, քում (քուլուլ)	իրում	մերում	ձերում
Հ. զիմ զքս, զքոյ	զիրս	զմերս	զձերս
Բ. լիմմէ ի քումէ՛, ի քուլուլ	լիրմէ	լի մերմէ	լի ձերմէ
Գ. իմով քով, քովով	իրով	մերով	ձերով

Հոգնակի բ.

Ազգ. իմք քուք	իրք	մերք	ձերք
Ս. իմոց քոց, քուլոց	իրոց	մերոց	ձերոց
Տ. իմոց քոց, քուլոց	իրոց	մերոց	ձերոց
Հ. զիմս զքոյս	զիրս	զմերս	զձերս
Բ. լիմոց ի քոց, ի քուլոց	լիրոց	լի մերոց	լի ձերոց
Գ. իմովք քովք, քուլովք	լիրովք	մերովք	ձերովք

§ 139. Մեր, ձեր, իր ստացական գերանուններից կազմվում են նաև անանցական ձևեր՝ մերային, ձերային, իրային, որոնք հոլովվում են Ա պարզ հոլովմամբ՝ մերայնոյ, ձերայնոյ, իրայնոյ: Գրաբարում...

Քեք հոլովածներում որանք հանդես են գալիս նաև ստանց ն-ի՝ մերուլուլ, ձերուլուլ, իրուլուլ և այլն:

Պան նաև իմոյին, մերոյին, ձերոյին, իրոյին, քոյին ձևերը որոնք հազվադեպ են և չեն հոլովվում (մեարսուլան շրջանից այնպիսի է միայն քոյին):

§ 140. Ստացական գերանունների խմաստով երբևէ գործածվում են նաև սա, դա, նա գերանունների սեռական հոլովածներից թողև սորա, դորա, նորա, սոցա, զոցա, նոցա ձևերը, որոնք նախնայ Ա հոլովելով են հոլովվում, եզակի արականում ստանալով ում մասնիկը: Հոլովվելիս որանք ա մասնալուրից հետո ստանում են նաև յ նշյունը՝ նորալուլ, նորալում և այլն:

¹ Սիմմէ ձևի նմանությունը գործածվում է նաև ի քումմէ ձևը գրածով մ Ենյունի գրվածությունը բառակերպություններից չի բխում (որքան, բայք ի քումմէ):

եկատելի է, որ կիրառութիւն մեջ այս բառածերում ազելի թշխում է փոխանանութիւն զազոպտորը, սակայն, ինչպէս նշվեց, երբեմն սրանք զործածվում են նաև ստացական նշանակութեամբ:

ԱՏԱՅԱԿԱՆ ԳԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈՒՐՎՈՒՄԸ ԳՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀԵՑ

§ 141. Իմ, քո (քոյ), իւր, մեր, ձեր ստացական գերանունները գոյական անունների հետ զործածվելիս հարկվում են և թվով ու հարկով համաձայնում, բացի հոգնակի ուղղական և հայցական (մասամբ էլ զործիական) հարկներից, որտեղ գերանունը թեոմ է կզակի Այս գերանունները գոյական անունների հետ ո՛ր նախադաս, ո՛ր ետադաս զործածութիւն աւնեն:

Հարկման օրինակ

ն ա ի ս ա դ ա ս

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
Ուղղ. իմ քոյը	իմ քորք
Ս. իմոյ քեռ	իմոց քերց
Տ. իմում քեռ	իմոց քերց
Հ. զիմ քոյը	զիմ քորս
Բ. լիմմէ քեռէ	լիմոց քերց
Գ. իմով քերբ	իմովք քերբք

Ե ա ո զ ա ս

Ուղղ. քոյը իմ	քորք իմ
Ս. քեռ իմոյ	քերց իմոց
Տ. քեռ իմում	քերց իմոց
Հ. զքոյը իմ	զքորս իմ
Բ. ի քեռէ իմմէ	ի քերց իմոց
Գ. քերբ իմով	քերբք իմովք

ՄԱՆՈՒՅՆՈՒՆ 1.—Մասենազիրների երկերում կան օրինակներ, որոնք ցույց են տալիս, որ գոյական անվան հետ հոգնակի զործիականում ստացական գերանունները զործում են նաև կզակի թվով, օրինակ՝ քոյով կամօք (Ազաթ., էջ 53), իւրով անձնիշխան կամօք (Ազաթ., էջ 138), իւրով կամօք (Եզնիգ, 1, Թ, էջ 26): Սովորականը և սարածվածը հոգնակին է՝ քոյովք սիրելիքդ (Ազաթ., էջ 97), քոյովք ականցօք (Ազաթ., էջ 101), իւրովք ընկերօքն (Ազաթ., էջ 112), իւրովք կամօք (Ազաթ., էջ 138), իւրովք պատուիրանօք (Եզնիգ, 1, ԺԳ, էջ 41) և այլն:

ՄԱՆՈՒՅՆՈՒՆ 2.—Քն ստացական գերանունը նախադաս զործածվելիս սովորաբար հարկվում է քոյ հիմքով՝ քոյ առն, քոյոյ առն, քոյում առն և այլն, իսկ ետադաս զործածվելիս՝ քո հիմքով՝ առն քո, առն քոյ, առն քում և այլն: Լինում են և շեղումներ, օրինակ՝ քովք կամօք (Բագ., 1V, ԾԳ, էջ 253), փոխ, քոյովք կամօք:

ՀԱՐԱՆԵՐԱԿԱՆ ԳԵՐԱՆՈՒՆ

§ 142. Գրաբարում որպէս հարաբերական գերանուն հանդես է գալիս որ գերանունը: Հարաբերական գերանվան զործածութիւն անի նաև ո գերանունը, որը, սակայն, հիմնականում հարցական գերանուն է (հարցականով՝ ո):

§ 143. Որ հարաբերական գերանունը հարկվում է Ո հարկով, եզակի արականում ստանալով ում, իսկ բացառականում է հարկակերպ մասնիկները:

Եզակի ք. Հոգնակի ք.

Ուղղ. որ	որք
Ս. որոյ	որոց
Տ. որում	որոց
Հ. զոր	զորս
Բ. լորմէ	լորոց
Գ. որով	որովք

ՀԱՐՑԱԿԱՆ ԳԵՐԱՆՈՒՆԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ՀՈՒՎՈՒԻՐԸ

§ 144. Գրարարի հարցական զերանուններն են՝ ո՞, ո՞վ, զի՞, զի՞ց՝

Եզակի թ.	Հոգնակի թ.	Եզակի թ.
Ուղղ. ո՞, ո՞վ	ո՞վք	զի՞, զի՞ց
Ս. ո՞ք	ո՞յք	է՞ր
Տ. ո՞ւմ	ո՞ւց	ի՞մ, չի՞մ, էրո՞ւմ
Հ. զո՞, զո՞վ	զո՞ք	զի՞, զի՞ց
Բ. լամէ՞	լո՞ւց	ի՞մէ՞, առ ի՞մէ՞, զմէ՞
Գ. (որո՞վ)	(որո՞վք)	ի՞ւ

§ 145. Ո՞ և ո՞վ զերանունները չունեն գործիական հոլովաբն հոլովի համար գործածվում են ո՞ր զերանվան համապատասխան ձևերը

§ 146. Ձի՞, զի՞ց հարցական զերանունները հոգնակի թվով չունեն Գրանք բացասական հոլովում հանդես են գալիս նաև այլ նախդիրների հետ (առ, զ)։

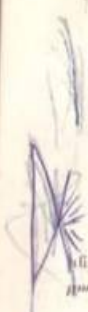
Այս զերանունների տասնձին հոլովաները՝ զի՞, զի՞ց, է՞ր, ո՞վ, ո՞ւմ, առ ի՞մ, զի՞, զի՞ց իմաստով համադր են բնդիք (=ընդ չէ՞ր), վասն է՞ր, է՞ր աղագու, զիա՞րդ (=զի՞րդ + արդ հարցական բաներին ու արտահայտություններին, որոնք նշանակում են ի՞նչ, ի՞նչ, ի՞նչ, ի՞նչ, ի՞նչ, ի՞նչ, ի՞նչ, ի՞նչ, ի՞նչ, ի՞նչ, ի՞նչ, ի՞նչ)։

§ 147. Արդևս հարցական զերանուն հանդես է գալիս նաև որ հարաբերական զերանունը՝ հարցականով Այս զի՞ցում սովորաբար գործածվում է գոլական անվան հետ (նախագաս), հոլովվում է և թվով ու հոլովով համաձայնում, միայն հոգնակի ուղղական և հայցական հոլովներում մեռն է ևզակի, օրինակ՝

Եզակի թ.	Հոգնակի թ.
Ուղղ. ո՞ր քաղաք	ո՞ր քաղաքք
Ս. որո՞ն քաղաքի	որո՞նք քաղաքաց
Տ. որե՞ւմ քաղաքի	որե՞նք քաղաքաց
Հ. զո՞ր քաղաք	զո՞րք քաղաքս
Բ. լորմէ՞ քաղաքէ	լորո՞նք քաղաքաց
Գ. որո՞վ քաղաքու	որո՞վք քաղաքուք (օք)

§ 148. Հարցական զերանուն է համարվում նաև բանի՞րաբ, որը հոլովվում է Ու-ն խառն հոլովվումը

Եզակի թ.	Հոգնակի թ.
Ուղղ. քանի՞	քանի՞ք
Ս. քանևո՞վ կամ քանևո՞ւ	քանևոց
Տ. քանևո՞ն կամ քանևո՞ն	քանևոց
Հ. դքանի՞	դքանիս
Բ. ի քանևո՞ւ կամ ի քանևո՞ւ	ի քանևոց
Գ. քանևու՞ կամ քանևո՞վ	քանևուք (քանևո՞ք)

ԱՆՈՐՈՇ ԳԵՐԱՆՈՒՆԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՑ ՀՈՒՎՈՒԻՐԸ

§ 149. Գրարարի անորոշ զերանուններն են՝ ո՞մն, ո՞ք, ի՞մն, ի՞նչ, այլ, միևս (մէւս), Արանցից ո՞մն, որ զերանունները սովորաբար գործածվում են անձի, իսկ ի՞մն, ի՞նչ՝ իրի համար։

§ 150. Ինչպես կարելի է տեսնել ստորև, այս զերանունները հոլովվում են անվանական (այլ, միևս), զերանվանական (ի՞մն, ի՞նչ) և զերանվանական-անվանական հոլովվումը (մի մասով լորհասակի մի մասով էլ զգոլականների հոլովումը՝ ո՞մն, ո՞ք)։

§ 151. Ո՞մն, ո՞ք

	Եզակի թ.	Հոգնակի թ.
Ուղղ. ո՞մն	ու՞ք	ու՞մնք
Ս. ուրա՞ն	ուրա՞ք	ու՞մնց
Տ. ումե՞ն	ու՞մեք	ու՞մնց
Հ. զո՞մն	զո՞ք	զո՞մնս
Բ. լումե՞նե՞	լումե՞ք	լումնց
Գ. ու՞մսք	(ու՞մսք)	ու՞մսքք

Ո՞մն, ո՞ք զերանունները հոգնակի թվում հոլովվում են նույն ձևով ևզակի գործիականում որ զերանունը հասակ ձև չունի, այդ հոլովում նրան փոխարինում է ո՞մն զերանունը՝ ու՞մսք

Իմն, ինչ
Եզակի ք.

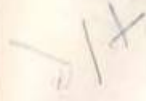
Ուզգ. իմն,	Ինչ
Ս.	Իրիք
Տ.	Իմիք
Հ.	զիմն, զի՛նչ
Ք.	լիմննե, լիմհքէ
Գ.	— իւիք ¹

Իմն, ինչ զերանունները հոգնակի թիվ չունեն: Ինչք բառը պետք է համարել ոչ թե զերանուն, այլ գոյական անուն, գոյաբյուտն ունեցող բան, ունեցվածք նշանակութամբ. հարովժամ է Ի հարովիչով՝ ինչք, բնչից, բնչից, զինչս, շինչից, բնչիւք:

Իմն, ինչ զերանունները գրարարում հանդիս են գալիս նաև որպես թարմասար՝ զրգիլով անունների գործիական հարովի, մակբայների և առհասարակ գործողության ձևը ցույց տվող բաների (Նախոց, մեջ ձևի պարագա), ինչպես նաև բայերի վրա, արտահայտում են ձև, կերպ, անակ իմաստները, այն ցույց են տալիս ասարտամության գաղափար: Օրինակներ. Ե. . . նուցա նեհգութեամբ ինչ ետան նմա զերգումն» (Բուզ., IV, ԾԴ, էջ 250)¹ նրանք նեհգութեամբ նրան երգում ավելին: «Ապա թէ ի վերայ նալ հողոն խիտ ինչ բարբառեցի . . . » (Բուզ., IV, ԾԴ, էջ 252)² Իսկ եթե նախկինն հողի վրա խիտ ձևով խոտի «Եւ ոչ ի սաստից սպանալիսաց իմոց երկան ինչ նոցա» (Ագաթ., էջ 87)³ Եվ ոչ էլ իմ սպանալիցների սաստաներից վախեցան նրանք: «Յետ մատանն Սանատրիդ արքայի շգութի իմն թայտարութիւնն» (Մտր., II, ԼԷ, էջ 161)⁴ Սանատրակ արքայի մահից հետո թագավորությունը (ինչ որ ձևով) շգութեամբ է: «Եկայիս իմն կկեայ հասեայ է վախճան տէրութեանն» (Ողիւն, I)⁵ Այս ձևով (այսպիսով) կկէ-հասել է նրա տերութեան վախճանը:

¹ Ենթադրվում է, որ ք-ով ձևերը գործածությունից զուր բնիվ իր զերանուն ձևերն են, որոնցով ցուցվում են իմն, ինչ զերանունների պահանջ ձևերը. Նմա. Հ. Անուշան, «Էջիպասար Երևանում» Երևանի շառչ լեզվի՝ համեմատությունը 362 լեզուների, Նաա. II, Երևան, 1954 թ., էջ 409-410:

§ 152. Այլ և միւս զերանունները հարովժամ են Ո հարովիչով, ստանալով կզակի արականում և՛մ, իսկ բացասականում է հարվակերտ մասնիկները:

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.
Ուզգ. այլ	այլք	միւս
Ս.	այլոյ	միւսոյ
Տ.	այլում	միւսում
Հ.	զայլ	զմիւս
Ք.	լայլէ	ի միւսէ
Գ.	այլով	միւսով

Միւս զերանունն հոգնակին տարածված չէ:

§ 154. Այլ զերանունը հաճախ հանդիս է գալիս մեծ, ուր, իմն, ինչ զերանունների հետ, գարձալը անորոշ նշանակութամբ՝ այլ որ, այլ ոմն, այլ ինչ, այլ իմն Սրանք միտին վերջված հարովժամ են դուգահեարքա, այլպես՝ այլ ոմն, այլոյ ուրումն, այլում ումնմն..., այլ որ, այլոյ ուրուք, այլում ումք..., այլ իմն, այլ ուս, այլ ոմն..., այլ ինչ, այլոյ իրիլ, այլում իմիլք...:

§ 155. Իմն և ինչ զերանունները հանդիպում են նաև կրկնված ձևով՝ իմն իմն, ինչ ինչ, իրիլ իրիլք, իմիլք իմիլք...:

§ 156. Ոք, ինչ անորոշ զերանունները շատ հաճախ հարական զերանունների հարադրութամբ են գործածվում՝ ո՞ որ, զի՛նչ ինչ և հարովժամ են այլպես՝

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.
Ուզգ. ո՞ որ	ո՞ք	զի՛նչ ինչ
Ս.	ո՞ր ուրուք	է՞ր իրիլք
Տ.	ո՞ւս տմնք	թմ իմիլք
Հ.	զո՞ որ	զի՛նչ ինչ
Ք.	լումէ՞ տմնքէ	առ իմէ՞ իմնքէ
Գ.	որով՞ ումք	թւ իրիլք

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ.— Զի՛նչ ինչ հարադրութունը հոգնակի թիվ չունի, նման զի՛նչի հարցական զերանունը գործածվում է իր գոյական անվան հոգնակի թվի հետ՝ զի՛նչ իրիլ՝

ԱՆՈՐՈՇ ԳԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈՒՎՈՒՄԸ ԳՈՅԱԿԱՆ
ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀԵՏ

157. Ոմն, որ անորոշ զերանունները զրվում են անձի անվան հետ (սովորաբար կտաղաս) և թվով ու հորովով համարվում են:

Եզակի ք.

Հոգնակի ք.

Ազգ. այլ ոմն	այլ ոք	արք ոմանք
Ս. ասն տրանն	ասն տրոք	արանց ոմանց
Տ. ասն տմհնն	ասն տմեք	արանց ոմանց
Հ. զայր ոմն	զայր ոք	զարս ոմանս
Բ. լառնէ տմհնէ	լառնէ տմեքէ	լարանց ոմանց
Գ. արամք ոմամք	արամք ոմամք	արամքք ոմամքք

§ 158. Ըմն, ինչ զերանունները զրվում են իրի անվան հետ, նորայն կտաղաս, օրինակ՝

Եզակի ք.

Հոգնակի ք.

Ազգ. ծառ ինչ (=ինչ որ ծառ)	ծառք ինչ
Ս. ծառոյ իրիք	ծառոց ինչ
Տ. ծառոյ իմիք	ծառոց ինչ
Հ. զծառ ինչ	զծառս ինչ
Բ. ի ծառոյ իմեքէ	ի ծառոց ինչ
Գ. ծառով իւիք	ծառովք ինչ

Ինչպես տեսնում ենք, հոգնակի թվում ինչ զերանունը անփոփոխ է մնում:

Ինչ զերանունը սակավ զետեքերում ենք դրնում գոյականներին հետ նախադաս զործածված՝ ինչ զօրուրիւն ծածուկ (Եզնիկ, I, Բ, էջ 9)՝ ինչ որ գազանի զօրութիւն (ուս), ինչ չար զօրութիւն (Եզնիկ, I, Գ, էջ 15) ինչ որ (մի) չար ուս: Սովորաբանը կտաղաս զործածութիւնն է:

§ 159. Այլ, միւս զերանունները զոյական անուններին հետ հանդես են գալիս նախադաս զործածութիւնք և թվով ու հորովով համարվում են: Այլ զերանունը հոգնակի ուղղական և հայ-

պական հոլովներում մնում է կզակի, իսկ միւս զերանունը հոգնակի թվում սովորաբար զոյական անվան հետ չի հորովվում:

Եզակի ք.

Ազգ. այլ բան (=որիչ խոսք)	միւս օր
Ս. այլոյ բանի	միւսոյ աւուր
Տ. այլոս բանի	միւսոս աւուր
Հ. զայլ բան	զմիւս օր
Բ. լայլմէ բանէ	ի միւսմէ օրէ
Գ. այլով բանիւ	միւսով աւուրք

Հոգնակի ք.

Ազգ. այլ բանք
Ս. այլոց բանից
Տ. այլոց բանից
Հ. զայլ բանս
Բ. լայլոց բանից
Գ. այլովք բանիւք

Սրանց նախադաս զործածութիւնը շատ տարածված երկրորդ է գրաբարում, սակայն բացարձակ կանոն չէ, տեղ-տեղ հանդիպում են կտաղաս զործածութիւն զեզակի, օրինակ՝ գաւակ այլ (Ծննդ., Գ, 25), ճողի այլ (Թիւք, ԺԳ, 24), առն այլոյ (Տոր., IԱ, 9), ազգի այլում (Դան., Բ, 44), ամից միւսոյ (Ա. Մակ., Գ, 28): Իսկ նախադաս զործածութիւնք էլ կան չհորովված սակավ օրինակներ՝ այլ երնջովքն (Ծննդ., ԽԱ, 3), փոխ. այլովք երկնջովք, ի միւս կողմանէ (Պարենացի), փոխ. ի միւսմէ կողմանէ:

ՈՐՈՇԱԿ ԳԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԵՐԱՆՏ ՀՈՒՎՈՒՄԸ

§ 160. Գրաբարի որոշյալ զերանուններն են՝ ամենեքին, ամենեքեան (=ամենքը, բոլորը, ամենքն էլ, բոլորն էլ), բոլորեքին, բոլորեքեան (=բոլորը, բոլորն էլ), ամենայն:

§ 161. Ամենքին, ամենքեան և բոլորքին, բոլորքեան
 զերանաները հայովում են Ու հայովելով, միայն հոգեակի թվով:

Ուղղ. ամենքին, ամենքեան	բոլորքին, բոլորքեան
Ս. ամենեցուն, ամենեցունց	բոլորեցան, բոլորեցանց
Տ. ամենեցան, ամենեցանց	բոլորեցան, բոլորեցանց
Հ. զամենեանին, զամենեանան	զբոլորեանին, զբոլորեանան
Բ. լամենեցանց	ի բոլորեցանց
Փ. ամենեցամբք	բոլորեցամբք

§ 162. Ամենայն զերանանը հայովում է Ի հայովելով, ստորարար միայն եզակի թվով:

Ուղղ. ամենայն
Ս. ամենայնի
Տ. ամենայնի
Հ. զամենայն
Բ. լամենայնէ
Փ. ամենայնիւ

Այս զերանանը զոչական անունների հետ գործածվելու չի հայովում, իսկ անկախ գործածվելու հայովում է:

ՍՄՆՆԹՈՒԹՅՈՒՆ.— Այս զերանանը որևէ բան խմտառով գործածվում է նաև որպես անորոշ զերանան:

ԽՈՒՆԱՐՀՈՒՄ

§ 163. Բառերի քերականական ժողովման տեսակներից մեկն էլ խմտաբանն է: Եթե հայովումը հասուկ է անուններին, ապա խմտաբանը հասուկ է բայերին: Հայովման և խմտաբանի համակարգելով ամբողջականանում է բառերի թիվսան (հայովում և խմտաբան) պատկերը: Ասանց այդ երկու համակարգելի չի կարելի պատկերացնել զբարբաի (և ոչ միայն զբարբաի) մեարանա թվանը:

Ինչպես նշեցինք, խմտաբանը հասուկ է բայերին, զբա հետ միասին բայերին հասուկ են նաև քերականական այլ կորզիլ (կատգորիաներ): Բայերի խմտաբանը ամբողջական մեղ է խմտաթվամբ բարձրելու համար խիստ անհրաժեշտ է բաշխան մլուս կարգի ռատնաօրոթվանը:

§ 164. Բացի բաղմամտաց, որն արտահայտում է գործողութվան, եղևթվան, զբոթվան, բաշն ունի նաև սևա, եղանակ, խմտաբանն ձև (մասամբ և կերպ), մամանակ, թիվ, զեմք:

§ 165. Գրաբարում ևս նախադասութվան մեջ բայը հանդես է գալիս զիմաստի և զերբայական մեղով:

§ 166. Գերբայները գրաբարում չորսն են՝ անորոշ, ենթատրայական կամ ներկա, անցյալ և ապանիս: Սրանց կազմութվան մասին խոսվում է ստորև:

ՍՄՆՆԹՈՒԹՅՈՒՆ.— Գրաբարի քերականներից շատերը անորոշ զերբայը համարում են եղանակ (աներևոյի կամ անորոշական եղանակ), իսկ ներկա (ենթատրայական), անցյալ և ապանի զերբայները միավորում են մի անվան առակ՝ ընդունելություն: Ոմանք էլ զերբայ են համարում միայն տևող զերբայի հայովում մեղեր, սակայն պահպանելով գերբայից լամանաբա:

§ 167. Բայական սեւերը ինչպէս աշխարհարարում, այնպէս էլ գրաբարում որոշվում են բայի այն իմաստով, որը արտահայտում է զործողութեան կրակետի և վախճանակետի փոխհարաբերութեանը, ենթակայի և ինչորի (գործողութեան սուբյեկտի և օբյեկտի) գախ՝ նախադասութեանը:

Ներգործական սեւի բայերն արտահայտում են Ներգործում, կրք բայի ցույց տալով գործողութեամբ մի առարկա ներգործում, սոցան է մի այլ առարկայի վրա, օրինակ՝ «Հայր սիրէ զորդին» նախադասութեան մեջ ցույց է արվում, որ հայրը ներգործում է որդու վրա, հայրը սիրում է որդան՝ ընդ կոչման գրեզ՝ նախադասութեան մեջ էլ ցույց է արվում, որ ես ներգործում եմ խոսակցի վրա, ես կանչում եմ իմ խոսակցին (ես կանչում եմ զեզ), արևն, սիրելի և կոչել (—կանչել) ներգործական սեւի բայեր են: Ներգործական սեւի բայերի թիվը դրարարարում մեծ է, որպես նմա՛ւ հիշատակում ենք մի քանիսը՝ գրել, գործել, կարգել, պատմել, կազմել, տեսանել (—տեսնել), արկանել (—պցել, նետել), զգալ, ամալ (—լցնել, թափել, զատարկել), լուսնալ, բողոլ (—թողնել), նկարել (—թափել), լեղուլ (—փոխել, թարգմանել), լսուլ (—փշրել, մանրել, հզկել), կիզուլ (—ալլել) և այլն:

Եթէ ներգործական սեւի բայերը արտահայտում են գործողական սեւում ենթակայից ինչորի վրա, գործողութեան կրակետ ինչորի կողմից, ապա կրավորական սեւի բայերը արտահայտում են զգործողութեան կրում ենթակայի կողմից, այսուպէս գործողութեան սեւում է ինչորից ենթակայի վրա, գործողութեանը կրում է ենթակայան Այսպիսով, այս զեզգում իրականում գործողական կատարում է ոչ թէ ենթակայան, այլ մի այլ առարկա, որը նախադասութեան մեջ ընդունված է կոչել ներգործող ինչորի: Վերջ րիբովմ նախադասութեանները մենք կարող ենք արտահայտել նաև մի այլ մեով՝ «Որդի սիրի ի հորն», «Դու կոչիս լինէն», որտեղ ըստ էության հոր սիրելու և իմ կանչելու զտափաբը չի փոխվում, սակայն նախադասութեանները փոփոխութեան են կրում քերականական սեւակետից՝ «Որդին սիրում է հորից», «Դու կանչում

ես իմ կողմից»: Ներգործական կառուցվածքի նախադասութեանները զսանում են կրավորական կառուցվածքի նախադասութեաններ. նախադր օրինակների ուղիղ խնդիրները (զորդի, զեզ) այսուպէս կանում են ենթակա (որդի, զո), իսկ ենթակայաները (հայր, ես)՝ ներգործող խնդիր (ի հորն, լինէն), և բայերը, որոնք ստորոգյալի պաշտան են կատարում, ներգործական սեւից փերածվել են կրավորական սեւի՝ սիրի—սիրվում է, կոչիս—կանչվում ես: Այստեղից էլ պարզ կերպով երևում է, որ կրավորական սեւի առանձին, յաշտատակ բայեր չկան, դրանք ստացվում են ներգործական սեւի բայերից՝ ըստ կրատական կրելով մեական պանպան փոփոխութեաններ և որոշ զեզներում էլ առանց մեական փոփոխութեաններ, ինչպէս կտեսնենք ստորև:

Չեզոք սեւի բայերը ներգործում կամ կրում չեն արտահայտում. նրանց ցույց տալով գործողութեանը կամ եղելութեանը չի անցնում մի առարկայից մի այլ առարկայի վրա, օրինակ՝ զոչել, վազել, բայել, կլանել, իջանել, մտանել, անցնուլ, ճատանել, խալալ (—շարժել, ցնուլ), խնդալ, զեզալ, ընրանալ, զարմանալ, մերձնալ (—մոտենալ), բարկանալ, բազմել (բազմել), մնալ (մնալ՝ հանցարտ քայլել), երևել (երևի՛մ՝ երևալ), անկանել (անկանի՛մ՝ ընկնել), շիշանել՝ շիշանի՛մ՝ հանցել, մարել), գրուել (—գրուանել, ուրխանալ), ջնաճուլ (—առքանալ), ցանուլ (—խիտա բարկանալ) և այլն:

Այս սեւերը կարելի է իմբավորել անցողական և անանցողական կարգերի մեջ: Անցողականի մեջ մտնում են ներգործական և պատճառական (տես § 291—299) բայերը, անանցողականի մեջ՝ կրավորական ու չեզոք բայերը:

Գրաբարում կան մի շարք բայեր, որոնք ընդհանուր մեով արտահայտում են ն՝ ներգործական, և կրավորական սեւի իմաստ: Դրանք կոչվում են ճասարակ (ընդհանուր) բայեր: Իհարկի, այդ երկու սեւերը միաժամանակ չեն արտահայտվում, աչքալիտ բայերը կարող են դրանք մի զեզգում ներգործական, մի այլ զեզգում՝ կրավորական սեւի իմաստ՝ առանց մեական փոփոխութեան, օրինակ՝ «Եայր ծնալ զորդն» (—մայր ծնել որդուն) և «Որդի մնալ ի մօրն» (—որդին մնակ մօրն) նախադասութեանների մեջ գործածված ծնանել (ծնանի՛մ) բայը արտաքին մեով ընդհանուր է այդ նախադասութեանների համար, սակայն առային նախադասութեան մեջ ներգործական սեւի է՝ ծնալ—ծնեց, իսկ կրկնորդ նախադասութեան մեջ՝ կրավորական ծնալ—ծնակց, նեց այդ պատճառով

¹ Պէրսականական համադասութեան հանդուսթեաններին մանթադնելու նպատակով բերվող օրինակների բառական իմաստներից փակցածն էլ նշում ենք ա՛մենաանհրաժեշտն ու չէմտկանքը: Այլիկ ընդարձակ բացատրութեանները արվում են բառարանում:

էլ կոչում է հասարակ բայ: Այստեղ հասարակ սերմինը գործածում է քննանուր խնայուով:

Հասարակ բայեր են՝ խօսել (խօսիմ), համարել (համարիմ), դատել (դատիմ), խորնել (խորհիմ), խոստովանել (խոստովանիմ), սկսանել (սկսանիմ), ուսանել (ուսանիմ), վարկանել (վարկանիմ), կործակ, կարծիք, համարել, համարվել, խմանալ, գրեճուլ (հանգնել, հանգնվել), քննելուով (կորցալ, կորցալից) և այլն:

ՄԱՆՈՒՄՈՒՄՈՒՄ.— Հասարակ բայերն ըստ կերպարանքի աղյուսի շատ հանդես են գալիս ներգործական և աղյուսի քիչ կրավորական նշանակությամբ:

ԽՈՍՈՒՄՈՒՄ ԵՎ ԽՈՍՈՒՄՈՒՄ (ՄՈՐԳՈՒԹՅՈՒՆ)

§ 168. Գրարարում բայերն ունեն չորս խոնարհիչ և հետևորար չորս խոնարհում. գրանք են՝ Ա, Ե, Ի, ՈՒ: Խոնարհումներն ալ կերպ կոչում են նաև լծորդութուններ: Խոնարհիչներն էլ չորս չորսն ենս կազմում են անորոշ զերբայի զերբայական մասնակիներն ալ, -ալ, -ել, -ելի, -ուլ, և առաջնով բոլոր բայերը խմբավորվում են ըստ առանձին խոնարհումների (լծորդութունների):

§ 169. Պեսք է նկատի ունենալ, որ գասական մասնակցիչների կերպարան Ի խոնարհիչը անարոշ զերբայում սովորաբար փոխարինվում է Ե խոնարհիչով, և ստացվում է աշնդես, որ անորոշ զերբայում է և Ի խոնարհման բայերը ունենում են նախն անք, սակայն խոնարհված աներում ասորերկում են:

Այլ պատճառով էլ բայն անշնդեսիս սովորաբար վերցնում են գրտ սահմանական կզանակի ներկա ժամանակի կզակի թվի ստացին զինքը: Մենք շարադրան մեջ ալպղես կրավիենք Ի խոնարհման բայերի հետ՝ ասորերիչ ձև նշելով փակագծում, իսկ մյուս խոնարհանները, ջանք որ այլ կազմի ասորերկություններ շանեն, կիրցնենք միայն անորոշ զերբայի ձևով, որի մեջ էլ հենց որոշվում է նրանց խոնարհումը:

¹ Գր նաև խոստովանեմ միայն ներգործական նշանակությամբ, աշնդես էլ դատեմ ներգործ, նշ:

² Գնական բառարանում վարկանել (վարկանիմ) և քննելուով բայերի սերմ համար սխալ նշում է արգած՝ չ, (հեղոց), էջ 752, 2: 0:

³ Իսկ բառարանում բոլոր լծորդությունների քայքայի անփոքր նշում է և ներկա ժամանակի կզակի թվի ստացին զինքով, զա միայն լծորդության համար չի արգում, այլ հասարակում է նաև բայի հիմնական աների ցուցադրանակ նպատակով:

Այժմ վերցնենք բայերի օրինակներ ըստ առանձին խոնարհումների:

§ 170. Ե խոնարհում՝ անել (հրել), անցանել (անցնել), ստել, արկանել, բեկանել (մաս-մաս կտրել, կտրել), բերել, բաժնել, բաժանել (բռնել, պանել, սնել), օրել (փորել), գիտել (գիտանալ), զործել, գտանել (գտանել), գրաւել, գրել, կշանել (կշնել), կրգնել, կրգնել, կարգարել, կարգանել (խփել), իշանել (իշնել), լուցանել (լուցնել), խնդրել (խնդրել, որոնել), կատարել (կատարել, սպասել), կարգել, կարել (կարգի՛ կարգանալ), կարել (կարգի՛ կարել), կարծել, կարծաւել (պարել), հանել, հասանել (հասանել), հարցանել (խփել, ծծել, շարգել), հարցանել (հարցնել), հերկել, մարթնել (մարթնի՛ կարողանալ), մեղիլ (հանել, մեղիպնել), մասնել (մասնել), շարել, շարծել, պանել, սիրել, սպանանել (սպանել), ստանել, վազել, ցուցանել (ցուցալց առլ) և այլն:

§ 171. Ի խոնարհում՝ ազանել (աղանիմ՝ հազնել), ազանել (աղանիմ՝ իշնանել, գիշերել), անկանել (անկանիմ՝ բնկնել), բազանել (բազանիմ՝ նստել), բուսանել (բուսանիմ՝ բուսանել), խորնել (խորնիմ՝ մասնել), ծածանել (ծածանիմ), ծիծաղել (ծիծաղիմ), մնանել (մնանիմ), կամել (կամիմ՝ կամենալ, ցանկանալ), կորնչել (կորնչիմ՝ կորչել), հալել (հալիմ՝ նստել), մարանչել (մարանչիմ), մեռանել (մեռանիմ՝ մեռնել), լարնչել (լարնչիմ՝ վերարհիլել, հարմարվել), նալել (նալիմ), նստել (նստիմ), շիշանել (շիշանիմ՝ հանգչել, մարել), ուսանել (ուսանիմ), ստանել (ստանիմ), սնանել (սնանիմ՝ սնել) և այլն:

§ 172. Ա խոնարհում՝ ազալ, անալ (անել), հնազանդել, բանալ, բանալ (պերցնել, վեր բարձրացնել, վերցնել, ալն վերանալ), զիճալ (իզգալ, զիճալ), զնալ, զոճանալ, զոտալ, զոճանալ, զլալ (պարանալ, իտալ, խոտալ (ստալստե՛ստից թռչողանել, զնալ), ինչալ, խոտալ (ստալստե՛ստ, մասնել, մաստանդիլ), հեռանալ, հողալ, թնալ (թրչել), մեծանալ, մեծանալ, միջնալ, միջնալ (միջնաղել մեկի վրա, արձամարնել), մալ, մտանալ, սալ (հասալ), օրալ, օրալ, ջանալ (աշխատել, ձգանել), սպալ, սյանալ, սպանալ, սասանալ, սոխալ (զիմանալ, զիմաղել), ճնձալ, ճիմալ (փալիմ ունենալ, շտալիլ) և այլն:

§ 173. Ու խոնարհում՝ աշանալ (առնալ), ստնալ (առ-

նել, բունել, վերցնել, ստանալ, զեղուլ (=որորև, նպնել, պրկել, նշնել), կրցնուլ (=կրցվել), զարթնուլ (=արթնանալ), զրամուլ, զցննուլ, զննուլ (=մորթել), զրնկնուլ (=ստակոյ թլամբ զցնել), բնթննուլ, բնկնուլ (=զցել, ննուլ), բնկնուլ (=կուլ աալ), թոգուլ, լնուլ, լնուլ (=լցնել), խնուլ (=խցնել), կուտուլ (=կուտել), կիզուլ, կնուլ (=կուլ աալ, բնկնել), հարթուլ (=խորել, մի բան ձնծել), նեղնուլ (=խեղցվել), նեղուլ, նեթնուլ (=պայթել, պատուկել), մածնուլ (=կզնել), բունուլ (=պնխանել), լնուլ, լնուլ (=շարբել, կրցնել), շրննուլ (=խրանել, շխթվել, իրեն կրցնել), ստանուլ (=ստանել), աննուլ (=անուշել, պահուլ (=ստակոյ վախնուլ, վախոյ ու զարմանքից սառել), պշնուլ (=աչքք մի կնախ հասած նախել, ապաշ կորած նախել), շեռնուլ, սարսնուլ (=խրանուլ, վախուշել), ցածնուլ (=ցածանալ, իջնել), ցասնուլ, ցաղցնուլ (=բաղցանալ) և այլն:

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅԱՆ.—Այս խոնարհման բարբրի նշնոյ մեծամասնաթյունը մեր զբաղոր հուշարձաններում հանդես է գալիս լծորդթխան ու կազմութիւն տարբերակներով (անն նոս § 183—186): Այստեղ բերվում ցանկում նշված են այնպիսի բայեր, որոնք անկախ ալ տարբերակներից՝ ա խոնարհնելով աղ են դանկ զբաղոր ընտիր հուշարձաններում և պատահական կամ ազգագրիկ ձևեր չեն Չուգանու ձևերն ու ուղ տարբերակներն արտաղ չեն բերվել: Դրանց կարելի է ծանոթանալ ԲՓՈՒՄԱՆԿԱՆԵՐ խոնարհանների մեջ հասկանալի և ԲՈՒՄԱՐԱՆՆԱԿԱՆ:

§ 174. Ո խոնարհման համար պահպանվել է միայն մի օրինակ՝ գոլ (=խնել, զորութիւն տննել), որը, սակայն, պակասափոր բալ է: Այդ պատճառով էլ նա հիշուլ լծորդթխանների շարքում չի հիշատակվում: Սովորաբար նկատի են առնվում չորս խոնարհանները (լծորդթխանները):

ՊԱՐՁ ԵՎ ԱՄԱՆՅԱՎՈՐ ՔԱՆԵՐ

§ 175. Ուսումնասիրելով բայերի անորոշ դերբայի կազմութիւնը, տեսնում ենք, որ բայերի մի մասին հասակ է աքն, որ դերբայական մասնիկն անմիջապահորեն զբոլում է բալարմանով:

¹ Բացարձակ ենթկա բառերի մասին այլ ասիւթով փակագրերում արված նմաները կրկին չեն բերվել:

ժրա, օրինակ՝ սիրել (սէր + էլ), շարժել (շարժ + էլ), խորհել (խորհ + էլ) (իլ), կոծել (կոս + էլ) (լլ), աղալ (աղ + ալ), զոզալ (զոզ + ալ), թողալ (թող + ալ), հեղալ (հեղ + ալ): Անպիսի բայերը կոչվում են պարզ բայեր: Իսկ բայերի միջոց մտար հասկանալով էլ բացարձակն և դերբայական մասնիկն միջև երևան կեղծ դանպարն բալարմանց ներքով: Այդ անպանները վնաս են՝ բողբոջարկան բալարմանցները (ստակածանցներ), բաղմանապահական և պատճառական անանցներ:

§ 176. Դրաբարձում հանդես են գալիս հետևյալ բաղբոջարկան բալարմանցները՝

Ան—արկ—ան—ել, զոս—ան—ել, կլ—ան—ել, հարց—ան—ել սպան—ան—ել, անկ—ան—ել (սպանիմ), ոս—ան—ել (սպանիմ), զոդ—ան—ալ, մեծ—ան—ալ և այլն:

Են—մերձ—են—ալ (այն՝ մերձիմ), բող են—ալ (այն՝ շողիմ), լամ են—ալ (այն՝ լամիմ—աշանալ):

Ն—բանալ=բաց—ն—ալ, բանալ=բարձ—ն—ալ, զատնուլ=գարձ—ն—ալ, առ—ն—ալ, զբառ—ն—ալ, հեղձ—ն—ալ, մած—ն—ալ և այլն:

Չ—թա (թիմ) —չ—ել (թնչիմ), կաս—չ—ել (կասչիմ՝ կաչել, ամար թնալ), հանց—չ—ել (հանցչիմ՝ հանցասանալ), մատ—չ—ել (մատչիմ՝ մատնալ), վախ—չ—ել (վախչիմ) և այլն:

ՆՁ—երկ նշ—ել (երկնչիմ՝ վախնալ), կոր—նչ—ել (կորնչիմ), մարտ—նչ—ել (մարտնչիմ), բար—նչ—ել (բարնչիմ) և այլն:

ԱՁ—ճան (<ժան)—ալ—ել (Չ. Անուսյանը չ-ն ստանձնացնում է ախիք—ԲՐՄ, բուս., հատ. ՎՄ, էջ 588—589):

ԱՆՁ—մեղ—անշ—ել (=մեղք գործել, սխալվել):

Այս կարգի բայերը կոչվում են անմասնափոր բայեր: § 177. Յուրաքանչյուր խոնարհում իր մեջ բնորոշում է և՛ պարզ, և՛ անմասնափոր բայեր: Ստորև առլիս ենք օրինակները ըստ խոնարհանների:

§ 178. Ե խոնարհման պարզ բայեր՝ անել, առաքել (=պարկել), անկ, բերել, բաժնել, բրել, դիտել, գործել, զբուլել, զբնել, կրպել, զարդարել, լնարել, կատարել, կարգել, կարել (=կարդանալ), կարել (=կարել), կարել, կարտել, կնդեցել, հարկել, հանել, հեղուակել (=ղաղակ, մեխել, միացնել), հերկել, մարթել, մերկել շարժել, շարժել, զանել, սիրել, վազել, ցալել և այլն:

Ե խոնարհման անմասնափոր բայեր՝ անցանել, արհանել, բնկանել, բուժանել, զատնել, կանել, զարկանել, իջանել, լացանել, հատանել, հատանել, հարկանել, հարցանել, մտանել, սպանանել, սնանել, ցոցանել և այլն:

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 1.— Եւ խոնարհման բայերից անանցա-
 զոր շարք է համարել այլանել (== ծաղիկ, նախասել,
 պահարակել), անուանել, բամանել, զականել (== լայ գրակ,
 նկատել), բարգմանել, ժամանել, կործանել, անքմանել բա-
 յերը, որոնց մեջ ան հնչյունախոսճոր աղբյուր անանցի ար-
 մեքով հանգես չի գալիս: Այդ բայերը խոնարհման են որ-
 ցիկ պարզ բայեր, օրինակ՝ անուանել—անուանեցի, կոր-
 ժանել—կործանեցի և այլն: Թեև կա կարծիք բայը, սակայն
 նրա համեմատաբար կործանել բայը չի գիտակցում
 որպես անանցազոր տարբերակ, չնայած նախ արմատով է
 կազմված: Այնի հին է կործանել բայը: Մյուսը անեն նաև
 բառխոսակ տարբերություն:

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 2.— Եւ խոնարհման պատկանող աղայել
 և ամպել բայերի մեջ ալ անանց ասոյքի է բայաբանանե-
 րին, և այդ բայերը խոնարհում են նախ խոնարհման պարզ
 բայերի նման՝ աղաչել—աղաչեցի, ամպել—ամպեցի և
 Ն. Անայունը այստեղ ևս ալ հնչյունախոսճից ասանծանցում
 է չ. և և այն էլ հաշկապ է համարում (տես շեշտիչն ար-
 մատարան բառարան, հատ, 1, էջ 122, 126):

Այս խոնարհման պատկանող որոշ բայեր զուգահեռաբար գոր-
 ժածվում են պարզ և անանցազոր ձևերով, օրինակ՝ անիծանել ||
 || անիծել, անբառանել || անբառակ, արածանել || արածել, գտա-
 նել || գտակ, զեղծանել || զեղծել, լքանել || լքել (այլև՝ լքանալ),
 խփանել || խփել, ներկանել || ներկել (այլև՝ ներկուլ), սուղանել ||
 || սուղել, տարածանել || տարածել, օձանել || օձել և այլն:

Ինչպես այս, այնպես էլ մյուս խոնարհումների մեջ նկատ-
 զող համանման փոստերը ցույց են տալիս, որ հիշյալ անանց-
 ները, անշուշտ, միշտ անտրոջ չեն եղել, այլ հանցիկ գալով բայե-
 րի մեջ՝ նրանց մեջ զրանդիզդ գործողութիւնը որոշ երանջ են
 հաղորդել (նախնարար՝ անպատկառելի կրօնացի, սակայն ժամա-
 նակի ընթացքում կարգրել են իրենց նշանակութեան որոշակիու-
 թիւնը):

§ 179. Ի խոնարհման պարզ բայեր՝ բայմել (բայմիմ),
 խորեւել (խորիմ), ժամանել (ժամանիմ), ժիթաղել (ժիթաղիմ), կա-
 մել (կամիմ), հալել (հալիմ), նալել (նալիմ), նստել (նստիմ), շքել

(շքիմ՝ քալել, ման գալ), որդմել (որդմիմ), ստանել (ստա-
 նիմ) և այլն:

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.— Մամանկ և սասանկ բայերը խո-
 նարհում են որպես պարզ բայեր, այստեղ ան-ը անանց չէ:
 Կա նաև սասանկ բայ, որը ներգործական սեռի է և պատ-
 կանում է և խոնարհման, իսկ սասանիմ շեղոք սեռի է և
 պատկանում է Ի խոնարհման:

Ի խոնարհման անանցազոր բայեր՝ ազանել (ազանիմ), ան-
 կանել (անկանիմ), բուսանել (բուսանիմ), երկնել (երկնիմ),
 թռչել (թռչիմ), ծնանել (ծնանիմ), կուռչել (կուռչիմ), կորնչել
 (կորնչիմ), հանդչել (հանդչիմ), մատչել (մատչիմ), մարանչել
 (մարանչիմ), մեռանել (մեռանիմ), լարնչել (լարնչիմ), շիրանել
 (շիրանիմ), ասանել (ասանիմ), սկսանել (սկսանիմ), սնանել (սնա-
 նիմ), փախչել (փախչիմ) և այլն:

§ 180. Ա խոնարհման պարզ բայեր՝ աղաչ, ամալ, անսալ,
 գիտալ, գտալ, գրգալ, զլալ, զորալ, կուռ, զգալ, լալ, խաղալ, խալալ,
 ինչալ, խոխալ, հողալ, միթալ կամ մքթալ, Ֆալ, լուսալ, սորալ,
 որալ, շանալ, սգալ, տոխալ, ցնծալ, փաթալ և այլն:

Ա խոնարհման անանցազոր բայեր՝ բանալ (բանիմ),
 բառնալ (բարձ—ն—ալ), զսնանալ, զոզանալ, գանալ (գանիմ),
 զբրձանալ, թալանալ, իմանալ, լուսանալ, նոստալ, մեծանալ,
 մերկանալ (== մերկացնել, կրով, մերկացվել), մերձենալ, մոտանալ,
 սլանալ, ստանալ, բարձրանալ և այլն:

Ա խոնարհման բայերի մեջ հանդիպում են այնպիսիները,
 որոնք զուգահեռաբար հանգես են գալիս պարզ և անանցազոր
 ձևերով, այսպես՝ ամալ || ամանալ¹, բաղալ || բաղանալ², զղղ-
 շալ || զղղանալ (այլև՝ զղղանալ), լղղալ || լղղանալ, խրոխալ ||
 || խրոխանալ³, ժուլալ || ժուլանալ, մուրալ || մուրանալ, լոխու-
 րալ || լոխուրանալ⁴, ժխալ || ժխանալ, պանալ || պանանալ, տաղա-
 կալ || տաղանալ, տենչալ || տենչանալ⁵, ցանկալ || ցանկանալ և այլն:

¹ Կա նաև խոնարհման ներգործական սեռի շքիլ բայ, բառակոծ
 տարբեր իմատուով:

² Կա նաև ամանել (-եցի):

³ Այլ շքանից կա նաև բաղնուլ:

⁴ Կա նաև լոխոխիմ (-եցի), լոխոխել (-եցի), այլև՝ լոխոխուլ:

⁵ Կա նաև լոխոխիմ (Բաղնուլիմ), լոխոխիմ (Ուրտանալ):

⁶ Փարպեցիք ունի նաև տենչիլ:

§ 181. Ա. խոնարհման պարզ բայեր՝ արդիւտէլ (=արդիւտէլ-բանաստեղծել), զկուտ, զհնուտ, թագուտ, լիսուտ, կասուտ, կիզուտ, հասուտ, հեղուտ և այլն:

Ա. խոնարհման ամանցավոր բայեր՝ այնուտ (=տուշելէ)-անուտ, երզնուտ, զարթնուտ, զրոնուտ, զգիծուտ, զքնկեծուտ, ընթիւնուտ (=ընթիւնբոց-ն-ալ), ընկեծուտ, ընկեծուտ, թքնուտ, ընուտ, խնուտ, (=խից-ն-ալ), կնուտ, հարթնուտ, հեղձնուտ, հերձնուտ, մամնուտ, շրանուտ, սասնուտ, տանուտ, պահնուտ, պշնուտ, շինուտ, սարանուտ-ցածնուտ, զսանուտ, քաղցնուտ և այլն:

§ 182. Բարձրացուցական ամանցները գրարարում շատ հաղ-վաղնու են, գրանք են՝ —առ—խածածակ (Գոսդ., Ե, 15), խանձառակ (Գոսդ., Գ, 94), —առ—խոցոռակ (Յաբր., Զ, 9), —առ—քեկակ (Իմ., Է, 5): Այս կարգի բարբեր խոնարհվում են և խոնարհման պարզ բայերի նման:

Գտնառական բայերի մասին խոսվում է առանձին (տե՛ս § 291):

ՓՈՒՍԱՆՆՈՒՄԵՆԻ ԽՈՆԱՐԿՈՒՄԵՆԻ ՄԵՅ

§ 183. Գրարարում նկատելի են փոխանցանկեր բայերի խոնարհանկեր մեջ: Հաճախ որոշ բայեր հանդիպում են մեկից-այլի խոնարհանկերում: Ատարև արվում են օրինակներ, որոնք ցույց են տալիս այդ փոխանցանկերը:

§ 184. Ի || Ե—ճեմխ || ճեմեմ, մոլորիմ || մոլորեմ, լամախիմ || լամառեմ, լուղվիմ || լուղվեմ, յորգիմ || յորգեմ, շխիխիմ || շխիչեմ (=կարտրեկ, ամաշխույզ կարտրեկ), պալիլիմ || պալլիլեմ, սիւսլիմ || սիւսլեմ, սպրոչիմ || սպրոչեմ¹, գիսիլիմ || գիսիլեմ և այլն:

§ 185. Ա. || Ե կամ ընդհանրապես—արդիւտէլ || արդիւտէլ, ար-ձակիլ || արձակիւտ, զհնուտ || զհնեկ, լիզիլ || լիզուտ (կամ լիզել, լեզուտ), կիզուտ || կիզեկ, կրծիլ || կրծուտ, հանուտ, հլնուտ, հնուտ || հնեկ, հլնեկ (=հնկեմ, հլսուտ), յաւելուտ || յաւելիլ (նաև՝ յաւելիմ), լիսուտ || լիսել, ջեկուտ || ջեկիլ (=ճեղքել, պատահել) և այլն:

§ 186. Հաճախ խոնարհման փոխանցումը զպահպնելովում է ամանցների հավելումը կամ եղածի փոխանցումը, այդպէս՝

Ա. || Աճել || Ել—զերծուտ || զերծանել || զերծել (=սափրել), զիզուտ || զիզանել || զլիզել (նաև՝ զիզանալ):

Աճել || Ալ—սահղծանել || սահղծուտ

Աճել || Ել || Նուլ—թքնեկ || թքնել || թքնուտ, կզծանել || կզծել || կզծ-նուտ:

Նուլ || Աճել (իլ) —հեծանել (հեծանիմ) || հեծնուտ, շեռնուտ || շեռանել (շեռանիմ, նաև՝ շեքանիմ), սկսանել || սկսնուտ:

Ել (իլ) || Նուլ—զրաղել (զրաղիմ) || զրաղնուտ, զգածել (զգածիմ) || զգածնուտ (=հանգել, փոխարեւութլամք համարիլի):

Նուլ || Զիլ (շիլ) —աշխուտ || աշխել (աշխիմ), զարթնուտ || զարթ-թիլ (զարթիլիմ), ընդդռնուտ || ընդդռնել (ընդդռնիմ), խրրո-նուտ || խրուշել (խրուշիմ), հարթնուտ || հարթնել (հարթիմ), սասնուտ || սասչել (սասչիմ), տանուտ || տաշել (տաշիմ), պսի-նուտ || պսիչել (պսիչիմ), սարանուտ || սարաշել (սարաշիմ), ցածնուտ || ցածչել (ցածչիմ) և Այս դուզանեմ ձևերից շատերը զարտնուարար վկայված են 5-րդ դարի մատենագրութան մեջ (տանուտ || տաշել, պսիչուտ || պսիչել, սարանուտ || սարաշել, խրուշել || խրաշուտ), չ-ով ձևերից մի քանիսը վկայված են նաև նախաարար ուշ շրջանից (զարթիլել, ցածչել): Կիրոսո-թլան մեջ տվելի հաճախակի են հանդիպում Եւլ-ով ձևերը: Այս պայմանով դեռևս ենք Աճ խոնարհման մեջ:

Զիլ (շիլ) || Նուլ—իւսքիլ (իւսքիլիմ) || թաքնուտ, թաշել (թաշիմ) || թաշնուտ (նաև՝ թաշնել), սասչել (սասչիմ) || մասնուտ, սասչիլ (սասչիմ) || սասնուտ, փախչել (փախչիմ) || փախնուտ: Արտն-ցից էլ սարածված են Ի խոնարհիչով ձևերը, թեև որոշ զուգահեռ ձևեր հենց վկայված են 5-րդ դարից (մասնուտ, մասնուտ, փախչել || փախնուտ և այլն), այս զեզրում էլ հախ-ընարելի են չ-ով ձևերը, քանի որ հաճախ են հանդիպում և Արտնու էլ պայմանականորեն անդադրել ենք Ի խոնարհման բայերի բաժնում:

ՄԱՆԱԲՈՒԹՅՈՒՆ.—Այս շեշտով՝ երբևէ նկատի չունենք ասանմին շերտիկանների աստաղդում արհեստականորեն փոխված ձևերը, որոնք, հենարան չպանելով, չմասն լեզվի մեջ:

¹ Ել չկար խոսում նախարան զարդի ներդրուցողիչների ստեղծած բարձրակարգ արհեստական ած ձևերի մասին, որոնք վերաբերում են խոնարհ-մանը, որինով՝ անորոշ զերբայի համար նրանք սահղծել են կիզել, կիզ-վել, կիզիլ, կիզիչել, կիզիցիլ, կիզիցիլ, կիզիցիլ, կիզիցիլ, կիզիցիլ-կիզիցիլ կամ կիզիցիլ ձևերը, որոնք չմեղմիչին մեր լեզվի մեջ:

¹ Կա նաև սպրոչիլ ձևը որոշուման սեպ բայ, որը միայն Ե խոնարհ-մամբ է խոնարհվում, այսպես նկատի է առնված չեզոքը:

§ 187. Էծորդութեան փոփոխութեանը երբեմն առաջ է բերում բաշխման սեռի փոփոխութեան, որինակ՝ երկաշնանայ (չեզոք), երկաշնկ (ներգործական), մեղիանայ (=թուլանայ, չեզոք), մեղիկ (թուլացնել, ներգործական), վտանայ կամ վտախ (=ակարանայ, չեզոք), վտակ (վտակ՝ ակորացնել, ներգործական)։

ՆԵՐԿՈՐԾԱԿԱՆ ԵՎ ԿՐԱՎՈՐԱԿԱՆ ԽՈՆԱՐԾԱՆԻՐ

§ 188. Խոնարժման ժամանակ կրած ձևական փոփոխումների ընդհանուր ընտրիկ էրման վրա բայերի խոնարժումը բաժանվում է երկու տիպի՝ ներգործական խոնարժում և կրավորական խոնարժում։ Դրանք զրաբարի քերականություն մեջ անվանվել են նաև ներգործակերպ և կրավորակերպ խոնարժումներ։ Արտակ չլինելուամբ նրանք է առնվում բայերի խոնարժման արասրին ձևը։

Խոնարժման այս տիպերը չպիտի է շփոթել սեռերի նաև, որովհետև միշտ չէ, որ սեռերը համընկնում են խոնարժման արասրին ձևերին՝ ներգործական և կրավորական խոնարժումներին։

§ 189. Կան բայեր, որանք խոնարժվում են միայն ներգործական, կան բայեր, որանք խոնարժվում են միայն կրավորական, կան բայեր էլ, որանք խոնարժվում են և՛ ներգործական, և՛ կրավորական։

§ 190. Ե խոնարժման չեզոք սեռի բայերը՝ վազել, քայլել, անցանել, ելանել, հասանել, մտանել և այլն, խոնարժվում են միայն ներգործական (զայցիմ, քայլեմ, անցանեմ, ելանեմ, հասանեմ, մտանեմ), իսկ Կ խոնարժման չեզոք սեռի բայերը, որինակ՝ բովմել, ծիծաղել, ճայլել, անցանել, բուսանել, և այլն, խոնարժվում են միայն կրավորական (բավում, ծիծաղում, հայլում, անցանիմ, բուսանիմ, շիջանիմ)։ Այս պատճառով էլ զրաբարի չեզոք սեռի բայերը բաժանվում են երկու խմբի՝ ներգործական չեզոք և կրավորական չեզոք բայեր։ Մյուս խոնարժումները մեջ էլ այն դեպքերում, երբ չեզոք սեռի բայը խոնարժվում է ներգործական, երբեք կրավորական չի կարող խոնարժվել և ընդհանրապես, այն դեպքերում, երբ չեզոք սեռի բայը խոնարժվում է կրավորական, երբեք ներգործական չի կարող խոնարժվել։

Արտակ, ինտրիկ, նկատել չունենք խոնարժման (լծորդություն) փոխանցումները։

§ 191. Ներգործական սեռի բայերը կարող են խոնարժվել նաև կրավորական։ Այս դեպքում արդեն փոխվում է նրանց սեռը, նրանք ստանում են կրավորական սեռի նշանակություն, որինակ՝ գրեմ (ներգործական, ներգործական սեռ՝ գրում եմ), գրիմ (կրավորական, կրավորական սեռ՝ գրվում եմ), աղաց (ներգործական, ներգործական սեռ՝ աղաց), աղացաւ (կրավորական, կրավորական սեռ՝ աղացվեց), եմնղ (ներգործական, ներգործական սեռ՝ թափեց), հեղաւ (կրավորական, կրավորական սեռ՝ թափվեց) և այլն։

§ 192. Ե խոնարժման ներգործական սեռի բայերը բոլոր դեմադր ձևերում (բացի անց. անկատարից և նշամատակահի արտանայ) ունեն զուգահեռ՝ ներգործական և կրավորական խոնարժումներ, իսկ Ա և Ու խոնարժումներին պատկանող ներգործական սեռի բայեր բոլոր դեմադր ձևերում չունեն անխոր զուգահեռ խոնարժումներ (ներգործական և կրավորական), զրանք հատուկ են դեմադր ձևերի մի մասին միայն, իսկ որոշ դեմադր ձևերում զործածվում են ընդհանուր ձևով տարբեր սեռերի համար, որինակ՝ աղաց ըստ զործածության կարող է նշանակել և՛ աղում է (ներգործական սեռ), և՛ աղացվում է (կրավորական սեռ), կամ՝ հեղաւ կարող է նշանակել և՛ քափում է (ներգործական սեռ), և՛ քափվում է (կրավորական սեռ), բայց աղաց=արաց (ներգործական սեռ), աղացաւ=աղացվեց (կրավորական սեռ), եմնղ=թափեց (ներգործական սեռ), հեղաւ=թափվեց (կրավորական սեռ)։ Իսկ ինչ նր դեպքում զրանք ընդհանուր ձևեր են ունենում և ո՛ր դեպքում՝ տարբեր, արդ կանանեք առանձին, դեմադր ձևերի բաժնում և խոնարժման արտասաններում։

§ 193. Հատարակ բայերը խոնարժվում են միայն կրավորական և խոնարժման արդ մեկ անստացով ըստ զործածության արտանայում են և՛ ներգործական, և՛ կրավորական (մեծ մասամբ ներգործական) սեռի նշանակությունը։ Այդ կարելի է տեսնել նախադր օրինակներում. «...Զբարտա սեղիսն ապառնել իբրևանց համարեցանք» (Քաղ., III, է, էջ 26—27) Այն զարևարտ սեղերը իբրևանց ապառնել համարեցին։ «...Խոսեցաւ զամենայն դրանս իւր» (Քաղ., IV, Ե, էջ 135)՝ Խոսեց իր բոլոր խոսքերը, սուսց իր բոլոր խոսքերը... Ի սոցանեմ ձմաւ այր սրանչիլի...» (Քաղ., III, մԵ, էջ 88) Սրանցից մեկից սրանչիլի մարդ։

Ընդգծված բայերը խոնարժվում են կրավորական, նրանցից

անաշին երկուք՝ ճամարեցան (շամարիմ), խոսեցաւ (խօսիմ)
՝երկրորդական իմաստով են գործածված. իսկ ձեռաւ (ձեռանիմ)
կրտսերական:

ԵԳՆԱԿ

§ 194. Գրարարւմ բայը երբ եղանակ ունի՝ սամանական,
ստորագասական, հրամայական: Ստորագասական եղանակը համա-
պատասխանում է աշխարհարարի բղձական, պոլիտնական և հար-
կադրական եղանակներին: Իսկ թե ուր զեպրում որ եղանակին է
համապատասխանում, այդ որըզվում է բոլի գործածութիւնը,
այլայլ բնադրում:

ԺԱՄԱՆԱԿ

§ 195. Ըստ կազմութեան գրարարի բայի ժամանակները բա-
ժանվում են երկու խմբի՝ ա) պարզ ժամանակներ, բ) բաղադրյալ
ժամանակներ:

§ 196. Պարզ ժամանակներն են՝ ներկա, անց, անկատար,
անցյալ կատարյալ, առաջին ապաստի, երկրորդ ապաստի, բուն
հրամայական (կամ հրամայական եղանակի ներկայ), հարկորական
հրամայական (կամ հրամայական եղանակի ապաստի), արդեւական
հրամայական (կամ հրամայական եղանակի արդեւական ձև):

§ 197. Բաղադրյալ ժամանակներն են՝ վաղակատար-հարա-
կատար ներկա (հարակատար), վաղակատար-հարակատար անցյալ
(դերակատար), սամանական եղանակի բաղադրյալ ապաստի, անց-
յալ ապաստի, ստորագասական եղանակի բաղադրյալ ապաստիներ
(2 ապաստի, տես § 325—327):

§ 198 Այս ժամանակները բաշխվում են ըստ եղանակների
ձեռնայլ կերպ՝

1. սամանական եղանակ—ներկա, անցյալ անկատար, անց-
յալ կատարյալ, վաղակատար-հարակատար ներկա, վաղակատար-
հարակատար անցյալ, բաղադրյալ ապաստի, անցյալ ապաստի (բա-
ղադրյալ):

2. ստորագասական եղանակ—առաջին ապաստի, երկրորդ
ապաստի, բաղադրյալ երկու ապաստիներ:

3. նրամայական եղանակ—ներկա (բուն հրամայական), ապաս-
տի (հարկորական հրամայական), արդեւական ձև (արդեւական հրա-
մայական):

ՆԱՆՈՒՄՈՒՅՈՒՆ.— Ինչպես կտեսնենք, երկրորդ ապաս-
տին համապատասխանում է աշխարհարարի սամանական,
բղձական, պոլիտնական և հարկադրական ապաստիներին,
այսինքն՝ զեպրածացական ստորագասական է, այդ ստանա-
տով էլ այն համարում ենք ստորագասական եղանակի ժա-
մանակի Ասանձին բերականներ այս ժամանակը սեղադրում
են սամանական եղանակի մէջ: Պետք է նշել նաև, որ հա-
ճախի զմիար է լինում որըշակիտրեն սամանագծել այս ժա-
մանակի սամանական և ստորագասական իմաստները, ջանի
որ գրանք այս ձեռն նույնիսկ ընտրել ժառանգութիւնի երկե-
րում հաճախ հանցես են զալիս կիրառութեան ոչ հասակ տար-
բերակամներով:

Ժամանակներն ըստ եղանակների բաշխելիս նկատի են առնը-
վում եղանակային ձևերի հիմնական իմաստները, իսկ երկրորդա-
կան կիրառութիւնները այլայլ զեպրում հաշի շին անվում:

Պարզ և բաղադրյալ ժամանակները սովորաբար ստանախի-
րվում են ստանձին-սամանին:

Նախ վերջենք պարզ ժամանակները:

Այսու տեսնենք, թե ինչ հիմքերից են կազմվում այդ պարզ
ժամանակները:

ԱՍՅԱԼԻՄՔԻ

§ 199. Գրարարի բայի պարզ ժամանակները, ինչպես նաև
դերբայները, կազմվում են երկու բարձրից ընդ, որոնցից մեկը կոչ-
վում է ներկայի հիմք, իսկ մյուսը՝ անցյալ կատարյալի:

Ներկայի հիմքից կազմվում են՝ ներկան, անցյալ անկատարը,
ստաշին ապաստին, հրամայական եղանակի արդեւական ձևը, դեր-
բայներից անորոշը և ապաստին (մասամբ էլ մյուս դերբայները,
տես § 280—282):

Անցյալ կատարյալի հիմքից կազմվում են՝ անցյալ կատար-
յալը, երկրորդ ապաստին, բուն հրամայականը (հրամայական կա-
նակի ներկան), հարկորական հրամայականը (հրամայական կա-
նակի ապաստին) և դերբայներից մյուս երկուք՝ անցյալ և ենթակա-
յական կամ ներկա դերբայները:

Նյութի յարգումը հեշտացնելու անտակալից այլիչ հարմար
է հիշելու ձևերի կազմութեան տառաւորերի ըստ հիմքերի և այ-

նունեան համարքն Երկու հիմքերից կազմվող բոլոր ձևերը՝ խոնարհման մասին ամբողջական պատկերացում կազմելու նպատակով:

ՆՆԲԳԱՅԻ ՀԻՄՔԸ ԵՎ ՆՐԱՆԵՅ ԳԱՋՄՎՈՂ ՉԵՎԵՐՔ

§ 200. Որեւէ բայ ներկայի հիմքից կազմվող ժամանակներով խոնարհելու համար նախ պետք է խմտնայ ավելոյ բայի ներկայի հիմքը և ապա զիմամբ ձևերի համապատասխան վերջավորութիւնները՝ խոնարհիչների հետ միասին:

§ 201. Բայի ներկայի հիմքը գտնելու համար վերջնում ենք նրա անորոշ գերբայը և հետացնում ենք գերբայական մասնիկը, և այսպիսով մնում է ներկայի հիմքը: Ուրեմն, ներկայի հիմքը անորոշ գերբայն է՝ առանց գերբայական մասնիկի: Իսկ զա նշանակում է, որ ամանցները մտնում են ներկայի հիմքի մեջ: Օրինակներ՝ գորել, ներկայի հիմք՝ գորմ, գարգարել—գարգար, կարգել—կարդ կարձել—կարձ, անցանել—անցան, արկանել—արկան, բնկանել—բնկան, հասանել—հասան, տեսանել—տեսան, ցուցանել—ցուցան, բազմել (բազմիմ)—բազմ, խորնել (խորնիմ)—խոր, ծիծաղել (ծիծաղիմ)—ծիծաղ, հալել (հալիմ)—հալ, անկանել (անկանիմ)—անկան, բուսանել (բուսանիմ)—բուսան, երկնչել (երկնչիմ)—երկնչ, թռչել (թռչիլիմ)—թռչ, սնանել (սնանիմ)—սնան, զրկնչել (զրկնչիմ)—զրկնչ, սղալ—սղ, անտալ—անտ, խալալ—խալա, որտալ—որտ, քանալ—քան, բարձրանալ—բարձրան, դոհանալ—դոհան, զարմանալ—զարման, ընթանալ—ընթան, մերձեանալ—մերձեն, ժողանալ—ժողան, գնալու—գնալ, զենալ—զեն, թողալ—թող, հեղալ—հեղ, ցերալ—ցեղ, ատնալ—ատն, զարթնալ—զարթն, զբանալ—զբան, զգնալ—զգն, ընթեռնալ—ընթեռն, ընկնալ—ընկն, ընկնալ—ընկն, ընալ—ըն, մամնալ—մամն, շնանալ—շնան, ցտանալ—ցտան և այլն:

Յարգանչբայ ժամանակի զիմամբ ձևերը կազմելու համար ցույց արված հիմքերին պետք է ավելացնել վերջավորութիւնները՝ համապատասխան խոնարհիչներով, նայած թե ավելոյ բայը ո՞ր խոնարհման է պատկանում:

ՆՆԲԳԱ

§ 202. Գիմքերի վերջավորութիւնները ներկա ժամանակով հետևալներն են.

նգակի ք. Հոգնակի ք.

1-ին զեմք	—մ	—մք
2-րդ »	—ս	—լք
3-րդ »	—լ	—ն

§ 203. Այս վերջավորութիւններն ընդհանուր են բոլոր խոնարհութիւնների համար:

Ելակի թիվ 3-րդ և հոգնակի թիվ 2-րդ զեմքում կրած չն է երկրարտատալին ձայնավորի, ի ձայնավորի և չ ձայնարգի առկալքան զեւքում դուրս է ընկնում, իսկ այդ լինում է ն, Ի և Ո. խոնարհումների բարձրի մեջ: Այդ երևութիւնը բացատրվում է նրանով, որ, ինչպես ցույց է արված § 3-ում, Է-ն երկրարտատալին արտատանութիւն է աննջել (էլ) և իր մեջ պարունակել է չ հնչյունը. այդպիսով՝ Է-ի առկալքանը նշանակում է նաև չ-ի առկալքանը: Այդ հնչյունի անկումը ի և չ հնչյունների մաս բացատրվում է նրանց հնչեղանքով (հմտ. հայր—հուր, զեալ—իցեմ—զնտալիմ և այլն):

§ 204. Հիշելու վերջավորութիւնների հետ խոնարհման ժամանակ հանդես են գալիս նաև խոնարհիչները, որոնցով արտահայտվում են խոնարհման տարբերութիւնները տարբեր ընդդրութիւնների պատկանող բայերում: Այժմ տեսնենք, թե ինչ պատկեր տեսնել գրածը ըստ ստանձնի խոնարհումների:

ԵՂ ԽՈՆԱՐԻՄՈՒՄ

§ 205. Ե խոնարհման պատկանող բայերը ներկա ժամանակում անկնում են երկու տիպի վերջավորութիւններ՝ ներդրածան և կրավորածան: Դրանք են՝

Ներդրածան

Կրավորածան

նգակի ք.	Հոգնակի ք.	նգակի ք.	Հոգնակի ք.
1-ին զեմք—եմ	—եմք	—իմ	—իմք
2-րդ » —ես	—էք	—իս	—իք
3-րդ » —է	—են	—ի	—ին

խոնարհման ժամանակ արանք կցվում են բայաճիմքին:

§ 206. Ենթդրձանն վերջութրաթլուննէր Էն ստանամ Է խոնարձանն բոլոր բախրն անխախտ՝ անխախտ սեռից (թէ Ենթդրձանն, թէ չեղոյց)՝ Կրավորանն վերջութրաթլուննէր կարող Էն ստանալ միայն Ենթդրձանն սեռից բայցրը, որոնք աչղ զեղքամ վոխամ Էն իրենց սեռը և ստանամ Էն կրավորանն սեռից Ենթդրձանն:

Ենթադրձանն, թէ սրվամ Էն առաքելի, շարձելի, սիբելի, վազելի, բայլիլի, բիկանելի, գաանելի, Էլանելի, իշանելի, մտանելի, տնտանելի բախրը, բոլորը կխոնարձանն Ենթդրձանն, որոնք սեռից բայցրն էլ Է խոնարձանն բախր Էն Սախան կրավորանն կարող Էնք խոնարձանն և շարձանն, աչղ միայն առաքելի, շարձելի, սիբելի, բիկանելի, գաանելի, տնտանելի բախրը, որոնք սեռից Ենթդրձանն սեռից բախր Էն և կրավորանն խոնարձանն ստանամ Էն կրավորանն սեռից Ենթադրձանն, որինսկի՝ առաքելի—աղարկում Էմ, առաքելի—աղարկում Էմ, շարձելի—շարձում Էմ, շարձելի—շարձում Էմ, սիբելի—սիբում Էմ, սիբելի—սիբում Էմ, բիկանելի—կարում Էմ, բիկանելի—կարում Էմ, գաանելի—գաանում Էմ, գաանելի—գաանում Էմ, տնտանելի—տնտանում Էմ, տնտանելի—տնտանում Էմ: Իսկ վազելի, բայլիլի, Էլանելի, իշանելի, մտանելի բախրը որպէս Է խոնարձանն չեղոյց սեռից բախր խոնարձանն Էն միայն Ենթդրձանն, պահպանելով չեղոյց սեռից Ենթադրձանն՝ վազելի—վազում Էմ, բայլիլի—բայլում Էմ, Էլանելի—Էլանում Էմ, իշանելի—իշանում Էմ, մտանելի—մտանում Էմ: Սրանք Ենթդրձանն չեղոյց բախր Էն (տես § 190):

§ 207. Խոնարձանն համար վերջեննք Էրիսա բայլ՝ պարզ և ստանալութր:

Պարզ՝ շարձելի Ենթդրձանն համար՝ շարձելի
 Իմանցյալութր՝ գաանելի գաանելի

Ենթդրձանն

Եղակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ. շարձելի (շարձում Էմ)	շարձելիք (շարձում Էնք)
2-րդ » շարձելի (շարձում Էս)	շարձելիք (շարձում Էք)
3-րդ » շարձելի (շարձում է)	շարձելիք (շարձում Էն)
1-ին գ. գաանելի (գաանում Էմ)	գաանելիք (գաանում Էնք)
2-րդ » գաանելի (գաանում Էս)	գաանելիք (գաանում Էք)
3-րդ » գաանելի (գաանում է)	գաանելիք (գաանում Էն)

Կրավորանն

Եղակի բ.	Զոգնակի բ.
1-ին դ. շարձելի (շարձում Էմ)	շարձելիք (շարձում Էնք)
2-րդ » շարձելի (շարձում Էս)	շարձելիք (շարձում Էք)
3-րդ » շարձելի (շարձում է)	շարձելիք (շարձում Էն)
1-ին գ. գաանելի (գաանում Էմ)	գաանելիք (գաանում Էնք)
2-րդ » գաանելի (գաանում Էս)	գաանելիք (գաանում Էք)
3-րդ » գաանելի (գաանում է)	գաանելիք (գաանում Էն)

Ի խոնարձանն

§ 208. Ենթդրձանն մասնակցում Է խոնարձանն բախրը սեռանամ Էն միայն կրավորանն վերջութրաթլուննէր: Դեմքի վերջութրաթլուննէրի հետ հանգնել է գալիս Է խոնարձանն Աղարկում:

Եղակի բ. Զոգնակի բ.

1-ին դեմք — իմ	— իմք
2-րդ » — իս	— իք
3-րդ » — ի	— ին

ՉՄԱՆՔՈՒՅՑՈՒՄ.— Եղակի թիվ 3-րդ և Հոգնակի թիվ 2-րդ զեմքերում չհանգնել չի գալիս: § 203-ում Ենթդրձանն կանոնի համաձայն:

§ 209. Ի խոնարձանն պատկանող բոլոր բախրը՝ անխախտ սեռից՝ խոնարձանն Էն կրավորանն, ստանալով վերջ Ենթդրձանն վերջութրաթլուննէրը: Արտակ կրավորանն խոնարձանն բախր սեռից իրաչի աղքատ, որոնք սեռից Էն Ի յնթդրձանն պատկանող բախրի խոնարձանն սեռանն է. աչղ լծարգութլանն բախրը աչղ ձեռով չէն խոնարձանն:

Ի խոնարձանն մեղ մտնում Էն չեղոյց (կրավորանն չեղոյց) սեռից և հասարակ բախր, որոնք կրավորանն խոնարձանն պահպանում Էն իրենց սեռը, որինսկի՝ նայլի—նայլում Էմ, նայլի—նայլում Էմ, անխախտ—ընտելում Էմ, շիբանիլի—շիբանիլիում Էմ, բոչիլի—բոչում Էմ, կորձիլի—կորձում Էմ (չեղոյց սեռ), բնդուելի—բնդունում Էմ || բնդունում Էմ, գաաիլի—գաաում Էմ || գաաում Էմ (հասարակ) և այլն:

Խոնարհման օրինակներ

Պարզ՝	հայել	Ներկայի հիմք՝	հայ
Ածանցյալոր՝	անկանել		անկան
	բռչել		բռչ
	մարտնչել		մարտնչ

Կրավորական

Եզակի բ.

1-ին դ.	հայիմ	(հայում հիմ)	անկանիմ	(ընկնում հիմ)
2-րդ »	հայիս	(հայում հս)	անկանիս	(ընկնում հս)
3-րդ »	հայի	(հայում է)	անկանի	(ընկնում է)
1-ին դ.	բռչիմ	(թռչում հիմ)	մարտնչիմ	(մարտնչում հիմ)
2-րդ »	բռչիս	(թռչում հս)	մարտնչիս	(մարտնչում հս)
3-րդ »	բռչի	(թռչում է)	մարտնչի	(մարտնչում է)

Հոգնակի բ.

1-ին դ.	հայիմք	(հայում հնք)	անկեցիմք	(ընկնում հնք)
2-րդ »	հայիք	(հայում հք)	անկեցիք	(ընկնում հք)
3-րդ »	հային	(հայում հն)	անկեցին	(ընկնում հն)
1-ին դ.	բռչիմք	(թռչում հնք)	մարտնչիմք	(մարտնչում հնք)
2-րդ »	բռչիք	(թռչում հք)	մարտնչիք	(մարտնչում հք)
3-րդ »	բռչին	(թռչում հն)	մարտնչին	(մարտնչում հն)

Թ. խոնարհում

§ 210. Ա խոնարհման լայնքը ներկա ժամանակում առևճեղ ընդհանուր վերջավորությունները նաև վերջավորությունները ձառախում են և՛ ներգործանն, և՛ կրավորական խոնարհումներին համարը Այդ վերջավորությունները հետևյալներն են (ներառյալ խոնարհչը)՝

Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դիմք — ամ	— ամք
2-րդ » — աս	— ասք
3-րդ » — ալ	— ան

Մրանք ընդհանուր են Ա խոնարհման պատկանող բոլոր սեռերի լայնքի համար, ըստ որում ներգործական սեռի լայնքը նաև վերջավորություններում ըստ կիրառության կարող են արտահայտել կրավորական սեռի նշանակություն, իսկ չեզոք սեռի լայնքը նաև վերջավորություններում չեզոք սեռի խմտա ևն արտահայտում, օրինակ՝ զեամ—ցնում հիմ, մեամ—մեում հիմ, զարմանամ—զարմանում հիմ, ընքանամ—ընթանում հիմ, հեռանամ—հեռանում հիմ (չեզոք սեռ), աղամ—աղում հիմ, ամամ—լցնում հիմ, գատարկում հիմ, զողանամ—զողանում հիմ (ներգործական սեռ), բայց՝ աղամ—աղացում հիմ, ամամ—լցում հիմ, գատարկում հիմ, զողանամ—զողացում հիմ (կրավորական սեռ)։

Այս հանգամանքը հետևի առնչությամբ խոնարհման ազդուսկամ կրավորական խոնարհման շաժնում ներգործական սեռի լայնքը կարելի է նախաթյամք կրելն՝ կրավորական սեռի համար, սակայն աչպես չի կարելի վարկել չեզոք սեռի լայնքի հետ, որովհետև չեզոք սեռի լայնքից կրավորական սեռի լայնք չի կարելի ստանալ։

Խոնարհման օրինակներ

Պարզ՝	աղալ	Ներկայի հիմք՝	աղ
	մնալ		մն
Ածանցյալոր՝	զողանալ		զողան
	զարմանալ		զարման

Ներգործական

Եզակի բ.

1-ին դ.	աղամ (աղում հիմ)	մեամ (մեում հիմ)
2-րդ »	աղաս (աղում հս)	մեաս (մեում հս)
3-րդ »	աղայ (աղում է)	մեայ (մեում է)
1-ին դ.	զողանամ (զողանում հիմ)	զարմանամ (զարմանում հիմ)
2-րդ »	զողանաս (զողանում հս)	զարմանաս (զարմանում հս)
3-րդ »	զողանայ (զողանում է)	զարմանայ (զարմանում է)

Հոգնակի ք.

1-ին գ. աղամբ (աղամ էնք)	մնամբ (մնամ էնք)
2-րդ » աղայր (աղամ էք)	մնայր (մնամ էք)
3-րդ » աղան (աղամ են)	մնան (մնամ են)
1-ին գ. գողանամբ (գողանամ էնք)	գարմանամբ (գարմանամ էնք)
2-րդ » գողանայր (գողանամ էք)	գարմանայր (գարմանամ էք)
3-րդ » գողանան (գողանամ են)	գարմանան (գարմանամ են)

Կրավորանն (նույն ձևով, բայց կրավորական սևով)

Եզակի ք.

1-ին գ. աղամ (աղացվում եմ)	գողանամ (գողացվում եմ)
2-րդ » աղաս (աղացվում ես)	գողանաս (գողացվում ես)
3-րդ » աղայ (աղացվում է)	գողանայ (գողացվում է)

Հոգնակի ք.

1-ին գ. աղամբ (աղացվում ենք)	գողանամբ (գողացվում ենք)
2-րդ » աղայր (աղացվում էք)	գողանայր (գողացվում էք)
3-րդ » աղան (աղացվում են)	գողանան (գողացվում են)

Մնալ և զարմանալ բայերը կրավորանն խոնարհում չունեն (չեզոք են):

Ու խոնարհում

§ 231. Ու խոնարհման բայերը եւ (Ա խոնարհման բայերի նման) ներկա ժամանակում ունեն ընդհանուր վերջավորություններ Դրանք են՝

Եզակի ք.

1-ին գեմք — ում	— ումք
2-րդ » — ուս	— ուք
3-րդ » — ս	— սք

Հոգնակի ք.

ՄԱՆՈՒՅՆՈՒԹՅՈՒՆ.— Եզակի թվի 3-րդ և հոգնակի թվի 2-րդ ցիմբերում չ հնչւածը հանդես չի գալիս՝ § 203-ում նշված կանոնի համաձայն:

Ներդրման սևի բայերը նույն վերջավորություններով քստ կիրառութան կարող են արտահայտել նաև կրավորական սևի նշանակութան, իսկ շեզոք սևի բայերը նույն վերջավորություններով միշտ չեզոք են մնում, օրինակ՝ բողոսմ—խոնարհ եմ, կիզում—այլում եմ, լնում—լցնում եմ (ներդրման սև), բայց նաև՝ բողոսմ—խոնարհ եմ, կիզում—այլում եմ, լնում—լցնում եմ (կրավորական սև), իսկ՝ զրօնում—զրանում եմ, շննում—սաքանում եւ շեզոք սև):

ՄԱՆՈՒՅՆՈՒԹՅՈՒՆ.— Ու խոնարհման ներդրման սևի բայերի կրավորականութան գրեթեման համար մտածագրութան մեջ այդ բայերը տեղ-տեղ գործածված են փոփոխված կազմով չլամբ (—ուլ— —անիլ): Ե-րդ գարից ունենք, օրինակ, արկղամիլ (Սզր.): Սակայն դրանք չեն վերածվում օրինաչափութան Դ-րածված հաստ ու կենս ձևերի ընտիր չեն կրավորական սևի իմաստի արտահայտման նպատակով գործածվում են նաև բաղադրյալ ձևեր (տե՛ս § 227):

Խոնարհման օրինակներ

Պարզ՝	կիզուլ	Ներկայի հիմք՝	կիզ (<կէզ)
Ածանցյալով՝	շննուլ		շնն

Ներդրման

Եզակի ք.

1-ին գ. կիզում (այլում եմ)	կիզումք (այլում ենք)
2-րդ » կիզուս (այլում ես)	կիզուք (այլում էք)
3-րդ » կիզու (այլում է)	կիզուն (այլում են)

Հոգնակի ք.

1-ին գ. շննում (սաքանում եմ)	շննումք (սաքանում ենք)
2-րդ » շննուս (սաքանում ես)	շննուք (սաքանում էք)
3-րդ » շննու (սաքանում է)	շննուն (սաքանում են)

Կրավորանն

Եզակի ք.

1-ին գ. կիզում (այլում եմ)	կիզումք (այլում ենք)
2-րդ » կիզուս (այլում ես)	կիզուք (այլում էք)
3-րդ » կիզու (այլում է)	կիզուն (այլում են)

Հոգնակի ք.

Ջննումլ՝ չունի (չեզոք է):

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Սոյժըբարբ և և Ու լծորդութիւններէ
բախիւր նման զեւզքերում շին արլում առանձին խնարձման
ձեւերով: Մենք բնդհանուր ձեւերը ներգործածեալ և կրափորածեալ
խնարձմաների ենք բաժանել՝ սեռերը ցույց տալու նպատակով:
Չեզոք սեռի բաշխը նիշաառակել ենք միայն ներգործածեալ խ-
նարձման բաժնում:

ԱՆՅՅԱԼ ԱՆԿԱՆՍՄ

§ 212. Անցլալ անկատար ժամանակում զեւզքերի վերջափո-
բութիւններն են՝

նգակի բ.	Նոզնակի բ.
1-ին զեւզք —ի	—աք
2-րդ » —իբ	—իք
3-րդ » —իբ	—ին

Սրանց նման վրա խնարձիչներէ միշտցած ձեւափոխած խ-
նարձման վերջափոխութիւնները լուրջաբանչլուր լծորդութիւն պատ-
կանող բաշխի նամար ընդհանուր են, ներգործածեալ և կրափորածեալ
վերջափոխութիւններ առանձին-առանձին շին. զա նշանակում է,
որ ալը վերջափոխութիւններն ընդհանուր են բոլոր սեռերի նամար:
Ներգործական սեռի բաշխը նույն վերջափոխութիւններով
ըստ կիրառութիւն կարող են արտահայտել նաև կրափորական սեռի
նշանակութիւն:

Ի խոնարհուլ

§ 213. Խոնարձման վերջափոխութիւններն են՝

նեքործածեալ	կրափորածեալ
նգակի բ.	Նոզնակի բ.
1-ին զեւզք —իբ	—էաք
2-րդ » —էիբ	—էիք
3-րդ » —էր	—էին
	Նույնն է:

Խ Ն Գ Մ Բ Մ Գ Ն Ե Ր Ի Ն Ա Կ Ե Ն Ի Բ

Ներգործածեալ

նգակի բ.	Նոզնակի բ.
1-ին զ. շարժեի (շարժում էի)	շարժեաք (շարժում էինք)
2-րդ » շարժեիբ (շարժում էիբ)	շարժեիք (շարժում էիք)
3-րդ » շարժեիբ (շարժում էիբ)	շարժեինք (շարժում էինք)
1-ին զ. գտանեի (գտնում էի)	գտանեաք (գտնում էինք)
2-րդ » գտանեիբ (գտնում էիբ)	գտանեիք (գտնում էիք)
3-րդ » գտանեիբ (գտնում էիբ)	գտանեինք (գտնում էինք)

կրափորածեալ (նույնը՝ կրափ. Նշ.)

նգակի բ.

Նոզնակի բ.

1-ին զ. շարժեի (շարժում էի)	շարժեաք (շարժում էինք)
2-րդ » շարժեիբ (շարժում էիբ)	շարժեիք (շարժում էիք)
3-րդ » շարժեիբ (շարժում էիբ)	շարժեինք (շարժում էինք)
1-ին զ. գտանեի (գտնում էի)	գտանեաք (գտնում էինք)
2-րդ » գտանեիբ (գտնում էիբ)	գտանեիք (գտնում էիք)
3-րդ » գտանեիբ (գտնում էիբ)	գտանեինք (գտնում էինք)

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ.— Խոնարձման բաշխի նգակի թիվ
3-րդ զեւզքում երբեմն կրափորական նշանակութիւնք հանդես
է գալիս —իբ վերջափոխութիւնը, օրինակ՝ «...Որոյ անաւ
Փրսակ կոչիւք» (Թագ., III, Ի, էջ 76)՝ Որի անուշը Փրսակ էր
կոչում:

Ի խոնարհուլ

§ 214. Անցլալ անկատար ժամանակում Ի լծորդութիւն բա-
շխի խոնարձման վերջափոխութիւնները նամբնկում են ն լծորդու-
թիւն բաշխի վերջափոխութիւններին՝ Դրանք են՝

նգակի բ.	Նոզնակի բ.
1-ին զեւզք —էի	—էաք
2-րդ » —էիբ	—էիք
3-րդ » —էր	—էին

Նկատի առնելով, որ Ի լծորդութեան բախըրը առնասարակ կրափորանն են խոնարհում, ալս ժամանակում ես գրանք պեւք է հիշատակել կրափորանն խոնարհման բաժնում առանց սեւի փոփոխութեան ակնկալութեան:

Խոնարհման օրինակներ

Եզակի ք.

1-ին գ. հայեի (հայում էի)	անկանեի (ընկնում էի)
2-րդ » հայեիք (հայում էիք)	անկանեիք (ընկնում էիք)
3-րդ » հայեք (հայում էք)	անկանեք (ընկնում էք)
1-ին գ. քաչեի (թոչում էի)	մարտնչեի (մարտնչում էի)
2-րդ » քաչեիք (թոչում էիք)	մարտնչեիք (մարտնչում էիք)
3-րդ » քաչեք (թոչում էք)	մարտնչեք (մարտնչում էք)

Հոգնակի ք.

1-ին գ. հայեաք (հայում էինք)	անկանեաք (ընկնում էինք)
2-րդ » հայեիք (հայում էիք)	անկանեիք (ընկնում էիք)
3-րդ » հայեիքն (հայում էինք)	անկանեիքն (ընկնում էինք)
1-ին գ. քաչեաք (թոչում էինք)	մարտնչեաք (մարտնչում էինք)
2-րդ » քաչեիք (թոչում էիք)	մարտնչեիք (մարտնչում էիք)
3-րդ » քաչեիքն (թոչում էինք)	մարտնչեիքն (մարտնչում էինք)

Ս. Խոնարհում

§ 215. Խոնարհման վերջավորութեանն են՝

Ներգործանակ

Կրավորանակ

Նզակի ք.

Հոգնակի ք.

1-ին գիծք —այի	—այք	
2-րդ » —այիք	—այիք	Նախն էի
3-րդ » —այր	—այրն	

Խոնարհման օրինակներ

Ներգործանակ

Նզակի ք.

1-ին գ. աղայի (աղում էի)	մնայի (մնում էի)
2-րդ » աղայիք (աղում էիք)	մնայիք (մնում էիք)
3-րդ » աղայր (աղում էք)	մնայր (մնում էք)
1-ին գ. գողանայի (գողանում էի)	գարմանայի (գարմանում էի)
2-րդ » գողանայիք (գողանում էիք)	գարմանայիք (գարմանում էիք)
3-րդ » գողանայր (գողանում էք)	գարմանայր (գարմանում էք)

Հոգնակի ք.

1-ին գ. աղայաք (աղում էինք)	մնայաք (մնում էինք)
2-րդ » աղայիք (աղում էիք)	մնայիք (մնում էիք)
3-րդ » աղային (աղում էինք)	մնային (մնում էինք)

1-ին գ. գողանայաք (գողանում էինք)
2-րդ » գողանայիք (գողանում էիք)
3-րդ » գողանային (գողանում էինք)

1-ին գ. զարմանայաք (զարմանում էինք)
2-րդ » զարմանայիք (զարմանում էիք)
3-րդ » զարմանային (զարմանում էինք)

Կրավորանակ (Նախնն ձեռք, կրավորանակն ստուգ)

Նզակի ք.

1-ին գ. աղայի (աղացվում էի)	գողանայի (գողացվում էի)
2-րդ » աղայիք (աղացվում էիք)	գողանայիք (գողացվում էիք)
3-րդ » աղայր (աղացվում էք)	գողանայր (գողացվում էք)

Հոգնակի ք.

1-ին գ. աղայաք (աղացվում էինք)	գողանայաք (գողացվում էինք)
2-րդ » աղայիք (աղացվում էիք)	գողանայիք (գողացվում էիք)
3-րդ » աղային (աղացվում էինք)	գողանային (գողացվում էինք)

Մնայ, գարմանայ՝ չունեն (չեղքք են):

Ա. Խոնարհում

§ 216. Խոնարհման վերջավորություններն են՝

	Ներգործանև նզակի ք.	Կրավորանև Հոգնակի ք.	
1-ին զեմք — ուի	— ուսք		
2-րդ » — ուիբ	— ուիք	Նույնը:	
3-րդ » — ուբ	— ուին		

Խոնարհման օրինակներ

Ներգործանև

նզակի ք.

Հոգնակի ք.

1-ին զ. կիզուի (այլում էի)	կիզուաք (այլում էինք)
2-րդ » կիզուիբ (այլում էիբ)	կիզուիք (այլում էիք)
3-րդ » կիզուբ (այլում էր)	կիզուին (այլում էին)

1-ին զ. ջնոնուի (տաքանում էի)	ջնոնուաք (տաքանում էինք)
2-րդ » ջնոնուիբ (տաքանում էիբ)	ջնոնուիք (տաքանում էիք)
3-րդ » ջնոնուբ (տաքանում էր)	ջնոնուին (տաքանում էին)

Կրավորանև

նզակի ք.

Հոգնակի ք.

1-ին զ. կիզուի (այլում էի)	կիզուաք (այլում էինք)
2-րդ » կիզուիբ (այլում էիբ)	կիզուիք (այլում էիք)
3-րդ » կիզուբ (այլում էր)	կիզուին (այլում էին)

Ջնոնուլ՝ շուտի (շեղօք է):

ԱՌԱՋՆԻ ԱՊԱՆՆԻ

§ 217. Այս ժամանակը համապատասխանում է աշխարհաբարի բոցանկան, պարմանական և հարկազրական եզանակների ապանի ժամանակներին: Սուրբաբանչուր ժամանակի կոնկրետությունն ըստ նշանակության կարելի է տարբերել նախադասություն մեջ:

§ 218. Առաջին ապանի ժամանակում ե՛ր ներգործանև, ե՛ր կրավորանև վերջավորություններ ունեն և ե Ա խոնարհումների բաբերը, և խոնարհման բայերը ունեն կրավորանև վերջավորություններ, իսկ Ա. խոնարհման բայերը՝ ընդհանուր վերջավորություններ:

Ե Խոնարհում

§ 219. Խոնարհման վերջավորություններն են՝

	Ներգործանև նզակի ք.	Հոգնակի ք.	Կրավորանև նզակի ք.	Հոգնակի ք.
1-ին զեմք — իցեմ	— իցեմք	— իցեմ	— իցեմք	
2-րդ » — իցես	— իցէք	— իցես	— իցէք	
3-րդ » — իցէ	— իցեն	— իցի	— իցին	

§ 220. Ներգործանև վերջավորություններ ստանում են և խոնարհման պատկանող բոլոր բայերը, իսկ կրավորանև վերջավորություններ կարող են ստանալ նույն խոնարհման ներգործական սեռի բայերը, որոնք այս զեմքում արդեն կուսենան կրավորական սեռի նշանակություն:

Խոնարհման օրինակներ

Ներգործանև

նզակի ք.

1-ին զ. շարմիցեմ (շարմեմ, կշարմեմ, պիտի շարմեմ)
2-րդ » շարմիցես (շարմես, կշարմես, պիտի շարմես)
3-րդ » շարմիցէ (շարմի, կշարմի, պիտի շարմի)

1-ին զ. գտանիցեմ (գտանեմ, կգտանեմ, պիտի գտանեմ)
2-րդ » գտանիցես (գտանես, կգտանես, պիտի գտանես)
3-րդ » գտանիցէ (գտանի, կգտանի, պիտի գտանի)

Հոգնակի ք.

1-ին զ. շարմիցեմք (շարմենք, կշարմենք, պիտի շարմենք)
2-րդ » շարմիցէք (շարմեսք, կշարմեսք, պիտի շարմեսք)
3-րդ » շարմիցեն (շարմեն, կշարմեն, պիտի շարմեն)

1-ին զ. գտանիցեմք (գտանենք, կգտանենք, պիտի գտանենք)
2-րդ » գտանիցէք (գտանեսք, կգտանեսք, պիտի գտանեսք)
3-րդ » գտանիցեն (գտանեն, կգտանեն, պիտի գտանեն)

Կրավորանի

Նզակի ք.

- 1-ին դ. շարժիցիմ (շարժվեմ, կշարժվեմ, պիտի շարժվեմ)
- 2-րդ » շարժիցիս (շարժվես, կշարժվես, պիտի շարժվես)
- 3-րդ » շարժիցի (շարժվի, կշարժվի, պիտի շարժվի)
- 1-ին դ. գտանիցիմ (գտնվեմ, կգտնվեմ, պիտի գտնվեմ)
- 2-րդ » գտանիցիս (գտնվես, կգտնվես, պիտի գտնվես)
- 3-րդ » գտանիցի (գտնվի, կգտնվի, պիտի գտնվի)

Հոգնակի ք.

- 1-ին դ. շարժիցիմք (շարժվենք, կշարժվենք, պիտի շարժվենք)
- 2-րդ » շարժիցիքս (շարժվեք, կշարժվեք, պիտի շարժվեք)
- 3-րդ » շարժիցիք (շարժվին, կշարժվին, պիտի շարժվին)
- 1-ին դ. գտանիցիմք (գտնվենք, կգտնվենք, պիտի գտնվենք)
- 2-րդ » գտանիցիքս (գտնվեք, կգտնվեք, պիտի գտնվեք)
- 3-րդ » գտանիցիք (գտնվին, կգտնվին, պիտի գտնվին)

Ի խոնարհում

§ 221. Այս լծորդութիւնն պատկանող բայերի խոնարհման վերջավորութունները համապատասխանում են Ե լծորդութեան բայերի նույն ժամանակի կրավորանի վերջավորութուններին: Կրավորանն վերջավորութունները Ե լծորդութեան բայերի սեռի վրա չեն ազդում: Այդ վերջավորութուններն են՝

Նզակի ք.

- 1-ին դեմք — Իցիմ
- 2-րդ » — Իցիս
- 3-րդ » — Իցի

Հոգնակի ք.

- Իցիմք
- Իցիք
- Իցինք

Խոնարհման օրինակներ

Նզակի ք.

- 1-ին դ. հայիցիմ (հայեմ, կհայեմ, պիտի հայեմ)
- 2-րդ » հայիցիս (հայես, կհայես, պիտի հայես)
- 3-րդ » հայիցի (հայի, կհայի, պիտի հայի)
- 1-ին դ. անկանիցիմ (ընկնեմ, կընկնեմ, պիտի ընկնեմ)
- 2-րդ » անկանիցիս (ընկնես, կընկնես, պիտի ընկնես)
- 3-րդ » անկանիցի (ընկնի, կընկնի, պիտի ընկնի)

- 1-ին դ. քուչիցիմ (թուչեմ, կթուչեմ, պիտի թուչեմ)
- 2-րդ » քուչիցիս (թուչես, կթուչես, պիտի թուչես)
- 3-րդ » քուչիցի (թուչի, կթուչի, պիտի թուչի)

- 1-ին դ. մարտնչիցիմ (մարտնչեմ, կմարտնչեմ, պիտի մարտնչեմ)
- 2-րդ » մարտնչիցիս (մարտնչես, կմարտնչես, պիտի մարտնչես)
- 3-րդ » մարտնչիցի (մարտնչի, կմարտնչի, պիտի մարտնչի)

Հոգնակի ք.

- 1-ին դ. հայիցիմք (հայենք, կհայենք, պիտի հայենք)
- 2-րդ » հայիցիքս (հայեք, կհայեք, պիտի հայեք)
- 3-րդ » հայիցիք (հայինք, կհայինք, պիտի հայինք)

- 1-ին դ. անկանիցիմք (ընկնենք, կընկնենք, պիտի ընկնենք)
- 2-րդ » անկանիցիքս (ընկնեք, կընկնեք, պիտի ընկնեք)
- 3-րդ » անկանիցիք (ընկնինք, կընկնինք, պիտի ընկնինք)

- 1-ին դ. քուչիցիմք (թուչենք, կթուչենք, պիտի թուչենք)
- 2-րդ » քուչիցիքս (թուչեք, կթուչեք, պիտի թուչեք)
- 3-րդ » քուչիցիք (թուչինք, կթուչինք, պիտի թուչինք)

- 1-ին դ. մարտնչիցիմք (մարտնչենք, կմարտնչենք, պիտի մարտնչենք)
- 2-րդ » մարտնչիցիքս (մարտնչեք, կմարտնչեք, պիտի մարտնչեք)
- 3-րդ » մարտնչիցիք (մարտնչինք, կմարտնչինք, պիտի մարտնչինք)

Յ. Խոնարհում

§ 222. *Յոնարհման վերջավորություններն են՝*

Ներգործածև		Կրավորածև	
Եզակի բ.	Հոգնակի բ.	Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դեմք — այցեմ	— այցեմք	— այցեմ	— այցեմք
2-րդ » — այցես	— այցէք	— այցիս	— այցիք
3-րդ » — այցէ	— այցեն	— այցի	— այցին

§ 223. Այն բոլոր բայերը, որոնք պատկանում են Ա խոնարհման, ստանում են ներգործածև վերջավորություններ, յարաբանչյուրը պահպանելով իր սեռի նշանակությունը, իսկ զրանցից նաև կրավորածև վերջավորություններ կարող են ստանալ միայն ներգործական սեռի բայերը, որոնք ուղղվածով կրանան կրավորական սեռի բայեր: Այսինքն՝ այստեղ էլ նույն պատկերն է, ինչ որ սեսանք և խոնարհման բայերի նախ ժամանակում:

Խոնարհման օրինակներ

Ներգործածև		Կրավորածև	
Եզակի բ.			
1-ին գ. աղայցեմ	(աղամ, կաղամ, պիտի աղամ)	1-ին գ. աղայցիմ	(աղացվեմ, կաղացվեմ, պիտի աղացվեմ)
2-րդ » աղայցես	(աղաս, կաղաս, պիտի աղաս)	2-րդ » աղայցիս	(աղացվես, կաղացվես, պիտի աղացվես)
3-րդ » աղայցէ	(աղա, կաղա, պիտի աղա)	3-րդ » աղայցի	(աղացվի, կաղացվի, պիտի աղացվի)
1-ին գ. մնայցեմ	(մնամ, կմնամ, պիտի մնամ)	1-ին գ. գողանայցիմ	(գողացվեմ, կգողացվեմ, պիտի գողացվեմ)
2-րդ » մնայցես	(մնաս, կմնաս, պիտի մնաս)	2-րդ » գողանայցիս	(գողացվես, կգողացվես, պիտի գողացվես)
3-րդ » մնայցէ	(մնա, կմնա, պիտի մնա)	3-րդ » գողանայցի	(գողացվի, կգողացվի, պիտի գողացվի)
1-ին գ. գողանայցեմ	(գողանամ, կգողանամ, պիտի գողանամ)	1-ին գ. աղայցիմք	(աղացվեմք, կաղացվեմք, պիտի աղացվեմք)
2-րդ » գողանայցես	(գողանաս, կգողանաս, պիտի գողանաս)	2-րդ » աղայցիք	(աղացվեք, կաղացվեք, պիտի աղացվեք)
3-րդ » գողանայցի	(գողանա, կգողանա, պիտի գողանա)	3-րդ » աղայցիք	(աղացվեք, կաղացվեք, պիտի աղացվեք)
1-ին գ. զարմանայցեմ	(զարմանամ, կզարմանամ, պիտի զարմանամ)	1-ին գ. գողանայցիք	(գողացվեք, կգողացվեք, պիտի գողացվեք)
2-րդ » զարմանայցես	(զարմանաս, կզարմանաս, պիտի զարմանաս)	2-րդ » գողանայցիք	(գողացվեք, կգողացվեք, պիտի գողացվեք)
3-րդ » զարմանայցի	(զարմանա, կզարմանա, պիտի զարմանա)	3-րդ » գողանայցիք	(գողացվեք, կգողացվեք, պիտի գողացվեք)

Հոգնակի բ.

1-ին գ. աղայցեմք	(աղանք, կաղանք, պիտի աղանք)	1-ին գ. մնայցեմք	(մնանք, կմնանք, պիտի մնանք)
2-րդ » աղայցեք	(աղաք, կաղաք, պիտի աղաք)	2-րդ » մնայցեք	(մնաք, կմնաք, պիտի մնաք)
3-րդ » աղայցեն	(աղան, կաղան, պիտի աղան)	3-րդ » մնայցեն	(մնան, կմնան, պիտի մնան)
1-ին գ. գողանայցեմք	(գողանանք, կգողանանք, պիտի գողանանք)	1-ին գ. զարմանայցեմք	(զարմանանք, կզարմանանք, պիտի զարմանանք)
2-րդ » գողանայցեք	(գողանաք, կգողանաք, պիտի գողանաք)	2-րդ » զարմանայցեք	(զարմանաք, կզարմանաք, պիտի զարմանաք)
3-րդ » գողանայցեն	(գողանան, կգողանան, պիտի գողանան)	3-րդ » զարմանայցեն	(զարմանան, կզարմանան, պիտի զարմանան)

Կրավորածև

Եզակի բ.		Կրավորածև	
1-ին գ. աղայցիմ	(աղացվեմ, կաղացվեմ, պիտի աղացվեմ)	1-ին գ. աղայցիմք	(աղացվեմք, կաղացվեմք, պիտի աղացվեմք)
2-րդ » աղայցիս	(աղացվես, կաղացվես, պիտի աղացվես)	2-րդ » աղայցիք	(աղացվեք, կաղացվեք, պիտի աղացվեք)
3-րդ » աղայցի	(աղացվի, կաղացվի, պիտի աղացվի)	3-րդ » աղայցիք	(աղացվեք, կաղացվեք, պիտի աղացվեք)
1-ին գ. գողանայցիմ	(գողացվեմ, կգողացվեմ, պիտի գողացվեմ)	1-ին գ. գողանայցիք	(գողացվեք, կգողացվեք, պիտի գողացվեք)
2-րդ » գողանայցիս	(գողացվես, կգողացվես, պիտի գողացվես)	2-րդ » գողանայցիք	(գողացվեք, կգողացվեք, պիտի գողացվեք)
3-րդ » գողանայցի	(գողացվի, կգողացվի, պիտի գողացվի)	3-րդ » գողանայցիք	(գողացվեք, կգողացվեք, պիտի գողացվեք)

Մնալ և զարմանալ բայերը լինելով չեզոք սեռի՝ այստեղ կրավորածև չեն խոնարհվում:

§ 224. Խոնարհման վերջավորութուններն են՝

	Ներգործածև		Կրավորածև
	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք. Հոգնակի ք.
1-ին զեմք	— ուցումք		
2-րդ »	— ուցումս		Նուգնք
3-րդ »	— ուցու		— ուցուն

Խոնարհման օրինակներ

	Ներգործածև	
	Եզակի ք.	
1-ին զ.	կիզուցում (այրեմ, կայրեմ, պիտի այրեմ)	
2-րդ »	կիզուցուս (այրես, կայրես, պիտի այրես)	
3-րդ »	կիզուցու (այրի, կայրի, պիտի այրի)	
1-ին զ.	չեւնուցում (տաքանում, կտաքանում, պիտի տաքանում)	
2-րդ »	չեւնուցուս (տաքանաս, կտաքանաս, պիտի տաքանաս)	
3-րդ »	չեւնուցու (տաքանս, կտաքանս, պիտի տաքանս)	

Հոգնակի ք.

1-ին զ.	կիզուցումք (այրենք, կայրենք, պիտի այրենք)
2-րդ »	կիզուցուք (այրեք, կայրեք, պիտի այրեք)
3-րդ »	կիզուցուն (այրեն, կայրեն, պիտի այրեն)
1-ին զ.	չեւնուցումք (տաքանանք, կտաքանանք, պիտի տաքանանք)
2-րդ »	չեւնուցուք (տաքանաք, կտաքանաք, պիտի տաքանաք)
3-րդ »	չեւնուցուն (տաքանան, կտաքանան, պիտի տաքանան)

Եզակի ք.

- 1-ին զ. կիզուցում (այրվեմ, կայրվեմ, պիտի այրվեմ)
- 2-րդ » կիզուցուս (այրվես, կայրվես, պիտի այրվես)
- 3-րդ » կիզուցու (այրվի, կայրվի, պիտի այրվի)

Հոգնակի ք.

- 1-ին զ. կիզուցումք (այրվենք, կայրվենք, պիտի այրվենք)
- 2-րդ » կիզուցուք (այրվեք, կայրվեք, պիտի այրվեք)
- 3-րդ » կիզուցուն (այրվեն, կայրվեն, պիտի այրվեն)

Ջեւնուլ բայը որպէս շեղօք սեռի բայ միայն մի կերպ է խոնարհում:

ԱՐԳԵԼՈՎԱՆ ԸՐԱՄԱՏԱՆ

§ 225. Արգելական հրամայականը խմատով համապատասխանում է աշխարհաբարի համանունն ձևին, ունի միայն երկրորդ զեմքը Եզակի թվում ունենում է ք վերջավորութուն, հոգնակի թվում համընկնում է ներկայի նույն զեմքին: Այս նկատի ունենալով՝ ավելի հարմար է այն կազմել բայի ներկա ժամանակի երկրորդ զեմքից: Եզակի թվում ներկայիս և վերջավորութունը փոխարեմում է ք-ով. իսկ հոգնակին մնում է նույնութվածք, ըստ որում երկու ձևերին էլ ավելանում է մի՛ արգելականը:

§ 226. Արգելական հրամայական խոնարհման ձևերը նույն վիճակն ունեն, ինչ ներկա ժամանակում, այսինքն՝ և խոնարհման բայերն ունեն և՛ ներգործածև (— եք, — էք), և՛ կրավորածև (— իք, — իք): վերջավորութուններ. ներգործածև խոնարհվում են առ յ խոնարհման բոլոր բայերը, կրավորածև կարող են խոնարհվել միայն ներգործական սեռի բայերը, դատալով կրավորական սեռի: Ի խոնարհման բայերն ունեն միայն կրավորածև վերջավորութուններ (— իք, — իք), Ա և Ու խոնարհումների բայերը՝ ընդհանուր վերջավորութուններ (— աք, — ալք, — ուք, — ուք):

§ 227.

Ե խոնարհում

Ներգործանև

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
մի՛ շարժեր (մի՛ շարժիր)	մի՛ շարժեք (մի՛ շարժեք)	մի՛ գտաներ (մի՛ գտնիր)	մի՛ գտանեք (մի՛ գտնեք)

Կրավորանև

մի՛ շարժիր (մի՛ շարժիր)	մի՛ շարժիք (մի՛ շարժիք)	մի՛ գտանիր (մի՛ գտնիր)	մի՛ գտանիք (մի՛ գտնիք)
----------------------------	----------------------------	---------------------------	---------------------------

§ 228.

Ե խոնարհում

Կրավորանև

մի՛ հայիր (մի՛ հայիր)	մի՛ հայիք (մի՛ հայեք)	մի՛ անկանիր (մի՛ ընկնիր)	մի՛ անկանիք (մի՛ ընկնեք)
		մի՛ բռչիր (մի՛ մարտնչիր)	մի՛ բռչիք (մի՛ մարտնչիք)

§ 229.

Ա խոնարհում

Ներգործանև

մի՛ աղար (մի՛ աղա)	մի՛ աղայք (մի՛ աղաք)	մի՛ զողանար (մի՛ զողանա)	մի՛ զողանայք (մի՛ զողանաք)
մի՛ մնար (մի՛ մնա)	մի՛ մնայք (մի՛ մնաք)	մի՛ զարմանար (մի՛ զարմանա)	մի՛ զարմանայք (մի՛ զարմանաք)

Կրավորանև

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
մի՛ աղար (մի՛ աղարիր)	մի՛ աղայք (մի՛ աղարիք)	մի՛ զողանար (մի՛ զողարիր)	մի՛ զողանայք (մի՛ զողարիք)

Մնալ և զարմանալ բայերը չեղոք սեռի լինելով՝ ալտեղ ևս մի կերպ են խոնարհվում:

§ 230.

Ա. խոնարհում

Ներգործանև

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
մի՛ կիզուր (մի՛ ալրիր)	մի՛ կիզուք (մի՛ ալրեք)	մի՛ շեռուր (մի՛ տաքանա)	մի՛ շեռուր (մի՛ տաքանաք)

Կրավորանև

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	
մի՛ կիզուր (մի՛ ալրիր)	մի՛ կիզուք (մի՛ ալրեք)	Ձուհի:

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ. — Այստեղ ևս կրավորանև խոնարհման բաժնում կրկնել ենք ընդհանուր ձևերը ներգործական սեռի բայերի համար, որպեսզի ցույց տանք, որ նույն ձևով նրանք արտահայտում են նաև կրավորական սեռի խմտառ, իսկ չեղոք սեռի բայերը չենք կրկնել, որովհետև բոլոր դեպքերում նրանք չեղոք են:

ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԱՅ

§ 231. Առանձին առիթներով վերը արգեն խոսվել է անորոշ գերբայի մասին: Այստեղ այն հիշատակում ենք ներկայիս հիմքից կազմվող ձևերի ամբողջականության համար:

Ինչպես նշել ենք, Կիրկայի հիմքը գտնելու համար վերցնում ենք բոլոր անորոշ գերբայի ձևով և հետագանում գերբայական մասնիկները, իսկ զա նշանակում է, որ անորոշ գերբայը կազմված է ներկայի հիմքից և համապատասխան գերբայական մասնիկներից ալ, ել, ել (իլ), ուլ:

§ 232. Անորոշ գերբայում ներգործանև և կրավորանև խոնարհումների համար ասանձնակի գերբայական մասնիկներ չկան: Հիշյալ մասնիկներն ընդհանուր են, աստի նույն ձևով կարող են արտահայտել սարքեր սեռերի նշանակություն:

Անորոշ գերբայում Ի խոնարհվելը վերսկում է Ե-ի ոչ միայն Ի խոնարհման բայերի մեջ, այլև և խոնարհման բայերի մեջ այն

զեղոյցում, երբ զբանք արտաճաշտում են կրափորական սեռի Նշա-
 նակոթխուն: -Իլ մասնիկի գործածութիւնն անորոշ զհրքայում
 ընդհանրոյցով համեմատաբար ուշ շրջանում: Մեծարոյցան շրջանի
 երկերում նա շատ հազովացեալ է:

Մեր վերջերս թախիբ անորոշ զհրքայում կուեննան հետեյալ
 ձևերը՝ շարժել, գտանել, հալել, սնկանել, թռչել, մարանչել, աղալ,
 մնալ, գողանալ, գարմանալ, կիզուլ, ջեռնուլ:

Ինչպէս տեսնում ենք, սրանց մեջ կան և՛ ներդրածական, և՛
 չեզոք սեռի թախիբ: Կրափորական սեռի իմաստ կարող են արտա-
 ճայել միայն ներդրածականները, սակայն զբանք անորոշ զհրքայում
 ստանձին ձև չեն ունենա, կրափորական սեռի իմաստը կարող են ար-
 տաճայել նախ ձևով, ինչպէս՝ շարժել (շարժիկ), գտանել (գտնը-
 փել), աղալ (աղացփել), գողանալ (գողացփել), կիզուլ (ալփել):
 Սեռի տարբերութիւնը այդ զեղոյցում որոշվում է ըստ կիրառու-
 թիւն:

ԱԳԱՐՆԻ ԳԵՐՐԱՑ

§ 233. Ապառնի զերթալը զբարբում երկու տարբերակ ունի
 Դրանցից մեկը ձեռնարկում է -ոց, իսկ մյուսը՝ -ի մասնիկով:
 Կերթալական այս մասնիկները գրվում են անորոշ զհրքայի վրա:
 Այստեղ ևս Ս և Ի խոնարհումների թախիբը ձեռնարկում տարբերակութե-
 ներ չեն ունենում, որովհետեւ Ի խոնարհիչը փոխվում է լինում Ս
 խոնարհիչի, աչպես՝ շարժել—շարժելոց, շարժիկ, գտանել—
 գտանելոց, գտանելի, հալել—հալելոց, հալիկ, սնկանել—սն-
 կանելոց, սնկանելի, թռչել—թռչելոց, թռչելի, մարանչել—մարանչ-
 անելոց, մարանչելի Իսկ Ու խոնարհման թախիբում Ու խոնարհիչը
 սղվում է, օրինակ՝ արգելուլ—արգելլոց, արգելի, թողուլ—թողլոց,
 թողլի, ջեռնուլ—ջեռնլոց, ջեռնլի և խոնարհման թախիբում այդ
 կարգի փոփոխութիւններ չեն լինում, մասնիկներն ուղղակի գրվում
 են անորոշ զհրքայի վրա ու ձեռնարկում տպանի զերթալը, օր-
 նակ՝ աղալ—աղալոց, աղալի, մնալ մնալոց, մնալի, գողանալ—գո-
 ղանալոց, գողանալի, գարմանալ—գարմանալոց, գարմանալի, ստա-
 նալ—ստանալոց, ստանալի և այլն:

Ատանձին ընթականներ -ոց մասնիկով ապառնի զերթալը
 յարանատուի են համարում ներդրածական սեռին, իսկ -ի մասնի-
 կով ձեռը՝ կրափորականին: Սակայն սխալ է որոշակիորեն այդ տար-
 բերութիւնը գնել, թե՛ մեկը, թե՛ մյուսը ընդհանուր են բոլոր սե-

սեռի համար: Միայն պետք է նկատի ունենալ, որ ներդրածական
 սեռի թախիբի ապառնի զերթալի -ի մասնիկով կազմված տարբե-
 թակը կարող է արտաճայել նաև ենթակայական զերթալի Նշանա-
 կութիւն, օրինակ՝ առնել—առնող, կատարող (Յակ. Առաք. Ա, 25)
 կրկի—կրող (Նզդիկ, 1, ԺԵ, էջ 44):

ԱՆՅԱԼ ԿԱՍԱՐՑԱԼԻ ԸՄՔԸ ԵՎ ԵՐԱՆԻՑ ԿԱԶՄՎՈՂ

§ 234. Անցյալ կատարալի հիմքն ըստ կազմութան երկու
 տեսակ է (լինում ա) արմատական, ք) բաղադրյալ:

§ 235. Արմատական ճիւղը համընկնում է բայարմատին: Բա-
 յարմար հանգիս է դալն որպէս անցյալ կատարալի հիմք, օրինակ՝
 ելանել —արմատ՝ ել, անց. կատարալի հիմք՝ ել

իջանել	» էջ	»	» էջ (անշեշտ՝ իշ)
մասանել	» հաս	»	» հաս
անկանել (անկանիմ)	անկ	»	» անկ
սնանել (սնանիմ)	սուռ	»	» սուռ (անշեշտ
թողուլ	» թող	»	» թող ոս)
հնդուլ	» հնդ	»	» հնդ
ջեռնուլ	» ջեռ	»	» ջեռ
զրուեսուլ	» զրուս	»	» զրուս

§ 236. Բաղադրյալ ճիւղը ըստ իր մեջ մտնող բաղադրի-
 ների երկու ենթատեսակ է ունենում ա) ցուլական հիմք, ք) ի թույլ
 բաղադրիչ ունեցող հիմք:

Յոյական ճիւղ է կոչվում անցյալ կատարալի անլուրի հիմքը,
 որը բայարմատի հետ ունենում է նաև այց, կաց (անշեշտ՝ կց), օրինակ՝
 աղալ անցյալ կատարալի հիմք՝ աղաց

անալ	»	»	» անաց
խաղալ	»	»	» խաղաց
զոմանալ	»	»	» զոմաց
հնահալ	»	»	» հնահաց
կարծել	»	»	» կարծաց (անշեշտ՝ կարծեց)
զանել	»	»	» զանաց (անշեշտ՝ զանեց)
սիրել	»	»	» սիրաց (անշեշտ՝ սիրեց)
բազմել (իմ)	»	»	» բազմաց (անշեշտ՝ բազմեց)
ձիճաղել (իմ)	»	»	» ձիճաղաց (անշեշտ՝ ձիճաղեց)

՝ Ավիչի և-խոնակաճը՝ ջերթ

Ի բաւյլ բաղադրիչ ունեցող հիմք է կոչուած անցյալ կատար-
լալի ախոյեան հիմքը, որը բալարմատից բացի ունի նաև ի բա-
ղադրիչ, օրինակ՝

երկնչել (երկնչիմ)	անցյալ կատարլալի հիմք՝ երկի
քոչել (թոչիմ)	» » » քաի
կորնչել (կորնչիմ)	» » » կարի
փախչել (փախչիմ)	» » » փախի
այլտնուլ	» » » այլաի
զարբնուլ	» » » զարբի
մածնուլ	» » » մածի

Անցյալ կատարլալի հիմքից կազմվող մեկնով բախերը խոնար-
հելու համար շատ կարևոր նշանակություն ունի հիմքի որոշումը.
անհրաժեշտ է իմանալ, թե նր բալը ինչ տիպի հիմք է ունենում:
Վերցնենք հիմքի տիպերն ըստ լծորդությունների (խոնարումների):

ՔԱՅՈՒՐ ԿՆՅՅԱԼ ԿԱՍԱՐՅԱԼԻ ՀԻՄՔԸ ՔՍՏ ԱՄԱՆՁԻՆ
ԽՈՆԱՐՀՈՒՄՆԵՐԻ

Ե խոնարհուած

§ 237. Ե խոնարհման պարզ բախերի անցյալ կատարլալի հիմ-
քը բաղադրլալ-ցոյական է, ըստ որում բալարմատի հետ հանդես
է գալիս նազ բաղադրիչը¹, որը շեշտակիրուս լինելիս զատնում է նշ:
Օրինակներ՝ առաքել—առաքեաց, բոժել—բոժեաց, բրել—բրեաց,
գարծել—գարծեաց, գրել—գրեաց, երզնել—երզեաց, խնդրել—խնդրեաց,
առաքել—կատարեաց, կարգել—կարգեաց, կարել (=չոր կարել)—
արեաց, կարծել—կարծեաց, կաքալել—կաքալեաց, կեղել—կեղեց-
եաց, հերկել—հերկեաց, շարել—շարեաց, շարթել—շարթեաց, պահել—
պահեաց, սիրել—սիրեաց, վաղել—վաղեաց, ըսլլել—ըսլլեաց և այլն:

Հետևյալ հինգ բախեր անցյալ կատարլալի հիմքում ունենում
են ազ բաղադրիչը՝ ասել—ասաց, գիտել—գիտաց, կարել (=կարո-
ղանալ)—կարաց, մարքել—մարքաց, մերկել—մերկաց:

¹ Եթե բալարմատին նախորդում են բառակազմական անանցներ կամ
բարձրած (ինչպես նաև բազմապատկական) բալարմաններ, ապա նա զեզջում է
հիմքի բաղադրիչը զբնում և որոնցից նեռա ինչպե՞ս՝ զարգարել—զարգարեաց,
մեծարել—մեծարեաց, ազաչել—ազաչեաց, փոզուել—փոզուեաց և այլն:

ՇԱՆՈՒՐՈՒԹՅՈՒՆ.—Գլխով և մերկել բախերը ստանձին
մեկնում պահպանել են նազ բաղադրիչի հեռքերը (գլխեա՛,
մերկեա՛, մերկեաց): Մարքել բալը նազ բաղադրիչով ալլ
նշանակութուն ունի՝ մարքել, մարաքել, իսկ մարքանալ մեկ
բառ կանոնի ազ բաղադրիչով է. նույնպես պետք է հիշել
մերկել բալի գուցանեոր՝ մերկանալ, որը կանոնադրապես
այ բաղադրիչով է:

Այս խոնարհման պարզ բախերից բացառություն են կազմում
ածել, բերել, մանել, նեղուսել (=զածել, մեխել, մխացնել) և մտ-
ամար էլ համբերել բախերը, որոնք ունենում են անցյալի հիմք,
այսպես՝ ածել—ած, բերել—բեր, մանել—ման, նեղուսել—նեղոյս,
համբերել—համբեր կամ համբերեաց:

§ 238. Ե խոնարհման անանցյալը բախերը արմատական հիմք
ունեն, այստեղ անանցները զուրա են ըմբնում, օրինակ՝ անցանել—
անց, արկանել—արկ, քնկանել—քն, բուժանել—բուժ (անշեշտ՝ բուժ),
զատանել—զիտ (անշեշտ՝ դոտ), ելանել—ել, եղմանել—եղմ, զարկա-
նել—զարկ, իշանել—էջ (անշեշտ՝ իջ), լուցանել—լուց (անշեշտ՝
լուց), լքանել—լիք (անշեշտ՝ լիք), հասանել—հաս, հատանել—հատ,
հարկանել—հարճ, հարցանել—հարց, մտանել—մտա (անշեշտ՝ մտ),
սպանանել—սպան, սնանանել—սնա, ցուցանել—ցոյց (անշեշտ՝ ցուց)
ածանել—ած և այլն:

ՇԱՆՈՒՐՈՒԹՅՈՒՆ.—Բազմապատկական անանցներ ունեցող
բախերն անցյալ կատարլալի հիմքում լինում են Ե խոնարհ-
ման պարզ բախերի նման՝ բաղադրլալ-ցոյական, ըստ որում
անանցները հիմքում պահպանվում են, օրինակ՝ խածատել—
խածատեաց, խոցատել—խոցոտեաց, փոզուտել—փոզուտեաց,
քնկուտել—քնկուտեաց:

Ե խոնարհուած

§ 239. Ե խոնարհման պարզ բախերի անցյալ կատարլալի հիմ-
քը բաղադրլալ-ցոյական է, բալարմատի հետ հանդես է գալիս նազ
(անշեշտ՝ նց) բաղադրիչը, օրինակ՝ բազմել (բազմիմ)—բազմեաց,
խորհել (խորհիմ)—խորհեաց, ժամանել (ժամանիմ)—ժամանեաց,
ծիժաղել (ծիժաղիմ)—ծիժաղեաց, կամել (կամիմ)—կամեաց, հա-

¹ Այստեղ անանցի հետ զուրա է բնիւում նաև կ բաղադրիչը Այս բա-
լի արմատն է նար, կ բաղադրիչը նրա մեջ նախկին զործածություն ունի:

իկ (հայիմ) — հարեաց, նայել (նայիմ) — նայեաց, շրջել (շրջիմ) — շրջեաց, սորմեկ (սորմիմ) — սորմեաց, սասանիկ (սասանիմ) — սասանեաց և այլն:

Բացասութիւն է կազմում նսանլ (նստիմ) բայը, որն արմատական հիմք է սեննում՝ նստ (անշեշտ՝ նստ):

Այստեղ խոսքը չի վերաբերում նախն սակայն գործածված բային (= ամփոփել, կծկել), որը իբրև ն խոնարհման պարզ բայ բաղադրյալ-ցուցական հիմքով է:

§ 240. Այս խոնարհման պատկանող ան անց ունեցող բայերը անցյալ կատարյալի հիմքում լինում են արմատական, ան անանցը գործ է ընկնում, և բարբառաբար մտաւայում է որդեակ հիմք-օրինակ՝ սպանել (ացանիմ) — աց, աննանել (աննանիմ) — անն, լուսանել (լուսանիմ) — րոս (անշեշտ՝ րուս), ծնանել (ծնանիմ) — ծն (անշեշտ՝ ծն), մեռանել (մեռանիմ) — մեռ, շիջանել (շիջանիմ) — շէշ (անշեշտ՝ շիջ), ուսանել (ուսանիմ) — սոս, սիսանել (սիսանիմ) — սիխ (անշեշտ սիս), սնանել (սնանիմ) — սուն (անշեշտ՝ սն) և այլն:

§ 241. Չ և Ը ն անանցներ անեցող բայերը (արանք բայերն էլ պատկանում են ի խոնարհման) հանդես են գալիս ի թուշ բարդադրել անեցող բաղադրական հիմքով. բարբառատին կցվում է ի բարդադրելը. իսկ չ և Ը ն անանցները գործ են ընկնում, օրինակ՝ երկնել (երկնիմ) — երկի, թռչել (թռչիմ) — թռի, կաշնել (կաշիմ) — կառի, կորնչել (կորնչիմ) — կորի, հանդնել (հանդիմ) — հանդի, մատչել (մատչիմ) — մատի, մարանել (մարանիմ) — մարաի, լարնչել (լարնչիմ) — լարի, փախչել (փախչիմ) — փախի և այլն: Արանքից տն բայերը, որոնք անենում են Ը անանցով և Ա. խոնարհչելով ատր-րերակինք, վերջններին մեջ են հանդես են գալիս նշված օրինակի հիմքով (թագնալ — թագի, մատնալ — մատի և այլն):

Ա. խոնարհում

§ 242. Ա խոնարհման լուրջ բայերի (թե՛ պարզ, թե՛ անանցալուր) անցյալ կատարյալի հիմքը բաղադրյալ-ցուցական է: Այստեղ բարբառատի հետ հանդես է գալիս աց բաղադրելը, օրինակ՝ ացալ — աղաց, ամալ — ամաց, անալ — անաց, գիթալ — գիթաց, գիտլ — գիաց, գոտալ — գոտաց, դալ — դաց, գոգալ — գոգաց, հաալ — հաաց, զգալ — զգաց, ինչալ — ինչաց, իսիալ — իսիաց, հոգալ — հոգաց, մկթալ (կամ մքթալ) — մկթաց (կամ մքթաց), մնալ — մնաց, լուսալ — լուսաց, սոբալ — սոբաց, սրաալ — սրաց, ջանալ — ջանաց, սգալ — սգաց, տոթալ — տոթաց, ցնաալ — ցնաց, փութալ — փութաց և այլն:

§ 243. Անանցալուր բայերի անցյալ կատարյալի հիմքում անանցները գործ են ընկնում, և նրանց տեղը դրափում է հիմքի բաղադրելը, օրինակ՝ բարբառաբար — բարբաց, գոհանալ — գոհաց, գողանալ — գողաց, զարմանալ — զարմաց, խմանալ — խմաց, լուսանալ — լուսաց, նեռանալ — նեռաց, մեծանալ — մեծաց, մերկանալ — մերկաց, մտանալ — մտաց, սլանալ — սլաց, ստանալ — ստաց և այլն:

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ 1. Ա խոնարհման են անանց անեցող բայերը անցյալ կատարյալի հիմքում ստանում են նաց (եց) բաղադրելը, օրինակ՝ մերձենալ — մերձեաց (մերձեց), բազենալ — լազեաց (լազեց):

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ 2. — Բանալ և դանալ բայերի անցյալ կատարյալի հիմքում վերականգնվում է արմատի և հընչալներ (բարձ, դարձ), որը ներկա մտմանակում հիմքից գործ է ընկել:

Բանալ և քանալ բայերի հիմքերն անցյալ կատարյալում լինում են՝ բաց, բաց: Քանալ բայի հնագույն արմատը եղել է քա (սկրմ. բառ., հատ. II, էջ 1120), նշանակում է՝ ց-ն կատարյալի հիմքում մտնում է: Այս նախադարձով զբաղել է արմատի բաց արրերակը: Թերևս նույնը կարելի է սանել բաց արմատանի զոլայման մասին, սակայն քանալ բայի արմատի սեղքնանքը ստույգ հայտնի չէ:

Ա. խոնարհում

§ 244. Ա խոնարհման բայերի անցյալ կատարյալի հիմքը արմատական է, բարբառաբար հիմքի պեր է կատարում, օրինակ՝ արգելալ — արգել, գելալ — գել, զենալ — զեն, թոգալ — թոգ, լեզալ — լեզ, լնալ — լն, կատալ — կատ, կիզալ — կիչ (անշեշտ՝ կիչ), հարալ — հար, հեղալ — հեղ, լախալ — լախ, լեղալ — լեղ, լնալ — լն, ցիալ — ցի, անանցալուր բայերի անանցը գործ է ընկնում, օրինակ՝ առնալ — առ, գրոսնալ — գրոս, ընկնալ — ընկալ (անշեշտ՝ ընկ), թքնալ — թք, անշեշտ՝ թք), կնալ կալ (անշեշտ՝ կն), հեծնալ — հեծ, հեղձնալ — հեղձ, հերձնալ — հերձ, ջնալ — ջնալ, հեծնալ — ջնալ:

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ. — Մրանց գողանալն ձևերն ու արրերակներն ըստ կազմութիւնի և լծարդութիւնի համապատասխանաբար փոխում են հիմքի տիպը, օրինակ՝ արգելալ — արգել, բայց՝ արգելել — արգելեաց և այլն:

§ 243. Այս խոնարհման պատկանող և ամանց ունեցող մի խումբ բաղը անցյալ կատարելի հիմքում ի թույլ բաղադրել են ունենում, գրանք են՝ համարում—ալտի, զարթնում—զարթի, խափնում (=պղպղակ, կարանալ)—խափի, հարթնում—հարթի, մամնում—մամի, շրմում—շրտի, ոսանում—ոստի, ունում—ուտի, պակնում—պակի, պշնում—պշի, սարանում—սարտի, ցամնում—ցամի, ցսանում—ցստի, քաղցնում—քաղցի:

§ 246. Այս խոնարհման բաղերից մեջ բայ ցույտին են համարվում, գրանք են՝ ընկնում (=ենակ, գցել), ընկնում, գզնում, լնում, խնում, լնում (=կոխնել, հնկնել), կատարելի հիմքում լինում են՝ ընկնաց (ընկնց), ընկերց, գզից (գզնից), լից (անշեշմ՝ լց), խից (անշեշմ՝ խց), լից: Ընկնում բային են ամանցը գտրու է ընկնամ, և արմատին ավելանում է եաց բաղադրիչը:

Ձգնում բային արմատն է զն (հնիս. յզս—զնթմ. բառ. ք, II, էջ 223): Մյուսների մեջ ց-ն կա՛մ արմատական է, կա՛մ արմատի հնագույն ձևերից զոչացած տարբերակներից է զոչտ: Այսպես, լնում բային հնագույն արմատն է լի (<հնիս. լի), որի մի տարբերակն է լից (զնթմ. բառ. ք, III, էջ 202—204), լնում բային կատարելի հիմքը և արմատի հիշյալ տարբերակը համընկնում են: Ընկնումը կազմվել է ընկ նախդիրից և թեք ևնխադրյալ արմատանից (զնթմ. բառ. ք, II, էջ 1046—1047): Ենում և լնում բայերի համար պարթևերն ունեն լից և լից արմատները (զնթմ. բառ. ք, III, էջ 503—504, IV, էջ 1284—1285):

ՆԵՐԳՈՐԾԱԶԵՎ ԵՎ ԿՐԱՎՈՐԱԶԵՎ ԽՈՆԱՐԺՈՒՄՆԵՐ ԱՆՅԱԼ
ԿԱՏԱՐՅԱԼԻ ՀԻՄՔԻՑ ԿԱԶՄՎՈՐ ԿՈՄՎՈՐ ԶԵՎԵՌՈՒՄ

§ 247. Արդեն նշվել է (§ 199), որ զիմափոր ձևերից անցյալ կատարելի հիմքից կազմվում են անցյալ կատարելի, երկրորդ ասպանին, հրամայական եղանակի ներքան (բուն հրամայական) հրամայական եղանակի ասպանին (հորդորական հրամայական): Բայց վերջինից, մյուս բոլորն ունեն երկու տիպի վերջավորություններ՝ ներգործման և կրավորման, ուստի՝ և՛ ներգործման, և՛ կրավորման խոնարհումներ:

Այժմ անաննք խոնարհման այդ ձևերն ըստ առանձին լծորդությունների:

§ 248. Ե խոնարհման բոլոր բաղերը հիշյալ ձևերում խո-

նարհվում են ներգործման, իսկ ներգործական սեռի բաղերը ըստ պահանջի կարող են խոնարհվել նաև կրավորման՝ ստանալով կրավորական սեռի նշանադրված:

§ 249. Ե խոնարհման բոլոր բաղերը, անկախ սեռից, անցյալ կատարելի հիմքից կազմվող զիմափոր ձևերում խոնարհվում են միայն կրավորման:

§ 250. Ա խոնարհման պարզ բաղերը անցյալ կատարելի հիմքից կազմվող զիմափոր ձևերում խոնարհվում են ներգործման, ըստ պահանջի նրանցից ներգործական սեռին պատկանողները կարող են խոնարհվել նաև կրավորման: Երբ զեզրման արդեն ստանում են կրավորական սեռի նշանադրված:

Կան քայտառվածներ՝ ա) զիմալ, լուսալ, փոթիմալ, խիթիմալ (=կակակածել, վախել, խուր ճուլել, օտարանալ) բաղերը խոնարհվում են միայն կրավորման՝ լուսացալ, զիթացալ, փոթիմացալ, խիթիմացալ, բ) մի շարք բաղեր, անկախ սեռից, զուգահեռաբար խոնարհվում են ներգործման և կրավորման, այդ բաղերից են՝ գոտալ—գոտացալ || գոտացի, գրգալ—գրգացալ || գրգացի, դուլ—գուլացալ || դուլացի, գողալ—գողացալ || գողացի, ետալ—ետացի || ետացալ, գեուալ (=սողալ, վիտալ)—գեուացի || գեուացալ, խոնեղալ (=նախանձել)—խոնեղացալ || խոնեղացի, խիթալ (=ծուռ նալել, նախանձել, սի պահել)—խիթացալ || խիթացալ, խոլալ—խոլացի || խոլացալ, հապալ—հապացալ || հապացի, շոգալ—շոգացալ || շոգացի, սքալ—սքացալ || սքացալ, սոնալ—սոնացալ || սոնացալ, որալ—որացալ || որացի, պիտալ (=պետր ունենալ, կարտակել)—պիտացալ || պիտացի, ջանալ—ջանացալ || ջանացի, սդալ—սդացալ || սդացի, սիզալ (=կարտակել, պարծենալ)—սիզացալ || սիզացի, ցնծալ—ցնծացալ || ցնծացի:

Ձի կարելի պնդել, թե այս բաղերը հատուտաբար կիրառվում են խոնարհման երկու ձևերով՝ Դրանց խոնարհման մեջ սովորաբար իշխում է մի ձևը: Այսպես օրինակ՝ ետալ, գեուալ, խիթալ, խոլալ, սդալ, որալ, սոնալ բաղերը ավելի շատ խոնարհվում են ներգործման, իսկ մյուսները՝ գոտալ, գրգալ, դուլ, գողալ, խոնեղալ, հոգալ, շոգալ, որալ, պիտալ, ջանալ, սքալ, սիզալ, ցնծալ՝ ավելի շատ կրավորման:

Ա խոնարհման ամանցյալ բաղերը խոնարհվում են կրավորման (անկախ սեռից): Բայց աստիճան են կազմում բանալ, բասնալ, քանալ, լուսնալ, մերկանալ բաղերը, որոնք խոնարհվում են

ներգործան և քանի որ բոլորն էլ ներգործական սեռի են՝ (միկրո-
նայ բայը գրաբարում սեռի ճշանդի, հաջուստը հանկէջ նշանակա-
թեանը, ներգործական սեռի խնայտ առի, արտեղ չենք խոտով
սեռային մյուս խոտասեռերի մասին), աստի ըստ պահանջի կարող
են խոնարհել նաև կրավորաձևը:

§ 251. Այս խոնարհման պարզ բայերը խոնարհվում են ներ-
գործան, գրանց թվին պատկանող ներգործական սեռի բայերը
ըստ պահանջի կարող են խոնարհվել նաև կրավորաձև (սասանույով
կրավորական սեռի նշանակաթեանը):

Այս լծարդութեան անսանցավոր բայերը խոնարհվում են կրա-
վորաձև: Բացառութեան են կազմում առևույ, ընկնուույ, լնույ,
իմույ բայերը, որոնք խոնարհվում են ներգործան, իսկ հայեր կցած
գեղարք՝ նաև կրավորաձև:

§ 252. Որևէ բայ անցյալ կատարյալի հիմքից կազմվող ձևե-
րով խոնարհելու համար նախ պեղաք է որոշել գրա հիմքը, ապա
պեղաք է նկատի ունենալ, թե ինչ ձևով է խոնարհվում ավելի
բայը և ըստ այնմ էլ ավելացնել համապատասխան վերջավորու-
թյունները:

Այժմ ահանենք, թե ինչպիսի վերջավորութիւններ ունեն ան-
ցյալ կատարյալի հիմքից կազմվող ձևերը:

ԱՆՏՅԱԼ ԿՐԱՎՈՐԱԶԵԼ

§ 253. Գրաբարի անցյալ կատարյալ ժամանակը խոստով
համապատասխանում է աշխարհաբարի համանուն ժամանակին:
Ունի ներգործան և կրավորան վերջավորութիւններ: Այդ վեր-
ջավորութիւններն են՝

Ներգործան		Կրավորան	
Եզակիի բ.	Հոգնակիի բ.	Եզակիի բ.	Հոգնակիի բ.
1-ին զեմք-ի	—աք	—ալ	—աք
2-րդ » —եր	—էք, —իք	—աք	—ալք
3-րդ » —	—ին	—աւ	—ան

Սրանք ավելանում են կատարյալի հիմքին, որի վերջին
վանդի շեշտը, բնականաբար, փոխադրվում է վերջավորութեան
աշխարհաբարից: Այդ պատճառով էլ կատարյալի հիմքի վերջին

վանդի ձախճավոր կամ երկարբառը ենթարկվում է հնչյունափո-
խաթեան՝ համաձայն գրաբարի հնչյունափոխական կանոնների:
Արդևս սրինակ՝ սիրենց +ի=սիրելի (եա>է), լույց +ի=լուցի
(ուլ>ու), շէշ +ալ=շիշալ (է>ի), գիտ +ի=գիտի (ի>ը), մատ +ի=
մատի (ու>ը) և այլն:

§ 254. Ինչպես ցույց է արված՝ ներգործան խոնարհման
զեղարքում անցյալ կատարյալի եզակի թվի երրորդ զեմքը վերջա-
վորութեան չի ունենում, ուստի և այստեղ անցյալ կատարյալի հիմ-
քը զեմավոր ձև է զանոս, իր վերջին վանդի վրա շեշտ կրելով,
որի հետևանքով հնչյունափոխված ձախճավորներն ու երկարբառա-
ները վերապահում են իրենց նախկին վիճակին. ե—եա՝ սիրեց, ա—ալ՝
լուց—լուց, ի—է՝ իլ—էլ, ը—ի՝ զըս—զիս, ը—ա՝ մրս—միս: Եւս
Այդ նույն զեմքում եթե բայը միավանդ է, սիւղ-
պից ընդանում է և կամ և, ըստ որում Ե-ն ավելանում է բաղա-
նարկ սեմյոզ բառի վրա, օրինակ՝ րոզ—երոզ, իսա—եիսա,
նար—ենար, մուս—եմուս, ախ—եախ, ցույց—եցույց և այլն, իսկ
Ե-ն գրվում է ձախճավորով սեմյոզ բառի վրա, օրինակ՝ անց—եանց,
առ—եառ, արի—եարի, օծ—եօծ: Այս երևույթը կոչվում է վանդա-
յին անցյալ (augmentum sill. bicu):

ՎԱՆԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Եթե անցյալ կատարյալի եզակի թվի

երրորդ զեմքում բայը միավանդ է և սկսվում է Ե-ով կամ
Ե-ով, վանդային անցյալ չի ունենում, օրինակ՝ ել (ելանել)
ևչ (իչանել):

§ 255. Անցյալ կատարյալի հիմքում ի թույլ բաղադրիչ ունե-
ցող բաների ի թույլ բաղադրիչը, հանդիպելով վերջավորութեան ա
ձախճավորին, հնչյունափոխվում է Ե-ի, օրինակ՝ ինչել (թիչիլ), կա-
տարյալի հիմք՝ թիս +ալ=րանայ, փախել (փախլիլ) — փախի +ալ =
ափախելայ, երկնչել (երկնչիլ) — երկի +ալ=երկիւայ, կորնչել (կորն-
չիլ) — կորի +ալ=կորեայ, մարտնչել (մարտնչիլ) — մարտի +ալ =
ամարտեայ, աշանուլ — աշտի +ալ=աշտեայ, զարթնուլ — զարթի +
ալ=արթեայ, մածնուլ — մածի +ալ=մածեայ, ստոնուլ — ստոնի +
ալ=ստեայ, ցոսնուլ — ցոսի +ալ=ցոսեայ և այլն:

Սր փոփոխութիւնները կատարվում են նաև մյուս ժամանակնե-
րում, այստեղ գրանք հիշատակելիք՝ ներգործան խոնարհման եզակի թվի
3-րդ զեմքում հնչյունափոխվում են երկ վերջավորանքները ավելի պարզ ցույց
ստույն նպատակով:

Ե Խոնարհում

Պարզ՝ շարժել
վազել
Հիմք՝ շարժեաց
վազեաց (բաղադրուլ-ցուական)

Ածանցաբար՝ գտանել
իշանել
Հիմք՝ գիտ
եշ (արժատական)

Ներգործանև

եզակի բ.

1-ին դ. շարժեցի (շարժեցի) վազեցի (վազեցի)
2-րդ » շարժեցիր (շարժեցիր) վազեցիր (վազեցիր)
3-րդ » շարժեաց (շարժեաց) վազեաց (վազեաց)

1-ին դ. գտի (գտա) իջի (իջա)
2-րդ » գտիր (գտար) իջիր (իջար)
3-րդ » գիտ կամ եգիտ (գտալ) եշ (իջալ)

Հոգնակի բ.

1-ին դ. շարժեցար (շարժեցինք) վազեցար (վազեցինք)
2-րդ » շարժեցէք (իք) (շարժեցիք) վազեցէք (իք) (վազեցիք)
3-րդ » շարժեցին (շարժեցինք) վազեցին (վազեցինք)

1-ին դ. գտար (գտանք) իջար (իջանք)
2-րդ » գտէք (իք) (գտաք) իջէք (իք) (իջաք)
3-րդ » գտին (գտան) իջին (իջան)

Կրավորածև

եզակի բ.

1-ին դ. շարժեցայ (շարժվեցի) շարժեցար (շարժվեցինք)
2-րդ » շարժեցար (շարժվեցիր) շարժեցայր (շարժվեցիք)
3-րդ » շարժեցաւ (շարժվեց) շարժեցան (շարժվեցինք)

1-ին դ. գտայ (գտնվեցի) գտար (գտնվեցինք)
2-րդ » գտար (գտնվեցիր) գտայր (գտնվեցիք)
3-րդ » գտաւ (գտնվեց) գտան (գտնվեցինք)

Մտաները կրավորածև չեն խոնարհում (չեզոք են):

Ե Խոնարհում

Պարզ՝ հայել
Ածանցաբար՝ անկանել
բուշել
մարանչել
Հիմք՝ հայեաց
անկ
բաի
մարաի
(բաղադրուլ-ցուական)
(արժատական)
(ի թույլ բաղադրիչով)

Կրավորածև

եզակի բ.

1-ին դ. հայեցայ (հայեցի) անկայ (ընկա)
2-րդ » հայեցար (հայեցիր) անկար (ընկար)
3-րդ » հայեցաւ (հայեց) անկաւ (ընկալ)

1-ին դ. բանայ (թոա) մարանայ (մարանչեցի)
2-րդ » բանար (թոար) մարանար (մարանչեցիր)
3-րդ » բանաւ (թոալ) մարանաւ (մարանչեց)

Հոգնակի բ.

1-ին դ. հայեցար (հայեցինք) անկար (ընկանք)
2-րդ » հայեցայր (հայեցիք) անկար (ընկաք)
3-րդ » հայեցան (հայեցինք) անկան (ընկան)

1-ին դ. բուշար (թոանք) մարանար (մարանչեցինք)
2-րդ » բուշար (թոաք) մարանար (մարանչեցիք)
3-րդ » բուշան (թոան) մարանան (մարանչեցինք)

Ընարժամ բախրը չեզոք սեռի են, ինև խոնարհվել են կրավորածև, սակայն սեռը չեն փոխել, անայն են չեզոք սեռի:

Ե Խոնարհում

Պարզ՝ աղալ
մեալ
Ածանցաբար՝ գողանալ
գարմանալ
աղաց
մեաց
(բաղադրուլ-ցուական)
Հիմք՝ աղաց
մեաց
գողաց
գարմաց

Եզակի ք.		Հոգնակի ք.	
1-ին ք.	աղացի (<i>աղացի</i>)	աղացաք	(<i>աղացինք</i>)
2-րդ ք.	աղացեր (<i>աղացիք</i>)	աղացէք (իք)	(<i>աղացիք</i>)
3-րդ ք.	աղաց (<i>աղաց</i>)	աղացին	(<i>աղացին</i>)
1-ին ք.	մնացի (<i>մնացի</i>)	մնացաք	(<i>մնացինք</i>)
2-րդ ք.	մնացեր (<i>մնացիք</i>)	մնացէք (իք)	(<i>մնացիք</i>)
3-րդ ք.	ճնաց (<i>մնաց</i>)	մնացին	(<i>մնացին</i>)

Կրավորածանկ

Եզակի ք.		Հոգնակի ք.	
1-ին ք.	աղացայ (<i>աղացվեցի</i>)	աղացաք	(<i>աղացվեցինք</i>)
2-րդ ք.	աղացայք (<i>աղացվեցիք</i>)	աղացայք	(<i>աղացվեցիք</i>)
3-րդ ք.	աղացա (<i>աղացվեց</i>)	աղացան	(<i>աղացվեցին</i>)
1-ին ք.	զոզացայ (<i>զոզացա ॥ զոզացվեցի</i>)	զոզացաք	(<i>զոզացանք ॥ զոզացվեցինք</i>)
2-րդ ք.	զոզացայք (<i>զոզացաք ॥ զոզացվեցիք</i>)	զոզացայք	(<i>զոզացաք ॥ զոզացվեցիք</i>)
3-րդ ք.	զոզացա (<i>զոզացա ॥ զոզացվեց</i>)	զոզացան	(<i>զոզացան ॥ զոզացվեցին</i>)
1-ին ք.	զարմացայ (<i>զարմացա</i>)	զարմացաք	(<i>զարմացանք</i>)
2-րդ ք.	զարմացայք (<i>զարմացաք</i>)	զարմացայք	(<i>զարմացաք</i>)
3-րդ ք.	զարմացա (<i>զարմացա ॥ զարմացա</i>)	զարմացան	(<i>զարմացան</i>)

Իճալ բայը սրակն չեղտը սեռի պարզ բայ կրավորածանկ չի խոնարհվում:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Քողտակ և զարմանալ բայերը ամանցաժոր լինելով խոնարհվում են կրավորածանկ: Քրանցից առաջինը (զոզանալ) ներդրածական սեռի է, ուստի կարող է աբառահայտել նաև կրավորական սեռի իմաստ, իսկ զրա համար խոնարհման առանձին ձևեր չունի, նույն ձևերով արտահայտում է նաև այլ իմաստը, սրբ է ներդրածականին զոզանալ նշվել է փակազծերում:

Պարզ՝	կիզուլ	Հխբ՝	կեզ	(արմատական)
Անանցաժոր՝	չխոնուլ		չեռ	
	զարքնուլ		զարքի	(ի թույլ բաղադրիչով)

Ներդրածանկ

Եզակի ք.		Հոգնակի ք.	
1-ին ք.	կիզի (<i>այրեցի</i>)	կիզաք	(<i>այրեցինք</i>)
2-րդ ք.	կիզեր (<i>այրեցիք</i>)	կիզէք (իք)	(<i>այրեցիք</i>)
3-րդ ք.	կեզ կամ եկեզ (<i>այրեց</i>)	կիզին	(<i>այրեցին</i>)

Կրավորածանկ

Եզակի ք.		Հոգնակի ք.	
1-ին ք.	կիզայ (<i>այրվեցի</i>)	կիզաք	(<i>այրվեցինք</i>)
2-րդ ք.	կիզայք (<i>այրվեցիք</i>)	կիզայք	(<i>այրվեցիք</i>)
3-րդ ք.	կիզա (<i>այրվեց</i>)	կիզան	(<i>այրվեցին</i>)
1-ին ք.	չեռայ (<i>ատբացա</i>)	չեռաք	(<i>ատբացանք</i>)
2-րդ ք.	չեռայք (<i>ատբացաք</i>)	չեռայք	(<i>ատբացաք</i>)
3-րդ ք.	չեռա (<i>ատբացա ॥ զարմացա</i>)	չեռան	(<i>ատբացան</i>)
1-ին ք.	զարքնայ (<i>արթնացա</i>)	զարքնաք	(<i>արթնացանք</i>)
2-րդ ք.	զարքնայք (<i>արթնացաք</i>)	զարքնայք	(<i>արթնացաք</i>)
3-րդ ք.	զարքնա (<i>արթնացա ॥ զարմացա</i>)	զարքնան	(<i>արթնացան</i>)

Բնչոցն սեռնում ենք, կիզուլ բայը կրավորածանկ խոնարհվելով ստացել է կրավորական սեռի նշանակություն, իսկ անանցաժորները՝ չեռնուլ, զարքնուլ նույնպես խոնարհվում են կրավորածանկ, սակայն պաշտմ են իրենց չեղտը սեռի նշանակությունը:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՊԱՆԻՆԻ

§ 260. Երկրորդ ապառնի մասնակի իմաստով համապատասխանում է աշխարհաբարի սահմանական, բղձական, պարմանական և հարկադրական կղանակների ապառնիներին, օրինակ՝ գնացից—գնալու եմ, գնամ, կրնամ, պիտի գնամ. ուլանն, առաջին

ապահանջ տարրերում է նրանով, որ արտահայտում է նաև սահմանական եզրանակի ապահանի ժամանակի իմաստ:

Վերջավորութուններն են՝

Ներդարման

Կրավորանև

Եզակի ք. Հոգնակի ք. Եզակի ք. Հոգնակի ք.

1-ին դեմք	—ից	—ցուք	—այց	—ցուք
2-րդ »	—ցես	—չիք	—ցիս	—չիք
3-րդ »	—ցէ	—ցին	—ցիս	—ցին

Այս վերջավորութուններն ափխանում են անցյալ կատարելի հիմքի վրա՝ «Ներդարմանն է կրավորանև խոնարհալևները անցյալ կատարելի հիմքից կազմվող շխտավոր ձևերում» հասկանալի շարացված կանոններին համապատասխան:

§ 261. Բաղադրյալ-ցորական հիմք ունեցող բայերի կաց, այ բաղադրելիները ց ափրիկատը հանդիպելով այս վերջավորութուններին ց և ափրիկատաներին՝ տարնմանութուն օրենքով պարզվում է վեր է անվում ա-ի, օրինակ՝ սիրեաց + ցես = սիրեսցես, սիրեաց + ցէ = սիրեսցէ, սիրեաց + ցուք = սիրեսցուք, սիրեաց + չիք = սիրեսչիք, սիրեաց + ցին = սիրեսցին, հեռաց + ցիս = հեռացցիս, հեռաց + ցիք = հեռացցիք, հեռաց + ցիս = հեռացցիս, ասաց + ցես = ասացցես, գիտաց + ցէ = գիտացցէ, կարաց + ցես = կարացցես, մարթաց + ցէ = մարթացցէ, մերկաց + ցուք = մերկացցուք, խորհեաց + ցիս = խորհեացցիս, բազմեաց + ցիք = բազմեացցիք, շրջեաց + չիք = շրջեացչիք և այլն:

Այստեղ տարնմանութուն երեսվեր իրականում տեղի է անենում ց-ի մոտ, իսկ զ-ի մոտ կատարվում է նմանակությամբ. հոգնակի թվի 2-րդ դեմքը մյուս դեմքերի նմանակությամբ հիմքի ց-ն գարծնում է և՛:

Ց ափրիկատե արայիսի պարզում տեղի չի ունենում այն դեպքում՝ ա) երբ ց-ն արմատական է կամ ձուլում է արմատին՝ գույցնեկով արմատե մի նոր տարրերով, բ) երբ բայը մեթափանկ է, օրինակ՝ անցանել — անց + ցես = անցցես, անց + ցէ = անցցէ, անց — + ցուք = անցցուք, անց + չիք = անցչիք, անց + ցին = անցցին, հարցանել — հարց + ցես = հարցցես, հարց + ցէ = հարցցէ, ցուցանել — ցուց + ցէ = ցուցցէ, ընթեռնուլ — ընթեռնուլ + ցիս = ընթեռնուլցիս, գլեհնուլ — գլեհ + ցիս = գլեհցիս, լեռնուլ — լեռ + ցիս = լեռցիս, ընուլ —

լեց + ցէ = լեցցէ, խնուլ — խից + ցուք = խիցցուք, կեալ (= աղբել) — կեաց + ցես = կեացցես, մյուս դեմքերը՝ կեցցել, կեցցուք, կեցցիք, կեցցին, բանալ — բաց + ցուք = բացցուք, թանալ — թաց + չիք = թացչիք և այլն:

§ 262. Անցյալ կատարելի հիմքում ի թույլ բաղադրելի ունեցող բայերը երկրորդ ազանի ժամանակում խոնարհվում են խան խոնարհումը. եզակի թվի առաջին դեմքում ստանում են կրավորանև վերջավորութուն՝ այց (որակը ի բաղադրելի, հանդիպելով և ձայնավորին՝ փոխվում է կ-ի), իսկ մյուս ձևերում՝ ներդարման վերջավորութուններ, որոնցից առաջ հիմքի ի բաղադրելի նախաթյամբ պահպանվում է, օրինակ՝

1-ին ք.	բ արի + այց = քարեայց	ք արի + ցուք = քարեիցուք
2-րդ »	ք արի + ցես = քարեիցես	ք արի + չիք = քարեիչիք
3-րդ »	ք արի + ցիս = քարեիցիս	ք արի + ցին = քարեիցին
1-ին ց.	մ անի + այց = մանեայց	մ անի + ցուք = մանեիցուք
2-րդ »	մ անի + ցես = մանեիցես	մ անի + չիք = մանեիչիք
3-րդ »	մ անի + ցիս = մանեիցիս	մ անի + ցին = մանեիցին

ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ ԸՍՏ ԱՌԱՆՁԻՆ ԽՈՆԱՐՀՆԻՄՆԵՐԻ

Ե խոնարհում

§ 263. Վերջնեք նույն օրինակները, որոնք ցույց են արված § 256-ում: Այց նույն տեղում նշված հիմքերը կիրառվում են նաև այստեղ, ստանալով երկրորդ առանուս վերջույն թվումները նույն վերաբերում է նաև մյուս խոնարհալևների բայերին:

Ներդարման

Եզակի ք.

1-ին ք.	շարձեցից	(շարժելու նմ,	շարժեմ,	կշարժեմ,
2-րդ »	շարձեսցես	(շարժելու նա,	շարժես,	կշարժես,
3-րդ »	շարձեսցիս	(շարժելու է,	շարժիս,	կշարժի,
				պիտի շարժեմ)
				պիտի շարժես)
				պիտի շարժի)

- 1-ին դ. վազնցից (վազնու հմ, վազնմ, կվազնմ, պխտի վազնմ)
 2-րդ » վազնացես (վազնու հս, վազնս, կվազնս, պխտի վազնս)
 3-րդ » վազնացի (վազնու է, վազնի, կվազնի, պխտի վազնի)
- 1-ին դ. գտից (գտնելու հմ, գտնեմ, կգտնեմ, պխտի գտնեմ)
 2-րդ » գտցես (գտնելու հս, գտնես, կգտնես, պխտի գտնես)
 3-րդ » գտցի (գտնելու է, գտնի, կգտնի, պխտի գտնի)
- 1-ին դ. իջից (իջնելու հմ, իջնեմ, կիջնեմ, պխտի իջնեմ)
 2-րդ » իջցես (իջնելու հս, իջնես, կիջնես, պխտի իջնես)
 3-րդ » իջցի (իջնելու է, իջնի, կիջնի, պխտի իջնի)

Հոգնակի ք.

- 1-ին դ. շարձացուք (շարձելու հնք, շարձենք, կշարձենք,
 2-րդ » շարձաչիք (շարձելու հք, շարձեք, կշարձեք,
 3-րդ » շարձացնիք (շարձելու հն, շարձեն, կշարձեն,

պխտի շարձենք)
 պխտի շարձեք)
 պխտի շարձեն)

- 1-ին դ. վազնացուք (վազնու հնք, վազնեք, կվազնեք,
 2-րդ » վազնաչիք (վազնու հք, վազնեք, կվազնեք,
 3-րդ » վազնացնիք (վազնու հն, վազնե, կվազնե,

պխտի վազնեք)
 պխտի վազնեք)
 պխտի վազնեք)

- 1-ին դ. գացուք (գանելու հնք, գանենք, կգանենք,
 2-րդ » գաչիք (գանելու հք, գանեք, կգանեք,
 3-րդ » գացնիք (գանելու հն, գանեն, կգանեն,

պխտի գանենք)
 պխտի գանեք)
 պխտի գանենք)

- 1-ին դ. իջցուք (իջնելու հնք, իջնենք, կիջնենք, պխտի իջնենք)
 2-րդ » իջչիք (իջնելու հք, իջնեք, կիջնեք, պխտի իջնեք)
 3-րդ » իջցնիք (իջնելու հն, իջնեն, կիջնեն, պխտի իջնեն)

Կրավորածև

Նգակի ք.

- 1-ին դ. շարձացայց (շարձվելու հմ, շարձվեմ, կշարձվեմ,
 2-րդ » շարձացայս (շարձվելու հս, շարձվես, կշարձվես,
 3-րդ » շարձացայի (շարձվելու է, շարձվի, կշարձվի,

պխտի շարձվեմ)
 պխտի շարձվես)
 պխտի շարձվի)

- 1-ին դ. գաայց (գտնվելու հմ, գտնվեմ, կգտնվեմ,
 2-րդ » գացայս (գտնվելու հս, գտնվես, կգտնվես,
 3-րդ » գացայի (գտնվելու է, գտնվի, կգտնվի,

պխտի գտնվեմ)
 պխտի գտնվես)
 պխտի գտնվի)

Հոգնակի ք.

- 1-ին դ. շարձացուք (շարձվելու հնք, շարձվենք, կշարձվենք,
 2-րդ » շարձաչիք (շարձվելու հք, շարձվեք, կշարձվեք,
 3-րդ » շարձացնիք (շարձվելու հն, շարձվեն, կշարձվեն,

պխտի շարձվենք)
 պխտի շարձվեք)
 պխտի շարձվեն)

- 1-ին դ. գացուք (գանվելու հնք, գանվենք, կգանվենք,
 2-րդ » գաչիք (գանվելու հք, գանվեք, կգանվեք,
 3-րդ » գացնիք (գանվելու հն, գանվեն, կգանվեն,

պխտի գանվենք)
 պխտի գանվեք)
 պխտի գանվեն)

Վազնի և իջանի բաղբը չհզու սեռի հն, կրավորածև չհն-
 խոնարհումս:

Ե խոնարհում

§ 264. Այս շփոթումիս ստականոց պարզ և ահ ամանց
 անկյոց բաղբը խոնարհում են միայն կրավորածև, իսկ և հ
 ամանց անկյոցները, որոնք անցյալ կատարյալի հիմքում և թույլ
 բաղադրիչ անկյոց բաղբ, խոնարհում են խառն անոյց

Կրավորաձև

Եզակի բ.

- 1-ին դ. նայեցայց (նայելու եմ, նայեմ, կնայեմ, պիտի նայեմ)
- 2-րդ » նայեցալիս (նայելու ես, նայես, կնայես, պիտի նայես)
- 3-րդ » նայեցի (նայելու է, նայի, կնայի, պիտի նայի)

Հոգնակի բ.

- 1-ին դ. նայեցուք (նայելու ենք, նայինք, կնայինք,
 - 2-րդ » նայեցիք (նայելու եք, նայիք, կնայիք,
 - 3-րդ » նայեցիցն (նայելու են, նային, կնային,
- պիտի նայինք)
պիտի նայիք)
պիտի նային)

Եզակի բ.

- 1-ին դ. անկայց (ընկնելու եմ, ընկնեմ, կընկնեմ, պիտի ընկնեմ)
- 2-րդ » անկցիս (ընկնելու ես, ընկնես, կընկնես, պիտի ընկնես)
- 3-րդ » անկցի (ընկնելու է, ընկնի, կընկնի, պիտի ընկնի)

Հոգնակի բ.

- 1-ին դ. անկցուք (ընկնելու ենք, ընկնինք, կընկնինք,
 - 2-րդ » անկցիք (ընկնելու եք, ընկնիք, կընկնիք,
 - 3-րդ » անկցիցն (ընկնելու են, ընկնին, կընկնին,
- պիտի ընկնինք)
պիտի ընկնիք)
պիտի ընկնին)

Խառն

Եզակի բ.

- 1-ին դ. բռեայց (բռնելու եմ, բռնեմ, կբռնեմ, պիտի բռնեմ)
 - 2-րդ » բռիցես (բռնելու ես, բռնես, կբռնես, պիտի բռնես)
 - 3-րդ » բռիցե (բռնելու է, բռնի, կբռնի, պիտի բռնի)
 - 1-ին դ. մարտայց (մարտնչելու եմ, մարտնչեմ, կմարտնչեմ,
 - 2-րդ » մարտիցես (մարտնչելու ես, մարտնչես, կմարտնչես,
 - 3-րդ » մարտիցե (մարտնչելու է, մարտնչի, կմարտնչի,
- պիտի մարտնչեմ)
պիտի մարտնչես)
պիտի մարտնչի)

Հոգնակի բ.

- 1-ին դ. բռիցուք (բռնելու ենք, բռնինք, կբռնինք, պիտի բռնինք)
- 2-րդ » բռիցիք (բռնելու եք, բռնիք, կբռնիք, պիտի բռնիք)
- 3-րդ » բռիցեն (բռնելու են, բռնին, կբռնին, պիտի բռնին)

- 1-ին դ. մարտիցուք (մարտնչելու ենք, մարտնչինք, կմարտնչինք,
 - 2-րդ » մարտիցիք (մարտնչելու եք, մարտնչիք, կմարտնչիք,
 - 3-րդ » մարտիցեն (մարտնչելու են, մարտնչին, կմարտնչին,
- պիտի մարտնչինք)
պիտի մարտնչիք)
պիտի մարտնչին)

§ 265.

Ա. խոնարհում

Ներդրածան

Եզակի բ.

- 1-ին դ. աղացից (աղալու եմ, աղամ, կաղամ, պիտի աղամ)
- 2-րդ » աղացես (աղալու ես, աղաս, կաղաս, պիտի աղաս)
- 3-րդ » աղացե (աղալու է, աղա, կաղա, պիտի աղա)
- 1-ին դ. մնացից (մնալու եմ, մնամ, կմնամ, պիտի մնամ)
- 2-րդ » մնացես (մնալու ես, մնաս, կմնաս, պիտի մնաս)
- 3-րդ » մնացե (մնալու է, մնա, կմնա, պիտի մնա)

Հոգնակի բ.

- 1-ին դ. աղացուք (աղալու ենք, աղանք, կաղանք, պիտի աղանք)
- 2-րդ » աղացիք (աղալու եք, աղասք, կաղասք, պիտի աղասք)
- 3-րդ » աղացեն (աղալու են, աղան, կաղան, պիտի աղան)
- 1-ին դ. մնացուք (մնալու ենք, մնանք, կմնանք, պիտի մնանք)
- 2-րդ » մնացիք (մնալու եք, մնասք, կմնասք, պիտի մնասք)
- 3-րդ » մնացեն (մնալու են, մնան, կմնան, պիտի մնան)

Կրավորածև

Եզակի բ.

- 1-ին գ. աղացայց (աղացվելու հմ, աղացվեմ, կաղացվեմ,
 2-րդ ք աղացցիս (աղացվելու հս, աղացվես, կաղացվես,
 3-րդ ք աղացցի (աղացվելու է, աղացվի, կաղացվի,

պիտի աղացվեմ)
 պիտի աղացվես)
 պիտի աղացվի)

- 1-ին գ. գողացայց (գողանալու հմ, գողանեմ, կգողանամ,
 2-րդ ք գողացցիս (գողանալու հս, գողանաս, կգողանաս,
 3-րդ ք գողացցի (գողանալու է, գողանի, կգողանի,

պիտի գողանեմ || նույնը՝ կրավորական նշ.)
 պիտի գողանաս || նույնը՝ կրավորական նշ.)
 պիտի գողանա || նույնը՝ կրավորական նշ.)

- 1-ին գ. զարմացայց (զարմանալու հմ, զարմանեմ, կզարմանամ,
 2-րդ ք զարմացցիս (զարմանալու հս, զարմանաս, կզարմանաս,
 3-րդ ք զարմացցի (զարմանալու է, զարմանա, կզարմանա,

պիտի զարմանեմ)
 պիտի զարմանաս)
 պիտի զարմանա)

Հոգնակի բ.

- 1-ին գ. աղացցուք (աղացվելու ենք, աղացվե՞նք, կաղացվե՞նք,
 2-րդ ք աղացցիք (աղացվելու ենք, աղացվե՞ք, կաղացվե՞ք,
 3-րդ ք աղացցին (աղացվելու են, աղացվե՞ն, կաղացվե՞ն,

պիտի աղացվե՞նք)
 պիտի աղացվե՞ք)
 պիտի աղացվե՞ն)

- 1-ին գ. զողացցուք (զողանալու ենք, զողանե՞նք, կզողանե՞նք,
 2-րդ ք զողացցիք (զողանալու ենք, զողանե՞ք, կզողանե՞ք,
 3-րդ ք զողացցին (զողանալու են, զողանե՞ն, կզողանե՞ն,

պիտի զողանե՞նք || նույնը՝ կրավ. նշ.)
 պիտի զողանեք || նույնը՝ կրավ. նշ.)
 պիտի զողանեն || նույնը՝ կրավ. նշ.)

- 1-ին գ. զարմացուք (զարմանալու ենք, զարմանե՞նք,
 2-րդ ք զարմացիք (զարմանալու ենք, զարմանե՞ք,
 3-րդ ք զարմացին (զարմանալու են, զարմանե՞ն,

կզարմանե՞նք, պիտի զարմանե՞նք)
 կզարմանեք, պիտի զարմանեք)
 կզարմանեն, պիտի զարմանան)

Գողանալ բայը ներգործական սեռի անձնադար բայ է և ըստ կանոնի խոնարհում է կրավորածև, խոնարհան տրայինոյ ձևով այս բայը կարող է աբսոլուտակն և՛ ներգործակն, և՛ կրավորական սեռի խմատ, այսպես՝ զողացցի—զողանալու է || գողացցվելու է, զուգանա || զողացվի, կզողանա || կզողացվի, պիտի գողանա || պիտի զողացվի:

Մնալ բայը կազմովյալս պարզ բայ է և որպես աղային/ն ըստ կանոնի խոնարհում է ներգործածև, իսկ ջանի որ չէզք սեռի է, սուսի այլևս կրավորածև չի խոնարհում:

§ 286.

Ու. խոնարհում

Ներբորածև

Եզակի բ.

- 1-ին գ. կիղից (այրելու հմ, այրեմ, կայրեմ, պիտի այրեմ)
 2-րդ ք կիղցես (այրելու հս, այրես, կայրես, պիտի այրես)
 3-րդ ք կիղցե (այրելու է, այրի, կայրի, պիտի այրի)

Հոգնակի բ.

- 1-ին գ. կիղցուք (այրելու ենք, այրե՞նք, կայրե՞նք,
 2-րդ ք կիղցիք (այրելու ենք, այրե՞ք, կայրե՞ք,
 3-րդ ք կիղցեն (այրելու են, այրե՞ն, կայրե՞ն,

պիտի այրե՞նք)
 պիտի այրե՞ք)
 պիտի այրե՞ն)

Կրավորման

նզակի ք.

- 1-ին դ. կիզայց (այլովելու հմ, այլովեմ, կայլովեմ, պիտի այլովեմ)
- 2-րդ > կիզցիս (այլովելու հս, այլովես, կայլովես, պիտի այլովես)
- 3-րդ > կիզցի (այլովելու է, այլովե, կայլովե, պիտի այլովե)

- 1-ին գ. զեռայց (տաքանալու հմ, տաքանամ, կտաքանամ,
- 2-րդ > զեռցիս (տաքանալու հս, տաքանաս, կտաքանաս,
- 3-րդ > զեռցի (տաքանալու է, տաքանա, կտաքանա,

պիտի տաքանամ)
 պիտի տաքանաս)
 պիտի տաքանա)

Հոգեակի ք.

- 1-ին գ. կիզցուք (այլովելու ենք, այլովենք, կայլովենք,
- 2-րդ > կիզքիք (այլովելու եք, այլովեք, կայլովեք,
- 3-րդ > կիզցին (այլովելու են, այլովին, կայլովին,

պիտի այլովենք)
 պիտի այլովեք)
 պիտի այլովին)

- 1-ին դ. զեռցուք (տաքանալու ենք, տաքանանք, կտաքանանք,
- 2-րդ > զեռքիք (տաքանալու եք, տաքանաք, կտաքանաք,
- 3-րդ > զեռցին (տաքանալու են, տաքանան, կտաքանան,

պիտի տաքանանք)
 պիտի տաքանաք)
 պիտի տաքանան)

ՄԱՆՈՔՈՒԹՅՈՒՆ.— Կիզուլ բայը քանի որ կազմութամբ պարզ է, ուստի և խոնարհում է ներդրածան, իսկ քանի որ միաժամանակ ներդրածանն սեռի է, ըստ պահանջի խոնարհում է նաև կրավորանք՝ ստանալով կրավորական սեռի իմաստ: Չնայելով ըստ որպես ամանցավոր բայ խոնարհում է կրավորանքն ու այս ձևով էլ պահպանում է շեղոք սեռի իմաստը:

եռան

նզակի ք.

- 1-ին դ. գարբեայց (արթնանալու հմ, արթնանամ, կարթնանամ,
- 2-րդ > գարբիցես (արթնանալու հս, արթնանաս, կարթնանաս,
- 3-րդ > գարբիցե (արթնանալու է, արթնանա, կարթնանա,

պիտի արթնանամ)
 պիտի արթնանաս)
 պիտի արթնանա)

Հոգեակի ք.

- 1-ին գ. գարբիցուք (արթնանալու ենք, արթնանանք,
- 2-րդ > գարբիքիք (արթնանալու եք, արթնանաք,
- 3-րդ > գարբիցեն (արթնանալու են, արթնանան,

կարթնանանք, պիտի արթնանանք)
 կարթնանաք, պիտի արթնանաք)
 կարթնանան, պիտի արթնանան)

ԲՈՒՆ ՀՐԱՄԱՆԱԿԱՆ (ՀՐԱՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ ՆԵՐԿԱՆ)

§ 267. Բուն հրամայականը (հրամայական եղանակի ներկան) լիմստով համապատասխանում է աշխարհաբարի բուն հրամայականին: Այն ներդրածանն և կրավորանն վերջավորութուններ՝ 2-րդ դեմքի համար (մյուս դեմքերը չունի):

§ 268. Ներգործանն խոնարհումն նզակի քվի 2-րդ դեմքում բայը եօր վերջավորություն չի ստանում: Անցյալ կատարյալի արմատական հիմքը շեշտի տակ գրոշում է հրամայական ներկա, օրինակ՝ ելանել, անցյալ կատարյալի հիմք՝ ել, բուն հրամ. ներկա (նզ. թ.)՝ ել, անցանել—անց, հասանել—հաս, տեսանել—տես, մտանել—մտա, հեղալ—հեղ, գննուլ—գնն, լիզուլ—լիզ, կիզուլ—կիզ, ցնելուլ—ցնել և այլն: Բաղադրյալ-ցուցական հիմքն այստեղ հանդես է դալիս բազադրելի ց հնչուտի անկումով, օրինակ՝ գրել, կատ. հիմք՝ գրեաց, բուն հրամ.՝ գրեա՛մ, կազմել—կազմեա՛մ, կարգիլ—կարգեա՛մ, սիրել—սիրեա՛մ, աղալ—կատ. հիմք՝ աղաց, բուն

հրատ՝ աղան, անաւալ—անաս՝, կարգալ (—կանչել) —կարգա՝, աւել—ասա՝, գիտան—գիտա՝ կամ գիտեա՝, մերկիւլ—մերկա՝ կամ մերկեա՝, ընկնուալ—ընկեա՝ և այլն:

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Այն հիմքի ց-ն արմատական հնչյուն է կամ արմատի սարբերակի մեջ է մտնում՝ ձուլվելով նրան, այս դեպքում պահպանվում է, ինչպես՝ բանալ—բաց, թանալ—թաց, իտալ—լից, իտալ—խից, Արապեա էլ՝ ալ—լաց, կալ (—մալ, կանգնել)—կա՛ց, կեալ (—ապրել)—կեա՛ց:

Բառնալ և դառնալ բայերում պահպանվում է և ֆորիկառը՝ բա՛րմ (Պարսմալ), զա՛րմ (Պարսմալ): Դառնալ բայը, սակայն, հիմնական խոնարհում է կրավորական՝ զարմե՛ր:

Ներգործան խոնարհման հոգնակի քվի 2-րդ դեմքի վերջավորությունն է—կը, որը ավելանում է յուրի անցյալ կատարյալի հիմքի վրա, օրինակ՝ գրեաց + էք—գրեցե՛ք, կարգեաց + էք—կարգեցե՛ք, կարգեաց + էք—կարգեցե՛ք, սահաց + էք—սահեցե՛ք, սիրեաց + էք—սիրեցե՛ք, սպաց + էք—սպեցե՛ք, սանաց + էք—սանեցե՛ք, կարգաց + էք—կարգացե՛ք, սասաց + էք—սասեցե՛ք, գիտաց + էք—գիտեցե՛ք, մերկաց + էք—մերկեցե՛ք, ընկեաց + էք—ընկեցե՛ք, անց + էք—անցե՛ք, ել + էք—ելե՛ք, հաս + էք—հասե՛ք, սես + էք—սեսե՛ք, մատ + էք—մատե՛ք, զեն + էք—զենե՛ք, կեղ + էք—կեղե՛ք, թող + էք—թողե՛ք, ճեղ + էք—ճեղե՛ք, ցիլ + էք—ցիլե՛ք և այլն:

§ 209. Կրավորական խոնարհման եզակի քվի 2-րդ դեմքում հանդես է գալիս իր վերջավորությունը, որը գրվում է անցյալ կատարյալի հիմքի վրա, օրինակ՝ սես + իր—սեսի՛ր (—սեսե՛ր—վի՛ր): Հէչ + իր—չեցի՛ր, թող + իր—թողի՛ր (—թողե՛ր—վի՛ր), ճեղ + իր—ճեղի՛ր (—ճեղե՛ր—վի՛ր), աղաց + իր—աղացի՛ր (—աղացե՛ր), հեռաց + իր—հեռացի՛ր և այլն: Իր վերջավորության ստացումը հնչյուն կատարյալի հիմքում ի թույլ քաղաքիչ ունեցող բայերի հիշյալ քաղաքիչը դուրս է ընկնում, օրինակ՝ թաքի + իր—թաքի՛ր, փախի + իր—փախի՛ր, մածի + իր—մածի՛ր, ցասի + իր—ցասի՛ր և այլն:

Բուն հրամայականի եզակի թվի 2-րդ դեմքի կրավորական իր վերջավորությունը չի գրվում և խոնարհման պարզ բայերի (որոնք միայն կրավորական խոնարհում ունեն) և ն խոնարհման այն պարզ բայերի կատարյալի հիմքի վրա, որոնք ըստ պահանջի խոնարհվում են նաև կրավորական (ներգործական սեռի բայեր, որոնք ստանում են կրավորական սեռի նշանակություն): Արգելս այդպիսի

գիմավոր ևն այդ բայերի համար ծառայում է նրանց անցյալ կատարյալի շեջաված հիմքը (առանց և ֆորիկառի անկման), օրինակ՝ բազմել (բազմիմ)—բազմեց՛ց, խորհել (խորհիմ)—խորհեաց, կամել (կամիմ)—կամեաց, գրել—գրեաց, սիրել—սիրեաց և այլն: Ի խոնարհման պարզ բայերից բացառվելն է կազմում նաև ի նոսրիմ) բայը, որը եզակի թվում լինում է նի՛ստ:

Կրավորական խոնարհման հոգնակի քվի 2-րդ դեմքում հանդես են գալիս—այք կամ—արուք վերջավորությունները, որոնք գրվում են անցյալ կատարյալի հիմքի վրա, օրինակ՝ գրել, կաս, հիմք՝ գրեաց + այք || արուք—գրեցա՛յք || գրեցարո՞՞ք՝, կարգեաց + այք || արուք—կարգեցա՛յք || կարգեցարո՞՞ք, սիրեաց + այք || արուք—սիրեցա՛յք || սիրեցարո՞՞ք, սես + այք || արուք—սեսա՛յք || սեսարո՞՞ք, սպաց + այք || արուք—սպացա՛յք || սպացարո՞՞ք, սանաց + այք || արուք—սանացա՛յք || սանացարո՞՞ք, կարգաց + էք—կարգացե՛ք || կարգացարո՞՞ք, սասաց + էք—սասացե՛ք, գիտաց + էք—գիտացե՛ք, մերկաց + էք—մերկացե՛ք, ընկեաց + էք—ընկեցե՛ք, անց + էք—անցե՛ք, ել + էք—ելե՛ք, հաս + էք—հասե՛ք, սես + էք—սեսե՛ք, մատ + էք—մատե՛ք, զեն + էք—զենե՛ք, կեղ + էք—կեղե՛ք, թող + էք—թողե՛ք, ճեղ + էք—ճեղե՛ք, ցիլ + էք—ցիլե՛ք և այլն:

Անցյալ կատարյալի հիմքում ի թույլ քաղաքիչ ունեցող բանական հոգնակի թվի այս վերջավորությունները ևն փոխություն են կրում. —այք վերջավորությունից տառը ի թույլ քաղաքիչը վերածվում է նի, իսկ—արուք վերջավորության մեջ ձուլվում է ա ձուլնավորին, ապալ ն, այսպիսով, բայն ունենում է—այք կամ—ներուք վերջավորություններ, օրինակ՝ թաքի + այք || արուք—թաքարո՞՞ք || թաքարո՞՞ք, փախի + այք || արուք—փախարո՞՞ք || փախարո՞՞ք, մածի + այք || արուք—մածարո՞՞ք || մածարո՞՞ք, ցասի + այք || արուք—ցասարո՞՞ք || ցասարո՞՞ք և այլն:

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Ընդհանրի թվում—ներուք վերջավորությունն են ստանում ի խոնարհման ան անանց ունեցող բայերից անկանել և ազանել բայերի՝ անկերո՞՞ք (փոխ. անկալք կամ անկարո՞՞ք), աչերո՞՞ք (նաև՝ աչարո՞՞ք):

Սր վերջավորություններից բոլոր գործածության լայն տարածված սեռերի է—արուք ևնը՝ ծանանավոր բայերի մեջ—այք վերջավորությունը հագրագիտ է հանդես գալիս:

Բարբի խոնարհումն ըստ մեկերի բուն հրամայականում ետ հասարակում է §§ 247—252-ում շարադրված կանոնների համաձայն, ինչպես այդ տեղի է անհնամ անցյալ կատարել և երկրորդ ապառ- նի ժամանակներում:

Այդ օրինակներով ցույց տանք բուն հրամայականի պատկերը ըստ առանձին խոնարհումների:

§ 270.

Ե խոնարհում

Ներդրածն

Եզակի ք.

Հոգնակի ք.

շարժեա՝ (շարժի՛ր)

շարժեցե՛ք (շարժեցե՛ք)

վազեա՝ (վազի՛ր)

վազեցե՛ք (վազեցե՛ք)

գի՛ւս (գաի՛ր)

գաե՛ք (գաե՛ք)

Էջ՝ (իջի՛ր)

իջե՛ք (իջե՛ք)

Կրավորանն

շարժեա՛ց (շարժի՛ր)

շարժեցա՛յք կամ շարժեցարո՛ւք
(շարժեցե՛ք)

գաի՛ր (գաե՛ք)

գաա՛յք կամ գաալա՛ր
(գաե՛ք)

2ևդոք սևոի բալերը (վազեւ, իջանել) կրավորանն շին խոնարհվում:

ՅԱՆՆՈՒՌՈՒԹՅՈՒՆ.— Ե լծորդութիւնն ալն պարզ բալերը, որոնք անցյալ կատարելի հիմքի կազմութիւնք բաղառութիւնն են կազմում, ալսինքն անցյալեան հիմքն են, բուն հրամայականում խոնարհվում են նոյն լծորդութիւնն ամանցավոր բալերի օրինակով, այսպես՝ ամիլ—ա՛մ, ամէ՛ք, բերել—բե՛ր բերե՛ք, հանել—հա՛ն, հանե՛ք, հեղուակիլ—հեղա՛րս, հեղուակե՛ք համբերել—համբե՛ր, համբերե՛ք, հա՛ն համբերեա՛, համբերեցե՛ք: Ներդրածականները ըստ պատմանի կարող են խոնարհվել նաև կրավորանն, դարձյալ ամանցավոր բալերի օրինակով:

§ 271.

Ե խոնարհում

Կրավորանն

Եզակի ք.

Հոգնակի ք.

հայեա՛ց (հայի՛ր)

հայեցա՛յք կամ հայեցարո՛ւք (հայեցե՛ք)

անկի՛ր (ընկի՛ր)

անկերո՛ւք (ընկե՛ք)

ուսի՛ր (սովորի՛ր)

ուսա՛յք կամ ուսարո՛ւք (սովորեցե՛ք)

բոի՛ր (խոի՛ր)

բանա՛յք կամ բաներո՛ւք (խոե՛ք)

մարտի՛ր (մարտնչի՛ր)

մարտեա՛յք կամ մարտերո՛ւք (մարտնչեցե՛ք)

Ի խոնարհմանն պարզ բալերից շատերը եզակի թվում հանդես են գալիս նաև հիմքի նազ բաղադրելից ց աֆրիկատի անկումով (Ե խոնարհմանն պարզ բալերի ներդրածն խոնարհմանն նման), օրինակ՝ հանիմ (—հալմանել, ախորժել, սիրել, հաշտել)—հանանց կամ հանեա՛, խոսիմ—խոսանց կամ խոսեա՛, համարիմ—համարեա՛ց կամ համարեա՛, նալիմ—նալանց կամ նալեա՛, սղորդիմ—սղորդանց կամ սղորդեա՛ և այլն:

§ 272.

Ե խոնարհում

Ներդրածն

Եզակի ք.

Հոգնակի ք.

աղա՛ (աղա՛)

աղացե՛ք (աղացե՛ք)

մնա՛ (մնա՛)

մնացե՛ք (մնացե՛ք)

Կրավորանն

աղացի՛ր (աղացի՛ր)

աղացա՛յք կամ աղացարո՛ւք
(աղացե՛ք)

գողացի՛ր (գողացի՛ր || գողացի՛ր)

գողացա՛յք կամ գողացարո՛ւք
(գողացե՛ք || գողացե՛ք)

գարմացի՛ր (գարմացի՛ր)

գարմացա՛յք կամ գարմացարո՛ւք
(գարմացե՛ք)

¹ Ունենում է նաև հայա՛ մեք:

Մնաց բայը չեզոք սեռի է և կրավորաձև չի խոնարհվում, իսկ գողանայ բայը խոնարհվում է միայն կրավորաձև և այստեղ ես այդ նույն ձևով արտահայտում է և՛ ներդրմանը, և՛ կրավորական սեռի հշանակաթյուն:

ՄԱՆՈՒՅՈՒՄՆԻՅՈՒՆ, 1.—Քրայ, յուսայ, փուքայ պարզ բալերը, որ ընդհանրապես անցյալ կատարյալի հիմքից կազմվող ձևերում կրավորաձև են խոնարհվում, բուն հրամայականի եզակի թվի 2-րդ զեմքում լինում են ներդրման՝ զթա՛, բուն, փաթա՛ս: Անկախ սեռից կրկնաձև խոնարհում ունեցող պարզ բալերը նույնպես (§ 250) այստեղ եզակի թվում սովորաբար ներդրման են խոնարհվում՝ զտղալ—զոդա՛, զհաալ—զետա՛, խակալ—խակա՛, հոգալ—հոգա՛, սղրալ—սղրա՛, սրտալ—սրտա՛, ցնծալ—ցնծա՛ և այլն, բայց հանդիպում է նաև կրավորաձև խոնարհում, օրինակ՝ գոտալ—գոտացի՛ր, ջանալ—ջանացի՛ր (կա նաև ջանա՛ ձևը): Հոգնակի թվում սրանք միայն կրավորաձև են խոնարհվում՝ զթացալք կամ զթացարո՛ւք, զետացալք կամ զետացարո՛ւք, հոդացալք կամ հոդացարո՛ւք, սղրացալք կամ սղրացարո՛ւք, սրտացալք կամ սրտացարո՛ւք և այլն: Բացառություն է կազմում ցնծալ բայը, որն ունենում է ներդրման զերշավորակաթյուն՝ ցնծացե՛ք:

ՄԱՆՈՒՅՈՒՄՆԻՅՈՒՆ, 2.—Ա խոնարհման անանցավոր բալերից մի քանիսը բուն հրամայականի եզակի թվի 2-րդ զեմքում ունենում են գուգահնո ձևեր, օրինակ՝ ընթանալ—ընթացի՛ր || ընթաց || ընթա՛, խոնացալ—խոնա՛ց || խոնացի՛ր, մոռանալ—մոռացի՛ր || մոռա՛ց: Հոգնակի թվում խոնարհվում են բառ կանոնի, այսինքն կրավորաձև՝ ընթացալք կամ ընթացարո՛ւք, խոնացալք կամ խոնացարո՛ւք, մոռացալք կամ մոռացարո՛ւք:

§ 273.

Ու խոնարհում

Ներդրման

եզակի բ.

Հոգնակի բ.

կե՛զ (այրե՛ր)

կիզե՛ք (արեցե՛ք)

Կրավորաձև

եզակի բ.

Հոգնակի բ.

կիզիք (այրգե՛ր)

կիզայք կամ կիզարո՛ւք

(արվեցե՛ք)

չնոխիք (տաքացե՛ր)

չնոխայք կամ չնաարո՛ւք

(տաքացե՛ք)

զարդիք (արթնացե՛ր)

զարդեալք կամ զարդերո՛ւք

(արթնացե՛ք)

ՀՐԻՊՈՒՂԱԿԱՆ ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ (ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԿԻ ԱՊԱՆԻՅԷ)

§ 274. Հորդորական հրամայականը կամ հրամայական եղանակի սպասմին բուն հրամայականի (հրամայական եղանակի ներքև) համեմատաբեժամբ իմաստով օպիչի մեղով բնույթ ունի և նրանով արտահայտված գործողության կատարումը նկատի է առնվում համեմատաբար ուշ ժամանակում:

Հորդորական հրամայականը աշխարհաբարում թարգմանվում է բղձական, պայմանական, հարկադրական ապաստիններիով՝ հրամայական շեշտով կամ կարելի է թարգմանել նաև հրամայականով, օրինակ՝ զբեռչի՛ր—զբե՛ս, կրե՛ս, պիտի զբե՛ս, որի՛ր և... մատովք և արամաթեամբ որզես ձեզի՛ր: (Եզդիկ, 1, ԺԷ, էջ 81)՝ Յավորով և արամաթեամբ որզի՛նք կե՛նես: ... Գիտացի՛ր՝ զի որ որ հասանել ինրի՛րն Հայոց, զետն ձայն ստե ընդ ջեզ...» (Բուգ., IV, ԾԳ, էջ 252)՝ Իժացի՛ր, իմացած եղի՛ր որ օրը հասնի Հայոց աշխարհը, նույն ձևով կիտաի քեզ հետ: «Տեսչի՛ր յորժամ լարտենացի, այսպ զիտացես զես կատարածի զորս» (Եզդիկ, 1, էջ 15)՝ Կուսանե՛ս նոր կանաչի՛ի, այսպ կիմանաս զրա վախճանը:

ՄԱՆՈՒՅՈՒՄՆԻՅՈՒՆ.— Փերովաններից ոմանք հորդորական հրամայականն առնաաբարակ չեն ընդունում, իսկ ոմանք էլ վերը նշված ձևերը համարում են ստորագառական եղանակի ձևերի ատրիբուտներ:

§ 275. Հորդորական հրամայականը կազմվում է երկրորդ սպասմանի ժամանակի հոգնակի թվի ներկրոյ զեմքից, որի վերջագործության ք հնչյունը եզակի թվում փոխարինվում է ր-ով, իսկ

§ 276. Ե խոնարհում

եզակի բ.	Հոգնակի բ.
շարմազի՛ր	շարմաշի՛ք
վագնաշի՛ր	վագնաջի՛ք
գաշի՛ր	գաջի՛ք
իշի՛ր	իջի՛ք

§ 277. Ե խոնարհում

նայնաշի՛ր	նայնաջի՛ք
անկշի՛ր	անկջի՛ք
քաիշի՛ր	քաիջի՛ք
մարտիշի՛ր	մարտիջի՛ք

§ 278. Ա խոնարհում

աղասաշի՛ր	աղասաշի՛ք
մնասաշի՛ր	մնասաշի՛ք
զարմասաշի՛ր	զարմասաշի՛ք
գողասաշի՛ր	գողասաշի՛ք

§ 279. Ա խոնարհում

կիզի՛ր	կիզի՛ք
ջնաշի՛ր	ջնաշի՛ք
զարբիշի՛ր	զարբիշի՛ք

ԱՆՅՅԱԿ ԳՆՐԱԾՑ

§ 280. Գրարարի անցյալ զերբայը ձևավորվում է -նալ զերբայական մասնիկի միջոցով, որը զբովում է զլեռնայնության անցյալ կատարյալի ե մասամբ էլ ներկայի հիմքի վրա, որինսով՝ մասցեալ, աղաղեալ, գարմացեալ, գողացեալ, հեռացեալ, մոռացեալ (Ս. խոնարհում), արգելեալ, թողեալ, կիզեալ, ճեղգեալ, ճեղգնեալ, ջնհեալ (Ա խոնարհում), արկեալ, գանեալ, իջեալ, լուցեալ, սևեալ (Ե խոնարհում), անկեալ, մեալ, ուսեալ, անեալ (Ե խոնարհում) և այլն։

Ե և Ի խոնարհումները պարզ բայերի անցյալ զերբայը կազմվում է և՛ կատարյալի, և՛ ներկայի հիմքերից, այսպես՝ զբեմ—զբեմեալ և զբեցեալ, սիրեմ—սիրեալ և սիրեցեալ, ալրեմ—ալրեալ և ալրեցեալ, կարծեմ—կարծեալ և կարծեցեալ, հաշեմ—հաշեալ և հաշեցեալ, բնակեմ—բնակեալ և բնակեցեալ և այլն։

Այս կարգի մի շարք բայերի անցյալ զերբայը կազմվում է միայն անցյալ կատարյալի հիմքից, զբանջից են՝ աղաչել—աղաչեցեալ, անել—անեցեալ, նշել—նշեցեալ (Ե խոնարհում), հալել—հալեցեալ, կամել—կամեցեալ, նալել—նալեցեալ (Ե խոնարհում)։

ԻՄԱՆՈՒՅՈՒԹՅՈՒՆ.— Վերականգնելը սովորաբար այս կարգի բայերի հետ հիշատակում են նաև կոչել բայը, սակայն որս անցյալ զերբայը տեղ-տեղ հանդիպում է նաև ներկայի հիմքից կազմված ձևով՝ կոչեալ (հմտ. Բազ., ԻՄ, Ե, էջ 136, ալի՛ V, Գ, էջ 286)։

Անցյալ կատարյալի հիմքում Ի թույլ բաղադրիչ ունեցող բայերի անցյալ զերբայը կազմվում է նրանց պատճառականի կատարյալի հիմքից՝ առաջն՝ երկնել—երկուցեալ, թարչել—թարչացեալ, թռչել—թռչացեալ, կաշել—կատացեալ, կարնել—կորուսեալ, հանգնել—հանդուցեալ, մատչել—մատացեալ, մարանել—մարտացեալ, լարնել—լարացեալ, ալունել—ալուացեալ, զարթնալ—զարթացեալ, խախնալ—խախացեալ, հարթնալ—հարթացեալ, զարթնալ—զարթացեալ, պակնալ—պակացեալ, պշնալ—պշացեալ, սարանալ—սարտացեալ, ցամնալ—ցամացեալ, ցամնալ—ցամացեալ, Բացատթլուն է կազմում քաղցնուլ բայը, որի անցյալ զերբայը լինում է քաղցեալ։

Այս ձևով է կազմվում նաև մեղանչել բայի անցյալ զերբայը՝ մեղացեալ, որը թեև ունի անչ ամանցը, սակայն անցյալ կատարյալի հիմքում ոչ բոլոր զեղջերիում ունի Ի թույլ բաղադրիչ (մեղի)։ Այս ախյի անցյալ զերբայը են ունենում մանչել (որն ունի աչ ամանցը), լսնցանել (=հանցանք գործել, ան ամանցով) և լսանել (=առողջանալ, վեր կենալ, և ամանցով) բայերը՝ ծանացեալ, լսնցուցեալ (երբեմն նաև՝ լսնցեալ), լարացեալ։

§ 281. Գրարարի անցյալ զերբայը լիմասով համապատաս-

խանութ և ժամանակակից գրական հայերենի վաղակատար և հարս-
կատար գեղարվեստին. սա. գեղարվեստի մեկ ժամանկով (—այլ)
ընդհանուր է բոլոր սեփերի համար, բոտ որում ներգործական
սեփի բարբեր ասանց մեակիան փոխօրտ թխն անցյալ գեղարվեստ կա-
րող են արտահայտել ներգործական և կրտսրական սեփի նշանակու-
թյուն, այսպես օրինակ՝ գրեպլ=գրեկ, գրվիկ, գրած, գրված, անսե-
պլ=անեկ, անսեպիկ, անսամ, անսեպած. կազմեպլ=կազմեկ, կազ-
մեպիկ, կազմած, կազմված, ստացեպլ=ստացեկ, ստացեպիկ, ստա-
ցած, ստացված, իսկ չեպցք սեփի բարբեր միայն չեպցք սեփի
իմաստ են արտահայտում, օրինակ՝ հասեպլ=հասեկ, հասած,
անցեպլ=անցեկ, անցած, բազմեպլ=բազմեկ, բազմած, անկեպլ=
ընկեկ, ընկած, գնացեպլ=գնացեկ, գնացած, հետացեպլ=հետացեկ,
հետացած, ցեռեպլ=տացացեկ, տացացած և այլն:

ԵՆԹԱԿԱՅԱԿԱՆ (ԵՆԹԱԿ) ԳՆՐԱՅ

§ 282. Ենթակայական գերբայը զարարի ջերմականության
պատմության մեջ հայտնի է նաև ընդունելություն Ենթկա կամ
ներկա վերբայ անվանումներով:

Այս գերբայը ձևավորվում է գերբայական-ող կամ -օղ
(<ապ) մասնիկներով, որոնք իմաստային որևէ տարբերություն
չունեն. թերևս հնում, նախադրյալն շրջանում, տարբերություն
եղել է, սակայն մեզ հասած զբաղմոր հռչարձաններում չի պահպա-
նվում:

§ 283. Ենթակայական գերբայի կազմության մեջ -ող (օղ)
մասնիկը գրվում է բայի անցյալ կատարյալի, այլն ներկայի հիմ-
քի վրա:

Ե և Ի խոնարհումների պարզ բաշերի ենթակայական գեր-
բայը կազմված է ներկայի հիմքից, օրինակ՝ յաղթող, խնդրող,
սիրող, դեռող, շինող (Ե խոնարհում), խոտող, դեպող (Ի խոնար-
հում), հանդիպում են նաև կատարյալի հիմքից կազմված ձևեր՝
կրթեցող, տառցող (նաև՝ տաող), կամեցող:

Ե և Ի խոնարհումների անանցադար բայերի ենթակայական
գերբայը պահանջադար կազմված է ներկայի և անցյալ կատար-
յալի հիմքից, բայց ավելի շատ՝ անցյալ կատարյալի հիմքից՝
գտանող ը գտող, հարցանող ը հարցող, անանցող ը տեսող, հար-
կանող ը հարող, հասանող ը հասող (Ե խոնարհում), ուսանող ը ու-
սող, մեանող ը մեող (Ի խոնարհում): Նույն պատկերն ունի նաև
պատմասական բայերի ենթակայական գերբայը՝ գարծուցանող ը

|| գարծուցող, գղեցուցանող || գղեցուցող, հասացանող || հատուցող
Մակախ օրանք ավելի շատ հանդիպում են -իչ մասնիկով՝ գորա-
ցուցիչ, գնացուցիչ և այլն:

Ա և Ու խոնարհումների բաշերի ենթակայական գերբայը
կազմված է անցյալ կատարյալի հիմքից, օրինակ՝ բարկացող, գու-
հացող, դառնացող, դալրացող, ընթացող, լացող, խնդացող, գը-
նացող, ստացող, ցանկացող (Ա խոնարհում), ստող, արզևող,
զենող (Ու խոնարհում):

Ա խոնարհման բայերից մի քանիսը գերբայական մասնիկն
ընդունում են ներկայի հիմքի վրա՝ որսալ—որսող, լուսալ—լուսող,
մութալ—մութող, հողալ—հողող: Այս ձևով օրանք գործածվում են
գոյականի իմաստով:

§ 284. Ենթակայական գերբայ չեն ունենում՝

ա) Անցյալ կատարյալի հիմքում ի թույլ բաղադրիչ ունեցող
բայերը, Ա խոնարհման պատկանող չ և Եչ անանց անեցող
բայերը (թուշի, մարտնչի, կորնչի և այլն), ինչպես և Ու խոնարհ-
ման Ե անանց ունեցող մի շարք բայեր (այնտուլ, գարթնուլ, ուս-
նուլ և այլն):

ՄԱՆԱԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Մ. Թորնհայտ մտա կա փախչող ձևը՝
«...խախչողք ի ժառանգութենէն» (|||, ԿԸ, էջ 364):

բ) Կրավորական սեփի բայերը. սիրող—սիրող և ոչ թե սիր-
վող, գովող—գովող և ոչ թե գովվող: Հասարակ բայերը ենթակա-
յական գերբայում հանդես են գալիս միայն ներգործական նշանա-
կությունը, օրինակ՝ մտող—մտող (և ոչ մտվող), դատող—դատող
(և ոչ դատվող):

գ) Ու խոնարհման չեպցք բայերը:

§ 285. Ենթակայական գերբայը զարարում լայն տարածում
չունի, նա սահմանափակ կիրառությունը է հանդես գալիս: Նրա
իմաստը սովորաբար արտահայտվում է այլ միջոցներով: Այդ մի-
ջոցներից են՝

ա) -Իչ մասնիկով կազմվող բայանունական ձևերը, որոնք
հնագույն գերբայական ձևեր են կրել, սակայն գործածվում են ան-
ժական և մասամբ էլ զբաղմունքի իմաստով: Հիշյալ մասնիկով
հանդես են գալիս հատկապես ներգործական սեփի բայերը, օրինակ՝
պրիչ (Եղիկ, I, Բ, էջ 8), սերիչ (Ազոթ, էջ 108), անիթիչ
(Մատթ., Ե, 44), գոիչ, ծնիչ, գնացուցիչ, աղբեցուցիչ, սնուցիչ
և այլն: Այստեղ ևս հասարակ բայերը ներգործական նշանակու-
թյուն ունեն, օրինակ՝ մնիչ—մնող (և ոչ մնվող):

բ) Բայն զիմափոր ձեր որ հարարերական զերանձան հետ առ զեզգում շատ հանախ շարատահայտած հարարերայնի փոխարեն բայն զիմափոր ձեր վրա դրվում է ն հոգը, օրինակ՝ «... Ար շարժին և փոխախի...» (Եզնիկ, 1, Բ, էջ 9)՝ Նա, որ շարժվում է փոխախում է, շարժվողը և փոխախտողը՝ Նույն նախադասության մեջ կարող են գործածվել երկու ձևն էլ, օրինակ՝ «Մնացողն մի՛ խնդրացե, և որ վաճառեն (—վաճառողն) մի՛ ողբացէ» (Եզնիկ, է, 12):

Նկատված է, որ հունարենից կատարված թարգմանությունների մեջ հունարենի համապատասխան զերբայը շատ հանախ թարգմանվել է զիմափոր բայով և հարարերական զերանձամբ:

գ) Դերբայական այլ ձևեր: Աղայնս. ի մասնիկով ազատնի զերբայը ներդրածական նշանակությամբ՝ գործելի—գործող, կրելի—կրող: Այս իմաստով երբևից գործածվում է նաև անցյալ զերբայը, օրինակ՝ «Դուռն իմ բաց էր ամենայն եկկոջ»՝ Իմ գուռը բաց էր բոլոր եկողների համար:

Ենթակարգական զերբային թերին լրացվում է նաև ածանցմամբ, զանազան ածանցներով, օրինակ՝ ալ—այցելու, փոխառու, ուն—չարժան, խոսան, եց—իկ—կրկնակ, ուլ—սեսուջ, օն—գործան և այլն: Սրանք, իհարկե, զերբայական ձևեր չեն, ուրիշ խոսքի մասեր են (գոյական, ածական), սակայն արատահայտում են գործողություն կատարողի, մի բան անողի կամ լինողի իմաստ:

ՊԱՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԻ ԸՆԿՆԱՆՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐԸ ԸՍՏ
ԱՌԱՆՁԻՆ ԽՆԱՂՉՈՒՄՆԵՐԻ

Ե խոճարկում

§ 286. Ա) Պարզ բայի խոնարհման օրինակ՝ սիրել, ներկայի հիմք՝ սիր, անցյալ կատարյալի հիմք՝ սիրաց:

Մտնամական կզանակ

Ներկա

Ներգործան		Կրավորան	
Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
1-ին դ. սիրեմ	սիրեմք	սիրիմ	սիրեմք
2-րդ > սիրես	սիրեք	սիրես	սիրեք
3-րդ > սիրէ	սիրեն	սիրի	սիրին

1-ին դ. սիրէի	սիրեաց		
2-րդ > սիրելիք	սիրելիք	Նույնն է:	
3-րդ > սիրելր	սիրելին		

Անցյալ կատարյալ

1-ին դ. սիրեցի	սիրեցաք	սիրեցայ	սիրեցաք
2-րդ > սիրեցիք	սիրեցէք (իք)	սիրեցար	սիրեցալք
3-րդ > սիրեսց	սիրեցին	սիրեցաւ	սիրեցան

Մտորդասական կզանակ

Առաջին ապառնի

Ներգործան		Կրավորան	
Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
1-ին դ. սիրեցեմ	սիրեցեմք	սիրեցիմ	սիրեցիմք
2-րդ > սիրեցես	սիրեցէք	սիրեցիս	սիրեցիք
3-րդ > սիրեցէ	սիրեցեն	սիրեցի	սիրեցին

Երկրորդ ապառնի

Ներգործան		Կրավորան	
Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
1-ին դ. սիրեցից	սիրեցցաք	սիրեցայց	սիրեցալք
2-րդ > սիրեսցես	սիրեսցիք	սիրեսցիս	սիրեսցիք
3-րդ > սիրեսցէ	սիրեսցեն	սիրեսցի	սիրեսցին

Համայնական կզանակ

Ներկա (բան հրամայական)

Ներգործան		Կրավորան	
Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
2-րդ դ. սիրես	սիրեցէ՛ք	սիրեսցալք	սիրեցարսլք

Ազատնի (Հորդորական հրամայական)

2-րդ դ. սիրեսչի՛ր սիրեսչի՛ք նույնն է:

Արգելականն

2-րդ դ. մի՛ սիրիր մի՛ սիրէ՛ք մի՛ սիրիր մի՛ սիրի՛ք

Ներգործանև

Կրավորանև

Դերբայներ. *անորոշ՝ սիրել սիրել(իլ) նույնը, սիրելի ապանի՛ր սիրելոց (սիրելի) նույնը, սիրելի անցյալ՝ սիրեալ (սիրելցեալ) նույնը, սիրելցեալ ենթակայական՝ սիրող շունի*

Բ) Ածանցավոր բայի խոնարհման օրինակ՝ արկանել, ներկայի հիմք՝ արկան, անցյալ կատարյալի հիմք՝ արկ:

Փահմանական եղանակ

Ներկա

Ներգործանև

Կրավորանև

Եզակի բ.	Հոգնակի բ.	Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ. արկանեմ	արկանեմք	արկանիմ	արկանիմք
2-րդ > արկանես	արկանէք	արկանիս	արկանիք
3-րդ > արկանէ	արկանեն	արկանի	արկանին

Անցյալ անկատար

Ներգործանև

Կրավորանև

Եզակի բ.	Հոգնակի բ.	Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ. արկանէի	արկանէաք		
2-րդ > արկանէիր	արկանէիք	նույնն է:	
3-րդ > արկանէր	արկանէին		

Անցյալ կատարյալ

1-ին դ. արկի	արկաք	արկայ	արկաք
--------------	-------	-------	-------

2-րդ դ. արկեր	արկէք (իք)	արկաք	արկաչք
3-րդ > արկ. էարկ	արկին	արկաւ	արկան

Փտորագտական եղանակ

Առաջին աստանի

Ներգործանև

Կրավորանև

Եզակի բ.	Հոգնակի բ.	Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ. արկանիցեմ	արկանիցեմք	արկանիցիմ	արկանիցիմք
2-րդ > արկանիցես	արկանիցէք	արկանիցիս	արկանիցիք
3-րդ > արկանիցէ	արկանիցեն	արկանիցի	արկանիցին

Երկրորդ աստանի

1-ին դ. արկից	արկցաք	արկուց	արկցաք
2-րդ > արկցես	արկցիք	արկցիս	արկցիք
3-րդ > արկցէ	արկցեն	արկցի	արկցին

Հրամայական եղանակ

Ներկա (բուն հրամայական)

Ներգործանև

Կրավորանև

Եզակի բ.	Հոգնակի բ.	Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
2-րդ դ. արկ	արկէ՛ք	արկի՛ր	արկալք կամ արկարու՛ք

Ազատնի (Հորդորական հրամայական)

2-րդ դ. արկչի՛ր արկչի՛ք նույնն է:

Արգելականն

Ներգործանև

Կրավորանև

Եզակի բ.	Հոգնակի բ.	Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
մի՛ արկաներ	մի՛ արկանէք	մի՛ արկանիր	մի՛ արկանիք

	Ներդրման		Կրավորման
Դերբայներ.	անորոշ՝ սպասելի՝ անցյալ՝ ենթակալական՝	արկանել արկանելոց (լի) արկնալ արկող, արկանող	արկանել (իլ) նախը, արկանելի նախը չունի

§ 287.

Ի խոնարհում

Ա) Պարզ բալի խոնարհման օրինակ՝ բազմել, ներկալի հիմք՝
բազմ, անցյալ կատարյալի հիմք՝ բազմնաց:

Սահմանական եզանակ

	Ներկա		Կրավորման
ներդրման	ներկա		Կրավորման
եզակի ք.	Հոգնակի ք.	եզակի ք.	Հոգնակի ք.
2ունի:	1-ին դ. 2-րդ » 3-րդ »	բազմիմ բազմիս բազմի	բազմիմք բազմիք բազմին
	Անցյալ անկատար		
2ունի:	1-ին դ. 2-րդ » 3-րդ »	բազմէի բազմէիր բազմէր	բազմէաք բազմէիք բազմէին
	Անցյալ կատարյալ		
2ունի:	1-ին դ. 2-րդ » 3-րդ »	բազմեցալ բազմեցար բազմեցաւ	բազմեցաք բազմեցաիք բազմեցանք

Մտորագասական եզանակ

Առաջին ասպանի

	Ներդրման		Կրավորման
ներդրման	ներդրման		Կրավորման
եզակի ք.	Հոգնակի ք.	եզակի ք.	Հոգնակի ք.
2ունի:	1-ին դ. 2-րդ » 3-րդ »	բազմիցիմ բազմիցիս բազմիցի	բազմիցիմք բազմիցիք բազմիցին

	Երկրորդ ասպանի		
2ունի:	1-ին դ. 2-րդ » 3-րդ »	բազմեցալց բազմեցիս բազմեցի	բազմեցաք բազմեցիք բազմեցին

Համայնական եզանակ

Ներկա (բուն հրամայական)

	Ներդրման		Կրավորման
ներդրման	ներկա		Կրավորման
եզակի ք.	Հոգնակի ք.	եզակի ք.	Հոգնակի ք.
2ունի:	2-րդ դ.	բազմեաց բազմեացիք կամ բազմեցար՝ք	

Ազանի (հորդորական հրամայական)

2ունի:	2-րդ դ.	բազմաչի՛ր բազմաչի՛ք
--------	---------	------------------------

Արգելական ձև

2ունի:	2-րդ դ.	մի՛ բազմիր մի՛ բազմիրք
--------	---------	---------------------------

Ներդրման Կրավորման

Դերբայներ.	անորոշ — սպասելի — անցյալ — ենթակալական —	բազմել (իլ) բազմելոց (լի) բազմալ կամ բազմեցալ բազմող կամ բազմեցող
------------	--	--

Բ) Ածանցավոր բալի խոնարհման օրինակ՝ շիջանել, ներկալի հիմք՝ շիջան, անցյալ կատարյալի հիմք՝ շիջ:

Սահմանական եզանակ

Ներկա

	Ներդրման		Կրավորման
ներդրման	ներդրման		Կրավորման
եզակի ք.	Հոգնակի ք.	եզակի ք.	Հոգնակի ք.
2ունի:	1-ին դ. 2-րդ » 3-րդ »	շիջանիմ շիջանիս շիջանի	շիջանիմք շիջանիք շիջանին

Անցյալ անկատար

Չունի:	1-ին գ.	շիշանէի	շիշանէաք
	2-րդ »	շիշանէիբ	շիշանէիք
	3-րդ »	շիշանէբ	շիշանէին

Անցյալ կատարյալ

Չունի:	1-ին գ.	շիշայ	շիշաք
	2-րդ »	շիշար	շիշալք
	3-րդ »	շիշաւ	շիշան

Մտաբարձական եղանակ

Առաջին ապտոնի

Ներգործանէ Կրավորանէ

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.	
Չունի:	1-ին գ.	շիշանիցիմ	շիշանիցիմք
	2-րդ »	շիշանիցիս	շիշանիցիք
	3-րդ »	շիշանիցի	շիշանիցին

Երկրորդ ապտոնի

Չունի:	1-ին գ.	շիշայց	շիշցաք
	2-րդ »	շիշայիս	շիշիք
	3-րդ »	շիշցի	շիշցին

Հրամայական եղանակ

Ներկա (բուն հրամայական)

Ներգործանէ Կրավորանէ

եզակի բ.	Հոգնակի բ.	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
Չունի:	2-րդ գ.	շիշի՛ր	շիշալք կամ շիշարս՛ւք

Ապտոնի (հորդորական հրամայական)

Չունի:	2-րդ գ.	շիշի՛ր	շիշի՛ք
--------	---------	--------	--------

Արգելական ձև

Չունի: 2-րդ գ. մի՛ շիշանիբ մի՛ շիշանիք

Ներգործանէ Կրավորանէ

Դեբբախներ.	անորոշ —	շիշանելի(իլ)
	ապտոնի —	շիշանելոց, շիշանելի
	անցյալ —	շիշելալ
	ենթակայական —	շիշող, շիշանող

§ 288.

Ս. խոնարհում

Այ Պարզ բալի խոնարհման օրինակ՝ ամալ, ներկալի հիմք՝ ամ, անցյալ կատարյալի հիմք՝ ամաց:

Սահմանական եղանակ

Ներկա

	Ներգործանէ	Կրավորանէ	
եզակի բ.	Հոգնակի բ.	եզակի բ. Հոգնակի բ.	
1-ին գ.	ամամ	ամամք	նույնն է:
2-րդ »	ամաս	ամալք	
3-րդ »	ամայ	աման	

Անցյալ անկատար

1-ին գ.	ամալի	ամալաք	նույնն է:
2-րդ »	ամալիբ	ամալիք	
3-րդ »	ամալբ	ամալին	

Անցյալ կատարյալ

Ներգործանէ

եզակի բ.	Հոգնակի բ.	եզակի բ.	Հոգնակի բ.	
1-ին գ.	ամացի	ամացաք	ամացալ	ամացաք
2-րդ »	ամացիբ	ամացիք (իք)	ամացար	ամացալք
3-րդ »	ամաց	ամացին	ամացաւ.	ամացան

Ստորագասական եզանակ

Առաջին ազաննի

Ներգործանակ

Կրավորանակ

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	ամայցեմ	ամայցեմք	ամայցիմ	ամայցիմք
2-րդ »	ամայցես	ամայցէք	ամայցիս	ամայցիք
3-րդ »	ամայցէ	ամայցեն	ամայցի	ամայցին

Երկրորդ ազաննի

	ամացից	ամացուք	ամացուց	ամացուքք
1-ին դ.	ամացից	ամացուք	ամացուց	ամացուքք
2-րդ »	ամացես	ամացէիք	ամացիս	ամացիքք
3-րդ »	ամացէ	ամացեն	ամացի	ամացին

Հրամայական եզանակ

Ներկա (բուն հրամայական)

Ներգործանակ

Կրավորանակ

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
2-րդ դ.	աման	ամացէ՛ք	ամացի՛ք	ամացայ՛ք

Ապառնի (հորդորական հրամայական)

2-րդ դ.	ամասչի՛ք	ամասչի՛ք	նա՛նն է՛:
---------	----------	----------	-----------

Արգելական ձև

2-րդ դ.	մի՛ ամար	մի՛ ամայք	նա՛նն է՛:
---------	----------	-----------	-----------

Ներգործանակ

Կրավորանակ

Դերբաբնիք.	անորոշ՝	ամալ	նու՛նը
	ապանի՛	ամալոց(լի)	նու՛նը, ամալի
	անցյալ՝	ամացեալ	նու՛նը
	ենթակալական՝	ամացող	չունի

Բ) Ամանցավոր բառի խոնարհման օրինակ՝ ստանալ, ներկայի հիմք՝ ստան, անցյալ կատարարի հիմք՝ ստաց:

Սահմանական եզանակ

Ներկա

Ներգործանակ

Կրավորանակ

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	ստանամ	ստանամք		
2-րդ »	ստանաս	ստանայք	նա՛նն է՛:	
3-րդ »	ստանալ	ստանան		

Անցյալ անկատար

1-ին դ.	ստանալի	ստանալաք	
2-րդ »	ստանալիր	ստանալիք	նա՛նն է՛:
3-րդ »	ստանալր	ստանալին	

Անցյալ կատարյալ

2ունի:	1-ին դ. ստացայ՛	ստացաք
	2-րդ » ստացար	ստացայք
	3-րդ » ստացաւ	ստացան

Ստորագասական եզանակ

Առաջին ազաննի

Ներգործանակ

Կրավորանակ

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	ստանայցեմ	ստանայցեմք	ստանալցիմ	ստանայցիմք
2-րդ »	ստանայցես	ստանայցէք	ստանալցիս	ստանայցիք
3-րդ »	ստանայցէ	ստանայցեն	ստանալցի	ստանայցին

Երկրորդ ազաննի

Ներգործանակ

Կրավորանակ

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
2ունի:	1-ին դ. ստացայց	ստացայք		

1 Կրավորանակ խոնարհմամբ արտահայտու է ներգործական, և ներգործական սեռի նշանակութունը (տե՛ս § 238 թան.):

2-րդ գ. ստացիս ստացիք
3-րդ » ստացի ստացին

Համաչափան եղանակ

Ներկա (բուն հրամայական)

Ներգործանև Կրավորանև
եզակի բ. Հոգնակի բ. եզակի բ. Հոգնակի բ.

Չունի: 2-րդ գ. ստացի՛ր ստացա՛լք կամ ստացար՛ւք

Ապառնի (հորգորական հրամայական)

2-րդ գ. ստացի՛ր ստացի՛ք նույնն է:

Արգիլական ձև

2-րդ գ. մի՛ ստանար մի՛ ստանալք նույնն է:

Ներգործանև Կրավորանև

Պերբաճներ. անսրո՛շ՝ ստանալ նույնը
ազառնի՛ ստանալոց (լի) նույնը, ստանալի
անցյալ՛ ստացիալ նույնը
ենթակալական՝ ստացող շտնի

§ 289. Աւ խոնարհում

Ա) Պարզ բայի խոնարհման օրինակ՝ ներուլ, ներկալի հիմք՝ նեղ, անցյալ կատարալի հիմք՝ նեղ:

Ստիմանական եղանակ

Ներկա

Ներգործանև Կրավորանև
եզակի բ. Հոգնակի բ. եզակի բ. Հոգնակի բ.

1-ին գ. հեղամ հեղամք
2-րդ » հեղաս հեղասք նույնն է:
3-րդ » հեղս հեղուն

Անցյալ անկատար

Ներգործանև Կրավորանև

եզակի բ. Հոգնակի բ. եզակի բ. Հոգնակի բ.

1-ին գ. հեղաի հեղուսք
2-րդ » հեղաիք հեղաիք նույնն է:
3-րդ » հեղայր հեղայն

Անցյալ կատարյալ

եզակի բ. Հոգնակի բ. եզակի բ. Հոգնակի բ.

1-ին գ. հեղի հեղսք հեղալ հեղսք
2-րդ » հեղեր հեղէք (իք) հեղար հեղալք
3-րդ » հեղ, եհեղ հեղին հեղաւ հեղան

Ստորոգաստական եղանակ

Առաջին ապառնի

Ներգործանև Կրավորանև

եզակի բ. Հոգնակի բ. եզակի բ. Հոգնակի բ.

1-ին գ. հեղուցամ հեղուցամք
2-րդ » հեղուցաս հեղուցսք նույնն է:
3-րդ » հեղուցա հեղուցան

Երկրորդ ապառնի

եզակի բ. Հոգնակի բ. եզակի բ. Հոգնակի բ.

հեղից հեղսք հեղաց հեղսք
հեղենս հեղչիք հեղցիս հեղչիք
հեղցէ հեղցեն հեղցի հեղցին

Համաչափան եղանակ

Ներկա (բուն հրամայական)

Ներգործանև Կրավորանև
եզակի բ. Հոգնակի բ. եզակի բ. Հոգնակի բ.

2-րդ գ. հե՛ղ հեղէ՛ք հեղի՛ր հեղա՛լք կամ հեղար՛ւք

Ազատնի (Նորգործան հրամայական)

2-րդ դ.	հեղջի՛ք	հեղջի՛ք	Նուրնն է:
	Արգելականն ձև		
	Ներգործանն	Կրավորանն	
	եզակի ք.	Հոգնակի ք.	եզակի ք. Հոգնակի ք.

2-րդ գ.	մի՛ հեղաբ	մի՛ հեղաք	Նուրնն է:
	Ներգործանն		Կրավորանն

Դերբախնբ.	անորոշ՝	հեզուլ	Նուրնը
ապաանի՛ք	հեզուց (լի)	հեզուլ	Նուրնբ, հեզիլ
անցյալ՝	հեզեալ	հեզուլ	Նուրնբ
ենթակալական՝	հեզող	չանի	

Բ) Ածանցավոր բալի խոնարհանն որինակ՝ գրունուլ, ներկալի հիմք՝ գրուն, անցյալ կատարչի հիմք՝ գրու:

Սահմանական եզանակ

Ներկա

	եզակի ք.	Հոգնակի ք.
1-ին գ.	գրունամ	գրունամք
2-րդ »	գրունուս	գրունուք
3-րդ »	գրունու	գրունուն

Անցյալ անկատար

գրունուի	գրունուաք
գրունուիբ	գրունուիք
գրունուրբ	գրունուին

Անցյալ կատարչալ

	Ներգործանն	Կրավորանն	
եզակի ք.	Հոգնակի ք.	եզակի ք.	Հոգնակի ք.
	1-ին գ. գրուսալ	գրուսաք	
Չունի:	2-րդ » գրուսաբ	գրուսալք	
	3-րդ » գրուսա	գրուսան	

Մտորակասական եզանակ

Առաջին ապաանի

	եզակի ք.	Հոգնակի ք.	
1-ին գ.	գրունուցամ	գրունուցամք	
2-րդ »	գրունուցաս	գրունուցաք	
3-րդ »	գրունուցու	գրունուցուն	

Երկրորդ ապաանի

	Ներգործանն	Կրավորանն		
եզակի ք.	Հոգնակի ք.	եզակի ք.	Հոգնակի ք.	
	1-ին գ. գրուսուց	գրուսուցք		
Չունի:	2-րդ » գրուսուխ	գրուսիք		
	3-րդ » գրուսցի	գրուսցին		

Համայնական եզանակ

Ներկա (բան հրամայական)

	Ներգործանն	Կրավորանն		
եզակի ք.	Հոգնակի ք.	եզակի ք.	Հոգնակի ք.	
Չունի:	2-րդ գ. գրուի՛ք	գրունուլք կամ գրուսարս՛ւք		

Ազատնի (Նորգործան հրամայական)

2-րդ գ. գրուջի՛ք

Արգելականն

2-րդ գ. մի՛ գրունուբ	մի՛ գրունուք	
Դերբախնբ.	անորոշ՝	գրունուլ
	ապաանի՛ք	գրունուց (լի)
	անցյալ՝	գրունուալ
	ենթակալական՝	չանի

ԱՆՅՅԱԼ ԿԱՏԱՐՅԱԼԻ ՀԻՄՔՈՒՄ Ի ԹՈՒՅԼ ԲԱՂԱԳՐԻՉ ՈՒՆԵՑՈՂ
ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ

§ 290. Ա) Ի խոնարհման պատկանող բալ՝ քարչել (թաք-
չիմ), ներկայի հիմք՝ քարչ, անցյալ կատարյալի հիմք՝ քարի:

Մահմանական եզանակ

Ներկա

Ներգործանև

Կրավորանև

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
	1-ին դ.	թաքչիմ	թաքչիմք
Չունի:	2-րդ շ	թաքչիս	թաքչիք
	3-րդ շ	թաքչի	թաքչին

Անցյալ անկատար

Ներգործանև

Կրավորանև

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
	1-ին դ.	թաքչի	թաքչեք
Չունի:	2-րդ շ	թաքչիր	թաքչիք
	3-րդ շ	թաքչի	թաքչին

Անցյալ կատարյալ

Ներգործանև

Կրավորանև

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
	1-ին դ.	թաքեալ	թաքեաք
Չունի:	2-րդ շ	թաքեար	թաքեաք
	3-րդ շ	թաքեա	թաքեան

Մտորակական եզանակ

Առաջին ապառնի

Ներգործանև

Կրավորանև

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
	1-ին դ.	թաքչիցիմ	թաքչիցիմք
Չունի:	2-րդ շ	թաքչիցիս	թաքչիցիք
	3-րդ շ	թաքչիցի	թաքչիցին

Երկրորդ ապառնի

(խոն խոնարհում)

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
թաքեայց	թաքիցաք
թաքիցես	թաքիչիք
թաքիցէ	թաքիցին

Հրամայական եզանակ

Ներկա (բուն հրամայական)

Ներգործանև

Կրավորանև

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
Չունի:	2-րդ դ.	թաքի՛ր	թաքեայց կամ թաքերո՛ւք
Ապառնի (հորդորական հրամայական)			
	2-րդ դ.	թաքիչի՛ր	թաքիչի՛ք

Արգելական նև

Ներգործանև

Կրավորանև

Եզակի ք.	Հոգնակի ք.	Եզակի ք.	Հոգնակի ք.
Չունի:	2-րդ դ.	մի՛ թաքիր	մի՛ թաքիք

Ներգործածև

Կրավորածև

Դերբայներ. *անորոշ* —
ապաստել —
անցյալ —
ենթակալական —

խաբչելի (իլ)
խաբչելոց (իբ)
խաբուցեալ
չունի

Երկրորդ ապառնի

(խառն խոնարհում)

Եզակի բ.

Հոգնակի բ.

1-ին դ.
2-րդ չ
3-րդ չ

ստեալց
ստեղեա
ստեղէ

աստիցութ
աստիշիք
ստեղեն

Բ) Ա խոնարհական բայ՝ ստանուլ, ներկայի հիմք՝ ստան, անցյալ կատարչալի հիմք՝ ստաիւ

Մահմանական եզանակ

Ներկա

Եզակի բ. Հոգնակի բ.

1-ին դ. *ստանում* *ստանումք*
2-րդ չ *ստանաս* *ստանաք*
3-րդ չ *ստանա* *ստանան*

Անցյալ անկատար

1-ին դ. *ստանաի* *ստանաք*
2-րդ չ *ստանաիր* *ստանաիրք*
3-րդ չ *ստանայր* *ստանային*

Անցյալ կատարյալ

Ներգործածև

Կրավորածև

Եզակի բ. Հոգնակի բ.

Եզակի բ. Հոգնակի բ.

1-ին դ. *ստեալ* *ստեաք*
2-րդ չ *ստեար* *ստեալք*
3-րդ չ *ստեա* *ստեան*

Յուրազանական եզանակ

Առաջին ապառնի

Եզակի բ. Հոգնակի բ.

1-ին դ. *ստանուցամ* *ստանուցամք*
2-րդ չ *ստանուցաս* *ստանուցաք*
3-րդ չ *ստանուցա* *ստանուցան*

Ներգործածև

Կրավորածև

Եզակի բ.

Հոգնակի բ.

Եզակի բ.

Հոգնակի բ.

Չունի: 2-րդ դ. *ստաիր* *ստանայք կամ ստանաք*

Ապառնի (հորդորական հրամայական)

Եզակի բ. Հոգնակի բ.

2-րդ դ. *ստաիրիր* *ստաիրիրք*

Արդելական ձև

2-րդ դ. *մի՛ ստանաք* *մի՛ ստանաք*

Դերբայներ.

անորոշ՝ *ստանալ*
ապաստել՝ *ստանլոց (իբ)*
անցյալ՝ *ստաուցեալ*
ենթակալական՝ *չունի*

ՊԱՏՃԱՌԱԿԱՆ ՐԱՏԵՐԸ ԵՎ ՆՐԱՆՆՑ ԽՈՆԱՐԻՉՈՒՄԸ

§ 291. Ինչպես աշխարհարարում, նույնպես և գրարարում պատանասական բայերը ցույց են տալիս միջնորդավորվող գործողություն Այստեղ ենթական գործողությունը կատարել է տալիս մի արիշին (խնդրին), հրահրում, զրգսպատճառ և դանձամ գործողություն կատարման համար ու արդյունավետ էլ մասնակցում է գործողություն կատարմանը: Օրինակ՝ Ե՛րևան ամենեքեան իբրև բազմեցան յուրաքանչյուր չափու, լիտոլ անէին բազմեցուցանէին

գարբան Արշակն (Բուզ., IV, ԾԻ, էջ 255)՝ նախ կրք բուրբը բազմեցին՝ յարբանչլարն իր տատիճանի համածախն, նետո բերեցին բազմեցրին Արշակ արքային (տառացի՝ բերում բազմեցնում էին): Ընդգծված օրինակում բազմեցա զործույութանք ներկալացված է սրկան միջնորդավորված զործողութուն, որի կատարման համար դեր ունեն կ' ենթական (նորա, որ արտահայտված չէ), կ' ուղիղ ինդիքը (զարքայն Արշակի): Կամ՝ շեւ ետ անկն զԱրշակ արքայ Հալոյց զառաջն իւրոյս (Բուզ., IV, ԾԻ, էջ 258): Եվ հալոյց Արշակ արքային բերել ամից իր առաջ Արառի կենթական (նա՝ Շապուհը) ոչ թև բերում է, այլ բերել է տալիս, որիշեներն են բերում Արշակին՝ Շապուհի զրգծամբ:

§ 292. Գրաբարում պատճառական բայերն արտահայտվում են երկու ձևով՝ ա) անանցմամբ, բ) նկարագրական եղանակով նախ՝ ասոջինի մասին:

§ 293. Իրրե պատճառական անանց գրաբարում զործածվում է ոյց անանցը, որը ներկայի հիմքից կազմվող ձևերում հանդիս է դալիս ան անանցի հետ՝ ոյց+ան=ուցան, իսկ անորոշ պերբարում այս անանցներն կցվում է զերբարական կլ մասնիկը՝ անկախ ան բանից, թև անանցվող բառը ո՛ր խոնարհման է պատկանում: Արտուկ ոյց անանցը շեշտակիրույս լինելով՝ զանում է ուց:

Ոյց անանցը (մլրաների նկա) զրգում է բայի անցյալ կատարելի հիմքի վրա Օրինակներ՝

ե խոնարհում՝

հնչել, անց, կատ, հիմք՝ հնչեաց, պատև՝	հնչեցուցանել (==հնչեցնել)
վազել	վազեաց > վազեցուցանել (==վազեցնել)
զարկանել	զարկ > զարկուցանել (==խրիկխիզելու տալ)
իջանել	էջ > իջացանել (==իջեցնել)
հասանել	հաս > հասուցանել (==հասցնել)

ի խոնարհում՝

բազմել (իմ)	>	բազմեաց >	բազմեցուցանել (==բազմեցնել)
-------------	---	-----------	-----------------------------

լոգնել (իմ)	>	լոգնեաց >	լոգնեցուցանել (==լոգնեցնել)
նստել (իմ)	>	նիստ >	նստուցանել (==նստեցնել)
բուսանել (իմ)	>	բոս >	բուսուցանել (==բուսցնել)
սնանել (իմ)	>	սուն >	սնուցանել (==սնել, սնելու տալ)
ուսանել (իմ)	>	ուս >	ուսուցանել (==սովորեցնել, սուսուցանել)

II խոնարհում՝

զնալ, հիմք՝	զնաց	զնացուցանել (==չարմել, տանել, զրնալու տալ)
զգալ	զգաց	զգացուցանել (==զգացնել)
զարմանալ	զարմաց	զարմացուցանել (==զարմացնել)
հեռանալ	հեռաց	հեռացուցանել (==հեռացնել)

III խոնարհում՝

բուլ	լից	լցուցանել (==լցնել, լցնելու տալ)
հեղձնուլ	հեղձ	հեղձուցանել (==խեղդել, խեղդելու տալ)
չևնուլ	չև	չևուցանել (==տաքացնել)

Ինչպես աննում ենք, տարբեր խոնարհմաների բայերը պատճառական զանալիս անցնում են մի ընդհանուր խոնարհման տակ (ե խոնարհում յ)

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 1.—Ե խոնարհման պատկանող մտանել բայի պատճառականը լինում է մուծանել: Շատ հազվադեպ կիրառությամբ հանդիպում է մտուցանել ձևով: Հավաքյան բուսարանը նախ խոնարհման պատկանող իջանել բայի համար իջուցանել սովորական ձևի հետ ասլիս է նաև իջեցուցանել ձևը:

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 2.—Ու խոնարհման պատկանող բողուլ բայի պատճառականը բառ կանոնի կլինի բողուցանել: Մեր հին մատենադրության մեջ զործածվում է նաև բողացուցանել ձևը, օրինակ՝ բողացուցանց (Բուզ., IV, ԾԶ, էջ 265), բողացուցին (Բուզ., IV, ԾԶ, էջ 265), բողացուցին (Բուզ., IV,

Մէ, էջ 266): Դրանք, համեմարար, կազմված են բոլրանալ բայից, որը դործածվում է որպես մխպիմ բայ:

§ 294. Անցյալ կատարյալի հիմքում ի թույլ բաղադրիչ ունեցող բայերը պատճառականի այլ անանցն ընդունելիս կատարյալի հիմքի ի բաղադրիչը կորցնում են, օրինակ՝
թաքնել, անց. կատ. հիմք՝ թաքի, պատճ. թաքացանել (=թաքցնել)

թախել » » » թախել » թախացանել (=թախցնել)
մատչել » » » մատչել » մատչացանել (=մատչցնել, մտնցնել)

փախել փախի փախացանել (=փախցնել)
զարթնուլ զարթի զարթացանել (=արթնացնել)
մածնուլ մածի մածուցանել (=կոցնել)

պակնուլ պակի պակուցանել (=ստատիկ գլխակցնել):

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Անցյալ կատարյալի հիմքում ի թույլ բաղադրիչ ունեցող երկնել (երկնչիմ) բայի պատճառականը մեր հին մատենադրության մեջ ընդունված է երկնցուցանել անոյ (տե՛ս Աղաթ., էջ 67, Բուդ., IV, Գ, էջ 115 և այլն), փոխանակ՝ երկուցանել: Համեմարար սա կատարված է անցյալ կատարյալի բաղադրյալ-ցուլական բայերի հիմքի նմանակությամբ: Համեմատաբար ուշ շրջանից կա վերկալված ըստ կանոնի կազմված և՛ երկուցանել:

Մի քանի բայերում այլ անանցի ց աֆրիկաաղ տարրալուծված և վերածված է ս աղաղ հնչյունի, իսկ սա էլ կա՛մ մտնում է նույնությամբ, կա՛մ էլ ձախնկանում է, դառնալով զ: Այդ բայերն են՝ կարնչել—կարստանել, կլանել—կուլանել (=զարս հանել, զարս բերել), ընդելանել (իմ)—ընդելուցանել (=հարսել, կցել), շարի, սակից հանել), ընկնուլ—ընկուլանել (=կուլ սառլ, ընկումել, խոզ-զել), փլչել (իմ)—փլուլանել (=փլցնել): Վերջինս սեղ-տեղ հանդիպում է հաս փլուցանել ևնոյ:

§ 295. Պատճառական բայերը կորոզ են կազմվել թե՛ շեղոք և թե՛ ներդրական սեռի բայերից: Զեղոք սեռի բայերը պատճառականի վերածվելով՝ ստանում են ներդրական սեռի իմաստ՝ պատճառական որոշ երանգով և զրանով իսկ յուրահատկություն են ունենում ներդրական սեռի հանդեպ (ինչպես՝ աղչանցուցանել, բազմեցուցանել, զնացուցանել, դիմեցուցանել և այլն): Իսկ ներդրական սեռի բայերն ալզ զնայցում հանպես են զալիս պատ-

ճառականության բացառյալ զաղափարի զուգահեռությամբ (ինչպես՝ կարծել—կարծեցուցանել, իշչել—յիշեցուցանել, և այլն): Այս պատճառով էլ բարդ դեպքերում պատճառական բայերը անվերապահորեն չի կարելի նույնացնել ներդրականի հետ: Թե՛ սոսկ ներդրականները և թե՛ պատճառականները անցողական բայեր են (verba transitiva, переходные глаголы), ըստ որում սոսկ ներդրականները անցողական-ներդրականներ են, պատճառականներ՝ անցողական-պատճառականներ:

Եթե նկատի չառնենք որոշ մասնակի զեղոքեր, սպա իրեն կանոն կարելի է նշել, որ պատճառական բայերը անցողական բայեր են և ներդրական սեռի (ոչ պատճառական) բայերի հետ կազմում են անցողական (transitiv) բայերի խումբը, սակայն ներքանց աղ իմքի մեջ մտնում են յուրահատկ սեռային ստամոլ՝ պատճառական սեռային ստամոլ: Անպես որ պատճառական բայերը ներդրական սեռի իմաստ ունեն, բայց սոսկ ներդրականները պատճառական իմաստ չունեն, առանցից էլ բխում է նրանց տարբերակումը: Գրաբարի հանրահայտ քառաբանները (<Նոր քառադրիչ հայկազենս լեզուի>, «Առձեռն քառաբան հայերէն լեզուի») պատճառական բայերի դիմաց ներդրականի նշում են առնում (ն), նիշտ է, զրանով ընդգծվում է, որ նրանք ներդրական իմաստ ունեն, սակայն միաժամանակ անտանկում է նրանց պատճառականության գաղափարը: Անշուշտ, սեռային իմաստով տարբերվում են ունեն յիշի, յիշեցուցանել և բազմեցուցանել բայերը: Ըստ օրինակ սոսկ ներդրական է, մյուս կերպով պատճառական սեռային ստամ ունեն, սակայն սրանք էլ որոշ տարբերություն ունեն, բազմեցուցանել բառը կազմված է բազմի շեղոք սեռի բայից և ունի պատճառականության որոշ երանգ, իսկ յիշեցուցանել կազմված է յիշի ներդրական բայից, այսուհի պատճառական թվանք ցայտուն է և զուգահեռ է ներդրական սեռի, մինչդեռ հիշչուլ քառաբանները յիշի, յիշեցուցանել և բազմեցուցանել բայերը (և ընդհանրապես սրանց նմանները) նշում են սրպես ներդրական բայեր: Վերականված աղբի ըմբոնմամբ՝ զրանք անցողական բայեր են, ըստ որում մեղք՝ ներդրական սեռով, իսկ մյուսները՝ պատճառական սեռային ստամով:

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ.— Փերականներից ոմանք ներդրական սեռի բայերից կազմված պատճառական բայերը համարում են անցողական բայեր (օրինակ՝ Զուլխյան, Ալուրջյան),

յոյ ամանք էլ ալլազն են անվանում պատճառական բոլոր բայերը անխորժ թե՛ շեղոք և թե՛ ներդրածական սեռի բայերից կազմվածները (Չամբան, Այնաիքյան, Սա. Մալխասյանց և այլք)։

§ 296. Եկտակի է. սր գրարարում պատճառական բայեր են կազմված ավելի շատ շեղոք սեռի բայերից, բան ներդրածականներից։

§ 297. Այց ամանցով կազմված պատճառական բայերը խոնարհվում են և խոնարհման ամանցավոր բայերի օրինակով մեղքով կատարելի հիմքում ան ամանցը չի պահպանվում, օրինակ՝ փախուցանել, կտա. հիմք՝ փախուց, թաքտցանել— թաքուց, զորացուցանել—զորացուց, քիչեցուցանել—քիչեցուց, իջուցանել—իջուց, սնացանել—սնուց, զարթուցանել—զարթուց և այլն։

Բան հրամայականի կզակի թիվի 2-րդ դեմքում սուր շեշտի նեանհնքով սյց ամանցի չ և ջ նշխանները գալու են ընկնում, և արդարևով բարձր վերջավորվում է ա-ով, օրինակ՝ հեռացուցանել, անց. կտա. հիմք՝ հեռացուց, բան հրամ. կզակի 2-րդ դեմք՝ հեռացո՛ւցո՛ւ, զարմացուցանել—զարմացուց—զարմացո՛ւ, կարծեցուցանել—կարծեցուց—կարծեցո՛ւ, նշեցուցանել—նշեցուց—նշեցո՛ւ, անցուցանել—անցուց—անցո՛ւ, հատուցանել—հատուց—հատո՛ւ, ասուցանել—ասուց—ասո՛ւ, մատուցանել—մատուց—մատո՛ւ, շեռուցանել—շեռուց—շեռո՛ւ, մածուցանել—մածուց—մածո՛ւ։

Բացառություն է կազմում մուծանել բայը, որը լինում է մո՛ւծ։

§ 298. Խոնարհման օրինակ

Հասուցանել, ներկայի հիմք՝ հասուցան. անցյալ կատարելի հիմք՝ հասուցից։

Սահմանական կզանակ

Ներկա

Ներդրածան

Կրավորան

Եզակի բ. Հոգնակի բ. Եզակի բ. Հոգնակի բ.

1-ին գ. հասուցանեմ հասուցանեմք հասուցանեմք հասուցանեմք

	Եզակի բ.	Հոգնակի բ.	Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
2-րդ գ.	հասուցանես	հասուցանե՞ք	հասուցանիս	հասուցանի՞ք
3-րդ ջ	հասուցանել	հասուցանեն	հասուցանի	հասուցանին

Անցյալ սեկատար

1-ին գ.	հասուցանելի	հասուցանե՞աք	նու՛յնը՝	կրավորական
2-րդ ջ	հասուցանելիք	հասուցանե՞իք		ճշանակութիւմբ
3-րդ ջ	հասուցանելի	հասուցանե՞ին		

Անցյալ կատարյալ

1-ին գ.	հասուցի	հասուցաք	հասուցույ	հասուցաք
2-րդ ջ	հասուցիք	հասուցե՞ք (իք)	հասուցաբ	հասուցալք
3-րդ ջ	հասուցի	հասուցան	հասուցաւ	հասուցան

Ստորագասական կզանակ

Առաջին ապառնի

Ներդրածան

Եզակի բ. Հոգնակի բ.

1-ին գ.	հասուցանիցեմ	հասուցանիցեմք
2-րդ ջ	հասուցանիցես	հասուցանիցեք
3-րդ ջ	հասուցանիցել	հասուցանիցեն

Կրավորան

Եզակի բ. Հոգնակի բ.

1-ին գ.	հասուցանիցիմ	հասուցանիցիմք
2-րդ ջ	հասուցանիցիս	հասուցանիցիք
3-րդ ջ	հասուցանիցի	հասուցանիցին

Երկրորդ ապառնի

1-ին գ.	հասուցից	հասուցուց	հասուցուց	հասուցուցք
2-րդ ջ	հասուցես	հասուցիք	հասուցիս	հասուցիք
3-րդ ջ	հասուցել	հասուցեն	հասուցի	հասուցին

Համալսարան Էզանակ

Ներկա (բուն հրամայական)

Ներգործանև

Կրավորանև

Եղակի բ. Հոգնակի բ. Եղակի բ. Հոգնակի բ.

2-րդ դ. հաստ՝ հաստցէ՛ք հաստցի՛ք հաստցա՛նք կամ հաստցար՛ւք

Ապառնի (հորջորական հրամայական)

Եղակի բ. Հոգնակի բ. Եղակի բ. Հոգնակի բ.

2-րդ դ. հաստսչի՛ք հաստսչի՛ք նույնն է:

Արդելական ձև

2-րդ դ. մի՛ հաստցաներ մի՛ հաստցանէ՛ք մի՛ հաստցանիր մի՛ հաստցանիրք

Ներգործանև

Կրավորանև

Դերբայներ. անորոջ՝ հաստցանել նույնը
ապառնի՛ հաստցանելոց(ի) նույնը, հաստցանելի
անցյալ՝ հաստցեսալ նույնը
ենթակալական՝ հաստցանող կամ չունի
հաստցող

Պատճառական շատ բայեր ստորաբար կրավորանև չեն խոնարհում: Կրավորանև խոնարհում չեն ունենում հատկապես պատճառական այն բայերը, որոնք կազմված են բաղադրաբար-ցույցական հիմք ունեցող բայերից, օրինակ՝ նեղացրանել, ամբարացրանել, խոնարհեցուցանել և այլն, իսկ արմատական և ի թույլ բաղադրիչ ունեցող հիմքից կազմված պատճառական բայերը կրավորանև կարող են խոնարհվել, օրինակ՝ շիջուցանել (=շահեցնել), ուսուցանել, ջնուցանել, սնուցանել, թարսուցանել, մատուցանել, մտածուցանել, փախուցանել և այլն:

§ 299. Արդեն նշվել է, որ գրաբարում պատճառականի բնույթի մասին արտահայտվում է նաև ներարգրական եղանակով: Դա կատարվում է բայի անորոշ զերբայի և ապա բայի հարադրաբլիժք, օրինակ՝ առլ ածել, առլ սպանանել, առլ գործել (=անել առլ) և այլն: Երբևն պատահում է, որ առլ բայը զրկվում է ամասնցումով կազմված պատճառական բայի վրա, օրինակ՝ ... Զեղ-

բային իր նա կորստանելս (Թուգ. IV, ԺԵ, էջ 189)՝ Իր ևզորը կորցնել տվեց: Այստեղ միջնորդավորման գաղափարը կրկնակի է դառնում:

Այտեղ առլ բայը սպասարկու զեր է կատարում: Թոնարհելու բուն բայը մնում է անփոփոխ՝ անորոշ զերբայի ձևով, խոնարհվում է առլ բայը (առլ բայի խոնարհման մասին տես § 309):

Հազվադեպ կիրառությամբ առլ բայի զերը կատարում է նաև առնել բայը, օրինակ՝ շարս... մտանելս (Ղուկ., յԺԳ, 23), փոխ. մո՛րծ, շարսաչլ սսելս (Թուգ., IV, Ի, էջ 207): Ինչպես բերված օրինակներն էլ ցույց են տալիս, այս զերպում ևս խոնարհվում է սպասարկու բայը՝ առնել, իսկ բուն բայը մնում է անփոփոխ, այսինքն՝ խոնարհման մեջ պահպանում է անորոշ զերբայի ձևը:

Նկատելի է, որ այս նկարագրական ձևերում առավել ցատուս է գործողական միջնորդավորման գաղափարը:

ԱՆԿՆԱՆ ԿԱՄ ԶԱՐՏՈՒԿ ԽՈՆԱՐԿՈՒՄ ԱՆՆԵՅՈՂ ՔԱՅԵՐ

§ 300. Գրաբարում կան մի շարք բայեր, որոնք խոնարհման մեջ զանազան ձևերում շեղվում են վերը հիշված կանոններից և խոնարհման բարահատակ ձևեր ունեն: Ընդ ընդհանուրովս պատճառովս մեջ այդ կարգի բայերը կոչվում են անկանոն կամ զարտուղի բայեր:

Անկանոն կամ զարտուղի խոնարհում ունեցող բայերի խոնարհման շեղումներն ու բարահատակությունները արտահայտվում են անցյալ կատարելիչ հիմքից կազմվող ձևերում, իսկ ներկայի հիմքից կազմվող ձևերում այդ բայերը խոնարհվում են գրաբարի բայերի խոնարհման ընդհանուր կանոններիով: Արևմտ., Վանական կամ զարտուղիս անվանումն այստեղ բացարձակ առում չունի, դա իրականում վերաբերում է այդ բայերի անցյալ կատարելիչ հիմքից կազմվող ձևերին:

§ 301. Առասմասիրելով անկանոն կամ զարտուղի խոնարհում ունեցող բայերի անցյալ կատարելիչ հիմքից կազմված ձևերը՝ այդ բայերը կարող ենք բաժանել երկու խմբի՝ ա) բայեր, որոնց անցյալ կատարելիչ հիմքը կազմվում է նույն բայից, սակայն կրում է զանազան բարահատակ փոփոխություններ կամ խոնարհման մեջ շեղումներ է ունենում, բ) բայեր, որոնք անցյալ կատարելիչ հիմ-

քից կազմվող ձևերում ամբողջովին կամ մասամբ (կամ բոլոր ձևերում, կամ մի մասում) ստանում են այլ արժանա, արդիւնին նախ բառի ներկայի հիմքից կազմվող ձևերում չկա, վերջում է ուրիշ բարբից:

ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ—Յարահանութլաններն ա շեղումները բնորոշում են գրավոր շրջանի օրինաչափութլանների համեմատութլամբ: Կան անդիտիները, որանք նշուղուն օրինաչափութլան հետքեր են, սակայն գրավոր շրջանում գիտվում են որպես շեղումներ:

Ասաջին խմբի բայեր

1. Առնել (—անել, կատարել, սահզծել)

§ 202. Առնել բայը ներկայի հիմքից կազմվող ձևերում խոնարհում է և խոնարհման անանցավոր բայերի օրինակով՝ ե՛ ներգործան, ե՛ կրավորան:

Ներկա

Ներգործան

Կրավորան

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին գ.	առնեմ	առնեմք	առնիմ	առնիմք
2-րդ շ	առնես	առնէք	առնիս	առնիք
3-րդ շ	առնէ	առնեն	առնի	առնին

Անցյալ անկատար

1-ին գ.	առնէի	առնէաք	
2-րդ շ	առնէիր	առնէիք	նախնէ է:
3-րդ շ	առնէր	առնէին	

Ասաջին ազատել

1-ին գ.	առնիցեմ	առնիցեմք	առնիցիմ	առնիցիմք
2-րդ շ	առնիցես	առնիցէք	առնիցիս	առնիցիք
3-րդ շ	առնիցէ	առնիցեն	առնիցի	առնիցին

Արզելական հրամայական

2-րդ գ. մի՛ առներ մի՛ առնէք մի՛ առնիր մի՛ առնիք

Ներգործան

Կրավորան

Անորշ զեներալ՝ առնել
 Ապանի գերբալ՝ առնելոց (առնելի) նախը, առնելի

Անցյալ կատարելի հիմքը հանդես է գալիս արար ձևով՝ Եր արժատի կրկնութլամբ, որը կրկնորդ ազատես կզակի թվի կրկնորդ զեմքից սիսած՝ վերջին բ ձայնորդը փոխարինում է ա-ով (հավանարար բազադրուղցոջական բայերի նմանակութլամբ):

Անցյալ կատարյալ

Ներգործան

Կրավորան

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին գ.	արարի	արարաք	արարալ	արարաք
2-րդ շ	արարիք	արարէք (իք)	արարաք	արարալք
3-րդ շ	արարի	արարին	արարաւ	արարան

Երկրորդ ազատել

1-ին գ.	արարից	արացուք	արարալց	արացուք
2-րդ շ	արացես	արացէք	արացիս	արացիք
3-րդ շ	արացէ	արացեն	արացի	արացին

Բուն հրամայական

2-րդ գ. այսօ արարէ՛ք արարեա՛լ լեր արարեա՛լ լեռաք

Հորդորական հրամայական

2-րդ գ. արաջի՛ք արաջի՛ք նախնէ է:

Ներգործանի

Կրավորան

Անցյալ զերբալ՝ արարալ
 Ինթականական զերբալ՝ արարող (հնարուհի) արարիլ

2. Գնել

§ 303. Ներկայի հիմքից կազմվող ձևերում կանոնադորակս խոնարհում է և խոնարհման բայերի օրինակով՝ ե՛ ներգործան, ե՛ կրավորան:

Ներկա

Ներգործան

Եզակի Բ.	Հոգնակի Բ.
1-ին դ. զնեմ	զնեմք
2-րդ » զնես	զնէք
3-րդ » զնէ	զնեն

Կրավորան

Եզակի Բ.	Հոգնակի Բ.
զնիմ ¹	զնիմք
զնիս	զնիք
զնի	զնին

Անցյալ անկատար

Ներգործան

Եզակի Բ.	Հոգնակի Բ.
1-ին դ. զնէի	զնէաք
2-րդ » զնէիր	զնէիք
3-րդ » զնէր	զնէին

Կրավորան

Եզակի Բ.	Հոգնակի Բ.
Նուինն է.	

Առաջին ազականի

1-ին դ. զնիցեմ	զնիցեմք	զնիցիմ	զնիցիմք
2-րդ » զնիցես	զնիցէք	զնիցիս	զնիցիք
3-րդ » զնիցէ	զնիցեն	զնիցի	զնիցին

Արգելական հրամայական

2-րդ դ. մի՛ զնեք	մի՛ զնէք	մի՛ զնիր	մի՛ զնիք
------------------	----------	----------	----------

Ներգործան

Անորոշ զերբայ՝	զնել	զնել (ի)
Ապանել զերբայ՝	զնելոց (ի)	նուինը, զնիլի

Կրավորան

Շնորհաձեռն ու լուրահատկությունները երևան են զայն անցյալ կատարյալի հիմքից կազմվող մեկրում: Անցյալ կատարյալում հանդես է գալիս եղ հիմքը (որտեղ Ե-ն հափխում է), անցյալ կատարյալի բոլոր զեմքերում երևան կողմ և հնչյունը պահպանվում է միայն երկրորդ ազականի մասնակի եզակի թվի 1-ին զեմքում և անցյալ զերբայում:

¹ Կա նաև զնիմ կրավորան չեղաք բայ, որը զարձակվում է զուսկի-լու նշանակությամբ:

Անցյալ կատարյալ

Ներգործան

Եզակի Բ.	Հոգնակի Բ.
1-ին դ. եզի	եզաք
2-րդ » եզիր(եզիր)	եզիք
3-րդ » եզ	եզին

Կրավորան

Եզակի Բ.	Հոգնակի Բ.
եզայ	եզաք
եզայր	եզաք
եզաւ	եզան

Երկրորդ ազականի

1-ին դ. եզից	զիցաք	եզայց	զիցաք
2-րդ » զիցես	զիցէք	զիցիս	զիցիք
3-րդ » զիցէ	զիցեն	զիցի	զիցին

Բուն հրամայական

Ներգործան

Եզակի Բ.	Հոգնակի Բ.	Եզակի Բ.	Հոգնակի Բ.
2-րդ դ. զի՛ր	զի՛ք	եզանլ լեր	եզանլ լերաք

Կրավորան

Հորդորական հրամայական

2-րդ դ. զիշի՛ր	զիշի՛ք	Նուինն է:
----------------	--------	-----------

Ներգործան

Անցյալ զերբայ՝ եզիալ

Կրավորան

նուինը

3. Լսել

§ 304. Ներկայի հիմքից կազմվող մեկրում խոնարհվում է և խոնարհման պարզ բայերի օրինակով՝ ներգործան և կրավորան:

Ներկա

Ներգործան

Եզակի Բ.	Հոգնակի Բ.
1-ին դ. լսեմ	լսեմք
2-րդ » լսես	լսեք
3-րդ » լսէ	լսեն

Կրավորան

Եզակի Բ.	Հոգնակի Բ.
լսիմ	լսիմք
լսիս	լսիք
լսի	լսին

Անցյալ անկատար

1-ին գ.	լսելի	լսեաք	Նույնն է:
2-րդ »	լսելիք	լսելիք	
3-րդ »	լսելք	լսելին	

Առաջին ազատնի

1-ին գ.	լսիցեմ	լսիցեմք	լսիցիմ	լսիցեմք
2-րդ »	լսիցես	լսիցէք	լսիցիտ	լսիցիք
3-րդ »	լսիցէ	լսիցեն	լսիցի	լսիցին

Արգելական հրամայական

2-րդ գ.	մի՛ լսեր	մի՛ լսէք	մի՛ լսիր	մի՛ լսիք
---------	----------	----------	----------	----------

Ներգործանև

Անարշ գերբալ՝ լսել
Ապառնի գերբալ՝ լսելոց (լի)

Կրավորանև

լսել (իդ)
Նույնը, լսելի

Կատարչալի հիմքից կազմվող ձևերում խոնարհվում է կրավորանև՝ լու հիմքով, երկրորդ ազատնին ունենում է խառն խոնարհում, եզակի թվի 2-րդ դեմքից սկսած վերջավորաթվոսններից առաջ երևան է գալիտ ի ձայնավորը:

Անցյալ կատարչալ

եզակի ք. Հոգնակի ք.

1-ին գ.	լուսլ	լուսք
2-րդ »	լուսար	լուսարք
3-րդ »	լուսաւ	լուսան

Երկրորդ ազատնի

1-ին գ.	լուսոց	լուսոցք
2-րդ »	լուսիցես	լուսիցէք
3-րդ »	լուսիցէ	լուսիցեն

Քուն հրամայական

2-րդ գ.	լո՛ւր	լուսոյք կամ լուսար՛ւք
---------	-------	-----------------------

Հորգործան հրամայական

լուիչի՛ք լուիչի՛ք

Անցյալ գերբալ՝ լուեալ
Ենթակայական գերբալ՝ լուոյ (միտն ներգործ. նշանակաթլամք):

Լուել քալի կրավորական սևի նշանակաթլունն արտաշատելու համար հաճախ գործածվում է նրա ի մասնիրով ազատնի գերբալը լինիմ քալի հարադրութլամք՝ լուելի լինիմ (լուելի եմ լինում, այսինքն լուամ եմ), լուելի լինիտ, լուելի լինի և այլն: Այս ձևով լուել քալը սովելի շատ հանգեւ է գալիտ անցյալ կատարչալի հիմքից կազմվող մասնանկերում (լուելի եղէ, լուելի եղեր և այլն):

4. Ճանաչել (*ծանաչել)

§ 205. Ներկայի հիմքից կազմվող ձևերում խոնարհվում է և խառնարհումն ամենցալիք քալերի օրինակով՝ ներգործանև և կրավորանև:

Ներկա

Ներգործանև

Կրավորանև

	եզակի ք.	Հոգնակի ք.	եզակի ք.	Հոգնակի ք.
1-ին գ.	ճանաչեմ	ճանաչեմք	ճանաչիմ	ճանաչիմք
2-րդ »	ճանաչես	ճանաչէք	ճանաչիտ	ճանաչիք
3-րդ »	ճանաչէ	ճանաչեն	ճանաչի	ճանաչին

Անցյալ անկատար

1-ին գ.	ճանաչի	ճանաչէաք	Նույնն է:
2-րդ »	ճանաչիք	ճանաչիքք	
3-րդ »	ճանաչէր	ճանաչէին	

Առաջին ազատնի

1-ին գ.	ճանաչիցեմ	ճանաչիցեմք	ճանաչիցիմ	ճանաչիցիմք
2-րդ »	ճանաչիցես	ճանաչիցէք	ճանաչիցիտ	ճանաչիցիք
3-րդ »	ճանաչիցէ	ճանաչիցեն	ճանաչիցի	ճանաչիցին

Արգելական ճրամայական

2-րդ դ. մի՛ ճանաչեր մի՛ ճանաչէք մի՛ ճանաչիք մի՛ ճանաչիք

Անորոշ զերբայ՝ ճանաչել նու՛նք
Ապառնի զերբայ՝ ճանաչելոց (լի), նու՛նք, ճանաչելի
Անցյալ կատարյալի հիմքից կազմվող ձևերում խոնարհվում է կատարյալի հիմքում ի թույլ բաղադրիչ ունեցող բառերի օրինակով: Կրավորաձև (կրկնորդ ապառնիում՝ խոսն) խոնարհվում արտահայտում է ներդրական սեռի իմաստ:

Անցյալ կատարյալ

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	ժաննայ	ժաննաք
2-րդ »	ժաննար	ժաննայք
3-րդ »	ժաննաւ	ժաննան

Երկրորդ ապառնի

1-ին դ.	ժաննայց	ժանիցոք
2-րդ »	ժանիցես	ժանիցիք
3-րդ »	ժանիցէ	ժանիցեն

Բռն նրամայական

եզակի բ. Հոգնակի բ.

2-րդ դ. ժանի՛ր ժաննայք կամ ժաննիրոք

Հորդորական ճրամայական

2-րդ դ. ժանիչի՛ր ժանիչի՛ք

Անցյալ զերբայ՝ ժանուցեալ
Ենթակայական զերբայ՝ ճանաչող

Ճ. Ֆառնել (==տողջանայ, զիր կենայ)

§ 306. Ներկայի հիմքից կազմվող ձևերում խոնարհվում է և խոնարհման անհնարավոր բայերի օրինակով՝ մխլն ներդրածական (չեղոք է):

Ներկա

եզակի բ. Հոգնակի բ.

1-ին դ.	լառնեմ	լառնեմք
2-րդ »	լառնես	լառնէք
3-րդ »	լառնէ	լառնեն

Անցյալ անկատար

1-ին դ.	լառնէի	լառնէաք
2-րդ »	լառնէիր	լառնէիք
3-րդ »	լառնէր	լառնէին

Առաջին ապառնի

1-ին դ.	լառնիցեմ	լառնիցեմք
2-րդ »	լառնիցես	լառնիցէք
3-րդ »	լառնիցէ	լառնիցեն

Արգելական ճրամայական

2-րդ դ. մի՛ լառներ մի՛ լառնէք

Անորոշ զճրբայ՝ լառնել
Ապառնի -երբայ՝ լառնելոց

Անցյալ կատարյալի հիմքից կազմվող ձևերում խոնարհվում է ի թույլ բաղադրիչ ունեցող բառերի օրինակով, բայ՝ հրամայականում անի յարահասակ ձևեր:

Անցյալ կատարյալ

եզակի բ. Հոգնակի բ.

1-ին դ.	լարեալ	լարեաք
2-րդ »	լարեսր	լարեալք
3-րդ »	լարեաւ	լարեան

Երկրորդ ապառնի

1-ին դ.	լարեայց	լարիցոք
2-րդ »	լարիցես	լարիցիք
3-րդ »	լարիցէ	լարիցեն

Բուն հրամայական

2-րդ դ. արի՛ք արի՛ք

Հորդորական հրամայական

2-րդ դ. լարիչի՛ր լարիչի՛ք -

Անցյալ զերբայ՝ լարացեալ

6. Յանցանելի (=անցանք գործելի, սխալվելի, մեղք-գործելի)

§ 307. Ներկայի հիմքից կազմվող ձևերում խոնարհում է և խոնարհման ածանցավոր բայերի օրինակով՝ միայն ներգործածե (չեղօք է)։

Ներկա

	Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	լանցանեմ	լանցանեմք
2-րդ ձ	լանցանես	լանցանե՞ք
3-րդ ձ	լանցանե՛	լանցանեն

Անցյալ անկատար

1-ին դ.	լանցանելի	լանցանեաք
2-րդ ձ	լանցանելիր	լանցանելիք
3-րդ ձ	լանցանելր	լանցանելին

Առաջին ազատնի

	Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	լանցանիցեմ	լանցանիցեմք
2-րդ ձ	լանցանիցես	լանցանիցե՞ք
3-րդ ձ	լանցանիցե՛	լանցանիցեն

Արդելական հրամայական

2-րդ դ. մի՛ լանցաներ մի՛ լանցանե՞ք

Անորոշ զերբայ՝ լանցանել

Ապաստի զերբայ՝ լանցանելոց

Անցյալ կատարբայի հիմքից կազմվող ձևերում խոնարհում է ի թույլ բաղադրիչ անեցող բայերի օրինակով՝ կրավորածե և խոնարհ

Անցյալ կատարյալ

	Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	լանցեալ	լանցեաք
2-րդ ձ	լանցեար	լանցեալք
3-րդ ձ	լանցեաւ	լանցեան

Երկրորդ ազատնի

1-ին դ.	լանցեալց	լանցիցուք
2-րդ ձ	լանցիցես	լանցիչե՞ք
3-րդ ձ	լանցիցե՛	լանցիցեն

Բուն հրամայական

2-րդ դ. լանցի՛ր լանցանալք կամ լանցերո՛ւք

Հորդորական հրամայական

2-րդ դ. լանցիչի՛ր լանցիչի՛ք

Անցյալ զերբայ՝ լանցուցեալ

7. Մեղանչելի (=մեղք գործելի, սխալվելի)

§ 308. Ներկայի հիմքից կազմվող ձևերում խոնարհում է և խոնարհման ածանցավոր բայերի օրինակով՝ միայն ներգործածե (չեղօք է)։

Ներկա

	Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	մեղանչեմ	մեղանչեմք
2-րդ ձ	մեղանչես	մեղանչե՞ք
3-րդ ձ	մեղանչե՛	մեղանչեն

Անցյալ անկատար

1-ին դ.	մեղանչելի	մեղանչեաք
2-րդ ձ	մեղանչելիր	մեղանչելիք
3-րդ ձ	մեղանչելր	մեղանչելին

Աւաջին ապառնի

- 1-ին դ. մեղանշիցեմ մ'դ սնչ'ջճ
 2-րդ > մեղանշիցես մեղանշից՛,
 3-րդ > մեղանշիցէ մեղանշիցեն

Արգելական հրամայական

- 2-րդ դ. մի' մեղանշիբ մի' մեղանշլ

Անորոշ գերբայ' մեղանշլ

Ապանի գերբայ' մեղանշից

Անցյալ կատարյալի հիմքից կազմվող ձևերում նոնորհումս է կրավորանէ՝ երկրորդ ազատնում, բուն հրամայականի եզակի թվում և հորդորական հրամայականում հանդես բերվով կատարյալի հիմքում ի թույլ բաղադրէ ունեցող բարբի առանձնահատկութիւնները:

Անցյալ կատարյալ

եզակի բ. Հոգնակի բ.

- 1-ին դ. մեղալ մեղաբ
 2-րդ > մեղար մեղալք
 3-րդ > մեղառ մեղանի

Երկրորդ ապառնի

- 1-ին դ. մեղալց մեղիցուք
 2-րդ > մեղիցես մեղիշիք
 3-րդ > մեղիցէ մեղիցին

Բուն հրամայական

- 2-րդ դ. մեղի'բ մեղալք կամ մեղարուք

Հորդորական հրամայական

- 2-րդ դ. մեղիշի'բ, մեղիշի'ք

Անցյալ գերբայ' մեղացեալ

8. Տալ

§ 309. Ներկալի հիմքից կազմվող ձևերում խոնարհում է Ա խոնարհման պարզ բարբի նման.

Ներկա

Ներգործանև Կրավորանև
 եզակի բ. Հոգնակի բ. եզակի բ. Հոգնակի բ.

- 1-ին դ. տամ տամք
 2-րդ > տաս տալք
 3-րդ > տալ տան

Ընդունված չէ:

Անցյալ անկատար

- 1-ին դ. տալի տալաք
 2-րդ > տալիր տալիք
 3-րդ > տալի տալին

Ընդունված չէ:

Աւաջին ապառնի

- 1-ին դ. տալցիմ տալցիմք տալցիմ տալցիմք
 2-րդ > տալցես տալցէք տալցիտ տալցիք
 3-րդ > տալցէ տալցեն տալցիտ տալցին

Արգելական հրամայական

Ներգործանև

Կրավորանև

եզակի բ. Հոգնակի բ. եզակի բ. Հոգնակի բ.

- 2-րդ դ. մի' տար մի' տալք Ընդունված չէ:

Ներգործանև

Կրավորանև

Անորոշ գերբայ' տալ

նալնք

Ապանի գերբայ' տալոց

նալնք, աալի

Կրավորական սևուի իմաստ արտահայտելու համար գործածվում է անցյալ գերբայի և լինիմ բայի հարադրութիւմը՝ տուալ լինիմ, տուալ լինէի և ալն:

Անցյալ կատարյալ

Ներգործանև

Կրավորանև

եզակի բ. Հոգնակի բ. եզակի բ. Հոգնակի բ.

- 1-ին դ. կուտ տուաք տուալ տուաք
 2-րդ > կուտր կուտք տուաբ տուալք
 3-րդ > կա կուտն տուառ տուան

Երկրորդ ապառնի

1-ին դ.	տաց	տացութ	տուայց	տացութ
2-րդ »	տացես	տաշիք	տացես	տաշիք
3-րդ »	տացել	տացեն	տացել	տացին

Բուն հրամայական

2-րդ դ.	տո՛ւր	տո՛ւք	տուեալ լն՛ր	տուենալ լներուք
---------	-------	-------	-------------	-----------------

Հոլորական հրամայական

2-րդ դ.	տաշի՛ր	տաշի՛ք	նուինն է:
---------	--------	--------	-----------

Ներգործածև

Անցյալ զերբալ՝	տուեալ	նուինք
Նեխակայական զերբալ՝	տուող	չունի

Երկրորդ խմբի բայեր

1. Փալ

§ 310. Ներկայի հիմքից կազմվող ձևերում խոնարհվում է Ա խոնարհման պարզ բայերի օրինակով:

Ներկա

Ներգործածև Կրավորածև

Եզակի ք. Հոգնակի ք. Եզակի ք. Հոգնակի ք.

1-ին դ.	գամ	գամք	
2-րդ »	գաս	գալք	Ձունի:
3-րդ »	գալ	գան	

Անցյալ անկառար

1-ին դ.	գալի	գալաք	
2-րդ »	գալիր	գալիք	Ձունի:
3-րդ »	գալր	գալին	

Առաջին ապառնի

1-ին դ.	գալցեմ	գալցեմք	
2-րդ »	գալցես	գալցէք	Ձունի:
3-րդ »	գալցէ	գալցեն	

Արգելական հրամայական

2-րդ դ.	մի՛ գար	մի՛ գալք	Ձունի:
---------	---------	----------	--------

Ներգործածև

Կրավորածև

Անորոշ զերբալ՝	գալ	չունի
Ապաստին զերբալ՝	գալոց	

Անցյալ կատարյալի հիմքից կազմվող ձևերում հանդես է գալիս նկ աբմատը: Երկրորդ ապառնի ժամանակի կրակի թվի 2-րդ զեմքից սկսած՝ վերջավորութուններից առաջ ունենում է օ անցյալնը (հավանաբար բաղադրյալ-ցուական բաղբի նմանակութամբ):

Անցյալ կատարյալ

Եզակի ք. Հոգնակի ք.

1-ին դ.	եկի	եկաք
2-րդ »	եկիր	եկիք
3-րդ »	եկն	եկին

Երկրորդ ապառնի

Եզակի ք. Հոգնակի ք.

1-ին դ.	եկից	եկեսցուք
2-րդ »	եկեսցես	եկեսչիք
3-րդ »	եկեսցէ	եկեսցեն

Բուն հրամայական

2-րդ դ.	ե՛կ	եկա՛լք
---------	-----	--------

Հորգորական հրամայական

2-րդ դ. եկեղի՛ր եկեղի՛ք
 Անցյալ զերբայ՛ եկեալ
 Ենթակալական զերբայ՛ եկող

2. Ուռել

§ 311. Ներկայի հիմքից կազմվող ձևերում խոնարհվում է և խոնարհման պարզ բայերի օրինակով՝ և՛ ներդրմանն, և՛ հրավորմանն:

Ներկա

Ներգործան

Կրավորան

Եզակի բ. Հոգնակի բ. Եզակի բ. Հոգնակի բ.

1-ին դ. ուսեմ	ուսեմք	ուսիմ	ուսիմք
2-րդ » ուսես	ուսե՛ք	ուսիս	ուսիք
3-րդ » ուսէ	ուսեն	ուսի	ուսին

Անցյալ անկատար

1-ին դ. չուսէի	ուսեաք		
2-րդ » ուսէիր	ուսե՛իք	նույնն է:	
3-րդ » ուսէր	ուսե՛ին		

Առաջին ազական

1-ին դ. ուսիցեմ	ուսիցեմք	ուսիցիմ	ուսիցիմք
2-րդ » ուսիցես	ուսիցե՛ք	ուսիցիս	ուսիցիք
3-րդ » ուսիցէ	ուսիցեն	ուսիցի	ուսիցին

Արգելական հրամայական

Ներգործան

Կրավորան

Եզակի բ.	Հոգնակի բ.	Եզակի բ.	Հոգնակի բ.
մի՛ ուսեր	մի՛ ուսե՛ք	մի՛ ուսիր	մի՛ ուսիք

Անօրոջ զերբայ՛ ուսել նույնը
 Ապանի զերբայ՛ ուսելոց նույնը, ուսելի

Անցյալ կատարյալի հիմքից կազմվող ձևերում հանդես է գալիս կեր արմատը: Այս ձևերում ընդհանրապես խոնարհվում է կրավորանն: Երկրորդ ապառնիում աճեցում է ի թալլ բազայրիչ աճեցող բայերի օրինակաբան (միայն եզակի ԹՎԻ 1-ին գեմքում ի չի լինում): Անցյալ կատարյալի եզակի ԹՎԻ 3-րդ գեմքում աճեցում է հաս ներգործանն տարբերակ՝ եկելը:

Անցյալ կատարյալ

Եզակի բ.

Հոգնակի բ.

1-ին դ. կերայ	կերաք
2-րդ » կերար	կերա՛ք
3-րդ » կերա (եկեր)	կերան

Երկրորդ ապառնի

1-ին դ. կերայց	կերիցոք
2-րդ » կերիցես	կերիցե՛ք
3-րդ » կերիցէ	կերիցեն

Բուն հրամայական

2-րդ դ. կե՛ր կերա՛լք

Հորգորական հրամայական

2-րդ դ. կերիցի՛ր կերիցի՛ք

Անցյալ զերբայ՛ կերեալ

Ենթակալական զերբայ՛ կերող (միայն ներգործ. նշ.)

Կրավորական սեռի իմաստն արտահայտվում է հիմնականում հունն ձևերով, միայն անցյալ կատարյալի 2-րդ տարբերակը (եկեր) այս դեպքում չի լինում, իսկ երկրորդ ապառնա վերջավորությունն ներքում է-ն և և-ն գիտնվում են ի-ի՛ կերիցես, կերիցի, կերիցին: Կրավորական սեռի իմաստն արտահայտելու համար կեր արմատը հանդես է գալիս հաս լինիմ բառի հարադրությունը՝ կեր լինելը: Այս ձևով զործածվում է հատկապես կատարյալի հիմքից կազմվող ձևերում:

3. Ընդելի (=խմել)

§ 312. Ներկայի հիմքից կազմվող ձևերում խոնարհվում է և խոնարհման պարզ բայերի օրինակով՝ և՛ ներգործանա, և՛ կրավորանա:

Ներկա

Ներգործանա		Կրավորանա	
եզակի բ.	Հոգնակի բ.	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ. ըմպեմ	ըմպեմք	ըմպիմ	ըմպիմք
2-րդ > ըմպես	ըմպեք	ըմպիս	ըմպիք
3-րդ > ըմպէ	ըմպեն	ըմպի </td <td>ըմպին</td>	ըմպին

Անցյալ անկատար

1-ին դ. ըմպէի	ըմպէաք	Նույնն է:
2-րդ > ըմպէիր	ըմպէիք	
3-րդ > ըմպէր	ըմպէին	

Առաջին ապառնի

1-ին դ. ըմպիցեմ	ըմպիցեմք	ըմպիցիմ	ըմպիցիմք
2-րդ > ըմպիցես	ըմպիցեք	ըմպիցիս	ըմպիցիք
3-րդ > ըմպիցէ	ըմպիցեն	ըմպիցի	ըմպիցին

Արդելական հրամայական

2-րդ դ. մի՛ ըմպեր	մի՛ ըմպէք	մի՛ ըմպիր	մի՛ ըմպիք
-------------------	-----------	-----------	-----------

Ներգործանա

Կրավորանա

Անորոշ գերբայ՝ ըմպել
 Ապառնի գերբայ՝ ըմպելոց
 Անցյալ կատարյալի հիմքից կազմվող ձևերում հանդես է գալիս արբ արմատը (արբեմալ բայից):

Անցյալ կատարյալ

Ներգործանա

Կրավորանա

եզակի բ.	Հոգնակի բ.	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ. արբի	արբաք	արբալ	արբաք
2-րդ > արբիր	արբեք(եք)	արբալ	արբալք
3-րդ > արբ, էարբ	արբին	արբաւ	արբան

Նրկորդ ապառնի

1-ին դ. արբից	արբցաք	արբալց	արբցաք
2-րդ > արբցես	արբցեք	արբցես	արբցեք
3-րդ > արբցէ	արբցեն	արբցի	արբցին

Բուն հրամայական

2-րդ դ. արբ	արբէ՛ք	արբեա՛լ լեր արբեա՛լ լե- րաք կամ՝ արբարո՛ւք
-------------	--------	---

Հորդորական հրամայական

2-րդ դ. արբջի՛ր	արբջի՛ք	Նույնն է:
-----------------	---------	-----------

Ներգործանա

Կրավորանա

Անցյալ գերբայ՝ արբեալ
 Անխակալական գերբայը հանդիպում է արբեցող ձևով, որը իրականում արբեմալ բայինն է և գրաբարում ածականի լիակատարն է:

4. Լինել (լինիմ)

§ 313. Ներկայի հիմքից կազմվող ձևերում խոնարհվում է արպես Խ՝խոնարհման բայ՝ կրավորանա:

Ներկա

եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ. լինիմ	լինիմք
2-րդ > լինիս	լինիք
3-րդ > լինի	լինին

Անցյալ անկատար

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	լինէի	լինէաք
2-րդ »	լինէիր	լինէիք
3-րդ »	լինէր	լինէին

Առաջին ազառնի

1-ին դ.	լինիցիմ	լինիցիմք
2-րդ »	լինիցիս	լինիցիք
3-րդ »	լինիցի	լինիցին

Արդելական հրամայական

2-րդ դ.	մի՛ լինիր	մի՛ լինիք
---------	-----------	-----------

Անորոշ դերբայ՝ լինել
Ապառնի դերբայ՝ լինելոց

Անցյալ կատարելի հիմքից կազմվող ձևերում հանդես է գալիս ներկայի հիմքից կազմվող ձևերում շտա քիչ զործածական եղանակ բաշի նդ արմատը՝ խոնարհման բարահասկութիւններով: Երկրորդ ապառնիտով զուգահեռաբար զործածվում են նաև սեփական ձևեր (առանց եզակի թվի 1-ին դիմքի): Հրամայականը և անցյալ դերբայը զործածվում են սեփական արմատով:

Անցյալ կատարյալ

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	եղէ	եղաք կամ եղեաք
2-րդ »	եղեր	եղէք
3-րդ »	եղե	եղեն

Երկրորդ ազառնի

1-ին դ.	եղէց	եղիցաք
2-րդ »	եղիցիս կամ ցես	եղիցիք
3-րդ »	եղիցի	եղիցին

	լցի	լցաք
	լցի	լցիք
3-րդ »	լցի	լցին

Բուն հրամայական

2-րդ դ.	լի՛ր	լեր՛ւք
---------	------	--------

Հորդորական հրամայական

2-րդ դ.	լի՛ր	լի՛րք
---------	------	-------

Անցյալ դերբայ՝ լնալ

5. Առնել (ունիմ՝ բանել, ունենալ, համարել և ուլն)

§ 314. Ներկայի հիմքից կազմվող ձևերում խոնարհվում է Ի խոնարհման բաշի ի նմանս կապիորակն խոնարհվելով՝ որտա-հայտվում է ներգործական և կրավորական սեռի խմտա (հասարակ է):

Ներկա

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	ունիմ	ունիմք
2-րդ »	ունիս	ունիք
3-րդ »	ունի	ունին

Անցյալ անկատար

1-ին դ.	ունէի	ունէաք
2-րդ »	ունէիր	ունէիք
3-րդ »	ունէր	ունէին

Առաջին ազառնի

1-ին դ.	ունիցիմ	ունիցիմք
2-րդ »	ունիցիս	ունիցիք
3-րդ »	ունիցի	ունիցին

Արգելական նրամայական

2-րդ դ. մի՛ ունիք մի՛ ունիք

Անորոշ գերբայ՝ ունի
Ապաստի գերբայ՝ ունիլոց, ունիլի

Անցյալ կատարյալի հիմքից կազմվող մեկուս հանդես է դառնալիս կալ արմատը (կալուչ կամ կալնուչ բախից)։ Խոնարհվում է կրավորածնէ։

Անցյալ կատարյալ

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	կալալ	կալաք
2-րդ յ	կալար	կալալք
3-րդ յ	կալաւ	կալան

Երկրորդ ապառնի

1-ին դ.	կալալց	կալալք
2-րդ յ	կալալա	կալալք
3-րդ յ	կալալի	կալալին

Բուն նրամայական

2-րդ դ. կա՛լ կա՛մ կա՛ կալա՛լք կա՛մ կալարա՛ւք

Հորդորական նրամայական

2-րդ դ. կալալի՛ք կալալի՛ք

Անցյալ գերբայ՝ կալալալ

Ենթակալական գերբայ՝ (ունող)

Կալ արմատով կազմվող դիմագործ մեկեր սովորաբար ունենում են բուն կալ նշանակություն, իսկ ունենալու իմաստ արտահայտելու համար դործածվում են հարազրական ալլ մեկեր, օրինակ՝ եզեն իմ (կամ ինձ) որդիք՝ ես որդիներ ունեցալ։

Հասկացելու կրավորական սեռի նշանակություն արտահայտելու համար ունիլ բալը երբեմն դործածվում է անցյալ գերբայի մեծ լինել բալի հարազրականով՝ կալիալ լինիմ, կալիալ եզլ ե ալլն ունիլ բալի մեծով խոնարհվում է նաև ընդունել (ընդունիմ) բալը։

Գ. Երբայ

§ 315. Ներկայի հիմքից կազմվող մեկուս խոնարհվում է Ա խոնարհման պարզ բախիլի օրինակով։

Ներկա

Ներգործածն	Կրավորածն
եզակի բ.	Հոգնակի բ.
եզակի բ.	Հոգնակի բ.

1-ին դ.	երթամ	երթամք	
2-րդ յ	երթաս	երթալք	2ունի
3-րդ յ	երթալ	երթան	

Անցյալ անկատար

1-ին դ.	երթալի	երթալաք	
2-րդ յ	երթալիք	երթալիք	2ունի
3-րդ յ	երթալի	երթալին	

Անաշխի մ ապառնի

1-ին դ.	երթալցեմ	երթալցեմք	
2-րդ յ	երթալցես	երթալցեք	2ունի
3-րդ յ	երթալցի	երթալցին	

Արգելական նրամայական

2-րդ դ. մի՛ երթար մի՛ երթալք 2ունի

Ներգործածն

Կրավորածն

Անորոշ գերբայ՝ երթալ
Ապաստի գերբայ՝ երթալոց 2ունի

Անցյալ կատարյալի հիմքից կազմվող մեկուս խոնարհվում է չոզ և սեփական երբ արմատներով։ Չոզ արմատը դործածվում է միայն անցյալ կատարյալում, իսկ մնացած մեկեր կազմվում են երբ արմատով։ Երկրորդ ապառնի ժամանակը և սրանից կազմվող հորդորական հրամայականը ունենում են ի թույլ բաղադրիչ ունեցող բախիլի հասկանիլը։

Անցյալ հատարյալ

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	չողայ	չողաք
2-րդ »	չողար	չողարք
3-րդ »	չողար	չողանք

Երկրորդ ապառնի

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	երթայց	երթիցուք
2-րդ »	երթիցես	երթիցիք
3-րդ »	երթիցէ	երթիցենք

Քուս հրամայական

2-րդ դ.	ե՛րթ	երթա՛ւք
---------	------	---------

Հորդորական հրամայական

2-րդ դ.	երթի՛ցի՛ր	երթի՛ցի՛ք
---------	-----------	-----------

Անցյալ զերբայ՝ երթնալ

ՊԱԿԱՍԱՎՈՐ ՔԱՅԵՐ

§ 316. Գրարարում կան այնպիսի բայեր, որոնց խոնարհումն ամբողջական չէ: Նրանց խոնարհման մեջ պակասում են զանազան ժամանակների կամ եղած ժամանակներում էլ՝ առանձին զիժայտը ձևեր: Այդպիսի բայերը կոչվում են պակասավոր բայեր, որոնց թիվը գրարարում մեծ չէ:

1. Եմ

§ 317. Եմ բայն ունի հետևյալ ժամանակները.

Ներկա

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	եմ	եմք
2-րդ »	ես	էք
3-րդ »	է	ենք

Անցյալ անկատար

1-ին դ.	էի	էաք
2-րդ »	էիր	էիք
3-րդ »	էր	էինք

Առաջին ապառնի

1-ին դ.	իցեմ	իցեմք
2-րդ »	իցես	իցեք
3-րդ »	իցէ	իցենք

Կան նաև բուն հրամայականի ձևերը՝ ե՛ր, ե՛ք կամ երո՛ւք, որոնք առանձին չեն գործածվում, սուրբաբար հանդիպում են ո՛րչ կր (—աղը կղի՛ր), ո՛րչ կք կամ ո՛րչ կրուք (= ո՛րչ կղե՛ք) արտահայտությունների մեջ:

Եմ բայը գրարարում գործածվում է բազմադրյալ ժամանակների կազմության մեջ որպես օժանդակ բայ, այն՝ ինքնուրույնաբար, որպես էական բայ, օրինակ՝ «Եւ արք պարտի՛ք, որը փախուցեալ էին վասն ջրխառնելության և էին ի քաղաքի կայսեր, կայսու և ես ի ձեռս նորաս» (Աղիշե, 1, էջ 13)՝ եւ ջրանց ա նրա ձեռքը ավելց պարտի՛ն մարդկանց, որոնք փախել էին ջրխառնելության համար և զանվում էին կայսեր քաղաքում: Այս նույն նախադասության մեջ էին բաշահեր գործածվում է երկու անգամ, մի զեղքում օժանդակ բայ է, զերբայի նա զիժայտը ձև է կազմել (փախուցեալ էին), մյուս զեղքում ունի ինքնուրույն բայի արժեք, էական բայ է (էին ի քաղաքի կայսեր):

2. Գոլ (—գուրխիլուն ունենալ, լինել)

§ 318. Գոլ բայն ունի միայն ներկա, անցյալ անկատար և առաջին ապառնի ժամանակները, ըստ որում վերջին կրկուսը գործածվում են միայն 3-րդ զեմքում: Գերբայներից ունի միայն անբուժը՝ գուլ:

Ներկա

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	գում	գումք
2-րդ »	գուս	գուք
3-րդ »	գուլ	գունք

Անցյալ անկատար

1-ին դ.	—	—
2-րդ »	—	—
3-րդ »	գոյր	գոյին

Առաջին ապառնի

1-ին դ.	—	—
2-րդ »	—	—
3-րդ »	գուցէ	գուցեն

3. Կայ (=կա)

§ 319. Այս բանն ունի ներկա, անցյալ անկատար և ապառնի ապառնի ժամանակները միայն 3-րդ դեմքում. ներկա՝ կայ, կան, անցյալ անկատար՝ կայր, կային, առաջին ապառնի՝ կայցե, կայցեն, շատ հազվադեպ գործածվում է նաև ներկայի առաջին դեմքը՝ կամ: ժխտականը լինում է չ-ով՝ չկայ, չկայր, իսկ ո՛չ-ով ալ ի-մաստ է արտահայտում (ոչ կալ—չի մնում, չի կանգնում):

Գրաբարում կա նաև կայ բայ՝ մնայ, կանգնել նշանակալի բայեր, որք բոլոր ձևերն ունի և խոնարհվում է Ա խոնարհման պարզ բայերի օրինակով:

4. Պարտել (պարտիմ=պեսք ևմ, պարտավոր ևմ)

§ 320. Աւնի ներկա, անցյալ անկատար, առաջին ապառնի ժամանակները և անորոշ գերբայը:

Ներկա

	եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	պարտիմ	պարտիմք
2-րդ »	պարտիս	պարտիք
3-րդ »	պարտի	պարտին

Անցյալ անկատար

1-ին դ.	պարտէի	պարտէաք
2-րդ »	պարտէիր	պարտէիք
3-րդ »	պարտէր	պարտէին

Առաջին ապառնի

1-ին դ.	պարտիցիմ	պարտիցիմք
2-րդ »	պարտիցիս	պարտիցիք
3-րդ »	պարտիցի	պարտիցին

Կա նաև պարտել բայ՝ հաղթել, պարտաձրյան մասենի նշանակալի բայեր, որն ունի բոլոր ձևերը: Այս բայը կրավորապես խոնարհումը հիշյալ ձևերում համընկնում է պարտիմ պակասավոր բային (պարտիմ=պարտվում ևմ...): գրանք պեսք է տարբերել ըստ իմաստի:

5. Գոզ (=ասան)

§ 321. Աւնի երկրորդ ապառնի (ասանց եզակի թվի 1-ին դեմքի), հրամայական եզանակի ներկա և ապառնի ժամանակները:

երկրորդ ապառնի

եզակի բ.	Հոգնակի բ.
1-ին դ.	—
2-րդ »	գոզցես
3-րդ »	գոզցին

Հրամայական եզանակի ներկա
2-րդ դ. գո՛զ

Ապառնի

2-րդ դ. գոզէ՛ր

6. Չ ի ք

§ 322. Աւնի միայն այս ձևը՝ չիք(=չկա):

ՔԱՂԱԿՐՅԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ

§ 323. Գրաբարում բաղադրյալ ժամանակները կազմվում են անցյալ և ապառնի զերբալիկերով ու օժանդակ բայով: Որպես օժանդակ բայ գրաբարում սովորաբար գործածվում են եմ և լինիմ բայերը:

Եզակի ք.

- 1-ին ք. սիրեալ եմ=սիրել եմ, սիրվել եմ, սիրած եմ, սիրված եմ
- 2-րդ > սիրեալ ես=սիրել ես, սիրվել ես, սիրած ես, սիրված ես
- 3-րդ > սիրեալ ե=սիրել է, սիրվել է, սիրած է, սիրված է

Հոգնակի ք.

- 1-ին ք. սիրեալ եմք=սիրել ենք, սիրվել ենք, սիրած ենք, սիրված ենք
- 2-րդ > սիրեալ եք=սիրել եք, սիրվել եք, սիրած եք, սիրված եք
- 3-րդ > սիրեալ ենք=սիրել են, սիրվել են, սիրած են, սիրված են

Եզակի ք.

- 1-ին ք. նեացեալ եմ=հեռացել եմ, հեռացած եմ
- 2-րդ > նեացեալ ես= հեռացել ես, հեռացած ես
- 3-րդ > նեացեալ ե= հեռացել է, հեռացած է

Հոգնակի ք.

- 1-ին ք. նեացեալ եմք=հեռացել ենք, հեռացած ենք
- 2-րդ > նեացեալ եք=հեռացել եք, հեռացած եք
- 3-րդ > նեացեալ ենք=հեռացել են, հեռացած են

Ինչպէս տեսնում ենք, սիրել բայը. որ ներդրածական սեռի է, վազակառար-հարակառար ժամանակում միեւնոյն ձևով որտուհալուում է թե՛ ներդրածական, թե՛ կրակորական սեռի նշանակութիւն, իսկ նեառեալ բայը նախ ժամանակում առի միայն շեզք սեռի նշանակութիւն: Այդպէս էլ հաջորդ ժամանակներում՝ վազակառար-հարակառար անցյալ (գերակառար) ժամուակը կազմում է անցյալ գերակառար և նմ օժանդակ բայի անցյալ անկառարայն: Իմաստով համապատասխանում է ժամանակակից գրական հարկերնէ վազակառար և հարակառար անցյալ ժամանակներին:

1) ժամանակակից նշանակում հարակառար ներկայի ներք Ներքործական նշանակութիւնը գրեթէ գործածութեան չուսնէ:

Առանձնապէս լայն առարձում առնելով կազմում բազայրջով ժամանակները, որոնց կազմումիւմ միջ հանդէս են գայլի թե՛ անցյալ և թե՛ սպասի գերբայերը:

Բողազբայ ժամանակների կազմութեան մէջ անցյալ և ապասի գերբայերը բոս գերբայական իմաստի և սեւերի հանդէս են բերում իրենց լարատակութեանները (լարատակութեան գերբայի ժամանակն համապատասխան սեղմում): «...Հասնալ է ժամանակ կիցոց. մտե՛ք հարե՛ք հեճանս, դիցեալ եմ հեճանք և դեղան դարք իւրեանց...» (Ազոթ., էջ 289). հասնալ է=հասել է, լցեալ եմ=լցվել եմ, լցված եմ=ւլցեալ էին շտիմարանք նոցա անօրէնութեանք (ն. տ.), լցեալ էին=լցված էին: «Եթէ խառքեալ իցեմք ի քէն...» (Եղբռն, III, էջ 61). խառքեալ իցեմք=խառքում լինեմք (աշտանդ նախ խառքում ենք): «Ընկեցից եմ գնաս դարձմախոսն...» (Ազոթ., էջ 391), ընկեցից եմ=գցելու եմ: «...Ի նոն ցժօխ անկանկից եմ» (Եղբռն, IV, ԺԱ, էջ 190), անկանկից եմ=քննելու եմ: «...Ջի դիւէր էթէ խարկից և գնաս հեղն» (Եղբռն, IV, Ձ, էջ 180). խարկից է=խարկում է: «...Փայրագիւղից էք ինչն լարս գիշերի» (Մատթ., ԻՁ, 31), փայրագիւղից էք=փայրակողից եք: «Եթէ սերմանէ կոյ մի ձեանկից է» (Եղբռն, II, Ժ, էջ 99), ձեանկից է=ձեանկում է: «...Անբարոս լիցին ի փրժմնգրութե՛ն ար ի վերայն էք մատնից» (Ազոթ., էջ 281), հատանկից էք=հատանկում էք: «...Փայլը իցանկից էք» (ն. տ., էջ 312)=փայլում իցանկում էք: «...Յարմէ անիցէ դոր անկից իցե...» (Եղբռն, I, Ա, էջ 6), անկից իցե=անկողնում լինել:

§ 224. Անցյալ և ապասի գերբայերի հետ նմ օժանդակ բայը կազմում է երեքական ժամանակ (ինչպէս ցույց է տրվել, նմ բայն առի միայն 3 ժամանակ):

§ 225. Անցյալ գերբայի հետ նմ օժանդակ բայը կազմում է վազակառար-հարակառար ներկա (հարակառար), վազակառար-հարակառար անցյալ (գերակառար), ստորագասական բազայրջով ապասի ժամանակները:

Վազակառար-հարակառար ներկան (հարակառար) կազմում է անցյալ գերբայով և նմ օժանդակ բայի ներկայով: Գրաբարի այս ժամանակը համապատասխանում է ժամանակակից գրական հարկերնէ հարակառար և վազակառար ներկաներին: Ներդրածական սեռի բայերը նախ ձևով կարող են արտահայտել նաև կրավորական սեռի նշանակութիւն:

նգակի ք.

- 1-ին ք. սիրեալ էի—սիրել էի, սիրվել էի, սիրած էի, սիրված էի
- 2-րդ ք. սիրեալ էիր—սիրել էիր, սիրվել էիր, սիրած էիր, սիրված էիր
- 3-րդ ք. սիրեալ եր—սիրել էր, սիրվել էր, սիրած էր, սիրված էր

Հոգնակի ք.

- 1-ին ք. սիրեալ եաք—սիրել էինք, սիրվել էինք, սիրած էինք, սիրված էինք
- 2-րդ ք. սիրեալ էիրք—սիրել էիք, սիրվել էիք, սիրած էիք, սիրված էիք
- 3-րդ ք. սիրեալ էինք—սիրել էինք, սիրվել էինք, սիրած էինք, սիրված էինք

եզակի ք.

- 1-ին ք. մեռացեալ եի—հեռացել էի, հեռացած էի
- 2-րդ ք. մեռացեալ էիր—հեռացել էիր, հեռացած էիր
- 3-րդ ք. մեռացեալ եր—հեռացել էր, հեռացած էր

Հոգնակի ք.

- 1-ին ք. մեռացեալ եաք—հեռացել էինք, հեռացած էինք
- 2-րդ ք. մեռացեալ էիրք—հեռացել էիք, հեռացած էիք
- 3-րդ ք. մեռացեալ էինք—հեռացել էինք, հեռացած էինք

Ստորագասական եղանակի բազազրյալ ապամեյն կազմված է նախ անցյալ զերբայով և եմ օժանդակ բառի առաջին ապաստեիով: Այս ժամանակը համապատասխանում է ժամանակակից զբայական հաշիվների բրձանական, պայմանական, հորիզոնական եղանակներին երկրորդական բազազրյալ ապամեյնների կազմված հասակառար զերբայով և լինել բայով:

եզակի ք.

- 1-ին ք. սիրեալ իցեմ—սիրած կամ սիրված լինեմ, սիրած կամ սիրված կլինեմ, սիրած կամ սիրված պիտի լինեմ
- 2-րդ ք. սիրեալ իցես—սիրած կամ սիրված լինես, սիրած կամ սիրված պիտի լինես
- 3-րդ ք. սիրեալ իցե՝—սիրած կամ սիրված լինի, սիրած կամ սիրված կլինի, սիրած կամ սիրված պիտի լինի

Հոգնակի ք.

- 1-ին ք. սիրեալ իցեմք—սիրած կամ սիրված լինենք, սիրած կամ սիրված կլինենք, սիրած կամ սիրված պիտի լինենք
- 2-րդ ք. սիրեալ իցեք—սիրած կամ սիրված լինեք, սիրած կամ սիրված պիտի լինեք
- 3-րդ ք. սիրեալ իցենք—սիրած կամ սիրված լինենք, սիրած կամ սիրված կլինենք, սիրած կամ սիրված պիտի լինենք

եզակի ք.

- 1-ին ք. մեռացեալ իցեմ—հեռացած լինեմ, հեռացած կլինեմ, հեռացած պիտի լինեմ
- 2-րդ ք. մեռացեալ իցես—հեռացած լինես, հեռացած կլինես, հեռացած պիտի լինես
- 3-րդ ք. մեռացեալ իցե՝—հեռացած լինի, հեռացած կլինի, հեռացած պիտի լինի

Հոգնակի ք.

- 1-ին ք. մեռացեալ իցեմք—հեռացած լինենք, հեռացած կլինենք, հեռացած պիտի լինենք
- 2-րդ ք. մեռացեալ իցեք—հեռացած լինեք, հեռացած կլինեք, հեռացած պիտի լինեք
- 3-րդ ք. մեռացեալ իցենք—հեռացած լինենք, հեռացած կլինենք, հեռացած պիտի լինենք

ԾԱՆՈթՈՒԹՅՈՒՆ.—Առանձին քերականներ (Հովհ. Հույով, Մ. Սևրաստացի և այլն) քերականության զբքերում հեշտատեղում են այս ժամանակի անցյալ ձևերը՝ գնացեալ իցէի, սիրեալ իցէի և այլն: Սակայն զբարբարում աչքդիտի ձևեր չեն եղել, զրանք արհեստական են: Ստորագասական եզանակի անցյալ ապամեյն խմատան արտահայտվում է վերը ցույց տրված ստորագասական ապամեյն ձևերով (այլև ուրիշ ժամանակների երկրորդական կրատախմատք):

§ 238. Անցյալ զերբայով կազմված վերածերբայ բազազրյալ ժամանակները զբարբարում հանդես են գալիս նաև մի այլ կառուցվածքով: Դրանցից յուրաքանչյուրի եզակի թվի 3-րդ զեմ գին կցվում

են անձնատան գերանմաները՝ սեռական հարաբերակցության վերաբերյալ և գեղեցիկ թիվն արտահայտվում են ոչ թե եմ բառի, այլ անձնատան գերանման միջոցով, օրինակ՝

Վազակառար-ճարակառար ցնրակա

եզակի ր.

- 1-ին գ. սիրեալ է իմ=ես սիրել կամ սիրած կմ
- 2-րդ ՝ սիրեալ է քո=զու սիրել կամ սիրած ևս
- 3-րդ ՝ սիրեալ է նորա(իւր)=նա սիրել կամ սիրած է

Հոգեակի ր.

- 1-ին գ. սիրեալ է մեր=մենք սիրել կամ սիրած ենք
- 2-րդ ՝ սիրեալ է ձեր=զուք սիրել կամ սիրած էք
- 3-րդ ՝ սիրեալ է նոցա=նրանք սիրել կամ սիրած են

Վազակառար-ճարակառար անցյալ

եզակի ր.

- 1-ին գ. սիրեալ էր իմ=ես սիրել կամ սիրած էի
- 2-րդ ՝ սիրեալ էր քո=զու սիրել կամ սիրած էիր
- 3-րդ ՝ սիրեալ էր նորա (իւր)=նա սիրել կամ սիրած էր

- 1-ին գ. սիրեալ էր մեր=մենք սիրել կամ սիրած էինք
- 2-րդ ՝ սիրեալ էր ձեր=զուք սիրել կամ սիրած էիք
- 3-րդ ՝ սիրեալ էր նոցա=նրանք սիրել կամ սիրած էին

Ստորագասակաճ ազատեմի

եզակի ր.

- 1-ին գ. սիրեալ իցի իմ=ես սիրած լինեմ, կլինեմ, պիտի լինեմ
- 2-րդ ՝ սիրեալ իցի քո=զու սիրած լինես, կլինես, պիտի լինես
- 3-րդ ՝ սիրեալ իցի նորա(իւր)=նա սիրած լինի, կլինի, պիտի լինի

Հոգեակի ր.

- 1-ին գ. սիրեալ իցի մեր=մենք սիրած լինեմք, կլինեմք, պիտի լինեմք
- 2-րդ ՝ սիրեալ իցի ձեր=զուք սիրած լինեք, կլինեք, պիտի լինեք

3-րդ գ. սիրեալ իցի նոցա=նրանք սիրած լինեն, կլինեն, պիտի լինեն

Ստորև առյալ ենք օրինակներ բնագրերից: «Մ՛ջ երբէք առաջեալ է նոցա ցեղց զարդ...» (Ազատք., էջ 40): «...Քո խոյ ձեռալ է զքեզ...» (Մ. ա., էջ 297): «Եւ լուեալ ևս է իմ, թէ ի պարսկոյ խափ» (Բազ., V, Գ, էջ 290): «...Խօսել զանձնէ իբրեւ զանօրէնութիւնս և դրամբասանս մեզայ՝ որ իւր չէր զարձեալ» (Բազ., IV, Գ, էջ 107): «...Որպէս և անեալ էր իւր...» (Մ. ա., V, Ա, էջ 282): «Վասն նամակին զոր քո ի մեր աշխարհս առեալ էր...» (Նղիշե, II, էջ 31): «Նոցա էր փորեալ զխորխորանս...» (Մ. ա., III, էջ 53): «Եւ զարն ժողոջեալ իցէ նոցա՝ որք զարն կամին» (Թուղթ Պետրոսի, II, Գ, 5): «Թերևս լուեալ իցէ ձեր՝ զանստուութիւն շնորհացն...» (Առ Նիկեա., Գ, 2): «Զի զիտէ հայրն ձեր զինչ պիտայ է ձեզ, մինչ չև ձեր խնդրեալ ինչ իցէ ի նամակ» (Մատթ., Զ, 5):

Ինչպիսի բերված օրինակներում էլ կարելի է տեսնել, այս ձևերը երբեք կրավորական նշանակութեամբ չեն զորոճածվում. Արարիտի կազմութեամբ հիմնականում հանդես են գալիս ներգործական սեռի բառերը (հասարակներն էլ՝ ներգործական նշանակութեամբ):

Բնագրերում հանդիպում են նաև շեղոց սեռի բառերի նույնպիսի կազմութեան տնկնոց զիտավոր ձևեր. Որինակներ. «Եւ կեկալ զամենայնէ մինչ չև քո կեկալ էր» (Մն., II, 33): «Արդ՝ երկու սրբից քո որ եղին լնգիպտաս, մինչ չև կեկալ էր իմ շեղոցատո՝ իմ են...» (Մն., ԽԷ, 5): «Շատր քո երզմանցոյց զմեզ մինչ չև վախճանեալ էր նորս» (Մն., Ծ, 16): «Ժորաս լանթիւ անպատ մտեալ է, և վեր երբէք չէր ասեալ» (Բազ., V, ԱԶ, էջ 356): «Ե՛ր բազում պատերազմոսնս ժտեալ է իմ...» (Նղիշե, V, էջ 92): «Եւ եթէ չէր մեր աճապարեալ...» (Նղիշե, III, էջ 58): Քերված ձևերում բառերը շեղոց սեռի են՝ զալ (անց. զերբալ՝ կերեալ), զախճանեղ=մեանել (զախճանիլ=վախճանեալ), մասնել (ժտեալ), անապարել (անապարեալ):

Այս կարգի զիտավոր ձևերից յուրաքանչյուրը՝ սիրեալ է իմ, սիրեալ է քո, սիրեալ էր իմ, սիրեալ էր քո... սիրեալ իցի

՝ Գո նաև վախճանելի (զախճանեմ) ներգործական սեռի բառը Արարիտից զքո մասին չէ:

իմ, սիրեալ իցէ ըս . . առանձին գերցում նախադասութեան ար-
 մեք անեն, որտեղ ենթական արտահայտում է սեռ-գան հոլովով՝
 սիրեալ և իմ—ևս սիրել եմ (կամ երկրորդաբար նաև՝ ևս սիրեցի):
 Իսկ եթե մասնանք ձայնամասնական սեռականաց, ապա կանո-
 նենք, որ եմ թայի կցակի թիվ 3-րդ դիմքը (է, էր, իցէ) ստորոգ-
 թա է, զերբայք՝ ենթական, զերտեսնը (սեռական հոլովով)՝ հասկա-
 ցացիէ ենթական-զերբայի, զիցուք՝ իմ սիրեալ և կնշանակի շիմ
 սիրածը կա, իմ սիրածը գտնութիւնս անիս, որն արդի ըմբռնմամբ
 նշանակում է «ևս սիրել եմ» կամ երկրորդաբար՝ «ևս սիրեցի»:

Գրաբարում կարելի է ցուց տալ այդ սուրբ նախադասու-
 թիւններ, որ զերբայի փոխարեն ենթականի դերը կատարում է
 գոյական անունը, օրինակ՝ «է իմ կորսալ մի»—իմ մի կորսալը
 կա || իմ մի կորսալը կա || ևս մի կորսալը ունեմ: Արտնով բացա-
 րում է այլ սուրբ զիմավոր մեկըն ձայնով, սակայն կշնչելով
 թարգմանութեանց՝ ենթական ենք համարում սեռական հոլովով
 գրված զերանունը, իսկ ստորոգյալ՝ զերբայը օժանդակ թայի նաւ:

Գրաբարում հանդիպում են նաև նույնպիսի կազմութիւնս ա-
 նեցող զիմավոր մեկը, աք օժանդակ թայի զերը կատարում է լի-
 նել թայը, օրինակ՝ տեսալ լինի իմ, տեսալ լինի՝ քո և այլն:
 § 327. Բաղադրյալ ժամանակների կազմութեան մեջ հանդիս
 է զայն ոց մասնիկով ապառնի զերբայը, որը կազմում է սահմա-
 նական կզանակի ապառնի, անցյալ ապառնի և ստորագասական
 կզանակի բաղադրյալ ապառնի ժամանակները և նույն մեկով ընդ-
 հանաբ է թուրք սեռերի համար:

Ստնմանական եղանակի բաղադրյալ ապառնին կազմվում
 է ապառնի զերբայով և եմ թայի ներկայով:

Եզակի ք.

- 1-ին ք. սիրելց եմ—սիրելու եմ, սիրվելու եմ
- 2-րդ > սիրելց ևս—սիրելու ևս, սիրվելու ևս
- 3-րդ > սիրելց է—սիրելու է, սիրվելու է

Հոգնակի ք.

- սիրելց եմք—սիրելու եմք, սիրվելու եմք
- սիրելց եք—սիրելու եք, սիրվելու եք
- սիրելց ենք—սիրելու ենք, սիրվելու ենք

- 1-ին ք. նեաւնալց եմ—հեռանալու եմ
- նեաւնալց եմք—հե-
ռանալու եմք

- 2-րդ > նեաւնալց ևս—հեռանալու ևս
- նեաւնալց եք—հեռա-
նալու եք

- 3-րդ > նեաւնալց է—հեռանալու է
- նեաւնալց ենք—հեռա-
նալու ենք

Ինչպես ցույց է տրված, սիրել թայը նույն մեկով արտահայ-
 տում է թե՛ ներպարմական և թե՛ կրավորական սեռի նշանակու-
 թիւն, իսկ նեաւնալ թայը՝ միայն չեղոք սեռի նշանակութեամբ:
 նույնը կարելի է տեսնել հետևյալ երկու ժամանակներում:

Անցյալ ապառնին կազմվում է նույն զերբայով և օժանդակ
 թայի անցյալ անկատար ժամանակով:

Եզակի ք.

- 1-ին ք. սիրելց էի—սիրելու էի, սիրվելու էի
- 2-րդ > սիրելց էիր—սիրելու էիր, սիրվելու էիր
- 3-րդ > սիրելց էր—սիրելու էր, սիրվելու էր

Հոգնակի ք.

- սիրելց ևք—սիրելու էինք, սիրվելու էինք
- սիրելց էիրք—սիրելու էիք, սիրվելու էիք
- սիրելց էինք—սիրելու էինք, սիրվելու էինք

- 1-ին ք. նեաւնալց էի—հեռա-
նալու էի
- նեաւնալց ևք—հեռանալու էինք
- 2-րդ > նեաւնալց էիր—հե-
ռանալու էիր
- նեաւնալց էիրք—հե-
ռանալու էիք
- 3-րդ > նեաւնալց էր—հեռա-
նալու էր
- նեաւնալց էինք—հեռանալու էինք

Ստորագասական եղանակի բաղադրյալ ապառնին կազմվում
 է նույն ապառնի զերբայով և եմ օժանդակ թայի ստաշին ապառ-
 նիով:

Եզակի ք.

- 1-ին ք. սիրելց իցեմ—սիրելու կամ սիրվելու լինեմ, կլինեմ, պիտի լինեմ
- 2-րդ > սիրելց իցես— » » » լինես, կլինես, պիտի լինես
- 3-րդ > սիրելց իցե՞ք— » » » լինիք, կլինիք, պիտի լինիք

Հոգնակի ք.

1-ին ք.	սիրելոց իցեմք	=	սիրելու կամ սիրվելու լինենք, կլինենք,
2-րդ »	սիրելոց իցեք	=	» » » լինեք, կլինեք,
3-րդ »	սիրելոց իցեմ	=	» » » լինեն, կլինեն, պիտի լինեն

եղակի ք.

1-ին ք.	մեռանալոց իցեմ	=	հեռանալու լինեմ, կլինեմ, պիտի լինեմ
2-րդ »	մեռանալոց իցես	=	» լինես, կլինես, պիտի լինես
3-րդ »	մեռանալոց իցե	=	» լինի, կլինի, պիտի լինի

Հոգնակի ք.

1-ին ք.	մեռանալոց իցեմք	=	հեռանալու լինենք, կլինենք, պիտի լինենք
2-րդ »	մեռանալոց իցեք	=	» լինեք, կլինեք, պիտի լինեք
3-րդ »	մեռանալոց իցեմ	=	» լինեն, կլինեն, պիտի լինեն

Այսպիսով, զրարարի բալի բազազրբալ ժամանակների կազմախլան ստամանարաթլանք ջալը է առլիս, որ ստարազասական եղանակն ունի երկու տիպի բազազրբալ տպանի, որոնցից մեկը կազմված է անցյալ զերբալոյ, իսկ մյուսը՝ սպրանի զերբալոյ: Գրանք մի ժամանակի անվանում անեն, երկուսն էլ համապատասխանում են ժամանակակից գրական հայերենի ըզմարն, սպրժամական և հարկադրական եղանակների սպրանիների երկրորդական բազազրբալ ձևերին: Տարբերությունն այն է, որ անցյալ զերբալոյ կազմված ստարազասական ապանին թարգմանվում է հարակատար զերբալոյ կազմված երկրորդական բազազրբալ ձևերով, իսկ սպրանի զերբալոյ կազմվածը՝ աշխարհարարի տպանի զերբալոյ կազմված երկրորդական բազազրբալ ձևերով: Այսպես՝ անսնալ իցեմ=անսած կամ տեսնված լինեմ, կլինեմ, պիտի լինեմ, անսանկոց իցեմ=անսանկու կամ տեսնվելու լինեմ, կլինեմ, պիտի

լինեմ: Արանոց, անշուշտ, խոսքը չի վերաբերում ժամանակների երկրորդական երկրորդական թվանակների:

Անցյալ զերբալոց վերլուծական կառուցվածքի դիմադր ձևեր են կազմված նաև լինել բալի հարադրաթլամբ, որտեղ խանարվող բալն սրաստալովում է անցյալ զերբալի ձևով և բոլոր զեղքերում մտած է անփոփոխ, խոսանարվում է լինել բալը, որով սրաջվում են բալի զեմ ջը, թիլը, եղանակը, ժամանակը: Օրրնակ՝

Մամտնական եղանակ

Ներկա

եղակի ք.

Հոգնակի ք.

1-ին ք.	սիրեալ լինիմ	սիրեալ լինիմք
2-րդ »	սիրեալ լինիս	սիրեալ լինիք
3-րդ »	սիրեալ լինի	սիրեալ լինին

Անցյալ անկատար

եղակի ք.

Հոգնակի ք.

1-ին ք.	սիրեալ լինելի	սիրեալ լինեալք
2-րդ »	սիրեալ լինելիք	սիրեալ լինելիք
3-րդ »	սիրեալ լինելի	սիրեալ լինելին

Անցյալ կատարյալ

1-ին ք.	սիրեալ եղէ	սիրեալ եղաք (կամ եղեաք)
2-րդ »	սիրեալ եղիր	սիրեալ եղէք
3-րդ »	սիրեալ եղի	սիրեալ եղին

Ստորագասական եղանակ

Առային արգանի

1-ին ք.	սիրեալ լինիցիմ	սիրեալ լինիցիմք
2-րդ »	սիրեալ լինիցիս	սիրեալ լինիցիք
3-րդ »	սիրեալ լինիցի	սիրեալ լինիցին

Ներքորդ ապամեխ

1-ին դ.	սիրեալ եղէց	սիրեալ եղիցուք
2-րդ »	սիրեալ եղիցիս (կամ -ցես)	սիրեալ եղիչիք
3-րդ »	սիրեալ եղիցիք	սիրեալ եղիցին

կամ՝

1-ին դ.	սիրեալ (լիցիմ)	սիրեալ լիցուք
2-րդ »	սիրեալ լիցիս	սիրեալ լիչիք
3-րդ »	սիրեալ լիցիք	սիրեալ լիցին

Հրամայական եղանակ

Ներքիս

2-րդ դ.	սիրեա՛լ լիք	սիրեա՛լ լիբուք
---------	-------------	----------------

Ապամեխ

2-րդ դ.	սիրեա՛լ լիչիք	սիրեա՛լ լիչիք
---------	---------------	---------------

Արգելադատ ձև

2-րդ դ.	սիրեալ մի՛ լինիր	սիրեալ մի՛ լինիք
---------	------------------	------------------

Անցյալ դերբայով և լինել քայով կազմված այս բազազրյալ գիմառի մեկերը արտահայտում են ապրիք իմաստները՝ Օրինակ՝ սիրեալ լինիմ=սիրվում եմ, սիրած եմ լինում, սիրված եմ լինում։ Քրաբարում սովորաբար բայն այս մեռվ է խոնորվում անքն գեղջում, երբ ընդհանրապես կամ միայն ավել գիմառի մեկերում կրավորական սեռի համար չի անհնում որևէ տարբերվել ձև, օրինակ՝ «... և այնու կերակրեալ լինելք...» (Աղաթ., էջ 72)՝ Յի նրանով էր կերակրվում։ ԵԻսկ լայն վերայ, այս ընկնցին դեռ՝ պահեալ լինելք նա կենդանի» (ն. տ.)՝ նա պահվում էր այն հորում, ար զցկցին նրան։ ԵՄեծարեալ լինելին» (ն. տ., էջ 403)՝ Մեծարվում էին։ «... կերակրեալ լինելին ի ծով անախ» (Բուգ., IV, 2 էջ 145)՝ կերակրվում էին այն ծովը։

Մրանք այսպիսի մեռվ կլինեն՝ կերակրեր, պակեր, մեծարեիք, որոնք սուսնց մեական փոփոխություն ունեն կրավորական սեռի նշանակություն՝ կերակրվում էր, պահվում էր, մեծարվում էին։

Մրանք մի այլ գեղջում կարող էին ունենալ ներգործական սեռի նշանակություն

Ընդհանուր սամամբ նկատելի է, որ մեր մասանադիտները այսպիսի մեկեր կրավորական նշանակությամբ գործածում են մեծ մասամբ անցյալ անկատար ժամանակում, իսկ անցյալ անկատար ժամանակը, ինչպես հայտնի է, ներգործական և կրավորական խոնարհումների համար տարբերվել մեկեր չունին, նրա վերջավորությունն ընդհանուր են։ Լինել քայով կազմված բազազրյալ մեկերը գործածվում են՝ ըստ մեկ կրավորական սեռը ներգործականից տարբերելու համար։

Կրավորական սեռի նշանակությունն արտահայտելու համար այս կարգի բազազրյալ մեկերով խոնարհվում են հատկապես Ա. և Ա խոնարհումների ներգործական սեռի բայերը՝ ներկայի շիմջից կազմվող ժամանակներում, որտեղ, ինչպես ցույց է արվել, այց բայերը ներգործական և կրավորական խոնարհումների համար ստանձին վերջավորություններ չունեն, նրանց վերջավորությունները բարբաճանչուր գիմառի մեռմ ընդհանուր են բուրբ սեռերի համար (չնաշված Ա խոնարհման բայերի ստազին ապաստին, որն ունի է՝ ներգործական և՛ կրավորական վերջավորություններ)։ Օրինակ՝ քողում=խողում եմ || թողնվում եմ, քողեալ լինիմ=թողնվում եմ, քողուիլ=թողնում էի || թողնվում էի, քողեալ լինեիլ=թողնելվում էի, կթողնվեի, պիտի թողնվեի, քողեալ լինեցիլ=թողնվեի, կթողնվեի, պիտի թողնվեի, մի՛ քողուր=մի՛ թողնիր, մի՛ թողնելիր, քողեալ մի լինիր=մի՛ թողնիր։ Կամ՝ զգամ=զգում եմ || զգացվում եմ, զգացեալ լինիմ=զգացվում եմ, զգայիլ=զգում էի || զգացվում էի, զգացեալ լինեիլ=զգացվում էի, մի՛ զգար=մի՛ զգալ մի՛ զգացիր, զգացեալ մի՛ լինիր=մի՛ զգայիր։

Այս մեռվ է արաանայություն շատ բայերի բուն հրամայականը կրավորական նշանակությամբ, օրինակ՝ եղեալ լիք, եղեալ լիբուք, առեալ լիք, առեալ լիբուք, արարեալ լիք, արարեալ լիբուք և այլն։

Մակալն, այսպիսի բազազրյալ մեկեր կարող են ունենալ նաև այն ժամանակները և այն բայերը, որոնք ունեն և՛ ներգործական, և՛ կրավորական վերջավորություններ, օրինակ՝ «... Կատարելու եղի Ի Վասակու...» (Բուգ., IV, 80, էջ 234), փոխանակ՝ Կատարեցա Ի Վասակու...» 2ի գործովեալ լինի տեղաթիւնս մեր լսիտե՛ նոցա,

և արձամարձակ լինի արքայութիւնս մեր ի հոգանէ» (Աղաթ., էջ 86). Գրեալ զարտի, արձամարձակ է՛նս ի մերոց արգար օրինացս զառապարհակ լինին...» (Ն. ա.), Գրեալ զառապարհին:

Չի կարելի պնդել, որ անշարժ զերբայտի և լինել բայտի կազմելոց զհմտոյր մեկըր միայն կրադորական նշանակութիւն կորոզ են աննետը Գարնիլի է ցուց սուլ շեղօք սեռի բարերի արօրինակ խնամարձան օրինակներ Անա՝ շերերեակ եղելան» (Մն., Գ, 12), շլինկելն երեքնայ» (Մն., Գ, 14), շեղի մեռեալ» (Յաչուն., Բ, 8), շարտացակ լինիմ» (Կորին., էջ 80), տանցակ եկեալ լինէր» (Աւագորհակ լինիմ» (Կորին., էջ 80), տանցակ եկեալ լինէր» (Աւագ., IV, ԺԵ, էջ 159) և այլն զաթ., էջ 16), շարտացակ լինէր» (Բուզ., IV, ԺԵ, էջ 159) և այլն Նախնակ հանդիպում են ներդրմանն նշանակութիւնը... Պարտակ լինէր զթաղաւորն...» (Աղաթ., էջ 100)՝ Հողթում էր թաղաւորին (ըստ կիրառութեան՝ նպլնց թաղաւորին) ... Երեքնակ լինէր նենդութիւն բարձր ժամանակառ (Բուզ., IV, ԺԵ, էջ 181)՝ նենդութիւն էր նշանակ երկար ժամանակ:

Իբրև կրադորական կորելի է նշել ննակայլը Գրարարում անցյալ զերբայտի և լինել բայտի բաղադրու զհմտոյր մեկըր կազմելոց են քոտը սեռերի բարերից: Աստիական է կրադորական սեռը այն բարերի կամ անպայտի զիմտոյր մեկերի համար, որոնք ընդանշարտակ կրադորական սեռի համար առանձին մէ շաննոր Սրաւոյնից պակաս զործածութիւն ունեն շեղօք սեռի բարերը, խի տպելի պակաս՝ ներդրմանն սեռի բարերը Գեաթ է նշել նսե, որ արքայտի զիմտոյր մեկրում արտաճակում է զործողութիւն զիճակի բարանակութիւն, անպակ որ արգելեալ լինիմ կարոյ է նշանակել ոչ միայն արգելում են, այլն՝ արգելում են լինում, արգելում են լինում:

§ 328. Օժանդակ բայի զերում անցյալ զերբայտի հարադրում են նսե ունել և կալ բարերի Օրինակներ. Վեթն օրինակ և ամենայն զիբր հոգեպատումը նշանակելու ունին զբարութիւն ամենայն զօրաց» (Կորին., էջ 26), ճշմանկիայ ունիլն=նշանակում անն, նշանակել են ՎՄՐ ինչ սեղին, որ զնա քորձակ ունիցի...» (Աղաթ., էջ 139)՝ Ո՛րն է այն սեղի, որ նրան վերցրած ունի (աշխիբն՝ իր վրա է պահում): ... Ըջացանց արցեօք ինչ զբարաց անցակ ունիցի զտեղին» (Առք., Ե, Ը, էջ 29), անցեալ ունիցի=անցել է, զբարել է շե նա նշանակի խոսեր ընդ նստա, և կար պտպանձեալ» (Ղախ. Ա. 22), կայր զպպանձեալ=անում էր պտպանձեալ, պտպանձեալ էր ... Որոց տղամուղը խաւարին

պահեալ կան» (Թագիթ Գեարտի, 2-րդ, Բ, 17), պահեալ կան= պահում են: ... Ամենայն արարածք զնորս բնութենն կախեալ կան, արգէս նստադրիթք արեղական զանունն կախեալ կան» (Եզդիկ, III, Գ, էջ 142), կախեալ կան=կախում են:

ՄԱՌԳԻՄԻ ԲԱՅՏԻՐ

§ 329. Գրարարում կան բարեր և բարական խնամ արտաճարոց կապակցութիւնները, որոնք զործածում են միայն երբոր զիմտոյ և այլ պատճառով էլ կոչում են միայնի բարեր: Գրարարի քերականութիւն պատմութիւն մեզ զբանք անխանակ են նսե զիմտոյրի բարեր:

§ 330. Միայնի բարերն ընդհանուր զմեքով կարելի է բաժանել երկու խմբի՝ ա) Ֆունկցիոնալ միայնի բարեր, բ) բուն կամ բացարձակ միայնի բարեր:

Առաջին խմբին կարելի է դասել այն միայնի բարերը, որոնք ծագում են կունկտուր բարերից, առանձնանալով նրանցից ըստ կիրառութեան և որոշ մեախոսութիւնը (կրադորածն խնամարձմար) կամ ստանց զբան մեախոսութիւնն արժեքաւորում են արդեա միայնի բարեր: Օրինակ՝ բուլի (=թիւմ է, երեւն է, համարում է), կարծի (=հարծում է, համարում է), հասան է (=իճակում է, պիտի լինի), մարրի (=կարելի է, հնարավոր է, հարավում է) և այլն:

Մյուս խմբին պատկանում են բայական խնամ արտաճարոց անցյալի կապակցութիւնները, որոնք կապում են որե՛ւ այլ խոսքի մասից և եմ կամ լինիմ բարերի 3-րդ զեմբից: Գրանք կոչում են բացարձակ միայնի բարեր: Այլ բարերից են՝ անի է (=պարի է, ընիմն է, համան է), արձան է (=պատշան է, պիտ է), ի զեպ է (=հարմար է, կարելի է), զեպ լինի (=կարտանի, կհանդիպի), կամ է || կամ լինի (=ցանկալի է)՝ Էկամ է ինձ=պտում եմ, ցանկաւում եմ, Էկամ էզն ինձ=ցանկաւ, կամեցա, կամոյ է (կամ համոյ բուլի), հարի է (=պեւթ է), հընար է համ զնար (=հնարաւոր է), շէ հնար || շիթ հնար (=անկարելի է, անհնար է), ի հան է (=հարմար է, պատշան է), մարք է (=կարելի է), յաշա է, հղի է (=հալանի է, հալանի ե-զամ), շառ է (=հերթ է, բախան է), պաանն է (=հարմար է), պաաշան է կամ պարա է պաաշան է (=պատշան է, պեւթ է, հարմար է), պարա է (=պեւթ է), պիտոյ է (=պեւթ է)՝ վայելի է

(=հարմար է, վաղէ է), փոյր է (=հոգն է, հոգ անի)՝ «զի՞ փոյթ է քեզ»=ինչի՞ք է պետք, «մեզ չէ փոյթ»=մեր հոգը չէ, մեզ փոյթ չէ, «ոչ ինչ փոյթ լինէր նմա»=նրա հոգը չէր, նրան փոյթ չէր, օրէն է (=կարելի է, վաղէ է, սողմարթիւն է, օրհնք է)։

Միայնիմբ բառեր են համարվում նաև բնութիւնը դանձազան երևութիւններ ցույց տալու հետևելու բառերն ու գործածվածքները՝ նը-սմմացաւ (=միմեց), ոչ տեղաց (յերկիր) (=անձրև չեկող), սկսաւ (օրն) տարածամել (=ստեղծ միմեւ), իրկոյնցեայ եր (ժամն) (=երկրորդացի էր), (սիւն) լուսաւորեր, լուսաւայր (առաւօտն) (=լուսանում էր)։

Շարահարսական առումով սրանցից լուրջանչյուրն իրակա- նում մի նախադասութիւն է։

§ 331. Միայնիմբ բառերից շատերը զբարբում հանդես են գալիս եղանակալորման գերով, որպէս եղանակիչ բառեր։

Հարմնի է, որ զբարբում հարկադրական եղանակի հասակի ձև չունի։ Այդ եղանակի խնամով գործածվում են ստորագրական եղանակի ձևերը։ Մակայն, բացի այս եղանակային ձևերից՝ հարկա- գրական եղանակի նշանակութիւնը զբարբում գործածվում են նկարագրական ձևով կազմված արասահարսութիւններ։ Դրանք կազմ- վում են հարկադրական-պարտաւորական կամ անհրաժեշտութիւնը պարտաւոր արտահայտող միայնիմբ եղանակիչ բառերի (պարաւ և պիտոյ է, արժան է և այլն) միջոցով։ Այդ կարգի միայնիմբ բա- ջիւր գրվում են անորոշ զերբայն վրա՝ արական հոլովով ենթակայի ժուտ Օրինակ՝ Ե...Ջոր ձեզ պարաւ Է ընդունիլ (Ազգակ, էջ 283)՝ Արը գուց պիտի ընդունե՛ր Ե...Ջի՛տըք էր զի նմա միայն պարաւ եր լսել և խօսել... (Եզնիկ, IV, է, էջ 183)՝ Ինչպէս էր, որ միայն նա պիտի լսեր և խօսեր։ Ենմա պարա Մ անել, և ինձ մեղ- մանալ (Յոյհ., Գ, 30)՝ Նա պիտի անի, իսկ ես պիտի փոքրա- նամ։ Ե...Արպէս և պարա իցէ ինձ խօսել (Աւ Լիհես., Զ, 20)՝ Ինչպէս որ ես պիտի խօսեմ։ Ե...Պիտոյ է ինձ յղել զքեզ առ թա- գասորն Պարտից Շարսու... (Բուգ., V, Զ, էջ 305)՝ Ես քեզ պիտի տղարկեմ Պարտից Շարսուց թաղաւորի մասն Ե...Քեզ արժան էր զիս ի նրապարտակի սպանանել... (Բուգ., V, Զ, էջ 307)՝ Դու ինձ նրապարտեմ պիտի սպանակիր։

Այդ զեպքում կէն ենթական գոյական անուն է կամ գոյա- կանորոշ անված օրէն բառ, միայն արտահայտում է Գ-րդ զեմ- քի զործողութիւն, օրինակ՝ Ե...Մտնել պարա էր զնոսաւ երկրիս (Եզ-

նիկ, I, մե, էջ 46)՝ Երկիրը (կամ հողը) նրանց պիտի ոչնչացնէր։ Իսկ կէն ենթական անձնական զերանուն է, այդ զեպքում գործո- ղութիւնը զբարբում է բոլոր զեմքերով և եզրիկ ու հոգնակի թվով, Եղած մասանբի հիման վրա կարելի է կազմել այսպիսի աղլուսակ՝

Եզակի բ. Հոգնակի բ.

պարա է ինձ խօսել	պարա է մեզ խօսել
պարա է քեզ խօսել	պարա է ձեզ խօսել
պարա է նմա խօսել	պարա է նոցա խօսել

պարա էր ինձ խօսել	պարա էր մեզ խօսել
պարա էր քեզ խօսել	պարա էր ձեզ խօսել
պարա էր նմա խօսել	պարա էր նոցա խօսել

պարա իցէ ինձ խօսել	պարա իցէ մեզ խօսել
պարա իցէ քեզ խօսել	պարա իցէ ձեզ խօսել
պարա իցէ նմա խօսել	պարա իցէ նոցա խօսել

Այս ձևով էլ կարելի է կազմել մյուս եղանակիչ միայնիմբ բառերով։

Ըստ էությունն այս ձևերից բարբանչյուրը մի նախադասու- թիւն է, Սրանք աշխարհարար թաղաւորում են սպազման են- թակալով և զիմաւոր ձևերով՝ պարա է ինձ խօսել=ես պիտի խո- սեմ, պարա էր ինձ խօսել=ես պիտի խօսեմ, պարա իցէ ինձ խո- սել=ես պիտի խօսեմ։

§ 332. Անորոշ զերբայը հարկադրական նշանակութիւն ունե- ցող միայնիմբ եղանակիչ բառերի հետ միասին՝ առանց ենթակայի արտահայտում է ընդհանուր բնույթի հարկադրական, պարտաւորա- կան կամ անհրաժեշտարար կատարելիք գործողութիւն։ Օրինակե- ներ՝ Ե...Քայց գայն պարա է զիսն, թէ զոր գործէ ինչ օք՝ ոչ ին- քին նոյն է... (Եզնիկ, I, է, էջ 21)՝ Բայց այն պետք է խմանաւ, թե ինչ որ մեկը կատարում է, ինքը նոյնք չէ՝ Ե...Արդ ճարկ է ի պատաստս շատեացն զայ և ցուցանել... (Եզնիկ, I, Զ, էջ 19)՝ Այժմ պետք է շարիքների պատճաններին զայ և ցույց տայ։

Բայցի հարկադրական բնութի միայնիմբ եղանակիչ բառերից, անորոշ զերբայի հետ գործածվում են նաև այլ բնութի միայնիմբ բառեր, որոնք այլևայլ երանչալորումներով (կարելիութիւն, հնա-

բաժնորսներն, հարձարությունն և այլն) եղանակափոխում են բայերը: Օրինակներ. «Չէր մարք մարմնաւորի անձա՛կ կալ» (Եզնիկ, 1, ԺԼ, էջ 51)՝ Մայրնափորը չէր կարող անձա՛կ մնալ: «Չմարքի բնու- էջ 38)՝ Որե՛կ է տխրան առանց կամքի չի կարող մերթ 1, ԺԳ, էջ 28)՝ Արեւոց գնդին պատեն և զիպսն կլանել բարի լինելի, մերթ շար: «...Արեւոց գնդին պատեն և զիպսն կլանել զորացն՝ Յանայ...» (Բազ., V, Գ, էջ 288)՝ Արեւոց գնդին հարձար զորացն Զանայ...» (Բազ., V, ԽԳ, էջ 380)՝ Այսօր զու մեր արարի ի ձեռաց մերաց» (Բազ., V, ԽԳ, էջ 380)՝ Այսօր զու մեր արարի ի ձեռաց մերաց (այսօր մեր ձեռքէց քեզ վերհը- ձեռքէց չես կարող ազատիել (այսօր մեր ձեռքէց քեզ վերհը- ձեռքէց հնար շիտ): Հասանել մխաղիմի բայը անորոշ զերբայի հեռ- թլան չնար շիտ): Հասանել մխաղիմի բայը անորոշ զերբայի հեռ- թլան չնար շիտ): Հասանել մխաղիմի բայը անորոշ զերբայի հեռ- թլան չնար շիտ): Հասանել մխաղիմի բայը անորոշ զերբայի հեռ- թլան չնար շիտ): Հասանել մխաղիմի բայը անորոշ զերբայի հեռ- թլան չնար շիտ): Հասանել մխաղիմի բայը անորոշ զերբայի հեռ- թլան չնար շիտ): Հասանել մխաղիմի բայը անորոշ զերբայի հեռ- թլան չնար շիտ): Հասանել մխաղիմի բայը անորոշ զերբայի հեռ- թլան չնար շիտ):

Այլ իմաստով անորոշ զերբայի հեռ գործածվում են եսև պայլասավոր և անիրանս խոնարհում անեցող բայերից շատերը. որոնց վրա այլուհեղ հարկ չենք համարում կանց ունենի:

ՆԱՍԻՒՐ ԵՎ ՆԱՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

§ 333. Գրաբարում բովանդակաբար լալն տարածում ունեն նախդիրները և նախադրությունները, որոնք քերականական կառուցվածքի մեջ հանդես են գալիս սպասարկու գերոյ: Երանք սպասարկում են նույնիման համակարգին:

Գրաբարի հարովման համակարգում հանդես եկող վեց հարովմաները քերականական յուրահատուկ ձևավորմամբ արտահայտում են քերականական որոշակի իմաստներ. նրանք լիզվի մեջ ցույց են տալիս տարիաների անունների միջև եղած տարբեր հարաբերություններ: Քեև յուրաքանչյուր հարովման իր հիմնական իմաստի հետ ունի նաև այլ զուգահեռ իմաստներ, սակայն, այդուհանդերձ, զրանք սահմանափակ են և լիովին չեն արտահայտում իրականում ստատիկաների միջև եղած բոլոր տեսակի հարաբերությունները: Իսկ այլ հարաբերություններն այնքան բազմազան են, որ նախադասության մեջ կարող են զբոսարկել ոչ միայն հարովման բանաբանը (բայ ֆունկցիոնալի), այլև հարովման կամ մեկից ավելի անուն այն սպասարկու բաները, որոնք գրաբարի քերականության մեջ կազմում են նախդիրներ և նախադրություններ:

Նախդիրները և նախադրությունները որպես սպասարկու բաներ իրենց բնական, իմաստային ու ֆունկցիոնալ ստանձնահատուկություններով բաժանվում են երկու խմբի՝ ա) նախդիրներ, բ) նախադրություններ:

ՆԱՍԻՒՐՆԵՐ

§ 334. Գրաբարի նախդիրներն են՝ առ, գ, բնդ, ըստ, ի (յ), ց: Արանցից դ և ց նախդիրները կցվում են այն բաներին, որոնց հետ գործածվում են, օրինակ՝ վշտը, ցայմ, այդպես է նաև ի նախդիրը մայրափորից առաջ, որտեղ վերածվում է յ-ի և զրվում է

կից, օրինակ՝ լաշխարհի Մլաւաները՝ առ, ընդ, ըստ, ի (վերջինս բաղաձայնով սկսվող բառի մաս) գրվում են առանձին:

Ինչքանապէս Նախահարկ է, որ զ, ց և ի (ձախաժողից առաջ) նախդիրները կրկնվել են իրենց բառակրան անկախութեամբ, իսկ միտաները թեև պահպանում են, սակայն իմաստափոխում են կապակցութեաններին մեջ, զործածվելով բառերի հետ: Երանց բառակրան արժեքը շատ ազատ է, նրանց մեջ իշխում է քերականական արժեքը, այն էլ, ինչպէս նշեցինք, արտահայտվելով կապակցութեաններին մեջ:

§ 335. Այս նախդիրները հարկեւնում զեւ շատ վաղ ժամանակներում կիրառվել են նաև անանցական նշանակութեամբ: Շատ բառերում զըստք աշխարհ անբաժն անբաժն բառաւորապէս, որ բառի աղբյուրի անանցամբ գրեթէ չի դիտակցվում, օրինակ՝ առանկ, առաղ, զառամ (զ-առ-ամ), զաղք, զարի, զեղծ, բնիկ (Հրնց + կիր), բարեմել (<բնց + բունի = բարեմել > բարեմել), ընդունել, ըստանձնել, յանցանք, յարգանք, ցուլգ, (=դէրք), ցանկ և այլն:

Նախդիրների անանցական կիրառութեանը բնոյճնուր երեւոյթ է նախդիրներ աննցող լեզուներում: Այս տեսակետից խիստ քննարկ է ուսուները, որտեղ գրեթէ բոլոր նախդիրներից առաջացած նախածանցներ կան, որոնք կենդանի և գործուն լինելով շատ լայն կիրառութեան տննն ժամանակակից ուսուներում (օրինակ՝ 33—записать, на—написать, от—отпущать, по—покупать և այլն):

§ 336. Նախդիրները զործածվում են միտքի թեք հոլովների հետ: Աղղական հոլովի հետ նախդիրներ չեն զգվում:

Նախդիրները հոլովանների հետ հանդիս են գալիս միտքի նախադաս: Յուրաքանչյուր բառ միտածանակի մեկից ամբի նախդիր չի կարող տննալ: Երբ նախդիր աննցող բառը նոր նախդիր է ստանում, նախորդը դարձ է ընկնում, նոր նախդիրը դառնում է նրա սեղո, օրինակ, ենթադրենք, թե զ նախդիրը զործածում ենք ևս զերանգան հղակի բացասականի հետ, այդ կարող ենք տննի առանց ի նախդիրի՝ ի նկատել—զնմանել կամ որոշուլ հայցականի հետ որեւ նախդիր զործածելու զ նախդիրը դարձ է ընկնում, օրինակ՝ զկն—ի ևս, ցնա, առ ևս և այլն: Այս տեսակետից բա-

1) Այժմ բնագրված է առանձնել մեք, որտեղ ք-ի անկուսք սեղի է աննցել առ հնչուրանախորդ սկսվող բառերի նմանակութեամբ, ինչպէս՝ ստա-նուլ, ստաղել և այլն: Առանց ք-ի գրութեանը եղել է նաև անցարուս:

ցառաթեան է կազմում առ նախդիրը, որը նա չն բառի վրա կարող է գրվել ի նախդիրի հետ, օրինակ՝ «Առ ի սալ պատասխանի» (Բուգ., II, 2, էջ 22), «Առ ի պատիւ» (Ագաթ., էջ 135), «Առ ի լայնելու» (Եզնիկ, I, էջ 7):

Երբ նախդիր կրող բառը նախադաս լրացում է ունենում, նախդիրն անցնում է վերջինիս վրա, օրինակ՝ «Երկն ի ծովուն ունէր և դարձրինի եղևնիկ. ընդ եղևնան փող ծախ ելանէր» (Յոր., I, ԱԱ(ԼԲ), էջ 85—86):

§ 337. Նախդիրները զգվելով հոլովանների հետ՝ արտահայտում են արտածական, ժամանակային, պատճառական, նպատակային, բաշխական, վերաբերական և այլ կարգի հարաբերութեաներ: Երանք մի հոլովանի կարող են հաղորդել մի այլ հոլովանի նշանակութեան:

Գրաբարի բոլոր նախդիրները, բացի ց նախդիրից, զործածվում են մի քանի հոլովների հետ:

ԱՌ

§ 338. Առ նախդիրը զործածվում է արական, հայցական, բացասական և զործական հոլովների հետ:

Առ նախդիրը արական հոլովի հետ

§ 339. Առ նախդիրը զգվելով արական հոլովի վրա, ցույց է տալիս՝

1. Պատճառ. այդ զեղջրած նախդիրով բառը աշխարհաբար կարելի է թարգմանել նաև բացասական հոլովով (պատճառի բացասական), օրինակ՝ «... Դուք առ մերում անմտութեան...» (Բուգ., III, 47, էջ 61)՝ Դուք մեր անմտութեան պատճառով, մեք անմտութեանից... «Առ սկարութեան ինչ, թէ առ շարակամութեան» (Եզնիկ, II, Գ, էջ 87)՝ Անկարողութեան, թե շարակամութեան պատճառով, անկարողութեանից, թե շարակամութեանից: «... Կամ թէ առ երկրի լաղթեցաւ...» (Եզնիկ, I, է, էջ 23)՝ Կամ թե երկրից հաղթեցի, երկու դի պատճառով հաղթեցի: «Եւսկ նա իրեն զանձն չկամէր արժանի իրիս առ լոյժ խնարհութեան իւրում...» (Բուգ., IV, Գ, էջ 107)՝ Եւսկ նա քանի որ իրեն արժանի չէր համարում այն բանին՝ իր խիստ խնարհութեանից: «Եւ առ լոյժ լիտարու-

Թեանն իբրև զգազան մի կտառի շարձակացու ի վերայ աշխարհին Յունաց» (Եղիշե, 1)՝ եվ սաստիկ հիմարութեան պատճառով ինչպիսի կտառի գազան հարձակոյնց Հունաց աշխարհի վրա՝ «Ալլըստ», առ քաղցի իւրում շրջուցի և հերիցէ...» (Եղիշե, 1)՝ Մարդը, սասմ է, իր քաղցրից կշրջով և կտախ Աշուպու էլ՝ առ Եախանձուր (=Նախանձից), առ ահի (=ահից), առ վշտին (=վշտից) և ալլն:

2. Դազարում, մի ստարիայի մոտ լինելը, մի բանի մոտ գտնվելը: Օրինակներ. «...Այ էին համազանց ի միում գայրի առ նմա» (Եղիշե, 11)՝ Համախորթած չէին մի տեղում՝ նրա մոտ: «Զայոյ և զցիրիկ կային առ նմա, և օխանք նոցա առ նմա լինէին...» (Ագաթ, էջ 376)՝ Գիշեր առ ցիրիկ մտն էին նրա մոտ, նրանց օխանքները նրա մոտ էին: «... Կայր առ նմա թաղաւորն Պապ ի վերայ լերինն...» (Բուզ, V, Դ, էջ 296)՝ Պապ թաղաւորը կանգնած էր նրա մոտ, լեռան վրա:

Յ.Ա. Գաղղիքը հայցական եզրովի հետ

§ 340. Առ նախդիրը հայցական հոլովի հետ բազմազան նշանակություններ է արտահայտում:

1. Անձ ցույց տվող բառերի վրա դրվելով՝ կազմում է ազնորման հայցական: Այս զեպրում նախադասություն մեջ ստորագլխի դիր է կտառում տեղադրվածության ցույց տվող որևէ բա՛՛ անձի, արձակի (=ազարկել, բաց թողնել), սասքել (=տաղարկել), գալ, գնալ, երթալ, կոչիլ (հրավիրելու խնամողով) նախանել և ալլն: Երկրորդ կրող բառը ցույց է տալիս այն անձը, որին տղղված է գործադրվում: Օրինակներ. «Առ ինքն կոչէր զամենայն թաղաւորս և զխոսակալս և զնախարարս և զգործաւորս և զպետս և զիշխանս...» (Ագաթ, էջ 19)՝ Իր մոտ կանչելը (ստորացի՝ կանչում էր) բոլոր թաղաւորներին, կոսակալներին, նախարարներին, գործաւորներին, պետներին և իշխաններին: «... Ար սք ի նոցանէ վաղ առ իս հասցէ՝ զնա թաղաւոր արարից» (Եղիշե, 11, Ա, էջ 78-80)՝ նրանցից ով որ շուտ ինձ մոտ հասնի, նրան թաղաւոր կգարձնեն: «Զբաւան հալր մեր խորհեցա՛ թէ ոք ի մէջ վաղ առ նա երթիցէ, զնա թաղաւորեցուցէ» (Եղիշե, 11, Ա, էջ 80)՝ Մեր հալր Զբաւանը մտածելը, թե մեզանից ով շուտ գնալ էր մոտ, նրան թաղաւոր կգարձնի: «...Առեղ

ասաքէին զնապանս առ տիկին աշխարհին առ Փասանձն» (Բուզ, V, ՄԵ, էջ 258)՝ Հունայն լրարերներ էին ազարկում աշխարհի տիրոջ՝ Փասանձնի մոտ: «... Առաքէ հրեշտակս առ Արալն զեղեցիկ՝ բնծայի. ք և պատարագոք, բազում աղաչանք և խոստամբ պարգեաց, գալ առ նա ի Նինաէ...» (Մար, 1, ԺԵ, էջ 48-49)՝ Արա Կեղեցիկի մոտ պատգամավորներ է ազարկում՝ բնծաներով, նվիրներով, շատ աղաչանքներով և պարգեների խոստամբով, որպեսզի նա գա իր մոտ, Նինաէ: «Այժմ զի եկեալ է առ քեզ թաղաւորն Հարց Լարշախ...» (Բուզ, IV, ՄԴ, էջ 251)՝ Այժմ որ քեզ մոտ է եկել Հարց Արշակ թաղաւորը:

2. Արտահայտում է դազարում, հայցական հոլովով գրված բառի հետ ցույց է տալիս այն տեղը կամ այն ստարիան, որտեղ կամ որի մոտ կտառվում է գործողությունը: Օրինակ՝ «... Առ ինքն բնակաւ է...» (Ագաթ, էջ 70)՝ Մեզ մոտ է բնակվում Ներսիս և զուսին և զարձաքն և զկաւանս իտխով կտալին առ դարս Ննանին» (Ագաթ, էջ 395)՝ Նույնպես և ոսկին, արծաթը և կտալները շատու կտառվում էին Ննանի զուսիրի մոտ: «Էւ զիպեցան միմեանց առ ափն ծովան Բզնունեաց լԱւեսան սասիր...» (Բուզ, III, Ը, էջ 30)՝ Եվ հանդիպեցին միմյանց Բզնունեաց ծովի ափին, Աւեսա ալմանում: «Կարդէր և կարգէր զձակասն լորդորելով ընդ ամենայն երես զաշտն զէմ լանդիման Արեւաց զնդից, առ ափն Տգմտն զետոյն» (Եղիշե, VI)՝ Կարգավորեց ու նախաա կաղցից՝ զաստվորելով ամբողջ զաշտի երեսին, Արւաց գորջին զեմ հանդիման, Տգմտս գետի ափին:

3. Արտահայտում է դիմում, հայցական հոլովով գրված բառի հետ ցույց է տալիս այն ստարիան, որին դիմում է խոսողը: Օրինակներ. «...Առ մեծամեծս և առ իշխանս և առ նախարարս և առ գործակալս և առ ալլ մարդիկը, որ ընդ իմով իշխանութեամբ էք, լուսանս, ի շէնս, ի զեօր, լուղարախս, առ ազատս և առ շինականս, մխանգամախս իսկ առ ամենեանս, ողորն» (Ագաթ, էջ 73)՝ Մեծամեծներին՝ իշխաններին, նախարարներին, գործակալներին և իմ իշխանութեան տակ զանվող մյուս մարդկանց (կամ մյուս մարդկանց, որ իմ իշխանութեան տակ էք), ալմաններում, շիններում, զլուղարում, աղարակներում, աղնականներին, շինականներին բոլորին մխանս (վերջրած)՝ ողորն: «Առ ամենայն ազգս աւերթեան իմոյ Արեւաց և անարեաց, բազմացի ի ձեզ ողորն մարդասիրու-

թեան մերու» (Սեղեհ, 1)՝ Իմ տերութիւն բոլոր ազգերին՝
պարսիկներին և ոչ պարսիկներին, մեր մարդասիրական բազմա-
թիվ սղաւնները ձեզ (բառացի՝ թող բազմաձայն մեր մարդասիրա-
կան սղաւնը ձեր մեջ):

4. Արտահայտում է վերաբերութիւն, համեմատութիւն, նշ՝
«Նկատմամբ», «վերաբերել», «համեմատութեամբ»: Օրինակներ.
«Գարնանը առ առաջին ճշմարիտ հարցազան սնվատաշուն հարցազան
մատուցանեն» (Սեղեհ, 1, Գ, էջ 14)՝ Արցախի ճշմարիտ ստամոքսի
նկատմամբ սնվատաշուն հարցիք են տալիս «...Հնախանն, որ առ
մարցն եղե...» (Սեղեհ, 1, ԺԼ, էջ 32)՝ Նախաննը, որ մարդը
նկատմամբ եղաւ՝ «Եւ ոչ հաւատարմամբ, թէ պահնայէ առ նա
զմտեղութիւն սիրոյն...» (Բուգ., 1Վ, ԺԶ, էջ 19)՝ Եվ չէր հա-
վատում նրան, որ իր նկատմամբ սերն առ մասրձութեանը կողմէ:
«Որպէս առ մի մարդ՝ առաջն առ բոլոր աշխարհ» (Սեղեհ-
11)՝ Ինչպէս որ մի մարդը վերաբերմամբ է, առաջն էլ առ, բա-
րոզք աշխարհի վերաբերմամբ: Այս ձևով էլ՝ որպէս յոյս առ խա-
ւար՝ ինչպէս չուր խաղարի համեմատութեամբ. ճիշդ առ ուսումնա-
րաման մեջ, ասման վերաբերմամբ, ասման կողմից ձուլը «...Սէզ
իսկ էր առ հանդերձ» (Ագաթ., էջ 71)՝ Հագտանի հարցում
նպարտ էր:

5. Այսպէս էլ հաշցական հուրի մը գրվելով՝ անկ բայի
մաս արտահայտում է վերաբերութեան՝ «մասին»: Օրինակներ.
«...Առ մեզ ասացիք զտակից զարդ՝ թէ առ ամենմտուն» (Ղուկ.,
ԺԲ, 41)՝ Այդ առակը մեր մասին ասացիր, թէ բարի: «Ասաց և
ստակ մի նոցա առ այն...» (Ղուկ., ԺԲ, 1)՝ Նրանց մի ստակ էլ
ասաց այն մասին: «...Առ նոսա ասաց զտակին զայն» (Ղուկ., Բ,
19)՝ Նրանց մասին ասաց այն ստակը:

6. Առանձին կամ ի նախդիր նեո գրվելով հաշցական հո-
լովով գրված անբոշ զերբայ կամ այլ բառերի վրա՝ արտա-
հայտում է նպատակալին հարաբերութեան: Օրինակներ. «Հան-
զերձ քս մի լիցի առ ի պնենել, ալլ միտին առ ի պլես մարմնող...»
(Սեղեհ, էջ 215)՝ Քո հարգարար թող չլինի պնենել համար, ալլ
միտին մարմնից պետքերի համար: «...Միշտ զանձն ի կրթութիւն
և ի պատրաստութեան ունէր ամենայն փորձութեանց և վշտաց,
առ ի սուր պատասխանի ամենայն համարձակութեամբ» (Բուգ., 111,

2, էջ 22)՝ Իր անձը վարժեցնում և նախապատրաստում էր ամեն
անակ փորձութեաններն ու վշտերի՝ ամենայն համարձակութեամբ
պատասխան տալու նպատակով: «Եւ ժողովեալ մանկեւն առ ի
նրի թ վարդապետութեանն...» (Կոր., էջ 60)՝ Եվ մանուկներ հայա-
րից ասացանեալ նպատակով: «...Առ ի սնախել և զարթոցանել
և հաստախին առ ի խոտացնել անախն քաջալերել» (Կոր., էջ
78)՝ Սնախեցնելու, արթնացնելու և խոտացած պակիքներ
նկատմամբ հիմնովին քաջալերելու նպատակով: «...Որ զխա-
նտածան լարմարեալ կարճէ առ ի ընտելութիւն կենդանաց ամե-
նեցուն» (Սեղեհ, 11)՝ Որ խոտանլանները հարմարեցնելով
կարճում է՝ բոլոր կենդանիների բնակութեան համար: «...Որք
կայեալ էին ի կապաշտութեան անլուծանելի հանդուցիք, վա-
նալք և ջնանալք իրն դճոց առ այրել զուխ...» (Սեղեհ, 1)՝
Որո՞քք անխախտ կայերթով կարգած էին կապաշտութեան մեջ,
զլուծում և ասքոջած՝ ուրտ այրելու համար:

Նման զեզգրում աշխարհարար թարգմանութեան մեջ
նախդիրի հարցրդած իմաստը կարելի է արտահայտել նաև որպէս
կամ իրրն կայերթով, օրինակ՝ «Եւ ընդ ժամանակս, ժամանակս ի
խաւար զտանալ՝ առ ի յանդիմանութիւն և լամօթ իւրոցն պաշտո-
նէից» (Սեղեհ, 1, Գ, էջ 12)՝ Եվ ժամանակ առ ժամանակ խաղա-
րում է՝ որպէս հանդիմանութեան և ամօթ իրեն պաշտողների կամ՝
իրեն պաշտողներին հանդիմանելու և ամաչեցնելու նպատակով:

Հնուցուլ օրինակները ցույց են տալիս, որ ի նախդիրը
կարգ է կրկնվել՝ «Գարնէք նախ զորմնց և կայերթէք զայց
խորձան առ ի լարել» (Մատթ., ԺԳ, 30)՝ Նախ ալլ մալխորտը
Ընձեցեք և իրձեր կայեցեք այրելու համար: «Առ ի յալարմե»
(Փարս., էջ 2)՝ Ազատվելու համար:

7. Նախդիր կիրառելով ցույց է տալիս պատճառ,
աստի և աշխարհարար թարգմանելիս բարե կարելի է գնել նաև
բացատրական հուրովով: Օրինակներ. «... Առ ի չգիտանս կնք»
(Սեղեհ, 1, ԺԲ, էջ 35)՝ Չիմանալուց կերպով, չիմանալու պատ-
ճառով, չիմանալով կերպով «Եւ առ չհանդրժեկ արան իւր»
կրտորը զգործութեան մարմնուն...» (Սեղեհ, 11)՝ Եվ իր
արտի անհամարելութեանց կրտորմ էր մարմնի գործելունը: Այսպէս
էլ առ ցլաւ ելլի՝ ցլալերից ճշտ. առ ճալանն՝ ճախանձից, առ
սէր՝ սիրոց և այլն:

1) Այստեղ ազգ բառը գործածված է ցնդ, ժողովուրդ իմաստով:

8. Կրկնօր քաների հետ զորածովելով՝ արտահայտում է հայրգրականություն: Օրինակներ. «... Արարէ՛ք բան առ բան նամակիս պատասխանի» (Նիզիշ, 11)՝ նամակիս բառ առ բառ պատասխանեցիք: «... Բան առ բան կիրթ և խնայցոց ձեզ...» (Նիզիշ, 11)՝ Բառ առ բառ բացատրել և ձեզ հասկացրել:

9. Արտահայտում է բաշխական հարաբերություն: Օրինակներ. «Մէն մի բռնորար առ ար հրամայէին, զի բերցնն ըմբեացնէ՛ շեղզ կուակ» (Բուզ., 11, է, էջ 25)՝ Հրամայում էին, որ լուրջանչարք մարդ մի ձևերի քար բերի զյի՛ կուլս կողմնու համար: Գտնն մի առ օր՝ օրակնն մի գտա, եկանակ մի առ այլ՝ լուրջանչարք մարդուն մի հաց:

10. Մի շարք բայերի մաս զգում է առ նախդիրով և հաշտական հույսով խնդիր՝ արականի նշանակությամբ (նախդիրով արական): Այդ բայերից են՝ կարողել (կարենիլու իմաստով), լաւելու, աղաղակել, սակել, զիտել և այլն: Օրինակներ. «... Ասել առ նոսա...» (Աղաթ., էջ 96)՝ Ասում էր նրանց: «Մէ գո, արքայ, և մի զայց այլիս առ մեզ տակը» (Նիզիշ, 11)՝ Արքան, զո այց այլիս մի տարբ ձեզ: «Թնարհեցոցներ զունկն ջո բարերար, և մեք կարգացուք առ ջեզ» (Աղաթ., էջ 107)՝ Թնարհեցիցր բո բարերար սկանջը, և մենք կհանչենք ջեզ: «Գիտած առ ամենեւեւան ար կարգան առ նա...» (Աղաթ., էջ 225)՝ Կիցացող է բոլոր նրանց, այժեք օգնութիւն են կանչում նրան: «Սիրազկէր առ նա արք մի...» (Բուզ., V), Թ., էջ 401)՝ Նրան մի մարդ ձայն օվեց (կամ ձայն էր ապիս): «Եւ յն արարելի հանցեալ և բաւկաւ, առ հարս իւր» (Բուզ., 11, ԺԶ, էջ 69)՝ Սրանից հետո գլխանակից և արկուցած իր հայրերի վրա (զնաց իր նախնիների մաս):

11. Տալու, մատուցելու գաղափար արտահայտող բայերի հետ (տալ, մատուցանել, մատակարարել) զրկելով հաշտական նորոյի վրա՝ արտահայտում է արական հույսով իմաստ (մատուցման արական, կարգութեամբ՝՝ նախգրկով արական): Օրինակներ. «Իսկ նա ոչ առնոր լանձն զնոցա ինչ առ նոսա մատուցանել» (Աղաթ., էջ 395)՝ Իսկ նա հանձն շատով (կամ ատառայի՝ չէր ստանում) նրանց ինչքը նրանց մատուցել: «Եւ կտա առ նոսա զվաղիցն թագաւորին» (Նեմեխա, Բ, 9)՝ Թագաւորի թղթովը արկելի նրանց: «...Ընորհչք առ ամենան զազո երկրածնաց մատակարարին» (Կոր., էջ 52)՝ Ընորհչք մատակարարում է հողածինների բոլոր տեսակների (արլուսեղ հատկապէս մարդկանց նկատի ունի):

12. Աւելի բայը համարելու նշանակությամբ, կրք հանցիւ է զայն տարրայլու զերով, կարող է ընդունել կրկնակի հաշտական, երկու ուղիղ խնդիր, որոնցից մեկը անպարձմարեն արտահայտում է հողնակի թվով և ընդունում է առ նախդիր: Սա աշխարհարար կարելի է թարգմանել «մի բան մի բանի տեղ զնել» ձևով: Օրինակներ. «... Չկուս կանալ, կոյիկաւ, ջերնայս և արարեալս՝ ոչ կալալ երբք առ աստուած» (Աղաթ., էջ 65)՝ Կուս, կոյիւ, ջերնա և պարբասած կուսերը երբք աստված չհամարելի, ասածն տեղ չըրելի: «... Չեա առ աստուած ունին» (Նիզիշ, 11, Գ, էջ 85)՝ Նրան աստված են համարում: «Եւ զանդիսի աստուածն ոչ առ աստուածս պարտ է ունել, այլ առ շատասածս» (Նիզիշ, 11, Ժ, էջ 100)՝ Եվ անպիտի աստվածներին չպետք է աստվածներ համարել, այլ՝ շատասածներ:

Նման կրկնութեամբ է առաջացել «առ ոչինչ համարել» ձևը (=բանի տեղ չզնել, ոչինչ համարել): «Առ ոչինչ համարին» (Աղաթ., էջ 87): «Առ ոչինչ համարելո» (Բուզ., 11, Ե, էջ 18):

13. Կազմում է մի շարք ռեկեր. «առ երես» (Նիզիշ, 1, Ժ, Գ, էջ 69), «առ մասանակ մի» (Բուզ., 1V, ԺԳ, էջ 17), «առ սոն կրկել»՝ սոնտաակ սոնել (սոն Բուզ., էջ 385, Նիզիշ, էջ 37), «առ հասարակ»... Հասանելին, զմեծ և զփոքք առ հասարակ աստակին» (Բուզ., V, Գ, էջ 296)՝ Հասան և մեծ ու փոքրին ասնասարակ կուտրելին (աստայի՝ հասնում էին... կուտրում էին):

Առ նախդիրը բացատրական կոպիի հետ

§ 341. Առ նախդիրը զորածովելով բացատրական հույսի հետ (ի նախդիրին զուգանելու կամ տանել զրան)՝ արտահայտում է.

1. Պատճառ. «Առ ի չգրէ Նիւթոյ երկին» (Մատթ., ԺԳ, 5)՝ Հողի խնամութեան բացատրական պատճառով:

2. Լայտանակ. «Կամ զի՛նչ զեղեցկացոյն քան զսիրամարգ՝ զոր ա ի ջուցանելու զղեղեցկացործութիւնն արար» (Նիզիշ, 11, Ը, էջ 97)՝ Կամ ինչն է սիրամարդից ավելի զղեղեցիկ, որին ստեղծեց զեղեցկացործութեամբը քույց սուղու նպատակով: «Եւ զայն ոչ կթէ առ եղևտնէ ինչ լեալ տակք մարդոն, այլ վանն լաւութեանց» (Նիզիշ, 1, ԺԹ, էջ 30)՝ Եվ ասում ենք, որ արն ոչ լին մարդու վնասի համար է, այլ լավութեանների համար:

3. Տեղ, «ճոռ»։ «Ընդդեմսն զիմաստութիւն առ ի շարաց՝ և ոչ զտոցն և զճանճար առ լիմաստնոց՝ զտոցն» (Առակ., ԺԴ, 6)՝ Իմաստութիւնը շարքի մաս կորոնեն և չեն դռնի, իսկ հանճարը իմաստունների մաս կդանեն։

4. «Կողմից», «մտայց», որինակ՝ առ ի բնն (=քա կողմից, քա մտայց), կըրայր առ մորե (=կերայր մոր կողմից), առ ի ծառոյն (=ծառի մտայց, ծառի կողմից)։

Ա.Ո մակցիւրը գործիական եղովի են

§ 342. Առ նախդիրը զրովով գործիական հոլովի վրա՝ հիմնականում արտահայտում է տեղի, ժամանակի և համեմատութեան հարաբերութիւնն։ Այս հոլովի են առնի գործածութեան ենակալ զեպարն։

1. Գործածվելով գործիական հոլովով զրված բառի նեւ՝ ցույց է տալիս մտաւոր տեղ (մի բանի մտաերբը) կամ որոշակի տեղ։ Օրինակներ. «Եւ կոչ ի սերմանելն ամն անկա առ ճանապարհն» (Մարկ., Գ, 4)՝ Նոյ սերմանելիս մեկն բնիով ճանապարհի մասն «Եւ անդ էր առ իրամքն կրամակ մի խոցոյն» (Մարկ., Ե, 11)՝ Նոյ անտեղ, լիտան մաս խոցերի մի կրամակ կարս և... Անցանըր առ անկելովք զիրկամքք և առ խոց վերաւորքն պատերազմին» (Բազ., V, 14, էջ 363)՝ Անցնում էր բնիով զիրկանիտի և խոցված վերաբերների մտով «Առ կրկանանալուս միով լիւրամք» (Մարկ., Ե, Ժ, էջ 33)՝ Մի կրկանանալուս լիտան մաս «Երբեմն սոյն Յանան անցանըր առ ալգոօք արուին» (Բազ., V, Ժ, էջ 401)՝ Մի անգամ այս Հոնանն անցնում էր մեկի ալգոնների մտով «Գայր հասանըր առ ստորտով նոյտատիկոս լիւրին» (Ապոս., էջ 427)՝ Գայիս հանում էր նոյառ լիտան ստորտով «Իսկ որդի նորս Արամայիս շինէ իւր տան բնակութեան ի վերայ ստալ միոյ առ կողմը զեառն» (Մարկ., Ե, ԺԲ, էջ 39)՝ Իսկ նորս սրայ Արամայիսը իր համար բնակութեան տան է շինում զեառի ափին, մի բլրի վրա։

2. Անձնատանների կամ սրանց փոխարինող զերանունների կամ տեղի տնկեցած որեւէ զեպք ցույց տալով և այլ կարգի բառերի նեւ արտահայտում է ժամանակի զտախար։ Օրինակներ. «Առ Ալրոցաւ կոչն, տանն, սկիզբն հեթանոսութեան» (Եզեմիկ, 11, ԺԵ, էջ 169)՝ Ասում են՝ Ալրոց բի որք Եզայ ճեթանոսութեան սկիզբը «Առ հազարապիտութեամբն՝ աշխարհիս Հայոց՝ Ասաւանայ արուին»

(Գոր., էջ 36)՝ Ոմն Ասաւանի՝ մեր Հայոց աշխարհի հազարապիտութեան ժամանակ «... Որպէս և տեսել էր իւր առ հնօքն թագաւորքն» (Բազ., V, Ա, էջ 282)՝ Ինչպիս և ինքըր տեսել էր հին թագաւորների ժամանակ «... Առ ջրնկեղզաւն» (Եզեմիկ, 11, ԺԳ, էջ 107)՝ Ջրնկեղի ժամանակ «...Արք ցաշք և անտանիք, որդէս և որք առ մեօք են այժմ կրեկիք» (Մարկ., Ե, ԺԲ, էջ 38)՝ Բայ և անվանի մարդիկ, որոնք ինչպիս այժմ էլ, մեր որք կրեկի են, «... Առ Արտաշիտի թոռամբ Վաղարշակայ սնն Վարաժ անան պատանի լուր...» (Մարկ., Ե, ԺԲ, էջ 41—42)՝ Վաղարշակի թոռ Արտաշիտի ժամանակ Վարաժ անանով մի պատանի է կոչել։

3. Գործիական հոլովով զրված բառի նեւ ցույց է տալիս այն ստորիան, որի նեւ համեմատում է մի այլ ստորիան։ Օրինակներ. «Ըննչ է լարդ առ զորնաս» (Երեմիա, ԻԳ, 28)՝ Հարցն ինչ է ցորենի համեմատութեամբ «Ոչ առ այլովք վառթարքն վե՛ն կրիս» (Եզեմիկ, 11)՝ Ոչ թե արիշ վառթարքների համեմատութեամբ է վե՛ն կրեամ։

2

§ 343. 2 նախդիրը գործածվում է արական, հայցական, բացասական և գործիական հոլովների նեւ։

2 Առնալիցը արական եղովի են

§ 344. Տրական հոլովի նեւ այս նախդիրը գործածութեան միայն մի զեպք ունի. ճարկանել, զարկանել բայերի մաս, զըրվելով արական հոլովի վրա՝ ցույց է տալիս այն ստորիան, որին խփում, զարնվում է մի բան։ Օրինակներ. «Ընթր իրբն լուսա Տիրիթի, զանի հարեալ լարքալն» զիշերի փախտական լինէր «(Բազ., IV, ԺԵ, էջ 189)՝ Երբ Տիրիթին այս լսեց, արքալից վախեցած՝ զիշերը փախավ։ Ե՛մայիս զմափի հարեալ» (ն. տ.)՝ Ե՛մայի ստով։ «...Յեառ լիտա շոգան՝ և զարկան զղեանիս» (Յովհ., ԺԸ, 6)՝ Եսեա զնայցին և զեանին զարկիցին։ Այս կրեառութեամբ առաջացին են «զանի հարկանել» (=վախեցաւ), «զամօթի հարկանել» (=ամառնել)։ «Ժամի զմափի հարկանել» (=ծափ տալ) զարձակքները։

2 Առնալիցը հայցական եղովի են

§ 345. 2 նախդիրը հայցական հոլովով զրված բառի նեւ ստորաբար գործածվում է որչալ ստման զեպքում։ Օրինակներ.

ներ. «Եւ զհազար՝ եթէ ի տօթ ժամանակի ուտիցէ ոք, քանդի զովացոցիչ է, զուպս ի վարտն վարտաւ: և եթէ ի նով ժամանակի ուտիցէ ոք, վնասէ, և եթէ զզարն քամեալ անապատ ըմպիցէ ոք, ստասկն և եթէ զսերմն աղացեալ՝ շրով ըմպիցէ ոք, ի ցանկոթենէ արկանէ» (Նզմնի, 1, ԺԵ, էջ 47) Եթէ մեկը տոթ ժամանակ հազարը (բաշ և) ուտի, որովհետև զովացնող է, փորեց ինտոսցնի, իսկ եթէ մեկը նով ժամանակ ուտի, կիտտի, իսկ եթէ մեկը շարը քամելով անապատ (այստեղ անխառն իմաստով է) խոփի, կընանի, և եթէ մեկը աղացած սերմը շրով խոփի, ցանկոթեանից կցցի «Ապս կշեաց թագաւորն Պարսից Շապուհ զգիտեան և զստանդաղեան և զքասղեալսն. խոտը ընդ նոսա և ստէր՝ եթէ «Եւս բազում սնորմ համեցայ սիրել զԱրշակ արքայ Հայոց, և նս համակ անարգեաց զիս» (Բուգ., IV, ԾՔ, էջ 250) Ապս Պարսից Շապուհ թագաւորը կանչեց կրտսերներին, ասաղագո՞ւնեաներին ու ջաղգրաններին, խոտից նրանց հետ և ստաց՝ «Եւս շատ սնորմ կամեցա սիրել Հայոց Արշակ արքային, սակա՞ն նա ինձ շարունակ անարգեց»:

Ինչպես վերը քերթած օրինակներում էլ կորելի է տեսնել, որոշյալ աստան զեպքում հայցական հայտով զրթած քաւր, որոշյալ ասում արտահայտող զ նախդիրից բացի, կարող է միտմամանակ ունենայ նաև և նոգ (զարն, զգիտեան, զստանդաղեան և այլն):

Ձ նախդիրը հայցական հայտի հետ արտահայտում է նաև զործիական հայտի զագափար Օրծնակներ. «...Հարս օրծնակ սար ստեալ՝ աւերէին զստանաջն երկիր...» (Ագաթ., էջ 19) Այս ձևով ավար վերցնելով՝ ասիրում էին ամբողջ երկիրը: «...Ձք զործնագճան ապուստ սպանից զբեզ» (Բուգ., IV, ԾՔ, էջ 256) Ինչպես ես, աղիւթի մահով սպանեմ զեզ:

Անք է նկատել, որ հայցական հայտն աստեղ նախդիրի էլ կարող է արտահայտել զործիական հայտի իմաստ. այդ զեպքում հայցական հայտով զրթած քաւր իմաստով մտն է լինում քաւր-մտտին կամ կազմված է լինում նախ քաւր-մտտից, օրծնակ՝ «Երկրեան երկիւղ մեծ» (Լուս., Բ, 9)՝ Կախեցան մեծ երկիւղով:

Ձ նախդիրը բացառական հայտի հետ

§ 343. Երբ Ձ նախդիրը զրթում է բացառական հայտի վրա, վերջնիս հետ մշտապես զործածվող ի նախդիրը զարս է ընկնում:

Այս հայտի հետ զ նախդիրի զործածալիս զլիստորպակս կարգում է նախադասական մեծ հանգիս կողմ բարերի բնութից: Այս հայտի հետ զ նախդիրն ունի զործածալիս մի քանի զեպք:

1. Երբ ընտելի բարերի մտա, զրկելով հիշյալ հայտի վրա՝ արտահայտում է շերտակնական այն իմաստ, որն աշխարհարարում սովորաբար զրեւորում է մասին կապով: Ինչպես արդեն նշվել է, զրարարի շատ շերտակնների կողմից զ նախդիրի այս զործածալիս բացառական հայտի հետ համարվել է ստանձին հայտման՝ «պատմական հայոց» անվանումով (սեւս § 46):

Պատմական բացառական ընդանող բարերը խմբավորվում են հետևյալ կերպ.

- ա) Առաջական բարեր, որոնք արտահայտում են սակաւ, խոտեղ, պատեկա զագափար՝ սակ, պատեկ, նոտեկ, խոտեկ, լալանեկ, հարցանեկ, համբուեկ, քարոզեկ, շարխոսեկ, բամբուեկ, վիտեկ, հոշակեկ, ամբաստանեկ (=մեղադրեկ), այլն հարազրի կապ-մաթխով՝ ամբաստան լինել, հոշակ հարկանեկ, լալա սանեկ և այլն: Օրինակներ. «Եր շարխոսեցէ զ՝արե կամ զ՝օրե, մտնս զխնամանացի» (Մարի., է, 10)՝ Ով հար կամ մօր մտտին շարխոսի, մահով կմեռնի: «Եսկ արամն տեսեալ՝ պատմեց զնոցանէ» (Ագաթ., էջ 90)՝ Իսկ մեկը տեսնելով՝ պատմեց նրանց մասին «Եսկ իրբի իրցն հոպակեցան զնոցանէ...» (Ն. ա.)՝ Իսկ երբ այն թանկը ասարածվեցին (հաշվվեցին) նրանց մասին...: «Ջիւղե՞ն քանանաջող մեծ զճաւատոցն ասէ» (Գոր., էջ 30)՝ Պանանայի կնոջ (և նրա) մեծ համոզալի մտտին ստամ է: «...Որ լամեանիս հոշակ հարկանէ զմէջ...» (Ն. ա.)՝ Որ ամեն թունամ հոշակեկ է մեր մասին: «Հորմէ իսկոն պատեկին լարցուսիս...» (Ն. ա., էջ 66)՝ Նրա մասին իսկոն պատեկին (տատոցի՝ պատմում էին) արքանիքում: «...Որպէս զվիշապացն և զնճանդացն համրուեն» (Նզմնի, 1, ԻԵ, էջ 72)՝ Ինչպես վիշապների և նճանդների մասին են համարվում: «...Ջիւղացն ասում և զերկիլիսայ...» (Ն. ա., էջ 73)՝ Անակի և զերկիլիսայի մասին եմ ասում: «...Ամբաստանէին սա թագաւորին Պապայ զՄուշեղ զպարապետէն...» (Բուգ., V, Բ, էջ 285)՝ Պոպ թագաւորի մտա ամբաստանում էին Մուշեղ պարապետին, Մուշեղ պարապետի մասին մեղադրական խոսքեր էին ասում: «Բայց այսա ամբաստան լինելի... զորարարէն Մուշեղ...» (Բուգ., V, Գ, էջ 297—298)՝ Բայց այնուհետ մեղադրում էին զորարար Մուշեղին, մեղադրական խոսքեր էին ասում զորարար Մուշեղի:

մատին: «Մահապարտ են աշխարհի՝ որ իշխեն խոսել շարտիժն զՄաշեղէ, դասն զաշէ և պատասխանէ» (ն. ա., էջ 298)՝ Մահապարտ են նրանք, որոնք համարձակմամ են շար րան խոսել Մաշեղի՝ զաշ և պատասխան մարդո մատին: «...Չքնչ զորք զքէն պարեն» (Մարկ., ԺԲ, 60)՝ Դրանք ինչ են պիտում ջո մատին

բ) Իմացական բարիք՝ դիակել, կարգել, ստաննել, ստացանել, լսել, լիշել, գուշակել, կարգել (սանճաննելու նշանակութիւնք), քննել և այլն: Օրինակներ. «Ննչայտու կարծի և գտաստակ» (Եզնիկ, Լ, ԺԲ, էջ 34)՝ նախայես ի՞նչ ստաստակի մատին է կարծիս: «Գանխաս զիտայ գՅեղիտրայ...» (Եզնիկ, Լ, ԺԶ, էջ 114)՝ նախայես իմացով շարիքի մատին: «Եւ աշխպէ կարգէ զաշխարհէ և զարտածոց...» (Եզնիկ, IV, Ա, էջ 169)՝ Եւ աշխպէ է սանճանաս աշխարհի և արարածների մատին: «... Աստացանն զարբայ և զարդարայ և զշարէ» (Եզնիկ, IV, ԺԶ, էջ 206)՝ Ատորեցնում է բարու, արգարի և շարի մատին «Գասն զի լսեալ էր զմանն՝ թէ այլ շար և անդգամ է...» (Բուզ., III, էջ 37)՝ Արտմեան զնէ էր նրա մատին, թէ շար և անդգամ մարդ է: «Եւսու կին մ գերմանէ» (Մարկ., Է, 25)՝ Ար կին լսեց նրա մատին «...Պատակնցէ զմանն...» (Յայն., ԺԱ, 50)՝ Այգուշայի նրա մատին:

գ) Զգացական և հոգեկան վիճակ արտահայտող բարիք՝ գուշակուայ, գորմանայ, արունչել, կարգել, խալել, հուաննել, այլի հարադիր կարգութեամբ՝ գոհ եմ, գրայթ է (=հոգն է, հոգ անել), լալաստ կալ (=արանայ, մտանայ), արաստ լինել, արաստ եմ, կարիտ աաննել (=կարկեցել, սպալ), կաթելի լինել (=կարտապղն մզկապ, գուշպարկել), խոստակ վննել (=խոստովաննել) և այլն:

Այս կարգի բարիքի մաս զ նախդիրի արտահայտած իմաստը բողոքապետ մասին կապով չի թարգմանում: Նախդիր կրող բառը թարգմանում է նաև բացատրական հորիզով կամ նունիակ այլ նույնով՝ ըստ կերտութեան Օրինակներ. «...Այ ինչ փայլ է քեզ զամեալէ» (Մարկ., ԺԲ, 14)՝ Այ ոքից հոգս չունես: «Ինձ ոչ է փայլ զգնմանն» (Ագաթ., էջ 68)՝ Ես հոգս չունեմ նրանից, ես հոգս չունեմ այն բանի նկատմամբ: «Եւ ես գոհ էի զվաստակոց ջոց...» (Ագաթ., էջ 30)՝ Եվ ես գոհ էի ջո մտապայթեցններից: «Ննչոթթեամբ և մեծու արախտթեամբ զոհանայր զգնմանն...» (Ագաթ., էջ 450)՝ Ննչոթթեամբ և մեծ արախտթեամբ զոհանում էր նրանից (չնորակալ էր լինում նրանից): «Այլ որպէ՛ զկեղեցուտրէ խաթին դեք՝ թէ կենցանի կայլէ» (Եզնիկ, Լ, ԻԵ, էջ 73)՝

Այն ինչպես կենրը Այլեքանդրի մատին էին խարամ (մարդկանց), որ կենդանի է: «Չնմանէ լալաստ էր՝ թէ լես դու իմ որդի, և զիբառնէ խոստակ՝ թէ որդի իմ է» (Եզնիկ, Լ, Զ, էջ 95)՝ Արաստ էր, որ նա իր որդին է (տասաջի՝ ոչբանում էր նրա մատին, թէ դու իմ որդին չեց), բայց խոստովանում էր, որ մյուսն իր որդին է: «Չարն է ոչ մեք լալաստ ինչ եմք...» (Եզնիկ, Լ, Զ, էջ 147)՝ Դա մենք էլ չենք որբանում: «Տրանչելի գեղարքոցն» (Եզնիկ, էջ 216)՝ Արարիներից արանջուլ, անբավական լինել եղարքոցներից, գժգոհնել եղարքներից: «Ջախտ ժամանակ» (Բուզ., III, Ի, էջ 77)՝ Ան ժամանակ Տիրան արքան մի ձի ունեք, որի վրա շատ էին դարձանում: «Չարն է չնաաննելու, տալ ոչ սանցք զանն» (ն. ա.)՝ Դրան չնամանցելով՝ հանն չտաով ապա, չնամանցնելուտը: «Ամենայն մարդ գժոթ է կարի աանէին զմանն...» (Բուզ., V, ԽԳ, էջ 387)՝ Ամեն մարդ նրան սպում էր՝ ինչպես հարր: «... Կաթոյի լինէին զիբեանց զաշ զորտարնէ, զփրկչէն իբեանց, զաշթական, զանաստին զարցատթեանն...» (ն. ա.)՝ Կարտապղն միկամում էին իրենց զաշ զորտարի, իրենց միկչի, հոգթական, անվանի, արցատարի (զորտարի) համար:

Զ. Բանիլու իմաստ արտահայտող սակավաթիվ բարիք՝ ունել (բանիլու իմաստով), առնուլ (բանիլու իմաստով), բուան նարկանել (=բունել) շնգանում են զ նախդիրով և բացատրական հորիզով անուղղակի ինչդիր: Ինչպես ուշխարհարարում էլ զործածում ենք՝ «Ջևալքից բանել», «Փռչից բանել» և նման ունել: Օրինակներ. «Եւ ստեղծ գնեստն նորս ստակ և անոր ընթացալուսանին զնա լալու կուլ և լայն կուլ» (Ագաթ., էջ 62)՝ Եվ նրա ձևքից բունս՝ տանում էին աշս ու աշն կողմ: «Մանայ թալաւորն՝ բուան հարիանը զմաննէն, կտարիկ զկամս ցանկութեանն» (Ագաթ., էջ 100)՝ Թալալորը մանկելով՝ բունց նրան՝ կամքն ու ցանկութեանը կատարիլուս: «Ե՛կ Շապոն արքայ սանկու զնաննն նորս, ջրքէր...» (Բուզ., IV, ՄԳ, էջ 253)՝ Իսկ Շապոն արքան նրա ձևքից բունս՝ շրքում էր: «Թալաւորն Պապ իրն լսր գրանս զալու... բունն հարկանը զՄաշեղէ» (Բուզ., V, Դ, էջ 298)՝ Ար Պապ թալալորն այս խոսքը լսեց... բանց Մաշեղին: «...Պոնարէր բուան հարկանէր զոտից նորս» (Բուզ., IV, ՄԳ, էջ 254)՝ Պոնարովում բունում էր նրա սուքերից (կամ՝ նրա սուքերը): «Եւ մտառցեալ լալոց զնա՝ կտկուլ զնաննն նորս» (Մարկ., Ա, 31)՝ Եվ մտանալով նրան՝ վեր հանեց ձևքից բունս (կամ՝ ձևքը բունս):

Այսպես էլ զ նախդիրը բացասական հույսով վրա զբխում է՝ կախից, կապեր, կապ արկանել բաշխիբ մտա: Օրինակներ. «...Բանդի էր կախեալ զեօթն օր զմիտ ոտանէ» (Ագաթ., էջ 61)՝ Արտիճանե լոթ օր կախում էր մի ուսքից: «...Կարան ձի մի ամենի, կապեցին կախեցին զմանակն Գրիգորիս զուղւոյ ձիս սպասեալ...» (Բուգ., III, 2, էջ 23)՝ Մի կատարի ձի բռնեցին և մանակ Գրիգորիսին կապեցին, կախեցին ձիս սպախից: «...Տալը հրաման կախել գրարձը աշտարակէն և սպանանէ» (Բուգ., IV, ԾԹ, էջ 270)՝ Հրաման տվցն՝ կախել արձը աշտարակից և սպանել: «Եւ արհնայ կապ զտոցն, զլիտիար կախեցին զնա գրարձաւն կուսէ» (Ն. ա., էջ 270—271)՝ Եվ ոտքերէն կապ զցեւով նրան զլիտիար կախեցին այն քարը կոզմից:

Ճ. Նախդիրը բացասական հույսով կես արտահայտում է նաև նպաստակի դադար (Նաստիպոստ ասոսքի, արձակել, լքել, զսլ, զսլ և նման բաների մտա) Օրինակներ. «...Էին բալում սպասաւորսք արքանի, որ եկել էին զմանէն՝ տանել յարքանի...» (Ագաթ., էջ 95)՝ Կալին արքանական ձեռն սպասավորներ, որոնք եկել էին հրան արքանից տանելու նպաստակով: «Եւ որք ասոսքեցան յարքան զնոցանէն, զի անցին զնոսս՝ սլաքելի են...» (Ագաթ., էջ 451)՝ Եվ ուլքեր արքանի կոզմից սպարկիցին հրան անսից (ներկու իմաստով), որպէսզի նրանց բերեն, սրանք են: «Ապա թագաւորն Պարսից, քանդի զայս լուեալ ի քուզելիցն, տանի սպասք արձակել ի Հայս արս զնոցոյ և զորք... Եւ ընդ սակաւ աւարս եկին բերին զաջն ինչ, զորմէ լցիացն» (Բուգ., IV, ԾԹ, էջ 252)՝ Ապա Պարսից թագաւորն ար լուելով քուզլաներից արագաբաշտ սպանելով մարդիկ աղարկից Հայաստան հորի և ջրի... Եվ ընդ օրեր անց կնան բերեցին այն, ինչի համար նա աղարկեց:

Զ. Գաղտնիք գործիական հույսով կես

§ 347. 1. Արտահայտում է «չարք» գաղտնիարը և թարգմանում է շուրջ կապով Այս հույզում զ նախդիրից առաջ սովորաբար դրվում է նաև շուրջ նախադրութիւնը:

Արդեն նշվել է, որ որք ջերականների կոզմից զ նախդիրի կիրառութիւնն այս զնոցը համարվել է ստանձին հույզումն՝ սպասական հույզն՝ անգիտումով: Իրականում զս ստանձին հույզումն չէ, այլ զ նախդիրի կիրառութիւնն մի զկոզմը Օրինակներ. «...Նարոզ զբարգրան էին...» (Ագաթ., էջ 117)՝ Ֆարսիբ շուրջ էին «Ապա

եկին հասին ամենայն զորն Պարսից, շուրջ զբերանն նաւէին, պահ արկանէին» (Բուգ., IV, ԾԹ, էջ 257)՝ Ապա սպասից բոցոք զորքերն կնան հասան, նաւեցին բերդի շուրջ, սպառեցին: «...Անին իտս զբանակաւն իրենանց մտա ի լեանն ի նպաս մերս ի զնան կիրառա...» (Բուգ., V, Գ, էջ 287)՝ Իրենց բանակի շուրջ իտս վտրեցին, նպաս լեանն և կիրառա զկախ մտա: «...Պատեցին զնոգաւ, և բարձին զնա վերամարմ. և ամենին զնա...» (Բուգ., V, Զ, էջ 307)՝ Նրբապատեցին նրան, վեր բարձրացրին աւարան: «Եւ շուրջ զմարդկութեամբ՝ մարդոցաց և հոտարանաց կազմութիւն, որպէս շուրջ զբոցն զայլ բոլորակութիւնն սկան» (Սոգ., II, ԽԹ, էջ 197)՝ Իսկ մարդկութեան (բնակչութեան) շուրջ կազմում է մարդանոցներ և բորաստաններ, ինչպես բրի շուրջ աչքի մտա բոլորակ:

Երբեմն էլ տեղն է ցույց տալիս, առանց «չարք» գաղտնիարի ալոսով՝ «Ենն կնաւ թագաւորն Հայց Արշակ շրջել զտաշտատնա միտ զարքային Պարսից» (Բուգ., IV, ԾԶ, էջ 193)՝ Հայոց Արշակ թագաւորը կնալ մտալ՝ պարսից արքայի մի ախոտով շրջելու: «...Պատանէին կրանկաւն զաճամբ Ռահ զնալն» (Կոր., էջ 54)՝ Հանդիպեցին կրանկիին Ռահ զնու ափին:

2. ժամանակ ցույց տալով ցտոնքի կես ցույց է առլա մոտավոր ժամանակը Օրինակներ. «Հաւնա ժամանակաւ սպասաւորսք բարքայն Հայոց մի ի ծառայից նորս մեծ իշխանն Ազձնեաց» (Բուգ., III, Թ, էջ 32)՝ Այն ժամանակներում Հայոց արքայի զեմ սպասավորից նրա հոգատակներից մեկը Ազձնիցի մեծ իշխանը: «Եւ զաւնա ժամանակաւ իտաղտապաւ սպանբաղմ տայ Պարսից լնոջ Հայաց» (Բուգ., V, Է, էջ 307—308)՝ Եվ այն ժամանակներում պարսիկները զաղարկեցին սպաներազմին հայերի կնա:

Այս ձևով կազմվել են մի շարք արտահայտութիւնների՝ զկեսալակ զիշերաւ՝ կես զիշերաւ մտա, զմեջ զիշերաւ՝ կես զիշերաւ մտա, զմիջաւորն՝ կեսորաւ ժամանակները, զիճ6 ժամու՝ ժամը իննի մոտ և այլն:

3. Մի շարք բայերի մտա, զ նախդիրը զրկելով զործիական հույսով վրա՝ ցույց է առլա այն տեղը կամ այն ստարկան, որի վրա մի բան է գցվում, մի բան է վերջում: Այդ բայերից են՝ արկանել, անկանել, զեղանել, փարել, առնուլ, անել, իրել, սարաձել և այլն: Օրինակներ. «...Արկեալ զիրաւա քորն» (Ագաթ., էջ 306)՝ Իր վրա քորն գցած: «...Ձմիկամբք զեղանէին» (Ագաթ.,

էջ 90)՝ Գրիգորն էին իրար վրայ ... Անկապ գաղափարացու հորս և համարակաց գնաց (Ղուկ., ԺԵ, 20)՝ Նրա վշտին ընկած և համարակաց նրան ... Զհանդիպու իւրեանց տարածանէին զանապարհանէ (Ղուկ., ԺԹ, 36)՝ Իրենց շօրերը տարածում էին հանապարհի վրայ ... Այ գորշի զախնայիս անուանս զինքեամբ ածնու... (Նշնիկ, 1, ԻԳ, էջ 65)՝ Զի խորշում անվանիս անուններն իր վրայ անկերպք ... Մամուրյան զլիտնս անկու... (Բուգ., IV, ԺԵ, էջ 184)՝ Մամուրներն զլիտնս զցամ: ... Ուն գտամբ արկնու... (Բուգ., IV, Ե, էջ 125)՝ Ուքը սոցի վրայ զցամ:

4. Մի շարք բայեր ընդանում են զ նախորդ կրօզ գործիական հոլովով անուղղակի խնդիր: Այդ բայերից են՝ հալել, կասակել, անցանել, դանց առնել, ծիծաղել, աշխ առնել (= ծաղրել), ջախանել (= արհամարհել), արհամարհել: զգոշանալ, միթալ (կամ միթալ) և այլն: Օրբինակներ. «Եւ մահույ թագաւորն հալել զբազմակոտորեաց...» (Մատթ., ԻԲ, 11)՝ Նվ թագաւորը մտով բազմածններին նաշելու: «Եւ կատակեցնն զնովաւ և հարկանիղեն գնու...» (Մարկ., Ժ, 34)՝ Նրան կծաղրեն և կհեծեն: «... և Երկրեան անցեալ էին զաւարքք իւրեանց» (Ղուկ., Ա, 7)՝ Երկրան էլ իրենց օրերն անցկացրել էին, ծերացել էին: «... և իս ձեր եմ և կին իմ անցեալ զաւարքք իւրովք» (Ղուկ., Ա, 18)՝ Եւ ձեր եմ և կին իմ էլ իր օրերն անցկացրել է, եւ ձեր եմ, կին՝ նուխպու: «... Ո՛ր աստուգք զկարգօք իւրեանց անցանն...» (Ապաթ., էջ 138)՝ Աստուղին իրենց կարգից զորս չեն դալու: «... և ոչ անցանն զաւարքք իրենց կարգից զորս չեն դալու: շախից չեն անցնում: «Երբն լուան մարդիկն՝ սնանս ծիծաղել զբանիւքն զոր ստաց» (Ապաթ., էջ 114)՝ Երբ մարդիկ լսեցին, սկսեցին ծիծաղել նրա ստան խոսքերի վրայ, սկսեցին նրա ստանները ծաղրել: «Անցանել զհրամանաւ...» (Նշնիկ, 1, ԺԲ, էջ 34)՝ Հրամանից անցնել, հրամանից զորս դուր, հրամանը շրտաւորել: «Անցին զդատարհանաւն» (Նշնիկ, II, ԺԲ, էջ 105)՝ Փոստիլթանից անցան, պատիլթրանը չկտտարեցին: «Հատանարան աղթն առնէին» (Բուգ., III, ԺԹ, էջ 74)՝ Մազրում էին առհարր: «... Հատրք և զնախրեալ անցեալք բամանալ, կիսան առնէին» (Ն. Թ.)՝ Սուրք և նախրեալն տեղերը արհամարհելով՝ ոտնատակ էին անում: «Եւ զսորք անցեալք քամարանալ արհամարհեց...» (Բուգ., IV, ԺԴ, էջ 178)՝ Սուրք տեղերը քամարում, արհամարհում էր: «Եւ ի թագաւորն ծաղր առնէր զբանս կաթողիկոսին, և մկիտը զնորս զստացելովք» (Բուգ.,

IV, ԺԳ, էջ 179)՝ Իսկ թագաւորը ծաղրում էր կաթողիկոսի խոսքերը, ձիծաղում էր նրա ստանների վրայ ... Զգոշանալք զստանանքն Երկրին իւրոյ» (Բուգ., IV, Է, էջ 227)՝ Զգոշանալք զստանալ էր իր երկրի ստանանները: «Եւ պարտալիան Լալոյ Մուշեղ ստալուրդէր Լալոյ. և զգոշանալք զստանանքն Լալոյ...» (Բուգ., V, ԷԴ, էջ 351)՝ Նվ Լալոյ սպարապետ Մուշեղը ստացնորքում էր հալելին և զգոշանալք զստանանում էր Լալոստանի ստանանները: «Եւ զբազմ թերգօք զանց առնէին...» (Բուգ., IV, ԻԴ, էջ 289)՝ Նաոս թերգօք թողեցին ու անցան:

5. Գործիական հոլովի նկատմամբ նախորդից զանազան կիրառություններից զբարբարում դրացեղ են բազմազան դարձվածքներ ու արտահայտություններ. ինչպիսի՜ զմասն անի՜ մտածել, զարով կրթա՜ սրից ընկնել, սրով սպանելի, զմտօք զառանցեալ խնդր կարցրած, խնայարոված, զվստեամբը կլանի՜ իբրտ անցնել, մի՞թանցից ստաշ անցնել, զսխրով զա՜ սիրով տարվել, զբարով լա՜ զբերով զբազմել, զանձամբ զա՜ իր մտին հոգ առնել, զանտօք անի՜ ձեռք ցցել, ձեռք բերել և այլն:

Ը ն Գ

§ 348. Ընդ նախորդը գործածվում է բույր թեք հոլովների նկատմամբ:

Ընդ ճախորդը սեռական հոլովի են

§ 349. Այս հոլովի նկատմամբ նախորդից գործածությունն անի. արտահայտում է եղիմաց, սփոխարենս, կրկնի էլ «Եւ Մատթոյ զալուփորքը Օրբինաներ. ... և ինձ չար ընդ բարուն խտօց» (Բուգ., IV, ՄԴ, էջ 250)՝ Նա ինձ բարս փոխարեն (բարս զիմաց) չար հատուցեց: «Եւ այլն անկալ լերկիր բարուք և երկալ անցեալ աալք պտուղ, և բերէր ընդ միո՛ր կրկնուսն, և ընդ միո՛ր զաթառն, և ընդ միո՛ր հարկեր» (Մարկ., Գ, 8)՝ Նվ աբիշն ընկալ բարվօք տեղ (հոլի վրայ) և երկնով առնելով պտուղ ալեց և բերեց մեկի փոխարեն կրկուսն, մեկի փոխարեն վաթառն, մեկի փոխարեն հարկեր: «... Ծալ զիսն ընդ կրկնուր» (Ապաթ., էջ 86)՝ Գին տալ կրկնակի համար, կրկնակի վիճալ: «Եւ նոցա զթխալարթիւսն վարչապետին ի մահ կեղտա, և զպարզուսն ընդ լաղթաթեանն, զեր ի վերով լինիցին անտիանին...» (Նշնիկ,

1, ԺԳ, էջ 40—41)՝ եվ նրանք հիշելով առաջին թխադրանքները ու պարզաները՝ հազիվաթիւն զիմաց, պերպրանցում են հակառակորդին:

Ընդ նախդիրն զուգանա երբեմն այս կիրառութեամբ հանգստեւ է գրելու նաև փոխանակ նախադրութիւնը, թեև տառն զոր էլ ընդ նախդիրն արտահայտում է այդ խոստար: Օրինակներ. «...Մտնա պատիժ փոխանակ ընդ գառութեանն կրեմ» (Նզնիկ, 1, ԺԳ, էջ 41)՝ Վատութեան համար, վատութեան զիմաց մահվան պատիժ են կրում: «Իսկ թագաւորքն զմարտնս զիւրաց (ստորապետներ՝ զիւրից) կամ զազարակաց զրեալ է կնքեալ զնէին ի վերայ ողին՝ Յունանու փոխանակ ընդ մեղաց իսրեանց» (Բագ., VI, Ժ, էջ 403)՝ Իսկ թագաւորները զուրիքի կամ ազարակների մարանկներ գրելով են կնքելով, զնոս էին Հունանի մեղքին՝ իրենց մեղքերի փոխարեն: «...Փոխանակ ընդ կնոջ միայ...» (Նշդէն, II)՝ Մի կնոջ փոխարեն Այն փոխարեն՝ «...Փոխարեն ընդ հոգեղնէ լարկացն...» (Ազաթ., էջ 376)՝ Հագի հարկերի փոխարեն:

Ընդ նախդիրը տրական հարցիկ են

§ 350. Ընդ նախդիրը այս հարցիկ են գրում է ստորաբար եղովն թիւում, այն էլ անանանախակ կիրառումով:

1. Արտահայտում է միտանութեան զգոյժար: Օրինակներ. «Ետեւ սխաւ ընդ նմա» (Ազաթ., էջ 20)՝ Այսից խոսել նրա հետ: «Սևտի լայս խկ է՝ թէ հրոյ ընդ խառոյ ոչ ամուսնութեան վնի...» (Նզնիկ, 1, ԺԳ, էջ 64)՝ Աղտոյնը էլ հայտնի է, որ կրակոյ խոսի (հնչ. չի կորոյ ամուսնանայ, չի կորոյ փնայնէ, (ստայնի՝ բռնից էլ չայտնի է, որ կրակին խոսի հետ ամուսնութեան չի լինում): «...Գին նորա եկեալ էր ընդ նմա...» (Բագ., IV, ԺԵ, էջ 183)՝ Նրա կինը եկել էր իր հետ:

2. Մի բանի բաշիք, որանք ընդհանրացնա ընդոսում են ընդ նախդիրով է հայցական հարցով խնդիր (տես § 251, 2-րդ կ.), այդպիսի խնդիր ընդոսում են նաև արականով: Այս զեղյում ընդ նախդիրի արտահայտում խմաստ աշխարհարար թարգմանելու կարելի է արտահայտել վրա, նկատմամբ բաներով կամ միայն արական հարցով: Օրինակներ. «...Որպէս ամենայն ասնուտեր ընդ ասն է ընդ ընտանեաց իւրոյ՝ հոյալ՝ սոնդէն է մեք հո-

1) Մեր ոգտագործած հրատարակութեան մէջ ասն բառակէ ժամ գրած է իւրոյ այդ զեղյում ամէկ ճիշտ կէնքեր իւր (սեռականով, իւր հատկացողի իւր անձնական զերանուէր) կամ իւրում իւր ստացական զերամբան արականը, սակայն ուղղում ենք ըստ այլ ընթերցանների (Ազաթ., էջ 75):

զամք ընդ մեր Հայոց աշխարհիս շինութեան» (Ազաթ., էջ 75)՝ Ինչպես յուրաքանչյուր ասաներ հոյ է ասնում իր ասն է ընտանիքի նկատմամբ, նախկին էլ մենք ենք հոյ ասնում մեր Հայոց աշխարհի շինութեան նկատմամբ: «Համարուց ընդ նմա» (Մատթ., ԻԶ, 49)՝ Համարուց նրան շէնք որում են համարուցից՝ նա է» (Ն. ա., 48)՝ Որին են համարուած, նա է: Այսպես էլ՝ նախանձել ընդ ումեք՝ նախանձել մեկին, զարմանալ ընդ ումեք՝ զարմանալ մեկի վրա, զուր ունել ընդ ումեք՝ զուր ունենալ մեկի նկատմամբ, խղճալ մեկին, անցանքն ընդ մարդկան ճեղուրիւք՝ մարդկանց նեղութեանն են հանդիպում, մարդկանց զխոյ նեղութեանն են անցնում:

Ընդ նախդիրը հայցական հարցիկ են

§ 351. Ընդ նախդիրն ամենից շատ գործածվում է հայցական հարցիկ են՝ արտահայտելով բազմազան նշանակութեանն:

1. Մի անցից մի ալլ անց ուղղուց գործողութեան ցույց տալու բարիքի հետ, զրվելով հայցական հարցիկ վրա՝ ցույց է տալու անանգ, զեպի ուր ուղղում է գործողութիւնը (ուղերման հայցականի) Օրինակներ. «Ապա հրաման տար ընդ կողմանս կողմանս զեպանս արանկել» (Ազաթ., էջ 18)՝ Ապա հրաման տալից՝ յոսրերներ աւրելել զեպի զանազան կողմեր: «...Բազում թագաթ խապապիրն է զգաւաջացիցս ընդ ամենայն զգաւաջացից թիցիկեր էր (40ր., էջ 92)՝ Բազմաթիւ խապապիրն է զգաւաջացից թիցիկեր էր ազարկում բոլոր զգաւաջացիք: «Եւ ինքն խառոյ, տէ, ալլով աղիխն ընդ արեմտուս հիւսիսու...» (Մատթ., 1, Ժ, էջ 33)՝ Նվ ինքով, ասում է, մյուս անձեզմքով շարժվում է զեպի հրախարհարմարաց: «...Անասարս աստուցաց ընդ ամենայն արտաշան աշխարհին իւրոյ» (Նզնիկ, 1)՝ Անասարիներն ուղղուց զեպի իր երկրի բոլոր արտաշանները:

2. Մի շարք բաշիքի մաս գրվում է ընդ նախդիրով է հայցական հարցով անուղղակի խնդիր Այսպիսի նախդիրն արտահայտում է արական հարցիկ իմաստ (նախդիրով արական): Այս զեղյում այդ նախդիրով կարողանալ իրենք պետք է թարգմանել արական հարցով կամ նախդիրի հազորքում արտահայտել զանազան կարգով:

Այսպիսի խնդիր ընդունող բաշիքից են՝ հախել, նախել, պնդել,

խնայել արախ լինել, արամել, ցնծալ, խառնել, հանել, բարբանալ, գայրանալ, զարակ (==չարանալ, պէ՛ն ցաղի, տրամել), ցանալ, գործանալ, հողալ, նախանձել, զրոկել, խառնել, հաստարել և այլն Օրինակներ. «Եւ նա ընդ քանն խոտիցաւ...» (Դուի, Ա, 29) Եվ նա խառքերի համար խոտիցն՝ «Իսկ իրբն շտաւ զպէն ինտաւարն՝ բարկացաւ ընդ քանն...» (Ագրթ., էջ 68) Իսկ թագաժողոօրը կրթ ալն ընդ, բարկացալ խառքերի վրա՝ «Եւ զարմացեալ ինտաւարն ընդ մտժկայութիւն համբերութեան կարի անձնալին և ընդ տակն նորո՛ւ առ...» (Ագրթ., էջ 69) Թագաժողոօր՝ զարմացաճ նրա ստակի մտժկայութեան և համբերութեան ու սակայա վրա, ստաւ է... Ե... Ի նոցալ ընդ շինութիւն իրեանց աշխարհին...» (Ագրթ., էջ 74) Իրենց աշխարհի շինութեան համար հոգայալ՝ «Արախ եղաք ընդ այս...» (Ագրթ., էջ 106) Սրա վրա արախ կըրալ «Տրամեալ ընդ մահ առջկանն տիրացեալ սպրալ» (Ագրթ., էջ 309) Ան առջիս մահման համար արամած և տիրած սրած էր «Եւս և որ ընդ ճառագայլսն արեգակնն հալի կամիցի...» (Նշնիկ, I, Ա, էջ 5) Եւս նա, ով արեգակի հասաղայլութիւնն նախի կամենաւ... Ե... Տեսանեց կրթաւ արա միազցիս ընդ միմեանս զրգոնալ, միմեանց մահու և արեամբ ծարախ կն» (Նշնիկ, I, Գ, էջ 24) Տեսնում կըր, որ մի զեղի կրթա մարդիկ իմբանց վրա զրգովաճ՝ իրաբ մահման և տրթան ծարալի կն Ե...Ոչ ինչպոլ ընդ կրթաւստ մարդկան» (Նշնիկ, I, ԺԲ, էջ 53) Չի տրթոնում ծարալկանց կրթաւսն վրա՝ «...Զարթացան ընդ քանն նորա...» (Բագ, III, Զ, էջ 22) Զարթացան նրա խոտիցի վրա՝ Ե... նալքր ընդ պէտպէս ամբոխ գոսանացն...» (Բագ, V, ԱԲ, էջ 348) Նայում էր գոսանների խոտարդեա խմբին «...Զշուցեալ հալքր ընդ պէտպէս ամբոխ գոսանացն...» (ն. ա.) Զարթոցը հասած նայում էր գոսանների զանազան խմբերին «Տեսացեալ ընդ նոսա, ալքն արբեալ, հալածեալ յլոցը սահմանացն» (Բագ, V, ԱԲ, էջ 358) Նրանց վրա բարբանալով, անարդիւով՝ հալածեց իր սահմաններից՝ «...Յոժով նախանձէր նա ընդ փառն Մանուկի...» (Բագ, V, ԱԸ, էջ 359) Նա խխտ նախանձում էր Մանուկի փոտցին «Ե՛նչ ալն եւ ցնձացեալ անէ՛ին ժեճալպէս քառախոտիքիւն...» (Բագ, V, ԽԴ, էջ 384) Նրա վրա ցնձալով՝ նա արախանում էին, մեծ տրախալքեան էին անում Ե...Բայց ոչ ինչ զշարիցաւ ընդ կարգս Զալիսոյ...» (Բագ, V, Գ, էջ 395) Բայց Զալիսի կողքերի վրա չշարացալ՝ «...Անաշեցեալ կորանալին և ընդ կրկիր պշտոնն»

(Նշնիկ, III) Անաշեցեալ կորանում և նայում էին զհաննի՝ «Հաւասարեալ մահու մեր ընդ մահ քաջ նահատակացն, և խառնոցի արինս մեր ընդ արին անկալ զիրարաջն...» (Նշնիկ, Վ, VII) Մեր մահը թոյ հալաւարով քաջ նահատակների մահչանքն, և մեր արանը թոյ խառնոյի ընկած զիրարների արանը՝

2. Արամարում է միանութեան գաղափար, հատկապէս նաշեալի թլում, Օրինակներ. «...Ասին ընց իրեանս զստարաջն՝ սակ և արծաթ, ձիս և չորիս և հանգերսս զանակ գոնար...» (Ագրթ., էջ 418) Իրենց նեա վերջրին նշնիներ՝ սակի, արծաթ, ձիեր, չորիներ և զանազան հալաւաննուր Ե...Չէր մարթ անմարթ-նոց ընց կանայս մարմաւորս ամոսանայն» (Նշնիկ, I, ԻԵ, էջ 70) Անմարթիները չէին կարող մարմաւոր կանայց նեա ամոսանայի Ե... Ի մայց իսկ անմարթ մարց, և խոտի ընց սրմս, և կաշի ընց հոյմա» (Նշնիկ, II, ԻԱ, էջ 125) Մարցը իսկապարմով է և խոտով է պատերի նեա, կայմաճ հոյմերի նեա՝ «Եւ զրազում ընդ-զոց զանց անէ՛ին, զի ոչ կարէին մարանչել ընց ամուրսն» (Բագ, IV, ԻԳ, էջ 219) Եվ շատ ընդդր թոյին ու անցնա, որովհետ չէին կարողանում այն ամբողջների կնա (կամ զնմ) մարանչել։

Ընց նախկինը նախայխի գաղափար կարող է արանայալի նաև եւ զերանման կալիկ թլիկ նեա, արինակ՝ «...Չէ՛ն այն բանց իցնն, զոր զս ընց իս իցն խոտից» (Բագ, VI, Ը, էջ 399) Ի՛նչ էն այն խոտիքը, որ զս ինձ կնա պիտի խոտ։

4. Այստանայում է ըմբռնով, «ստարածութեամբ» գաղափարը՝ Յույց է տալիս ալն ասարկան, որի միջով, վրայով, տարածութեամբ անցնում է զործոյցութեան Օրինակներ. «Քանացարուք մասնիկ ընց զուն նեց» (Դուի, ԺԳ, 24) Զանացը նեղ զանով ներս մանկե Ե...Ի լոյզ պիտիներ ընց զեան Եկրատ» (Ագրթ., էջ 109) Լոյզալով անցնում էր Եկրատ գետով, զեաի միջով Ե...Յորմաճ շոյն ընց կրց մասնիցէ, և հոլամալց իմն կրկին ի ընկնում (Նշնիկ, III, ԺԴ, էջ 159) Երբ շողը կրցկեալ ներս է ընկնում (բառացի՝ մտնում), և ինչ-որ վրչա հատիկներ կն կրկնում շոյի մեջը՝ «...Ամենայն ինչ որ մտանէ ընց ըրտաճ մարդն, ոչ պղծ ցնա» (Նշնիկ, IV, ԺԲ, էջ 194) Ան ամենը, ինչ որ մտնում է մարդու ըրտաճով, նրան չի պղծում Ե... Ընց զիմն և ընց ըրտանն սա հասարակ զոլորչի զերմտոսն կրանէր...» (Նշնիկ, II) Քի՞ով և ըրանով (կամ՝ քի՞ից և ըրանից) անհասարակ

չերմատանն գոյորջի էր ելնամ է... Կառակաց գամենայն բազմաթիւն զորս իւրոյ, և ժամանակի անցանքը ընդ մեծ գնան Կար անունն (Եղիշե, III)՝ Հափաքցն իր գորգի ամբողջ բազմաթիւնը և շատն անցալ Կար անունով մեծ զեւուր Է՛ւնջ եղեղան փոյ ծախ ելանէր, ընդ եղեղան փոյ թոյ կլանէր (Քոր., 1, ԼԱ, ԼԲ, էջ 86)՝ եղեղնի վաղով ծախ էր ելնամ, եղեղնի փոյով թոյ էր կլնամ:

5. Յայց է սալիս այն սեղը, որտեղ կառարկում է զորածր զամբխունը, որը աշխարհաբար թաքցանալովում մեծ դարձար արտասուլում է ներդրողան, հայցական կամ արտանա հոլովանուրի նախդիրի հազորդած իմաստը կարելի է արտահայտել նաև սեղ ցայց ախոյ կաղերով՝ Լիւջ, վրա և այլն՝ Սրինակներ, Ե...Յամիջ ընդ ծով և ընդ ցամաք... (Մատթ., ԻԲ, 15) Շրջում էք ծովում և ցամաքում: Եւ երթիկիս անտոյ ընդ իւրանն, ասէ ցրա... (Բազ., IV, ԾԲ, էջ 253)՝ ել կրթիկելով զարկեամ, ասում է նրան... Ե՛րկ Մաշնջ զարստարն Հարստանանայ շրջը ընդ երկիրն... (Բազ., V, Ա, էջ 281)՝ Իսկ Հայրց Մաշնջ զարստար շրջում էք երկրում: Ե՛ւնջ բազում սեղիս զայս ասնք ի վրեժս հոյն իւրոյ Վաստարս (ն. ս.)՝ ել շատ սեղերում կամ հայցականով շատ սեղեր) այս կառարկում էր՝ իր հայր Վասակի վրեժը լսածեա համար: Ե...Արայ անակ գամենանուն տային ընդ երեսս զաշին... (Եղիշե, III)՝ Բոլորին սրի անտիկ աբին զաշտի վրա կամ զաշտի երեսին): Ե...Սա իրսխտացեալ ամբարն գմանն ընդզէմ բնասարտեմանն Բկլայ, ի արտաբնակ աղջի Գարդնան ընդ լաճնաթիւն աննայն երկրին (Քոր., 1, Ժ, էջ 32)՝ Սա իրսխտանայով՝ մեկը բարձրացրեց Բեկի բնանաթիւն գեմ, երբ մարդկային ցեղը արածվում էր ամբողջ երկրի լաճնաթիւն վրա: Ե...Երեկցան նոցա բազմաթիւն անեղար կրտսակի ամբխունն Բկլայ, ցան և զիր քանդուցն լաճնաթիւնը ընդ երեսս երկրին ստարայով (Քոր., 1, ԺԱ, էջ 35)՝ Նրանց երեսց Բեկի ամբխին անեղար հրատակի բազմաթիւնը՝ զիր ա ցան, հանդուցն հարձակումով երկրի երեսին ստարայով: Ե...Էնջ բազում սեղիս կարակ զբարեկան... (Քոր., II, ԼԺ, էջ 165)՝ Նառ սեղերում քարերը կարելով: Ե...

Կամ ներդրողան հոլովի իմաստ է արտահայտում՝ այլ ֆունկցիայով՝ Սրինակներ. Ե...Ապա իորճեալս նա ընդ միսս իր գննգովիսն շար... (Բազ., V, ԼԸ, էջ 369)՝ Ապա նա իր մարում շար նեղորթիսն մտածեց: Ե՛րկ մշակին իրրի տեսին զորդին:

ասեն ընդ միսս... (Մատթ., ԻԱ, 38)՝ Իսկ մշակները երբ որդուն տեսան, առայցին մտքներում:

6. Անորոջ զերբայի հայցական հոլովի նա զրսերում է ժամանակի զաղափար: Սրինակնից. Ե... Էնջ կառակելն բազմաթ զբազմա կրկեսայ ստակելին (Աղաթ., էջ 97)՝ Կառակելիսն շատերը շատերին արքելով սպանում էին Ե...Էնջ ստատանանն ծածկեցաւ տեսին (Աղաթ., էջ 392)՝ երբ ստախար բազմից, տեսիրը շքացալ: Ե...Էնջ ծալել արեղական... (Եղիշի, II, ԻԲ, էջ 129)՝ Արք ծալելիս, արեղականն Ե՛ւ ընդ վաղելն մնան զմանակն (Բազ., IV, ԺԸ, էջ 299)՝ Վաղելիս մննջ մանկանը Ե՛ւս և արք օրհասականք ընդ վախճանի շնչին հարթագոնս կռախն (Եղիշի, I)՝ նաև օրհասական արքերը շունչը փշելիս ակլիլ Ե՛ւ ծալելն ևն կոլում:

Այս իմաստով ընդ նախդիրը հանդես է գալիս նաև ժամանակ ցայց ախոյ բառերի հայցական հոլովի նաև Սրինակներ. Ե... Էնջ մամանակն ընդ ախոյի իմարկաց իւր կին կայսն Դիակոսիտանոս (Աղաթ., էջ 78)՝ Այն մամանակներում Դիակոսիտանոս կայսր իր համար կին աղջն: Ե՛ւնջ ժամանակն ընդ ախոյի թագաւորաց Կոստանդնուսոս որդի Կոստանդնուց արքայ... (Աղաթ., էջ 455)՝ Այն մամանակներում թագաւորաց Կոստանդնուս արքայի որդի Կոստանդնուսոս Ե՛ւ ընդ աղջն ընդ ստատան շարսեալ՝ Էլ և գնաց լաճնաթատ սեղին (Մարկ., Ա, 35)՝ ել վաղ ստախտան վեր կաջալ և գնաց մի անապատ սեղ: Ե՛ւ ընդ սպառ ստարս եկին թերին... (Բազ., IV, ԾԲ, էջ 252)՝ ել գիշ օրեր անց եկան թերեցին:

7. Բամանեալ, կարելա իմաստ արտահայտող ստախտաթիվ բաճերի նա զրվում է թվական անկուն վրա՝ Սրինակներ. Ե՛ւնջ երկս բաճանեալ զզորս, երկուց զնոցայն զՄեղիկան և զՀաղարտաւախ զորազուխ կացոյցաներ, և միում զնոկն ինչոսն թագաւորսն լինել զարազուխ (Բազ., IV, ԻԲ, էջ 212)՝ Ջորգերը երկք մանի բաճանելով՝ երկս զնոցերին զորազուխ նշանակեց Անգլիաներն և Հաղարտաւախին, իսկ մի զնոց զորազուխը եղալ ԽճԸ՝ թագաւորը: Ե... Եւ շառ համարեցան զաշխարհն Հայոց նախ ընդ երկուս ի մէջ իւրեանց բաճանել (Բազ., VI, Ա, էջ 392)՝ ել լալ համարեցին նախ Հայոց աշխարհը երկս բաճին անկ իրեցն մեջ: Ե... Էնջ երկս զնոսն կարելով՝ զի մի բաճանեցին (Եղիշի, II, ԺԸ, էջ 121)՝ Հատիլը երկս մաս անկու, որդիուցի շրտակի:

8. Կախել և կապել բարերի մաս ընդ նախորդը գրվելով հալոցարան հորովի վրա՝ ցույց է առելու այն տարրան, որից մի բան է կախում, որին մի բան է կապում: Օրինակներ. «... Լու է նմա՝ կեթ կախելի երկուն իշոյ ընդ պարանոց նորա՝ և ընկզղ՝ միջի ի խորս ծովա» (Մատթ., ԺԷ, 6)՝ Լու է նրան, որ մեծ երկանաբար կախի նրա պարանոցից և ընկզմի մովի խորքերը: Կախի ընդ սնդուհան՝ բլիից կախվի: Կապիին ընդ ճա՝ Կապում էին նախին (կամ՝ նազի):

9. Արտահայտում է միջոցի գործիականի իմաստ, որինով «... Մտառս որ ընդ ունին ոչ լա՛ւ՝ ընդ մկանունս տան լսել նմա» (Նզդիկ, Կ. ԺԷ, էջ 43)՝ Եթե մտառն ակնայով չի լսում, մկանունբով են լսել տալես նրան: «Ընդ իւրեանց ձեռն ընկեցին»՝ Իրենց ձեռքով նենկեցին:

10. Հայցանան հարովի նմա կրկնվելով (և չազգայով), նշանակում է «միջև», տարրեր տարրահանրի միջև: Օրինակներ. «...Վի՛ր մեծ է ընդ մեզ և ընդ ձեզ» (Ղուկ., ԺԶ, 26)՝ Մեր և ձեր միջև մեծ վի՛ր է: «Յնադադս թէ զինորչ կզի պատերազմ ընդ Շաղաւճ թագաւորն Պարսից և ընդ Արշակ թագաւորն Հայոց զստոցին» (Բուգ., ԿՄ, ԻԱ, էջ 210)՝ Այն մասին, թե ինչպիսի աստուեր թագուր կզավ Պարսից Շաղաւճ թագաւորի և Հայոց Արշակ թագաւորի միջև: «Յնադադս զարձաւ պատերազմին, որ կզի ի Բաղասան լուսանին Բաղրեանոց զստոսին ընդ Պապ թագաւորն Հայոց և ընդ զորան Պարսից» (Բուգ., Վ, Դ, էջ 287)՝ Արկորոց պատերազմի մասին, որ կզավ Բաղրեանոց զստոսին Բաղասան ավանում Հայոց Պապ թագաւորի և Պարսից զորքերի միջև: «Եւ կրկար միջոց ճա՛նազարհի ընդ նա և ընդ ստոսին» (Պար., Կ. ԺԷ, էջ 35)՝ Եւ կրկար տարածութեան կար նրա ու ամբոսին միջև:

11. Նունույնի կրկնվելով արտահայտում է ամբողջականութեան զգալի (տարրաների միասնություն, տարրաների միասին վերցված): Օրինակներ. «... Ընդ այր և ընդ կին և ընդ մանակ տակի քան զչորեքնարիւր բեր» (Ագաթ., էջ 435)՝ Տղամարդ, կին և մանակ միասին՝ ավելի քան չորս հարյուր բար: «...Կնիւր նանդէս համարուն վաթսուն և վից հարար այր՝ ընդ հեծեակ և ընդ հետեակ» (Նզդիկ, Վ)՝ նրանց իրիւր կզավ վաթսունվից հարար մարդ՝ հեծելու և հետեակ (միասին հաշված):

12. Կազմում է մի շարք սե՛ր՝ ճանել ընդ սուր՝ որի մասնել, ընդ ցից ճանել՝ հանել ցից վրա, սպանել, ընդ զինս մասնել:

նի՛) զինով ընկնել, զինովնալ, ընդ ժամանակս ժամանակս՝ մասնակ առ ժամանակ, ընդ այս ընդ այն՝ այս ու այն կողմ, բարբ՝ զիս ու զին: Օրինակներ. «Ապա չոգուն յազթիցին զորացն Պարսից և առ հասարակ ընդ սար հանին զամենայն» (Բուգ., ԿԿ, Բ, էջ 33)՝ Ապա զնացին, հազթիցին Պարսից զորքերին և բոլորին առասարակ որի մասնեցին: «...Արացավիւր զերկիրն Հայոց առնին առաջնորդ Մերստանաւ. զորս տային ի կիսունն իրաց, և զիսնայս ընդ ցից սայլից հանէին» (Բուգ., ԿՄ, ԻԳ, էջ 217)՝ Ահարամանի ստաշնորդ Մերստանաւը Հայոց աշխարհս սլլում ու ավերում էին, ամանց փոքրին ստանալու էին սննդ տալու, կանանց սայլերի ցից վրա էին հանում: «Իրբն ընդ զինս մասին» (Բուգ., Վ, ԼԲ, էջ 348)՝ Երբ զինով ընկան... երբ խմեցին...: «... Փոխանս ընդ այս ընդ այն զնացին» (Բուգ., ԿՄ, ԺԷ, էջ 287)՝ Փոխան և այս ու այն կողմ զնացին: «Զորս ընդ ժամանակս ժամանակս իւրով իոյ անմամբն օրինակ ցուցանէր» (Կոր., էջ 80)՝ Ժամանակ առ ժամանակ հենց իր անձով նրանց օրինակ էր ցույց տալիս:

ԸՆԳ ԱՌՈՒՅԻՐ ԲԱՅԱՌԱԿԱՆ ԽՈՒՎԻ ԿԵԱ

§ 352. Երբ ընդ նախորդը հանդես է դալիս բացատրան հարովի հետ, ի նախորդը գրուր է ընկնում: Այս հարովի հետ նա անի գործածութեան սահմանափակ զնայքի:

1. Արտահայտում է դաշարման դադալար, ցույց է տալիս այն տեղը, որտեղ լինում կամ գտնվում է մի բան: Օրինակներ. «Ենթա ընդ աթէ իմմէ...» (Մատթ., ԻԲ, 44)՝ Նստիք իմ աչ կողմում: «Յնախմամ սասալց ցախտոսիկ՝ որ ընդ անկէն իցեն» (Մատթ., ԻԵ, 41)՝ Այն ժամանակ կասի ձախ կողմում կզածնեիր: «... Հրաման պատարբանի տայլ ընդ այլև կողմանէ զնզին իւրոյ պարտաւս լինել ընդդէմ Հայոց զորավարին» (Նզդիկ, Վ)՝ Հրաման ու պատվար տայլ՝ իր գնդի աչ կողմում պարտաւս լինել Հայոց զորավարին զիմարդնու:

2. Եթա սակով գործածութեամբ արտահայտում է պատճառ պատարբար, օրինակ՝ ընդ կրկիւղէն (=կրկիւղից), «Երբ տկորովանէն Մնաց (=տարութեան պատճառով Մնաց), «Երբ հեղգովանէն լինէ (=ծուրութեանից է լինում), «Երբ զատարի բանէն համարս առ» (=զատարի բանի համար հաշիվ տալ), «առ համար ընդ կորտանէն» (=հաշիվ տալ կորտարի համար):

3. Արև է նոր իմաստ չի աղեւացնում, այլ ստակ է նախդիրի գերն է կատարում, օրինակ՝ «ընդ արեւելից կողմանէ» (=արեւելյան կողմից), «ընդ հարաւայ կողմանէ» (=արաւային կողմից) և այլն:

Ընդ նախդիրը գործիական հոլովի հետ

§ 353. Ընդ նախդիրը գործիական հոլովով ցույց է տալիս՝

1. «Տակ»՝ տարածական իմաստով: Օրինակներ. «Մի ևթէ ցուց նրա», զի ընդ գրասենյակի կամ ընդ մասնաճառ (Մարտի, Գ, 21)՝ Միջին ճրագը գտաւ և, որ զրովանի (ամանի, ժամկոցի) կամ մասնի սակ զրովս սեն. այլք զգիւղեղմանս կրկուն, և զմտացեալ մարմինն ընդ հողով՝ մեկբացեալ խալառատակով՝ արեւ ցուցանեն (նշմիկ, 1, Գ, էջ 14—15)՝ Եվ արիշնկերը գերեղմաններն են պրտում ու հողի սակ թաղով՝ մարմինները՝ մերկացնելով, խալառակելով՝ արեւն են ցույց տալիս: «...Իննի պատասանդան ընդ ստիւք սալը...» (Նշմիկ, 1Վ, Ժ, էջ 189)՝ Գտավանդան լինել արիշի ստրիբի տակ:

Այս կերտաւիճումք էլ տառչացել են դանդաղան սներ, ինչպես՝ ընդ գրով արկանել (=գրի սանել, գրի սակ գրել), ընդ վնասիք արկանել, ընդ ահիւ անկանել (=ասի սակ ընկնել), «...Յոյժ ընդ սնիւ անկեալ է բնութիւն մարմնու» (նշիշե, 1)՝ Ստանկ երկրոյի սակ է ընկած մարմնի էութիւնն: «Երազում և այլ ևս բնութիւն հարուածս շարտարկին, զոր ոչ ընդ գրով իսկ արժանի համարեցոցք արեւանի» (նշիշե, 1)՝ Եվ արիշ շատ անարժան հարկանելով շարտարում էին, որ նուրիս արժանի չհամարեցինք անգամ գրի սանել: «Հրապարակայ արկանէ ընդ ստիւքս զանմեղն» (նշմիկ, 1, ԺԵ, էջ 44)՝ Անմեղն խարելով գցում է մտաւի սակ (տառացի՝ միանների տակ):

2. «Տակ»՝ իրաբանական իմաստով, ենթարկման, հնադանդման իմաստով: Օրինակներ. «Ժանգի և ևս այլ մի եմ ընդ իշխանութեամբ, անիմ ընդ ինն զինուոր...» (Մտաթ, Ը, 9)՝ Արտիկան ևս էլ իշխանութեան ենթարկվող մարդ եմ և ինձ ենթակա զինվորներ ունեմ: «...Արշաբ. անասանս մտան մերոց պիտոյից ընդ մեզ հնազանդեաց...» (նշմիկ, 11, ԺԵ, էջ 103)՝ Արքան անասաներ մեր կարիքներին համար մեզ ենթարկելու: «Ի նմին ամանան ի նմին շարսթա ի նմին աւար հասաներ Բազա, հանդերձ զորոք՝ որ ընդ խրե էին...» (Բուզ, 1Վ, ԻԲ, էջ 213)՝ Նույն աման,

նույն շարսթ, նույն օրը Բազաը հասով՝ իրեն ենթակա զորքերով հանդերձ:

3. Ընդհանրացիւս տեղ, Օրինակներ. «... Ես ոչ կարեմ ձեզ հովիս կալ, և ոչ զձեր մեղոց ընդ անձամբ բանայ...» (Բուզ, 1Վ, Ի, էջ 108)՝ Ես չեմ կարող ձեզ հովիվ լինել և ձեր մեղքերն ինձ վրա վերցնել: «Ընդ լեբանց սարտաւոյք» (նշմիկ, 11, ԻԵ, էջ 131)՝ Լեաների սարտանելով:

Ը Ս Ս

§ 354. Ըստ նախդիրը գործածվում է տրական, հայցական և բացառական հոլովներին հետ:

Ըստ նախդիրը տրական հոլովի հետ

§ 355. Ըստ նախդիրը տրական հոլովի հետ գործածութեան մի դեպք ունի միայն՝ նշանակում է «համաձայն», «սնան», որը թարգմանելիս կարելի է արտահայտել նաև գործիական հոլովով: Օրինակներ. «Եւ տանջեցին զնա սասն այլ՝ ըստ հրամանի թագաւորին» (Աղաթ, էջ 42)՝ Եվ նրան տանջեցին սասը մարդ՝ թագաւորի հրամանի համաձայն, թագաւորի հրամանով: «Արգ՝ և զուք գտաւցեալսն ըստ հրամանացն փութացարոյք կատարել» (Աղաթ, էջ 392)՝ Այժմ՝ զուք էլ շտապեցքք սասաները հրամաններին համաձայն կատարել: «...Ըստ հարկին լեզուին Մաժաք կընեն» (Աղաթ, էջ 415)՝ Հարկին լեզով Մաժաք են կըլում: «Ըստ գործոցն և զհասուցալան նախարիս անտցու» (նշմիկ, 11, ԺԸ, էջ 120)՝ Այն գործիքի համաձայն էլ նախարիս հասուցումն է ստանում: «... Եւ զպլան կատարեաց ըստ նմին օրինակի» (Բուզ, Վ, 1Է, էջ 365)՝ Մյուսներին էլ նույն ձևով կատարել: «Ուստի և ընդստ և ի ջնայ լինելով՝ ոչ լամէ ըստ սովորութեան կարգին ի ժամ խորհրդակալանութեանն» (Թոր, 1, ԻԶ (ԻԷ), էջ 75)՝ Ուստի վեր թռչելով ջնից՝ սովորական կարգով չի սպասում խորհրդակցութեան ժամին:

Ըստ նախդիրը հայցական հոլովի հետ

§ 356. Հայցական հոլովի հետ ըստ նախդիրն ունի գործածութեան հետևյալ դեպքերը.

1. Ելանի, անցանի և նույնպիսի նշանակութեան արտահայտող այլ բայերի մտա զրվելով հայցական հոլովի վրա՝ նշանակում է մի բանից ան կողմ, դուրս, որը թարգմանութեամբ կարելի

է արտահայտել նաև բացառական հոլովոյ: Օրինակներ. «... Ի կառու
կելու կամ էր թագաւորն ըստ ջրացոյն ելանել...» (Ագաթ., էջ 113)
Քաղաքըր կառք բարձրանալով՝ ուզում էր ջրացոյցից դուրս դաւ:
«... Ը կարացին հանել ըստ ձորակն...» (Ագաթ., էջ 423) Չկարո-
ղացան ան ձորակից դուրս հանել: «... Անցին ըստ չափ» (Բուզ.,
IV, ԻԲ, էջ 215)՝ Չափից անցան: «... Անցուցին ըստ Տափերն
կամարը...» (Բուզ., IV, ՄԵ, էջ 261) Անցկացրին Տափերի կա-
մարից ան կողմ: «Չամենաքն ազգս ժողովնն է անցն ըստ Գաճ
զունն ի ներքս» (Նիզիշ, I)՝ Բոլոր ժողովուրդներն հավաքքր և
անցկացրու Գաճ զանից ներս:

2. Եղանակում է բնական, բնական (հատկապես
հոգնակի թվում) Օրինակներ. «... Եւ չափմամ հաստացէ իւրա-
քանչիւր ըստ գործս իւր» (Մատթ., ԺԶ, 27)՝ Եվ ան ժամանակ
լուրս ըսնչլուրը կատարէ իր գործերի համաձայն: «Մի ըստ այս
գատիցը, այլ ուղից դատաստան արարէ՛ր» (Յու., էջ 24)՝ Աչքերի
համեմատ, աչքերի տեսքով մի գատիցը, այլ ուղից դատաստան
արեց: Եւ զնացին նոքա ըստ կամս անմանց իրեանց» (Ագաթ.,
էջ 122)՝ Եվ նրանք զնացին իրենց կամքով:

Այս զեպքում անորոշ զերբայը սովորաբար եզակի թվով է
արտահայտվում (ընդհանրապես անորոշ զերբայը հոգնակի թվով
չի գործածվում), օրինակ. «... Որոշ ջարն ըստ անկ լուսնին՝
անէ, և ըստ ընուն՝ ընս, և ըստ պտկանկն՝ պտկանս» (Նիզիի, III,
Ը, էջ 150)՝ Որոշ ջարը լուսնի անկու հետ անում է, լցվելու հետ
(պոխնըն մեծանալու հետ)՝ լցվում, պոխանկու հետ՝ պտկանում:
Եւ զերանանը ևս եզակի է զրվում, պոխանկից էլ արտացոյց է
ըստ իս ոճը:

3. Կազմում է սակայն թիվ ոճեր, օրինակ՝ ըստ անկ անկա-
նել՝ աչքից զրիպել, աչքին չերևու, ըստ այն յառաջել՝ նրանից
առաջ անցնել:

Ըստ նախդիր բացառական եզակի կես

§ 357. Ըստ նախդիրն այս հոլովի հետ ևս գործածվում
քիչ զեպքեր ունի:

1. Տալլ է տալիս հաջորդականություն Օրինակներ. «Եւ զի՞
մի ըստ միոյէ թուհւ» (Ագաթ., էջ 109)՝ Եվ ինչպէս մեկ առ մեկ
թվեմ: «Չարս ամենաքն կարգաւ մի ըստ միոյէ ոճով պատկեցից...»

(Ագաթ., էջ 130)՝ Եվ այս ամենը կարգով, մեկ առ մեկ, ոճով
կպատմեմ: «... Օր ըստ օրե...» (Ագաթ., էջ 392): «... Օր ըստ օրե
զրէր և ցուցանէր մեծ հազարապետն...» (Նիզիշ, IV)՝ Օրիցօր
գրում է ցույց էր տալիս մեծ հազարապետին:

Այսպիսի իմաստ (հաջորդականություն) արտահայտվում է
նաև տանց մեկնումս բառի կրկնաթյան, օրինակ՝ «Հանց և որ
ըստ նմանէ նահապետքս:

2. Նաև հազվապէս գործածվումը նշանակում է բնա-
նական, բնական, օրինակ՝ «... Ըստ նոցանէ և պարապ-
կալցն այսպիսում նշնութեան զիւրանալիցք մասունից՝ ներբողա-
կանաց ի մէնչ արժանի եղն ասից» (Քոր., I, Գ, էջ 10)՝ Նրանց
նման նաև այս ժանր աշխատանքով զբաղված զիւրանների մասն-
նազիրները մեր կողմից զովասանական խոսքերի արժանացան:

Ի

§ 358. Այս նախդիրը գործածվում է արական, հայցական
և բացառական հոլովների հետ:

Ի նախդիրը տրական եզակի կես

§ 359. Ի նախդիրը արական հոլովի հետ գործածվում է
միայն եզակի թվում:

1. Արտահայտում է ներգոյական հոլովի իմաստ: Օրինակ-
ներ. «Երկն ի ծայուն անէր և զկարմրիկն եղեցնից» (Քոր., I, ԱԿ
(ԼԲ), էջ 85—86)՝ Երկնը ըր ծայուն բանն էր նաև կարմրիկ
եղեցնիկին: «Երկու որդիք ևս յորովայնի անց...» (Նիզիի, II, Ա, էջ
78)՝ Արովայնում երկու որդիներ կան: «Ամենաքն ժարցիկն, որ
բանակումն ևս... Մուշեղ սպարապետն էր ի նմին պատայն,
իւրում բերցին...» (Բուզ., V, Գ, էջ 285)՝ Մուշեղ սպարապետը
գանձվում էր նախ գալաւում, իր բերքում:

Այս կիրառութեամբ արտահայտում է նաև շփոթ իմաստը:
Օրինակներ՝ «... Բանակեալ էին նոքա ի լերինն՝ որ կոչի Յլու
զլուխ» (Բուզ., III, էջ 26)՝ Նրանք բանակ էին զրել Յլու զլուխ
կոչված լեռան վրա: «... Հատին զզլուխ նորս, և հանին հարին ի
նիպակի, և կանգնեցին ի հրապարակին արքանիս» (Բուզ., V, Զ,
էջ 307)՝ Նրա զլուխը կարեցին, հանեցին ու խփեցին նիպակի վրա
և կանգնեցրին արքանի հրապարակում:

Ինչպես արդեն նշվել է, կզակի արականի միջոցով չի արտահայտվում այն բառերի կզակի ներդրականի իմաստը, որոնք ունեն Ո կամ Ա հոլովիչը և միասմանակ ենթարկվում են վերջադրական հոլովման (տես § 59, այլն՝ §§ 61, 65, 71):

2. Փամանակ ցույց տվող և այլ կարգի մի քանի բառերի նեւ ցույց է առյի գործողության կատարման Ժամանակով Օրինակներ. ... Որ էր ինչն ի կենդանութեանն իւրում քառաջագոյնն ընտկեալ» (Բուզ., 11, Ժ2, էջ 60)՝ Որտեղ ինքն առաջ իր կենդանութեան Ժամանակ ընտկեալում էր: «Այլ լաւնմ Ժամանակի գեւ տակաւնն ևս կայր կենդանի Արշակ արքայ շայոց» (Բուզ., V, Է, էջ 307)՝ Այն Ժամանակ գեւեւ կենդանի էր շայոց Արշակ արքան: «Իսկ ի միւսում աւարն ընդ այցն ընդ առաւօտն հրամանեաց արկանել ծիրանիս» (Ազաթ., էջ 28)՝ Իսկ մյուս օրը վաղ առաջիկայն հրամայեց ծիրանի հաղցնել: ... Եւ լանջեաւ կրտսան լուղարկի ի մահան իւրում» (Ներշէ, 11)՝ Եվ մահանելու կորչում է անդամաւորն:

3. Հազմադեպ կիրառութեամբ արտահայտում է նպատակի զաղափար, օրինակ՝ «Եւ ետան նոցա զգտակոյ իրեանց ի կնութեան...» (Բուզ., 111, ԺԷ, էջ 73)՝ Եվ իրենց գտակարին նրանց կնութեան ավելցին: Սովորականը հաջականով է՝ ի կնութիւն կամ միայն տրականով, առանց նախդիրի՝ կնութեան առ:

Ի նախդրը հալցական կազմի նեւ

§ 360. Ի նախդրն ամենից շատ գործածվում է հալցական հոլովի նեւ, արտահայտելով բազմազան նշանակութեաներ:

1. Բոլոր հոլովից բառերի հալցանի հալցականի նեւ արտահայտում է ներդրական հոլովի իմաստ Օրինակներ. ... Դիք ի սիրտս ձեր...» (Դուկ., ԻԱ, 14)՝ Դիքք ձեր սրտում: ... Գտեալ լինէին նորս ի հեծանս շինուածոցն» (Ազաթ., էջ 90)՝ Նրանք գտնվում էին շինութեանների հեծաններում: ... Համեատութիւն ոչ գոյ ի նոստ» (Ազաթ., էջ 86)՝ Նրանց մեջ համեատութիւն չկա:

Կզակի հալցականի միջոցով արտահայտում է Ո կամ Ա հոլովիչ աննոց և միասմանակ վերջադրական հոլովման ենթարկող բառերի ներդրականի իմաստը (այն բառերի, որոնք կզակի բացասականում Ե հոլովափրա մասնիկը չեն ունենում), ինչպես՝ ի հար, ի շար, լախո, ի դոր, ի սրտան և այլն (տես համապատասխան հոլովումների բաժնում): Հասակ անունների

կզակի ներդրականի իմաստը սովորաբար արտահայտվում է կզակի հալցականի միջոցով, ինչպես՝ վերաւշաւս, ի ճարան, վերջակ և այլն, բայց՝ ի Բարեկանի (Պար., 1, Ժ, էջ 33): Եւ գերանվան կզակի ներդրականի իմաստը ևս արտահայտվում է կզակի հալցականով յի:

2. Տեղափոխութեան ցույց տվող բայերի մաս կզակով հալցական հոլովի մրս՝ ցույց է առյի շարժման ուղղութեան (ուղի-վորման հալցական): Օրինակներ. «Ե՛րթ ի սուն քո, առ ընտանիս քո» (Մարկ., Ե, 19)՝ Գնա քո սունը, քո ընտանիքի մաս: «Յալում Ժամանակի գային հասանէին լերկիրն շայոց, վարարաւ գաւառ, ի Վարարաւալա քաղաք...» (Ազաթ., էջ 85)՝ Այն Ժամանակ եկան հասան (առաջնի՝ գային հասան էին) շայոց երկիրը, Արարաւ գալաւոր, Վարարաւալա քաղաքը: ... Անցաւ առ լալխարն գարձան» (Բուզ., IV, Գ, էջ 113)՝ Այնտեղից վերադարձան աշխարհը: ... Ատարնս քո գեւապան լերկիրն շայոց...» (Բուզ., IV, ՄԻ, էջ 252)՝ Իս գատարկարկին ուղարկիր շայոց երկիրը: «Եւ եկին հասին ի սահման շայոց» (Բուզ., V, Ա, էջ 278)՝ Եվ եկան հասան Հայաստանի սահմանները: ... Աչ թէ լարնելից լարնմաւս գնան՝ այլ լարնմաից լարնել» (Ներշէ, 11, Ա, էջ 139)՝ Աչ թե արնելից գեղի արնմաւոր են գնում, այլ՝ արնմաւորից գեղի արնելը:

3. Մի շարք բայերի նեւ տրական հոլովով սպասելի անուղ-զակի լնդիրը արտահայտվում է ի նախդիրով և հալցական հոլովով (ի նախդիրով կազմվող նախդիրով տրական): Այդ բայերից են՝ լաւալ, հաւատալ, փախալ, հարկ, լարել, դիմալ, հախանալ, անխալ (—իողնալ, ինտալ), խնայել, խնայել, վատանալ, մատնել, առ, ցուցանել, մատնել և այլն: Արանց թիվում հիշատակվում ներդրական սեռի բայերը այց գեղջում իրենց անմիջական լնդիրը ազից լնդիրը կարող են ունենալ Օրինակներ՝ ... Ե քաղաքինն զորաց լաւացալ» (Ազաթ., էջ 16)՝ Չորերի քաղաքինն զրա նույս ունենալով: ... Եւ մտնումքեանք հաւատաց ի նա» (Ազաթ., էջ 21)՝ Եւ մտնումքեանք հալատաց, վատանց նրան: ... Ե կրտսաւ մասնեաց զայս աշխարս և ի գերութիւն» (Ազաթ., էջ 70)՝ Այս աշխարհը կրտսե և գերութեան մասնեց: ... Եւ ոչ ինայնից լիմ վատուակաւոր Գրիգորիս, լիմ սիրելիս...» (Ազաթ., էջ 77)՝ Եւ ճանքեց իմ վատակալաւոր Գրիգորիսին՝ իմ սիրելիին: «Եւ ոչ լրբն ի թալաւոր ցանկութեանք փառագեցին լի» (Ազաթ., էջ

87) Ճանկութեամբ փտփայցեցին ինձ ոչ որպէս թաղապարտի... Կը-
թացի ի ձեզ...» (Ազգ. թ., էջ 374)՝ Կիսկա ձեզ, զաթ կանճնա
ձեր Նկատմամբ... Եւ... Կորն անձէջ մասնակցին» (Ազգ. թ., էջ 391)
Վճռանկն անշէջ կրակին... Զի մի միտարձն՝ որ զբոք շողա-
ցին, արդև հաշիւոյ ի յատկութիւն լուսին լիցին» (Եզնիկ, 1, Ա,
էջ 5)՝ Որպէսզի բիրեբի շարջ կողոյ (շողացող) նպտաները (առ-
ուացի միտութիւնները) լուսին հասկտութեանը նախընթաց շի-
նին... Եւ... վասն անորիկ զբարձրանան լիւրից սար...» (Եզնիկ,
II, Ե, էջ 91)՝ Եվ այն պատճառով բարձրանցի (հարգորի կապա-
ցը) ասկեց (տառացի՝ սախն էր) Որմիզցին «Հուսատայ ի զեզ»
(Եզնիկ, IV, Ա, էջ 173)։ «...Ապա ի զիրս ասպարհին (Եզնիկ, IV,
Է, էջ 181)՝ Անուհետե կրքին են ասպարհում։ «...Ի կտոր և ի
զորս նորա յոսացեալ, իտրի հանկ զմաստարսթին Պարսկ
լազէն Ստանալ» (Բագ., III, Ի, էջ 78)՝ Հուր գնելով կարսն և
նրա զորքերի վրա՝ մտադրէ է Պարսկց թ. զպարսթքաճը իւն
Ստանի ցեղից։ «...Լա է լամնանի ժամ հասկաննէլ ի բարխ»
(Բագ., IV, Գ, էջ 122)՝ Լալ է միշտ բարսն, բարբիտի նախաննէլ։
«Ես սիրեցի զքեզ, վասն ասորիկ մասնեցի գնա ի մա՛հ...» (Բագ.,
IV, ԺԵ, էջ 188)՝ Ես սիրեցի քեզ և այս պատճառով նրան՝ մա-
հան մասնեցի։ «Վասն արորիկ անխաղաց ի զա, պահել հրամա-
քք» (Բագ., V, ԼԷ, էջ 365)՝ Սրա համար դրան ինչպէց, հրամա-
նց պահել։ «...Մատացեալ ի նա՝ պատառ պատառ կտորեալ...
ստատիկաց զնա» (Ն. ա.)՝ Մտանկալով նրան՝ պատառ-պատառ
կտորանց, ստատիկեց։ «...Բայց ինքնանք և հաշի ի նա ոչ կա-
մին» (Եզնիկ, II)՝ Բայց ինքեց նրան նախէ էլ չեն կամե-
նում... «...Իրա և ի մարմն մատահացեալ արանց որբաբայ»
(Սոր., 1, ԺԱ, էջ 34-35)՝ Վատաճ լինելով ամեն զարգացնց արտի
և մարմնի վրա «...Զարդարութիւն մատանց մերոյ ի նա ցացեալ՝
քրեկեցի սմբոն, և մեք կղիցք լաղթութիւն ստացեալք» (Սոր.,
1, ԺԱ, էջ 35)՝ Մեր մատնորի հարողութեանը նրան ցուց անք,
ամբողջ ցրվի, և մենք հաղթեցինք։ «...Ես կեօք յարեցելովք ի
նա...» (Սոր., 1, ԺԱ, էջ 34)՝ Եվ նրան հարած կերպով երկով։

4. Սրա հարաւում է գործիական հոլովի իմաստ։ Օրինակներ.
«...Սնորակեաց լեզու երկին չմարթի սակ, որպէս և ոչ լատորի
լեզու» շուր կամ երկին» (Եզնիկ, IV, Է, էջ 181)՝ Երբակեցնորի
լեզվով երկինք չի կարելի սակ, նախկին և ստորեկն լեզվով՝

շուր կամ երկինք։ «Այլ և անորպանս ևս զնէր թշնամանաց, սակ-
լով ի պորտիկէն լեզու...» (Բագ., IV, ԺԶ, էջ 193)՝ Այլն ծաղր
ու ժանակի կնիքորից, պարտիկէն լեզվով սակլով... «Ես երջնա
Շաղուն արբայ յարեցանք և ի շուր և ի կրակ...» (Բագ., Ն. ա.,
էջ 196)՝ Եվ Շաղուն արքան երջվում է արեգակով, շրով ու կրա-
կով... «Ես ի ձախ մեծ գաւարախողոցն զիւր գոնդան ստիպէր...»
(Եզնիկ, VI)՝ Գալախողորի բարձր ձայնով իր գնդերին
շտայիցրեց (բառացի՝ ստիպում էր)։ «Շինէ և զիւր մի, և անուանէ
յիւր անուն Հարիւշէն» (Սոր., 1, Ժ, էջ 33)՝ Շինում է և մի զլուր
ու իր անունով անվանում է Հարիւշէն։

5. Անորոշ զերբայի նա ցուց է ասլիս ժամանակ Օրի-
նակներ. «Ես երկ ի սերմանին ոմն անկա, առ նանապարճաւ»
(Մարկ., Գ, 4)՝ Եվ սերմանելիս մեկն ընկալով նանապարճի մաս.
«...Ի հասարակի գիշերիւս այսմիկ...» (Ազգ. թ., էջ 382)՝ Այս գի-
շերպ կեսին, երբ գիշերը կես էր շարձիւր... «Ի հաստակի Տի-
սանանան Քելայ զմագաւորութիւն իւր առ անննսնան՝ տաքք ի
կողմն հիւսիսայ զի ոմն յորդաց իւրոց...» (Սոր., 1, ԺԱ, էջ 34)՝
Երբ Տիսանանի Քելայ իր թողալորսթիւնը հաստատում է յորդի
վրա, իր որդիներէր մեկին ուղարկում է հյուսիս կողմը «Յելա-
նէնս մեր հանդէպ ամբոխին Քելայ՝ զիտիւր շանացոք տեղաբն...»
(Սոր., 6, ա.)՝ Երբ մենք գաւա կզանք Քելի ամբոխի գեմ, աշ-
խատենք հանդիպել արեւուր։ «Իսկ ի լինել մարտին հարկանի
զորն Արայն» (Սոր., 1, ԺԵ, էջ 49)՝ Իսկ մարտի ժամանակ Արայն
զորք շարգվում է։ «Ես ի ստատկանայ պատերազմին փախտական
լինի Շամիրամ լերեսաց Զրաղաշտի ի Հայա» (Սոր., 1, ԺԵ, էջ
56)՝ Երբ պատերազմը ստատկանում է. Շամիրամը Զրաղաշտի
կրակից փախչում է Հայաստան (Զրաղաշտից փախտաւ և ասլիս
և գնում է Հայաստան)։

6. Անորոշ զերբայի, բայական ժառանգում անհնոց զայական
անունների և ընդհանրապէս իմաստով գործողութեան նա կապված
սլլ բաների հայցական հոլովի նա արտահայտում է նպատակի
Օրինակներ. «Վասն շարպորտից իսկ էր շինեալ զայն տեղի և ի
սպանառն մա՛ւապարտացն...» (Ազգ. թ., էջ 72)՝ Այն տեղը շինել
էր նկոյ շարպորտների համար, մա՛ւապարտներին սպանելու նպա-
տակով։ «Ես և նախարարք և մեծամեծք աւագանսն ընթնացաւ
ի անտանի՝ զմիմամբջ կաշնէին» (Ազգ. թ., էջ 90)՝ Նաև նախա-
րարներն ու ավագանու մեծամեծները տեսնելու դնալով՝ իրար էին

անցնում: «Հարկ է տալ պատասխանի, ի ցուցանել...» (Նզմիկ, 11, Բ, էջ 81)՝ Պետք է պատասխանել՝ ցույց տալու համար: «Արձանն, առնել, զՌոմիզդ ի հաշ կոչեաց» (Նզմիկ, 11, Թ, էջ 98)՝ Ասում են՝ Արձանը Արմիզդին հաշի հրավիրեց: «Քարինք և մեր շատ կան ի թափել գատամունս նորա...» (Բուզ, 1V, ԺԱ, էջ 163)՝ Մենք էլ շատ ջարհեր ունենք նրա ատամները թափելու համար: «...Որպես որևն էր դար թաղուար ի հայ մեծ կոչել» (Բուզ, V, ԼԲ, էջ 347)՝ Ինչպես սովորաբարն էր՝ թաղալու մարդուն հրավիրել մեծ հաշիերույթի: «...Սպարապետին Մանուկի ամենայն Հայոց զհոյն առեալ էր մամ շորս երթալոչ» (Բուզ, v, ԹԲ, էջ 377)՝ Սպարապետ Մանուկը Հայոց ամբողջ զհոյն որսի գնալու մամ էր տվել: «Նե դանդա դարմուկ գրամարխն ի նոյննե յերկիր նուսասան՝ լամարս անսպասին ի մարս պատերազմի թշնամեացն արքայի» (Նզմիկ, 11)՝ Նվ դարմուկ նրանցից զմեզի կազմեցին և ուղարկեցին հետ: Երկիր՝ անսպասի ամար անկերը՝ թուշալորի թշնամիները՝ Նե պատերազմելու:

7. Փոխելու, գործնելու, մի բան մի այլ բանի վերածելու խնայա արտահայտող բայերի մաս գրվելով հայրական հոլովի վրա՝ ցույց է առախ, որ մի բան մի այլ բանի է վերածվում: Օրինակներ. «...Նե դանդա լաթին նոյս ի ժանտաճաթին ի փորի մեքում գործուցանեմք» (Նզմիկ, 1, Գ, էջ 12)՝ Նե նրանց անաչաթիլունը ժանտաճաթին ենք վերածում մեր փորում: «Նե ի բազմութենե դիականցն անկերոյ՝ լասակ շորք զխաթն բարեն դանալին» (Նզմիկ, 11)՝ Ընդամ դրամիկն լազմութենեց զխոր հառակ ջրերը արյուն գարման (տառաչի՝ էին դառնում): «...Պես արարեալ գամենայն պղպղ զմատանս և վլալ ի ջրի լիզա փոխարինաց» (Սեր, 1, Բ, էջ 8)՝ Կարևոր համարելով՝ թուրք ժողովուրդներն մտալաններն ու վիզները համարելի փոխեց (թարգմանեց համարեն):

8. Նստա հազվադեպ կիրառաբլումը հանչել և դուրս արտաբոլելու մերաչիլի Նեա, օրինակ՝ «Նե եղիցին երկունք ի մարմին մի...» (Մարի, մ, 8)՝ Նվ երկուր մի մարմին կլինեն:

Ի հախիլը բացատրական կոլովում

§ 301. Ի հախիլը միշտ հանչել և դուրս բացատրական հոլովի կազմութուն մեզ: Առանց ի հախիլը բացատրական հոլովը չի կարելի պատկերացնել: Մակալն որոշ դեպքերում այստեղ ի հախիլը

գիրը չի գործածվում: Այլ դեպքերն են՝ ա) էր բացատրական հոլովով գրված բառի մաս կրկնվում է նույն բառը ի հախիլով և հայրական հոլովով: Օրինակներ. «Մի փոխեցիք ասնել ի սուն» (Կու, մ, 7)՝ Տանից ասն չփոխվեք: «Թէպէս և հալածեցին զննց քաղաք ի քաղաք» (Աղաթ, էջ 82)՝ Թեպետ և ձեզ կհալածեն քաղաքից քաղաք: «Նե պալին... ծագլ ի ծագլ...» (Բուզ, V, Լ, էջ 340)՝ Նվ պալմ էին ծարիծար: Ինչպես անսում ենք, կրկնվող բառ տալ է բնորոշ լրբանալու կապակցություն, որը մարդկանց կիրառություն ունի ք) Առաջին և երկրորդ զեմքերի անձնական դերանունները բացատրական հոլովի երկրորդական ձևեր, որոնք կազմակերպվում են զուգահեռ կիրառություն ունեն՝ ինձն, մեզն (մեզուն), ջեզն (քեզուն), ձեզն (ձեզուն), սես ՄՅԻ: ց) Երբեմն ի հախիլը հանչել չի գալիս այն բաների բացատրականում, որոնք իրենց կազմութուն մեջ ունեն արդ հախիլը որպես անանց, որը, սակայն, ձևվել է արմատին՝ լանցանց (արմատ՝ անց), լարցանց (արմատ՝ արց), օրինակ՝ «որք ոչ երբք սորը են լանցանաց» (Վաթ, ի լանցանաց) կամ՝ «բույց ոչ արնչափ ի հոլովն խոցին՝ որչափ լաղեցութենն» (Վաթ, ի լաղեցութենն):

8

§ 302. Ծ հախիլը գործածվում է միայն հայրական հոլովի հետ:

1. «Մինչն» նշանաբլումը՝ մինչև մի անց, մինչև մի մասմանու, մինչև մի աստիճան: Այլ նշանաբլումը՝ հանախ հանչել և դուրս մինչև հախաղարթյան հետ: Օրինակներ. «Որ ցարմ կեղանի կաշ...» (Նզմիկ, 1, ԻԵ, էջ 74)՝ Որը մինչև արմ կեղանի է թուս: «...Ճարմ են ջեզ սանձ էի, եւ արց պոլ...» (Բուզ, 1V, մԳ, էջ 336)՝ Թնշ արմ են ջեզ համար այսում էի, իսկ արմ սղվես: «...Չոն սովորութին մինչև ցարմում ես ունին քաղախ...» (Բուզ, 11, Գ, էջ 12)՝ Մինչև այն մասմանակ էլ զարմնի պահում էին նախ սովորութունը: «Մինչև ցալ վար ոչ ինչ կար զանգրուխ...» (Նզմիկ, 1V)՝ Մինչև այստեղ շատ չէի վաթխնում: «...Սանանս հատան ճմա ժառանգութեան ի ծովն ընց պեկիս մինչև ցարա մի...» (Սեր, 1, ԺԲ, էջ 41)՝ Նրա համար ժառանգություն սանաններ և կարում ծովից զեպի արևելք, մինչև

1) Տես Վ. Առաքելյան, «Քրեարքի հոլովում և խոսքում», Երևան, 1943 թ., էջ 90—97:

մի դառու: Առանկ զյազ՝ տտել մինչև հազենալը, տտել հազենալու աստիճանի, կոտնի ցման՝ կոզի մինչև մահ և այլն:

2. Սակալաթիթի բաշերի մաս (ասել, տալ, հարցանել) զրպիլով հայցական հուլոյի վրա՝ արտահայտում է արական հուլոյի իմաստ (հահայրիմ արական): Օրինակներ. «Եւ սաէ ցիս» (Ազաթ, էջ 382)՝ եվ ասում է ինձ: «...Ես ցլորիզ և սաէ...» (Եզնիկ, 11, Ա, էջ 80)՝ Տվեց Որմիզդին և ասաց: «Ապա սկսաւ Էշել վալել պատանակն. և սաէ ցմայր իւր» (Բուզ., 1Վ, ԽԳ, էջ 237)՝ Ապա պատանակն սկսեց Էշալ, բղալել և ասաց մորը: «Յհարց ցնտա՝ իլ ձի է արլ...» (Բուզ., Վ, 1Է, էջ 364)՝ Հարցրեց նրանց, թե ձի է դա:

ՆԱԽԱՎԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

§ 363. Նախադրութիւններ հուլոյտուս սպասարկու բառեր են: Նրանք պահանջում են որեւ պատրաստի հուլոյով զրկած խնդիր (նախադրութիւն խնդիր, կապի խնդիր) և արջ զեպքում հանդիս են զալիս իրենց որոշակի իմաստով:

Եթե նախդիրները կորցրել են իրենց բառական անկախութիւնը, կամ նրանցից մի բանիւր միայն ձևակերպել են պահպանում այն, ապա նախադրութիւնները հուլոյովան հապակցութիւններից զուրս էլ պահպանում են իրենց բառական անկախութիւնը՝ բառական նշանակալութիւնը:

Նախադրութիւնները մտաւմ են զանազան խոսքի մասերից (զուրկան, մակրալ, անմիան), նրանցից շատերը գահազան հուլոյովան են, որոնք քարաշար միմեկում գործածվում են սպասարկու զերով, որպես նախադրութիւն: Նրանց մեջ կարելի է ցույց տալ նաև նախդրաբար հուլոյովաներ:

Նախադրութիւնների առանձնահատկութիւններից մեկն էլ այն է, որ նրանցից յարաբանչալոր հիմնականում մի հոլովով է խնդիր պահանջում. իսկ նախդիրները զրկում են մեկից ավելի հուլոյովների վրա, բայց ջ նախդիրներ, որը թեև գործածվում է մի հուլովի նսա, սակայն չունի նախադրութիւնների մյուս հատկանիշները և համարվում է նախդիր:

Նախադրութիւնների մեծ մասը զրարարում նախադաս զորմածութիւն ունի (աշտեռից էլ «Նախադրութիւն» անվանումը): Կան նախադրութիւններ, որոնք գործածվում են թե նախադաս, թե նսա

դաս: Շատ սակալ նախադրութիւններ կապուս կիրառութիւն ունեն (նախադրութիւններ են):

Ստորև տալիս ենք նախադրութիւնների օրինակներ՝ ըստ հուլոյովանութիւն. քերական օրինակներում կարելի է տեսնել վերոհիշյալ առանձնահատկութիւնները:

ՍԵՌԱՎԱՆ. ԽՆԴՐՈՎ. ՆԱԽԱՎԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

§ 364. Գրարարի նախադրութիւնների ճնշող մեծամասնութիւնը գործածվում է սեռական հուլովի նսա (պահանջում է սեռական հուլովոյ նախադրութիւն խնդիր): Հենց սա էլ ապացույց է այն բանի, որ արլպիսի նախադրութիւնների և նրանց խնդրի հարաբերութիւնը սկզբնապես եղել է հատկապալի և հատկացուցի հարաբերութիւն, որանց պահպանվում է նախադրութիւն բառական անկախութիւնը:

Ասան (—համար, մասին, վերաբերլալ, պտանաւով և ալլն). «Ասան վարլանայ և Հարց պտարբազմին» (Եղիշի)՝ Վարլանի և Հարց պտարբազմի մասին: «Ասան միլո քիսո ոչ է որէն զիւցանց զուլոյ զիւցու զիւցանց զարմից քանալ զիննգանութիւն» (Պոր., 11, Ծ, էջ 178)՝ Դրոցադաններին միակ չէ քննի համար ուրիշ զլուցայն ցիդիր կենդանութիւնը վերացնել: «...Փորձելոյ վասն հատաստակ է զնա...» (Եզնիկ, 11, ԻԳ, էջ 126)՝ Փորձելու վասն է նրան հատաստել:

Պտանաւալ, ի պտանաւս (—պտանաւով, պտարբալով). «...Ելնալ նրթալը հատաստի պտանաւս ի կոզմանս Հարց...» (Ազաթ, էջ 31)՝ Գալթի պտարբալովի էլալ զնոս Հալաստանի գորմներ: «...Պտակով ընդ նոսա ի պտանաւս սիրոլ...» (Եղիշի, 11, էջ 22)՝ նրանց նսա խոսելով սիրս պտարբալով: «Եւ որլ ի պտանաւս ձեր և զմեզ անողորմ քախին» (Եղիշի, 1Վ)՝ ելով այժմ ձեր պտանաւով մեզ էլ են անողորմ զատամ: «...Ի ձեր պտանաւս և զնոսա ևս շարշարեցնն» (Ն. տ.)՝ Ձեր պտանաւով նրանց ևս շարշարելու են:

Յալալս (—համար, մասին, վերաբերլալ). «Յալալս սալլատամբանն Հալլոլ» (Պոր., 1, Ժ, էջ 32)՝ Հալլի սպասարկութիւն մասին: «Յալալս Դանիկանս նշանադարցն» (Պոր., 11, ԾԲ, էջ 325)՝ Դանիկանս նշանադարի մասին:

Ալալալս (—պտանաւով, համար). «Ալլն արլալս պտտութլեր նմա...» (Եզնիկ, 11, Ե, էջ 90)՝ Ալլն պտանաւով (կամ՝ նրա

համար) պատկերում էր նրան: «Յաղագս ճամբրամալ, ԹԷ է՛ր աղպաւս կատարեաց զորդիս իրս (Յար., 1, ԺԷ, էջ 55)՝ ճամբրամալ մասին, թե ինչ պատճառով կատարեց իր որդիներին:

Աւանց, «եւ երկիր առանց շարց պատասի և խորթոյն» (Եզեիէ, 1, Բ, էջ 9)՝ Իսկ հոգն առանց շրիւի նուցնջում է: «...եթէ իցէ և մեք առաի առանց քո ապրեսցաք» (Բուգ., V, Գ, էջ 259)՝ եթէ լինի, որ մենք այսանց առանց ցեղ կենդանի մնանք:

Յնա (—հետո). «եւ յաւարթիկ նրաման կա Տրգոտ աբալ...» (Ագաթ., էջ 73)՝ Մրանից հետո Տրգոտ աբալն Տրաման ավելց: «...և յաւար աի յաշա տանելո՛յ՝ սկաս անկ գտաւ...» (Եզեիէ, 11, Ա, էջ 79)՝ Հագար տարի դո՛ւս անկուց հետո սկսեց մտածել: «եւ ա՛սա յաւ աւարց բազմաց կէն կհաս...» (Եզեիէ, 11)՝ Եվ ա՛սա շատ օրերից հետո կհավ հասաւ:

Յնալ, յետոյ նարս կար՝ մնացել էր նրա կռեան: Աւաշի (—առջև, առաջ և ուլն). «Էմ իսկ տաղի ընթերցան գիրս մոլորակենն ձերոս» (Եզիէ, 1)՝ Հենց իմ առջև կարգացին ձեր մոլոր գիրքը: «Քարենթացիկս առաջի իր առաքե...» (Յար., 1, ԺԱ, էջ 34)՝ Իրենից առաջ արագաբայլ մարդիկ է ապրումս:

Ձկնի (—աւելց, հետո). «Իճնի իսկ Մանուէլ աղազակէր զկնի որդւոցն իւրոց...» (Բուգ., V, ԼԷ, էջ 362)՝ Հենց ինքը՛ր՝ Մանուէլը աղազակում էր իր որդիներին կանից: «...Ձկնի կնի ոչ շրէրէ...» (Մարի., Թ, 37)՝ Մեր կանից չէր շրջում: «Հուսկ յետոյ զկնի ամենեցոցն ի ներքոյ բոլորն զկերակոյլ բազմականն առնէին...» (Բուգ., 1V, ԾԳ, էջ 235)՝ Ամենից վերջը, ամենեցից հետո, բոլորից ներքև Արշակի բազմելու անդը պատրաստեցին:

Ձկնա (—մտքով, կանից). «Ձկնա կնոջ իւրոյ ասէ, և ոչ զկնա կանց...» (Եզեիէ, 1, Ի, էջ 57)՝ Ասում է՝ իր կնոջ կանից և ոչ թե կանանց կանից:

Ի մեջ (—մեջ, միջև). «...Նրջէր ի մէջ դազանոցն...» (Ագաթ., էջ 379)՝ Նրջում էր դազանները մեջը: «...Իրքի նրոց մի ի մեծի տան ի մէջ ձեզտան և յառաիկ յոցիս» (Եզեիէ, 1, Գ, էջ 11)՝ Որպես մի նրոց մեծ տան մեջ տասնապի և հասանի միջև գտաւ: «...Բազում վրբաւորք տապալեցան յարկն յապաճոյթ ի մէջ դաշտին...» (Եզիէ, VI)՝ Բազմաթիվ վրբաւորներ արքունաշապակ տապալեցին դաշտի մեջ:

284

Ի վերայ (—վրս). «...Որ կալ ի վերայ զետոնց Եփրատայ...» (Բուգ., V, Գ, էջ 285)՝ Որը գտնվում է Եփրատ գետի վրա: «...Նստբ նա ի գրաստու վերայ և գայր» (Բուգ., VI, Ը, էջ 398)՝ Նա նստել էր գրաստի վրա և գայիս էր: «Դարձեալ յարձակէին ոչ սակա քաշոթեամբ ի վերայ բերդոցն և քաղաքաց...» (Եզիէ, 11)՝ Դարձեալ ոչ պակաս քաշովամբ հարձակեցին այն բերդերի և քաղաքների վրա: «եւ այր յամենայն վերայ՝ այլ կա շարոթիկն խորձանկեաց» (Եզիէ, 11)՝ Եվ այս բոլորի վրա մի արիչ շարոթիկն էր նշույթից (քառացի՝ խորձանկեաց):

Ի վերուստ (—վրայից, վերեցից). ի վերուստ երկվարացն՝ երկվարների վրայից:

Ի վերայ (—վերևը).
Ի ներքոյ (—ներքև, տակ). «...Ի ներքոյ բոլորն զԱրշակայ բազմականն առնէին...» (Բուգ., 1V, ԾԳ, էջ 235)՝ Բոլորից ներքև Արշակի բազմելու անդը պատրաստեցին: «Խուրջ ի ներքոյ երկրի շրջե՛ծ՝ իւրաքը գետնի տակ է շրջում:

Ի ներքուստ. ի ներքուստ ձեռնին՝ ձեռքի տակից:
Յանգիման, հանգելով (նաև հախչիրով՝ ի հանդէպ, այլ հոյւ-ժաձեկնով), ընդդէմ. բոլորի ընդհանուր նշանակութունն է զիմաց, զիմ. «եւստէր յանդիմանն տաճարին»՝ նստած էր աճարի զիմաց: «Փիւզոց որ ընդդէմ ձեր կայ»՝ այդ գյուղը, որ ձեր զիմացն է: «Փիւզո որ հանդէպ մեր կայ»՝ այս գյուղը, որ մեր զիմացն է: «...Ի հանդէպ երեսացն եեթ արշալին» (Եզեիէ, 1, Գ, էջ 14)՝ Միայն զպէս կրեաների կողմն են արշավում:

Փոխանակ. «...Փոխանակ իմ թաղաւորեցն զԱրշակ զորդի իմ» (Բուգ., 11, ԻԱ, էջ 89)՝ Իմ փոխարին թաղավոր զարձառ Արշակին՝ իմ որդուն: «...Փոխանակ իր լցեաց զիւր արձակեցն նազ» (Բուգ., 1V, ԺԷ, էջ 183)՝ Իր փոխարին ուղարկեց իր արձուակից նազին: Նա զարձակում է նաև ընկ նախդիրի հետ (տես «Ընդ հախչիրը սեռական հոյովի հետ», § 349):

Ի մասն (—ձեռքով, միջոցով). «...Այրւմին Հայոց բովանդակ ի մասն հախարարացն առաջնորդեր ի պատերազմի» (Եզիէ, 1)՝ Հայոց ամբողջ հեծնաբանացն հախարարների միջոցով (ձեռքով) էր առաջնորդում պատերազմում:

Չօրէն (—պետ, նման). «եւ Չօրէն մարդոյ ի վեր անկայ զթաթուրն՝ ցուցանէր նմա զվերն...» (Բուգ., V, ԻԶ, էջ 329)՝

285

3 Ազիլի չէրա էլիներ՝ ի վերայ այս ամենայնի:

եմ մարդու նման թախիլ վեր բարձրացնելով՝ նրան զայն էր առիւտ վերջը... և զուգուտ զձայն ածեր կտառչելով, զորէն ուղտու աքիղու փարկելով» (Բուդ., VI, Ժ, էջ 402) եմ ուղտի ձայն էր համար աքիղակով, ուղտի նման աքիղու շրջելով:

Ան. Օձից պէս՝ օձերի նման:

ՀԱՅՏԱՌԱԿԱՆ ԽՆԴՐՈՎ ԵՎ ԱՆՍՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

§ 365. Կան նախադրութիւններ էլ, որոնք հայցական հոլովով են խնդիր ընդունում: Սակայն զրանցից մի քանիսը ընդունում են արտաին իմաստ արտահայտող հայցականով խնդիր (նախդիրով արական), այդ զեզրում նախադրութիւններին զուգահեռ գործածվում են աքիղակի նախդիրներ, որոնք հայցական հոլովի հետ արտահայտում են արական հոլովի իմաստ:

Քան. «Ապա եթէ քանազոյն քան զնա էր հիւզե...» (Եղիշի, IV, 2, էջ 180) Ի՞նչ եթէ նրաթը նրանից ալիլի ածիլ էր... «Սրպէս և տեսանեմք իսկ՝ ոչ միայն ի շափաւոր մտրդիկ՝ այլ և յոր մեծն է քան զամենայն» (Եղիշի, II)՝ Ինչպէս և տեսնում ենք էլ ոչ միայն հասարակ մարդկանց մեջ, այլև նրա մեջ, ով բոլորից մեծ է:

Արքան նշվել է, որ սա անստրուկաների համեմատական աստիճանի արտահայտման մի եղանակն է: Իհարկե, բոլոր զեզրերում պարտադիր չէ անստրուկաների համեմատվումը այս եղանակով:

Իրրե. «...ժողովեաց զգորս իւր անթիւ և անհամար իբր զաւաղ սա աքին ծոյռս» (Բուդ., IV, ԻԲ, էջ 212)՝ Հաւաքենք իր անթիվ ու անհամար զորքերը՝ որպէս ախազը ծովափին: «...Հեղեալ ծառայել բազմութեամբ իբրև զշտրս բազմաս» (Բուդ., IV, ԻԳ, էջ 219)՝ Քաջում ու ծախում էր բազմութեամբ՝ որպէս հեղեղ (բառացի՝ որպէս շատ ջրեր, շտա ջրերի նման)՝ «Մերթ շանթէր գալարէր իբրև զոձ թունաւոր, մերթ պարզէր զօչէր իբրև զափում զայրացեալ» (Եղիշի, II)՝ Մերթ շանթում, դուրսվում էր թունավոր օձի նման, մերթ ձգվում, զրում էր գալարացած առյուծի նման:

Որպէս. «...և անցեալ որպէս զարծոտի սրաթի ընդ զեան...» (Պար., II, Մ, էջ 179)՝ եմ սրաթի արծիւի նման անցալ զեալ:

Մտ. պահանջում է ի և սա նախդիրներ կրող հայցական հոլովով (նախդիրով արականով) խնդիր. «...Մտ ի բան պողտուցն,

որ երթոյր վերաւշտա քաղաք» (Ազաթ., էջ 104)՝ Դեպի Արտաշատ քաղաքը տանող բան պողտուայի մտու «...Որ մտա սա ծովան իրցեն...» (Եղիշի, II, ԻԵ, էջ 132)՝ Որոնք ծովի մտա են: «Եւնալ նստել մտա սա զին...» (Բուդ., IV, ԺԵ, էջ 187)՝ Ելիլ նստել էր զիսկի մտու:

Մերձ. նայն իմաստով և նույնպիսի կիրառությամբ. «...Մերձ ի սահմանս հայրենի աշխարհին» (Եղիշի, III)՝ Հայրենի երկրի սահմանների մտու «Գալ հասանէ ի հիւսիսի, իրկիրն Արարազալ, մերձ ի սանն Կազմեալ» (Պար., I, ԺԱ, էջ 34)՝ Գալիս հասնում է հյուսիս, Արարազի երկիրը, Կազմուի տան մտու: «Մերձ ի գեան Եփրատ» (Բուդ., V, Գ, էջ 287)՝ Եփրատ գետի մտու: Մերձ սա նա՝ նրա մտու, մերձ սա զորս՝ զաների մտու:

Միևնի՛ ի, ց և առ նախդիրներն զուգահեռ. «Եւ արջան Արշակ ընդ սառչ երթար նոցա միջն ի իսան, որ անտանեալ կոչի Առեւ» (Բուդ., IV, Գ, էջ 113)՝ եմ Արշակ արքան նրանց ընդատալ զնոց միջն Առլոմ կոչված լիւր: «...Միջն ցքաս և ինն զար» (Եղիշի, IV, Ա, էջ 171)՝ Միջն քասնինն զար: «...Կուռէր միջն լալն վեցերորդ Արաշխի արքայի Հայոց, որչոյն Վամշապուշ» (Եղիշի, I)՝ Կամում էր միջն Վամշապուշի որդի Հայոց Արաշխի արքայի վեցերորդ տարին: «...Ի սկզբանէ միջն սա մեզ» (Պար., I, Ե, էջ 17)՝ Սկզբից միջն մեր ժամանակները (բառացի՝ միջն մեզ): «...Յաշարարկորսրծութենէն միջն սա մեզ» (Պար., I, էջ 23)՝ Աշարարկաշինութիւններից միջն մեր ժամանակները:

Ի սակո (—պատճառով, համար). «...Յայն սակո մեանին» (Եղիշի, I, ԺԸ, էջ 51)՝ Այն պատճառով են մեանում, նրա համար են մեանում: «Ե՛ր սակո... սահմանցին կանոն» (Եղիշի, IV, ԺԳ, էջ 199)՝ Դրա համար կանոններ սահմանցին:

ԲԱՅԱՌԱԿԱՆ ԽՆԴՐՈՎ ԵՎ ԱՆՍՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

§ 366. Բացառական հոլովով խնդիր պահանջող նախադրութիւններ են.

Բաց. բայց (—բացի). «Զիք այլ ոք բաց ինն» (Եղիշի, IV, Ե, էջ 179)՝ Ինձանից բացի ուրիշ չիւր: Բայց ի նոցանէ՝ նրանցից բացի:

Փաղա (—գաղանի). «Փաղա լերանելի սպարապետէն Վար-
զանայ» (Փարպ.)՝ Երանելի Վարզան սպարապետից գաղանի:
Փաղա ի մօրէն՝ մարից գաղանի:

Լեռի (—հեռու). հեռի լամպարշտաց՝ ամբարիշտներից հեռու:

Մեկուսի (—գառ, հեռու, մի կողմ). «Մեկուսի լամբոխէ»
(Մարի. Է. 33)՝ Ամբոխից մի կողմ, ամբոխից մեկուսի: «Եւ առ
սարաւ զնա մեկուսի ի ճանապարհէն» (Քուզ. V, Է, էջ 399)՝ եվ
նրան առաջ սարաւ ճանապարհից մի կողմ:

Ռերոյն (—գառ, առանց, բացի). «Քայց Երուանդայ շինեալ
գքադարն իւր և փոխեալ անդր զամենայն ինչ Արմատայ, որոնք
ի կոպն...» (Պար. II, Թ, էջ 166)՝ Բայց Երվանդն իր քաղաքը
շինելով՝ Արմատիից այնտեղ փոխադրեց ամեն ինչ, բացի կու-
քերից:

Չեակ: (—հեռու, ի վեր). «Ապա լալն օրէ հեռէ և անդր լու-
ղեցաւ պատերազմ...» (Քուզ. IV, Ի, էջ 299)՝ Ապա լալն օրվանից
ի վեր պատերազմ սկսվեց: «Բազում գանձք միեկրեալ Թաղեալ
կային ի նախնեացն ի հնոց ժամանակաց հեռէ» (Քուզ. IV, ԻԳ,
էջ 219)՝ Նախնի, հին ժամանակներից ի վեր շատ գանձք էին
կուտակված:

Արանով կազմված են նաև մտերմներ:

ԳՈՐԾԻԱԿԱՆ ԽՆԴՐՈՎ և ԱՆՍԵՎՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

§ 367. Գործիական հոլովով խնդիր են ընդունում հանգերն,
շուրջ և շափ նախադրաթլանները, ըստ որում շուրջ նախադրա-
թլանը գուղանեալ հանդես է դալիս զ նախդիրը, որը, ինչպես
նշվել է, արտահայտում է «շուրջ» գաղափարը (պարապրան):

Հանգերն (—հեռ, մխտին, հանգերն). «...Հանգերն գորա-
վարուն Վաչէի» (Քուզ. III, Է, էջ 30)՝ Ջորավար Վաչիի հեռու:
«...Հանգերն բազում գորօք» (Քուզ. III, Թ, էջ 33)՝ Շատ գործե-
րով հանգերն: «...Եղբարք և որդավք իւրովք հանգերն» (Ն. ա.)՝
Իր եղբայրներով և որդիներով հանգերն, իր եղբայրներին և որդի-
ներին հեռու: «Յալնո՛ւ ժամանակի հանգերնձեցաւ կազմեցաւ Պարթևն
կորարն իւրով հանգերն...» (Ազաթ., էջ 20)՝ Այն ժամանակ

Պարթևը նախադրապարտակց իր կորար հեռու: «Նորմբ հանգերն»
(Ազաթ., էջ 112)՝ Նորայն հեռ մխտին:

Շուրջ. «...մոզակալ կային շուրջ գնովա...» (Քուզ. V, ԹԳ,
էջ 385)՝ Հավաքված էին նրա շուրջը: «...Շուրջ գքադարան
էին...» (Ազաթ., էջ 117)՝ Գաղափրի շուրջն էին: Տես նաև § 347:

Չափ. Յիսնիս շափ՝ հիտանի շափ, ձեք շափ՝ ձեք շափ,
մահա շափ և այլն:

ՄԱԿՐԱՆ

§ 368. Մակրալը որպես խոսքի մաս իր մեջ ընդգրկում է այնպիսի բառեր, որոնք ցույց են տալիս գործողության կատարման զանազան հանգամանքներ, պարագաներ (տեղ, ժամանակ, ձև, շախի), այն հատկանիշի հատկանիշ ու աստիճան: Թուսքի մասային աչք չտրանձատկոթիումը կիրառական մեջ նրանք հարում են բայերին, անանկաններին, ինչպես նաև մակրալներին: Գործողության կատարման հանգամանքները և հատկանիշի հատկանիշ ու աստիճան ցույց տալով՝ մակրալները փոփոխություններ չեն կրում, չեն հոլովվում կամ խոնարհվում: Մակրալները նենց գրանով էլ առբերվում են այն խոսքի մասերից (որպես օրինակ սակե՞ք գորական անանկանից), որոնք կա նախադասական անցում գտնալով կարող են ցույց տալ գործողության կատարման զանազան հանգամանքների միայն այն դեպքում, երբ փոփոխություններ չեն կրում (տվյալ դեպքում հոլովվում են) և փոփոխված համապատասխան ձևերով արտահայտում այդ հանգամանքները:

ՄԱԿՐԱՆՆԵՐԻ ԳԱՄԿԱՍՈՒՄՆ ՀԱՏ ԻՄԲՍԻ

§ 369. Ըստ իրենց արտահայտած իմաստի զբարարի մակրալները լինում են՝ տեղի, ժամանակի, ձևի, շախի և աստիճանի:

Տեղի մակրալներ

§ 370. Տեղի մակրալները ցույց են տալիս գործողության կատարման տեղը. գրանցից են՝ այլուր (= ուրիշ տեղ), այլ ուրեմն, այլ ուրեք (նախ նշ.), այլը (= այտեղ, զեպի այտեղ), այլրէն (= այտեղ, զեպի այտեղ, նորից զեպի այտեղ, նորից),

այլը անգր (= այս ու այն կողմ), անդ (= այնտեղ), անդէն (= այնտեղ, նախ տեղը, այլև՝ նախ ժամանակ, շտաով, իսկալն. այս իմաստով ժամանակի մակրալ է), անցր (= այնտեղ, զեպի այտեղ, մի կողմ), անցրէն (= նա, նորից զեպի այտեղ, նախ տեղը, նրա տեղը, այլև՝ նորից, նախ ժամանակ, այս վերջին իմաստներով ժամանակի մակրալ է), աստ (= այտեղ, այս ժամանակ, վերջին իմաստով ժամանակի մակրալ է), աստանոր (= այտեղ), աստէն (= այտեղ, այտեղից, այլև՝ այժմվանից, այս ժամանակից. այս իմաստով ժամանակի մակրալ է), աստի (= այտեղից), այտի, այցրէն, ուրեք (= մի տեղ), արտաքս (= դուրս), արտաքստա (= դուրսից), անդատա (= այնտեղից, նրանից նևա, այն կողմից, այն ժամանակից. վերջին իմաստով ժամանակի մակրալ է), ուտեք, ուտեմն (= մի տեղից, ինչ-որ տեղից), այլուտ || լայլուտ (= ալբի տեղից), բայցուտ || ի բայցուտ (= նուպից), երկուտ || ընթիւտ (= երկուքից), ի մօտուտ || մօտուտ (= մոտիկից), լնուտա (= նուպից), լնուտ (= նուպից), լնուտ (= նու, զեպի նա, նանից, նուտմ), ներքուտ || ի ներքուտ (= ներքոյից, ներքից, տակից), ի վերուտ (= վերիկից), ի ներքա (= ներքալ, զեպի ներքա, զեպի խորքա), ի վեր, ի վայր (= վայր, ցած), լուալ (= ուալ, զեպի սուալ), ուալուտա || լուալուտա (= ստիկից), ի քայ (= նուտ), նուտա || ի նուտա (= նուպից), ի մօտոլ, ըզ մօտոլ (= մոտից, մոտերը, մօտ առ մօտ || մօտ ի մօտ (= իւրար մօտ, մօտերը), զնանապարհալ (= ճանապարհին), լայլուտ (= այս կողմ, այտեղ), լայնուտ (= այն կողմ, այնտեղ մյուս կողմը, զիմացը) և այլն:

ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՄԱԿՐԱՆՆԵՐ

§ 371. Ժամանակի մակրալները ցույց են տալիս գործողության կատարման ժամանակը. դրանից են՝ ամարանի (= ամսաներ), ամարանի կամ ամարանից (= ամսանք, ամառվանից), անապան (= ուշ), անապան ուրեմն, անապան կրէք, օրը (= այժմ), արժմ, արժիլ, լայնամ (= այն ժամանակ), լորժամ (= ներք), կրք (= ներք, ներքա, նրանից նևա, նրք), ասկալն || տակալն կս (= զեռ, զեռն, էլ), զեռ, զեռս, արզէն, արզէն իսկ արք կս (= ննց նոր, արժմ), այլ կս (= էլ, զեռ ալիկի), այսօր, վաչիւ (= ստավոյտան, վաղը), վաչիւն, ի վաչիւ անգր, ի վաչիւն

1) Այդ նշանակում է նաև այն ժամանակ, ուստի այս իմաստով ժամանակի մակրալ է. այս կարգի մակրալների մասին խոսվում է սուսնակն:

(=հաշորդ օրր, մաղր, ստափախան), երևի, ևսանդ (=երևիցան նախորդ օրր), հերս (=անցյալ ասրի), օյրոց || րայոց (= ստափափանից, մաղր, ստափախան), արուն || ընդ ալոց (=ստափախան, լուսագիմին), ասաւասա կամ ասաւասոց (=աստափախան), ընդ ասաւասն կամ ընդ ասաւասոս (=աստափախան դեմ), ընդ երևի, աւ երևի (=երևիցան դեմ), գիշերալի (= գիշերի (=գիշերը, գիշերով), գիշերաւ, գիշերեալ, գիշերալոյ (=գիշերով), ցերեկ մաղ, մաղոց || մաղու եւ || ի մաղոց հեռէ, արաւհեան, այնուհետեւ, միշտ, ցանկ կամ ցանդ (=միշտ, շարունակ, մինչև վերջ), հանապոյս || հանապոյսորդ (=միշտ, շարունակ), հանապոյսոր (=ամեն օր), լաւեա, լաւեանն, երբնն, երբք (=երբնն, մի անգամ, մի ժամանակ), գարձեալ || միւս անգամ, մալք մի || մալքի մի (=մի պահ), լատալ (=առաջ՝ ժամանակի իմաստով), լատալալոյ (=ավելի առաջ), կանխաւ, մաղմաղակի (=շուտով, անմիջապէս), ինքն, ստժամալ, նոյննասն, նոյնամասն (=նոյն ժամին, իսկոյն), ստրամամ (=վաղժամ), լար (=շարունակ, անըստար, միշտ), լարամամ (=միշտ, անըստար), երբք երբք (=երբնն-երբնն), մերթ ընդ մերթ, օր քան օր, օր ըստ օրէ (=օրեցօր), աճ ըստ աճ (=ստրեցտարի) և այլն:

ՉԵՎԻ ՄԱԿՐԱՅԻՆԵՐ

§ 372. Զեի մակրայնէրը ցույց են ապիս գործողութիւն կատարման ձևը. զրանցից են՝ արագ, ինքնակի, փոխելի, փոխապէս, փոխմանակի (=շատով, շատց կերպով), ասոսապէս, ասաւելապէս, քաջպէս, անբարար, աստարար, ստնարար || ստնապէս (=ստամարդու պէս, քաջութիւնը), սոխժարար, զոգանարար, զիտա կամ զխրնաւ (=հնչալ կերպով), կամալ (=ամոռիկն), հաղիւ, հազիւ հաղիւ, կենդանւոյն (=ողոպշ), լակզգասից || լանզգասոց || լանզգասա (=ասանց զրալ ստալ կամ զգալու, հանկարծ), լանպատրաստից, ստրապատրոց || ի ստրապատրոց (=խզր անզր, իզար), լանզէտ (=չիմանալով), արմաստքի (=արմատով, արմատից), արցայի (=ստրով, քայլով), բոնցի (=բոնով), բերանացի (=բերանով, բերանից քայլել՝ բերանով քաղել), զլլովի || զլլովին || ի զլլովին, իւրովի || իւրովին, զար || իզար, ընդ մալք, մալքարար (=խզր անզր, մտքկարար) (=մալքիլիբոս), ինքնակամ, պնամալ, ի ժամակ, լուկիպն (=լուս կերպով), անգամ անդամ (անգամ անդամ յաչել՝ կար-կար քարզել),

արագ արագ, կաղ ի կաղ || կաղ ի կաղ || կաղս ի կաղս (=կաղարով), կեցմս ի կեցմս (=կեղծ, շինմա կերպով), ձևն ի ձևն (=ձևքով), վեր ի վալք, խաւն ի խաւն, կարն ի կարնոյ (=համասուս կերպով), փայլ ի փոթոյ || ձնայ ի ձնայոլ (=շատպէտով), ալլ ընդ ալլոյ (=ստարիչ ձևով), խիտ աւ խիտ (=բարբ կից, խաւթիւք, հաւախ), անձամբ անձին (=ինքնիկն, ինքն իր կողմից), կերպս կերպս || ի կերպս կերպս (=գանալու ձևերով), աճ ընդ աճ (=մալքիլիբոս) և այլն:

ՉԱՓԻ Ե ԱՍՈՒԿՆԱՆԻ ՄԱԿՐԱՅԻՆԵՐ

§ 373. Զափի մակրայնէրը ցույց են ապիս գործողութիւն կատարման շարի. արպիտի մակրայնէր են՝ երկիցս (=երկու անգամ), երիցս, երկից անգամ (=երկ անգամ), չորիցս (=չոր անգամ), հնչիցս (=հնչ առաջ), սոխիցս (=սոխ անգամ), քանիցս, քանիցս անգամ, բոզում անգամ, լուովակի || լուով անգամ (=շատ անգամ), կրկին, կրկնակի, ի սպաս, սակպ, սակպ սակպ, լաւախ, հասարակ աւ հասարակ (=լավասար շարիով), գամ գամ պգամ (=քիչ-քիչ), հոզ քան զհամ (=քիչ-քիչ), գամ գամ (=շատ անգամ), սակաւ սակաւ || առ սակաւ սակաւ || ըստ սակաւ սակաւ, վերասին || ի վերասին և այլն:

Աստիճանի մակրայնէրը ցույց են ապիս հատկանիշի ստախանն և ալ պատճառով էլ զրբմա՛ն են ինչպէս բայնի, սոյնպէս էլ ստախանների ու մակրայնէրի վրա: Այլպիսի մակրայնէրից են՝ կարի, լոյժ, սաստիք, շատ, տառել և այլն:

ԴԻՏՈՂՈՒՅՅՈՒՆՆԵՐ ՄԱԿՐԱՅԻՆԵՐԻ ԴԱՄԻՐԱՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

§ 374. Գրարարամ կարելի է ցույց տալ բազմաթիվ մակրայնէր, որոնք շատ ընդհանուր նշանակութիւն պատճառով կարող են անպարզելիվ մեկից ավելի զամբններում: Այլպիսի մակրայնէրը նախ ձևով կարող են ցույց տալ գործողութիւն ստորեր հանգամանքներ, օրինակ՝ Ե...Անց կայցիս, և զլուս մի՛ սեպհեռս (Քոր., 11, 44, էջ 192) Աշտոց մաս և լուս շտեանաւ: Ե՞րանց անը մոլորեանք այր իւր քանչեւոր, սար ի կող ընկնի իւրոյ ձցելով շանալին տիբել ի վերայ միմեանցս (Քոր., 11, Ժ, էջ 33) Արովհետեւ աչն ժամանակ ամեն մի մարդ կատարած, սարն ընկն-

բոշ կողքը խրելով՝ ձգտում էր տիրել նրան (բառացի՝ ձգտում էին տիրել միմյանց վրա)։ Այս բերված օրինակներից առաջինում անկ մակրայը անց էլ ցույց տալիս, իսկ երկրորդով՝ մասնակի Այտուհու էլ անդհեմ, անդրևեմ, ստառեմ մակրայիներն անեն և՛ տեղի, և՛ մասնակի, և՛ Նույնիակ ձեի ու չափի իմաստ, յախալի, սաեպ, սաեպ սաեպ մակրայիները ցույց են առնում թե չափ, թե մասնակի, թե ձե։ Այս և նման շատ մակրայիների միասնականակ տարրեր բաժիններում տեղավորելը կոտեղծեր անկարծարություն։ Նկատի անենալով իմաստի դերակշռումը և կիրառությունը՝ դրանք անպարտաւ ենք մի օրել բաժնետա, ի՛նարիկ, չճոտանալով, որ դրանք այլ իմաստով էլ կարող են հանգեն դալ։

Մակրայներից անշատել ենք կղանակալորող բառերը, որոնք սասրի ներկայացվում են առանձին խմբավորումք։

ՄԱԿՐԱՅՆԵՐԻ ԿԱՉՄՈՒԹՅՈՒՆԸ:

§ 275. Դրարարի մակրայների կազմությունը շատ նկատարբ-ըրտական պատկեր է ներկայացնում։ Այտուհի կարելի է զանել արմատական բառեր, անանցալոր և բարդ բառեր, կրկնալորներ, շարքացած հարվածներ, նախդասվոր ձևեր և այլն։

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ՄԱԿՐԱՅՆԵՐ

§ 376. Դրարարում արմատական մակրայիները մշտաների համեմատաբխամբ քիչ են։ Նիշենք մի քանի օրինակներ՝ արգ, դեռ, սիշա, շատ, վաղ և այլն։

ՄԱԿՐԱՅԱԿՆԵՐՑ ԱՐՄԱՏՆԵՐՈՎ ԿԱՉՄՈՒՄ ՄԱԿՐԱՅՆԵՐ

§ 377. Դրարարում կան մի շարք անանցներ, որոնց օգնու-թխար կազմվել են շատ մակրայներ։ Մակրայախրա անանցները դրվում են զանազան խոսքի մասերի և այդ թվում նաև մակրայ-ների վրա։ Այդ անանցներն են՝

Բալը—անըպարար, ատաարար, անարար, զազանարար, առիւարար և այլն։

Պա—ստատապէս, տառելապէս, աննապէս, մեծնապէս և այլն։

Օրևն—յանկարծօրէն (Բուգ., էջ 81), մարդիօրէն և այլն։

Ակի—վաղվազակի, թեթեակի, որչառակի և այլն։

Անակի—փաթեանակի, շարշանակի (=շուրս կողքը, շուրս բոլորը)։

Ոյն—խոյն, կենդանւոյն, միահաղոյն (ամիտնպամից, միա-մամանակ, անընդհատ, շարունակ)։

Այն—ստամալն, գիշերաթն, վաղորդաթն (առաղը, վաղ ստա-վորաթն), լոկեաթն (=լուս կերպով)։

Ի—բանի, հետի (=նախոտն, ոտքով), կարի, ճրի և այլն։

Տի (ացի)—բուցի, աքացի, նշանացի, բերանացի և այլն։

Արի—արմատալոր։

Իցս—քանիցս, երկիցս, երկցս, շուրիցս, հնդիցս և այլն։

Եր կամ Էր—սասեք, արեք, երբեք կամ երբք և այլն։

ԶԱՆԱԶԱՆ ՆՈՒՈՎԱԶԵՎԵՐԻՑ ԿԱՉՄՈՒՄ ՄԱԿՐԱՅՆԵՐ

§ 378. Շատ մակրայներ ծագում են անանցներ զանազան հարվածներից, որոնք այդ ձևերում կառուցանալով ու շարանալով՝ բառական նոր արժեքավորում են ստացել և նախալվում են որպէս մակրայներ։ Այդ բառերի մեջ կարելի է ցույց տալ և արնախաները, որոնք հնազոյն հարվածներ են և բարբալին կարգրել են իրենց հարվածան նշանակութիւնը ու այլ դրսևորումներ շտանել։ Դրանք կարելի է անանել սասրի բերված օրինակներում։

Ա. Անապան հուզվից կազմված մակրայանց

Գիշերի կամ զիշերոյն (=զիշերը, զիշերով, զիշերանց), ալցան || ալցոյն || ալցաց, զամո միտը (=մի տեղում), հերոս (=անցյալ տարի), օր, ալար, ալլը (բերես՝ անցր) և այլն։

Բ. Հայցական հուզվից կազմված մակրայանց

Հար օրինակ (=ինչպիս օրինակ), պալս օրինակ (=ալապէս, այս ձևով), դար հանապաղ (=միշտ, ամեն օր), գատալին (=ստա-չին անցած, սկզբից)։ Անալին տարածված է հոգնակի հայցականի մակրայական ատումը. այս հուզովիս ու հարվածներա մասնիկը շատ բառերում վերածվել է մակրայակերտ անանցի, օրինակ՝ քաղաւս, թեթեա (=հեշտաթխամբ, շտատով), հօրազոյնս (=ալիկի սճեղ կերպով), խորազոյնս (=ալիկի խոր կերպով, խիտ խոր կերպով)։

Նեախոս (կամ ի Նեախոս՝ սոցոպ, Նեախոսն), արտաքս, մեծածնո (մեծ-մեծ)՝ բեմեմեմնո փքալը (Ազաթ., էջ 116) և այլն:

Գ. Քաջասկան հոլովից կազմված մակրայնեք

Ի բնէ (սօկրից, Տուց, սասպաց), ի մոտոյ, լանդդասից, լանդդատրոսից (սանկարծ), ի ստորապարտաց, լորբիկաց (պղնդոթիլան մեշ, զինով լինելով), լալարկարծաց (սանկարծ, անպատեհի կերպով), ի մեկրաց (մեկր կերպով), ի Նեախուկաց, լանդիկաց (սուրբ վրա կանոնած սեղր), ի լրեկաց կամ ի լրէշ (սարթուն ժամանակ, արթուն դրաթլամբ), լանձնէ, լանձանց (ինքնիբնէ, ինքն իր կողմից, իրենց կողմից) և այլն:

Մակրայնեք հանդիպում են նաև բացասական հայոյի հնագույն աստ մասնիկով: Այդ զեպքում ի նախկինը կարող է լինել կամ շլինել, որինով՝ սլլուտ || լալլուտ, անդուտ, օտաշուտ || լաաշուտ, արտաքուտ, բացուտ || ի բացուտ, երկուտ || լերկնուտ, ի մօտուտ || մօտուտ, լանկարծուտ, լուտուտ, ներքուտ || ի ներքուտ, ի վերուտ, ստարուտ || լաարուտ (պարից, որիշ տեղից), հնօտուտ || ի հնօտուտ և այլն:

Քաջասկան հայոյի և հոլովակերտ մասնիկը և հոլի Նեա որոշ բաներում հանդիպում է անանցական նշանակութեամբ. որինով՝ ստանն, անգէն, անդրէն և այլն:

Գ. Գունիական հոլովից կազմված մակրայնեք

ձեպով (սշտաց կերպով), կամու, կանխու, գիբա || զիբհու, գմտարա (գոթմարտիլամբ), ճշգիւ (սնիշա կերպով, ստույց կերպով), ստուգիւ, ճշարտիւ (նախ իմաստով), լիով (լիխապէս), մեղմով (մեղմութեամբ, մեղմ կերպով, զանդաղ), փոթիով, սաղնապա || ստաղնապով (սշտաց կերպով, խաճապահար), ստիպա || ստիպով (սշտապելով, ստիպմամբ), խնամով (հոգ սանելով, հոժարութեամբ), նենչա (սենցոթիլամբ, իտքութեամբ), բարիա (արարով), հաղի, ողորմբ (սաղ և սաղջ ձեով), սերտի (հասաստ), սակա (զեւ, էլ), վաղի և այլն:

Հանդիպում են նաև աշխարհ մակրայնեք, որոնց մեջ դարձական հոլովի վերջավորութեան հետ հանդիս է դալիս անանց

(հատկապէս ի և ին անանցները), իսկ երբեմն էլ ին անանցից նստ գրվում է ր հոլովակերտը, որից սառչ անանց և ճնչունք անանցանքից արեւքով վերածվում է մ-ի, որինակներ՝ խրովի || խրովին, բոլորովին || բոլորովին, զլիովին || ի զլիովին, կրամովին (կամբով, կրամով), կամովին, տակովին || տակովին ևս:

ԿՐԿՆԱՎՈՐ ՄԱԿՐԱՏՆԵՐ

§ 379. Գրարարն ունի նաև կրկնապար մակրայնեք կրկնապար մակրայնեք կազմված են զանազան խոսքի մասերի, այդ թվում և մակրայնեքի կրկնապար: Օրինակներ՝ սան սան (սապ սա քալ), անգամ անգամ, գէշ գէշ (պատասպատաս), արաջ արաջ, լոք լոք, սակա սակա (կամ՝ սա սակա սակա), տակա տակա (կամսպ-կամաց), սակ պ սակ, նրբք նրբք, արք արք (սանդ-անդ), տասնք ոստնք (սաս ո սայն կողմից), զամա զամա, հագի, հալի, կերպս կերպս (կամ՝ ի կերպս կերպս), զարի և զարի (սափնեով ի՞ զհաի հօտելու վերաբերլալ):

Կրկնապարներ կան նաև նախդարմար մակրայնեքի մեջ, որոնց մասին խոսվում է առանձին:

ՆԱԽԴՐԱՎՈՐ ՄԱԿՐԱՏՆԵՐ

§ 380. Շատ բաներում նախդարմարը գրվելով գտնապէս հօլովների վրա՝ կառնացել են և իրենց հաղորդած քերականական իմաստով գրվում են բառի ամբողջականութեամբ: Այդպիսի նախդարմար ձևերը լեզուիկական արժեք են ստացել և գիտվում են որպէս մակրայնեք: Այդպիսի մակրայնեքի մեջ կարելի է տեսնել նաև կրկնապար մակրայնեք:

Ա. Ի Նախդարմար կազմված մակրայնեք

Յանդէտ, լանդէպ (կարպից դուր, ժամանակից դուր), լանդդաստ, լանիմաստ (սասոնց իմանալու), լանձմեթս (սնաշուկով), լանիմոս (սխամիմալով), ի զլպ (հարմար ձեով, արժանապէս, լուս պատաշահի), լաաշինն (սասաշ) և այլն: Կրկնապարմար՝ կրկնս ի կրկնս, ձեան ի ձեան, մօտ ի մօտ, կէս ի կէս (սաշ լրիվ կերպով), կող ի կող || կաշ ի կաշ || կաղս ի կաղս, խանն ի խանն || խաննիխանն, կարն ի կարնոց, մօտ ի մօտոց,

վորքի ի փութելու (—շտապելով), նեղ ի նեղու (նույն նշ.), վեր ի վեր (—ցնայի վեր, բարձր, դարա), վեր ի վերու (—վերերից, երևափից, արտադրուտ) և այլն:

Բ. Առ հակադրով կազմված մակրայներ

Առ մամանուկ || առ մամանակն || առ մամանակ մի, առ անին || առանին (—առանք), առ օրին (—նայն օրը), կրկնաթվամբ՝ խիտ առ խիտ, մաս առ մաս, հասարակ առ հասարակ և այլն:

Գ. Ընդ հակադրով կազմված մակրայներ

Ընդ վայր (—իզուր, իցուր, տեղը), ընդ սառչ (—աչեք), ընդ հույ (—շտապ, խնային, մաս, կից), ընդ հանուր (—դեպի ամեն տեղ, ամեն կողմ), ընդ քնու (—ամեն տեղ, դեպի ամեն տեղ, բնականորէ կրկնաթվամբ՝ ևս ընդ ետ (—ետեից, մշտնադափեց, նույն մամանակ), խիտ ընդ խիտ (—խորտ կից, խոտ թվամբ, հանախ), մաս ընդ մաս (—խրար մաս, քիչ մամանակից, շտապ), մերթ ընդ մերթ, հույ ընդ հույ (—շտա շտապ, շտա մաս կերպով), մերձ ընդ մերձ (նույն նշ.) և այլն:

Դ. Ըստ հակադրով կազմված մակրայներ

Արդեն նշվել է, որ ըստ նախդիրը բացառական հույժին հնա ցույց է տալիս նաև հարդրակնություն (§ 357): Այդ նշանակութամբ որոշ բաներ կրկնվելով՝ մակրայական կիրառություն ունեն, ինչպես՝ ամ ըստ ամէ, օր ըստ օրէ, մի ըստ միջէ (—մեկ առ մեկ), կարգ ըստ կարգէ (—հարդրաբար, կարգով):

Ե. Գ. հակադրով ևս կազմվում են մակրայներ: Արդյախի օրինակներ ցույց են տրված հարցական հույժից կազմված մակրայների շարքում: Զ նախդիրը հանդես է գալիս նաև այն մակրայակերտ ամանցով և Ֆոնապարն բառով կազմված մակրայի մեջ՝ զնանապարհալու:

ՆԱԽԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՎ, ԿԱԶՄՎԱՆ ՄԱԿՐԱՅՆԵՐ

§ 381. Կրարարի մակրայների կազմության մեջ որոշ դեր են կատարել նաև նախադրությունները: Արդյախի դեր ունեն քան, ճետե նախադրությունները, որոնցից վերջինը, ինչպես նշվել է,

ևս ազատ դործածություն ունի: Օրինակներ՝ ևս ցան զեա (—ավելի ու ավելի, միշտ), դամ ցան զգամ, հազ ցան զհազ, օր ցան զօր (—օրերօր, օրաօր), բայժ հեռէ (—ալուսեան), բայժ հեռէ (—ալուսեան): Ինչպես սուսնում ենք, նկչայ կազմությունների մեջ կա բառարան ամբողջականություն, նախադրություններից որոշմամբ են իրենց խոսքի մասալին նշանակությունը, բայց այդ նշանակությունը մտրվել է մյուս բաների արտահայտած խնայակն, և այդ պատճառով էլ քննված բառակազմությունները արժեքափոքում են խոսքի մասալին մեկ ընդհանուր արժեքով, դիտվում են որպես մակրայներ:

ՆԱԽԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՆ ԿԱԶՄՎԱՆՈՎ, ԿԱԶՄՎԱՆ ԱՅՆ ՄԱԿՐԱՅՆԵՐ

§ 382. Մակրայներ են համարվում նաև այնպիսի բառակազմությունները, որոնք մեկից ավելի առարկեր կամ նույն խոսքի մասերի հարադրություններ են և ամբողջական խնայած մակրայի նշանակություն ունեն: Նկատելի է, որ այդպիսի բառակազմությունների մեջ զանազան խոսքի մասերին (այլ թվում է մակրայներին) հարադրվում են որոշ մակրայներ ու անորոշ գերտեսակներ ու սպասարկա բաներ՝ անզամ, արեք, արենն, իմն, մի՛, օրինակ՝ այս անզամ, քաղամ անզամ, բիւր անզամ, երիջս անզամ, երկիցս անզամ, այլ արենն, այլ արեք, հազիւ արենն || հազիւ արեք || հազիւ իմն (—հազիվ, զմիպարթվամբ), սակաւ մի || սակաւիկ մի, վայր մի || վայրիկ մի և այլն:

ԵՂՎԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱՍՏԻՆՆԵՐ

§ 383. Գրարարում կան բուսեր, որոնք որպես խոտ չի մտա որոշ շափով մտա են մակրայնիերն, սակալն չեն նույնանամ գերչիններին հետ: Մակրայնիերը, անշուշտ, պետք է սարքերից ազդելու բուսերը, որոնք եղանակավորում են նախադասութիւնը կամ նախադասութիւն անդամները՝ նրանց հարգելով հաստատական, միտական, հարցական, երկրայական բնույթ, այն ուժգնացնում, երանդավորում են գրանարձող ցերեկանական խմտար: Գրանք մակրայնիերը սարքերովում են նրանով, որ վերաբերութիւն ափելի լայն շրջանակներ անեն և հարում են նախադասութիւն զանազան անդամներին, ինչպես նաև կարող են եղանակավորել կամ երանդավորել ամբողջական նախադասութիւններ: Ըստ այդ խմտաների էլ եղանակավորող բուսերը լինում են՝

- ա) Հաստատական՝ այն, որպարե, վերախի, հաստատեա, ապաքէն, (=խարիկ, ստույգ, կակայես) և այլն:
- բ) Երկրայական՝ թերեւ, գրեթէ: Այս խմտաւով գործածում են նաև զոյ և զոգ բայերի ստանձին ձևերը՝ գայե՛, զոգցես. (=ասես թե, կարծես թե):
- գ) Հարցական՝ րո՞ղէ՞ր (=ինչո՞ւ), զի՞ (=ինչո՞ւ), մի՞թէ, ոչ ապաքէն (=չէ՞ որ), զի՞նք (=ինչպէս, ինչո՞ւ) և այլն:
- դ) Ժխական՝ ոչ, մի՞ (արդե՞րկան), ամենե՛նք, բնաւ, քաւ: Ե) Ցուցական՝ ա՛հա, ա՛հաասիկ || աւասիկ, ա՛հաաղիկ || աւաղիկ, ա՛հաանիկ || աւանիկ:

Եղանակավորող կամ երանդավորող բուսերի մեջ մտնում են նաև խիկ, ևնք վերջա՛հար բուսերը:

Մրանք, ի՛հարկե, նախադասութիւնը ամբողջովին գերզբած չեն երանդավորում, այլ հարադրվելով զանազան բուսերի՝ աժողը-

նացնում են խմտար: Օրինակներ. «...նոցին խիկ խրացանչիւր վո՛րսիսմամբք լալտ առնեն...» (Եղնիկ, 1, Բ, էջ 13)՝ չենց նրանք՝ լալտացանչլարն իրենց վո՛րսիսութիւններով հալտնի են գարծնում: «...Ի հանգէպ երեսացն ևեթ արշախն...» (Եղնիկ, 1, Գ, էջ 14)՝ Միայն զիպի երեսները զարձրած կողմն են արշալում: «...Եթէ անձին ևեթ խորիցէ գգորութիւնն... Եթէ ինքնան ևեթ պահիցէ գգիտութիւնն» (Եղնիկ, 1, Ա, էջ 7)՝ Եթէ միայն իրեն պահեր գորութիւնը... Եթէ միայն իրեն պահեր զիտութիւնը:

Նախալի նշանակութեամբ հանցես են զալիս նաև անձնական զերանանների 1-ին և 2-րդ զեմքերից առաջացած՝ ինձէն, մեզէն կամ մեզոյն, քեզէն կամ քեզոյն, ձեզէն կամ ձեզոյն ձևերը՝ ոչ անխախ, այլ վերջա՛հար կիրառութեամբ. ալպես էլ ինքն անձնական դերանունից կազմված ինքնին բառը (տես § 122—125):

7) Փոփոխում է զրիկ բառի նշանակմանից՝ գրեւ թէ:

ՇԱՂԿԱՊ

§ 384. Շաղկապները գրաբարում ընդունական նախնային արժեքավորում են, ինչպես և աշխարհաբարում. այսինքն ախպիտի բառեր են, որոնք միմյանց շաղկապում են նախադասություններ և նախադասության անդամներ:

Շաղկապները բնականորք գծերով բաժանվում են երկու խմբի՝ համադասական և ասորայասական:

ա) Համադասական շաղկապներ, որոնք շաղկապում են համարյա նախադասությունները և նախադասության համազոր անդամները՝ և (—և, նաև, էլ), և... և (—ևս, էլ), այլ (—այլ, իսկ, այլ), այլ և (—այլև), այլ ևս (—այլև), բայց, սակայն (որոնք երբևէ հանդես են գալիս համանիշների զուգարկությունը՝ այլ սակայն, բայց սակայն), երև... երև (—թե... թե), քե... քե, երբ (—քե՛ առանց կրկնության, հարցական նախադասությունների մեջ որտեղ միաժամանակ կա նաև միասում, օրինակ՝ Տաղանք, էթէ որ սացուք՝ ասնք, թե չասնք), կամ, կա՛մ...կա՛մ, կամ քե... կամ քե (—կա՛մ... կա՛մ, կամ թե), ոչ երբ, ոչ քե... այլ (—ոչ թե... այլ), մանաւանդ, ցա (—մանավանդ, մանավանդ թե), մանաւանդ քե ॥ ցա քե (—նամանավանդ) և այլն:

բ) Ասորայասական շաղկապներ, որոնք շաղկապում են գլխավոր և երկրորդական նախադասությունները՝ զի (—որ, թե, այնպես որ, որպեսզի, որովհետև), քանզի (—որովհետև), վասն զի (—որովհետև, որպեսզի), որովհետև, որպես զի (—որպեսզի, որ, այնպես որ), փոխանակ զի (—չորս համար, որ), իբր զի ॥ իբրու զի, իբր քե (—որ, այնպես որ, այնքան որ), մանաւանդ զի (—մանավանդ որ), քան, քան երբ ॥ քան քե (—քան թե), երբ (—թե, որ, էթէ), քե (—էթէ, որ, թե որ), երբ... ապա, ապա ուրեմն, ապա երբ ॥ ապա քե (—ուրեմն, իսկ էթէ), երբ ոչ (—էթէ ոչ, բայց էթէ), մինչ քի մինչև ॥ մինչդեռ (—մինչ, մինչդեռ, երբ, քանի գեռ, երբ զեռ, մինչև որ), մինչ զի (—այնպես որ, այնքան որ, մինչև որ), իբրև ॥ յորժամ (—երբ, երբ որ), ուստի, ապա քե ոչ, բայ քե, այսինքն, այս ինքն և ॥ այս և (—այսինքն), իկպա ॥ իկպեա և ॥ քե և և այլն:

ՉԱՆՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ

§ 385. Ինչպես ամեն մի լեզու, այնպես էլ գրաբարն ունի ձախարհություններ, որոնք արտահայտում են զգացական գանալան գերաբերություններ՝ զարմանք, հիացում, ափսոսանք, վախ, սրտխափոտ, վերջ և այլն:

Գրաբարում ամենից շատ գործածված ձախարհություններից են՝ աղե՛ (—հազա՛, զե՛), ա՛, աւա՛ղ (—ափոտ՛ս, մա՛հ), բարե՛ (զարժանք է արտահայտում),՞ եղա՛ւկ (—մա՛խ, մա՛ւ, ափսո՛ս, ա՛խ), երանի՛, իցի՛ւ (—երանե՛), ցա՛պ, ո՛, ո՛վ, ո՛ն, վա՛ն, վա՛յ, վա՛շ, մ՛ն (—հասցա՛), օ՛շ (—երանե՛):

Արանցից մի քանիսի հետ համարի գործածվում է քե շաղկապը, ինչպես՝ երանի՛ քե, իցի՛ւ՝ քե, օ՛շ քե:

Ձախարհությունների խնամով երբևէ գործածվում են նաև այլ խոսքի մասեր, հատկապես բայեր, հրամայական ձևով, ինչպես՝ ա՛ս, լե՛ր, թո՛ղ, որոնք, սակայն, վերջնականապես չեն ձևավորվել որպես ձախարհական, ուստի և չեն գեղովում որպես աղկալիսին: Դրանք չարասեռակ միջին զիբք են գրավում (բառագրություններ) ձախարհությունների և կղանալարուրդ բառերի միջև:

ԳՐԱԲԱՐԻ ԾԱՂԿԱՔԱՂ

Ա. ՀԱՅՂԱՄՆԵՐ ՀԱՅ ԺԱՂԱՎՐԳԱԿԱՆ ՀԻՆ
ԲԱՆՍԱՆՑՈՒՅՈՒԹՅԱՆՆԵՐ

1.

Երկնէր¹ երկին, երկնէր երկիր.
Երկնէր և ծովն ծիրանի.
Երկն ի ծովուն անէր² և զկարմրիկն³ եղեգնիկ.
Ընդ եղեգան փող ծախ ելանէր⁴,
Ընդ եղեգան փող բոց ելանէր.
Եւ ի բոցոյն վազէր խարտեաչ պատանեկիկ⁵ -
նա հար ներ տնէր⁶,
(Ապա թէ)⁷ բոց տնէր⁸ մօրուս⁹,
Եւ աշխուքն⁹ էին արեգակունք:
(Յոր., 1, Ա, ԱԲ)

2.

Հաստած¹⁰ գնացել Վարդգէս մանուկն¹¹
Ի Տունաց զաւառէն, զՔասաղ գետով¹²,
Եկեալ նստեալ¹³ զՇրէշ բլրով¹²,
ԶԱրտիմէջ քաղաքու¹, զՔասաղ գետով¹³,
Կոել կոփել զգուսնն¹⁴ Երուանդալ արքայի:
(Յոր., 11, ԿԵ)

3.

Քեզ ասեմ, այր¹⁵ քաջ Արտաշէս,
Որ բաղթեղեր¹⁶ թաշ սողին Արանաց,

Ե՛կ՝ հաւանեանց բանից՝¹⁸

Աչազեզոյ դասերս՝ Արանաց՝

Տա՛ր՝ զպատանիք՝²¹,

Զի վասն միոյ քինու ոչ է օրէն՝²² դիցազանց՝

Զալլոց՝²³ դիցազանց զարմից՝⁴

Բառնալ զինդանութիւն՝²⁵,

Կամ ծառայեցուցանելով

Ի սարկաց կարգի պահել՝⁶,

Եւ թշնամութիւն լախանական

Ի մէջ երկոցանց՝²⁷ ազգաց քաշաց հաստատել:

(Նոր., 11, Ծ)

չ

4.

Եւ տատի՛ ւասէ քաշն՝²⁶ Արտաշէս

Հազարս ի հազարաց և բիրս ի բիրոց

Ընդ քաշազուլ կոյս օրիորդին՝²⁹ Արանաց:

(Նոր., 11, Ծ)

5.

Հեծաւ՝³⁰ արի արքայն՝³¹ Արտաշէս ի սեռան

զեղեցիկ.

Եւ հանեալ զտէջող շիրափոկ պարանն՝³,

Եւ անցեալ օրդէս զարծուի՝³² սրաթե ընդ պեան.

Եւ ձգեալ զտէջող շիրափոկ պարանն՝⁴

Ընկէց՝⁵ ի մէջք՝³⁵ օրիորդին՝⁶ Արանաց.

Եւ շատ՝³⁷ ցանկոց զմէջք՝³⁸ փափոկ օրիորդին՝³⁹,

Արաց հաստցանելով ի բռնակն իւր:

(Նոր., 11, Ծ)

6.

6.

Տեղ՝⁴⁰ ասի տեղալր՝⁴¹ ի փեսայութեանն՝⁴²

Արտաշէսի,

Տեղալր մարդարիտ ի հարանութեանն՝⁴³

Սաթիկեկանն:

(Նոր., 11, Ծ)

7.

Վիշապազանք զողացան զմանունն Արտաւազ,

Եւ զն փոխանակ եղին:

(Նոր., 11, ԿԱ)

8.

Ճաշ զործեալ Արգաւանայ՝⁴⁴ ի պատիւ Արտաշէսի,
Եւ խարդաւանակ լեալ՝⁴⁵ նմին ի տանարին

Վիշապաց:

(Նոր., 11, Լ, ԼԱ)

9.

Արտաւազայ՝⁴⁶ ոչ զտեալ, քաշի որդւոյն

Արտաշէսի՝⁴⁵,

Տեղեկի՛ն՝ սպարանից՝ ի հիմնանայն՝⁴⁶

Արտաշատու,

Նա՛ն անց զնաց և շինեաց

Ի մէջ Մարաց զՄարակիրս:

(Նոր., 11, Լ, ԼԱ)

10.

Տեհչալ Սաթիկի տիկին տննչանս՝⁴⁸

Ջարահաւոր խաւարս և զտից խաւարի

Ի բարձիցն Արգաւանայ՝⁴⁹:

(Նոր., 11, Լ, ԼԱ)

11.

Մինչ՝⁵⁰ զու զնացեր,

Եւ զերկիրս՝⁵¹ տմենայն ընդ ընդ տարար,

Եւ աւերակացս՝⁵² ձւթ թաղաւորեմ:

(Նոր., 11, ԿԱ)

12.

Եթէ՛ զու լորս՝⁵³ հեծցիս լիզաան ի վեր ի Մասիս.

Զքեզ կալցին քաշք՝⁵⁴,

Տարցին լիզաան ի վեր ի Մասիս.

Անց կալցես, և զլոյս մի տեսցես:

(Նոր., 11, ԿԱ)

13. ✓

Ո՛ւ տալր՝⁵⁵ ինձ զծու ծխանի

Եւ զառաւտան Նուասարգի,

Զվազկն եղանց և զվարդին եղչերուաց.

Մեք փող հարուստք և թմրկի հարկանեաք⁶⁶.
Որպէս օրէն էր⁶⁷ թագաւորաց:
(Մաղ., 1^Ի)

14.

Թէ քո Շարայի որկորն է,
Մեր Շիրակայ ամբարքն շեն⁶⁸:
(Պոր., 1, ԺԲ)

15.

Աւուներ Շամիրամայ ի ծով:
(Պոր., 1, ԺԷ)

16.

Իբրև դէզն Տրդատ, որ սիդալովն
Աւերեաց զթումբս զեացց և ցամաքեցոյց.
Իսկ ի սիդալն իւրում զլորձանս⁶⁹ ծովաց:
(Ագաթ., § 123)

17.

Կերան դադանք զմարմինս զիտկանցն և
զիրացան.

Կուղ կերեալ տեսաւ որպէս զարջ.
Եւ աղաէս նպարս կղև⁶⁰ քան զասեծ.
Փայլ, քանզի շտաակեր էր, պայլթեաց.
Եւ արջ, քանզի զոր սառէն⁶¹.
Զմնայ առ ինքն, ի սովոյ մեռաւ.
Անցնողք, քանզի ազանք էին, նստան
Եւ ալլ⁶²: ոչ կարացին զերանայ.
Մկանք, քանզի շտա կրեցին ի մակրն,
Ոտքն մաշեցան⁶³:

(Թովհ. Մամ., էջ 43)

Բ. ԿՈՐԻԻՆ (Ծ-րգ զար)

ՎԱՐՔ ՄԱՇՏՈՅԻ

(Հատվածներ)

Անն, զոր ի նախկարգ բանիս¹ նշանակեմք, վասն որոյ
փոյթ արարեալ մեր² պատեկոյ, էր Մաշտոց անուն, ի Տարօնա
կան գաւառէն, ի Հացեկաց զեղջէ, որչի տուն կրանկելոյ Վարդա
կոչեցելոյ: Ի մանկութեան տիսն վարժեալ³ հելլենական զգրու
թեամբն, եկեալ հասեալ⁴ ի գուռն⁵ Արշակունեաց թագաւորս
Հայոց Մեծաց, կացեալ⁶ շարքունական զիւսնին, լինել սպասաւոր
արքայատուր հրամանացն առ հազարապետութեամբն⁷ աշխարհի
Հայոց՝ Առաւանալ ուրմն: Տեղեկացեալ և հմուտ եղեալ աշխար
հական կարգաց, ցանկալի եղեալ զինտորական արուեստին իւրո
զօրականացն: Եւ անդէն ուշ եղեալ վտ.թով ընթերցումաց առ
ստածեղէն զրոց, որով առ մամայն լուսաւորեալ և թեամալ
միջամտիս եզեալ⁸ լատուածատուր հրամանացն հանգամանս,
տե՛նայն պատրաստութեամբ զանձն զարդարեալ, հարկանէր զիշ
խանացն սպասաւորութիւնսն:

... Առեալ արեւհետե կրանկելոյն զհաւատացեալս իւր, զի
մեալ իջանէր լանկարգ և լանգարման տեղիս Գողթանն: Ալլ և ըն
տառջ կրանէր նմա իշխանն Գողթան, այլ երկիւզած և աստուած
մատեր, որում⁹ անուն էր Շարիթ, և ասպնշտական հիւրամեծա
զտեալ¹⁰ արեւագաւտութեամբ սպասաւորէր ըստ աշակերտաց հա
ւատոցն Քրիստոսի: Իսկ կրանկելոյն¹¹ վարդապալի զաւետարանա
կան արուեստն ի մէջ առեալ, ձեռն արկանէր զգաւատովն հանդեր
միտաթա ստատարութեամբ իշխանին. զերեալ զամենեսեան ի հայրե
նեաց աւանդելոց, և ի ստամանակիան զիւսպաշտ սպասաւորու
թեանէն¹² ի հանգանդութիւն Քրիստոսի մատուցանէր:

... Եւ իբրև աւարս բազմաւ անգլեն ի նմին զեկեղերս, յարուցեալ անուհեան հասանէր առ սուրբ կաթուղիկոսն Հայոց Մեծայ, որոյ անունն ճանաչէր Սահակ, զոր պատրաստական զամենէր նմին փութոյ հաւանեալ...:

Ապա եկանէր նոցա պարզեական լամենարարին աստուծոյ ժողովն զաշխարհանոց խորհարդն երանելի միաբանելոցն, և ի զիս նշանադրաց Հայաստան ազգին հասանել:

Բազում հարցափորձի և քննութեան զանմիևն⁹ պարտազեցուցեալ և բազում աշխատութեանց համբերեալ, ազգ անմէին ապա և զկանխադրն խնդրելին իւրեանց թագաւորին Հայոց, որոյ անուն կոչէր Վասնշապուհ:

Յաջեամ պատմէր նոցա արքայն վասն անն որամե շատրուոյ եպիսկոպոսի ազնուականի՝ Դանիէլ անուն¹⁰ կոչեցելոյ, ոչ ուր¹¹ լանկարձ ուրիմ գտեալ նշանադրոս արգիւրոտայ հարկե՛ն լեզուի և Եւ իբրև պատմեցաւ նոցա յարջալէ վասն գոտիոյն ի Դանիէլէ լամբարեցին զարքայ՝ փոյթ աննէ վասն պիտուցիցն ամբողջի Եւ նա առաքէր զամե Վարդին անուն¹⁰ հրովարտակոյք առ այր մի երէց, որոյ անուն Հարէլ կոչէին, որ էր մերձաւոր Դանիէլի աստուծոյ եպիսկոպոսի:

Իսկ Հարէլին¹¹ զարն լուեալ, փութեանակի հասանէր¹² առ Դանիէլն, և նախ ինքն անկերեանայ¹² ի Դանիէլէ նշանադրացն, և ապա առեալ ի նմանէ առաքէր¹³ առ արքայն լերիկին Հայոց ի հինգերորդի ամի թագաւորութեան նորս և նա հասաւքանէր¹²: Իսկ արքային հանգերձ միաբան սրբովքն Սահակու և Մաշտոցի: Ընկալեալ զնշանադիրսն ի Հարէլէն, ուրախ լինելին¹²:

Ապա առեալ երանելի հոգաբարձուացին¹¹ զանկարծազիտ խնդրելին, հայցելին¹² ևս յարքայն մանկանս մատաղս, որով զնշանագիրսն արժարձել մարթնացին: Եւ յորժամ բազում ք ի նոցանէ տեղեկանային, ապա հրաման տայր ամենայն ուրեք նովին կրթել: որով և յատինան իսկ վարդապետութեան զեկեղիմ¹² երանելին հասանէր, և իբրև¹³ ամս երկու կարգեալ զվարդապետութիւն իւր, և նովին նշանադրովք ամանէր:

Իսկ իբրև ի վերայ հասեալ¹⁴, թէ չեն քաւական նշանադրքն՝ սոջ ամկ զսիւրորայ զկապ հարկե՛ն լեզու, մանուսեղ զի և նշանադրքն իսկ¹⁵ լալոց զպրութեանց թագաւոր և յարտաշալք զկապեան, լեա ամբողջի զարձակ կրկին անդամ¹⁶ ի նոյն հոգազատային, և նմին իս խնդրելին ժամանակս ինչ:

Վասն որոյ առեալ երանելոյն Մաշտոցի զսա մի մանկոց հրամանաւ արքայի և միաբանութեամբ սրբոյն Սահակու, և հրամարեալք ի միեկանց համբարու սրբութեանն՝ իրապար զնայր¹⁷ ի հինգերորդ ամի Վասնշապուհ արքային Հայոց, և երթեալ հասանէր ի կոյմանս Արամի¹⁸ ի քաղաքս երկուս Ասորոց, որոց առաջինն Եզեթի¹⁹ կոչի, և երկրորդին Ամիգ²⁰ անուն: Ընդզմ լինէր սուրբ եպիսկոպոսացն, որոց ասուչնոյն Բարդուս անուն և երկրորդին Ակակոս: Հանգերձ կղերականօքն և իշխանօքն քաղաքաց պատահեալ, և բազում մեծարանս ցուցեալ հասեցոցն¹⁸ ընդունէին հոգաբարձութեամբ...:

Իսկ աշակերտսն ք վարդապետին¹⁷ զտարեւալսն ընդ իւր լերկուս քամանեալ, զամանս լսարդի զպրութիւնն կարգէր ի քաղաքին Եզեթացոյց, և զամանս ի յունական զպրութիւնն՝ անախ ի Սամատանական²² քաղաքն Ղուամբէր:

Եւ նորս²¹ իւրովք հաստարօք զսովորականն ստաչի եղեալ զտօթն և զաքնութիւնս և զգաղապանս արաստաւոյց, զխասամբերութիւնս, զհոցս զաշխարհանեմս²¹, լիշելով զասացեալսն մարգարէին, և թէ՛ ճերմամ հեծեմեացես, յաջեամ կեցցես:

Եւ ասնպէս քազում աշխատութեան համբերեալ և զան իւրոյ ազգին բարեաց ինչ սեան զամանելու: Արամ պարզէր իսկ²⁵ փե՛նակ լամենաշխարհողն աստուծոյ: հարախան շախան ծնեալ ծնունդս նորոց և սքանչելի՝ սուրբ աշոն իւրով, նշանագիրս հարկե՛ն լեզուին: Եւ անչ զարկաղակն նշանակեալ, անուանեալ և կարգեալ, յորինէր սիողորայիք կապօք:

Եւ ապա հրամարեալ լեպիսկոպոսն սրբոյ, հանգերձ օչնականօք իւրովք իշանէր ի քաղաքն Սամատանացոց, յորամ մեծապատիւ իսկ²⁵ լեպիսկոպոսն և լեկեղեցուս մեծարեալ լինէր¹⁵:

Եւ անգլեն ի նմին քաղաքի զիրէ²⁶ ամե հելլենական զպրութեան Հուսիմասս անուն գտեալ, որով զամենայն քնտրութիւնս նշանադրացն զներբողքն և զլանազոցն, զկարն և զերկայնց պատանմին և զկրե՛նուորս, միտնգամայն յորինեալ և լանկացեալ: ի թարգմանութիւն զանային հանգերձ արամբք երկուք, աշակերտօքն իւրովք, որոց առաջնոյն Յովհան անուն կոչէին, լեկեղեցոց զաւանէ²⁷, և երկրորդին Յովսէփ անուն՝ ի Պաղանեական ասե՛ն²⁸: Եւ եկեալ սկեղքն թագմանելով զգրիս նախ Ախալցն Սողոմոնի: որ ի սկզբանն իսկ ծանոթս իմաստութեանն ընծարեցուցանէ լի՛նել, սակեով և թէ՛ ճանաչել զիմաստութիւն և զլսրատ, իմանալ

գրածն հանճարոյ՝⁵⁰ Որ և գրեցաւ ձեռամբն արժորիկ գրչի, հան-
գերձ ուսուցանելով զմտնկունս գրիչս նմին գպրութեանս:

Ապա լիտ արժորիկ ստնոյր⁵¹ թողթս չեպխտպատէ քաղաքին
և հրածարեալ⁵² ի նոցանէ հանգերձ ամենայն իւրովքն⁵³, բերէր⁵⁴
առ եպիսկոպոսն Ասորոց: Որ լորոց նախնկայն եղև⁵⁵, առաջի
տրիեալ նոցա գնշանապիրս աստուածատուրս. վասն որոյ բազմ
խոփ⁵⁶ զօվսթիւնք չեպխտպատաց որրոց և լամենայն եկեղեցեաց
բարձրանային ի փասս աստուծոյ, և ի միթխարութիւն աշակեր-
տելոցն ոչ սակաւք⁵⁷: Յորոց հրածարեալս արձուհեռ և առեալ
թողթս աւետապիրս, հանգերձ շնորհատուր պարոպոքն և ամենայն
իւրայիւքն⁵⁸, ի շնորհացն աստուծոյ ճանապարհորդ լինէր⁵⁹. զօթի-
ւանօք անցեալ⁶⁰ աշողտթեամբ և հողելից ուրխտութեամբ եկեալ
հասանէր ի Հաջոստան աշխարհն⁶¹, ի կողմանս Ալլարատեան
գաւառին, առ ստճմանօք Նոր Քաղաքին⁶², ի վնցերորդ ամի
Ղաւմաշարնոյ արքային Հալոց Մեծաց:

... Եւ արդ եկեալ լիշիլին⁶³ մերձ ի թագաւորական քաղաքն,
այց լինէր թագաւորին և սրբոյ եպիսկոպոսին: Որոց⁶⁴ առեալ զա-
մենայն նախարարացունց աւագանւոյն ամբսիս, ի քաղաքէն
եկեալ պատահէին⁶⁵ երանելոյն զափամբ Ռահ⁶⁶ զեասն: Եւ զցան-
կայի ողջոյն միմեանց տուեալ, ուստի և բարբառօք ցնծութեան
և երջօք հոգեւորօք և բարձրադոյն օրհնութեամբ ի քաղաքն զառ-
նային, և զուտուր տօնական ուրախութեամբ անցուցանէին:

Յախճամ վազվազակի հրաման տուեալ ի թագաւորէն՝ սիկզքն
առնելով⁶⁷ դստաւազուձ կողմանն Մարաց⁶⁸, որք ոչ միան վասն
զիսական ստանալակիբ բարոցն ճիւղալութեան⁶⁹, ալլ և վասն
խեցրկեպոսն և խաշորազոյն չեպլին⁷⁰ զժաւարամատոյցք էին: Աս
ի շարդարել⁷¹ և զՆոցա հարուստ ամացն ծնունդս ասեալ՝ պարզա-
խօսս, հոնաւորքանս, կրթեալս, աստուածատուր իմաստութեանն
ծանօթս կապուցանէին: Եւ արեպէս միջամուխ եղեալ հանգամանօք
օրինապատշաճացն, մինչև բնուտ արուստոյ իւրեանց բնականա-
թեանն զերծանել⁷², (Էջ 36—54):

Դ. Փ Յ Ի Ս Տ Յ Ս Բ Ի Ի Զ Ս Կ Դ (5-րդ գլոխ)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ

(Հատվածներ)

1.

Յաղագս անօրեկոբեան իրագաւորին Արշակայ, քէ ո՛րպէս ետպն
գողթի եղբոր իւրոյ, որում անուն Գնիլ, ի քսաւրքնէ չարութեանն¹
Տիրիբայ-կամ ո՛րպէս զմեւս ևս եղբորորդին Տիրիբ. կամ ո՛րպէս
գլինն Գնեկայ արար իւր կին. կամ ո՛րպէս եւս իւր կին
ի Յունաց գնդիմպին, կամ ո՛րպէս երեցն Մըշիւնիցն²
մամուան զեղովն գնա ընդ օրեմնս սպանեմէր՝
[տղմերով Փառանձնոյն:]

Հարնու ժամանակաւ էր զուտուր մի զեկեղեցիկ Անզովկա՛ր
տրոնն, մի ի նախարարացն նահապետին Սիւնեաց, որում անուն
Փառանձնէ կաշէր. զորմէ՛ կարի անուանեալ էր զեկեղեցիկ թեմոսք
և քարկեշտութեամբ: Ապա Գնիլ պատանեակով՝ եղբորորդին արքային
էտս զեւս ի կնտթիւն³ իւր: Եւ համարս զեկեղեցիկ թեմոսք արքայանն
ընդ վայրսն տարածեցաւ, և համարս զեղովն նորա շահախեալ⁴
բազմանոյր և հնչէր: Ապա առ համարս ցանկութեան անուանն⁵
արժեալ լինէր մին ևս հօրեղբորորդին Գնիլոյ, որում անուն Տիրիթ
կոչէր: Վասն որոյ անկանէր ի զաղապողօսն, մինչ զի զնան իւր
տեսաննոյ կարացէ: Եւ յորժամ կարացն տեսեանն՝ որում ցան-
կալք, արնուհեռ հնարս խնցրէր սան կնոջն կորստեանն և զիտ
զկին նորա նմա հնար լիցի յափշտակել:

Ապա Տիրիթին ի հնարս նեմոյթեանն մտանէր, և բազմ
գաթէր իւր օգնակոսն և ստատար⁶, որով՝ զիւր չարախօսու-

Քիչն քառայ վարել կարացել: Եւ ջրիս ստոթեան զԳնելոյն¹⁵ ննդաթեանք առ թագաւորն Արշակ մատուցանէր՝ թէ յԳնել թագաւորն կամի, և զքեզ սպանաննէ, և ամենայն մեծածեք և նախարարք և ազաւք սիրեն զԳնել: և ամենայն աշխարհիս նախարարք կամին զանթաթիւն նորա յ վերայ իւրեանց ստուել ջանս զքոյ Արշ, ասեն, զիտեա և անս, արցալ, զինչ զարծեսցես. որպէս և կամիս, զիտոյ մարթնացնս ասրելս: Եւ ալտղիս բանիւք զբողէին զթագաւորն Արշակ, մինչև հաստատէին ի միտս թագաւորն զիւրեանց ասացեալսն:

Ապա ինացեալ թագաւորն ընդ պատանեկին Գնելոյ, և¹⁶ բազում անգամ հարձական ասնէր զնա: և նիթեալ լինէր նենդաթիւն բազում ժամանակս: Ապա զնաւասարդաց ժամանակցն ասնէր խորհուրդ թագաւորն Արշակ, կոչել առ իննն պատանեակն Գնել և սպանաննէ: Ապա ասարք¹⁵ զվարդան զհիլարսլ արքայեակն զնահապետ աղղին Մամիկոնեան առմմն, զի մէ՛շաւ երգժամար և ննդաթեանք կոչել կարացել, զի մի խորհուրդն լալտնացի, զոպէ վախիցէ և ալրիցի. այլ զի պատրաստք և հրազարտանք ամիցէ մինչև ի սեղին մահուն: Եւ էր բանակ թագաւորն ի նահապետանի ի րուն բանակի անգն¹⁶ Արշականացն ի ներքոյ Սիւսեացն և ի վերայ ասպարիսացն: Եւ ասացեալ զվարդան¹⁷, զանձ նահապետն լարջալն Արշակոյ, եկն եկիտ պատանեակն Գնել ի մտաւոր անդուշն, և յա ինն զի զիդն Աստիւտոյ¹⁸ անտանեալ Մեծա ուխտիս և բազում պատրաստք պատանեակն Գնել հանդերձ իւրոյ կնտն և զբամն¹⁹ հասակեցուցանէր երթալ հասանել ի բանակն արքունի, իբրև այն թէ ի մեծարանս ինչ զնա կոչիցէ թագաւորն, բազում խնջանք տարիկ հասուցանէր՝ եթէ թագաւորն Արշակ ոչ կամեցեալ զտոն նաւասարդաց ստանց քո անցուցանել, զի հանեալ և քաղցրացեալ է ընդ քեզ, վասն զի ըստ բանից լարտեսացն ոչ ինչ դատս ի քեզ շալտթիւն, և եհաս ինչն ի վերայ, զի զար այժմ ատէր զքեզ՝ որ ի նմանէն մեծ սիրով արժանի ես:

Ապա շունայ ամենայն կողմութեանքն իւրով Գնել, երթեալ հասանէր²⁰ ի բանակն արքունի զղիշերն ամենայն բազում գութով սուցնապա...:

Իսկ իբրև սաստան ծագեաց, հասանէր²⁰ վաշան Գնելոյ ի բանակն արքունի. և մինչ Գնելն արքունական բանակին լինէր միջամուխ, ազգ լինէր թագաւորն եկն նորա: Ապա ելանէր հրա-

ժան լարջանաստ²¹, արաւքս անել և տանել սպանաննէլ Եւ մինչ զիս զայր նա ընդ բանակեալն, և էր հեծեալ լերիվարնի իւրամ, իբրև մեծ իրի ի հրապարակն արքունի, և անց ի²² լարջանաստ²¹ հաստնէին բազում սպասաւորք վառեալք սուսերաւորք նիղապարք վաղարարք սահիւրարք անասարք և սպարակիրք հետանիր, որք մատուցեալք բուն հարեալք²³ ընկնեալն լերիվարէ անտի²⁴ զպատանեակն Գնել: և ձեռն լուտ կապէին զնա, և անեալ զնալին ի սեղի կատարելոյն: Եւ քանզի կին նորա եկեալ էր ընդ նմա մահուս²⁵, ի նմին ի նորին վաշտաւ էր ընդ ասն իւրամ:

... Իսկ զպատանեակն Գնել ասնոխն զնալին մտա ի Սիւսն արքունի և անղն կատարէին ի սարակ լերինն. որում անդոպն Լսին անտանեալ է, մտա լորժամս արգիւրցացն որսոյն էրիոցն, ընդզէ մարտատաննին արքերացն բազմոցացն արքունի, լանդիման բանակիակոչ ընին:

Ապա հրաման եղև լարջալն. յամենայն մարզիկն որ իցեն ի բանակին, մեծ և փոքր առ հասարակ, մի ոք իշխեսցէ չերթալ. այլ ամենայն ոք առ հասարակ երթիցեն զիցին աշխար կոմոց²⁶, և լացցին զԳնել մեծ սեպունս արշակունի զպանեալն: Իսկ ինքն թագաւորն զնացեալ ի լալիսն, նստեալ կայր զնորարդին իւր, զոր ինքն կոչանս Երթեալ նստէր մտա սա զին, լար ինքն, և ասլոյր հրաման՝ կոմ մեծ և աշխար զնել շարք զսպանելով²⁷ զիտարան: Իսկ կինն սպանելոյն Փառանձնիկ զհանդերձան պատանեակ, զզէտ արձակեալ, մերկաթիս ի մէջ աշխարանին կոմըր. Լայն արկանելով²⁸ նէլը, յոյրս արասաւաց²⁹ յաղիտորմ զոմի առ հասարակ զամենեանս լացուցանէր: Իսկ թագաւորն Արշակ ի լալիսն³⁰ ասանէր զկինն սպանելոյն, տոիէր և ակն զնէր՝ առնալ զնա իւր կնաթիւս:

է Իսկ այն որ զննդաթիւն քոթթիանց³¹ Նիւթեաց, և զաւտով ի վերայ իւրոյ հարազատին սպանութիւնս³² կատարեաց, զիս նորին կնոցն արտը դարն, զի մեծապէս սիրով հարեալ էր ի նմա: ՉՏԻրիթն ասեմ, որ լուտղազոյն հարեալ ի կնոցն լաթմիկ վասն որոյ զննդաթիւնս սպանութեանցն թագաւորուն զործեաց չլին շինել զիս ի նմին կոմն ստակացեալ էր. ՏԻրիթն սկսանէր մոյժ շանելոյ սոփանայն: Պատգամ լղէր առ կին մեկելոյն, ասէ՛ զի յՍԻ կարի զանձն քո աշխատ ասնիր ալղշափ, զի այլ բարի ես եմ քան զնա. ես սիրեցի զքեզ, վասն ալտարիկ մասնեցի զնա ի մահ, զի զքեզ ստից ինձ կնաթիւսն: Արդ մինչ զիս կոմ մոլա-

Քան զգիտական շարժին, զարայիս պատգամս տառեր Տիրիթն: Բողոք բառնայր՝ թէ Եւսարձք ամենեանն, զի մահ տան իմոյ վասն իմ կեղ. զի որ ինձ ակն եղ վասն իմ, գայրն իմ եւ սպասանել: Զհերն փեակր, Եղբ ընդ¹⁵ կոծելոյ:

Ապա իրրե մեծ իրքն ճամարակն յայտնեցան ի լսելիս ամենեցան և ի ձայնարկուքն ամենայն, եղև նա մայր որոցոն, և ձայնարկուքն ամենայն ի ձայն սորոցն սխան նուազել զիրան արփանացն Տիրիթայ, զանց զնկն, զբառթիւնն. զճնարս ճահա նիթել, զպատմեալն, ձայնիւքն մրմնորոցն ի վերայ սպանելոցն ի մէջ կոծոցն բարբառէին զեղզեղեալ խաղապատմեամբս: Ի նուանել իւրանց ձայնոցն, իրքն յայտնեալ նշակ նարեանէր: Զոր իրքև լուսա թաղաւորն Արշակ, և հաս ի վերայ իրացն, զարմատեալ լինէր արմանալը ընդարմանալը¹⁶, սարչացեալ ի Իրո շնայոյ զիրոն: Ապա խօսել սխանէր թաղաւոր, մտաք զմարի նարեալ մեծուս զըջմամբ ընդ իրան՝ զոր զործեաց, աւէ. Եկան զի ի փոսն Գնելոյ զանարժան սիրով նարա Տիրիթն, առ այժմ զչարիտն նիւթեաց զբառթիւն, զմահան զտառթիւն զոր և տարապարտ և զմեղ եւ արդար արեանն շաղտիակց վասն իւրոյ պղծութեանն. զեղբայրն իւր եւ կրտսանել, և զանճարքին շարիտն և զանէծս որ ոչ անցանեն՝ եւ մեղ ժառանգելն:

Ապա իրրե հասանէր թաղաւոր լիրացն հաստատութեան ի վերայ, և Եզրաէր զիրան, խիլիւս անսայր բանին առ ժամանակ մի: Իսկ իրրե զմեռեալն ժածկեցին անգլին ի տեղուքն՝ լորամ սպանաւ¹⁷, և աւարք նարաւս անցին ի վերայ իրացն զարծիւց. պատգամ զէր Տիրիթն առ թաղաւորն: Եկան լիցի, աւէ, քեզ արքայի¹⁸, զի հասան ատցան՝ զՓառանձմն կին Գնելոյ թող առից ինձ կնոթեանն: Զոր իրրե լուսալ արքային, աւէ. Եկող հաստատ զիտակ զոր լուսն¹⁹ թէ ստաղ Է, վասն կնոջ իւրոյ եղև մահն Գնելոյ: Եւ անգլն արքայն մահ խորէր, սպանանել զՏիրիթն եւ փոխանակ ընդ²⁰ մահան Գնելոյ: Զոր իրրե լուսա Տիրիթ, զանի նարեալ լորքայն՝ զիշերի փոխտական լինէր: Ապա սոց լինէր թաղաւորին Արշակոյ փոխտատն Տիրիթայ, սայր հրաման թաղաւորն Արշակ սպատապանց բանակն զհեա լինել Տիրիթայն. զի իրրե հացնն նմա, անգլն ի տեղուքն սպանելու: Բաղոմք և քաջք զհեա լինել փոխտեղոցն Տիրիթայ. ապա երթեալ հասանէին ի գաւառին Բասնոյ ի մէջ մարեացն. ի տեղուքն լորամ հասանէին, անգլն զՏիրիթն սպանանէին²¹:

Կ Եւ լուս սայտրիկ էառ իւր Արշակ զկինն սպանելոցն զՓառանձմն: Եւ որչափ սիրէր արքայն Արշակ զկինն, նոյնչափ տեսաց կինն զարքայն Արշակ. տակով՝ թէ ԵՔաւ Է մարմնով, և թուխ Է գանով: Ապա իրրե կինն ի նա ոչ լանգոց զմիտս իւր, տաքեաց արքայն Արշակ լերկիրն Յունաց, և խնդրեաց էւծ անոխ կինն ի կարեարկան արձմէն ազգաւ²², զի անմն էր նորա Աղոմպին Ե. ուժգին սիրով սիրեաց զնա, և նախանակս արիանէր նովա տաքին կնոջն. և կինն Փառանձմն սրացաւ ընդ Աղոմպին, և խնդրէր սպանանել զնա: Բայց մնա սպա Փառանձմն թաղաւորին տար մի, և կոչեցին զանան նորա Պապ, և սնուցին զնա, և ի չափ հասուցին: Եւ իրրե ջրթափեաց և եղև հոսկիւս, ետուն զնա պատանդ ի դուն կարեան լերկիրն Յունաց:

Իսկ փառանձմնն ի մեծ նախանձա և սխաթեամբ զնայր ընդ Աղոմպին, և խնդրէր սպանանել զնա զեղովք: Իրրե ոչինչ հնարս մեքենայից²³ շկարէր գտանել, վասն զի անձինն իւրամ կարի զտաք կայր, մանուսանդ ի կերակրոց և լրմպելեաց, բայց զիւրոց նաժըշտացն կերակրս արարեալ և կամ զնոցին պարզեալ զգինի նաշակէր, և եթէ ոչ ինչ գտանէին հնարք զեղել զնա մահուան զեզօքն, սպա դրան երջ ոմն արքունի՝ որ էր ի ժամանակին լուսն²⁴, որամ անուն Մրջիւնիկ, լիբրամանեաց տեղեացն ի նաճանգէն Տարօն գաւառն, զնա ի յան արիանէր Փառանձմնն անօրէնն: Զանարժանս զանկատար զանշնչելի զշարտեցն մեղացն չժողացական ամենանցն կատարեաց զործոն զանարժանս զանտու զանլոր, այլ ինչն ընդ կենաց յեղև զրեղ և յարեալ երկրի ոչ զործեցան: Ընդ տէրաւական ընդ ստրբ ընդ աստատական մարմինն ընդ հացն օրիեաց խոտնէին զղեղն աստակոսն. երկնն Մրջիւնիկ անուն, սալով լիկեղեցւոյն Աղիւլիպոյ տիկնոցն ընձեռել զմահան զործ, սպանանէր: Ըստ չարեացն կատարելոց զՓառանձմնեալ ամենայն չարեաց լցեալ զկամս²⁵ կատարէր. և խնօրէնն Փառանձմն ատարեալն առեալ չերկրցն²⁶ զղեղն՝ սասի իսկ ինքն էր ի նաճանգէն Տարօն գաւառն, որամ անուն Գովկունց կոչին... (IV, ԺԵ)

Յողագոս⁴¹ քե՛ ո՛րպէս կամ զիա՛րդ կոչեցեալ եղև⁴² Արշակ արքայ
 Հայոց ի Շապուհոյ արքայէ Պարսից, կամ զիա՛րդ մեծարեցաւ ի
 նմանն մեծապէս. կամ զիա՛րդ Վասակ Մամիկոնեան ապարա-
 պանս Հայոց սոցանանէր զտարեկալ անպատասխին արքային
 Պարսից. կամ քե՛ զիա՛րդ Արշակ արքայ աւաւարմանն երդուեալ
 արքային Պարսից, ուխտեր նմա, կամ քե՛ զիա՛րդ ստեց յնոռոյ
 և փախեաւ. կամ քե՛ զիա՛րդ արք եւրամասուն գաստուռոյ պաշ-
 տեանայան կտարեր⁴³ արքայն Պարսից վասն նորա:

Յաճա՛մ ժամանակի կռչէր առ ինքն Շապուհ արքայն Պարսից
 զՔաղաւորն Հայոց զԱրշակ. և մեծարեցաւ⁴⁴ ի նմանն քաղաւ
 պատառոյ և մեծաւ փառոց, քաղաւ գահնմա սակոյ և արմաթոյ,
 ամենամ մեծաթեամբ թագաւորութեանն) ևս իրրն զկողմս արգէս
 զորդի⁴⁵ զրգեալ եղև ի նմանն, և երկրորդական գահն աւան սալը
 նմա (կարագաւասկան աշխարհի⁴⁶). և ի միասին ի միմա տախտի
 գահան ի ժամ արտաթեանն քաղվին, զԻսազոն զմիանշան
 դժամահանդերն զարդաւ⁴⁷: ևս զմիտրինայ զՔաղաւ օր ըստ օրէ
 ինքեան և նմա թագաւորն Պարսից զբոց պարարտաւոր. զօրջ⁴⁸
 երկուքին ի միասին որպէս զկողմս արարդաստ անբարեմ
 յգիտեցեալք էին ի միմա արտաթեանն, և բանպատում արա-
 խութեան արաւ լինին:

Ապա եղև զկոյ օր մի լաւարջ⁴⁹, եկն եմտա թագաւորն Հայոց
 Արշակ շրջի⁵⁰ գասպատանաւ⁵¹ միոյ զարքային⁵² Պարսից. իսկ
 սախտապեան արքային Պարսից նստել ի ներքս ի տան ապաս-
 տանին: Իրրն տեսանէր զՔաղաւորն, ոչ ինչ առ լուս կարեալ⁵³
 մեծարեաց զնա, և ոչ ինչ շուք գնէր նմա. այլ և անարգանս ևս
 գնէր թշնամանաց⁵⁴, սակոյ⁵⁵ ի⁵⁶ պարսկերէն լեզու՝ թէ Աճիծից
 Հայոց արքայ. և քի նիստ ի իրման խառոյ ի վիրայ⁵⁷: Զոր քան
 իրրն լսէր սպարապեան զորավորն Հայոց Մեծոց, որում Վասակն
 կռչէր⁵⁸, ի Մամիկոնեան տո՛մէն, մեծաւ բարկութեամբ և քաղաւ
 որում տոթեամբ⁵⁹ բարկանայր. ի վեր ստեալ դասակեր, զոր ընդ
 մէջն ունէր, նարեալ անդէն ի տեղուցն զսխտապեան արքային
 Պարսից զխաւսեր⁶⁰ ի ներքս լաւագաստանն սնայ: Զի ոչ կարաց
 լսել և ժոյժ ունել զխուր թագաւորին գանարգանս. զիս ժանն
 սուտաղի կցեալ⁶¹ լաւ հաշուեր քաղաւ անդամ, քան զանտան իւրոյ
 լսել զվասնթաթեանն թշնաման: Իրրն ի Պարսից աշխարհի էին,
 յայոց ի տեղի և ի նոցան նրապարակի աննրկելոյ և անվասկած

լանկարծօրէն զապախի զգործ⁶² կարաց զործել: Իսկ թագաւորն
 Պարսից յարմա զառ լսէր, բաղաւ շնորհ ունէր զորավորին Վա-
 սակոյ, ընդ քաղաւորութեանն զամոտեցեալ և ընդ քաղաւ աննր-
 կանգութեանն⁶³: ևս բաղաւ պարգեաց և պատուոյ արժանի տանէր,
 զքաղաթիւն և զսիրտարեթիւնն զովկալ: Վասն այնր⁶⁴ իրաց
 մեծաւ սիրոյ սիրէր զնա. և ըստ արժանի իւրում պատուէր զնա.
 մեծաթեր գամեանս աւարս հաշտութեան և խաղաղութեանն, որ
 ի մէջ նոցա էր:

Ապա մինչ զիս անդէն ևս էր արքայն Հայոց առ արքայն
 Պարսից, և մեծ սէր էր ի մէջ նոցա և մեծ խողազութիւն, երկըն-
 շնույ⁶⁵ երկեալ թագաւորն Պարսից Շապուհ, եթէ զուցէ ստեցէ
 սիրոյն նորա Արշակ արքայ Հայոց, և լիցի միարան ընդ կայսերն
 մահաց, և կամ կողազակ ինչ լիցի⁶⁶ ի նմանէ ևս ոչ հաւատալը
 նմա, թէ պահնցէ առ նա զմտեղմութիւն սիրոյն, և կացցէ լախ-
 սին միարանութեան ընդ նմա: Վասն այսորիկ կրգանն պահանջէր
 ի նմանն, մինչև կարի ստիպել լաւազապանաց զնա: Հրահանաց,
 աւէ, ևս նրդտիր ինչ լարեւ ջո, զի մի ստեցես ինձ: Իսկ իրրն
 կարի բաւազապեցաւ և ի նեղ անկուս և շտապեալ⁶⁷ առցանպեցաւ,
 ետան նրաման ամել զերիցանն եկեղեցուս Տիպսոնի քաղաք,
 որում սնուս գլխաւորն Մարի⁶⁸, և ընրին զաւետարանն տարր,
 և աայր կրգանն արքայն Պարսից Շապուհ արքային Հայոց Արշա-
 կոյ՝ կրցեալ⁶⁹ լաւատանեան աւետարանն, զի այլ մի՛ ևս ստեցէ
 նմա. այլ կացցէ լախտի նորա, և պահնցէ զքաշինս նորա: ևս
 վասն զի պատգամաւոր իրաց աշխարհէր տանուտէրն նմա
 պեան Մամիկոնեան տո՛մին երէց կրդայր Վասակոյ ապարապե-
 տին, որում սնուս Վարդան կռչէր, մեծապէս արքայ Շապուհ լսակն
 նստեալ սիրէր⁷⁰ զնա: Իսկ իւր կորարքն Վասակ զորավորն Հայոց
 նախանն իրէր ընդ երկեց կորարն իւրում ընդ Վարդանոյ: Կա-
 մեցաւ լաւազալ տանի⁷¹ ի մէջ Արշակոյ թագաւորին Հայոց և՞
 փախել. այլ⁷² սուէր Շապուհ. «Թէ ձեր⁷³ սրտի մտոց էր տանույ
 զերկուսն, զիմար կարէր ըստ հաւանութեան կրանել կրգանցն⁷⁴
 և կամ փախել: Եւլլ, աւէ, զիսեմ զի կախարդութեամբ խորեցէք
 զիս, և որ ունի զօրէնսն ձեր, զնա սիրեցէք. և նեղութեամբ նմա
 խորհրդակից կելույ, ինչն փախացէք: ևս կամ իք դուք զաւր-
 քիւն Արշակունեաց ի վերայ ձեր, և զնոյն ինչրէք:»

⁶⁹) Արտակ պատմութեանն ընդհատում է: Ինքնազգում է: որ ժամա-
 նակի ընթացում մեծաթից մի ամբողջ թերթ գործ է ընկել:

Եւ կրցնա Շապուհ արքայ լարեցակն և ի ջար և ի կրակ
եթէ ոչ միում մարդոյ, որ լայզմ օրէնս քրիստոնէութեան է, ոչ
տամ ապրել, և հրաման տայր զամենեկան տանել սպանանելի:
Եւ ասնէին⁷⁷ զզխտւորն նոցա զԹարի կրէց և զալլ կրիցանն
և զտարկատարանն, ասելի քան զնթնաստան այր, ի մի գոք
զամենեկան զնոսս փողոսէին: Եւ զաւետարանն սարճ յոր կը-
զուա թագաւորն Արշակ⁷⁸ կապէր պատէր կելաթի սարծօք, և
յւրով մատանեաւ կնքեալ, ի զանձն տան հրամաւէր, և տայր
հրաման պահել զգուշութեամբ:

(IV, ԺԶ)

3.

Յաղագս կոչելոյն կրիին անգամ Շապուհ արքայի զԱրշակ
արքայ Հայոց, և նորա երթալոյն և միանալոյն
կորնչելոյն նորա:

Ապա լեա ալտորիկ դարձեալ ասեցաւ⁷⁹ առ Արշակ արքայ
Հայոց Շապուհ արքայ Պարսից, և ասէ. «Ի՞նչ եթէ հաճեմք ես և
զու ընդ միմեանս, եկ տեսցուք զմիմեանս. և յալամ հե՛տ՛ իբրև
զճայր և զորդի լիցուք ընդ միմեանս: Ապա թէ⁸⁰ չտեսնանս⁸⁰
զու զիս, խնդրենս⁸⁰ պատերազմ ի մէջ իմ և ի մէջ քոս: Իսկ
Արշակ խնդրէր հուսատարիմ կըզումն ախտիս ի նմանն, զի լայսմ
հեռէ անկասկած երթիցէ առ նա: Եւ նա ես րեկե՛ ըստ օրինացն
հուսատարիմ կըզմանց թագաւորութեանն Պարսից՝ ազ՛ կնքել վա-
րաց յեղաբարդի մատանեալ⁸¹, և լցեաց: Զի թէ իցէ և զաջն կըզ-
ման ես զհետ ոչ կնիսցէ, ապա կազմ լիցի տալ ճախտոս պատե-
րազմի⁸² ի մէջ իւրեանց:

Իսկ զաջն ես չըստմ տեսին և լուսն ամենայն ժամդիկն
կրկին Հայոց, ստիպեցին քննարկեցին զիւրեանց թագաւորն
զԱրշակ և շտապեցին, զի լայրցէ զնասցէ կըթիցէ⁸³ յանգիտան
լիցի թագաւորին Պարսից Շապուհ: Յաջմ հեռէ, թէ կամաւ կամա՛,
և թէ ոչ կամաւ, յարեաւ թագաւորն Հայոց Արշակ, առ ընդ իւր
զգորտարան սպարապետն Հայոց զգալեակն իւր, խաղաց զնոց
չերկրէն Հայոց չերկրէն Պարսից առ Շապուհ արքայ Պարսից, շոյտ
յանգիտան կրի թագաւորին Պարսից Շապուհ: Իբրև տեսին զնո-
սս, աբիին զերկուսանն զարքայն Արշակ և զսպարապետն Աստակ
և պահին զնոսս տրձակ ի մէջ ազատագոնող փռշտիպան զորոցն:
Եւ կրչեաց արքայ՝ Շապուհ զարքայ՝ Արշակ, և իբրև զճառաց

իւր պատահանաց զնա, և նա յանցար և մահապարտ զանձն
յւր առ նա համարեցաւ⁸⁴: Իարձեալ անդրէն ի նոյն դոնդ փռշ-
տիպանաց ետան զԱրշակ արքայ ի պահեստ:

(IV, ԾԳ)

4.

Յաղագս⁸⁵ իւր յիսկն զզիւրսն և զքաղեայսն հարցեալ Շապուհ⁸⁵
փորձել զմիտ⁸⁵ Արշակայ, և տայր⁸⁵ զնա յԱնուշ ինքն, և կամ
զԱստակ սպարապետն Հայոց չարամամի հրամայէր⁸⁶ անկնի:

Ապա կոչեաց թագաւորն Պարսից Շապուհ զզիւթան և զա-
տեղազէտան և զքաղախոյն. խտէր ընդ նոսս և ասէր⁸⁷ եթէ ընե
թագամ անգամ կամեցալ սիրել զԱրշակ արքայ Հայոց, և⁸⁸ նա
համա՛ անարկեաց զիս: Եւ կրի ընդ նմա ախտ խաղաղութեան,
և կրգուա ինձ չիւրեանց օրէնս քրիստոնէութեանն⁸⁹ ի զխտա-
րութիւն անմ, զոր աւետարանն⁹⁰ կոչեն. նախ աջն կըզմանն
ստեաց: Ես նմա թեր բարիս խորնցալ որպէ՛ս հայր որդուց կատա-
րելի նմա⁹¹, և⁹² նա ինձ չար ընդ բարուց⁹² հասոյց: Իսկ ես կրչեցի
զհրիցանս եկնդեցոյն⁹³: Տեսինի⁹⁴ քաղաքի, և կարձեցի թէ՛ նոքա
նեղութեամբ ինչ⁹⁵ ետան նմա զերկումն և ետան ինձ սակ: Եւ
պատահաւեալ զնոսս որպէ՛ս զմահապարտ⁹⁶, իսկ տաց
յիս⁹⁷: Մարի կրչց զիւրեանց նոցա. ասէին թէ՛ մեք արդարու-
թեամբ տուաք նմա զկերումն, բայց եթէ՛ նա ստեաց, նոյն աւե-
տարանն ամէ⁹⁸: զնա առ սոս ձեր: Եւ ես նոցա ոչ լուալ, և ետա
հրաման՝ և թեմաւուս զնոսս ի մի գոք փողոսել, և զուսմեա-
կիս⁹⁹ նոցա հանել ընդ սար: Զուստանն¹⁰⁰ յոր կրգուա Արշակ
արքայ, որ է զխտաւորութիւն¹⁰¹, ասմանց¹⁰² նոցա քրիստոնէու-
թեանն¹⁰³, կապեցի շղթայիւր, և կալ ի զանձն¹⁰⁴ իմամ: Բայց
բանքն Թարեալ կրիցոյն¹⁰⁵ աչ կեկն ինձ¹⁰⁶, և լիշեցի զի ասէր՝
թէ՛ մի սպանաներ զմեզ, ալ¹⁰⁷ ես գիտեմ՝ զի նոյն աւետարանն
ամէ¹⁰⁸: զԱրշակ արքայ ի ծուկն սար: Անուստիկ քանք արդարու-
թեամբ կատարեցան, զոր ասէրն¹⁰⁹: Բայց Արշակ արքայ Հայոց
այս կրեանս ամ է Արեան՝ զի ետան ընդ նմա ճախտաւ, և յազթե
և ոչ մի առ ոչ¹¹⁰ կրացարք, և կելալ է կելալ առիւր ի րոտ¹¹¹,
Բայց թէ՛ զիտէի¹¹² թէ՛ լայսմ հեռէ կայէ շախտին իմամ և ի
ճապաղեղութեան բարեաւ ախտիս, մեծապէս մեծարանօք արձա-
կի¹¹³ զիս խաղաղութեամբ լիւր աշխարհն:

Իսկ քաղցեալքն ետան նմա պատասխանի և ասեն¹¹⁸, թ՞նոյ մեզ այսօր, և վաղիւն¹¹⁹ պատասխանի արասցաք զեզո: Իսկ ի վաղիւ անդ¹²⁰ ժողովիցան եկին ամենայն քաղցեալքն և ասան- ղագէտքն և ասեն¹¹⁷ ցարքայն¹¹⁸, Վեկմ զի եկեալ է առ զնոյ թագաւորն Հայոց Արշակ, զի՞նոյ խօսի ընդ զեզ, կամ զԴժժ ձայն ամէ¹¹⁹, կամ զԿո՛րոյ անի զանձն¹²⁰: Անկ արքայն, Վ՛րքն զմի ի ծառայիցն իմոց համարի զինքն, հոգ ասից իմոց ջանալ լինել: Ասեն նորա. Վեկ¹²¹ արս զոր ասեմքս¹²² յեզ, պահան զու զնոսս ասալեն, և ասաքնս զու զեպանս լերկիրն Հայոց, և ասաք յերկ անտի հոգ ի սանձանացն Հայոց իրքն¹²¹ բերնոս երկուս, և կա՛նոյք մի զուր եւ հրաման տացես հարկանել¹²² զիկ՛ս խորանի յատակ ի բերեալ նորոցն Հայոց, և ասցես ջնգէն¹²³ զձեռանէ՛. Ե՛րքային Հայոց Արշակայ, և ասացես՝ 7 նախ յայն անզ¹²⁴ որ բնակ իսկ իցէ¹²⁵ հոգն, և հարցցես զնա¹²⁶ քանու եւ զարձակ ասցես զու զձեռանէ նորա, և տարցես ի հարասանին¹²⁷ ի հարեալ հողոցն, և լուրիցես զու բանս ի նմանէ, և ապա զխտացես զու՝ եթէ կոչ յուխան քո և պահէ՛ զգաշինս քո թէ ոչ, լես աշնազոյ՛ս քո զնա ի Հայս¹²⁸: Ապա թէ ի վերայ հայ¹²⁹ հողոցն ինչու՝ ինչ¹³⁰ քարա- սեցի, զխտաշիր՛ զի որ օր հասանէ¹³¹ լերկիրն Հայոց, զնոն ձայն ամէ ընդ զեզ, և զնոն պատնարգձ նորոցէ բնոյ զեզ, զնոյն ճակասս և զնոն թէ՛նամսթիւն լուզէ:

Ապա թագաւորն Պարսից, քանիք զպա յտեալ ի քաղցեալքն¹³⁵, տանիկ¹³⁶ աղտուք արձակէ ի Հայս արս զհողոյ և զլլոր¹³⁷, զի եկեացնն բարձրցն նմա զճարսն¹³⁸: Եւ ընդ ստիպա աւարս եկին բերին զայն ինչ, զարմէ¹³⁷ զկհացն Ապա հրաման տայր թագաւորն Շապուհ, զիկս բառակին իւրոյ հարկանել ի բերեալ հողոցն Հայոց, և զլլորն ցանել ի վերայ նորա, և զիկնս ի նոն հոգն զիւրոյ բնակսթեան¹³⁹ երկիրն թողաք եւ ես ամկ զկըզակ արքայ Հայոց զասալն իւրոյ, և զալլ զարկիկն ի բաց հրամա- րացայ¹⁴⁰ կայոցանել, և զձեռանէ ասուկ շրէր ճեմելոյ¹⁴¹, եւ եր թիկեա տեալ ընդ խորանն, առէ զնա յորձամ ի պարսիկ ի հողոյն ի վերայ¹⁴² ճեմելն՝ թէ Վ՛նզէր կոչի իմ թէ՛նամի, Արշակ արքայ Հայոց, զի ես որպէս զորդի սիրելի զիզդ, և կամեցալ տու զի զպտար իմ ի կտաթիւն, և որդի ինձ ասանկ զեզդ, իսկ զու լըսա- տացար ընդ իս, և քովք կամօք՝ ստանց իմոց կամաց՝ կոչի ընդ իս թէ՛նամի, և աս լի երեսուն տմ է, զի պատերազմեցար ընդ իսա:

Առէ Արշակ արքայ, թէ Վ՛րկայ զեզ և յանցնաւ, զի ես եկի

և կտարեցի, և յազթեցի թէ՛նամիաց քոց, և ամն ունէի ի զն զարգէ կենաց, և թէ՛նամիք իմ հրապարեցին¹⁴³ զես, և արկին երկիզուկն¹⁴⁴ ի զն, և փախտցին ի զն: Եւ երգումն իմ, զոր երգտալ զեզ, յտուց ամն զես, և եկի աւասիկ ստաշի քո եւ, ուստիկ ծառայ քո ի ձեռս քո կամ, զինչ և պէաք է¹⁴⁵ զեզ, արս զես, զինչ և կամ իցէ, սպան իմ, զի ես ծառայ քո առ զեզ կարի յանցաւօր իմ, մահապարտ եմ:

Իսկ Շապուհ արքայ տեալ զձեռանէ նորա, շրէր ճեմելոյ¹⁴¹, ի շրէրդս տեալ զնա ամէր ի հայտնողն ի հողն հարեալ յա- տանն Իսկ իրքն յայն տեղի նասանէր, և գ՛ալ¹⁴³ հոգն կոթէր, մե- ծամեմս ըմբոստացեալ հպարտացեալ՝ ալ ձայն շրէր¹⁴⁵, սկսանէր խոսել և ասել. Վ՛ր բաց կայ զնոնս, ծառայ՝ շարագործ, սիրտաց սերանցն քոց, ալ ճշ թողից զեզդ¹⁴⁷ և որդոց քոց զվթժ նախ- նեցո իմոց, և զճանն Արտեանայ արքայի¹⁴⁸: Զի այժմիկ ձեր ծառայից զմեր տերանց ձերոց զարծ կարեւ է¹⁴⁹, բաց ոչ թո- տից, եթէ ոչ տեղիդ¹⁵⁰ մեր առ մեզ երեցէ:

Իսկ զարձակ ասնոյր զձեռանէ, զարձակ տանէր յայն հոգ Պարսից, ապա աշխարէր զասացեալնս, խոնարէր բուռն հարկա- նէր զտոյի¹⁵¹ նորա, մեծապէս ապաշխարելոյ զլլճամբ զասացեալ բանն Իսկ յորձամ տեալ զձեռանէ զնա տանի¹⁵² ի հայ հողն, և խտագոցն քան զասացինն բարտաբ. իսկ զարձակ մեռան- զում¹⁵³ հանէր յայնմ հողոցն, քանիք յապաշխարալթիւն գանալու Սապուհ և¹⁵⁴ երկիրն անպէս շատ փորձ փորձեաց¹⁵⁵ զնա. զի իրքն ի վերայ հարեալ հողոցն տանէր, խտացեալ ամարտաա- նէր, իսկ ի վերայ բուն զեռնոցն յատանին՝ և կայ¹⁵⁶, ի զլլոյնն զտանալու:

Իսկ իրքն երկելոյ եզ ծամ ընթիւնայ թագաւորն Պարսից, քանիք սովորալթիւն էր Հայոց թագաւորին թագմական անդէն ընդ նմին առ նմա ի նորին տախտին¹⁵⁷ արկանել¹⁵⁸ բազմակրան, որէնք էին՝ զի թագաւորն Պարսից և թագաւորն Հայոց ի միում տախտի- բազմէին ի միում գա՛նու: Իսկ այն օր նախ զառ¹⁵⁹ բազմակա- նայն թագաւորացն, որ անցն էին, զամենեկոցն կարգեցին, հուսկ յետոյ զինի ամենեկոցն ի նկարոյ յոլորին զկըզակայ բազմականն տանէին¹⁶⁰, որ գ՛ալ հողն յատանն հարեալ էր: Նախ ամենեկեան իրքն թագմեցան յիւրաքանչիւր շախա¹⁶¹, լետոյ ամէկն¹⁶⁰ բազմե- ցացանէին¹⁶⁰ զարքայն Արշակ: Արդ կհաց բազմեալ սուսցեալ վար մի, իսկ յունս կհաց, առջ զթագաւորն Շապուհ, Վ՛մ¹⁶² տլ

տեղի, որ դուզ¹⁶³ ևս բազմեալ, յուն կոչ արդե¹⁶⁴, թոչ ևս արդբազմեցայց, զի տեղի ազգի մերս այլ լեալ է. ապա և կնէ շաշխարհն իմ հասոյց, մեծամեծ վրժառ խնդրեցից ի քեռս:

Ապա տայր¹⁶⁰ հրաման Շապուհ արքայ Պարսոյց, բերել ջըզթայս և արհանել ի պարսոնոցն Աքշալայ և յուն և ի ձեռս նորս երկաթ¹⁶⁵, և խաղաղոցանէլ զնա ի լճեղմբն¹⁶⁶ զոր Անոչ բերդն կռնն, և պնդեալ զնա մինչև անդէկն մուցիկ: Եւ եղև ի վառն անդք ևս հրաման Շապուհ արքայ, ածել զառաչեալ իր զՎասակ Մամիկոնեան զգորայարն սպարապետն Հայոց Մեծաց, սխառ պատահանել զնա, քանզի էր Վասակ անձամբ¹⁶⁶ փոքրիկ, առ զնա արքայն Պարսոյց Շապուհ. «Աղուէս, զու էր խոնդարիչ¹⁶⁷ որ այսպիսի աշխատ արարեր զմեզ. զու ևս արն որ կատորեցեր զԱրքա սալապի ամս, և զի՛ զործես. զման արդեսառ սպանից զքեզ: Իսկ Վասակ տուեալ պատասխանի, ապ. «Այժմ յո¹⁶⁷ տեսեալ զիս անձամբս փոքրիկ, ոչ առն զչափ մեծական իմոյ. զի ցայժմ ևս քեզ առեմ էի, և որդ աղուէս: Բայց մինչ ևս Վասակն էի, ևս սկայ էի, մի ոտնս¹⁶⁸ ի միոյ լերին կայր¹⁶⁹, և միսս ոտնս¹⁶⁸ իմ ի միոյ լերին կայր¹⁷⁰. յորժամ յաչ ոտնս լինուի, զաչ լեռան ընդ զեախն տանէի. յորժամ ի ձախ ոտնս լինուի, զձախ լեռան ընդ զեախն տանէի: Ապա հարցանէր¹⁷⁰ թաղաւորն Պարսոյց Շապուհ և առ. «Աղէ՛ անբ ինձ զեախ¹⁷¹, սո՛ ին լերինքն աչաջիկ՛ զարս զուն ընդ ունջ տանէիր: Եւ առ Վասակ. «Էկրբնքն երկուք, մի զու էրի, և մի թաղաւորն Յուսոց...»:

(IV, ԾԴ)

5.

Տեղագու զերուրեանց և հարուածոյն աշխարհին Հայոց և անբաւոյն, և զերուրեան¹⁷² ասնկոյն ի Պարս¹⁷³. և չարամոմ լինելոյ տիկնոցն Փառանձեմայ, և բաղաբոցն Հայոց անբաւոյ¹⁷⁴, և հիմանց աշխարհին սաղապելոյ¹⁷⁵:

Ապա արձակեաց արքայն Պարսոյց Շապուհ ի զերայ աշխարհին Հայոց երկուս ոտանս լիշախաց անախ¹⁷⁵ իրոց, միումն Ջիկ անուն և միումն Կարէն, հինգ հարեւր բերսոյ. զի կնիցնն բրեսցնն քանդեպն¹⁷⁶ զաշխարհն Հայոց: Եւ կնին հասին ի վերայ երկրին Հայոց: Ապա իրբ ետես տիկին աշխարհին Հայոց, կնին Աքշալայ թաղաւորին Հայոց Փառանձեմ, զգորս թաղաւորն Պար-

սոյց, և թէ կնին ցին զաշխարհս¹⁷⁷ Հայոց, տակալ ընդ իր մարդիկ իրբ¹⁷⁸ մեռաւան հազար ազատս ընտիրս սպասազնես պատերազմոց, և հանդերձ նոցօք զմեաց ևճատ ի բերդն Աքաաղբիկ¹⁷⁹ որ¹⁸⁰ ի¹⁸¹ լերերին Աքշարունեան լերեաց զորացն Պարսոյց: Ապա կնին հասին ամենայն զորքն Պարսոյց, շուրջ գրեթե զան¹⁸² նստէին, պահ արհանէին¹⁸³. պատեցին պաշարեցին¹⁸⁴: Իսկ նոքս ի նիրս ամբացեալ¹⁸⁵ յաւային ի տեղաւոյն ամբոթինն¹⁸⁶ և նոքս յափէջ ամեկն¹⁸⁷ նստէին արտաքուտ շուրջ զձորեան¹⁸⁸: Եւ նստան շուրջ գրեթեայն ամբոց երեքտասն, և առնոյ գրեթե ոչ կարացին, զի կարի ամբոց էր տեղին: Աւերեցին քանդեցին զիրկիրն ամենայն. ելանէին առնուին աւար զերկիրն ամենայն, շարք ի գտառացն և յաշխարհացն ամէկին զգերի մարդկանն և զանոնոյ ի յախէն իւրեանց. ալտուտ թերէին հասարս, և ուտէին, և զբերդն պաշարեալ պահէին:

Իսկ Պայ որդին Աքշալայ ոչ զպնդեա անց¹⁸⁷ ի Հայոց աշխարհին, զի առ թաղաւորն Յուսոց զպակցաւ Ջիկ թէպէտ և զայս ամենայն յուն¹⁸⁸ աղատացունց բանակն Հայոց, չորան իւրեանց խնդրել¹⁸⁹ թիկունս օգնականութեան¹⁹⁰. և էր նոցա զորադուռս Սաշեղ որդին Վասակայ սպարապետին: Եւ չորան նոքս առ իւրեանց արբարողին. մինչ զնա նոքս ընդ թաղաւորին Յուսոց իտէին, հասանցապանէին զնոսս թիկունց լինել իւրեանց: Իսկ լերերին Հայոց ստեպ առաջէին զկապանս առ տիկին աշխարհին առ Փառանձեմ, զի ժողկալ լինիցի լերդին¹⁹¹, և մի ձեռս տացէ ի պարսիկս¹⁹²: Եւ զնոպանս ստեպ ստեպ յորպոյ նորս ի Պապուզ զիմեանց զկնի ի շարաթու շարաթոմ¹⁹³ կնկալ հասանէին, և զապ ընդ գաղտնի դուռն ուրնն մեքենաւորութեամբ¹⁹⁴ ի բերդն մտանէին, առցին քաջալեր¹⁹⁵ տիկնոցն. և լիկարեաց ի բերդին ամիսս երեքտասն պաշարուին: Այլ որք գային և երթային ստեպ ստեպ զայլն¹⁹⁶ թէ «Պինջ կոչ, զի հասեալ է Պայ որդի քո և զունջ կայսերական ի թիկունս օգնականութեան¹⁹⁶»: Եւ լերկարեաց իրթալոյնս որ հասանէր, զի առէին. «Վալարիկ մի¹⁹⁶ ևս սակարիկ մի ևս կայցիս ժող, և նա հասեալ է օգնականութեան»: Եւ եղև լեռ չորեքտասններոյ ամենանն հարուածոյ՝ որ յատուածոյ հասին ի վերայ զպիթականին¹⁹⁷ բերդնորդեացն, զի մահ ոնկալ ի վերայ նոցա՝ որք ի բերդին էին, զի ի տեսնել հասին պատահաւ: Առաջի տիկնոցն Փառանձեմայ ուտէին և ըմպէին և արարս լինէին որք էին ի սառնարին¹⁹⁸. լանկարսկի ի միւս մտա-

մա հարիւր այր, և ի միասմ երկիրս, և էր՝ զէ²⁰⁰ հինգ հարիւր այր մեռան ի բազմականին՝ յորժամ բազմալ կային.²⁰⁰ և որ ըստ օրէ ստատկէին: Յորժամ սկան, զամիս մի ոչ լիցնորեաց զի ստատկեցան առ հասարակ, զի էին արք ի բրև մեռասան հազար, և կանայք ի բրև վից հազար. զի ամիս մի ոչ կային, զի ամենեքեան՝ որ էին ի բերդին՝ առ հասարակ ստատկեցան:

Բայց Մայց ի բերդին Փառանձեմ տիկին, երկու նաժշտօր: Ապա եկն ևճուս գագա ի ներս ի բերդն Հայր մարգարեա ներքին-ճին, և թշնամանեաց գտիկինն մեծապէս ի բրև զրոյ մի Սնաս. զնի թշնամանս աղզին Արշակունեաց, զի վատախորհուրդք են, վատանշանք²⁰¹, կորուսին զաշխարհս ես. իրաւի անց ընդ ձեզ այլ, և այլ²⁰²: զի անցցէ: Եւ գագառակ, և վասխուս: Ի ով տիկինն Փառանձեմ ի բրև ետես՝ կի՛՛կ միայն Մայց, երայ զլուսն բերդին, և թողարցց²⁰³ զորսն Պարսից մտանձն ի բերդն: Եւ եկին կալան գտիկինն, և իշուցին ի բերդէն: Եւ տե՛կին ի բերդն ի վեր զորս-վարն²⁰⁴ Պարսից, զերէին զգաննս թագաւորին Հայոց, որ կային ի բերդին. և սկան կրել իշուցանել զամենայն գանձան, որ կայր ի բերդին²⁰⁵: Այնն տես և զինն զիշեր համակ իշուցին զոր գտին լկրատարաշէրան բերդին, հանդերձ տիկնանս խաղաղացին:

Եւ լեա ալսօրիկ եկին ի քաղաքն մեծ լկրատաշտա, և առին զնա, և կործանեցին զգարիսայ նորս. առին անտի զգանձոս մի՛ն-բնայ՝ որ կային, և զերեցին զամենայն քաղաքն: Եւ խաղաղացին ի լկրատաշտա ի քաղաքէ ինն հազար սուն երգ²⁰⁶ Հը՛՛ւս, զոր ամենայն էր զերի Տիգրանայ արքայի Արշակունեայ իրէ՛՛նցն Պարսի-տինացոյ, և քառասուն հազար երգ²⁰⁷ Հայ, զոր լկրատաշտա ար-գաքէ խաղաղացին: Եւ զամենայն շինուած քաղաքին հրձից նշա-րին զգալլատակերան, և զքարակերան քանդեցին. զգարիսայն ըստ անկ օրինակի և զամենայն շինուած քաղաքին մինչև ի հիմունան ասպիկանցին²⁰⁸, և ոչ թողին մի, և ոչ թողին բնու քար ի քարի վերայ, անմարդի և թափուր լամենայն բնակչայ իւրոյ կացուցանէին:

Եւ երկ²⁰⁹ յորժամ ամին ժողովեցին զամենայն զգերին²¹⁰ քաղաքին ի մի վայր, և անցուցին ըստ Տափերն կամարք²¹¹, և ասնէին համար²¹² զերեւին, ի մէջ շերտափակ զորացն պատէին, ասնն զորադուխն Պարսից ցՀախթ²¹³ երկց քաղաքին Արտաշա-տու. Ենկնայ ի միջոյ զերուոյց, Երթ գնա²¹⁴ զու յո պէտք է²¹⁵ քեզք: Եւ ոչ սանոյր զայս լանձն երէցն Հախթն, այլ սա՛ւր. Ե՛՛՛՛ն զխաշնդ²¹⁶ տանիք, և զՆովիւս²¹⁷ տարսից. զի ոչ է մարթ հովուի²¹⁸

թողոյ զխաշն իւր, այլ պարտ է հովուի²¹⁹ զնել գանձն ի վերայ սշխարհին իւրոյն: Եւ զայս ստացել ևճուս ի գերութիւնն²²⁰, և խաղայ ի գերութիւն ընդ իւրս՝ ժողովրդեանն իրկիրն Պարսից: Առնուին և զՆաղարշապատ քաղաք, քանդէին բրէին²²¹: Գլու-ղաքն ի հիմանց ստապալէին, և խաղացուցանէին լայնժ ևս քա-ղաքէ իննեասան երգս հազար²²²: Ընդ ամենայն քաղաքն²²³ ոչ թուցին ամենեկն շինուծ, զի զամենայն ստապալէին, քակիր²²⁴ քանդէին. և ընդ ամենայն երկիրն ստապատակ տիւնայ՝ զամենայն այր ի չափ հասնուր կտորէին, զկանայս և զորդոս ի գերութիւն վարէին. և զերեցս ամենայն թագաւորին Հայոց կալան, և լցեալ բազում ամբարօք՝ բերդակալս թողուին: Առնուին և զմեծ քաղաքն զԵրտանաշաշտա, և խաղացուցանէին անտի երգս ըսան հազար Հայ, և երգս երեսուն հազար Հրեայ. և զքաղաքն ի հիմանց սա-պալեայ թրեալ լատակէին: Ապա առնուին և զքաղաքն Բաղրևան-գալ Ջարիտաւան, և խաղացուցանէին անտի հինգ հազար երգ Հայ, և ութ հազար երգ Հրեայ. և զքաղաքն ի հիմանց ստապալէին լատակէին: Առնուին և զքաղաքն մեծ Ջարիշտա՝ որ էր ի գաւա-րին լկարհոտիւր, չորեքասան հազար երգ Հրեայ, և տասն հազար երգ Հայ. և զնա ի հիմանց քանդեալ ստապալէին: Առնն և զամուր քաղաքն Վան, որ է ի գաւառին Տոգրայ²²⁵. և հրձից արարեալ, քակէին զհիմունս նորս. և խաղացուցանէին անտի երգս հինգ հազար Հայ, և ութ և տասն հազար երգս Հրեայ...

Եւ երկ²²⁶ ի բրև չոզան տարան գտիկինն Փառանձեմ իրկիրն Պարսից, և զայլ ամենայն գերութիւնն²²⁷ Հայոց և զգանձան կալան աստի թագաւորին և զտիկինն Փառանձեմ, շնոր՝ մեծ ունէր թագաւորն Պարսից իւրոց զորախրացն: Եւ իրև կամեցաւ թա-ւադրն Պարսից Հայոցն թշնամանս անել աղզին աշխարհին Հայոց և թագաւորութեանն, ևս հրաման ժողովիլ զամենայն զգորս²²⁸ իւր և զմեծամեծա իւր և զիւրցուն և զամենայն ժողովի կանն Հայոց զՓառանձեմն: Եւ հրամայեաց ի հրապարակին ի՛նն ասնել հրապարտս մեքենայից²²⁹, որով հրամայեաց զիկնն արկանել, և արձակիլ տիկնայ Փառանձեմայ ի խառնեղութիւն պոռնեղութեանն անանական պղծութեանն: Այլովս ստատկեցին²³⁰ գտիկինն զՓա-ռանձեմ: Ի ով զայլ զերին զամենայն տարան բնակեցան, որ լկարեւտանն, որ իրկիրն թաճատանի:

Յողազո⁵⁵ քե իբրև մնացին Վահան և Մերութան, քե զհ'նչ շատ չարիս զորմեցին ընդ երկիրս⁵¹ Հայոց, և կամ զիս'րդ սատակեցան⁵² Վահան և կիճց իւր յիւրեանց որդոյն:

Այնուհետև Վահանն Մամիկոնեան և Մերութանն Արծրոնի⁵³, ուշա երկրեան արք պիղծք անօրէնք էին, ապառաժեալք⁵⁴ էին յախաւ⁵⁵ սաստաճապառաքեալն, և զանատաւանն Մազզեզանց յառնոց յանձն առեալ պաշտէին, սկսան այնուհետև լերկրին Հայոց աւերել զկեղեցիս՝ զաւերս առօրին քրիստոնէից յամենայն կողմանս Հայոց՝ զաւասաց զաւսուսց և կողմանց կողմանց⁵⁶, Եւ նեղէին զբազում մարդիկ՝ զոր ի բուն արկանէին, թողոյ զատառաճապառաքիւն և ի պաշտոն զտոնոյ Մազզեզանց⁵⁷: Եւ ընտալարիկ տային⁵⁸ հրաման Վահանն և Մերութանն, զամենայն կանաչս փախուցնուցն զնախարարացն⁵⁹ որ թողին և զնացնին, տային հրաման⁶⁰ ի թերզեանն զի նեղեցին զնոսա՝ զարձաջա՜նել⁶¹ յընտ Մազզեզանց, և թէ ոչ անուցնու յանձն, ստուակեցին զամենեկան շարաշար: Եւ թերզեակեանն յորժամ զայն հրաման ընկալան, ամենայն ոք ո՜ր ուս ուսեց էին՝ նեղեցին զնոսա ըստ հրամանին տակելոյ Ապա իբրև ոչ մի ոք յանձն առնուին⁶²: Եւ որանայ ի քրիստոնէութեանն, շարժանս ոպանակէին զամենեկան յամենայն ի՜⁶³ բերդսն յորս առեալ էր⁶⁴ զնոսա անչ: Իսկ Վահանայ էր քորթաբիս⁶⁵ ի Մամիկոնեան ստնէն, քորթ Վաղզանայ, Համազասպաւհի. և էր նա կին Գարեգնի տեսանն Ռշտունեաց զաւստին: Զսա եթոյ և փախեալ նա: Կրկն այլ յոր ի ժամանակին, յորժամ եկն Շապուհ արքայ Պարսից չնդիբն Հայոց, իսկ զտիկինն Ռշտունեաց ի միջնարկից: Աւս թերզե⁶⁶, որ էր շաղաքն ի Տօք զաւստին: Իսկ անօրէնն Վահան և Մերութանն հրաման տային թերզեային, զի նեղեսցէ զիկինն. եթէ ոչ սուցէ յանձն զօրէնս Մազզեզանց⁶⁷, տայր հրաման կախել զբարձր աշտարակէն⁶⁸ և ոպանանել: Իբրև ոչ անուցն յանձն Համապապաւհի պանջ զօրէնս Մազզեզանց⁶⁹, նանկէն ի բարձր աշտարակէն՝ որ կայր ի վերայ բարձր զահուն⁷⁰ քարին, որ հայն ի կողմն մովակին ի զհատոյ կուտ. և մերկացուցին զնա իբրև ի մօրէ. և արեկել կայ զտախն, զլիխմար կախցին զնա զբարձուէն կուտ. և անպէս մնաւ ի կախապանին: Եւ էր նա սպիտակ մարմին, և պարձառ տեսանելոյն⁷¹. կայր⁷² կախեալ լերեւոյթ անելոյ նշանա-

կի⁷³, և փաղփաղեր մարմինն ի բարձուէն զոր օրինակ ձեւ⁷⁴ սպիտակութեամբն. և բազում մարդիկ ժողովէին տեսնելն⁷⁵ որ ըստ օրէ, զի իբրև սքանչելի ինչ միեւր յաշխարհին նալս տեսիլ ակնոցն՝ Համազասպաւհայ՝ էառ կին մի զարեակն նօրին, ապա նա պարզեալ մի՜ զոր անանխիտ կոչնն, և էամ զտի ընդ մէջ իւր, և կայր տա բարձր զահուն քարին ի ներքոյ աշտարակին՝ զորմէ⁷⁶ կախեալ էր զահուն իւր, միեւր կողպակեաց ամենայն մարմինք յոյնեց⁷⁷: Եւ սրշափ ի վայր վայրէին ոսկիքն, նա լիւր ձայն ժողովր ըլովնդակ զամենայն ոսկերս անին⁷⁸, և առեալ զնոց յիւրեց⁷⁹:

Եւ այնչափ շար էին արքն երկուցին, զի անգամ իւրեանց ամեկ ոչ ոգորմէին, սլլ անխնայութեամբ զատէին զտարս և զիւրեանց ընդանիս: Ատորշանս շինէին ի բազում տեղիս, և զմարդիկ նապալանելին օրինոցն Մազզեզանց, և բազում յիւրեանց սեղահանան շինէին սարոշանս, և զտղիս և զազգայինս իւրեանց տային յաւսն Մազզեզանցն: Ապա որդի մի Վահանայ, անուն Ռամտէլ, եհար ստաակեաց զՎահան զնար իւր, և զՌմիգղախա զմայր իւր՝ զքայր Շապուհ Պարսից թաղաւորին. և ինչն փախուսականն շինէր⁸⁰ յերկիրն Ռաղսեաց:

Յողազո զօրավարին Մուշեղայ Հայոց, քե ո՛րքես սեկա⁸¹ ի վերայ բանակին Շապուհ բազաւորից Պարսից և եմար զնա ի հարուածս անննարինս⁸², միճել զի միամի Շապուհն նողաղբի:

Ապա Մուշեղ որդի Վասակայ, արքաուելեան Հայոց Մեծաց ընտրեաց իւր մաս ընտիրս միամիտս⁸³ ազատս ազգայինս քառասուն հազար, մխարանս միամիտն, և կազմեաց զնոսա ձիով և թռչակաւ և զինու. և առեալ զնոսա ընդ իւր, երկալ նստել⁸⁴ ի ստննամաս Ատրպատանաց⁸⁵ և պանել⁸⁶ զաշխարհն Հայոց: Ապա յայտ մամանակի կազմեաց պատրաստեցաւ Շապուհ արքայ Պարսից ամենայն կազմութեամբ զօրով իւրովք, եկն նոսա յերկիրն Ատրպատականի⁸⁷. Եւ Մերութանն սասցնորդ զնոցն բանակն նորա, և իսն բանակն տրեմն թաղաւորին ի Թուրքշն ընտկեալ էին⁸⁸:

Եւ նա անուէր ապարապեան զօրավարն Հայոց Մուշեղ, անկանէր ի վերայ բանակին քառասուն հազարս, և անցէն ձեռն ի

գործ արարեալ⁶⁶ կոտորէր: Ապա միամի մազապար թաղաւորն
Պարսից Շապուհ՝ ճողոպրեալ փախէր. և զամենայն կարեան բա-
նակին առ հասարակ ընդ սար Նանէր Մաշեղ հանդերձ զորքն
Հայոց: Զի բազումս կոտորէին, և զբազմս յաւապանոցն Պարսից
ձերբակալ տանէին, և առնաին զդանձա թաղաւորին Պարսից յա-
ւարի. և բմբունէին զսիկնաց սիկինն⁶⁸ հանդերձ արյոյք կանոմբքն:
Եւ զամենայն մաշխութեանն⁶⁹ ի բուն արկանէր Մաշեղ սպարա-
պետն, և զամենայն աւազանին՝ արս իրրն վնջ հարիւր՝ հրամայելով
մորթիլ զորսման Հայոց Մաշեղ, և լնել խոտով, և սարք բերել
առ Փայտ արքայն Հայոց: Առնէր զայս ի լիքմա հորն իւրոյ Վասակոյ:

Բայց զհամայն Շապուհ թաղաւորին Պարսից ոչ ամէք ինչ
թող սարք Մաշեղ զորսման Հայոց անարկի ինչ զնոսա ամեր-
այ մանուսան սալը նոցա կազմիլ ամենեկուն, և Նանեա ար-
ձակէր զամենեկանս զնա առն նոցա Շապուհ արքայի: Եւ ի
պարսկացն ընդ նոսա արձակէր, զի երթիցեն առ Շապուհ թաղա-
ւորն Պարսից որչա և անարատս⁷¹: Իսկ թաղաւորն Պարսից զոր-
մացեալ ընդ բարեխորտութեանն Մաշեղի և ընդ քաջա թիւնն և ընդ
ազատութիւնն, զի ոչ արար ինչ նմա յազապ հանանցն թշնա-
մանս: Եւ էր ի ժամանակին յամիկի երթիման Մաշեղի⁷², ներ-
մակ ձի մի. իսկ թաղաւորն Պարսից Շապուհ յորժամ անեալ զի-
նի ի մանուսան բովոյլ⁷³, յորժամ արտիտութեանն իւրոյ իրտիտ-
թիւնս առնէր զորացն իւրոց, սակր. «Ճերմականն զինի արքել»: Եւ
ևս նկարել զառչա ի պատկեր զՄաշեղ ներմակուն, և ի ժամ
արտիտութեանն իւրոյ զնէր զառչան սուսցի իւր, և յիշէր հանձնազ
զնոց ղանս տանելով՝ թէ «Ճերմականն զինի արքել»:

Այլ⁷⁴ Մաշեղ և ամենայն զորքն Հայոց անչափ առին զուար-
ի բանակն Պարսից, և անչափ լցան զանձօք և ստացաւձովք. և
բազմ անարատան Պապալ պառէին թաղաւորին իւրեանց, և զօ-
րացն Հայոց որ անդէն առ թաղաւորին Պապալ էին նաացեալ հա-
նին տարատանն և զօրսմանսն Յունաց որ էին առ թաղաւորին
Հայոց. սոնգիւն և ամենայն զորացն տալին բաշէշէ՝ մեծամեծ
աւարացն սովոյցն: Այլ⁷⁵ իրրն զարձան զորքն Հայոց լաշխութեան
իւրեանց, բազմք ի զօրացն Հայոց սմբաստանելին առ թաղաւ-
որին Պապալ զՄաշեղ⁷⁶ զազարապետէն, թէ ընդէր արձակեաց
զհանալս թաղաւորին Պարսից զթշնամուլոյ մերոյ և թաղաւորին
Հայոց Պապալ. զման սար⁷⁷ իրաց ոչ ինչ սակաւ լինէր թշնա-
մակեամբ ընդ Մաշեղի մինչև ի բազում ժամանակս:

(V, Բ)

Յաղագս մանուսն Արշակայ թաղաւորին Հայոց, թէ զիա՞ր մեռաւ
յիբկիին եռուստանի⁷⁸ յԱղզմբն բերդին ինքն ինքեամբ ձնաօք,
և Դրաստամտան եր պատեալք⁷⁹ մանուսն:

Այլ յայնժամ ժամանակի զեա տակաւին⁸⁰ ևս կըր կենդանի
Արշակ արչալ Հայոց յերկին իշխանութեանն թաղաւորութեանն
Պարսից ի որքմանս նոստատանի յԱղզմբն բերդին. այս ինչն որ
անուն Անյոյն⁸¹ բերդն կոչէն: Եւ զայնս ժամանակս խաղազա-
ցա պատերազմ առ Պարսից ընդ Հայս, զի Արշակունին թաղա-
ւորն Բաշանաց⁸², որ նաակ ի Բաղին⁸³ քաղաքի, նա յորոց
առ պատերազմ ընդ Մաստամանին Շապուհ⁸⁴ և թաղաւորին
Պարսից: Եւ Շապուհ թաղաւորն զամենայն զօրսն Պարսից զու-
մարեալ խաղացոց առ պատերազմ ընդ նմա, և զորս մեծազմ
ամեալ էր զերտ թիւն յերկն Հայոց զամենայն արևելք զամա-
րեալ խաղացոց ընդ ինչեան, և զներքինին անազմ թաղաւորին
Հայոց Արշակոյ սուսէր ընդ ինքեան ի զործ պատերազմին:

Եւ էր ներքինի մի Հայոց թաղաւորին Արշակայ, սուսիկան
հաւասարիմ լեալ, ներքինի սիրելի մեծի իշխանութեան և մեծի
պատուի, և անուն Դրաստամանն: Իսկ իրրն եղի պատերազմ ընդ
թաղաւորին Բաշանաց և ընդ թաղաւորն Պարսից, շարչար սա-
րածէին⁸⁵ զօրսն Պարսից զօրքն Բաշանաց, և զբազմս կոտ-
որցին ի զօրացն Պարսից զօրքն Բաշանաց, և զբազմս ձերա-
կալ արարին, և զիկս փախտալանս հաշտականս տանէին⁸⁶, Իսկ
Դրաստամանս ներքինին, որ յանս ճիրանոյ թաղաւորին Հայոց
և Արշակայ որչալ նորս թաղաւորին Հայոց լեալ էր իշխան տան
քառասին և հաւասարիմ զանձոց Անդեղ բերդին, և ամենայն
բերդացն արչանի՝ որ⁸⁶ ի կորմանս յայնս⁸⁷. սոնգիւն և յերկին
Մոխայ ի Բնարիկ բերդին զանձն լեալ էին ընդ նովաւ, և բարձ
նորս ի վեր զան զամենայն նոխորարացն: Եւ քանզի այս զոր-
ծակալս թիւն և մարդպետութեան, որում հայրն փոչէին ներքինեաց՝
զործ լեալ էր ի բնէ ժամանակոյ ի թաղաւորութեանն Արշակու-
նոյ⁸⁸, և զայս Դրաստամանս ներքինի զիշխանն զԱղզմբ⁸⁹ տանն
զերեալ տարեալ էր յերկիրն Պարսից ի ժամանակին՝ յորժամ կա-
լանս վերջակ արցան Հայոց:

Եւ այս Դրաստաման էր յայնժամ նակտու, յորժամ վասթա-
րիցին Բաշանքն զՇապուհ արքայն Պարսից: Եւ Դրաստամտա զոր-

ձեաց անճնարին քաղութիւնն սնչւաի կուտաւ եւ ի վերայ Շապուհոյ արքայի, և ապրեցոյց զնա ի մահուանէ. և յազումս ի Քաշանաց անախ՝⁹¹ կուտորեաց, և զքազում զախոյանից՝⁹¹ զղլուտս բերէր զառաջեալս: Եւ զճապուն թագաւորն Պարսից վրիկէր ի նեղութիւնէն պատերազմին թէ՛նամեաց անախ՝⁹⁰, որ արգիւլին զնա ի խուսն պատերազմին ի զորաց անախ՝⁹⁰: Իսկ իբրև եղև յորմամ զարձու. Շապուհն թագաւորն Պարսից լինիլն Ասորեստանին, և մեծ ջնորհակաութիւն անելը ներքինսն՝ Դրաստամատան վաստակցին, և առէր ցնա՝¹¹ Շապուն թագաւորն Պարսից. Եմնդրեա զա ինչ լինէն. զինչ և խնդրեցես, աաց քեզ և ոչ արգիւլեցո: Եւ, առ Դրաստամատս ցեազաւորն՝¹². Ե՛նձ ի քէն ալլ ինչ ոչ պիտի, բայց առ՛ըր ինձ հրաման, զի երթալց անսից զքնակ տէրն իմ զԱրշակ արքայ Հայաց: Եւ առ մի օր, իբրև եւ երթալց առ նա, հրաման տար՝ արձակել զնա ի կապանացն, և եւ իջնեցիցի՝⁹² լուսնայ զղլուի նորա և օծանել, և ազուցանել նմա պատմանն, և արխանն նմա բազմանան, և զննլ առաջի նորա խորպիսի, և ապ նմա զինի, և սրբախ առնել զնա արուեստականօքն մի օր ճիշդ: Եւ առ թագաւորն Շապուն, Եմիտս են խնդրածքդ. զոր խնդրեցեքը՝⁹³. զի լուտըք ժամանակաց՝ յորմէ՞⁹⁴ թագաւորութիւնս Պարսից կանգնեալ է, և բերգն այն Անյաջ բերդ կոչեցաւ է. շիք որ մարդ եղեալ ի մարդկանէ՝ որ իջնեցեալ է լինեցապանել թագաւորաց զոր լայնմ բերդի եղևալ զոք է թագաւորաց, լինելով զայն մարդ՝ որ լայնմ բերդի զոք եղևալ է, թող թէ՛ զնա զայր՝⁹⁵ թագաւոր և զիմ ընկեր կապեալ եղևալ լայնմ բերդի զմիտակորդն, որ այնքան աշխատ արար զմեզ՝⁹⁶, և զոռ աւաղի՛ զանձն ի մահ եզիր և լինեցուցիր զԱնյաջն, որ ոչ էին լեալ նորէք օրէնք թագաւորութեանս Արեաց ի սկզբանէ: Բայց զի մասն՝⁹⁷ քո մեծ վաստակք են առ իս՝⁹⁸, զոր ինչ խնդրեցերն՝⁹⁹ Ե՛րթ՝ տուեալ լինի քեզ՝⁹⁹. Բայց քեզ արձան էր զօգուտ քո անձինք խնդրել կամ աշխարհն կամ զաւստս կամ զանձն: Բայց յորմամ զա զայդ խնդրեցիր, անցնել լիցիս զօրինօք՝⁹¹ Արեաց թագաւորութեանս. Ե՛րթ, առեալ լիցի քեզ որ ինչ լինէն խնդրեցիր փոխանակաց քոքո:

Եւ ետ նմա փոշտիպան մի հաւատարիմ. և Շապուհոյն՝ արքունի մատանեան, զի զնացեալ՝⁹¹ երթիցէ նա ի բերդն լինելուն, և զհարզ և կամք իցէ՝⁹¹ նորա, զոր օրինակ և խնդրեացն՝⁹⁴ արասցէ կապելուն Արշակոյ, որ լուտաթ թագաւորեալն էր ի Հայտ: Եւ չոգաւ Դրաստամատն հանդերձ փշտիպանուն՝⁹² և

հրովարտահան արքունի վնճաջ բերգն, և ետևս զառն բնակ. և արձակեաց զԱրշակ ի կապանացն երկաթեաց ի ձեակապացն և լուսինց երկաթեց և շանրոց պարանոցն շղթայիցն ստեպացն. և լուսաց զգրով նորա, և լոգացոյց զանձն նորա: Եւ արջոյ նմա պատմանան ազնիւ, և Հարկ նմա բազմականս, և բազմեցոյց զնա, և եզ ստայի նորա ընթրիս ըստ օրինաց թագաւորաց, և եզ ստացի նորա զինի որպէս օրէն էր թագաւորացն. սթափեաց զնա և միջիթարեաց, և սրբախ առնէր զնա զուսանօք:

Եւ ի մամ ազանցիր մատուցանելով եղին առաջի նորա միջը, խնձոր և զարունց և ամիւն, զի կերիցէ. և եզին զանակ նմա, որպէս զի հասցէ և կերիցէ զհարզ և կամնացի: Եւ Դրաստամատս մեծապա սրբախ առնէր զնա. կայր լտան, և միջիթարէր զնա: Իսկ յորմամ արքեաց, և զինիսն եկն զայնք՝⁹³ նորա, արքեպաւ Նպարտապաւ և առէ. Ե՛մալ ինձ Արշակաւ, այս եւ և այս, և լայնմ չափ և այս անցք անցին ընդ իս: Եւ զայս առացեալ, զգնաւն՝ զոր անէր ի ձեռինն, որով զմիրքն կամ զամինն կամէր տուել, Ե՛նար ի սրտի իւրում, և անզէն ստատեցեալ, և մտաւ անզէն ի նմին ժաման մինչ զեւ կայր ի բազմականին: Իսկ յորմամ զայն ետևս Դրաստամատն, հարձակեաց Ե՛նան ի նմանէ զնոն զանակի և Ե՛նար յարամ կշտին, և անզէն մետաւ և նա ի նմին ժաման լայնմ՝⁹⁴:

(V, Է)

Ծ.

Յաղագս թագաւորին Պապայ, յէ ո՛րպէս խոտորեցանք ի թագաւորեն Յունաց. և կամ ո՛րպէս սպանաւ ի զօրացն Յունաց:

Եւ շրջեաց՝⁹⁵ զմիտս իւր թագաւորն Պապ և խոտորեալ զպիտ իւր ի թագաւորեն Յունաց, և կամնացա խաւանլ զսէր իւր և առնել միտքանութիւն ընդ թագաւորին Պարսից: Եւ սկսաւ թիկանս իւր տանել զարքայն Պարսից, և արձակել անպրէն հրեշտակս լազարս միտքանութեան: Եւ առաքէր հրեշտակս առ թագաւորն Յունաց, և իմէ Եկեաղիտու հետ՝ և տասն քաղաք մեր լեալ է, արդ ի քնց ատր. և զԱնուս քաղաք շինեալ է նախնեացն մերոց, որդ եմէ՛ ոչ կամիս խանգար ինչ աննել, սո՛ւր ի քոց. ապա թէ՛ ոչ, կոտիւք՝⁹⁶ մեծաւ պատերազմաւ: Ալլ՝¹⁰⁰ Մուշեղ և ամենայն իշխանքն

Հայոց շատ եղին ի մտի արքային, զի մի՛ քակեցէ զուխ լերկրէն թագաւորութիւնէն Յունաց. և ոչ անոսց նոցա¹³³, և յայտնեաց զԹնամութիւն իւր՝ զոր ունէր ընդ թագաւորին Յունաց:

Այլ իշխանցն Յունաց և զորքն նոցին տակախն էին յերկրինն Հայոց, և անուն իշխանացն՝ միտևն Տէրէնտ, միւստևն Ագէ: Եւ լլեաց զետպան մի գաղտակ թագաւորն Յունաց առ իշխանաց զորացն իւրոց՝ որ էին յերկրին Հայոց, և հրաման տար¹³⁴ սպահանել զթագաւորն Հայոց Չապոյ Եւ եղև¹³⁵ իրբն ընդպան զպա հրաման ի թագաւորէն Յունաց իշխանցն իւր՝ որ էին ի Հայոց երկրին, սպասէին մահու ի դէպ՝ սպանանել զթագաւորն Հայոց Չապոյ: Եւ եղև ի զհրան ժամանակի իրբն զիտացին Տէրէնցն և Ագէն զորաւորքն զորացն Յունաց՝ թէ միտևն է թագաւորն Հայոց Չապոյ, և ամենան մեծամեծքն և զօրքն Հայոց չէին անդ. և էր թագաւորն Հայոց Չապոյ բանակնայ ի դաշտին ի Բայրաւանդ գաւառի ի Յու անան տեղուն, և բանակ զօրացն Յունաց բանակնայ էր անդէն մտա առ բանակին Հայոց արքային, սպա զորաւորն Յունաց հոց¹³⁶ մեծապէս զօրծեալ՝ լքնթիխ հրախրեալ¹³⁷ կոչեցին զմեծ թագաւորն Հայոց Չապոյ մեծապէս քառ արծաւանաւորութեան նորա, որպէս օրէն էր զար¹³⁸ թագաւոր ի հոց մեծ կոչել և ամենին կողմութիւն պտարսատութեան:

Եւ եկեալ թագաւորն Չապոյ լքնթիխ, մտեալ քաղցնեաց լուտակ և լքմպէ¹³⁹: Եւ իրբն մտանելս արքայն ի խորանն Տէրէնցի զբաղաւորին Յունաց, և լեզնան սպարակիր հետակն մահան ի ձեռն, սակոր զգտուոյ, շարք ի ներքոյ զբմպօք խորանին պատեալ պատկէին¹⁴⁰: սոքնպէս և արտաքոյ կողմէին ի ներքոյ կուս վանաւայ և ի վերոյ նանդերծգ զզեցեալց պարտաստէին իոկ թագաւորն Չապոյ համարէր ի միտա իւր թէ էր պտարի ինչ¹⁴¹ նորա զան սոքնպէսն Եւ մինչ զետ լքնթիխ¹⁴² ուտար, սակաւոր զօրքն ի թիկանց կուսէ նորա կարգեալց պտակնայք կային¹⁴³ շարք գնովաւ լուսնեանց կուսէ: Իրբն ընդ զինիս մտին, որպէս գտաստէին որքաթիկանցն նուազն¹⁴⁴: մտաւային արքային Չապոյ, և առ նստարակ թմրեալարք և սրնդահարք քնալաւարք և փողաւորք, իւրաջանչիւր արսեստօք պէսպէս ձաշնիւք քարրաւեցան Եւ վառահատօք լեզմնին հրաման կուտ. և մինչ զետ թագաւորն Չապոյ զարախոթիկան զինին ունէր ի մտաւան իւրք՝ ընդ պէտպէս ամբոխ գտաստացն, անհակ մտաւորն լարմակն լար լեշեալ քաղցեալ էր՝ ունէր տաշտ ոսկի ի մտաւան իւր, իսկ աչ ձեռնն

եղեալ էր ի գտաստացն նրամին՝ զոր կողեան էր լաշտ աղքերն իւրամ, և մինչ զետ ընտանն ի բաժակին էր լքմպէն, և աշոքն լառաց կոյս պշաղեան հաքը ընդ պէտպէս ամբոխ գտաստացն, հրաման լինէր սկիարկելով զօրացն Յունաց: Եւ լեզմն սակաւարքն կրկոս ի թիկանց կուսէ կույնն ի սպասու սոկիմընէ վառանօքն լանկարծօրէն կից ի վեր ստեալ գտակարան, դարկանէին թագաւորին Չապոյ, մին կէրս զպոն հարկանէր սակարան, և միւսն ես սակարան զաչ թագ ձեռնին՝ որ կարչ ի վերոյ գտաստացանի նրամին՝ հարկանէր, կարէր և ի բաց ընկնայր¹⁴⁵: Անդէն ի ընտան տապալէր թագաւորն Չապոյ, և զինին տաշտուն և արիւնն պարտնային նոյսա հանդերձ ի վերայ թաժակալ սկրակն անկանէր ստ հասարակ և անդէն ստակէր թագաւորն Չապոյ: Ընդ շփոթեալ տանարին խոզութեան՝ Գնէլ աչր պաւտան Անանացեաց բուն կացեալ լիւրմէ քաղցեալանէն, հանեալ զիւր սուսերն՝ հարկանէր զիս ի լեզնոսց անդ¹⁴⁶ սպանանէր, լանջանէ՛ որ հորին զիտաւարքն: Ապա Տէրէնց զբաղաւորին Յունաց զիւր սուսերն հանեալ ամբ¹⁴⁷, տարեալց ի զիտուն Գնէլոյ զոկաւառան զիտուն ի վերայ աշացն ի բաց ընկնայր¹⁴⁸, Եւ այլ ինչ որ ոչ կորաց լանջանէլ սակ ինչ ընդ նստս և ոչ ինչ:

(V. 18)

10.

Յաղագս ճոհանցու կոխկոպտի, և վարուց նորա, և անմտութեանն և շաղաշուս խօսիցն և զօրծոցն, և նշտնացն¹⁴⁹ որ յատուծոյ ի վերայ նորա կոխն:

Այլ Յունն կոխկոպտս, որդի Փառնոսոյ հարապետի, հինուարց թէ տրժան իլէ զնա կոչել կոխկոպտս: Եւ էր սա ապր կեղծարար, և երեւցայանէր ինչն զանն¹⁵⁰ իւր մարկան պանալ և խորանանդերձս. մինչ զի մտցա անցամ ոչ աղանէր, ուլ գտմաւ¹⁵¹ հետեոյ զստէր, և զմտն¹⁵² կեմոյ: Եւ լազարութեան տասնց շախոյ էր հեղեալ, և ոչ կարէր տալ զպահտութիւն իւր ընդ երկիւղին տատուոյ¹⁵³, սոքնպի ինչ զի¹⁵⁴ զիրս անտրժանս և չհաստայիս զործէր:

Չի էր երբեմն զիցեալ ի ճանապարհի տրեմն¹⁵⁵, զի նստէր նա ի գրաստա վերալ և զար. եկն զիցեալս. սնա տար պատանի մի աշխարհական նեմեալ ի ձի, սուսեր ընդ մէջ, թուր զպտուր¹⁵⁶, սեղեղեղեղայարան զմիջով¹⁵⁷, լուսեղալ զհերս իւր սեւալ մերձեալ¹⁵⁸,

վարակալ եղեալ ի գլուխ իւր, և օգիւղ արիւնալ գտառից իւր. և
գալց զճանապարհս իւր. թերեւ լաւագոսթթեմնէ: Իսկ ձին՝ յորում
ճեմալ՝ մեծ հասակաւ, և էր գունաւոր, զնացող, մինչ զի ի բացէ
սեռանէր կայիակոպոսն Յոհան զձին, մեծապէս զարմացեալ՝
ակնկառոցը՝ լինէր: Ապա իրրե եկն մերձեցաւ ճեմեալն ճառ ի
նս անդր, ապա սպասեալ Յոհաննոս՝ բուն հարկանէր՝ զերասա-
նակաց՝ ձիոյն, և ասէր. «Է՛ջ դու վաղվաղակի ի միտ պարթ՝,
զի բանք են ինձ բնոց քեզ՝: Ասէ՛ ալրն. «Է՛ի ոչ դու զիս զիտես
և ոչ ես զքեզ, զի՛նչ ամբ բանք իցնն, զոր դու բնոց իս իցես խո-
սելոյ՛: Մանասնոց զի ալրն արբեալ ևս զիտեցաւ, և շատ լա-
ժտեանաց ալրն իջանել ի միտն: Ապա բանապատեաց զնա Յոհան,
իջոց ի միտ անտի՛: և առ ատարս. զիս մեկուսի ի ճանապարհէն:
Եւ ասնն խոնարհել հրամայէր և ասէր. «Զերկիցս թեանն ձեռն զձեմ
ի վերայ քո: Իսկ նա ասր պատասխանի զանձնէն՝: և իէ՛է «Ալր
աստղակ սպանող չարացործ լիալ ի մաճնիկանէ խմել,
ևս ոչ ինչ եմ արժանի՛: արդիսի իրաց, և արժմ զիս ի
նձին զործ կամ: Եւ շատ ի վէճ կեկալ՝ լամաւոր ալրն, և նա
ևս չար քան զնա: Ապա բանաբար զղեանեալ զալրն, զնէր Յոհան
զձեռն իւր՝ ասնել զնա երէց. և յարացեալ հրամայէր լամանել
զճանապարհ մեկնուցին, և արկանել նմա սպարազոսն: Եւ ասէր.
«Ե՛րթ ի գեւոյ քո, և լիջի՛ր զու անց կերէց զեզգն՝՝ ուստի ևս: և
նս անգամ ոչ զիտէր զալրն թէ յարէ՛ զեզգէ՛ իցէ՛: Ինչն Յոհան
մտառեցաւ բուն հարկանէր զիտին՝, և ասէր. «Ալր ինձ իջիկէր
իցինն, փոխանակ զի երէց արար զքեզ: Իսկ ալրն լամանեալ ի
վերայ միտն շատուր լամանն սալ. ապա բանաբար լինքն հանեալ՝
զձին, և զալրն արձակեաց: Եւ այս անձնալն իւրս վասն միտն եղեմ:

Ապա ալրն թէ ոչ կամօք՝ աղբորոտն արբեալ, գնալր ի սունն
իւր, և երթեալ մտանէր ի մէջ ընդանեաց արոց, ասէ զինն իւր և
ջընջանալս. «Արի՛ք յաղօթն կամք՝: Եւ նոպա ասնն. «Մույն
դու, զե՛ս արեմն հարաւ ի շեկ: Իսկ նա ասէ. «Արի՛ք կամք՝
յաղօթն, վասն զի երէց եմ: Իսկ նոպա գարմացեալ, մերթ շփ-
նէին, մերթ ձիմաղէին. մինչև բազում անգամ լամանեալք՝,
ապա արեմն հաւանեցան կալ յաղօթս ընդ նմա: Ապա ասէ կինն
ցալրն իւր. «Ո՛չ դու երախտ էիր, և շէր մկրտեալ: Ասէ ալրն
զիննն իւր. «Ապշեցոց, չեա լիջե՛ք: և ոչ ես լիջեցի զաղջ ասել
չեա. զիս երէց արար, և ձին ստե՛ծաւ. թաւրս առ և անց: Եւ
ասնն ցալրն ընդանիքն իւր. «Թարբեցն անպրէն զճացեցն առ

կայիակոպոսն, և ստացնս. «Միտեալ չէի, զի արարեր զիս երէց: Եւ
Իսկ նորս՝ յարուցեալ զնացեալ առ կայիակոպոսն, ասէ ցնա. «Եւ
մկրտեալ չէի, զի արարեր զիս երէց: Եւ ասէ Յոհան. «Մայրսոյ
միտլ ջո՛ւր թերէք: Եւ ասեալ զքոսն էարի զգլխոյ նորս, և
ասէ. «Ե՛րթ, մկրտեի զքեզ: Եւ արձակէր ցալրն վաղվաղակի
լիւրսէլ:

(VI, P)

11.

չ

Յաղագս եօրին ճոհանեալ.

Երբեմն՝ սոն Յոհան անցանէր առ այլեօք՝ սարսն, և էր
մտանալոն զաղբին յառեալ: Աղաղակէր առ նա այր մի յաջալոյն,
և ասէ՝. «Թրճե՛ն, տէր կայիակոպոս, զեկզ և զայլքս: Ասէ
Յոհան. «Փոռչ և տտասակ բուսցի՛: Ասէ ալրն. «Ե՛ր մարմնոց քո
բուսցի՛: Բուսչ և տտասակ փոխանակ զի տարապարտաց անթեա-
նեա զեկզ: Եւ եղնն նշանց շատուածոյ. զի իրրե շտաւ կայիակո-
պոսն ի վանս իւր, հասին հարսուածք ի վերայ նորս, սկսաւ քնչ
անձնալն անգամ մտրմալ նորս որպէս զիտէ՛ հարկանն: Եւ
մեծապէս շտապեալ անկեալ ի ասնջանս շարաշարս հարսուածոց,
և ի մեծ առջնապի կար առար բազումս: Ապա լղեաց կոչեաց
առ ինչն զաղորոն, արջեանց զնա ասնել ի վերայ նորս՝
արթն. զի փրկեցի նա ի ցառոցն: Աղբորոն ասէր. «Իսկ ես ձի
եմ, զի կարեմ զքո սրճնել կամ անթեանել: Թոյ թէ զալր՝ կայի-
ակոպոս. Իսկ նա բանապատէր զնա շահմամ. մինչև յանէր այ-
զորպէն կար յաղօթն և ասէր. «Ճեր ստատած, դու զիտե՛ս՝ զի ես
այլ մեղաւոր եմ և անարժան, ոչ զիտեմ զաղմոխս յորում լա-
րմանեցայս՝: Դու փրկե՛ս զիս յայս ի շարէս՝, զի ասնն՝ թէ զայր
կայիակոպոս զու անթեմ, և ասնն՝ քո բանի եղև: Զի չաւ էր ինձ
մտք. քանզի չգիտեմ զայս՝ զի ինչ զիննէն ասեմ: Եւ զայս առա-
ջեալ՝ անղն թճեցեալ կայիակոպոսն, և սրտա լամանալն մտրմ-
նոցն փոշն ի բաց թափել. և էր իրրե զփուշ խառոց. զաղբորո-
պի յարուցեալ՝ սոչ սպաւ յախտն:

(VI, P)

Յաղագս Երփն Յոսաննոս

Ասն Յոճան Լաչիկոսացո՛ւ որդի Փատինայ շորձակ Կրթաւոյ
 առ թաղաւորն²⁶⁵ Լաչոց, խաղախոտակ լինէր նոցա²⁶⁶, որպէս²⁶⁷
 խաղաւոր²⁶⁸ դանձն իւր Կրթէր լաղա՛նօթեան, որում ժարաւեայ²⁶⁹
 պատրեայ վախճալէր, սակայն մեհա՛նանք²⁷⁰ այն էին նորա
 Ի շորք²⁷¹ անմկայ շտառ և ի ձեռս սողեր ստաշի թաղաւորացն, և
 դուզուտ պճայն²⁷² ամէր կրտաչելոյ, զորն աղաս այնպէս փարե-
 լոյ: Ընդ կրտաչելն²⁷³ ապա մի մի բուն խոսնելոյ անձեր ի ձայն
 կրտաչելոյն, ասելոյ՝ թէ «Ազա եմ, աղս եմ, և գորքալի գեղեզ»²⁷⁴
 բառնամ. զի՛ք ի վերայ իմ զմեզ արքայի, թող բառնամ²⁷⁵: Ի այ
 թաղաւորքն դժարձակս պիւղաց կամ զպարտկաց պրեայ և կնքեայ
 դնէին ի վերայ ողինն Յոճաննա փոթանով²⁷⁶ ընդ մեղաց իրեանց.
 և ի թաղաւորացն Լաչոց ստաղաս իւր զեղս և աղաբակս և դանձս
 լաղան լինելոյ և զմեզն բառնալոյ ըստ բանիցն: Այսպիսի էր
 ապա Յոճանն²⁷⁷ կարեալ լրձգութեան²⁷⁸ և լաղա՛նօթեան գրանե-
 նայն աւարս կենաց իւրոց. զայսպիսի գործս գործէր վասն ուղա՛ն-
 թեան, որ չէր արժան:

(VI, Ժ)

Գ. ԵՒՆԵՆԻ ԿԱՂՎԱԾՆԻ (Շ-րդ դար)

ԵՂՄ ԱՂԱՆԻՊՈՅ

(Հատվածներ)

I.

Յնդ՝ բարիք է արեւսին և զեղեցիկ բնաթեամբ, և մեղ և
 ամենայն արարածոց՝ որ ի ներքոյ կրկնից²⁷⁹ բոլորս և ի դարման,
 իրբն նրաց մէ ի մեծի տան ի մէջ մեղուան և յառակի լաչեայ՝
 առ ի գիտաւորն և զաստէրն զերկուց մեծացն անօթոց ի քաց ի
 միջոյ փարստեւոյ՝. քաց ինքն և իմէ՛ն իցէ՛ և և իմէ՛ն չիցէ՛ զայն ոչ
 գիտէ՛, զի չէ ի բանաւորաց և ի մտաւորաց. նոյնպէս և այլքն
 լանջնչացն արարածայ: Եւ թէ շոր թէ նոր թէ կրկիր թէ ոչ, թէ
 իցին և թէ չիցեն՝ զայն ոչ գիտեն, և զապաստարութիւնն՝ չոր
 կարգեցան՝ անդադար մտաուցանեն, վարելոյ այնր՝ որ կազմեայն
 գնտաս: Եւ մեք ոչ անտրդեմք զնտաս, և ոչ պաշտան մտաուցա-
 նեմք՝ նոցա. այլ նարեցեայ ընդ նոսս՝ փաստաւորեմք զկտորիցն
 ճոցա և զարկնէ՛ն, զի մեղ ի պէտս են, և կարգչին իրեանց ի
 փտաս:

Զիրոյ պաշտիցեմք զարեզակն, որ մերթ կոչի իրբն դժտալ
 առ ի սպանն՝ չոր կարգեցա՛ւ՝ նասանելոյ²⁸⁰, և մերթ կրթալ զող
 իրբն կտրուբեալ, և սայ տեղի խաւորին ընալ²⁸¹ զմիջոց ի մեծի
 տանն²⁸² և ընդ մամանակս մամանակս ի խուար դասնայ²⁸³ առ ի
 լանջիմանութիւն և յամօթ իւրացն պաշտեմէից. յարս արարեալ
 եթէ «Զեմ ես արժանի պաշտման, ալ այն²⁸⁴ որ պիտ ե՛ պոմե-
 նայն ախ լուսաւոր պանէ, և զցայլ զողեցուցանէ, և կրթք եր-
 թէք²⁸⁵ խաւարեցուցանէ՛ և իրբն խառն բերանոյ անշշունչն բողոքէ՛
 եթէ չեմ արժանի պաշտան ասնոր²⁸⁶ այլ պաշտան նարկանելոյն:
 Գամ պոստին²⁸⁷ որ ամուտ անտոյ²⁸⁸ նիւսանի, զրեթէ և մեռանի, և

այս սիրտն անու կենդանանալու, զի ընդ զարութեան օրինակն նկարեցէ: Կամ զոգ՝ որ մերթ զոչիցէ վարդազանգ՝ հրամանաւ, մերթ սարսէ ի դռներն՝ տասախաւս: Եւ կամ զհոսր¹¹⁰ որում և զընդ իսկ երկրորդ արարիչ կազմեաց բարեկիշն, զի չորժամ կամ յիս¹¹¹ վառիցեն, և չորժամ կամ յիս¹¹² խաղապահիցես: Կամ զերկիր¹¹³ որ հանապազ քրեմք, և ցանկ կրեմք և զաղբ զմեր և զանասնոց¹¹⁴ մերոց ի նա հեղումք: Կամ զգլխա¹¹⁵ զոր հանապազն ըմպեմք, և զանուշտիկն նոցա ի ժամանակս թիւն ի փորթի մերում զարծագանեմք, և զներքին և զարտաքին սպակոթութիւնս մեր նոցաք սրբեմք:

Եւ այստ ամենայնի լալա է՝ թէ զոր աս աստուածսն¹¹⁶ տնին, անարգեն շատք¹¹⁷ և անպատուեն նա և զողտն և սուկումն տնի զարարածն, չորժամ զգաւախ արարին որ նոցա մասացանիցէ¹¹⁸, և լալա անէ երկիր շարժելուցի, և լալա ուրքն խաւարելուցի, և սըքն դժգոհելուցի և քսումնելուցի, և ծով սաստկութեամբ արեանց սպանուելեց¹¹⁹: Զի թէ ոչ ասա արարչին նախնեզք¹²⁰ դնաս, մի մի ի նոցանէն բուսական էր գամենեխն սասակել՝ աս ի ինչպիւր զգրէժ անարգանաց հասարակաց արարչին: Կամ ծով ծածկելուցի, որ սկսոր աստղովն պղշարևուլ՝ շիջիտ անցանել ըստ հրամանն: Կամ երկիր կլանելուցի, որ ի վերայ սըքնչի կալ¹²¹ հաստասեան, և լոշինչ զտանալ և զարժագանել չէ պատշաճ զիւր զքնակիշն: Կամ հողմ պարտասեցացանելուցի, որ կենդանութիւնն է ամենայն շնչաւարաց, և շիջիտ արգելուլ զկենդանութիւնն՝ առանց հրամանի կենդանապահին: Կամ սըք¹²² երբեմն զտառնամանիսն շնչելուցի, և երբեմն զտարշակն ընդելուցի, և ինէր ամենայն ինչ ոչ ինչ:

Այլ նա¹²³ աւստի իբրև զհաստ իմն լծեալ ի չորից երկվարաց զաշխարհս¹²⁴ տեսանեմք, ի զերմութենէ ի ցրտութենէ ի ցամաքութենէ և ի խոնաւութենէ, և¹²⁵ զորութիւն իմն ծածակ կասալար, որ զշորս կազեցուան ընդ միմեանս ի հաւաստեան և ի հաստութեան պահեալ նաւանէ: Ամենայն կտոք ի համազղեաց երկվարաց լծին, բայց¹²⁶ միայն¹²⁷ այց կտաւ¹²⁸ որ ի շամտազնեաց լծեալ են, և որ ի համազղեացն¹²⁹ լծեալ են՝ երբեմն սպլթաքին, երբեմն օձանեն և ի տապանալի զհատալարն և զանձկն կացացանեն, և երբեմն խորտակումն իսկ կտացն գործեն, և չորժամ ոչչ կտաւ¹³⁰ իցեն, և որչ կտաւարն, և վարժ երկուսանս՝ ոչ եղեալ ի հանգչել երեսուցն եւեթ արշախն, և այս կտաք զարմանալիք ի

հակասակ և լանձման երկվարաց լծեալ և ծածակ ձեւամբ ոչղեալք, ոչ ի միմիայն կողմն ի հանդեպ երեսուցն եւեթ արշախն, այլ լամենայն կողմանս վարդին, և ընդ հանուր արշախն, և ընդ բնաս պահան¹³¹, և ամենայնի բուսական են¹³²: Երբժամ ընդ արեւիս քնթանան, չէ ինչ արգել՝ թէ ընդ արեւմուտս ոչ արշախիցին, և չորժամ ընդ հիւսիսի վարդին, չէ ինչ արգել՝ թէ ընդ հարսս ոչ սուրպիցեն¹³³. զի ձեռն կասալարին բուսական է¹³⁴ լամենայն կողմանս զիմեպոսանել, և ընդ չորս անկունս անդերաց արշախեցուցանել:

(1, 9)

2.

... Եւ եթէ զտղանացն զազանութիւն շար ինչ բնութեամբ կարճեցացանիցէ նոցա, զհրատացն¹³⁵ զի կէսքն լանասնացն ի պէտս արարան¹³⁶, որպէս¹³⁷ և արշառ և ոչխոր և ամենայն ինչ, որ աստի¹³⁸ է և կրեյ¹³⁹ է, և կէսքն վասն երկիւղ¹⁴⁰ ի միտս մարդկան ծնեցունելուլ: Զի թէ զազանք անազնիք են, և վիշապք և օձք և ուլ ճնիք վնասալարք, և մարդ անչափ հպարտացեալ է՝ մինչ ըստ աստուծոյ երկիւղին սահմանս արասալու եղեալ անաստէ, և թէ անպիտի զարհուրեցուցիչք չէին՝ որչափ ևս ասուել չկար երբէք լակասալարի¹⁴¹:

Նա և նոքին իսկ, որ շարքն կարծին անմտաց¹⁴², երբէք երբէք օգտակոր լինին և զերծուցիչք ի մահուանէ: Զինչ շար քան զոձ կալցէ¹⁴³, և ի նմանէ թեկիտիլէ, և ի սղանոց զեղոց, որք ի նկնդութենէ մարդկան կազմեցան, չե հասուցեալ և անդն բաժէ: Եթէ քնութեամբ շար ինչ էր օձ, կամ շարի իրիք արարան, այստ չգասանէր ինչ ամենին ի նմա օգտակար, և ոչ զգոճանալու երբէք ի զապանութեն անտի¹⁴⁴ իւրժէ. նա աւանիկ տեսանեմք ի հասարակութեան բնակ¹⁴⁵ թողչաց զգոճակուլ, և իբրև զշուն խաղալիլ է նոցա, և բոցում անգամ քնութեալ ի ասոն՝ չենդանչեն քնակացու:

Եւ արդ իթէ հեթանոս իցէ՝ որ շար ինչ բնութեամբ կարծիցէ. լանդիմանեացի լիւրոց արուեստացոցն օձապաշտացն, որ ասոնչափ զգոճակուցանել զօձս զիտեն, մինչև կալել լառութիւք ի տուն, և կերակուր մատուցանել¹⁴⁶, որպէս Բարիլացիքն վիշապին՝ զոր պղշտեմին...

Եւ իթէ մոյց իցէ, և շարի արարած զգազանն վասն զազանութեանն ասիցէ. ի հասարակաց մասոց փաշտման կրկալ ըմբե-

բանեացի: Զի եթէ զպահանջն շարժ արարածք իցեն, և երկիր բար-
ւոյ, զինորդ բարւոյն արարած շարժն արարածոցն զաշխակ մտևու՝
անայնի լինիցի, որք ի նմանէ կերպիցին և ի ծոց նորա հանդիմն՝
զի երկու հակառակք իրերաց՝ միմեանց մտխիւք⁴⁵ են, որպէս
խառարի լոյս, և շէր սաստանանց:

Արդ եթէ զպահանջ շարժ արարածք էին, և երկիր բարւոյ,
ժախել պարտ էր զնոսս երկրի⁴⁶ և ոչ անուցանել, սպասել և ոչ
սերել, ապա եթէ երկիր և զպայտանն անուցանէ և ոչ ազակտն,
լայտ է՝ եթէ յորմէ արարէ երկիր լեռն է, ի նմանէ և զպայտանն
արարեալ են. և շէք ինչ շար բնութեամբ. քանզի շէք ինչ շար
արարիչ բնութեամբ: Եւ մանաւանջ թէ և զպահանջ լակ զորոցն⁴⁷
սանն՝ թէ ի շարէ պարզէ եղեալ են, ցուցանեն թէ չեն ստանց՝
այլ լիկիւր, ահա զի լիկիւր կերպիցին և ի նմա բնակին, և անզ-
րէն ի նոցն շրջեալ հոգանան:

Նա՛ թէ և ի շարէ ինչ էին շարք արարեալք, ոչ ինչ ի նո-
ցանէ պատկար գտանէր⁴⁸, այլ ամենակն իոյ մասսակար: Իոյ արդ
եթէ անասնեմք, զի կիսոցն մարթն պատուարան մերկութեան
մերոյ լինին, և կիսոցն ճրագուն զեղնեղի լինի, և այլ ինչ լան-
ցածոցն, որպէս ստիման և արշոյ և ալլոցն՝ ըստ իրարացանչուք
մի բնա միտչէ, լայտ է՝ եթէ ի բարւոյ արարչէ լեռն են, վասն
միայ իրիք պատկարին գտանեալ ի նոսս: Զի որ շար ինչ է, նորա
և ամենայն ինչ մասսակար է, և մարթ և միս. այլ նոցա
որպէս զմարթն զցինեմք, և ոչ մասէ, և զմիան եթէ սիրա տուք
ամառի⁴⁹ և ասէր⁵⁰ ոչ մասէր⁵¹, որպէս վարպի՛ որ զպահան-
գոյն և քան զամենայն զպահան՝ ասի միման, և ոչ միաս. նորպէս
և նոցայն՝ եթէ ասէր⁵² ոչ՝ զմասէր⁵³:

Եւ յարդաւ, զոր սանն՝ եթէ ի բարւոյ արարչէ արարեալ է,
գտանի ինչ մասսակարութիւն: Զջու միս ասել՝ զարման է մարմ-
նոր ըսպլ եթէ զարիւնն որ ըմպիցէ՝ ստոսկի⁵⁴: Նորոյէս և ի
բանեացաւ՝ բժշկիչ սէսպէս ցուց լինի: Զմանրագորն եթէ որ լոյ
ասիցէ՝ ստոսկիչ է, և խառնեալ ընդ այլ արմասա՛ բնածա լինի
բնաստաց: Եւ գնալար⁵⁵ եթէ ի տօթ մասնակի ստիցէ ոք,
քանզի զոյացուցիչ է, զտապ ի սիրտն վարատէ⁵⁶. և եթէ ի հով
մասնակի ստիցէ ոք, մաստ⁵⁷, և եթէ զտուչն բանեալ անապալ
լոքիցէ ոք, սաստիկ և եթէ զանրն ապառեալ շրոյ ըմպիցէ ոք,
ի ցանկութենէ արկանէ⁵⁸. Եւ կանեկոսին թուի ինչ է՝ որոյ սերն

նորան՝ զիչ է, և նոցն զարմեալ կուսեցուցիչ ցանկութեան: Եւ մա-
սսակարն, որ ասանինն ի յարան ինչ մասնակի սպանոց է,
նայիտք պտղուն նոսկեալ նարին բժիշկչ հասանել: Եւ կարան-
չանան ազգ⁵⁹ ինչ՝ ասանինն սպանոց է, և⁶⁰ խառնեալ ընդ այլ
վերոյ՝ մաղմաղեց է բաժիչ ի մանասն:

Արդ յարպիսի իր անարթն առ ոչ ազիզ հայելոյ, կարմե-
ցին և թէ շար ինչ բնութեամբ իցէ. բայց ստուած առպէս իմաս-
տան զմարզն կազմեաց զի և ի զարմանիւն մարթիցէ վաքիւր, և
որք մասակարք կարծիցին, և անտի ևս նարիւք պատկարու-
թիւն կարիցէ գտանել, սս ի լանջիմանելոյ զբարս անմասցն՝
թէ շէք ինչ որ բնութեամբ շար է:

(I, ԺԵ)

7.

Այլ և վիճեալ ևս պնտին ի բանիցն վերայ⁶¹. Աին սակ՝ թէ
ե՛ ժերտմ գեղ⁶² մոխարոյ զիւր զարմեաց և զպշուինն հանապաղ
մէք լակէք անհետքեան: Եւ միան սակ. «Զայսն իոյ իս⁶³ աչօք
սեռեալ է»:

Աթթէ և զարայիցէ⁶⁴ ևս ոք կարիցէ սակ՝ թէ և զայն ու-
րաք⁶⁵ սեռեալ իցէ, և եթէ լատախն մասնակին արուղիք լիկին
զիրբուար և ողջացուցանին, արդ ընդէր ոչ լիկիցին և ողջա-
ցանդեցին⁶⁶. ոչ նոյն պատկարածաք են, և նոցայն վերարք
անպահիւ:

Այլ լայնմաս, սանն, զիցալուցչ էին:
Եւ մէջ զդիցն իոյ պնտնոցեացս ի նոցանէ: Մարմնաւորք
էին արզիւք զիքն, թէ անմարմինք: Եթէ մարմնաւորք էին, լայտ
է. թէ մարդիկ էին, և զմարդկան որսուսկան ի պաշտան ստեալ՝
զիս անասնին. ապա եթէ անմարմինք էին, շէր մարթ անմար-
նացն⁶⁷ ընդ կանայս մարմնաւորս ամանանալ: Զի եթէ արմ նար
ինչ էր, ոչ երբք զպարզէր ստանալ ի կանայ ստուանարմինս
մնացանել, զի որ անմարմին որք է, նա և անսերն է. վասն զի
սերնն մարմնաւորաց⁶⁸ է, և ոչ անմարմնոց...:

Այլ և վիշապք, սանն, և նմանք կեղծ ի կեղծ լինին. յորոց
միս անմասար է, և միան ոչ անմասար:

Վիշապն՝ որ մարմնաւոր է, զիւր կերպարանն ոչ կարէ սո-
լոս: Զի եթէ նար ինչ էր մարմնաւորաց⁶⁹ զկերպարանս փոխու-

խել, նախ մարդ՝ որ առաւել քան զնոսս է՝ փոխէր զկերպարաննս ինչ և կամէր⁶⁵։ այլ որպէս մարդոն՝ ոչ է հնար փոխել ի կերպարանս ինչ՝ չոր և կամիցի, նոյնպէս և ոչ վիշապին։

Նա և ոչ նճանց ինչ անձնաւոր զու, բայց եթէ զե ի տեղս բնակեալ իցէ, և մերթ կերպարանիցի, և մերթ մնա գործիցէ։ Եւ ոչ վիշապք զտոմսականս արդեանց⁶⁶ կրեն, և ոչ զբոստ զոչ նոցա⁷⁰ և թէ զարդիւնս ի կալոյ ուրիշ կրիցեն, և ի զուր է կալ կալն սակ տմեք⁷¹ ի կալս՝ և ոչ ա՛ն ա՛ն։ Զի վիշապն որ ինչն զբոստ է, այնու զի անտառն և անխոտն է, զիւնրդ՝ որ ինչն զբոստ է՝ զայլ զբոստ վարիցէ. զի վիշապն այլազգ ինչ բնութիւն չէ՝ եթէ ոչ օձի⁷², այն լալտ խել է։ Եւ զօձ լաղթանգամ, կամ թանգամ նկալ անտաննն, նոյնպէս և զօձ ցամաքային անձուտի, և զզագանն ծոփական լուծանն, զիւտասն սակս և զղեկիմնաց⁷³, վիշապս անտաննն. բոս այն՝ թէ զու շախչախիցեք զզուի վիշապայն ի վերայ շարց. և հասար կերակար մողոյրոց եթովպացոց։

Տեսանես, զի զձկունս մեծամեծս ծոփածինս՝ վիշապս կոչեն զիրք. և լալտ անտի է՝ թէ զձկանց⁷⁴ առէ, այնու եթէ հոտր կերակար աղաղց Եթովպացոց. թիպտ և տաս այլք ի սասանայ ստակեցին զվիշապն, որպէս և զաջն՝ զոր Յարն զրեալ է։ Եւ այլ ինչ ոչ են վիշապք՝ բայց կամ օձք մեծամեծք ցամաքայինք, կամ ձկանք անարիք ծոփականք. զորոց⁷⁵ սակն, թէ լուծուտերք և մեծամեծք են. և որս և կերակար նոցա՝ մանք ձկանք են⁷⁶, որպէս և օձից մեծամեծաց մեք մանք ինչ ճեխ կամ անասունք։ Եւ ոչ որս կրէք՝ որպէս մարդկան՝ արարեալ են վիշապաց, կամ աննիցեն. և ոչ սանաբք իրրև մարդկան են նոցա ի բնակութիւն. և ոչ զուք ի թաղաւորազգեաց և ի զիւցազանց ունի կապեալ առ իւրեանս կենդանի. զի կենդանիք ի մարմաւորաց կրկու եւթ կան, Ենովք և եղիտ։

Այլ որպէս զԱղեքսանդրէ խաբէին զեք՝ թէ կենդանի կալը⁷⁶, որոց բոս կոխպատան հնարողութեանն կապեալ արկեալ կախարպանօք զզի ի շէշ, կարծեցուցանէին, թէ Աղեքսանդրոս կենդանի իցէ⁷⁶ և մա՛ն խնդրիցէ. և զալուստն Քրիստոսի խալաւակեաց զխաբէութիւնն, և կարծ ի միջոյ զգալթաղեղութիւնն։ Նոյնպէս և մոլորութիւնն զիւցա խաբեաց զգիւցապաշտս Հալոց, եթէ զոմն Արտաւազց անուն⁷⁷ արդեալս իցէ զիւցաց, որ ցալժմ կենդանի

կալ, և նա կանկնոց է և անկնոց⁷⁸ զաշխարհս, և ի սնոտի լոլա կապեալ կան անհաստք...

Եւ այնպէս ցանոյ սասանայ՝ զի զամենայն ոք ի բարօք ակնկալութիւնն վրիպեցուցէ, և ի սնոտի չափ կապիցէ։ Անձացուցանէ լալտ մարդկան զվիշապս, զի չորժամ անպիցի կրենացին անանց՝ սանսցան զնոսս ի պաշտօն։ Կարծեցուցանէ թէ և նճանցք ինչ իցեն զիւտոց, և շարձակեալք վալբոց. և լնա կարծեցուցանելոյ ինչն կերպարանի կամ ի վիշապի կերպարանս կամ ի նճանքի ինն և ի շարձակեալի, զի այնու ցմարոց յիւժմէ արարչէն թիւրեպէ։ Զի եթէ էր ինչ նճանցն անձնաւոր, ոչ կրբնն ի կնոջ կերպարանս կրէր, և կրբնն փոյլ ինէր և լազորաց ընդ սոս անկնայ՝ Նեղձուցանէր. այլ կամ կինն կին կալր, կամ փոյն փոկ։

Նոյնպէս՝ և զոր շահապետ վալբոց կոչեն, ոչ մերթ մարդ կրէր և մերթ օձ, որոյ և զօձապաշտութիւնն հնարեցաւ լաշխարհ մտածանի։ Նոյնպէս և վիշապն ոչ մի անցամ օձամն կրէր, և միտ անցամ մարդակեաց, որպէս լաոտաղաղոյնն խել ասացաւ՝ թէ որ մարմաւոր ինչ է. լայլ կերպարանս շխարհ փոխել։

Այլ թէ ի կալս շորիք և ուղտք կրեիցին՝ զիւցաց կերպարանք են⁷⁹ այն, և նշ վիշապոց, և եթէ ի զաշտս կրացազանք ձգիցին, և հնձեալք իրրև զմարդիկ զնա կրէն արշաւիցեն, կիցիք զիւցաց են և ոչ ճշմարտութիւն ինչ իրաց. և եթէ ի զնաս ի կանաց ինչ ի կերպարանս կրեիցին, սասանայի կերպարանք են։ Գանդի նճանց ինչ անձնաւոր չիք, և ոչ ի մարդ իրրև զզե մտանէ վիշապ, որպէս անանք ի շէլոյ զիւտարին կարծեցին, ցանցի մարմաւոր⁸⁰ ի մարմաւոր չէ հնար մտանէ։ Եւս եթէ բառնացի ի վեր աճայիսի վիշապն, ոչ եթէ կալմէրք ինչ անտանելովք՝ այլ ձածակ զորթիւսար իւիք յասատոյ հրամանն, զի մի շողի⁸¹ մարդոյ կամ անտանոյ մեղանչիցէ. որպէս որ ցախիլկոսն կոչի ազգ ինչ օձից⁸⁰ հարկելոյ միտն սասանէ զմարդ կամ զանտանն. ստաի չորժամ ի շրճորս զտանիցի՝ ճրաց անալ իլանն և ի ներքս բմբոնի, զի հարկեալ ընդ ճրացն՝ ոչ մեղանչիցէ մարդոյն օձն։

(I, 16)

Մինչ չե բնաւ էր⁸¹ ինչ, սակն, ոչ կրկինք և ոչ կրկիւր և ոչ այլ ինչ արարեալք՝ որ լեկրկն կամ լեկրի⁸², Զբուսն օձն անտան էր⁸³, որ թարգմանի բուխ կամ փառք։ Զխաբց ամ լալտ արար⁸⁴ զի

Քերես որդի մի լինիցի նմա, որում⁵⁷ անուն Որմիզդ, որ զերկինս
և զերկիր և զամենայն որ ի նոսա՝ ամենիցէ. և յետ հազար ամի
շաշա ամենայն⁵⁸ սկսուս ամեկ զմասու, ամէ. «Օգնեա ինչ ինչ
շաշա»⁵⁹ զոր ամենեմ, և լինիցի ինձ որդի Որմիզդ, Եթէ ի զոր ինչ
շաճանցիտէ: Եւ մինչ զիս նա զայս իբր՛նէր, Որմիզդի⁶⁰ զիտո՛
չղեցան յարգանդի մօր իւրեանց. Որմիզդն ի շաշան⁶¹ ամենայն, և
Արճնն ի յերկաւանայն անայն⁶²: Ապա իմացեալ Ջրուանայն⁶³, ամէ.
«Երեւ որդիք են յարմայնի անդ, որ սք ի նոցանէ փայ տա իս
նապէ՛ զիտ թաղուար արարիցէ. և ժամայեալ Որմիզդի⁶⁴ զիտո՛
հարց հօրն՝ յարմենաց Արճմենին, ամէ⁶⁵. «Ջրուան հայր մեր խոր-
հեցաւ՝ թէ ոք ի մէնչ փայ տա նա երթիցի, զիտ թագաւորեցապէ՛ս:
Եւ զայն յաւալ Արճմենին⁶⁶ ձախեաց զարմարն, և ել եկաց⁶⁷
տաաչի հօրն: Եւ տեսեալ զիտ Ջրուանայն⁶⁸, ոչ զիտաց եթէ ո որ
իցէ, և հարցանէր՝ եթէ «Ի՞նչ ևս դու»⁶⁹ Եւ նա ասէ. «Եւս եմ որդին
քոս: Լուէ զիտ Ջրուան. Եթմ որդին անաշահոտ և յուսաւոր է, և
զո իսաւարին և ժանդահոտ և ուս: Եւ մինչ զիտ նոցա զայս շնդ
միտենա իտեկին, ծնեալ Որմիզդի⁷⁰ ի ժամա իբրամ յուսաւոր և
անաշահոտ, և կն եկաց⁷¹ տաաչի Ջրուանայն: Եւ տեսեալ զիտ
Ջրուանայն⁷², զիտաց՝ եթէ Որմիզդ որդի նորս⁷³ է, փամն որոյ
զգաշուն ամենր, և տեսալ զարմարմանն՝ զոր ի ձեռին իբրամ ամենր,
արոյք զշաշան ամենր, ևս զՈրմիզդ և ամէ⁷⁴. «Յարմմ ես փամն
քո շաշա ամենէի, յարմնեալ զու փամն իմ ամենիցես: Եւ ի տայ
Ջրուանայն զարմարմանն զՈրմիզդ և որ՛նի⁷⁵ զիտ, ժառայեալ
Արճմենին⁷⁶ տաաչի Ջրուանայն՝ ամէ զիտ. «Ի՞նչ անպէս անխեղի՛ր՝
թէ ոք երկուք արդուցն իմոց յաաչ սա իս հապէ⁷⁷, զիտ թաղու-
ար արարիցա: Եւ Ջրուանն սա ի շքրելոյ զոխոսն՝ ասէ զԱրճմեն.
«Ի՞նչ սա սա⁷⁸ և շարաչործ, տեսեալ լիցի յեկ թագաւորութիւնն ինն
հազար ամի, և զՈրմիզդ ի վերայ քո արքայ կայացուալ⁷⁹. և յետ
ինն հազար ամի Որմիզդ թագաւորեացէ, և զինչ կամիցի թաղեալ՝
արաւոցէ: Ետխմամ սկսան Որմիզդ և Արճմեն ամենլ արարածս.
Ե ամենայն ինչ՝ զոր Որմիզդն ամենր՝ բարի էր և ազիդ, և զոր
ինչ Արճմեն զորմէր՝ չար էր և թիր:

(11, Ե)

5.

Երբ՝ մեր թողեալ զնստա, հարցցաք զնստա. Ջրուանն⁸⁰, զոր
յառաջ քան զամենայն ինչ ասեն, կատարեմալ ոք էր. թէ անկա-

աւար եթէ ամիցեն՝ եթէ⁸¹ կատարեալ էր, բարիցեն՝ եթէ կատա-
րեմալ զամէ՛ կարատանայր⁸² իմացիլ որդի, որ զայցէ և զերկինս
և զերկիր ամենիցէ. զի եթէ կատարեալ էր, ինչն իսկ կարող էր
ամենլ զերկինս և զերկիր: Ապա եթէ անկատար էր, շաշա է, թէ
էր. անն ի վեր քան զնա⁸³, որ զնորա թերակատարութիւնն շաշա⁸⁴
կարէր. Եւ եթէ էր ոք ի վեր քան զնա, նմա⁸⁵ պարտ էր ամենլ
զերկինս և զերկիր և զամենայն որ⁸⁶ ի նոսա՝ սա ի ցոյցանկելոյ⁸⁷
զիտ բարեւարութիւնն և զորութիւն, և ոչ Ջրուանայն որդի շնորհել,
որ զերկինս և զերկիր և զամենայն որ⁸⁸ ի նոսա՝ ամենիցէ:

Այլ, ասեն, փառաց ամենր զշաշան:

Հարցցաք. փառքն յամե՛ր շաշուցալ էին նմա, թէ փամն
զի մշանցեմաւոր էր՝ փառուար էր: Եթէ զամե՛րէ պարզեալ էին
նմա փառքն, հարկ է կարծել՝ թէ էր անն ի վեր քան զիտ զորա-
չոցն և փառաւորացոցն, տասի ի նո փառքն հասին⁸⁹: Ապա եթէ
չէր ոք ի վեր քան զիտ, ի զայ էր զշաշան հազարամեան ամենլ.
Ի՞նչ փառքն ոչ եթէ անծնաւոր ինչ են, այլ ի յաղոթութիւնէ արուք
անաւանին փառք, որպէս ի շաշոթութիւնէ արուք անաւանի թշուա-
տութիւն. և երկուքն և զիտաց արդասիք են, և ոչ անծնաց հաս-
տատութիւնք:

ՅԵ

Եւ այլ ես. զի եթէ արեղայն և զուսին չն ևս էին լեալ, որով
ժամքն և աւարք և ամխք և աարիք կարգին⁹⁰, հազար ամն
ուսալք երեւր. զի չէին ի միջի յուսաւորքն, որք զթիւ աւարց և
ամտոց և աարեաց կարգէին. այլ յայտ է՝ թէ ամտութեամբ լի
են յաշաղանքն:

Գարձեալ թէ⁹¹ երկինք և երկիր և որ ի նոսայն՝ չէին. ուր
ամենր զշաշան կամ իւ: Ետխմամ երկիր չէր և ոչ ամենիք ինչ որ
ի նմանէ, զրարմարման ուսալք զամենր անկ ի ձեռին. կամ զնոս
զի՛նչ իսկ յաղեր, զի անտառնք չն ևս էին արարեալ⁹²: Եւ որ
քան զամենայն անմտաչոցն է, զհազար ամ, ասեն, շաշա արար.
Ե յետ հազար ամին յերկուացուս, ամէ՛ թէ լինիցի ինձ որդի
Որմիզդ, և եթէ չինիցի, և ի զոր ինչ փառասկիցիմ: Եւ սկսու
ցոյցանէ՛ թէ տկար էր Ջրուանն և կարոս⁹³ և տաանց⁹⁴ զիտու-
թեան. և պտուճաք⁹⁵ շարեացն նայն է, և ոչ Արճմեն: Զի եթէ
նորս⁹⁶ չէր յերկուացուս, որպէս ասենն⁹⁷, Արճմենն ոչ լինէր⁹⁸:
զոր շարեացն արարիչ համբուս. այլ ինքն երկուանց, որ ան-
հասարն է և լի անտարգաթեամբ...:

(11, Գ)

Դարձեալ ստեն. «Զբարձումնսն զոր ի մտին ունէր, ցորդին»¹¹⁸ իւր զմտից կա, և առէ. «Յայժմ ես վասն իւր լաշտ տանէր, յարձ նետէ զու վասն իմ առնիցես»:

Արդ եթէ նա վասն նորա լաշտ տանէր, զի որդի լինիցի, նմա¹¹⁹, իսկ Որմիզզ վասն նորա լին սակա տանէր. միթէ կատարեմ ինչ ուստեց էր նմա, և այնր աղաքապ պատիրէր նմա վասն իւր լաշտ տանել, միթէ յարձէ զորդին խնդրեաց. թէ զուցէ ընդ որդւոյն ապալ՝ զնա բառ աւանդուաւ. եթէ այն ինչ ի մտի էր նորա, բարձումնն ինչ ոչ կարէին օգնել, և ի ապա¹²⁰ զբարձումնսն շատցաւ սա՛ թէ «Էր ինձ լաշտ առնիցես», զի ցուցէ թէ էր ոմն՝ որում նա վասն որդւոյն լաշտ տանէր. և որդւոյն պատիրեաց վասն իւր նմին լաշտ տանել:

Եւ եթէ էր ոք ի վեր քան զնա և քան զորդին, որում զլաշտն տանէին, զնա պարտ էր խմանալ պատճառ իւրեանց և արարիչ տանեցոսն, և ոչ զԶրուան պատճառ Որմիզզին և Արմանի. և զնտա արարիչ շարեաց և բարեաց: Քան Զրուանայ որդի արարիչ տայր, որ ի վերն քան զԶրուանն էր, ինքն իսկ իւրովի վարէ՛ր զերկինս և զերկիր և որ ինչ ի նոսա՝ տանել, որդւոյն լաշտացողունն առացաւ, և զիւր պարտիւնն և զբարեբարութիւնն ցուցանելու կամ թէ յորդւոյն իւրէ Արմանեայ կտակած ինչ էր նմա¹²¹, և վասն այնորիկ զբարձումնն Որմիզզ¹²² տայր, զի նաքոք լաշտ արարեալ վերագունին՝ տակակամ լինիցի, ապաքն՝ պարտ էր ունեք ի միջի լինել¹²³, որում զլաշտն տանէր: Եւ եթէ էր ոք ի միջի՝ որում որէն էր զլաշտն տանել, ապա Զրուանն չէր մշտնջննաւոր, ալ յունեքէ եղեալ¹²⁴: Եւ պարտ և ինչդին¹²⁵ յամէ՛ նայն եղի. և ով էր՝ ա՛մ ինքն զլաշտն տանէր, և ով այն՝ որում որդւոյն նրամակնաց վասն իւր լաշտ տանել: Այն ոչ է մարթի ունեք սկիզբն ստանալ լինելոյ¹²⁶, եթէ ոչ յայլով առնուցաւ զիմեկուն, և առաւաճ միտն կարող իցէ առնել յոչընչէ ինչ որդւոյն և կամ իւր ևս արդ սով իցէ որ զԶրուանն արար, և թէ ոչ ստատած, որում և զլաշտն տանէր. որ և որդի այնդիսի կա նմա, զի զերկինս և զերկիր և որ ի նոսա՝ առնիցէ: Եւ այն նն զբարձումնք¹²⁷ զի ինքն ոչ արար, և որդւոյն Զրուանայ կարող է ապա գտանելն:

Ալ չէր ոք ի միջի, սանն, որում Զրուան զլաշտն տանէր. եթէ արնպէս իցէ, և ոչ Զրուանն իսկ էր, և մեծի ծաղո արժանի է. զի նկոն չէին վասն չէին լաշտ տանէր¹²⁸:

(II, D)

17. Ա. Կ. Գ. Թ. Ա. Կ. Գ. Թ. Թ. (Տ-րդ դար)

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ԶԱՅՈՅ

(Հասոմաներ)

I.

Ընդ նաազըլ՝ ժամանակաց թագաւորութեանն Պարթևաց, ի բաւնալ՝ տէրութեանն լիքառանայ որդւոյ Վաղարշու, ի սպանանել՝ զնա Արաաշըրի որդւոյ Մասանայ, — որ էր նախարար ոմն ի Սասնք գաւառէ, որ եկեալ՝ միաբանեաց զգորս Պարսից, որք չէին խոտցին մերժեցին՝ անարդեցին զտէրութիւնն Պարթևաց, և հանեցան հաւանութեամբ ընտրիլ զտէրութիւնն Արաաշըրի որդւոյ Սասանայ: — արդ իբրև ինա մասնն հասանելոյ՝ զամիս ալտորիկ առ Սարսով թագաւորն Հայոց, — որ էր երկիրոյ ալրութեանն Պարսից, զի որ Հայոց թագաւոր էր՝ նա էր երկրորդ Պարսից տէրութեանն, — արդ՝ թէպէս և վազու յուկալ՝ զորթն՝ ոչ ինչ ժամանակաց հասանել՝ յամբողջ զործուն պատեկազմի իրացն պատրաստութեանն: Յետ այսորիկ զարձեալ լինէր լիբոցն եղիւոց մեծաւ արամութեամբ, զի ոչ եհա¹⁰ ինչ նմա զործել զործ. ի մեծ ի արամութեանն և լիբոցն վճարելոյ զարձեալ անցեալ եկեալ լինէր¹¹ լաշտարէ իւր:

Արդ՝ ի միւս կս ի զլուս տարւոյն սկսանէր Սասարով թագաւորն Հայոց գտնել կազմել և զոր բոլանայակն, զամարել զգորս Աղուանից և Վրաց, և բանալ սպարանս Արանաց¹² և զճորայ պահակին, հանել զգորս Հոնաց¹³, ապաւասակ զնել¹⁴ ի կորմանս Պարսից, արշաւել ի կորմանս Ասորեառանի մինչև ի գրանս Տիարանի:

Աւար ստեղծ զերկիրն ամենայն՝ յազգևանութիւն դարձուցանէր զշինանիստ շաղաքացն և ասանացն ցածկաբեաց. զէնն երկիրն ամենայն թափար և ասերակ թողար. շնչել է միջուլ ի քաց կարուսանիլ, խիչ քակիչ, հիւն է վեր շանայր ասնել, համարէր¹⁹ բառնիլ զորէն տէրութեանն Պապիլոյ: Ախա եղեալ միանգաւ-բանի¹⁷ վրէժ խնդրել մեծաւ շինութեամբ զամկանկն իւրեանց ի տէրութեանն. սպա սպա շանայր զվրէժ խնդրել, մեծաւ ջինս նախանձարեկ լինելով. մեծամեծ փայլք՝ ի բազմութիւն զորացն ազգասուն եղեալ. և ի քաղութիւն զորացն յաւառեալ: Վարդա-զակի ի թիկանս հասանէին մեծաւ բազմութեամբ միւր և քաղ սուն և միւր և բառն կազմութեամբ Աղասար, Եփեսոս և միդղաք. կասար¹⁸ և այլ ևս որ ի սմին կոզմանց, զի զվրէժ արեանն Ար-ականայ ինդրեացն:

Զի թէպէտ և էր ինչքն ի մեծի տրամախեան վասն բնու-թեան եղբարութեան ազգասունման¹⁶, զի հնազանդեցան և ի ծա-ռայութիւն մօխն համբարձելոյ թագաւորութեան Սասնադաւան, և ընդ նմին միամտեցան²⁰. զի թէպէտ և էր Խարոյտ և զեպան արարեալ, զի իւրեանց տունայինքն ի թիկանս կիկոցին և նոցա ընդզժ կալցին ընդ նորա թագաւորութեանն, անտի սմա մեռն տակալ ի կոզմանց Քաշանաց²¹, և յայնմ մարդէ և յիւրեանց ի բուն աշխարհէն և ի քաղ ազգաց և ի մարտիկ զորացն զի ի թի-կանս հայցին. սակայն տունքն և ազգապիսան և նախարարքն և նահապետքն Պարթեաց ոչ լինէին անկիպր. զի միամտեալ և հասանեալ և հասանեալ էին ի տէրութիւնն Արասարի, քան ընդ տէրութիւն իւրեանց ազգասունման և եղբարութեանն:

Սակայն ստեղծ Խարոյտ²² զբազմութիւն զորաց իւրեւ, և որ սասեղ սասեղ եկեալ հասեալ էին ի թիկանս օջանկանութեան²³ նիզակակիցք զորոնքն պատերազմել իւկ իրեն հասն թագաւորն Պարսից զայն ամբոխ բազմութեան²⁴ գնդի, զի մեծաւ աժոյժ զե-մեալ կեկալ հասեալ էին ի վերայ նորա՝ կլ և նա ընդ առաջ նոցա ի պարաստութիւն պատերազմել Բայց սակայն²⁵ ոչ կարաց անել զդժ նորա, փոխատեալ լինէր առաջի նոցա. զհետ մտեալ կտո-րէին զամենայն զորսն Պարսից, և զաշտացն և անաղաբաբացն զիւր զխաթաւայ կացուցանէին և շարխատալուս վասնէին²⁶ և անհնա-րին հարուածս ի վերայ հասուցանէին: Եւ, թագաւորն Հալոց զու-նայք ի մեծ կտորաթմէն մեծաւ լաղթութեամբ և քաղաժ աւարաւ և ցնծաւիչ տրտիւթեամբ ի կոզմանն Հալոց լկերարաւ զուսու-

անցեալ՝ չիբժէ ազգէն իրբն ի թշնամույ վերայ²⁸ խոստանայր վրէժ խնդրել:

Սակո սկսաւ ընդ նմա և ասէ. «Եթէ միայն զայց նախան²⁹ խնդրեցիս միամտութեամբ³⁰ պնտութիւնն զարթնական զմեր սե-փական Պարսան ի ձեզ դարձոցից, ընդ թագ եղեալ փառաս-րեցից, և երևելի և փոռուտ ի թագաւորութեանս իմամ արարից, և երկրորդ ինձ կոչեցից»:

Պատասխանի ևս Պարթեւն և ասէ. «ԶՍնացորդ ազգի իմոյ կեցուցիս դու. այլ ևս և եղբար ի՞՞մ հարազատ այսոր հրամար-րիմք ի չե՞նա»:

Յայնմ ժամանակի հանդերձեցաւ կազմեցաւ³¹ Պարթեւն եղ-բարն իւրոյ հանդերձ, ընտանեօք կանամբք և որչառիք և անե-նայն աշխիս իւրեանց: չու արտերալ չաղի անկեալ³², զէս ակն կալեալ³³ անանպարհացն՝ եկեալ երթալը հաստամի պասանաւ³⁴ և կոզմանս Հալոց, իրբն թէ ապաստմբալ իցէ յարցալին Պար-սից: Եկեալ լանդիման եղէ թագաւորին Խարոյտ լկուի զուստի ի նազիկայ քաղաքի. ի ձմերոցս արքայութեանն Հալոց:

Իրբն հասն թագաւորն Հալոց՝ ցնծացեալ կլ ընդ առաջ նորա և մեծաւ ինդութեամբ ընկալաւ զնա. մանաւանդ իրբն կեղծա-տրութեամբ և զուսոյ սկսաւ խոսել ընդ նմա և զիւրոյ պալտի հա-ւատարմութիւն ցուցանել: «Վասն աշխարիկ կիկ ևս աւ ընդ, ասէ, զի հասարակ³⁵ զհասարակաց վրէժ խնդրել մարթնացուք»:

Արդ՝ իրբն հասն թագաւորն զարն, զի զիմեալ կեկալ էր սա նա³⁶ ամենայն ընտանեօք հանդերձ, և մտերմութեամբ հաստաց ի նա. յայնմամ ապր նմա պատիւս ըստ օրինաց թագաւորաց, և հանք նստուցանէր զնա չիբրորդ ակնս թագաւորութեանն, և զա-մենայն ժամանակս ձմերայնոսն ուրախութեամբ զուսորս ցրտա-շունչ կոզմանն տանամանեացն անցուցանէին:

Իւկ իրբն կեկին հասն աւարք զիրա հարաւանողմն զարան զբոնցն քոնայր³⁷ համբարնալ³⁸ թագաւորն ի կոզմանցն լայն-ցանէ. կեկին իշխին³⁹ լկերտաւ զուսու, ի Վաղարշապատ քաղաք. և մինչդիս տրտիւթեամբ հանդուցեալ էին, ի միւս արեկալ թա-գաւորին՝ զամարտակ ասնէր՝ անդրէն արշաւել ի կոզմանս Պարսից:

Իրբն զայն լւէր Պարթեւն՝ զերզումն տխտին⁴⁰ լիշէր որ ընդ Պարսից արքային, տխտեալ էր: Եւ և զխոստմանս լիշէր զզար-կեացն⁴¹, և ի բուն աշխարհն փախազէր որ Պարսան կոչէր, և

գլուխ խորհարդ ի միտ արկաներ, անուրբ զթաղաւորն մեկնաբնաւ նա եւ կորալը իւր հարազատ՝ իբրն ի պաւանտաւ ինչ զբոսանաց, իբրն խորհարդ ինչ խորհել ընդ նմա, եւ գրուեալն պարզովտակն քերտաբանեալս աճելին, յանկարծ յեղակործումն⁵² մասնակի զէնս վերացուցեալ՝ զթաղաւորն զիսթաւալ կացուցեալ լերկիբ կործանելին: Անդուտ աւստնն իրազգած եղեալ իրացն որ եղին՝ զորք աղաղակն ամբոխին թանձրանալը: մինչ արս մինչ ամբնոցս հեծեալ յիւրաքանչիւր⁵³ երկվորս փոխաւսական լինելին:

Իսկ իբրն զանն զիտացին նախարարք հարակցոտ զօրացն՝ զանց գունդ հասանելին⁵⁴, զկին լինելին, ոմանք ընդ ցամաքն աճաւորաբաւ, հասանել ի իսկս կամբոցացն առ գրուես Արտաշատ քաղաքի: Զի զեան երասն յարուցեալ զուր լի զարիւ եւ զարեւ ստանա՛նալ, քրիստոսակ, ձիւնաուղ, ձիւնախոտաղ թաղմութեամբն յաւալս իւրոյ պղտորութեանս զէզն անցնելս ընդ կամարցն Ապարշապատ քաղաքի, զոր ե կամարց Մեծաբորի կոչեն՝ անապարէին հասանել յառաջ մի⁵⁵ ի իսկս կամբոցն Արտաշատու ի կերես ճանապարհացն արդէլին զնոսա, ի մէջ արարեալ զնոսա՝ ի Տափեղարան կամբոցացն զիտալլէժ առնելին զնոսա եւ ինքեանք անցրէն զարձակ՝ մայրսք, Շչովք ե ողբովք, ե ամենայն երկիրն ժողովեալ զթաղաւորն աշխարէին:

Եւ մինչ զեռ շերձ օգիքն⁵⁶ ի ծոցոյն չե էին թափեալ, ե շունչ վախճանին չե էր հասեալ՝ հրաման աւար զազդատունսն սաստակել: Յախճամ սիրան սաստակել ե կորորին, մինչև ոչ թողին լերիստաւորաց մինչև յամբ՝ որ քնաւ զաչ ե զձախ ոչ զիւրէր, նոս զիգական ստե՛նն մաշելին⁵⁷ ի սուր սուտերին⁵⁸ իւրեանց: Բայց միտն երկուս մանկունս փոքրկունս յորգացն Պարթևին պրծեալ ոմն ապրիցոցանէր ի ձեռն զաշկիպց տրուեն, զմին ի կողմանս Պարսից, ե զմին ի կողմանս Յունաց ասեալ փառչելին:

Եւ եղև⁵⁹ իբրն յուսա զսա ամենայն թաղաւորն Պարսից զուարթանալը⁶⁰, զուարթանալը, աոն մեծ արախոթեանս աներ զօրն զանն, ե բազում միտ աարշաւանացն հասարբը: Զօրածողով լինէր, խաղալը զնալը, ասպատակ սխալը զկողմամբ⁶¹ Հայաստան աշխարհին, զիտունն ե զանառանն, զձեւ ե զսղալ, զերիտաւորք ե զմանուկ սա հասարկ խաղապոսանէր⁶² ի զերթիւն:

Անց ոմն պրծեալ ապրիցոցանէր ի կնէ անախ յորգացն Թորոքոյ թաղաւորին Հայոց՝ մանկիկ մի փոքրիկ, անուն Տրդատ, ասեալ զաշկիպցն փախուցեալ ի դուռն կարսիւր ի կողմանս Յունաց:

Եւ զերկիրն⁶³ Հայոց այնուհետ եկեալ արքային Պարսից լիւր անան զանցիսն անաւանէր, ե զգօրսն Յունաց փախտաւական արարեալ ճայտանկան տանելին մինչև ի սահմանս Յունաց: Վիւս փոստոցեալ՝ սահմանս հաստանելին, ե սեղադին անան եղեալ Դրուես Փոսից, առ տեղեանս որում⁶⁴ Սուրբ կոչելին: Եւ զայլ մարդիկ երկիրն խաղապոս, ե զաշխարհն լինցն գրաւեաց:

2.

...Յաւոր ժամանակացն այնոցիկ զօրածողով լինէր իշխանն Գթաց⁶⁵, ե բազում զունց զորաց ժողովեալ զուր տալ մարտ պատերազմի⁶⁶ ընդ իշխանին Յունաց: Պատգամ յլըր օրինակաս ալտակի, ե կէ՛ շէնդէ՛ր քնաւ երանեմք խաւանալիս ի պատերազմ՝ սպասել զգօրս մեր, ե վտանջ ե սաղմաց միանշտամայն աշխարհի հասուցանեմք, ես աւստիկ սխոշեան երանեմ քեզ ի մերաց զօրաց աստի, ե զու ինչ ի յանկանաց արս: Հաւոցս ե կնկարցս ի մարտի սեղիւ կէ՛ շէնդէ՛ր յաղթանարեցից՝ Յոնք ինձ հնազանդեցին ի ժառայութիւն, ե կէ՛ շէնդէ՛ր ինձ յաղթեցեալ՝ մեր կնանցս քեզ անուանելուս ե հնազանդեցիցն ե աւանց արեան ե կուտորածոյ լիցի շինութիւն կողմանցս երկուտանցս:

Եւ իսրն զանն ամենայն յուսա թաղաւորն Յունաց՝ երկեաւ, քանզի օրինջ կաղմութեամբ, զունց առ զունց նախանել ոչ աւանդի լանձն, ե ըստ պատգամին պատշաճն ոչ կարէր անել յանձին, քանզի տկար էր լոսկերաց⁶⁷ զօրութեամբ, սրտաթափ եղան զարհարեցաւ⁶⁸, քանզի ոչ զիտէր, զինչ առցել քանկիցն պատասխանի⁶⁹:

Յախճամ ժամանակի հրաման տալը թաղաւորն՝ հրովարտակ ե զեռայանս առնել առ իշխանս ե զօրս զօրութեանս⁷⁰ իւրոց, զի ուր ե իցեն՝ առ նա հասանիցեն վաղովազակի: Յախճամ ժամանակի իշխանք ե զօրք ե նախարարք առ նա հասանին վաղովազակի: Իտեալ ե լիկիտանէ գրուես զուրդն որ ընդ իւրով ձեռնացն էր՝ փոթալը հասանէր ի սեղի պատերազմի յանդիտան լինել թաղաւորին, ե Տրդատն ընդ նմա:

Եւ մինչ զեռ զանն զունց զօրացն⁷¹ զէնց եղև նոցս զայլ մտանել ի նեղադրն տեղի մի, յառամա՛ւէս աղիտաւանաւոն, ի վաղսցամա՛ւէս համարացացն, առ զրուսա զաղաքին, քանզի զպրոնցս քաղաքին սպիտակ էր⁷², զի ժամ էր հասարակ զիշխար⁷³, իբրն ոչ գտաւ ինչս երկվարաց զօրսն բաղմութեան զաղման կնտաղան մինչև ի մէջ զիշխար՝ հալցեալս տեսանելին ի զուարթանել

շարժաբարձի միտք՝ զի խոստանաբար միմեկուր էր. և ոչ ոք կարաց ձգիլ զձեան իւր վասն որմոյն բարձրութեանս. Յայնժամ Տըր-գուսեա կրեայ և իջեայ՝ հոսեր ընկենայր բարդս բարդս⁷¹ ի մէջ գորացնի մինչ ի վտային բաւականի⁷². Եւ և զհամբարապանսն իսկ և բազմաս ի շանց յայտիս որմոյն ընկենայր ի մէջ գորացն. և ինքն անդրէն կրեայ իջանէր:

Զայն ամենայն զմ պնդութեան⁷³ տեսեայ Լիկեանէս զար-ձայտաւ. Իսկ իբրև այլն գտաւասն մերկացաւ⁷⁴ զբանք քաղա-չինքն քաջան, և զորքն ամենայն առ հասարակ ի ներքս մասնէին. և Լիկեանէս յանդիման լինէր թաղաւորին, և ամենայն մեծամեծքն և սարարպետքն և զորապետքն և իշխանքն⁷⁵:

Ապա կայ պատեհաց թաղաւորն իշխանացն զամենայն պա-պան թաղաւորին Գիթաջ. Յայնժամ խոսել պառ Լիկեանէս ընդ արքային և սոսէ. «Մի ինչ գործարեցի սիրտ անտն իմոց. զի զոյ առ սոյ մի ի դասն ջում, զի իրքոյ ապ⁷⁶ նովա վճարի⁷⁷. Տրդատև անան նորա, ի տոնմէ թաղաւորին Հայոց աշխարհին: Եւ կայ պատեհաց զերեկորին զգործս քաջութեան⁷⁸ նորա. Յայն-ժամ հրաման ետ, և ամին զՏրդատիս⁷⁹ յանդիման թաղաւորին. Ե պատեհաց նմա կարգաւ զամենայն. Յայնժամ ժամ ետան կազ-մալիկան մարտի՝ առ ի ժամ մտղաի զմիմեկունս անտանդ պա-տերպեալաւ:

Իսկ ի միւսում աւարն ընդ այլն ընդ առաւանն հրամարեաց արկանել միտանիս⁸⁰, և զարդարեցին զՏրդատիս ի զարք⁸¹ կալ-սերական, արկեայ զնովա զնշան թաղաւորութեանն. և ոչ ոք զի-տէր վասն նորա. հրաման ել ամենեցուն. թէ ինքն իսկ կարգն իջէ. Եւ նորա առեալ զգանչն զորաց բարձրութեան՝ ի ձախ⁸² մի-տէ. առդնապաւ յառաջ մատապաներ մինչև յանդիման թշնա-մեայն: Իբրև յանդիման եղևն միմեկոց կայտերակերպն և թաղա-ւորն՝ մտալով ի կուշա արտրեալ կրիվարացն⁸³. ի միմեկունս հասա-նէին. անդ շողթաճաբէր կայտերակերպն զկապտարն. Ընրրակալ տարտեայ՝ ամեայ յանդիման առաջն կայտեր կապտարնէր:

Յայնժամ մեծացոյց յաթ թաղաւորն զՏրդատիս, և մեծա-մեծ պարտևս ետ նմա. թաց կապեայ ի զլուխ նորա և միտանեօք զարդարեալ մեծացոյց զնա, և կայտերակերպն զարգ⁸⁴ շքիկացաւ-ցեալ մեծարեաց զնա. և զամբարեայ ի ձեռս նորս զորս բազմա-բազմականութիւնս նմա, և արձակեաց լիբական⁸⁵ աշխարհն Հայոց:

(էջ 15—20)

Զ. ՄՈՂԱՆՑ ԽՈՒՐՆԵՑՅԻ (Ծ-ոյ զար)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԼԱՅՈՑ

(Հատվածներ)

1.

Յաղագս անիմաստաւք բարոց առաջնոցն մերոց բաղաւորաց և իշխանաց

Կամ իմ զանիմաստաւք բարս առաջնոցն մերոց նախնեացն ոչ ասանք լիշատակի բամբասանաց թողուլ, այլ աստէն իսկ, ի սկզբան մեկոյ զործածութեանս, զվասն նոցա կրտսրութեան լարմարիլ զբանս: Զի թէ արդարև արժանի պոլութեան պնք ի թաղաւորաց իցեն¹, որք զբոլ և պտտութեամբ զլուրանչ-ցըն հաստատեալ կարգեցին զմասնանսն, և զգործս իմաստութեան և զպաշտութիւն իւրաքանչիւր արձանացոյցին ի վեպ² և ի պատ-մութիւնս՝ բառ նոցանէ³ և պարապեալքն աշակրամ նպտութեան⁴ զհետնապրք մասենից⁵ ներբոյախմտոց ի մէնո արժանի եղևն առից⁶, ի ձեռն որոց և մեք լինթեմուրն⁷ զառ⁸ ի նոպանէ շարա-ծրս բանից՝ բառ աշխարհօրն⁹ կորաց իմաստանալ տախք, և քաղաքականութեան¹⁰ կարգս, լարմամ զաշակրախ¹¹ ընթեր-ցաորիցեմք իմաստութեան¹² հասն և զբարցարաթիւնս¹³, որք են Քաղզկեաց և Ասորեստանեաց, Եղիպտոցաց և Լիլլեայց-աց¹⁴, առ արտքիւք և վախարհիցեմք եւ արչեօք իմաստութեան արանցն պնոցիլ, որ զարպիտի փոլթ յանձին կալան. ապա ու-րեմն ամենեցան մեզ յայնիւր թաղաւորացն մերոց և այլոց ասալնցն ոս ի լիմասան¹⁵ տրտարութիւն, և անկատարութիւն ոչ-ուրն բանականի: Զի թէ պէտ և կմք անա փոքր, և թառոլ յաթ

ընդ փոքր սահմանեալ, և զօրութեամբ ակար, և ընդ այլո՞ք լոյս
անշամ՝ նուաճեալ թագաւորութեամբ՝ սակարն բազում զորո՞ք արտ-
թեան գտանին՞¹⁹ զարձեալ և ի մերսմ աշխարհիս, և արժանի
զրոյ լիջառաքին, զոր և ոչ մի ոք ի նոցանէ պէս յանձին կալաւ
մասնազրկել: Արդ՝ ախրցիկի, որ և ոչ անձանց խորհեցանք բարի
անել, և անուն յիստասկին լաշխարհի թագու, զի՞ արդեօք և մե-
զագրութիւն մեր անյայտանցն ի ճահ պատահելէ՞²⁰, զիս մեծա-
զօրն ի նոցանէ պահանջել և որ ինչ հնազոյն քան զնստու:

Այլ առիցէ ոք արդեօք, վասն ոչ լինելոյ զիր և զպրովիւն ի
մասնանկին, կամ վասն պէս պէս պատեկազմացն, որ կու գտի-
մեանց զինի ի վերայ գալին: Այլ ոչ արդարն այսոքիկ կարճեցեալ
լինի, քանզի գտանին՞²¹ և միջոց լեալ պատեկազմացն, և զիր
Պարսկէ և Յունաց, որովք այժմ զհիզից և դատասց, և և իւրա-
քանչիւր ամաց տանձնատկանութեան և համարց հակառակ-
ութեանց և դաշանց այժմ սո մեզ դասելն տիրուց զրուցայ՞²² մա-
տեանք, մանաւանդ որ ի սեպտեմբր՞²³ պրտութեան պայտազատու-
թիւն: Այլ ինձ թախ, որպէս այժմ՝ և սո հինն Հայաստաննայց
լեալ՞ անտիրելութիւն իմաստութեան և երկարանաց բանաւորաց:
Հասն որոյ աւելորդ է մեզ և այլ լազգու արանց անբանից, թա-
լամասց, վարենեաց նսանլ:

Բայց ընդ քո լոյծ զարմացեալ եմ ընդ մասոյց ճնշողականու-
թիւն, որ ի սկրքանցն մերոց ազգայ՞²⁴ մինչև ցարժմաստ միայն
զասր զարպիտայ մեծէ իրէ՞²⁵ թառն հարկաննի, և մեզ խոյզ իրնդո-
րոյ առաջի արկանիլ—երկար և շահաւետ զորով զազգիս մերոյ
կորկել պատմութիւնն Նշիլ՞ զթագաւորացն և դեմախարաշակա-
նաց սոցոսց և անձից թե ս' ի յամմէ, և զի՞նչ իւրաքանչիւր ոք ի
նոցանէ զարձեաց, և ո՞վ ոք ի ցեղիցս որոշելոյ՞՝ բնասին և մերազ-
նեալ, և ոչք ոմանք եկք բնասանեցաւք և մերազնացեալք, և
զգործս և գեամանակս իւրաքանչիւր զրով գրոշմել, ի մասնանկի
անկարգ ամբարտակին շինուածոյ՞՝²⁶ մինչև ցարժմ.—ցեղեցիկ զար-
քելք՞²⁷ համարեալ ի քասս և անճան հնչտութիւն...:

2.

Յազգու պատմութեանն Հայկայ

«Արդ՞, առ՞²⁸, Հայի զեղապաշտան և անձնայ, քաջապանդար-
խալտակն և հաստարգակն՞: Աս ի մէջ սիպիցն քայ և երեկի:

լեալ՞²⁹, և ընդզիմակաց ամենեցան, որք ամբանալին զձեռն՞ միա-
պետել ի վերայ ամենայն սկայիցն և զիւլապանց: Աս իւրի-
տացեալ ամբարձ զձեռն ընդզէ՞ մանաւորութեանն թելալ, ի տա-
րածաննի՞³⁰ ազգի մարդկան ընդ լախութեան ամենայն երկրէ, ի
մէջ քաղմակիրտ սիպիցն, անհան խոյաց և ամասորաց: Քանզի
անդ՞³¹ մտցնեալ այր իւրաքանչիւր՞³², սուր ի կոչ ընկերի իւրոյ
նշելոյ՞՝ ջանային տիրել ի վերայ միմեանց. ուր պատահուո՞ք ի
ղեց կանեկնի՞³³ Թելալ՞՝ բունանալ անել՞³⁴ զամենայն երկրէ: Որում
ոչ կանեցեալ հնազանց իննէ՞ Հայկու, լեա մնանելոյ զորիկ իւր
զկրամանեակ ի Բարելուն՞ չա արարեալ՞³⁵ զնալ լերկիրն Արարա-
յալ՞³⁶ որ է՞³⁷ ի կողմանս հիւսիսոյ, հանգերձ որդւոյք իւրոյք և
զտեկոք և որդւոց որդւոյք, արամք զօրաւորօք, թաղի իրերն՞³⁸
երեք՞ արիւրի, և այլովք ընդո՞նօք և կից լարեցելովք ի նա և քո-
յոք աղիս: Երթեալ բնակի ի լեւնտին միում ի զաշտալարի,
յորում սակաւք ի մարդկանէ յատաշարոյն ցրտելոցն զաշտալալ՞³⁹
բնակիին. զորս հնազանց իւր արարեալ Հայի՞ շինէ անդ՞⁴⁰ տուն
քնակութեան կալուածոց՞⁴¹ և առ ի մասանդութիւն Կողմեալ՞ որդ-
ւոյ Արամանեակայ: Այս արդարացեանէ զանցիր հին տացեալ
զրուցո:

Նև, ինքն խաղալ, առ՞⁴², այլով աղիսին ընդ արեմտուս՞⁴³
հիւսիսոյ, զայ՞ բնակի ի քաղքատանակ զաշտի միում, և անուա-
նէ՞ զանուն լեւնտաշտին Հարք, այս ինքն թէ՛ հարք են աստէն
բնակեալք՞ ազգի տանն թորոյմալ: Շինէ և զիւր մի, և անուանէ
լիւր անուն Հաթաշէնա: Յիշի աստանօր ի պատմութեանս՞ ի հա-
լատոյ կողմանէ՞⁴⁴ զաշտիս արտիկի, սո երկամանաւտի միով լե-
յամբ, բնակեալ յատաշտոյն արք սակաւք, ինքնակամ հնազան-
դեալ՞⁴⁵ զիւլազիմն: Արդարացեալն և այս գատացեալ զրուցս
անցիրս:

(1, Ժ)

3.

Յազգու պատմութիւն և մանուանն Թելալ՞⁴⁶

Եւ լառայ մատացեալ զրանս իւր առ՞⁴⁷, թէ ի հաստակն՞⁴⁸
Տրտանեանն Թելալ զթագաւորութիւն իւր առ ամենեանս՞՝ առաջք
ի կողմն հիւսիսոյ զմի ան յորցոց իւրոց առ Հայի՞⁴⁹ արամք
հաստալօք, զայ նմա ի հնազանդութիւն և կեալ խաղաղու-
թեամբ՞⁵⁰: Բնակեցեր, առ՞, ի մէջ ցրտութեանս՞⁵¹ սասնամանեաց.

այլ ընտացեալ մեղի՛ն պարտութիւն ստացեալ քո նպարտացեալ բարեաց, և հնազանդեալ ինձ՝ կեանք ի հանդարտութեան, ս'եր հաճոյ է քեզ լերկրիս խամ բնակութեանն: Եւ ի քոց զարձուցեալ նախոյն⁵⁵ զպատգամաւորն Բելայ՝ խառնութեամբ պատասխանեաց⁵⁶: Դասնոյ պատգամն անդրէն ի Բայրեղոյն⁵⁷:

Ապա զորամոզոյ լինի ի վերայ նորա Տիտանեանն Բէլ ամբոխն հետեակ զորոց. զայ հասանէ ի հիստիս, լերկիրն Աբարազայ, մերձ ի տանն Կազմեալ: Փայտասակն լինի Կազմոս սա Լալի, քաղչնիթայիկս ստաշի իւր ստաշէ. «Վիսեա՛, առէ, ս'ոյ մեծոյ զիցանայոց⁵⁸, զի զիմեալ զայ ի վերայ քո Բէլ լաւերկութեք քաջք և Երկնողիգօք հաստեք սկալիք մրցադք⁵⁹: Եւ խնացեալ իմ⁶⁰ զմերձ լինին նորա ի տան իմ՝ փոխեալ, և զամ առասկի սազնայայս: Արդ անապարեա՛ խորհոյ զոր ինչ զարձեւոց եռս:

Իսկ Բէլն, լանդուզն չէ անձանի զորութեամբ ամբոխին, որպէս յորձան ինչ ստափի ընդ զսա ի վայր հեղեղեալ փոխեալ հասանել ի սահմանս բնակութեանն Լալիկոյ, ի սիրա և ի մարմին փոստահացեալ արանց զորաւորաց: Ասա աշխմ և խոհեմ սիւնն⁶¹ քո ջաղամարտն և խալտակն, անապարեալ հասարէ զորգիս իւր⁶² և զթոռունս, արտ քաջս և աղեղնաւորս, թխտոյ յոյժ նուազունս, և զպղնն նս սր ընդ իւրոյ մեծամք⁶³: հասանէ լեզր ժողկիս միոյ, որոյ աղի ինչ ջարքն, մանունն⁶⁴ անընդ լինքեան ձկնոս: Եւ կուսնցեալ զզորս իւր՝ սաէ ցնտա. «Յելունիկն⁶⁵ մեր հանդէպ ամբոխին Բելայ, զիպել ջանասցոս տեղուդ, որ անցեալ կայցէ ի մէջ խառն քաղաքն Բէլ: Զի կա՛մ մեղցոսք, և աղի մեր ի ծառաութիւն Բելայ կայցէ, կամ զպաշտութիւն մասանց մերոց ի նա ցուցեալ⁶⁶ ցրուեսցի ամբոխն, և մեր եղիցուք լազնութիւն ստացեալ քս:

Եւ լստաջ կիս անցեալ բոմանդակ սասարէզս՝ հասանն ի միջոց⁶⁷ ինչ զաշտանէ՛ լերանց բարձրադանոց: Եւ լաջմէ⁶⁸ ջուրց հասանաց ի բարձրաւանդակուն⁶⁹ կուս⁷⁰ կայոյ ի տեղուդ, ի վեր կրեաւ ամբոքանայ⁷¹ երեցաւ նոցա բազմութիւն անկարգ հրատակի ամբոխուն Բելայ, ցան և ցիր լանդուզն յարձակամբ ընդ կրեաւ երկրին ստրալոյ. իսկ Բէլ հնդ և հանգարա ամբոխիս մեծաւ ի մախմէ⁷² ջուրքն ի վերայ ստալ⁷³: միոյ, իրրն ի գիտանոցի⁷⁴ Ծաննաւ. Լալի փրամբ փառելոյ ջոկատին, յորում Բէլ ստալի ամբոխին կեկալ հասեալ ընտրելք և փառելոյք⁷⁵ ոմամբք, և եր-

կար միջոց անապարեալ ընդ նա և ընդ ամբոխն⁷⁶: Եւ ինքն զլիսնոց աղուցեալ երկաթի, նշանաւորսք⁷⁷ վերջիք, և սախտոսի պղնձիս թիթոնց և լանջոց, և պահպանակս բարձից⁷⁸ և բազկաց. Գոստորակ զմէջն, և լանկէլ զսարն երկաւորի և նիզակ անտրի ի մեռնի իւրում սոյլ և լանկերմն վաճան, և ընտիրք յաշէ և ի մախմէ: Եւ անեալ Լալիկն⁷⁹ զՏիտանեանն կսա փառեալ⁸⁰, և զպաւ բնակիս ընդ նաւ աշխնս և անկիրն՝ կարգէ զկրամանակն երկա կոյրարքք ընդ աշխէ, և գիտցմոս և զալլս երկա յորպոց իրոց ի մախմէ, զի արք կրողիք էին յողեցի և ի ստաւեր. և ինքն ստաշի, և զալլս հրոստիկն զինի իւր կարգեաց. երեքունկիրն խն կարգեաց մեծոյ⁸¹, հանգարա լստաջ մասուցեալ:

Եւ հասեալ երկացունց կողմանց սկալիցն⁸² ի միմեանս՝ անապին զբրգմանս ի վերայ երկրի տանէին ջաճատակելոյ, և անս պահպանոց⁸³ սարազսք⁸⁴ յարձակմանցն սկալազունքն զմիմեամբք սրկանէին: Անդ ոչ սակաւք երկացունց կողմանց արք յալթանդամ թերանոյ սրոյ զիպեալս⁸⁵՝ ստալալ լերկիր կործանէին, և մարան լերկացունց կողմանց մ'արդ անպարտելի: Ջալայիսի անակնանելի զկայաւած սարակուսանոց անեալ արքայն Տիտանեան զպրճորեցաւ, և ի նոյն ըլլաք ստալի էջն՝ վերջոսնեալ լանկեր⁸⁶. քանզի խորհէր ի միջոցի ամբոխն ամբոխաւ, միմէջև հասցէ թոփանդակ զորն, զի միւսանայած նակաւ յարնեալէ: Ջալս իմացեալ աղեղնաւորին Լալիկոյ՝ լստաջ վարէ զինքն, մաս հասանէ յարքան, ի յարչէ զպահայինն, զիպեցոյցանէ կրեկքիկեանն կրճիլս սախտակին, և շեւս ընդ մէջ թիկանցն թալլանցիկ լեալ՝ լերկիր հոտարսի սալքն. և արպէս նոխացեալն Տիտանեան կործանի լերկիր զարկուցեալ, և փչէ զողկեւ Իսկ ամբոխն տեսեալ զպալաղիս անաղակ զորձ քաշաթեոսն⁸⁷ փախտան իւրաջանչիւր զէպ կրեալալ իւրեանց: Եւ վասն այսորիս արշապի րուսական լիչի ստել:

Իսոց զտեղի⁸⁸ նակատուն շինէ զսառակերա, և անան կոչէ Լալք. վասն լազնութեան⁸⁹ պատերազմին. այսորիկ աղաղաւ և զպատան րոյժ անտանի Լալոց Ջար: Իսկ զլրարն, որ քաշամարտիքն անկաւ. Բէլ՝ անտանեանց Լալի Գերեզմանն, որ այժմ սակն Գերեզմանալ: Բայց զգիտան Բելոյ պատճառեալ զեղովք, առէ, հրամայէ Լալի սանել ի Լալք, և թողել ի բարձրաւանդակ անդոտ, ի տեսիլ կանանց և որդւոց իւրոց: Իսկ աշխարհս մեր կոչի լանտն նոխանոցն մերոյ Լալիկոյ՝ Լալք:

Յաղագս Արայի, և մահուան նորս պատերազմաւ
ի Շամիրամայ

Արայ սակաւ ամօք լառաշ քան զվախանանէն Նինոսի խնամակախաց⁵⁷ իւրոց հարկնեացն, նոյնպիսում շնորհի արժանաւորեալ⁵⁸ և Նինոս⁵⁹ որպէս և հայրն իւր Արամ Բայց վառաշն ալն և բորբորիտանն⁶⁰ Շամիրամ ի բազում ամաց լաւալ զընդիցակաթնէ⁶¹ նորս՝ ցանկալը հասանել: այ⁶² ոչ ինչ լառանապէս դապպիտու իշխեր զորով: Իսկ լիտ վախճանելոյն, կամ փոխառական լինելոյն Նինոսի ի կեան, որպէս հաւանեալ⁶³ ևս, համարձակ պատահելով⁶⁴ Շամիրամայ⁶⁵ զախան՝ առաքել հրեշտակս աս Արայն զեղեցիկ⁶⁶ բնծալիս ք և պատարագօք, բազում ազգաշնօք և խոտամար պարզեաց, դալ աս նա⁶⁷ և Նինոս⁶⁸, կամ առնուլ կնուքեան և քաղաքորի ի վերայ ամենայնի որոց տիրել և Նինոս, և կամ կատարել զխամ ցանկութեան⁶⁹ նորս և դատեալ մեծաւ պատարագօք և խաղաղութեամբ ի սեղի իւր:

Եւ ի բազում անգամ երթնեկութեան հրեշտակոյնացութեանն լինել⁷⁰, և լոչ հաւանել⁷¹ Արային, ի սաստիկ դաման լիալ Շամիրամայ ի վախճանի պատգամարտութեանն ամառ զբառութիւն զորաց իւրոց, և փութալ երթալ հասանել լերկիրն Հայոց ի վերայ Արայի Բայց որչափ զխմացն էր ճշանտիրալ⁷⁰⁰, ոչ այնչափ ի սպանանել⁷⁰¹ զնա և ի հալածել փութալը, քան թէ և նուանել կամ զրտամբ ամել⁷⁰², զի լցցէ զխամ ցանկութեան⁷⁰³ ի բանն որ զնմանէ⁷⁰⁴ որպէս ի անստիկեան⁷⁰⁵ շամբռութեամբ վառեալ⁷⁰⁶ էր: Գալ հասանել տաղնապատ ի զաշան Արայի, որ և լաննն նորս անտանեալ⁷⁰⁷ Արարբաւ ևւ ի լինել⁷⁰⁸ ճակատան՝ պատուր ասլ զորպետաց իւրոց, թէ զէոյ լինելի⁷⁰⁹ հնարել սպրեցուցանել զԱրայն: Իսկ ի լինել մարտին⁷¹⁰ հարկանի զօրն Արայի, մեռանի և Արայ ի պատներագմին ի մանկացն⁷¹¹ Շամիրամար: Դիակապտաւ տապէ տիկինն լիտ լաղթութեանն ի սեղի ճակատան, խնդրել ի մէջ զխոհացն անկեղոց զըղձալին իւր և գտարիսմուն⁷¹²: Գտանեն զԱրայն մեռեալ ի մէջ քաղաքակացն, և հրամայէ զնել զնա ի վերնատան ապարանցն:

Իսկ ի գրգռել⁷¹³ միւսանդամ զօրացն Հայոց ի մարս պատե-

բազմի⁷¹⁴ բնդ տիկնոջն Շամիրամայ, զինանդիր լինել⁷¹⁵ մառանն Արայի, տէ. Եւ շամայնից աստուածոցն իմոց լիկալ զվէրս նորս, և կենդանացիս: Միանգամայն և սին ունէր զիւթաթեամբ վեկութեան իւրոյ կենդանացուցանել զԱրայ, ցնորեալ ի սոփական ցանկութեանէն: Իսկ իրբն նեխեցաւ զի նորս՝ հրամայէ բնկնեալ ի վիւ մեծ և ծածկել. զմի ամն ի համանաց իւրոց զարդարեալ ունելով ի ծածակ՝ համբաւէ զնմանէ⁷¹⁶ այսպէս. Եւ կեղեկալ աստուածոցն զԱրայ և կենդանացուցեալ լցին⁷¹⁷ զգիտագ մեր և զհեշտութիւն. զման որոյ ստաւել լալում հեաւ պաշտելիք ևն ի մէջ և փառարեալ, իրբն հեշտացուցիչք և կամակտաւ բքս: Կանգնէ⁷¹⁸ և նոր խն պատկեր⁷¹⁹ լանուն զից, և մեծապէս զօրիւք պատուէ, ցուցանելով ամենեցուն, իրբ թէ այս զօրութիւն աստուածոցն կենդանացոյցն զԱրայ: Եւ այսպէս համբաւեալ զնմանէ ի վերս կերիտ Հայոց, և հաւանեցուցեալ զամենեանս՝ զազարեցուցանել զիւրացն:

Եւ որ ինչ լաղագս Արայի կարճատօսի և աբշափ շատ լիցի լիշտակել: Մա կեցեալ ամս՝ ծնաւ զԿարդաւ:

(1, ԺԵ)

Քի որպէս լիտ մահուանն Արայի Շամիրամ շինէ զբաղարն և զամբարսակ զնոյն և զիւր տունն:

Իսկ զինի այսպիսեաց իրաց լաղողութեանց⁷²⁰ զազարեալ Շամիրամայ տաւարս ինչ սակաս ի զաշտին, որ անուանեալ⁷²¹ իւրի լանուն Արայի Արարբաւ, ելանէ ի լեռնակողմանս երկրի Խորանակողմանն, քանդի ժամանակ ամառնային էր, զբունալ կամեկով ի Հայիտս և ի զաշտս ծաղիտաւաւ ևւ տեսեալ զընդեցկութիւն երկիրն և զօրոցն մաքրութիւն և զազրեարացն լուտակալոյն բոցմունն և զվարկաշուստութիւն զեանց բարեկցացից՝ ԵՊարաւ է մեջ, տէ, լալապիտով բարեխառնութեան⁷²² օրոց⁷²³ և մաքրութեան⁷²⁴ զիւր և երկրի, քաղաք և արքունիս շինել բնակութեան, որպէս զի զշարքոյք մասն ի թուրքանէ տարոյն, որ է ամառնային և կանանկ, ըստ ամենայն բարեխառնութեան անցուցանիցնք ի Հայս, և զալս ևս երկս որոշմուն⁷²⁵ օրոցն զօրութեան սամբիցեմք ի Նինոսէ:

Եւ անցեալ ընդ յազատս ի սեղեաց՝ զայն հասանէ յարեւելից կողմանէ ընդ ժողովին ապուր. և տեսաւ սա եզերք ժողովն երկաշնամե ըլլաւ մի, որոյ նիստ երկաշնամեանն ի մասս կարսարեղովեան¹⁷¹, սակաւ ինչ տարեղեակ¹⁷² ի հիւսիսոյ, իսկ ի միջուրեակ¹⁷³ կողմանէ զէպ ազիզ առ երկին հաւելով՝ քարանձաւ կանգուն տնչից. և ի սմանէ զհարաւով լացազորն¹⁷⁴ հովիտ իմն զաշտամե և երկաշնամեք¹⁷⁵ յարեւելից կողմանէ լերինն իջանելով ընդ ծախուն, ընդարձակ և զնեղեցիկ ձորանն. որոյ ընդ մէջն հոտանք ջուր յարեւմտաց ի լեռնէն իջանելով. ի ծործորաց և ի ստոյտայ քամեալք. և ի հիմանց վեղեղի լերանց միտարեալք ի ժառաղանցիտայ պերճանապին¹⁷⁶, և շէնք ոչ սակաւք¹⁷⁷ ի հովտամե ձորակին. լաշմէ և բանկէ ջուրցն յորինեալք. և յարեւելից կողմանէ հառնցաւ բլրոյն, լեռան մի փոքրագոյն¹⁷⁸.

Աստ իմն անկախառնց լեակ¹⁷⁹ այլափորն այն և կախտան Եւմիքամ. հրաման սալ շորից բիւրոց և երկայ հազարաց արանց անարեւետից զործաւորաց վեղտեւտանեակց և լալուց իշխեցեւոց¹⁸⁰, և վնջ հաշար իւրց ընտրելոց լամենտն արաւեստաւոր զործաւորաց¹⁸¹ փախի և քարի, պղնձոյ և երկաթոյ, որք աննեկն կատարեալք իցին յարեւեսագիտութեան¹⁸², ամէն անխափան ի փափաքեալ տեղին. և զործն հաւատար հրամանին աննոյր զկատարութեան¹⁸³. Եւ վողովագակի անկալ լինին¹⁸⁴ թաղմաթին խառնաշաճանից զործաւորացն և բազմարեւետից հանձարեղաց իմաստանցն. Եւ հրամայէ նախ զամբարտակ զեւտոն սպասածիք և մեծամեծ վիճաք շինել, կրով և աւազով մամուլեալ, անբաւ լայնութեամբ և բարձրութեամբ, որ կայ հաստատան, որպէս ասեն, մինչև ցալսար ժամանակի¹⁸⁵, Եւ ի պատաստան նոյն ամբարտակի զեւտոն այժմ, որպէս շեմք, մարդիկ աշխարհին ի հէն և ի զաղթականք¹⁸⁶ մոխրտեմալ ամբանան, իրր ի ժալլա քարանձաւայ լերանց ամբարեալք. Եւ իմէ դիւրք անեակ¹⁸⁷ զէպ ամէնք լինիցի՝ և ոչ իրր պարստակաց քար մի արմանաւոր ի շինուածոյ ամբարտակին իսկի որ¹⁸⁸ զորեցէ, թէն մեծաւ աշխատութեամբ շինալցէ. Եւ ի հեղատեմալ արեւեսակն¹⁸⁹ որ զբարամբնէ՝ հալեալով արքք, որպէս ճարպոյ ինչ հեղման հաշիցողացն կրկնցացանէ կարծիաւ. Եւ արպէս ընդ բաղում ասպարդգս անցուցեալ զամբարտակն՝ հասցցանէ ի նկատեալ¹⁹⁰ տեղի քաղաքին:

Եւ անց՝ հրամայէ զամբարտակ ի բազում պատ որդեղ¹⁹¹ և ի վերայ իւրքանչիւրոց¹⁹² զասուց զընտիրս ի ճարտարացն փար-

զապետս կարգել. և արպէս ի սաստիկ նշնաթեան պահեալ՝ լեռնախաւ ամաց կատարէ զհրաշալին ամբարտակն¹⁹³ պարսպք, հանգիւք զրամբք պղնձակերտելուք. Եւ նեկ և ընտիր ընտիրս և յարամս ի մէջ քաղաքին ասպարանս ի պէս պէս քարանց և ի դանից քարաբարեալս, կրկնալարեւս և եւալարեւս, և ըստ պատենի յարեւելիք՝ արեղակնակս. և զեղեցիկագունիք¹⁹⁴ և ընդարձակ փողոցիք զկողմանս քաղաքին որդեղեւով. Եւ նեկ և զշքնապո տմանս և զգործանալոյ արծաւաւորս ըստ պիտոյից միջոցաց քաղաքին լապիսաւ. Եւ զմասն ինչ զեւտոն ընդ մէջ քաղաքին բաշխեալ անցացանէ ի սպաս ամենայն պիտոյից և յարբոցմանս¹⁹⁵ բարաստանաց և ժողոցաց, և զայն զեղերք ժողովին լաշմէ և լանկէ՝ յազաքին և թովանդակ շրջակային յարբոցմանս¹⁹⁶. Եւ զամենայն արեւեկան և զհիւսիսային և զհարաւային կողմանս քաղաքին պարզար զասասկերտքք, և սաղարթիքք ժառոց փարսաւորաց, զանազանեալք ի պտուղս և ի տերեւս. և բազմաւ բազմարերս և զինեկերս ի նմա անկեաց ուլիտաւ. Եւ ամենայնս հաշիկայ և հաշիկաւոր զպարսպեալն յորինէ, և անթիւ բազմաթիւն մարդկան ի ներքս ընտիրեացանէ:

Իսկ զժուրք քաղաքին և որ ինչ ի նմա հրաշակերտութիւնք՝ թաղեաց ի մարդկանէ ոչ հաստ լեալ, և ոչ պատմելի կարողութիւն¹⁹⁷. Ընդայն պարսպակ զղաղաթին՝ զժառարտեմալ անման և զժովեւելեւելիս ի նմա յորինէ շինուածս արքայանիտաւ, և ձաճակս իմն աւալիլաւ. որոյ որպիսութիւն զրուեկանն յորինուածոյ ոչ ի լսելիս մեր հասեալ ճշմարտութեամբ լամեքէ, և ոչ մէկ ի պատմութիւնս հիւսիկ հասանիմք. այլ ասեմք միայն, թէ ամենայն թաղաւորանաց¹⁹⁸ զործոց, որպէս լուսք, սապին և վեհազոյն¹⁹⁹ համարիալ:

Իսկ զընդդէմ արեւական կողմն անձախն, տր և ոչ զիմ մի կրկնով այժմ վերադրել²⁰⁰ ոչ կարէ, զարդախի կարծրութիւն²⁰¹ նիւթոյ պէս պէս ստանարս և սննտակս օթից և ստանս զանձուց և վինս կրկարս, ոչ զիսէ ոչ, թէ որպիսեաց իրաց պատարաստութիւն յաշակիրտեալս. Իսկ զամենայն կեցես քարին իրրն զըշտ զժամ նարթիկ²⁰² թաղում զիրս ի նմա զրեւոց, որոյ հաշիկատեմալ միայն պատմեալն ոչ ի զարմանս ամէ²⁰³. Եւ ոչ միայն այս, այլ և ի բազում տեղիս լաշխարհին Հայոց արձանս հաստատեալ, նոյնին

զրոյ վշտոսակ ինչ իւր հրամայէ գրել, և ի բազում տեղիս ստ-
մանս նոյին զրոյ հաստաւոր:

Արդ՝ որ ինչ լազազս Շամիրամայ գործոց որ ի Հայր՝
ասացեալ է:

(1, ԺԶ)

6.

Յաղագս Շամիրամայ, քե է՛ր աղագաս կոտորեաց զորդիս
իւր, և քե ս՛րպես փախտական լինի ի Զրազաշտե մոզ ի
Հայս, և մեռանի ի նիւուսայ արդայ իւրմ:

Աս հոնապոց լամանայինն¹⁵³ ի խաղայն¹⁵⁴ իւրում ի կող-
մանս հրախոյ ի քաղաքն ամարասանն¹⁵⁵ զոր շինեաց ի Հայր՝
կողմնադիտ և վերակրցաւ Ասորեստանի և նինաէի թոզս զԶրա-
զաշտ մոզ՝ նահապետ Մարաց: Եւ զայս արպէս բազում մամա-
նակս կարգեալ Շամիրամայ¹⁵⁶ ամենինն հուստայ¹⁵⁷ նմա լար-
զարել զիւր իշխանութիւնն:

Եւ բազում անգամ լամանայնեալ լորդոց իւրոց վասն ստո-
տիկ և վաւաշ պրոնկական բարոց իւրոց՝ կրտորէ զամենեւեռն-
և ապրի¹⁵⁸ կրտորեալոցն¹⁵⁹ միայն, որ և նինուսաւ: Բարեկամաց
և հոմանեաց իւրոց պարզելով զամենայն իշխանութիւն և զգան-
ձըս՝ ոչ ինչ վասն որդեոց իւրոց փոյթ լանձին անէր¹⁶⁰, Քանզի և
այլն նորա նինաս ոչ, որպէս ասի¹⁶¹, մեռեալ թաղեցաւ ի նմանէ
ի նինուէ յարբանիսն, ալ իմացեալ զիստասէր բարս նորա և
զՀարամբ¹⁶², թողեալ զթաշաւարութիւնն՝ փախտական անկանէր
ի Կրեւէ: Իսկ ի հասակ և ի միտս հասեալ¹⁶³ որդեոց¹⁶⁴ նորս՝
վշեկացանեան նմա զայս ամենայն, կարծիւրով ցածուցանել զնա
ի գիւական պաշտոտութիւնն, և աւանդել զիշխանութիւնն և զգան-
ձըս՝ որդեոց իւրոց: Ընդ որ ասուել զարագնեալ՝ սաստիկ զա-
մենեանն, և մնալ միայն, որպէս վերագորնն ասացայք, նինուսաւ:

Իսկ ի լինել¹⁶⁵ սխալանաց ինչ Զրազաշտի առ տիկինն, և
հակասույթեանն ի ներքս անկանն¹⁶⁶, պատկրպով ի վերայ նորս
լարուցանէ Շամիրամ, քանզի բանանալ ի վերայ ամենայն իւր-
նէր մտրն: Եւ ի ստուկանայ¹⁶⁷ պատկրպովն՝ փախտական լինի
Շամիրամ իրեսաց Զրազաշտի ի Հայս: Ասա մամանակ վիճե-
լնորութեանն զասան՝ դատալ նինուսայ՝ սպանանէ զմայրն և

ինքն թաղարէ ի վերայ Ասորեստանի և նինաէի: Անա ասո-
ցաք և լազազս մանուանն Շամիրամայ, թէ աստի և ս՛րպէս¹⁶⁸:

(1, ԺԷ)

7.

Յաղագս շինուածոյ նրուանգաշաա քաղաքի

Յուսարս սորա փոյթին¹⁶⁹ արքունիքն վրամախրն անուանեալ
ըրրոյ, քանզի էր հետացեալ զնան Երասխ¹⁷⁰, և ի լերկարել մնե-
րայնին¹⁷¹, և ի զանուհոս¹⁷² փշմանէ հիւսիսոյ¹⁷³ պազաղեալ ձա-
ւեալ¹⁷⁴ սլախն՝ ոչ ասուցք արքացումն քաւանն թագաւորակա-
նին զտանէր տեղաւ¹⁷⁵, Ընդ որ նեղեալ նրուանդայ, նա և ամրա-
զանի ևս տեղալ կըւել ի խնդիր¹⁷⁶ փոխէ զարքունիսն յարե-
մուտս կոյս, ի քարակրտոր մի բլուր, զորով պատ տեալ Երաս-
խոյ¹⁷⁷ բնդղմ Ախաբանն հոսի գետ¹⁷⁸, Պարսպէ զբլուրն, և ի
ներքնապոյն քան զպարթապն ընդ բազում տեղիս կարեալ զգարին-
քն մինչև ի յատակս բլուրն հաստար գետոյն, մինչև գիմն¹⁷⁹
յարք գետոյն ի փորտածն, լըմպեկեաց պատրաստութիւն¹⁸⁰, Զմիջ-
նարբերքն ամրացուցանէր բարձր պարսոյք, և զրունս պղնձիս կանգ-
նէր¹⁸¹ ի միջոյն պարսպին, և կանակիս կրկաթիս ի ներքնուտ ի
վեր մինչև ցրտանն, և ի նմա որդայլն իմն մածակս ընդ մէջ
աստիւնանացն, որպէս զի ըմբունցի¹⁸² կի՞ն ոչ զտոտ կանկնով
գասել կամիցի զարքայն: Եւ էր, ասին, կրկնիւր¹⁸³, որպէս զի
մինն լցիլ սպասաւորաց արքունի և ամենայն կրեմայն անա-
պար՛ սաւրնեկանային, իսկ միւսն զիշխարայն և մարդապաւաց

(11, ԼԺ)

8.

Վասն մեռակերպիմ¹⁸⁴, որ կոչի նրուանգանկերս:

Քաղցր է ինձ ասել¹⁸⁵ և լազազս զնեղիկ զաստակերպիս
Երուանգակերտի, զոր լարինեաց¹⁸⁶ նոյն ինքն Երուանգ զնեղիկ և
չքնոց լորինուածովք: Քանզի զմիջոց հայտին մեծն ըսա մար-
կութեամբ և պափաս շինուածովք՝ լուսաւոր որպէս ական բլուր
Իսկ Հարք զմարզելութեամբն¹⁸⁷ մտցկոցոց և հասարանաց կազ-
մութիւն, որպէս Հարք գրքորն¹⁸⁸ զայլ բուրակութիւն ական¹⁸⁹:

Իսկ դրագմաթիւն աղցնասանոյ¹⁵¹ իբր զարտահանոց խիտ և գեղեցիկ ձիր¹⁵², որոչ հիստիտային կողմանց զիբ կարախանէ՛ արգարե զեղարտը կուսից լոնից զարտահանոց համեմատ¹⁵³: Իսկ ի հարուստ հարթութիւն¹⁵⁴ պաշտաց՝ ծնօտից պարզութեան զեղեցկութիւն¹⁵⁵: Իսկ գեան բերանացեալ զարտահանօք պիտանց՝ զերկթիւրթիւն նշանակէ շրթունա¹⁵⁶: Եւ արդարեւ զեղեցկութեան¹⁵⁷ զի՛ր՝ անթթթիկ ինն զողցեւ ի քարճարանակի թագաւորանիւան զհասկցածան անի, և արդարեւ բերրի և թաղաւորական դաստակերուն:

Զայր ամենայն զգործեցեալսն¹⁵⁸ Երուանդայ արարել մեծն Տրդատ մարդկան ազգին Կամարակեանց, որպէս մանրաց և արեւն կցորդաց¹⁵⁹ ազգին Արշակեանց, զոր լիբրամ՝ անզուշն պատմեացաք:

Բայց ասնն զերտանցալ¹⁶⁰ ըստ՝ Վասիլի զմեկալ զոյ անրա հարեցումով, վասն որոչ ընդ աղանալ¹⁶¹ աշարջացն ստորութիւն անկ ապաստարացն¹⁶² արքայի՛ վիմօ որմարարեալս անկ¹⁶³ բնորդէ՛մ Երուանդայ, և ի հարեցումոցն զմեթեթե՛ն ասնն պայլթի որմարար վիմացն¹⁶⁴, Բայց այս կամ եղիցի սուս և տասապել, և կամ զիւսական¹⁶⁵ ինչ առ իւր անկ զօրութիւնս, զի արապէս հարեցածոցն անտամբ վնասեցէ զորս կամի:

(II. ԽԲ)

9.

Յաղագս մեծի պատերազմին՝ որ եղև ի Սյրիա¹⁶⁶, և սասանիման¹⁶⁷ ամբարշտին Մեծնրածանալ:

Ազգ արտերալ¹⁶⁸ Մեհրոսեանալ լիբիկին Սարատեանալ առ Շապուհ զամենայն արնակնութիւն Քէլդայի զոր տարս առ Պայ, կուսէ հրաման ի Շապուհ՝ ամենայն զօրացն Պարսից երթալ ընդ Մեհրոսեանալ ի հայս ի պատերազմօ Գոնուկս ազգն¹⁶⁹ ինքնապային Քէլդայի Պայ և Տերնախանս¹⁷⁰ զՇապուհոյ՝ թէ ամենայն զօրացն հրամայեաց կուսն ի վերայ մեր, լայն ի զրանկացն: Ապա և Ազոտոտան Քէլդոս հրամայեաց Ազգէի կամօրն մեծի երթալ յօգնութեանս Պայալ, ասնոք զամենայն զօրս Յունաց, զոչ զօք թողալ՝ զոր ոչ առջ, այլ և զհետեանս պահպանա ջաղարացն, որք զմենաքանսն¹⁷¹ անկն զվերապա:

Եւ խմբեցաւ պատերազմն ի գաշտին որ կուի Ջիրաս, և մասնան ճակատ առ ճակատ: Եւ մանրեց բաշ հախարարացն-Հա-

լաց, ինքնակամ հաշտատիւալ¹⁷², մտին ի մէջ ճակատացն, առաջ-տորդութեանս սպարապետին իւրեանց Սմբատալ առպետի, որդալ Բաղարատալ, որ¹⁷³ լազգէն Բաղարատեանաց: Ելին և ի զօրացն Պարսից համաւրթ Նոցա, և խաղացին ի մէջ ճակատացն, և ջերթ ընդ ջերթ լինէին: Եւ ի դասում մանկանցն Պարսից, ընդ հուպ զարձակ մերոցն¹⁷⁴ զճաւ Նոցա, որինակ խմն որպէս¹⁷⁵ փոթորիկ յանտառէ աներսթաթ, անպէս երազ լիբիվարացն անկալ¹⁷⁶ նիպաօք, զի ջարս լիբիկը ընկնուին, ոչ կարելով¹⁷⁷ Նոցա լիբիանց ճակատն մտանել: Իսկ յորժամ պարսիկն զմերն շրջէին¹⁷⁸ նոցա ի վահանախալին Յունաց իբր լամուր քաղաք մասանէին, առ ոչ ինչ վնասելոյ: Քանզի անպէս արար Գորգոնոս իջեան ճետակ զօրուն, իբր պարսպաւ պատեաց վահանօք զհասան Պայալ:

Քանզի զօրքն Յունաց վառակ¹⁷⁹ էին ի զէնս¹⁸¹ սկուլ և արծաթով, և երկտրք Նոցա նոնպէս զարդու, և էր տեսանել¹⁸² իբրև զպարիսպ ինչ, յորոց լուրջք ի շղեալ և ի կաշեալ պահպանակաց զչեստուն զհարծրութեան¹⁸³ վիմաց բերէին երեւոյթս, և ի վերայ Նոցա անխալամ զէսլ¹⁸⁴ նշանք արձակեաց իբր զսաղարթս ինչ խոխանար ծառոց: Բայց զվիշտացն¹⁸⁵ մանուածս, անագին բերանարացութեամբ առաքեալ և փշմանէ օդոյն, ոչ ինչ ուրեք կարեմ նմանեցապանել, այլ Միայն իբրև դիտան ինչ աղանակեալ խոնարհի¹⁸⁶ ի ծով—քովանդակ ճակատն Յունաց ի պարսիկան զօրուն: Քանզի և զնոսս որ տեսանել¹⁸⁷ իբրև զհզօր ինչ զեա առ ի կողմն ի լայն մասալեալ, արդարեւ զբլուր զոյն զրահաղեկասացն բերք տեսութիւն¹⁸⁸:

...Իսկ ի մագնի արեղականն ընդդէմ մերոց զօրացն, ի պղըն-ձապաս վահանացն նշուք զերամբքն փաղառակէին իբրև լամպալ մեծէ, և ի նոցանէ է ջարս սասնէին ի մերոց հախարարացն քաջ զահաւարք՝ որպէս փաղառական ճառագալթք. յորոց միսն ի տեսութեանն¹⁸⁹ զանկիտեալ պարտական զունոցն, ճակտ ինչ և մերն, վասն ոչ կարել¹⁹⁰ հարկ ընդդէմ արեղականն ծաղթան: Իսկ ի բաղիկ¹⁹¹ զմիմեանս՝ եղև ի վերայ հովանի ամաղո, և հօշ մաստիկ ի մերոցն կուսէ ընդդէմ պարսիկանին փեւեալ և ի խառնակի¹⁹² մարտին՝ պատանէ Կամարակեան Սպանդարաս խմբի մեծի, յորժամ էր քաջն Եկրիբը Դիկոց արքայ, զորոյս միջին զնզին պնդութեամբ զտեղի ճակատան կաշեալ Եւ յար-

ձակեալ Սպանդարաւ, և հերձեալ զխումբն, որպէս զշանթահար լերկեր կործանէր զքաջն, և զխումբն պատտեալ՝ ի վախոտա զարձուցանէր: Եւ ալսպէս ի վերին օգնականութենէն զօրացեալ առ հասարակ զօրքն Յոնայ և Հալոց, զիակամբք թշնամեացն լցին զգաշան ամենայն, և զմնացորդսն ամենայն ի վախոտա շքշեալ հալածեցին: Է՞նչ որս և զՍևանար Աղուանից արքայ խոցտեալ ի Մաշեղալ որդւոյ Վասակալ Մամիկոնենի, հանին ի պատերազմէն:

Բայց ամբարշտին Մեհրութանայ վիրաւորեալ ձին՝ ոչ կարաց կրպակ ընդ վախտեալսն. որում անուպրեալ հասան սպարապետն Հալոց Մմբատ, և զօրս ընդ նմայն էին կոտորեալ ձերբակալ առնէ զվատաշտէրն լեզեր շամբին Կողայտօսի: Եւ զմբտաւ ամեալ, թէ զուցէ թափիցէ՞ն զնա մեծն ներսէս, աշնորիկ աղագաւ ոչ ամէ ի բանակն. այլ զանդեօքն զտանէ պատրաստեալսն առ ի կորուստ ամբարշտին զոսանս խորանաւորս հար լուցեալ, և շամբուր երկաթի միս խորովելու զոր շնուցեալ, կրկնեաց բոլորեալ որպէս պակ, և լոյժ արտաշէկ արարեալ, առէ շատակեմ զբեզ, Մեհրութան, քանզի ի խնջիր էիր թաղաւորել Հալոց. և ինձ՞՞՞ ասպետիս պարս է զբեզ պսակել ըստ սովորական իշխանութեան իմոյ հալրենեացո: Եւ մինչ զիտ սաքն էր իբրև զհար՝ եղ ի զլախն Մեհրութանալ, և արեպէս սատակեցաւ շարն Եւ լախն հեռէ խաղաղեցաւ երկիրն, ընդ ձեռամբ Քապոյ նուանեալ:

(III, 11)

է. Ե Չ Ե Ե Ե (Ծ-րդ գար)

ՎԱՍՆ ՎԱՐՊԱՆԱՅ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏԻՄԱԶՄԻՆ

(Հատվածներ)

1.

Արդ որովհետև ընկալաք զհրաման պատուիրանի՞ լանախանձ քալոց բարոց բնութեանդ՞, սկօցաք տասի արժան է սկսանել. թէլպէտ և ոչ յօժարիցեմք զթշուստութիւն ազգիս մերոյ սրբաւ: Ահա ոչ ըստ կամաց արտօսուիլի որդովք ճառագրեմք զքազում հարուստս՞ յորում՞ պատահեցաք. և մեք իսկ՞ ակնատեսեալք՞ լինելով:

* *

Քանզի ի բանալ՞ ազգին Արշակունեաց, արեցին՞ աշխարհիս՞ Հարց ազգն Ստանալ պարսիկ, որ վարէր զիւր իշխանութիւնն օրինօք մօղոց՞. և բազում անգամ մարտնչէր ընդ անտախի՞ որ՞՞ ոչ ընդ նովին օրինօք մասնէին, սկիզբն արարեալ յամացն Արշակալ արքայի որդւոն Տիրանալ, և կուրբ մինչև լալն վիցերօրոյ Արտաշեսի՞՞ արքայի Հալոց, որդւոն Վասակայն: Եւ իբրև զնա և ու մերժեալ ի թաղաւորութենէն, ի նախորարոն Հալոց անկանէր՞ թաղաւորութիւնն. զի թէլպէտ և զանձն՞ յարանիրս Պարսկաց երթալ, սակա՞ն արուձին՞՞ Հալոց բովանդակ ի ձեռն նախարարացն սասնջնորդէր ի պատերազմի Վան որոյ և ստատապաշտութիւնն բարձրագուտս կամակարութեամբ կրկնի լինէր յաշխարհին Հալոց, ի սկզբանց տէրութեանն ճապհոյ արքայից արքայի՞՞՞ մինչև յամն կրկնորոյ Յազկերտի արքայից արքայի՞

որդույ Վառձայ, զոր եղիտ ստանալ իւր զորմակեց, և զամենայն միկերեալ թոխնս թափեաց ի քաց, և ելից զնա իրբն զպատկանազարան զեղեալ նետիւք: Եւ սկսաւ եղչելս ամէկ անօրէնսթեամբ, զտուղանայր, և զուսուլ Նոզիմ հանէր ընդ չորս կողմանս երկրի և թէնամի և հակառակորդ երեկոցանէր իւր զհասառացեալքս¹⁶ ի Գրիստոս, և նեղեալ տաղնուպէր անխաղաղաւեր կենօք:

ԸՖանազի յորժ սիրելի էր նմա խոտովթեան, արխունեղովթեան, վասն արտօրիկ լաննն իւր տարարերի, եթէ յո՞ թափեցին¹⁷ զդասնաթիւնս¹⁸ թիւնից՞¹⁹, կամ ա՞ր բացառարեցին¹⁷ զբաղումթեանս¹⁸ նեակցնն Եւ առ յորժ քիմարտթեան իրբն զդազան կատաղի լարձակեցաւ ի վերայ աշխարհին Յունաց. և հար մինչ ի քաղաքն Մժրքն²⁰, և քաղամ զաւտոս Լոտմոց²⁰ աւերեաց ասպատակուք, և զամենայն եկեղեցեալ հրմիջ արար. կուսակաց զաւար և զղերբի, և անարևի արար զամենայն զօրս աշխարհին:

Իսկ երանելին Թէւոզս կայր՝ քանզի էր խաղաղաւեր... ոչ կամեցաւ ընդ սառչ նորս եւանել պատկերագմաւ. այլ այր մի Անուսայ անուն²¹, որ էր նորս սպարապետս արեւելոց, սառչեաց առ նա քաղամ զանձիւք: Եւ արք պարսկիք, որք փախացեալ էին վասն քրիստոնէութեան և էին ի քաղաքի²² կայսեր, կալաւ և նա ի ձեռս նորս: Եւ զամենայն զոր ինչ անոց ի մամանակին՝ կատարեաց ըստ կամաց նորս, և արդիլ զնա ի քաղամ քարտկածնէն, և զարձուց²³ անզրէն ի քաղաքն իւր Տիգրան:

Եւ իրբն ետես անօրէն իշխանն, եթէ լազոցեցաւ չարութիւն նորս²⁴, սխտա այլ ես խորհուրդ լուեւալ, որպէս ոք զի ի հարբորքեալ լաւելա քաղամ նմիւք փալտից: Փանազի արտի սակաւ մի կասկածոսն էր, անտի անեղիլիզ հաստատեցաւ. վասն արտօրիկ զրոգեցողց զբաղամս ի սարբ սխտուն քրիստոնէից, էր՞ զոր բանիք սպանաւիւք, էր՞ զոր կապանօք և տանջանօք, և էր՞ զոր չարաշար մտնամար վախճաներ²⁵: Յաղիշտակութիւնս արեւելոց²⁶ ընչից և արարոց²⁷, և մեծաւ անարգանք տանջէր զամենեւեան: Եւ իրբն ետես՝ եթէ վարատեալ²⁷ ջրակցոսն ի քաղամ կողմանս, ի խորհուրդ կոչէր²⁸ զպաշտօնեալս ձախարհոյմանն²⁹ որք կաղեղայ էին ի կուսպոշտութեանն անդամանելի հանցուցիւք, վառեալք և շեւեալք իրբն զհնոց առ այլն զալիս սարբ եկեղեցեալ:

* Կամ՝ բիւնար:

** Այլ՝ օրինակներու՝ զարմա:

Մանազի էին իսկ արեւելիքն բնակեալ ի կեսնս իւրեանց իրբն ի թանձրամօծ խուարի, և օղիքն արգելեալք ի մարմնի իրբն զինչզանի ի գերեզմանի... նա և արք օրհասականք ընդ վախճանի շնչոցն հօրապալանս³⁰ կառին. լսրոց և իմաստունքն սեղի ստեղծ փախչին ի նոջանն³¹: Ակրայիս իմն եկեալ հասեալ է վախճան տէրութեանն. եթէ հարկոսին՝ չղզան, և եթէ հարկունն՝ չիմանան. և իրբն ոչ գտանի արասցին թէնամի. ընդ անձինս իւրեանց մարտ եղեալ³² կոտին...:

Արդ զի՞ կոմիս, զի՞ մրցիս, զի՞ սլբիս, զի՞ բորբոքիս, զի՞ չքիչանիս. զի՞ կոչնս ի խորհուրդ զախտակի՞ որդի³³ զրզմնս ձեր ի ձէլնք քաղեալ՝ հանեալ է զանսպախանդ լապտկանութիւն, և զսպականիս մարտինդ զէշարար սորտեալ իրբն զազիբ մեռելոտի ի քաց ընկեցեալ: Ազարէն զաղ կամիս՝ զի ժամկեցի խորհուրդ ամբարշտութեանդ³⁴. անջրբ յորժամ լայրնեցելի, ապա զիտոսցնս զկս կատարածի³⁵ զորս:

Ասին մտղքն. Վերջայ քառչ, սաստուածն կտուն զեղ զաւրթիւնդ և զաղթութիւն, և ոչ ինչ կարտա են նոքս մարմնաօր մեծութեան. քաղց եթէ ի մի օրէնս զարտոցանես զամենայն աղք և օղինս, որ են ի աւերութեան քամ, լայնժամ և աշխարհն Յունաց հնազանդեալ մացէ ընդ օրինք քովք: Արդ զի՞ քան զմեր՝³⁶ վաղ՝ վաղակի կատարնս զու, արքայ. զոր զամարես և զունդ կաղմետ, լաղա՞ ցնա՞ զու վերկիրն Գուշանաց³⁷, և զամենայն աղք ժողովուսնս՞ և անցս՝ ըստ Գան զունս³⁸ ի ներքս, և զու անդէն արսցեղ բնակութիւն: Յորժամ արեկեաւս և փակն³⁹ զամենեւեան ի նետառչ օտարութեան, կատարին⁴⁰ խորհուրդք կամաց⁴¹ քոց. և որպէս կրկիս մեղ ի զենիտ մերած, տիրես⁴² զու և կրկին Գուշանաց, և Յոյնք իսկ ոչ կլանեն⁴³ ընդ քս իշխանութիւնդ: Բայց միտն զաղանդ քրիստոնէից բա՛ր ի միջոյ:

Հանոյ թաւեղաւ խորհուրդն թաղարարին և մեծամեծացն, որ էին ի նմին բանի. հովարտակա զրբեր⁴⁴, սնջարեկապանս օրնակեր լամենայն տեղիս տէրութեան իւրոյ: Եւ այս է պատմեն հրովարտակին.

Աստ ամենայն աղքս տէրութեան իմոյ արեւաց և անարեւաց⁴⁵, քաղմուտցի ի ձեղ ողջոս մարդասիրութեանն⁴⁶ մերոյ. զուք սղչ լեքուք, և մեք մեղէն ողջ եմք զիցն օգնականութեամբ:

* Այլ՝ օրինակներու՝ հարտեալ:

«Ասանց զձեզ ինչ աշխատ ստենելոյ խորացաք զնացաք լերկիրն Յունաց, և ստանց գործոյ պատկերազմի սիրոյ մարդասիրականաց և նուանցաք զամենայն երկիրն մեզ ի ծառայութիւն: Իսկ գրարի զմասն առէք, և անձն լերուք լուրսութիւնս: Իսկ զքան զայս⁵¹ կտարեղէ՛ք մարդասիր, զոր տակն⁵²:

«Մեք ի մտի եղաք անգլիկոյ խորհրդոյք խաղալ զնալ լաշխարհն արեւելոյ, ստասածոցն օգնականութեամբ զարձառանել ի մեզ զօգնութիւնն Քուշանաց. զայք իրրն զհրոսարասակ զայս անանք⁵³ անխափան վաղարկոյն արեւմտի գամարեղէք ստառչլքան զիս, լանդիման լիշիք ինձ լնկար⁵⁴ աշխարհիւն:

Ըստ այսմ պատճենի հրոսարասկ եմա լաշխարհն Հայոց, ի Վրաց և լնկուանից⁵⁵ և ի Լիւնաց⁵⁶, ի Մալգէից⁵⁷ և ի Կորդուաց⁵⁸, լնկձնեաց⁵⁹ և քաղում այլ անդեայ հետադրաց, որոց ոչ էին օրէնք երթալ զախն նանապար՝ լատաշ ժամանակաւ: Քունց կազմէր ի Հայոց մեծաց զազաս և զադատարդի, և լարքունի տանէ զտասանիկ մարդիկ. ըստ նմին օրինակի ի Վրաց և լնկուանից և լաշխարհէն Լիւնաց, և որ այլ ևս ի կողմանց կողմանց հարուստ մերձ ի սահմանս Ճանխտասանի⁶⁰ և ի Լոռոմոց աշխարհն և ի Կորդուս և ի Դան⁶¹ և ի Մալգէ և լնկղնարդիւն⁶²:

Ապա իբրև ետես թագաւորն զամենայն կազմութիւնն և զբազմութիւն գնդին բարբարոսաց⁶³, որք սրտի մտօք եկեալ էին ի վաստակ արքանին, ստակապէս ուրախ լինէր սաաչի մեծամեծացն և անեմայն բազմութեան զօրաց իւրոց: Ի վերին երեսն թագաւորն զիս զիսմա մտաց⁶⁴ իւրոց, և անպալ ստակապէս պարզել զմտան թագաց գնաց միանգամայն ի վերայ տէրութեան Հունաց աշխարհին, զոր Քուշանս անուանեն. և զերկեամ⁶⁵ մի կտուեալ ոչ ինչ կարաց աղղիլ նոցա: Ապա արձանիցա զմարդիկն լնկաշխարհիւր անդիս, և զպայս փոխանակ⁶⁶ նոցա սա իւր կոչեալ նալին պատաստութեամբ: Եւ այսպէս ամ լամէ ստիպութեան կարգեաց, և իւր անգլն քաղաք ընտկութեան շինեաց. սկսեալ ի չորրորդ ամէ տէրութեանն իւրոյ մինչև լամն միաստաներորդ թագաւորութեանն⁶⁷:

Եւ իբրև ետես, եթէ հաստատուն կացին Լոռոմք չուրախն իւրեանց, զոր եղին ընդ նմա, և զպարսեցին թալլնդարք⁶⁸ ելանել ընդ պատկն նորայ, և լամենան կողմանց խաղաղութեամբ ընտկեաց աշխարհ նորա⁶⁹, և ի նեղ ևս Լարի զթագաւորն Հունաց քանզի աներևոց զբողոմ զաստս նորա, և քաշողեցաւ տէրութեանն:

Թիւն նորա, անասուորս ստաքևոց ընչ ամենայն ստորշանս աշխարհին իւրոյ. զիս յայնտակօք և զիսուոր նոխաօք աստառացոյց զգոնս կրակի, և խիս աս խիս թանկարացոյց անդալութեամբ զպաշտոն օրդնութեան⁷⁰ իւրոյ. պատօք և պատուօք մեծարեաց զբազմաւ ի մոլոց⁷¹ և զբազմազոնս ի մոլպետաց: Ես ևս հրաման լախաակն զամենայն ինչս քրիստանելից և զստացածա⁷², որք էին ի մէջ Պարսիկս աշխարհին:

Եւ այսպէս հոլարոսացաւ բարձրացաւ ի միտս իւր. ի վերջան զմարդիկն ընտկեան ընդզիցեալ սպարթանէր ոչ միտն լիրս մարմնական պատերազմացն, այլ մեծ ոմն զինքն կարծէր քան զընտկեան հայրենի կարգին. մասն արեորիկ կեղծարարութեամբ թագաւորն զինքն ըստ կարծեացն, և որպէս երևէր ի մասանոցն, լամամհից իմն կորդի գնէր զինքն...:

(1 967.)

2.

(Որոց ողիքն թալլացեալ են լերկնաւոր ասարթնութեան լուծընդ անխ անկեալ է բնութիւն մարմնոյ⁷³, լամենայն հոլմոյ շարժի, և լամենայն բունէ խոտի, և լամենայն իրաց զոգալ. երազապէս է անխալին ի կեանս իւրում, և լանդիւս կրտասան լուրսիկ ի մահուան⁷⁴ իւրում: Որպէս և ասաց ոմն ի հնունս, մահ ոչ իմացեալ մահ է, մահ իմացեալ անմահութիւն է: Որ զմահ ոչ զիտ⁷⁵ էրկնչի ի մահուանէ. իսկ որ զիտէ զմահ, ոչ երկնչի ի նմանէ:

Եւ այս ամենայն շարիք մտանեն ի միտս մարդոյ լամուսմնութեան: Կոյր զրկի ի նառաղայթից արեղական, և աղիտութիւն⁷⁶ զրկի ի կատարեալ կենաց: Լաւ է կոյր աշօք քան կոյր մաօք: Որպէս մեծ է հոլի քան զմարմն⁷⁷ այսպէս մեծ է անասուորութիւն մտաց քան զմարմնաց:

Եթէ ոչ կարի ստակեալ իցէ աշխարհական մեծութեամբ, եւ՛ մաօցն աղչաստագոն, անպիտին ողորմելի է քան զբողոմս. որպէս և անասնեմք իսկ⁷⁸ ոչ միտն ի շարիւտս մարդիկ. այլ և իր⁷⁹ մեծն է քան զամենայն թագաւոր եթէ ոչ անի զմաստութիւն սթնտակից իւր, ոչ կարէ ի վիճակն իւրում վալելու զլոյլ⁸⁰ Իսկ եթէ առ մարմնաւորս այսպէս, ո՛րչափ ևս տառել սա հոգեւորն...:

Իսկ անօրէն իշխանն իբրև զխոյսց եթէ չարանեցաւ խոր-
մանկութիւնն⁷³ խորհրդոյն, և պարտաստեալ հարն՝ մինչչև տրտա-
լի նա փշեակ⁷⁴ վաստակն նորա լաւոնի իմացաւ երկիւզածացն սո-
տաժուլ, սկսաւ ծածուկ նետելք խոցոտել զմիտս իւրոյ շարք-
թեանն⁷⁵, և անբժշկական վէրս լողիս և ի մարմինս սեանակեր:

Մերթ շահիմէր գալարէր իբրև զոճ թունաւոր, մէրթ պարզէր
գոշէր իբրև զսպիւժ զարթոցեալ, զեկուր, զլորէր, ստպուէր և երկ-
զիմի մտաք, զխորհուրդս կամացն⁷⁶ կամէր կատարել: Քանզի և ձեռն
արկանել և ունել ոչ կարէր,—մասն զի ոչ էին համապետոյ ի միտմ
վաղրի առ նմա,—սկսաւ ամուսնեակ լաւաց կուշկ զհրտեղս յառ-
ցայ և զանարգս ի պատուականաց և զազգէս ի զիտնոց և զս-
նարին⁷⁷ ի քաջ արանց, և զի՛ մի մի թոխցիմ, այլ զամենայն
զանարժանն լառաջ մատուցանել և զամենայն զարժանաւորսն
լիսս տանէր, մինչև զՎայր և զորդի ջուկեր ի միմեանց...:

Եւ անա իշխանութիւնս առեալ շարտաւր սպասաւորացն⁷⁸, զի
զտոր զինուորսն ի բուն շուտացն մատուցին ի փորձութիւնս
սանջնայացն⁷⁹, Եւ զստաշեալ զստեալ յարգամ հարուստովք, նային
կապանք անցուցին ի անզիս արգելանիս: Իսկ այլոցն խաբէ-
թեամբ առ ժամանակ մի թողաթիւն արարեալ⁸⁰, և զամենայն
միտսուն պատեաաւ արկանէր զկապելովքն, և զայս առնէր սա-
տանաւորսն իրատունն⁸¹:

Իսկ լիս երկուտասան ատր հրաման տար⁸² ընթիլս զօրժել
տոտառթեամբ և աւելի քան զաւարց սոյխութիւն, և կոշէր⁸³
զրազումս ի զինուորական քրիստոնիւցիս Եւ ի ժամ զամենն⁸⁴
պատարտութեան զիրաւքանչիւր տեղի շնորհէր նոցա զրազմ-
կանիսն⁸⁵, և սիրով խոնարհութեամբ խոսէր բնոյ նոսա ըստ տառ-
նում կարգին, զի թերևս հաւանեցիցն ասել զմիս զունեալ, զոր
ոչ էր երբէք օրէն ասել զքրիստոնիւց: Իբրև ոչ կալան լանձին
ամենն քին, ոչ ինչ կարի արիւղաց, այլ հրամայեաց մատուց-
անել նոցա զսովորական հերակորն, և տասել զինեօքն լաւելոյր
ի սահարին զիրախութիւն:

Եւ անտի ի զտրս եկեալ ի սրան արգոնի, արդէլին զոմանս
ի նոցանէ ձեռս լիսս կապելով, և զիտնջանանն⁸⁶ կրճելով՝
զգաշտթիւմբ սրճելով էր օր զերկուս ատորս, և էր օր զերիս:
Բազում և այլ նս լանարժան հարուստս շարշարէին, զոր և ոչ
ընդ զրով իսկ արժանի համարեցաք արկանել: Եւ զոմանս ի նո-
ցանէ ննտացուցին և քարշեցին լազնուական պատուոյն անարդեալ:

Եւ զունչս զունչս⁸⁷ զարձեալ զամարէլին ի նոցանէ լերկիբ
ննտաւոր լամորս անապատին՝ ի մարտ պատերազմի⁸⁸ թշնա-
մեացն արքայի, և քազմաց իսկ անզն հասանէր վախճան մա՛ն
սրով Եւ զամեննցանց զկարգեալն⁸⁹ թռչակն նաւազնուցանէին,
և քաղցիս և մարտով տառապիկացանէին զնոսա, և ձեւրոցի
տեղիս զզմեակ վալորն հրամայէին նոցա, և անարցս և վաս-
թարս լառս ամեննցուն զնոսա ցուցանէին:

(II ԵՅԳ.)

3.

...Իսկ արին Վարզան լառաջ մատուցեալ և զաւազանին⁹⁰
հարցանէր⁹¹, և մխորան ամեննցուն իրատու զգորպպութան կոր-
զէր:

Զգանցն ստաշին տայր ի ձեռն իշխանին Արժուրենեաց, և նի-
զակից նմա զմեծ իշխանն Մովսէս, և զայն ամենայն նախա-
բարեանն⁹² համարաք երկրացնց, և զամենայն քազմութիւն զնզին
թևս աստի և անտի կազմէր նոցա:

Եւ զզուանցն երկրորդ տայր ի ձեռն Թորենայ Թորիւրոսին:

Եւ զզուանցն երրորդ զառաջանէր ի ձեռն Քաթիլոյ Վանան-
զեցուց, և նիզակից նմա հրամայէր զճառնա Գնթունի, և զրա-
դամս ի քաջ արանց աստի և անտի ի թևս նոցա:

Յանձն իւր աննոր զզուանց չորրորդ, և նիզակից իւր
զքանց Արշալիւր և զհարազատ երրայն տայր զՎամազապետն:

Կարգէր և կազմէր զճակասն լորդորիով ընդ ամենայն երկուս
շարտին⁹³ զվճ յանզլման Արեաց զնզին, սա տին Տղմտոմ⁹⁴
զեաղմ:

Եւ իբրի այս տպուէս պատրաստեցան, երկուքեան կողմանցն
լի սրժմտութեամբ⁹⁵ և մեծաւ քարիւթեամբ զարժանալին, և զա-
զանացեալ զօրութեամբ լիրեսաք լարձսնէին, և ամբոխ աղաղ-
կին երկողունց կողմանց՝ իբրև ի մէջ ամպոց շիտթիւց⁹⁶ ճալթ-
մանս զօրժէր, և հնչումն ձայնից զքարանձաւս լերանցն շարժէր
և քազմութիւնէ սաղաւարտիցն և ի փայլուն պատեանազն վառե-
լոցն իբրև հըլլք ճառագայլից արեգական հասանէին: Նա և ի
չոզուլ քազում ստանբացն, և ի ճանկ լաղմարտան նիզակացն
իբրև լեթմուսա անաղին հրազմութիւնք ևսայլն: Քանզի մի իսկ և

բաւական տակ դժեմամեծ տաղմոսայ սնաւոր ձայնիցն, որպէս կոփիւնք վաճառարացն և նախժամոց լարից սպեղանցն զտեսն ամենեցուն առ նաւարակ իրացոյցանէին:

Անց էր անսանել⁹⁴ շտապ մեծի տաղմոսային⁹⁵ և զաղէտս անբաւ տարակուսանացն երկրցանց կողմանցն առ ի լանդագն լարանիմանն զմիմեանս բախելով. քանզի թանձրածխոցն լիմարէին և վառասարոցն լրանէին. քաջքն խիզախէին և նահատակքն կոչէին և խումբ արարեալ ամենայն թաղամիտանն զգետն ի մէջ փակէին, և զանդիտեալ գունդն Պարսից ի դժուարութենէ գետնին՝ զսկզեանս զեսալ սխան: Իսկ գունդն Հալոց հասեալ անցանէին⁹⁶, ձի ի վերայ տանս լարանէին մեծաւ զորութեամբ. սաստիկացէս բախեալք ընդ միմեանս, ինրոցանց կողմանց բազում վիրաւորք լիքիիր անկեալ զիսթաւալ խաղալին⁹⁷:

Յայնմ մեծ տաղմոսայի ի վեր Հալեցեալ քաջն Վարդան, և տեսնել զընտիր ընտիր քաջ նահատակաց Պարսից զորոն, զի նախկողմն բարձեցին զՀալոց զնոցն, մեծաւ ամով բարձակէր ի տեղին, և զաջ թէն Պարսից զնոցն բնկեալ արկանէր զպագանօքն, և շքան տակալ կտորէր մինչև ի նոցն տեղի և աջպէս շտապ տաղմոսայի⁹⁸ ի վերայ հասուցանէր, մինչև գունդն Մատեան⁹⁹ քահակալ⁹⁹ թաժանեցան⁹⁵ ի մեծամոր պարսպատութենն, զես ևս քաջ քաջ ի փախուստ դառնալին:

Ապա զէտակն ի վեր Հարաւառայր Մուշկան նիսալաւորս, քակեալ գոման տեսանէր ի զոչնէ Հալոց, և զինի մնացեալ ի հովիտ շերանցն: Վասն որոյ զաղաղակի բարձեալ՝ քաջտիկեր բորչ զիրեան զգորս Արեաց, որք զտեղի տակալ կալին ընդդէմ գնդին Վարդանայ: Եւ անդէն ի տեղուցն երկրքին կողմանքն զպարտութիւն խռատականէին, և առ լոյժ թանձր անկեալ զիտեանցն իբրև զբարակոյսս զերկոց երեւէին:

Հաջն իբրև ետես Մուշկան նիսալաւորս, մնալր զաղաւանցն Արաւաշրի, որ ի վերայ նոցա նստէր ի բարձր զէտանոցին իբրև թմուր քաղաքի. և ի ձաջն մեծ զալարափողոցն զիր գունդնս ստիպել, և յառաջամարտիկ զորոքն զնա ի մէջ փակել:

Իսկ կորսին Վարդան իւրովք քաջ նիսալակոցօքն ոչ սակաւ նախնելիս ի տեղուցն զորձեաց, յորում տեղուռ և ինքն իսկ արժանի եղև սնուլ զկատարեալ նահատակութիւնն:

Եւ լիքիարկ զորով պատարագին՝ օրն տարածամէր, և ժամ առ երկիս կարճատէր, բազմաց օրահասք ժամու հասանէին, մա-

նաւանց ի թանձրութենէ անկեալ զիտեանց մօտ առ ժամ խառնեցեալ իբրև զփոխտարս մալրատոցայ:

Անց էր անսանել զբնկումն Նիզակացն և զնորաստեղծն սղեղանց. վասն այնորիկ և ոչ կարէին կալ նշմարախ ի վերայ սուրբ մարմնոյ երանելեացն, և սաստիկ խաճապ տաղմոսայի¹⁰⁰ էր կոչմանցն երկրցանց անկելոց: Եւ որք մնացեալքն էին՝ վատնեալք և ջրուկալք լինէին¹⁰¹ ի լեռնադաշտս ամուր ձորոցն. և յորժամ պատանէին միմեանց՝ զարձեալ միտանեալ զմիմեանս սաստիկէին Եւ մինչև ի մուտ արեղականն անդադար լինէր զորձ գտնութեանն¹⁰²:

Եւ քանզի դառնանալին էր ժամանակն, ժողովոցի դաշքն գառնալին հորդաճունս արեանց բազմաց: Մանաւանդ լոյժամ տեսնէր որ զրազմակորս զիտեանցն անկելոց, սիրան բնկանէր և աղիքն զուարէին՝ լակ զմնչին¹⁰³ խոցելոցն և զմանչիւն¹⁰⁴ բնկելոցն, զմնացալոր խաղալ սողալ վիրաւորացն, զիտեանս վատացն, զմնաքուս լքելոցն, զարատթափումն գանարի¹⁰⁵ արանի, զնչին¹⁰⁶ կանոնացն, զոչորս սիրելեացն, զաշխարհումն մերձաւորացն՝ զվայ և գուռայ բարեկամացն: Փանդի ոչ և ի՞նչ կողմ էր՝ որ լաղթեաց, և կողմ էր՝ որ պարտեցաւ, այլ քաջք ընդ քաջս ելեալ երկուքն կողմանքն ի պարտութիւն մատնեցան:

Քայց քանզի անկեալ էր զբաւալարն Հալոց ի մեծ պատեթազմն, ոչ որ զուր այնահետև ի մէջ զլիսուար՝ չոր լեցեալ ժողովին գունդք մնացելոցն: Քէպէտ և բուզում այն էր որ սպիւքնան՝ քան թէ որ մեղանն, տակալս ցանեալ¹⁰⁵ ջրակնայն, և հասեալ անկանէին ի տեղես տեղես լամարս աշխարհին, և քոնահալին ի վերայ բազում գուռաուաց և բերկոց, զոր և ոչ անուլ իսկ որ կարբր... (V 387.)

Իսկ կանայք երանելի առաքինեացն և կապելոցն և անկելոցն ի պարտերսոյն՝ ընդ ամենայն աշխարհն Հալոց հատօրէն համարել ևս ոչ կարեմ, զի բազում այն են՝ զոր ոչ զիտեմ, քան թէ զիտեցին¹⁰⁴, զի հինց հարբարով շտի լսկանէ լանտանէ ճանաչեմ. ոչ միայն որ աւազագործն էին, այլ զբազմա ի կրկերագանաց¹⁰⁵ անտի¹⁰⁶:

« Ամենեքեան միահամուտ զկրկրաւոր նախանձ բերկրով, ոչ ինչ ընդհատ կրկեցան լայնցանձ՝ որ ոչ ճաշակցիքն զաշխարհի Քանի կի կելէ աւագադոնք էին, և կելէ մանկադոնք, զիւր առաջնութիւն հաւատոյ զղեցան: Այլ ինչ լիշեցին ամենեկն՝ զանուն փափկութեան մարկենի ազատութեանն, այլ իրբէ մարդք, որ վշտամբերք լեալ կրկն անգրասին ի շինական սովորութեանցն, տանջելով վտրեալ զկեանս աշխարհիս, անդրադոնք ևս ջան զնստս լանձն ափն զհամբերութիւն վշտաց:

Այլ միան յոգիան մխիթարեալ կայցին առ աներեւոյթ զորութիւն լրատն բարեանկեց, այլ և մարմնոյ նեղութեամբք առաւել ևս բարձին զբեռն ծանրութեանն¹⁰⁷: Զի թէպէտ և ունէին¹⁰⁸ զիշտարանչիս ձեռնատուն սպասուարս, ոչ ոք կրկեր ի նոցանէ՝ թէ ո՛ր տիկինն իցէ¹⁰⁹ և կամ ո՛ր նաժիշան. մի հանդերձ էր հասարակաց¹⁰⁹, և միապէս զանանախոյրի կրկրեցան: Այլ ոք ամէք աննոյնարկ լինէր. բանդի և ճհանաչէին իսկ զխոտեղէնն ընտրել ի միմեանց. մի զսին թխութեանն¹¹⁰ փարկելցն, և մի զսին սեռութեանն¹¹⁰ անարկեց բարձիցն:

Այլ զսր նոցա իսահմոքք անաշարս ստանձինն, և ոչ հաջմորքք որոշեալ ի պէտս սպասու ըստ ազատաց կարգին, և նաւարակաց էր: Նարսթամուան ըստ կարգի միայնակեցաց, որ լանազատս ընակեալ են: Այլ ոք ամէք ջար ի ձեռս տրկանէր, և ոչ կրկորթն¹¹¹ աւագաց զատուտակս մատուցանէին. շանհուտ օջևան ի ձեռս փափկասուն կանանց, և ոչ մտուցաւ և ոչ ի զտարթութիւն խորտութեան: Չեցան առաջի սարկ սկսեղք, և ոչ անկան բաժակարիւք լարարութիւն. չկկաց ուրք նոցա նախակի սազարս, և ոչ կոչեցան պատուականք լայնաց ի առնարս նոցա. չլիշեցան նոցա, թէ զոցէ ոք ամենեկն ի ընակասունեղ զարկեցաց և կամ ընտ ի սերկէի հարազատաց:

Փշտուեցան և ժխտեցան սրահակք և սրկապանք նորակ հարսանց, և սարգիտատանք ձեռնաց ի սենեակն առադատաց նոցա. կրթանեցան բարձրագարք տաճարաց նոցա. և խանարեցան սարք ևրտանաց նոցա. անկան կործանեցան սպարանք նոցա, և տապալեալ աւերեցան ամբորթ¹¹² ապաստանի նոցա: Չարացան սղաղեցան ըստասանք ժողկոցաց նոցա, տաշտախել կղեն որթք զկենբեր սպկաց նոցա:

Աչք իւրանց տեսին զսախշտարթիւն արարոց իւրեանդ, և ակնջօք իւրեանց լուան զհարչարանս վշտեց սերկեաց իւ-

րեանց. ստան զանձք իւրեանց լարքունիս, և ոչ մնացին ամենեկն զարքք կրեանք իւրեանց:

ԲՃիկուրք փափկասունք Հայոց աշխարհին, որ զրդեալք և զդժեալք էին լիւրսբանչիս¹¹³ բաստեանս և ի զանաւորակ, հանապաղ ըսկ և նեախ կրթային ի տունս աղօթիցք, անձանձրոյթ յեղեղեալ ախախց՝ զի համբերկ կարասցին մեծի նեղութեանն: Ար ի մանկութիւն իւրեանց սնեալ էին ուղղոյթ¹¹⁴ զուսակաց և ամեովք էրէոց, խոտարուտ կենք իրբէ զվարկնիս ընդունէին զկերպարն մեծաս խնդութեամբ, և ոչ լիշէին ամենեկն զսովորական փափկութիւնն: Սեպցեալ ներկան մորթք մարմնոյ նոցա. վասն զի ցերկի արեակէզք էին և զամենայն զերկրան զանաւորակց:

Սաղմոսք էին մշանչեանարք՝ մրմունջք ի բերանս նոցա, և մխիթարութեան կատարեալք ընկնեցուածք մարտարկիցն: Միալանեցին երկու երկու իրբէ ամուրք հուանք¹¹⁵ և հուասարք՝ տղիղ ամենեկն զպարս սքալութեան, զի ստանց վրիպելոյ հասցն ի նաւանանդիսան խաղաղութեան:

Մտացան զկանայի սկարութիւն, և կղեն արուց ասաքինիք ի հոգիսր պատերազմին, մարս կղեալ¹¹⁶ կուեցան ընդ մեզն կարեորս, հատին կարեցին¹¹⁷ և ընկնցին զմահարկ արմատս նորու Միամասութեամբ լայլեցին խորամանկութեան, և սարք սիրով լրատցին զկապուտակ ներկուածս նախանձու. հատին զարմատս ազանութեան, և շրտացան մահարկ պատուք ստաց նոցա: Առնարթութեան կրկեցին զամբարտանաւութիւն, և նովին խոտարթութեամբ հատին կրթնաւոր բարձրութեանն...:

Արկիս որ ի նոստ էին կղեն վերտախն հարսունք ասաքնութեան, և բարձին լանձնոց զնոխտախնս ալրութեանն: Իսկ կանայք կոպելոցն կրմեց կոպեցին զմարմնաւոր ցանկութիւնս, և կղեն կցորք շարչարանաց սարկապելոցն. ի կեանս իւրեանց նմանցին ցոյ նաճատախցն մահուամբ, և ի հոտատանէ կղեն վարչապարս մխիթարիքք ցանաւորելիւցեալ: Մատամբք իւրեանց փատակցին և կրկարեցան, և վարցեալ ունիկ նոցա լարքանուտ՝ ամ լամէ թռչով տանէին և տալին սանել նոցա ի մխիթարութիւն: Անարխն ճիղապն նմանեցին, որ կրողն քաղցրութեամբ ստանց կրկարեանց կեան, և կրեղանի են միայն զօցն ձձելով, զանմարմնոցն բերեն զնմանութիւն:

Բողամ ձեկրաց հարեցան ստանամանիք¹¹⁸. ենաս զարս, և կկեն նորակ ձիծուանք. սնսին և խնդացին կենցաղաւոր մարդիկ:

և նորա ոչ կրթիք կարացին տեսանել զանձկալիսն իւրեանց: Ծաղիկը¹⁵ զարնանալինք լիշատակեցին զպատկասէր ամուսինս նոցա, և աչք իւրեանց կարոտացան տեսանել զցանկալի գեղ կրեաց նոցա: Սպասեցան բարակք որսականք, և խցեալ կուրացան¹⁶ արշաւանք որորդաց: Բնագրօք լիշատակեցան նորա, և ոչ մի ասնք տարեկանաց ոչ ամին զնոսա ի հեռաստանէ. ի նաշատեղս նոցա հախցան և արտատեցին, և յամենալն շատեան¹⁷: Միշեցին զանաւանս նոցա: Բազում արձանք կանդնեալ էին լանաւ նոցա, և անուանք իւրաքանչիւր նշանակեալ ի նոսա:

Եւ իրրի այնպէս յամենալն կողմանց ալկիմ լինէին միաք նոցա, ոչ ինչ կասեալ թուլացան լերկնուոր ստաքինս: Թեմնէս Արտաջնոցն երեկէն իրրի ալրիք սպարօք և շարշարեալք, և լոզիս իւրեանց զարդարեալք և միխիթրեալք երկնուոր սիրով:

Այ ևս սովորեցին հարցանել զեկեալ ոք ի հեռաստանէ, եթէ ե՛րբ լինիցի մեզ տեսանել զսիրելիսն մեր...:

(Էջ 179—182)

¹ Համեմատել և որոշ ուղղումներ ենք կատարել ըստ գիտական նորագույն հրատարակութեան (Էջիշէի Վասն Վարդանոյ և Հայոց պատերազմին, ի լոյս անեալ քաղցատութեամբ ձեռագրաց աշխատութեամբ Ե. Տէր-Միլեւսեան, Երևան, 1957 թ.):

Ը. ՂԱՏՅԲ ՓՅԼԳՆՅԻ (5-րդ դար)

ՊԱՏՄԱԹԻԻՆ ԸԱՅՈՑ

(Հատմամ)

Եւ ի բաժանելն զթագաւորութիւն Արշակունսն լերկոս, տա ի հնազանդեացանն զկողմն արեւմտից աշխարհիս Հայոց թագաւորին Յունաց ընդ իշխանութեամբ իւրոյ տէրութեանն, և զկողմն արեւելից խոնարհեցուցանելով զառն և բնաւոր ծառայութեամբ՝ արքային Պարսից՝ երթեալ ամուսնուս նախարարքն Հայոց ի վիճակէ՝ մասին արքային Պարսից՝ խնդրէին իւրեանց թագաւոր ըստ բնիկ նախնի կարգին կարգէն Արշակունեաց: Եւ արքային՝ Պարսից Շապուհ կատարեալ զհայցուածս նոցա՝ շնորհէր՝ նոցա թագաւոր Յոսրով անուով լազդէն Արշակունեաց:

Քանզի նախզոյն թագաւորն Հայոց Արշակ ունէր միանձեան զթագաւորութիւնն ի վերայ ամենալն աշխարհիս Հայոց: Իրրի ետեւ, թէ խախտեալ քայքայեալ մատնեցաւ ի բաժանումն մեծ իշխանութիւն թագաւորութեան ազգին իւրեանց՝ մեծաւ տրամաթեամբ խռովեալ՝ տարեկուսէր լանձն իւր. տեսանէր նախ զանկանելն ընդ լծով ծառայութեան կրկաց թագաւորաց զաշխարհս Հայոց. և զարեւալ՝ զգեժ մասն, զլուսն և զպիտանին և զարդաւանդն աշխարհիս Հայոց ունել ի բաժին արքային Պարսից. քանզի թէ՛ պէտեւ հասեալ քաղամ զուստքս այլ ի ծառանգութիւն մասին թագաւորին Յունաց՝ սակայն համեմատելին այն միայն Ալքրայտեան զուստին: Երբնորք քաղմածուփ հանդերձ իւրովք սիրելեօք ի մէջ տեսալ թագաւորն Արշակ՝ մտալոյզ լինէր ի սիրտ իւր տանչով. «Թէպէտ կրթիք մինչև ցայժմ կամ հակառակութեամբ կամ սիրով նշեալք մեք ընդ միմեանս՝ զպացուցեալ էր մեր՝ նոցա

զորով պատերազմի, որպէս և պարտ էր ճանաչել ան զգործ միւսոյ և լուսարձնի քան զինչն, և թէ խնամրճալ զպէտք ի սէր առ միմեանս՝ սակայն եղբայր լինէաք հաշտեալ նոցա, պատուով և զանկեղութեամբ ըստ կրօնորոշման մասին, և ոչ ընտ անկեղտք ի բաժին՝ զոտան ծառայութեան ստացեալ կրէաք յանձնինս՝ Իսկ ալժմ, յազդոյս ցատուցանելոյ մեր և միւրոց առաջնոցն զերկայնաւիտ և զքաղցր աստուած՝ մտանեալ անկաք ի սարկութիւն, և խնամրճեալք յանարդութիւն՝ անդորմութեամբ գտնալք ի բաժնառանս... Կամն որոյ ընտրկացոյն լիցի ինձ թողոյ զանձնալի և զանձնասեռնէ վալոս երկրոս Ալլարատայ, զքնիկ և զանարկան սեղիս նախնեաց խոց, և զնալ զինի ազբատութեան և կեալ քաղ-ձալի կարօտանօք՝ քան թէ սիրել զկենցազս աշխարհիս, զոր կրել թողոց ևնք սկսմալ, և ընտրել զքնտկութիւն մասին ալտորի՛ ըստ ընտրեալ ի մէջ անարցանօք և կեալ միջ ցուօք մտաց զնորկար և կամ զկորն կեանս անբալտ կենցաղոյս, և վախճանել անարդութեամբ, ըստ որում ոչ արժանի թաղարարկան պատուս և շքեղութեանս:

Եւ խորնելով զայս ամենայն Աբղակ թագաւորն ի միտս իւր լքեալ մերժեալ թողոյ՞ զարարի և զքնիկ ժառանգութիւն նախնեաց իւրոց, զգաւանն Ալլարատայ՝, զհօլակայն և զհօլակաւորն և զանանաւորն, զամենաբուն՝, զամենաբողին, զամենալին, զամենապիւսն ի շահս և ի զարմանն մաղկոյլին պիտոյնքս կենաց և վախելութեան և սթափութեան. զգաւան մեծատարածս և որսալիս, զերկնս շուրջանակի զեղեկեանիտս և պարարտաբաւս, զոտեալս էրէտքն կեղակարածմիւր, և որսանտովքն՝ և ալովք ևս զայժօք ընդ նասին Յորոց՝¹⁰ ի վերտաս ի կոտարոցն շրոց հոսմունք անկարտ ոտոյժան արրոցանելով զգոշտս՝ մատակարարէ անբաւ քաղմութեամբ բոտանն, կանամբք, արամբք և ընտանեմ, զանդակասութիւնն¹¹ հացի և դինսլ, զանուշահոտ զմեղրասմել՝ զաղցրութիւնն¹² քանջարացն և զզանդանունն իւրաբոլոս սերմանցնս Իսկ ի բանջակողմանն կամ ի սարահարթ սեղիս սիրեալ, յոր զկեղեցեցեալ զվախցած նորագատեկոյ մարտոց՝ հանդերձս ինչ և ոչ ժողկարոյս զոչն կարծեցոցանն սիրեալքս պարարտաբոլոս և պարարտ արքայ՝ պարարտահամք, որոց թանձրախիտ անտունք խոտոցն զանթիւ արօտականս ընդանի իշանց և զանհամբոլք բոլս վալլընի էրէտքն լալիցոյեալ՝ թանձրաթաղանթս, առազպատակս, սննցեցեալս զիրութեամբ զքնու մարմինն ցուցա-

նեն: Իսկ ստատկարութեան անուշահոտ ծաղկանցն, որ զարոնցն քաղց պարտե՛ր նետաղան և զհօտարած քաղթեղացն, ընձեռելով ասողութիւն՝՝ զորացուցանեն զգալութիւն խելացն և նորագեմն՝: Անց գտանին և ազգի ազգի արմատք բուսց ի պէտս պատկարութեան կեղոց, ըստ ճարտարաբէտ ճանաչողութեան ստուգանմաւ բժշկացն յըրկեաածոցն, երազահաս անառնայած սպեղանիք, և կամ արմամբ՝ լերկարիւոցն ի ցուս պատահացուցանեն ստողութիւն:

Իսկ՞զաշուացն ամենալրութիւն զիտմս աշխատասիրացն կոր-կելով լինքնանց կրքն բանիւ, և աղցեալ որ զինչ և է բարով՝ ևս ստուել զտթանակի զգարան առ ինքնանս հրաւիրեն միանգամալն: Որք ոչ միայն քրեւելութեամբ ցուցանեն, վերաբերեալ զշահարարութեան օգոյնց¹³ մարդուն, այլ առուել յորդորակոցն աշխատողացն¹⁴ զառ¹⁵ ընդ երկրս ծածկելու օգուտս ստացանն, զանձն անձանց շահս և զվախելս այսր աշխարհիս ի մեծութիւն թագաւորաց և ի հաստատութիւն հարկահանոց, զոսկի և զպղկեմ և զերկաթ և զպատասկան քարինս. զոր ընկալեալ արուեստող մեաւք զարքարն զմեղաւորս մեծատեկոյ զարդեօքն յօրինուածովքն, զոր ի խորան և ի թաղան և ի հանդերձսն լուսկհոտս պանձեալս ընդելուցանեն: Այլ և մամամբ շրոց՝ համաժին անուշութիւն մտացանեն կերտացն զխարակացն որոշութիւնս: Լակ զարմատս կողմանակք բուսոցն ոչ ընդունալն սնուցանէ լինքնան ամենաբաղձ զաշան Ալլարատայ, այլ և ի համակ¹⁶ ծնեալ որդանս, ի զաղ կարբառեալի զուտոց, ընծակ՝ օգտասիրացն շահս և շքեղութիւնս: Եւս և զեւտոցն զնացն յազգեակոց մկամբք մեծամեծօք և փոքմբք, զանաղանելու համալք և ալլ և ալլ տեսովք՝ ուրախացոյեալ լցուցանէ¹⁸ զշնորհս ընչից և յազոլոյ որովանից բոցնիոցն և անփիներ ջանազոգացն:

Սնուցանէ լինքնան երկիրն շրովք արուեստիւք և զառուեսութիւն հաւուցն յարախութիւն և ի սթափումն որսասանչ ազատացն. զկրկնածայն քաղցրածայն ասապարտութիւնատոլ սորսմաս և կրամս կուցաւացն և սալամբացն, և կամ զեղեղնարնակ թիմամտս մացատաղոյ պարարտամարմին զանուշահամ¹⁹ ազգ տաքուցն վարենեաց, այլ և զշրտուղակ մամախնդիր խօզակեր մեծանձուք և յաղթմարմինք հաւքն, փորն և թանձրն և սաղն, և կամ ալլ բողոմ և անհամար ցամաքանոցն և շրախոցն չովք թռչնոցն: Իսկ թակարդացն շրտախկութեամբք, երազալիւքն և

գանդողջն, երեւի ի լորս՝⁶ գունդք նախարարացն որդւոյճն ազա-
տացն. ուր ոմանք զհետ ցտոցն և այժմանցն արշաւելով՝ զխի-
զախական զաղեղնաձայնն եկի ըարբտոիցին. և այլք զհետ բուլից
եղչերուացն և եղանց ձխարձակ եղեալ՝ զդործ կորոյամիջ արանցն
ցտցանեն. և կէսք ստահբօք իբրև զմենամարտիկս՝ զսատկանդամ
երամս վարագացն զլորեցուցեալ սղանանեն: Եւ շատք ի մանր
մանկանց նախարարաց որդւոցն զաստիարակօք և ձառալիւք զայլ
և այլ սեռս ի թուչոցն որսացեալ բուլիւք՝ զարձեալ բերիցեն
ի լանձան՝⁷ ընթրեացն ուրախութեան. և այսպէս սուցեալք ի-
րաքանչիւր օրտով՝ զնան տրախացեալք:

(Իրուազ Ա.)

ԹՄ. ՄԵՐԱԶՈՍ (7-րդ դար)

ԳԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

(Հատվածներ)

1.

Նեկգուրիւն ետարովայ ընդդեմ Մուշեղի: Ամբաստանութիւն իշ-
խաճացն Յունաց զետարովայ՝ առ Մօրիկ կայսր: Մօրիկ պաշտ-
պանն՝ ետարովայ և զՄուշեղ կոչէ ի պալատն: Ետարով տայ
կայսեր զաշխարհն ըստ ուխտի խոտմանն:

Եւ եղև ըստ աւուրց ինչ լիտ անցանելոյ պատերազմին ալ-
նորիկ մեծի, մինչդեռ արքայն Ետարով նստէր ի մէջ խորանին
խորմ, և զօրն Պարսից շուրջ զնոյաւ բանակեալ, և զօրն Յու-
նաց հեռագօրն ի նոցանէ օթիւ՝ միով, արոյն բանակեալ հօտ բազ-
մամբոխ լիտթեամբ աւարաւ իւրեանց, և կային գտառչեալ՝ արքա-
լին ամենայն մեծամեծք նախարարք իւր—Խօսել սխաւ արքայն
և առև՝ օ՛րցէ՝ ոք արդեօք լիտլ՝ ի թագաւորաց աշխարհի, որ
կարող է ըմբռնել զմեռս այլ թագաւոր զթշնամի իւր, զսակրիչ
թագաւորութեան իւրոյ, և ոչ սպանցէ զնա և չնչեացէ զամենայն
արտ լաշխարհէ նորս, այլ առնցէ զնա լորդեղբւո. թազ կարեալ
նոս և ձխանեօք զարդարեալ մեծարիցէ, վանեալ զթշնամիս նո-
րս, և հաստատեաց զնա լաթոս թագաւորութեանն՝, և առեալ
նա՝ զամն արքունական ի գանձուց իւրոց, արձակէ զնա բարեալ
զնալ զգնանապարհ իւր: Այսպիսի պարգևս շնորհեաց ինձ Մօրիկ
թագաւոր հայր իմ, զօր ոչ օք կարէ ի մարդկանէ շնորհել որդւոյ

իւրում սիրելու: Պատասխանի ետան ոմանք ի նոցանէ, և սանն. «Արքայ: յայտանն կեաց. մեք ոչ գիտեմք, արժան ից՞ շնորհունել և թէ ոչ: Զի ամենայն թաղապարթիւն գանձիք հաստատան կու: և զքաջ դամենայն գանձս թաղապարթեան աւար վարեցին:»

Պատասխանի ետ արքայն և սաէ. «Ղզաննս թաղապարթեան իմոյ ընդ կոչս գոցա այրեն արասաք քարշեցից նանկերձ նոցանց աղխեալ գանձիք, քանզի իմ է այն ամենայն Բայց ինձ այս կարի է, զի սպրեցաւ Երեսանացն այն և զնաք: Այլ քաջ է նա և վերստին այլ զորս դումար է քաջաց ազգաց արեւելից:»

Պատասխանի ետան նմա և սանն. «Ղարխտեացն զայն նոցա զերծոցին, քանզի մերով՝ առջ Իսկ սեսաք, զի կալա զնա Մուշեղն այն Մամիրեանն, և ետ նմա երկվար և զէն, և արձակեցաք: Ձայս սասցին՝ զի կամեցան ի վերայ նորս շարխ: Քանզի սեսանելով զնապա նորս շարաշար՝ զորտրեալ խոտորեցան սիրաք իւրեանց ի նմանէ: Եւ ոչ ինչ էամ զմասւ արքայն, եթէ զինչ իցէ բանն այն. քանզի մանակ տղալ էր և խալ: Եւ ոչ ինչ յիշեաց զիտոյութիւն այնպիսի գորացն. այլ հաստատեաց զմիտա իւր ի վերայ բանիցն ստեղծան՝, և սաէ. «Կոչեացի արքայր՝ Մուշեղ, կայեցի Բարիք և ձեռոցր մինչև ես վաճա նորս ծանցից կայերս:»

Ի նմին մամա հրամայէ զրել նա լեռակար, և արձակե՛ Զմի ի ստրկանդակացն առ Մուշեղ. «Փոթթով ե՛կ, սաէ, զորձ՝ հասնալ է կարի կարեւորագոյն: Եւ հրաման ետ փաշտկայանացն իւրոց և սաէ. «Պատրիստ լիւրաք, զի լորժամ եկեցէ նա, և ետ ձեռամբ նշանակեցից՝ ձեզ՝ լանկարձակի զձեռս նորս լեռս կալարձ՝ և և կայեցէ՛ք զնա. բայց պարտաւս լիշիք, զի այլ քաջ է նա, և մի թէ՛ կամ ինքն մեռանի՛, կամ զիս սպանանէ՛: Եւ թէ ինքն Իսկ մեռանի՛: Եւ զպատասխանի սոց կայսեր վաճա նորա: Սոյնպէս և իւրապանացն պատաւր ետ, սաէ. «Ղզոյ՛ լի կայէ՛ք, զի լորժամ եկեցէ՛ Մուշեղ ի դուռն խորանին իմոյ՛ ի քոց լուծէ՛ք ի միջոյ նորս զկամարն և գուտերն, սակալով, եթէ «Ոչ է օրէն զիստ հանցերձ մասնի լանջիման թաղապարթի:»

Արք՝ մինչևկա սաներ նա հումար հանգիտի ի մէջ զարաց իւրոց, սեսանել՝ զմիւ կեղծանեացն և մեռելոց, որք անխան ի պատերագմին՝ եկն կկայ սոսցի նորս ստրկանդակն և սոսց նմա ողջոյն, և մասուց նմա զթոյգին: Իսկ Մուշեղայ՝ ստանալ

զթոյգին՝ սաէ ցնա, եթէ «Ողջոյն իցէ և խաղաղութիւն: Պատասխանի ետ ստրկանդակն և սաէ. «Ողջոյն է և խաղաղութիւն. և զալլաց ինչ եւ ոչ զիսմէ, բայց միայն զի հրամայեալս ինձ փութանակի կուշի զքեզ: Եւ անպէս վաղիտակի պատարասեցաւ ետ որպէս ի պատերագմ, քանզի արկ ի միտս իւր, եթէ զուցէ՛ հասնալ ինչ իցէ՛ զորձ պատերագմի, կամ շնորհ ինչ իցէ՛ պարգեւ՝ զիտանակ վատակոյցն: Եւ ստնա ընդ իւր արս երկս հայարս ի սպասողինաց՝ լազաւաց և շանազաւաց, զորս զիտէր արժանիս պատառք, և վատա՛ էր հծծելութեամբ:»

Եր զրեւոյ վաճա նորս և առ Պարթիկն Յովան, զի արձակեցէ զնա, և նորս քարձեալ հրաման ստակալ նմա երթալ այնպէս պատարասութեամբ, և հրամայեաց ամենեցուն նոցա արկանիլ զանձամբ՝ զիւրաքանչիւր՝ զպատուզիտութիւն: Վասնցան և զնայցին:

Եւ եղի՛ իրրի մտին ի մէջ քանակին և մերձ եղին մաս ի մաշկակերանն արքունի, և հրաման հասանէր՝ ընդդէմ, մի երթալ այնքան բազմութեամբ, այլ քաջապէս հաստացանիլ զնոսա, և նմա՝ սակաւ արամբք լանջիման լինիլ արքայի:

Եւ նորս ոչ ստեղծեց լանջիման սակալ, այլ զնաց զորթութեամբք մաս ի դուռն խորանին արքանի. և զորն Պարսից կայսին՝ շարք զիտրանունս սպասողինեալք. և իջեալ յերկրորդն գնաց ի դուռն խորանին Մ. արամբք: Եւ զորն կային՝ այնպէս զինեալ իւրաքանչիւր երկվարոք: Զարտրեցաւ արքայն, և ամենայն զորք նորս. և սկսան ժողովիլ զենեղաթիւնն: Եւ եղի՛ իրրի եկաւ ի դուռն խորանին՝ մասանուն յարապանք զդասն և սանն. «Ընթ՝ զվրմալց և զսուսերց ի միջոյ՝ քովէ, և մերկինս ի քէն զնոյապաղինութիւն քո. զի ոչ է օրէն մասնել սոսցի թաղապարթի:» Անկաւ կակիսձ ի սերտա՝ նորս, սկսաւ պատարասակ և կայեցիլ զինքն յարձակում: Պատասխանի ետ յարապանացն և սաէ. «Ի՛ մանրութենէ իմմէ՛ սննդովից կեղալ եմ թաղապարց ի նախնեաց իմոց և հաւուց, և այժմ հասնալ կամ՝ ի դուռն արքունի, ի սեպի հանդիսի: Եւ զպատուզիտութիւնն իմ լանձնէ իմմէ ի քոց մերկացան, և լուծից զվտարս՝ և զզոտս՝ լանձնէ իմմէ, զոր ոչ երբեք լուծանեմ ի սան իմ: Իմամ յարախութեան... Եւ հրաման ետ միւս ընթանալ մանկոնցն՝, զի լուսալ մտուտեցէ զզորն լայնութիւն. և ինքն զարժաւ սնորհն և զնալ:

Արք եղի արքայի, եթէ ոչ կամեցաւ այնպէս մտանել, այլ

գարձաւ անդրէն և զնաց: Եւ սիտա՛ թագաւորն ծածկել զարտ-
թիւնն և առէ. Քթողցի արշ ի բաց խորհուրդն արն, թող³³ կեօ-
ցէ, որպէս և կամեացիս: Քանզի ինքն մանուկ էր, և զորութիւն
զորացն սուղ ինչ և սակաւ: Կոչեն անդրէն և առնն. «Հրաման ևս
մտանել որպէս և կամիս»: Եւ գարձաւ և առէ. «Թող³⁴ տեսից-
նի՛ք զինչ բարի խորհուցի տալ ինձ արքայից արքայ:»

Եւ կոչ մինչդեռ երթալին նորա՛ ի զիմի հարաւ սոցա մի
խոնարհեցաւ ի վերայ երեսաց իւրոց, կրկիւր կապա արքայի, և
կանգնեցաւ: Եւ արքայ ոչ ձգեաց զձեռն իւր որպէս երկն և
կոտորէ՛ ընդունել զնա և սղջունել, այլ կայր սիւպէս լամտա-
ցեալ. և տնջ կացին այսպէս լամտացեալս:

Երկեաւ արքայ և զանդիտեաց³⁵, և ոչ կորաց այլ հրաման՝
որպէս խորհեալ էր, և առել կամ մեծ կամ փոքր՝ լերկիւղէն Եւ
նա գարձեալ նչ փոխանակի ի խորհուրն, մտաւայնն նմա զերի-
փարն, հեծաւ և զնաց: Եւ կոչ իբրև ետես զայն արքայ՝ լոյժ
երկեաւ, և կամեցաւ ծածկել զկնաս իւր, յունն նկայց ի գահուլցն
և ընթացաւ ի զստն խորանին, նչ արտաքս և արձակեաց զնա
նորա զունն զխաւոր նախարար: Եւ առնել աղ կնքեալ՝ երգումն,
և կոչել անդրէն, «զի պատառք և մեծարանք զնասցես, առէ,
առտի, և մի՛ համարիր ի միտս զո խորհել փան զո այլազգ
ինչ:»

Եւ նորա ոչ կամեցեալ³⁶, այլ զնայ նանապարն³⁷ իւր Արդ՝
նա խորհեալ նոցա զայս՝ լերբորջ մամա զիմել ի վերայ խորա-
նին և սպանանել զնա: Եւ հրաման տուեալ³⁸ զորացն՝ որք սպա-
սազներևս շուրջ զխորանսն Ստորոխ կալին: Վասն զի եկեալ
ի զգազումն և զբոց նորա զխաւորութիւն՝ զայարեցին ի խորհըր-
դին և զնացին:

Եւ կոչ մինչդեռ երթալին նորա՛ ի զիմի հարաւ սոցա մի
ոմն ի փաշտեղանաց արքային, և ըմբռնեալ զնա՝ առնի զնացին
ընդ իւրեանս. և սպանացաւ նմա Մուշեղ կորմամբ, զի և ի՛նչ ոչ
պատմեացէ նմա՝³⁹ զեղեալն փան նորա խորհուրդ՝ մեոցի:

Իսկ նորա կորմեցեցեալ զնա, զի մի տացէ զնա ի ձեռն
արքայի, և պատմեաց զամենայն: Ազար ի միտում աւարն ընդ
ստատանն զնացեալ ի զստն Պարթևն Յովհաննոս, ետես զնա
և խոսեցաւ զամենայն շարիսն, ոմնելով առաջի զստիկանն փաշ-
տեղայնն, որ և նա կնոց և խոսեցաւ զամենայն կեղալ բանս:
Քաղցեան իշխանքն և ամենայն զորն. բայց և նոցա՝⁴⁰ ինչեղով

զերջումն և զխաւորութիւնն կայսերն, ոչ ինչ ի վեր հանին զբա-
նարն Ասոցիցս զիւր առ թագաւորն և մանուցանել նմա զամենայն
չարիսն: Բայց սոցա Մուշեղ լանդիման ամենեցուն. «Ե՛նթէ ոչ
մեոցի տարն արն՝ ի նորա ձեռն կորնչելոց է ամենայն կրկիւր
Նուպտայից, ոց անբովանադ:»

Յայնմ ժամանակի զործեցին ընծայս, մեծ աւարամասն թա-
գաւորին իւրեանց, պատկն և խոր մի ի զմտխոսս և ի մար-
գարիտս յորինեար սոկի և արծաթ բազում լոյժ, և տկանս պա-
տառաւորն չքնազգայիս, և հանդերս պծնեալս և զչնտաց՝ որ
է կարց իւրեանց յորինեալ թագաւորացն Պարսից, կրկիւր ար-
քունակուն հանդերձ նոցուն իսկ արքունական կազմաւածոյն Եւ
զործեալ ընծայս, և առաքեն հանդերձ աւետար որովարտեալս,
զիտալ և ամբաստանութիւն զարքայէն Ստորովայ՝, և զամարն
զեկա ընծային հեծալոց չորեք ճարիւր: Ազգ լինի Ստորովայ, ի՛նչ
կտան տանն ի զանձոց զոց զանձ աւարամասն թագաւորին իւ-
րեանց, և զրեցին զբէն ամբաստանութիւն: Եւ ընդստացեալ զառ-
նաթիւմար Ստորով արձակէ զինի նոցա զոր, զի հասցեն ի ճա-
նապարհն և կորուսցեն զՄուշեղն լանդարծըն զազաւարս, և
տակալ զգանձն արքունի՝ հաստացին առ նա: Այնպէս իմն՝ փո-
խանակի զխոսեցեալ և վասն իրացն և իշխանքն լանդանայ՝ և նո-
գա ստարեալ զինի նոցա զոր ընտաղին. և հաստել անդէն ի
ձառոյ՝ ոչ ապրեցուցին ի նոցան և ոչ մի: Եւ բանն ի վեր ոչ
կր, և զզորն տարեալ հասուցին ի պաշտան մեծաւ խնդութիւնար:

Ընկալաւ թագաւորն զընծայքն, և առաքէ⁴² հրովարտակ մե-
ծաւ Հնորճախուրթիւմար ի ձեռն իւրոյ հրեշտակի, և զբէ⁴³ առ
նոսս ի բաց կալ ի խորհրդոյն լանդանէ, զոր ամբաստանեալ
զթագաւորէն: «Ե՛նթէ ոչ զպաշտնայցէք անձին զորս՝ ի ձեռաց ձե-
լոց ինչեղցից զգա: Գրէ և առ արքայն՝ զոնաթիւմար արձակել
զամենեանս:»

Յայնմ ամ արքայն Ստորով ևս ամենեցուն ըստ իւրաքանչիւր
չափոց պարգևս, և արձակեաց իւրովէ: Եւ իւր չոտ արարեալ⁴⁴
վնորպատական՝ զնոց վնորեանսն, ի ընդիլ թագաւորական կա-
թիւնս իւր: Եւ հաստատեցաւ յայնոս թագաւորութեան. և զխոս-
տացեալ պարգևն կայսերն կատարեաց. ևս նոցա զկրտասոս
զամենայն մինչև ցՄՅրին, և զերկիրն Հայոց. որ ընդ իւրով իշխա-
նութեամբն էր, զստանն Տագուտբախան⁴⁵ մինչև ցղեան Հորագ-
զան⁴⁶, և զգաւսան Կառից⁴⁷ մինչև ցաւսանն Գոանի և ցեզը ձալան

Բզնանեաց⁵⁷, և ցԱռեառաւան⁵⁸ և զԳոցոյիտ⁵⁹ զաւառ մինչև
ցՀացին⁶⁰ և ցՄակու և և կողմն Վասպուրական զնոցին էր ի ծա-
ռայութիւն Պարսից արքային: Եւ ի նախորարացն Հայոց բազումք
ի Յունաց կողմանէ և սակաւք՝ ի Պարսից: Եւս և զմեծ մասն
Վրաց աշխարհին մինչև ցՏիֆլիս քաղաք: Բայց զՄուշեղն զամբ
կռնեաց թագաւորն ի սպառան. և այլ ոչ ետես զերկիրն:

(Ժ)

2.

Նեմզաւոր խորճուրդ Մօրկայ՝ քափուր յիշխանաց Հայոց կացու-
ցանել զՀայա: Փախուտ բազում իշխանաց յաւանական մասին
Հայոց առ Պարսիկս:

Յաճմ ժամանակի թագաւորն Յունաց Մօրիկ հրամար զրել
առ թագաւորն Պարսից զիր ամբառառն վասն իշխանացն ամե-
նաչն Հայաստանեաց և զօրաց իւրեանց: «Ազգ մի խոտոր և ան-
հնազանդ են, ասէ, կան ի միջի մերում և պլտորեն: Բայց եկ,
ասէ, ևս զիմս ժողովեմ և ի Քրակէ գումարեմ, և զու զբոլջ ժո-
ղով⁶¹ և հրամար⁶² լիւրեւս տանել: Զի եթէ մեռանին՝ թշնամիք
մեռանին. և եթէ սպանանն՝ զթշնամիս սպանանեն⁶³, և մեք կեց-
ցուք խաղաղութեամբ: Զի եթէ զօրս լերկի իւրեանց լինիցին՝
մեզ հանջնչել ոչ լինի⁶⁴»:

Միարանեցան երկուքին: Եւ սիրա կարնն հրաման տաւ զի
ժողովուցեն զամենեանս և ի Քրակէ գումարեացեն. և ստատիկ
տագնադէր՝ հրամանն կատարէր: Եւ սիրան փախչել ի կողմանն
լաւմանէ և գալ ի ժառարութիւն Պարսից, մանաւանդ⁶⁵ որոց եր-
կիրն ընդ նորա իշխանութեամբ էր: Իսկ նա գումենեանս ընդու-
նէր մեծարանք և մեծամեծ պարգև քան զկայսր պարգիւր նո-
ցա. մանաւանդ իրրե անանէր զփախուտ նոցա ի կայսերէն՝ ևս
տառաւ մեծապէս սիրով կամէր կորցիլ առ ինքն:

(ԺԿ)

3.

Հրաման դարձեալ ի կայսերն՝ ժողովել զօրս ի Հայոց և առա-
քել ի ձեռն Սահակայ Մամիկոնենի և Սմբատայ Բագրատունայ:
գտնեալ Սմբատայ անդրէն յետս և խորհուրդն ապստամբանց:
Սմբատ քրքրեց ի անի ի Կոստանդնուպոլիս. հետանի վնիւ⁶⁶:

ի վերայ նորա արկանել ի կիրևիկն⁶⁷: Նահապետաբիւրնը
Սմբատայ և գտանել ողորմութիւն. զկնի աքսոր նորա
յվկիրիկն⁶⁸:

Յաճմ ժամանակի դարձեալ հրաման ելանէր⁶⁹ ի կայսերէն՝
վերտօտն քննել և խնդրել յաշխարհէն Հայոց զայր և զմի արս
ընտիրս սպառազէնս .ԲԲ. Նեմեկոց, և առ լերկուս⁷⁰ արս հաւա-
տարիմս և արձակել մեծաւ սահպոյր:

Յաճմամ ի խնդիր ելեալ ընտրեցին արս .ԲԲ. սպառազէնս
և ետան երկու հազարս լերկուս⁷¹ արս հաւատարիմս, մի հազար
ցՄահակ Մամիկոնեանս և մի հազար ի ձեռն Սմբատայ Բագրա-
տունայ, որդեղ Մանուկի: Եւ ոչ ընդ մի ճանապարհ արտեալ
նոցա զուսն, այլ Սահակ Մամիկոնեան արձակեն միով հազարաւ
ընդ Սիրաստիս, և զՍմբատ Բագրատունի միւտամբ ընդ կողմանս
Քաղտեաց⁷²: Եւ Սահակ գնացեալ տանի հասուցանել զզօրն ի
պաղտան, և լանդիման լինի թագաւորին:

Իսկ Սմբատ հասեալ ի Խազարս՝ քունանաւ. քանզի երկուս
զօրն ի ճանապարհի, ոչ կամեցեալ երթալ ի սեղին լախ գէնս
թագաւորն խնդրոյ: Ազգ լինի⁷³ թագաւորին եղեալ իրքն. սպա
և ձեռն հրովարտակոց և հաւատարմ ճշնաստեաց երգմամբ խոտ-
տանայ՝ մեծաւ պատուով փութանակի արձակել լերկիրն իւր ևս
զօրան խոտտանալը պատիւս մեծամեծս և ինչս, և սքնովս ողոր-
քեալ ամէ ի հաշտութիւն: Եւ զնացեալ միարանութեամբ լանդի-
ման լինէին թագաւորին: Եւ թագաւորն սպասադիւն զզօրն և
զարդարէ և զումարէ ի սանձանս Քրակացոց, և զՍմբատ մեծաւ
պատուով շտարակէ անդրէն հասանել լերկիրն իւրեանց բազում
ստացուածսլք:

Ապա գործեալ սկանս միարանն Մացեալ նախորարքն Հա-
լոց, և խնդրէին ի բաց կալ ի ժառարութենէն Յունաց թագաւորին
և նստուցանել իւրեանց թագաւոր, զի մի՛ և նոցա հասցէ⁷⁴ մեռա-
նի ի կողմանս Բրակացոց, այլ կեալ և մեռանել ի վերայ աշ-

խորհրդին խրեանցոյ եւ թանք խորհրդոց նոցա ոչ ունէր⁶⁷ զժաբանութիւն իրին լինցնանա հաստատեալ, ալ սմանք ի նոցանէ շողմոցութեամբ հասուցին զբանս խորհրդանն լունին թագաւորին, և ինքեանք արբւ եւ անշր ստորեւեալ խառափելին⁶⁸:

Յաջն ժամանակի հասանէին⁶⁹ զանապեք արքունականք հրովարտակօք, և կալեալ զՄմբատ հանդերձ այլովք ոմամբք և էթն տարմբք և տարան լանդիման թագաւորին: Եւ քննեալ զնոսս ի մէջ բազմամբոյն հրապարակին՝ հասաւ վիճու ի վերայ նոցա՝ մերկացուանել և ընկենալ ի կիւնիկին⁷⁰:

Եւ էր սա այր անհեղօք անձամբ⁷¹ և զկեղեցի տեսեամբ⁷², և բարձր և լայն հասակաւ, և բուռն և ցամաք մարմնով: Յարժամ հօր և պատերազմող, որ ի բազում պատերազմունս ցոցեալ էր զիր բազմութիւնն և զքոնտութիւնն⁷³: Այն է զբութիւն նորա. ցանգի անցեալ սա ի ներքոյ անատաթիստ մտլիտայ և զորտար մտոց, ի վերայ լաղթանդամ և հօր ևրիվարին, և լարձակեալ զսասով ժառոյն՝ բուռն հարկանէր, և կրկեալ ուղղին ևրանօքն և ոտիք զմէջ ևրիվարին՝ վերացուցանէր ևրանօքն ի զեանոցն. մինչ զի ամենայն զորացն⁷⁴ տեսեալ ահարկի լինէին ի զարմացմանէ:

Եւ արզ՝ մերկացուցեալ զնա և ազուցեալ անդրադարախ և ընկեցեալ⁷⁵ ի կիւնիկին, զի կար լինցի զազանաց:

Եւ արձակեալ⁷⁶ ի վերայ նորա արբւ եւ կղե՝ իրրե զմեծաց ի վերայ նորա արջն՝ նա աղազակեաց մեծամաշն և ընթացաւ ի վերայ արշոյն, և զարկեալ բոամբ իւրով զհակասան, և անզէն սաստակի⁷⁷ զնա ի սեղաւջն:

Երկրորդ անգամ արձակեցին ի վերայ նորա ցուլ Իսկ նորա⁷⁸ բուռն հարեալ զկեղծերացն⁷⁹ ցուռ... և զազազակ հօրին... և իոզ-հետեւ ցուլն ի մարտին՝ զկուր⁸⁰ թալարանոցն և խորասակեր զերկտիկ ևրիվարին ի վերայ զլետոն. թալարանայր ցուլն և լետս զնալով ի փախտատ դասնայր: Իսկ նորա⁸¹ զնա ընթացեալ բուռն հարկանէր լաղին⁸² և ի կնդակն⁸³ ազգեր միւլ ոտին նորա, և թափեալ զկնդակն՝ մնայր ի ձեռին նորա: Եւ ցուլն զնայր⁸⁴ ի նմանէ փախտական, միով ոտամբն բոխ:

Չարձեալ ևրրորդ անգամ արձակեցին ի վերայ նորա առեւծ, Եւ կղե՝ ի վերայ նորա լարձակել առեւծան՝ անշոյն ինն⁸⁵ լաշո-ղեալ նմա ի տեսնել, բուռն հարեալ լաղանդ⁸⁶ առեւծան՝ նեմաւ ի վերայ նորա: Եւ անզէն բուռն հարեալ զլոշափողիցն⁸⁷ խեղդէր

զառեւծն և սպանանէր: Անդ ազազակ զազում ամբոխն զերկիրն խոխն⁸⁸, և խեղդէին ի վերայ նորա ողորմութիւն ի թագաւորէն:

Եւ նա մտառակնայ ի մարտին՝ նասեր⁸⁹ ի վերայ առեւծան մեակոյ, զի փոքր մի հանգիցել: Անդ և կին թագաւորին անկեալ առ սոս նորա՝ խեղդէր ի վերայ նորա աննել ողորմութիւն. վասն զի սերկի էր լատաշն⁹⁰ այրն ան թագաւորին և կնոջ նորա, և անուանեալ էր զնա իւր լորդեղերն⁹¹: Եւ նա զարմացեալ ընդ զբութիւնն և ընդ պնդութիւնն առնն և լուեալ պաղատանաց կնոջն և ամենայն պաղատոյն՝ հրամարեաց աննել ի վերայ նորա ողորմութիւն:

Յաջն ժամ տարան զնա ի լուացումն⁹² ի բաղնիս⁹³. լուացին զնա և զկեցուցին, և կուցեցին զնա լընթիւս արքունի, զարմանեցին զնա կերակրովքս Եւ զկնի սուղ ինչ անցելոց, մասնաւոր ի թէ ոչ ի շար ինչ կամաց⁹⁴ թագաւորին, ալ ի նախանձորաց շարախառութիւնէ, հրամայէ՝ հանել զնոսս ի նաւ և աքսորել ի կղզիս հեռուորս. և սպա անախ հրամայէ անցուցանել լէփրիկէ, (և տանել նոցա անց ի մէջ նոցա) և աննել զնա անդ ի մէջ զորացն, որ էին անգ՝ արխուռն:

(ԺԸ)

4.

Պատերազմ ի դաշտին Եղեվարայ⁹⁵ և պարտութիւն Պարսից, այլ պատերազմ ի գաշտին Շիրակայ և պարտութիւն Տոււնաց: Երրորդ պատերազմ ի Մաղիսան⁹⁶: Աճնաւատար լինել թեղոսի Խաղտուսեւն լորազարթին Պարսից, երբայ ի դուռն արքունի և սպա սպանանց:

Իսկ Ջուանն Վե, զոր արձակեաց ի կողմանա Հայոց հանգերձ զօրս իւրով⁹⁷ երթեալ հասանէ լէլլարաւա գաւառ և ի Գուին քաղաք ի ձմերակն ժամանակի, և զպարտեալ հանգուցանէ զզօրս իւր մինչև ի դալ հասանել զարձանով ժամանակի:

Յաջն ժամ սպա և զօրն Յունաց մաղովեալ⁹⁸ զամարեացն⁹⁹ ի քաղաքագեղզն Եղեվարայ. և հատեալ ի վերայ նոցա զօրն Պարսից¹⁰⁰ կղե պատերազմ ի դաշտին Եղեվարայ. հարին զզօրն Պարսից և կրթանեցին կրթանամբ մեծաւ. և սպանին զզօրալորս

ի պատերազմին, և զմնացեալսն փախտատական արարեալ հալածական տանէին: Եւ առեալ զսա և զուար զբանակին՝ Պարսից՝ դարձան ի բանակեալս իւրեանց, որ կալ ի վերալ գետեղերն, որ կոչի Հասանց մարդ:

Եւ եղև ի զայ ամին միասլ, մինչդեռ արքայ Թուրաթ մարտնչէր ընդ Դարս⁹¹ քաղաքի, զամարեցաւ այլ զոր Պարսից ի կողմանս Հայոց, և Դաստիանս զբազալս⁹² նոցա: Եւ զորն Յանայ զամարեցան⁹³ ի զաշան Շիրակ և ի զեղևն, որ կոչի Շիրա-կուտն⁹⁴: Եւ անց գետեղեալ դադարեցան առաք ինչ, և ինչեանք մտազնայեալսք լինասնի պատերազմէն և զարհուրեալք լարձակ-մանէ օտար թշնամուոյն: Եւ զորն Պարսից հասեալ⁹⁵ ի վերալ նոցա իրրև զխոյանալ արժուար Իսկ նոցա⁹⁶ թողեալ զսեղի բանակին իւրեանց՝ անցին լախնդա գետոյն ի զաշան, որ կոչի Ակարից, և զորն Պարսից հետամուտ ևղեալ հասանէին նոցա: Եւ լինի պատերազմն ի զեղևն որ կոչի Գեակի⁹⁷: Եւ մինչդեռ արքա Նակասեալ էին զէմ լանդիման զայ և մերձենալ առ միմեանս, իսկ ընտկիչք զուստին, որ էին ժողովեալ ի բերդն Երզնիսի⁹⁸, և ելեալ անտի բազմութեան մասկառլ զբրանցոց⁹⁹ և սիրանօց⁹⁹ անկան ի վերջոյ նոցա, և զորձեցին մեծ օճիւ¹⁰⁰ վնասոց¹⁰¹, թողին վերաւորս, և առեալ զսա և զուար և զկապուտ՝ զնացին ի բերդն իւրեանց:

Եւ նոցա բաղիսեալ պատերազմաւ՝ փախտատական լինէր¹⁰² զորն Յանայ տառչի նոցա: Իսկ նոցա⁹⁵ գնետ մտեալ կոտորէին զբողոմս ի զաշտացն և ի ճանապարհացն ցիր և թաւալ կացուցանէին: Եւ սակաւք մնացեալք փախտեալս զնացին: Իսկ նոցա⁹⁶ առեալ զսա և զուարն՝ զնացին ի բանակն իւրեանց: Եւ իրրև տեւին զեղևալ շարութիւնն՝ համազունց արշաւալ ի բերդն՝ առեալ զնա, զբազումս սրով օտտակեցին և բազումք զահալմ միւնէին զաշ անտի¹⁰³, և կէսքն ելեալ ընդ դուռն՝ որ բանայր¹⁰⁴ ի կողմն գետոյն՝ փախտատարն զնային, և զայլսն ամենայն ի դերութիւն վարեցին: Եւ զերեցան լաւար¹⁰⁵ լախնիկ ի բերդէն լախնանէ զեղևք . ԱԳ: Եւ զամենայն նոյնպէս ի զերութիւն վարեցին, և ժողովեալ զամենայն զսա և զուար զուստին, և զորքն զարձան և զնացին Ասրպատական¹⁰⁶:

Ապա եկն Սենիտամ Թուրաթ: Եւ զորն Յանայ զամարեալ նստան ի Մաղկոտանն, մերձ ի զեղևն որ կոչի Անդին, ընդ որ անցանէ գետն Արածանի. և ի միւս կողմանէ քակեալ զեղևն՝

ածին ամբոթիւն շորք զինքիս¹⁰⁷: Եւ զորապալս նոցա թէճոցս Թախտունի¹⁰⁸, Եւ զորն Պարսից կեկալ բանակեցան մերձ առ նստս ի թիկանց կողմանէ. և նոցա զարհուրեալ խոսեցան ընդ նոսա, նախ՝ ի խազապթիւն, առացին ոչ ունել¹⁰⁹ պատերազմ, այլ թողալ¹⁰⁹ զբերդն և երթն¹⁰⁹ խազապթիւսմաբ: Ապա միաբանք եղեալ¹¹⁰ ոչ հաստատեցաւ բանն, այլ վաստայեալ լամբութիւն իւրեանց կարծէին աննել ինչ: Եւ եղև ի վաղիւ անդր¹¹¹ գեղեկաց գնաց ի վերայ նոցա զորն Պարսից: Եւ ոչ ոք արկանէր ի նոցանն զէն զանձամբ իւրով, և կամ թամբէր զերկալար լաբ: Եւ թէ ոք զինէր զանձն կամ թամբէր զերկալար՝ հասանէին մանկուսք իշխանացն, և հանեալ ի բաց ձգէին զզէնն, շարաշար ասնչելով զարսն, և զգօտիս երկխարացն սրով հատանէին:

Եւ կեկեալ զորն Պարսից նակասեցան մերձ առ նստս զէմ լանդիման ի զաշտին կողմանէ, և ձգեալ բազմութեանն զբոտ ազնդաւորացն, և թափեցին ի նստս զկապարեա իւրեանց, և ձակողէին նեախք իւրեանց առ հասարակ զամենայն արս և զերկալարս: Եւ ընդոտտոցեալ ամենայն երկալարք, որ կապալալ էին առ մարս առ իւրաքանչիւր զբան խորանաց, ընթապրեալ տաթար հարկանէին վտարանն և զբանակն ամենայն: Եւ թշնամուոյն⁹⁵ հասեալ զամբութիւնն՝ անկաւ ի բանակն, և անհնարին լինէր կոտորածն. և նոցա⁹⁵ հասեալ զտեղի մի, սմանց հետեակք և ռմանց հեծեալք լանկումալի¹¹² մի, ելին և զնացին փախտա-կան: Եւ թէճոցս Թախտունի անկեալ ի բերդն ամբանար¹¹³, և եղև ընդ առուսան, պաղտամ օրակելին¹¹³, զի թողցն զբերդն և զնացեն իւրեանց կարասեան և ամենայն կազմածոյն: Եւ լաննէին կալեալ նոցա⁹⁵ աննել աշոպէս¹¹⁴, Եւ լաւաւրն երբորդի բացին զբաւն քաղաքին, և ելին զնացին ամենեքեան ըստ ասացելոյն բանին: Իսկ զթէպոլոսն Թախտունի կոչէր¹¹³ զորայարն Պարսից և սաւէր¹¹³ ցնա. շիշ ունիմ աշխատութիւն¹¹⁵ արձակել զքեզ ասանց արքունի հրամանի, այլ ասց ասանել զքեզ ի զուսն¹¹⁵, և զրեցից արքան յոս աքքալ զամենայն բանս բարութեան¹¹⁷, և թէ՛ ո՛րպէս միամտութեամբ և արիասիրութեամբ զորձեցեր, զի զզօրս նոցա ի ձեռս մեր ախպէս մասանցեր, և սպաս զբերդք ասանց աշխատութեան ո՛րպէս նստք մեզ, և երկիր կամօք քովք ի մատար-թիւնս: Եւ զրեաց ըստ նմին բանի, և ետ տանել զնա ի զուսն: Եւ արքալ Թուրաթ սիրով ընկաւաւ զնա, և կարգեալ նառ ունիկս

և հանդերձադինս յարքունուսու Բայց լստլա ժամանակիս եղևալ
կարծիս¹¹⁸ նենդութեան՝ հրամայեաց սպանանել: Իսկ ի բերդին
Անդեղ նստացնալ բերդակալ, և զուսարեալ զզօրս իւր զնաց ինքն
ի ներքսագօսն և նաաննաց զերկիրն ի ծառայութիւնս:

Եւ եղև լետ անորիկ միտանգամ սլատերազմն ի կողմանս,
Բասենսլ¹¹⁹, և եհար զՅոյնն և հալածեաց. և փախստական արտ-
րեալ ընկնուոր լերկիրն իւրեանցս: Եւ կալաւ նա քաղաքս՝ զԱնդղ
և զՓայլատուս¹²⁰, զերդինալ, և ի Դարալին զգաղաքն Մխնկնբադի:
Եւ հրաման հասեալ յարքայէն՝ զնաց:

(Լ)

Ճ. ՅՈՎԷ. ՄԵՄԻՆՈՆԵՄԵ (7-րդ գար)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԱՐՕՆՈՅ

(Հաստած)

Վասն զայնչն Վախաւնգայ ի Տարօն երեսուն հազարս, որ և
չինեաց զՊորպ քաղաք և զամուրքն՝ զՊահար², և կացեալ ի Փըր-
զուս³ ամս երեք:

Դարձեալ⁵ զորսժողով հղև Խորով արքայ ի վերայ Յունաց երկ-
րորդ անգամ, ի մտի կալեալ⁶ զմահն Միւրանայ քեռորդուին իւրոյ. և
ստացեաց զՎախտանգ՝ զնորին հօրեղբայրն, և րեսուն հազար ըն-
տիր սուն և ձիոյ: Իսկ նորա՝ եկեալ ի գաւառն Ապահունեաց⁷, ար-
ձակէր հարկապահանջս ի Հարք և ի Հաշտեանք⁸ և ի Տարօն: Աս
որ զրեն գաւառապետքն. Եւ թէ Վահան տալ¹⁰, և մեք. սպա թէ
ոչ, ունայն գնալք¹⁰ ի մէջս: Զայտսիկ լտեալ Վաղտանգալ¹¹,
խրոխտացաւ և ըմբոսացաւ. և թողեալ կողմնապետ լկպահունիս, և
փքացնալ ալեօք հին ի զլուխ Տարօնս: Եւ շինէ զաւերեալն Զիւն-
կիրտ¹ քաղաք մեծ. և փոխէ զանուն քաղաքին ըստ անունն
կնոջն իւրոյ՝ զոր էած ընդ իւր՝ Պարպէս, այս ինքն համեղ: Տնկեաց
աղլիս և բարաստանս. և փոխէ¹³ զասրաշանն ի գուանն Վախտադի-
կէին, զոր հիմնարկեալ էր արքայն Ստահալ: Եւ ի վերայ լերինն
Տարսսի շինեաց ամրոց, և կոչեաց զանուն նորս Գարնար. քան-
զի անջ սմանք գահավէժ եղին ի վերայ անասնոց, կարծելով թէ
հիմեալք են: Փոխէ զԴոսոզ լեռնարկսրն, լանուն որդուին իւրոյ
Դուզբուտ¹ Դոզուտ, զքոսանալով լամարան աւտրան ի վերայ նորս:
Եւ լոկեաց պարդես բազումս Վահանալ¹³, և թողիմս՝ զայս լնչ:

և հանդերձագիրնս լարքունուսու: Բայց լսպս ժամանակիս եղևս
կարծիս¹¹⁸ նենգութեան՝ հրամայեաց սպանանել: Իսկ ի բերդին
Անգեղ նստուցեալ բերդակալ, և գումարեալ զզօրս իւր զնաց ինքն
ի ներքսպողոն և նուանեաց զերկիրն ի ծառայութիւնս:

Եւ եղև լեա այնորիկ միասնգամ պատերազմն ի կողմանս
Բասենոյ¹¹⁹, և և՛ար զՅոլնն և հալածեաց. և փոխտական արտ-
բեալ ընկնտլը լերկիրն իւրեանց: Եւ կալաւ նա քաղաքս՝ զԱնգղ
և զԴալլատուս¹²⁰, զԵրզնիս, և ի Դարային զքաղաքն Մինիկբոսի:
Եւ հրաման հասեալ լարքայէն՝ զնաց:

(Է)

Վ. ՏՈՎԷ. ՄՅՄԻՆՈՆԵՄ.Ն (7-րդ դար)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԱՐՄՈՆՈՅ

(Հատված)

Վասն գալոյն Վախագեայ ի Տարոն երեսուն նազարաւ, որ և
շինեաց զՊորոյ քաղաք և զամուրն² զՊանար², և կացեալ ի Կըր-
զուս³ ամս երեք⁴:

Դարձեալ⁵ զօրածողով եղև Խոսրով արքայ ի վերայ Յունաց երկ-
րորդ անգամ, ի մտի կալեալ⁶ զմահն Մինրանայ ընտրչաւոն իւրոյ. և
առաքեաց զՎախասանգ՝ զնորին հօրեղբայրն, երեսուն հազար ըն-
տիր առն և ձեռք իսկ նորա՝ եկեալ ի գաւառն Ապանունեաց⁷, ար-
ևակէր հարկապահանջս ի Հարք և ի Հաշտեանք⁸ և ի Տարոն: Աս
որ զընն դաւառապեալքն. յԵթէ Վահան ապ⁹, և մեք. ապա թէ
ոչ, ունայն զնայք¹⁰ ի մէնչս: Զայստիկ լուեալ Վախասանգայ¹¹,
իրօխտացաւ և ըմբոստացաւ. և թողեալ կողմնապեա լկայաննիս, և
փքացեալ ալեք եկն ի զլախ Տարոնոյ: Եւ շինէլ գաւերեալն Զին-
կրոս¹² քաղաք մեծ. և փոխէլ զանուն քաղաքին ըստ անունն
կնոջն իւրոյ՝ զոր էած ընդ իւր՝ Պորոլէս. ապ ինքն համեղ: Տնկեաց
այլիս և բարաստանաւ. և փոխէլ¹³ զստորալանն ի գաւառն Կաթուղի-
կէին. զոր հիմնաբեկեալ էր սրբոն Սա՛նակայ¹⁴: Եւ ի վերայ լերինն
Տարոսի շինեաց ամբոց, և կոչեաց զանուն նորա Դարճար. ջան-
գի անց ոմանք զահալէժ եղևն ի վերայ անասնոց, կարծելով թէ
նեծեալք են: Փոխէլ զԴոսոց լեռնաբլուրն, յանուն որդւոն իւրոյ
Դոկզոսոյ՝ Դոզուս, զքոսանալով լամարան աւարսն ի վերայ նորա:
Եւ լլկեաց պարզևս բազումս Վանանայ¹⁵, և թողլին՝ զայս լնչ.

«Քան և հոգ քաղկից Վահանայ սկալի, գիցն՝ օգնական-
իկամք որդոյն:

Որ թեպէս և ընդ մահ եղբորորդւոյն մերոյ արամեցաք, բայց
ընդ հոգք չո խմաստաթիւնդ զարմացաք: Արդ ևս եկալ եմ վասն
սիրոյ և խաղաղութեան, և զու արի՛ նկ առ իս, և երդուի՛ր սույ
զհարկ արքունի և կալ հնարանդ, և շատշին պատիւն ձեր մնալ,
և ալ ոչ մասնել ի նեկնաթիւնս: Ո՞ղջ լիք ի գիցն աշուջ:

Եւ նա լցեաց նմս պատասխանի արպէս.

«Վաս և թող անձինդ Վարսանդայ, և խոզ քոյոց դասուց՝
որք գաղբաւ նաշակին, որդոյն:

Ալ թէպէս ընդ մահն Միշրանայ խնդալի, բայց ընդ անը-
տաթիւնդ՝²⁵ քո լացի, որ զմահն²⁶ նորա լսեցեր²⁷, և զիմ կորսու-
թիւնս²⁸ ծանեար... գիտնոյ իշխեցեր զայլ ի վերայ մէր: Ալ թէ սէր
կերի առնել²⁹, զկենդ ի հեռ³⁰ ընդ³¹ ր սմեր. մի՛ թէ որդի՞ խնդրես
լերանայ մերոց. և կթէ սիրոյ պատճառանօք կերի, զիմ քաղաքդ³²
է՞ր շինեցեր և ամբոցս: Ալ գիտեմ զի սուտ³³ ևս, և իբրև զշուն
քմինս: Արդ գիտանս քո առաջն մահու գիբ, և ինրկես արի՛ ել և
գնն իաղաղութեամբ. ապա թէ ոչ, զմահն՝ որ ընդ զեղ անցանե-
լոց է՝ զպէս³⁴ ամենայն երկիր տեսանէ՝³⁵:

Եւ նորա՛ թարկացեալ առաքեաց վեց հազար այր ի վերայ
նորա ի Մուշ: Իսկ ոմանք սաղ արարին նմա, և ասն՝ թէ զայ
Ռահան ի վերայ քո վեց հազարաւ: Եւ նորա՛ զիշերադնայ եղևալ,
գնաց ի վերայ նոցա՝ որք իշխանեալք էին ի Մժմակն³⁶, և շանդաբ-
ժանի հնար գնոսս սրտի, և ոչ ժամանեցին լմբանիլ զերիվարս:
Փանդի որդի նորա Սմբատ ընդ մէջ անցեալ, կարեակ չորհազար
երկուարս. և անցուցանէր³⁷ յաջկոյս Արամանոյ՝³⁸, և հանեալ ի կողմն
Հաշտենից: Եւ երկրիւր ձի շատշին յաղթութեանն աւարամանն
եսուն կկիցեցալն ի Իսկալ գիտան, զի այն էր տուն նոցա հայ-
րենական. և անդ կնքեցին վնաս: Իսկ Վահանայ՛ տուեալ գնոսս
մօրացն³⁹՝ զրազամս՝ կտորեաց, և զրազամս խօցոտեաց, և երկե-
րիւր այր ի մօր անդ⁴⁰ ընդդեմաց:

Իշխանն Հաշտենից ունէր ընդ ձեռումբ իւրոյ կրիք հազար վեց
հարելու այր, և իշխանն Փղունեաց կրկու հազար և երկերիւր, և
իշխանն Արբոց երեք հազար, և իշխանն Եղնուսայ ինքի հազար,
և իշխանն Վահան ամբ հազար, և Սմբատ որդի նորա վեց հազար.
Ընդ ամենայն քսան և ութ հազար: Այս ամենայն զօրք կային ընդ
ձեռումբ Վահանայ. բայց բաժանալ էր, և կողմնապահս թողեալ

ամենայն տեղեացն. և կային առ ինքն շուտք⁴¹ յաջմիկ կրիք հա-
զար այր: Եւ քաղամ նախնիրս գործեաց անդ իշխանն Հաշտենից-
զի անապարտալ կորեաց⁴² զզուսն Ռահանայ, և զգործն փոխասական
գարձոյ: Եւ նեղեալ գնոսս, մինչև յաղաշանս անկեալ՝ և հարին
խոտանային սույ նոցա: Իսկ Վահան սաէ. «Տու՛ք ի մեկ զզուս
Ռահանայ, և թողա՛ք⁴³ զվեզ: Եւ զօրքն ի քաղամ աւարակա-
սանս լնալ ինչդէին, և ոչ գտանէին: Ապա կալեալ զորդի նորա
զՎահ, հտուն ց՛լահան: Իսկ իշխանն Հաշտենից յառաջ մատուցեալ,
սաէ. «Նամ սու՛ք զՌահան ի մեկ կամ սու՛ք ի երեսուն հազար զա-
նկանս: Եւ նոցա հտուն երեսուն հազար զանկան, և զարձան: Իբ-
րև ետես Վահան կթէ գնան ամբողջ, զտախանձն աստուծոյ նա-
խանձնա՛ք՝ յարձակեալ ի վերայ նոցա և սկսա կտորել գնոսս:
Իսկ նոցա՛ զաղաղակ թարձեալ, ասեն. «Առ թնչ գարձալք ի պա-
տեբազմ, ո՛ր մեկարիտօք: Եւ կոչեաց. տեղին այն Արիւնչա: Եւ
ապրեալ անեալ գնոսս ի զաշտին, կտորած աստիկ գործեցին.
և որք փախեան՝ էին պակաս քան զհինգ հարելու այր. որք երթեալ
պատմեցին Վարսանցայ: Իսկ նորա՛ թարկեցան, հրամայեց և ոչ
խտան գնոսս՝ որք զարձանն. և ոչ մնաց ի վեց հազարէն և զէ մի
Իսկ Վարսանցայ՛ ի քստամն քարութեանն⁴⁴ շարժեալ վասն
Ռահանայ, առաքեաց զարձակ զԱսուր ի վերայ ութ հազարաւ: Որք
կենդ բանակեցան ինչերս Մեղապ, և արձակեցին⁴⁵ սա Վահանս ալա-
պէս. «Ալ շարաբարոյ զայլ Վահան. մինչ գիտես կթէ ծառայեցր
ևս Արեաց արքային, ընդ՛ք՛ արշալես շանդիկեալ անուօթիւս: Արդ
արի՛ նկ առ մեկ, և լն՛ր հարկատու. ապա թէ ոչ, մեռանիս⁴⁶ որ-
պէս զշունչ: Եւ նորա՛ շուկալ զքեց, տուեալ վեց հազար այր գնաց
ի վերայ նոցա՛ ինքն և որդին իւր Սմբատ: Իբրև կացին հանդէպ
իրերոց, սկսա Ասուր թշնամանել զՎահան, և զայլ կոչէր նմա
Եւ նա սաէ. «Յիրաւի է անեալ⁴⁷ ինձ. քանզի զամ կտորեմ, եր-
թամ և ալ զսամ: Եւ սկսան մարտել ընդ միմեանս:

Իբրև խմբեաց պատերազմն, սկի կայա Սմբատ որդին Վա-
հանայ ի վերայ Ասարալ, և պատանեցաւ նմա: Իսկ Ասուր տեսեալ՝
կթէ պատանի է, քամա՛նեաց գնա, և սաէ. «Քարապաշտ՝ հարձու-
րի. ի քա՛ց կայ, զի ի պատերազմօց արես կանեմ անցանեմ: Եւ
նա սաէ. «Որդի սատանայի, իբրաւի է անուն քո Ասուր. զի սուր
քո չէ ինչ, և ի մարտնչել ընդ մանկան՝՝ ծանիցես զպարտութիւն
քու: Եւ անեալ զտուն՝ կորեաց⁴⁸ զզուս կրկուրէր նորա, և գնա
կրկիր ընկէ. և յարմարեալ էառ զզուսն ի նմանէ... Եւ մինչ զեւ

նա զոսին ասէր, տասն այր պատեցին զՎահան, որպէս⁷⁶ որք զամատտարն հատոնեն, արնոյն յանձնայ կոզիէին և նոքա ևս սկսա պահափալ Վահան, և ձայն բարձեալ, ասէր. «Մէր եւ Սմբատ որդեակի հաւի՛ր»⁷⁷ յոչն ձերոյս: Զի էր ամաց ութսուն և ութից⁷⁸: Իսկ նորա⁷⁹ քաւարսր ի վերայ յարձակեալ որպէս զարժիս սրաթիւղ, ասէր. «Օղնեա՛մ՝ մեզ սարս կարասցես: Եւ անդէն հեռա գլուխ որդւոյն Ասորայ, և ընդ մեջ ճեղքեալ՝ հանդերձ թիկտոմն աշտն ի բաց ընկինայ»⁸⁰: Եւ զորացեալ Վահանայ⁸¹, զվեց երկիւթիսն զլուսնս կարեաց⁸², և մտաւեակաց ակր ի ձեռս նոցա զզորսն Պարսից, և վախտապահս արարին զնոսա մինչև ցերեկոյն: Եւ իսկ յաթ հազարէն երեք հազար մտնոյն զնոցայն առ Վախտանոյ: Եւ նորա⁸³ լուս եղեալ⁸⁴ մինչն ցմիսս ամն. և ի նոյն ամին վախճանեցաւ Վահան քաջն վրէժի՛նոյիքը ի վերայ եկեղեցւոյ, և ես ասանկ զինքն ի Պլախոյ վանսն, և կալ ի թագմանն⁸⁵ ի զուսն սրբոյ կարասցեալն, ասալի սեմոցն:

Իսկ ի մտումս ամի որս կողմեակ զամարեաց Վախտանց քաան հազար, և ատաքեաց առ Սմբատ, և ի՞նչ «Կամ ե՛յ՛ որ»⁸⁶ պատեքազմի՛մք⁸⁷, և կամ հնազանդեալց և սա՛ր հարկս: Իսկ նորա⁸⁸ ժողովակալ տասն հազար այր, զնայ ի վերայ նորա լինեցա՞նք. և թողեալ զհինգ հազարն ի քրէն, որ կոչն Մա՛ռտ ապարակ, և ինքն զնայ հինգ հազարաւ ընդդէմ նորա⁸⁹ ի գրդուկ զնա: Եւ ատաքեաց Վախտանց տասն հազար այր ի վերայ նորա, կարծիւով թէ ինչն միայն է: Եկին զորքն, և ի զիշերկ պատեցին զնա, և նա կոսմէր ի զիշերկ ելանկ ընդդէմ, բայց արդիւտին զնա քահանայք զքան նորա... Եւ ել շա՛հիքք ի վերայ զորացն Պարսից, և յանկարձակի ասեին այր մի զիսաւոր, որ լոյս փայլէր ի հերաց նորա, և զայն թշնամեակցն կարացոցանէր: Զոր տեսեալ քաշին Սմբատայ⁹⁰, տակ զնորսն. «Մշաշարացաւորք, որդեակք, և մի՛ երկնչիք... Եւ մի՛ ոք անհաւատալի զիրան կարծիցէ՛ք. զի ինչեանց սկսան մարտնչիլ ընդ միմեանս, և զմիմեանս ստատկել... Եւ արնլափ կոտորեցին զնոսա, մինչև հեղեղատք արեանց ելանէին. որ և թի՛ր կոչեացս անուն անդւոյն ամբորիք:

Եւ իրիկ վճարեցին ի կոտորելոյ զախնչափ բազմութիւնն, երկերբուր այր համարով թողեալ զրոցարարս սլոցն վան ասն՝ զոր տեսին ի զիշերին, զի և թշնամիքն ես ասեին, և ինքն լուսարեակայ⁹¹ զերկիւթիւն նոցա ի Մաշն աւան՝ առ որպէն իւր, որ կոչէր ըստ սրապանտանն՝ Վահան Կոմսարական, զի զնեանսն քաղաքին հեծեալս արագն, և լուսարկեացէ՛ն⁹² փութով: Եւ նորա⁹³

կողմեալ հեծեալս երկու հազար և հինգ հարիւր, հանէ առ Սմբատ իշխանն: Իսկ նորա⁹⁴ խոյս ասեալ⁹⁵՝ ձուարս ութ, և պատրաստեաց զգորս իւր. և լիս աթ ասարն եկն հեռա Վախտանցն ի գաշտ անչիր, և առ վաղին պատրաստեացն ի պտտերագմ: Իսկ Սմբատ կրտսեաց⁹⁶ ի զիշերին երկու հազար այր հեծեղոց, և անցոյց ի անդի թայրտունս զպարսկէն յետաս կողմանէ, և ի բլերն յայն⁹⁷ կողմանէ երեք հազար: Եւ լերեւ կողմանն⁹⁸ ասզմ զացս կարեակց. և ինչն զոսի՛ հազար արան բաժանեաց ի վեց ուսզն: Եւ ընդ ատասան կառմեցան. զի մի՛ զզգաղ զարանս դիտացին, փութապէս ի զիմի հարեալ՝ շարժեաց զնոսա ի վերայ իւր:

Իրբն ճակատեցան ի պատերագմն ընդ իրեարս, զստուշինն լաղթաւարեցին զՍմբատ: Իսկ նորա ի բլարն եկեալ, ասէր. «Մէր էք քաւք, լուսեալ մասիք»⁹⁹: Եւ յամենայն կողմանց ի վերայ արձաւկեցան, և ի մէջ առին զզորսն Պարսից. և խմբեաց պատերագմն ընդ իրարս¹⁰⁰, մինչ զի ոչ զոյր հնար ճանաչել զմիմեանս, բայց միայն ի ձայն փողոցն և ի տես զրաշացն: Իրբն ի զիմի հարան Վախտանց և Սմբատ, ասէ՛՛ Վախտանց. «Կալ ց, հարձորել, թնայեա և զրազմաս շնեցեք, սակալն սաւոր չարձմաս»¹⁰¹ ի ձեռաց քաջ արանց, որ զէջ զէջ պատասեն զձեզ ստաւբք մեր: Եւ Սմբատ ընդ մէջ տնցեալ, հեռա և կարեակց¹⁰² զստապանս բարձից նորա, և կարեակք խոցողակ, և մերձ տարա լքնկեալ զՎախտանոյ: Եւ նորա¹⁰³ ձգեալ զակզն, հեար զկարծս նորա, և ցցեալ ի ներքո ոչ կարաց անցուցանել: Եւ Սմբատայ ձափս արձալեաց... Եւ բախեալ սիգաւ ի թիկունս նորա, և անց ընդ գրահան ի ներքո, և հեռն ընդ սերս նորա: Եւ հանեալ զտրե՛ն՝ կորեակց զլուսն նորա, և ոչ կարաց անել. զի զրազմ մարդկանս վաղեակց զլուսն Վախտանոցայ:

Իսկ մի անն ի ժառապիցն նորա էառ զլուսնն նորա, և փախեաւ, և հասեալ Սմբատայ¹⁰⁴՝ հեար մքձոյն ի վերայ զաղաթմանն, և զոգեաց զսողաւարան, և զլիտոն սակրն փոսեալ՝ տեղի տայր ասղաւարան մքձնն¹⁰⁵ Սմբատայ, և հազի կարաց հանել: Եւ նորա¹⁰⁶ հանեալ ընկից զլուսնն, և ինքն մտաւ: Եւ մեա այլ ձառայի՛՛ տեղի զլուսնն փոխեաւ. և Սմբատ զհեռ մտեալ, ասէ. «...Մի՛ անմքտանայր, զի մինչև լալս անկաւ Վախտանց, որ սրապանս ձառայրց զլուսնոյ տակալ փախչիք, սպա զիտաշիքք թէ՛ ձեզ»¹⁰⁷ այլովս պարս և լինել: Եւ ձգեալ ձառային զլուսնն ի կորստն Սմբատայ, և ասէ. «Տա՛ր խորովեա՛ և կե՛ր զգա. փնյ ձեղ. որ այլ վաղ ոչ

այսինքն՝ քո՛ւ Եւ Սմբատայ՛ ստեալ զզրտին, և զհետ մտեալ ծառային. առէ՛. «Ա՛յ տիրաւեաց, զզրտեղ քո ընդէ՛ր ոչ փոխանակեցիր սեռան քո: Արդ սրովհետև տիրաւեաց էք, ևս բաճեալ զզրտեղ քո ի շէն»: Եւ ևհար զհետ տիրաւն ի տիրան, և անցոյց զազգն յախտիս, և ընկեցեալ յերկաթին, կարեաց զզրտն նորս: և զարձա մեծաւ յողթաթևամբ ի բլրտն: Եւ զորքն՝ շարք պատեալ ի վաղրին զպարսկեան սպանին, և ոչ մնացին ի նոցանէ, բայց՝⁵¹ այնպիսի՛ որք՝ որք առ յոտացն բանակն էին արք չորեքհարեր, զորս ոչ հրամանաց սպանանել: զի փոխառանք էրին. բայց էառ ի նացանէ հազար և քսաստան ուզա, և ութ հազար ընդ մի և ընդ շորի:

Եւ իրն վճարեցաւ պատկերազան, հրամայեաց ծածկել զնոսս ի ձոռս և ի հեղեղատս. և կռչեցաւ ըլտրն այն Մահա բլուր: Եւ Սմբատ առեալ զգործն, զնաց ի վերայ քաղաքին Պորպայ ի գլխերի...

Իսկ զորդին Վախտանդայ և զկինն առեալ տարան լեւոնից բերդն՝⁵² զոր լառոջ Արծախ կոչէին, ի պահելի՝⁵³ զնոսս անդ Եւ լղեալ առ Պարոնից թագաւորն Առորոյ, և առէ. «Տա՛ր ի՞նձ երկրատասան տարեոյ հարկ, որ զորքդ քո զիմ երկրիս գիտանն՝⁵⁴ և զհացն՝⁵⁵ կերան, և զփայտան այրեցին, և զբոյ՛ զոր արբին՝ զգիննն՝⁵⁶ և զսանճարացն պղին՝⁵⁷ զոր իմ հայրն այրեաց վասն քո Գալլ Վահան, և զարձեալ զտագոնի՛⁵⁸ զինան փաթտան հազար զանկան, որ զքո զորացն զգիշտոտ հալածն՝⁵⁹ և զարկեսաթաթախ հանդերձան լաճալ տուաք և աղաք: Ապա թէ՛ ոչ, զամ՝⁶⁰ հարեւր մարդոյ ի վերայ քո, և զամենայն պարսկեալ զերեւալ ի Տարծն ամեմ՝⁶¹, և ի քո աստուածչոյ շուն խառանի՛⁶², որ փոխանակ զոցս հաջնն ի ձեզ: Ա՛յ փաթոյ, զոր ինչ ասացի քեզ, արձակեա՛. ապա թէ՛ ոչ, տեսանեմ՝ թէ՛ զի՛նչ անցք անցանեմ՝⁶³ ընդ ձեզ: Իսկ նորո՛ւ լաւալ, մալք ամեմէր զՍմբատ. և ոչ գրեաց պատասխանի թղթոյն Սմբատայ:

Բայց ևզբայրն Վախտանդայ Սարէն, առեալ հարեւր հազար զանկան, և ինն հազար ար, եկն ի Տարծո՛ զեկն՝⁶⁴ զկինն և զորդին Վախտանդայ: Եւ ընդ առաջ զնոցեալ Սմբատայ՛, ընկալաւ զՍարէն եղբար նորս սիրոյ, և էամ ի Մուշ: Եւ կացեալ առաջ ասան, խնդիր արար Սարէն եղբորորդոյ խելո՛ւ թէ՛ ու՛ր է: Իսկ նոքա ցուցին զորքն՝ թէ՛ անց է. և նոս առէ. «Անց արժարեմ է թէ՛ զեղբարսձ: Եւ միծաղեալ Սմբատայ՛ ընդ աղբրոսն Սարէնայ, ստաբեաց և ետ բերել զկինն և զորդին առաջ իւր ևւ իրրն ամին, առէ՛⁶⁵

Սարէն. «Իշխանն հոր ի վերայ աշխարհիս Հայոց, ամս՝⁶⁶ զտաս Պարոնից արքային տարա: Իշխանն առէ. «...Բայց զա զնել թէ կամիս, քայ տամ՝⁶⁷, ապա թէ՛ ոչ, զնացէք զաք երեքհազոյ վարձրոսն յարձ արձանեցէք, և բերդին ծառայաթիւնս արարէ՛ք, և զիմ հայոց կերպ աներախոսա:

Իսկ Սարէն քանզի խնաստան արէր, առէ. «Ո՛ր պարեպաշտ և հոր իշխան, թէ և զշուն զարապատեղ քո արածել տաիր, զեռ զարձանն է մեզ՝ որ ի դրան քամ կայաք, թող թէ՛ արձ արանել: Բայց թէ՛ լսէք մեզ, առէք ի մեզն հարեւր հազար զանկան և երկու հազար ազա, և վեց պարսիկ մի, և մեզ տարս տուք պաշտ կին և զմանուկա: Իշխանն առէ. «Ձայց՝ որ բերեալ ես, աչ զմեր է. զի զոր զլուսեղ կարեմ՝⁶⁸, և զոր անին՝ իսս աննամ՝⁶⁹...»: Իսկ Սարէն բերեալ ևս զհարեւր հազար զանկանան և զազանն և զմինն առաջի, և առէ զիշխանն. «Անպիկ է առարայ: Իսկ նոս առէ. «Հաւանիմ տրոց, բայց հարեւր և ութսան հազար փայտ են տարեալ ի Պարքեոյ, և չորեքհարեր հազար զանկանի խոս ևն կերեալ ի զաշտեզ, և վաթսան հազար զանկանի՛ որ զեզն և գեղեղաւ և զնապատտակ երկրիս որսայեալ են և կերեալ. զբոյ՛ և զհացի գինն թողան: Բայց զանոյ՛ զինին Առոց և Սալուն և զՄոխրայ այս երկու տարի է՛ որ ինէն կարեմ՝⁷⁰ էին, և ինքեանք արբին, զայն թող տան՝⁷¹, և զվեց դասաին հարկն՝ զոր տեսալ են, և զքաղաքին մասան՝ զոր կերեալ են չորեքհարեր զանկան, զտայ ամենայն թող բերեն՝⁷²...»:

Տրտնեցաւ Սարէն, և ոչ կարաց խօսել զերես տարա: Եւ ապա արձակեաց իշխանն առ նոս, և առէ. «Մի՛ արամիր, զի բոս քո կամացք սանեմ զամենայն ինչ, բայց արի՛ անցանեմք՝ լախտիս, և լախտս երթամք՝⁷³ ի փան իմ, զոր շինեաց հայրն իմ: Եւ ստեալ զՍարէն անցին լաւնորս Արամանոյ, և զկինն և զորդին ի հետ՝⁷⁴ ասարան: Բայց զի նեճեղ կամէր պարսկին, զկինն և զորդին և զՎահան կամտարական լաւնորս թողեալ, զի որ ի նոս անեցի՛ նոս սպանել: Եւ ինքն թողեալ զզոր իւր ի Մեղաի չորեք հազար այր, և զՊարոնիցն լաճառասան վանացն՝ զոր Արտից զեկն կոչեն, և անկոչ չորեքհարեր այր ընտիր գիւրեաւ, և չորեքհարեր զհորալն, և զնապակ երկրեանն ի վանու...»:

Արդ իրն մերձեցան ի վայրս վանացն, ընդ առաջ եկին պաշտանախոսն, և արգելտին՝⁷⁵ զնոս վասն Սարենայ... Եւ լարձակեալ ի վերայ նոցա Վարազայ՛ իշխանին Պապանեաց, ևհար սրով և կորեաց զզրտին Սարենայ: Եւ զերկու՝⁷⁶ իշխանան Պարոնից կա-

խնայ պատուին խնդրեցին, և ինքեանք դարձան լեքիվարան. քանզի դորք իշխանին Պալանկայ թաղապետ էին ի բլարն ի փոքր սմբղին ի Մեծամորին, որք երեքհարեա, և ներքոյ Անդախու, և հեծեալ նոցա չեքիվարան, մինչև ի իւրացին ի Մեծամոր: Եւ որք ի գալանին էին, ընդդէմ կէին, և ի մէջ ստեալ գալն շորեքհարեար արարն կտտորեցին, և ինքեանք իշխալ լալ գորան գնացին: Արդ այնք որք յամբոյսին Արայոց զեղեւ էին, և զիշեքին ի գարս կեալ՝ իջին ի վերայ Պարսից, և կտրեալ⁶⁵ զերկիւրս նոցա աւելի քան զերկու հազար և հինգ հարեար, և հանին ի Սրոց ձոր: Իսկ զորացն Պարսից զհետ մտեալ գողոցն, և հասեալ լալն տեղի՝ որ կոչի Գողոց պարեար, և դարձան ի վերայ նոցա ձիառարքն, և հարին պարսալարոք և աղկամբք հինգհարեար և քսան այլ, և զերկիւրսն տաին և խոսնեցին լալան, և եղեն երեք հազար ձի:

Իսկ ոմանք հետեակեալք ձորաժողք եղին ի Պարսից զորացն և գնացին լանտտան, և անկան ի վերայ ձիազողոցն, և սխան կտտորել: Իսկ որ աւազն էր ի ձիազողոցն, սրոյ Սրեմն կոչէին, դարձաւ ընդդէմ, և սոր հաննալ՝ ինքն միայն պատերազմեցաւ, մինչև դարձան ընկերք հարաւ: Եւ իբրև նորս գարձան՝ Սրեմ մտաւ, և ի հարին նմախ ի սերտ նորա. և թաղեցաւ ի նոյն ձորն, և կոչեցաւ անան ձորայն անբրիկ Սրեմամոր: Եւ ընկերքն զարեւ և նեախ ընդդէմ գարձան, և սպանին զբազումս, և ալլքն փոխորտաւան կեղալ՝ կէին ժողովեցան ի մի վայր, և իշեալ ճաշէին:

Իսկ սմանք վիզիւնայ⁷¹ կեալ կոչեցին որոյ պատճառանքս երկերիւր և լիտան այլ: Իբրև տեսին՝ զի լանճոս էին իշխալ պարսիկքն, զողորսր յարձակեցան ի վերայ, ոչ ոք կարաց ինքիւրսն կշտնել, ալ ի շարք կեալ, և ի սեղան անդր սպանին հինգ հարեար և աթ այլ, և վտան⁷² որ անդ ժողովեալ սպանին, կոչեցաւ անան սեղանն ժողովալ:

Եւ մինչ աչս այսպէս պորձեցաւ, Մմրտաւ և իշխանն Պալանկայ թաղեան ի ձոր տրեք: Եւ սառեցին գոմն ի Մեղախ, թէ Վալթայեւ՝ զայ ի վերայ նոցա. և ինքեանք սառեցին արս հարեար, զբազն⁷³ զգորսն Պարսից: Չոր տեսեալ զորացն՝, զբո՛ւտտեալ զհետ՝ մի մի հասանէին: Իբրև կէին զորքն առ Մմրտաւ, ասեն. ճճո՛ւք զձեզ ի բլարն, զի տեղիք աչոզ է պատերազմի. և անձնապա՛ւ լիք՝⁷⁴, մինչև մեր զորն հասանէ⁷⁵: Եւ նորս ի բլարն կէին...»:

Եւ փողոց տեսալ ի վերայ բլերն, Մմրտայ լալ թէն, և

Վարազալ լանկան, և սխան արեամբ թաթաւել ինքեանք և երկփորք իրեանց: Եւ մտաւ⁷⁶ սարն ի ձեռն Մմրտայ, և ոչ կարաց հանել, քանզի մտեաւ տրեւն ընդ սարն և ընդ ձեռնասեղին, և կտտորեցաւ: Եւ իբրև տեսին պարսիկքն՝ կէթ ոչ կարաց անտուլ ալ սոր, ձայն տեսալ՝ աւելին ցմիմեանս. Վալթայեւ, զի մտեալ է ձեռն քաղին, և կապեցա զնա սառտան լալ, և սարն ի ձեռն կտտորեալ էս: Եւ պատեցին զնա բազմք, և իբրև զգալա չոր, որ ի ձեղբիւն⁷⁷ ձարձաւտ, սնայկս ձարձաւտին ի վերայ զլիտայ Մմրտայ զէնք: Իսկ նա բարձր ձայնիւ աւերսէւն ջաշտթեանոջ ձերայ, զի ոչ կարացք ներձալ զգլուխ իմա: Զայս սասց, զի լիշեխք լիջի⁷⁸ քանն: Բայց իբրև զիտաց՝ կէթ կարի սաստեացան ի վերայ նորս, ձայն բարձեալ աւ. Վէ՛ր ես, բազոկ ջաշ, և մտրն հօր ընդդէմ թշնամեաց, դաւադան իմոյ ձիաթթեանս, իշխան Պալանկայ, լաւալ մտտեր որպէս քաշ արձախ, զի անդեք և բուէնք պատեցին զիս: Եւ նորս՝ թողեալ գաճակ թէն չորդին լալ վաճան, որ զվաճանովսն շինեաց, և ինչն քաշարար որպէս դարձալ՝ կանչեալ զիմեաց ի վերայ: Որ և ի զողման հարեալ ամենայն երկիւրացն, և հասեալ ի թիլտուրս Մմրտայ, և բախեալ զոտգն ի վերայ պարսիկն թիկանն, և անդէն հասն ընդ ոտն երկիւրին, և ալլ ոչ մտանեաց հանել գոէգն: Չոր ձողք արարեալ, աւեր. Վէ՛ր թ չափեալ զոտգո՛ թէ քանի կանգան է. մի ոք ստա աւ՛ թէ երեք զիր է, և խարէ զբեզո: Եւ անդէն մտաւ:

Իսկ Մմրտայի՛ կեալ լիզր պատերազմին... և փոխեալ ալլ սար, և կեալ լեքիվարն, և իբրև հեծաւ, ևտես զի հազար այլ պատեցին զնա կրկին, և ի մէջ տեսալ զհինգհարեարն: Եւ իբրև զերկիւրսն՝ կէթ կացեալ են երկիւրսն, ևհար այլ մի և ընկէց, և զերկիւրսն տեսալ մտտոջ Վարազալ իշխանին, և սակ⁷⁹. Վէ՛ջ և հեծի՛ր իշխան Պալանկայ: Իսկ նորս՛ փոխեալ զսանն, հասաւ ի վերայ նորս, զոր տեսեալ զորացն⁸⁰ զարձապանս. և այսպէս տարտեալ՝ ի մէջ ահաւոր պատերազմին փոխեցին զերկիւրս իրեանց: Չի որչապ և զորքն բազմամային, նորս լանճոս լինէին ի մէջ նոցա. զի այնչափ կուսեցան ի վերայ, որ և սեղի չզտանէին՝ սր⁸¹ լիզր կշտնէին⁸²:

Եւ իբրև սխան ոմանք երկմտել ի զորացն Մմրտայ, ըստ տեսչութեան ստոժոյ տեսին զմեա Մմրտա զի դալք, որ էր իշխան Նաշտինիք. և ամէր զվաճան Կամարական զորդին Մմրտ-

տալ. և վեց հազար այլ ընդ նմա: Զոր տեսալ Վարազ ի շխանին, աղազակեաց և սակ²⁰. Քաջորդի Վահան, մեր էիր՝ որ ոչ վաղ նկիր յոգնաթիւնս: Իոկ Վահան ձախ բարձեալ, սակը հանդերձ արտասուօք. սկսյալ այն տատակեալ հայրն իմ ձերունի, եթէ փոխեցաւ առ սէր ի հանգիստս... Իսկ նորա զոհացեալ զաստուծոյ, և ի զիմի հարեալ՝ կարեցին փառոց, անցին ի ներքս. և շարղեցին զմի թե՛ն նա, և զմիւսն ի շխանն Հաշտենից Սմբատ. և լինջեանս տեսալ զպատերազմն, սկսան կտտորել զպատերազմադրականն ևւ ի վերայ շրջեալ, զմեռս թե՛ն Վահանայ բոլորեալ, ի մէջ տեսալ զգործն Պարսից, կտտորեցին մինչև լերեկոյն:

Եւ իբրև ի մտաւ եղև արևն, Պապին ի Պարսից չորեքճուրէր այլ, որք ընդ միջոցն նկեալ փայտեան, և քանդի Պապեաշք էին երկվարք նոցա, երթեալ մտին ի ձոր մի, և թողեան ննջեցին խոյս տեսալ մինչև ի մեռս աւուր հասարակն: Զոր կկեալ զորոցն գտին, և ջուր ցանեալ ի վերայ նոցա՝ զարթուցին, և սակալ տարան զնոսա ի Մեղաի. և կրկեցաւ տեղին այն թմբբաձոր: Իսկ Սմբատ հրամայեաց զզեակեանս կուսակ ի վերայ իրերաց ի բլուրն. և վասն Վարազայ կտտորածին՝ կոչեցաւ տեղին այն Վարազաբլուր:

(Էջ 30—42)

ԺԱ. ՉՄԻՅԵՊ (Տ-րդ դար)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

(Հատված)

Իբրև տեսին նախարարք Հայոց զվասնայ տարակուսանացն հասեալ ի վերայ ինչեանց՝ եղին զողի ի ձեռին՝ խրեանց և ձեռնամախ եղին լիրս՝ զոր ոչ կարէին վճարել, վասն զի նաւազանք էին: Ալ սակայն լաւ համարեալ զմե՛ս քաջութեամբ քան զկեանս վասնզաւոր՝ ձեռնամախ եղին լիրս ապաստութեան, և ի քայ կողմին ի հնազանդութեանէս. Իսմայելի՛: Եւ սկիզբն բանիս արտրկ լինելը՝ ի ձեռն Արտաւազդայ, որ էր ի սանձ Մամիկոնից, որով՝ երթեալ ի մայրաքաղաքն Դուին՝ կազմութիւն մեծ տանէր զորաց իւրոց. և սասնայր անց զՆա և անթա պատերազմի՛, և վաւեր զինքն զրա՛հիք և ստազմարտիք և ամենայն սպառազինութեամբք, և մտերիմ զինքն երեկոցայանէր զորացն Իսմայելի, իր թէ մարտնչել ընդ թշնամիս նոցա կողմիցի: Եւ սրշեալ՝ զինքն ի մխարանութենէ նոցա՝ հասանէր ի գաւառն Երթակ ի զիւզն Պամայրթ, և սոյանանէր զհրամանատար հարկին: Եւ որ ինչ գտանէր ի ձեռին նորա սակալ՝ համբանալ ամենայն ստմբ իւրով, ցնայր ի կողմանս Վրաց աշխարհին, և ընդ նմա ամենայն նախարարք աշխարհիս: Եւ հասեալ՝ համբաւն ի քաղաքն Դուին, եթէ այլ սեկրք գտան գործնցան յարդոցն Հմայելի՛ վաղվադակի սանդր զոր բազում Մամեանս, և զՍմբատ որդի Աշոտայ զպատարապետն Հայոց և զայլ նախարարան, և հետամտա լինէր զինի նոցա. հասանէր յաշխարհին Վրաց ի գաւառն որ կոչի Սամցել. և կուխալ զկիրանս՝ թափէր սպառ ինչ լաւարէն. և զնոսա վարեալ փախսական տանէր յաշխարհէս Հայոց:

Իսկ նոքա երթեալ պատասխարէին լաշխարհին նզերացոց, և ստանալք անձամբ զիշխանութիւն անձին իւր ի վերայ եզերացոց և ի վերայ Վերսոյ, որ են Վերք: Եւ ի ձեռն այսր զործող ստուակ զարագնեալ հրամանատարն Հասան՝ վազլվազակի ստաքէր լամենանէ կողմանս իւրոյ իշխանութեանն գրեթեթիւն հարկին մտղովը մեծաւ ստիպով. և լոյժ ստասկանայք հեծութիւն աշխարհիս ի պահանջողաց հարկին. քաղիք ամենին նուազեալ էր զիւս արծաթոյ լաշխարհէս Հալոց: Անդ ուրեմն շարժէր սիրտ նախարարի ուրումն ցասամբ, որ էր օրջիչ կուստայ կոմսի ի ստնէ Մամիկոնեան, որոյ անուն էր Մուշեղ: Սա միաբանեալ ընդ իւր զամանս ի նախարարացն Հալոց՝ ի քաց կեղց ի հնազանդութենէ Իամայիւն և զտեալ զամանս յորդոցն Իամայիլի ի գաւառի իւրում և ի ստն իւրում, որք կեկալ պահանջէին ի նմանէ զարիւնս¹¹ ոմանց սպանելոց ի սահմէ իրեանց՝ խողոպղէր զնոսս ի ստք սուսերի իւրոյ: Եւ ինքն զաղթէր լամբոցն Արտաշեսոյ հանդերձ տամբ իւրով:

Եւ ելեալ նորձամայն ի գաւառն Բագրեանդ, և ընդ նմա արք. ՄԳ. և ըմբոնեալ զպահանջողսն հարկին, որում անունն էր Ապամճար և զորս ընդ նմա՝ հարեալ ստասկէր ի ստք սուսերի¹² իւրոյ, և լսեցացանէր զպահանջումն հարկին իւրիւրէս: Եւ իբրև սա արագս վճարէր՝ մողովին առ նա ամենայն վշտասեւք և վտանգեալք հողւով: Եւ լսանձեալ զարթեան լամենայն կողմանց թշնամիք ի վերայ նորա: Եւ նոխ քան զայս յորդոցն Իամայիլի ի քաղաքէն Կարնոյ հասանէին ի վերայ նորա, որք էին իբրև արք երկիրիւր, վտեալք կուս սպասադինութեամբ, յորց վերայ հասեալ ի զիշերի ի զիւզն Քարս ստիւա արամբք, զի էին բանակեալ ի մէջ այլեստանեանց, շարջ կայեալ զնոքօք՝ փուղին զգլստընայն պատարս արցեստանեայն, զի էր կարկաստայոց քարանոց ստանց հողոյ: Եւ լսնչակի զղրկմանէ քարանոցն քախեալ երկվարացն՝ զրազամս ստաթար հարեալ ստասկէին, և ստեալ զղէս և զկապուս անկելոցն՝ սալոյ զօրաց իւր¹³, և զերթվարս և զամենայն կազմած զինաց, և ինքն խաղաղեալ զնայր ի կողմն ամրոցի իւրոյ:

Եւ իբրև այս լար աղէտի հասանէր ի քաղաքն Դուին սա զօրավարն Իամայիլի Մանմեո՝ լամենայն կողմանց տաղնայ սեծ քանէր ի վերայ նորա, և զամարեալ զօրս քաղաքին Դուան՝ տամբ ի ձեռս զօրաղլի ժմում, որում անունն էր Ապունճիոյ, եր-

նէլ ի խնդիր վրիժու արեան սպանելոցն: Եւ ստեալ զօրավարն ամմիկ¹⁴ զընտիրոն հեծելոց իբրև արս .Տ.՝ աչ կեկալ ընդ պոզտուսն արքունի՝ հասանէր ի գուառն Բագրեանդ ի զիւզն Բագրաւան: Անչ ի վերայ հասանէր նոցա Մուշեղ և ընդ նմա արք իբրև .Մ. և մարտացեալք ընդ միմեանս՝ օգնութիւն ի տեսանէ վազվազակի հասանէր ի թիկունս զնոյն Մուշեղայ: և քազամ հարուածս հարեալ ստասկէին ի զօրացն Իամայիլի, և զմնացելոյն ի փախուստ զարծուցեալ՝ հետամուտ լինէին մինչև լաւանն Արտն, և զրազամս Կառքայ ստնէին, մինչև զնոյն ինքն զօրապետին հարեալ ստասկէին: Եւ մեծաւ լաղթութեամբ զարձեալ ի հետոց նոցա՝ լուսին քազամ աւարաւ լաւարէ թշնամեացն:

Եւ փախտեալքն անկան ի քաղաքն Դուին սակար ի քաղմաց Սրոց ընդ՝ սաւջ լինէին համազգիքն արք և կանայք վալիւք և շէջք, հող ի դլուս լինելով, զճախաս հարկունէին և զօձիս պատաւին, և ողորթք և աշխարհածք լուսին ամենայն փողոցք լայնահիստ քաղաքին: Եւ աճ մեծ անկանէր ի վերայ Ստասկինոս զնոյն, և ոչ լինէր նոցա համարձակ երանել քան զքաղաքն. սլլ անձնապահ՝ լինէին լամբութեան քաղաքին:

Ապա իբրև գայս լաշողւած զործոյ տեսանէին նախարարք Հալոց՝ ամենեքեան միմասեալ երթնալին զհետ անմիտ խորհրդին. զի կործէին լցեալ զժամանակ իշխանութեանն Իամայիլի, և մասնաւանդ պատրեալք ստուակ ի կարծիս սոն միոյ մժնողմն, որ մողորութեան հողւովն շարժեալ՝ մարտաբանայն ստախ և ընդտեալն սակով, զԱն մեծեալ է ժամանակ փրկութեան ձեռոյ, զի այժմ ընդ հուպ զարձցի զուսպոնն թաղաբարութեանն միաւանջամ ի ստն թիւղաւան, ստեալ ձեռք զվրժմ լաղղէ Իամայիլի. և զուք մի գանդեալք իրեանց նոցա, թէ նուազանք իցէք, զի մի այր ի Անջ նալոմեայէ գահարսն, և երկուքն¹⁵ զիրարն. զի զպատրեալն ձեռք ակր զստեկրազմեայն զօրացարսնք, մի՛ գանդեալք: Եւ այսպէս տեսիլ սուս և ըղձանս ի ստից որ ըստ օրէ պատմէր նոցա, որում սոնասարակ նուաստացեալ՝ տեսանող¹⁶ զնա կոչէին: Եւ լայտմ բանէ ամենեքեան պատրեալք՝ զրդոնցուցանէին զմեծ սպարապետն Մմիստ որդի Աշտուղ՝ հասանել այժմ խորհրդիս: Իսկ նա իբրև լակամայ փամոց շալթեալ չիւրժէ հաստատուն և լանխանութի խորհրդոցն՝ շոքալ կիրի խորհրդն և մոլեկան սոնս կարծիք:

Եւ մողովեալ ամենայն նախարարք Հալոց ի մի վայր՝ ստե՛-

ին առ միմեանս երգումնս և զաշինս ուխտի՞ կեալ և մտանել ընդ միմեանս ևս այսպէս միտխան ժողովաւք առ միմեանս՝ արք իբրև .Բ. զի բազումք ի սամիկ ժողովոց կեկալ խանելին ի գումոցն նոցա. և համարձեալ զնոցին ի կորսանցն անոցիկ պաշարել¹⁷ զբազումքն Քէչագուպոյիս որ է Կարնոյ քաղաքը ևս պաշարելն զնա պատմիչօք, և զամենայն ժամանակս ձմերուցնայն մարտ Եղեալ¹⁸ կռակէին ընդ նմա, կանգնեալ զնախա մտարձան, և հասանելին զէտտ մարտոց¹⁹ արտաբուսա ի քաղաքն. այլ ոչ ինչ կարացին ստանանել, բայց սրչափ ավաս. ինչ ի քարէ մեքենայիցն, որոյք ստասկելն ի քաղաքն:

Իսկ Աշոտ ի սանէ Բագրատունեաց, որդի իշխանին Սանկայ, զի էր այք խոհարան հաննարոյ՝ ոչ միարանեաց ի գործ վնասակար աղէտին. այլ և զնոսա ևս իրաւաբ, ի բաց թողալ զինասակար կարծիան՝ զոր առնէին ի վնասակար իրաւանէ մոլեկան մոնոպոնին, և անձնագաճ իրեկ անձանց և ընտանեաց նոցին, զի ավեր. Մանրեոց էք և կրտսերաղոցնք նաստիւս, և զիտեմ էթէ ոչ կարէք զղէմ անկ զորս թիւան բազմաղուս վիշապին, զի հօր է գորտթիւն նորս և անթիւ բազմութիւն ընդ ձեռաբ նորս, և անչափ պատրաստութիւն զինաց ի զանձն նորս²⁰. և ամենայն թաղաւորութիւնք որք նահատակ կացին իշխանութեան նորս փշրեցան որպէս զանձմ բրտի, զի թէ Հոսիմակեցոց թագաւորութիւնն ոչ կարաց համարանալ զձեռս ի զիւր, այլ սարսեալ²¹ զոգոյլ լիւրեաց նորս, և ոչ լանգզնիկ ընդզմ տէրանեան հրամանին, զի և զուք չէք անտեղեկ ամենայն զորս թեան արքային Յանայ, ըսչաթիւն անինն նորս և բազմութեան և պարսաստութեան զորաց նորս, զի ամենին ընդ միտ անգամ ոչ էառ սովել զմտաւ տանալ զաշխարհս Հայոց ի ձեռաց նորս. Կոստանդին որդի Անտի, որ մեհաւարտեալ ի միտաւ տաւր ընդզմ աճաւոր զպզանացն՝ ոպան զառեմէ իբրև զուս արձեաց²²: Արդ որ պար ոյժ գորտթեան²³ անձր՝ տնիպն ընթացքեալ է յանէ յարտթոն զպոզանին որ ապականէ զերկիր. իսկ զուք լոյժ արդեօք ապականեալ, և կամ սրմոյ գորտթեամբ և սրմոյ ամոյ կարէք զղէմ սձեղ անչապթիկ իշխանութեան նորս: Այլ զուր կթէ հաւոյ թոփ անձանց ձեռոց ընդկարնօք զկրտսա իմ, քանզի գոգոտնս ձեր և զպիտորն և զանդորրութիւն աշխարհիս անսանձ ևս. զի այր լինի²⁴ Էլք զորմոյց, կամ զաճնալ ձեղ²⁵ և մտանել ընդ նեպանգորտեամբ նոցա, և հանգարակ և կեալ խաղաղութեամբ լերկրիս

ձեր, և կամ մերձիլ փոխտեամբ համարէն ընտանեօք լերկրէս ձերթէ, և լքանել, թողալ զմտաւնդութիւն հարցն ձերոց գրեակութիւնս ձեր, և զանասաւ և զանոգաստոնս, նոս և զգերեզմանս հարց ձերոց, և երթալ ընտելի նժգեհնութեամբ ընդ արքային Յանայ, ևս կամ թէ ոչ՝ անխնիցիք ի ձեռս նեղաց ձերոց ի միտաւոր, սնախորժիկ մահաւոր բառնային զձեղ ի կենաց, զի զիտեմ ևս զարս անաստատութեան իշխանին Իսմայելի, զի ոչ զազարէ²⁶ մինչև կասարէ²⁶ զկամս անձին իւրոյց:

Իսկ նոքա ոչ ընկաւան զոր լուսն. զրանս իրաւաս օգտութեան լընչաց ջրերին, իբրև զկրտսա նեղաթիւնան. քանզի լոյժ հաւանեալք էին ստապատմ սոն մարմնոյ, որ որ ըստ օրէ լորդրէր զնոսա կալ սնչակալով ի գործն ստաշարիեալ և մի ինչ կրկնատ թիւամ ապտանել զանձեան. որոյ անուղղալ կամակորութիւն ֆաթիվախոս խորհրդին անզէն ընդ հուպ երեւր, զի քակր ի միմեանց անմիարանք լինէին: Զի նախարարք տանն Ամբրանեաց Համագուսայ և եղարք իւր և զօրք նորին Սեացին անդէն ի կորմանս Վասպուրական աշխարհին, և Վասակ որդի Աշոտայ, զի հօր է գորտթիւն նորս և անթիւ բազմութիւն ընդ ձեռաբ նորս, և անչափ պատրաստութիւն զինաց ի զանձն նորս²⁷. Իսկ զօրքն Տանգաց²⁸ որ ի Դուին քաղաքի՞ կեալ սապասակէին ի տեղիս տեղիս²⁹ զաստաց որ շարք զինքեամբք, և ստանէին աւարաւսութիւն և նեղմանս արեանց ի զիւրն Պաղտան և ի թալին և ի Կոչը, և լալլ բազում տեղիս սար ի գործ արարեան զրազմս զիսթալալ կացուցանէին:

Իսկ ի զալ գործեմնոցն զուճոց կազմէր իշխանն Իսմայելի ի վերայ երկրիս Հայոց, և զամարէր զընտելիս նեմնոց իբրև արս .ԼԹ. ընտիր կրիթարաւ և կուտ սպասազինութեամբ ի սոնմէ Խորտան գոջին, և սալը ի ձեռս զարաւորելի մղոլ որսմ անուն էր Ամբ. և ստալէ զնա փնքնէլ ի լայնամիտս և ի հոչակար սոնան քաղաքն, զոր շինեաց ինքն Արզրս ապաւնս ամբութեան հօրապան և անտանիկ պարսպով ամբացեալ, որս անտանեալ³⁰ կօչըր Բազկալ:

Եւ համարձեալ զորամարին³¹ ի կորմանցն Ասուրոց՝ զայր հարսնէր լաշխարհս Հայոց ի քաղաքն Խրաթ, մեծաւ պրոշտութեամբ և բազում պատրաստութեամբ զինաց: Իբրև մտաներ ի

քաղաքն՝ տեղեկանայր ի քաղաքացոցն անտի զորպիսութիւն զօրացն Հայոց, եթէ քանիք ե կթէ ո՞րք իցնն՝ զօրացուիք, ե կթէ միտարնք իցնն ի սէր միմեանց եթէ երկալայր, եթէ քաղաքա՞ղծք իցնն ե կթէ լամբողք, եթէ ունիցին պարտատուքիւն զինոց ե կթէ ոչ: Զայս ամենայն տեղեկացեալ՝ պարտատէր ըստ նմին զգորպուստ զօրաց իւրոց:

Իսկ Աշոտ որդի Սահակոյ, զի էր ի քաղաքին լախմիկ՝ զեկացանէր զգլուխտ թշնամեացն նախարարացն Հայոց, զի սարարքն ե իցնն, ի մի վար զամառնոցն կեալ ե մեռանել ի պիտմիմեանց: Իսկ նոցա անհաւատալի թուալ իրք հրոյժարտակին՝ համարէին, (թէ) զաւոյ խորամանկութեամբ կամի փրկել զքաղաքն ի ուշաքրմանէ անտի, իրք մտերմով զինքն ցուցանել Իսմայիլացոցն. ե զաւոյ ատեալք ի միտ՝ ածնելուք եղեն քանից նորս, սց տակաւին զատաջի արկեալն իւրեանց խոխլին կատարել: Ապա ըստ այսորիկ գումարին նախարարք ազդին Արծրունեաց զգորպուստբանն աշխարհին, Համազասպ ե կորարք իւր ե որք ի ստճէ Ամասունեաց ե զօրքն որ ընդ նոսա: Կոչէին ի թիկնուս օղնակնտութեան՝ զՎասակ որդի Աշոտոյ, զեղբայր Սմբատայ սպարապետի ի ստճէ Բագրատունեաց ե զգօրան նորին. ե խաղապետ լաւաջ՝ երթալին ի վերայ Արճէն աւանի՝ բրկն զնա ի հիմանց ե զգօրան որ է նմա՝ հարկանել օրով:

Եւ իբրն հասանէին ի զաւան Ասերկանի ի զիւղն Բերկրի՝ մնալին միմեանց զամարտութեան: Եւ զորպէս լաշխարհահանացի հրապարակ զինի ինքնանց ի հեռիստա ամանէն ի մարտ պատերազմն: Եւ մինչդեռ զայս խորհուրդ անհասարակ կամէին կատարել՝ վազվազակի հասանէր առ նոսա լար զօրացն Իսմայիլի: Քանզի կկեալ սմե պատանեաց նոցա, եթէ զոր քաղաք մտնուցն Իսմայիլի հասեալ ի վերայ՝ սպասէ ձեզ: Որով ոչ անասցեալ Համազասպ անքն Արծրունեայ՝ հարուստով տանդր զնա իբրն զհրապարիչ տաութեան. ե ինքն խրոխտացեալ զնաց ի վերայ Արճէն աւանի հանցերծ զօրքն իւրովք: Եւ իբրն մտ հասանէին ի քաղաքապետն՝ ընտիւք քաղաքին լաւաջ զզացացին ի քաղաքն Թլաթ առ Անր զօրայրան Իսմայիլի զգլուխտ նախարարացն Հայոց: Եւ նորս՝ խաղապետ՝ քաղաքութեամբ զօրացն՝ զայր ե զարանամուս լինել Թերծ ի զիւղն Արճէ: Եւ մինչդեռ մարտնչէին՝ զանգն Հայոց ընդ ամբողքն՝ վազվազակի լարեն զարանամուսքն ի թաղանձնէն ե զիւղն ի վերայ զօրացն Հայոց

ե ի փախուստ զարձուցեալ՝ կուտրեցին զմեծ մասն հետակ զօրան որ լաշխարհարնակ մարդկանէն էին. քանզի էին մերկք ե առանց զինոց ե անհմուտք պատերազմի. որք միտնգամ հանդիպեալք զան լաւով աւարն արծորիկ, ի սուր անազոր մաշեցին զնոսա, ե ուսնք առ վտանգի տարախտանացն՝ զնտալիժ ե ծովանէղճ լինէին: Իսկ ի ստճէ նախարարացն վախճանեցան արք .Դ. որք էին ի նոցանէն երեքն ի ստճէ Տրունեաց ե մինն Յարմուշ զեղէլիս որ լաւմիկ ժողովոյն վախճանեցան՝ էին իբրն .ԹԸ. մարդ: Եւ ալք ի փախուստ զարձուք՝ հազիւ արեւն զապրտասն՝ անանց գտանէին: Եւ երկ շարքորք նեղութիւն վտանգիս այսորիկ լամսանն հրոտից՝, որ որ շորորդք էր ամսոյն լաւար շարթուս եւ թշնամեացն՝ հետամուտ եղեալ՝ հարածէին զգօրան Հայոց մինչև ի տեղին որ կոչի Տայ գիւղ. ե ապա զարձակ ի հետոց նոցա ե անձին արեւստութիւն մեծ ի քանակն իւրեանց:

Յարմուժ ոչ սակաւ լամսալէր հեծութիւն աշխարհիս Հայոց, ե ուրաքողաց թշնամեացն ցեծութիւն ե հրճուանք. քանզի նոյնամասն շուշ կկեալք՝ զարձակ լարձակէին, աչ եղեալ երանել լաւտոյն պողոտայն արքունի ընդ զաւան Ապահունիս: Հասանէին ի զաւան Բագրեանդ ի զիւղն Արճին. անց հարկանէին զանապի իւրեանց առ եղբեր զնոսոյն որ ընդ նա անցանէ. ե ընց նոսա ամենայն արեւստականք ե լարգորիչք զինոց, որք պատաստէին զէնս ե անձնս պատերազմի:

Իսկ այն զօրք, որք պահէին զքաղաքն Կարնոյ՝ հասուցանէին զնա մերձ լապախանութիւն. քանզի ստակացաւ սով ի քաղաքին, ե կամէին լոխմալ սալ զքաղաքն ի ձեռս: Եւ իբրն եկա զրոյց պարտութեան զիւղին ի քաղաքն Կարնոյ՝ լախմուժ լաւմուժ լաւ սիրտ արանց պատերազմողաց զօրացն Հայոց. ե թույ կտան պաշարման քաղաքին: Եւ թէպէտ կարող էին մեկնել ի կոյմե Յունաց ե ազրեպացանկ զանձինս ի շարաստ արկերտութեան զրապարտողացն՝ ստիպան լաւ համարեցան զմար անձանց քան տեսանել զկորուստ աշխարհիս... Եւ զայս զմտաւ ամեալ՝ թէպէտ ե նուազանք էին քան զիմե թշնամեացն՝ ինքնակամ թծարութեամբ զիմեցին ի վիշտն. ե ժողովեալ զըտեալ իւրեանց իբրն արս .ԵԹ.՝ գնացին ի քաղաքէն Կարնոյ, անցանէին ընդ ստճանս Բանեալ ի զաւան Բագրեանդ: Իսկ ե իսկ՝ անցեալ ընդ զնա Արածանի՝ լարմակին արտութեամբ սրտի ի վերայ թշնամեացն. ե քաղապետ երկու վտաւանք գատուցանէին զաղին իւրեանց ե զերկալար. ե

ի հետխոսս զլայրացնեալ պատրաստէին ի մարտ պատերազմի⁷¹ թշնամեացն: Ելանէին ապա և զունդք թշնամեացն ի վերայ նոցա թաղում պատրաստութեամբ:

Եւ ընդ ծաղկ⁷² արեգակունն խմբեցաւ պատերազմն. և իբրև լախեցին ընդ միմեանս՝ նախ զորացեալ զունդն Հալոց՝ հարկանէին թաղում հարուստս, և ի փախոստս զարժուցեալ զթշնամիան սաստիկէին զբազմս: Եւ զարձեալ զորացեալ՝ զարձան ի փախուսանէ, և զիմացարձեալ զլայրացին ցատամբ⁷³ ըտին արհաւրոք զբազմութիւն սաստիկ ժողովոյն. և ի փախոստս զարժուցեալ զտմանս ի նախարարացն և ի նոցին հեծելոցն և զտամիկն որք ընդ նոստ, զի զբազմս ի նոցանէն հարեալ տապառս զաշտացն արկանէին:

Իսկ քաջալուղիթ նահապետն թէպէտ և նուազանք էին ի մէջ շարաշուք որսողացն՝ սակալն ոչ ինչ զանգիտեցին ի դառնաշունչ սրճաւն. ալլ մինչ ի սպտա դումարեալք ոչուով չափ՝ մարդէին զմիմեանս բանիւք սակալով. «Քաջութեամբ մեղացք ի վերայ աշխարհիս մեր և ի վերայ ազգիս, և մի՛ սեպեան աչք մեր կտրեան ստից լեալ ազգավից արանց զորբարանս մեր... ալլ նախ՝ ընդդէմ մեր լիցի սաբ թշնամեացն. և ապա լիցի զոր կամիցին...»:

Հարս և առաւել ևս քան զսոցն մասուցանէին խնդրուածս աղբարտանս և մաղթանս փափազելիս: Եւ լետ այսորիկ զարձեալ զորացեալք լոզնոկանութեանէ վերնսն՝ ոչ ինչ կատեցին բառայ արկեալ խորհրդոյն. քանզի չէին աւելի քան զԹ. մի արանց ի մէջ ՎՌցն... Եւ անխնայ կոտորմամբ խնդրեցին զլիճ տանձանց մինչև պարտեցան ձեռք նոցա ի ծանրութեանէ զհնուցն միանդամայն. զի ամանք թափար մնացեալք ի զհնուցն՝ անկան ի ձեռս նոցա, և խորին առեալք զհրամեշտ մեղանշտկան կենցաղորս՝ փոխեցան ի հանդիւրձեալ. լուսոն անկալութիւնն երանելի և քաջ նահապետկն...:

(17)

ՃԲ. ԹՈՎՄԹ. ԵՐԾՐՈՒՆԷ (9-10-րդ դար)

ՊԱՏՄԱԹԻՒՆ ՏԱՆՆ ԱՐԾՐՈՒՆԵԱՅ

(Հատված)

Վասն մանուսն Յովսէփոս¹ ի լեւոնացնցն ևուրայ և զպատմարկնցն ցնցա

Իբրև ձմեռն ընդմիջեցաւ և օգն խտացեալ թանձրացաւ միջախանս՝ մրդալից, և թանձրութիւն ձեանն հարթալատակ զիջաւ շուր զստորտով լերինն յորում տեղոջ քաղարն Տարօնոյ շինեալ էր, որ բնակեալ բալանար² զորովարն Տանկաց, զորճատկանս այրօքն ըրերով նմանութիւն, որ շաւառս ձմեռանոյ տրամտովք պարկնուարեալ՝ ի մէջ կենաց և մահու անցեալ որջանսն ի բոլորս իւրեանց: Իսկ ի շնչել՝ հայրաւային օգոյն, նոսրացանելով երկրի ի վեր զշերմային զորութիւնն, զպարթեպուցանելով անզընգակուն բնամարն զընդարձացեալ պատաստ և զբոլոս ի հեւսեալին սասնամանեաց օգոյն շնչելով, և բալայցեալքն և իժէ զազանք և իժէ թուանք, յորժամ զգոսն զլեւոնութիւն օգոյն ի հասարակե³ սարեանս և զիշերով՝ և բազում քան ևն որ ի նմին իսկ սաստակն. և կէսքն զիւրբբունելի որսորդաց լինին. և ապրեալցն սաստիկս նոստպանն վտանգս ար և զիպիցին, և իժէ մարդկան և իժէ ալլոց ինչ կենդանեաց: Սոյնպէս և այլն այն Յովսէփի զորովարն Տանկաց մտալ⁴ անցանել ձմրանն, զի և իշէ ի վերայ աշխարհիս Հալոց սրով և զիւրթեամբ և մեծամեծ հարուստովք և զմեծամեծս աշխարհիս խաղապուցանէ⁵ ի զերութիւն և կացուսէ ի վերայ աշխարհիս զորովարս, որ ըստ իւրեանց նրամանի զխաղա աշխար-

հիս ըրիկնեցին, և իւրեանք հանդերձ ընտանեօք իւրեանց նստցին լամարս Հալոց:

Յանձամ բնակիչք լերինն իւրե անխն, թէ վարեցաւ իշխանն ի գերութիւն, ինքեանք պարտատակ են զնսն փաշտանն կրնլ զոր զաշտալինքն կրեցին՝ հասին միարան քաղմութիւնն մեկնակազէնքն նախայ ի հնարս սորոնսղիտութեանն իւրեանց, զոր ի պէսս օժանդակութեան ձմերայնոյ հնարաւորեալ էին: Եւ բարձաւ աշտաւս հանապազակիրս ի պարտատութիւն զազանացն որ ի մարխն որշանան, կամ թշնամեաց ի վերայ հասնուց, և կկալ ի վերայ քաղաքին պաշարն զնա, և զգորսն մտանն ի ստակումն սրոյ. և զպատանդսն Վասպուրականի հանին լորդելանէն, և գերեացն ընդարձակին, զիպարս նոցա բաժանն լինքեանս:

Բայց ինքն կարծեցաւ մարդպանն փախտեալ անկանի ի բարձրաբերձ կեկեցցին, որ շինեալ էր լիշխանէն Բազարատայ, ի ծախս մեծամեծ զանձուց իւրե. ՅՆ. այ: Եւ անդ ի միջոց գրտրեթիւն զողեալ սարբեալ՝ սարսուղից զողմամբ զետեղեալ լինէր: Եւ մեկնակազէնքն պատեցին շուրջ զեկեղեցեան, և կէսա առ նստանց ընդ փորում զմրեթիւն՝ և կհար մի ոմն աշաէիւն ընդ միջոց թիկանցն՝ և ընդ անթովքն հանալ ի ներքոյ թոքացն՝ փշնաց զողին և թաղեցաւ զթաղումն՝ իշոյ:

Եւ ես աչօք իմովք տեսի զայրն զայն, որ հարեալն էր զնա, և ի նմանձ ստուգեցի վասն նորս:

Եւ անդէն իսկ և իսկ փութացաւ, և հաս զոյժկան առ թագաւորն, և թէ սպանաւ զորովորն քո և ապստամբեաց ի պետութիւնէ յամէ աշխարհն Հալոց:

Յետանոր սակաւօք քաղալայտեկից զորպետութիւն բնակչաց լերինն, թէ զեմրդ կամ մրդիսի ոք են և մրդէս՝ հնարաւորեալ լապրտս անձանց վճարն վարեար պէտս իւրեանց լի աշխատութեամբ և սաստիկ տառապանօք և բնակութիւն նոցոս ի խորածորս և ի սապարս լերանց և ի պրակս մալրեաց, ի զաղաթունս լերանց: Եւ բնակն տանձին ըստ տունս ազգաց, և աշխարհ ի բացեալ են ի միմեանց՝ մինչ թէ ոք յարանց զորաւորաց ի բարձրաբերձ տեղեաց ուժգին խանչիցէ՝ հազիւ թէ ուրեք կարեցէ սանուլ զրամբին ձալին, իբրև ի վիտաց ինչ արձագան լինելոյ կարծիս բերելով, և կէսքն վրիպեալք ի բնական մալրեանի լեզուէն, լաղապս հետարնակ լինելոյ և անհամբողջ միմեանց հան-

զիպեալք, և խօսս միմեանց եղեալ կարկառուն մարտցածի բանիւք: Եւ ահջան իրթնի անձնութեք պատանն առ միմեանս, մինչև թարգմանաց անգամ կարօտանան. և զպէտս կերակրոցն վճարն ի սերմանց ինչ, առաւել ի կրեակ կոչեցեալ սերմանէն, զոր ոմանք ի սով ժամանակի հաց անտանն. և զնսն սոսցեալ սակսք ի միջոցս պրակացն, կամ կրկնասնի փայտատովք սերմանեալ. և է զգեաս նոցա աստիս ի ծածկոյթ մերկութեանն, և ոչ սոսիցն հնարաւորն դձև կոչուց, ի մտրթոց այժից կարմեալ, և միով կերակրով և միով հանդերձիւ բաւականանան զամտն և զմեծն. և են ստացեալ զհնա աշտաւս հանապազ կրելով ընդ ինքեանս, և պարտատութիւն զազանացն որք ի լերինն բնակին:

Այլ և ի ժամանակս հասեց թշնամեաց լերկերն իւրեանց՝ զան միարան լեռնալինքն լոյտութիւն իշխանացն... Իսկ վասն ձեանն անկարս զորթեանն որ այն ինչ լամպոն ի վայր անջօք պարտնակեալ շուրջ զտամբք, զիւրաւ ընթանան ի վերայ ձեանն իբրէ ընդ ցամաք կրկիր:

ՄԱՏՆԱՆ ՈՂԻՐԳՈՒԹԵԱՆ

(Հատված)

ՈՒՆ Թ.

Եւ արդ զի՛նչ արժանաւոր ըստ շեղ բամբասանա շարագրեցից ի կտակ մաղթանաց մատենի՝ արար ողբերգութեան, նվ անձն իմ թշուառ, ամենապատկառ ե առ պատասխանիս բանից անբարբառ, անպիտան աստածոյ և սրբոց մասնակցութեան: Զի եթէ զլին մի ծովուց ի՛ յորակութիւն զհեղոյ՝ լեզակեցիցի, և զդաշտա սասցարիսօք բազմօք սահմանեալ՝ ի արբամալն լայնութեան քարտենի՛՛ չափեցիցի, և զպարտիս յւճուց անառայաց շարից եղևիցանց ի հատուածս զոյութեան զբլաց կազմեցիցի, և ոչ զթիւ մի ի բարդիւոցն անօրէնութեանց զօրիցից ընդ զբոյ սահմանի գրաւել: Նա՛՛ զի թէ՛ զմայրան կիբանանու ի մի լամ կըռոց զօգեցիցի, և կամ զեկանն Աբարտանն ի կէտ ամբարձման նժարի միոյ արգարութեան միչնորդ կացոցից, ոչ հաւատարէ՛՛ արք հարթութեան համազօգակեցից:

Մասս՛՛ ամբարձուղէ՛՛ ստորարատեկն՛՛ տերևալից՛՛ օճան ի պաղոց, նմանակից լաւա հարազատ արք թղենու՛՛ զոր տէրն պոսոցուց, ջանդի սաղարթօք մարսից, այս է արտաքին զի՛օք բարեշուք կերպից իբր պտկու իմիք պանուճեալ, բացականացն զոս բազմալի, իսկ եթէ՛ մեքմեցի տնկոցն խազելո՛՛ զննդրելին, զայց՛ զքեզ անայն ի բարեաց և դարշիլի ի զեղեկութեանց, ծաղր տեսողաց և նշաւակութիւնք նախատողաց: Զի եթէ՛ արպամաման լամզգրլը ժամուն՛՛ ներպայան՛՛ տունկն պտղակորոյս անկնդան, որ զօրն պատկերն է անպատրաստից, եկն ընդ անթիւք՛՛, և

կամ երկիր ոռոգեալ ջրոյով, և՛՛ ոչ բաղձառաւիկ զաւանգս արգասեաց երկրագործութեան տածողացն մատուցանէ՛՛ լքեալ մտանի՛՛, իսկ զու, նվ անձն իմ եղիկիլի, սահման բանաւոր և տունկ կենդանի՛՛ և ոչ ի ժամա իւրսմ պողաւոր, թրք՛՛ ոչ զնոյն կրեսցես պատիժ նախնում ասակիդ՛՛: Վասն զի զհամայնն ընկաւար ի շեղ անպակաս լատակութեանց, սկզբնաորեալ ի մարդն առաջին և մինչև ի սպատումն ծննդոց նորին, զբերս զսրժոց նմնութեանց՛՛ և զգլխաս նորոզս՛՛ ատելիս և անխորժկիտ հաստօղին զքեզ ասուծոյր:

Եւ վասն զի եղի զքեզ նպատակ հանդէպ կրեսաց տեսութեան մտացս՛՛ անձն իմ անպիտան, վի՛օք ձգելոց արձանացս՛՛ բանից, իբր զանընդեղ զազան վայրենի՛՛ անողորմարար զքեզ քարթմել: Ար թէ՛ պէտէ և ոչ պատահիմ անաւանիլ արդար՛՛, սակարն լատաշնումն պատասխանուչ իբր ընդ ոսոխի ամեկն ընդ անձին յօժարամիտ կամօք սքորիմ, ըստ իմաստութեանն՛՛ բանի. և զլոյզս մտաց խորհրդոցս՛՛ զազանեաց իբր զգլխաւորեալ լանչաւորութիւն չարութեանն՛՛ զորոց խոտովանեալ, քեզ արբամեցից՛՛ աստուած իմ և տէր: Զի որով չախով չափեցից զանձինս սպոսանք՛՛, ի ջրոց աննատօզ զթութեանց արբէն չափեցից՛՛ ընկալեալ զշնորհ յանախօզոն ընդ մեծալունիցս պարտեաց: Եւ որքան վիբացն հարուածք անբժշկականք և անհասարարք ճարակեցիցն, այնքանօք չափովք կրկին առ սմին և իմաստք՛՛ արուեստից բարձրեալ բժշկից բարեհուշակեալ լուսաւորեցին. և ի պարտուցն տառելութիւն, նախնան փխսաստից ստատարութիւն բարկանեալ միշտ պսակեցիք...:

ՊԱՏՄԱՆՔԻՆ

(Հատված)

...Հնորձեան և զՀանձէիք լորժամ լինեմ և որ ինչ ի նոսա գործեցաւ, հասկնիմ արտասուօք: փղձկի քարտ իմ, և լիմարին միտք իմ, և զղողի հարկանի՛ն ձեռքս և ոչ կարեմ զուն ատղիս լաւոսացն, վասն տեղեացն ամբռաթեան՝ անձր ժողովեալ էին. լորցոյ վերայ հասեալ անօրինացն՝ արագապէս որպէս թռչունք, անողորմաբար որպէս դազանք, սրամտութեամբ ևսացեալք որպէս վրէժնդիրքք, և ինչ արկեալ ի քարոնձաւս և լանուտալիսոմ մայրին՝ անլազաբար կոտորեցին զորս և զտին. մինչ զի տրինն զօրէն զարձանարեք ժամանակին, լորժամ ի ջերմութենէ՛ն օղտն շուրն ժողեալ կլանէ՛ ի ձեանն ստոս ասոս վիճկով, զհող երկրին զկիի իւր հեղեղատեղով, այլապէս և լայնժամ լինէ՛ն. արեանս ասուք ի զիտակացն անկուրցն ելեալ, ի գոս ի կող տեղիս ի լորդաթեան զնայնցն զհօդ երկրին հեղեղատէին:

Ալլ զու լայնժամ եղեալն ամ զմասա, զկրօնաւորացն զաս և զգանաւայնցն՝ որ անջ հանդեպեցին, կամ զերամս ձերօցն, կամ զերիտասարչացն զբաղմութիւնս, որոց զևտօրցս մօրուացն՝ իրրե զնկար զեղեցկալարմար զալանս զարգարէին, և խոպոպք վարսիցն իտղտիտալք ի վերայ Հակասուն զօրէն վարդի վաս ի վաս զանէ՛ն զզիրս երեսացն պայմատապայանէին, թէ որպէս լանկարմակի ի սրոյ թշնամեացն իրրե ի կարկոտը հարեալք՝ լերկիր թաւը անկեալ զլոր խաղալին: Բհւր ի մէջ և զտղաւորցն համար, զորս առեալ ի զրկաց մարցն լերկիր ընկեանուին, որ մեծակական հասալձամբ

զմարն խնդրէին. իսկ զմնօզնն զանայնչ հարաւածովք՝ սո շաստ ի նոցանէ բաժանէին: Ար սիրտ քարեղէն, որ գայս լսելով ոչ հեղձնտ արտասուօք ընդ բաղձաղիմի հարեացն լանխտաթեամբ: Կուսք ի իսարառականս անկեալք, նորաճարտաճք լարանց բաժանեալք և ի գերութիւն մասնեալք. ի միտմ վարկենի երկիրն՝ որ իրրե գըգալք մարդալիտ աստատութեամբ ինձողեալ էր, եղի անմարդ ամայի, լերկոս բաժանեալ կամ սրակոտր կամ գերի:

... Իսկ զոր ի Գիւղանն և լինեղեաց և ի միջտոտձանն նոցա եղի կտարմաճ, զայն և ընդ գրով արկանել չէ ոք բաւական. բայց զու ասացելովքս կրեւս՝ զայն իսկ սր ի ճարն մահն, առեալ զերկիրն և հասեալք մինչև ի գեան մեծ՝ որ կուչի Թորոսն՝, և զկնի գեաւոյն դարձեալ իրին լաչխարճն թողստեաց. և ստեւլ զաս և զղերի դաւառն՝ զարձան, և եկեալ մինչև ի բերդաքաղացն որ կուչի Կարեղը, հանդիպցի և անջ զոմջ մի ի զօրացն Հասոմոց որ կուչի Փասնիք, որք լանջէտս միմեանց ի գիմի հարեալք ճակտանցան. և լորդոմութենէն աստուծոյ զօրացսն գուցն Հասոմոց, և լաղթեալ թշնամեացն՝ զզլախ զօրուն սպանին և զբոգրամս ընդ նաւ, և զայլսն ի փտատուն զարձացեալ, զաս և զղերի զամենալն թափեցին, բայց փախստէիցն գեւտ ոչ իշխեցին լերկարել: Քանդի երկեան թէ զուջ ժանր զորս հանդիպեցան: Իսկ զերկքն որ սպասեցան, զհասցեալք դաստուծոյ, շողայ ի ստեւս խրեանցն իսկ որ ի վերայ Հարեց գնացին, զոր և զայնն ի սար և ի գերիսիին ժուխեցին, և լցեալ աւարա՝ զարձան անջղէն. և եկեալ ի սահմանս Կանանդայ, սրց ի գիմի հարեալ քաջազան իշխանցն Գաղկայ որպայ Աբասայ, և բազմ նախիրս իտեղոցն գործեալ: Արց ի վերայ հասեալ զօրք անօրինաց ի մէջ փակեցին, և քանդի լերկարել պատերազմին և լաւաղին կոտորուածին ի զօրութենէ պակասեալք էին ինքեանք և երկովարք խրեանց, վասն որոյ ոչ կարալեցաւ զպատեճէ թշնամեացն պատանցն և կանեւ: Իրոց սուր ի վերայ եղեալ կոտորեցին լազաւասցն սար երեսուն:

Իսկ զմի ոմն լազաւասցն կախալ, որում անուն էր Թաթալ, որ էր այլ հօր և պատերազմատէր, զոր՝ ստեալ ստորան առ Սալտանուն: Եւ քանզի կարեալէր խոցեալ էր գորդի Աբսուրանայ Գարտից ամիրտալ, որ իրրե նստս Սալտանոսն՝ սուէ՛մ. Եւթէ՛ զս ապրի՛, զբեզ ազատեւ՝. ապա թէ՛ մեհունի՛, զբեզ զմա մասապ հրամայլով՝ րանիէ՛ն: Ար լիտ սակու աւարք մնուա: Իսկ հորս՝ պատահուտեալք, Եթէ՛ իմ է զպրկամն¹⁰, չէ կենաց. թէ՛ այլում է, զայն ոչ

զիտեմ: Մուշտանն իբրև լուաւ թէ մեռաւ, հրամայեաց սպանանել զնա, և զաջ բազուկ նորա հատեալ, ևս ասնկ Սրտաբանայ ի միջնաբառիւն, թէ ի վաս բազկն չէ մեռեալ զո որդին:

Արդ զհինչ է ինձ մի բառ միջոց զանկանգնելի կործանումն քրիստոսէից ընդ զրոյ սամանկն, որ իբրև ծով ի սասակի հոգեոց լուցեալ՝ աճացին ծփանօք, և փրկութեաց կուտախօքն լամենայն կողմաց զայ ի ծփանս, ալալէս և մեզ հանդիպեցաւ. աշխուհս ասենայն լանկարծակի լի եղև խոտլաթեամբ, և ոչ ուրեք գտանիր տեղի տպալներ. զի վասն անհնարին շարեացն՝ քործաւ լոյս կենաց լամենայն մարդիսնէ:

...Յետ երկոց աւարց շարժեալ ամենայն բանական, խոտլալ իջանէ ի առարժոյց տափ, և անտի իշանէ իրեղարձակ դաշուն Բասենոյ առ անտա ամբոցանն որ կոչի Աննիկ, յորում ետևս աշխարհն ընդողով մարդոյ և անասնոյ, և ոչ ինչ փոթիլ արար, քանիք ի հալելոսն միայն ծանեաւ թէ անտ է. և սնչիցն առ նոյաւ գալ ի զլոյին Բասենոյ, միթն ի զեօզն՝ որ լինի Դու: Ան ելեալ անտի սախաւ արամբք լանդէաս ի վերայ դաշին¹¹ որ հայի ի Վարին, ետևս զքաղաքն վասեալ ամենայն պատարաստ թեամբ, և նայեցեալ լերկար ժամս՝ դարձաւ անդրէն: Իսկ արքն Մանազիրատչ անկասեալ ի զուրս ելեալ ի քաղաքէն՝ պատարասեցին արասողէս զարժանս մարդոյ և անասնոյ, քանզի ժամանակն հնձոց իսկ էր: Ան մինչ Մուշտանն զայսա զպնտ եղեալ զարձաւ անդրէն, նոցա լանձոցս եղեալ էին. և սպա կեկալ նորա վասեալ սրածատ թեամբ, զնէ մարա պատերազմի ընդ քաղաքին:

...Արդ ամսակնօք աւարքք եկաց ի վերայ քաղաքին, առ մի մի որ երկիցս անգամ զնէր մարա պատերազմի ընդ քաղաքին, մի ի լուսանալ աւարն և մի ընդ երկին: ...Արդ մինչդեռ քաղաքն լայս տարախուսի և ի վասնզի կար, արկանէր խորհարցս քարուք ի սիրա իշխանի միջոց, որ էր չոթ ի մտերմաց Մուշտանայ, որ զաս ի նմանէ խորհեալնս ծանոցանէր քաղաքին՝ կամ բանխ կամ զրոյ: Բազում անգամ զրեալ ի քարեղիս ի սլաք նետին կուպէր, և պատերազմի օրինակաւ մերձեալ ի պարխայն՝ զմեռն ի քաղաքն ընկնէր. և արնո գամենայն կուտոյ օրինակնս ծանոցանէր նոցա, թէ ար վաղիւն սլալէս և ըստ այսմ ձնոյ է կուտոյն օրինակն և եթէ լայս նիչ տեղոյ ի զիշերին կամին ի ներքոյ պարապին զերկր փորել և մտանկ ի ներքս. բայց զուք պի՛նչ և ամուր կաղէք, և ի տեղեացն վերայ¹² զդաշապարս՝ ք:

...Արդ լոր կողմ և նոցա ի պատերազմ կուցին թէ ի զի-

շերի և թէ ի սուքեցեան, սոցա վառեալք և պատրաստ անդր գտանէին: Յետ այսորիկ մեքնեալս կանգնեալ, արնս պատերազմէին: Իսկ երէց ոմն ի մերոցս հնազոյն անկող զաւարս, որ չոթ տեղեակ էր արեւեստին, և սա իւր կանգնեալ փրկիւնեալ, և լինէր յարձամ նոցա քար եղեալ ի պարաստին մեքնեալին և ձգէին ի քաղաքն, երէցն զիւր քարն զկեց տոյից նոցա քարին արձակէր, որդէս զի զիպեալ քար երկացն ի քար անօրինացն, ի սիրոյ իսրեանց ընկնէր¹³: Չաւս արտեալս անօրինացն ետին անգամ, ոչ ինչ կարացին վճարել. լանդի զօրացու քարն երկոցն ի վերայ քարի նոցա:

Ապա այլ պատերազմական զործի պատրաստեալ, զոր ինքնաք բարան կռչէին, որ չոթ անպէն էր, զոր ասէին թէ շարս¹⁴ հարիւր սպասարօք էին նորա, որք զպարանսն քարչէին, և վաթսուսն լիսր քար եղեալ ի պարաստինսն՝ ի քաղաքն ձգէին. և առաջի նորա պարխայ կանգնեցին ի քանդակն բեռանց և լայն քաղամ կարաւոյ: զի մի՛ քար երկացն հասցէ ի նոս Ան. իբրև զայս սաղաչ լարքարեցին, արձակեցին քար մի, որ զիպեալ ի պարխայն օւժգնակի, փլուց¹⁵ և խտանց զնա. զոր տեսեալ քաղաքին՝ չոթ զղօզի հորան, և առ ասուած ազգաթիլին մեծաւ հոտալձամբ, զայ լազնականութիւն. իսկ անօրինացն լինէր մեծ տարտաթիւնս Իսկ ի զայ երկրորդ աւարն Սրտիպեղ՝ որ զօրան իշխանն էր, տեսալ զզօրս իւր եկեալ մարա եղեալ կուտէր ընդ մերսն, քանզի այր քառ էր. եկեալ խոտի կուտէր հօրաօղէս ի ներքս ժամանէ, և լանկարձակի զիւրօլին երթեալ աննաւ: Իսկ որ ի վերայ պարապին էին, ձգեալ զգանկ երկաթի՛ կալան զնա և քարեալ ձգեցին ի ներքոյ պարապին. և զօրացն՝ տեսալ՝ զարձան լի արտաթեամբ ի բանակն, իսկ քաղաքին լինէր սարխաթիւնս ըս սակաւ:

Յանձնամ մի ոմն զօրաւոր ի զօրացն Հոռոնոց պատրաստեալ հար նաթիւ և ծծքոյթ, և արկեալ լամնս ապակեղէն, և նքստեալ ի վերայ ազնիւ երկաթի, քաշախրա և արի զուլոյ, զմահուս միայն զթիկնակս ամբոցուցեալ, և ելեալ ընդ զուս քաղաքին՝ մտանէ ի բանակն սպազգեացն, Թանաստօր ձորնկող զինքն՝ այսինքն թղթաբեր, և երթեալ մինչև ի քաղաքն՝ շաբոջ անցեալ զնոյաւ, և լանկարձակի ի վեր տեսալ զիշեր եկեղ ի վերայ քարանցն, և նոյնժամայն բոլորեալս հրօյն¹⁶ լոց ծիրանի ի զարս ելանէր, և ինչն զպատալք փոթեալէս: Զոր տեսեալ անօրինացն՝ ի հրացածն եղեալ, հնձեալ լերկարան, զմեռ մեռեալ և ոչ կարացին հասանել Ան նորս՝ կեկալ խոտաղութեամբ կեւտա ի քաղաքն, օգնականս-

թեև ամբողջով ոչ ինչ ունենալով վերս լանձին: Իսկ Սուլտանն իր-
բև հասեա զհիկարան, ցասամբ մեծաւ հրամարեաց զպահապանան
սրակոտոր սունել...:

Իսկ Վասիլն՝ որ քաղաքին իշխանն էր, հրամարեաց ոամկին
ի վերայ պարսպին մեծածաշն աղաղակաւ անարգել և թշնամանել
զՍուլտանն, որ յետ երկուց աւարց շարժեալ բանակաւն զնաց ի
տեղւոյն և երթեալ՝ հանցիպի քաղաքի միոջ, որ կոչի Արծիկ, որ
է ի մէջ ծովուն Բզնունեաց, և ունի մօտ լինքն բերդ ամուր և
անսովի. և քաղաքացիքն լախ ապաստան եղևալ ի ծովն և լամբոցն,
լանհոգս կալին: Իսկ արիւնարբու զոգանն ծանծաղ սեղի պահալ ի
ծովուն, և թէ ստաշնարդութեամբ ուրուք, և եթէ իւրեանց հնարա-
զիտութեամբն, մտին ի քաղաքն, և սուր ի վերայ եղևալ կոտորե-
ցին զամենեւին. և աւելալ զղերին և զկապտա քաղաքին, ելին ի
տեղւոցէն: Եւ այս սրտին զիւր եղև Սուլտանին, և զնաց մեծաւ
սրամտութեամբ լաշխարհն իւր. բանդի ոչ զոր ինչ կամէր՝ կարաց
վճարել ինչ:

(ԺԶ)

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԵՎ
ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՌՃԱԿԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ԱՌԱՆՁՆՍԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Պրաբարյան բնագրերը նշտովյամբ հասկանալու տեսակե-
տից խիստ կարևոր նշանակություն ունի գրաբարի սեական առանձ-
նահատկությունների հաշվառումը. այդ նկատի ունենալով՝ ստորև
տալիս ենք գրանցից մի քանիսի համատու բնութագրերը:

1. ՆՈՒՑՆԱՆԻՇ ԵՎ ՀՈՄԱՆԻՇ ԲԱՌԵՐԻ ԱՎԵԼԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Փրվածքի սեփն գարգարանք տալու, իսկ ստանձին զեպքե-
րամ էլ խնաստային որչ Նրբություններ արտահայտելու համար
նեղինանները, որպես սեական միջոց, գործադրում են ավելագրու-
թյունները, որոնք սարբեր բնույթի են լինում: Առանձին հետա-
քըրքրություն է ներկայացնում նախանիշ և համանիշ բառերի ավել-
ագրությունը: Սա բնորոշ է նրանով, որ մի բառի հետ ավելա-
գրությամբ հանդես են գալիս նաև նույնանիշ և համանիշ այլ
բառեր, որոնք ավել զեպքում քերականական նոր ֆունկցիա չեն
ունենում: Այսպես՝ «Չոգալ զնաց լերկիրն Յունաց» (Բուդ., V,
12)՝ Պնաց չունաց երկիրը Ալստեղ չոգալ և զնաց բառերը նույ-
նանիշ են և երկուսը միասին վերջված նախադասության մի ան-
գամի (ստորագրալի) արժեք ունեն, ուստի նրանցից մեկն ավելա-
գրություն է: Որպես ավելագրություն հանդես են գալիս շատ խոս-
քի մասերը և՛ն մի քանի որինակներ. «... Զօրն դարձնողալ
լանդարտրատից լանդարժօրէն լալլակարծուց գնոսս լանդարժուսս

յիւրաքանչիւր բաղձականի ի վերայ հասեալք ըմբռնէին...» (Քուզ., III, Ի, էջ 81)՝ Դարձանակը զորքը հանկարծ վրա հաննելով նրանց՝ յուրաքանչիւրին իր բարձի վրա բռնում է անապատանի կերպով՝ «Երբձեալ միտանդոս՝ անգրէն հարցանել սկսան...» (Նդիշէ, VII)՝ Կրկին սկսեցին հարցնել: Այսպէս էլ՝ վաղվադարձի փոխանակին, զեռ տակաին, բայց սակայն, այս սրեմն, փշաքեր տատակարեր, նորաշէն նորակերտ և այլն:

ԳՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՍԵՌԱԿԱՆՈՎ ԱՎԵԼԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Նույնանիշ և համանիշ դրական անանների նկատմամբ արտահայտւած իրարմար զրգում է սեռական հոյովով՝ անհախ այն զորական անվան պաշտանից, որի վրա զրգում է նույնանիշ կամ համանիշ զրգական անտեր որպէս ամիւղարթիւն, սասի որոշող զերը պատկանում է սառչին բառին և ոչ թի սեռականով ամիւղարթիւնը: Հենց այստեղից եննելով էլ՝ աշխարհաբար թարգմանելիս նկատի ենք անենում սառչին բառի հոյովը, իսկ սառչին բառը սեռականով ամիւղարթիւն նման սահմանափակ չէ, կարող է արտահայտիլ տարրեր հոյովներով: Օրինակներ. «...Գալք առ մարս պատերազմի ընց իշխանին Յունաց» (Ալլաթ., էջ 26)՝ Գալիս էր պատերազմ տարւ (պատերազմելու) Հունաց իշխանին նկատ Մեռեալ թագաւորն՝ բուն հարկանէր զմտանէն, կատարիլ զկամս ցանկութեանն» (Ալլաթ., էջ 100)՝ Թագաւորը մտնելով բունց նրան՝ կամքն ու ցանկութիւնը կատարելու համար՝ «Եւ յիրախ կրէ պատիմ պատուհասից այնպիսին...» (Նդիշէ, I, ԺԻ, էջ 41)՝ Եվ հիրախի պատիմ է՝ կրամ այնպիսին: «Յորժամ արգելուս և փակն զամենեանն ի նեաւոր օտարութեան, կատարին յարձուրդը կամաց քոց» (Նդիշէ, I)՝ Երբ բարբին արգելիս ու փակիս նեաւոր օտարութեան մեջ, կիրարկելն քո մտադրութիւնները: «... Եւ թիս համարչու և սանէր...» (Նդիշէ, VI)՝ Եվ հաշիւով էլ էր, հաշիւ էր անում:

Աշխարհաբար թարգմանելիս կարող ենք՝ ա) վերցնել կրկու բառերից մեկնամեկը, ինչպէս՝ «մարս պատերազմիս—պատերազմ կամ՝ մարս. «զկամս ցանկութեանն»—կամքը կամ՝ ցանկութիւնը, բ) վերցնել կրկուսն էլ, միովորեւիտ կամ ու համարձակութեան շարկապնելով, օրինակ՝ «զկամս ցանկութեանն»—կամքն ու ցանկութիւնը, «զիս կատարածիս»—էլլան ու մտնաներ,

զ) կրկուսն էլ փոխարինել մի ուրիշ բառով կամ արտահայտութեամբ, որը կարող է զբաղորդել նրանց խմաստը, օրինակ՝ «Կարկուրը կամաց» — մտադրութեաններ, «թիս համարչու» — հաշիւ, «պատուէր նրամանիս» — հանձնարարութիւն և այլն: Արտարող զեզգրում էլ նկատ է ընգտնվում սառչին բառի հոյովը: Թարգմանութեան նշված զեզգրի մեջ սահմանափակում չկա: Յարաքանչիւր օրինակ պետք է թարգմանել ըստ նպատակահարմարութեան:

ԲԱՅԱԿԱՆ ԱՎԵԼԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Բայական ամիւղարթիւնն արտահայտվում է թե՛ զմտվոր և թե՛ զերբայական ձևերով:

ա) Դիմավոր

Նույնանիշ կամ համանիշ բառերը զմտվոր ձևերով ամիւղարթ զործածութեամբ արտահայտվում են նույն զմտքով, թիւով, եզանակով, ժամանակով: Իերենք օրինակներ: «...նապալք զճալը երբայլ իշանէր ի դաշան Արարտանան զաւտան...» (Քուզ., III, Է, էջ 26)՝ Գնաց իշավ Արարտայան զաւտի դաշար: «... Այլիլին կիզուին գրտանս պաշտանալիլ և պաշտաման կրակի» (Նդիշէ, II)՝ Ալլաթն կին կրակի պաշտամանքի աները:

բ) Դերբայական

Դերբայական ամիւղարթիւնը հանգուս են զալիս անորոշ և անցյալ զերբայները: Սրանք ստորադար սաստիցնում, սոցնոցնում են բալի զմտվոր ձևերի խմաստը, սակայն կրքեմն էլ իմաստի վրա չեն ազդում:

Այս զիպքում անորոշ զերբայը զրգում է նույն բալի զմտվոր ձևի վրա և արտահայտվում է զործիական ու հաշիւական հոյովներով: Օրինակներ. «...նրկնիլով կրկուս թագաւորն Գարից Շապուհ...» (Քուզ., IV, ԺԶ, էջ 194)՝ Գարից Շապուհ թագաւորը կրկնիլ զգալք: «...նոցս պատերն պատկնիլով պատկնալիք» (Ալլաթ., էջ 428)՝ Նրանց պատկնելով կպատկնելու: «... Անիլով անկիլ և բաղձանալով բաղձանալին...» (Նդիշէ, III)՝ Անում և բաղձանում էին: Կամ՝ «Շինել շինելիս ի պաշտան զի-

«այց...» (Ազգթ., էջ 293)՝ Շինում էին զեկերին պաշտելու համար: «Արհամարմնի արմամբնցինց զմեղոք...» (Ազգթ., էջ 325) Խրատ արհամարհեցին մեղքերը: «... Այն ամենայն ի ձեռն ալոց՝ զրել զրեցաւ...» (Քաղ., II, Ա, էջ 9)՝ Այն ամենը արհիւնդիկ ձեռքով զրկեցին: Երբեմն նույն բայի գոյականն զործածվում է հոմանիշ բայ, որինակ՝ «տնն թաղմայե» (Քաղ., III, Գ, էջ 11) «ճրցել մարտնչիցի» (Եզդնիկ, I, ԺԿ, էջ 41):

Քրտարում հատկապես լայն տարածում ունի անշլայ զերբայի ավելարի զործածութունը: Բայի զիմար ձևի վրա զբովում է համանիշ բայը՝ անշլայ զերբայի ձևով, որը զբոված ըին բնորոշ ուն է սակե, ինչպես և ուժգնացնում, սաստիպնում է բայ-ստորոգյալի իմաստը, ուստի և հաղորդող միտքն ավելի որոշակի է զարձնում, բայց երբեմն էլ չի ազդում իմաստի վրա և զբովում է իրեն զարդարանք: Այս վերջին զեպցում բայերը նույնանիշ են վրանն: Օրինակներ. «...Աւար հարկանէին և զայն աղքատաց բաժանեալ բաշտեին» (Ազգթ., էջ 408)՝ Ավար էին վերցնում և այն բաժանում էին աղքատներին: «Փանցեալ բրկից զերկիր...» (Քաղ., IV, ԻԵ, էջ 224)՝ Քարոքանց էին անում երկիրը: «Թէպէս և թաղում այն էր որ ալոյրեցան՝ քան թէ որ մեռանն, սակայն ցանեալ ցրուցան...» (Եզդնի, VI)՝ Թեև ողջ մնացածներն ավելի շատ էին, քան մեռածները, սակայն ցիրոքցան նրան: «Մի՛ երկուցեալ զեմզխոնցուր ի բաղմութենէ նեխմասացն...» (Եզդնի, V)՝ Զարատախենք նեխմասների բաղմութեանը: «...Որ անուանեալ կոչի Քորդան» (Քաղ., III, Բ, էջ 10)՝ Որը կոչվում է Քորդան:

Նաև հաղվացելու հանդիպում է նույն բայի այլորիտով զործածութեանը, այսպես՝ «Զարմացեալ զարմացեալ եմ...» (Ազգթ., էջ 66):

Ինրազանցապես ոճավորման նպատակով հանդես եկող այս կիրառութեանը շեղումը է շխտմել այն զեպքերի հետ, երբ մեկից ավելի ստորոգում ունեցող ենթակալի զեպցում զիմարտ ձևերը փոխարինվում են անշլայ զերբայով:

11. ՊԵՄՊԻՍԻԹՅՈՒՆ

Ղեկնամկները հաճախ միևնույն միտքը կրկնում են տարբեր բաներով՝ նույնտեղի կամ հոմանիշ: Այս երևույթն ընդունված է կոչել պենպտաթլուն: Օրինակ՝ «...և այս կառք զարմանալիք ի հագնապ և լոննամն երկիրացոց լծեալ և ծածակ ձեռամբ ուղղալք,

որ ի միմայն կողմն ի հանդէպ երեսացն եւեթ արշաւին, ուլ լամենայն կողմանս վարդին, և ընդ հանուր արշաւին, և ընդ բնուս պանան...» (Եզդնի, I, Գ, էջ 14): Այս հատվածում միմիայն իմաստը արտահայտված է միմիայն, եւեթ համանիշներով, կողմ իմաստը (զեպի երեսի կողմը, զեպի ստաշ)՝ կողմն, հանդէպ բաներով, ընթանալու զաղափարը՝ արշաւել, վարդել, սլանալ բաներով, զեպի ամեն կողմ պաղափարը՝ շլանենայն կողմանս, «ընդ հանուր», երկը բնուս» արտահայտութեաներով:

III. ՎԵՐՆԱԿԱՆԸ ԹԱՆԶԵՐԱԿԱՆԻ ՓՈՆԱՐՆԸ

Քրտարում շատ հաճախ հանդիպող ոճական հարմարից մեկն է վերացականը խնամրացականի իմաստով զործածելը: Առանձնապես տարածված է ամականը ուրիշն զուսականի կերպանցի միջոցով զուսականի վերածելը, սակայն ամականի իմաստով զործածելը: Ամականն սասնալով ուրիշն ամանցը՝ վերածվում է զուսական՝ անվան, սակայն կիրառվում է ամականի իմաստով և մեծ մասամբ հանդես է գալիս սեռական հոլովածակով՝ անկախ նախադասութեան մեջ ունեցած պաշտանից: Աշխարհաբար թարգմանելիս նման բաները կանք է թարգմանել որպես ամական, որինակ՝ «Ապարեն զուլ կամիս՝ զի ծածկիցի խորտաղ ամբարշտութեանց...» (Եզդնի, I)՝ Իսկապես այդ ես կամենում, որ ծածկիս այլ ամբարշտ (չար) խորտաղը երբեմն էլ լրացալն է արտահայտված սեռական հոլովով, իսկ ուրիշն ամանց ստացած ամականը հոլովվում է ըստ կիրառութեան, որինակ՝ «Իսկ անորեն իշխանն իրեն զեպոց եթէ լայնանցաւ խորամանկութիւն խորհրդոյն...» (Եզդնի, II)՝ Իսկ անորեն իշխանը երբ իմացավ, որ հայտնվեց (իր) խորամանկ մտազորութեանը... Այլ կերպ սասմ՝ այս վերջին զեպցում ուրիշն վերածանց ստացած ամականը՝ զանուն է հասկացալ, իսկ զրան վերաբերող բարը՝ հասկացուցիչ, սակայն զրանք աշխարհաբար խորզմանում ենք որպես որոշիչ և որոշալ:

Ա. ՀԱՏՎԱԾՆԵՐ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԻՆ
ՔԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒՔՅՈՒՆԻՑ

1. Երկնէ (երկնեմ), երկնի, ծննդաբերական ցովերով բանովն: Երկնէր երկին երկնէր երկիր՝ Երկնում էր երկինքը, երկնում էր երկիրը:
2. Անկէ՛ (ունիմ) բայն այտակ գործածմամ է բանելու, պատելու խնայող, երկունքը ծովում բանել էր նաև կարճրիկ կեղզնիկին:
3. Այտակ կատարմամ է Ե Լոգի տեղափոխութուն: Նման զեղբերում սովորաբար հոց է կրում լրացալը՝ տղաբորիկ կեղզնիկին: Հոցի այտոտի տեղափոխութունը գրաբարում քաջացմամ չէ:
4. Ենում էր, զուրս էր գալիս, կեղզնի փողով, փողէ միշտ ծուխ էր կլնում, ծուխ էր զուրս գալիս: Նույնը և նախքա սագում՝ կեղզնի փողով բոց էր կլնում:
5. Բուռքը նմացական-փոքաբնական ձևով գործածելը հայ հին բանաստեղծական լեզվի բնորոշ հատկանիշներից մեկն է, ինչպես՝ կարմրիկ, կեղզնիկ, պատանկիկ, տեղեկիկ: Պատանկիկի և տեղեկիկ բառերն առնեն կրկնապի փոքրացուցիչ-փոքաբնական անծանցներ՝ պատանիկից պատանիկից և տեղեկից տեղեկից: Երբ անցնում են հետևյալից հետո՝ պատանիկից պատանիկից, ահա անցնում են հետևյալից հետո՝ տեղեկից տեղեկից: Այսպես անկէ (ունիմ) բայը գործածմամ է առնենալու խնայող, աշխարհաբար կարող ենք թարգմանել նույնությամբ՝ անկի:
6. Այտակ ունկէ (ունիմ) բայը գործածմամ է առնենալու խնայող, աշխարհաբար կարող ենք թարգմանել նույնությամբ՝ անկի:
7. Փակագծերում գրմամ բառերը նեղիտեղիկն են և չեն մտնում բուն էրգի մեջ:

*) Կեղզնիկն ու բովանդակային առանձնատեղափոխաններից կեղզնիկը՝ Երբարտի ծագվաբանում անհրաժեշտաբար տեղադրել ենք նաև մի քանի այլաբան հատմաներ (բացառապես զեղաբանական և մարտչյան շրջանից), որոնք տեղ են գտել այլ նեղիտեղիկի կազմում ծագմամտներում ու այլ բնութի կործերում: Այդ կարգի բնագրերը մանրագրելիս առանձին զեղբերում պատգարծիկ ենք այլ նեղիտեղիկների (Ք. Թոսնյան, Վ. Առաքելյան և այլն) որոշ մանրագրաբաններ:

8. Յրջիչը (բոց) և սրռայլը (ճորսու) բաժանված են ստորգլավով (ուճեթ), նման շարացատութեանը շատ հազդանով և հայերենում Կորուս բառը որպէս ունի ստորգլայի ինչպէս չպէտք և անհասկեր իբր որտի՛նք՝ Չեար և ինքե՛ր՝ մինեւ քոց մարտս կամ շինջ մարտս ունէր, ինչպէս վերջ՝ «նա հար հեր ունէր»:

Մարտս ձեր մտաւք բառի հայցականն է Կորուս բառը զարարած ստորգործք անկողական է (սեռ. մարտան), զբժում է նաև մարտը հանգիւղած է նաև հոգիի ձևով՝ մարտ կամ մարտ:

9. Ակունք — աչիկ / ունք, աչիկներ, այք բառի արմատը (աչ) իկ փոքրացուցիչ-փազրցական անանցով մնք հնչյունաթմբի համկեման նետանցով ի մայնավորը սղկն է:

10. Հասուած. ցաղթ, այք իմաստով գործածվելով զճալ: կրթալ, զալ բայերի նարարութեամբ՝ նշանակում է զպարկ: ինչպէս այտակ է՝ մասուած անց զմտացալ նշ. զազմեց. անցալ զերբարը (չնոցնայ) գործածուած է զիմաստը նշանակութեամբ:

11. Մտօրորար ց նոց են շնչուածուած նառակ անուանելի նախադաս լրացումներ, սակայն կրթեմ էլ ասանում են նապաս լրացումները, ինչպէս այտակը՝ «Կարգել մտնակն»:

12. Գրատական գործիական է, որը բնչանարպղե մի բանի շուրջ լինելու իմաստն է արտահայտում, սակայն այտակ ելնելով իմաստից՝ կարող ենք թարգմանել նաև մաս. Գրատալ զիտի մաս:

13. Անցալ զերբայը զիմաստը նշանակութեամբ՝ կեպո՛ւ նախ:

14. Առկ կոմիկ զգուռն. զուսթ թահել: զուսթ ձեռնի: Հասակ գործածել է, նշանակում է իմաստաբանութեան զմաստը այլ ասելը, այլ անից աղէկ ուղե: Այտակ անարտ զերբայը արտահայտում է նպատակի զգուռն՝ «Առկ կոմիկ զգուռնն Կրտահոյս արքայի՛ն՝ մրգմանց արքայի զուսթ բակիլու, մրգմանց արքայի անից աղէկն արկու»:

15. Ակիւզարութեան է: Մովորարար այք և նին բառերը զբժում են անկ ցույց տալով զարկան անանկերի վրա, կր արտահայտն անհրաժեշտ է սնոր ցույց տալ, արինակ՝ այք մարդ, կին մարդ, այք մտաւք, այք իջնակն՝ Իսկ կրթեմն էլ զբժում է ասանց այլ անհրաժեշտութեան, որպէս տկուլարութեան, ինչպէս այտակը:

16. Սաղրիկ (յաղրիկ) բայը ներգործական սեռի է, սակայն նրա անմիջական խնդիրը (սղրիկ խնդիր) զբժում է արկան հարկով, ինչպէս այտակը՝ տղիկն, այտակն էլ՝ յարկի իջնակնայ:

17. Այտակ կէ ակիւզարութեան է, ինչպէս և ցույց է տալիս բնագրի բովանդակութեամբ. Սաթկեմից զիմաստը Կրտահոյսի՛ն խնդրան է վերագործանել զերի արքան զասանուն և ա՛յ թն նրան կանչում է իբ մաս՝ «Ե՛կ հասանա՛ց»՝ Մ՛կ յար, ե՛կ համաճանիք:

18. Բանից բան բառի նշանակի արտահայտն է՝ խարսիկն:

19. Ս-ն նոց է, շպնար և շփոթել նոցանի հայցականի հարկակերտ մասնիկի նա. զբժում է զուսար բառի սեռական հարկի վրա:

20. Անարտ զերբայը նպատակի պարզաբի զերբում՝ տալու է:

21. Գրարարում ս. դ. և նոցից բիժամանակ արտահայտում են նաև

սարածական նարարութեամբ: Այտակ զ-ն սրռիչ-ցուցական նոց է և զբժում է 2-րդ զեմքին ակիկ մաս զանոց ստորգլայի անվան վրա՝ զպատանկ, պատանկ, որ շեկ մաս էլ նույնպէս և՛ «Բոյալ իմ միայն կրող զնա՝ Մթան իմ քույրը (որ շեկ մաս է) Թոյնը իմ»:

22. Ս՛ է արկն, արկն է միտգիմի բառի միտական ձևն է՝ վարել չէ, ստորութեանն չէ: Դիպագանց արկանակով է զբժում: «Ս՛ է արկն զիպագանց՝ զյուսպագանիցին վարել չէ՛»:

23. Կրայլայի նախդիրն է կրիլ իբ վրա, սակայն լրացույրը կա նախդիր անձ՝ զինչանալիս:

24. Նոցնակի սեռականով է զբժում, նշանակում է շեղիկի:

25. Բուռնալ զինչանալիս. կենդանութեանը վերացնել, վերջ տալ շեղիկ:

26. «Ե՛ սարկաց կարգի պաննը. սարկուների կարգում պաննը, որպէս սարակ պաննը»:

27. Երկրան անանկերական թվականի սեռականն է, ունի նաև կրթիկն ձևը, որի սեռականը կիկն կրթուած, կրկուտ էլ:

28. Հասակ անանկերի նախադաս սրռիչը միշտ նոց է ունենում՝ ցարկ Կրտալու, քան Վարալու, Արասն Մասնը:

29. Ընց նախդիրը վերաբերում է օրիորդ բառին, որը զբժում է սեռականի նախով՝ օրիորդի փոխարեն, զիմաց, նախք (ս-ն նոց էլ):

30. Ունի կրկու ձև՝ կենակն (կենակնիմ) և կեննուլ:

31. Նոց է բնչանում նաև այն նախադաս սրռայլը՝ որի սրռիչը նառակ անուն է՝ արքայն Կրտալու, զիմն Կրտալ, քաղաքն Տիգրան:

32. Մարշիկն ոչ աննոց պարանով նաև պատեղարպի մամանակ մարզիկնց էին բանում, իսկ որի մամանակը՝ կենդանիներ:

33. Դբժում է հայցականով, սակայն ձևն է արձուկ, որպէս ի-ն նույնականի վերջավորութեան չէ, ինչպէս և պատասխանի, կրտալ, տղի, կարտալ բառերում: Կա նաև արձուկ ձևը:

34. Ընկնելու լրկնելում բայի անցալ կատարյալի եզակի 2-րդ զեմքն է, որն ունենում է նաև քնկիաց ձևը. նեանց, զցեց:

35. Փոթ. ի միցա:

36. Գրարարում սեռական հարկը նոց շնչուածուած է, օրիորդին սեռական հարկով է:

37. Մովորական են յայք, կարի, առակի:

38. Փոթ. զկնու:

39. Աստու անձրևի Այտակ նկատել է ասնով նարանիքի մամանակ սակի ու մարզարտ շուք տարը՝ շուք արձուկարութեան:

40. Անձրևում էր, տեղում էր: Ունի անձրև էր անգում:

41. Այտակ նախդիրը մամանակի զարգութեւն է արտահայտում՝ վնասույթան մամանակ, կարևորյալ մամանակ:

42. Մնասուն հարկով կենթակա անցալ զերբայի մաս: Չեար է Թարգմանիկ արգիկանով՝ Արգիվանը:

43. Կալ, ինչպէս և զարմալ զերբայները զործածված են զիմաստը

Նշանակությանը. ընդ գործնայ՝ նշ. հաշվերույթ սարքեց, ժողովրդանակ
կայ՝ նշ. զազ լարեց:

44. Սեռականով ենթահա է: Տես նաև ծան. 42:

45. Այս բուսականագետությանը (քաջիկ որդույն Արտաշեսի) Արտա-
տաղայ ենթահայր լրացան է, նուազան է նրանից:

46. Ի նախկինը անտառ գերբայի նեա ժամանակի գազափար է արտա-
նայում:՝ հիմնվելու ժամանակ, հիմնադրվելին:

47. Ավերդը է, ենթահայր արդեն արտահայտված է:

48. Ստորագրուր նույն արժանով խնդր է ընդունել՝ տեղեկայ տեղեկա-
կրոն նշ. տեղեկայ տեղեկում է, իրա տեղեկում է:

49. Այս նախադասությանը շատ գիների տեղեր է տվել: ենթադրում
է, որ այստեղ արտահայտված է այն հին ստորաբայեր, որի համաձայն ըստ-
աների միջոցով նվաճում էին մեկի ստոր: Ըստ պրոֆ. Ն. Անտաշանի՝ ար-
տախոր է և տեղ բառերը (զ-ն նախկին է) անձանով բուսականի անուններ են,
իսկ խուսար է խուսարժի անձաններ են՝ բավում, աղվամագրոս, բրգոս
նշանակությանը:

50. Այստեղ նշանակում է կրք. կրք զու. գնացիր:

51. Ս-ն հոգ է. կրկնոր, որ կնք ազնիկի ժամ է, այս կրկնոր: Այստեղ
կրկնոր բառը գործածված է փոխանակությանը՝ բնականության իմաստով:

52. Ս-ն հոգ է: Տես նաև ծան. 31:

53. Նախկինը նպատակի գազափար է արտահայտում. մերի զու յարս
կենցիկ...՝ հիմն զու կենցիկ (նի) որի գնացրու համար:

54. Այստեղ սպիսի գի իմաստով է:

55. «Մ՝ սայրի բուսայի նշանակում է՝ նվ կատր. տեղ. անձատարը սու-
բադասաների անց. ապառնու իմաստով՝ Տվյալ զնորում գործածված է արդեն
բացահայտված արտահայտության՝ այս: ո՞ր է բն լինել, ո՞ր է քն սայր:

56. Մենք փոզ էինք նվազում է իմբուկ էինք խոսում:

57. Վայել էր, ստորաբայում էր:

58. Ք-ն զու. Ետայի որդերն անուն, մենք Երբանի մտքաները
չունենք:

59. Ուղիք խնդիրը (գյորման) և ստորագրուր (ցամաքեցոյ) ընդգծ-
ված են իսկ ի սիպայն խրումս արտահայտությանը, ջանի որ ստորագրուր
նույնն է նաև տառերն նախադասության համար: Քաղցածանելիս պետք է
գտատվորն այսպես՝ իսկ ի սիպայն խրումս ցամաքեցոյ գյորման ծագուր:

60. Ընդարտ կղև, նպարտ լինել նախադասությանն է՝ բայի խոնարհ-
մամբ, նշ. նպարտագուր:

61. Այստեղ Ս-ն հոգ է, բայը եղանկի իմով է գրված: Եղար ոււււււ...՝
Այն, ինչ որ ուտում է:

62. Այստեղ նշանակում է այլևս, էլ:

63. Գլխավոր նախադասության ենթահայր է մկուր, սակայն շարա-
նակության մեջ նոր ենթահայր է հանդես եկել՝ սոր, շիրտ կլինելը տեղեկանի
գտում:

Բ. ԿՈՒՐԻՆԻ

ՎԱՄԲ ՄԱՇՏՈՒՄ

1. Կախակարգ բանի. խուսի հիզր, առաջառան:

2. Փոյր տանել. հոգ տանել: Փոյր արտելու մեր պատմելույ: Մենք
պատմելու հոգ արտանել, պատմելու հոգ ենք տարել: Մեր՝ սեռական հայտով
ենթահայր՝ անցյալ գերբայի ժամ:

3. Անցյալ գերբայով արտահայտված բայեր բայերը գործածված են
գիմարդ նշանակությանը՝ վարժվել էր (կրթվել էր), կիկ նստել էր, մնացել
էր նույնպես և շինար արտելու: Անցյալ գերբայի նման գործածության
հաճախ հանրոց ստեղծում է:

4. Գուռն բառը այստեղ գործածվել է պոլստի, արբունների իմաստով:

5. Քնամուխ միջանուխ լինել (լինիմ), մեռնարհել, մեռ գարհել:

6. Գոյրն, զաժառ նին Նախատանում, Ազուխն իր շրջակա գյուղերով:

7. Սոցալանք արական է, կարելի է թաղցմանի սեռականով Գրադա-
բում սոցալանք անուն բառը որևէ անվան նեա միտին եմ բայի միջոցով
կազմում է արական հայտով զրգված գերանվան նեա, այսպես՝ «Սրտս անուն
էր Եսայի»՝ որի անունը Եսայի էր: Եսայիգրված է նաև սեռականով՝ «Սրտս
անուն էր Անուկ (Ազոթ. § 25): Կազմված է նաև այլ բայերով՝ և՛ սեռա-
կանով, և՛ արականով՝ ինչպես՝ Է...Սրտս անուն կաշի Վստապուրն (Գոր):
«Սրտս անուն Փասաննիմ կաշիք» (Բուչ. 1):

8. ենթահայր է՝ գրված սեռական հայտով:

9. Գործածված է ինքն գերանվան իմաստով:

10. Գրադաբում համար անուն բայեր նստուկ անվան նեա ուղիք ձևով
զրգվում՝ արտահայտում է գործիականի իմաստ՝ «Իմանիկ անունն էր. Իմանիկ
անունով, «Կանրին անունն էր. Կանրին անունով»:

11. Սեռական հայտով ենթահայր է:

12. Անց. անձատարը անցյալ կատարայի իմաստով, նշ. հատուց, տեղե-
կացավ, ուղարկեց, հասցրեց, ստորագրան: նույնպիսի գործածությանը-հա
նաև հանրոց ստեղծում՝ նայելին, տեղեկատեսայն, երաման սայր, հասանել,
տանել: Գեոր է թաղցմանի անցյալ կատարայով:

13. Այստեղ՝ ժողովարարելու, ժամ:

14. Ի վերայ հասանել, այստեղ՝ հասնելու, իմանել, վերահասու լինել:
«Իրի ի վերայ հասնելու կրկնորգրական նախադասության է, ստորաբայի
գերբ-կատարում է անցյալ գերբայը, նշ. կրք հասնելու, կրք վերահասու
կցում:

15. Իսկ բանն այստեղ շաղկապ չէ. այլ կցանակագործող բառ է:

16. Գարնուկ և կրկին անգամ նամուկ էն, գործածված են ազնվա-
գրությանը:

17. Խալու, զնու բայերը նամուկը բառեր են, գործածված են ազնվա-
գրությանը:

28. Արամ անունով կոչվում էր Ասորիքը: Դա ասքածվում էր նաև Միշկապարի և Ասորեստանի վրա:
19. Ինչ նշանավոր բազաք էր Հյուսիսային Միջագետքում, ներքառ գետի ստորին, կոչվում էր նաև Աւրամ, Աւան (Աւրգամ):
20. Քաղաք Տիգրիս գետի վրա, այժմ՝ Դիարբեքը:
21. Առական հույժով կենթահա է:
22. Սամաստ քաղաքի անունը առանցքավաճ ձևով է գործածվում (այսպես և Տարսուլանի դատա): Սամաստ՝ քաղաք ներքառի վրա, նրկերայից հրաբուխ:
23. Դերբասյանի նախագահութուն է. գերբալը (տառիչ եղևալ) պեղք է Քարգանդանի գիճավոր ձևով:
24. Մարդային արտահայտվում է աչքայլ գերբալով: Պեղք է Քարգանդանի գիճավոր ձևով. Վն. աչքուն քաղաքում աշխատակենաց նամբերելով վանկ իւրայ ազգին բարեաց ինչ օճակ գասանկոյո՞ւ: Եվ աչքուն նա շատ առանձնորեն զիճացավ, առանձնորեն՝ իր մաղվորին մի բարի օգնութուն գտնելու համար:
25. Անչյու գերբալով է լինել (լինիմ) բայով կազմված բազալային ժամանակ՝ կրավորական նշանակութուն:
26. Արասից գործածվում է գրայիր նշանակութուն:
27. Եկիկաց գաւառ. այժմյան Երզնկայի գավառը:
28. Պաղանկան տուն կամ Պաղանտան, գավառ Մոփքում (Չորբորջ չալբում), աշտակից էր Հովակեթը (Սոփակի Պաղանկի):
29. Այս արտահայտութուն է սերվում Անտառածառուշչ-ի այն նախնիքը, որն առաջին անգամ Քարգանդակ է նայերին լեզվով, Մարտիկի ձևով: Այդ նախնիքը գերբալին է՝ Վնակից Մուզանի որդւյ Ռաբի Քաղաւորի որդայիչի:
30. Անչյու անկատարը անչյու կատարայի իմաստով՝ առևելք՝ առավառացայ, վերջերից:
31. Լաւմարիկ (Երամարիմ), աշտակից՝ հրաժեշտ աչլ, բամանկի, հեանալ (լեզուք Նչ.):
32. Իրովք, յուրայիճներով (բնագրում և նոց անի):
33. Անչյու անկատարը անչյու կատարայի իմաստով՝ բիրք, բերեց:
34. Կախրիկալ լինել (լինիմ). նախ ընդունվել նախնիկան ձևում և-ն նոց է՝ գրված հարաբերայի փոխարեն: Ամբողջ արտահայտութունը պետք է պատկերացնել այսպես՝ ՎՊր առաջին արի նոցա յորդ նախընկալ եղի՝ զնչա-նախը...»՝ նա նշանագրերը ներկայացրեց նրանց, որնց կոչվեց նախ ընդունվել:
35. Այրիճը՝ շ...-ի միջնաբերան աշակերտայից որը լին ոչ սակայն:
36. Սովորական ձև է իրայնով. Նչ. յուրայիճներով:
37. Ճանապարհորդ լինել (լինիմ). ճանապարհ ընկնել: Բնագրում բայն անկատարով է գրված, սակայն ունի կատարայի նշանակութուն՝ ճանապարհ ընկալ:
38. Անցունի (անցունիմ) բայը գ նախնիքով է գործիական հայտով ինչի է ընդունել: Անցունի գորեանք. օժիաննելը անցնել:

38. Լալայտան, Սամաստան և նման նախնի անունները ցատկան մասնագրերի ժամ առանձին նախնի լեզու գալիս, այլ գործածվում են Լալայ աշխարհ, Սամաս աշխարհ կամ Լալայտան աշխարհ (իշտակ աշտակ) ձևերով կամ էլ Լալայ, Սոյր ձևերով:
40. Կար Քաղաք էր կոչվում Կաղաքապատը, որն այն ժամանակ Լալայտանի մայրաքաղաքն էր:
41. Ինչիւր արժանի անիք՝ Մարտիկ:
42. Առական հույժով կենթահա է:
43. Ոչպես այս, այնպես էլ մյուս գիճավոր ձևերը անչյու անկատարով արտահայտում են անչյու կատարայի իմաստ:
44. Անթալբում է, որ Երախ անվան աղավաղված ձևն է:
45. Անարլ գերբալը առկան հայտով արտահայտում է նպատակի գաղտնիք՝ ակիկցն առնելու, սկզբուն համար:
46. Կողման Մարտի անվան առի նախնիքում էին Մարիս կետան Հյուսիս-արևելյան կողմից սկսած, Երասի գետի երկու կողմերը, Շարքերի գաղտնի միջև եղած, Չալա:
47. Առանձին գրականագիտը անանի է առնել և գերածիկ է գրականի ու զգվի սեռականով (գերբալային բնականացնանի փոխարեն), պետք է Քարգանդակի որպես անանի՝ Երվաղանի, Երվաղային:
48. Այ և ի նախնիքները գաղտնի գործածութունը անարլ գերբալի նախնիկան հայտի ժամ արտահայտում են նպատակային հարաբերութուն՝ նարպարիս նամար, նարպարիս նախնիկան, նարպարիս:
49. Գերբալիկան նախնիկան լինում, որն սերվում է մինչև բոսով՝ մինչև բնու արտառլ իրենց բնականությունը գերանելի՝ Միջին անգամ բայրովին գուրս կհան իրենց բնական սինակից:

Պ. ՓԱԽՏԱՆՍ ԲԻՐՈՒՆԻՔ

ՊԱՏՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԱՆՈՑԵ

1. Քաղ չի արտահայտվում, փոխ. շ...բում անուն էր Գնել:
2. Գրված է երկու ձևով՝ քաղարիկ, քաղարիկ:
3. Գործածվում է ակնապարտութուն:
4. Կոչը երկված է սովորական և շեղվել Միջնիկի:
5. Են, ինչպես նաև գոլ (գոլ), կալ, չի բայերը սեռական հայտին հետ անորոշ ապշարկանով ունեւոլ են նշանակում: Տճալ գնչյուրմ կենթահա և ուզական հայտով գրված բայը, սակայն աշխարհաբար Քարգանդանի ձևի ձևի կենթահա է գտնում սեռական հայտով գրված բայը, այդպես՝ շ...լից գաւառ մի գնկելիկ Անգովիտ...» Անգովիտ մի գնկելիկ գաւառ ունի:
- Սեռականի փոխարեն երբեմն արտահան էլ է գրվում՝ մկնմ խնդրոլ չի պատասխան (կնկելի)՝ Այն խնդիրը գնկ շունի:
6. Պատմական բացատրական է. սակայն չի արտահայտվում այն բայաբարբայրը, որի խնդիրն է գու Պեղք է կենթարդի առկից, պատմիկն և

այլն, այսինքն՝ տրամե ասկին համ տրամե պատմիկն նշ. որք (կամ նրա) մասին առում էին, պատմում էին:

7. Նման դեպքերում սովորաբար բարե հոգ է ընդունում նախագահ կերտուսթյամբ՝ պատանակելի Գեկեր, սեյրանի երբեմն էլ հոգով է հանդես գալիս հուսալի կերտուսթյամբ, ինչպես որտեղի՝ Գեկի պատանակելին: Տես նաև Ա. ժան. 11:

8. Առնույ (առնույ) ի կնոջին, էին առնել: Լինում է նաև առնույ ի նորդիքի, որտեղում՝ առնույ կնոջին:

9. Բայական ավելացրելու է՝ անցույ գերբայով:

10. Ննթացրում է, որ առ արգավորված է պետք է լինի նուսնն, այսինքն՝ նորին:

11. Այսինքն՝ Ե... Կարձիք իւր քաջում օգնականն և աստարա՝ Իր հաժար շատ օգնականներ ա գործակիցներ էր փարձում:

12. Գրաբարում կարտերկանին՝ և նորտերջայի նամանայնությունը Բվով պարտադիր է. նոյնակի նարտերջայի նև կարող է գրվել կարգի նարտերկանն, ինչպես այստեղ է:

13. Չ նոյնգիրն այտեկ բացասականն նև է՝ մասին, վերաբրյալ նշանակությամբ՝ Գեկի մասին, Գեկի վերաբրյալ (պատանակելի բացասականն):

14. Այտեղ նև ավելարդ է, զս տեղին էլինելը, կէին նորինթոյք բարե (սխառույ) գիծավոր լինելը:

15. Անցյալ անկատարը անցյալ կատարյալի իմաստով՝ առարկը, ուղարկից (առարկի՝ ուղարկում էր):

16. Մոգորակներ՝ տեղին:

17. Այտեղ Կարգան բարե և նրա լրացումը պետք է լինենն ուղղակիակով և ոչ թե նաչանակով, որովհետև կա բացասական հոյովով գրված կրավորական սեպ ինչդիր՝ Ե... Նարտի... յարայնի Արշակայն:

18. Նեղիմանները նման նուսակ տեղանակները անց ցույց ավոզ հասարակ տեսանելի նև սեպակով նև գործածում, ինչպես՝ գիւղ (գիւղ) Առախոտոյ, Լաղիկոյ գիւղ և այլն:

19. Այտեղ գործածված է զերջասանի իմաստով:

20. Անցյալ անկատարը անցյալ կատարյալի իմաստով՝ Գնոջ նուսով: Նուսն ձևով էլ նաչոյք աղտում շատ բայեր կատարյալի իմաստով են գրված:

21. Բացասական հոյովի կնոջունն նև է, գործածվում է որպես մակերայ:

22. Կրկնված է:

23. Անցյալ գերբայը նույնակի Բվով ենթակայի նև գործածվում է նաև նույնակի Բվով, սակայն զս անբնական կանոն է, գերակշռում է նույնակի Բվով ենթակայի նև կարգի Բվով անցյալ գերբայի գործածությունը:

24. Այտեղ նոյն գեր և կատարում էր իրիտրև ամոն || յերիվարելն:

25. Այլ տեղերում նույնպիսի է մասնաբ. մասնաբ. մակերով:

26. Առանկանով ավելացրելու է՝ աշխար նամանիք բառի մաս:

27. Պետք է լինի պարզանելու ղիտիվարեն նշ. սպանակելի զիակի շուրջի կրտայի նմանակությամբ պայանել (պայանակել) նախադասությամբ գրվել է գործիական հոյովով (չ նորդիքով, պարտական), կատարված է նորիմիքի մուղուկյան օրենքով:

28. Բայական ավելացրելու է, անորայի գործիական հոյովով:

29. Առանկանով ավելացրելու է Պետք է մարդուանն աստիճան քառի հոյովով՝ պրով ա. արտասուբով:

30. Ի լայնն. լոջ լինողների մեք: Իրանից Առաջայում աստիճանով լայն անկատար գերբայով:

31. Առանկանով ավելացրելու է:

32. Այտեղ ա-ն հոյ է:

33. Ընդ նորդիրը անորայ գերբայի նայական հոյովի նև՝ մասնակի իմաստով՝ կանկխ. կանխոր մասնակի:

34. Բայական ավելացրելու է՝ գիծավոր մեկերով:

35. Լոջք փոխարենում է նու գերանվանը, այսինքն՝ Ենա սպանաւ նշ. նս սպանվեց:

36. Բա կոմքը լինի, տքն, բարենամքը:

37. Կ նոյք գրված է այն նարտերջայի փոխարեն՝ այն որ յսեցի:

38. Փոխանակ նարտերջայի նև և ղնը նորդիրը սեռական հոյովի նև նույն իմաստն են արտահայտում, մեկնում ենք ավելացրելու է:

39. Անցյալ անկատար մասնակիով գրված բարեք գործածված են անցյալ կատարյալի իմաստով:

40. Կամ ավելարդ է գործածված, կամ, ընդհանրապես, պահտում է նրա լրացումը:

41. Առանկանով ավելացրելու է:

42. Ավելի ճիշտ կլինի Եի մասնակնկին յայնիկի:

43. Նորդիրը կրկնված է լրացումից նևառ լինելու պատճառով. փոխ. օգնականներն այն կան:

44. Առանկան հոյովով ենթակա է:

45. Անցյալ է յայտու նախադասության ինչդիր, որը սովորաբար սեռական հոյովով է գրվում: մնաղապս թե, փոխ. մնաղապս այնիթիլ՝ թե նշ. այն մասին, Թե...:

46. Այնի բայն արտահայտված է լինել լինիմ բայի նարտերջայամբ, որը շատ սարածված է մեք էին մասնակցիներին կրկնում, ասանջ նարտաքում կլինի կոչեցան նշ. կուչից, կանչից:

47. Անրողի վերնոյսում բայերի գիծավոր մեկերից մի քանիք գործածված են անցյալ կատարյալով, մի քանիսն էլ՝ անցյալ անկատարով, սակայն բոլորն էլ՝ առնեն անցյալ կատարյալի իմաստ: Այս կերպով լինի նախորդում ենք նաև բուն տեքստում:

48. Այս նախադասության աստղայալի արտահայտված է կրավորական սեպի բայով՝ մեծարկելու (մեծարկել), զրտեկի պարզ կրում է, որ այտեկ ենթական փոխված է: Բայց չի արտահայտվում: Թուզն Արշակի մասին է, մեծարից Արշակը և ոչ թե Ետուկն:

49. Երբի վեղարը, որպես զորդի պեղսիտություն է:

50. Վերջակետից մինչև նշանակված տեղը 2 նախադասություններ են, որոնք ենթականերն արտահայտված չեն: Ըստ լավանդակության աստիճան է ենթակա է Արշակի բարե, իսկ կրտարաբար՝ Ետուկն: Այսպես՝ Ենա կրքի վեղարը՝ որպես զորքի գրողուն կոչ (Արշակ) ի նման է, և կրտարական գիծ

առան տայր նեա (Շտպուհ) յնտրտասանն աշխարհին՝ Բնչղես կարայր, Ինչղես որդի փայտափեղ նրանից (Շտպուհից՝ Արշալը), և ավել նրան (Շտպուհ՝ Արշալին) երկրորդական են առեր Արարողական աշխարհում։

51. Եւ... Զմիտողն զմիտունն գեամամանդերն գարառն արամանաւ-
Մյունը թարգմանելն պետք է ավելայնել աղանկին (հաղնում էին) քառը
որպես ստորագայ, միտույն, միանուն, միասնակ գործով զգեստ էին
հաղնում։

52. Գործածում է ավելագրությամբ
53. Ե՛ր մի յաւուրքն նշ, որեւից մի որ, մի որս
54. Անորչ գերբայը նպատակն պարտաշարի գերում՝ շրջուտ, շրջուտ
համար։

55. Զ նախորդ գործիական նշումի նեա։ Այստեղ շուրջ չի նշանակում,
այլ արտահայտում է գործադրության սեղի գագափար, որը կարելի է ներգո-
յակնումը թարգմանել՝ պիտուով։

56. Կարգերը կրկնվում են։
57. Բանի լուսնիմ թայր համարելն նշանակությամբ ընդունել է առ
նախորդով է հայցական նշումով կերտարական խնդրի, որը սովորա-
բար նպաստի թիով է արտահայտում։ Եւ... ինչ ինչ առ լուս կարելի մե-
նարկն գնա՝ Լու համարելով, լիբ տեղ զնկնով՝ շնննորցն նրանէ միշտ քա-
շտարութիւնը ավել է Կ. Առաքելյանը. տես ՆՍՄԻ ԳԱ Լեզվի Ինտիտուտի
«Աշխատութիւններն ժողովանու», նստ. III, էջ 320։

58. Վնագրան բնամանայն սեռակնումով ավելագրությամբ պարանա-
կոց արտահայտության է, սակայն ընդգնշվում է սեռ դնչը արտահայտու-
թյամբ։

59. Ի նախորդը հայցականն նեա գործիականի իմաստով. պարսկերէ
լեզվով։

60. Աճելի շինո՞ւ՝ Են՛կ նեա ի վերայ խրանն խառայ՝ Ե՛կ նախք
խտի խորի գրտ։

61. Արտահայտվում չէ անուն բառը, փոխ Ե... իլյում անուն վասակ
կոչել։

62. Վննալ բարկարեամբ, քրտովն արժամարեամբ նշանելը արտա-
հայտությանն է։

63. Կատարայի իմաստով է։

64. Ե՛րբ մանն առաջի կրկնայ՝ Բր մանն աչքն առնելով։

65. Կարգերը կրկնվում են, փոխ. զայսպիսի գործ։

66. Զարմանալ շայի մաս կրկն. համարը լրացումները նույն նախոր-
դով, թայց ստորեր նշանելով՝ տեղ քաշարտարեանն և ընդ աներկիւղա-
րինն. աշխարհարար երկուն էլ պետք է թարգմանել մի ձևով՝ քաշության
և անփայտության վրա։

67. Այն ցուցական գերանունը նոցանի գոյականն անվան մաս թայց
է կզակի, սովորականը հազմակն է։

68. Թայական ավելագրությամբ՝ արտահայտվում նույն գիծամբ քայի
անորչը գերբայի գործիական նշումով, սաստկացնում է գիծամբը ձևի նշա-
նակությամբ։

69. Կարգակ լինել (յուսնիլ), բաժանվել մեկի կողմնացուցանելով։
70. Թայական ավելագրությամբ է՝ անշայլ գերբայի ձևով։
71. Թայը զեղնվում է. թարգմանելիս պետք է վերականգնել՝ կր կամ
կոչել։

72. Բանն առույ սրել. աչքը գրան դասած՝ սրելի։
73. Խոնգար անուն (առնել), խոնգարել։
74. Այստեղ նշանակում է բայց։

75. Սեռական նշումով ենթակա՝ կր առույ (առույ կր) ստորագայի
մաս, սակայն ենթական և ստորագայն ընդգնշվում են մեկ պարագայով
(սրտի մտքը՝ արտանք)։ Եւ... Թէ՛ ձեր սրտի մտքը կր առույ զերդուն...՝
՛՛՛՛՛՛՛ զուր արտանք կր նրումն տվել։

76. Վառ հասանարին կաննի կրգմանցն նշ. կրցնողանց լինել։

77. Այս և անցյալ անկատարով արտահայտվում մյուս գիծամբը թայցը
կատարայի իմաստ են արտահայտում։

78. Առաջնայ ստորագայի սեղի խնդրն արտահայտվում չէ։ Հավանա-
բար՝ պարզվում։

79. Այս բէ՛ խի կրել։

80. Կերկան ապանուն. իմաստով է՝ շտեմեն, աշխնքն՝ շջտա տեղնելու՝
հանդիպելու։

81. Մտանն, որի գրտ փորագրվում էր լինում վարագ՝ պարսկական
գերբը. զս ծառայում էր որպես կնիք։

82. Մեռակնումով ավելագրությամբ է։

83. Թայական ավելագրությամբ՝ գիծամբը ձևով Գնայ և երբայ նույ-
նանիչ է։

84. Այսպիսի գործածությամբ բանն անպայման պետի և հող ունենա՞
տարայն Շտպուն, զպարսյան Արշալի։

85. Կրագրանն է, սակայն ներգործական սեռի նշանակությամբ։

86. Կարգերության խնդրը զեղնվում է, փոխ. զայսպիսի այնպիսի։
Ձեռ ծան. 45։

87. Ենթական է, կարծես անշայլ գերբայի մաս արտահայտվում է սե-
ռական նշումով Գետը է թարգմանել ուղղակիմով։

88. Փորնի (փորնիմ) գլխու. միտքը փորնել, մտադրությամբ ըննելով
իմաստով։

89. Յույ (տամ) բայով բանտ, ընդ շտանի նեա կազմվում է հասակ
գործածք՝ սույ ի բանտ, սույ ի բերդ, նշ. բանտարկել, գնել բանտը։
Եւ... Տայր դես յլնուչ բերան՝ նրան բանտարկող Առաջ բերբուն Այստեղ
անկատար մասնակով զբնում թայը կատարայի իմաստով է (պատմ.
անցյալ)։

90. Նրամայի գիծամբը թայը (անկատար կատարայի իմաստով) ընդ-
միջն է թայական կատարությունը (շարունակ սանել)։ Գետը է լինել Վերս-
մայի շարման անուն՝ Նրամայի շարաշար մասով սպանել։

91. Նույն ենթական նեա կրել. ստորագայները գրվում են ստորեր
մասնակնեով, առաջինը (կոչնայ) անց. կատարայով է, մյուսները (խառնը,

տակը՝ անցյալ անկատարով, որոնք նույնպես կատարյալի իմաստով են (պատմական անցյալ): կանչեց խոսեց և ասաց:

92. Այսակերպ և բարեպաշտ է ներկայիս և նորարարական ունեցող համարյա նախադասություններ, արտահայտում է բայց, սակայն չազդեալ-ների իմաստ:

93. Անահանը զոյակների մեծ, պետք է թարգմանել որպես անահան՝ քրիստոնեական:

94. Լոյք զբժամ է որ նորարարական բանի պատմաբան:

95. Պերանուք կրկնվում է:

96. Ընդ նախիրք սեռանուն հուղի նեա, դիմաց, փոխարին նշանակալիքս՝ բարե զիմաց շար հաստան:

97. Սոփրական մեծ է կենդանացի (ենե չոզ է):

98. Այս անգանուք հանգիստ է ասորերը գրոթյամբ, սոփրականն է Տիգրան: Հասուկ անգանուք անց զույց ամոց հաստարակ անվան նեա զբժամ է սեռանուն հուղիով: Տես նաև ծան. 18:

99. Ընդ անորոշ գերանուք զործածված է գարգի համար, թարգմա-տար է:

100. Պերբայական նախադասություն է. պատմականակ անցյալ զեր-բայք ստորադեղ է. ուստի պետք է թարգմանել որպես զիմափոր բայ՝ անար-վեցի. հայաստեցի:

101. Նորգրիփ արական սակ բայի մոտ՝ ասաց զիս նշ. ասաց ինձ:

102. Երկան զործածված է ապառնու իմաստով, փոխ. անցի կամ անցի:

103. Այսուկ նշանակում է կրանակից:

104. Այսուկ՝ գլուխ, չիբո:

105. Այսուկ զործածված է կրանի իմաստով:

106. Այսուկ նշանակում է գանձարան: Նիմոսկանում գանձ բայք հու-լովում է ևս հուլովման, սակայն հանդիպում է նաև ի հուլովման, ինչպես աղբանց:

107. Տարածված մեր ու-ով է՝ կրկնու:

108. Տրական հոլովով է զործածված, որի նեա ասոջ կիցն հարազիր կողմություն բայք աշխարհայար պետք է թարգմանել՝ իմ կտցից կի-վեցի:

109. Այլ այսուկ նշ. սրովնետ:

110. Լոյք զործածված է նորարարչայի փոխարեն:

111. Այս բայք նախադասություն անհանուն համակնություն ունի թարգմանելու. համար կարելի է ուղղել այսպիսի՝ «Բայց Արշակ արքայ Հայոց՝ այս երևում ամ է՝ զի ես ընդ Արն իսկասու, և Արիք յազմել և ոչ մի ամ ոչ կարցիք, և ինչու է կենու ասոր ի արքայ՝ Բայց Հայոց Արշակ արքան, որ ամա երևում ասոր պատերազմեց պարսկներ ինչու, իսկ պարսկները ոչ մի ասորի նորարարցան հաղթել, և ինչ կից է իր արքայ:

112. Ժխուուք կրկնակ է:

113. Անցյալ անկատար ստորադասական անցյալի փոխարեն, որպիսի մասնակի զորբայք չունի: Գլուխի իմաստի, արձակի կարճակի, կողար-կի, բայց կրկնակ է:

114. Նախադասության երկու ստորադասներն արտահայտում են ասոր-րիք մասնակիներով: Առաջինը կատարյալով է կրկնորգ՝ ներկայով: Չեար է թարգմանել մի մասնակիով՝ պատասխանելով (և ասացի), պատասխանում են (և ասում):

115. Կայք, ստորադաս:

116. Լոյք զիք է կատարում:

117. Խույնի մասնակի իմաստ արտահայտող բայ-ստորադասները զբ-րված են ասորերի մասնակիներով: Տես նաև ծան. 114:

118. Նորգրիփ արական՝ սակ բայի մոտ՝ Տես նաև ծան. 101:

119. Չայն սակ (անկ), լայն հանել խոսել:

120. Ընկն գոյական անունը զբժամ է ինքն զերանվան իմաստով: «Ինչպե՞ս անի գաննե, նշ. ինչպես է պատմում իրեն:

121. Անկն (սանում) բայք նրամայականով ավելացրեք զործածու-թյամբ արտակ ստանալուսում է զե՛, հասլի իմաստները:

122. Ա լոյք զբժամ է բայի զիմափոր մեկ զբա՛ կարծիքն որ նորարար-րականից: Աշխարհայարում բայի զիմափոր մեկ զբա չոզ չի զբժամ:

123. Այսուկ նշանակում է մասնաբաժնուկ, ծոռ:

124. Այսուկ նշ. տարանի, փոխ:

125. Գու, գու ինչոց, նեց զու:

126. Անկն բայի անուղղակի ինչոքն է՝ բացասական հուլովով է զ նորգրիքով: Կերթնե այսակ ըի արտահայտում մասին իմաստ:

127. Տանի (սանիմ) բայք կարծրան է իսկարծում (տարբեր), սու-կան հասկանալու ներգործական նշանակությամբ զործածվելու հանդես է գո-լին ներգործան իսկարծման, ինչպես այսուկ՝ արքուն, նշ. կտանե:

128. Փոխ. ակի:

129. Ամ բայի ասակն սպանելն է՝ ներկայի իմաստով: Այսպիսի կի-րտուկները կարծիքն է ար հարթարեկոմիք: Ար. ուստի, որ. յարման և նեան հարթարեկոմներին նեա բայք մեծ մասամբ զբժամ է ասակն սպա-նելով: Բայց արտահայտում է ներկայի իմաստ է... Ար քնակ իսկ իցի հոգի՝ Ար քան իսկ հոգն է, և նեց քան հոգն է:

130. Նորգրիփ արական հարցանել բայի մաս:

131. Այսինքն՝ նախհաստե, շ...ի հայաստեին ի հարկն նազան՝ Դեպի հայկական հոլով (ստուացի՝ հոլի) մանկված (ստուացի՝ փոխված) հաստե:

132. Բո կողմից նրան Հայաստան սպանելուց հետո՝ ի Հայա սպար-ման հայցական է՝ զեկի Հայաստան:

133. Գործածված է որպես անհան, նշ. նայիական:

134. Այս և որան հանրոց մյուս բայերը զբժամ լինելով ներկա մա-սանակով՝ արտահայտում են ստորադասական պատման իմաստ՝ հասուն, նախի, զիսին լայն անէ, Խույնի մեծ կիսոս, Գարգիլ-կերպի, յուլի-կերպի, կրկնակ:

135. Շ...Բանի գայն լուսակ ի բաղկեցն... միջպատ կերպարական նա-խադասություն է: Այսուկ բանից շաղկապի նեա զերբայական ստորադասի զբ-րածությունն անհարմար է. կամ շաղկապ շաղկապ է լինեք, կամ լուսակ զի-ր-

բայք պիտի գրվեր զիմօր ևնով՝ շքանդի գալս յուս... կամ՝ զՋալս յուսեալ...»:

- 135. Այտեղ նշանակում է արտգափազ, արտգրեմարց:
- 137. Չ նախդիրը բացասականի նկատ. աշտեղ արտահայտում է նպասակի գաղափար:
- 138. Բառնուլ (բառնում) զնձայն. նմայք զերացնել, գաղանձքը պարզել:
- 139. Ղերացականը Թանձրացականի փոխարեն՝ բնակարին՝ բնակ, բուն:
- 140. Ի քսց կաշուցանել (հնարանել) բաշկան նորարարությունն ընդ-միջման է նրանակն բաշով, աշխերքն՝ նրանակնայ ի քսց կաշուցանել:
- 141. Բաշկան տվելագրություն է՝ անորոշ զերբայի գործիական նշանակում:
- 142. Նախդիրները կրկնված են, և ի վերայ նախադրությունն էլ նուս-դաս է գործածվել (որ երբևեթ է պատահում), ավելի ճիշտ կլինե՞ր՝ «ի վերայ պարսիկ նուղյն. պարսիկանն նոցի գրու»:
- 143. Այտեղ գործածված է խաբէլու իմաստով:
- 144. Նրկիարուկա արկանել (արկանել). գաբ ներշնչել, գաբ առաջնայնել:
- 145. Պէքը գրարարում նոցանի է. ուստի բայք պետք է լիներ նոց-նոցի՝ նե:
- 146. Չայն շրջել, գարնվածք էլ նշ. ձայն հանել, խոսել:
- 147. Տրակնով պետք է լինի, զ-ն ավելորդ էլ ինչպես ցույց է տալիս նրան նախորդ նամարը լրացումը՝ սրչացո:
- 148. Պարթևական գիտաստիչի վերջին ներկայացուցչին էր Արտանը, որին սպանեց Արտաշիս Սասանյանը և հրկանացուց Սասանյան գիտաստիսն Պարթևաստանում:
- 149. Մարդոցայն արտահայտված է սեղանի զերբայով կազմված բացառչով ժամանակով ներթափան է ձևը՝ զբյժմ սեռականով, «մեր կայնայ էր նշ. ցուք զբայի էր (բարձր, գաբել ներթափան (ներ) և նաակաշուցիչը (ներ) ունեն նույն նշանով զբյժմ լրացաններ՝ «մեր ձապալից, ցուք՝ ձա-սաններ, «մեր տերանց մերայ, ներ՝ ներքին ներքին նախադասությունը՝ Որովհետև այժմ ցուք՝ ձապաները ներ՝ ներ տերքերի բարձր զբայի էր»:
- 150. Մեր տեղը, որ մեզ մաս էլ:
- 151. Բունն նարկանել (նարկանել) բայի խոչըրն է՝ զբյժմ բացասա-կանով և զ նախդիրով Բունում էր նրա սաղիբից՝
- 152. Անորոշ զերբայով նպաստակի պարզում:
- 153. Համանիչ տվելագրություն էլ:
- 154. Այտեղ միջև իմաստն ունի:
- 155. Փորնի (փորնի) բայի նու զբյժմ է նույն բայի արժատար սրղես խնդրի՝ Փորն փորնել. նորք ու փորն անել:
- 156. Հնեց որ կանգնում էր:
- 157. Ե. Անդէմ ընդ նմին նու նմա ի նորին տախտիմ...՝ Արտանց, նրա նկատ, նրա մաս, նրա (նույնի) Թախտի գրու:

- 158. Բազմակն արկանել (արկանել), բարձր պեղ, բարձր գնել: Այս նախադասություն ձևը բազմակն բարձր կրկնված է, զերթինն ավելորդ էլ:
- 159. Այտեղ նշանակում է շարք:
- 160. Անշյո անկատարը անց. կատարայի իմաստով էլ:
- 161. Իրարանելիք բուն այտեղ ստացական իմաստ ունի՝ յուրարան-շարքը յուր յիւրարանելիք չափան նշ. յուրարանելիքն իր չափով, իր ստա-նակով:
- 162. Ի-ն զեղչված է, փոք. «մե՛ է այդ տեղի»:
- 163. Գրարարում այտեղից զերանուններից ես նոց են ընդունում:
- 164. Կամ այտի: Այտեղ էր նույնպես գործածություն ունի՝ այտեղից նշանակությամբ:
- 165. Այտեղ՝ կապանը:
- 166. Այտեղ՝ մարմնով:
- 167. Սեռական նշանով ենթակա՝ անշյոյ զերբայի մաս:
- 168. Ստացական նոց էլ: Այս իմաստով Բազմակնի մաս անգի գործա-ծություն ունի:
- 169. Այտեղ նշ. էր:
- 170. Մա՛ անշյոյ անկատարով և սպա նույն նախադասության մյուս ստորոգյալը (սալ) ներկայով արտահայտում են կատարայի իմաստ:
- 171. Գառնառական բայ՝ կազմված սալ բայի նախորդությամբ, սալ դիտել իմացելի:
- 172. Պետք է Թարգմանել զերի:
- 173. Հոգնակի նայցականի և նշանակիչը պակասում է արժատի ա-ի շփոթումով, փոք. ի Պարս:
- 174. Անորոշ զերբայի մաս զբյժմ է ենթակայական սեռական՝ զբազա-րայն աներկայ, «միմանց տասպակլոյս: Այս նշանակում է, որ բայերը կա-տարական սեռի են՝ թուրքներին ավելի (մասին), հիմքերին տասպակլու (մասին): Նույնպես և կազմիչական է ամեն բայը, եղևարանան տանկլոյն նշ. զերի տարգելու (մասին):
- 175. Այտեղ նոցի զերի և կատարում:
- 176. Բաշկան տվելագրություն՝ զիմօր ևնով:
- 177. Այտեղ ա-ն նոց էլ, շպետք է շփոթել նոցանի նայցականի նկատ:
- 178. Նշ. մտավորացուց, մաս:
- 179. Հասուկ անգնունը սեռական նշանով՝ հասարակ անգն մաս:
- 180. Մարդոցայն զեղչված էլ:
- 181. Նախդիրը կրկնված էլ:
- 182. Չ նախդիրը գործիականի նկատ՝ շարք նշանակությամբ Այգու-նակների՝ գործածված է շարք նախադրությամբ:
- 183. Նախադասության բազմակի ստորոգյալները արտահայտված են անց. կատարայով և անկատարով. Հեղինակը նախ կատարայի է գործածել, սպա՛ անկատար, իսկ շարքանկարության ձևը՝ նախից կատարայի՝ Բարձր պետք է Թարգմանել անշյոյ կատարայով:
- 184. ենթակայի նկատանշյոյ զերբայը նամականի է Բիժով, որը պար-տադիր կանոն չէլ ճնա մաս. 23:

185. Կարգիքի արականով խնդր յուսալ բայի ժամ՝ զյուսալ յարու-
բինն նշ. հույս ունենալ ամբարձրան գրու:
186. Լակիչ կամ դակիչ անկ (անկն). բանակի ցննի:
187. Այսակի ժամանակի ժամբայ է. նշ. այն ժամանակ կամ այն ժա-
մանակ է: ...նշ զիպետալ ի Լայոց խնայրինն, բառացի՝ Լայոց աշխարհում
չպատանկը, այսինքն՝ չպատանում չէր:
188. Ստորոգյալը (չունև) նմեթականի նկա (բանակ) համառանչնել է բա-
բաճանկանության և ո՛չ բառ ներք Քսևակի բարբ ձևով կարևի է, սակայն նա-
մարական նշանակության ունիէ Այսակից կերև ունենը բաճառության նկա՝
Աշխարհաբար պետք է թարգմանել կարևի թվով:
189. Անորտ զերբայը նպատակի պարտադիցի գերում է:
190. Անտականով ավելացրության է՝ Երկուք միտանի կարևի է
թարգմանել օգնելույն բառով:
191. Ե...նի ժամկալ իննիցի բերդին...՝ Արդևոցի գրույչ (զգոտա) լինի
բերցի նկատմամբ:
192. Ե...ն մի՛ մեա տացի ի պարսիսմ՝ եվ պարսիկներին շահակովի:
193. Երբ բառը կարևի թվով կրկնվում է, նշանակում է անկն, անկն
մի, բնչնես այսուկ՝ քի շարքալ շարքալս նշ. անկն շարքալ:
194. Արեմն բառը գերաբերում է մերկնատարելին բառին, նշ. մի
նարբող, մի նարանջող:
195. Տալ (տամ) քաշալկու, բաճալիքի, սիրա տալ:
196. Մի պուն, մի փոքր ժամանակի Կա նախ վայր մի նկով:
197. Այսուկ պակն ժամեկից նախարհան իմաստ է արտասույսում.
ուստի բառը պետք է թարգմանել հզոմակովի:
198. Այսուկ գործածվում է սեղանառան իմաստով:
199. Էլ՝ զի. պատանում էք որ, կոր որ:
200. Գործածվում է սրպես սմանդակ քաշ, քաղցնալ կաշինն նշ. բազ-
մաճ էին, բազմաճ էին լինում է:
201. Չարսմիտ, վատանամբով, սիրանուշակ:
202. Մախրակ իմաստ է արտասույսում՝ էլի, արից, զարվալ:
203. Քաղալ (բաղում) բայից պատանականից էլիներ քաղալց, սա նա-
մանարք քաղանալ նազգողից գործածվող բայից է:
204. Բառն ազգագրվում է նախնաբար կերև է զորպակնն (զարբանն)
նկով, սքը նախարհան իմաստ ունի, նշ. գործարհներ, գիճոցներ:
205. Գաննն բառի լրացումը նույնիսկայց կերպրգողանն նախադասու-
թյան ստորոգյալը գրվում է կարևի թվով (կայր). իսկ նախորդ նախադասու-
թյան մեջ նույնը հզոմակի թվով է (կաշին)՝ Երկուսն էլ պետք է թարգմա-
նել հզոմակի թվով:
206. Սրո՛ տան կրգիկը, մաքը անվում է ամբողջ տան փոխարեն (ժամ
ամբողջի փոխարեն): Մախան տան բառը հու, ձևնն կրք քան ավելորդ է:
207. Այսուկ աբչեն ավելորդ չէ: գործածվում է տան, քնտանիքի
իմաստով:
208. Այսուկ նշանակում է ավելի, կորաննի:
209. Ավելուցից գործածությանն թարգմանելիս կարևի է նկատի շարունչ:

210. Կարգիքը կրկնվում է: Կախաղա լրացման վրա Կարգիքը կա, ուս-
տի գերի բառը Կարգիքը չպետք է ունենալ:
211. Համ Կարգիքը նապաստան հույժի նկա՝ մի բանից այն կողմ նա-
նախությամբ: Տափեր կամուրջից: Այս անվանույթը նապաստան է նաև այլ
մեկերով:
212. Աննկ (անկն) նմար. հաշիկ, նաշխառն կատարել: Թաղարու
անց. անկատարով է գրված՝ կատարչայի իմաստով:
213. Կարգիքի արական՝ անկ բայի ժամ:
214. Բառայան ավելացրության է՝ գիճավոր նկով:
215. Տեա ծան. 145:
216. Գ նոցր այսուկ ստացական կամ զիճարոջ չէ, այլ արտահայտում
է Երբ զն՝քին տարածությամբ ժամ չինչես. կարտարության, խաշնկ—այց
նաք (որ մեկ ժամ է):
217. Բառը կարևի նապաստանով է գրված, ս-ն հոգ է:
218. Տրական հույժով կեթեթի՝ սրազիճի բայի ժամ. Ե...նի ոչ է
նովտի քաղալ զկաշն իտր՝ Զի կարևի, որ հովիճի իր նաք թողնի, որով-
նկա հովիճի իր նաք չպետք է թողնի:
219. Տրական հույժով կեթեթի՝ պարտ է միացնել բայի ժամ:
220. Անի կարևուի նշանակությանն է՝ սմանալ ի գերաբերելն՝ Մասով
գերբերելի մեջ:
221. Բայական ավելացրության՝ զիճավոր նկով: Անկատարը անցյալ
կատարչայի իմաստով է գործածվում:
222. Փոխ. սեճնատան նազար կրպա: Թճանանն քնդմեքված է կրպ
բառակով:
223. Ընկ Կարգիքը նապաստան հույժի նկա՝ ներգողչականի իմաստով:
224. Բայական ավելացրությանն՝ անցյալ գերբայով:
225. Սովորական մեծ է մոտ:
226. Տեա ծան. 209:
227. Հոգևուի իմաստ ունի՝ գերբեր:
228. Կարգիքը նախադաս լրացման վրա է, ուստի այսուկ ավելորդ է
229. Բառիցից չէ կառագրում, թե Բնչուիճի կարտարներն էրն
քրտի՝ փասաննմի մաքր ա ժամանի կեթեթիկա կամար:
230. Ստանովի (սառանակն) բայը ներգործանն խոմարձամբ ներգոր-
ծական սեղ է, ուստի է ընդհանրվում է ուղից խնդիր:
231. Ա-ն հոգ է, չպետք է չմարնի նշանակի նապաստանի հույժակնբար
նկա:
232. Այսուկ սպանվելու իմաստով է, կրպարական սեղ է, ունի բա-
ցատկոնով գրված սեղի խնդիր՝ չարկայն:
233. Այսուկ նախադասությանն քնդնազում է միջանկյալ բայը նա-
խադասությամբ և սքից նկա շեղանակում է ակյան այնաննես... արտա-
նայսությամբ:
234. Անցյալ գերբայով կազմված բազարչայ ժամանակի մեջ գերբայը
գրված է նպաստի թվով, սակայն պետք է կարևի թվով թարգմանել՝ սպա-
սամարիկ ին: Թառք վերաբերում է միայն սպասամբնալք մեկն:

235. Աղստամբիլ բայր զբարբաւում բացառականով է ինչքեր ընդունում,
ինչպես այսուհ' յոխտէ:
236. Յոյսկանը հոգնակի թիվով կրկնվելով՝ արտահայտում է բացմագա-
նութիւն, ինչպես այսուհ'՝ զպատառաց գրաւուայ նշ. գանազան գամաններ,
էկզմանց կզզմանց՝ նշ. գանազան կզզմանց:
237. Սովորաբար հոգնակի թիվով արտահայտւած հասուց անունը հոգ
չի ընդունում, սակայն կրկնէ կէ ընդունում է, ինչպես այսուհ':
238. Անցյալ կատարչայի իմաստով է:
239. Հատկացչայի ինչքերը կրկնված է հատկացուցիչ գրա՝ զամենայն
կանայս... զմիտարարացն:
240. Ճային հրամանն արտահայտութիւնը կրկնված է Այդ պատճառով
էլ կրկնված է ուղիղ ինչքերը գերանվան ձևով՝ զնստ, այսինքն զկանայս:
241. Անարշ զերբայը նպատակի պարագայի գերում՝ զարձնելու, զարձ-
նելու համար:
242. Հանտի ո գերանունը զարձածովում է որ գերանվան հարադրու-
թյամբ՝ ով որ նշանակութեամբ:
243. Նման գերգերում զբարբաւում ժրատւեր կրկնակի չի լինում,
ինչպիս'՝ ...նի մի որ յանն առնալին՝ Աշ որ հանն չէր առնում, ոչ որ հանն
չառով, ոչ որ չընդունց:
244. Նախգրի կրկնված է Փոխ. զյամենայն բերզուն:
245. Ենթական զեղջովում է, որը այս տիպի ստորոցչայի ժոս պիտի
լիներ սեռական հոլովով՝ առնալ կը նոցա, այսինքն՝ Վ բերզա առնալ կը
նոցա զնստ՝ նրանք բանաստեղծի էին նրանց: Տալ ի բերզ գարձվածքի ժա-
պին սեռ նաև ծան. 89:
246. Կը սեռական հոլովի նեա՝ ունենալ իմաստով՝ Վլանցնայ կը բո-
րայիս՝ զնանք մի զուրաբուց ուներ: Տես ծան. 51:
247. Ստորոցչայի արտահայտւած չէ, պետք է նկատի առնելու եղին:
արկիկն:
248. Նախագա լրացմանը իրա կրկնված զ նախկինը գերադրում է աշ-
տարակնի բառին, սակայն որտարտարան բացասականի իմաստ չունի, առ
հակված է կախիլ բառից, որն աղբղիթի ինչքեր է բնուենում, կախիլ գաշ-
տարակի. հայել աշտարակից:
249. Գան, այսուհ' բարձր տեղ, ծայր, զլախ:
250. Նշ. տեղով:
251. Այսուհ' սմանգակ բայի գեր է կատարում, սնցյալ գերբայի նեա
բացառչայի ժամանակ է կազմել:
252. Անտակնով ամիլադութիւնն է, կարող ենք թարգմանել տեսա-
բան: Սերիայ տեսիլ նշանակի նշ. որպէս կրեութեան տեսարան:
253. Զլար օրինակ միւսն է. ձյան պէս, ձյան նման, ինչպէս ձյուն:
254. Անարշ զերբայը նպատակի պարագայի գերում է:
255. Կախիլ (կախիլ) բայի ինչքին է՝ բացառականով է գ նախգրից:
256. Անտակնով ամիլադութիւնն է:
257. Սան բառը սանիկ նշանակութեամբ սովորաբար հոլովովում է Աս-
հոլովիցով, բայց այսուհ' ի հոլովիցով է:

258. Սիրան, զեղի յուրայինները, յուրայիններ ժոս:
259. Անցյալ կատարչայի իմաստով է, նշ. փախով:
260. Այսուհ' նշանակում է հարմարել, իսկ տղայիկ նշանակութեամբ՝
բնկալ:
261. Նշանակում է արարակիկ: Ի նախգրէր նայցականի նեա զորձա-
ված է զորձեական հոլովի իմաստով՝ արարակիկի հարկաններով:
262. Այսուհ'՝ համատարիկ:
263. Պետք է թարգմանել զիմադր ձևով:
264. Նույն Արարչատեղան բառն է, որ հանգիցում է նաև Արարչայա-
կան ձևով:
265. Աղստամբի պարագա է՝ նայցականով, նշ. պանկու համար, պանկու
նպատակով:
266. Հասուց անգանունը տեղ չույց ամոց հասարակ անվան ժոս՝ սե-
ռական հոլովով: Կապուցութեանը պետք է թարգմանել առաջին բառի հոլ-
ովով, որն ուղիղման նայցականով է արտահայտւած, յերկիկն Արարչայա-
կանի նշ. զեղի Արարչատեղան կրկնէր:
267. Բուխտութեանն է Ձեով կզպի ենթակայի նեա (բանակ) զրված
է հոգնակի թիվով ստորոցչայ: Տես ծան. 188:
268. Ձեան կ գործ առնել (առնել). ձեռք զարկիլ, սիւնիլ:
269. Գրաբարում հանգիցում են նախագա հատկացուցիչներ, որոնք
հատկացչայի նեա ձյանական գերանվանումն առնեն և նրա նեա հանգես են
զային մեկ բառի արձեղով, ինչպիս'՝ տիկնայ տիկին, արբայից արբայ, սրտի
ղիլ, բանից կարճ է այլն:
270. Մոշկապարզան բառակեր բառ է. Անտայանի մաշկապարզնի բառի
պզովագրված ձևերնայի գրում է:
271. Ան հոլովայի իմաստ է ամիլ սոջ, անարաւ բառերին, նշ. սոջ է
անարաւ ձևով:
272. Էլը... Մուշկիկն նշ. Մուշկիկն ուներ: Տես ծան. 51:
273. Անարշ զերբայը նպատակի պարագայի գերում, նշ. խելույ,
խելույ համար:
274. Այսուհ' նշանակում է խլի:
275. Այսուհ' նշանակում է բայց:
276. Գառմական բացասական՝ հակված ամբողջականի բայից:
277. Սովորաբար այս չույցական գերանունը թիվով համամարում է,
փոխ. տայց իրաց:
278. Հասուց անգանունը սեռական հոլովով՝ տեղ չույց ամոց նախարակ
անվան ժոս, նշ. Աստատամուս, Աստատանն կրկնէ:
279. Գրաբարում սովորական է սլանուտայ բառը հոգնակի ձևով որպէս
կզպի գործածելը: Այսուհ' էլ պետք է թարգմանել կզպի թիվով:
280. Համանքները ամիլադութիւնն է:
281. Այս բերգի անունը Փոխառու շեւոյց պատմութեանն ձեռն
գին է զային տարբեր ձևերով՝ Անդրոջ, Անրոջ, Անուջ:

282. Քուչանայ երկիրը գտնվում էր հին Թուրքների կողմերում, Օրոսու (=Սևան, Գարին) գետի աջ կողմում՝ Սուլեյ Մալաթիայից հարավ:
283. Նույն Քուչի քաղաքի անունն է՝ Սուլիս ձևով:
284. Սախարաբու հույժվում է Ա հույժվե՞լով՝ Շաղկնոյ:
285. Պետք է Թարգմանե՞լ նույն ժամանակով, որով արտահայտվում են մյուս ստորոգյալները՝ այն, կատարյալով:
286. Ստորոգյալը չի արտահայտվում (էր):
287. Սոփոսականն է ի կղզեան յայնտիկ (կառուցու գործածությամբ, հույժակի թվով):
288. Սոփոսականն է Արշակունու:
289. Նախօրեք կղզեվում է:
290. Լողի զեր է կատարում:
291. Նախօրեք կղզեվում է:
292. Իշխել (իշխեմ) բայն աշակեզ գործածվում է իրավունք ունենալու իմաստով:
293. Չքարարում հոգ կարոջ է որչև Զան բայի զիմափոր մեկ զբա: Ինչպես այտակեզ կախվում է որ հարսերեկանեցի և արտահայտում է Զ-րոջ զեմբին մտ լինելու հարսերեկություն:
294. Սպակի թվով գործածված հարսերեկանք արտահայտում է հոգ-նակի թվի իմաստ: Սա սոփոսական է գրաչարում:
295. Տես Ա., ծան. 15:
296. Թնայգրն ունի՞ր՝ Ե...Ջնակտակորդն, բան մինչ աշխատ արարել զվեզ: Սո... Մայրախանջն ազգել է՝ Ջնակտակորդն, որ այնքան աշխատ արար զվեզ, որքն նեակեցինք և մեկը:
297. Ավելի սոփոսական է վասն զի:
298. Ե...Քա մեծ վաստակը են առ խա՞ր՝ Դու իմ նկատմամբ մեծ ծառայություններ ունես:
299. Զոգ՝ բայի զիմափոր մեկ զբա՞ կախվում զոր ինչ հարսերեկանեցիք, գրված այն հարսերեկայի փոխարեն:
300. Ե... Տաճակ՝ լիքի բեզ, քառայնի՞ արված լինի բեզ: Քոջ բեզ արվի, ախրնըն՝ Քոջ կատարովի խնջքանդո:
301. Չ նախօրեքով և գործածված հույժով խնջքն՝ անցանկը բայի նա-մար: մնցանկ զորեոր նշ. արևերեջ զուր գա, արտակ՝ բացատություն կազմել:
302. Բայական ավելագրություն՝ նույնանիչ բայի անցյալ զերբայով:
303. Կամք բայը գրաբարում հույժակ է, ուստի բայը նրա նետ պետք է գրված լինի հույժակի թվով՝ զիանք իցին:
304. Ե... Չար օրինակ և խնդրանքն՝ ինչպես որ խնջքն:
305. Լանջեղում է զուգուհու ձևով՝ փաշտկյան և փշտկյան, ինչպես այս նազածուս է՝ Նշ. Թիկնուզան, համարոյ:
306. Կինի զականք զայ գրաբարյան զարվածքը նմանել է աշխարհ-նարարի զինին զլուխն ընկնել, զինին զլուխը խփել զարվածքներին նշ. նարեկ:
307. Կառուցու գործածությամբ սոփոսականն է յայնիկ:

308. Այտակ գործածվում է ձեկու, շուս ապու, փոխելու իմաստով:
309. Ներհան գործածվում է ազանի ժամանակի իմաստով:
310. Այտակ նշանակում է քեկ, քեկու:
311. Այս նախադասության մեջ արդեն ենթական փոխվում է, Խոսքը զերարեկում է արքային:
312. Անցյալ կատարյալից հետո՝ անկատար: Պետք է Թարգմանե՞լ անցյալ կատարյալով՝ նրանն ավել: բառ չիցայ բաշ-ասարգյայի ժամանակի:
313. Տես ծան. 209:
314. Լայ այտակը նշանակում է հայկերայ:
315. Զրախիկ անցյալ զերբայը կոչվե՞ն զիմափոր բայի մտ ավելագրը գործածության ունի: Կարոջ կեր Թարգմանե՞լ իկնու-մեկը՝ նրավիրելին, կամ կոչվելին:
316. Տես Ա., ծան. 15:
317. Ի նախօրեք գրված է անորոշ զերբայի նայցական հույժի վրա, արտահայտում է նպատակի գտնափոր՝ ասուկ և խնդու:
318. Չքարարում պատկն է պակեկ բայերը նմանել են: ուստի պատկու անցյալ զերբայը բայական անկարգություն է:
319. Փարսաբար է, զգրված է զարգել նամար:
320. Ի նախօրեք նայցականի հետ այտակ ժամանակի զագափոր է արտահայտում, յնքիրին, ընթերիկ ժամանակ:
321. Անցյալ զերբայի նեա (հույն. թվով) բազալը ժամանակ է կող-մել, գործածվել է որպես նմանողի բայ: Վասնիցայ կային պետք է Թարգ-մանե՞լ ջրապատկի էի:
322. Այտակ նշանակում է բամակ:
323. Ի բայ ընկեցու, մի կողմ ձգել, զեն նեակել:
324. Լողի զեր է կատարում:
325. Ինչպես այս բայը, այնպես էլ այս նազածուս գործածված արդեն շատ բայեր անցյալ անկատար ժամանակով՝ անցյալ կատարյալի իմաստ են ար-տահայտում:
326. Այտակ գործածվում է հրաչք իմաստով:
327. Անեն բայը գործածվում է ինքն զիջանման իմաստով:
328. Այտակ գտնում և գնումն մեկըր մակերայական կիրառությունն ունեն Գրանք շարեք է նմանել օգից խնջքի (ժամանակի պարագայեր են):
329. Ե... Ոչ կարելն սուլ զազանսրխն խր ընց երկիսիկն ստառնուր, բառացի նշ. չեք կարողանում իր աշուհությանք փոխարինել ստանա կր-կուցով, ախրնըն՝ իր ազանսրխնից ստանա կրկնուցը մտածում է իր:
330. Այնպիսի ինչ զիս արտահայտության մեջ ինչ բայը Թարսաբար է, ասկիսի զի նշ. այն ստանձան, որ...:
331. Ե... էլ երբեմն զիսկու ի նամուպարնի արևուն...՝ Մի անգամ պատակեց մի նամուպարնի զբա՞:
332. Անցյալում է կախել բայը, որն ընդգրկում է զ նախօրեքով և բա-նադականով ինչպի: Զպատու բայը կախել բայի խնջքն է: Կախել զպատու, զպատու կախել:
333. Բայը (նամանարք պատու) զնչջված է, արքի կախված է այս բառանքը: Տես Չ նախօրեքի կիրառությամբ գործածված հույժի նեա:
334. Այտակ նշանակում է հարգարի:

333. Անկկառոյց կամ անհակառոյց բարզ բառ է, վերջին բազմաբնէր կառուի (=կոչել) բառի պատճառակեան ձևի (կատարանել) կատարարայի հիմքն է՝ կառոյց, որքան անկկառոյց լինել նշ. աչքը զիջցնի), աշխերն աչքը զգել մի բանի վրա; ինչպես որ գործածում ենք աշխարհաբարում:

336. Պարզ է Քարգանակն անոյցայ կատարարայով՝ մեարք զցեց, բանց:

337. Տես ծան. 131:

338. Հոգի գիր է կատարում:

339. ... Բանք են իմ ընդ ընդ, բառայ՝ եւ խոսքեր ունեն ընդ նեա- աշխերն՝ զեզ՝տակէք ունեն:

340. Փոխ. խօսելոց: խօսելոյ մեկը նկատարում ձեւարկել խօսելու մեք, որը հատուկ չէ գրատարին:

341. Աննի բառը՝ ինքն զերանման իմաստով: Զանննի պատմական բա- ցառական է, նշ. իր մասին:

342. Ելի ինչ եմ արծանի՝ Արծանի չեմ:

343. Ի վիզ գալ (գամ). գինարանել, գինել:

344. Մտարտչատական ազատելն ասմանական ներկայի իմաստով է զգրծածում:

345. Յինքն հանել (հաննմ). իւրել, հափշտակել:

346. Ներկան զգրծածում է ապամու իմաստով:

347. Անոյցայ զերբայը զգրծած է նշանի թվով ու ունի զիմաստը բառի իմաստ՝ համարակիր:

348. Վեա լիչելի՝ Քուչ չափեց հիշել:

349. Ստանալնով եմբակա՝ անոյցայ զերբայի մաս:

350. Կրքեմն, այտակ՝ մի անգամ:

351. Աս նախքերը գործիական նշանի նեա՝ մաս նշանակութայով՝ ...Անցանել առ աղիքս ուրումս՝ Անցում էր մեկի աշխերեքի մասով:

352. Նույն նախադասութան մեջ երկու ստորադասերը զգրծած են տարբեր ժամանակներով՝ աղաղակի (անոյց. ստորադասը), սակ (մերկու), եր- կուսն էլ անոյցայ կատարարայի իմաստով են՝ մայն տվից, ասայ:

353. Փաշ է աստուակ համարել են, զիմաստ են որպես բառական մի անբարելաթան: Այդ պատճառով էլ ստորադասը երկու թվով է զգրծած (բուսցի):

354. Այտակ նշանակում է յուր, փոխարինել է իւր զերանմանը:

355. Տես Ա., ծան. 13:

356. Գիմարք բառի վրա զգրծած ա հոգը փոխարինում է այս յուշական զերանմանը, փոխ. ...Չափուկս գայո՝ յուրամ քրքանցայ:

357. Ավիչի ճիշտ կիներն ոչայս չարէ:

358. Յառնել (յառննմ) բառն այտակ զգրծածում է ստաղձածայու իմա- սով, որքան նամանիչ է որչափս բառին, որի զիմաստը մեկ վրա զգրծած է անոյցայ զերբայի մնով, որպես բառական ավելադասութան:

359. Նախադասութան շարունակութանը երեւում է, որ բազաւոր բառը պետք է նշանակի լինել՝ բազաւոր:

360. ... Խաղախառակ լինը Եզայ՝ նրանց համար խեղկատարութայուն էր անում:

361. Այտակ՝ այտու, որքանակ:

362. Խաղալ, այտակ՝ ժամանութայուն անել, միմասութայուն անել:

363. Բայտերն ավելադասութայուն՝ անոյցայ զերբայով:

364. Միանակը, անտույց բառ է Ըստ Հայկազյան բառարանի՝ կա- տակ, բառ է Անտայանի՝ փորձանք, վասնզ: Քերեա կարելի է պատրվակ բարգձանել:

365. Հայցականը շփոթված է ուղղականի նեա: Փոխ. Ե չորս անկկառ:

366. Նախքերը կրկնված է:

367. Ընդ նախքերը անտույց զերբայի նույնական նշանի նեա՝ ժամա- նակի իմաստով, նշ. կառանչիւն, կառանչու ժամանակ:

368. Ներկա ժամանակը զգրծածում է ապանի ժամանակի իմաստով, իսկ այս բայանի վրա զգրծած բայ մեք, որ բաղալ բառի նրամասականն է, այտակ զգրծածում է իբրև կարմակաղորդք բառ:

369. Ընդ նախքերը սեռական նշանի նեա նույն իմաստն է արտաույ- տում, ինչ փոխանակ նախադասութայունը:

370. Այտակ նույն ավելադաս է, պետք է լինիք տայր Յոննա:

371. Ընդանակը, մասութայուն, գործարկում Արծանն է սիշու, որ անպես է գալիս տարբեր մեկրով՝ սիշո, բաշու, սիմա, սիմո, բարշու:

Գ. ԵՂՆԻԿ ԿՈՂՈՅՑԻ

ԵՂՆ ԱՂԱՆԳՈՅ

1. Երկու պարբերությունների միջև մտքի արժանաբանական կապ սակ- ձեյու համար հաճախ զգրծածվում են գտնադան սպասարկու բառեր, շաղ- կաղիներ Այտակ արդ բառը զգրծածված է այդ իմաստով:

2. Ստորադասը զեղծված է; Քարգանակին պետք է զերկանդանել (եմք):

3. Աս է ի նախերեկները վերաբերում են վարպետն անտույց զերբա- յին; սակայն նրանից բաժանված են մյուս լրացուցիկով: Քարգանակին զրանք պետք է բերել իրենց անգրք, այսպես՝ Ասա ի բայ փարսակելոյ ի միջո պիտարան ո գտուսերն... 21

4. Այտակ երկ նշանակում է թե:

5. Եմ բառի ստաղձին ապամանին երկ շաղկապի մաս ներկա ժամանակի իմաստով է զգրծածված: Այտակ նշանակում է կա:

6. ... Զայն ոչ զիտե՝ Այն չգիտե; այսինքն՝ շնչ գիտե եմք իցել է եմք լիցե՝ Չգիտե՝ կա, թե չկա, իր լինելը կամ չլինելը չգիտե:

7. Սեռական նշանով ներգործող խնդիր է, նրա մաս վարել բայը կրավարական սեռի է, փաղեղով այնին նշ. զեկամարկելով նրա կարմիք:

8. Պայտան մտուտանակն. պարտել:

9. Նախադասութայունը փոփոխված է փոխ. օգիւղայինն է պարկնի նույն:

10. Աս է ի նախքերները վերաբերում են հաստակն անտույց զերբային (նույնակի իմաստով), բնորոշված են երկբարդական նախադասութայունը: Քարգանակին պետք է շարադասութայունը փոխել այտակ՝ Ասա ի հաստակն:

ի սպասն յոր կարգեցաւ՝ նստնելու, այն ժամասրբայնք, որք նամար ասն-
ժանգեցի

11. Ածարշ զերբաշը նպաստեկն պարտաշին զերում՝ լցնելու, որպեկեցի
լցնի:

12. Այտակց ուն նոց է: Մեծ տունն արտանայտութունը փոխարեքու-
կան իմաստով է, նշանակում է աշխարհ, օրիվերք:

13. Ի խաւար դասեցի, խաղաբէլ:

14. Ար նորարեքական զերանունեցի սասղ զբժում է այն ցուցական զե-
րանունք, իսկ նրանեց նստ՝ նա կամ նայն:

15. Արք զործածել է քնն ժամանակն ժամանակաւ, այտակց չըբնկելու
նամար զործածել է երբեք երբեք նամանիշք, նշ. ժամանակն առ ժամանակ,
երբեմն-երբեմն:

16. Ածարշ զերբայում կրտսրական սեպր անով նա ապրեքելու, նա-
մար նեղեմեք զործածել է նորարեքական բարգոյթյուն՝ պաշտոն ամուլու,
պաշտովի, իսկ պաշտոն նարկանել նշ. պաշտել:

17. Այտակց չի կրկնում Բիլա՞րդ պաշտիցներ, արտանայտութունը,
դասիկն՝ պաշտիցներ չըբնկում ստորոցայի ուղիք խնդիրն է:

18. Մտար կզակն թվով կրկնվեալ՝ արտանայտում է ամեն, ամեն մի
իմաստը ինչպես այտակց՝ ամուլն ամուլաւ նշ. ամեն ամուլ:

19. Բիլա՞րդ պաշտիցներ, արտանայտութունը չի կրկնում, սա պաշ-
տիցներ ստորոցայի խնդիրն է:

20. Նստեցայի նախըրբը կրկնվում է երկու, նստեցայիցիներ ժամ-
զմեր, զանանց:

21. Կրկնակի նայցական՝ առ նախըրբով, ունել (ունիմ) բայի ժամ, որը
զործածվում է նամարիկ նշանակութամբ:

22. Անթական ընկել է երկու ստորոցայիցիներ ժիշե, այտե՛րն՝ Ետար
անարդեն է անպատուենի՝ Շատերն անարդեն է անպատուում են:

23. Յարժամ, որ, ուր, երկ է նման բուսեքով սկսող նախադասութուն-
նեքը մէջ թաշ-ստորոցայի ստորոցայի յեղիցի փոխարեն զբժում է սասկին
պաշտովի, ինչպես այտակց՝ Մատուցանել նախադասել:

24. Այտակց պետք է թարգմանել սպասեալով:

25. Նստեցայի թաշը զործածվում է ներգործական նշանակութամբ՝ ետ
պանել:

26. Օժանդակ բայի զեր է կատարում, անցյալ զերբայի նկա բացա-
ղրայով ժամանակ է կազմել, իկոյ նախատեսելու նշ. նախատում է:

27. Այտակց զործածվում է եզանակի իմաստով:

28. Այտակց շաղկատ է:

29. Չպետք է շփոթել նոյնակն յայտարանի նկա, ուն նոց է:

30. Մտորոցայի զեղչվում է, փոք. Են է զօրութիւն իմն...՝ Կա ինչ-որ
ուժ:

31. Այտակց նշանակում է բացի, բացի այս կատարից:

32. Միայն ակնազարութուն է:

33. Նոց զբժում է զեղչվում նորարեքայի՞ փոխարեն:

34. Պեսպանութուն է. նայն ժխարն արտանայտում է երբեք նախա-

դասութամբ, որտեք կազմված են զուգակեն նամանի բառերից՝ 1. Յամն-
նայն կազմանս վարդին, 2. մէնց նանար արշախին, 3. մէնց բնուս պանան:

նշ. ընթացում են զեղիք ամեն կողմ:

35. Բուսեցայ լինել, ի վիճակի լինել, կարողանալ:

36. Բայերով արտանայտում զեպագրութուն, ընթանալ, արշախել, վար-
դիլ, ստրով նամանիք են նախադաս և նախըր նախադասութան մէջ դիմ-
պուցանել, արշախուցանել:

37. Ի՞նչպես արարան՝ Կործանութուն, նամար, զեպարիք նամար
անկազմեցին:

38. Այտակց նշանակում է օրինակ, ինչպես օրինակ:

39. Գրագրական նշանակութամբ է. ապօրին, ուսուցիչ, երթապետ:

40. Ներգործական է, ենթակայական զերբայի իմաստ է արտանայ-
տում՝ կրկնի կրոց, բնա սեղազմեալ:

41. Մտուցանել թաշ-ստորոցայի ուղիք խնդիրն է:

42. Կոյ իկոյ յոկտատակ, նստատու թնուլ, ուղանով լինել:

43. Ե... Ար շարքն կարծին անմտոյց՝ Արտար անմտեաների կազմից շար
են կարծածով, որտեք անմտեաներ շար են նամարում:

44. Ներքայի փոխարեն սասկին սպասելի՞ նարցական երանգի նախա-
դասութան մէջ:

45. Նոց զեր է կատարում:

46. Նշ. Ենարպիտուցայմբ, բացասական նոյմը զործականի իմաստով:

47. Գրարարում ստորական է միևն թառով սկսող նախադասութուն-
ների մէջ զբժամար բայի փոխարեն զերբայական անով ստորոցայ զործանել,
ինչպես այտակց է:

48. Մակիլ, փշաշնոց, սպասանոց, ուշնայնոց, ավերոց:

49. Տրական նայով ենթակում՝ Դիպիմի բայի ժամ: Պետք է թարգ-
մանել ուղղակիմով:

50. Պատմական բացասական՝ ասկ բայի ժամ: Ե՛րբոց ասեն՝ Արտեց
մասին սասում են:

51. Գրարարում ստորական կզանակի անցյալ պաշտել ժամանակ
չկա, նրան փոխարենում է սասկին սպասելին կամ էլ սոսմանակների անցյալ
անկատարը, ինչպես այտակց:

52. Սիրտ անկուլ, սիրտը վերցնելի՞ սիրտեմի: Այտակց անց, անկատարը
ստորականի իմաստով է:

53. Ներկա ժամանակը զործածվում է ստորական կզանակի սպասու-
նալ իմաստով, անասկիլսասկում է, իսկ այտակց՝ կատակի, կմեանի:

54. Բույտի սեակել է:

55. Տես ծան. 33:

56. Ազիւցարութուն է:

57. Ազց, այտակց՝ տեսակ:

58. Այտակց է վերջ մի բանի անց է շաղկատը արտանայտում է բաց-
իկ նշանակութուն, շաղկատում է ներանկական նարարեքութուն անկեղոց
նախադասութուններ:

59. Ի վերայ նախադրութեանք սովորաբար գրում է իր ինչքից առաջ, սակայն հանդիպում է նաև հասարակ գործածութեանք, ինչպես այստեղ՝ ՏՅս նաև Գ., ծան. 142:

60. Սովորական է ի գիրք:

61. Սեռական հոլովով ենթակա՝ անցյալ զերբայով կազմված բաղադրյալ ժամանակով արտահայտված ստորոգյալի մասւ՝ մեմ իսկ աչօր տեսնալ էս՝ չենց (իմ) աչքերով ես տեսել եմ:

62. Պատճառական բացատրական է՝ կախոված առկա բայից:

63. Սեռական հոլովով ենթակա է: Պետք է թարգմանել ուղղակիանով՝ մկիր:

64. ՏՅս ծան. 14:

65. Տրական հոլովով ենթակա՝ միադիմի բայի մաս (չէր մարթ): Պետք է թարգմանել ուղղակիանով՝ անմարմինները չէին կարող մարմնավոր կանանց նկատմանմանոյ:

66. ... Կանգնի սերմն մարմնաւորաց կ' Որովհետև մարմնավորները սերմ առնել, սրովհետև սերբը հասուել է մարմնավորներին: Սերմն ընտր կազմված է մարմնաւորաց սեռականով գրված բառին է-ի միջոցով և արտահայտում է անհնայաւ, հասուել ինչպէս իմաստ: ՏՅս նաև Գ., ծան. 52

67. Տրական հոլովով ենթակա՝ միադիմի բայի մաս: Պետք է թարգմանել ուղղակիանով:

68. Ինչպես այս, այնպես էլ սրան նախորդող մի քանի բայեր անցյալ անկատարով ստորոգյալների ապանմա իմաստ են արտահայտում:

69. Սեռականով սովեւադրութեան է, կարող ենք թարգմանել արտերի բերքը:

70. ՏՅս Գ., ծան. 5:

71. Տրական հոլովով ենթակա է՝ ի զուր է միադիմի բայի մաս: Եր զուր է կա՛լ կա՛նք առկա ունեյս՝ Ենտեղ է, որ մեկը կա՛լ կա՛նք առկա:

72. Վերջապի այլապի ինչ բնութիւն չէ՛ իրև ոչ օմնա՛ Վերջապի ինչ-որ ուրիշ տեսակ էութեան շունի, եթե ոչ՝ սին, այնպէս ի՛ր էութեանք ունի չի ստորբերում:

73. Չկիրաց, զղկիկիրաց, գնտերի, զեկիկների մասին: պատմական բացատրական՝ կախոված առկա բայից՝ Այս միջոցով նախադրութեանք նեղիմադր բացահայտում է արտահայտված միտքը:

74. Պատճառական բացատրական է:

75. Լնդուլայի նոյնակիութեանք կախոված է ստորոգյալիական վերադիրից (միտքեր), նոյնուլայի նույն բովով կլինենք, եթե նույնիսկ լինենք միայն կիրակալք ենթական:

76. Գնդուլայի է: Ապտոնին ներկայի իմաստով է զործածված:

77. ՏՅս Բ., ծան. 10:

78. Ունի (սկիմ) բայն այստեղ գրովելու: սիրելու իմաստով է զործածված:

79. Բազմաբայ ստորոգյալի հանդուլայ բովով համառնել է ստորոգյալիական վերադիրի նկա, իսկ ենթական, որ արտահայտված է այն ցուցական գերանվամբ, եզակի է:

80. Երբուն շարագատութեան է, փութ. Վագ ինչ օմնի որ բախիլուսն կլիս:

81. Պարտարում միտքը աշխարհաբարի նման կրկնակի չէ՝ ՏՅս միտակուր վերքերում է և էր բառին: Մինչ չի բնա էր ինչս՝ Բանք գեա սչինչ չկար:

82. Ստորոգյալը զեզված է, փութ. ... Որ են յերկին կամ յերկրի՝ Որնք երկնքում կամ երկրում (երկրի վրա) են:

83. Փութ. էր սմն Սրաւան անուն՝ Մեկը կար՝ Ջրվան անունով:

84. Մնշա առնել (առնել). զո՛ւ անկ, մասագ անկ:

85. Չեզված է էր բայը՝ ՏՅս Բ., ծան. 7:

86. Փութ. Վեմ գնագար սմ յաշա առնելոյս՝ Լագար սարի զո՛ւ անկայց նկատ:

87. Այստեղ ս-ն նոյ է:

88. Լագր անգամիսի է, փութ. սե յաշա առնելոյն:

89. Լագր զեր է կատարում:

90. Սեռական հոլովով ենթակա՝ անցյալ զերբայի մաս:

91. Անցյալ կատարյալից նկատ ներկա, պետք է թարգմանել նույն ժամանակով՝ նայունն, առայց:

92. Այսով կանգնել:

93. Այսով կանգնել:

94. ՏՅս Գ., ծան. 35:

95. ՏՅս ծան. 21:

96. Ի նախորդող զործածված է անորոշ զերբայի հայցական հոլովի նկատմանակի նշանակութեամբ: Դա վերաբերում է ինչպես առայ, այնպես էլ արննել բային, սակայն վերջինիս մաս չի կրկնված:

97. Լաւանել բայը փութերենի է գալ բային. սա շատ սովորական երկվայթ է գասական ժամանակներին երկնքում:

98. Այստեղ՝ առախոս, իտերբա:

99. Այստեղ չի արտահայտված լինիմ բայը, անանգակ բայի զերբով լինիմից ի վերայ արքայ կացուցելուս՝ Որմեզդին թեզ վրա թագավոր զործարծ լինեմ:

100. Պարտարում հասուել անունները սովորաբար նոյ չեն բնութանում, իսկ իրք նախադրական ժամանակովում են, կարող են բնութանել, ինչպես այստեղ:

101. Իրև, այստեղ՝ թե կամ որ:

102. Այստեղ՝ կարիք ունենալ, կարիք զգալ:

103. ... էր սմն էր վեր քան գնա՛մ ներսից վեր մեկը կար:

104. Կնալ, այստեղ՝ լրացնել, լրիվ ցարնել:

105. Տրական հոլովով ենթակա՝ միադիմի բայի մաս (պարտ էր): Ենթա պարտ էր առնել զերկինն և զերկիր...» նա պետք է ստեղծեր երկնքը և երկիրը:

106. Ստորոգյալը զեզված է:

107. Մայց այսու նամար, յույց ապու նպատակով:

108. Լաւանել բայը փութերենում է գալ բային: ՏՅս ծան. 97:

109. Եկա՞տի ունի ժամանակի միաժողովների սահմանում չես լուսանի և արեգակի:

110. Քէ, այտե՞ղի՛ նիբև:

111. Ե... Անտառեր չի ես կին արարեալս՝ Անտառնները զնո չէին ստեղծեմ:

112. Կարո՞ւ, այտե՞ղի՛ հարձեք ունեցող, պահես ունեցող:

113. Գրաբարձում տեսնեց նախազգրութիւնը երբեքն ան բացատրական անանցի իմաստով է գործածեալս: Ինչպէս այտե՞ղի՛ ասանց զխառնեան նշանցնու, այնու:

114. Տես Գ., ծան. 270:

115. Անտառն նշողով հնձակաւ... Երև նորա չէր յերկուսեացնա՛ր նիբև նա չէր կառկածի կամ հասկածած չէիններ:

116. Արտակ հողը փոխարինեալ է նորա գերանեղաբը:

117. Անշաշտ անկատարը ստորաշատեան անշաշտի գեր է կատարում (որը չկա գրաբարձում):

118. Նախգրքով տրտեան՝ տալ բայի ծառ:

119. Այտինքն՝ արկնայի ինքն որդի լինի:

120. Տես ծան. 20:

121. Ե... Նարդայն իսթև Արմենայ կտակած ինչ էր նմա՛ր որդի Արմենից նա ինչ-որ կտակած ունէր:

122. Նախգրքով տրտեան՝ տալ բայի ծառ՝ կազմեալ ոչ թե ց, այլ ի նախգրքով:

123. Ե... Պարս էր ունէր ի միջի լինելս՝ Մենք մեկնեալս պիտի լինեք, մեկը պետք է լինէր:

124. Այտինքն՝ Ե... Ուսմիքի եղելու էր՝ ինչ-որ մեկից էր տառաջնու ստեղծելի:

125. Այտե՞ղի՛ որունչ, փնտրել:

126. Միկերն անուլ (անուլ) լինելոյ, ստեղծելոյ, լինելու սեղից ասել:

127. Տես ծան. 70: Այտե՞ղի հնձական նարարեցու է:

128. Արգանան չեղածը (նա, որ չկար) չեղածին չեղածի նամար գոհ էր անուս:

Ե. ԱՄԷԼԹ-ԱՆԳԵՂՈՍ

ՊԱՏՄԱԹԻՒՆ ԷԼՈՍԸ

1. Ընց նախգրքը գործածեալ է նախակի բայի անորոշ գերբայի նաշանան նշողի կամ՝ ժամանակի իմաստով Այտե՞ղի նախակի վերջնապառ. իմաստով է գործածեալ: Ընց նախակի ժամանակաց բազարարութեան Պարսեաց՝ Պարսեաների թագաժողովրդական ժամանակները վերջնապառ, երբ վերջնայն պարսեաների թագաժողովրդական ժամանակները:

2. Ի նախգրքը բանակ բայի անորոշ գերբայի նաշանան նշողի կամ նախակի ժամանակի գազաժար է արտահայտում՝ վերանախ, վերանախ, ժամանակի երբ վերացելի:

3. Ի նախգրքը նախակի կերտումը՝ պայմանի բայի ծառ:

4. Նամախ նույն կենթակայի ծառ անց. կատարելով արտահայտած երկու ստորգայններից մեկը նախակի է զայն անշաշտ գերբայի ձևով, այտե՞ղի՛ Ենկն միաբանաց—Ենկնայ միաբանաց:

5. Զամանչ բայերով արտահայտեալ անկազարթիւն:

6. Անորոշ գերբայը սեռականով՝ ժամանակի պարագայի գերում (բացարձակ կամ անկտի սեռական):

7. Գրաբարձան երկրորդական նախազգրութիւն է՝ Լուսն անշաշտ գերբայով արտահայտած ստորգայլը զնոր է թարգմանել զիմաժոր ձևով: Ե...Փչկոն և լուսն լուսն գրքն...՝ Քնկոն բոլոր շատ էր ինչ:

8. Ժամանակի (ժամանակ) նախակի (նախակի) լամբով (կամ լամբով) գործնց. գործն ամբարեւ, վերջնայն, բառացի՝ նախակի գործի փոխանակի:

9. Գրաբարձում կան որոշ զոչապան անուններ, որոնք նարարեալում են ասանակն զոչապան անունների սեռական նշողականն, որպէս անկազարթիւն: Գրանք սովորաբար թարգմանեալում են վերջին բառով, սակայն ասանակն բայի նշողով: Այնպէս են այտե՞ղի գործածեալ որոշ անկազարթիւն, իրը պարտաւարութեան նշ. պարտաւարութիւն Ենչ. պարտաւարութիւն Ենչ ինչ ժամանակաց նախակի լամբով գործնց պտեղազովի իրացն պարտաւարութեան՝ Ենչարագաժողով պտեղազովի պարտաւարութեան ամբարեւ:

10. Այտե՞ղի նախակի բայը չի արտահայտում իր իսկ իմաստը, մի անուակ պարտաբեր. զեք անիք... Ենչ նմա ինչ նմա գործնց գործն՝ նրան շտաղկից գործ կատարել, նա ոչինչ չկարողացաժողով անել:

11. Լինել (լինիմ) բայով է անշաշտ գերբայից լամբով (գործեալ, անեալ, կեկալ) կազմեալ թագաբայ ժամանակ՝ անց. անկատար, որը գործածեալ է անշաշտ կատարելի իմաստով:

12. Զամանչ արտահայտութիւններ են, որոք բովանդակելի, պարտաբեր գործ նշ. գործ նամարի:

13. Գուսն Այանց այլ կերպ կազմում է Գուսն Կասայից, Գուսն Արաւնից, Զորայ պանակ. Գուսն Գուսն, կիրն, կապան Զոյաուսանի և Պարսեաուսանի ասանակներով, որտեղով անցնում էր սպանական նշանակութեան անկազարթիւն Բանասերները այլ անիք մասին տարբեր կարծիքներ են նաշանում:

14. Զաները նույն ցուշաններն են: Տես նաև Գ., ծան. 282:

15. Ապտաակի զնկն, միաժոր գործ սփռել՝ կորցուցելու նամար:

16. Զամարել, այտե՞ղի՛ Էդան, Զամար, ցուկանալ:

17. Միանկանայն, այտե՞ղի՛ միամտանակ:

18. Բրանք կովտուսով անկազարթ զեկեր ու ծողովուրդներ էին, որոնք այժմ չկան:

19. Այտե՞ղի բուն է կրայրական անականները գործածեալում են զոչապանի ձևով (վերացական թանկարժեանքի փոխարեն): Պետք է թարգմանել որպէս անտանձ իր բուն կրայրական սպազմանների ստեղծ նամար, այտե՞ղի՛ կր արշուակիցների ստեղծ նամար:

20. Միանակի (միամտակ), այտե՞ղի՛ նազանգովի, նազանգութիւն

ժառանգել: Նույն իմաստն արտահայտված է նաև «Ննազանդեցան» և ի ծառայության մտին ձևով:

21. Տես Պ., ծան. 282:

22. Սեռական նշանով կենթադրել:

23. Սեռականով ավելագրություն է: «Եկեալ լուսնայ կին ի բիկունս օղնականսքանս» Օջնության էին կկել:

24. Սեռականով ավելագրություն է: Կարելի է թարգմանել «Սեկնուսնեզ» ամբիսը կամ բազմաբայակ:

25. Նույնանիչ չափողով ավելագրություն: Պետք է թարգմանել «Սեկնուսնեզ» բայց կամ սակայն:

26. Չարխախախ վասնել (վասնեմ), գրածն կերպով զբեմ սառ:

Կատարել: Նարեկ:

27. Ազգործան Նայցանակ՝ քնց նախգրքով: Կողմն գոյական անունը նույնակն թվով կրկնված է, արտահայտում է բազմազանությունը զազափար:

28. Սեռականով ավելագրություն է: Բազին և մեկնան նամանիչ են:

29. Նախգրքը կրկնված է:

30. Մեծարել բայով արտահայտված ստորոգյալը ունի բազմակի միջոցի անուղղակի խնդրները, որոնց մի ծանն արտահայտված է գործիական նույնակնով, իսկ մի ծանն էլ՝ ի նախգր կրող Նայցանակով: որոնց ի նախգրքը գործիական նշանի իմաստ է արտահայտում, այդպես՝ զլար, նուստքը, միտքը, տրոքը (փոխ. Նուստք), վարդաք, մետքսիքը, պստիքը, զմեքսուկն, ակամքը, սկիտ (փոխ. սուկով), արծարով (գործիական), մյուս կողմից՝ ի վերջուտը, յանտը, ի հանդիման, ի գործը (Նայցանակ) ի նախգրքով, գործիականի իմաստով:

31. Հինգիբայի նանել (նանեմ), հինգերորդ ժառ բաժին նանել:

32. Այստեղ ի նախգրք բայական ծագում ունեցող գոյական անվան Նայցանակ նշանի նուս մասնական զազափար է արտահայտում, բառացի՝ մյուս տարվա գոյականի մասնական, այսինքն՝ Նայցաք արքին:

33. Այստեղ և շատ այլ տեղերում անցյալ անկատարը անցյալ կատարչայի իմաստ է արտահայտում:

34. Առաջատակ սխուկ (սխուկ) բայական նարագրությունը ընդունում է շարժականով և զ նախգրքով լրացում:

35. Մեր հին մասնազգեղները ասելի է թնդիական անունով էին անվանում արքաներին:

36. Գրադարում խորանային բառն ավելի շատ նանդեն է գալիս սասացական նշանակությունով՝ յուրաքանչյուր յուր:

37. Բայական ավելագրությունները զիմաստը ձևերով:

38. Փոխ. «Ի վերջս բնամուտ»: Տես նաև Պ., ծան. 142:

39. Այստեղ գործածված է վրձի իմաստով:

40. Միասնաբան, այստեղ՝ նախադրություն:

41. Նամբանայ կազմել (նամբանում կազմեմ), պարսապակել:

42. Չուսունել (սունեմ), յուսի անկանիլ (անկանիմ), նամանիչ բայական նարագրություններ են, նշ., նամապարհել, սեղափոխել:

43. «Իս ակն ունել (ունիմ), ուշագրք նաչել, զննել, նկատուցել»:

44. Գաղթականության, գաղթելու պատճառով: Այստեղ պատմաւ նշ. պատրվակ:

45. Նստարակ, այստեղ՝ միասին, միասեղ: նախադրական: ...Սի նստարակ գնաարակայ վրձի խնդրի մարբապար՝ Որդեպի կարողանանք միասեղ բարբի զբեր յուսնե:

46. Աս նս, սպիտիկ՝ առ ինքն:

47. Անորոշ զերբայը սեռականով՝ մասնականի պարզայի գերում (բարանկ կամ անկար սեռական), զունքը բացելու մասնական:

48. Նամբանայ (նամբանում), այստեղ՝ վեր կենուլ գնուլ: նկատուլ:

49. Այստեղ կենթական պետք է նախանուլ նորս: Գրանով միասն թագափորին նկատի չունի:

50. Սեռականով ավելագրություն է:

51. Նստեղջայը և նստեղջային ընդմեջված են ուրիշ բառով, այն պատճառով էլ նախգրքը կրկնվել է:

52. Ավելագրություն մաքրայով:

53. Այստեղ բայը կրգործական նշանակությամբ է, ... Գունը զունց նստակնի՝ խմբերի էին բաժանվում:

54. Ստաց մի, որքան կարելի է շուտ, որքան կարելի է ստաց:

55. Այլ, այստեղ՝ չունել: նույնակն ձևով կապելի իմաստով է գրված:

56. Մաշի (մաշեմ) ի սար ստանելի, սրով սպանել (մեկին):

57. Սեռականով ավելագրություն է:

58. Տես Պ., ծան. 209:

59. Անցյալ կատարչայով արտահայտված ստորոգյալից նուս անցյալ անկատարով ստորոգյալը: Թարգմանելու մասնականները պետք է միտքեղակ գործունի՝ յսեց, զգործանալով, զգործնալով:

60. Խաղալ (խաղամ) բայի պատճառակալն է, նշ. շքել, ստանել, նկատունել:

61. Ազգործան Նայցանակ է, սուտի զ նախգրքով չի կարող լինել, պետք է լինի ինքիկրն:

62. Չեղված է սեռան բար, փոխ. ...Արում սեռան Սոյակ կալկին:

63. Գուր կամ Գուր, Գուր, գոթեր:

64. Սեռականով ավելագրություն է: Մնուլ մարս պատերազմին նշ. պատերազմ սառ, պատերազմել, այստեղ՝ պատերազմելու, պատերազմ տալու:

65. Բացասական նշանով խնդրել կոչված է ակար անպահանջ: «Տկար էր յուկիրայ զորսկանս» Թուշ սպիտիկ ունի:

66. Ղատակն ու գորստրեց:

67. Գոտախախի սուլ (սամ), բայական նարագրություն է, նշ. պատասխանել: Անուղղակի խնդրել բաժանել է նարագրություն բազաղիչները:

68. Սեռականով ավելագրություն է:

69. Երգործական նշանակությամբ է, ունի ուղիղ խնդրել (զգրանու), նկատական արտահայտված չէ (Մոցայ: «Չարունս բազաղին արկեալ էր (նոցա)» Երանք, զարգրի գլուխը փակել էին):

70. ...Փամ էր նստարակ զինքոյ՝ կեղեկեր էր:

71. Բարդ, այստեղ՝ զեզ է... ևստե ընկնեայ բարդ բարդ՝ Բարդ-բարդ Թափում էր:
72. Մեռակնով ափլազորվյալն է:
73. Վերացականք Թաննարացուհանի փոխարեն:
74. Եւ... Երբ տղն գաւառեան մերկացաւ... բառացի՝ եք այլը առ-գոյը մերկացրեց, այսինքն՝ եք լույսը բացվեց:
75. Այս բաղմակի ենթակաների մաս ստորոգյալը չի արտահայտվել, արգելեան նախորդ նախադասութեան հետ կա (յանիման լինել... ներկայա-նայ), միայն այստեղ հոնորիկի քիզով պետք է բարգձմանէ՝ ներկայացան:
76. Իրրոց այլ. ստորբաղման է իրրոց այլորիկ, այլ բաները:
77. Այստեղ նշանակում է հաստացվել, վերջ ունենալ: Չի գոյ աստ այլ մի ի զրան բուն, զի իրրոց այլ նույն վնարին՝ Բրգովեան այստեղ՝ քո պա-լուսում մի մարդ կա, որով այդ բաները կկատարվեն:
78. Գործ բազուրեան. բաշտագործութեան:
79. Հանցիկուում է սարբեր ձերբով՝ Տրդատ. Տրդատէն. Տրդատիս:
80. Միքանի, այստեղ զոչական է, նշ. արքայական միքանիզույն պատ-մուհան:
81. Ի նախգիրք հայցական հոյովի հետ՝ գործիական հոյովի իմաստով:
82. Մարտի ի կուտս ստնելի երկվարի. մին մարտիկն է:
83. Կայսերակերպ զարդ. կայսերական զարդ:
84. Իւրական աշխարհ. իր աշխարհը, իր երկիրը:

Չ. ՄՈՒՎԱՆ ԽՈՐԵՆԱՅԻ

ՉԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ

1. Ասուն իսկ. Հննց այստեղ՝ իսկ բանն այստեղ շարժող չէ, այլ՝ եզանակափորոզ բուս:
2. Միժամայ նկատմամբ լրացում է լրացյալ հանդիսացող բաները մի-մյանցիկ անջատված են յարմարի առնորջ գերբարյով:
3. Ասալին սպասանին ներքինի իմաստով է գործածված. իցն՝ են:
4. Փար. Ե... Հաստահակ կարգիկնի վիսրակնցն մամանակաւ: Հատկա-ցուցիչ է հատկացյալը բաժանված են ստորոգյալով (այդ պատճառով էլ նախգիրք կրկնված է): Այս երեսույթը շատ է հանդիպում Յերենացու երկն-բուս:
5. Վկայ, այստեղ՝ պատմութեան:
6. Ըստ նախգիրքի հարգիտեղ գործածութեան՝ նման, պն նշանակու-թյամբ. դատ նոցանէ նշ. նրանց պն, նրանց նման:
7. Գրաբարում պարսպիկ բայը գրապիկ նշանակութեամբ արականով ինչգիւր է ընդունում, ինչպես այստեղ՝ օգարպակալիսն այսպիսում կցնորեանն նշ. այսպիսի կցնութեամբ գրապիկաները, այսինքն՝ նրանք, որոնք գրապիկ-քին այսպիսի ծանր աշխատանքով:
8. Փոխ. Եվ մէկը արձանի կոնն սայն կերպովականաց՝ Մեր կողմից գո-

- վասանակն խոսքերի արձանացան: Սրուիչը է որոշյուն անջատված են նա-խագասութեան մասն անդամներով: Այդ պատճառով էլ կերպովական բաղմա-վանք անվանուք նախագաս գործածութեամբ հոյովիկն է:
9. Ի նախգիրք անորոջ գերբայի նայցական հոյովի հետ՝ մամունեի իմաստով՝ փարգուիկ, կարգալու ժամանակ:
10. Երբ ի նախգիրք կրող բանի պետք է լինում զ նախգիր գո-ծածին, նրանց միջն հանդես է գալիս առ նախգիրք. և այսպիսով նախգիր-ները կուտակվում են՝ գառ ի: Այստեղ զ նախգիրք շարժած բառինն է Ե... Այն-րեանկն գառ ի նոցանէ շարժած բանից՝ նրանց կողմից շարժարժած գրծածը-ները կարգալու: Հարգիտեղ լինում է նաև ընդ նախգիրքի մաս:
11. Այստեղ անվանի իմաստով է նշ. աշխարհական, աշխարհիկ:
12. Որոշիչը (նախգրական) և որոշյալը (կարգա) անջատված են ու-սանել (ուսանիմ) բայով:
13. Թարգմանիկիս զայսպիսիս բար պետք է ստանել իր լրացման մաս: Անջատված է ստորոգյալով:
14. Իմաստական հաս. գիտական հաս:
15. Զրուցաբարիկն, այստեղ՝ գրավոր պատմութեան:
16. Ամ բայը սնտական հոյովի հետ՝ ունենալու նշանակութեամբ: ՏԵ 9. ծան. 26:
17. Իմաստ, այստեղ՝ գիտութեան: նախգիրք կրկնված է:
18. Իման ընդ այլով բաղադրութեամբ:
19. Գտանել (գտանել) բայը կրավորուն խոսքերում ստանալով բայի զիւր է կատարում սնայալ գերբայի մաս, Եղանիկն գործնալ նշ. կատարված են, կատարված կան:
20. Ի հաս պատանել, հարձար լինել, հարձար գալ, հարձարվել:
21. ՏԵ՛՛՛՛ ծան. 19:
22. Տրոյը, այստեղ՝ գրավոր պատմութեան:
23. Անգլական շանգուս Կ+պան, այսինքն՝ իշխանական, անգլական-ական:
24. Գիժամոր բայի նշանակութեամբ ունի՝ կլիկ է:
25. Եկի, այստեղ՝ ցեղ:
26. Բուսն ներկանել (նարկանել) բայի կախիկ ինչգիւր է՝ բացասու-կանով և զ նախգիրքի, նախգիրք նախագաս լրացման իրա է:
27. Որոշիչալ, այստեղ՝ բաժանելով:
28. Արկնիկում է Բարդիլուն աստուղիական այստեղանշանութեամբ:
29. Այս նախադասում Յերենացին իր խոսքն ուզում է Սահակ Բարգա-սանեան՝ իր մեկնարակի, որի խնդրանքով գրել է իր գրքը:
30. Հայի հասուիկ անվան լրացում է, Բարգմանիկիս պետք է ստանել նրա մաս՝ այս Հայիկը...:
31. Միժամայ նախագասութեան է: Հնդկաներ նկատի ունի Մար-Արսախն:
32. Հանգույցը արտահայտված չէ (կր): Այս ուր շատ բնորոշ է Յերենացու:
33. Ասալ, սնայալ գերբայ է, սակայն գիժամոր բայի իմաստ ունի:

34. Ի նախփեր անորչ զերբայի հայտանան նալո՞վի նեա՞ ժամանակի իմաստով, որք հարելի է Քարգանակի զերբայական ձևով (արարածիկն, անբաժնելու ժամանակ) կամ՞ ժամանակի պարզապես երկրորդական նախադասութեամբ (երբ արարածում էր...):

35. Անդ, այսակե՞ այն ժամանակի
36. Այսակե խորացանչիս բառն ստացական նշանակութեան նշանի, նշանեն մի, յուրաքանչյուր:

37. Ի զիկ կլանել, հարժար գայ: Եւջողիկ: Եւ, Պատանմունք ի զիկ կլանելին Քկայս բառացի՞ պատանմունք Քկելին հարժար էր գալիս, այնինքն՞ Քկելին պատանարար Եւջողիկի:

38. Անել (անկն), այսակե՞ գրափէլ, տիբել?
39. Զու առնել (առնեն) համարչ ըստով աղկալարութեան՞ զկալ բայի մաս:

40. Սա Այրարտայան երկրքը չէր, այլ Վան լճից հարավ ընկած մտար:

41. Հեական բայ է, ինքնուրույն գործածութեամբ, նշ. գտնվում է, կա:

42. Երբն, այսակե՞ մասագործակ:

43. Անշյուլ զերբայով բայական աղկալարութեան:

44. Անդ, այսակե զործածում է այնակ նշանակութեամբ:

45. Սեռականով աղկալարութեան է՞ արևն բառի մաս: Այսակե տուն բարբ զործածում է լայն իմաստով՞ կալվածք, տուն ու տեղ:

46. Աղկալարական հայտանան ընդ նախիրքով՞ զկալի նշանաբանութեամբ:

47. Բացառական հայտե՞ այսակե ներգոյականի իմաստ է արտահայտում (այս գառնի) հարաբերակն կոչումով:

48. Անշյուլ զերբայ է, զործածում է զիմաստը նշանակութեամբ՞ նեանակցիկն:

49. Սա հակադրուցի է միայն ման բառի համար, իսկ վերջինս պատկերակն բառի նեա յուզազ նախադասութեան ինչիկն է:

50. Մտարք վերարկերում է Մար-Արտաի:

51. Ի նախփերն անորչ զերբայի հայտանան հայտի նեա՞ ժամանակի իմաստով:

52. Նույն նախադասութեան մեջ երկու, ուղեկորական հայտանան, որանցից մեկը ի նախիրքով (ի կողմն), իսկ մյուսն առ նախիրքով (առ չափն)՝ նեան զերբայերում առ նախփերք գրվում է անիս անկան վրա:

53. Գերբայական երկրորդական նախադասութեան, որակե կնթական արտահայտում է արական հայտով (նեա), ստորգոյաններ՞ անորչ զերբայով (պու, կնու):

54. Վերացականը թանձարացականի փոխարեն: պետք է Քարգանակի որդին անական՞ ցուրտ:

55. Սեռական հայտով կնթական՞ անշյուլ զերբայի մաս:

56. Նախորդ Աղկալարիկն երկերում այս բայը զործածում է հարաբերական բարբութեամբ՞ պատասխանի առ:

57. Բարկուն և Բարկովն ձևերք զուգակն գործածութեան անկն:

58. Մասնական սեռական է, որի մաս մեծ անականը զերբայական արականի իմաստ է ստանում՞ զյուզազաններ ձևեր, անկնամեծը զյուզազաններին:

59. Մքցող՞ կոչով:

60. Այս բառի որոշիչները բաժանվել են երկու մասի, այսպիսով որոշայն ընկն է որոշիչներին միջև: Թարգմանելիս պետք է խմբավորել մի կոչումով:

61. Կրպու՞մն ընկած է իր երկու համարը լրացյալների միջև: փոփոգրվին և գրական իրք:

62. Երկրորդական նախադասութեան ստորգոյար չի արտահայտում (էին կամ անը):

63. Մանք բառի հայտնակն հայտանան է, նախադասութեան մեջ Արանս ուղիք ինչորի որոշիչն է, որն իր լրացումից անջատված է տեղի բառերով՞ անկալով լինեան (թերևս չիտա լինել լինեան): որակե անկալ պարսեանակե իմաստով է զործածված:

64. Տե՛ս ման 51:

65. Անշյուլ զերբայ զիմաստը բայի նշանակութեամբ՞ ցույց տալու:

66. Սա անբաժնական բառակն է, զրգում է կառնի հայտանակով, ուղեկորական հայտանակն ի նախիրքով, նշ. մեջնակ:

67. Տե՛ս ման 47:

68. Առ նախփերն մասնիկը զայսական անկաններն նեա շատ նախփոփոփ է: Սա անկալ զերբայից մեկն է:

69. Սա անկալ բառի որոշիչն է, որն իր լրացյալից անջատվել է կալով բառակնով:

70. Հանրայ նախադասութեան (զիմաստը նախադասութեան) կնթական ստորքի է, ուստի նա պետք է զիմաստը ձևով Քարգանակի՞ երբ երեկներք վեր յարժարալըն, նշանեց երկուց Քկել անբայի անկարք նշանակն բարբութեամբ:

71. Տե՛ս ման 47:

72. Ոստ, այսակե՞ բլուր: մի փոքր բարձր տեղ:

73. Նախադասութեան ստորգոյար չի արտահայտում (կայր):

74. Վառկալ, այսակե՞ պատասխանում:

75. Նախադասութեան ստորգոյար չի արտահայտում (էր՞ կար):

76. Կռանար, այսակե՞ նշան կրոզ, նշան անկնու:

77. Բարձր, այսակե՞ աղջիկ: Այս իմաստով սովորաբար նշանակի ձևով է Կոնկոն գալիս, ինչպես այսակե:

78. Սովորաբար հայտնակն է Ա հայտնակն, երբևն նեա՞ ի, ինչպես այսակե: սեռական հայտով կնթական է՞ անշյուլ զերբայի մաս:

79. Թարգմանելիս պետք է սահնկ երկրակնիկն բառի մաս:

80. Սեռական հայտով կնթական է: Պետք է Քարգանակն ուղեկականով՞ փոփոխել նախնիկ:

81. Ան պակասանալ, բառացի՞ վախեցնող ան, հարելի է Քարգանակն ան ու ստորով:

82. Տարբայ կերպ: կրպուն, Ան

82. Վերջումնայ էլանն (ելանն), եւ բաշխելով բարձրանալ
 84. Տե՛ս եւ, ծան. 78:
 85. Ուղի ինչի՞ր է, չլիւար է շփոթել սո՞ղի պարագայի նետ:
 86. Վերացականք թանձրացականի փոխարեն: Պետք է թարգմանել
 անգիտութի՛ւն հաշիւական:
 87. Խնամակալն (խնամակալն), ինձամոկու զսուսու, այստեղ՝ Թա-
 ցո՞ղորդել:
 88. Արժանատրել (արժանատրիմ), արժանանալ:
 89. Հանգիտում է նաև բորբորիս ձևով, նշ. վաճառու, անստեղ:
 90. Պատմական քաղաքական է՛ կախձած լսել թախչի:
 91. Այլ, այստեղ՝ բայց:
 92. Հաւանել (հաւանիմ), այստեղ՝ համոզվել:
 93. Այստեղ ուղղակի իմաստով չէ, այլ՝ հետևողական լինելուս իր մտա-
 դրությանը հարգելու իմաստով է:
 94. Անտական հոյժով էնթոկոս՝ անորոշ զերբայի գործիական հույժի
 նետ: որը շատ հազմացել է գրարարանէ՛ն նման գեղարվում գործածվում է
 անցյալ զերբայի: «Պատուով ճամիրանի», փոխ. «Պատուով ճամիրամայ»:
 95. Կա՛ ինքն զերանձան փոխարեն, փոխ. տա ինքն:
 96. Արտասայված է ուղղորման հայցականով: Չլիւար է շփոթել թա-
 ցականի նետ Ուղիք ձեն է Նիկուէ:
 97. Անտկանով ավելագրության է:
 98. Ի նախդիրք անորոշ զերբայի հայցական հոյժի նետ՝ ժամանակի
 իմաստով: Կարելի է թարգմանել երկրորդական նախադասությամբ:
 99. Այստեղ նշ. համանշնել: Կույն ձևով ի նախդիրք ժամանակի
 իմաստ է արտահայտում:
 100. «Բայց որչա՞փ զինացն էր նշանակեալ»՝ Բայց որքան զե՞տքից երև-
 ւում էր, զե՞տքը ջուլց էր առիթ:
 101. Ինչպէս այս, այնպես էլ հա՞նրդ զերբայների մաս ի նախդիրք
 նպատակի գաղափար է արտահայտում:
 102. Չբամբ անկ (անն), բունն, ձևորդ զցել:
 103. Վերացականք թանձրացականի փոխարեն: Պետք է թարգմանել
 որպէս անգիտութի՛ւն մոլեղին:
 104. Չի արտահայտված ոչև բայց, որից կախձած է պատմական քա-
 յառուկանը՝ զմանն: Թարգմանելիս պետք է վերականգնել (պատմէին, սակէին):
 105. Որպէս թէ անանչիս, անանչիս լինէր:
 106. Այստեղ ստատիկ սերահարգած լինելու իմաստով է: Մտ խնդիրն
 է ի բանն, որ այստեղ պատմություն, զրոյց իմաստով է գործածված: Այ-
 տինքն՝ «Նամբշարեամբ վառակ էր ի բանն»՝ որ զմանն (պատմէին)՝ Տըս-
 փանքով սերահարգել էր ոչև պատմությանը ներքին, որ նրա մասին (Արայի
 մասին) պատմում է ինքն:
 107. Կի՞մա՞յոր բայի իմաստով է գործածված՝ անգիտելից, կոչվել:
 108. Ի նախդիրք անորոշ զերբայի հայցական հոյժի նետ՝ ժամանակի
 իմաստով: «Իս ի լինել նակատան...»՝ ճակատամարտը լինելիս, երբ նակա-
 տամարտը կզգո՛ւ:

109. Մանուկ, այստեղ՝ զինվոր:
 110. Լրացումն ընկել է իր երկու լրացյալների միջև: Տե՛ս նաև ծան. 81:
 111. Նախդիրքն այստեղ ժամանակի գաղափար է արտահայտում:
 112. Անտկանով ավելագրության է:
 113. Անորոշ զերբայը հայցականով՝ նպատակի պարագայի զերբու՛մ:
 114. Պատմական քաղաքական՝ կախձած համբու՛ն թախչի: Համբու՛ն
 զմանն՝ լուր է արտածում նրա մասին:
 115. Ելին, այստեղ՝ հատարեցին:
 116. Կանգնել (կանգնեմ), այստեղ անցողական նշանակությամբ է՛
 կանգնեցնել:
 117. Պակկի, այստեղ՝ արևան:
 118. Վերացականք թանձրացականի փոխարեն: Պետք է թարգմանել
 հաշիւով: «Եկին այսպիսեաց իրաց յաշուարեանց...» Այսպիսի հաշիւ գործերից
 նետ:
 119. Անցյալ զերբայով արտահայտված թախչան ավելագրության է:
 120. Վերացականք թանձրացականի փոխարեն:
 121. Թզ, այստեղ գործածված է կշանակի իմաստով:
 122. Նկատի ունի տարգում մյուս երեք կղանակները՝ աշուն, ձմեռ,
 գարուն:
 123. «Ի մտուս կոյս արեցականը»՝ Դեպի արձու՛տար:
 124. «Սակա ինչ ատկողուս ի նկատույ»՝ Հյուսիսային կողմում մի
 ընչ թե՛քովս:
 125. Միջրեալ, այստեղ՝ հարաժայռին, քի միջրեալ կողմնէ նշ, հարա-
 վային կողմից:
 126. Բայցույցն, այստեղ՝ ավելի նետուն:
 127. Թարգմանելիս պետք է վերականգնել ստորոգյալը՝ տարածանք
 —տարածում էր: Անորոշ նախադասությամբ պետք է թարգմանել այսպէս՝
 «Ե արանից հարով ավելի նետուն ստորածվում էր մի գաշտակն ե երկոյնմանից
 նովիս»՝ լիսուն արեւելյան կողմից ի՞նչեւով ձովի կար: Ընդարձակ է զեղէրի
 մարի նման:
 128. «Ի մուլումն գեոց պերնամային»՝ Մովումնում, զեղէրի զեակը
 էին կողմում, բայտեղի՛ զեակը ձովումնով պերնումում էին:
 129. Պետք է վերականգնել ստորոգյալը՝ կային կամ կին:
 130. Այսինքն՝ «Էր լիսուն մի փորրույցն»՝ Մի փոր լիս կար: Այստեղ
 զայն անանք համեմատական իմաստ չի արտահայտում:
 131. Տե՛ս Գ, ծան. 335:
 132. Այսինքն՝ իր իշխանությամբ էնթոկոս որքն տեղերից:
 133. Արևուստուր գործարար, վարդուս բանվոր:
 134. Արևուտղիտարին, այստեղ՝ արևուտ:
 135. Անուլ (սուճում գլխատարան), հատարվել:
 136. Անցյալ անկատարը անցյալ կատարյալի իմաստով՝ ամակալ լինելին
 նշ: Երկրորդին, ստատիկ թե՛քով էին լինում, բերվում էին:
 137. Ավելագրության է, կարող ենք շարգմանել: «Ինչին ցայտը մա-
 մանակի»՝ Մի՞նչն այսօր:

138. Այտեց ճնն և պարսկան բառերը գործածած են սրգեկ գործ-
ցու թխան անուն՝ ճնն. հնդեթխան. ամապաթխան, սաղաթաթուխան, զա-
րսկան, զագթ, զագթապաթխան: Հնչոյ այս պատճառով էլ ի նախգիրը
նայցական նշովք նա ժամանակի զագափոր է արտանայում, ուրենն ի
ճնն և ի գարսկանս կարոյ ենք թարգմանել: սաղաթաթուխան և զագեթի
ժամանակ:
139. «Եւ երբ գործո անույ զեզ ամբր լինիցի»՝ եզ էնն պատանի որ
մեկը փորձի, աշխնը՝ էնն մեկը կամենա փորձել:
140. Անորոջ գրանուծը չհիշենու: նամար սա թարգմանութիան մեջ
կարոյ ենք փոխարինել նա զերանձնով:
141. Մա. Մախառայանց սա բար փոխել է ազրուս բառով և թարգ-
մանել է կիր, որը շատ նախաճան և (սե՛ն Թարևնացու զրքի նրա թարգ-
մանութիանը. էջ 258, մաս. 60):
142. Եկատակ, աշտեց նշ. նկատի ունեցած, նշանակված:
143. Մորչի, աշտեց՝ բաժանել:
144. Նախորդ հնչիճակների երկերում խորտակվիլ բար նշովված
մեզ չի նայցիկյում:
145. Բագճավանկ անպանը գոյականի նա նախապես գործածու թյամը
նշովված մեզ, որը նախորդ հնչիճակների երկերում շատ նայցիկյում է իսկ
Թարևնացին նամա և գործածու:
146. Նարդուցանեա, աշտեց՝ սուղիչու նամար սուղիչու նպատակով:
147. «...և ոչ պատմել է կարողութիսն՝ եմ ոչ էլ կարելի է պատմել:
պատմելու նարափորութիան չկա»:
148. Թարևնացու մաս նամա և նայցիկյում անպանի նամենապան
ստախնանը զերգրականի իմաստով, ինչպես աշտեց:
149. Վերգրվել, աշտեց՝ վրան գնել:
150. Վերացականը թամերացականի փոխարեն:
151. Չամենաութիան կատարելիս նկատի է ունեցել պնդիկար որի
վրա մտ էին բռնու, նաուկ ձեզով նարթուս էին և նույն ձեզի սուր մասով
գրում մե՛ք վրա»:
152. Ի գործանա անկ (անմե), զարժանը շարժել, զարժացնել:
153. Ումտանայինն, ամտաները, ամա ժամանակ ամառային կգա-
նակի:
154. Ի խալալ, գնալիս, էր գնում էր:
155. Գազար ամառապանի, ամառանդային բազար:
156. Սեռակնով կնթակա՝ անցյալ զերբայի մաս:
157. Նաուսալ, աշտեց՝ գտանել:
158. Նշ. սպասվում է փրկվում է:
159. Փոքր շանին անկ (անմե), նոյ ամանկ Բնագրում մտանան
բնույթի է՝ նոյ չէր ստանա:
160. Միջնակյալ նախապատճիան է նշ. ինչպես ստանա է, ինչպես
պատմվում է:
161. Փախ. Չախասար և շարսեղ Էրար նրա: Բարը բարի երկու
որոշմանը գատարված են նրա երկու կողմերում, իսկ նախապայցիքը

- (նորա) բնիկնեզ որոշմանը մեկ և որոշյալի մե՛ք գրամ նապարի է
խարքի: Այստեի շարսպատճիանը թեև գրարտում նայցիկյում է, սակայն
Թարևնացու զրքում սովորական էլ Տե՛ն նախ ամս, 60, 61:
162. Ի նաուակ և ի միա նուսանկ (նուսանկ), շարսպատ և ինչուսա
գտանալ:
163. Ի նախգիրը անորոջ զերբայի նայցական նշովք նա ժամանակի
իմաստով: նախգիրն անկանկ (անկանկ) բայի մաս չի հիշնված:
164. Այսինքն՝ «...ըն ուսով և սրբա կար:»
165. Նախապատճիան կնթական է արունկիր, որը գրարտում նոյ-
նակի է, ստորոջայն էլ այդ պատճառով արտանայված է նոյնակի թվով:
Այնուհարար թարգմանում ենք կարգի՝ աքունիքը փոխադրվում է:
166. «...էր նկայցեալ գեան Երասխա՝ Երասխ գետը նկայցել էր, աշ-
տինքն՝ նախ փոխել էր»:
167. Չմեար երկարելիս էրք մե՛քն երկարում էր:
168. Դսուսանտ, աշտեց՝ ջրառանջ:
169. Լիպիս, աշտեց՝ բաժի, Լիպիսային բաժի:
170. Պար է թարգմանել զիմպոր մեզով:
171. Մորչիք և որոշյալ բնգծիքված են ստորոջայնով (որը գործած-
ված է հրգորական նշանակութիամբ): «Ոչ ուստեք արքայան թուսկան
բազարականին գտանիք սեղոյն»՝ Թագափորական անդի նամար բովակա-
նաշով խեղիք (նախ) չէր գտնվում:
172. Ի խնդիր կանկ (կանկ), արանկ, փնարել:
173. Ամբողջական նախապատճիան է «Չորով պատ անույ Երա-
խալ...»՝ Որը շրջապատում է Երասխի:
174. Միջնայն նկատմամբ լրացում և լրացյալ նայցիկյացող Ախաբան
և զես բառերը բնգծիքված են նույն ստորոջայնով: Մա խորեճուցու մաս սո-
վորական երեսույթ է:
175. Դերբայական նախապատճիան է: Անորոջ զերբայը պետք է
թարգմանել զիմպոր մեզով «...Միջև զիմկ շարք գետայն ի փորտանն՝
Այնուհ, որ գետի շրերը նուսն զեղի փորձարք»:
176. Նշ. սրգեկ իսկուն շրի (բնգծիքի) պատարտութիան նարմա-
բանք:
177. Մուսք սանզուզքի մասին է, սանզուզքը երկու սեանկ էր:
178. Պատկերու և դատախիլու նուճանիք բառեր են:
179. Իսկ, աշտեց՝ պատմել:
180. Սորինկ (յարինկ), աշտեց՝ գտանել:
181. Չ նախգիրը գործիական նշովք նա արտանայում է շարք պո-
զափորը, այսու նայցիք՝ գործածված է շարք նախապատճիանը:
182. Ամբողջ նախապատճիան մե՛ք ստորոջայն արտանայված չէ: Մա
Թարևնացու մաս շատ սովորական երեսույթ է թարգմանելիս պետք է ստո-
րայով ավելացնել բառ բովանդակութիամբ:
183. Այտեց պատմ մասին էր նայցական թյամը զագափոր է արտանայ-
ում, այլիսան կամ այլիսանի նշ. աշխնեք:

184. Այս նախադասութիւն մեջ եւ ստորոյցայ չկա: Ըստ իրր բառի իմաստի Քարգամանութիւն մեջ պէտք է ավելացնել՝ նմանում էր:
185. Այսինքն՝ մասնմաս կը: Լակոնացք չի տարահայտում:
186. Վերացականք Քանձեացականի փոխարեն Այստեղ նախադասութիւն ստորոյցայը զեզրում է: Քարգամանիս պէտք է վերականգնել:
187. Որտե՛նչ և որտա՛յը ընդմիջում են ստորոյցայով, փոխ. «Յշմանակ գիրկերիքի շրթունա: Ամբողջ նախադասութիւնը Քարգամանում է այսպէս՝ իսկ գեաք իրան զարձամ՝ ափերի բարձրութիւններով ներկայացնում է երկնքերի շրթունքները:
188. Կախիցիք տեղափոխել է նախագատ լրացման վրա, ուստի այստեղ ավելորդ է:
189. Արևան կիրով, արշուճակից:
190. Պատմական բացատրմանով արասնայտում են՝ իմաստ՝ կախում տակ բայից, որից կախում է նաև հաջորդ զերբայական երկրորդական նախադասութիւնը: «Բայց սակն զերուանգայ՝ բառ հմայց զմեայ զոյ ակնն նայեցուանով: Բայց Յրվանդի մասին ստու՛ւ էն, թի հմայցով շար հայացք ունէր: Կա՛մ՝ ստու՛ւ էն, որ Յրվանդը հրահրգական, շար հայացքով էր:
191. Ընդ նախիցիք անորոշ զերբայի նայական նշովի նեա՛՝ ժամանակի իմաստով:
192. Տրական նշովով են՝ իմաստ՝ անորոշ զերբայով արասնայտում ստորոյցայի նեա (dativus cum infinitivo)՝ «... Սովորաբան ունել սպասարացն արբանի...» Արքունի սպասարարներ սովորութիւն են ունեցել:
193. Աւելի (ու՛նիմ) այստեղ նշ. բունել, իսկ բի՛ւ վերը՝ ունեանալ:
194. Տրական նշովով են՝ իմաստ՝ անորոշ զերբայով արասնայտում ստորոյցայի նեա (dativus cum infinitivo), որտեղ են՝ իմաստ իր ստորոյցայի նեա ներկայացնում է մի զարմանք, որը կախում է սակն ստորոյցայից և նրա լրացումն է: Այդ զարմանքը Քարգամանում ենք երկրորդական նախադասութիւնը: «Ի՛ նայեցուանցն զմտութենէ սակն պայրել սրձաբար վի՛տացն՝ Խաւ՛ւ էն, որ սրձաբար վի՛ւնէր պայմելիս են եղել՝ նայացիք շարութիւնները:
195. Սա զօրութիւն բառի որտե՛նչ է, որից անշտում է ուրիշ բառերով:
196. Գրաբարում սովորաբար հասուց անունների ներդրականի իմաստը արասնայտում է նրանց նայական նշովի միջոցով (և ի նախիցիք): Ֆիրաւ բառն այստեղ նայականում է, ի նախիցիք նրա մաս ներդրականի իմաստ է արասնայտում, ի Ֆիրաւ նշ. Զիբումում:
197. Յաղապս նախադասութիւնը միասնականի վերաբերում է սատակման բառին:
198. Աւելի զիմա՛յը բայի նշանաբանութիւն, որի մաս են՝ իմաստ զգրված է սեռականով: «Ազգ արարելալ Մեքրումանալ...» Մեքրումանն իմաց ավելցուցեցեց:
199. Ազգիլ (պզգն) այստեղ՝ իմաց տալ, տեղեկացնել:
200. Այս նստուց անունը մեր մասնակցիքների երկերում հանդես է գալիս ստորին ձևերով:
201. Պատմական բացատրման՝ կախում պզգիլ բայից:

202. Որտե՛նչ որտա՛յց անշտում է ստորոյցայով: Այդ պատճառով էլ նախիցիք կրկնում է:
203. Այստեղ նախադասութիւն բայն է, չեզք սեռով, որը նշանակում է իրիպիւն, բաշտար առաջ նեակել:
204. Այսինքն՝ «... Իր էր յազկն Բագրատունեայ՝ Որը Բագրատունիների ցեղից էր »
205. Սեռական նշովով են՝ իմաստ՝ անշտայ զերբայի մաս:
206. Այստեղ օրինակ է որպէս նմանիչ կն:
207. Սեղիպարացն ստուցը Սեղիպոր. երկրորդական ներկայացնում է զգրված (Նեձայե՛րիս):
208. Պետք է Քարգամանի զիմա՛յը նեակել:
209. Շրթիլ լրքնիմ, այստեղ՝ շուտ տալ, ես գարննել:
210. Տե՛ս մաս. 7 է:
211. Ի նախիցիք նայական նշովի նեա՛՝ գործիականի իմաստով:
212. Էր տեսնել, կարելի էր տեսնել:
213. Վերացականք Քանձեացականի փոխարեն:
214. Անխայում վար. մազեր առանց գլխի Մանը մազերի փնէք էին: որտեղով զորջարգում էին զհեղձորականները՝ կրկնով զանազան հարձաբարներ (ստղագրաւ, վանն հ այլ) վրա:
215. Վիշապ էին կռվում համեական պատերազմական զորակները, որոնք իրենց վրա կրում էին վիշապի կերպարներ:
216. Իլ մասնակցով անորոշ զերբայը նախորդ ներկայացնելը շատ նպագիւց են գործածում, իսկ Յորենացու և մանուկանց նրան նախորդ մասնակցերի երկերում սաղգիտի զերբայի գործածութիւնը սովորական է:
217. Տեսութիւն, այստեղ՝ տեք, ստղագրութիւն:
218. Փոխ. կարելով:
219. Ի նախիցիք անորոշ զերբայի նայական նշովի նեա՛՝ ժամանակի իմաստով:
220. Թափիլ, այստեղ՝ փրկել:
221. Տրական նշովով են՝ իմաստ՝ պարտ է միացիմի բայի մաս:

է. ԵՂՈՒՆ

ՎԱՍՆ՝ ՎԱՊ՝ԱՆԱՅ ԵՒ ՀԱՅՈՒ ՊԱՏԵՐԱՊՈՒՆ

1. Սեռականով ավելացրութիւն է:
2. Այստեղ բնութիւն բառը գործածման է բնագործութիւն իմաստով, ուստի նմանիչ է բարբ բառին: Սեռականով ավելացրութիւն է:
3. Կարծրութիւնն արասնայտում է կարելի թվով, հոգնակի փոխարեն Սա սովորական երեսնութիւն է զարարում: Պետք է Քարգամանի նշանակի թվով:
4. Իսկ բառն այստեղ շարգիւց չէ, այլ եղանակավորող բառ, սատակացում է իմաստը՝ «մեր խել նշ. նեց մեք, նեց մեք էր:

5. Մրանից պարզ երևում է, որ հերձուհի գեղջերը ներարարել է իբրև սպանության:

6. Ի նախիրը անորոշ զերբայի նայչական նշովի նեմ՝ ժամանակի իմաստով: Գարեխի է Քարգմանի գերայական գարգմանով համ ժամանակի պարագա երկրորդական նախագաստ: Քյանմ՝ գերանախ, գերանայու, ժամանակ, երբ գերայուցու:

7. Հոգնակի թվով ստորոշյալ՝ կարևի թվով ենթակայի (ազգն) ժամ: Համանուն: Քյանմ գաստրվում է բախառն: Քյանմ որևնրով: Անարևարար պետք է Քարգմանի կզակի թվով: Տե՛ս նաև Գ., ծան. 188:

8. Տիրակնի րայ-ստորոշյալի ուղի խնդրին է՝ զրված տրական նշով: Տիրի րայը ներգրծածիս սեփ է րայց տրականը է խնդիրը ընդունում:

9. Սրկնը մուգուց, մուգերի կրուն, աշպու եր կուշլում պարտիկները գրվածում կրունը, որը նիմարքի էր Զրազուզա մուգը: Իրենը՝ պարտիկներն այդ կրունն անվանում էին պնի մուգղզն, իբր Քե՝ իմաստայից կրուն:

10. Սպակի նարարերական (որ) նուշակի նարարերայի ժամ (այնուսի է): Քարգմանի թվով պնուք է համանունի նշով: Տե՛ս նաև, ծան. 30:

11. Սա Հայաստանում Արշակունիների գինաստիպի գերջին ներկայացուցին էր, որից նեոս Արշակունիների գինաստիպ գերացավ (428 թ.): Արշակունից նեոս Հայաստանում սիպի իջինը: Գնեմիերայում մարզպանը:

12. Անշյալ անկասարը անշյալ կասարայի իմաստով (պատմական անշյալ): Պետք է Քարգմանի անշյալ կասարայով՝ ընկավ:

13. Գանն աշակի գործածված է նարի իմաստով:

14. Այլուսի, նեմուգոր, նուշգույում է նաև՝ այլեմի մեծով: Գրգանը րարչություն է, որտեղ արժանակը միաբարձում են ու, ու շարգույներով: Անշարգույի նեմն գործածությունը գրաբարում շարգույանց նազգույան է:

15. Տե՛ս Գ., ծան. 269:

16. Գրված է նուշակի նայչականով: Անշյալ զերբայը նուշգլխին նուշակի նայչականով ուղղականի ք ժամանիքը շատ նազգույանց կարող է պակասակն, ինչպես այստեղ:

17. Արիչի խարը ընթված է պատմագրար, սակայն պակասված է աստիճանի զեմը՝ քակիցից, բացարկիցից, փոխ, կերտը զեմը՝ քակիցից, բացարկից, Քափի, րայ Քափի, արձակի:

18. Կերպականը Քանկարպականի փոխարեն:

19. Իմրինը րապար էր, որը գրված էր Միշակարում, ներքուս գիտի Քափը գտակի տիփն:

20. Հուտնք անվան ասիկ այստեղ նկատի են անվան ըլուգանդական նուշները:

21. Տե՛ս Բ., ծան. 10:

22. Կետի ունի կուտասանդուղիքը:

23. Փոխ, իր: Տե՛ս Գ., ծան. 334:

24. Այստեղ վախանակ (վախանակ) րայն է, ներգործական նշանակությունը՝ սպանել:

25. Նախարարային ասնի (ասնի), նախարարի:

26. Արար, աշակո՞ ունեցվածք: Նուտնը է ինչ, րարին:

27. Անշյալ զերբայով արտահայտված րայական ավելացրություն է: Քյանմ ավելացված է վարանակ մեծով, չիս վարանակ: Ազգում են րայ Գ, Ժ, Լ, Մ, Տ՝ նախարարի տվյալների: Տե՛ս պրոֆ. Ծ. Տ.-Միշակունի կոպած գրական րայի նորագույն նրաստարկությունը (էջ 8):

28. Անշյալ անկասար՝ անշյալ կասարայի իմաստով:

29. Այստեղ էին կուշլում մուգերը:

30. Իմարտի՝ կարգված երբ անանի նամեմաստեղան աստիճանից ս ժամանակի միջոցով: Նորագույն նրաստարկության մեջ նուշակի ուղղականի մեծով է արված՝ նորագույնը:

31. Այս նախագաստության մեջ յորոց է ի նուշակ րատաններ նուշակի են կասարում, աստի մեծունիներ ավելորդ է: Պետք է Քարգմանի մեկը միայն:

32. Կարս կեղևը նարարական անշյալ զերբայը ավելացրություն է՝ կուտին գրվածք մեկ գրով:

33. Սեական նուշով ենթակային է, որի ստորոշյալն է քակել հանակն է: Պետք է Քարգմանի ուղղականով (արտն), իսկ այդ զերբայում ստորոշյալը կարի նուշակի թվով (քակել նուշակ են՝ ինչ են):

34. Գերպուկունը Քանկարպականի փոխարեն: Անարարային րարը պետք է Քարգմանի անկասարով՝ անարարային: շարք:

35. Սեականով ավելացրություն է:

36. Նախիրը կրկնված է րայ կանոնի:

37. Տե՛ս Գ., ծան. 282:

38. Տե՛ս Ե., ծան. 13:

39. Մամեմաստեղանի ներկան գործածված է ստորագրական արտանուն: իմաստով ճառագի նշ, արգելում է փոխում են, իսկ րայ գործածությունը արգելիս է փակել:

40. Պետք է Քարգմանի կկասարային, ներկան գործածված է արտանուն իմաստով:

41. Սեականով ավելացրություն է:

42. Մամեմաստեղանի ներկան գործածված է ստորագրական կզակների արտանուն իմաստով:

43. Այս է նախորդ րայերը պատմական անշյալի իմաստով են գործածված, Քե մեծով անշյալ անկասարով են արտահայտված: Պետք է Քարգմանի անշյալ կասարայով՝ զերբ: ուղղականից:

44. Արիչի անարիք, պարտիկներ է ոչ պարտիկներ: Պարտիկներն ինչպե՞ս անվանում էին արիչի (կրակ), իսկ ոչ պարտիկներին՝ անարիներ (անկրակ):

45. Կերպականը Քանկարպականի փոխարեն:

46. Այստեղ պայս ուղղում են րայ նորագույն նրաստարկության մեջ նիշանակված Դ, Լ, Մ, Տ՝ նախարարի տվյալների (էջ 10):

47. Բուրի գրվածք մեք նուշ է ընդունել: Այլ արհեստներում րարը կզակի է՝ աստից նուշի:

48. Պետք է Քարգմանի ընդանուն արտանունով՝ անանից:

49. Արար աշակո՞ր գրված էր Իրանի նրաստարկության կոպում, 477

բուսանների երկրն կէջ: Գիտօգտ բազան էր Նոյնապուհուրէ Լին անգա-
նուծ է Ապր շարք, Եւ: գերին ախտաբու: գերին երկիր:

50. Արուսեայ աշխարհ, ազգանների երկիրը: զանգում էր այժմյան
Սփոստական Ազգերի մեր տերիտորիայի Նոյնա-արեւմտյան մասում:

51. Լիվնիք, կովկասյան սեղ, որի անուանով կոչվում էր երկիրը: որի
անգը որոշակի հայտնի չէ:

52. Մարկից աշխարհ, Նույն նամականում երկու անգամ նիշտասկիմ
այս տեղանունը բառ բանասերների տված տեղեկութիւնների մի երկրի
անուն չէ: այլ՝ երկու: Ատալինը զանգում է կովկասում (Մոզդեք-Մուսեր):
Իսկ մյուսը բնիշում էր Կորդոսայ աշխարհից Նարայ: Տիգրիս գետի արե-
ւմուսը: Տէ՛ս Եղիշին Նորագոյնի Քարգամուրթյան (Ե. Տ.-Միշտայանի) 26-րդ
ժանտիւթի խոյնը, էջ 271:

53. Կորդոսայ աշխարհ կամ Կորնը: Մեծ Հայքի նահանգներից (աշ-
խարհ) մէկն էր: անձամտից Ատրեստանին:

54. Աղնիք, Մեծ Հայքի նահանգներից մէկը:

55. Մեր նին Լեզվեակները Տանկաստան անվանումով նկատի ունենին
Աբաբանը:

56. Սա ենթադրվելով որպէս գոթերի երկրի անուն այլ է այլ արե-
ւախներում զբղել է Գոցայ մեծի: Ե. Տ.-Միշտայանն առաջարկում է Գոցայն
ուզգել Գուան մեծ (տե՛ս նրա՝ Եղիշին աշխարհում Քարգամուրթյանը,
ժան. 29, 71): Այսպէս էլ նա ուզգել է բնագրի դիտական հրատարակութեան
մէջ (էջ 10):

57. Արցնարզին, ճիշտ անգը հայտնի չէ: Ենթադրում են, որ Արցնայ
աշխարհի Արմն կամ Արզն զաման էր:

58. Հույները բարբարոս էին անվանում ասոր սեղեկրին ու ժողովուրդը-
ներին: Եղիշին զա գործածում է ոչ պարսիկ սեղեկր ու ժողովուրդների
իմաստով:

59. Սեռակամով ավելագրութուն է:

60. Արիկամ մի. մի երկու տարի, երկու տարու շարք

61. Փոխանակ փոցա՝ նրանց փոխարեն:

62. Նույն նախադասութեան մէջ իշխանաւորին է բաղաւորութիւն բա-
անքը գործածված են միմեան իմաստով, ուստի Քարգամուրթին կարելի է
պահել զբանցից մէկը:

63. Այսպէս էին կոչվում կովկասյան Նաները:

64. Փոխարենը է իր պերսեական Տէ՛ս Գ., ժան. 234:

65. Վերացականը Քաներացականի փոխարեն: Գեաք է Քարգամանի ար-
պես անական՝ պիգո:

66. Մոզ բարո հոյովման մէջ տասանութեան է տալիս: Լենց Նույն
բնագրում կա նաև Ա. Նույնի շուք:

67. Հասկացուցիչը զբղել է երկու համանը հասկացողների մէջէն:

68. Հարաբերայք (Նոցա) չի արտահայտվում: Սա զբարբարում անդրա-
կան է: Քարգամանից պէտք է վերականգնել:

69. Այստեղ նախգրը կապի արեւմտով ժամանակի զագալար է ար-
տահայտում՝ մեանելիս:

478

70. Վերացականը Քաներացականի փոխարեն: Գեաք է Քարգամանի
տղար:

71. Այստեղ է շաղկապը Ներհակահան հարաբերութեան է արտահայ-
տում: Գեաք է Քարգամանի իսկ կամ բայք:

72. Հարաբերայի նախգրը անցել է հարաբերականի վրա: Փոխ. Վ
ճմա՝ որ մեծ է քան զամենայն՝ Այն նրա մէջ, ով բարոյից մեծ է:

73. Վերացականը Քաներացականի փոխարեն. ժողովուրդներին խո-
հրդոյն պէտք է Քարգամանի խոսքմանի մտադրութունը:

74. Միշնչի ուրար ի նա վիշնչ...՝ Դեռ մէկը նրա վրա շփշած:

75. Վերացականը Քաներացականի փոխարեն՝ իր շար ճիտքը (մտ-
գրութիւնը):

76. Սեռակամով ավելագրութուն է:

77. Անքիթ, այստեղ՝ գախտու: Քուլ, Քուլումարթ:

78. Սեռական հոյովով ենթակա է՝ անցյալ պերսիկ մաս: Գեաք է
Քարգամանի ուզգականով:

79. Մատուցան ի փորձութիւն անցանցանց՝ Սկան տանելի:

80. Անցյալ պերսիկ գիտօգտ բայի նշանակութեամբ: Գեաք է Քար-
գամանի գիտօգտ մեծ: Քողարիւն անկն, ներքէ, արպարիւն արարեալ, այս-
տեղ՝ ներքէ:

81. Այստեղ գործնականում է՝ իբրտալի, իբրտալի համաձայն է -

82. Անցյալ անկանակն անցյալ կատարայի իմաստով է զբերածված:

83. Կան, այստեղ՝ սկզբն, ճաշտակապէս:

84. Կանգիչը կրկնված է:

85. Կանցան, անցրածարքերի կայք: Խնկնան կնքելը Գարեհասանում
քննոյնմով պատի մեկերից մէկն էր: Դա անու՛մ էին պատիճ կրողին տա-
սողին կերակրելուց հետո:

86. Կրկնութեան հոյնակի թվով՝ բազմապատկութեան, շատութեան իմա-
ստով, պակաս զանկառ նշ. այնքան զոգնը, շատ զնգնը:

87. Սեռակամով ավելագրութուն է:

88. Նախգրը կրկնված է:

89. Բարո հոյնակի թվով է ցրված: Այստեղ հայտնակութեան արտա-
հայտված է այլ մասնիկներով՝ անի (առաջանի), ևսն (նախարարանի):

90. Այստեղ է շարժանիւթի թիւն մէջ շատ անկերում անցյալ անկա-
տարք գործածված է անցյալ կատարայի իմաստով:

91. Եկաթի ունի Ամբարայի գուշուր:

92. Ենթադրվում է, որ Տղմուս պէտք է Մահու, գետի (Մահու-շայ) աշ-
գառնի է եղի:

93. Հանդիպում է նաև արևմուտքին մեծ:

94. Ե՛մ բայը երբոր զե՛քով անորոշ պերսիկ նա գործածվելով՝
արտահայտում է կարեկրութեան, անհրաժեշտութեան իմաստ: Մեկը էր տեսա-
նելի՝ Այնտեղ կարելի էր տեսնել, պէտք էր տեսնել:

95. Ետպղ է տալիս զանակի նշ: Այն պատճառով էլ բնագրում
վերջինն արտահայտված է ավելագրութեամբ:

96. Համաձայնութեան բաղանիւթի թիւն:

479

97. Խաղալ, աշտեկ՝ մահաճերէն վիճակէ՛մ չզաճիլ չարժանէր անկ-
ջլարայ:

98. Աշտեկ էր կոչում արարական գործի ամենարեւոր զուշը:

99. Անշյուլ գերբայով արտահայտած ավելագործութուն է:

100. Սեռահանով ավելագործութուն է:

101. Բազազրայով մամանի՛ք իննի (իկնի) բայով և անշյուլ գերբայով,
որակ գերբայներ ևս նշանակի թիվով ևն գրված:

102. Վերացականը թանկարժեքների փոխարեն:

103. Այս կտորի բառերը Քեք նշանակում են, յն ստանդով չեն նշով-
մում, այլ նանդե ևն գալեռ ևն փոխարինելով, ինչպիս ցույց է տրված քե-
րակ, § 81-ում:

104. Առաջին ապառնին գործածված է ներկայի իմաստով:

105. Ամբարիանը Ի նշովմամբ է՝ կրտսրացունից (կամ կրտսրա-
զունից):

106. Աշտեկ նորի զեր է կատարում:

107. Վերացականը թանկարժեքների փոխարեն, շղեուն ձանրաբանն
ն: ձանր բնուր:

108. Աշխարհայաբի նման է գործածվում:

109. «Մի հանդերև էր նստարկայում» իջանակով գրեառ ունեին:
Եւ թայբ օտուական նշովի մաս՝ անհնարա՛ն իջանակով մամբ Տե՛ն նակ Գ,
ձան, 8:

110. Վերացականը թանկարժեքների փոխարեն, սեռաբեկ՝ սե, բխարեկ՝
թու, Ե:

111. Այս բառը զարարում երկու ձևով է գրվում՝ կրտսր, կրսր:

112. Ամուր, աշտեկ՝ ամուր:

113. Աշտեկ ևս ստացանին իմաստ ունի՝ յուրարանշյուրն իր յուրա-
բանշյուրն իրենց:

114. Սա ուղեղ բառն է, որը կա նաև ուղիղ ձևով՝ Այս վերջին ձևում
ի-ն շեշտագրությու լինելով՝ սովում է:

115. «Ենայր նուստեր և նուստարը» նշ, նախարար և (իրար) նամանայն
սովյալներ: Աշտեկ նամեմանով չունի է կատարված:

116. Տե՛ն ձան, 32:

117. Բաշական ավելագործութուն՝ զմեծագր ձևով:

118. Սառնամանիք, աշտեկ՝ սառույց:

119. Մազիկ բառը նշանակի սեղանակա՛նում նանդեղում է Երկու ձևով՝
ձազիկան և ձազիկը, որոնք Քեք նշանակում են նշովմամբ ու ձևով սարբեր-
գում ևն՝ ձազիկան—ձազիկանց, ձազիկը—ձազիկաց կամ ձազիկաց:

120. «Եղեալ կուրացանս աշտեկ նշ, բայերովն զազարեցին»:

121. Նախգիրը կրկնված է:

**Ը. ՂԱՉԱՐ ՓԱՐՊԵՏԻ
ՊԱՏԻՄՈՒԹԻՆ, ՉԱՅՅԵ**

1. Աշտեկ վիճակ բառը գործածված է բանին նշանակությամբ, ուստի
մասն բառը նմանիչ է նրան և գրված է որպես ավելագործություն (սեռակա-
նով ավելագործություն):

2. Սեռական նշովով ևն թեպե՛ս՝ անշյուլ գերբայի մաս: Գեաք է Թարգ-
մանի սուղական նշովով:

3. Անշյուլ անկատարը գործածված է անշյուլ կատարայի իմաստով:

4. Տե՛ն Բ, ձան, 10:

5. Անշյուլ գերբայով ավելագործություն է:

6. Սեռական նշովով ևն թեպե՛ս՝ որով և որովում ևն ստորագայի զնքն
ու թիվը, ուստի Թարգմանիկ ևն թեպե՛ս պետք է զնկ սուղական նշովով,
իսկ յուր-ստորագայի՝ նշանակի թիվն և սառալին զեմբով:

7. Անշյուլ անկատարը գործածված է անշյուլ կատարայի իմաստով՝
թաղի:

8. Քիչ վերը նշովված է Ո՛ նշովովում նանդեղում է նաև ուրիշ նույ-
նիչներով:

9. Այս և նախորդ բառերի մեջ ամեն բառը գերագրական իմաստ չի
արտահայտում, այլ նշանակում է ամեն ինչ, ամեն բան, այսպե՛ս՝ ամենարայ,
ամեն ինչ բուցնող, որակը ամեն բան բուսնում է, ամենարայի, ամեն
բարիք արտագրող և այլն:

10. Աշտեկ նկատի ունի լեռները: Յարգ նարարեքանը վերաբերում
է նախորդ նախադասության զլրինն բառաներն, թեև Երկու նախադասու-
թյունները անջամպ ևն վերջակետով:

11. Վերացականը թանկարժեքների փոխարեն:

12. Նախգիրը կրկնված է:

13. Փոխ. «Չորսուցանեն և նորոգեն զգայալին ինչպե՛ս: Ուղեղ իրն-
դերն իր նախադասուցից բնկի է երկու ստորագայիների միջև:

14. Սեռականով ավելագործություն է:

15. Աշտեկ նշանակում է նախորդ, նանդացող:

16. Աս նախգիրն առանց բնադիմանական իմաստ ավելացնելու, նանդե
է Եկի զ և ընդ նախգիրների միջև Աշտեկ զ նախգիրը վերաբերում է զպու
բառին, իսկ ընդ նախգիրը՝ երկր քառին: Տե՛ն նակ Զ, ձան, 10:

17. Փոխ. ի նցանկ:

18. Փոխ. լցուցանել: Են թեպե՛սն է զնայր, որի մաս ստորագայը նույ-
նակ թիվով պետք է լինի:

19. Նախգիրն ավելորդ է:

20. Ի նախգիրը կրկնված է:

21. Ի նախգիրը կրկնված է:

**Թ. ՍԵՐՔԱՍ
ՊԱՏԻՄՈՒԹԻՆ**

1. Պատմական բացասական՝ կոչված անբասանություն բառից: Վեր-
ջինիս մեջ նկատի է ասված թայական բովանդակությամբ, գործողության
իմաստը՝ անբասանելի, մեղադրելի: Անբասանելի բայի մաս բացասականով
և զ նախգիրով ինչպիսիք ստորական է:

2. Պաշտպանի (պաշտպանեմ) բառը զարարում է զերգ սեռի է, ուստի
նրա տրական նշովով ինչպիսիք ստորական պետք է նամարել:

4. Օր. իջևան, սբևան, այստեղ գործածված է որպես տարածություն
լուսի միտքով՝ մի իջևանով նկատ, մի օրքս նսնայարի չափ նկատ:

5. Այստեղ գործածված է որպես նախադրություն:

6. Սա էս անց. կատարյալով պետք է Քաղզմանե՛լ առայ:

7. Այսլ անցյալ գերբայը բաղադրյալ ժամանակ է կազմել եմ բայի
նկատ: Մտեղան գրանք ընդմիջված են օր և պղծօր բուսեղքով եմ բայը ստա-
բաղապատկել նեով՝ ներկայի իմաստ է արտահայտում: Դա սովորական երե-
վույթ է և շարքական երանգի նախադասությունների մեջ:

8. Վերացականք Քանձրացականի փոխարեն: Պետք է Քաղզմանե՛լ որ-
պես ստանալ՝ Քաղզմարական:

9. Մտարդասականի առաջին ապամանին սանձ. ներկայի իմաստով՝
կարգական երանգի նախադասություն մեջ:

10. Մեր ստացական գերանունը գործիական նշանով և կրկնե՛ն թվով չի
համաձայնում գոյական անվան նկատ: ինչպես այստեղ:

11. Վերացականք Քանձրացականի փոխարեն: Պետք է Քաղզմանե՛լ

ստույ:

12. Այստեղ մահբայ է: Զպետք է չփոխել այս գերանվան սեռական
նշանի նկատ էջ. այստեղ, զպիթ այստեղ:

13. Նախորդ նկիմանակների երկերում նանդիպում էր Ե խնարքիչով՝
արնակել նեով: Դա խորթ չէ գրաբարին: Մերեռք երկուսն էլ գուպակետա-
բար գործածում է:

14. Նշանակել (նշանակել) այստեղ նշանակում է նշան անել, նշան տալ:

15. Մի՛նք, այստեղ՝ շի՛նի՛ թե:

16. Սանձ. ներկան գործածված է ստորդասական եղանակի ապամուկ
իմաստով՝ մեանի, սպանի (շի՛նի՛ թե մեանի... սպանի):

17. Անորոշ գերբայը նպատակի պարագայի գերում:

18. Նույն նազմածում նանդիպում է տարբեր նշանիչներով՝ Մուշկի,

Մուշկալ:

19. Գործածված է որպես կանանկափորոջ բառ, և ո՛չ որպես բայ, ինչ-
պես այնտեղաբարում:

20. Մտարդասականի առաջին ապամանին սանձ. ներկայի իմաստով՝
գործածված թեական երանգի նախադասություն մեջ:

21. Քերես բայը է թղզված տալ բայը: օրի ինչդրն է սյարգես բառը:

22. Գործածված է ինքն գերանվան իմաստով: Զ նախդիբով և գործիա-
կանով ինչդր է՝ արկանել բայի մաս:

23. Նախդրն ավելորդ է:

24. Ըստ կիրառության պետք է Քաղզմանե՛լ նստով:

25. Զբախե՛ն նշանով ենթակա է՝ անորոշ գերբայով արտահայտված
ստորդասականի մաս: Պետք է Քաղզմանե՛լ ուղղակիանուն, ուղ անձուրդ եր-
բայիցը՝ գիծավոր նեանդ: Այսպես. «...Մի՛ երմմ ալնմանն արմարմարմարմար, ալլ
բաղադրել նստուցանել գնատ, և նմա սակաա տալմմմմ լանդիլման լիկի աղ-
բայի» (Որ) Սա արժան բաղմանը չընա: ալլ նորան (եր նմա կողմնա-
բրին) ավելի նկատ. (անգում) նստեղնի և քի՛ ժարգանեղով ներկայանում ար-
քային:

26. Պետք է Քաղզմանե՛լ գիծավոր նեով, իսկ ենթական՝ ուղղակիանով
(նորա՛ նա):

27. Համանանություն բախառություն Տե՛ս նաև Գ., ժան. 188:

28. Այստեղ նախադասություն չէ, այլ՝ գոյական անուն, նշ. մեջբեր:

29. Այստեղ ան ավելորդ է:

30. Մանրակ բայի օրի է կատարում: անցյալ գերբայի նկատ բաղա-
դրյալ ժամանակ է կազմել:

31. Այստեղ ան նոյ է և ո՛չ նոյնակի նայողական նշանակիցբայ:

32. Ավելի ճիշտ կլինե՛ր՝ «և ես երբանում միում ի մանկանց քերական...»:

33. Փաղույ բայի իրաժայտանե՛ն, սակայն այստեղ գործածված է որ-
պես կանանկափորոջ բառ:

34. Բայական ավելորդություն՝ գիծավոր նեով:

35. Պետք է Քաղզմանե՛լ գիծավոր նեով, իսկ ենթական՝ ուղղակիանով՝
նա չիսմեղագով:

36. Մոլորական է զ նախդրով՝ պնանապարն իբր:

37. Պետք է Քաղզմանե՛լ գիծավոր նեով՝ ավել, նրաման ավել:

38. Այս վերջին գերբայում նա գերանվամբ (մաս) ներմուկը նկատ
ունի Մուշկերն, իսկ առաջին գերբայում՝ արքայի թիկնապալին:

39. Սեռական նշանով ենթակա՝ անորոշ գերբայի գործիական նշանի
մաս: Սա սովորաբար օրինակներից մեկն է: Տե՛ս նաև Ը., ժան. 201:

40. Հենց նույն նկիմանակի մաս նանդիպում է նաև Ա նշանով չի՛նով՝ Քա-
ղզում:

41. Քաղզմար է, գործածված է որպես գառ:

42. Քաղզմանելն պետք է ժամանակները միօրինակ գարնանի: Առաջին
ստորդասյալ արտահայտված է անցյալ կատարյալով (ընկալա), արանք ես
այց ժամանակով պիտի Քաղզմանվեմ:

43. Բայական ավելորդություն է՝ զնայ գիծավոր նեի մաս:

44. Նստուտեղական տակն Նստատանի նարթային մասն էր, որն ան-
ցի էր Մուշկանդիպին:

45. Այլ կերպ կազմում է շրպցան, այժմյան Չանու պետ է:

46. Խառք նստալը գալուսի մասն է:

47. Բզնունեց ծով էր կոչումս Վանա լիճը:

48. Առնատան ցած Առնատա առն. նին ավան Կասպաբանի Արե-
բանի գալուսում, Վանա լիճ եղբրին:

49. Նույն կոչվեան է, գալուս լին Նստատանում՝ Արարաթից նարթ-
արեմաբար:

50. Գյուլ՝ Մեկու բաղարի մասն Անթուրգում է, որ գա Նստուն է,
որ ցանկում է Մովսիս 15 կիտմետր նկատություն մասն գրա:

51. Է վերջավորությունը նրամայականի ներկան նստուկ է բաղա-
ներթի՛ մուղով՛, նրամալ՛, փոխ. մուղով՛ն, նրամալն՛:

52. Այս նախադասության մեջ սանձ. ներկա ժամանակով գործածված
բայը բայից ստորդասական եղանակի ապաման ժամանակների իմաստով
են: Այստեղ գալուսի է Քաղզմանե՛լ աղբարտարբի քրմական և պատմական
կանանկների ապամաններով. «...երև մեանսին՝ քնամիլը մեանսին. և երև

պզանանն՝ գրեմսի պզանանն՝ եթև մեռնն, քնամիները կեննն, և եթև պանն, քնամիներին կոպանն:

53. Փռի. տ՝ լիցի: Ենքան ապանու զեր է կատարում:

54. Քարգաննիս պետք է վերաննդնել նարաբերայը (ճոքս)՝ Ե... Բանուանց նարս՝ որոց երկին ընդ նորս իշխանության սակ էր:

55. Հասանի վինու՝ գնում է. այտեկ կրամ. նշանակությամբ է:

56. Սա նուարեն բառ է նշ. գործածարարի կրկես Դասապարտվածին գրգանների կրկես զցելը պատմի մի գածան մե էր իրզանդեցյալում:

57. Սերտի մամանակ զեռ մեր այրաբնում Փ առաջ չկար: Այժմ այդ հասուկ անուր մենք գրած ենք Փ-ով Աֆրիկա:

58. Պետք է Քարգաննի անցյալ կատարչալով:

59. Ի նախդերն այտեկ նայցան նշովի նեա արականի իմաստ է արտահայտում (նախդերի արական). երկու նամատարի մարզկանց: Տալ քայն մաս ավելի սովորական է գ նախդերի գործածությունը: Ինն ի նախդերի գործածությունը բացառված չէ:

60. Խաղտերք բնկած էր Սե ծովի նարգ-արեկյան փեղբին, Պարթաբ լեռների մաս:

61. Փռի. լինին, ենթական նոչանի է՝ իրքն:

62. Այտեկ հասանել քայր պատարհու զեր է կատարում: Ե... Մի՛ն հոցա հասցել մեռանել...՝ նրանք էլ չենեն:

63. Ենթական նոչանի է՝ քանի, ուստի ստորոգյալը ես նոչանի թվով պետք է լինի՝ տչ անկնե:

64. Պետք է Քարգաննի մյուս ստորոգյալի մամանակով՝ անցյալ կատարչալով:

65. Պետք է Քարգաննի անցյալ կատարչալով:

66. Անն՞, այտեկ՞ մարմին:

67. Տեսիլ, այտեկ՞ ախար:

68. Լախդերը կրկնված է:

69. Սեռականով ենթական է՝ անցյալ զերբայի մաս: Պետք է Քարգաննի ուղղակիանով:

70. Դերբայական նախադասություն է նամ բոլոր զերբայները պետք է Քարգաննի զիմավոր ձևով (անցյալ կատարչալով): կամ վերջինը միտն անցյալ կատարչալով, իսկ մյուսները՝ անբոջ զերբայ գործիական նշովով:

71. Պետք է Քարգաննի արձանելին, բայց բոլորին: Դերբայական նախադասություն ստորոգյալն է՝ արտահայտված անցյալ զերբայով, սակայն զիմավոր նշանակությամբ:

72. Պետք է Քարգաննի անցյալ կատարչալով՝ սակեցրեց, սպանել:

73. Բուռն նարխանի (նարխանի) նարաբերայն բայն ինչդերն է՝ գ նախդերով և բացառականով: Տե՛ն նոս Գ., մաս. 151:

74. Այտեկ ենթական փոխում է (նա՛ Սերտար) նախարգում ենթական է ճալ. ուստի յոգնելու զերբայը պետք է Քարգաննի զիմավոր ձևով՝ նոչանը: Այս բայը նախդերով է գրագեռն ուղղարարությամբ՝ յոգնել լին է յոգնել լին:

75. Բուռն նարխանի (նարխանի) բայը սովորաբար գ նախդերով և բացառականով ինչդեր է բնորոշում (սե՛ն վեր), սակայն երբեմն նախդերով է ի նախդերով և նայցանիակ ինչդեր, ինչպես այսանց:

76. Այս նախդեր է նախդեր նախադասությունների մեջ շատ ակնկրած անցյալ անկատարց գործածված է անցյալ կատարչալի իմաստով:

77. Տե՛ն մաս. 41:

78. Համանախարհայնք կատարված է բակասության որենքով. ենթական է ազգական իսկ շարունակության մեջ ենթական է անբոջ բայը: որք, սակայն, իր ակնում չի արտահայտված, այլ նախկացուցի է այս նախադասության մեջ:

79. Պետք է Քարգաննի կատարչալով՝ նստել:

80. Այսինքն՝ առաջ, առաջ՝ մամանակ:

81. Առաջին նախադասության մեջ խոսվում է Սերտի մասին (տայրն այն), սակայն առաջ ենթական փոխելու նկեմանք շարունակել է նախդեր նախադասությունը, որտեղ ենթական արտահայտված չէ: Երաժշտականության մեջ բառ լուսնակության պետք է ընդունել թաղարք բայը և այդպես Քարգաննի. Ե... մեռանելու էր զեռ իր յորդկիրանով (Քարգաննի) Երան (Սերտին) իրեն որդեգրել էր նամարն:

82. Ի նախդեր գործածված է նայցանի նշովի նեա, սակայն տարբեր նշանակությամբ. յուզանն բայի մաս նպատակի զազաբար է արտահայտում (յուզանելու), իսկ լուսնակն բառաների մաս ուղղություն է ճուշտ ասին (ուղիորդան նայցանն՝ զեղի թաղաներ):

83. Կամք բայը զրգամ է բացառական նշովով, սակայն արտահայտվում է զործիական նշովի իմաստ:

84. Սա այժմյան Եզգարց գլուզն է՝ Աջարսակի շքանում:

85. Գաժառ չին Հայաստանում: որն ընկած էր Գոգովիս գավառից զեղի չյուսիս-արևմուտք:

86. Այս նախադասություն ենթական չի արտահայտված, սակայն շատ լուսնակության աշխարհաբար Քարգաննիս պետք է ավելացնել իտարով բայը:

87. Բուռնական ավելագրություն՝ անցյալ զերբայով:

88. Լուսնակի թվով ստորոգյալ՝ եզակի թվով արտահայտված ենթականի (գոր) մաս: Համանախարհայնք կատարված է բակասությամբ: Տե՛ն նոս Գ., մաս. 188:

89. Դերբայական նախադասություն է: Անցյալ զերբայով արտահայտված ստորոգյալը պետք է Քարգաննի զիմավոր ձևով՝ նստելու. նստամ:

90. Զ նախդերն ավելորդ է:

91. Սա անբացված կեռ էր այն զեմարեղցիան զծի գրա, որը նայտասանք բաժանում էր պարսկական պետության և Համբ միջև:

92. Բայը չի արտահայտված, փոխ. Ի՛նասուն էր զորպուլին հոցու: Քարգաննիս պետք է ավելացնել:

93. Ավան՝ Ախալքալ՝ գետի մաս, նայտն է նոս Երազդատուր (Երազդատուր) անունով:

96. Ստորոգյալ է՝ արտահայտված անցյալ զերբայով: Պետք է Քարգ-
մանն զիմա՞մբ մեո՞վ հասո՞վ:

95. Անտահան հայտվո՞վ ենթակա՞մ անցյալ զերբայի ժամ: Պետք է Քարգ-
մանն ուղղակիմո՞վ:

96. Ետքը Շիրակի Գեակի գյուղի ժամին է, որի անկը որոշակի չէ:

97. Հայտնի է նաև Արզնիս անունով: զտարբարացք էր Շիրակում,
Արտաքյան զետի գրա: ունիք անուր բերքը:

98. Ավելի հիշա կի՞նիք զիրանդիսը, որովհետև ուղից մեծ է զերանդի-
թև հիշյալ մեծ էլ բացառված չէ, ժամավանց որ ի ձայնավորի անհունով
հանգիպում ենք նաև այլ հարգություններ ձեռ, ինչպե՞ս զերանդիսը, զե-
րանդակն:

99. Սրիսն բարք, որ զորմանն է Սերեոսը, անտուրյ ըստ է համար-
վում: Պրոֆ. Ն. Անտյանը Քարգմանում է մանկալ:

100. Սա նույն անիք բուն է, կա նաև անիք մեո՞վ:

101. Անտահանով ավելազորության է:

102. Պետք է Քարգմանն անցյալ կատարյալով՝ փոխով:

103. Այստեղ հուրի զեր է կատարում:

104. Այստեղ կրտսերական նշաններով թյանք է՝ բացվում էր:

105. Փոխ. գյուղայն յայնմիկ: Փուլական զերանուէր հասցան է ուստի
զոչական անուր զետք է անենա համարյապատահան հուց:

106. Փոխ. Ջարդուստակուն: Աւելաբան հայտնի է, ուստի զետք է
ունենա համարյապատահան նախիք:

107. Փոխ. զիմրանք:

108. Բացառյալ ստորոգյալի հանգույցը (էր) չի արտահայտված:
Քարգմանելիս զետք է ավելուցնել:

109. Այս զերբայները, որ կրված են ասացիմ ստորոգյալից: զետք է
Քարգմանն զիմա՞մբ մեո՞վ, նախադասութեանը զորմանելով բարբ: Վասցիմն
այլ ունի պատկազով, այլ բոլով զերթն է կրվալ խաղաղութեամբ՝ Ասացիմ,
որ չեն պատկազով: այլ կրվուցն բերք է և երկու իրազուցութեամբ:

110. Պետք է Քարգմանն զիմա՞մբ մեո՞վ:

111. Տե՛ս Գ., ման. 115, 116:

112. Այս բարք հանգիպում է միայն այստեղ: Պրոֆ. Ն. Անտյանը են-
թադրում է, որ կարող է նույնը լինել արձուղ կրվալ բառերի նեո (ան-
կունով մեո՞վ), հետևաբար նշանակում է անմարտ: Տե՛ս շեյքերեն արձատա-
կան բառարանն, Անկունուց բառի առիկ:

113. Պետք է Քարգմանն անցյալ կատարյալով:

114. Ներբայական նախադասութեան է: ստորոգյալն արտահայտված է
անցյալ զերբայով, իսկ ենթական՝ սեռական հայտնով, առաջինը զետք է
Քարգմանն զիմա՞մբ մեո՞վ, իսկ երկրորդը՝ ուղղական հայտնով:

115. Իշխանաբխն, այստեղ՝ իբրանուր:

116. Դուսն, այստեղ՝ պալատ:

117. Վերջականը թանձրացականի փոխարեն, Քարգմանով է որպես
անոխան՝ բարբ,

118. Փոխ. կարծիք (ենթակա է), այստեղ նշ. կասկած: Անցյալ զեր-
բայով արտահայտված ստորոգյալը (կզիս) զետք է Քարգմանն զիմա՞մբ
մեո՞վ:

119. Բառն, հանգիպում է նաև Բառնան(ք) մեո՞վ, Այբարատի զամու-
ներից մեկն էր:

120. Այս բացարձի անուրը, ըստ բանասերների, հանգիպում է միայն
Սերեակի զբրուն: Տեղը որոշակի չէ:

Փ. ՏՈՎ.Շ. ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

ՉԱՏԱԻՌԻՆ ՏԱՐՆԵՑ

1. Ամուր, այստեղ՝ ամբոյ:
2. Այլ կերպ հայտնում է Գարնար, հին ամբոյ Տարնում:
3. Նշանակող լին է, բնիս է ներքովից շարժված: արք. նույն
բնույթում հանգիպում է նաև Գարնար անունով:
4. Փոխ. բան կրվա: Մամիկոնյանի ժամ հոգանի ուղղակիան է հայ-
րականի նույնացումը հանախայնի է: Այլ հանգիպում է հասկապելն անկո-
կան բառերում:
5. Նույն նախադասութեան մեջ զորմանով է նաև շերիքաց անկան ար-
տահայտութեանը, որն այստեղ նույն իմաստն է արտահայտում: ինչպե՞ս
զարման բարք, ուստի զետք է Քարգմանն զարմացի մեկը:
6. Ի մտի ունի (սակի), մտում պանելն հիշել:
7. Անտահան հայտնով ենթակա՞մ անցյալ զերբայի ժամ: Պետք է Քարգ-
մանն ուղղակիմո՞վ:
8. Գրվում էր Տարնարեանում, որը համարյապատահանում է Մանուգ-
գերանի:
9. Հայտնանք էր կրվում Չարքոց Հայրի զամաններից մեկը, բնիս
էր Տարնի է Քարգմանի մեկն: Այս հասակ անուրը ըստ նախադասութեան
մեջ կատարած դարձանի զետք է արտահայտվի հայտնական հայտնով (ուղե-
կանն հայտնականն), առաջ զետք է լինի Հայտնական: Ազգական հայտնով
հանց զորմանով է արպես հայտնական, որը այս կեղևանի ժամ հանախ է հան-
գիպում:
10. Անժամանակ կարմանի ներկան զորմանով է ստորոգյալական
կզականի արտանուն. իմաստով, առջ՝ սա (իսկ ստանցի՞ առիկ է), զետք:
զետք (իսկ ստանցի՞ գնում էր): Այս կերպ թեր Մամիկոնյանի ժամ առի-
կան հանախ է հանգիպում, որ բարբարոսիս արտարութեան է իրանում:
11. Նույն համարում այս հատակ անուրը հանգիպում է ստորին
ուղղակիան Քարգմանով՝ Վալտանուց, Վալտանուց:
12. Նաև բարբարութեանների մեջ առ հոգիականի ստան ավելի հասակ
է բարբարաներին: փոխ. Քրեանկերտ:
13. Ետիսը բայ-ստորոգյալն անցյալ կատարյալով է, սա ես զետք է
Քարգմանն նույն ժամանակով:

14. Տրականո՞վ է արտահայտված:
15. Այս ներկանի մաս ստացական նոդերի կիրառությանը նախա-
խարտի վրան է:
16. Գնորդ էր լինել նաև պատմական բացատրականո՞վ գնահատան, լսել
բայի մաս:
17. Գրաբարում սովորականն է լուար: Այստեղ աշխարհարարի նման
է: Միայն շարք գեմերի իր գերբարության փոխարեն ունի ինչպե՞ս
գրաբարում: բայց ոչ այս բայում:
18. Վեր առնել նարայությանը բնորոշված է կիր ստորագրությամբ:
19. Փոխ էի միասին կամ արդ բնգ:
20. Պետք է Թարգմանել իմ այդ քարտը, այստեղ դ-ն ստացական կամ
գերբար նոդ չէ:
21. Տե՛ս Գ., ման. 98:
22. Ավելագրությանը է գործածված:
23. Սահմ. ներկան գործածված է ստորագ. ապահուս. իմաստով: Պետք
է Թարգմանել կտեսնի (իսկ ստացո՞ղ՝ տեսնում է):
24. Ան Տարանում:
25. Պետք է Թարգմանել անցյալ կատարչությամբ:
26. Ավելի սովորական է Արանանել:
27. Սա մտք բուն է: որ նշ. ցեխ, տիգ, ազմոտ սեղ:
28. Այստեղ նոդի գեր է կատարում:
29. Նոդը պահատում է: փոխ. զյաւարն յայնմիկ:
30. Գրաբարում սովորաբար նման գեղարքում գործածվում է հատա-
նել բայը, որե՞նն պետք է լիներ ենաու:
31. Սահմ. ներկան գործածված է ստորագ. ապահուս. իմաստով: Տե՛ս
նաև ման. 10:
32. Սեռականով ավելագրությանը է:
33. Ուղից ինչպե՞ր չի արտահայտված:
34. Սահմ. ներկան գործածված է ստորագասական եղանակի ապահուս.
իմաստով: Տե՛ս նաև ման. 10:
35. Այստեղ դ-ն ցուցական նոդ է: անուղից այդ անուներ:
36. Փարզմանելիս պետք է ավելացնել նարաբերայք (նորա), այսինքն՝
նրանց նման, որտեղ անտատներն են կորում: անտատներ կարողներ նման:
37. Փոխ. հա՛տ նման մեկեր մամիհուսյանի գրքում գրեթե սովորա-
կան են:
38. Գրաբարում սովորական է ասիքը ցույց տալու բաները սեռական
նոդով արտահայտելը:
39. Պետք է Թարգմանել անցյալ կատարչությամբ:
40. Նախգրքի կրկնված է:
41. Պետք է Թարգմանել գերմարք մեով՝ յանց, յուս մնաց:
42. Վայ ի քաղման, կթե քառացի Թարգմանելը: ապա կնշանակի
գտնվում է քաղման մեջ, քաղման մեջ է, այսինքն՝ քաղմով է: Այստեղ ի
զուսն ավելի մեջս պետք է լիներ՝ ի գրքն:
43. Գործածված է բարբառների և աշխարհարարի մեով: փոխ. զի:

44. Սահմ. ներկան գործածված է ստորագասական եղանակի ապահուս.
փոխարեն: Պետք է Թարգմանել ցուցական եղանակի ապահուս.՞ով՝ ապահուս-
մանը: Մեջպես նշվել է նախորդ մանրամասնություններում: առ սովորական կր-
թույթ է մամիհուսյանի գրքում:
45. Անցակ կամ Արցակ, փոքր լեռ Տարանում, որի վրա նուս՝ բերք է
կցի:
46. Գրաբարի նամար նման գեղարքում ավելի գործածական է անարկի
բայը: սովորյալ սրա գործածությանը հա քաղմոված է:
47. Պետք է Թարգմանել գերմարք մեով:
48. Փոխ. զյաւս կաղմանել:
49. Երկու Թարգմանել գոյական անվան նաև նախադաս գործածությանը
սովորաբար նոդովում է: իսկ գոյական անունը գրվում է նոդանի թվով:
Այստեղ գործածված մեկեր հիշեցնում են բարբառները և աշխարհարար:
փոխ. զերկաց կաղմանց:
50. Նախորդ գրեթե սովորականն է կեղ մատերն՝ որ կամ մատես՝ յը:
Մատի՞ք մե քաղմ կիրառությանը ունի միջին նախերևում:
51. Փոխ. իրարս կամ ավելի հիշու՝ միմասն: Ինքն մե քարբառնե-
րի և աշխարհարարի է հաստի:
52. Պետք է Թարգմանել կատարչությամբ:
53. Գրաբարի նամար սովորական է՝ ու՛ն փրմանիս կամ ու՛ն փրմիս-
այլն՝ ու՛ն պրմանիս կամ ու՛ն պրմիս:
54. Հաստանել և կարել բայերը նույնանիչ են: Երկուսի միաստա-
նակյա գործածությանը ավելորդ է: Պետք է Թարգմանել մեկնումեկը:
55. Նույն բնագրում մարք բայը նոդոված է սարբեր մեով՝ Ո և Ի
նոյովչնեկրով:
56. Տրական նոդով ենթակա՞ պարս ի մարզի մ բայի մաս: Պետք է
Թարգմանել ուղղականով՝ զուր այդպես պետք է լիներ:
57. Բայց, այստեղ՝ բացի:
58. Բեղք Տարանում, որք՝ ավելի ստա՞ղ կոչվել է Արմուիք:
59. Նպատակի պարագու է՝ արտահայտված ի նախգրքով է անորդ:
գերբարով:
60. Նախգրքի կրկնված է:
61. Սա ջրով նախգրքացի նախադասում է: անհայն իր նախադասոցչիչ
անհայտվել է զոր արբինն արտահայտությանը:
62. Մամիհուսյանի գրքում նույնպես են այնպիսի բաներ, որտեղ
բարբառային են (փոխառյալ կամ սեփական), ինչպես՝ ստպոն, նալա (սպի-
տակեղեն, գլխոս):
63. Նշված բայերը մեով սահմանական եղանակի ներքև մամանկով
են գրվում: սովորյալ փոխարենում են ստորագասականներն:
64. Անորդ գերբայը նպատակի պարագայի գերում:
65. Պետք է Թարգմանել անցյալ կատարչությամբ:
66. Կարել բայը անշատելու, առանձնացնելու իմաստով գործածելը
ավելի ընտրել է բարբառների և աշխարհարարի նամար:

67. Փոզ բառանկը լինելով քաղցւոյ բայի բուն հրամայականը՝ այստեղ գործածված է կզանակաժողոջ բառի իմաստով, նրա մաս գրված բայերը (տան, բերն) ձևով սահմ. ներքա են, սակայն ստորագծական կզանակի ազանու իմաստ են արտահայտում Այդ ձևերը համընկնում են բարբառաների և նախբարբառի համապատասխան ձևերին: Նման զեպքի հանդիպում ենք նաև ուրիշ կեղծանկերի երկերում: Տե՛ս նաև Գ: ծան. 368 և այլու:
68. Նախորդ կեղծանկերը նման զեպքերում ավելի շատ գործածված են չի միասին:
69. Պետք է Քարգմանել անցյալ կատարչայով:
70. Գրված է հայցականով, ուստի պետք է լիներ գերիզու:
71. Աղական անվան մեջ ա ձայնագրի նման սցումք հասուց է բարբառաներին:
72. Ջեպված է նոցա բառը, որը վասն նախադրության խնդիրն է և միաժամանակ նարարերայ է:
73. Անորոշ գերբայը նպաստակի պարագայի գերում:
74. Փոխ. լինալ ք կամ լինիլ:
75. Սահմանական կզանակի ներկան գործածված է ստորագծական կզանակի ազանու իմաստով:
76. Սա մասնակն (մասնակն) բայից է:
77. Ի նախգիրք անորոշ գերբայի հայցական նույնի նա մասնակի գազափոք է արտահայտում:
78. Փոխ. լինին:
79. Պետք է Քարգմանել անցյալ կատարչայով:
80. Տե՛ս ծան. 43:
81. Սահմ. անցյալ անկատարը գործածված է բզմական կզանակի անցյալ ազանու իմաստով: արդիսի մասնակի գրարարը չուին:

ժԱ. ՂԵՆՈՒՆՅ

ՊԵՏՄՈՒԹԻՒՆ

1. Ոգի ի ձևովն ղնել, մանն աչքն սաննի, կանքը վտանգի ենթադրել:
2. Այստեղ նախգիրքը հայցական նույնի նա արական նույնի իմաստ է արտահայտում (նախգրիվ արական):
3. Իմանլ անվան սակ նկատի ունի Ազարիան:
4. Այստեղ և ամբողջ հատմանի շատ մասերում անցյալ անկատար մասանկը անցյալ կատարչայի իմաստ է արտահայտում:
5. Սնտկան նույնի ենթակա է՝ անցյալ գերբայի մաս: Պետք է Քարգմանել ուղղական նույնի:
6. Անոր պատերազմի, զենք, պատերազմական գործիք:
7. Կազմել, այստեղ՝ պատրաստել, նախադրատառով:
8. Որոշի, այստեղ՝ բաժանելի, անջատելի:
9. Այժմ՝ Լենինական:

10. Պետք է Քարգմանել զիմափոր ձևով՝ ճասակ:
11. Պանակել գորին. սպանվածի համար նախադրում պահանջել:
12. Սնտկանով ավելագրություն է:
13. Ավելի ճիշտ կլիներ իրոյ:
14. Առեպ անցյալ գերբայի մաս գրված է սնտկան նույնի ենթակա գրավարին, ուստի նրա մաս գրված այն ցուցական գերանուք ևս պետք է լինի սնտկան նույնի՝ ավելի:
15. Երկու իմականը ուղղականում ք-ով հագծաղև է: Սա սակով որինանկերից մեկն է:
16. Ջեպանոց, այստեղ՝ մարգարի:
17. Անորոշ գերբայը նպատակի պարագայի գերում: Նշ. պատարելու պատարելու համար:
18. Բայական ավելագրություն է՝ անցյալ գերբայով:
19. Ղևո, այստեղ՝ անց: ուստի հոմանիշ է ձակ բառին, որը նրա մաս արտահայտվել է սնտկանով ավելագրությամբ:
20. Երկու տեղ ստորոգյուն արտահայտված չէ Քարգմանելիս պետք է ավելացնել բառ բովանդակության (է):
21. Անցյալ գերբայով ավելագրություն է՝ զապչ զիմափոր ձևի մաս:
22. Այժ բառը Ի նույնիցով է նույնիցում, ուստի պետք է լիներ այժից:
23. Սնտկանով ավելագրություն է:
24. Փոխ. լինին:
25. Տրական նույնի ենթակա է՝ անորոշ գերբայի մաս (չարունակության մեջ ևս մի բանի գերբայ կա): Ամբողջ նախադրատառությունը գերբայական է, ենթական պետք է Քարգմանել ուղղականով, իսկ ստորոգյունի գեր կատարող անորոշ գերբայները՝ զիմափոր ձևով:
26. Ներկան գործածված է ազանու իմաստով՝ չի գազարի, մինչև չկատարի իր կամքը:
27. Նկատի ունի արտահան գորբը:
28. Տեղի բառն է՝ կրկնված նպանի թվով, արտահայտում է բազմազանության իմաստ՝ զանազան տեղերում է:
29. Անցյալ գերբայով ավելագրություն է:
30. Ստորագծական կզանակի սուսկին ազանին գործածված է սահմանական կզանակի ներքայի իմաստով: Նույն ձևով էլ հաջորդ բայերը:
31. Սնտկանով ավելագրություն է:
32. Ենթակա է ստորոգյունի համամասնություն բախասությամբ:
33. Ապրտու, այստեղ՝ փրկություն:
34. Հրատից ամիսը հուլիական ամսաբեր լինելն ամիսն էր (չհաշվառելով):
35. Իսկ և իսկ, այստեղ՝ իսկույն:
36. Ուղ նախգիրք անորոշ գերբայի հայցական նույնի նա մասնակի գազափոք է արտահայտում՝ արև ծագելիս, արևածագին:

ՃԲ. ԹՈՎԱԿԱ ԱՐՄԲՈՒՆԻ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ, ՏԱՆՆ ԱՐՄԲՈՒՆԵԱՑ

1. Պատը Յուսեֆի մասին է:
2. Բայանայ, այտեղ փոխարեական իմաստով է գործածված՝ ամբարնայ ապանով տեղում:
3. Ի նախդիր անորոշ զերբայի հայցական հոյովի նեւ ժամանակի գազափար է արտահայտում:
4. Ունի ստացական նշանակութուն:
5. Անայ, այտեղ՝ ապանել Այս զեղբորս ինդիր արականով է լինում, իսկ այտեղ տեղանել հայցականով է արտահայտված:
6. Փոխ. խաղաղուցի: Մյուս բայերը եւ նրկորդ ապանելով են:
7. Ավելագրութուն է:
8. Այտեղ զ նախդիրը հայցականի նեւ գործիականի իմաստ է արտահայտում:

ՃԳ. ԳԻՒԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԻ

ՄԱՏԵԱՆ ՈՂԹԻԳՈՒԹԵԱՆ

1. Նախդիրը կրկնված է:
2. Արակ բառը գործածված է որակաբիւն ձևով:
3. Գեղ, այտեղ՝ թանար:
4. Փարսէն բան է, նշ. թուզթ կամ մազազթ:
5. Այտեղ շաղկապ է. նշ. նաև, է:
6. Սահմանականի ներկան գործածված է ստորագույն ապանու իմաստով:
7. Այտեղ ունի զիմորոշ նշ. է. մտառ նշ. ես՝ մտառ:
8. Անորոշ գերբայը հայցական հոյովով՝ նպատակի պարզապէս զերում:
9. «Վանգոյշ ժամունն (=նպագված մասին) արտահայտութունը հոմանիշ է ապամաման բարիքի:
10. Ենկն քնդ անիծարք բանացի նշ. կեզով անեծքի տակ, այսինքն՝ անիծեց, անեծք բնորունեց:
11. Այտեղ նշ. բայը:
12. Մոռանայ բայը կրափորական իմաստով է գործածված՝ հասու է նեւփոխութունով՝ մոռանի: Մինչդեռ վաղ շրջանի գրաբարում այդ բայը սասանց ազդիով նեւփոխության միամասնական կրափորական իմաստ է արտահայտում, այսպես՝ մոռանայ=մոռանում է (ներգ.) և մոռացվում է (կրափ.):
13. Ի՛քք, այտեղ՝ ինչպե՛տ:
14. Ասակ, այտեղ՝ օքինակ:
15. Վերացականը թանձրացականի փոխարեն:
16. Արան, այտեղ՝ քար. ուստի սեռականով ավելագրութուն է վիճ (վիճօք) բարի մաս:
17. Ե...նչ պտտանելով անուանելի արդյուր նշ. արժանի չեմ արդար կույճելու:

18. Իմաստաբիւն գործածված է իմաստան նշանակութունով:
19. Սեռականով ավելագրութուն է:
20. Վերացականը թանձրացականի փոխարեն:
21. Հայցական է, սակայն ուղղականի ձևով:
22. Իմաստ, այտեղ՝ գիտութուն:

ՃԴ. ԱՐԻՍԱԿԱ ԱՎԱՅՎԵՄՅԻ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

1. Փոխ. հորիակին: Ենթական է մեզ բառը, որը գրաբարում հոգնակի է: Այտեղ նրա հոգնակութունը չի զիտանցվում:
2. Սեռական հոյովով ենթակա՛ է:
3. Այդ զեւթ ավելի հայանի է մորթի անվամբ:
4. Անորոշ նախադասութունը զերբայական է: Ստորոգյալները պետք է թարգմանել զիմափոր ձևով:
5. Ավելորդ է:
6. Գեւթ է թարգմանել անյայլ կատարյալով՝ ասաց:
7. Սահմանական կզանակի ներկան ստորադասական կզանակի ապանու իմաստով է:
8. Հրամայիմ բայով ընդմիջված է Վմասող անկի բայական հարադրութունը:
9. Գեւթ է թարգմանել զիմափոր ձևով՝ պատասխանեց:
10. Հարակատար զերբայ է՝ դոյականորար գործածված: Դա հասու է բարբառներին և աշխարհարարին:
11. Կան, այտեղ՝ բարձունք:
12. Սովորականը նախադաս գործածութունն է՝ փի վերայ տեղեցու:
13. Անյայլ անպատարը գործածված է ստորագույն անյայլ ապանու իմաստով:
14. Փոխ. չարք: Բազրաների և աշխարհարարի նման է գործածված:
15. Սովորականը՝ վիտյգ:

ԲԱՌԱՐԱՆ

Արեք ի իս Գ. այրած կտավից, անկից
կամ այլ նյութից պատրաստված գյու-
րավան չուցիի, որ բանկիում է կայծ-
քաբի կայծից (զավ):

Ալանիմ, ալոյ, ալի'ր, ալեայ կամ ա-
լուցեայ. Կր. Կազնել, Կազնվել:

Ալանիմ, ալոյ, ալի'ր. 2ր. 1. ինկանել,
2. գիշերել, գիշերք թնայ մի տեղ:

Ալարանի ի. ալ. Գ. 1. արա. 2. Կոչա-
յին կալվածք. 3. Գյուղ. 4. ա.
աղարակային, գյուղական:

Ալի. գույ. կա. Գ. Կոչ:

Ալան, ի. Գ. 1. մրցանք, մրցութան
ձանգեա, 2. սխեմիական խաղ:

Ալուզայք, յից. Գ. քարից կամ թրձած
ալյուսից խաղված, որի միջով
անցնում է ջուր կամ այլ նեղուկ
նյութ. փոքրակ:

Ալուցանեմ, ալի. Գ՝. Կր. 1. Կոչ-
քրիկ, 2. անցիացնել (մի բան մի
այլ բանի ձեղ):

Ալուցանեմ, ալի. Գ՝. Կր. անկ տալ
գիշերելու կամ ինկանելու ձևար:

Ալուցիկ ա. Կոչքրած, ներս անց-
կացքած:

Ալցան կամ արցան. ի. ալ. Գ. մե-
տաղա գործիք՝ մեկ զուրս քաշե-
լու կամ մի ստորկա անուր բանե-
լու ձևար:

Ալուզանեմ, ալոյ, ալուզանիմ, ալու-
զայ. 2ր. 2ր՝ 2ր՝ անուր:

Ալուզան. ա. 1. 2ր՝ անուր (բաշ),
2. ինկանցած, անբանկ թնայած:

Ալառ. ի. ալ. 1. Գ. ալնվական, իչ-
խան, ա. 2. անկախ, 3. ալազված,
4. բացարձակ, 5. քարձր (մայն), 6.
նեուս, 7. տանց արցելիք:

Ալառալուզ, գնի. Գ. 1. ալնվա-
կաններից կազմված խուճր կամ
գինձորական զուկ, 2. ա. ալնվա-
կաններից խմբված:

Ալառարիլ, գույ. Կոչ. Գ. 1. ալնվա-
կանի արցի, 2. ալառ մարզու արցի:

Ալառարիլն, թեան. Գ. 1. ալառվելը,
2. անկախություն, 3. անարձանա-
թյուն, 4. ալնվականություն, 5. ա-
ստատանություն, 6. մեծանույն-
թյուն:

Ալրն, ին, Կոչ. Գ. 1. 2ր՝ անուր
2ր՝ անուր՝ անբանկ թեկերով. արանց
արանքով անցնում են նյութավածքի
թեկերը, 2. նյութավածքի թեկերի ծա-
լը:

Ալլ. ի. ալ. Գ. 1. անուր, 2. սերունց,
3. ստճ, 4. ջեղ, 5. մալվուրց, 6.
տուն, 7. զար, Կոչքրած ստորկա

չհնար, ծածանակ, 8. կարգ, գաս, 9. կնքոյ:
- Ազդ արգ կամ արեղ արեղի. սեռանկ-
անակ, ախախտ հեղեղ, մտղորտորտ
ներս:
- Մի ազգ. մի կնքոյ:
- Նոյն ազգ. նույնպէս:
Ազգային, ինչ, նոց. ա. 1. իր ցեղին,
մտղորտորտ, սերեղին վերաբերոց, 2. Գ.
ազգական:
Ազգայնեա, ի. այ. Գ. ստեմի, ցեղի
դէտ, առաջնորդ:
Ազգասուն, ի. ից կամ այ. Գ. 1.
տան, ցեղ. 2. մի ստեմի, ցեղի
նշուղտորտութունը:
Ազգ. Գ. 1. լուր, սեղեղութուն, 2. Գ.
պալը:
- Ազգ անեմ. իմաց տալ, տեղեղաց-
նել, նայունել:
- Ազգ ամ. նույն նշ.:
- Ազգ լինիմ. իմացվել, իմաց արգելել
- Առեւմ գազգ (իրիք). իմանալ, տե-
ղեղանալ, մի բանի զգացում ունե-
նալ:
Ազգեմ. կցի, նա. Եր. 1. իմաց տալ,
տեղեղացնել, 2. զրգել, թիւարգել,
3. ներգործել, մի գործուցութուն ա-
ռաջ բերել մեկի կամ մի բանի վրա,
4. իր ազգեցութանը ենթարկել, 5.
շարժել, բարեկէ:
Ազգ. զին, զվեր, զանց, Գ. սերունդ,
ցեղ, մտղորտորտ:
Ազն, ազուեր, Գ. ազնվական:
Ազոյ, ի. ից. Գ. խոջ խազոյ:
Արտակալ, ի. այ. Գ. 1. նախորդ, տե-
ղը բանոց, 2. փոխանորդ, առաջակ, 3.
իշխանութուն՝ ստանիան ունե-
ցոյ:
Արտակից, կցի, կցաց. Գ. 1. մեկի
իշխանութանը նախատը իշխանու-

թյան ունեցոց, 2. խորհրդակից, սե-
ղանակից, 3. փոխանորդ, 4. նախոր-
դականից:
Արոջ, ի. այ. Գ. ից ուլ:
Ար, ալից. Գ. խոր սեղ, խորք, զեղի
ներս բնիկ սեղ:
Արտան, ի. ից կամ այ, արտան,
ենի, ենց. Գ. 1. կոճի մէջ առաջին
նարմուկոյդ, նարմուտորակ, 2. նա-
խատորոց, թշնամի, 3. նախանալի
Ախտ, ի. ից. Գ. 1. բնական նիւր, կա-
րէր, 2. ցոյ, շիվանդութուն, 3. փոս
բնագորտութուն, պատաս-
թյան, 4. ցունկութուն, 5. փոր-
մանք, 6. կանանց ամսականը:
Ախտակո, մնախ իւ. այ. ա. 1. շը-
վանդուտ, ցոյտու, 2. վնասակար,
անասող (սեղ), 3. անկարգ:
Ախտանդուտ, ա. բախերը՝ շիվանդու-
թյունները փարատող:
Ախտակը, սիրի, այ. ա. մարմնա-
պաշտ, շիտասեր:
Ախտորդ կամ ալարբը, բաց Գ.
1. առաջերի միջոցով բախա գուշակի,
2. գուշակութուն՝ առաջերի շարժու-
մով, 3. կոխորդական միջոցներ
զիրք, 4. բնական կիրք, 5. առաջ:
Անեմ, անի, աճ. Եր. 1. բերել, 2. տե-
ղից տեղ տանել, 3. շարժել, բու-
նեցնել, 4. նարգորել, զրգել, 5. կա-
պել, պատել, 6. լցնել, 7. խփել,
8. վրան գնել, 9. բանել, 10. շուտ
տալ, իր կողմը գտնել:
- Անեմ իցոց. վերք փակել:
- Անեմ գներս. սափրել:
- Անեմ գրցով. բոցից անցնացնել:
- Անեմ զարուս. զաներք փակել:
- Չայա շարջ անեմ. շարջ նախել:
- Անկ գոց գերի. մեկին իր կողմը
բաշխել, գրոյթել:
- Անեմ գրիւտմորք. մեկեղեղու նեա
բարեկամացնել:
- Ասանց բնգ բան ինչ անելոյ -

առանց տարակուսելու. կամ գեմ կե-
նարու:
Անա. սյ. Գ. 1. բանջարանցի մարք,
ածու, 2. փորք կամ թէշ բան?
Այան. ա. անգյաճ:
Այոցանայ, սեղանու. լիբը լցված:
Այսմայ, ի. ից. այն. ա. 1. կամբին
նահատակ եզրու, 2. շիմանալով կ-
ցած:
- Այսմայ, յակամայ, յակամայ կա-
մըս. ախանայ կամօք, յակամայ, յա-
կամայի, յակամայ. մ. ախամ կեր-
պով:
Այան. Գ. փոտ, անցը:
- Այան նախանեմ. փոս՝ անցը բու-
նել:
Այանակնայ. ա. 1. վրան թանկացին
բարեր շարժել, 2. Գ. Գ. Գ. Գ.
Այանակու. ա. 3. վերն, մարտը
(շուր), 2. փայլուն, շողոզուն:
Այանակու. ա. թանկացին բարերով
գործարգած:
Այանատ, ի. ից կամ այ. Գ. թահարց:
Այանար, ի. այ. ա. անգամի, երե-
վելի:
Այաստան, յակաստանի. առանգով գի-
նալ:
Այն. ակամ. Գ. 1. աշք, 2. նույն,
3. կակամ, 4. խորք, փոտ, ծակ:
- Այն արու. արեղացի:
- Այն շինուածն. շնեք մայրը՝ Գ. Գ.
Գ. Գ. Գ.
- Այնակն յակասակն. տեղով ու ա-
նուածով, անմարտ:
- Այնակն. Ը. նայունպետ:
- Այնակն կոչմ գոք. մեկին անու-
նով կանչել:
- Ան ակամն. երեսուցուտութուն,
գուր ցայու նախոր, աչանելով:
- Այն ի խոսար. աշքը գեղի փոք
բունար նաճ:
- Այն ի նախարան. աշքը անու-
գարհնել:

- Այնակն արտակի. մի ակնբարեկու:
- Այնակն անկանիմ. աշքի բնիկն, տե-
նանելի գառնալ:
- Այնակն արկանեմ. 1. երեսուցնել,
2. աշքի անցնացնել:
- Այն անիմ ի վերայ ուրու. մեկի
նխատմար նոց տանել:
- Չայն արկանեմ յամեր. աշքը մե-
կից ցարձնել, անտես անել:
- Այն անուտ. աշքը վրան լինել:
- Այն անուտ. 1. ներայտառութուն
անել, 2. գերազանել, 3. ցանկալ:
- Այն անուտ (տարական խնդրով)
բնուանել (խնդրով):
- Այն անուտ (կը. նշ.). շար աշք
տանել:
- Այն ղեմ. 1. աշք անկել. 2. նե-
ամուտ լինել:
- Այն անիմ. սպասել, աշք պանել,
նույն ունեւնալ:
- Այն կամ գուկն ամու. աշքով տալ,
նայել:
- Այն զան. 1. մեկի աշքին երեսու,
2. նախելի լինել:
- Հատ ակն անկանիմ. աշքից փոխել,
աներեսութուն:
- Այն ակամ ինչիմ. 1. նույն աշքով
նայել, 2. կտակածել, 3. արժամար-
նել:
- Այն ակամ ինչիմ (ուսմը). ան-
կան լինել:
- Այն ակն խոցիմ ուրու. մեկի սիք-
ար խոցել, երգիծել:
- Այն. ակամ. ակամ. Գ. Գ. Գ. Գ.
Թանկացնել շարջ:
- Այն. ակամ. ակամ. Գ. աղբուր
ակունքը, բուժ ինչ շիման տեղը:
- Այնակն. կցի. ակն անեմ, անի. Գ.
բաշխել, ամուտել, փոխելու:
- Այնակն ակնից. պետ. Գ. Գ. Գ. Գ.

առջ. ա. որենք շնամուտը, անհրաժ. շարքարծ, անորեն, շարք
Ամբարնուն, ի. ից. ա. 1. ինքնանա-
գան, նպատակ 2. գնե, փաստագր
(գեղեցիկություն):
Ամբարնունարին, ամբարնունանն.
ա. 1. ինքնանագան լինելը, գոտագա-
նալը, 2. ամբարնունան արարք՝
գործ:
Ամբարնուզը, ա. նյութերը բարձր
Ամբարնունարին կամ ամպարնունարին.
գ. շարքարծ, անորեն, փաստագր
Ամբարտակ, ի. աջ. գ. 1. բարձր շնեք՝
աշտարակ պեն, 2. դատ, փուխը:
Ամբարտանան, կցի, ամբարտանա-
նիմ, կցալ, շք. գոտագանուլ, նպար-
տանուլ:
Ամբարտանունարին, գ. գոտագրություն, նպարտանություն
Ամբի, ի կամ ոյ, ից. գ. 1. բազմա-
թյուն, ամբոխ, 2. շփոթություն, իրարանցում, 3. ազնուկ, ազնուկ,
4. ա. ամբոխին հասուկ, ամբոխա-
կան
Ամբի կամ ամբովի. գ. ամբար, լը-
րում, շարքի գործայն, գործի ա-
գարաբ
Ամիր. ա. 1. սուուլ, անվտոմ, հաս-
տատ, 2. դադար, բերքի
Ամինի, կալ, կալ. ա. 1. անպատկ, կատարի, 2. վարձեր, անվանի
Ամնարդև. ա. ամենքին բազմալի
Ամնարդև. ա. ամեն բան բուսանուլ
Ամնարդևի. ա. ամեն լավ բան ար-
տաղար, ամեն բարձր բնիկնուլ, ա-
ստարեր
Ամնարդև. ա. 1. ամեն բան գանդ՝
հարա, 2. որակ ամեն բան գրա-
նարդև է
Ամնարի. ամնարի, լի. ի, ամնա-
լի. ա. 1. լիկնեցում, 2. ամեն ան-
սակ բաներով լիցանել

Ամնարդևի. գ. ամեն բան առ-
տարյան
Ամնարի, ի. ի. ա. 1. ամեն, բարձր,
2. ամեն ճարք, ամեն բան, 3. որակ
բան:
Ամնարդևալ. ա. 1. իրան ամնար-
դև, 2. իրան պահպանելի:
Ամնարնուն. ա. 1. ամեն բան ան-
շարք՝ փաստագր, 2. ամնարդև-
փակելի:
Ամնարնուն, կցունց, ամնարնին, կցուն-
ց. 1. ամնարն էլ, 2. ամն, ամբարդ
Ամի, ամի կամ ամիան, գ. ամբարնան
արու. ուլ:
Ամի, ամնի, ոյ. գ. 1. որք էկեղա-
նու. առ. 2. որք փակուկ մի:
Ամիայ, ի. այր, այից կամ այիր. ա-
լից կամ այաց. գ. իջեան, հուսա-
կալ, հաստագր՝ շնանակամ արա-
քական իսլամիսթի կողմից:
Ամլուն, ի. գ. նպատակ, վերաբերում:
Ամլ, ոյ կամ ի, նստադաշտ, նոգակեր
Անով ամլուն, լոց, լից. լաց. 1. ա-
լուն թաղող ընկեր, զոչ, ընկերներ,
2. գ. ոչնական, մեկ սիրտ մեկ նպի
Անուլ, ամլուն, լոց, նակ ի. ոյ. ա. 1.
գովակ շքերթ (կնի) 2. անպատկ:
Անուլ. ա. 1. հաստատ, պինդ, պիրի,
2. անմասնելի, 3. մ. ստանկի:
Անուլ, ամլի, ամրոց կամ լոյ, ոյ. գ.
պատկ հ բարձր անդ, բնից, ամրոց:
Անու, ամարյան. ա. մեզմ, փա-
փուկ, անուլ, բազր, բարնիսան:
Անորեն, կցի. նք. 1. բազրադանել, հա-
մեղանցել, 2. մեղանել, 3. կնի, 4.
մարանի:
Անպարիչ. ա. Ամբարիչ:
Այլ. ա. ուլ, ուլ, ուլ նակ ոյ. գ. 1. մոլ
ստագր, ստագր. 2. լուսարար.

3. նախը սքմ տագր, 4. ոյ:
— Ընդ այլ. ընդ այլ այլուն, այլոյ.
ստագրան, լուսանցմի:
— Սոյոլ, ստագրի:
— Այլոյ, այլուն, այլոյ այլոյ, ստա-
գրանը, ստագրան:
— Այլուն, ոյ. մ. ստագրան, լու-
սանցմի, վարք, ստագրանը:
Այլանուլ, այլա. շք. լուսանուլ, լուսա-
րազկել:
Այլեկեր կամ այլեկարք, կրց. գ. 1.
այլա դասընկերը նովարելը, ալ-
գեկուլ, 2. այլեկուլի մասնակց:
Այլեկուլ, ի. այլ, այլեկանայր,
կայք, այլեկանի, նուլ, նկայ. գ.
այլեկեր:
Այլուլ, գ. այլեկան, այլեկարք:
Այլուլեն, կցի, շք. գուլ բարի լույս
մարմնուլ, սոյոյնը մանկ-նելի:
— Այլուլի մամ. սոյոյնի մարմնուլ-
լու. մամանակ:
— Այլուլի տեղի. գուլեն:
Այլուլ, լուսար. մ. 1. ստագրանցից,
2. վարք, ստագրան (կրց):
Այլանուլ, մ. այլանուլ:
Այլ. մ. 1. այլանուլ, 2. զեկի այլ-
անուլ, 3. որպես զուգական նոյ՝ այլ
նշանակություն:
Այլուն. մ. 1. նորից զեկի այլանուլ,
այլանուլ, 2. կր. կնեց, բուն:
Այմմեն, այմմեն իսլ. մ. այմմանից,
կնեց այմմանից:
Այմմի, մ. այմմ, կնեց:
Այլ. ոյ. մե. գ. 1. այլ, ուրիշ, 2. ա.
մայանք:
— Այլ լայն լինիմ. այլայլել, շփա-
րել:
— Այլ այլ. շտարք:
— Այլ ընդ այլոյ, այլ այլ. մ. 1.
ստարք մեզ, իսան, շփոթ, 2. իս-
անություն, միմյանց նակարակ:

— Այլ ի վերայ այլոյ. հանդարարա-
մեկնց կես մյուսը:
— Այլ. մ. գարնայ, կրկն, էլի, այլու.
Այլ կամ
Այլ կամ այլ. շ. բայց, իսկ, այլ, կ.
այլի:
Այլագր. ա. մ. ուրիշ տեսակ, ուրիշ
գեղար:
Այլ կա. ա. 1. ուրիշ, ուրիշ էլ, 2. մ.
էլ, մեկ էլ, 3. այլի:
Այլառ. լայլառ, այլ ուսուր, լայ-
լառներ, մ. ուրիշ տեղից:
Այլուր, այլ ուրեմն. մ. ուրիշ տեղ:
Այլ ուրեք. մ. ուրիշ տեղ:
Այնանն, մեման, մանք, մանց. գ.
վարքի այն, այնամ:
Այնանկան. գ. քաղերք վերնագրանուլ:
Այն իմն. մ. այնպես, այն ձևով:
Այնու զի. շ. սրգանակ:
Այլանուն, կցի, այլան անուն. նք. 1.
մարք, 2. նախանուլ, պատկարակ:
Այ, ոյ կամ ա. ոյ. գ. 1. նով, քա-
մի, 2. զեկ, շար ոչի:
Այ, այլ, այլ, այլորի... գ. այլ:
— Ընդ այլ ընդ այն, այլանուլ ու այն-
անուլ, զեկ ու զեկ:
Այր. մ. 1. այլանուլ, զեկի այլանուլ,
2. որպես զուգական նոյ՝ այլ ի-
մասուլ:
— Այր սնուր. այլ ու այն կով,
զեկի այլ ու այն կով, այլանուլ ու
այլանուլ:
— Այր սնուր լինիմ մայր, այլ սնուր
հարկանիմ. ստարանուլ, կրկնայի:
Այրկն. մ. 1. զեկի այլանուլ, 2. նորից
զեկի այլանուլ, 3. նորից, 4. այլանուլ,
5. գ. այլանուլ:
Այրի կամ այրի. մ. 1. այլանուլ, 2.
այլանուլ, 3. որպես զուգական նոյ՝
այլ նշանակություն:
Այրան, տեսլ, տի. ու. տեսլանուլ. շք.
ուլուլ:

Այտայց. 1. սուտայց, 2. ջրալից պա-
յարի
Այտասա, ա. Այտի
Այր. առն. յառնել... 1. ազամարց, 2.
սուտահի
— Առն առն, առն կամ արանց լինիմ,
սուտանայնից, սուտանառաւ:
— Առ ար. սահն մի մարցու, յարա-
բանչար մարցու:
— Այր գարամբ կանել, իբր անց-
նել, իբրեք անցնել:
— Զարամբ գալ. ազամարցու նսա-
մուտ լինել՝ սիրել:
Այր. ի. ից. 9. Գորայր:
Այրաբա. ա. ազամարցու սիրտ ու-
նեցող կարբել:
Այրապեր առնեն, այրել ա. սպի-
րիէ:
Այրեմի. ա. Այրամի
Այրեմտի. ա. կարբել:
— Այրեմտի լինիմ. կարբեմեր նախ-
քիէ:
Այրաբին. 9. 1. ազամարցու շա-
փահասութիւն, կատարչալ նստակ,
2. այրեմտին, այրել լինելի:
Այրամի, այրումի կամ առնումի, 2.
գ. միտքը ցորթ, Նեմելուցի:
Անպար. ի. ա. մ. 1. ուշ, ուշ Պանոց-
կանին, 2. ուշ ժամանակ, Էրեկոյն
գիւմ:
— Անպար. անպար ուրիմն, անպար
Էրբը. մ. արցեն ուշ, վերջը միշտ:
Անպարտ, անպարտ, անպարտիմ,
ա. 1. անգրթ, անպարտ, 2. անկէր,
3. անշշուտ:
Անակից. անակից [ո] ս. 9. մի ակ-
տի կործ պարնգատ, գրայի գրհատ:
Անակնունի. ա. 1. անպարտի, 2.
նուշ շունեցուց:
Անանուխ. կնոյ. 9. բուշի մի անակ,
սանուխ:
Անաշխարի. ա. 1. ասարական, 2. իբ
նաշխարից արտարգամ, քաղա-

քաղախան իրազուրեմից գրիված.
2. աշխարհիկ կյանքից նրամարմա-
կրանից:
Անպառ. ա. 1. խարսթիւն շանց, ար-
գարացատ, 2. անպարտու, շանկա-
նոց, 3. մ. անպառ կերպով:
Անպարի. ի. աջ. ա. 1. ջուր շխանած
(գիւնու խանի), 2. բնգնարպետ
ստան խանուրդի, մարտ, 3. յակ-
սակի պարզ, 4. արտախոյ, սու-
տիկ, 5. 9. անխան գիւնի, բամակ՝
անխան գիւնի շրտմ:
Անպարտան, ի. աջ. ա. 1. անպարտ-
չիւնացող շաղկապով, 2. մարտի-
կոյս, 3. անխան:
Անպարտու. ա. մ. 1. անգրթիւ, շրջ-
շաղկ, 2. յով պարբեր նամար
շարտանց կամ շարտակից:
Անպատ, ի. աջ կամ ից. ա. 9. 1.
անշեն, 2. անշենի սեղ, 3. գորի-
անման, 4. գանբ, ժննաստան.
Անա, անսակի. ա. սուտը, ազանց
(սեղ) որք ից ցրավում:
Անպար. ի. աջ կամ ից. ա. անպարտի-
ստոր, ցամ:
Անպարտ, ի. անպարտ, նաց. 9. 1.
անպարտութիւն, խաճամարանք, 2.
վերադարձը, նախախնայ, 3. խա-
ստանութիւն, նիստանութիւն:
Անպարեմ, եյի. նր. արնամարեկ, նա-
խասի, անպարտել, խաճամարեկ,
նիստանութիւն:
Անպարտիւն. 9. 1. նիստանութիւն, 2.
անպարտութիւն, խաճամարան-
քիւն, նախախնայ, 3. նիստանու-
թի խաճամարեկ:
Անպարտն, ի. ից. 6. աջ. ա. 1. անա-
րած, 2. անբար, 3. անշարժ, 4.
անմարտ, 5. մ. անբարութիւն,
6. խաճամարեկ:
Անպրի. բուշ. լուաց. ա. 1. գանդա-
թույլ, թույլութիւն, 2. սեղ շունե-
ցուց:

Անարի. բուշ. լուաց. 1. գուշ պարտիկ.
ա. գիթթարի, նախախնայ, անանի:
Անարանա, ի. ից. ա. 1. արնա շի-
մացող, անգարմ, 2. նասարակ քան-
գոր, 3. պար, 4. անշարժ, 5. ան-
նապարտ, աննախի:
Անար, ի. ից. ա. 9. 1. բանկանու-
թիւն շունեցուց, անասան, 2. ան-
խիչը, 2. բնական, գրայախան, յու-
թիւն, 4. անխան լուս, 5. ստանց
խաղի, ստանց ձայն նախի:
Անարտի, անարտական. ա. անեկա-
չիւնի:
Անար. ի. ից. ա. 1. աննասանի, ան-
չար, 2. աննաշի, 3. մար շունե-
ցուց, 4. անկարելի, 5. աննախի,
6. մ. ինստ շատ:
Անարիկան, ի. աջ. ա. անբարեկի:
Անպայա, ի. ից. ա. 1. նար, ցանցատ,
2. նար, բարակ, 3. Էրկու սուց
վանկերից բազմացած:
Անպայապ, անպայապի. ա. ստանց
վանկերի, ապա շրջող:
Անգիտ. ա. 1. շարժող, 2. աննամ,
3. անգրուտ, 4. սուշ, 5. անցանախի
— Անգիտու. մ. շարժիկուց, շիճե-
լուց:
Անգի. գեղ. գեղց. գեղց. 9. մի անակ
թուանի:
Անգի. գեղց. 9. անանի կամքի, ունի:
Անգոնեմ, եյի. նր. արնամարեկ, պա-
խարեկ, պարտակի:
Անգարով. ա. անգրթ, անիթի:
Անց. ի. աջ. 6. ի. ից. 9. գարեւնաց՝
ցամած կամ շքանած, նաց:
Անց. մ. 1. այնակ, 2. այն ժամանակ,
ժամանակով, 3. այնից, 4. որդու
ցուցական նայ՝ այն դրանով ի-
մաստով, 5. ա. այնակից:
— Անց և անց վազվազի. Բոկոյն,
անիթիւն, միանգամից:
Անգոնեմ, եյի. նր. բնեկ, խորհրդա-
նի, գորակի:

Անգամ. ոչ կամ ա, ոչ կամ աջ. 9. 1.
մարնի մաս, 2. անբող մարմնից,
3. սրիկ բանի մաս:
— Անգամ անգամ. մ. կորթ-կար:
Անգար. մ. այնակ, նուշ անգր:
Անգարան, ի. աջ. 9. 1. արտեր, նաց,
2. արտերի և աննասարակ ցանկերի
սրնութիւն (կրտսնու ձիւ):
Անգարման. ա. անիթան թագած:
Անգիւն. դէշ. ոչ նակ ից. անգիւնը.
կայց. անի, բուշ. ոչ. 9. խորթ կը.
Չերպող անասաներ, նախի:
Անգիզ, անգիզուտ. ա. անգարմ, նա-
սաս:
Անգի. մ. 1. այնակ, նուշ անգր, 2.
չուտով, Բոկոյն, անիթիւն, 3. ուն
ժամանակ:
— Անգի իակ, անգի և անց, անգի
առ նիմն, անգի զազվապակի-
անգնասեղ, Բոկոյն, անիթիւն:
— Անգի ի սկզբան. նեց սկզբի:
Անգիտը, անգիտը, անգիտը, անգիտը,
ի. աջ. 9. նախապառ:
Անգարտիւն. 9. նախասութիւն,
խաղաթիւն:
Անգու. ա. մ. ցաղոր շունեցուց. ան-
ցաղոր:
Անգուրտիւն. 9. անցաղորթիւն,
անցաղոր լինելը, շարտանաթիւն:
Անգուտ. մ. 1. այնակից, 2. արտից
նստ, 3. այն ժամանակից, այն կող-
մից, 4. այնակ:
Անգալիւն. մ. 1. նեց սկզբից, նրանից
նստ, 2. նեց այն (սկիզբ), 3. նա-
րից, 4. Բոկոյն, անիթիւն:
Անգ. մ. 1. այնակ, 2. այն կողմ, 3. որդու
նայ՝ այն գե-
րանման իմաստով, 4. ա. այնակ
կայս:
— Անգ և անգ կու. անգ բան, անգ
կու բան, սպիկի այնիցով:
— Եւ անգը. 1. սպիկի այնիցով, 2.
այն սկիզբ կամ այն ժամանակից

սկսած, շարունակաբար:
Անդրափար կամ անդրաբար, անդրափար-ի աց. Գ. 1. քուչք մի կամ շորհ՝ կարեի կամ գանձարակի լծած, 2. լծած կտար կամ գանձարակի. 3. խարդ օտ:
Անդրեն. մ. 1. ես, նորից զեզի այն-տեղ նույն տեղը, 2. նորից գոր-նչայն կրկին, 3. այնտեղ ենթ, կա-կույն, նույն ժամանակ, 4. փոխա-րինաբար, տեղը, նրա տեղը:
Անդրի, բույ, լեաց. Գ. արևան (մարզու):
Անդ. ա. 1. չեղած, չտեղծված, 2. իրեն ինքնազո, 3. գոյություն չունե-ցող, 4. չբարացրված՝ պարզ (թիվ):
Անկոմ, անկոմական, անկոմանկի. ա. չեղծված, չավերված, չլուծված:
Անկոպր. ա. մ. պակասություն չունե-ցող, անկոմ:
Անկրախտի, իք. ա. մ. 1. կրթություն չունեցող, չլուծարված, 2. կրթա-ստան, 3. կրթություն չունեցող:
Անկրիկ, ի. ից կամ աց. ա. 1. ան-գիտ, 2. ուր գիտ չկու տարածվ, անհասկանալի, 3. անհրկյուցած:
Անկուզուրին. Գ. 1. անհարմու-թյուն, անհարմարություն, ան-հանախություն, 2. կուսություն:
Անկրոն, ա. անպարտաճան:
Անկրոնի կամ անկրոնի, ի. ից. ա. 1. չբնականացած, անհանաք, անհարգ, 2. անսովոր, խորթ, օտարոտի, 3. գյու-րի:
Անկրկալ. մ. որեի բան չընդունելով:
Անկրկալ լինել. չընդունել: ուշա-գրություն չարձանել, կր. չընդուն-վել, անընդունելի լինել:
Անկրադիա կամ անսովոր. ա. 1. պակասություն չունեցող, 2. խզվե-րանքից ազատ:
Անկրտիկ կամ անսովոր. ա. ան-

սխալ, ուղիղ, չմտրված:
Անր կամ անուր, անբոյ, կամ ի. աց. Գ. Թի թանգ:
Անճոյձ, ծաւի, ից, անճուճկալ, ի. ից. ա. անհամբեր, իրեն չզուգող, ցոր:
Անխատասուր, անխատասիրի. ա. խատասուր: 2. չհարգ:
Անկոյձ, լուծի, ից, անկոմական, ի. աց. անլուծական, լույ, կաց. ա. 1. ան-խախտելի, չբանջող, 2. օշ լույծ, պինդ, 3. ծած:
Անկուր. ա. 1. չլուծված, 2. չբաց, ու-շագրություն չարձանող, 3. չնա-կացող:
Անկայեմ կամ անխայեմ, եղի. նր. 2ր. 1. խնայել, զնայել, խնամք ունե-նալ, գրուչունակ, 2. չխնայել, գրու-չանցել:
Անկայություն կամ անխայումն. Գ. խնայել, գրուչունակ:
Անկայան. ա. մ. 1. որտեղ չկա խա-փանուժ՝ արդիւր: աստեղ արգիւրի, 2. մ. իսկույն, անմիջապէս:
Անկառ. ա. լրբի, ամբողջ, անարտա:
Անկասուն, անոյ, աց. ա. լեզու և խելը չունեցող, 2. լեզուն չբացված (կրի-խա):
Անճախ. ա. 1. չմաշող, չփշուցող, չսպառնող, 2. աստեղ ծախի:
Անճախական, նույն շար. 2.
Անճեղ. ի. աց. Գ. կաշարակ:
Անկուն, ի. Գ. փորձիկ սանդ:
Անկանեմ, անկի, աճի. նր. 5րդ, ից, ցործել:
Անկանեմ, անկալ, անկի՛ր. 2ր. 1. բնի-կան, 2. զիմել, հարել, 3. զիմեղվել, նորմարվել, 4. մասնփել, պարզ-վել, 5. դադարել, պակասել, զրկվել, 6. գրազգիլ, պարզակ, 7. գրա նա-նել, 8. կոճիլ, 9. վրան զրկել, 10. նազթիլ, 11. ակարանայ, 12. մեռ-նել:

Անկանեմ զգինեթ. չափից ակելի-գինի թեճել:
Անկանեմ զկնի, կտակ ընկնել:
Անկանեմ ի միտս. խելը գլուխը գալ:
Անկանել ի մտաց. ինչպարզել:
Անկանել գմայ, ի միտս, ի սիրտ-նշել:
Անկանել կրեսպ. անթից գլուխը կտակել:
Անկանել յարիւ. մեռնել:
Անկանեմ ի համապարն. յուզի, ի չու. անապարտ ընկնել:
Անկանեմ ընդ ունի. մեկի նա կոչել:
Անկանեմ ի արարեմն. իշխանու-թյունից զրկել, գուշակել լինել:
Անկանեմ գրանիւր. խոտակցություն չունի:
Անկեալ զնիմ. պահել մնալ:
Անկատար, ի. ից. ա. 1. օշ լրբի, պակասութ, 2. վերջ չունեցող:
Անկատարութեան. Գ. պակասութարե-թյուն, պակասություն:
Անկարտ, ի. ից. ա. 1. անպակասություն, կարեի չունեցող, ունեթ, 2. անպա-կաս, աստա, 3. չհանցած, կարտ-նացած, 4. մ. աստաթյամբ:
Անկողմարկ լինել. անհորին գցել:
Անկումայ, ի. ից. ա. 5րդ, անգոր-ծած, ասեղնագործած:
Անկոմ, ի. ից. ա. 1. անպարտ, չհոգած, չհրամած, մեթ չափած:
Անամբոյր, բուրի, ից, անամբարելի-ա. գայրենի, կատարել, անհարմար անտանկի, անհարմար:
Անուր, ի. ից. ա. 1. անհասանելի, 2. անբարենի, անընդելի, անմատչելի, 3. օշ հասու, ոչ խելամուտ, 4. ան-հաս, 5. գաղտնի:
Աննեղ կամ աննիրք. ա. 2. աննու-նի, անշարժ, այլանշակ (նեղ, մե-

ծուքյամբ), 2. խորը, 3. մ. այլան-գակ կերպով:
Աննարկ. ա. մ. 1. անկարելի, ան-հաս, 2. իհաս, աստիկ, 3. ան-դի, 4. չափազանց, իհաս շատ:
Աննուր, ցրի, անից, կամ նուց. ա. 1. մայր՝ կը՝ անըք չունեցող, անշար, անհամար, անհասանել, ան-կարելի, 2. մ. չափից գուր, չափ-անց:
Աննաւ, ի. աց. Գ. բարբար:
Աննիք. ա. 2. շնորհակալ, ազերախտ:
Աննկալի, լույ, լեաց. ա. 1. կարտոյ, փափագելի, սխրուն, 2. կարտոյ՝ փափագող լի:
Աննկամ, արի, անկանամ, ացայ. չր. 1. անձով՝ կարտ՝ փափագ գգալ, 2. նեց գտունը, նեցունը:
Աննկարիւն. Գ. 1. նեցություն (տեղի), 2. աստապանը, որտի նեցություն, 3. փափագելը, աննար:
Անն, օնի, ինք, անց. Գ. 1. մարգ, 2. ինքը, աննար:
Անննն ասնն. հանձնել:
Անննն ասննմ, յաննն ունիմ. հանձն ասնել, համաձայնել:
Անննմ, յանննց, աննմք, քր. աննմք աննիւ. ինքիքիւն, ինքն իր կողմից, իրենց կողմից:
Աննալի յաննն իսքի. ինքն աննալի:
Աննալիս լինել ընդ անն. ինքնի-րեն մասնել:
Աննն գալ, գաննմք լինել. խելը գլուխը գալ:
Աննն ասննմ կամ նրամայնմ. անն-նապան լինել:
Աննմք գրան աննմ կամ հարկանմ. գրան ասնել, հարնել:
Անննն թկանիմ, գաննմք գրանմ. պտտվել:
Անննն անկանել. կյանքից զրկվել:

— Չեռն յանձնի նարկանճ. նամար-
նակիկ, նահնչնիկ?
Անճանան, ի. ից. անճանանոյ. ար-
նընանաման?
Անճանպան, ի. այց. ար. 1. պատպան,
թիկնապան, 2. իր անճր պանոց,
գրուապան?
Անճար, ի. այց. ար. 1. արքին ար-
ննոց, 2. շուն աննոց, կնկանի?
Անճեռ, անճեղ. ար. մեծ, խոշոր,
նշանավոր?
Անճիշտան, ի. այց. ար. իր կամքի
անի, պատ, անկախ, ինքնազուտ,
նահապան?
Անճիւր կամ անցիւր, ի. իր. իրոց
կամ իրց. ար. յարաբանչոր արք,
յարաբանչոր բան, ամեն մեկը?
Անճի, ի. այց կամ ոչ, ոչ ար. 1. նեց,
2. բըշ, 3. Ժանը, զժար, 4. կարա-
տարին (սեթ), 5. 3. նկարթյան,
տպանոց, գտանոց, 6. փոփոց, կարաու?
Անճա, ի. ից. ար. 1. անպատկէի, 2.
ամարթի (բան), որ չի կարելի ա-
նիկ?
Անճատոց, անճաշելի, անճակի. ար.
1. որին մտնելոյ չի լինու, 2. որ-
չեղիմ, 3. մտնելոյ չկարողացոց,
4. շատ նեռու?
Անճար, անճարի. ար. 1. անճարգը-
րան, 2. ամարգի, 3. կնամարգի?
Անճարգ, անչարգապի, անչարգ-
պի. ար. 1. ասանց անչանայու, շատոյ?
Անչոյ. ար. 1. չնկնոց, մտացոց, 2. մո-
տացիմ, 3. կնկնոց անարման?
Անճիխան, ար. 1. նարան շուննոց,
2. ասու, 3. նարան, անճիխան-
նիկ?
Անչոն, ար. 1. անխոս, անճան,
մանի, 2. արարի-փարիկ?

Անպայ, ի. ից. ար. 1. կարգ, անկիրք,
ամարգի, 2. վարքի, 3. մ. անչարք
կիրպոյ?
Անուանարի, ի. այց. ար. անուան անարգ-
իմ, գտանամարմ կեղծ, անճա-
նարկիման?
Անուանեմ, եցի. նր. 1. անուան զնկ,
տայ, կանիկ, 2. անուան հիշիկ, 3.
անճանի զարննի, նոչակի, 4. սուկ
մի անուան տայ, 5. քարգանակ, 6.
նամարիկ?
Անպայ, ի. ից. ար. 1. անխոս,
2. մուս?
Անու, ուան, ուան, անց. ար. 1. ար-
նան, 2. արգանքը և անճանք
միտին, անուան, 3. նամարմ, 4. անճ,
մարք?
— Այս անուան այն անուան արշինչ,
արշինչ, արշինչ բանը, արշինչ բանը?
— Բանուան. 1. անկնուանք, ան-
ճար, 2. միայն անճանի, 3. ար-
նուանք արքոյ?
Անամբ, յանուան. (մեկի) անճարմ,
մեկի իշխանութարմ, կոմից, զի-
տարթութարմ?
— Բանուան արքոյ. 1. մեկի նամար, 2.
մեկի կոմից?
— Անկ իր անուան անուան նանի, իր
նամարմ արքանի?
Անարար, ար. 1. անուանիկն պա-
րատոց, 2. անուանաց, արքոյ, 3.
անուանուտ?
Անարարին. ար. 1. նամարթյան, 2.
անուանութարմ?
Անարմարին կամ անարմարին.
ար. անկրթութարմ, անուանութարմ?
Անար, ի. ար. ար. 1. արք,
անարմար, անարմարի?
Անարտու, ար. ար. 1. անարտուի,
2. չարտուիմ, չարմ, 3. չարտուոյ?
Անարտելի. ար. անարտելի?

Անուան, ի. ից. ար. 1. շար շուննոց,
2. զյարին, 3. մ. ասանց շարշար-
փուտ?
Անարտի, ի. այց. ար. 1. արմանոց ար-
թութարմ, արգից, նամարթու-
թյան, արմանու, արքարթութարմ,
2. արագոց, 3. զարման?
Անարտար, ար. նամարարից շարման?
Անար, արի. ար. շր. 1. յան մեկի
2. նամարին, ներկի, թույլ ասի, 3.
զիմանոյ, 4. սպանի, մույլ?
Անարտ, անուանիկ. ար. 1. անուան,
կարտից, 2. արագոց, արքոյ?
Անարտեմ, եցի. շր. շնարագիցի,
շնարագի, շար, զարտարման, ար-
տարիցի?
Անարիւրիւն կամ անարիւրիւն. ար.
ար. շուննուար, անար լինելը, ար-
արիւր չլինելը?
Անար, ար. մ. անարտ, անճարմ,
անճուտ?
Անարիւր, ար. արին զիմարիկ կամ
նարիկ չի լինի անճարմ?
Անարիւր, ար. մ. 1. անարիւր, անարտ-
իւր յո, սուտ, 2. արագոց, անճար-
անոց, 3. ասանց զարիւրու, արգա-
կի, անարիւրու?
Անարարիւր, ար. իրա մտնարմ, շար-
զերի ար անարիւր շատ, սուգիւր ար-
նոց?
Անու, ի. ից. ար. 1. անուանիկի,
անարիւր, 2. շանճիմ, նար, 3.
կար, 4. մ. ասանց անճանոց?
— Անու անուան լինիմ, 1. արագութ-
արմ չարանիկ, արքից ցիկ, 3.
արք փոփիկ, շանճիւր ասոյ?
Անարիւր կամ անարիւր. ար. մ. 1.
անար շուննոց, ինքնազուտ, 2.
իւրիկ?
Անարիւր կամ անարիւր. ար. մ. 1.
անար շուննոց, ինքնազուտ, 2.
իւրիկ?
Անար, մ. 1. արնոցից, 2. արքից,
3. արքն արագիան նոյ՛ այն զի-
րանան իմաստոյ?

Անի, տիւ. ար. 1. փորճանակ, զի-
տուտ, 2. շնաման իսկ?
— Անի կամ անիս անուան կշան-
քից արիկ?
Անիսեմ, ար. անարտ?
Անուտ, ար. Անուտ?
Անրակ, ի. այց. ար. ուր արքոյ?
Անրակ, անցի, անց. շր. 1. անցիկ,
2. ասոյ՛ զնոյ, զերագանցիկ, 3. շո-
փին անցիկ, 4. կանուանց շարից,
շարց անիկ, 5. նեռանոյ, 6. արք-
իկ զնոյ, զարիւր, 7. մարիկ,
անցիկ, 8. մանիկ, 2. մուտցիկ?
— Անրակ ըստ մանուկի բնարան
երկու անճանոյ. մանուկն անց-
նիկ?
— Անրակն բանի, գրու իտու,
պատուի, շարագիկ?
— Անրակն անցից. զարքի շանքի-
պի?
— Անրակն զամար, արքից զարիւր,
շանճիկ, շերտոյ?
— Անրակն ընդ նոյ. կրակի միւր
անցիկ (ասանց արքիւր?)
— Անրակն զգինու, զիմարթու-
նից միտարիկ?
— Անրակն ընդ կին. կնկանցիկ?
— Անրակն ընդ վոր իրք. փարմ
անանի, իմանոյ?
— Անրակն ընդ ինչ. քարանցիկ միւր
արքոյ?
— Անրակն ընդ գիր. զերք կարգոյ?
— Անրակն զար. ինչ, զամար, գիրի,
ընդ ար, ընդ ինչ. զերագանցիկ?
— Անրակն զանրակն զամար. զի-
րագանցիկ?
— Ի բոց անրակն. արք արք զարքի?
— Անրակն շարարմ. մեկնիկ?
— Անրակ զարար կամ զանանար.
մարտոյ?
— Անրակն ընդ երկու. երկույանոյ?

— Անցանք բոս նրաման. նրամանը
չհասարկել
Անցնիլ, ա. Աննիլը
Անցնանք, ցուցի, ցո՛ւ. պր. 1. անց-
կուցնել, 2. ավելացնել, 3. վերցնել,
չնստցնել, 4. նանել, արձակել, 5.
հանցնել, 6. պատահեցնել, 7. հա-
րիքը լքացնել, 8. բանեցնել, 9. զի-
նել
Անիոյր. ա. 1. աննոց, 2. անիւնամ
թոյցած
— Անիոյր աննեմ. չնոցալ, չնամալ
— Անիոյր լինիմ. չնոցազկել
Անրատ, ի. ից կամ այ. ա. 1. ար-
քատ, կարիքաժող, 2. նվառա
Անրատակ, ի. այ. ա. աննման, աննա-
րիք
Անրքիլի կամ անրքիբ. ա. մ. ասանց
աչքը թարթիլու. հաշտցը սևեակ
Անրոյր, քարի. ից. ա. 1. խոզոց, ան-
ժտանց, սպանոց, 2. ցազանի
Անոր, ոյ, օց և ի. ից. գ. 1. աման,
2. կու հարասի, հագուստ, 3. զոր-
միք, գինք
— Բանք անուճ, փոխ աննել
Անօր, ի. ից և անօրուք, անօսանք.
ա. 1. նսոր, ծանծաղ, ցանցան, թե-
թե, նուրթ, 2. աննյութ, 3. պարս,
ցածժած (գինի), 4. մ. թիչ անգամ
Անօրեմ. ա. 1. սրենք շնորհոց, անի-
րոց (մարդ, զորք), 2. սրենք շու-
նոցոյ
Անօրեարիւն, գ. շարություն, մեղք,
անարիւնթյուն
Անխուանք, ա. Անխաուարիւն
Ախաա աննեմ, ունիմ. նր. նեղություն
պատանակ, շարշարիչ
Ախաա լինիմ. շր. հոգնել, շարշար-
փել, ախաուել
Ախաուարիւն, գ. 1. նեղություն, շար-
շարուել, խոնարհել, ճից, 2. ախա-
ուանք
Ախար. գ. սոր, լաց, զայնասուճ

— Աշխար գինեմ. ոչբալ, լաց լինել,
զայնասուճ բարձրացնել
Աշխարան, ի. գ. լացի սոցի
Աշխարմեմ, եջի. նր. 1. լալ, ոգրալ,
լաց լինել, 2. զշշալ
Աշխարեմ, ի. այ. գ. 1. աշխարեմ, 2. բու-
լար կոչմանը, աշխարհի բարձր մար-
գինի, 3. հայրենիք, 4. աշխարհի մի
մասը, 5. աշխարհի սերը, սիրողնե-
րը, 6. կյանք
— Զլալի աշխարեմ. ծով ու ցամաք
— Յաշխարմեմ ելանել, փոխել, մեանել
— Ըստ աշխարեմ հանեմ, արտարել
Աշխարհարանակ. գ. աննե կոզմից
հազարգամ զորք
Աշխարհարանակ, ի. այ. ա. գ. անկոցնել
Աշխարհալի, գլի. բա. գ. 1. մարդա-
տանակ, 2. աշխարհի պատմություն
զորքը, զիբբը
Աշխարհամոզով. ա. գ. 1. աշխարհից
նախաժող, աշխարհով, 2. նամաշ-
խարհային ժողով
Աշխարհանակ, ի. այ. ա. գ. 1. նա-
մաշխարհային, ամբողջ աշխարհին
վերաբերող, 2. սրեն կրկից վերա-
բերող, 3. աշխարհ մասն կամ մաս-
նելու մարդ, 4. երկրի բնակիչը.
5. ա. աշխարհիկի
Աշխարհանոց. ա. երկրի նկատմամբ
նոց ամառը
Աշխարհօրն. ա. մ. 1. աշխարհային,
աշխարհիկ կարգով, 2. ամբողջ աշ-
խարհով
Աշխարանեմ, ա. Աշխարե
Աշխե. ա. զեղծարարմբազուն (ճի)՝
Աշտանակ, ի. այ. գ. մոմակալ, ճրա-
գակալ
Աշտալ կամ աշտ. կի. ից. նու՛մ աշ-
տակ. գ. ակց, նիցուցի
Աշտիպ. գ. մայրաք

Աշտուն. տնոյ, ով. շոր, ցամաք (նոց)
Աշագի, ոյ, աշագիկալ. ա. զեղեցիկ
աշքեր ունեցող, զեղաշալ
Աշալար. ա. արթուն, զգարթ, պարզ
Աշալարք կամ աշալարք, լքոց կամ
շապ. արշալույսի մասնակիչ
Աշալու, ի. այ. ա. աշք լույսից զըրգ-
ժած կուշը
Աշ, աշաց, երբե՞ն՝ աշից. գ. 1. աշ-
քեր, 2. զեղք (փոխարեւությամբ)
— Այա անուճ. երկնայնություն աս-
նել
— Յայա բերեմ. մասանել, երևակայել
— Յայա գինեմ. 1. արեամարեւել, 2. նա-
մարանկել
— Այա արանկեմ կամ արկանեմ կամ
բերեմ. աշք անկել
— Յայաց հանեմ. աշքից զշել
— Յայաց կանեմ. աշքից բնկնել
— Ի վար՝ ի խոնարն արկանեմ գայա
յանքի, մեկից երես կարմնիլ
— Գալ աչաց. կուքանալ
— Առ այա. 1. աշքի երևույթի նամար,
մեի նամար, 2. աշտությամբ, 3.
աշքի բնկոցը, երևութեան, կեցիմ
— Առ աչք կամ տապալ ինչ. գ. ցնա-
րական երևույթի
— Առ աչք. մ. 1. աշքի ստալ, ցեմ-
ապեմ, 2. երևակայելով
— Յայա. 1. աշքերի ստալ, աշքեր, 2.
համեմատությամբ
— Անոց աչք, միաք
Ապա կամ ապալ. յապալ, յապալ, առ
ի յապալա. գառ յապալա. ա. մ. 1.
նետ լինիլից, գալիք, ապագա, կա-
րի, 2. նետ, աշտանակ
— Ապա. աչի, աչք. գ. ապագա
Ապա կամ ի ապա. մ. նրանից նետ
Ապա. շ. ուրիմ, նապա
Ապազկն. ա. 1. անգնեմ, թույլ, 2. մ.
սասն զեկրի

Ապամաման. ա. նա մնացած, ուշ մա-
ցած, թույլ, զանցազատ, անկատան
Ապամոյճ, մոյճի, մա. գ. 1. թուր-
ված արուն, արքունակեղություն.
արյան նորց հոսելը, 2. անտանելի,
3. արքունակեղութիւն, 4. կնք ամա-
կանը
— Ընց արիւն հ բնց ապամոյճ գամ.
բնց իրան հ բնց ապամոյճ գամ.
արչան քրտիք լինել
Ապալիք, ապալիքի. ա. սրտեց սշնչ
չի բուսանել
Ապալիստ աննեմ. արեամարեւել, ցանց
անել, ժանել, խափանել
Ապալիստուց, ի. այ. ապալիստելի.
լույ. լեաց. ա. մահանացու, անա-
վոյր
Ապալիստեմ, եջի. ն. 1. փշոցնել, 2.
խոնկարել, ալիքել, 3. պզնել, 4.
սպանել, 5. ջնջել
Ապալիստիչ, նչի. շապ. ա. փշոցնող,
ապալիստ
Ապալիստիւն. գ. 1. փշանալը, ավեր-
վիչը, ավերանություն, 2. կրկնել, 3.
զարշուտություն, 4. մեանել, 5.
կտորած, շորը
Ապալու, ի. ից կամ այ. գ. 1. զրգ-
շուճ, 2. ա. խեղ, ցածալի, խեղուի,
սփռանիլ
Ապաշխարեմ, եջի կամ այս աշխա-
րեմ. շր. նր. մեղք լալ, սղալ մեղ-
քերի նամար, զղշալ
Ապաշխարալիւն. գ. 1. զղշում, ապաշ-
խարիչ, 2. պտտիմ, սույմ՝ մեղքը
ցածկու. նամար
Ապա ուրնեմ. շ. 1. ուրնեմ, 2. սպա
թի
Ապաուճ. ա. 1. անամթ, անցում,
անկողք, անիրատ, 2. կուց, կողմ,
րիք
Ապաստան, ի. այ. գ. 1. պատարագ,
ապազկն, 2. զանեմ, ապար,

2. *ս. գտնուցած, նույն դրամ, գրու-
ման էն, նուստի*
— Ապագան անենմ. թողնի ձեկի
արժամագրութեան՝ կամ թիւն, նանանկ
ձեկին:
— Ապագան լինիմ. ապագաննէ, ա-
պագաննէ, ապագանն գաննէ:
— Ապագան է. նանանկմ է:
— Յոգնա ապագան. մանամերմ:
Ապարանք. հից. *գ. պայտա, մեծ տուն:*
Ապարանք, ի. ից. *ս. անտանն:*
Ապարանքնմ. էջի. ապարանքնմ. և-
յոյ. *սաննարձակ լինել, բերտա-
նայ:*
Ապարանքնմ. էջի. շր. *ստացանայ, մե-
ծամանայ, փրկել, մեծ-մեծ խուել:*
Ապարն, լինի, ալ. *գ. սցանկան, հե-
նարան, ապագան, նոյնանոյց:*
Ապարնիմ. էջի. նր. *իր կողմը բաշել:*
Ապարնիմ. էջի. շր. *ձեկի կամնա-
գրութեանը զիմել, նույն ձեկի
գրու գնել, գտանել:*
Ապարն, էջի. *իւտրին, իսկպես, նու-
յն, ստույգ:*
Ապարն ցապար. էջի. *իւտրին:*
Ապարնի կամ ապարնիկալ. *ս. կարքի՝
սրկանութեան շունկեղ: ստու:*
Ապարնի. *գ. կրքի գարգ:*
Ապարն, ի. ալ. *ս. անկարգ, ան-
ձեանա, ախար:*
Ապարնի. ի. ալ. *ս. աննակեղաց, ան-
խիւր, աղպում:*
Ապարն, ի. ից կամ ալ. *ս. 1. անի-
րամ, շար, 2. անեղի, անպատան,
3. արտաբամ:*
Ապարտարին. *գ. անբարութեան,
անգրամութեան, անպատանութեան:*
Ապարտաննմ. ցուցի. ցո՝ *պր. շփո-
րեցնել, շփոթի ենթարկել, աղեղ-
նել:*
Ապարտնմ. էջի. նր. *նախարարել, գո-
գանայ, խել:*
Ապարտնմ. էջի. շր. *շփոթել:*

Ապար. պիւ. ից. *գ. 1. կողպուտ, 2.
կարք:*
Ապրմ. էջի. նր. *փրկել, ապանել, պո-
նել:*
Ապրնուցաննմ. ցուցի. ցո՝ *պր. փր-
կել, ապանել, կենդանի պահել:*
Ապրմ. էջի. շր. *(նան՝ ապրիմ. շ.)
ս. սրկան. փոխել. 2. պահել
ձեռ. 2. սղ ձեռ:*
Ապրուտ. *գ. 1. փրկութեան, 2. ապ-
րուտ:*
Ապրարին. *1. նախորթեան, նոր-
մարութեան, բարեխառնութեան, 2.
նախնեցնելը, պնելը:*
Ա. նր. *ան-ն փրկել:*
Ա. ի. ից. *գ. 1. ամար, կողպուտ, 2.
անելը, անվելը:*
— Ա. և ապու. ամար. *կողպուտ:*
— Յու. յուպու. *ձ. նախարարել:*
Ապարի կամ ա. արար. *ընդ ապա-
րար, ընդ արար. ձ. արարի ասի,
անասանի անելով, կրիտանելով:*
— Ապարտ անենմ կամ նարկաննմ.
սաննասի անել, կրիտանել:
Ապամանիմ. մայ. ապամիմ. էջի. շր.
պարզել, պանայ:
Ապակ. ի. ալ. *գ. 1. իրասանի ին-
չացի կամ իրքինի խառ՝ նանկուկի
պես, 2. օրինակ, նմանութեան, 3.
ն. ու, կարգ, 4. խախտանկու-
թեան, 5. անսկսման, 6. խա-
տանակ եղում:*
Ապակար. նայ. *գ. 1. խախտանկու-
թեան, անոթ, 2. անասանի պրծա-
րաններ:*
Ապակնմ. էջի. նր. *1. օրինակ ընդել,
նմանեցնել, 2. նշանակել, նշան
ապ, 3. խախտանկել, 4. կեցնել,
նկայնել:*
— Ապակ արկաննմ. նույն նշ.՝
Ապաննամանութիւն. *գ. 1. սեփակ-
նութեան, անեցմամբ, 2. միայն-
կեցութեան:*
Ապար. ի. ալ. *ս. գ. բարբարոս,*

գծարանցանելի անգ:

Ապարտար. *ս. բարբարոս անգ սի-
րոյ:*

Ապ. սլ. ապար. *գ. 1. առնի մար,*

2. սիբի, 3. նայ:
— Չապու սենմ. *1. ապառն ասնել,
խափանել, 2. առնից դնու:*

— Ապառն ասնել. *սիբի:*
— Ապառն գննմ. *զիբբը զուրկներ
սաննել:*

— Ապար. *կարք (կռնի):*
— Յու. քու. *ընդ ապառ. գնել ասառ:*

— Ընդ ապառ կրամ. *զիբարի:*
— Ընդ ապառ կրամնմ. *զեծ գուրս գալ,
զիբարի:*

— Յուպա մասուցաննմ. *ասառ ասնել,
շարունակել:*

Ապանա կամ գառանու. *զե. զիտ
կամ յառան. ձ. առնել, զիմացը:*

Ապարի. նից. *1. առնել, սասառ, զիմա-
ր. 2. առնել, 3. առնել ասնել:*

Ապարի. *ձ. նույն նշ. ապան ինչքի՝
առնել, սասառ, առնելից, զիմացը
զիմացից:*

— Ապարի գննմ. *գտանդի մեծ գնել:*
— Ապարի գննմ. *զգորս. զբբն առնից
ընել:*

— Ապարի ասնմ. *սասառից:*
— Ապարի աննմ. *սասառ ընդել, ներկու-
յաննել:*

— Ապարի արկաննմ. *նանարկել, նոյս-
անի գնել:*

— Ապարի կալ. *զիմացրել, սասառ
կանգնել:*

— Ապարի ցան. *սասառ:*

Ապար. ի. ից կամ ալ. *գ. պարան:*

Ապարանի. ի. ալ. *բարակ պարան:*

Ապարտարին. *գ. 1. ստաննա-
նութեան, 2. ստանարին սառը:*

Ապարտուցաննմ. ցուցի. ցո՝ *պր. ս-
վիպնել, շատացնել:*

Ապարտնմ. էի. նր. *սվիպանել, մե-
ծացնել, շատացնել:*

Ապարտնմ. էի. նր. *սվիպանել, մե-
ծացնել, շատացնել:*
Ապարնի. էջի. նր. *ուղարկել:*
Ապարնի. նույ. նույ. *ս. 1. արիս-
տիրա, բաշ, ունկ, լավ կողմ, 2.
չուկի նստակութեանն անկողն:*
Ապարնարին. *գ. 1. բաշու վայն,
նարկութեան, բարի թողել, 2. զոգի
զործ, զոգի նստակութեան, բար-
բարութեան, 3. կատարելութեան,
բարութեան, 2. կրպ, 4. կենցա-
ղաբարութեան, 2. մի քանի արտա-
նայութեան, արգանք, 6. կասա-
վարութեան, կասաղարանի կեցող:*
Անգրանմ. սլ. նույ. *գ. 1. նանկուկ,
ստասպել, 2. նանկուկի մեկնա-
թեան, 3. փշուկելը, սիբի:*
Անմամայն. *ձ. 1. նույն պահին, ին-
կույն, 2. զեւ նոր, 3. քիչ ժամա-
նակ մի թիւ, 4. նարմա ժամանակ,
5. այն ժամանակ, նույն ժամանակ:*
— Անմամայն գննմ. *զիմը կուրիկ
սալ:*
— Անմամայն մի. *մի թիւ ժամանակ:*
Անմամանակ. *սանմամանակ մի. ձ.
միայն այն ժամանակ, մի ժամա-
նակ թիւ ժամանակ:*
Անկալմ. ի. ալ. *գ. զոգնոյ:*
Անկալուց կամ անկալուց. *ս. մի
կողմ պահակ, թիւրձած, միմամ:*
Անկում. ցի. ցույ. ցի. նր. *էջի.
էբբը 1224, 1234:*
Անկատույնայ կամ ստանույն, չի,
ի. ից. չիտ. կամ չիտ. *գ. զբար-
կան, նոյնարձակութեան ապարտույն,
կրպարի:*
Անկարար. *սանպալ. ձ. սպանարգու-
պես, բաշութեան:*
Անկնմ. արարի. արա՝ *նր. 1. անել,
2. սակոնել, 3. փոխել, պարանել:*

4. ունեցող 5. ուղարկել 6. անել
սուլ (ուսելք բայի նկատ)
 — Անեմ բնդ ունեք. ուրիշի նեա
 խոսքը մեկ անել
 — Անեմ գոր ի վերայ (ուրարք) վրա
 նայցենել
 — Անեմ յար նաննել մեկին (մի
 բան)
 — Անեմ սրդիս. զովակներ ունենալ
 — Անեմ գոր պարկես. մեկին պարս
 զեռարել
 Անում, առի, ա՛ն. նք. 1. տանել,
 բանել, 2. մեք բերել 3. վերցնել,
 ստանալ. 4. զբաղել, տիրել, 5. նա-
 փըշտանել, խոփանել, 6. զործածել,
 7. նահանալ, 8. սեղեկանալ, 9.
 տնել, 10. նախորդել
 — Անալ, անկեալ. ասած
 — Անում էյանմ. իրեն քաշել
 — Անում գորուն. գոտերը փակել
 — Ան անում, սարսուտ անում. վա-
 իննալ, սարսուել
 — Խաւք անում. նազարգել, մարգ-
 վել
 — Անե՛լը անելք որ. երանէ՛ք թե
 մեկին անելք
 — Ա՛ն, առ՛կը. ե՛կ, եկէ՛ք զե՛ն, նազա՛ն
 Անզալաւի. ա. ասույց զովակով,
 զովակը լիքը, մեկը
 Անումըք. ստուգանք. գ. ջրանել
 Անտի կամ առ տրին. մ. նույն օրը,
 իրիւյն
 Անեմ, այի. ա՛. նք. 1. տանել պատ-
 մել, խոսել, 2. անունք անել, 3.
 կանչել (նազի)
 Անտի, ստակ. նայ. ա. 1. բրդե, բըր-
 դյա, 2. գ. բրդի շոր
 Անպակել. զինի. նայ. զ. 2. ձիու զենք
 ու զարգ, միավորի զենք ու զարգ,
 2. զենկամ միավոր

Ապակի. գ. ունեիքի պատառ, փշրանք
 Ապակեանապատ. գ. միավոր օրորոյր
 չուել
 Ապականի, նայ. նայ. գ. որորոյ՞
 մեկրով կ ճնեքով
 Ապատան. ի. այ. գ. ձիու տրոտ
 Ապատանիկ. ա. 1. ստանալ իման-
 ված՝ բաժման մէ, 2. պահեստի մէ՞
 փոփոխելի նստելու նստալ
 Ապատան, ի. այ կամ ապատ. գ. 1.
 միավոր խուճը՝ կողոպուտի նստալ,
 2. որբովանք՝ միավոր խոճով
 — Ապատակ սփռեմ կամ արանկեմ. ա.
 արեմ, դեմ. տամ, անեմ, կապեմ.
 միավոր զորք սփռել՝ կողոպուտու
 նստալ
 — Ապատակի, յապատակի. արշա-
 փակի, փակելով
 Ապատակեմ, եյի. շք. 1. ապաւա-
 հություն անել, ապատակութեամբ
 նարմակիցի, 2. միով արագ վրա
 նանել, միավարել
 Ապար. ի կամ ոյ. այ. գ. զմանեմ
 Ապարտիակի. ի. այ. ա. գ. փանե-
 նեքով շորս կողմից փակած, փակելը
 Ապարդ. ապարդու. գ. 1. միարտա-
 փորում, 2. սարսուտութեան շարք, միտ
 մի շնով փակելու սարսուտութեան
 (մաս 200 մետր), 3. բաց սեղ-
 ճրապարակ
 Ապելու. ի. այ. գ. միավոր, իջեալ
 Ապելուտան. ի. այ. նաե՛կ ից. ա. 2.
 շուքընկալ, եկվորին օրեան տօնը,
 2. ստուգարակ ընդունող, ընդունակ,
 3. առիթ
 Աստ. մ. 1. այտակ, 2. այս ժամանակ
 3. որպիս նոյ՞ այս զերանվան նշա-
 նակութեամբ, 4. ա. այտակի, 5. գ.
 այս աշխարհը
 Աստանք. մ. 1. այտակ, 2. ա. այտ-
 ակից, այժմայն
 Աստեղազուտ, զիտի, տայ. ա. գ. աստ-
 զազուտիկ մայ

Ատեմ. մ. 1. այտակ, 2. այտակից,
 3. այժմայնից, այս ժամանակից
 — Ատեմ կ աստ. ինչ այտակ, ինչ
 իմով
 Ատի. մ. 1. այտակից, 2. իրիկ նոյ
 զգում կ քաղաքական կողմի նեա՞
 այս զերանվան նշանակութեամբ
 — Ատի կ անդ. արանց ճեռտ
 — Ատի անտի. շոր կողմից
 — Ատի կ անտի. մի կողմից մյուս
 կողմը
 — Ատի, ա. այտակից, ժամանա-
 կախոր
 — Ատիք, տնայ, մարգիկ, աշխարհը
 Ատուտ. ա. կումեմ
 Ատուտ. մ. 1. այտակից, 2. այս
 ժամանակից, այս կողմից, 2. արա-
 նից, 2. այտակից
 Ար. արյ կամ րու, ստու, արով կամ
 աներք. ասուղ կամ արայ. գ. ոչ-
 խորք արարք՝ կարծի կ մարտը,
 բրդե նարուտ
 Ար. արից. գ. խորք, նուս, շարպարու-
 թյուն
 Ատի, ա. կարագ, ընդունակ
 Ատղի. ի. ից. գ. 1. նյութ, 2. փայ-
 տեկնի
 Ատեմ, եկի. ից. գ. 1. եկ՞ պատա-
 նակի գործը բնեկու, 2. գրաս-
 րան, 3. գրաստան կ գրաստարներ
 Ատր. ա. լավ լցված, մանր կշռող,
 ուսանցան
 Ատրուտ. ի. այ. գ. կրակարան,
 կրակատուն, մեշյանեմ
 Ատրլի կամ առլի, առլի, յարալի-
 գ. ստակեղանի կենդանի, որ իր
 լիզով պտեղանցմանը ընկած-
 ների վերքերը՝ ստացնացում կ մե-
 րանակրիտ
 Արանու. ի. ից. գ. 1. բանեմ նա-
 նապար, 2. նեկ նանապար:

Արամի, բայ, բնայ կամ բայ. ա. գ.
 անուսին ունեցող, անուսանացած կին
 Արատոյ. ի. ից կամ ոյց. անուս-
 կարծի (քար)
 Արար. ոյ. ոյ. գ. 1. շնելը շինված
 կողմութեան, 2. գրույց, իրեր, ու-
 նեցվածք, 3. բերք, արգանք, 4.
 երկարաբաժութեան
 Արարած, ոյ. ոյ. ա. գ. 1. սեղծած,
 կցած, սակզմած, 2. գործեր, ս-
 րարք, 3. սակզմելը, սակզվելը
 Արարիչ, բչի, լայ. ա. գ. սեղծող, ա-
 նոյ
 Արերեմ, ելայ, ելող, ելեալ կամ ելոյ՞.
 շք. 1. զինովնալ, նարել, 2. լով
 թըլելի
 Արիշու, շոի, ասց կամ ից. ա. նար-
 բնցող, նարքու, կերտխում միարդ-
 ցով, անասակ
 Արիզանեմ, ոյի, ո՛. ոյ. 1. խնեց-
 նել, 2. մարտն անցնացնել, 3. ջրել,
 4. նարեցնել
 Արիզանեմ, ցման. գ. 1. խնեցնելը,
 2. իմելը, 3. ջրելը, սուղելը, 4.
 խնիթի
 Արգանաւեմ, ելի, շք. 1. (ար. ինչ-
 իցնալ, զիմալ, սղորմել, սփռանել,
 ցափել, 2. նր. (ար. կ նայց. ինչ-
 արակի, գրութ շարժել, 3. սփռելի,
 միխիթի)
 Արգանակ. ի. այ. գ. մասնուր, խաշու
 Արդարիք. սնայ. գ. արշաւուց ուղ-
 սուց, փոստակ, բերք
 Արդանոց. ա. 1. բերքի, բարբերք,
 2. նարեցիկ, բարքի
 Արդի, ոյ. այ. իք. գ. 1. արգելք, 2.
 բառա
 Արդի տանեմ. լիմեմ. արխանեմ, տամ.
 արգելք նանգիտանալ, խոփանել
 Արդիան. ի. այ. գ. 1. փակ անց,
 բառա, 2. արգելանոց, արգիլել

— Արտարդ ինքնակ լինել, իրեն կորչեցնել է
 — Արտարդ մտայ. խելքը գրած է
 Արտարուտ. մ. 1. զրոնք, արտարուտ, 2. ա. զրոնք է
 Արտարս. մ. զարս, զուրք է
 — Արտարս բան. ավելի զուրս է
 — Արտարս բան զկարծիս. երեսկայուսթյաննից վեր է
 — Արտարս կամենն, զուրս զայլ է
 — Արտարս կամենի լինենն, իրեն կորչեցնել է
 Արտեան, ի. նաքր, նանց կամ նաց. գ. (եզ.) լեռան զլուխ, 2. Բարթիլի մի թիւջ, 3. (Նոզն.) աչքի Բարթիլներ է
 Ալտար. գ. արտաուր է
 Ալտարալի. մ. ա. արտաավալից, արքաներով է
 Արդարաուր. ա. Բազմօրի կոզնից արգամ է
 Արրուտեան. ա. Բազմօրեան է
 Արրուտի. նայ. նեաց. ա. Բազմօրեան է
 Արրուտի. նեաց. գ. 1. պուլտ, 2. Թագաօրեան գանձ, 3. պալտուտեաններ է
 Արրուտուտ. յարրուտուտ. մ. 1. պուլտից, 2. Բազմօրեան գանձից է
 Արտական, ի. աչ. ա. գ. 1. արքանց (կենդանի), 2. նովիզներ է
 Աաչ. ի. աչ. ա. գ. 1. մեծ, 2. իշխան է
 — Աաչ աչք. միտք է
 Աաչպնի, նայ. նեա կամ նով. նեք. գ. արգանքեր նակ՝ աաչպնի է
 Աաղի, ա. Անաաղի է
 Աաչ. 2. 1. արտուս, վաճ, 2. գ. խեղճութուն, ոգր, լաց է
 Աաղեմ, եղի. նր. արտուսել, իջեալ, լալ է
 Աանդեմ, եղի. նր. արտուս առ, մեարջ առ, հանձնել է

Աանիկ, ա. Անաանիկ է
 Աաչ կամ աաչ, ալ. ով կամ ի. իւ. ա. 1. սան, երգ, 2. լեզու է
 — Աաչ աանն. երգել է
 Աաաղի, ա. Անաաղի է
 Աաար. ի կամ ալ. ա. աչ. կամ ից. գ. կոչողուտ, աւար է
 — Աաար, յաւար, յաւարի՛ անձն, աանք, աանձ, նարկանն, կամ աաարի աանձ. կոչողուտ, Բազմուտ է
 Աաարման, սին. գ. աւարի բամբեր է
 Աաարն, եղի. նր. 1. ցաք փարտակ, 2. նազօրել է
 Աետաղի. ա. գ. բարի լուր բերող Թաւր է
 Աետուար. ի. աչ. ա. գ. բարի լուր տոզ, 2. խոտացան է
 Աետմոմ, եղի. նր. 1. բարի լուր տալ, ուրախելի լուր նայողել, նույն նշանաւարն է
 Աետուար, չի. գ. աւտար՝ բարի լուր բերողն արգամ պարգէ է
 Աեչ, աղիկ, աւիշ, աղիք, աւիք. գ՛ նոսր Նյուս է
 Աելն. ց. 1. ցանկեան կիրք, մուշկն բազմանք, 2. պարսկական, Եսապ, ամյան է
 Ավ. սլ. սլ. գ. մեռել աք, բուս է
 — Ավ յավայ. մ. Անայ, խելի յն, Նապոտարտուտից է
 — Ախ գալի նարկանն. մաք տալ, մեռել աքերն իջար խելի՛ ուրախությաննից կամ շփրելուց է
 Ախաթայ, այր, այից. գ. ապտուտ, քարքարտ աեղեր է
 — Ախաթայ գ նամ. մաշք մաշքիլ է
 Ափն, տփի կամ ափան, ափաթ, ափաթ, ափանց. գ. շրի՛ գետի՛ մաքի աք, 2. մաչք է
 Ար. ի. ից. գ. ուր՛ արուքի Նեա միասին, աափի է

Աբար, ի. աչ. գ. վարի պարարտ Թաւուտ է
 Աբալի. մ. ուրազ, բաղալ է
 Աբապ, եչաց. գ. ուր, աափի է

Աբխ. քոի. գ. մի աեանկ կենդանի Աբսն, արտաամ, արտուն, արտոնմ. շր. վեր-վեր Թաւել, ստասակ, նր. արապել է

Բ

Բարան, ի. աչ. գ. 1. պատերազմական կին գործը, որով նետեր կին արմատն՝ Թանտու գրա կամ խոչր բարեր՝ պարկայներ կործանելու նամար, 2. մի աեանկ խաղալիք է
 Բազին, զնի. նայ կամ նից. նեաց. ա. պա՛ նոյ, գ. 1. կուտի սեղան, 2. ցանարան, 3. կուտերի աանար, կըստուն է
 Բազմաար. մ. միտակ է
 Բազմաեան. ա. նազարեան է
 Բազմանն, եղի. նր. միտարել, սմբաղանն, ամփոփել է
 Բազար. ի. աչ. ա. մասնակից է
 Բազան. բազն. գ. 1. կապի ուղեաակ շաղիկ, 2. նիբրման կարգուտ է
 Բազի, բազ. ի. ից. գ. բազ է
 Բազիկի, եղի. ցաց. ա. պնակն, թև ու թիկուտ է
 Բազիկուց. գ. ուղարանն է
 Բազիկի, մ. բազիկով, Թեւ, մեռուով է
 Բազմարի. ա. 1. բիրք՛ պուլպուտ, 2. շաա գափակ բերող, 3. շաա, մ. աաաաւթ լալ է
 Բազմարդ. ա. բազմարտ. շապօր է
 Բազմարի, բաղի. ա. աաաա բերող իրան է
 Բազմարեան. ա. 1. գույնզույն, 2. բազմաեանի, պեպել է
 Բազմարի. ա. մասուտու. պար-մալուր է

Բազմախան. ա. շաա աեանկ կերակուրներով է
 Բազմախան. ա. շաա խոզման, խոսքն բազմաթյամբ կուտակման է
 Բազմախի. ա. որանց շաա խոզմա՛ ցախ՛ փաշ կալ է
 Բազմախի. ա. մեծ շրջան աուզ է
 Բազմաուսի. ա. շաա աեղնովման՝ Նուզման՝ մփան է
 Բազմակ, ի. աչ. գ. 1. Նրաց, մամ, կանկեզ, 2. Նրագակալ, աշտանակ է
 Բազմակալ, ի. բազմակալալ, ի. աչ. գ. 1. Նրաց, մամ, կանկեզ, 2. Նրագակալ, աշտանակ, 3. աշտանակ ունելիք է
 Բազմակալ. ի. աչ. գ. 1. սեղան նրաուտ, սեղանի նրազմովման, 2. նանջեանակ, 3. սեղան, 2. նաարան, բարե, աթու, 5. պատիլ, աափնան, 6. նրազելիք, 7. խուտ, զաա, բազմութուն է
 Բազմականակից. ա. սեղանակից է
 Բազմակեզ, բազմակալալալ, բազմակալի, իք. ա. զանազան կերպի, տեանկ-տեանկ, շաա կերպ է
 Բազմախոյ. կուտի, ից. ա. շաա կուտակման՝ զիզման, 2. խոզման, 3. գ. մեծ կուտակութուն, մեծ բազմութուն է
 Բազմաեղ. ա. մեծ խուտ կոչող. բազմաթիվ բազմունք է
 Բազմաուտ, բազմաուտն. ա. աաաաաաա, Նրագուն է
 Բազմաեանի. ա. շաա գարգարուն զույնզույն, խոտարի է

Բազմանա. ա. շատ հասոց, երկարա-
 խոտ:
 Բազմաբախ. ա. 1. շատ անբարեխո-
 լանքան, խոտքան, վրդազման, 2.
 շատօր, 3. իր մեղքի սակ մեծ
 բազմութուն ունեցող, 4. ց. խո-
 սքն բազմաթյուն, մեծ անբարե:
 Բազմամոր. մ. շատ տարիներով, շատ
 տարիներեց ի վեր:
 Բազմալուծան. ա. շատ շքեղ:
 Բազմանու. ա. նոցանկի:
 Բազմանամ. այսպ. չք. 1. բազմանայ,
 2. լցվելի:
 Բազմաշան. ա. 1. տաժանելի, 2. մ.
 շատ հանքով:
 Բազմաստեղի, զան, զանք, զանց, բազ-
 մաստեղեկան. ա. 1. շատ հյուսիսբարձ,
 2. հասոցաթիվաբար:
 Բազմալուծա. ի. ից. ա. շատ ար-
 նասներ իմացող, նման արնետա-
 վոր՝ վարդախո, 2. հարսար, հնարա-
 զան:
 Բազմադաշտան. ցուցի, ցո՝. պք. բազ-
 մաշենի, շատաշենի, տվեղաշենի:
 Բազմաարական. ի. այց. ա. 1. նոցմա-
 հի, 2. շատ, 3. մ. շատ անզամե:
 Բազմնցույանմ. ցուցի, ցո՝. պք. նքա-
 նեկնել, պատմով նստեկնել:
 Բազմիմ. եկայ. չք. 1. սեղան նստել,
 2. գտաժողորանի նստել, հանցիտ
 նստել, նստել:
 Բազմիր. ց. նստելու սեղեր:
 Բազմոց. ի. այց. ց. 1. նստելու սեղ,
 սինա (մասնավանդ սեղանի շուրջը):
 2. եկեղեցու սեղանի շուրջը սեղ,
 3. պատկերի շրջաք՝ կարժամբը:
 Բազուկ. վիկ. կաց. ց. 1. թե. մեղք, 2.
 ուժ, 3. հյուս. սառ, հասնապառ վա-
 զի գույր մաս, 4. հանդեպի տերև,
 հանդեպ, 5. մոխր նեղ մաս, նեղուց:

— Բազուկ առ բազուկ. մ. խոտք-
 խոտք:
 Բազում, գլխ. մաց. ա. 1. շատ, 2. ց.
 շատ բան:
 — Բազում, բազում ինչ, բազումս. շատ
 անզամ:
 — Բազմբ. շատ կերպ:
 — Բ՛լ բազում. ո՛չ շատ, մի բանի:
 — Բազում այն է. մեծ մասամբ, զրյ-
 խովորապես:
 Բազում տեղում. շատ անզամ:
 — Բազում սառնք. շատ կողմերից,
 շատ սեղերից:
 — Բազում արեք. շատ կողմեր:
 — Ի բազմից հեռ. վաղուց ի վեր:
 (Բազր բնակչուի նշանակութամբ):
 Բաժ. ի. ից. ց. 1. բաժնի, մաս, ար-
 բանի տարբ. մարք, 2. սաման-
 ված վիճակ, 3. ա. մասնակից:
 — Բաժ անում. հարկ վերցնել, վարձ
 ստանալ արածի փոխարեն:
 Բաժակալ. ա. բաժակը բռնող (աժակ):
 Բաժակակալ. ա. ցինի բաժանող, բա-
 ժանելու (աժակ):
 Բաժակից. ա. մասնակից:
 Բաժանիտ. ա. թերահավատ:
 Բաժնոց. ա. բաժնի ունեցող:
 Բաժտուն. ց. մարտառուն:
 Բալ. ի. ից. ց. 1. բայ, բալենու պք-
 տապք, 2. կենաս:
 Բալ. ի. ից. ց. 1. մեղ, մասախոց,
 մշուշ, 2. ա. միջպատա, մթնեցնող,
 մթապոչի:
 Բալուխ. 1. ց. անպիտան խոտ՝ սեղի
 պին, ճանճախին խոտ, 2. ա. անպի-
 տան, սնունդ, փուշ:
 Բալիշ. ց. նոցմազին տրամբ գարդ:
 Բալուս. ա. մշուշապատ:
 Բալուս. ց. գարի կողմի:
 Բախան. ի. ից. ա. խելազար, նիմար,
 աղուշ:
 Բախեմ. ելի. նք. չք. 1. նորթածել, դար-
 նել, 2. սեղանաթյունի գրկելի, ընդ-

նարգել, 3. նվագարանի լարերին
 խփել, 4. ետ մղել, գնել, 5. աղ-
 րել գրադարանների վրա, 6.
 նարևար գայ, 7. հանցիղել:
 — Բախիմ պրտառուց. պրտառուցով
 աչքերը լցիլ:
 Բախն. ց. մի սեռակ ուսելիք (թերևս՝
 մասուն):
 Բախ. ի. ից. կամ այց. ց. 1. բակի գա-
 վիթ, 2. սյուրբի փարաթ, 3. շքեշ-
 նակ, շքեշ, գուռ, 4. նամասնա-
 թյունների միջև բնիած տարածու-
 թյունը, 5. գունդ (տրիխ):
 — Բակ արկզական. լուսնի, արեի կամ
 լուսնի շուրջ եղած միջանի գուռի:
 — Բակ տունում. ունիմ. շքեղապանի,
 պատել:
 Բակառեմ. ելի. նք. շոր կողմից մեկն
 աննել, շոր կողմը դասել:
 Բակասանց. ի. ից կամ այց. ց. կանա-
 ջի գարգ, աղաբանման, արի կամ
 ձևերի կապ:
 Բալզամեմ. ելի. նք. շարագանել, շա-
 րագրել, բազազրել:
 Բալզամաթիւն. ց. շարձախոսութուն,
 շարձաթյուն, շարձապրտուն:
 Բալիսեմ. ելի. նք. կնից, պատել:
 Բալիսեմ. ա. Բալիսեմ:
 Բալիսապան. ա. իրար նեղ հյուսող,
 կապակցող շաղկապ:
 Բալիխան. ելի. նք. իրար նեղ հյու-
 սել, կապակցել:
 Բալուպի. լույ. լույց. ա. 1. քանկալի,
 բազալի, 2. քաղանք աննցող:
 Բալուպի. բալուպից. ա. բազմաբով
 լի կարտալից:
 Բալունմ. բալունման. չք. սրտանց՝ կա-
 րտով փոփոցել, քանկանալ:
 Բամբ. ի. ից. ց. բնարի նստ լարք,
 ս թավ մարի:
 Բամբառնել. ա. բամբասանք սիրող,
 մեղապարգ:

Բամբիշ. բշան, բամբիշ, բշի. ց. Բա-
 րանի, բշանուշի:
 Բամբիւն. բան. ց. մի սեռակ նվա-
 ճելու շուրջը:
 Բայ. չք. 1. սր, 2. նոցա, 3. տուն է:
 Բայ. ի. ից. ց. 1. բայ, 2. բայ, 3.
 խոսք, բան:
 Բայ. ի. ից. ց. 1. գազանի բայն, սրէ.
 2. բայց մանկը:
 Բայանմ. այց, բայն, բայիմ. չք.
 սրէ մանկը, բայց մանկը, փոխարե-
 թաթյամբ՝ պատապարհել՝ անբանու
 սպանով սեղան:
 Բայց. ի. այց. ց. գազանի սրէ. սրէի
 ձեռնալին բանը:
 Բան. ի. ից. ց. 1. խոսք, գրույց, պատ-
 մասութուն, 2. խոհանոսութուն, 3.
 զբմածք՝ բանաստեղծութուն, 4. սառ,
 4. պատգամ, հրաման, պատվեր, 5.
 սաստ, ստացվածք, 6. բառ, 7. զքր-
 վածքի մաս, դուրս, 8. լեզու, 9.
 պատման, նախամանք, կարգ, 10.
 ստաբիտ, իր, նյութ, գործ:
 — Բան էլ գործ անեմ. միտքն իրա-
 գործել:
 — Բան տամ. խոսք տալ, պատասխան
 տալ:
 — Մի՛րժ բան ինչ իցնե ի՛նչ կա սր:
 — Բանիս բեղանել, բեղանալ:
 — Ի բան ձեզն. խոսքի մեկ բերել,
 վրան խոսել:
 — Ի բան արկնեմ. ի բան տանիմ,
 գործանել, գործադրել:
 — Ի բանի ունիմ. հազի տանել, նկա-
 սի՛սանեմ:
 — Ի բանի անեմ. խորհրդի մասնա-
 կից անել, նամակել:
 — Ընդ բանիս տանեմ. բանադրել, նք-
 րակել:
 — Զբանկը անկանիմ. խոսակցութուն
 բռնելի:

— Ընդ աչքը չեց ինչ բանք. այդ մասին խոսք չկու՛մ:

Բանադրեմ, եղի. նք. 1. նշգրիթ՝ առնձրի կնքարկելի, 2. մեղազրելի:

Բանակ, ի. այ. գ. 1. բանակ. 2. մարդկանց խումբ՝ հանապարհ գնալու, 3. զորքի կայան, պատերազմի ժամանակ զորքի գոյար առնելու տեղ: — Բանակ տանում. գորք գումարելի:

Բանակամբ, միջի. գ. բանակի մեջ տեղը:

Բանական, ի. այ. ա. 1. բանակահանութուն ունեցող, 2. խոսքով սովորեցրած բանակատեղ, բանակետող, ետել, ետեղք.

Ետեղացի, գ. 1. բանակի ինձամած տեղք, 2. բնակչիկու տեղ:

Բանակիմ, կցայ. չք. 1. գոյար առնել, իշխանել (բանակի մասին), 2. նարմար գիրք գրագել՝ նահատակարտի համար:

Բանամ, բացի, բա՛ց, բացեալ. նք. 1. բացել, 2. ուղարկել, 3. չք. մէջը:

Բանատը, ի. այ. ա. գ. 1. բանական, մասփոր, 2. ինչացի, 3. գիտուն, 4. խոսքով կեանք, 5. նպեր, 6. լեզու ունեցող, խոսող:

Բանգուզում, շանք, շանաց. գ. ցնորք: կերակուրութուն, փուշ խոսքեր:

Բանդիտն կամ փանդիտն. գ. ընտը, նմոցարան:

Բանմար, բք. գ. խոսք: ազդակ, վեն, կռիվ, բանավեն, բանակռիվ:

Բանարկիմ, եղի. նք. խոսք խառնել, շարախոսել, բամբասել:

Բանարկու, ուի, ուաց. ա. գ. 1. խառնակիչ, շարախոս, 2. սասանա՛տ:

Բանարկելիր, լեաց. գ. բանաարկչու՛նեք:

Բաշի, ի (նահապետն հոգնակի թվով՝ բաշիք, ից) գ. 1. բաժին, պարծու-

թյուն, 2. սուրբ, հարկ, 3. վիճակ, բարեւ, հակառակորդ:

Բաշխեմ, եղի. նք. 1. բամանկ, գառակ, 2. բամին սալ, պարզի սալ:

Բաշպանը, նաց. գ. 1. ցնդարանութուն, սասակներ, 2. կրպաններ:

Բաշպիմ, կցայ. չք. 1. ցնդարանել, հիմար-հիմար զուրս տալ, սասակներաքանել, 2. ցնդերների մեջ սուղվել, կրպանել:

Բառեմ, բարձի, բա՛րձ. նք. 1. վերցնել, տանել, 2. շարակնել, 3. վեր բարձրացնել, 4. մեշակցից վերացնել:

5. բնակել, 6. կշռել, 7. կարգանայ տանել: 2կարք նշ՝ վերանայ:

— Բառեմ գզուս. ցովին զեմանայ՝ — Բառեմ թղզամ կամ բարձի բարեւնեմ. կերակրից զեղի, աշտաղարթյուն շարանել:

— Բառեմ զղլուխ. զլիտանել:

Բասիխկուս. գ. սրբայնի օմ, քարք: Բասիք. ա. պարտավելի, բարեւելի, մեղազրելի:

Բասուկն, ուն. գ. փափուկ նստարան: Բասրակուն. ա. մեղազրական, պարտավան:

Բասրակը, ա. մեղազրող, բամբասող: Բասրեմ, եղի. նք. 1. մեղազրելի, բա՛րսակ, պարտավել, 2. նեղել, խառնել:

Բաղակ, ի. այ. ա. փափուկ, մար, բարակ:

— Բարակ. մ. ուշադրութամբ:

Բարակի. գ. սրբ շուն:

Բարաշի, ա. 1. ամբար, պերկ, խխու, 2. բերու՛մ:

Բարազան, ի. այ. գ. զանազան:

Բարազետ, նույն. նշ: Բարազի, ի. այ. գ. շեմքի վերել մասը:

Բարբան, բարբաշ, ի. ից. բարբանչուն, բարբանք, գ. վաշիվեր՝ անկոցիկ խոսք: հիմարութուն, ցնդարանութուն, սասակել:

Բարբանեմ, եղի, բարբանեմ, եղի. նք. չք. վաշիվեր՝ անկոցիկ խոսել: հիմարաբար գուրս տալ, ցնդարանել:

Բարբառ, ոյ. ոց. գ. 1. մարդու մայն, խոսք, 2. լեզու, բարբառ, 3. անբարձ մայն, ազդակն, 4. խոսող:

— Բարբառ անկեմ առ որ. մեկին բարձրանայ կանչել:

Բարբառեմ, եղի. նք., բարբառեմ, կցայ. նք. 1. սրտարկել, խոսել, 2. մայն տալ, կանչել:

Բարբ, ի. ից. էւ. գ. զեղ, զիպած խոս կամ սրան, 2. ա. բարբ, բարազոր՝ վան:

Բարլեմ, եղի. նք. զիբել, իբար վրտ զնել:

Բարկառեմ, եղի. նք. զովի, բարբ բանեք տան, օրենել:

Բարկանց, ի. ից. ա. սրտազրեմաց, սրտազնուտ:

Բարկարեմ, ա. սպերսիտ:

Բարկեմ, ի. այ կամ ից և ոց. ա. նամով, անուշ:

Բարկեմ, ա. անսասութամբ սովող, անսասութամբ սոված:

Բարկեմյն, ա. 1. կայտառ, սառցի, 2. նահիբա սրտով, 3. լավ:

Բարկառան, ա. շատ հարձար, տեղեն, ժամանակին:

Բարկայիպիտիսն. գ. վաշելուց գորգարանը, կարգ-կանոն, զեղեցիկութուն, 2. բարբ վաշելը, բամականութուն, զմարտութուն:

Բարկեմ, ա. 1. բարբերք, 2. բարբերով լի՛:

Բարի, բայ, բեաց. ա. լավ, բնաբեր, անեղի, բարբի:

— Բարի զին. լավ զին:

— Բարի, բարիք. գ. բարբ՝ լավ լինելը, լավ բաներ, 2. անեղամբ, 3. անգրասութուն, նախաբան, 4. ան-

բեղործութուն, 5. օգուտ, շահ, 6. բերք, 7. պիտութուն, խոսակցութուն:

— Բարի. մ. լավ, բարբի: — Բարկանցն. լավ մարզկանց գործեր:

— Բարլով իմն. սիրով, բարութամբ: Բարիպ կամ բարբա. մ. ա. լավ, բարբակ, կարգիկ, լավ կերպով, բարկալողան:

Բարի, ա. 1. գաշաքցիտ, ցասկոտ, կրքոտ, բանկվող, 2. խխու ազգու, թեմ, կծու, թուռց, 3. մ. սասակսպեմ:

Բարկայայտ. ա. սասակայն ցաշաղղ, սասակի նուզով, խոզված (այլք):

Բարձ, ի. ից. գ. 1. շլիթ բարձ, 2. նստարան, 3. պատիվ, սասիկան, 4. նախ նստարանք, 5. ետակայն կամ կերպագրական այլ մարմինների հիմքը:

Բարձր սահից, ազգերել:

Բարձրեմ, ա. անաշին՝ նահապատիվ բարձ ունեցող, գ. (հոգն) նախապատիվ բարձ ունեցող սովորներք:

Բարձրիտը, սրի, բաց. ա. 1. ընտրված տաշիկի բարձի համար, պատշաճուի, 2. սովորութայն ձգողը:

Բարկենար, ընրոյ. գ. բարձիկներ՝ արժանակի վրան կենդիկուտ:

Բարնամն, ման. գ. 1. վերջնելը վեր բարձրացնելը, 2. վերանալը, ոչնչուանը, պակասելը:

Բարձրպան, ա. 1. սթոռք՝ պատիվը բարձր, 2. զիրքը բարձր, բարձրագից, փառափոր:

Բարձրպալուխ. ա. 1. զլիտմար, զերպանել, 2. նահաբը բաց, 3. մ. զլուխը վեր բանած, ազատ համարանկ կերպով նան՝ բարձրիպուի:

Բարձրապանակ, ի. այ կամ բարնու սասակելի, ա. գ. 1. խխու բարբեր, 2. բարձր տեղ՝ շեմք:

Բարձրանք, սմանց, Գ. ձառի բարակ չուրդերի խաւք՝ մարտան արարուցի թխաններ կամար:

Բարբ, բաց, բար կամ ընք, բարոյք, ոյնց, ոյքը, Գ. 1. բնագործ, թանկան սոփորութիւն, 2. կանանակ, կերպ, 3. կարծիք, սկզբունք, 4. կամք, նամանախոթեցան, 5. արեւը, սոփորութիւն:

Բաց, առ, օր, Թ. բաց՝
— Բացու գլխով, 1. գլխորաց, 2. անամարտար:

— Ի բացի մ. բաց սեղ, գուր սեղ՝
— Ի բացոյ մ. բաց լինելով՝
— Բաց ի նից, 1. գաս, 2. սասնց:

Բացախն, ի, այ, Կ. 1. ննամբ, 2. գրաստ մնացող, 3. բացվող, բաց՝
Բացաւարձ, կցի, նք. 1. սուլ, ամենակէն, 2. բացաւարակ, մեկնարանէն, 3. ցցիկ, ննուէ, բաց թողնել, 4. անանկանցնել, մի կողմ անել:

Բացրիտիկ, մ. նայունուցուտ
Բացլ ի բացլ, մ. 1. ննուտ, 2. ննվց:

— Բացլ ի բաց, ի բացլ ի բաց, բաց ի բաց, 1. շատ ննուտ, ննվց, 2. բարբոթիկ, խոլոր, բնով:

Բացքանայ, կցի, կցաց, բացքանայ, կի, կից, Կ. մ. 1. բաց կրկնքի սակ գիշերամ կամ սքեւորոյ:

Բուսական, ի, այ, Կ. 1. ներքի, շարժագոր, բազմական, 2. ննանստ, կարգ, 3. նարմար, արձանագոր, 4. անննուար, 5. շատ, 6. ցո՛, 7. կրկնք (ձամանակ), 8. Գ. կարողութիւն, 9. կարգը, պետ:

— Բուսական է, մք. բազմական է, ներք է:

Բուսիկ, պի, պաց, Գ. յարբիքննուտ:

Բոցաշի, բոցից, Գ. 1. կողմնակետ, գործարգ, գուր, 2. Նյուտասու, 3. մի կողմանի անուտ:

Բնկանձ, բնկի, բնկի, նք. 1. ձամ-ձամ

անել, կարել, 2. կտորել, 3. դոտուել, րգիտել, 4. ուժը կտորել, թուլացնել, բնկնել:

— Բնկանձ գտրու. 1. սիրտը կտորել, 2. սիրտը շարժել, 3. գտնիցնել, թուլացնել:

— Բնկանկ (ի) արի. 1. սիրտը արտրել, սիրտը կտորվել, շղիմանալ, 2. խնարհվել, ցզջալ, 3. գտնիկնալ, լքվի:

— Բնկանիմ առ նարանձու, նախանկց արտրել:

Բնկար, ի, այ, Գ. 1. արքունի սուրբ, 2. մեծ պատանշայի փոխանորդ:

Բնկուն, կման, Գ. 1. կտորել, կտորվելը, 2. շարք, 3. կործանում, մարմն, նախկան կողման անկում, 4. կակի, 5. ցզջուտ:

Բնկանձ, կցի, նք. բարբ կողմերը կտորանել:

Բնկց կամ բնկց ոչ, ոչ կամ ի, այ, Գ. 1. գուշի նուրթ թել, 2. գուշի թելից նյութած նուրթ կտոր:

Բնկնավոր, Գ. ստուգանքան մի գազան:

Բնմք, Գ. բնմ:

Բնու, ուն, ունի, Կ. 1. բնու 2. սպարնք:

Բերանանմ, այցալ, շք. բերանի պետ բացվել, բերան ստալ բերել, անցք գտնուլ՝ նասանքի, նասանքով նասանքով:

— Բերանանալ ի մխարն, մեկը մուտի մեջ բացվել իրեն բերան՝ մի ղեքը մտուի մեջ թափվելու, մի անցք կայգի:

Բերդակալ, ի, այ, Գ. բերդի պետ, բերդի գործի պետ:

Բերդակալան, Գ. 1. բերդագուշեր, բերդապաններ կազմ, 2. բերդագուշ գործ:

Բերդան, Գ. 1. բերդեր, 2. բերդա-

պաններ՝ Այլ՝ բերդարար, բերդորդ՝
Բերդորդ, բերդարդի, Գ. բերդում պատասխարգած, բերդում գանձոց ձարց:

Բերքի, բույ, բնաց, Կ. 1. բերք ամոց, շատ պատար, սրգաբանց, սաստարել, բերքի, 2. արեւնորդ լի՝ Այլ՝ բերքի, բերքի:

Բեկ, Գ. 1. մեկ, զամ, 2. սասանք, 3. լիւն, 4. կենտրոն:

Բգար, Գ. արտ այճ՝ անորձամով:

Բձմանք, նայ, բձիմ, բձույ, ոչ, Գ. կեղծ մանք սուսիք, կտարաքի սուս գեղեցի:

Բլր, բլի, այ, Գ. արեւ բերք:

Բիմ, բույ, Գ. արեւ կեղտ, նորու, նպաստութիւն, 2. բիմ, արեւի՝ արմարի, 3. բիմ, արտու:

Բիւր, բու, այ կամ ի, ոյ, Թ. Կ. 1. սասք նայար, 2. շատ, անմարթ:

— Բիւր, բիւրի, բիւր, մ. բարբ անգամ:

Բիլանձ կամ բիլան, կցի, նք. շք. 1. բիլանկ, բիլն՝ սարչուքի, միջ, գործող, պետ, 2. բուացնել, բուանել, 3. խորհից գուր պուլ, արտաստիկ, 4. կաթնեղ, 5. նաեցնել, 6. նուել, 7. ցզջել:

Բիլանմ, ման, Գ. բիլել, բիլեցնել:

Բլպախն, ի, այ կամ ից, Կ. 1. պրգ-ձուլան սրտ, պանկատար, 2. շարժում:

Բնակ, ի, այ, Գ. 1. անցաքի, բնկի, բուն, 2. բուն անցք, բնակարար:

Բնականանց, Կ. բուն սնուցող, իր կամք սնուցող:

Բնանիմ, կցի շք. բնակիմ, կցի շք. բնակից, մի անց մնայ, կանց սասնել, բնակութիւն նաստանել:

Բնակնայ, կուկ, Գ. բնակատեղի, բնակատեղի:

Բնակիլ, կիլ, շաց, Կ. 1. բնակիլ, 2. բնակիլ, 2. բնակեցնուլ:

Բնակարիւն, Գ. 1. բնակիլ, 2. բնակիլու անց, 3. անմտանցութիւն, 4. սոփորութիւն:

Բնու, Կ. արտ, անկն, անբող:

— Բնու, բնու իսկ, կցր. 1. բարբոթիկ, բնով, 2. շ. կայու:

— Բնու ո՛չ, ո՛չ բնու, բնու իսկ ոչ, բարբոթիկ, իսկի:

— Ընց բնու. 1. անկն անց, կեղծ անկն անց, աննուտ, աննուրբ, 2. բարբ, բարբ միտան, բնակեցնուլ:

Բնկի, բնկի, Կ. 1. բուն, նաստիկ խեղան, նարպաս, 2. նաստիկ, շեղարկուտ, 3. բուն անցաքի, բնիկ:

Բնխն, ի, ից, Գ. խխն մանք գրամ:

Բնարիւն, Գ. 1. խելութիւն, էտթիւն, գլխութիւն, 2. կակ, սասարկու, 3. սասարք, բնութիւն, 4. բնագործութիւն, սոփորութիւն, բարք, 5. արտիկ կ կցի սարքերում, 6. խելը, 7. գրամարթիւն, 7. բնութիւն ամբ ներգործութիւն:

Բնուտ, ի բնուտ, Կ. բնագործութիւն, բնութիւն:

Բարդակի, ի, այ, Գ. կար բան, գուց, շքնանակ:

Բարդակի, ի, այ, Կ. 1. շքնանակ մե անկնց, կար, 2. անբող, իրանասար:

Բարդակարիւն, Գ. 1. բարդակ լինելը, շքնանակ լինելը, կարութիւն, բարդակ, 2. բարդակ, լուսն (ձամանակի):

Բարուն, կցի, նք. 1. փաթեթիկ, նյութ, 2. շարք կողմը պատու, 3. ամ փոփել, նայարել, 4. կատարել, բուժանցակ, 5. ամկարցնել:

Բարլանմ, ման, Գ. 1. շքնակ կտու-

բնէր չընծար լրացնելը, 2. ամբողջութեան, լրիւթեան, բովանդակութեան:

Բոկ, բոկանի, ա. մ. բորիկ, բորիկ օտար, ստորաբոկի:

Բոկնիկ, ի իւ. կամ աւ. գ. փոփոկ կոչ՝ բարբառ կամ մանրակման:

Բոկրան. ա. մ. ստորաբոկի:

Բոկոր, ոյ, ով. գ. բոկոր, գանգան, ազգայն լուսով:

— Բոկոր բառնամ, նարկանեմ, արկանեմ, ունիմ, կարգամ. բոկորելի:

Բոմբիւն. գ. 1. խուզ ազմուհի, թնգլուն, զգրչուն, զգրչոց: 2. ծովի մոնշուն, 2. մարտիկ կամ ընարի մայն, 4. փոխարեութեամբ՝ զստորիկ խոզը:

Բոյլ, բոյլը, բուլից. գ. խոմբ, լոնի, երամակ:

Բոյծ կամ բուն. գ. սնունդ, նարակ:

Բոսոր. գ. արլունի գունջ:

Բովանդակ, ի. ա. 1. բուրբ, ամբողջ, 2. մ. ամբողջական, լրիւ ասանկ ձայնաբան, 3. բովանդակաշատ, բովանդակ, 4. բնագանձը, բոլորը միասին:

— Բովանդակ լինել. բովանդականալ, բովել:

Բովանդակեմ, եջի. նր. 1. բովանդակել, մեջն ասել: 2. նախաբել, 3. լրացնել, ամբողջացնել, ավարտել:

Բորբորիտ, բորբորիտան կամ բորբորիտանա. ա. ժամաշատ, ցանկանք, անասակ, ցարշէլի, ազմուկը:

Բոսն. գ. բու:

Բոսն, բոն, այ կամ ոց. գ. կոթնակեր ցուռ կամ ուլ:

Բոսնան, բոսնի, բոնի, բոսնեմ, եջի. նր. բակի, պահել, անել:

Բոսնի, մուց. գ. պատրույց:

Բոսն, բնի կամ բնալ իւ կամ աւ, ից, իւր. գ. 1. մարի բունը, անկններ, բույ-

անքի հիմնական մասը, 2. աշտանակի կոթը՝ պատմականորով, 3. անկի կոթը, 4. սանդուղիի կողքի գերաններ, 5. անկրք, կիւր, 6. ստանան, 7. հին բաները, սասննները:

— Ի բուն, միջնի վերջը, մայրը:

— Ի բնե, ի բնեմ, սկզբից, նուց, առաջուց, հեծրից, սրմասոց, բնականից:

— Բնե ի բուն. խորը թափանցող:

Բուն. 1. ա. ինկուան, բնիկ, բուն, 2. կր. Բուհանա, ննջ:

Բուն, բոյլ, ով. գ. 1. կիւր, 2. գաջ, 3. աղակի:

Բուն, բոնի (այլն՝ բուն), ամբ. ունը, անց. գ. 1. բուռ, 2. մնար, կորոպուր, իշխանութեան, 3. բունութեան, սաստիկութեան:

— Բունե նարկանեմ, բունել, մնար ինիկ մի բարի, մեանարիկ:

— Ի բունե սանուհ, ի բունե արկանեմ, գրամբ անմ, մնար զելի, բրունել, նմանել, նապանդեցնել:

— Զբամբ ունիմ. մնարի սակ նմանեմ պանել:

— Ի բոնի ունիմ կամ ղնեմ զոյի, կյանքը մաշտն մտանդի ենթակիցել:

— Բունե լինիմ. բունանալ:

— Բունե, ան. ա. գ. բունակ, ցոթաբոր, կարիկ, սանդ մարզ, խիտա, ստառիկ:

— Բունե, մ. 1. սեղանութեամբ, 2. զծրարութեամբ:

Բունակիմ, ան, սի. բ. չր. 1. բունեմ, 2. սկիզբ ասել, անել:

Բունասան, ի, այ. գ. 1. բարձրեմ մասերի և մարկններ անկանալ, բարասան, 2. խոտանալ, մարգարիտ ցուռ, մարզ, 3. քաղաքի շէրշէլակը:

Բուզն, բրան, ունը. գ. 1. աշտանակ, աշտանաբուն շնէր, 2. աշտանակա, մե կոթող՝ շինութեան վրա, 3. փոր-

րիկ բրգան աման:

Բանարա. մ. 1. բանութեամբ, բանի կերպով, 2. նարկորելով, ստիպմամբ:

Բանազանեմ, եջի. նր. 1. Ննար զջել, ստիպել, նարկազել, 2. բանութեամբ ստիպ զջել, շարժարել:

Բանարանեմ, եջի. նր. նարկազել, ստիպել, շարժարել:

Բանանամ, ցայ. չր. 1. բանութեամբ ստիպել, իր մնարի սակ պանել, 2. մնարս զորս ցնել, նարկազել, 3. բանակարութեան անել:

Բանար, ի, այ. ա. գ. 1. բանակալ

Դար, ի. գ. 1. բույս՝ խոշորից, խոփարիկ, 2. բույսի ստիկ մասը:

Դար, գ. փայտի կարթ:

Դարաշու. ա. 1. ցնգամ, ցնարգամ, 2. ցոյ, պարտու:

Դարիչ, զի. գ. խոտի և ցորենի զեկ:

Դար, ի, ից. ց. փշի ստառի, մի տեսակ փռա բույս:

Դարաղ կամ զարալ, ի, այ. ց. մ. իրիկ:

Դարանաղոյն, զունի, ից. ա. ամբիկ վարշիկ, նասաղի, սաստիկ:

Դարանուար, ա. գարանի կերպով ցարման:

Դարալալիւղ, ոյ, ոց կամ ից. գ. ցուլանիկ անկեղ փող՝ կրամշտանակի ցործի:

Դարալիւն, եջի. նր) 1. որբել, փոթուր, 2. սիրու շնիլ, մզկապանի, աղբը կորակել:

Դարալուտ, լանան. գ. գալը, ցալուտ:

Դան, ու կամ ոյ, ոց նախ ի, ից. գ. 1. փոստոր՝ պատմագր աթու, իշխանութեան, պատիվ, 2. սեղան, մաշտանակ:

իշխան, թագադր, 2. սանդ, գորազոր, սաստիկ:

Բանակարան. գ. բանակարան, բանութեան:

Բանար, ի, լինը, անց. գ. մնարով բանլու և նեանլու բար:

Բանե, եջի. նր. սնել, զերացնել:

Բարխան, ի, այ. գ. 1. մարտեան մեկ նախնիներն արժող պան, 2. բարալուան նախնանկ, 3. մի տեսակ անուշահոտ մարիկ:

Բրնե, եջի. նր. փորել, ցանցել, փռացել:

Բրնա, խի, այ. գ. իշտեղու, պիմակ, Բոք, ի (կամ ոյ). գ. ցառ լուր, գույն:

Գան, ի, ից. գ. բարձր սեղ, բարանը, մար, գրուի:

Գանակարան. գ. մեկտեղ նասնը, սթոտակի լինել:

Գանակն ա. բարձր սեղից ներքի ցործած:

Գանակն ասնեմ, լինիմ. ցունդի մէլ, ցանգիմ անել, լինել:

Գանակինեմ, եջի. իմ, եցու. նույն նշ:

Գանանաղ, ի, այ, զանաւանդակ. բարձր սեղ, խոտի զուր:

Գանաւարակ, ի, այ. գ. 1. բարձր բարձր՝ նասնի և պտուկու նամար, 2. շարժանի բարձր, գեղանկ, 3. կանգնու:

Գանաղ, ոյ, ոց. գ. ստորիկ թակարդ: Գանոյանի, նոյ, նեց. ա. սթան, ցանել:

Գանոյ, ոյի, այ. գ. 1. արջալակն զան, 2. թախա, անկողնի, 3. զեղանկ, մանգոր:

Գար, ի, ից. գ. 1. զարթ, սեղանաթախութեան, պանդխտութեան, զերուր, փախուտ, 2. փոխադնիքի խուզ:

Պարսկան, ի. այ. 1. ա. փառա-
հան, գաղթող, 2. գաղթած, 3. ց.
պաթկ. գաղթականութիւն:
Պարծն, միև. ց. սարգու մայրաբու:
Պարզ, ի. ից. ա. ոչ սաք և ոչ սառն:
Պարու. մ. նիգ. գազանի, գազանաբար:
Պարտաբար. մ. գազանաբար, գազանի
կերպով:
Պարտազոյգութե. ց. ծածուկ՝ նտարք,
պոչութիւն:
— Ի գաղտագոյնս անկանիմ. ծածուկ
պահելի՛ մի բան անանելու համար:
Պարտուկ մ. գաղտանի կերպով, ծածուկ
կերպով:
Պամ. եկի, եկ, եկա՛յր, եկեալ չը-
ցաւ:
— Պամ (գամպան խնդրեմքով) ի-
բար նեա բնինկ: մի բանի նեա լի-
նէր, փոխելի, միանալ և այլն:
— Չբանիք զամ. խորով բնինկ, շա-
ստաբանի:
— Սկերկ զամ. պոստանալ, խելքը
չլուրիք զամ:
Պայ բանի. խորքը հասարակի, լինել:
— Որչափ իւր դու էր. ներքից եկածի
շարժ:
— Պամ ի կամս, ի կարծիս, բառ կա-
մայ. բառ կարծես, բառ բանի ու-
րուք համ բառ ուրուք. զիջել, համա-
ձայնել, ուրիշի կարծիքին միանալ:
— Սոզերս զամ. սոջաներն ընդունել,
զիջել:
— Պամ ի զըշումն. զըշուր, զարձիք զայ:
— Պամ զարձով ուրուք. սիրանարկել,
մեկի սերով սարկել:
Պամ. ց. 1. ցոզ՝ երկու բան միմյանց
միացնելու, միջոց, մեկն, բնու:
Պամ. ու կամ ոչ. ց. 1. սարքի նկարան,
սարքի կաման, 2. նմար, միջոց, էլք,
նախագ զիգրած, 3. պահ, սրջ մա-
մանակ, անգամ, մ. բայլ:

Պանակիտ կամ զամակիտ լինիմ կամ
զամակիմ դասնեն, 1. էլք՝ նտարք՝
միջոց գունի մեկին սպանալու,
մտանելու, նազնելու նմար, իր ու-
զանն անելու. նմար, 2. գնանել,
նազնել:
Պայր. ի. ից. ց. 1. սաքք մի բանի զիգ-
ւելք, սարկելի նազնելու, պայթն-
լը, 2. խոշորագու, սարկելք, սրկի
սաքք զիգուլով՝ սալթարում է. 3.
սրոցայլի:
— Պայր ի գուրք. մ. աննաստա կեր-
պով, կապ ի կապ:
Պայրազոյգութե կամ զայրակալութե.
ց. 1. սարկելք, սրոցայլի, գնու, շար
սրկնայ, նմարաբարից շեղող զպո-
ստանալու, 2. գաղթականութիւն,
պանդախութիւն:
— Պանոց զայրակալութեան. անխափան,
աներկյուզ, անզրեպ:
Պայրն, եցի, գայրիմ, եցու, չը. 1.
սալթարելի, սարն սարկելի զիջել:
2. շար սրկնակից մայրելի, միտք
պլտարիլի, սիրանարքի մեջ բնինկ:
Պայրան, ի. այ. ց. 1. նիզակ, սեղ,
զիգըզը, 2. զամպան՝ իրքն Նշան
իշխանութիւն:
Պայլախոյ. ի. ից. ց. կարծի և քուր
բար, կիտրքի անտեղ՝ զանազան
գոյնների, կայծաբար:
Պայռ. ի. ից. ց. զեկ, սար:
Պայտ. ա. իխո, նած, ոչ նտար:
Պան, ի. ից. ց. մեծ:
— Պան հարկանեմ. մեծել:
— Պան բնպեմ. մեծել:
Պանայլ կամ զանայլից. ա. շարաշար
մեծով:
Պանդիւն. ց. ստաղիկների՝ իբար զար-
նեցիլուց ստաղիկած մայն, արևա-
գանձի:
Պանն, ու. ուց և ի. ից. ց. 1. գանն,
նարք, 2. գաննարան, 3. երգ, սաղ:
Պաննեմ, եցի, նը. գուննել, նախելի,
զիգելի:

Պանագիդ, նած՝ զառագել, գառագիդ,
ի. իւ և այ. ց. 1. մնասող զանգագի՝
զառաններ պահելու, 2. սարչելարան,
բանու, զեղան:
Պարգմանակ, ի. այ. ց. զիմզորակն
սաղագործի գարջ կամ սաղագործ
արձիկ Նշանակ:
Պարնայլն, լնայ, գարնայլն, նայ. ա.
գարնանայլն, 2. ց. գարուս:
— Պարնայլն, կամ գարնայլն. մ. ցար-
նանդ:
Պարչաղար, ի. այ. ց. 1. սարքի կրունկ,
2. սարքի նակի մասք, 3. սարքի սա-
ղք և նտար:
Պրանեմ, եցի, նը. 1. շարիլ, փայտիլ,
փառաշիլ, սիրով զիջել, 2. նարկի,
խումով:
— Պրանեմ իւր. իք պատիճը պա-
նիլ ուրիշ նազնել:
Պրարան, ի. այ. զիւց, ի. այ. ց. ց.
նիջել, մամիլ, սարնէլու. միջոց՝
գործի:
Պրանեմ, զիլ, զիլ. զիլ. Նը. Նը. զիլ,
ոյսրիլ, սարիլ, սեղմիլ (մարմին),
սիրելի, նշել:
Պր. ց. 1. փաս, զիմ, զերկման, 2.
զիգամ զար:
Պր. ց. ոչխարի նու:
Պր. ի. ից. ց. զլուզ:
Պր. ոյ, ոց. ց. 1. զեղեցիկութիւն, 2.
երես, տեք, զեմք:
Պրպապաշում. ա. փայլելու, փառաբար:
Պրպարն, զան կամ զիան, զանը. ց.
կեմաբար տեղ, մեծ նիգակ:
Պրարար, ի. այ. ա. 1. զեղեցիկ, 2.
պար բանդ:
Պրարարութե. ց. զեղեցիկութիւն:
Պրկոկեմ, եցի, նը. 1. զեղեցանքով
երգել, 2. զեղեցիկ զարգարել:
Պրկոկարար. ց. զեղեցիկ նարա-
բարած, բարեկարգ:
Պրկոկանիտ. ա. լուզ զիք ունեցող,
զեղեցիկ զիք ունեցող:
Պրկուն, ման, մանց. ց. բարդ:

Պրոն, սնը. ց. 1. գայլնութիւն, պոչ-
ժառանգութիւն, 2. պարկը, 3. պար՝
կերպ:
Պրոնար սանեմ, զեանանդ սանեմ,
զեանանդիկ սանեմ. զեար զեկ,
խեղցիլ:
Պրոնայն. ա. զեար մեջ թափած, զե-
ար մեջ ընկնող:
Պրոնով (սուխ՝ զեանայլ) սանեմ,
լինեմ. զեար մեջ ընկնող, ընկնողիլ:
Պրոնարիկ. ա. զեանի զբա պատիճոյ՝
ստանց անկողնու:
Պրոնայնիտ կամ զեանայնայն, ա.
ստանց անկողնու. մերկ զեանի զբա
պատիճ, զեանարկի:
Պրոնիլ, եցի, նը. զերկ զերկելի, զերկ:
Պրոնիլար, ի. այ. ց. 1. զերկ ստանց,
զերկ վարդ:
— Պրոնիլար լինեմ, զերկարիմ, եցու,
զերկ զեար:
Պր ի վերայ, զեր ի վերայ բան, նիգ.
մ. ավելի զեր, շաս ավելի:
Պրոնիլան. ց. 1. զերկ լինելի, 2. զե-
րկներ:
Պրար, ու կամ ի. ց. բարդ:
Պր. զիւց, ոց կամ ուց և ի. ց. 1.
մնաս մարգա կամ կնեցանու զե-
տի, լեչ, 2. հասարած բանի կարս:
Պր զիլ կամ զիւղել. մ. պատանա-պա-
տան, կարս-կարս:
Պրարարը կամ զիւրարար. ա. զեկ
նման բարդ ուղիւ կամ ավոց:
— Պրարարը կամ զիւրարար սանեմ,
զեկ նման բարդ սայլ:
Պր. զիւց, ոց կամ ի. այ. ա. 1. թայ,
խումով, 2. մամալու, զանկանակ, ա-
նաստի:
Պր. զիւց, ոց կամ ի. ուց. այ. ց. կը-
կար մայլ:
Պրամ, այնպ. զրա՛. չը. 1. իրգուլ, ո-
գորմիլ, խնայիլ, 2. փառագիլ:

Գնդակով, եղայ կամ գծցմանով. Յեցայ. չը. խոսովիչ:

Գի. գիբ. ք. ցածու քար:

— Ի գիլ գալ. զլորգիւով գալ (անիգի):

Գիծ. ու. գիծ:

Գիծեր կամ գիծերք. ա. առաւ գիծն ախոց, առաւ գիծն բերոց, գիծեկուտ:

Գիծերալիս կամ բալի, ծալն ճշէ:

Գիծի. ճալ, ճեպց. ց. ցիծի:

— Ի ճալ գիծի կամ գիծիս մտանեմ, գլկեմբ անկանեմ. ի գիծեալ լինեմ. գիծեմծալ, հարբել:

Գիշտեալ. ա. ցիշի հոտ ունեցող:

Գիշերաւ. գիշերեալս գիշերալ. մ. գիշերքով:

— Չախն ամենայն հ զիշերն ամենայն. մ. գիշեր ու ցիբելի:

Գիշերազկաց. ա. գիշերեկեք զնաքող. բալլոց, գիշերեկեք թափառող:

— Գիշերազկաց լինեմ. գիշերքով փութիչ:

Գիսակ. ց. երկար կամ հոյսած մաղ, մաղեկ հոյստ:

Գիսաւոր. ի. աջ. ա. 1. երկար մաղեք ունեցող, 2. ուխտագործ գանձակն, 3. պաշտօնոր առաջ:

Գիտեմ. տալի, տա՛ կամ տեա՛. նը. 1. գիտեալ, ճանաչել, տեղեկանալ, 2. սովոր լինել, կարող լինել, 3. համարել, բնգուակել, 4. կնշ նկա կենացել:

Գիրգ. ա. փափուկ, խնամգծով, նազանի:

Գիլսանց. ի. աջ. ց. գլխարկի, սաղափարտ:

Գիլսպան. ծալն ճշէ:

Գլխաւոր. ի. աջ. ա. ց. 1. գլխարկ, 2. գիբին ծալքերք (ծառերի):

Գլխովին (ձեռ՛ գլխովի). մ. ի գլխովին. մ. 1. ինքն էլ, իբ գլխով,

իբ անձով, 2. ամբողջակեա, բուրգովին, 3. գրամալխով մեախի:

Գլորեմ, ելի. նը. գլորեցուցանեմ, ցուցի. ցո՛. պը. զլորեկ, ցած գիւն, կործանել, զլորել առջ:

Գլուխ. գլխու, ոց. ց. 1. գլուխ, 2. ծայր, 3. գլխարկը կտաւարող, 4. մաղք, 5. գրամալխու, 6. գրքի գլուխ, 7. գիբը, գիտեան:

— Ի գլուխ անեմ՝ բերեմ՝ հանեմ՝ տանեմ. գլուխ բերել, գիբընացնել, սփարակել:

— Ի գլուխ ցամ՝ երբամ՝ կլանեմ՝ հաւանեմ. գլուխ ցալ, գիբընալ, սփարակել:

— Կալ ի գլուխ. զլուխ կանգնել, ստաշտողել:

— Անկանիմ գլլխով. հարեակզիլ (հանկարծակի կերպով), վրա հանել:

— Արկանեմ զոր գլլխով ուրուր մեկին ուրբիչ ձևաք գիբի:

— Գնեմ գլլուխ ի կշիւս. մտնվան վրտանգի կնխարկիչ:

— Ամ մի ի գլուխ. մի ամբողջ առբի:

Գնուն, գնոց. ա. անարգ, փուչ, խեղճ:

Գնաց. գնացը, ցից. ցիբ. ց. 1. գնալը բնթացը, շարժում, ճանուպարճ, հեղաշ, 2. բալլուր ակց, 3. կշիւք, վարգիկցողութիւն:

Գնացող. ա. արագաբալլ (մի):

Գո՛գ, գողցի՛ր, գողցի՛ր. ցիւ, ցար, ցեն, նը. (պակասաւոր), տա՛մ, տա՛ն:

— Գո՛գ, գողցիւ թէ կամ իմն. կարծեա թի, համարյա թի:

Գողեմ, ելի. նը. 1. փոստցնել, զողափոր գարձնել, 2. պոստել, պարուսեկել, ամփոփել:

Գոմ, գու. գոյ. (պակասաւոր բայ), լինել, զոյութիւն ունենալ:

Գոմ, ոյ, ոց. ց. անասունների գոմ:

Գոյձ, գուծի. ից. ց. 1. գույձ, բոթ, 2. զմբախաւթիւն, 3. ճիչ, կոծ, բարք:

— Գոյձ անեմ՝ արիանեմ՝ տամ. բոթ բերել:

Գոյձան կամ գուձան. ի. աջ. ա. ց. 1. փաս լուր բերող, բոթ բերող, 2. զուտող, 3. նաքող, 3. սպիտակ լուր, զուձ, զմբախաւթիւն:

Գոյձ կամ գոչ. ա. քարն, բոստ:

Գոյլն կամ զոյանմ, զոյման. ց. ցուչու ծայր, ցուտու-գուտու:

Գու. ց. 1. ցողոց, աղանի, կոբի, խառնակութիւն, 2. ա. անգար, խորխու, կոբարք, բուսն, սարսափելի:

Գուամ, աջայ կամ ալի. չը. 1. կոբի, կոբի անկող բանվել, կոբի բանվել, 2. բարձրամակ գուշի, ցուտու:

Գուելի կամ զուել, ի և ոյ. ց. վաշիչ ձեռն՝ բարի նման, իշամեղու:

Գուարիւն. ց. 1. ցուալը, 2. ցողոցութիւն, 3. Բշմամբիւն, սի:

Գու. ցող կամ ցուր. ց. մեծ թիբուչ:

Գովարիւն, ալի՛կ՝ զովարիւն, զովարիւն. ց. ցովիչ, զովասար, օրծնութիւն, ցուսիւն:

Գործանարիւն. ց. 1. գործի ձեռնարկելի, 2. գործողութիւն, 3. գործաբան միջոցների ամբողջութիւնը:

Գործավոր. ի. աջ. ց. աշխատողների գիբարցու:

Գործաւոր. ի. աջ. ա. ց. 1. աշխատափոր բանվոր, զործ անող մարդ, 2. մշակ նոպար, 3. գործունյա, աքրու, ուժեղ:

Գործեմ, ելի. նը. 1. գործ անել, 2. անել, 2. ներգործել, ազելի, 4. մշակել, 5. սակցիւ, 6. մեկ:

Գորով. ոյ. ոց կամ ի. ից. ց. 1. բուսն սիրս հ զնթիւն զցողմունք, 2. ա. գործովան, գործով լի:

Գոր. գրչ. և ի. ց. 1. փու, հոր, զեքեման, 2. (նոյն.) խորբիւր բիշնեք, 3. փոց, ազուգու:

Գուզալ. ց. անկանն ու անկանակերպ զորք:

Գուզ. զգի, զուզմ. զգնեմ. ց. նոպանա, մի բուս նոյ:

Գուն. գունը. ց. 1. ձեռնի, 2. ձեռնիկ հուն՝ մայր:

— Ի գուն իջանեմ՝ հարկանեմ՝ կամ. ձեռնի գուլ, ձեռնիչ:

Գուն. ո. կիծի, մլաու:

Գունարեմ, ելի. նը. 1. նախարկ, մաղաղի, խորի, 2. նազիչ բուրբ, 3. խաղիչ, նեղիչ:

— Գունարիմ. 1. կոբի գումարիչ, 2. ամփոփելի, կուչ գուլ, 3. շնթիված մալ:

Գունարակի. ի. աջ. ց. 1. խուճ, բարձուսիւն, 2. գորքի խուճը, զարագուց, 3. պարսեղք գիւլու զորք մանյակ, 4. ա. խմբած, հալքարած, բարձարակալ:

— Գունարակի անեմ՝ զնե՛ կազմեմ. ցորք գումարել:

— Գունարակի սիւնեմ. զորք սիւնել, զբքով սըշալանք կտաարել:

— Ի գունարակի. կոբի մեջ:

Գուն. ց. մեկը, մեք:

Գուն. ց. նուր, միջ: Գործածված է զարկածընդործ՝ գուն զորմե՛ զրենեմ. նմալ, ճից անել, հմար զորք գնել:

Գունակ. ց. 1. գուշն, 2. սուսիկ, կնք, եղանակ, 3. յեղ. նման, ձեռն, պիս:

— Գունակի գունակ. գուշեցողուն, սուսի-սուսի:

— Գունակի(ս) գունակի(ս). գանձապն ձեռքով:

Գունաւոր. ի. աջ. ա. նամաքող, արագաբալլ (մի):

Գունը. գնի, աջ կամ ից. ոյ, ց.

1. գունդ, շքանակ կամար, 2. երկ-
նակամար, մարտակ, արեկ կամ լուս-
նիկ գունդը, 3. անիվ, 4. սկանաչակա-
նի գունդ, որը պարծածված էր պաշ-
տակ նկատ, 5. մսիկ խորտաբլուր
շափուկ, զործիրք, 6. մարտանիկ
չնդանի մասը՝ լապտեր, 7. մարզու-
յրուկ:

Գունդ, զնիկ, ից կամ այ. գ. 1. կա-
մակերպված գործ, 2. ընդհանուր
գործի մի խոշոր մաս, 3. բանակա-
րան (սկրիպ), 4. խուճը, քաղցու-
թյուն:

Գունդազանդ, գանդ գանդ, ա. ժ. զըն-
դանդ, քաղցությամբ, գունդ զնիկ
հանկոց:

Գուպար, ի. այ կամ ից. գ. 1. կոնի,
պատերազմ, 2. մենամարտ, մրցու-
թյուն, 3. դամաթ:

— Գուպարս նախիմ. խորված նուսել:
Գուսան, ի. այ. գ. 1. երգող ազամարդ
կամ կին, 2. մարկանար կին, 3.
խեղճասակ, միմաս:

Գուն, ի. այ կամ ից. գ. 1. փողոց,
ջրաղարիկ, 2. զյուզ, շին, 3. փողո-
ցում թափված աղը, զնիկ:

Գուսնիմ, գտի, զի՛սու նը. 1. գունդ,
2. կարգաձևություն:

Գրաս, ու. այ. գ. 1. նստելու կամ
բեկնակիր սնտուսան, մի էն շուրի:
2. ընդհանրապես անտասան, 3. ա.
Իբրու, կապիկ, ընթացիկ:
Գրաս, գ. սրնվարական վերաբրիտ:

Գրպարեն, եյի, գուպարիմ, եցայ, շը.
1. անեղան առնել, նանգառանով,
ձուլ, 2. մի սեղ իճուկ, իճանակ,
սփեհանիկ:
Գրպարեղցանեն, ցուցի, ցո՛. որ. ցո-
զարեցնել:
Գրպար, բու, լիայ. գ. կանաչ խոտ:

Գրգամ, աջայ կամ այն շը. ցուրցու-
րու, փաշախել: Այն՛ գրգամ:
Գրկն, եյի, նը. ցուրցուրանրով պա-
նել, փակնցանել: 2. ստորել, մեղ-
մացանել, 3. շը. ա. գրգամ:
Գրզան, եյի, նը. գրզուցուցանեն, ցու-
ցի, ցո՛. որ. գրզուկ, շը. ցուրցու-
րու, մղել կոմի, մղել մի բանի,
գրզուկ առլ:

Գրիչ, գրչի, այ. գ. 1. զբաղիք, զբոլ,
չոտար, 2. նկարիչ, 3. գրչու գոր-
ծիք, եղից, փետուր, 4. փորագրու-
թյան գործիք:

Գրիս, գրուի, աայ. գ. 1. նայանտա-
կի, աչյուրի և այլ ցամաք նյութե-
րի շափ, 2. գրված, աման:

Գրուան, գ. 1. աման՝ մեկ զրկվի ա-
րագոթյամբ, 2. ընդհանրապես աման,
3. աման, որ զործարգված է բրբե-
կածկոց:

Գրշն, եյի, նը. նշուտել, պատասուել,
բղկանել:

Գրս, ի. ից. ա. շը. ցուցած, շը (մարմնի
անգամակերի և մասերի մասին):

Գրասնամ, աչայ. շը. շարանալ: փոյ-
տանալ:

Գրասերեն, եյի, նը. գրասերիմն եցույ,
շը. գտի կապիկ, գտաերգիկ:

Գրտի անեն. գտի կապիկ՝ իբեն կամ
ուրբիքն, գտաերգիկ, գտաերգիկ:

կանաչըզնել:
Գրանանկ կամ սելն գրանանկ. գ. կա-
նաչ կամ զնեղն զուշնի թանկագին
բար:
Գրանկան, ի. այ. գ. զբաժնի շափ առ-
սանոց սակն կամ արծաթ:
Գրանկան, լիկի, այ. գ. 1. մեծաշը (նառ-

կապես սերիչ երեխայի): 2. ընդհան-
րապես սևաջիչ, 3. գատաերանի,
խնամածու, 4. աղցակիչ:
Գրակ կամ գրակն ի. այ. գ. 1. նարի,
ամբողջի վեցերորդ մասը, 2. պարակ,
գրանի բառադ մասը, 3. մանրու-
թյան շափ, երկու գրանիստի կշիռ՝
1. մանր զբաժն:

Գրակալանը, նայ. գ. 1. սասանվող
շարժում, սասանվող միտք, 2. զըն-
դարանություն, զնորմատություն:
Գրանգլան, եյի, շը. 1. երեքայ, առ-
սանվել, ապարեղգիկ, 2. մարդ
սասանվել, զնորանել, հիմարու-
թյան գուրա առլ:

Գրանդակ, եյի, նը. զանգուլեղացու-
ցան, ցուցի, ցո՛. որ. սասանել, առ-
բուրիքի, զնեղնել:

Գրանրան, ի. այ. գ. առայ, կոնը:
Գրչն, շին, շինը, շանց. գ. 1. սեխ,
պոյման, նայանտադրություն, գա-
շիչը, 2. նախառ նանգանակ, նա-
խառար, 3. նեղաչաչեղություն, 4.
ա. մ. շափագոր, մեղմ, կամաղուկ:

Գրաննետ, ա. գրանն նառ ունեղուց,
փոխադրությամբ՝ զրասանել:
— Գրաննետ փնայն, ցուրա զարի:

Գրասակիր, ի. այ կամ ից. գ. 1.
կնարգ շինված շին, աչարակ, աման,
կայմար, 2. սեփական մեքեր աչ-
խառար:

Գրասպան, ի. այ. գ. սրի հոթի, բրու-
նետակ, երաթակոյ:

Գրատուակ, ի. այ. գ. մեքեր սրբիչ,
թանկեղանի, մաքուր կառով:

Գրան, եյի, նը. զրախն, եցայ, շը. 1.
գատասան սանել, վերս կարելի,
2. գատասանել: 3. պատմել, 4.
նամարել, 5. աչխառել, գատակիչ:

— Գրանեմ (կամ դատիմ) երով երով
կամ ի սար, յոյի, սյրի, շարդի,
մեղնելի:
— Գրախն ընկ տնը, մեկն նապատա-
կել:

Գր, ու. այ. գ. 1. աննոր իրիքը

մամանակադրան, 2. մի սերտույ,
մի սորտ, 3. նազար կամ նազարյ
տարզ շքան, 4. սարիք, նասակ:
Գար, ի. ից. գ. 1. բարձրագույնակ,
լիանայան, բարձր մաս, 2. գետի
սփեղն բարձրությունը:
— Գարի պարի, մ. սփեղնով լի, մին-
չև սփեղն բարձրացած, լեկրայուն:

Գար՝ ա. գույց:
Գարան, ի. այ. գ. պանելու սեղ, պա-
նալ:

Գարան, ի. այ. գ. 1. թարսոց, որ
պահված են՝ թշնամու վրա անա-
կրնակ նարակիկելու նամար, 2. ս-
րագոթի, թակարգ, 3. դավանուն-
թյուն, 4. առյուծի սրբ, 5. ամբու-
նայու, սեղ:

Գարանակոյ, ի. այ. ա. 1. գարանում
պահ մասն, 2. սխոտակից, մար
նասան:

— Գարանակոյ լիկնի. 1. գարան պատ-
րասեկ, 2. ձուլ, շարունակելի:
Գարանանետ, ա. գարան մասն, գա-
րանակոյ:

Գարպան, ի. այ. գ. զանպայման:
Գարսուտան, ի. այ. գ. մասասանել:
Գարսուակ, ի. այ. գ. 1. բարձր սեղ,
2. լիան զյուրի, 3. գետի սփ, 4.
սասարիչ գուրա զյգված մար:

Գարձ, ի. ից. գ. 1. գրանուլը, ցորձ,
2. պարձամբ, 3. մ. գործաշը:

— Գարձ անեն. 1. գրանուլ, 2. գործ-
անել:

Գարձանցանեն, նուցի, նո՛. որ. գործ-
անել, փոխել:

Գարձան, ոչ. այ նաև ի. ից. գ. 1. զնգ,
նար, նար, 2. խնամք հիվանդի նը-
կասմամբ, հիվանդի սնունդ՝ ըստ
բժշիկ պատիկի, 3. կերակուր, սը-
նանց:

Գարձանիչ, եյի, այ. ա. գարձանիչ:
Գա, ոչ կամ ու. գ. աղանդի միջոցա-
սան՝ մեկնն սպանելու կամ փնտե-
լու նամար, նեղագություն, շարժար,
խորտաթյուն, սրողայուն:

Գունեմ, եջի Նը. զազ զնել, զամբարտյուն սարքել մեկի գեմե:

Գեկեխմ, եցայ շը. 1. մի տեղ Մայ, 2. մի բանով գրազվել, Նըս զբաժանակ անցկացնել, անանայ, 3. ուսուսանախերել, պարտազել մի բանով, 4. ստատովել:

Գեկերուն, ման. գ. 1. զեկերելը, մի տեղ Մայը, 2. անանայը, 3. մի բանով գրազվելը, ուսուսանախերելը:

Գեկեմ, եջի Նը. զեկեցանայանեմ, ցուցի ցո՝ պը. կերելի, կերցցնել:

Գեկեմ, եցայ շը. կերբալ, այս ուսն կոպ շարժվել, զոգոցոտ, զըրփվել:

Գեկիմ, փնեմ կամ փնի, աք. Գ. ծովախեմ կամ փնառան կենդանի, ծովախայ:

Գնեպետ կամ դնեպետ, ի. աք. Գ. կուսակ, էրչեմ, զամբար կամ գյուզի պետ:

Գեկ, ոյ, սց նակ ի, ից. Գ. 1. խոս, 2. բժշկական, շիմբական Նյութ, 3. հիվանդի զեկ, 4. թույն, 5. կախարչական մէջոյ, 6. օձանիկը, 7. ներկի, 8. թանաք:

Գեղակար լինիմ. 1. թուանգորգի, 2. թուանգորգով ձեռնել:

Գեղեմ, եջի Նը. 1. զեկ անել, զեղ ապ, 2. թուանգորգի, 3. կախարչել, 4. ներկել:

Գեղան, ի. աք. Գ. բայ զեկն, խորալայ: շիմպարժիք, սակցույն:

Գեղեղի. Գ. զեկ, ճար Գուչե կ' զիկ լիցի. նեղութեան զեկ, սրանկեղութեան զեկ:

Գն, ի. ից. Գ. կրուն, նախար:

Գնապակ, ի. աք. Գ. պտապարակն Նը՝ ման կարճ՝ ծածկութիմ:

Գնապ, ի. աք. Գ. պտապարակ, պտապարակ, լուր ստանդ, լարեր:

Գերակ, բիի, աք. Գ. Գ. բարձրարուս ու խորզուրդը տեղ: բարերի անկանեմ կուսակուս:

Գն. դիի, աք. Գ. 1. սցի, ստատան:

Գն. 2. նեթանտական սասգամ, կուար: Գն, դիի, մա, ժամանակ նոգնակի մեով՝ դեմը. դիմաց. Գ. 1. կրակ, զեմը, 2. կրակի կոպը, զեմացը, զեմը, տեղ: կերպարան, 3. աք, 4. անն, 5. նշանակութեան, 6. սրի՝ նակ, 7. գիտագորութեան, նպատակի պատանաւ:

— Գնմ դնեմ, զեմել, ուղղել:

— Գնմ կայ, զեմ կենայ:

— Գնիմ ունիմ. զեմն ասնել, զեմա՝ զըրկել:

— Ի դիմեմ կարկանիմ, զիմիմ կարկանիմ, բնգիտովել, Նըրնիկել, անցիպել:

— Գիմի, կլանեմ. զեմագորել, բնգառաջ գնալ:

— Գնմ յանդիման. 1. զեմաչեմ, կրկնուս կրկն, 2. առջեք, ներկայութեամբ, 3. անանար:

— Գկ, դիլի, աք. Գ. զեկգամ, զեկը:

— Գկու. Գ. պտաանձամբ, զիկգամով:

Գկու. դիլի, ի զիլուսմ. ա. նարմար:

— Ի դկ. մ. արժանապետ, բաս պտառան, նարմար մեով:

— Ի դկու կ. մը. նարմար է, կարելի է:

— Ի դկու դայ, կլանել, նարմար լինել, նարմար գայ, նաջգով:

Գկու ի դկու. մ. շատ նարմար:

Գկու. դիլի, աք. Գ. ա. 1. զիտոզ, 2. լրտնի, 3. զիտանոջ, 4. նպատակ:

— Գկու ունիմ, սունեմ, ուշ զեմել:

— Գկու անի ունիմ. 1. աշխուշով նախել, 2. սպասել, 3. փորձել, տեսնել, զեմել, զննել, կետախոզել:

— Գկուսն ի վեր ունիմ, կամ արկուսնամ. զիտել:

Գնկուակ, ի. աք. Գ. զգմար ու անտառնելի, շարաշար, ստատիկ, 2. ուժեղ, նարմար:

Գննեայ, զմնակ, նույն Նը:

Գնիկի, կիի. Գ. 1. փուշ, 2. ա. զեկեպակ:

Գնուրիմ. Գ. 1. գաճաճութեան,

գմնգաբութեան, 2. զմկամակութեան:

Գնիսելունի. ա. զգմարեանունի, որ՝ անկեղ զգմար է գրուս գուլ կամ վեր բարձրանալ:

Գնուարամտոյց. գմուարամտայի. ա. սրին զգմար է ձանկեղ:

Գնուարամտ. ա. սրտեղ զգմար է ձանկեղ, զգմար մաւր տնեցոյ:

Գնուլի. ա. անձան, մանր ի խոս:

Գի, դիլի, աք. Գ. զիտի:

Գիարուս. ա. իբրեք զիտի զեմին թազովմա: ստապովմա:

— Գիարուսի կայալցանեմ. սպանել, զեմին փուել, զեմթազուլ զարմնել:

— Գիարուսի անկանիմ. խաղամ. սպանելիկով բնիկել, զեմին վրա թազովել:

Գիակարուս, պիի, ից կամ աք. Գ. զեմաչը կոպոցոտ, զեմիկ վրտայը զեմաչը կամ այլ իբրեք թաշանոջ:

Գիակն, կան. Գ. զի, զեմել մեռածի ձարմին:

Գիմեմ, եջի շը. 1. զեկի ստա՞ջ Գնույ, 2. ապովինել:

Գիմեցանցանեմ, ցուցի ցո՝ պը. վաղեցուցնել, բշել, զիմել ապ:

Գիլան, ի զիլուսնոջ. Գ. ժամանակագր սարկուրան, լուսն՝ բիշ ժամանակիս նամար:

Գիլան. ա. պտառան, նարմար, նման:

— Գիլան պտառանեմ, կլանեմ. զիկչել, գարնիկ, նանգիկել, զեմ կենել:

Գիլուցանցանեմ, ցուցի ցո՝ պը. Գ. 1. զիպցանել, 2. նարմարեցնել:

Գիլի, ին, եցու. մը. դիլիմ, եցայ շը. (3-ը զեմա՞ջով միտիմիկ գործանութեամբ). 1. նանգիկել, պտառանել, զեկու լինել, 2. զիկչել, 3. գտանալ, 1 լինել:

Գիլուսեմ, ոյ. աք. Գ. 1. պտառանձուր,

զիկգամ, զեկը, 2. զիկչելը, զիկգամ տեղ:

Գիլանոց, ի. աք. Գ. 1. զիտոզի՞ պտառանի աշարուս, 2. բարձր տեղ, անբան, 3. ա. բարձր:

Գիր, դիի, ից. Գ. 1. զեմել, զիկչել, զբութեան, զիցը, 2. կարգ, կերպ, 3. բնարան, 4. նստ գրգմ բան, որ բնական չէ, 5. զեկեղմուն, 6. կապուղար, 7. խաբի մէջ կէտ զեմու տեղ:

Գիլակն, ի. աք. ա. զեմն նստուկ, ստատանայական:

Գիլան ի. աք. Գ. 1. սարունի գունիկն, սայան՝ գործեր ըննելու նամար, 2. պետական գրաքրութեաններ գարնու տեղ, զիմանտան, 3. գրատան, ներստակարան, արխիվ, 4. զարդ:

Գիլանագիր. ա. Գ. 1. կերտագրութեան զբոյ, 2. զիմանում գրգմ, 3. զիմանական գրութեան, արձանագրութեան:

Գիլապաշու. ա. 1. զե պաշտոյ, 2. կրտապաշու, 3. կապուղարական:

Գիլ, ի, աք կամ ից. Գ. կախարչ, մոյ: թովիշ, զնուի:

Գիլուրիմ. Գ. կախարչութեան:

Գիլ, ի, ից. ի դիլի բոյ. ա. 1. գյուրքն նեշու, 2. նարթ, նեշու գնալու (նանտալարի մասին), 3. նեշուի ստորեմի, զուրկան, Գ. 4. նեշուութեան, նանտալարի, անգարարութեան, 5. նարթ տեղ, նարթագուր, 6. մ. նեշուութեամբ, գյուրքն կըրպով:

Գիլար կամ դիլուս. ա. 1. նեշու կըրպով նեշուութեամբ, 2. նամարութեամբ, 3. նամարութեամբ, 4. գյուրքն, լավ:

Գիլուսեմ, զին կամ զան. զուլի, զուլի ա. Գ. 1. ստաճաններ զիկչի սերմով կիտաճագմ, 2. բա՞շ կարիկ, ստաճի նի, 3. շանագր նեշու:

Գիշացալաւ. ա. նկատուական ստա-
 վածներ զաշուղ, կապուալու:
 Դի, զից կամ զից, զից. Գ. 1. նե-
 բանտական ստավածներ կամ նրանց
 բարձրներ, հուսար:
 Դում կամ զգամ, աջայ կամ աջի շք.
 զարարել, զարար թալ:
 Դնն, եղի, զի'ր, զի'ր. Նք. 1. Գնն, 2.
 նամարել, ենթադրել, 3. անն, կար-
 ցել, 4. առլ:
 — Դնն զուկն. ունկնզրել:
 — Դնն զարիսա՝ զարիս (ի վերայ ի-
 բիբ). 1. նալու, 2. լքվել:
 — Դնն ի արտի. մասանել:
 — Դնն ի մտի. մարում զննլ, մաս-
 ցոլել:
 — Դնն սասաջի. սասաջրել:
 — Դնն զործ ումեր. նաննարարել
 մեկնն (մի բան):
 — Դնն զանն (ուրար). զարին փռել
 (մեկնն):
 — Դնն զանն իմ ի վերայ այլոց կամ
 զօգի ի բախի. իրեն վասնօր ենթար-
 կել:
 — Անն զննն ումեր. մեկն վրս վրս
 մարոմ աք զնել:
 — Դնն զիրս. զիրք շարագրել:
 Դոզամ, աջայ կամ աջի զա՝ շք. Գ-
 զայ, սարսակ:
 Դոզամն, ման կամ զոզարիւն. Գ. Գոզ,
 զոզար, սարսակ, սոսկում, վար:
 — Ի զոզամ լինիմ. զոզայ:
 — Զոզամն՝ զոզամնի՝ զոզամնի, զոզ-
 ամնի հարիսիմ. զոզայ, սարսակ,
 սարսակի:
 Դոչն. ա. մ. 1. թնչ փորք ինչ,
 փորք շափոմ, 2. չնչնն, աննչանն:
 Դոզմարայ, ըկ, կամ զու, զու. ա. 1.
 չնչն, թնչն, նասարակ. 2. թնչ, 3.
 մ. փորք շափոմ:

Դրուն, զրան, զրուեր, զրանց, նան
 զարք, զրաց. Գ. 1. զուս, 2. թազ-
 արուան պալատ, աքրուններ:
 — Ար զրան, առ զարս. զրան մաս:
 — Ի զարս ի զարս. զաննգուս:
 — Դրուն սրբունի. պալատ և պալա-
 տիկաններ:
 — Դրան երկ. պալատի կամ երկակա-
 պալատների բանասու:
 — Դուրս զանն (իրայ). ևլք զաննլ:
 Դուար, զուան, երց. երայ. Գ. արշիկ
 զավակ:
 Դոսիսն կամ զոսումն, փոսն. Գ. սուր
 մայն:
 Դրարիւն. Գ. 1. զիբ, ալբուրեն, 2.
 զրարիսա. թյուն, թնթիքուս, 3.
 զրբել, զրակնուս. թյուն, մասնուս.
 զրու. թյուն, 1. զրբի պալատն, սա-
 տրանն:
 Դրարվան, ելի. Նք. կամ զրարվան, ելի.
 զարարվել, նարիսակն, զամարել.
 զարարարվել, նանգրմանել:
 Դրանիկ, ճիկ. աջ. ա. պալատական
 պալատնայ, թազարի մաս (մարց)
 կամ զուանք զանվոց, զանն թնչանն:
 Դրարեպոսանն, ցուլի. ցո՝ ոք. 1.
 Գ թոլել առլ, ումով զրգել, 2. ճրկ,
 3. խոտակ, անից շարժել, զրգվելնն:
 Դրմն, ելի. Նք. ուխտագանց լինել,
 խոտուսք շխտարիւմ խոբել, զա-
 վանանել, ննզել:
 Դրչմն, ելի. Նք. 1. նչան զննլ, զրել:
 փորագրել, 2. սասարգրել, ևնք կամ
 ճիբ զննլ, 3. փորել, բանցակել, 4.
 անլ:

Նանալարել, զուս, 4. վերլ, 5. նա-
 շուգ. թյուն, նարք, 6. արևելք, 7.

բիւլք, 8. բերք, 9. շրման, 10. աքր,
 11. մար:
 Կանն, ելի, Է՛լ. շք. 1. կննել, 2. մա-
 կել, բիւլ, 3. նաշիկել, սարսակել,
 4. վեր, Էլնել, բարձրանայ, 3. նե-
 նել, նուակ, 6. վրնակել, նարար
 Գուլ, 7. կոտարվել լինել:
 — Կանն ըստ... զուրս զուլ:
 — Կանն ընդ սուր. ինքնապան լի-
 նել:
 — Կանն ընդ ինչ. մի բանով զրու-
 վել:
 — Կանն ի վերայ իրանուս այլոց.
 ուրիշ իրավունքը հարձակել:
 Կաննիկ, եւոց. Գ. սանգար, կարած:
 Կուզանն, ուգի. ոք. զուրս նանել,
 Գուր բերել, կննել առլ:
 Կի, ի, աջ. Գ. եկար, զրանել:
 Կի, ի, ից. Գ. զուր, զուրուս:
 Կարայ, բար. բարք, ըգ. Գ. 1. կարայ,
 2. մաս սպարակ, 3. բնիք, 4. հր-
 նուար:
 Կարարիւն. Գ. 1. կարայ լինել,
 2. զանիաններ, զանք:
 Կիսանն, կնան. Գ. կարամ, ստամ զոլ:
 Կիսն, կարան կամ սան. կիսերայ
 կամ կիսք. Գ. շարիք, վնուս, փոր-
 անն:
 Կլկն, կիկան, զուր. Գ. 1. կեկ, 2.
 կեկնայ զրել, 3. կեկնայ լուց, զա-
 վան կամ շափ. 4. կեկն սեղի՝
 իորկ զուրարվուս նարթ:
 Կլկնարակ կամ կիկնարակ. ա. Է-
 զեկնուսամ բնակիլոլ:
 Կլկնարակ կամ կիկնարակ. ա. կեկ
 սորոգ, կեկ ըուրցնայ, կեկ սե-
 նակ:
 Կկ. Գ. 1. փչացնել, սպոկանել,
 2. կկել, 3. կկել, 4. կկել, 5. ա. կկված, ան-
 շուր, փչացած, վաստիլ:
 Կկնանն, կկնի, կնչ. Նք. 1. փչացնել,
 սպոկանել, ավերել, վաստիլ, 2. զը-
 բարք 2. կկել, սնչացնել, 3. կկել,

բննապատկով սրայք երևան նանել
 նույն նչ. կկնլ և կկնուլ:
 Կկիկ. ա. սպարի, թշվառական, ս-
 զարմիկ:
 Կկն, կկն, կկնիք, կկան. Գ. կեկն,
 կկնել:
 Կկակ. 2. վնի, վնչ. ավագ. ավա՞ս.
 ո՞ն, անի:
 Կկար. անիմ. զոտուանայ:
 Կկարանք, եւոց. Գ. պարսպանք, ան-
 թանք, նարարիք, նանգրմանու-
 թյուն:
 Կկրն, կկի. Նք. պարսպակ, պարս-
 ակել, նանգրմանել, նարսակ:
 Կկան, աջի կամ աջայ. աջայ կամ
 Կկան. շք. 1. կուս, 2. զուգել, բոր-
 արակել, 3. վաստ, զնուս, զնն շարժ-
 վել:
 Կկանի, ի յուանել կամ յուանել. Գ.
 1. երկնանն նարարագ աքր, երկ
 չէ՛ մյուս օրք:
 Կկանն, զնան. Գ. 1. կուս, 2. ակ-
 հմուս. թյուն, 3. քանիսան սասա-
 հուս. թյուն, 4. որկերի վաստ:
 Կկոլ, կկոլ. Գ. անլ:
 — Առ կանգ. անգնուսակք. անգուլ:
 — Ձեռ անուս. կանգ աննել:
 Կկոլ, ի, կրպո կամ զուր. ա. մ. թե-
 թն, սքնիթայ, արագ:
 — Կրպ. կրպո, կրպուս, կրպ
 լուց. մ. արագուս, շատ, աննչ-
 նուս:
 Կրպուս, ի, ից. Կոչն. լինում է նան
 կրպուսայ. Գ. զանչ՝ կնչանիներ
 թանկուս. նամար, թեկար, սպարայթ:
 Կննգուս. Կ. նանգուս. Կ. նանգուս
 կրպուս. ա. արագանուս:
 Կրպուս. կկի. շք. 1. շատուլ, արագու-
 նայ, 2. Նք. արագուսել:
 Կրպուսու, կրպի, աջ. ա. Է. կրպ
 մեկնայ, 2. կրպակնով սպարոգ. Է-
 րպուսելով զեկուսարկոլ:

Ել, ի, ի, կլք, կից. Գ. 1. կլք՝ ներսից
 զուրս, 2. փք բարձրանայ, 3. անցք,

Երասմե, ի, այ, ք. 1. սեղան, սեղանակցություն, 2. խումբ:

Երանիկ լույ, լեաց, ա. նրանի տալու արժանիք, երանիկ:

Երանց, նաց, նոք, ք. մեջք, նասուկ, անուկ:

Երասմե, ի, այ, կրասմակ, ի, այ, ք. սանձ, 2. շահեղա գործիք, ցեղե:

Երասու, ի, ից կամ ու, սց, ք. ցասու կարգ, համախմբություն, նիսու, մտցոյ:

Երբեմ, մ. 1. երբեմ, մի ժամանակ, մի անգամ, սասցեմք, ժամանակով, 2. ժամանակ առ ժամանակ, պատահում է որ:

— Էր երբեմ, յերբեմ ժամանակի. մի ժամանակ, մի անգամ:

— Երբեմ երբեմ, յերբեմ երբեմ ժամանակի. երբեմ-երբեմ:

Երբք կամ երբք, մ. երբեմ:

— Երբք երբք. մ. երբեմ-երբեմ:

Եր, ոյ, ոց, ք. 1. երջիկ, 2. սուռ, — շախ, ընտանեք (փոխարկություն):

Երգմեցուցանեմ, ցուցի, ցո՞. պք. 1. երգգեցնել, 2. գյուխել երգումի նմանով:

Երցում, ցույ, ցուի՞ր, ցուեայ, նք. չք. երգում անել, երգվել:

Երեկ, ցերեկ, ցերեկ, քոց երեկ, առ երեկ, ցերեկ, յերեկ. ք. 1. երեկո, 2. մ. երեկոյան զեմ, 3. ք. արեմտագո, 4. երեկոյան ստաց:

Երկար, ք. 1. երեկո, 2. մ. երեկոյան:

Երկարի, բոյ կամ բոյ, բուց, ք. երկի:

— Երկարի. մ. երեկոյան զեմ:

Երկարին, 1. ա. երեկոյան, իրեկանսիք, 2. մ. երեկոյան, երեկոյան զեմ:

Երես, ի, մասնավոյց երես, սց, ք. 1. զեմք, 2. անձ, 3. աշք:

— Երեսք, 1. երեսպատություն, 2. արտաքին տեսք:

— Երես սունեմ. ակնածել, խաղք կատարել:

— Երեսու. զիմացք, երեսել:

— Երեսու բերեմ, ցամ. հայանի զարանել, հայանի գտանայ:

— Երեսաց իմ, բո, նորա. իմ, բու. նքա կողմից:

— Երեսաց (արարք). ընդգեմ (մեկի):

Երեկի, լույ, լեաց, 1. երեսացոյ, սեսանելի, 2. նշանագոր, հայանի, անգամի, 3. թափանցիկ:

— Երեկի սունեմ. հայանի զարանել, հայանել:

— Երեկի է. հայանի է, պարզ է:

— Երեկի անեմ. երեսան հանել, հայանել, պարզել:

Երեկարին, ք. երեկի լինելը, երեկոյից, սեսել:

Երեկացանեմ, ցուցի, ցո՞. պք. ցույց սույ, երեցնել:

Երկեմ, եցայ, չք. 1. երեսու, 2. ցուր, եշնել, բուսնել, մայել:

Երեսք, ուրի, ուրի, ք. երեսոյթ, երեսակայություն, թվացող բան, նմանություն, երեսք Ալլի՛ ա. 1. երեկելի, գզայի, 2. նշանագոր, 3. խայտասակ, 4. աներեսոյթ:

Երբեկուցի, ա. երեսանելի:

Երբքինան, ա. երբք ժայռ ունեցող (նետ):

Երբստան, ի, ից, թ. սասներքք:

Երկ կամ Երկ, ոյ, ոց, ք. 1. վայրի կենցառի, որս, 2. որե է կենցառի:

Երկ, բիլի, սց. ա. քաղաքառ, արսի, խոպան, 2. ք. ավերակ ավառածառ տեղ:

Երկ, բիտու, ցուց, ցանք, ա. 1. սարքով մեմ, 2. ստվիչ, նախապատիվ, ավագ, 3. քանառ:

Երբամ, չպայ, կ'րք, կրքոյք, կրկույ, չք. 1. գնայ, 2. շարունակել:

Երբեկ, ի, այ, ք. 1. տեղադարձ, քչ-նուլ զուլը, երբեկելը, 2. վարք, զյանքի ընթացք, 3. գնացող կնոց, երբեկոց:

— Երբեկ սունեմ, երբեկ սունեմ. երբեկել, զնուլ գուլ:

Երբեկեմ, եցի, չք. երբեկեմ, եցայ, չք. զնուլ գուլ, անցուցարձ անել, երբեկել:

Երբեկուրին, ք. զնուլ գուլը, անցուցարձ կամ երբեկություն:

Երկար կամ երկար, ի, այ, ք. 1. արձարացարայ մի, 2. նասու. մի:

Երկարին, ք. 1. երեց՞ ավոց լինելը, 2. պատիվ, իշխանություն, 3. քանառ լինելը, 4. հարկար բարձր պատան:

Երեց, երեց անգամ. մ. երեք անգամ:

Երկայանեմ, ա. երկար մեմ:

Երկայանից, ա. 1. երկար, 2. երկարան, 3. նետու, 4. նետու անց ցող (նետ):

Երկայանիս, ա. նամերեսառք, նեց, բարձրագ:

Երկայանիստ, ա. երկար նիտո՞ զիբք ունեցող, երկայանից:

Երկայ, ի, ից, ա. սարսուռանեմ:

— Երկբայ լինմ, սունեմ. սարսուռանել, սարսուռանքի մեջ ցցել:

Երկայն, ա. 1. երկու զեմք՝ կերպարանք ունեցող, 2. երկու երես ունեցող, երկու երես էլ սղորկ (գործվածք), 3. երկու սեսակ, երկու կերպ, 4. երկու վոցմով, 5. անորոշ, խարեկան, խարչախ:

Երկամ, ա. 1. երկու սարգա, 2. ք. երկու սարգա ժամանակ, երկու սարի:

— Երկամ. մ. երկու սարգա տեղություն, երկու սարգա ընթացում:

Երկերբի, ա. 1. երկու թերթ ունեցող, երկու թերթի բաժանյում, 2. երկու թերթի նման:

Երկեմ, կնի, նու, նի, երկեմք, կնից, իք, ք. երկեմք:

Երկի, կրի, բու, ք. 1. երկիք, երկու-գունը, 2. երկիք մի մասը, մի կողմք, քամոս, 3. աշխարհ, մարդիկ, 4. հոգ, զեման, 5. ցամառ:

Երկի պոպանեմ կամ երկիրպոպանեմ, պոպի, պոպ՞. նք. երկիրպոպել:

Երկից, ի, ից, ք. մախ, երկյուց:

— Երկիցի նարկանիմ. մախնույ, երկյուց գզայ:

Երկուցմ, ի, ոյ կամ ից, ա. մախեցող, մախուտ, երկուս, երկյուց գզայ:

Երկուցի կամ երկուցի, ք. մախ — Երկուցի (կամ երկուցի) արկանեմ. մախ ներշնչել, մախ ստացանել, մախեցնել:

Երկանեմ, եցի, չք. 1. սարսուռանել, հանկածել, մախնույ, 2. անմաքառել լինել մեկի:

Երկն, կան, կանք, անց, ք. 1. մնչարեքանց ցամփ, երկունք, 2. կացուց, 3. ստանեցող, ստուպանք, ցամփ, հասարկել:

Երկուցել, զվի, ոյ, ա. բարձր, երկար:

Երկեմ, եցի, չք. 1. մնչարեքանց ցամփ րոմփել, երկնել, 2. կացուց սպանել, 3. շարք նյութել, 4. պատահանել, սասն ըրել, աշխատանքով մի բան զուրս ըրել:

Երկնիմ, երկնայ, երկի՞ր, երկուցել, չք. մախնույ:

Երկուսան, ի, ից, թ. սասներքք:

Երկուսաներոց, ի, այ, թ. սասներքք:

Երկուսամ, ոցայ, կամ յերկուսամ, 539

զորգին, վիշտ կտարէ՛լ զլորգիւով
(ձկու մասին):
Զբանազգեստ, ի, ից կամ այ. ց. գրա-
նակոր:
Զբա. գ. վերջ, վախճան, ազատում,
ճան:
Զբանակ, եղի, նը. 1. վերջացնել: ա-
վարել: կտարել: 2. մեղցնել:
Զբարարարիւն. գ. 1. պատմու-
թյուն, նառ, 2. մեկնութեան, բա-
նաստութեան, 3. խոսակցութեան,
գրուել:
Զօղն, եղի, նը. կցել, գովցնել, կա-
պել:
Զօշարդ, ի, ից կամ այ. ց. 1. առջ-
քին կերպով փոք զջուց, շարառն,
պաշ, արձանատիք, 2. մ. այսնու-
թյան:
Զօր. ու. ու. ուէ կամ բէ. բաց, բոր և
բար, բով, բաց, բովք. գ. գորբ:
— Զօր նստանեմ կամ անեմ. գործ
նամարել:
Զօր. գ. 1. գորութեան, 2. մարմնի ուժ:
Զօրպուլով, զլիւ, իաց. գ. զորքի մի
մասի զեկամար, հրամանատար:
Զօրանդով. գ. 1. գործ նվարելը, 2.
գորքի նամարեցիկու, աւար:
— Զօրանդով լինեմ կամ անեմ. գործ
նամարել:

Զօրական, ի, այ. գ. 1. կարգն զեմգոր-
նէք, 2. պահպան զորք:
— Զօրական. գ. 1. զեմգոր, 2. արհի-
մարական, 3. գործար, կարիւր:
Զօրանամ, այս. չը. 1. սիրտ առնել,
կարգն գտանալ, 2. առնել, զարգա-
նալ, 3. ստանալու, ապխանալ:
Զօրպակ, ի, այ. գ. 1. զարգալու-
ն, 2. սպարապետ:
Զօրպար, ի, այ. գ. զարգակառ:
Զօրպից. գրովից. ց. 1. բն ու
թիւնը, նկարան, 2. սղեղանի,
գործակից, պաշտպան, շատագով:
Զօրտը, ի, այ. ց. 1. ուժեղ, արտա-
կարիւր, 2. նախագոր, կարելի, 3. մ.
կարիւր պետ:
Զօրն, եղի, չը. կարողանալ, նաք ա-
ռնել, սխմանալ:
Զօրն. 1. նի. գ. պետ, նման, ձեռք, 2.
մ. գ. սրինակ, 3. իրք, սրպետ թէ:
Զօր նստապով. մ. 1. անն օր, միշտ,
2. ամբողջ օրը:
Զօրպին. գ. 1. ուժ, կարողութեան,
բաշտութեան, արժութեան, 2. նեք-
գործութեան, սպիտակութեան, նա-
խագորութեան, 3. նշանակութեան, զի-
տարարութեան, 4. հրաշք, սրանկելիք,
5. զոչացութեան, 6. նարտութեան:

Է

Է. կի, էր, էից կամ էաց կամ էաց. գ.
ինչ որ կու, արարած, էակ:
Է՛ կի, է՛ կրինն, է՛ ուրբ. մ. 1. էր-
բեմ, զգտանաւ է որ, կա որ, 2.
մի կողմից:
Է՛ որ, են որ. 1. օժն, օժանդ, կա որ,
կան որ, 2. ներմեծ:
Է՛ք, զեն. գ. զոսն բանալու անցք:
Է՛ կոչոյ, այ կամ ու. ուց. գ. 1. էլ, 2.
պատարարական մեքենա՝ չորս առ-
ջով ու անիմով, 3. քնարի յարիւր
ենարան:

Էտրին. գ. 1. բնութեան, զոչացու-
թեան, 2. ինքնագոյութեան, անս-
գիտութեան, 3. ինկանի իրողու-
թեան, 4. էակ, 5. բնագործութեան,
6. գույք, ունեցվածք:
— էլ անեմ. ինկել:
— էլ և էլք անեմ. բարձրանալ և
ինկել:
Էլ. ինչ էլք. ինչ. ինչի. գ. ինչնէլք:
Էլ. ինչ էլք. ինչ. գ. զորք էլք:
Էլ. և. ինչ:

Ը

Ըգծալի, լույ, լաց. ար. փափոցելի,
ցանկալի, սրելի, բազմալի:
Ըգծամ, աքի, ձա՛, բզանամ. այց,
ցի՛ր. չը. նը. 1. փափոց ունենալ,
բազմալ, փափոցով ուղի, ինջքելի,
2. ձեռնիլ, գուշակել:
Ըգծար, նայ. գ. բաշտանը:
Ըգիւրանեմ, եղի, նը. 1. բերանը փակել,
ձաշը կարել սուլ, լանջնել, 2. ա-
նասունի բերանը կապել:
Ըգրն, ի, ից. ար. անարժ, պատան,
տնջիւ:
Ըգրչիւնեմ, եղի, նը. բնորշիւնի, եղալ,
չը. 1. նախնի, սուտն, 2. վարչիւ,
ժառանգի, 3. գործածել բառ իր
նախնիքի:
Ըգրանեմ, եղի, նը. 1. բանել, մեք
գցնել, 2. նախնալ, բարանել, 3.
նման (լիցնածը), 4. տրելի, 5. որտալ,
6. ժառանգել:
Ըզուլի, լույ, լաց. ար. գ. խնկու,
խմիկու, 2. խնոց, 3. խնկու, բան՝
զինել, սլի, 4. ալչի, 4. կերտում,
5. բաժակ:
Ըզպեմ, արբի, ա՛րբ. նը. իմել:
— Իսն կամ ապակ ըզպեմ. ձեծ-
վել:
Ըզ առալ. մ. առնել:
Ըզարմամեմ, աջայ, չը. 1. թմբել,
փայտանալ, 2. ստատի զարմանալ,
3. զգայութեանը կորցնել:
Ըզղել կամ ընդ ղէմ. նը. 1. նախ-
նակ, 2. զիմացը, զիմացի, առնից,
3. փոխանկ նամար, 4. ար. զիմ-
ար, նախակ:
— Ըզղել լինիմ, զանամ, զտանիմ,
կամ. նախակ կամ փոխանակ զբա-

նըզիլ, զիմ կանգնել: նախակիլ-
Ըզղիմակաց կամ ըզղիմակացու. ար.
1. զիմ կանգնող, զիմացող, նեք-
նակ, 2. զիմը կանգնած, անօր
կանգնած, ներկա:
Ըզիւրպանեմ, լուլի, լո՛. պը. 1. բրտը
անցնել, կցել, նշուտն, շարի, 2.
սակից նանի, 3. բնակացնել:
Ըզը երկար անեմ. ընդ երկարածեմ,
իմ, ընդերկարեմ, իմ. նը. չը. երկա-
րացնել, երկարել, ուշացնել, ուշա-
նալ, երկարածել, երկարածիլ:
Ըզը՛ր. եք. ինչ՛ու. ի՛նչ պատանով:
Ըզընտ. ար. 1. անարժ, անանկն, 2.
պակտ, նվագ, 3. նապաստ, ասուն-
նացած, 4. գ. որտ աստածութեան,
արանը, որտեղ ընչնառում է լինու՛մ:
Ըզը նուլ. մ. 1. շատով, իտուլ, 2.
մատ, կից:
Ըզըմանեմ, եղի, նը. 1. մեկնակից բա-
ժանել, կիսել, 2. խափանել, ընչնա-
տել:
Ըզըմին կամ ընտանի, մի, այ. ու. գ.
1. ազնայ ընտանիքում մեզած, բայց
ու արշակակից, արտիկ, աշտիկ
որդի, 2. ընչնաճարպետ արտիկ, 3.
բանածի, ընդարտալ:
Ըզըտանում, տեայ, տաջեայ կամ ըն-
դտանանիմ, ընդտանիմ, ընդտանիմ-
չը. 1. նակարծ վեք թուշի առջից,
2. իրանել, մի կողմ նեպել, 3.
ալլալիլ, անարկիլ:
Ըզըտտուպանեմ, տաջի, տո՛. պը. 1.
վեք թուշի, 2. արթնացնել, շար-
իկ, զրգիլ, 3. առջից թուշի, իրտա-
նեցնել, վանել, ըշել, նեպանել:
Ըզըլանայ. ար. 1. զատարի, փուշ, ու-

նայն, անպետք, անարժեք, 2. մ. գործարկ տեղը, իրուքը:

Բնդույնժմ, բնկալայ, բնկալ, բնկալա-
րա՛ր կամ բնկալա՛ր հր. հր. 1. բնդու-
նէկ, պարունակել: 2. սցնական լի-
նէկ:

Բնդղկն, եղի, նր. գիգը սլորել՝ Լախ-
Լախել:

Բնդղկն, եկայ, շր. 1. գիգը անկել,
չսանձնարգիչել, սանձնատար լինել:
2. բոլորստանայ, ապստամբել, 3.
չլիբիգար բնկնել:

Բնդղկն, եղի, նր. 1. սակը գնել,
սանկնիք անել, 2. գետին զլորել,
ցած գրել, 3. որհամարհել, 4. գնել
մի սակ, սեղագործել, գասագործել,
5. սակը գնել:

Բնդևնում, բցայ, ցի՛ր հր. կարգայ,
կարգապիլ:

Բնդրցատիբն, եղի, նր. սիրով կար-
գայ, սուսմնարկել:

Բնդրցում, ոյ ի ի, ոց. ց. 1. կար-
գայր, բնթեքանության, բնթեր-
ցում, 2. գրիկ հատված, 3. փոփո-
խուկ, սարքերակ:

Բնրրի, բնայ, բնոր, ց. 1. երկնյան
կեպուղու՛ր հայկնդույն՝ բնթիբն, 2.
հրավերք՝ երկնյան հայկնդույնի:

Բնտայ, ի ի, կց. ց. կամ բնմայ, փորձից
մեծին արգիվ նվեր, բնմա՛

— Բնտայ լինելն բնմայի:

Բնկնում, կնել, կնայ կամ կնչ կնա՛-
նր. 1. գրել, նետել, գուրս գրել, մի
կողմ գրել, ցած գրել, 2. արհամար-
հել (փոխարեությամբ):

— Բնկնում, յայտը՝ յերկուց, աչքից՝
երկուց գրել:

— Բնկնում ի պատույն ի զանախից,
պատից կամ զուրից գրել, գրել:

Բնկնիկ, ա. 1. գրած, գուրս գրած,

արհամարհված, 2. շնչին, անարգ,
անպիտան:

— Բնկնիկ աննն, լինիմ, գրել, նե-
տել, բնկնել, նետվել:

Բնկնում, բնկայ (ն. բնկնել, բնկը-
ցի), հալ, ապ, բնկցմել, սուգել,
խեղցել:

Բնկալգանն, լուգի, լո՛ւ գր. բնկգմել
սուչ, սուգել սուչ, սուգել, խեղցել:

Բննանն, եղի, նր. 1. անարք տալ, բն-
մայել, սպնիցել, 2. անք գարկել,
փորակ, 3. անք բերել, անքում
ունենայ, գահել:

Բննիլ կամ բննիլ, բննիլ, բննիլ ց.
բորոջ, միլ, մշույ:

Բնչպտուկ, ա. ունչ՝ քիթը ծածուց,
ծածածուց, խեղհատակության ա-
նոց (կապիկ):

Բնչպց, լրեպայ, ա. ունչ:

Բնտաննում կամ քնպաննում, եկայ,
չր. մտնի լինել, մտնակցել, գարմ-
կել, բանկանայ: Այլև՛ք բնտաննում,
քնպաննում:

Բասաննն, եղի, նր. 1. իր գլու գերջ-
նել, հանն աննել, 2. ուրբել վրա
գնել, հաննել:

Բասիլու, ց. 1. հանցանք, մեղադրելի
գործ, 2. մեղադրանք, պատիժական,
հանցիմանության, 3. ա. պախաբա-
կելի, մեղադրության արժանի, 4. մ.
անթուգ, իրգմանաբար:

— Բասիլու լինել, 1. մեղադրելի՛
պատիժակելի լինել, 2. մեղադրել,
պատիժակել, 3. իմանալ, հանաչել,
4. հաննել (վախադամին):

Բասպանն, գուի, զի՛տ կամ գանա՛-
նր. 1. մեկի վրա մեղադրելի բան
գաննել մեղադրել, պատիժակել,
գասապարանել, 2. հանցանք բռնել:

Բասրիլուն կամ սանրիլուն, եղի, նր.
հանապարհից շեղել, խոտորել, մո-
չորության ենթարկել:

Քուգ, ի, ա. կամ ի կամ ով, այ կամ
կայ, իպ, օր, ովք, ց. Քուգ, պոսի՛

— Քուգ աննում. Քուգվորել:

— Քուգ կապն՝ վնն. Քուգվորել:

— Քուգ վնն, կապն ունք. Քուգա-
վորեցնել:

— Քուգ ի գլուխ. գլխին Քուգ գրած:

Քուգարեքանցանն, ցուցի, ցա՛ւ. գր.
Քուգվոր գարննել:

Քուգարարիբն, ց. 1. Քուգվորի իշ-
խանության, 2. պետության, երկիր,
որ գանձում է Քուգվորի իշխանու-
թյան սակ, 3. ժամանակը, որի բն-
թացում Քուգվորը իշխում է:

Քուրանն, ա. որի կնգնիկներ բամն-
ված են երկու մասի: Նույն նշ.
կնգակարգի:

Քուրանն, եղի, նր. բնկցմել, մթնել,
թաթախել (նշուկի կամ այլ բանի
մեջ):

Քուրուլ, բլոյ, ոց. ց. կննդանքնիքի
սակի սաննի (փափուկ) թաթը:

Քուրանն, սցայ, շր. Քուրանայ, ու-
նթափվել, մարել:

Քունն, բացի րուց. նր. թըշնել:

Քունը, նա, ձրու, ձրու, ձրու, նուր,
նուր, 3. 1. Քունը, իրա, նասա,
խոչոր, գեր, 2. մ. սաստիկ, իրա:

Քունը, ց. լարիք պարտա Քունն,
Քերա րանն:

Քունըպարան, ա. Քանը Քուգանն
ուննոր, ց. գեր:

Քունըսիխա. ա. Քանը է իրա, շաա
Քանը, շաա իրա:

Քունըսում, ա. Քանը ա. կըշուն,
Քանը, իրա, 2. խորանի

Քունըսումբն, ա. Քանը մարմին
ուննոր, Քանը նշուկից:

Քունըսում, ա. մարը Քանը, բթա-
միտ, սերնդանակ, սիմար:

Քունըսում, սցայ, շր. 1. Քանըս-
նայ, խոտանայ, հաստանայ, մահադը-

վել, շատանայ, սաստանայ, խոտա-
նայ, կարծանայ, 2. հաստանու-
կեղտորանք ստանայ, սեռանելի ու
չափախիլ գաննայ:

Քանըսուցանն, ցուցի, ցա՛ւ. գր.
Քանըսաննել, շատաննել, գույի
գարննել:

Քա, ի, այ կամ ա. ուց. ա. 1. Քանը,
իրա, 2. մարտ, բրտա, 3. ց. հաստ
ա. Քանը մայ, իուլ շնչից հնչյուն,
4. սաստանության մի նշան:

Քա, ա. էրբայնիսն արբարկի գի-
րին սուրը:

Քապ, ց. 1. Քապիլիլը, 2. ա. Քա-
պիված, 3. մի կողմ պտտել:

Քապուլոր կամ քապուլոր, մ. Քա-
պուլիվով ու գործիվով, գետնի վրա
այս ա. այն կողմ գաննալով, Քարը-
սուլով:

Քափ, ոյ, կամ ա. ից կամ ուց. ց. 1.
սակը, խորքը, հասակը, 2. գաննելի
կամ օրի պատյանը, 3. սեղանության,
սաստիկության, բախած ուժը, 4.
սանկան ուժ:

— Քափ կամ քնգ քափ կամ գրափ
անցանն. Քափանցել:

— Քափ անկանի կամ ժառանգ, նույն
նշ.:

— Քափ կամ քնգ քափ անցանցանն,
հանն, հասուցանն, խորը իրել,
Քափանցել սուր:

Քափանցիկ լինիմ, մահիլ անցնել, մի-
լով անցնել, Քափանցել:

Քափն, եղի, նր. 1. Քափել, 2. ուժով
իլիլ, կորցել, 3. ուժով բաշելով պո-
կել անցել, 4. աղատել, փրկել, 5.
գուրս մղել, վանել, 6. կորցողակ,
գրկել:

— Քափն զողի, նոցին հանել, շար-
չարել:

— Քափն ցցառանն, զոխ (ի փրայ)

ուրոյր) բարեգութեանը՝ զբեռն հանելի, հասարակէ՝

— Քափնի գոյ ի կենաց. հշարբից զրկել, սպանելէ՝

— Քափնի ի միմեանց (զարս ի կտորի). կոպտեղեղին միջանցից բաժանելէ՝

— Քափնի գոյն. ջանք զործարարէ՝

— Քափնի կապուտ կամ սաւր բազում կամ զկապուտ սառսիկ. շատ սպար զկերակէ՝

— Քափնի գրանն յամբեր. մեկի բերանից խորք խելէ՝

— Քափնի զլիկի. զհնուութեանից սթափելի, զգաստանայ՝

— Քափնի գանձն. նմաստանայ՝

— Քափնի յիմեր. մեկից ազատվելէ՝

— Քափնի ի խեյտ կամ ի մապ. խելիք հորցնել. խելազարկել՝

— Քափնի յամբեր ի բաց. մեկից հեռանայ՝

— Քափնի, պանզուխ գանուտ՝

— Քափնի գրույ, գույնք զցին, գուհաթափելէ՝

— Քափնի նոյ (յիմեր). կայծ սալ՝

Քափուր. ու. 1. զտառակ, զտառակ-գոծ, անայր, 2. զբոված, անօրհանան, 3. զերթ, ազատ, անմասն

Քափուր. գ. փայտե ճառագարան, անհորո՝

Քարան, քանան. 1. քամի. գ. 1. Քարեփելիք, Քարան, 2. Քարեփելուտեղի՝

— Քարտի կամ քարտեմք. մ. ծածկարար, զագանի կերպով՝

— Քարտեան կամ ի քարտեան լիկել. Քարեփելի, ծածկե սպրկել՝

— Ի քարտա մասնել. պատ մանել. Քարեփելի՝

Քարդանն, բացի, քա՞ սր. Քարդաննէ՝

Քարչիք, բնայ, բի՞ր, բուցնալ. շք. Քարչիք, պանզի, փոփփելի Այլի՞ քարան, բազումս՝

Քեր, ի. գ. կոզմէ՝

Քերակատարարիւն. գ. անկատարութեան, պահասագորութեան՝

Քերարամ. ու. 1. կիսով շափ, անկատար, պահատ, 2. Քուլ Քարամ, Քուլ խրամ (սար), 3. կիսարայ (չուս), 4. նոյաք, անարոյ (չուս)՝

Քերարանն, եղի. նք. կիսով շափ խրկ պտայանի մեկ (սրի մասնի)՝

— Քերարանայ սար. կիսամեկ սար, կիսով շափ հանած, Քարվանդու համար պտարտաւ՝

Քիլիակէ կամ քիլակէ, ի. ից կամ կիայ, կիայ. գ. զկիլակի՞ Քուլի զինն հախարարի՞՝ օճի կամ այլ զհուռաների մարմիններից պտարտաւ-ված՝

Քիւտաի լիկիւմ. 1. Քիւտաիկ, մեռնարկել, մեռ զարկել, 2. ջանու, մպակ, 3. կրթել, 4. համարել, կր կոզմք զբազմէ՝

Քիւն, եղի. նք. 1. մեծնայով, մեծնայով՝ շինել, կոկի, որկել, 2. կրթել, 3. հարմարեցնել, 4. շուտ սալ, պտակել, թեկել՝

Քկն կամ քեկն, բիկան. կանք, կանց. գ. 1. բազուկը սուր նեւ մտախն, 2. օգնականութեան, 3. անեկ կոզմէ՝

Քիկանք (բկն կամ քեկն) բուրի հոգ-նակին), բիկանց. գ. 1. Քիկանք, 2. անեկ կոզմէ, 3. օգնականութեան՝

— Քիկան սակն. մեկին իք համար օգնական՝ պատպան զարմնել, մեկի պատպանութեան ազատվիկէ՝

— Քիկան զարմոյցնել. Քիկանք զարմնել, մեկից երես զարմնել, արհամարակել, փառչել՝

— Դամ՝ հասանն ի բիկան. օգնական զպլ, օգնական ճանել՝

Քխր, ի. ից կամ այլ ն. սլ. սլ. ու. 1.

ժուռ, ծոված, ծուռուծուռ, 2. 1. ժուռ կերպով՝

Քխրն, եղի. նք. մեկ, բուն սպառ-Քխրնից շեղել՝

— Քխրն, եղի. շք. ցմովել՝

Քչնամանն, եղի. նք. նախատել, անարգել թշնամարարի՞ նայեցիչէ՝

Քչնամանք, նաց. գ. 1. նախատել, անարգանք, նայեցանք, 2. զբեռնել, գնատ՝

— Քչնաման զինն. նախատել, անարգելէ՝

— Ի բշնաման լիկիւմ. անարգելի, նախատելիք ենթարկելի՝

Քոմլան. գ. ցագանի ծագ, կորչուն, արիկ ծագ՝

Քոլարիւն. գ. 1. ներս, ներսու-Քյուն, 2. արմատիկ (պտարտա-նախայնից), պարարից, զերու-Քյունից), 3. պտարտելու, արտա-Քյուն, 4. Քուլլովութեան՝

Քոլում, բոլի, քա՞ նք. 1. Քոլում, 2. Քոլումնէ՝

— Քոլում գոյ ի մանուակ. մեկին մակնց ազատել՝

— Չայլ բոլում. ծայր արմակել՝

— Իպ թէ. 2. ո՞ւր մայ, ո՞ւր մայ որ, մի կոզմ Քոլումիւմ՝

Քոչակ կամ բոչակ, ի. սլ. գ. 1. պահան, ուսելիք, 2. պտարտ, մտն-վանք անտպարի՞ կամար, 3. զարքի ապրիլու միջոց, որ գնարված եր նոյնիցնով կամ զբամով, 4. հոգևոր պաշար՝

Քոլուման. ու. իրա մեկնայ մեռած, Քարմաների սակ մեռած՝

— Քոլուման անելի լիկի. Քարմաներով, զանախովնայ պանել, մեռնելէ՝

Քոլն, եղի. նք. 1. կախարդական միջոցներով, կրպով կամ արոյ խորքով նմանեցնել (օճիկ), 2. հրապարակ զեղի մի գնա բան, զբռնել՝

Քոլի, կի, շաց. ու. գ. օճ կախարդ, կախարդ՝

Քոկն, եղի. նք. նայելի, թվել, կրակ. 1. կարծիք, համարվել, 2. նայվելէ՝

Քոկի, մր. թվում է, կրեւած է, համարվում է, կարծում է՝

Քոլարիւտ, մաի, սլ. ու. փախիտ, անարակ, ծուլէ՝

Քորափն, եղի. նք. 1. Քոր սալ, Քորթիկէ, 2. քնցել, շարժել, սասանել, 3. քնցելով Քորիկ, 4. գանել, հեռացնել, 5. ետ պահել, ետ բանչել, 6. Քորիկ, պտակել, 7. շարժել, Քորթիկ (արհեստներ), 8. Քորթիկէ՝

— Քորափն զանկախ. անկողնից համարել, շակել՝

— Քորափն գոյ ի ստացուածոց. մեկին անեցվածքից զբեկել՝

— Քորափն զուր. սուրք շարժել՝

— Քորափն զբազար. նայել, կործանել (բազարէն)՝

— Քորափն զպատար. սակարի ետեփից թնկնել՝

— Քորափն սկան. սկնթարթի՝

Թաման լինիմ ժամանակին հասնելի
քրա հասնել, ցար, պատահել
Թաման ամեն, ժաման կացուցանել
հասցնել:

Թամանն, կցի շք. 1. հասնել, 2. կան-
խել, փութել, աստք սեղ հասնել, 3.
կարգանայ, ևննհա լինել, 4. նա-
վասարվել, 5. նք. սասանել, ևնք
բերել:

Թամանկացանն, ցարի, ցո՛. պր.
հասցնել:

Թանուպ կամ ծանու, ծանուար. ց.
զանգորակ՝ մու՛. փոխ՝ կառքի գրա,
կամ ժանգորակ՝ մի. փոխ՝ կառք՝
զանգորակո՛:

Թանու, ի. ից կամ սց. 1. գաման,
շար, գարջիկ, փութար, փութակար,
2. ց. ծանուախառ:

Թանուսանու. 1. շափազանց գաման,
շատ շար, շատ փութակար:

Թանուսանու. 1. գարջահառ, հասուծ,
2. ց. փառ հաս:

Թանուսանուսիկն. ց. գարջահասու-
թյուն, հասուծաթյուն:

Թառ. 1. նկատարբրգոլ, նկատուառ,
2. նազուզոն, լէրք, 3. Թախաննե-
լոլ խնդրոլ:

Թաղկն, կցի. նք. 1. նազարել, 2.
խաւք կազակ, խմբել, 3. բնարա-
թյունը նազարել, քաղել, 4. իր մաս
բնազանել, 5. նկատաթյուն անել, 6.
ժամանակի թվերի զուտարը նանել,
տարխնեք զուտարել:

Թիքրեան ժողովի (ի). խելքը պու-
րը նազարել:

Թոյն. ց. համբերել՝ զիժանայո՛. առ-
կալու ուժ, զիժանայո՛:

Թոյն աշխիմ, նա՛հ՝ ծայր ամեն. 1.
հանգուրթել, զիժանայ, 2. ինքն ի-
րեն ցարկ, զիժանարել մի բանի, 3.
տակոլ, համբերել, 4. ուժ՝ նշանագու-
թյուն ունենայ: Նույն նշանագու-
թյամբ՝ մաւամ կամ մաւմեմ:

Թաւկալ, ի. ից կամ սց. 1. նա՛ւ.
րեքոր, տնկուն, նիժարոց, պար-
կնու, ուժեղ, գորգոր, 2. մարմա-
կան զանկաթյունեք զուզոլ:

Թաւկալ լինել ամենի. ինքն իրեն
նազարել, ցարկ:

Թաւկալ լինիլ խմբ. 1. զիժա-
ցրել մի բանի, 2. պահպանել, պաշտ-
պանել:

Թալրիմ, կցալ. շք. հանգնել, նամար-
նակիկ: Այլն՝ մարմն, կցի:

Թառանք, կցոլ. ց. ստափի թախաննար,
պաշտպան-պապատանալ:

Թանու, կցի. նք. 1. շատ խնդրելոլ ու-
նել, 2. երեսը պնդած ուղի, 3. լավ
նկատուառ:

Թախ, կցալ. շք. 1. աներեսաթյուն
ունել, հանգնել, նամարնակիկ:

Թալալու. 1. մի. գործուշար, նար-
պիկ, կարեմ:

Թախան, սցալ. շք. կարեմ լինել, զի-
ժանայ, սիրա անել:

Ի բաց լինիլ յան. անք՝ էրկու-
զից պապուհ:

Ի բաց կան. հա կանցնել, նեու.
ձայլ:

Ի բաց կացուցանել. նեու պանել,
նեու ասնել, մի կողմ կանցնցնել:
Ի բացկան. նք. մ. 1. նեու, 2.
նեղից, 3. զուչոտ:

Ի բացլ. 1. Երկ. ի բացլ:

Երբ. 1. նից. ինչպես, որպես, նման,
2. մ. ինչպես որ, 3. երբ մինչդեռ,
4. 2. անինչ, թեպետ և, 5. ի՛րք,
կար, ի՛նչ կերպով, ինչպես թե,
ինչպես որ, 6. 2. որ:

Երբ այն բն. իբր երև. 2. որպես թե,
կարծես թե, ասե՛րք թե:

Երբն. նք. 1. պես. իբր. 2. շափ.
մաս:

Երբն. մ. էրբ. էրբոր, նորակից նեու
էրբ:

Երբն. 2. 1. ինչպես որ, 2. որպես թե,
կարծես թե, 3. բանի որ. որովհետև:

Երբ այն բն. իբր զի բն. նայն նշ. 1.
Երբ զի. 2. 1. որովհետև, 2. մինչ
որ:

Երբ բն. 2. էրբ թե:

Երբ զի. իբրա զի. իբր բն. որ. արդեան
որ, արձքան որ:

Իմ. ի. ից. ց. 1. ու, 2. 1. ու իման
շար:

Իլ. կալ. իլի. իլիկ. կալ. ց. էլիկ:

Իմանում, իմացոյ, իմա՛ կամ իմա՛ց
կամ խնայի. ց. 1. իմանայ, նա-
կանայ, բո՛րանի, 2. հասնել, զի-
րկնել, 3. պայ, 4. նամարել, կար-
նել, 5. նարի, նարարել, նյաթել,
6. մասնել, խորհրդանել:

Իմաստ. ի. ից. ց. 1. իմաստ, միայ-
նովանգորթաթյուն, 2. նշանակու-
թյուն, 3. իմաստաթյուն, պատ-
թյուն, 4. իմաստալից խոսք, 5. ի-
մասնական կարգություն, 6. մաս-
նաթյուն, 7. միայ. խելք, 8. իմա-

նալք, բարեկեր, 9. նարարություն,
նմանաթյուն, 10. արժեք, նարք,
11. շար նարք, նեկտաթյուն:

Իմաստեան, սցալ. շք. 1. իմա-
սան զանայ, խոնկան՝ խելք
զանայ, 2. նախանայ, խելանուտ
լինել, 3. իմաստունի նման վարք
ունենայ, զգոնանայ, աստիճանայ.
4. խելքը զուխը նազարել:

Ի միչ. 1. Միչ:

Իմն. իիբր, իիբր... 1. ց. մի, որնել,
մի բան, որն բան, 2. որպես թա-
մասար, զարկ նամար՝ անորոշու-
թյան իմաստով:

Իմն իմն. 1. ար. 2. ար. զանպան,
պես-պես:

Իմն կամ իմն, քնու, սց կամ քնու.
սց. ց. մի անակ կնչանի, կամի՛
չեղիս պատկանոց շարտանել:

Իմչ. ց. 1. ինչ-որ. որնել, մի բան,
որն բան, 2. մի բանի, 3. որպես
թախասար՝ միտակն բախիբ մաս՝
բարբալիկ. նարգանգն բախիբ մաս՝
տարայ իմաստով:

Իմչ. ինչ, ինչ, ինչից. ց. 1. ինչ որ
կցած հա, կցած բան, 2. անկողմոր.
պայլ:

Իմն, իմնեան (նա՛հ՝ մեքան). ց. ին-
քր, ինքն:

Իմն առ իմն, իմն լինել. ինքն-
րեն:

Ին իմնան կամ լինեան. ինքն-
րեն, մարմա՛:

Իմնն ցալ. ուշքի գալ, իրեն նա-
վարել:

Իմնն նալի. ինքն իր մաս միայն
նալի, միայն իրեն նալանել:

Իմնար, կամք. ինքնուշուր
կնքով:

Իմն լինեան. միայն ինքն:

Իմնն կանել. նախապակ, իլիկ:

Ի բաց. 1. բաց, հարանի:

Ի բաց. մ. 1. նեու, մի կողմ, 2.
զուչոտ, 2. նեու:

Ի բաց ամեն. նեուցնել:

Ի բաց բանում. հա վերցնել, մի
կողմ զնել:

Ի բաց զնեմ. մի կողմ զնել:

Ինչի ի բաց զնեմ. կարծիք ևնք
վերցնել, մար աշք անել:

Ի բաց անցուցանեմ. նեուցնել,
վնջել:

Ի բաց լինիմ. նեու. լինել, նեու.
ձայլ:

Եշտմանդարին ց. 1. Իշխան լինելը, ախրին, սերուխոսակ, թագաժողովրդուն, 2. հարազատություն, իրավունք, 3. ստաշարագոթություն, 4. սեյր լինելը, 5. սքանազգաստություն, 6. թեմ, վեհակ՝ կեկեղեցական, Իշխանի, 7. սպասուխոսակ, ինքնակամություն, 8. համարանկրություն, նրաման:

Իշխան, կցի չը. 1. Իշխան լինել, ախրին, Իշխան, 2. համարանկրել, կարողանալ, իրավունք ունենալ:

Իշխան, իլի, կ'ը չը. 1. Իշխան, 2. իսանարհիկ, 3. բնիկ, 4. հարգել, սեղել:

Ի մաս իս իջանի. ուշքի գալ, ինչը զուրկ գալ:

Իշտանման իջուլի, իջո՞, պր. 1. Իշտանման, 2. պատմություն՝ հյուսիսարևմտյանը շարունակել:

Իսկ ի ի. գ. 1. րան գոյություն, 2. ա. իտիպան, ստույգ, 3. հասուկ տուն, 4. կը, իրք, նեց իսկ՝

Իսկ. 2. 1. րայ, 4. իսկ, 2. նագա, 3. էլ, 4. որդև թարմաստ:

Իր, ի ս. ց. 1. Իր, ստարիս, մի կուն, գեղը, զործ, 2. միար, մասուխոսակ, 3. համբով, լուր, 4. նանգամանք, պարզատ:

Իրաց իրաց. գանգան բաների՞

Իրու իրս. գանգան բաների մեջ:

Իր սրխանմ. գործի մեջ պեղ, գործածել:

Իմին իրի, գմին իրի, մմին իրի, Իմո՞ սոյ՞ աչն պատճառով:

Իմնայն իրք. ամեն կերպով:

Իրազե, գրիտ, գրիտց. ա. սեյրյակ, իրազել:

Իրազած համ իրազաց. ա. նանգամանքներին ծանոթ, սեյրյակ:

Իրազած համ իրազաց լինմ. 1. սեյրյակ լինել, սեղեկանալ, 2. սեղեկացնել, իմաց սալ:

Իրախի համ իրախի. կը, ներքով, իսկապետ, սեղել:

Իրլ. եմ րայի տառիկն սպանուն. կարգի թվի 3-րդ գեմը, նը. լինել, կիկին, պիտի լինի:

Իրլ՝. կիկին՝ որ՞ արգայս:

Իրլ բ. կարելի է, զուցե:

Իրլ գի. կրքեմ:

Իրլ՝. կիկին բ. կրանի՞ թե, ո՞ր էր թե:

Իրպարուլս. ա. որսեղից յուգ է բերում: Իրպակն. ա. իր սեղեկանել, իր:

Իրքովի համ իրքովին. մ. 1. անմար, ինքնին, 2. իր կամքով, ինքնակամ, ինքնաներարար, 3. նույն ինքը, 4. ա. իր, իրենով:

Իրքովին իրքով. անմատուցան լինել, ինքնատուցան լինել:

Իրեան լեանյն. սարևար:

Իրեան համ լեղևնի, լեղևն, ի, ից համ սց. գ. 1. հոսեական զորքի ամենամեծ միավորը. որը սարքին ժամանակներում պարունակում էր 2000-6000 զինվոր, 2. մեծ քաղ՝ մուխուն, մեծ խուճը, 3. լեղևնի զինվորներից մեկը, 4. սաստեղևան հան կենդանի:

Իրեան, լիլ, լի՞. նը. լիլի՞: Այլև՝ լիլի, լիլով:

Իրեանյան. ա. լեանն պետ քարձը՝ մեծ:

Իրեանյան, ի, սց. լեանյանյան, ի, նաց. գ. լեաների մեջն քննած զառն: Իրեանյան, ման, մանց. գ. լեանն կոպեղը, լեանային սեղ:

Իրեանն, սին, սամը. գ. լեանն սաստու:

Իրեան, լեան, լի՞. նը. 1. մանրել, փշրել, 2. լեանն զրա նեղել, կոկել:

Իրի, ի ից. ա. 1. անմաց, մարդից զուրկ, 2. նմանություն՝ բուսականություն, 3. պար, 4. խուս (բողոք) մայն՝ այ, կ'ըն է սայն:

Իի, ոյ, ոց. ա. 1. լրջան, լիցան, լիքը, 2. սաստ, բերբի, 3. անբող, լրտցած, լրվի:

Իի տանն. լցնել, լրացնել:

Իի սուլթը. սարիքն սաստ, խոր մերս. թյան նաստ:

Իի կատարուլ. լի է կատարյալ. լիվիցուն:

Իի է իի. ա. մ. 1. լիսիլի, լիցուն, լիսիկոտոր, 2. մարքեմար:

Իի, ի իլ. մ. 1. լիցան, լրվի, լրվիլն:

Իիսուն, իսուն համ իսուն, իսունը համ իսունը. գ. 1. միկուր, սարի սար, 2. սպաշարի ոյ, 3. լիսև, սաստը, սանի, 4. իլիլի ոյսի:

Իկար լրվի, կը. կը. գ. մանրություն, լրվի 12 ունիլ:

Իկր, լրի, ից. գ. լրիվություն, անբող:

Իրեան:

Իր սրխանմ. փոք լցնել:

Լկանը, կաց. գ. շարքարեք, սաստուցան, մեծ վիշա, նեղություն, կիկել, կիկել:

Լկին, կցի, նը. 1. շարքարեք, սաստեղ, 2. բանասերել:

Լկնիկ, ա. 1. լուծը ցած պող, լծից խուստից, 2. աննագանը, սպաստար:

Լկան. գ. սանն:

Լկնի, կցու, չը. 1. լիսանալ, 2. համարանկրել:

Լկտի, սեց, կոր, ովք. գ. պատգամի, պատգամի:

Լկուն, լցի լից, նը. 1. լցնել, 2. լրբացնել, սպարակել, լրիվ գարանել, 3. նագեցնել, կատանել, 4. սաստածել:

Լկան սղևն. սղևը լարել, մեջ քանել:

Լկուլ լուսնի. լուսնի լրիվանալը. լիսունի գանալը:

Լկուցանանմ, լուցի, ցո՞, պր. լուցանել, լվանալ, մարքել:

Լու, ոյ, ոց. գ. լու:

Լու. 2. լրվել (լիս լրվել):

Լու սանն. իմաց սալ, սեղեկացնել:

Լու լինի. լվիլ:

Լու ի լու. լուլիլ, լուլիլ, լուլի կերպով:

Լուլիլ, լուց. գ. 1. բազանիք, 2. գուգարան: Գործածվում է նաև կարգի մեզով լուլիլ:

Լուսամ, սցի, լուս՞. նը. լվանալ, մարքել:

Լուսամ գոր. մեկին նախանել:

Լուսուն, ցման. գ. 1. լվանալը, լրացվելը, մարքություն, լուցանել, լրացանալը, մարքություն, 2. բանգանիլ:

Լալի, իլ, լեաց. ա. լաց լինող, լացող:

Լալիև, լալիք, լեաց, լալորիս, լուլան, լման. գ. լաց, ուր?

Լալեք, ճից, գ. 1. լաց, ուր, 2. լաց լինելու սեղ:

Լալիլ. ա. Լալիլ:

Լայնալին. 1. ա. որի սղևնի կերպ, մայրենի իրարից շատ են նեղացած, 2. գ. արշալիկ սղև, մեծ սղև:

Լանքակզմն. ման. գ. լեան լանջ:

Լանքալան, լանքալան, լանքալանակ. գ. կուրքը պահպանող դաս, կրճիթի պահպանակ:

Լանք, ցաց, ցոր համ իլք. գ. կուրճը: Լաշկուր, ի ս. ց. գ. զորք, զորագունդ:

Լարցանման, ցուցի, ցո՞, պր. լուցանել:

Լեսուն, լիլի, րամ, բին, բան, գ. լու, սար:

Լուսման, լուսի, լոյժ. Նր. 1. արձա-
կել, բանցիկ, ազերիկ, 2. վերացնել,
ջնջել, փառասուկ, 3. քայտասուկ,
մեկնել, 4. պահք* պար կամ ձուր
խառնարկ, 5. կանանք կամ նրան-
նք խառնել, ցանց անել, 6. թուլաց-
նել, փոփոխանել, նայել, լեզուի
գործանել:

— Լուսման, պիտան, լուսմանիմ ի
կենցա. մեղանել, մեռնել:

— Լուսման միբժն. վրեժ լուսնել:

— Լուսման. 1. թուլանալ, մարել,
2. բշխանաթխանք բնկնել:

— Լուսմանի արք. մի անց իջնել,
իջնակ, էլուրբ պես մի սուն մքա-
նել:

Լուրբոյ կամ լուրբոյ. ի. սոց. ց. լուր-
ցազ, լուր արջ մարզ:

Լուսալ, ի. սոց. ա. 1. լույս ունեցոյ,
լուսալոր, նստակ, պայծառ, 2. ց.

երկնային լուսատու սոսոց, արեգակ,
լուսնիկ:

— Լուսալոր սանն. լուսալորել:

Լուցանմ, լուցի, լոյժ. Նր. վառել, ա-
րել:

Լսիկ, լիբ. ա. ց. լսոց, ուղարկելու
գործնոց:

Լսիկոյ, լուց. ց. 1. ակունջ, ակունջնր.,
2. լուրջ, անկերպիչ:

Լրգամարին. ց. 1. զվարթության, 2.
սոստանանաթխան:

Լրման, լրի, լիբ. Նր. 1. թողնել,
թողնել նստանալ, ներք բաշել, և-
րես գործնել մի բանից, 2. անու-
նազան թողնել, նստանալու լրան
մասնել:

Լրանիմ, լրայ, լրնամ, լրայ. կր. 1-
լրվել, անդամակա մնալ, թուլանալ:

Լոգիկ, գիկ, կազ. ց. վերաբերել:

Խ

խաբարին. ց. 1. խորելը, 2. սուս,
սուս բան:

Խազմ, ի. ից. ց. 1. կտիվ, պատերազմ,
վեճ, 2. խոտնթխան, ազմակ:

— Խազմ սանն. ազմուկ բարբառց-
նել, վեճել:

Խարսրան, ելի. Նր. ազերիկ, բանցիկ
կործանել, խանդարել:

Խան, ի. ից. ց. կերպար: Սլիկ՝ խան:
Խանակեր կամ խանակեր. ց. խոտար:
Խանար, ի. սոց. խանար, ի. սոց.
ց. կերպար կեպոց, խանարաբ:

Խաղալուսանի. ց. խեղհատակ, խաղի
ու կտասել առարկա:

— Խաղալուսանի լինիմ. խեղհատակու-
թյան անել, միտանաթխան անել:

Խաղալանամ, աղայ. Նր. խաղալիկ,
նաղալուսանի, նաղալ լինել:

Խաղամ, աղի. ա. Նր. 1. շարժվել,
խաղայ, 2. այս ա. աղի կազմ շարժվել:

ժխտայ, 2. նախադարձիկ, զնու-
գրա վազել, 3. միմանկ, 3. կառակ
անել, խեղհատակության անել, ան-
մասնաթխան անել, միտանաթխան
անել:

Խաղալուսանի, ցուցի, ցա՞. պր. 1.
վնայ սոց, շարժել, ստանել, սուս՞
շնկ, նեղացնել, ստափոխել, մի
տեղից մի այլ տեղ տանել, ցաղվեց-
նել, 2. նաեղանի (չուր):

Խալալանի. ա. զվարթ՝ կենդանի ա-
չերքով:

Խալալամ, աղի. Նր. 1. սերտության
նից թուլանալ, 2. ստափ ուրախա-
նուլ, զնմալ, 3. խելիթ թողնել, Նր.
փանալ մի բանով, 4. բորտանալ:

— Խալալամ գիւրբ. բորտանալ, ա-
պառտմովել:

Խանգար. ց. 1. խանգարվելը, 2. խոտ-
նաթխան, ա. 3. խանգարվում, 4.
մուս:

Խանգար. ա. 1. սերտ գտնում
կարգով, սերքով՝ զթով, 2. մ. կո-
տանդրով, սերքով:

Խանգարալիմ, կալ, Նր. Նր. 1. գարավ՞
պարթ շարժվել, սերտ լցվել, սերքով՞
գործով, 2. գու՞ շարժել, սերքա-
պին խեղհել:

Խանդալուսանի. խանդալուսան.
սոյ՞՞ խանդալում, խանդալուսան.
ց. աղբարգին խեղհանք, ցու՞թ,
ցուրտ բան, կարտ, սեր:

Խանդամ, աղայ կամ աղի. Նր. նախան-
նել:

Խանկեմ, ելի. Նր. ցուտ, կանչել, մայն
արձանել:

Խաշի, շիմ, շիբ, շանց. ց. 1. մար
կեղեքով ստանանել, սլաքանե-
րի և աղբի բազմության, նուս, 2.
ընդհանրապես խոտանարակ ան-
ուսել:

Խասան, ի. սոց. ց. 1. պարան, 2. փա-
ռե անար, որ անցկացնում էին
դատմամի պարանոցին:

Խասանի, ելի. Նր. 1. պարանով կո-
պել, 2. պարանով կտիկ, խեղհել:

Խասնալուս, ի. ից. ա. ցուփ, անուսակ,
սերտաշխան, շարագր:

Խասնակեմ, ելի. Նր. 1. իրար խասնել,
2. խասնելով շփթել, խասնել, աղա-
վաղել, նուցել:

Խասնակիմ, կալ. Նր. 1. անխոր
վարժել, կենակցել, մասնակցել, 2.
իրար գործով կազմ, 3. անընա-
կան կամ սպորժիկ կերպով զուգա-
վարժել, պղծության գործել:

Խասնակարին. ց. 1. շփության,
իրարանցում, 2. խոտնալ, 3. մեր-
նալուսան, կենակցում՝ մասնակց
ստափ նուս:

Խասնալուսան կամ խասնալան, ի. ից.
ա. 1. խան (բազմության, անբախ),
2. խանթխան, խանթխանիմ:

Խասնակի. մ. իրար խասնակելով՝

խանթխան կերպով:

Խասնակիմ, կալ. խասնակիս լի-
կեմ. Նր. անկարգ կերպով զուփ
մանել:

Խար. ց. անուսանելի կեր. Նր. խառ՝
կար. ց. փաշ:

Խարզալուսան, ելի. ից. խարզալու-
սան, ի. ից կամ սոց. ա. մ. լուր՞
ճցողակ նազան:

Խարամանի, կալ կամ կալ. կալ. ց. 1.
ոն, շար սն, 2. շարթխան սուս-
գործ զբաղադրական կրակ մեջ, 3.
սոստան, ցե:

Խարան, ի. սոց. ց. 1. շիկացնել կերպի-
սով խարսմ՞ զազում էին մարթի-
նը, 2. խարելը, խարսմ՞ զազում տե-
ք, 3. կնիք:

Խարափ. ց. 1. փոս, խարափառ, 2.
որդալիմ:

Խարբ. ի. ից. ց. թուր, սուր:

Խարբ. ա. 1. անիրավ, անզգամ, 2.
նարկացոյ:

Խարզալուսանի լինիմ. ցուփ լարել:

Խարն, ի. ից նակ՝ աներ, անց, ց. 1.
եղեկացում, 2. թխում:

Խարսնալ կամ խարսն, տեղի. ա.
խարսնայ, շեկ:

Խասնակուսանի, ցուցի, ցա՞. պր.
խաղալուսանի միտակցել, նաղալուսանի,
կարսնանել:

Խասրան. ա. 1. Խալալ, աղմուկով
ձանկում, 2. ց. մաղաղ բույս,
պրիկ մի:

Խասրան, ի. ից կամ սոց. ա. 1. աղմու-
կառա, Խալալ, Խալալ, 2. ց. աղ-
վաղով ձանկում բույս, 3. ընդ-
նախարակ բանջարեղեն:

Խալալուսանի, փուցի, փա՞. պր. 1.
խելիճ փակել, 2. ցուցարեղենի,
փերցնել, 3. կուրացնել:

Խել, լուց. ց. 1. զլիկ ուղիք, 2. խելի,
միայ, լուսնալուսան, 2. կուսուր-
նի զուր, 3. նափ զուր, նափ:

հարգանք. Գ. հուսանքներ:

հարկմ, եկի. նը. 1. Խորացնել, փոսացնել, 2. Խորք թափել, ծածուկ պահել, 3. զգալնայ, պահանջնել, 4. ուրբժքեր իրեն վերացրել, յուրացնել, 5. Խանգարել:

հարկալիմ, եկայ. չը. 1. Զորքերի, պատգովի, բացել (նայ մասին):

հարձիմ, եկայ. նը. 1. Ժամանկ, ցանայ, 2. ցատապարթյուն անել, ցատակ, 3. Կործակ, համարել, կրթողքել, 4. Ժրթը գնել, գիտել, նկատի առնել, 5. Ժամայ, 6. Զոգալ մեկի մասին, ինձոր առնել:

— հարձիմ ընդ՝ բառ իրենև. ինքնիրեն մտածել:

— հարձիմ ընդ ալլում. խորհրդակցել:

հարձուպ, դեան, դեամբ: Երգող, ոգ կամ ի. ի. Գ. 1. Ժամանկ, 2. Ժրթը, 3. Խորհրդամարտուն, 4. խրատ, խորհուրդ, 5. Ժամարթյուն, գիտագիտութիւն, 6. Ինկը, 7. ցատանքեր, 8. արձնակ, նշան, 7. կրթական արարողութիւն:

հարձրակից, կից. ցաց. ա. Գ. Խորհրդակցան, ասնակայ, գործակից, խորհուրդ անող, խորհուրդ արձող:

հարչակ, ի. աց. Գ. 1. ստատիկ տարբարմ, շոր ոչ. սը շորացնում է յուրյակը, 2. շատ ասի եղանակ, 3. կրտառ:

հարտակամ, կամ. Գ. 1. Խորտակելը, խորտակելիք, 2. Կողքվելը, Կողթարիք, 3. արտաքին՝ անկեղծ զրգնում:

հարտիկ, տիլ. կաց. Գ. կերտուր, Ժամանակ չափ պատարասած կերտուր:

հարտանմ, եկի. նը. 1. շատ անզամ կամ շատ անկերթ խոցել, 2. գիրտգրտներ նայնել, կակնկերակ, խիզճը խալթել:

հարզնմ, եկի. նը. 1. Խորագրիկ, քրճնել, նկատարուել, 2. Կուլի, զրգնուել:

հարզում, ի. աց. ա. 1. բարբարոս, վարկերարար, 2. կողտ, անզոթբարբարոսանման:

հարնայ, ի. ի. կամ ոչ. Գ. 1. սողնայ, շփուկ, կրտարնեւմ, 2. ուրվտան. տեղի, շոր ոչի (վերջին 2. Կատակտես նոցն. թվով):

հարն, յայն. 1. Գ. Խառնված՝ խոնգած՝ կուտնված բազմութիւն, Ժրթը, 2. ա. Խառնված, խոնգած, կուտնված, Խառնվածք խոնգած (ժարգիւնց և անտառններ ժամին), 3. Ժ. Խառն կերպով, խոնգած կերպով:
— Աս խոտն ի խոտն ի խոտն. Խառն՝ շփուկ կերպով:

հասամբակ, ի. աց. ա. սասնակ, խուռ:

հասամբերկուց, Գ. Կցնողական կայանք վարելը: Կցնողական՝ սասնակց կայանք:

հասանմ, ացայ. չը. 1. ամբանայ, պնդանայ, 2. Ժարմնի գրա կշտակ, ցանակ, 3. սիրտը բար կորել, համանայ, 4. աննշանակ լինել, ուշադրութիւն շարժնել, 5. Խրատութիւն վարել:

հարս, ա. խոտ ուրտի:
— հարսի լինիմ, խոտն անմեկ, խոտնայ, ուրտիացնել:

հարսի, խոսիլ, ից. Գ. սեզան, ուրտիութիւն սեզան, կերտութիւն:

հարսիսիւն, Գ. 1. մեծ սեզան, կերտութիւն, 2. ուրտիութիւն, կերտութիւն:

հարստամոմ, ացայ. չը. 1. Կորտառ, սպանուել, մեծարանել, 2. խիզակ, Կանգնել, Կամարնակել, 3. արտմեռել, Կարտառանալ, Կլիկ՝ խոստամ, խոստանմ, խոստանմ, խոստանմ:

հար, ի. ից. ա. 1. Կիզնոց, ակար, 2. Ժայլ:

հար, ի. աց. ա. 1. Ինկնթ, անկեր, 2. ինկնթ:

հարիմ, եկայ. կա՛ց կամ կա՛, նը. 1. Խոտ, 2. Կանել, ցատակ, 3. Կըլանգի, անուանում:

— հարիմ ի պրտի. Ժամանկ, Ժամայ:
— հարիմ ի խողողարին կամ ի Կողողարին խողողարին. Կողողարին կամ խողողարին բանակցութիւն սեղել:

հարնմ, անի. աց. ա. Գ. 1. բանտար, Խոտիլ, Կորտուրթյուն անգրգ. Խոտիլ, 2. բանտար:

հար, սից. Գ. 1. Խորը, 2. Գրույր:

խոտակցութիւն. 3. Ժամանակ. 4. Կառ, պատմութիւն, 5. Գրքի գրութի, զիբը:

— հոտ անմեկ կամ զնմ. շարագրել, Կորնել:

— հոտ արկանմ. Խոր մե՛ զրել, Խոտակցութիւն Ժամակցել, Խոտիլ:

— Ի խոտ անմեկ. Խոտեցնել:

— Ի խոտ զամ կամ մտայնմ. սիեկ խոտի:

— հար նառ. արողողի կանչելը:

Մազ, ի. ի. աց. ուր. Գ. 1. Ժայր, 2. Իրկ տարածութիւն վերջացած անգր. սանձակ, երբ:

— Մազ լիւրացի. լեւաների գողտխիբը:
— Ի մազայ միկնէ ի մազ. մի ժայրից միկնէ մյուս ժայրը:

Մազիմ, եկի. նը. Կեր. սիկըբ առլ. սաս՛ լինել:

Մազիմ, եկի, մազիմ, եկայ. չը. Ժայր աննել, մազիլ, Էրնայ, սաս՛ զարլ. Իրկ, միզել, փայլել:

Մազուն, դան. Գ. 1. մազիլը, 2. փայլում, փայլ, պայծառութիւն, 3. մազիլու անգր, արեւելը:

Մախիմ, եկի. նը. 2. մախիլ, գտանել: մախիլ, 2. անշանակ, փշտակել, կտարել, սպանել, սեղել:

Մախիլ, ա. փշտակող, սպանող. սըլապանց. արկեր:

Մամուկ, ա. 1. գողտիլ փակ, 2. Ժամկամ:

— Մամուկ. Գ. 1. մարմնի մազիկներ մատր, 2. ցագտներ:

— Մամուկ ի մամուկ. մ. մազկարար, գողտիլ կերպով:

Մախտնմ, եկի. նը. մախիլը:
Մալկարայ. Գ. 1. մազիկ արձող բայ, 2. ա. Իրկ մազիկ րուտած:

— Մալկարայ գոցն. բնական մազիկ գույն:

Մալկարիլ, ա. մազիկներով լեցուն, մազիլայիլ:

Մալկոց, ի. աց. Գ. մալկանոց, րուրատամ:

Մաղ, դա նա՛հ՝ դիւ և դառ. Գ. 1. միմայ, 2. ուրտիութիւն, 3. միմայիկ, միմայիլու արձանի բուն:

— Մաղ անմեկ, մաղ զնմ, մաղ նեղում. 1. մաղիլ, 2. կատակ անել:

— Ընդ մաղ արկանմ, նույն նը:

Մանակ, ի. աց. ա. Գ. 1. մեկը, 2. Խոտակցութիւն, 3. Խոտակցութիւն, մաղտակ:

— Մանակ անմեկ. մաղիլ ատարկա գարնել, մաղիլ:

Մանակիմ, եկի. նը. Խոտակցել, խողտ անել:

Մանայլ ի. ից կամ աց. ա. 1. մանայլ, Խորութիւնը քի՛շ՝ Ընդի, նայի. մար, Խոտը, 2. ցանկալ, թույլ:

— Ի մանայլ անմեկ. խողտ անգր գուր բաշել, Կեռացնել, Գուրիլ գարնել:

Մանուկանմ, ուցի. նա՛. ար. Գուռնութիւն, Կակացնել, Կանայլ առլ: Մանոր ի. ից. ա. Գ. 1. մանոր, Կանայլում, Կայանի, 2. Կանայլ, իմու

ցազ, Յ. մաքրիմ, սիրելի, 4. ծանաթայթյուն, Յ. աշակերտ
— Կապտա տամ. 1. հայտնել, ծանաթացնել, 2. իրեն հայտնի դարձնել
Կառայեցուցանեմ, ցուցի, ցա՛. պր. ծառայեցնել, ծառայ գործնել:
Կապտան, լիան. Գ. սարսափելիք, ծախվելիք, սփոփելիք, նստելիք (չբի):
Կերեն, ելի, եր. թերի, ծակ, ծածակել
Կերկույ, այր, այց կամ ձկնկերույ. Գ. ծածուծ խորք, բառ, նշանակ:
Կեր, ծրար, ով կամ ծրի. բառ. Գ. 1. շրջադարձ, շրջան, 2. գիծ, որ հետք է թողնում:
Կիրակի, եռոյ, Ենաց. Գ. ա. 1. բնգանարեպետ պաթա՞ն՝ զնգեցի՞ն՝ գուրեկան գույն, 2. կարծիք՝ զնգեի՞ն նետ խուսն, ձիբան պոփի գույնի, վարդագույն, սպիկգույն, մանուշապարույն, ծոփպարույն, կրկնագույն, 3. ձիբանի գույնի կտորից կարգած զգնատ, արքայական ձիբանեզույն պատմու՞ճանաւ:
Կիրիմ, եկայ, չբ. յի՛նարել, մաշվել:

Թույլանալ:
Միան, ի, այ. Գ. միենկույզ:
Մղիթի, նույ, Ենաց. Գ. դասն կրանել, միելի:
Մնանիմ, մնայ, հր. 1. մնել, մեզել, 2. ստեղծել, 3. պոգարեղբել, առաջ բերել, առել, լինել:
Մնկղակնարիւն. Գ. 1. մնկղա ընդունալով, Բայան, 2. բնգմամբարության, 2. ստիգծագործության, նպաստ, արատգործության:
Մնուցանեմ, ուցի, նո՛. պր. 1. մնուցարեթությանն ուղևի, մնկցնել, 2. առնկցնել, բուսցնել:
Մոտ, ոյ, ոց. Գ. 1. պարթ, որք մի անգամ առնելով պարթ, 2. կերպոտր կերած շինելել:
Մոյ, ի, ից. նա՛ն՝ այ. Գ. երիգ, զրեւարի մայրի գիւնել:
Մովանիմ. ա. մովից միմամ, մովից նշան:
Մովազույ. Գ. ստուգելուխան կենդանիք:
Մարդար. ոյ, ոց կամ ի, այ. Գ. 1. փորքը՛ նեց ոք, 2. լինելիք մեջ աննրնաշրի փորած նեցզգաւ:
Կարգի կամ կարգվիմ. ա. մ. շատ կարտավ, կարտացիկն սիրով զուրգարգուրգութիւնով, իխտա կարտակնով, փափազով:
Կարտ, ի, այ կամ ից. ա. ցանկաբեր, սիրտանել, նշանակել:
Կայ, ոյ, ոց ե ի. Գ. 1. կայ, 2. կայունել, նպատարութիւն, ընդունակ, 2. նաշոգակ, նաճ, 4. մ. նոսարության:
Կամակարգիւն. Գ. 1. նոսարության, բարի կամք, 2. բառ կամքի գործելու ազատության, 3. կարգությանն իշխանությանն մի բան անելու, 4. կամակարգության:
Կամար. Գ. 1. մեշքը կապելու գործարանն գոտի (զինվորականներէ կամ

գաշին առչարմ ունեցովածք, կաշաճե՞ր:
Կարում, կալի. Նբ. ունենալ, բանել, աքաղել:
Կական, ի, այ. Գ. մէջ, ճշալք, գոտուգոչում:
Կանոյր. Գ. շրի մամն, ստորք:
Կարգի, ի, ից կամ այ. Գ. գաղանկակ, որջ, Յարցասոց:
Կարամար, ի, այ. Գ. Թանարաման:
Կարգելուցն, շանն կամ կարգելուցն, կարգելուցն կարգելուցն են. մի ակտակ բայն է, թերեւ իշխանութեան կնիքով բայեր:
Կամ. 2. կամ:
Կամ, կան, կայ, կացի, կա՛ց, կայլ՛ք, շբ. Յույն, կանգնել:
— Կայ, շկայ. կա, շկա՞տ
— Կամ. ապրել, որք մամանակ Յայլ:
— Կամ. նստատեղի:
— Կամ. զագարել:
— Կամ, կամ՝ մնամ. ստատել:
— Կամ մնամ լիմի. շարունակել, նստանել:
— Կամ յարտա. ազդիկ:
Կամակար. ա. 1. նոսարությանը՝ սիրով կատարող, 2 ինքնուրու, աննշխան, ինքնիշխան, իբ կամքի սերք ազատ անորենկու ընդունակ, 2. նաշոգակ, նաճ, 4. մ. նոսարության:
Կամակարգիւն. Գ. 1. նոսարության, բարի կամք, 2. բառ կամքի գործելու ազատության, 3. կարգությանն իշխանությանն մի բան անելու, 4. կամակարգության:
Կամար. Գ. 1. մեշքը կապելու գործարանն գոտի (զինվորականներէ կամ

կանոնի), բամար:
Կամար. ի, այ. Գ. 1. շինելի կոր նախատ, կամարակազ շինվածք, զմեթ, բարան, 2. երկնակամար:
Կամիմ, եկայ, կամնայ, եկայ, եկող կամ կամող. հր. կամնայ, ուզել:
Կանն, մին, մանք, մանց. Գ. կամ՝ կարակու գործել:
Կամք, մաց. Գ. 1. կամք, 2. ցանկության, 3. կամեցում, ուզածք, 4. նաճայր, 5. նաճության, 6. նախում, կու նախ նշխատակցում և նշարմամբ:
— Ըստ կամի. մ. ուղարժ պիւն:
— Ի կամաց. մ. ուղարժ, կամնայով:
— Յոչ կամաց. մ. անգամ, շիմենալով:
— Ոչ բառ կամաց. անգամ:
— Ըստ կամաց. կամքով, ուզածքի պիւն:
— Կամ է՛ կը կրէ՛ իցէ, կամք են՝ կեն, կրկն իցեն (արական նշարի մաս՝ ինն թեզ նեա, մեզ, մեզ, երգ կամ իրենաց), մբ. ուղարմ եմ, ցանկունում եմ, կամնեում եմ (նա, կն, կնք, նք, կն), կամնեում էր... կամեցա... կամնեում է ուլել:
Կայ, ի, ից. Գ. 1. կենայր, կանգնելք, 2. կենայու ակզ, կայուն, 3. զիբը, զինակի 4. զագարակ, կանց աննեղէ, 5. զարք, սովորութիւն, 6. ցարցարության, ա. 7. կայուն, նստատուն, 2. նեցիկաւ:
— Չկայ աննամ. զագարել, կանց աննեղէ կանցնել:
— Ի կայն ե ի կայա. կզգեբեր, ստեմանեմ, կզգեբում, սամաննեբում:
Կայան, ի, ից կամ կայնան, ենի, ից. Գ. 1. Յույն.՝ կանցնելու ակզ, 2. Յայր, կանց աննեղէ, 3. իբ բուն ակզ, բնապարան, կզգմ, 4. նստատառ Յայլ, 5. ա. կայուն, նստատուն:
Կայակի ի, այ. Գ. կաթիլ:
Կանամբի, բայ, թեաց. ա. ստու՞նեա-

Կայ, ոյ, նա՛ն՝ ի. Գ. վեն, կորի, նախապարկուն:
Կազին, ելի կամ կազիմ, եկայ, շբ. վենել, կոզել, ազվել, նախապակվել:
Կազմ. ա. 1. պատարաստ, 2. գիմամ, 3. Գ. կազմաբեր, նաեղբրամբ, բուպատ, զարգ, շենք (նշարմամ է միայն իբրն գոյակիս՝ ո՞ն նշարմամբ):
Կազմամ, ոյ, ոց ե ի, ից. Գ. 1. կազմության, 2. շինվածք, շենք, 3. կանարասի, 4. զարգարանք, 5. մարմնի կազմվածք, 6. նաեղբրամբ, պատեբարգմական սարքեր:
Կազմուած, ոյ, ոց կամ ի, ա. Կազմամ:
Կազմութիւն. Գ. կազմելք, կազմվելք:
558

ցած ազամարդ, կին ունեցող ազամարդ

Կանգնեմ, եջի. նք. 1. կանգնեցնել, վեր բարձրացնել, անկել, շահել, 2. չք. կանգնել, կանց անել:

— Կանցնեմ գրան. խորք կատարել:

— Կանցնեմ զլսակեր. արևած կանցնեցնել:

Կանցուն. ա. մ. կանցնած, կանց ասած, կանցնեմ վեճակում, չիտակ, նստասու, ուրից, անթերք:

— Կանցուն, ի կանցուն. մ. ամբողջագու. ակցակու:

Կանցուն, վրոշ: ոչ կամ զին. նու. գ. շահել մեղաբ, կանցուն, երգարու. թյան շահի:

Կանեմուկ. գ. մի անասի բուշու, արի ուրբ զեղ է և միամամանակ ցանկեթյունը կանցնող:

Կանչաւ. ց. իբրք զբա խնա ցարթած շարքեր կույտ:

Կապ. ոչ. ով, ովք և ի, աւ, ից, ից կամ օր. գ. 1. պարան, թեկ, 2. կապ, նանգալց, կապանք, 3. սեր, երգում, արգելը, 4. գամեկ, Նեց, 5. կոխորչի գործողութեմ միշտ: կոխադասակն քան:

Կապան, ի սպ. գ. 1. Նեց անցը երկու, լեռներէ միջև, կերճ, 2. ամբողջած կերճ, գործատ կերճի մեջ:

Կապարք, եյց կամ նայ. գ. Նետերի ասան:

— Կապարն գարնուցանեմ. ապտամբ. վել:

Կապիւն, Կիւն, ապ. գ. 1. արմարներ շահելու ասան, մի գրիվի ասան ըրող մտք, 2. բնական բերքով զընտրող զի նրն ճարի, 3. զիմու, 4. աշիք փու, 5. արմարները գառող գրուշ կամ նման ասանկան մի գործը:

— Կապիւն ապ. աշի փոսերը զեմբի զբա, որտեղ անգաժորժած են ուշերը:

— Կապիւն կոշիկայ. կոշիկներէ վերն մտերք՝ մինչև մունկերը, ասանպան:

Կապուտ, ի, ից. կապուտ կողպուտ. 1. գ. կողպուտ, ամբար, 2. ա. կուղպոված:

— Կապուտ կողպուտ. ա. 1. կողպուտ, մերկ թացած, 2. մի բանեց գորիք:

Կասանկեմ, եյցի կամ կասանկեմ, եյցի. շք. նշու, ապագակել, թառանկել, աստիկ նստանկել:

Կասավար. ի, ապ. գ. 1. կարգ մարդ, կասավար, 2. կասավարդ, զեկամարդ, ազգութեան ամբողջ:

Կասակեմ, եյցի. նք. զլեռտեղ, զուշեք կարել:

Կասաթեմ, վիճի, փուր, փանց. գ. մտքու. զլուր, գանց:

Կասիւն, անայ. անցնու. չք. կոշիկ, փակչիկ, ամուր թաղ, կանցնել, 2. նստասովել, շինվել, 3. ասանկել:

Կասեմ, եյցի կամ կասում, կտաի. նք. կույտել:

Կասեմ, եյցի. նք. կա զանկ, արգիկել, կանցելուցնեմ, ցա՝. պր. կանցնել:

Կասեմ, եյցի, կապիւն, եցայ. չք. կա կանցնել, բազիկ, զպարզել, պոխուսել:

Կասեցուլի. ա. խոփանող, կասեցուլի Կատարած, ի, ից և ապ. 1. գ. ամբար. վելը, վերնաւար, զերեզ, վախեան, 2. կատարել, գործողութեան, 3. մայր, զլուս:

— Եւ կատարած. վերջուցուտ

Կատարեմ, եյցի, կա՝. նք. 1. կատարել, ամբարեկ, 2. սպանել, 3. միտել:

— Կատարում, ըման. գ. 1. վերջուցնելը, ամբարեկը, 2. կյանքի վերջ. նստասակութեան, 3. բնականագին վերջ. ամբար, 4. կողպործելը, գործողութեկը, 5. շափանասութեան, 6. կատարելութեան:

— Կատարումն անուլ. կատարելի, իրողործելի:

— Ի կատարումն անեմ. կատարել, իրողործել:

Կարակամեմ. ա. կամարան, բուրբանե: Կարանեց. գ. զրանի կապ, կարվածք կողքերի կողմից, մարմնի զբա կողքերից նստած զրան:

Կարգ. ի ապ. գ. 1. զստամբար. թյան, շարք, կարգ ու կանան, 2. աստիկնաճորտ, 2. շքամտորոտ, աստիկան, կրուն, սովորութի և այլն, 3. սոց. 4. անանայեցնելը:

— Եւ որ ի կարգի և այլն:

— Կարգաւ. մ. կարգով, կարք նստելը:

— Ըստ կարգի. կարգ ու կանանով:

— Կարք բաւ կարգի, կարք բաւ կարգի. Կարգաբար, կարգով:

— Ի կարգ արկանեմ. կարգով զնեկ, շարեկ, շարանկեմ:

— Ի կարգ անկանիմ. կարգի՞ շարքի մեջ բնեցնել:

Կարգեմ, եյցի. նք. 1. կարգավարել, կարգի բերել, զստամբարել, որուել, անել, անմանել, 2. զբել, շարտաբերել:

Կարգիլ, զչիւ ապ. ա. կարգավորող:

Կարգում, աքի. նք. չք. 1. մայնել, աղպակել, կանչել, կոշիկ, օղետեթյան կանչել, 2. մեծարել, 3. անվանել, անուն զնեկ, 4. բարձրամայն կարգել, 5. կարգել:

Կարն, աքի, աքնուլ. չք. կարողանալ:

Կարն եյցի, ընա՝. ընայ. նք. կարել, կցել, գամել:

Կարնվիլ. ա. մ. 1. աստիկ՝ մանր վերք անեցող և նստնող, 2. խոր վիշա պատանուող, ինտ վերամբարդ:

Կարնեմ կամ կարան, ի, ապ. գ. 1. աստիկներէ խուսի՝ բնանկեր կենցանքներով նմանաբար զնստող, 2. գործարանի, արտանական քանակ:

Կարի. մ. ումիտուեմ, Եւլմ, աստահապեմ, աստիկ:

— Եւ կարի յոյժ, եւ կարի բաց, եւ կարի խկ թաշ. շաւ էլ լավ, շաւ էլ իբրամբի, անասարկուշ, երես սաշ. անա:

Կարիլ, ընայ. գ. 1. նոյնկան և մարմնական կրերը, 2. արեւ, թվառութեան, ընայ:

Կարիլ, ընայ. գ. 1. կարիք, նարկամար. թյան, պահասութեան, 2. մեք. մամբող սողողութեան թյան:

Կարնեմ, եյցի. նք. 1. կարնել, նմանել, կասնել, 2. կասեմծել:

Կարնեցանեմ, ցալի. ցա՝. պր. կարնել սաշ, յուշը սաշ:

Կարնեցանութիւն. գ. կարնուելը, վերջը վար չքի քաջը նստելը:

Կարկանակոյտ, կապի, ից. գ. իբրք զբա կատակված քարեր, քարերի կույտ:

Կարկանեմ, եյցի, կա՝. նք. 1. մեք. երկարի, մեք. մեկնել, 2. մեք. սոյ. օղնել, մի բան սաշ, 3. զիկել, նույն նշ. կարկանուտ:

Կարնասոխի. մ. կարն կերպով, նստասու կերպով նույն նշ. կարնասոխար, կարնասոխի, կարնասոխ:

Կարմասեղի ա. կարմիր տեսքով, կարմրեցնող, կարմրաքանյ:

Կարտ. ի, ից. ա. 1. կարմրամբ, կարմիր անեցող, պահասութեան անեցող կարտ անեցող, շքամբ, 2. գ. կարմիր անեմալը, կարտ անեմալը, կարտելը, կարմիր:

Կարտանամ, ալայ. չք. 1. կարտասութեան քանի, կարմիր զգու, պանակ անեմալ, 2. փափուցել:

Կարտամբ. նայ. գ. 1. շքամբար. թյան, 2. փափուց:

Կարտիմ, եցայ. չք. ա. Կարտանամ: Կարտանամ, ալի. ցա՝. ապ. 1. սոքի զբա կանցնեցնել, 2. կանցնեցնել, զարարեցնել, 3. զնել, զեակել, 4.

Յշտանկէն, կարգել, ծ. իրացործել,
կատարել, Թ. բացառել:
— Առաջի կամ յանկիման կացուցանմ.
առջը բերել, զեմը նանել:
— Կացուցանմ գալս. աչրերը կուրաց-
նել:
— Ի նորակ կացուցանմ. նորիկ սակ
զանել, նորիկսու գարնելել:

Կարծիւմ, ելի. շք. շք. 1. պարել, ստատ-
անել, թողնուիլ, 2. մացիք ատարկոս
գարնելել, 3. վրա նարմակել, 4.
խոցել, լինել:

Կեամ, կի, կուայք, կեղի, կեկաց, կեայ.
շք. 1. սպրել, 2. կենդանանայ:
Կեամ, կեմ, գ. ա. կեմ:

Կեղերմ, ելի. շք. 1. զգզել, բզգիմել,
դատաստանել, 2. շարտարել, տանել,
3. Նարստարել, Նեղել, Նշոյթա-
պն անել, պոկել:

Կեմ, ոյ. գ. խոսից պարտաստմ պա-
րան (խրմեր կողակու. նամար):

Կեկզանուրիւմ, գ. հյանք, կենդանի լի-
նելը, ոզն, թյուն:

Կեկզպակը. ա. աշխարհիկ կյանք սի-
րոց, կյանքի վանչըք սիրոց, կեն-
ստան:

Կեշու, ի. ից. գ. 1. կրան, նամար, 2.
գաղաղկատարան, զիբը:

Կերպարան, նուց. գ. կերպուր. ուսե-
լիբ:

Կերպարանմ, ելի. շք. 1. անպնել,
նարմարիցնել, ցույց տայ, 2. նմա-
նելքնել, նամեմանել:

Կերպարանիմ, ելայ. գ. շք. կերպա-
րանք ստանայ, նմանել, անանայ
անու կամ կեզմ կերպով, կերպագի-
րութլան անել:

Կեցուցանմ, ցուցի, ցո'. ոչք. 1. կեն-
դանանել, կենդանի պանել, 2. ապ-
րեցնել, 3. սրկել, սպասել, 4. ա-
ռազնացնել:

Կեւ, կեոի, կեկի կամ կեմի, կեոք,
կեայ, կեոի, կեոց կամ կեոի:

գ. կեւ կուզմ ջրային կենդանիք
Կեւ, կեոի, ից կամ կեմի, ից. գ. 1.
կեւ, կեշ, 2. թեւ, 3. կշեւք թախ.
ճ. նպասակ, նշանակամ զիտմ սեղ.
Նպաստակեան, Յ. մակեան, պայմա-
նամամ, Յ. կենթան, 7. սամարեան
կեզ:

Կեպամ, կիւի, կիւեմ, ելի. շք. աչրել,
բանկել, բարբոքել:
Կիմն, կիմի նայ կամ կիմը, կիցի, շայ-
ք. գ. մաչիք սուս խոց, խոցուլ:

Կիմն, գ. մանք ջար, խիմ:

Կիմք. գ. սաքի սաղը, սաքի Նեարը:
Կից, կիցք. ա. գ. 1. կզամ, կցամ, կից.
իրար մտ, 2. զուշգ, 3. մամանի-
ցաթլան, 4. անասագրեմերի մի-
նալու ազը, 5. անասաների անի
չույց սաքիք:

— Կից ընկեմու կամ նանլը. ջարքի
տայ, աքացի:

Կից, 1. Կից, կիցք, 2. մ. մ. մի-
անց, նամասել, 3. միանգամից:

Կլանմ, կլի, կու'լ, շք. կլանմ, կլայ-
նք. 1. կու'լ տայ, 2. քննչիւն:

Կլեկական, ի. այ. ա. 1. Կոկորտեան,
նոգոք պարտանայ, կլեկերն պատկա-
նայ, 2. Կոկորտեանութլանք Նա-
նուլ:

Կկակարտեմ, մեկ, ից, կկակա-
րայնել, ի. ից, կկակարտեմ, ի. այ.
ա. կկակը կրեւ մամի բամանկամ
(անասուն):

Կկոյրակ, լիլի այ. գ. լալ մեանի
խուկ:

Կկուրիւմ, գ. 1. կին լինելը, նարմա-
թլան, 2. կնոջ ըմագրութլան:

Կկերմ, ելի. շք. 1. Նշան գրել, կնիք
գրել, 2. փոկիլ, 3. սաքիլել, տրմակ
շնոցնել, 4. նաստան, վնայիլ, ա-
գալանիլ, վերջացնել, միչտել:
Կկի, կզոյ, ոչ. գ. 1. կզն, 2. կէկորի
թախը, 3. մանթութլան, շափ, 6. նա-
գատարգիլութլան, 5. քնմութլան,
չատաստան, 6. սամարեանի շափ.

սաք, 7. մե նամաստեղութլան, 8. ա.
նամար, զուգանել, 9. մ. նմանա-
թլան, 10. կիւս, մամանկել:

— Գնեմ զպուլս ի կշիւս, տայ գանմի
ի կշիւս. իբն վասնիք կեթարիլ:

— Զկնի կշիւս, Թ. նայն շափուլ:

— Կիւս նասարակ, կրեւ մամի բա-
մանց սամեմանիլ:

Կշամբարիւմ. գ. 1. նոգիմանա-
թլան, պարագամք, մեղադրա-
թլան, 2. սաստ, պատմի, պատու-
նատ:

Կուցն, անմ կամ իմն. ունք, անց,
չ. սաքի մաչ:

Կուլան անմ* լինիմ, սամասակ տայ,
սամասակ լինիլ:

Կուխմ, ելի. շք. զեանք տրարել,
սաքի սակ անելիլ:

Կոմ, ոյ. այ. գ. 1. մեմը, նարգա-
մելք, բախը, 2. կուրծքը՝ կրեւը՝
զլուխը մեմելը՝ ի նշան սոքի, 3.
լայ ու կոմ, սոք, սուց, 4. պրեկո-
մութլան, միանք:

— Կոմ ջերմացուանմ. սաստիկ լա-
ցանել:

Կոզմանպեւ, ի. այ. գ. կրկիք մի մա-
տի կաստուրել, կուսակալ, կուրմա-
կուլ:

Կոզպանմ, ելի. շք. նոգիլանիլ, իշ-
լել, ոչկելիլ, մերկացնել: Կոզպոտմ,
կցայ. գ. 2. նայն նշ. 5. ջուրայիլ
(զիտիլ), մերկանայ մաից (սոգ-
րելիլ):

Կոզք, դի, դիք, կրոց, գ. Նուլ:

Կոնոս, ա. զ' կենտ թիվ:

Կոնոսմ, ելի. շք. կուրտակ, շարք
ու փշուր անել կարել ցցիլ:

Կոմ, ի. իս կամք կամ կամուլք. գ.
1. իշիւս, թագազք ուղկիլք, սե-
զանակից, 2. բարձք պիգորտեան
դաշտակ: զարժար, 3. պնդակա-
նի սիպոտ:

Կոյ, կուի, ից. գ. 1. կուչ ուղկիլ, 2.

կրանգոր ազիկ, 3. Չոգիման
կենդանակրո նամաստեղութլան
Նեքից մեք, 4. ա. անաստ, մա-
քուք, ուղարուլ:

— Կոյ թիւ. 1—10 թվերի միջև սը-
սազիլ 6 արտադրուլ շանկըք
թիվ (7):

Կոյ, կուի, այ. գ. կոզմ:

— Ծոյս կոյս. այս կոզմը:

— Յարելիս կոյս. զեդի արեկել:

— Ի թիվուն կոյս. զեդի նա:

— Ի նարսուլ կուլ. նարսիկ կոզմիք,
նարսուլին կոզմիք:

Կոյնանմ, ելի. շք. 2. մեմի, շար-
քի, թոկիլ, շարչարել, մանակով
կամ ջարգով սաստիկ մեմի, 2. գ. 2.
նայն նշ, այլի* սաստակիլ, տանչ-
վիլ:

Կոյնմ, ելի. շք. 1. կանելիլ, կուրիբել,
մաչն տայ, 2. անվանել, սանու տայ:

Կոյուլ, ի. այ. գ. 1. կզք, սամեմ,
2. սանեմամ շափ՝ վարմաստե-
թլան նամար:

Կոյլն, պն, ոչ. գ. մանք ջար, խիմ,
խնարար:

Կոսարիւմ ի ից կամ ոյ. այ. գ. կա-
սարիլ, կոտորելը, շարք, սպանա-
թլան (մեք բամակով):

Կոսարիմ, ելի. շք. 1. կոտորել, կոտ-
րանել, կորել, շարքիլ, 2. կոտ-
որար անել, բամանել:

Կոզմ, ելի. շք. 2. շարչելով պոկիլ,
2. զուրք ջանչելով սպանել, 3. ու-
մով խել, 4. խարակթլանք կամ
սոքիկելով մեք բերել:

— Սինմ կարկի. իր կոզք գրակիլ:

— Կորելմ ի տան. մանք, սանք զուրք
վանել:

— Կորիմ ի տան. ներք ջաշել, տան
բերել:

Կորիւ, ընամ. գ. 1. զուրմիկ մաչ.

4 ստեղծեալ առաւծի, ինչպէս և գայ-
լիի կեօր ձագ, շան լագան, 2. Ժա-
նայի սեղեններ զոսկ գործ և կիւմ
բարձր, որքէ Ժագի կ գործունւմ,
3. Գլուխի, վարտանդի արձանիմ թև,
Թայ:

Կորնիմ, բնույ, բուսնայ: 2. Կորնիմ
անհայտ սեղ ընկնի: 2. անհետա-
նայ, նետանայ, զիտ սանայտ սեղ,
3. Գլուխայ: սեղանայ, Ընկնի, սպա-
կանիմ, կեզիմ:

Կորովանայ. ա. 1. Կորովով (նետ) ձը-
գոց, բաշ սեղեմագորտ: 2. Ժագով նե-
տան սեղանայ, նետանու, սրտանու,
2. ուսգին նետան, ուսգինաթյամբ
բաց թագան (նետ):

Կորովի, վոյ կամ վոյ, վնաց. ա. 1.
բաշ, ուսգին, զարժոթ, Կոր՝ Գիդի-
կայուն և ժագագապու:

— Կորովի Գ. կորով, ում ճարտիչու-
թյուն:

Կորովարեւ. Գ. 1. Բաշություն, նարդ-
կանթյուն, վարդանություն, 2.
սրություն՝ սարի ժարի ինկայի
լիննի, կորովի լիննի:

— Կորովարեւմ. Ժ. անհետեյ մաս-
ցրությամբ, նարդանություն, սնտկայ
կեզոցով:

Կորովանիմ, ուսի, րո՝ որ՝ կորնիմ:
կորովանիմ մասնիմ:

Կուզ, կզի, ից կամ կզոյ, ոց Գ. 1. կու-
տու, 2. կորիսիմներ ջեդին պատ-
կանց Գորք կեզոցանի:

ալն սեղքը, որի մեկ մասնւմ է
լինուր:

Կուշտ, կշտի. սուց կամ տից. Գ. 1.
կորք, 2. մեկէ, Գորք, 3. խոռչ, 4.
մաս, մարք:

Կուռ. ա. 1. կանով ձեւան, անորո-
բան, կանու, 2. նան, սեզմ, խիտ,
անուր պիմն, Գիմանկան, 2. կորքը,
4. սրորան, բանուկ (ձանուպորճ),
3. մ. մ. անուր կերպով, կուռ կերպով,
լուգ, բարբոզի, խոպուտ:

Կուսն, կուսն. Գ. 1. կուսնի մեկը, Թի-
կուսն, 2. Թիկ՝ ուսին կոպտ սեղը,
2. կոցը:

— Աս կուսն լինիմ, տն կուսն կայ,
մաս լիննի, կորքին լիննի:

Կուտը, կառչ. Գ. բարբոց, մետաղից կամ
սալ նարդից պատրաստան արձան՝
մարդու կամ կենդանիների կերպա-
բանրով, որ նին մասնակները
պաշտում էին որպէս ստանու:

Կուսակայ, ի, սոց. Գ. կոզմանուտ,
կոզմանկայ, կերկի մի մասի կապա-
ցորդի:

Կուսան, կոյի, որ. Կուսանի, կուսակնի,
զիզի, կիսուի:

Կուր, կրի, սոց. Գ. 1. անան, սաշու,
կուր, 2. Գորք Կուսանի մտքուի:
Կուր. Գ. կնի, կեկուսուր, ուսնիք:

Կովմանի, ի, ից, ա. Գ. կովման, Ժա-
նան, մարքի թևն Կուսանիմնով
կովման:

Կովիմ, կոյի. նու. իմէկ կուսնով կամ
մուրճով, սաշու, կովի, կուրքի,
կարգուի՝ բուրք, մետաղ, Գորքը:

Կովիան, Գ. կովիան մայն, մետաղներ
կամ ընդհանրայեց պնդ մարմն-
ներ ընդհարկիլուց առաջացան մայն,
բուխուն:

Կուսան, ի, ից, ա. 1. ձեւան, կովան,
սաշու, 2. զանցոր կամ խիտ
(մայ):

Կուսարիչու. ա. Գ. 1. կուսարչու,
կուսը պաշտը, 2. պաշ:

Կուն, կոյի, որ. 1. կունով մետաղը
ձեւնի՝ ձև առաւ. կամ արկի մե-
տաղնուց. նարտական, 2. Ջրագոյնի
բարք մուրճով ձեւնի, սեղի, 3. ան-
բայնի, 4. նատանի, զննի, 3.
խրի:

— Կուշին կան. զանքը կըքի: մեկի
նեա զանքանից:

Կուսան, ի, սոց. Գ. 1. սեղ, սրին կու-
րի կ ճեղնի սարգ կամ մեկը՝
բարեկ կարկի կ սարք կամ Կուսը
նատան զննի, 2. անընդհան՝ սրի
կոթի և թեքանի մեկի, 3. պատնա-
սարունաթյուն՝ նքոր մի մաս պա-
շտուցիլու, մեկին բունչուտ, մեկու
խրուտ:

Կուսի, ոսկի, վնաց. Գ. 1. բուսնը, 2.
բուսնը՝ կարճան, 3. շարիք,
ճորճանը:

Կուսի, ի, սոց. Գ. 1. կուսի՝ նքիբան
պատրաստանթյուն վերջին անգամ
արժով մեկի (մուգի) կարճից Գոր-
քին՝ իրարգործու նամար, 2. զան-
չանագրի, ուխտ, 3. կուսանուն,
կուսանունու՝ անփոփան մարտ,
խրաւ կամ Կուշի պարունակոց
չիր:

Կուսանան, ա. մ. շարաշար սանգանը
նեղով մուսան՝ սպունկան:

— Կուսանան սանն կամ սառակիմ.
սանհանընդոց սպանի:

Կուսանը, կաց. Գ. սանջանը, խոշտա-
գուն, շարճանը:

Կուսարիչու. ա. Գ. 1. կուսարչու,
կուսը պաշտը, 2. պաշ:

Կուսան, կոյի, որ. 1. կունով մետաղը
ձեւնի՝ ձև առաւ. կամ արկի մե-
տաղնուց. նարտական, 2. Ջրագոյնի
բարք մուրճով ձեւնի, սեղի, 3. ան-
բայնի, 4. նատանի, զննի, 3.
խրի:

— Կուշին կան. զանքը կըքի: մեկի
նեա զանքանից:

Կուսան, ի, սոց. Գ. 1. սեղ, սրին կու-
րի կ ճեղնի սարգ կամ մեկը՝
բարեկ կարկի կ սարք կամ Կուսը
նատան զննի, 2. անընդհան՝ սրի
կոթի և թեքանի մեկի, 3. պատնա-
սարունաթյուն՝ նքոր մի մաս պա-
շտուցիլու, մեկին բունչուտ, մեկու
խրուտ:

Կուսի, ոսկի, վնաց. Գ. 1. բուսնը, 2.
բուսնը՝ կարճան, 3. շարիք,
ճորճանը:

Կուսի, ի, սոց. Գ. 1. կուսի՝ նքիբան
պատրաստանթյուն վերջին անգամ
արժով մեկի (մուգի) կարճից Գոր-
քին՝ իրարգործու նամար, 2. զան-
չանագրի, ուխտ, 3. կուսանուն,
կուսանունու՝ անփոփան մարտ,
խրաւ կամ Կուշի պարունակոց
չիր:

Կուսանան, ա. մ. շարաշար սանգանը
նեղով մուսան՝ սպունկան:

— Կուսանան սանն կամ սառակիմ.
սանհանընդոց սպանի:

Կուսանը, կաց. Գ. սանջանը, խոշտա-
գուն, շարճանը:

Կուսարիչու. ա. Գ. 1. կուսարչու,
կուսը պաշտը, 2. պաշ:

Կուսան, կոյի, որ. 1. կունով մետաղը
ձեւնի՝ ձև առաւ. կամ արկի մե-
տաղնուց. նարտական, 2. Ջրագոյնի
բարք մուրճով ձեւնի, սեղի, 3. ան-
բայնի, 4. նատանի, զննի, 3.
խրի:

հոսք ունի շատ տեսակներ: Մրս տեսակներից են գրանիտը և կղերքը: Հարց. ի. այ. թ. 1000 թվականը: Հարգարձան, մի, ից կամ եայց, եռա գլարման, ո. հարցը տարի գոյություն ունեցող հարց տարեկանի:

Հարգարձան. ի. այ. գ. 2. զինվորական պատանդ, 1000 զինվորի ճշմարտություն, 2. տարուներ գործակալ, երկրի տնտեսական կյանքի զրտ հետք չեն Հայաստանում: Պարտից Մասնական թագավորների կողմից նշանակված, 2. տարուներին պատարի տնտեսական գործերի կուսակարգը, անտես:

Հարգարձանաբան. գ. Հարգարձան լինելը, հարգարձանի պատանդ:

Հարգարձան, ի. այ. ո. մ. Հարգարձան, գարգիվ, գուրք բշված, զրտարանդի, հարգարձանի գինեղանակ: — Հարգարձան անեն՝ ամսին՝ արկանեն. հարգանք: գտարելի՞ գուրք թշել: 2:

Հարգարձան լինի՞մ երբամ. հարգանքի, գարգիվ, բշվել:

Հարկ, ի. ից. 1. զրտ և հյուսիս-արևմուտքի մի տեսակ բույս, 2. հարկի հյուսիս, խուսի, 3. անուշամուսուլ պղպ հարց:

Հարկառույթ. գ. 1. հարկառու՞ զեմ՝ ներհակ լինելը, 2. հարկառու հարց լինելը, զեմագրություն, 3. թշնամություն, կոնի, զեմություն, թարմաշնություն, 4. ասարհություն, ընդգծությունություն, 5. սրբություն, սրբաց:

Հարկ, ից. գ. թվականը, սրբացմի լուր:

Հան, ոյ. հարց. ո. 1. լավ տարածարձան զեմի մի բան կամ մեկը, բարենհարություն, հարց, 2. հանայական, հանելի, 3. գ. հանություն:

— Հան և հարան. հարց, համահան, միտարնված: Հանն, կցի. նր. 1. համահանելնել, հարանելնել, համանություն բերել, 2. սիրտ աննել, հանայանել, 3. կարել:

Հանիմ, կցույ, կա՞ց կամ կա՞. շր. 1. համանել, արտոնել, սիրել, 2. հարգել:

Հանոյ, ո. հանելի, արտոնելի, սիրելի: ընդհանրել:

Հանոյ է, հանոյ բարի. մր. հանելի է, լավ է, լավ է թվում, լավ է համարում:

Համագուց. ո. մ. համարձակ, միտարնել խմբված, մի տեղ համարված, մի գույնը կարգված:

Համարմ, ի. այ. ո. 1. հանել, ընտրել, բացարձակ, անուշ (կերակրի մասին), 2. գ. հանել ուսուցիչ և ընդունիչ:

Համարդի. գույ. դեպ. ո. 1. միևնույն զեղից՝ սպից կարգ, սպիցից, 2. նույնատեսակ, համատեսակ, նույնաբանի նույն նշ, համարյուն, համարյուն:

Համանի. ո. 1. միասին մեղմել, կրկնվող, 2. նույն ծագումով, զեղանից, սպիցից, 3. ընտանի, ընդարձակություն:

Համակ. ո. մ. 1. արժեքայուն լրիվ արժեքայուն, 2. շարունակ, միևնույն, 3. սիրելի:

Համակ. ի. այ. ո. սե և սպիտակ խոսք (պուն), գործախառ:

Համանակորն. ո. միտանակ շարք հարցում, նույնպիսի հանգիստներով:

Համարի. տից. ո. հաստակից, նույն տարեքի:

Համար. ոյ. ոյ կամ ու, ուց և ի. գ. 1. թիվ, 2. հարկի, 3. հարգիվորություն, հարգիների ընտանություն, պատարանություն, 4. զերբանական զուտար, 5. ինչ որ նշով պետք է անել, համարում, հարց, արձեք, 6. համահանություն, հարց, գրատ, 7. համարում:

— Համար անեն, համար անում. հարգիվորություն, հարգիլ, հարգիլ, հարգիլ, 6. համահանություն, հարց, գրատ, 7. համարում:

— Համար անեն, համար անում. հարգիվորություն, հարգիլ, հարգիլ, հարգիլ, 6. համահանություն, հարց, գրատ, 7. համարում:

— Համար անեն՝ արկանի՞ բերն. հարգիլ, թվարկել, համահանել, բացարձակ:

— Համար դնեմ ընդ ամեր. մեկել, մեկի նեո, մեկի մեկ մասնել, զեմարանել:

Համարիմ, կցույ. նր. 1. հարգիլ, թիվել, 2. կարգիլ, կարգարգիլ:

Համարանամ, բարնի, բարձ, մեյու. նր. 1. վեր բարձրանել, 2. միասին վերցնել:

Համարանամ, բարնայ, մի. 4. 2. 1. վեր բարձրանել, բարձրացվել, 2. զուրկանել, գործարար, 3. վերանայ, վեր կենդ գնալ, նեոանայ:

Համար, ոյ. ոյ և այ. գ. 1. շահարան, պահան, 2. պաշար, կենսամեքերի պաշար:

Համարարկուն. գ. շահարանի՞ պահանջարկ, վերանայություն, պահանջարկ:

Համարարց կամ համարարանց. ի. այ. գ. շահարան, պահան, կուտակելու՞ զեղիլու տեղ:

Համարու, ի. այ կամ համարիլ, բույ, թեպ. գ. ծովային կամ ցամաքային տարածական կենդանի, միտար, շրջել, հուշարարիլ պարիկ, սրին համահանում էին նույնական սիրեններ ին՝ կենդանի, կենդանի:

Համարանն, կցի. նր. 2. համարձակ, արտոնել, 2. մեկի գովառը՝ բերն անուշ տարածել, հարցիլ:

Համարիլ, բարի, ից զամ, ոյ. գ. 1. համարու, 2. փոխարան տեղ,

հարցություն, միտարանություն, 3. մեղանություն, հարցություն, 4. ընդհանրան լինելը, բնական լինելը (կենդանիների մասին), 5. կրտ կրտար վանկից բացարձակ տարածական հաստատ, ո. 6. իրար նեո հարց՝ միտարն՝ սիրել, 7. մեկը, հարցարար, 8. կեց. բնական, բնականից գարնած (կենդանիների մասին):

Համեն, ի. ոյ. ոյ կամ իր. գ. 1. կենդանի հաստակ համ ամպ նյութ, բույս, զինն, ամբիթ և այլն, 2. կերակրի նյութ, 3. ընտել կերակուց, 4. ընտել խոտարար:

Համեն, կցի կամ համենն, կցի. նր. համ ամպ համենանցով, արտոնելից գարնել:

Համարգ կամ համարարց ի. ից կամ այց (այց). գ. նեղակից, սցանակ, պարզանակ, թիկնայան:

Համարն. ո. 1. ամբից, բույր, բույր, փանդակ, ընդհանուր, համար, 2. մ. ամբիցովին, ամբիցովին, համակ:

Հարկառույթ. ի. այ կեր ընտելություն կողմից, հարկանակ կողմ:

Հարկառույթ. հարկառույթ հարկառույթ մեկ կրճատումն է՝ արտարանություն սրկերով՝ Փայտանի մաս՝ հաստակի այն մասը, որը ծածկված է Հայաստանից բերված հարգի:

Հարկառույթ կամ հարկառույթ. ոյ. ոյ. գ. 1. հարցը, հարկառույթ, մի բանի զրտ նախել, կարանել, 2. սեպ, ասարհայի արտաքին կերպարանը:

Հարկ, կցույ, կա՞ց կամ կա՞, կցույ. շր. 1. նախել, 2. արձեք վեր բարձրանել, զեղի վեր նախել, 3. լավ նախել, 4. փոխան ունենալ, վերարկից, 5. նկատման լինել, արտաքին, 6. նույն կամ զմեկ ունենալ, 7. աննել:

Հայրապետ, ի, այ, 9. 1. նախաձայր
նախապես 2. կեկեկու նայրերի
պես, ապա կեկեկեպան, 3. որն
կեկեկեցու պես, պատրիարք, կթթ-
ցիկու, պպպ
Հայքեմ, կի, նր. 1. աղաչելով ուղեյ,
խնդրել 2. կամենայ, ցանկանայ, 3.
փնորել
Հայրապետ, ոյ. մանավանդ նշանակի
մեմ՝ հայրապետ, ոյ, 9. 1. ապա-
չանք, խնդրամբ, խնդրանք, 2.
խնդրած քանք, ինչ որ մարդ նա-
յրու է
Հանապաղ, մ. միշտ, շարունակ
Հանապաղար, մ. անեն օր
Հանապաղալիք, ու. մ. միշտ գրան
կրոց՝ կրելով
Հանգանակ, ի, այ, 9. 1. որն նպա-
կանով իրար մեջ նազարած դու-
մար, 2. այդ դուժարի նազարանք
մասնակցոյ, 3. նանգանակի մեջ
յուրարանչութիւնով ամբ գումարել
Հանգոյն, 1. նրոց նման (մի քանի),
նամանակ, բաս, 2. մ. նայն ձևով,
նայնպես 3. որպէս թե, 4. ու. նա-
մանման, նմանօրինակ, 5. նման
քան, նմանաթյուն
Հանգոյն, գուլի, ից, 9. 1. նանգույն
կայ, 2. ինչան, որտեղ փոխուժ են
միբեր, 3. նին երաժշտական մի խա-
ղի անուն, 3. ու. խնկած, կնեստու,
բարդ
Հանգույնմեմ, գուցի, գո՞, պր. 1. նան-
գուտայնմեմ, 2. լրացնել, վերջացնել,
ամպարել, 3. անգամբեր, 4. թողել
Հանգլիմ, գնայ, զի՛ր, գուցիայ. շր. 1.
նոցնամաթյունից նանգիտա ասունել
հանգուտունու, 2. անգորքանայ, նան-
գորքովի, խաղաղովի, 3. ինչանել,
մի ուն կանց ասունել, գաղար ասունել,
ձաւել բնակելի, 4. ինչել, նստել,
պատկել, 5. դեմովկել, գրգիլ, 6. ու-
գարգովի, լրանուլ, վերջանայ, 7. ու-

մք պահանկ, թուշանայ, 8. գլխանա-
նկել, թաղել
Հանգրուտ, ի, այ, 9. 1. կանց ասնե-
լու անգ, հանգրուտանայ անգ, կա-
չան, ինչան, 2. անստաններ փո-
քան, մանգրասանք 3. նազանգրաս
(հանգրուտն նաւոց), 4. նստաու-
նի գերեզման, գիտաքանել
Հանգրատրիկն, 9. 1. հանգրատ լինե-
լք, շարժում՝ նուզանքի քաղաքա-
թիւթյուն, 2. անգորքութիւն, խա-
ղապութիւն, նանգրատիւթյուն, 3.
մեղմութիւն, նեղութիւն, 4. շրի
մակերեսի նազարութիւն, նա-
զարատիւթյունութիւն
Հանգրիմ, ի, ից, ոյ, 9. 1. նազուտ,
պնետ, լաթ, 2. շար, բարձր, 2. գոր-
գորանք, կանայք գորգորուն ըզ-
ղեսու, պանանանք, 3. սար, պա-
րտաութիւն, 4. ծածկոյ, վերձակ:
Հանգրիմ, նրոց միասին, ննար
Հանգրիմալիկն, 9. նազուտի փոց
Հանգրիմն, կի, նր. 1. պատրաստել,
շահել, սարել, կողմել, 2. նանա-
պարի անհրաժեշտ կարելունը նա-
յր, նպարտութիւն, 3. բար, անհրա-
ժեշտ քանկով ու բարիքներով ու-
ղարելի, նանգրոտն պցել
Հանգրիմն, կցայ, շր. կողմ ու պա-
րաստ լինել մի քանի նաւար, 8.
նարկ լինել, կիտք լինել
— Հանգրիմն կամ հանգրիմի (իրբի մի-
գիմի լույ) նարկ լինում, լինե-
լու է, կլինի
Հանգրկոյ, դիպի և ոյ. ու. նարմար, պա-
սակ, պաշտան
Հանգրկոյ, 1. նրոց, զիմար, զիմ, 2. 9.
զիմայի կողմը, զիմուցիմ, 3. մ.
ուղղակի, ուղիղ կերպով
— Ի հանգրկոյ. զիմար, զիպի սասել
— Ի հանգրկոյ. նահասակ կողմից, զի-
մարի կողմից

— Ի հանգրկոյ. զիմուցիմ, սահման
Հանար, նրոց, նարք, նարք, նարք, ու.
1. ընդհանուր, բարք, ամբողջ, 2. մ.
ամեն անց, ամենօրեք, 3. 9. (նոցն.
մեմ) ընդհանուր, ընդհանուր, թյուն,
4. ամեն ինչ, տիկնիքք
Հայ, ու. նինար, մաշված, անար, նայ
ու. մաշ կարծ
Հայն, նր. նյունից, տարազնել
Մաշել, նայ ու. մաշ անել: Ստորա-
շար մաշել բարի նաւ՝ հայն և մա-
շել, նույն նշանակութեամբ
Հայնի, կցայ, կ. շ. նյունից, տարա-
նայ, մաշվել, նայ ու. մաշ լինել
— Հայի տրես, մաշարանակն արե-
գանի լույսի թուշանուլ
Հայն, ի, ից (նոցն. ուղղ. նաև հաշ-
մանք) ու. Ֆիլիպիական պահտա-
թիւն ունեցող, արաստօր, խեղ,
անգամաւոր
Հայն մար, մասոր պահասա-
թիւն ունեցող, ապու:
Հասանել, հասի, հաս, հասէ՛ր, շր. 1.
հասնել, 2. արք, ինչն, նանգրաս-
նայ, 3. փնարածք ցանել, մնոր թե-
րակ, հանգրիմի, 4. վերահասու լինել,
հանգանայ, անգրիմայ, ինչանուլ,
5. հասունանուլ, 6. պատանել, գի-
նակով:
— Ի վերայ հասանել, հասու լինիմ.
1. հասանուլ, իմանուլ, խելքը հա-
նել, 2. վրա հասնել, վերահասու լի-
նել, 3. գլան հարձակել:
— Հասակ, մք. լինելու է, պիտի լի-
նի, փինակով է:
Հասանել, հասայ, հասի՛ր, շր. 1. հաս-
նել, 2. ցանկել, հանգանուլ լինել,
մարի մեջ ամփոփել:
Հասարակ, ի, այ և ույ, ու. 1. կն,
կնե կցում, 2. ընդհանուր, ամբողջ,
բարք, 3. նազար, մասնակից,
միասին, միասնայ, ննան, 4. հա-
սարակ (դոյանակ), հասարակ (բայ):

Ներգործական և կրթութեան նկա
արտաստաղ, 5. պարզ, պարզակուն,
հասարակ, 6. 9. կնար, կնե մաս, 7.
մն, նազարագան, միասնայ, միա-
սին, ընդհանրակու:
— Առ հասարակ, 1. նազարա շարժ-
հազարագան, 2. ընդհանրակուն,
3. միասին, միասնարար:
Հասարակն, կի, նր. 1. կնեյ, կնե
անել, մինչև կնար հասնել, 2. նա-
զարագան քանակել, 3. ամբող-
ջանել, անգրակել, լրացնել:
Հասարակու, ու. նստա և ունից բա-
ղակներ ունեցող, ունից, դրարով:
Հասասանել, կի, նր. 1. հասասու զը-
նել, անգրակել, 2. հանգնելնել, 3.
ամբողջնել, պնել, 4. որքն, կար-
գել, անհամարել, 5. կարգութիւն ու-
նեցողնել, 6. հասակ (սե՛ս), անգ-
նել, 7. հասել, սեկնել (աշք, հա-
յարք):
— Հասասանել գրեթե՝ զմեմ՝ զմիտու.
որչի մի քան անել, մանավանդ
պատանուլով:
Հասատակ, կցայ, շր. 1. ձնվել, կրթ-
նել, ապալինել, 2. հասարակել, 3.
հանգրկել:
Հասատարիկն, 9. 1. հասատարն լի-
նելից հասատարից, հասատարից, 2.
հասատարն քան, ննարուն, ննարու,
3. ամբար թյուն, սերտութիւն, ու. մ.
գորքութիւն, 4. ստապութիւն, 5.
որպույն, 6. հասատարն՝ որպույն
տարածութիւն, 7. հասատարած քան,
արարու:
— Հասատարեմք, մ. հասատար-
պես, նազարակ կերպով
Հասատուն, անց, ոյ. ու. 1. հաստա
կանցնած, անար, անարք, 2.
ստա, յը, նմարիս
Հասուն, կի, նր. 1. հաստուն, ու.
լրացնել, արտաստարիկ, 2. սահմա-

նկ, կարգել, որոշել, 3. սակցանել, հարկել:

Հաստանձ, հասի, հա'տ. նք. 1. հըրարել, հարաների բաժանել, 2. վերացնել, 3. հընտանել, հարհացնել, 4. վճռել, վճիտ հարել, 5. նամարել, դատել, 6. պահպանել, վերջացնել (հաստանի), պահանել, պարարել, վերջանայ, 7. պատանել, նկարել, 8. փարել, 9. նամապարհ բաց անել, դնուլ:

10. դին որոշել, բնարել, 11. հանք փարել, բարել, 12. զքամ հարել:

— Զոր հաստանին, զորք հաժարել:
— Հաստանի գնես, հեստանու լինել, մի բանի ձգակել:

Հասկիմ, հցայ, կույ, շք. 1. հոգնույց կամ լաց լինելուց շնչարգել լինել, 2. նկկկայ: Այնն' յասկիմ:

Հասուամ, ոյ, ոց կամ ի, ից, գ. 1. հարելք, հարվելք, հարվածք, 2. հասմած, բամբն, մաս, 3. զրգամբի մաս, բամբն, 4. զազիք, անխառնուն, իր երկրեց հեռանալը, 5. զազթամ կամ անշաղագամ մարզք կամ խաւքը, զազթանան:

— Հասուամ զնամ, զազթիլ:
— Հասուամ տամ բանի, խոքք կարել:

Հասուցանմ, տուլի, տա', պը. 1. ասուցածք, պարտքը վերադարձնել, վճարել, 2. կարել, 3. վրեժ աննել, 4. հաշիվ տալ:

Հասուցանմ, ցմամ, գ. 1. կարիլը, անշաղագը, 2. վճարելը, հաշիվը մարբիլը, 3. բարեբարություն, երախտք, 4. վրեժխնդրություն, պատիվ, 5. մասուցանել, տալը:

Հարաւեղով, գ. ա. 1. հարաժային գամի, 2. հարաժի կողմում բնակգաններն հասուց:

Հարցայտակ, ա. մ. 1. հարթ հասուց

ուճեցող, 2. գեանին հաժաար, աւփառ:

Հարբան, հարբիմ, քեայ, քի'ք. բուցնուլ շք. խորանել, երկրագից կամ ոչ պատճառով վեր թռչել, գուրթ թռչել, փախել, հեռանալ, բազկել:

Հարի, ի, աւ կամ իւ, աջ, գր. 1. անհրժեշտ պահանջ, պետք, հարբք, 2. բանապատկարան, ստիպումք, 3. պարտադիր վճար, հարի, տարք, 4. պարտադիր ժառարկութուն, պաշտան, 5. ա. հարվածք, կարեւոր:

— Աս հարիի, բառ հարիի ի հարի, հարիկ, հարկի, մ. հարիցարգամ լինելով, բուն, ակամա:

— Հարի (ս) հարիանմ ի վերայ, հարկ հանել, ի հարիի կամ բնց հարիապիանմ կարգադրանմ. հարիի սակցել, հարիցարգել:

— Ընց հարիա վարմ, հարիցարգել, ստիպել, բանապատկար:

— Հարիա հարկանմ, հարկ վճարել:
— Հարի է. շք. պետք է:

Հարկանմ, հարի, հա'ր. նք. 1. խփել, զարկել, 2. ձեձել, 3. փշել, նվազել, 4. խոցել, խայթիլ, 5. հարել, հարել, ջարգել, 6. սփռել, տարածել, 7. վճարել, պատճել: 8. ավերել, 9. զարգանել, 10. խոթիլ, անկել, 11. համեմատել, բազդատել, 12. զիպել, 13. դիւ անցնցնել:

— Հարկանմ զազգազի. ազգուկ հանել, հաշակել:
— Հարկանմ զանմ. գլխահար լինել, տրտմել:

— Փոս հարկանմ, ձեձել:
— Հարկանմ (կամ իմ) գլալ. սկանել լաց լինել:

— Մայր հարկանկ արեզական, ասուցանմ, 2. հարաժի կողմում բնակգաններն հասուց:

— Հար հարկանմ, կրակ վառել, 2. երգնել:

— Ձեռն յաննին հարկանմ. մեքք հարթն խփել: զասուցարկան շուքց

— Հարկանմ զնամապարհ. նամապարհ անցնել, նամապարհ կարել:

— Ոնտ հարկանմ. կա տայ, մեքթել:

— Զպըս հարկանմ, պըսալ:

— Հարկանմ զպատկարով, պատկարով վարել:

— Սպասաարարիմ հարկանմ, սպասարարի, մասալարկան անել:

— Զբարի, զբանի... հարկանմ, քարին, զեռնին խփել:

— Ընց միտ հարկանմ մարզով անպիպանել, մասնել:

— Ընց սուկ կամ առ սան հարկանմ. ասուցանակ անել, արձամարկել:

— Հարկանմ, հարայ. 4. նույնը կըստըրտակ նշանակալից, այլն' 2. 1. մի բանի կըշել, հարել, հասուցանալ լինել, 2. սիրահարվել, 3. դիվանոր լինել, 4. զնկար լինել, պատանել, վրա զնուլ:

— Ձանի հարկանմ. գախեճայ, պարհարի, անարկելի:

— Զանթի հարկանմ. անաշել, անթանար լինել:

— Այս անթ հարկանմ. այս աւ այն կողմ ընկնել, աստանկել, տարախուսել:

— Հարկանմ ի բրնոն. բերանի վրա ընկնել:

— Հարկանմ յորոպայր. թակարգ ընկնել, բռնվել:

— Հարկանմ ի վրայ ոչոպ. մեկի վրա ընկնել, հարածկել (պատնեւ, վրասելու համար):
— Հարկանմ ի կնոց կամ բնց կնոց. կնոց սիրով զարկել, սիրահարվել:
— Հարկանմ բնց միտ. ասարկել, միտք զայ:
— Հարկանմ բնց ումք. մեկի նմ

բնցարգել, բախիլ:
Հար, ի, ից, գ. երկրորդական կին որք մեզմ գովակը գուրկ էր արհնակն զովակի իրավունքները:

Հարնարի, դայ, ոց. 1. հարնի որքի (նպատական անխառն):

Հարուամ, ոյ, ոց, գ. 1. բախուլ, հարգամ, 2. մեծ, զան, 3. խոցվածք, վերջ' ասուցանում ասք ասարկելի հարվանց, 4. խայթվածք (սկի, կարիկի և այլն), 5. պատկարովան կարուսու, պարտաթյուն, հատարած, 6. շարժարածք, ասնջար, 7. հասարական արեւ, շարիք, պատահա, 8. մանք վրաս, նախորթյուն, 9. նկարանու նույնիքի կողմից Աղայուհին նվերված մի կըցի անուն:

Հարում, հարի, հա'ր. նք. 1. խփել զարկել, 2. ձեձել, մի բան ձեձել, 3. ասով վրա ազգել, ասանն անել:

Հարուս, բաթի, աջ, ա. 1. ուճիկ, զարսվոր, կարոք, 2. փարթև, անձվոր, հարուս, 3. թիկնալիտ, զեր, 4. երկնի իշխում, մեծ ազգաց, 5. լինի բաթի նստ հարուս ինչ շատ, ասուս, հասու, հասասուս, խորանել, 6. երկր (մամանակի մասին):

— Հարուս մի. 2. բալվան նեու. երկար, բալվան մամանակ:

— Հարուս մամ. բալվան երկար մամանակ, երկար մամանակ:

Հարսանմ, կիի, նք. 3. հարթածով խրել, անգին խրել, նստեցնել, վարանել, մեխել, 2. անբանել, անար, կայել:

Հարցանմ, հարի, հա'րց. նք. 1. հարցանել, 2. հարցափորձ անել, քընդ, ուսումնասիրել, 3. որոնել, փնտրել:

— Հարցանմ զկիր. զբերք նեուցանել, ընկնել:

— Լարցանն զանի՛կ կե՛նօր, կըստքն կո՛ս ունեցմա՛թքն պատկա՛յով, սանկանքնե՛րով խոստովանո՛ւթյուն կարգի՛կ

Լաց. ի ից. Գ. 1. հայ. 2. բնգնա-
րակն ուսկիբ, 3. հայ, բնբիբ, սեղան, հայկերայթ, հայկերայթ, 4. ինչոյչ, հայկեր:

Լարարար, ի սց. Գ. հայարար, հայ-
թու: Թ

Լարկատակ, ի սց. ա. Գ. անկոչ
կրտ, հայի համար շարարթից, հայի վրա ժաղարմու կրոզ:

Լաւ, աւ ուց նա՛ն ոչ սց. Գ. 1. Թը-
շուն, հով, 2. էգ Թաշուն, մարի, 3. աղաղալ:

Լաւ, ու. ո. Գ. 1. պատ, հոր կամ մոր
հայր:

Լաւաւ նայր, պատի հայր: Լաւ օր-
հոր պատը: Լաւ հուսւ. պատի պա-
ղը, 2. (հոգնակի Թվով հայր) նա-
խահայրեր, նախնիներ, նախորդ սե-
րունդներ:

Լաւ, Գ. սկիզբ, ժայր:

— Լաւ ասնն՝ սխեչ:

Լաւակ, ի սց. Գ. 1. սկիզբ, 2. սկզբ-
նախաճաւ, 3. գրգիշ, 4. աստիճան, 5. նկարակ:

Լաւաչ. Գ. քաղաքորմաթյուն, հայթաւ
թյուն:

Լաւան, Գ. ա. 1. համարմաթյուն, հա-
մարթյուն, համաձայնաթյուն, 2. հա-
մաւայնած, համակերպում, համա-
մար, համարած, հանկարծ:

— Ի հուսն անն. հանկնկ, համա-
մայնակն:

— Ի հուսն զամ. համաձայնել, հանե-
լալ:

— Լաւան ասնն. համաձայնաթյուն
բերել, հանկնկ:

— Լաւան լինիմ. համաձայնել, հանե-
լալ:

— Լաւանք կ նաւասար, իբար հնա
մխարանձամ խաղա՞ց սիրով!

Լաւանցուցումն, զուցի, ցո՛, պր. հա-
մաձայնեցնել, հանության բերել,
համապայմանել, մտազանգեցնել, հաս-
կացնել, որուլ:

Լաւանի, ա. Գ. արտ կենդանի:

Լաւանիմ, կայ. 2Բ. 1. հետանդգի՛կ
անաւ, լակ, սիմո՛ղ զնել, 2. հա-
մայից լինել, համարել լինել, 3. հա-
մարմաթյուն՝ հանության նախա-
կի, բնգանել, համաձայնել, համոզ-
վել, 4. իբ Լաւակին համարադաս-
խան զանել, համարել նախն նշ. 6
հուսանիմ՝ լիզար սեղով:

Լաւանաթիւն, Գ. 1. համան լինելը:
հանություն, համաձայնաթյուն, 2.
հպատակաթյուն, հաննաւաթյուն,
3. համոզիչ՝ համանկնող խար, ա-
ղաղալ:

Լաւասում, սրի, տա՛, զէ՛ր. նր. 1.
համատայ, զամանել, բնգանել վրա-
նաւաթյուն, 2. հասար, հայո աւ-
նեկու, 3. գլուխաթյուն ունեկու,
գլուխակ:

— Լաւասում զար. մեկի խարին հա-
մատայ:

Լաւասարիմ, լինի, սց. ա. 1. գլուխ-
ակի, մեկրիմ, անկեզ, 2. աղա-
ղաճան, իբ խարին նաւասում 3.
տուայ, համատայ, հին, 4. արա-
նով, բնգանելի, 5. զգուսար, 6.
մ. համատայով, համարաժար:

— Լաւասարիմ ասնն. համատայի
գործնել, տուայ զգործնել, հասու-
ակի:

— Լաւասարիմ լինիմ. 1. ճշովել,
հաստակի, բնգանելի լինել, 2.
համատայ, 3. համատարիմ մարդու
հաննակի, 4. մի քան մեկին ա-
մանցած լինել, մի քանի պաշտանա-
տեր լինել:

Լաւասարմաթիւն, Գ. 1. համատարիմ

լինելը, համատարիմ հասուկաթյու-
նը, 2. տուայ՝ համատար՝ ճշոյ լի-
նելը, 3. համատարի լինելը, 4. գլու-
խակ:

Լեքնուտ, ի սց. Գ. ա. 1. սալանց
ժողովուրդ (քառ հին նրաների),
աչ նրա, սալագի. 2. հայն (հրեա-
նիկ նկատմամբ): 3. կուսուշու, 4.
զերաղալալ:

Լեկնական, ի սց. ա. 2. Նկնններին
(հայերին) հասուկ, Նկնններին
վերաբերող, 2. Գ. Նկննական մա-
ղովուրդ կամ կրիկ:

Լեկու, ի սց. Գ. զիբան ժառ լակ,
հաս զամարտ, ճեճուկ փայլ:

Լեկունիմ կամ նննուտ, մայ, մի. 2Բ.
հանել, նախ զրոտտի վրա, սայն՝
կար նախ:

Լեկուրիւն, Գ. 1. մի հեծնելը, մի
հեծած արշուիկը, միով պատկերով
զեւելը, 2. կար նախելը:

Լեծննիմ, կոչ. 2Բ. վրայի հասուչի
արձակել, հասուչել, լոց ու կո՛ս ա-
նել, ախ ու վախ անել:

Լեծարիւն, Գ. վրայակն հասուչար,
հեծծար, խոր վշտ, ուր:

Լեզ, ի սց. ա. 1. մուշ, աննոյ,
զանգաղալալ, 2. մուշ, Թվարի
կոչ, 3. Թվար, խեղ, արգիլ:

Լեղմունն, նր. 1. խեղցի, 2. լեղբ:
Լեղմունիմ, կեղծիմ, կեղծում կամ կեղ-
ծում մայ. 2Բ. 1. խեղցի, 2. պա-
թիկ, լեղբակ, 3. կեղբոր շարունալ:

Լեղնայնունն, մայ, մա՛, պր. 1. խեղ-
ցի, 2. պաթիցնել, լեղբակ:

Լեղոյ, զուսի, ից. Գ. 1. զամ, բեկ,
միկ, 2. մեռալն մոգ՝ կրիտ իբ
միջանց հետ կապելու և արարելու
յու համար:

Լեղու, կեղի կն՛. նր. 1. Թակ,
հանցնել, լցնել, զատարիլ, 2. հա-
նիլ, փակ, տարածել, 3. Կ. վրա
Թակիկ, վրա վաղել, լուսիկ:

Լեղունն, ման, Գ. Թակելը, Թակիկը,
հակել:

Լեղունն, զուսի, նր. 1. զամել, մե-
խել, 2. հյուսել, միացնել:

Լեղաւասար, Գ. միացնելը, բեկելը,
մեխելը, կեղայնեղով մուշ կապելը:

Լեկակ, Գ. համարմաթյուն, մեկին
զարգանելու կամ արհամարհելու
համար հատարված Թշնական
գործ:

Լեկո, ի ից. ա. 1. արթունիլ, հանե-
լի, զարեկան, ցանկալի, 2. զարեկն,
3. Գ. հանություն, հանուշ, զրու-
րաթյուն:

Լեկուպուցիլ, ա. Լեկուպուց՝ արթո-
մեկի, զարեկան, հանելի ու զարեկն
գործնող:

Լեկուրիւն, Գ. 1. արթունիլ ու հանե-
լի լինելը, զարեկան ու ցանկալի
լինելը, 2. հանուշ, զրուրաթյուն,
արթունաթյուն, 2. մարմնական հա-
մար, սեռական հանուշ, 4. զրու-
րաթյուն, Լեկուրիւն:

Լեւ, ի իւ և ոչ. Գ. 1. հակառակա-
թյուն, վեճ, կրիկ, 2. նախանն:

Լեւ, ա. կամար, որհուր, նախան-
նաւ:

Լեւասան. ա. Գ. 1. հեամար սեղ,
հեամ, 2. հեամ, հեամար:

— Ի հեասանակ. 1. հեօթից, հե-
օթան, 2. հեամ:

Լեւի, ոչ, կեպի կամ կեպիկ և կե-
պիւն. Գ. 1. պարան՝ կայ, 2՝ խոբ
կամ ձեռն հյուսած քան՝ ստրիկ
համարիլու համար:

Լեւանն, կոչ. 2Բ. բնրասանայ, զլու-
րարեղանի, սենեղանկարմաթյուն
յուշ ապ, սնասան:

Լեւ, ոչ, կեպ, սոց. Գ. 1. սոցի կեպ,
2. անապարհ, 3. սրկեպ:

Լեւ, նից. 1. կանից, 2. կեւ, կեպ:

— Ի կեւ. կանից, կեպ:

— Ի կեւոյ, կանից, Թիկունիկ:

բարձր աստիճան չույց տալու հա-
ժարք) անհնա (գերբը), անհնա (գեր-
լին)։

— Լուսկ կրտսկն. ամենակրտսկերը
— Լուսկ լուսոյ. ամենակրտսկը
Լուսկ լուսին. ամենակրտսկին
— Լուսկ արևին. գերբը գերբոյ, գերբա-
պիսոյ

Լար, կրոյ, կրոյ կամ հարք. Գ. 1. կը-
րակ, 2. ու. կրակի

— Լար արկանեմ՝ արկանեմ՝ վանեմ՝
ամա, հարք դասեմ. կրակի գրեկը
հրեկնի, վանել, այրել

Լայտեմ, կցոյ. իր. 1. սրտովի, պահու-
մի, 2. շինուս, խնդրատակութեան
անկ, միտնութեան անկի

Լեկտորարան. ու. Լեկտորարանս՝ հար-
տարարան, Լեկտորի նման խոսող
Լուսկ արկանեմ. լուսող արարածի
Լուսող արարածի, Լուսկնի

Լուսարան, կայ կամ կցոսանք, կայ.
Գ. 1. պշրանք, պճնութեան, անան-
գի գործարանք, 2. խնդրատակու-
թեան, միտնութեան, 3. կեցմամբու-
թեան

Լրաշակիրան, կնի. Նր. Գրաբանի
կնքով կնքակի, կտուցի, շինել

Լրացոյցք. Գ. 1. վատ խրատ, խորե-
ութեան, փորձութեան, 2. շարժող-
թեան, 3. նմանութեան, 4. և.
կտուցողք՝ գրավող նախութեան

— Լ քրայոյրս ուրաք կանեմ. մեկի
վատ խրատին նեանել, խորովի մե-
կի կողմից

Լրացոյրանք, կայ. ու. Լրացոյցք
Լրացոյրեմ, կնի. Նր. 1. խորեկ, զձի-
կնք նանել, 2. խորեկան խորե-
րով ու խոտանակերով գրովի (գե-
պի մի գլուխ բան), գրեկ, հարգու-
թի, թեկաղի (մի վատ բանի հա-
ժարք)

Լրիշտակ, ի. այ. Գ. 1. ուրեանդակ,
պատգամագր. զնանակ, 2. լրարիք,
թիվատար, 3. հրեշտակ, 4. մարդու-
րե, 5. նեխանասեան աստված, 6. և.
Ց. մի բանի նմանք՝ նախանիշք,
ինչպես մարիք կրակի, կանխանայա
նշան

Լրիշտակացուցորին. Գ. իբրև պատ-
գամագր զնալը, պատգամագրութեան

Լրիկ ամենեմ. հրեկնի, այրել
Լրիկ լինիմ. այրվել, հրեկնվել

Լրսո, ի. ից. Գ. 1. գորք, 2. սպասու-
կողներ խոսք, ամբոյ, 3. ազնիկ
սահանգողին ամեկնող

Լրսոյ, ի. այ. Գ. 1. գորք, 2. աղա-
պատ՝ նարակնից գորք, խոսք

Լրվարտակ, ի. այ. Գ. 1. թաղանթա-
կան հրամանագրք, 2. ընդհանրա-
պես հրամանութեան

Լտարան. Գ. 1. խաշտարան, 2. Լա-
վատացույնների նպեր կարերենք
կայողք

Լորան, ի. այ կամ կարան. Գ. 1. ու-
նասունների խոսք, հատ, նախիք,
2. փարսեմ, բախ

Լորս, ի. այ. Գ. խորթ նայր

2

Չայ, ու, ուց. Գ. ու. 1. մարք, մարք
ու ծանակ, խաղաթեան, խաղա-
պիսութեան, 2. մարք ատրիկ, 3.
խաղաթեան միտակի

Չայ լինիմ. մարք ատրիկ զանալ

576

Չայեմ, կնի Նր. 1. մարք ու ծանակի
կնքակի, խաղապիսակի, նշանակի,
2. հրացարակով անարգանքի կն-
քակի, 3. կաղաթեան կանգնա
կտուցող, նպակի, նպակի

Չայի, ի. ու կամ ոյ, ով. Գ. 1. Գա-
վազանք, հեղատ, 2. ձեռ, զանահարա-
թեան, 3. ու. շխակ, ուղից բուսած,
հրիարած (կնք, շուրջ)

Չայիեմ, կնի Նր. մեծնի, զանահարի
(հեղատով, մարտիկով և այլն)

Չայն, ի. ից. Գ. 1. մարք (մարքու-
կնեցանա, փողի, կրիկ և այլն), 2.
մարքի կանակ, 3. նշան, բուս, 4.
բուս, լիկու, 5. ուր

— Չայն ամեն՝ ամեն՝ ամեն՝ ար-
կանեմ՝ արձակեմ՝ բուսեմ. մարք
աննի, մարք զգիկ, կանչել, խոսել

— Չայն զրբեմ, նույն նշ.

Չայնալիս, ի. այ. Գ. 1. մարք
նանդ, կանչող, 2. լալիս, լալող
(կնք), 3. ուրախ մարքանդ

Չաս. ու. ծուռ, թխարս անշարժ, ան-
շարժ

Չասակմ, կնի, այ. ու. անշարժ
զեկերով խոսա, աղիկ

Չեմ, կնի Նր. 1. ատարածի, սփռել,
կրկարացնել, 2. կորել, կորել, կը-
րել, 3. զրել, նեանել

Չեպեմ, ուսմ, անց. Գ. 1. աստուաց,
մածի, սահելք, 2. զստիկոն, կարի,
3. բիժը

Չեպեկայ, կայր, այ կամ ից. Գ.
անոր կող, զթա, կայալք

Չեպեկար, ի. այ կամ ից. Գ. 1. իր
անորով շինած գյուղ, սփռ, բու-
ցար, 2. ընդհանրապես այն ինչ
իր անորով է ստված, սակցված, 3.
կուր, ու. 4. արեւասահան, 5. ան-
արով կնքող

Չեպն, ուն, մարք, սուց. Գ. 1. մարք,
2. մարքի սփ, բուս, 3. միջոց, զոր-
միք, զոր, 4. կարողութեան, Գա-
րութեան, իշխանութեան, 5. մարք,

անկ, 6. պաշտպանութեան, սցու-
թեան, կոմանդորութեան, 7. Գա-
վաթ, կողմ

— Չեպն արկանեմ. 1. անարկիկ,
սփռ, 2. սպանելու մտադրութեան
աննայ, 3. բանի, 4. սարսուրդի
անարկիկ, սփռի, մարք զարկի

— Չեպն ամա. 1. սցնել, 2. զնել, խո-
նարկիկ

— Չեպնեմ ունիմ՝ ամեն՝ մեկմ.
մարք բանի, աստիճարիկ

— Չեպն բուսեմ. մարք վերցնել

— Չեպն ցնեմ. 1. անսպանել, 2. սար-
սուրդիկ

— Չեպն սայ աղիկան. նշանակի

— Ի մեկմ. նից. մարքով միջոցով

— Ի մեկն ամեն. բանի, ունեանել,
սփռել

— Ի մեկն ամեն. մարք սուց, մասնել

— Չեպն ի զլուխ համ նեա ի զլուխ.
զիրին սուլով. զլուխը մեկնով, վա-
տարով

Չեպնուս, ի. այ. Գ. կոխարգ, վնակ,
նմայր

Չեպնուսն. ու. Գ. 1. մեկն անոր սակ
զանց՝ զատրիկոված, աշակերտ,
2. ընտելացած, վարժված

Չեպրկայ ամենեմ կամ մերթական.
Նր. բանի, կնքանի վնակով բը-
նել, մարքակիկ

Չիք, մի, ից. Գ. 1. պարք, բնած, 2.
շուրջը, սպանել

Չիսխալացող կամ ձիսխալացող. ու.
1. Կողմ մարքով աստուացած,
հարցանած (զեա), 2. մյուսապա-
(մեկն)

Չիսխալ. ու. կուսով մոռկված լըց-
ված, կան շրջ աստուացած (զեա)
Չիկրայի, վնայ, ու. ու. 1. նեանակի,
2. զանակ, զմեկն

Ձմերային, յնոյ, ձմերային, նոյ, օր-
մերանի, նոյ կամ նոյ. Գ. ձմեռ,
ձմեռ ձմեռանակ՝ եղանակի
— Ձմերային, ձմերանի, ի ձմերային,
ձմերայն. Ժ. ձմեռը, ձմեռանք
Ձմերան. ի, այց. Գ. ձմեռանոց
Չորակն. ա. ևորի նև ունեցոյ
Չորն. այ, ոց. Գ. 1. վերնագրեալ, վե-
րաթիւ. 2. բնօրհանրայն գրեալ,
չորք, 3. կտոր, 4. ծածկույթ, 5. ջուրն,
ջուրն, լոթ:

Չալանոյ, ի, ից. ա. Գ. 1. ձուլված,
ձուլումով շինված, 2. ձուլած իր,
ձուլանդան կուռք, 3. միակուռք-
միանուլը:
Չուկն, եղի. նր. 1. մետաղի նայիկ
կազմարարի մեջ լցնելի, 2. մեղանելի,
ստանցնելի, կոչանելի, 3. անբացնելի
կարծարանելի, գոգելի:
Չովն, եղի. նր. 1. նվիրելի, նվիր
մա-
տայցելի, 2. գոհ բերելի (մանկամեջ
գեղերն, կուռքերն):

Չ

Չակիչ, կշի կամ կելի, շաց. Գ. ԳՐԻՐ,
բանակի
Չկնայի, ի, այց կամ ղեկնետի, կելի.
Գ. ԶՐԻ ԿՈՒՐ, ԳՐԻՐ, ԳՐԻՐ, ԳՐԻՐ:
Չղակն, եղի. նր. ծածկել, պանել, քաղ-
քենել:
Չղակն, եղի. շր. 1. քաղնվել, ծածկվել:

Չղակն, Ե. ԳՐԻՐԻՐ՝ լուս ձուլ:
Չղկնայանն, ցուլի. ցա՝. ԳՐ. ԲՈՒՐ-
ԳՐԵԼԻ, ծածկել, պանել:
Չղկն, եղոյ. շր. ԲՈՒՐՆՎԷԼԻ, ծածկվել,
պանել:
Չղկն, եղոյ. շր. ԼՈՒԳՈՒՂ:
Չղկիմ, եղոյ. շր. ԲՈՒՐՆՎԷԼԻ, ԳՐՈՒՎԷԼ:

Ճ

Ճակատ, ու, այց նաև ի, այց. Գ. 1.
ձագան՝ մարմնի մաս, 2. ստորիայի
ստորակողմը, 3. գրքի ստալին նշը,
խորադիրը: Գլխի վերին մասը, 4.
պատկերագրմանն բանակի գիծ, ԳՐ-
ԷՐ գրասխարաթյուն՝ պատկերագրի
նամար, 5. նակատմարտ, պատե-
րագի:
— Ճակատ յորինն կամ նակատ յար-
դարն. ԳՐԻՐ ԳՐԱՎՈՐԵԼԻ ու նախա-
պատկերակ պատկերագրելու նամար:
Ճակատն, եղի. նր. ԳՐԻՐԻ ԿՐԻՐԳՈՐԻ-
ԵԼԻ պատկերագրելու նամար:
Ճակատի, եղոյ. շր. 1. ձագատ ստ
ձագատ կոնքնելի թշնամու գիծ՝ պա-
տկերագրելու նամար, 2. նարմոսի
ոսկորաթյունը վեր թռչել, ուժգին:

Ճերպով կա գրանար:
Ճան, ի նան, զնան. ա. պատշաճ, նար-
մար:
— Թ նան, մ. շատ նարմար, լավ տե-
ղին, ջատ պատշաճի:
— Թ նան է, մր. պատշաճ է, տեղին է,
վայել է, նարմար է:
Ճամարտակն, եղի. նր. շր. 1. մեծա-
քանակ, նստածարանելի, մեծ-մեծ խո-
նակ, 2. սառն ձևովելի, նպարտա-
թյամբ թաղելի:
Ճայ, ի, ից. Գ. մի տեսակ թռչուն,
նայ:
Ճայրամ, ման. Գ. սեւեւ ձայն, աղ-
պակ, շատայնու:
Ճանի, ի, այց. Գ. 1. կն, կարթ, 2.
թռչունի կամ գազանի մազի, նան:

Ճանեկն. ու. սոխտակ՝ սե բնորով:
Ճարակն, եղի. եր. 1. նաև սանել,
ճանախ անիկ, 2. սանել, լոթի:
— Ճարակն գաղխարն, ախարս՝ մաղ-
նիկ, սեմանանար:
Ճարակ. ա. ԳՐԵԼ, ԳՐԻՐԻՐ, արա-
քաշար, ԳՐԻՐԱՅՐԻ:
— Ընց նարակ. շատ կերպով, մե-
ղով:
Ճառ, ի, ից. Գ. 1. նառ, 2. քարոյ, 3.
պատվածք, պատմութուն, ԳՐԱՅԻ
4. ցոխառ, 5. ընդհանրապես խոսք,
բառ, 6. խոսքի իմաստ, բառի նշա-
նակութուն, 7. ցրվածքի բաժանում,
ԳՐԱԻ, 8. նկարագրութուն:
— Ճառ արխանն. խոսք մեջ գնել,
խոս քաղել:
Ճառագրն, եղի. նր. 1. նկարագրելի, նախ
խորհրդով նկարագրել, պատմել, 2.
ԳՐԵԼ, ԳՐԻ անելի, արձանագրել:
Ճառն, եղի. նր. 1. նառ անել, նառա-
խոսել, 2. պատմել, նկարագրել:
Ճարակի, ի, այց. Գ. 1. անասուններ
կեր, գործան, խոտ, 2. արտա-
տարտակ, 3. բնակութուն տեղ, 4.
նշաթ, սրբ պատմում է, աշխարհ
է, կերպարք է գրանում, 5. նար,
նար, մեղք, նարագրութուն:
— Ճարակ լինի. կերպարք գրանուլ,
վերջանուլ (կրակից, կրկնորթյուն-
նից):
— Ճարակ աննն. կերպարք գործ-
նել, վերջացնել:
Ճարակի, եղի. նր. նարակիմ, եղոյ.
Եր. 1. կերպերել, անել, 2. սանել,
արձակ, 3. գործանել, վերջավ, կե-
րպարով կազմարել, 4. մաշել, սպա-
ռակ, կերպանել, 5. մի տեղ որպես
արտասուկ սպառարծել:
Ճարար, ի, այց. ա. 1. նեղու, նու-
րաբեռ, վարք, 2. սակնորդործոյ,
3. նարարութուն կարարած, 4.
Գ. վարպետ, արվեստագետ, նարար-

արպետ, 5. բանաստեղծ, 6. մ. լավ
նաղ կերպով:
Ճարարագր. ա. լավաստեղծոյ, լավ
իմացոյ, նեղու:
Ճգնարկն. Գ. 1. ճից ու շուք գործա-
գրելը, լաված աշխատելը, 2. նե-
ղություն, շարքարանք, ստատիկանք,
ստատիկ, գրանել, 3. մրցութուն,
4. մարմնը զբոսանելի նեղու-
կելը, նշանելը, նշանագրել կյանք վա-
րելը:
Ճնարան, ի, այց. Գ. 1. ցրտաձայն,
ցրտանքի տեղ, 2. վիշտաբանական
գրքոյ, 3. բարձրագույն ուսումնա-
կան նստատեղութուն, 4. սղիթի:
— Ճնարանք. թաղվածք:
Ճնիմ, եղոյ. շր. 1. նակարա թաղել,
շրջել, շրջապալել, գրանել, 2. շարժ-
վել, զնայ, բնիմանալ:
Ճնիչ, մշի. Գ. ԳՐԱՊՐԱՆ, արտարնուլ:
Ճնկեր, ոյ կամ ի, իւ հ այց. Գ. 2.
ԵՎԻՈՂ կամ խորովոյց մեկ բարձ-
րագոյց գաղաքի հ նառ, 2. գոհ նառ,
ԳՐԱՐՆԻ հ մուկ:
Ճոց, ոյ ով կամ ի, ից. ու. Գ. 1.
շտակելի, փոթալը, անպարկելի, 2.
նարկարանել, ստիպում, 3. լանը,
նոց, ճից:
Ճոռ, ի, ից. Գ. 1. սերունց, քարմ,
արալ գազակ, սերունցը շարունա-
կոց, նաղարդ:
Ճրմակամի. ա. ներսով մի նեմած
կամ նեմնոց:
Ճրմակն կամ նիպուն, նայան, նախ-
արն. նայառ միջնարք, մեկի:
Ճիռ, նախ, ուսց կամ ից (թացառ. կա
ի նայ). Գ. 1. փորքիկ սղեւու,
սղեւիկից նեմ վայելի վրա մը-
նոցած սղեւուց, 2. պատանները քա-
ղելուց նառ ծանելի վրա նառ ու
կենա ձայնած պտուց:

ձիագարին, Գ. շրժագի նստիւթյուն, Գրգանություն, վարչեկություն, այլ-լանդանութիւն:

ձնի, ննույ կամ ննյ, ննիր, ննայ, Գ. ննու, որք, միջու:

ձոխեամ, առյ, շր. 1. իշխանութիւն բանեցնել, իշխանի պես վարժել, նարտասարել, 2. սնարարմութիւն սնել, պարծենայ, շքանայ իր ունեցածով, 3. նարտասայ, նախ պատու:

ձողարդն ելի, նր. կորցնել, պահել, շորթիկ, իւլիկ, ազատել:

ձողարդն, եղայ, շր. պոկ գայ, վրտանդից ազատել, փութել:

ձարայ, ա. աչքեկութից նետ մատող սգիւշչեկեր և պատշեներ նարտար:

ձարայ առնել, նարարեմ. 1. այլու մատած նետ ու կենս ոգիւշչեներ ու պատշեներ նարտել, 2. սարայապես կտորել, ոչնչացնել, մատարց շքանայել:

ձոջ (նաչ) կամ զաչ, ի. ից, նոչուն, ի. այ. Գ. կրծքի գրուս, շանջապանակ:

Ս

Սազար (Նահ մազարա), ի. ից, Գ. 1. նորթի, զատն կամ ուլի մարթի՝ նստուի ճշակեամբ պարտապան գրելու նամար, 2. զերբ:

Սազար կամ մազարած, ա. 1. վտանդից նարթիպ ազատված:

Սալն, ելի, նր. 1. նկիլ, սորբել, 2. մանրել, փրկել, 3. մանկ, կերպուրք, տասնեկերկ մանրել, 4. նաչա-նախին ազուլ, 5. այրու կենդանուն կամ մարգուն ամորմանել, ներքինացնել, 6. փոխկացնել:

Սալուի, լիւլ, Գ. նստ պարան:

Սալանի, ի. ից, Գ. 1. տարած՝ նստապես կաշից պարտապան, 2. ըսուի, ըրնկն շար, 3. գամբուլ, կորով, 4. իր կամ գինու կաշի ու ման:

Սամնիմ, մամյ, մայ, մամնամ, մամայ, մաչակ, շր. 1. կոշիկ, փոխել, 2. ամար փոխմովել, պատել, 3. մախարգի, թանկանայ, 4. ամբանայ, քարանայ:

Սամնամ, սյ. ոյ. մամնամ, ման, Գ. 580

կոշիկ, փոխել, միանայր, նստապարթիւն:

Սախն, ի. այ. Գ. պոպան, ջուլ:

Սախպու, ա. կրթված, նուտ:

Սախարին, Գ. 1. մի բանի վրտապան լինել, գինեալը, ճնու-թյուն, 2. զինելիք, գիտութիւն, ուսանելի բան:

Սախլի, կախի կայ. Գ. փոքրիկ նախակ:

Սանարար, ի. այ. ա. 1. մանկան պարտաբոր, 2. մանկան պատմի կենթան, մանկապանի՝ պատարարված:

Սանիր, ննայ, նր. Գ. 1. անկողնի իր ըսող նարմարաներով, անկողնակալ, 2. ցաղալ:

— կանակ ի մանին ուրալ, մեկի կեով նստ պարթնի նարարութիւն ունեայ:

Սապու, ոյ. ոյ և ի. Գ. յորանյութ, իորի, շորանը:

Սարան, նայ. Գ. ազալանք, սպքս, պարտանք, աղթք, միջարդութիւն, ըսրիտասութիւն:

Սաթ, ոյ կամ ի. Գ. 1. լեզու նյութ՝ զեղն ու սն զուլի, 2. բարխութիւն, զարչել, գտնութիւն, սրմաութիւն:

Սաթնայի, ոյ, ոյ. Գ. մաթի զեղ՝ փրկենց և մաթի մարդ:

Սաթնալիք, ա. մանու փնարայ, մանու սրգ:

Սայ, մոր, մարր, մարր, մարր, Գ. 1. մարր, 2. մարրուտ, մարրալք, 3. սիլք, պանուտ:

— Սայր քարայր, մայրաքար:

— Սայր վանդ, մայրապետ, կույսերի պետ:

— Սայր նստարակայ, նոզ:

— Սայր, ի. ից, Գ. 1. եղևի, 2. նահի:

Սայրար, ի. այ. Գ. 1. մայրի մաս ունեցող անասու, 2. փայտանա, 3. անտառ (քնդամարտել):

Սայրի, բայ, ինայ. Գ. 1. անասու, 1. զպահանքի բնականելի, սր:

Սայրի, բայ, ինայ. Գ. շանի մաս:

Սանաունց, մանաունց զի մանաունց ի. 1. մանկունց, մանկունց սր, նամանկունց, 2. եզր, ատովի կա:

Սանակ, ելի, այ. Գ. 1. պարանցի զարգ, սնի ոյ կամ շքիւ, 2. կըլար մի նախանկար:

Սանամ, ոյ, ոյ. Գ. 1. մանկը, մանկել, 2. մանկամ իր, թել, պարան, 3. սորք, պուշու զարդ, 4. խորի շարքանք, 5. իրթին՝ կենտ՝ մանկամպառ խորք, իրթնարանութիւն:

Սանակ, նկան, կունք, կունց, Գ. 1. երեխա, նախապես ազա, 2. երեստարք, պատանի, 3. պատարթ, մաս, 4. զնիւթ, կորիկ, 5. ա. փորք, մանր, մատչու, 6. սղալական:

Սանտար, Գ. 1. թղթարի, սուրանակ, 2. մանգաս անեցող, մանգատար:

Սանարար, ի. այ. Գ. 1. մարտագինելի կարգին պատկանող թունարարայ, 2. իւրիտու, 3. սիլին, 4. անորջ անսակի խնար:

Սաշն, ելի, նր. 1. նյունել, նալել, մաչել, 2. ասել, 3. սպիւրել, փշայնել, ոչնչացնել, կտորել, 4. նայնել, 5. մանրել, փռել:

Սաշկապանեն, եկն, մաշկապանեն, մաշկալորման, մաշկապարան. Գ. Գարից թագավորների կանանցի զրան:

Սան, սին, սունք, սանց. Գ. 1. մաս, կտոր, բամբի, 2. կոպ, աշխարհա-մաս, երկրամաս, 3. կլիմա, 1. մասանք, նշխարք, 3. վարչական, բույլ:

— Սան առ ման, մաս առ մաս, մաս-մաս:

— Ի պարզի մասին, իրքե պարզե պարզի փոխարեն:

— Ի մանկ, մասմբ, փորքշտակ:

— Սասմբ ինչ, մասմբ իւրի փորք ինչ, փորք շափով:

Սասուլ, ոյ, ոյ. ա. 1. մատչու, փորք, 2. Գ. մանկ, երեխա, 3. նորթ՝ մարթիւն և արտաներքն բամանլու նամար:

Սասուն, ելի, ից (կա նահ նանց). Գ. 1. որևէ սրգամբ սրքի մով կամ մազարաթի՝ իցիկ թերթի զրու, 2. զերբ, 3. նստարան պատմանքն բամանգանութիւն անեցող զերբ, 4. զերթ մաս՝ զուլի, 5. մազարաթ կամ թուղթ, որի վրա գրու էկն:

— Ի մասնի նարխանի կամ տամգի սակել, արմանգանի, զերթ:

Սասուն. Գ. կց իր, մասու իր, գամբի:

Սասունարին, ելի, նր. 3. զերթ շարքանք, մասնապարթ քրտովի, 3. մասյան մայնել, զրի սակել, արմանգանի:

Մերձ լինելը, մտանայ, մտ լինելը
Մերձարթ, ի, աչ, ա. գ. 1. մաս՝ տե-
ղով կամ մամանակով, 2. աղբական,
բաղբակամ, մաղբակ:
Մերձանու, կայ, կիտլ, չը. 1. մտանայ,
մտա լինել: 2. մեար սայ, զեղչել,
գլտանել: 3. կնո՞ղ նեա մերձագրու-
թյան սեննայ:
Մերձիմ, կայ, նոյն յնչ:
Մեղ կամ մեղ. 1. փոստմ, նեխում,
ապականություն: 2. զեղ, որդ, եր-
նու:
Մերձայ կամ մերձնայ, ի, ից. գ. 1.
մերձնու: 2. պատերազմական զոր-
միր՝ մեծ քարեր նեանայ, պարիսպ-
ներ գանգելու, նամար: 3. սանա-
բան, որդայթ, 6. խորամանկու-
թյան, նեկոյթյան, շարամիս ճը-
նարագիտություն:
Մերձագործիւն, գ. 1. նաորը գոր-
պետություն: 2. խորություն:
Մեղ, միջու, սփ, ի միջի, մեղ, միջու,
սփ կամ սպ, որ, գ. 1. մեղնեղը, 2.
մեղ՞ մարդու, կեղեցանու, 3. մ. մի-
ջին, կն, 6. միջակ:
— Մեղ զիշերու կամ զիշերի, կեղեցիշեր:
— Մեղ քաղաքի, նրապարակ, քաղա-
քամե՞լ:
— Ի մեղ, մեղ, մեղն:
— Ի մեղ անուամ, մեղնակ ըրերի:
— Ի մեղ անցանիմ կամ գամ, մեղնա-
մբան, միջնորդ նախկանայ:
— Ընց մեղ, 1. մեղնը, մեղնեղնը, 2.
մեղնո՞, 2. մեղն, 3. մեղնոյով, մեղն-
նազրկեցումը: 3. խորություն (եր-
կու բանի մեղն):
— Ի միջի, ներսում, մեղն:
— Ի միջու, մեղնը, մեղնեղնը:
— Բանամ ի միջու, մեղնեղնից զե-
րացնել:
Մա, մաի, որ, գ. 1. կենարի մեղնի
կեար, 2. կենարի բաթ, 3. նազա-
ր նմարեղի զլա արկնայգամ մի
փոքր մարտություն: 4. փոշու, մա-
սիկ՝ էրրի շատ փոքր մարտություն:

ա. 5. միջակ, նեկամ, 8. արա-
մազրգամ, նամարմիտ:
Մար, ի, աչ, 1. ու. մաթ, կեղտու:
2. գ. կեղտ, աղտուտություն, բիծ,
նպուտ, աշի կեղտ:
Մեր, մերը, գ. 1. շունճարան, պա-
նեա, կույտ, նազարամ բան, 2.
քոչնկանդակ պանամ բան՝ շան-
ճարանում:
— Մերը սուլոյ՞՝ արմարոյ, գանձ,
գանձարան:
— Մերը արձայնի, փոքրաբեր:
— Մերն առ մեր, կույտ-կույտ:
Մերեմ, ելի, նը, զեղեղ, նամարեղ,
պանել:
Միարան, ի, ից կամ աչ, ա. 1. նամա-
նայ, նամեմա, 2. գ. գանձանի,
կարմար: 3. մ. միասն, միարան:
Միարանն, ելի, միարանիմ, կայ, չը.
1. նամանայնի, նամամիս լինել:
Նամարգել, 2. միասն գանձակ:
Միլ՝ միարանիմ ներքործ, նը. 1.
նամանայնեղն, նամամիս գարնելի,
նամարեղնեղ: 2. միարան գարնե-
նի, միարեղն:
Միայն, գունի, ից. ա. միանյն
գույնի, միասնակ, միակերպ, միա-
րեմն:
Միայունն, ա. մ. 1. խորագան, խոր-
գան, իրար մաս նամարգով, 2. միա-
սին խորագան մեծ:
Միակամ, ա. մ. կամակնի, մեծ սիրտ
մեծ նպի գործած:
Միանայն, մ. 1. միանայնեղ, բոյ-
քը մեկույ, 2. միամամանակ, 3.
անընդհատ, շարունակ:
Միանման, ա. 1. քաղաքակ միակու,
կերճակայ, 2. մ. միասն, միամա-
մանակ:
Միամի, ա. 1. մի մի ունեղոր, 2. մ.
մի մի նեման, միայն ինքը՞՝ միով:
Միամու, մաի, սայ, ա. 1. պարգա-

միս, անեղ, անխորաբ: 2. նա-
գաուսրիմ, 3. նասաու նույսով, 4.
միակողմանի նասանոյ, սովան:
Միամուսան, աչայ կամ միամունն,
եղի, միամունի, կայ, չը. 1. միա-
միս լինել, միամիս գանձիկ, 2.
նամարգով լինել, նազովի, սի-
բով մասայի, նազանկ լինել:
Ննազանդեթյամբ մասայի, 3. նա-
զանդանու սայ:
Միամուսին, գ. 1. պարգամուսություն,
անեղության անխորաբություն:
2. նամարգանություն, 3. շարա-
կուսելը, 4. մեկ սիրտ մեկ նպի լի-
նելը, 5. սովարություն, 6. նամա-
րություն:
Միամուսն, մ. 1. միանգամով, 2.
միասն, 2. միամամանակ, 4. մի
անգամ, 5. ամբողջովն, բառ անե-
նայն:
Միանյուն, ա. միանյուն նշանն սենե-
ցոյ միասնակ:
Միայնուն, ելի, նը, չը. 1. միակ
պես լինել, միայն ինքն իշիշի, 2.
էրրի միակուս թաղամարի, իշիշի:
Միպակ, մ. միևնյուն մեով, միարե-
նակ նամարացուտ:
Միշ, միշն, միշնիկա, չ. մ. միշն,
միշնիկ, էրր, բանի զեռ, էրր զեռ,
միշնի սր, միշ, միշն, նից, իշիշն:
Միշի զի, 2. սյունիս որ, սյունիս որ:
Միշիկ, մ. զեռ չ... բանի զեռ չ...
միշնի:
Միշմուսի, ա. 1. մեղը մասն կամ
մանոյ, մեկուսից: 2. նամարանի,
3. խորք Մոսիսցան, լամանեղակ,
իշիշնուտ:
Միշմարի, ի, գ. 1. նի քաղաքներում
անեղարար սեղը, որ ամբողջով
էր պարիսպներով և մասայում էր
որդու ընդ:
Միշոյ, ի, աչ, գ. 1. մեղը, մեղնեղը,
2. միջու, 3. մեղ ցանկած, մեղ-
տեղն կպած, 4. նեխի կոպը, 5.
նպի մեղնի, 6. խաբի, մարբերու-
թյան, գանաքանություն, 7. մամա-

նախախնայ, մամանակի տեսու-
թյան կրիս, կեանքի մեղն, 8. սա-
քանություն կրիս, կեանքի մեղն,
9. ա. աղտու, տանելի:
Միշոտ, կի ից միջու, ա. 1. կե-
սորի կեարգու: 2. նարմային: գ.
3. կեսար, 4. նարմ, 5. մեղնեղի,
մեղնեղան կայ:
— Միշոտի զեմն, արեղմեղ կրելն-
կոց չկը:
Միս, մաի մուտ, միայ, մուսայ, մը-
սոյ, գ. 1. միսը, ինչը, բանական-
ունթյան, 2. իմաստ, 3. արամա-
չրություն, 4. նամույր, 5. սշա-
քություն:
— Միս ամեն, սշաղիբ լինել:
— Միս զնն, սշաղիբություն գործ-
նից, զիսկ: նեանից, սշաղիբ ասել:
— Ի միս ամեն, նամանայ, իմա-
նայ, խեղը կորի:
— Ի միս արկանիմ, մարբերել, ի-
շի, խորել:
— Ընց միս ամեն, մասնել:
— Ընց միս մասնիմ, մեկին նամայ-
նայ, սշըք մանի:
— Ընց միս ամենիմ, 1. մարմ մի
բան անցանցել, խորք բանի անց
զնել, 2. միսը պանել:
— Ի մաի զնն, մարմն զնել, մաս-
ցիբ լինել, զիստարի:
— Ընս մաի սլուց լինիմ, սշըքնեղնի
նամանայ, սշըք մանել:
— Չմուտ ամեն, մասնել, մարբեր:
— Միսս սամ, 1. միսը՝ իմաստ՝
չնամանություն սայ (մի անխորա-
բանի), 2. իմայ սայ, իմացնել,
իշիշնի:
— Ընց մուտ ամեն, մասնել, մարբեր:
— Ի միսս գամ, միսս անանիմ, ինչ-
քը պուրեբ գու, սխմովել:
— Ընց միսս նախանիմ, մարմն
անցնել, մարմն անցամորթի:
— Ըսս մաի (ից) կամ բառ միսս-
ցանկացածի զեռ, սշաք անեղ:
— Ի մուս անանիմ կամ կաննիմ,
իշիք կորնի:

— Ի մտաց խորջ աննէլ, աննէլ տաննց
հասուկ գրտափորութիան:

— Ի մտաց սակ, իր խելըդն ստել:

Մտի մտք, քրտանց, հոտորու-
թիանք, ֆանախրութիանք, անկնդ-
նութիանք:

Միանէ, եջի, նր. շր. 1. մի կոպէ թե-
ռէլ, խոնարհելի, 2. ծանրանայ, 3.
խոնարք մեկին ուղղելի, 4. մի կոպէ
թեռքով, անկնի, 5. նախանի, 26-
դար նախանիութիանք անդնէ և գա-
նի անս կրտայրանէ՝ միտմ, եցայ:

Միասնական կամ միայ անկամ, մ. ա.
1. գործար, նորից, կրկին, վերջա-
պէս, երկրորդ անգամ 2. երկրորդ:

Միանէ, եջի, նր. 1. կոթել, խոթել,
ներս մտցնել, 2. ձեռք գործել,
ձեռնարկել, 3. ջրկռելի՝ շինարան
կրկնաթէ կամ պողպատք սառք ջրի
մէջ մտցնել՝ սովին սուրք ու ա-
սանկանան գործնելու, նամար, մտի
տայ:

— Միան գնան շար, մեկին ձեռք տայ,
ցիպուկ, բանէլ կամ մտակել:

— Միան գնան ի գործ, ձեռնարկել,
ձեռնարկան լինել:

Միքամ կամ մքրամ, սայի, շր. միծա-
ղի մեկի գրտ: կտասկի, սրնա-
մարել:

Մզկնիմ, եջի, նր. խեղցել, ստատիկ
անգել:

Մզկնիմ, եցայ, շր. 1. խեղցվել, շուճ-
շք կտրվել, 2. նեղվել, սաղնապել,
3. մի անգամ սրբելված մնալ:

Մհամ, սայի, շր. 1. մնալ, կենալ, 2.
սպասել, 3. նորասակ, 4. գրկվել,
5. քամանվել մեկից (քաղաքական
խեղցում):

Մնիւն, գ. մտայց, մեկը մի, մեկը
մեկինանը:

Մրանկնապար, ի, սց. ա. 1. նախան-
նախան, մտայնան, անգիտան, 2.
ցուցար շուճնալ, անպահաս:

Մոց, ու, սց կամ ի, սց. գ. 1. գրա-
դարանիկան կրանի նոցնայ պատան

յա, կրտայնապանների բուրք, 2. կա-
խարց, 3. աստեղագիտ, գուշակ, 4.
կրտայնապար:

Մոզիկն, ի, սց. գ. մոզիկի պնու,
գրագրայնական կրանի բարձրաստի-
ան կրտայնապար:

Մոլայիկն, խնդի, ի, ս. ց. նախանոր-
դանների կարգին պատկանող ջրա-
յան թունաքար բաւալ Գրգամ է
նախ մոլայիկն, մոլայիկն կամ մո-
լիկն:

Մոլար, ի, սց կամ ից, ա. 1. խորե-
ր, մոլորեցնող, 2. մոլորված, ցը-
նորված, ցնորանան, խարժած, 3.
սրայ, սուտ:

Մոլեզմմ, եցայ, շր. 1. կտասցել,
սաստիկ գարնանայ, 2. ցնորվել,
խնձ իրն կորցնել:

Մոլեզմարիւն, գ. մոլեզմնէլ, կտաս-
ցութիւն, ցնորվածութիւն, գալ-
բարէլ:

Մոլեկան, ի, սց. ա. 1. խելապար, կա-
տար, 2. խելապարակուն, 3. զեմ-
հար, աշտար, 4. անասակ, 5. գ.
քանապիտ ստասան, զե:

Մոլիմ, եցայ, շր. 1. կտասցել, գալ-
բանայ, 2. ցնորվել, խելապարակել,
3. գուր, տայ, կիտարանի, 4.
զեմարու լինել, 5. սաստիկ ցան-
կութիւնք միքրանի նեւաստա լի-
նէլ, 6. ստփայլ, ցանկութիւնք
գլորվել:

Մոլորիւն, գ. 1. մոլի լինել, կտաս-
ցութիւն, խելապարակուն, 2. չափից
չուրս սեր, ցանկութիւն:

Մոլոյ կամ մոլի, մոլի, սց. գ. 1. հա-
տարակ մտածան, նոցաթափ:

Մոլք, մոլի, ից. գ. նեղուկ, նեւա-
րան՝ ստարմայի կորքից կամ սա-
կէջ սիջ:

Մոնզոն, ի, սց. գ. մեծաշաղ, կր-
տայնք, արեգու: Յա նախ մոնզոն
մէք:

Մոռացական, մոռացան, ա. մոռաց-
կան, երախտածոց:

Մոռացութ, գ. մոռացում:

— Մոռացութ կճ՝ լինի, մոռացվում
էն, մոռացի էն:

— Մոռացում աննիմ, ի մոռացում
պարունանիմ, մոռանայ, մոռացնել:

Մոլպան, ա. Մոլպան:

Մոլպանան մոլպան, գ. մոլպան մոլ-
պան, սաստիկ մոլպանք Մասանյան
Պարսիաստանում:

Մոլրա, ի, սց. ա. կիտար, անմիտ,
խելապար, խելիք:

Մոլրախոտարիւն կամ մարսախոտա-
րիւն, ցնորանութիւն, խելիք ու
խելան խորքեր խելապարակելուն:

Մոծաննիմ, մոծի, մոճ. սք. մաջնել:

Մոն, մնայ կամ մոնի, գ. 1. մանր
է խոյրդ մեկ, 2. մարմն կար,
բու:

Մոնացան, ի, ից, մարցանի, մույ,
մարցանայ, ի, ից, մարցանայ,
ա. ուրիշ մարցանով վերցված,
կցված, կարճասան:

Մոնի, թի, սց. գ. արեկց կամ կը-
րակց խանկամ՝ խորովված՝ մերկ-
ված բան, նախապէս նախ կամ
նախի պանել:

Մոնր, մրոյ կամ մրոի, գ. մրոնի
մար և նրա պատշա:

Մոնրասան, գ. մրոնիների ան-
տա՛ պատան:

Մոռայիւ, ա. մ. 1. նաման, նա-
մար, 2. սրտանց, սիրով, 3. աշա-
ղիք:

Մոռայոյ, ա. միտք շփոթված, մար-
նած, նազված:

— Մոռայոյ լինիմ, մարանէլ, մարով
շփոթվել: սակն ու մրա լինել:
նազվել:

Մոռար, ի, սց. ա. 1. միտք անեղաց,
2. մազիք, 3. խոնարհան, խոնել,
4. խնայական, 5. բանական:

Մոռար, մրոյ, սց. գ. աննի սակի
նազվածք, սականք, զիբու:

— Մոռար սամ. նախան: անորգել:

Մրնի, եցայ, շր. մեծմեկն, կոմն,
բուճեցում նազվածի:

Մոք, ի, սց կամ ից, գ. ցեխ, սիգմ,
շաղախ, պլմա ու նախա սեղ:

Մոքանն, սցայ, շր. ցեխ ցորանայ,
ցեխտովել, նախանայ, լին ցորանայ:

Մոքանր, ա. սպմտեք:

Մորա, ի, ից կամ սց. գ. խորթ մար:

Մորա կամ մորա, ի, սց. գ. մորաք
(սովորաբար նոցանի ձեռով մորաք):

Մորանի, նայ, ննայ, ա. մորաք ու-
նեցող, ցիտարույն մորաքով կամ
անմորաք (երիտասարդ):

Մորար կամ մարար, ուսց. գ. մո-
րաք:

6

ցեղնել, կտասցնել, հաղորդ տայ,
բազմանութիւն պատկանել:

Յազար, գ. կտասնայ, նազնայ,
բազմանութիւն ստանայ:

Յազան կամ չազանայ, ա. կտարեքին
զոն բերված (մի), կրտայնան ա-
բաղար, թիւք միքրայրված:

Յազն, եջի, նր. 1. գակն, գունարկել,
2. կտարեքին զոն միքրարեքի՝

ժողովուրդը ստա՞յլ զանազան արտա-
դրութիւններ կատարելովք 3. հար-
նելք 4. գտնվածի մտք ուսելը 5.
ուսելով կամ համը տեսնելով պը-
գնել, եզրնել:

Յանկն, եկի. նը. 1. այս ու այն կողմ
տանել, ման տանել, 2. ստատանել,
հուսել:

Յամին, եկայ. չը. 1. շըջնել, ման գալ,
2. Յազանել, 3. հարգել, ստատա-
նել, միտել, 4. մարդկել:

Յականն, եկի. նը. պիտել, նկատել,
լավ նայել, տեսնել:

Յակինը, կիրի. բուս. յակինըստ, ի. ի. ց.
1. կարույս զուգի թանկացիկն
բար, 2. մի տեսիկ մտքիկ նուսնու-
փար, 3. ար. կարուստիկ Քրիստէ և
նահ յակունց, յակունք, յակինել:

Յազապ. նից. մտաին, համար, գի-
րաբերայլ:

Յաղն, եկի. նը. աղի, աղով համ-
տնել:

Յարանաբն, եկի. նը. 1. հազմել,
պարտաւթյան մատնել, նվազնել,
ընկնել, նկար գրել, 2. բռնաւթյանը
գորտահարել, իշխել, սիրել, 4.
հարսել 5. բռնագտակել:

Յարաբարմին. ար. հազմ՞ իտաք
մարմնով, հազմանաակ, հազմա-
ցամ:

Յարտիրն, ց. 3. հազմելը, հազմա-
նակ, 2. հազմանգամ լինելը, մարմ-
նի իտարութեան, ունեցութեան:

Յանախն, եկի. նը. իտարացնել, ա-
նկնել, ազնացնել, տեսնան գարն-
նել:

Յանախն, եկի. չը. 1. իտարանայ, ա-
նկ, ազնացնայ, հարստանել, 2. զի-
մանայ:

Յանախին, եկայ. չը. նայն նշ:

Յանն, եկի, յամնամ, եկայ. չը. ու-
շանայ, մամանիկ անգիպնել, եր-

կար մնայ, հազապել, զանգապել,
նապակել նս և ներքորմանն նշա-
նապակել մար:

Յայնմամ. մ. այն մամանակի

Յայնկուց. մ. նից. այնկուց, այնակց,
մյուս կողմը, զիմացը:

Յայնն հետ. մ. նրանից նետ, այն
մամանակից նետ, այնուհետ:

Յայնք հետ. մ. 1. սրանից նետ,
այնուհետ, 2. այնմզանից:

Յայտ. ի. ից. ար. 1. հայտնի, 2. մ.
հայտնի կերպով:

— Յայտ տանն. հայտնի գործնել,
հայտնել, հայտարարել:

— Յայտ անն. հայտնի գործնել,
հարս բերել:

— Յայտ գամ. ի յայտ գամ. հայտնի
գտանալ, գուր գալ, երևան գալ:

Յայտ է. մը. հայտնի է, պարզ է:

Յանկուս. մ. չիմանալով:

Յանկուցանն կամ յանկուցանն, ու-
ցի, ո՞, ուցնայ. պը. 1. զեղի ինքը մը-
ցելը իր կողմը զբաղել, հրապարակ,
սիրով հաղել, իրեն հարմարեցնել,
ընտելացնել, 2. նենաթան գործնել,
3. հանգստացնել, հանգարտեցնել:

Յանկիտան տանն՞ կարգաւորել. 1.
ներկայացնել, շտաֆ տալ, 2. հան-
գիծանել, իրտակել:

Յանկիտան լիլիլ, յանկիտան կամ. 1.
ներկայանայ, առջը կանգնել, առ-
ջն էլնել, 2. երևայ, տեսնելով:

Յանկարծալիտ. ար. հանկարծ զանգամ:

Յանկուց. մ. անկուց կերպով անպիւթ
կերպով:

Յանկանն զեայ. ցի՞ր. յուցնայ. չը.
անպարզ գործնել, սխալվել, մեղան-
չել, մեղք գործնել:

Յայտ. ի. ից. ց. զան. զանարեւոթյան
(կուրբերէն)՝ զարգաւորական փրտ-
կատարութեամբ:

— Յայտ տանն. զան տան, զոնկ՞
զարգաւորական ծնով:

Յայտանն, եկի. նը. յուցալիմ, եկայ.
չը. 1. նախաննել, յարտաննել, 2.
նախաննելով զար գործնել, գտնակ,
3. յար աշով տալ:

Յայտանի. եկի. նը. երկարանցել,
ուշացնել, նետակել:

Յայտանն, եկի. չը. յուցալիմ, եկայ.

չը. ուշանայ զանգարնել:
Յայտանն, եկի. նը. 1. կարել, 2. թըլ-
մանել, 3. փորձանել, կրտակել,
4. սրել, մարել, հարթել, 5. խու-
ցել, ստիկել:

Յայտանն, եկի. նը. 1. ընդառնել, ար-
աւարտել, նախընթակել, 2. ներ-
գործել, ապկել:

Յայտանն, եկայ. չը. հաջողութեան
գտնել, հաջողվել, տալով գնալ:

Յայտանարակի կամ աստուարարակ.
ար. աստիկն կամ աստիկն կովով:

Յայտանն, յարտանանն. մ. տալով,
սկիզբից, սկրնամ:

Յանն, եկի. նը. 1. երկարել, մեկնել
(նկար), 2. անկել (այքը, ուշերքը).
— Յանն գալ. անկար նայի:

Յանն, եկայ. չը. մեղի, երկարել,
մեկնել, սնակել Այլն՝ յառան-
կանով:

Յանն, ընայ, արի՞ յարուցնայ. չը.
1. տալովանայ, կենդանանայ, 2.
գըր կենայ, ստիկ կանգնել, 3. ընդ-
արթնանայ, 4. առաջնել, հարմա-
կել:

— Յանն ի վերայ. հարմակել, զրա
գտնել:

Յանտանն, եկի. նը. 1. գեանին համ-
արեցնել, կիմանաակ կարծանել,
2. բնանել, 3. արտաստակել, հա-
տակը զոնկել:

Յանտանն, յատի, յատն, յատնի. նը.
տանն, ազնարգէ կուրբը կարել:

Յար. ար. 1. կից, կցը, կարել, 2.
հարմարել, 3. համարաւորական,
համաձայն, 4. շարունակող, հար-

ցող 5. մ. շարունակ, միշտ, ան-
պարտ:

Յարարան, եկի. նը. 1. զարգարել,
կարգադարել, 2. կարգի բերել, շտա-
կել, կոնկել, 3. կարգել, կարգակեր-
պել, 4. նարնել, պարտաստել, 5.
հարսել:

Յարնչիմ, ընայ, ըի՞ր. չը. վերարբերել,
հարմարանել:

Յարուցանն, բուցի, բո՞ւ. պը. 1. ստ-
քի կանգնեցնել, վեր բարձրացնել,
2. զրգուր, տալով բերել, 3. կենդա-
նացնել, տալովացնել, 4. շինել,
կանգնեցնել (շինք), շինութեան:

Յարրանուտ, ար. կրքանուտ:

Յանուտ, յակիլ, յակլ. նը. 1. ազն-
լացնել, անկնել, աստուարնել, 2.
համարել, աստուարնել, 3. կրնել,
4. ազնանայ, Այլն՝ յակիլ, յակ-
կիլ:

Յակ կամ յակն, յակն. 1. մ. միշտ,
ամեն մամանակ, 2. ար. համարա-
կան, մտնեցնական:

Յակ. մ. ար. 1. ազնիլ, շատ, 2. միշտ,
շարունակ:

Յակի. զի. 2. մանականց որ:

Յակիլիս կրքամ կամ կազամ. զը-
լուցիկով շարժել, զարգիլ, մեղա-
քի զրա ընկնելով գետնի Քրիստէ և
նահ յակիլիս:

Յակրանամ. այցայ. չը. շատ ուսելուց
զգով, աստիկ նախնայուց ման-
րանայ:

Յկուպի. ի. այ. ց. 1. ազնուց 2.
ար. ազնուցալիմ Քրիստէ և նահ յի-
նգուկի կուցով:

Յկուկար. մ. ար. 1. հանկարծ, հան-
կարծակի, հանկարծական, անուս-
տակ, 2. կարծիքով, սխալ կարծիքով:

Յկուկարան. մ. հանկարծ, անուս-
տակի կերպով:

— Յկուկարան (ն) մամա, յկուկար-
մամա մամանակի. հանկարծակի,
անուստակի կերպով:

Յկուկիմ, եկի. նը. 1. շատ ու մաս

ասլ, փոփոխել: 2. նախ միտքը սարքեր ձևով կրկնել: 3. նկատչւր- շէկ, 4. փոխարինել: զերանել: Բարդ- մանել, 5. այն ու այն կողմ շարժել:

Յկան, յեկի, յե՛զ. նր. 1. փոխել: գարնան: 2. Թարգմանել:

Յնամ, յնայ: 1. շր. նեմփել, կոթնել: 2. նր. նեմփել, նստաստել:

Յնամ, յեկի, յե՛ն. նր. 1. շարժել: կողմնել: միջանկյալ: մի անջրից անջ- կողմնել: 2. շարժական: կողմնցիլ: 3. շր. նշգիլ՝ մից գործարարել նա- յելու նամար Այլն՝ յեմել:

Յնկար, ի, իս կամ աս, աջ, ց. 1. կրգման Բուզի: կրցնադիր, սուս- րապարկում: 2. նամակ: 3. զեկու- ցագիր: 4. դատագիր:

Յնու. ի. ես, զեկի ես, եսեկից, եսե- փում:

— Յնու դառնամ. ես դառնայ:

— Յնու րկկնում. զեմ զցել: մերժել: արժամարկել:

— Յնու կամ. 1. ես կանգնել: 2. ա- պշտատման:

— Յնու նարկանեմ. փանել: մերժել:

— Յնու յեսու կապեմ. ձեռքերը ետե- փում կապել:

— Յնու անիմ. ես պանել, արգելել մի բան անելուց:

— Յնու յեսու ետեւ. շարունակ ետ:

— Յնու կոյնմ. սասեր. ես զերջնել:

Յերիքնմ, եցի, նր. 1. իրար նեւ նոր- մարջնել: կարգավորել: շահել: սզցիլ: նորինել: 2. սասերորդել: կրթել:

Յերկանմ, եցի, նր. կրկարել: մեկնել:

Յերկանմանմ, աջայ. շր. 1. կասկածել: սարսափանել: 2. կրկու մասի բա- մանփել:

Յեյ. ա. մ. 1. կոթնած: նեմփած: 2. նույնը մեկի վրա գրած: սպագիրնամ:

Յիմարիմ, եցայ. շր. 1. խնկմանայ: յեկողազրել: նիմարնայ: 2. զար- մանքից ապշել:

Յիշնյուցանմն, ցուցի, ցո՛ւ. որ. նիշն- նել: նիշն առ:

Յիլմ, եցի, նր. ս. գարկիլ:

Յիկնամ, եցոյ կամ յունամ, աջայ. շր. նր. 1. նիմանայ: 2. նշանայ:

Յիկնամ, աջայ. շր. 1. յիման: ու- սեկելով և բովելիքով: 2. նարսա- նայ: յոյնել ունեցողածով: 3. մեծու- նայ: բարձրանալ: սաստիկ նայեմայ:

Յո՛, յո՛վ, մ. զեկի ու՛ր:

Յոյզի, ի, յոյք կամ վիր, ից կամ կույ- 2. ց. շատերը: բազմամեկ մարդիկ: 2. ա. շատ: բազում: բազմամեկ: 3. մ. մ. նստելու ստամփել:

— Յոյզի անգամ. շատ անգամ:

— Յոյզի ման. շատ մարդ, մեծ մարդ:

— Յոյզի սասեր. շատ անգրգռել:

— Յոյզի սրիք. շատ անկրուտ:

— Ընդ յոյզի կրամակ. շատ մեկնով: բազմորթնակ:

Յոյմ. մ. 1. շատ: սաստիկ, ուժգուն- քանք: սաստիկպես: 2. ա. վերին: սասեճանի, մայրանկ:

— Յոյմ, յոյմ, սասել բան զյոյմ. շա- փայտնց: քառ-շատ:

Յոյյ. յոյլի, ից. ա. մայյ: Բույյ: յոյմ. յոյմ. յոյմ. զանգագիտ:

Յոյր, յոյր կամ յոյրի, ից. ա. զիրուել: նստ:

Յոսի, ույ կամ ույ. անց կամ ից. ա. 1. գտաթար: շար: անդիտան: անարգ: սար: նիստու: շնչիկ: խո- սան: փուշ: 2. խորթ: 3. Թերի: Թյուր, 4. անտեղի: անարժան: զար- շնչիլ:

Յորդարսայոյ. ա. փոթախանութար փնտրել խուցարկող, սրտանց սրու- նուց:

Յորդրնմ, եցի, նր. 1. զրգել: Բկուց-

րել, իրատել: նամարչել: սրտանայ- րել: 2. իրախուսել: ջաջելիքել: 3. նրապարհի, զրգակ: 4. սահլիլ:

Յորման. 4. կոր, որ մամանակ ար:

Յորման, ի, ից կամ աջ, սր. ց. 1. չքի սրաց նստել: նեղել: 2. մեծ ալքը: 3. չքի պաշտալ գործելը: 4. չքիմ, սակար: չքի ունից Բազմով ներքև Բազմիլ: 5. զեկի վարձու: 6. կապող չքի բարձրանայ:

— Յորման անույ. կույ: կի գույ:

Յորդրնմ, եցի, նր. անփանել: կոշիլ:

Յոյզնմ, եցի, նր. 1. փնտրել: սրտնել: զրգուցել: խուզարկել: նստախուզել: 2. խուսել: սահն ու վրա անել: 3. զրգուլ: սասել բերել: նարջել:

Յուլանամ, աջայ. շր. 1. մուլանայ: Բուլանայ, ցանցարչել: 2. անկց ու անճիթ յինել: 3. նեւարքքիլ: 4. նարքանամ:

Յուլարիկն, եցի, նր. 1. սզգրիլ: նեւարքքիլ: 2. նարքարիկարչել:

Յուլարիկարիլ. ց. 1. սաստիկան մտացածիկ կենդանի: որ շատ ան- արախանութան սպրտմ էր ունե- ցանքում կամ շրամ: 2. նարքարչ (տե՛ն):

Յուար, որի, յուարը, որից կամ ոյ. ց. 1. կարարգություն: նարքարչյուն: 2. կարարգված սասեր: որ մար- ցիկ էրում էին իրենց վրա:

Յուտամ, աջայ. շր. 1. նույն ունեայ: «պարիկ, սպագիրնել: նստայ: 2. նր. նաննել գտան սրտով:

Յուրան. ց. շահմարան, մասան. ան- րար:

Յու, ի, ից. ց. 1. կայ: ցույ: կցամ, 2. մարմնի՝ իրար նեւ կցված մասերից յարցանելու: 3. սակերի մարչի- րի միացման սեղը: 4. զերսպանա- կան նոց՝ ա. ց. ն:

— Յու յոց. կուր-կուր:

Յուկն, եցի, նր. 1. կապիկել: կշել: նարժարչիլ: 2. բազարչիլ: ձեպար- չիլ: 2. կշիցիլ խորքեր, պատճա- սարտուսթյուններ ննարել: 3. շա- սի վրա նոց զեկել:

Յոն, ի, յոյք: յոյնից. ց. նեմք: նեմքի: Իցված է նաև յուն, յանք:

Յոչնմ, եցի, նր. 1. պատու-պատաս- անել: կարակել: 2. պատակ: 3. մար- քիլ:

Յոչանամ, աջայ. շր. 1. ուսեկով չոր- փանայ: զիրանայ: 2. զեկնանայ: անստուգանայ: 3. յիմանայ: Ծ՛վել: նարանայ: 4. փոփել: պարձնել:

Յորինմ, եցի, նր. 1. սրինական կեր- պով մի բան նստաստել: կարգավո- րել: բարկարգիլ: 2. սակիցել: շի- րել: կուսուցիլ: սահմանել: անել: 3. զատավորել: շարաջել: 4. զարջա- րել:

Յորինիլ. ց. 1. կարգավորող: սակց- մոց: 2. նամ սպու:

Յորինում, ոյ, ոյ կամ ի, աջ. ց. 1. նորինել: 2. շնք: շնվածք: 3. ցարչ: 4. կարց ու կանգ: 5. նրա- ման: օրենք:

— Նա՛ կու. նակ:

— Նա զի. մանավանց որ, ստամփել կու:

— Նա սրինմ. 1. անշուշտ: 2. Թերևս, Թվում է թե:

— Նախմմ. ու, ուց. ց. 1. նախմմ. 2. նախմմանիցար: Թյուն: վրեժ, վրեժ- րեզրություն: 3. կանգ: փուլիլ:

— Կախան արկանն՝ նախանը շար-
 ժիչ՝ զբոսիչ։

— Կախանն սուճուն՝ բերն, դենն կամ
 ի նախանն մասնն՝ բերն, նախան-
 Ակ, նախանն զբայ։

— Կախանն սուննն՝ շար նախաննով
 նախը, շար աչքով ապր։

Կախանապիկ. ա. նախաննով մտածած,
 նախաննից արտբոլոց՝ ինքն իրեն
 սուտը։

Կախանաբիկ սունն՝ նախաննը
 շարժելով սուննիչ, մուշիչ։

— Կախանաբիկ լինիմ. 1. նախաննից
 արտբոլի, նախաննից մաշվել՝ սու-
 սուտը, 2. գերմեղցիբ լինելն։

Կախանաբոլ. ա. գ. 1. նախաննուտ, 2.
 գրեմեղցիբ, 3. նա. որքն նախան-
 նում են։

Կախանուպի արկանն. նախաննը
 զբրելի, նախաննը շարժիչ։

Կախարար. ի. այ. գ. 1. զգաճախ,
 նախաննի կամ կրկնի հաստարբիչ,
 սաստաղ, 2. իշխան, աճաղ սան, 3.
 նախապես. սանուսեր՝ չին նախա-
 սանուտ։

Կախարարացուկ. 1. գ. նախարարեն-
 յի բարձրագույն, նախարարենի
 զուկոց, 2. ա. նախարարենի
 զնկոց բարձրագույն։

Կախարարուհի. գ. նախարարենի։

Կախարան. ա. մ. աճիկն սուտը կզած,
 սաստաղ, սաստի։

Կախիկ. գ. հասարած՝ որքն, կաճի,
 մեծ գնառ, շարբի։

Կանգալի. ա. բրիտանյա (նազգոբա-
 ցան հետնոց)։

Կանանիմ, կի. նը. 1. ես պաննի,
 ես հանգանցելի, ես ցաշի, 2. ա-
 սաշ բշի, նրի։

Կանսպի. ի. այ. գ. 1. սաննի կամ
 ցեղի պե՛ս՝ բա սերման կամ իշ-
 խանութ, նախաննուպիկ, նախա-
 բար, հաստիպ, իշխան, ընդհան-
 592

բազու պիտ, զեկամար, 2. նախահար,
 մերացած մարդ։

Կանասուկ. ի. այ. ա. գ. 1. սասա-
 մարախի կոճի մեջ սասա՛ նեմոզո,
 2. մրցուկ, 2. ներքի մեջ սասա՛ն
 կոճոց, բայ, 3. զգովանաբի նամար
 զոված, զո՛ն, ըջնամար։

Կանասուկիմ. կի. նը. 1. զգովանա-
 չի նամար սղաննի, սաննի, 2. քա-
 շուիբի, սիբա սայ, կարեաննի
 մեջ բերիչ։

Կանասուկիկցուսունն. ցույի, ցո՛՛ պը-
 նաստակ նանգիսացանն, նաստակ
 զարձիկ։

Կանասուկիմ, կցայ. շը. 1. իրկաճի,
 կարե՛նի պես զուր կելնի, զովա-
 յուր սուտը նեմոզի, 2. զանվի մի
 զարի նամար։

Կանասուկուրիս. գ. 1. բաճություն,
 կարե՛նություն, 2. սասորենություն,
 3. մարդաստեղծյուն, 4. նազմու-
 թյուն մրցանակ։

Կայ. ի. կց. ա. 1. թաց, խաճի, 2.
 փափուկ, 3. բազմաշն նշյուննե-
 րի սեանկ մախոզ, 4. գ. թացու-
 թյուն։

Կանիբ. կի կամ կրոյ, բաց. ա. փուչ,
 զստաղի։

— Ի նախի. մ. փուչ սեղը, զստաղի
 սեղը, իջուր։

Կանիտրին. գ. 1. զստաղություն,
 սեաննություն, 2. փուչ բաննը, 3.
 սիրիքություն։

Կարտ. ա. ուց կամ ի. այ. գ. 1.
 զուճկույն թելերից զարժած կ
 չյուսած կառ թել, 2. զուճիկ-
 զույն թելերից չյուսած կարտ,
 չյուսար, 3. ներքի։

Կաստար. ի. այ. գ. նախկան սու-
 մարի սասա՛նն սմիոն, սարկուլախ,
 նար սարի։

Կախարուն. սան, սանք, սանց. գ.
 չկարգու, մեկնուց, փրկուն, շուրջու
 Անի՛ նուխար, նախարա նախար-
 արն։

Կարարկիկ. կի. զ. նի մանը զը-

թա՛մ նախարը կրիս, լուսոյի։

Կնկն, կի. նը. 1. շարշարի, սուննի,
 նկնի, 2. նկնի, նկ զարձիկ,
 3. շարժիչ, նորգորի։

Կնկնով, կցայ. շը. 1. նկություն կրի,
 նկնի 2. խմբիչ, 3. նկ զտանու,
 փարսուար։

Կնկուար ի. այ. ա. խորերա, շար-
 զոր։

Կնկուրիս. գ. զաճ, զգովանու-
 թյուն։

Կնորկից. գ. կրկարություն շա՛մ՝ մի
 նեմի սնացած հետարություն։

Կնտը. ի. այ. ա. գ. 1. նեմ արձա-
 հոզ, 2. թափուր։

Կնրրուպի. ա. զովանուպիմ։

Կնրկուպի. ոյ. ոյ. գ. 1. ներք, 2. բին-
 ներկուտ, ա. 1. լավ կամ, իխ, իխ
 սա իխ, 2. իսրաճուկ կզած (մի
 պիտություն մեջ), լավասեղյակ, չը-
 մուտ, բաշմուտ։

Կնրրի, իկույ, կց. ա. գ. 1. ս-
 ճարձանած մարդ, 2. պալատա-
 կան զղաճոյն կանանցած (ստոր-
 նստած)։

Կնրրու. ի կնրրու. նից, ներքն, սանի
 Կնրրուտ. մ. 1. ներք, 2. ներքի,
 ստիկ, ա. 2. ներքն, 4. ներքն
 (սանպուտ)։

— Կնրրուտ ի կնրրու. բուն ներքից՝
 Կնրր. ա. գ. կնրի, ներք բունը,
 փարսուր։

— Ի կնրր. մ. 1. ներք, զեղի ներք,
 ներք, 2. զեղի բարբը։

Կնպ. ա. նպու. պակաս, կարտ։

Կնկակիկ. կի. այ. ա. գ. միտին
 հաճոց, սքանախ, ընկեր։

Կնկակուար. ի. այ. ա. 1. իջուկ ու-
 նկոց, 2. նկակուն (զիտար
 ստաղ)։

Կնչ. գ. 1. նյան կնու, 2. անբաճան-
 ի կնու, 3. կնուտուն, 4. զիտար-
 կան նյանաբուն, 5. նյանի

— Այս կիչ, այն կիչ, այս (այն) նյա-
 նը կրոց, այս (այն) սեանկ, այսինչ,
 այնինչ։

Կնստ. կամ կամ առ. գ. 1. նրստ-
 գածը, զիբը, սեղ, 2. արևու իշխ-
 նություն, 3. սխտանիտ բազու,
 4. կաճածը, 5. ա. ցած (կրկն)։

— Կնստ քաղաղի՛ զեղը. բազու,
 զիտից զիբը։

Կնրեմ, կի. նը. 1. մանի, սրբի,
 չյուսի, փաթաթի, 2. շարի հնու-
 րի, շար բան նախադասուսի,
 3. սանի, նարարենի, կիցիչի։

Կնս. ի. այ. կամ կնստի, ի. այ. գ.
 ճաչի բիբի, մի տեսի կայ։

Կնար. ա. ուց կամ այ. գ. 1. նկար,
 պտակեր, 2. նարուն զարժած։

Կնարալի, գի. այ. գ. 1. պտակ,
 2. նմանություն կնրի, կերպարանը,
 բուն սքանի՛ ընդորձակութան, 3.
 բուն պատմություն՝ ընդգրկ, 4.
 ա. նկարած, նախ բառերով զբժան,
 5. նկարիչ։

Կնարեմ, կի. նը. 1. նկարի, նախ-
 ընի, նկարաբերի, 2. ցույց սայ,
 պտակերի, ստաղարի, 3. զբն, 4.
 ներքուտ. մ. 1. ներք, 2. ներքի,
 նմանցանի, 6. կրակակի։

Կնրիմ, կցայ. շը. նկույն, սան կնրի
 շնան, նուր։

Կնսնց. ի. այ. գ. սաստիցանան զրս-
 ին նըն, մաճաչի զիշույ, զնսանի,
 կնարչիկու։

Կնսն. ի. այ. գ. 1. նյան, 2. նրաբ,
 3. զրու, 4. զիտարի նյան, 5. նյան-
 սուր, նյան, 6. անբաճանի կնու,
 7. շրմուի կնուտուն, 8. նյան սու-
 նիտ, նյանուպի, 9. արտարի կր-
 վույթ, նմանություն, 10. բազարից
 զեղակուն կնրն ու զավագուր, 11.
 նյանսիկն։

Կնսնալի. գրոյ, ոյ կամ ի. այ. գ.
 1. զիբ, ստա, աչքուրեն, 2. նսանի

պարզի բարձր: պարմության 2.
 շնորհ ու շնորհք 3. նահապետան 4.
 շնորհակալության
 — Ենթին անձն. շնորհել, ներքել
 — Ենթին անձն. շնորհ մատուցանել
 — շնորհակալության նախանել, շնորհակալ լինել
 — Ենթին գտնվել անաշխարհութ. մեկնել նահապետ լինել
 — Ընդ շնորհս ինչ ասմ. շնորհ անելով ասել
 — Ենթինաց ասմ. նրի ասել
 Ենթինասար. ա. 1. նրի սրբված, պարզեցած, 2. նրի սրբող
 Ենթինակ, եկի. նր. 1. շնորհք անելու ասել, 2. ներքել, 3. մարգարահանության անել
 Ենթի գալու. գնաց. գ. 1. գոյորդել, 2. շուշել, 3. անապայք, 4. ազդեցության, 5. գրեթե իշան նշուշի
 Ենթիզուգութիւն. գ. 1. բանասերկության, իրանակցության, գրեթեասության, 2. շարժարկության
 — Ենթած. այդ կամ այն. շր. 1. շղարլ, փայլփայլել, պղպղալ, 2. սաղալ, լուրջութիւն, երևալ (փոխ՝ սոցի մեկ, աշխր մաս)
 Ետայ. շուտի ասլ, տից. 1. ա. արարչապատկ նշնշողն և զգայլն մարտարի կայտար. փութեան, 3. մ. շուտայ, շուտայ
 Ետրքն. եկի. նր. 1. խել, նախապակել, կորել, 2. խելուտան լինել
 Ետարարարայ. ա. ցոփ, զեզել, անասուլ

Ետարվեմ. եկի. շր. շուտայել, անասարել, ինքն իրեն սարկել արագ շարժվելու
 Ետնկ կլանել. շուշել ասնել, սգ ձեկ, սիրտ ասնել
 Ետըլանակի. մ. շորս կողմք, շորս բուրբ
 Ետայ. ի. ա. համ իւ և ոյ. տվ. գ. 1. նահապետ շուտայել, նահապետար, ստիպողականության, 2. գտնուզել, անասարկության, ստացուց. 3. ա. շուտայեցնող, 4. մ. շուտայելով, շուտ-շուտ
 Ետայլեմ. կցայ. շր. 1. շուտայել, 2. նեղն ընկնել, 3. շփոթվել, գործելու
 Երգարտութիւն, շրջարտութիւն. գ. 1. շորս կողմք փակել, 2. շրջապատել
 Երկն. եկի. նր. 1. շուտ ասլ, շրջել, կործանել, գործնել, փոփոխել, 2. խոտը գործնել, 3. շարժել, Ժշել (սշխարհըրք), կք. 1. գտնուց, փոփոխել, 2. պատկել, շորս կողմ ասնել
 Երկին կցայ. շր. ման գոյլ, շրջել, ալա ա. ասել կողմ բայել
 Երտնալ, անայ, տաշնայ. շր. 1. իրանել ու վեր-վեր բնշել, շփոթվել, ինքն իրեն կորցնել, վառանել, 2. սպողել կորել
 Ետր. ի. ից. գ. պնիվ նայ, նայք կտոր, նայք արժաք, նայք ընկ, խաղով նայք

Պայարվեմ. գ. 1. սրտակալության, 2. բնամտական վերաբերմունք, ասանության
 Պղարմ. աջի կամ աջայ. բա՛. շր. նր. լուս ա կամ անել, լայ, նայ, սպող
 Պզն. դին. դամք, դուկ, դանգ. գ. 1. բիկունք, մեք, կանակ, 2. սղեւտար.

Պ. պնուզել, 4. ասարկայել (չնամ, նայի և ալ) վերել կողմ
 — Ոզն անամ, յոյն անկանիմ կրքամ կամ, 1. մեքի վրա բնկնել, նահապետակ, 2. պատկել, անայ լինել, 3. խոխուտակ
 — Ոզն րկանել (իլ) մեքը կտարելու սովել ընկնել, լրվել
 Ոզրկի. ի. ա. 1. կնկ մտքերույթ աննեցող, նարք, 2. կողմն, մշտական, նարարության պատրաստված, 3. քաղցրահամ, մեզ խոտող
 Ոզրվիմ կցայ. կա՛ց կամ կա՛. շր. 1. խոցայ, զթայ, կարեկցել, 2. ասարմաբյան գրնել
 Ոզր. ոյ. տվ. գ. 1. աջուլնք բնանումբյան տղբունել, 2. շարարբարթյան, 3. ա. մ. մեզն պարեմ (կերպով)
 — Ոզրց անն. աջուլնք նամուզել սիրտ շարժել
 — Ոզրք կամ յոզրք անկանիմ. զկերիմ, ազակել
 Ոզրն. եկի. նր. 1. ազակել, բոխանակ, սիրտն ասնել, նամուզել արարչության ինկնել, 2. կրեպուչ, ասարմաբյան անել, շարարբարթի
 Ոզրպն. կեկի. աջ. ա. գ. ամբողջիկ կրկնող
 Ոզրպն. այդայ. շր. ասպշնալու բրբրկից
 Ոզրպոցանիմ. զուկի, ցա՛. պր. 1. անասնայնել, 2. ամբողջանել, լրվող գործնել, շուկել, սղել
 Ոզլի. գ. 1. ազանության արյունաշեղսթյան, մեկ շարարգրության, մեկ գտա, 2. ա. շար, գտման, կրեւնաճաճել Այն՝ սնիլ, սնիլ, սնիլ
 Ոնգուն. զման. գ. շր. լրվել, շր. շար, շար, շար աստուլ
 Ոզն. ա. մեք գտարիկ փուշ (նակի մասի), յոխա, շարարած
 Ոսկնալ, օսկնուտն. ա. ստիխան, սովող կամ, սովկնալ, սով թ-

լնքով նշուտ, սովկնելով սովկնալ գործած
 Ոսկիկնայ. սովկիմք. ա. սրի մեկ պարար սովուց և (գտանել)
 Ոսոյ. ի. աջ. ա. գ. 1. նահապետող, վերելուցից, բնամոք, 2. սրտակալության սր, թն, վրն
 Ոս, ոյ. աջ. գ. 1. շյուգ, սուս, 2. բլուր, մե փոքր բարձր անգլ
 Ոսայն. ի. ից. գ. 2. շուկակի գործածք, նշուտմ թն, 2. ստացուցական կության գործիք կամ գործարած, 3. նմանությամ՝ սարգի ստացել
 Ոսայնանիմ. եկի. նր. 5. նեղն և զործնել
 Ոսան. ի. գ. 1. Թագարտանիստ կամ իշխանական շարք, մարտարարգ, 2. արքաներին պատկանող ցուտար, արքանական կողմնք, 3. ասպնական, Թագարտանիստ ասանական
 Ոսանիկ, նկի. աջ. ա. 1. արարչական անձին սերված, ստանալ բնակել, 2. ստանալ սերված կերակրող
 Ոսայկան. ի. աջ. գ. վերակողու. բրբրկնող իշխող
 Ոսանակ. ստանայ, տաշնայ, ասայիմ, ստանայ, տաշնայ. շր. ստանել, ցուտկել, ինշել
 Ոսն. գ. 1. առք, 2. լնամ ստարան, 3. վանկիկ շարժ
 — Ըսմն ընդ սուս. ասնասով անել, արեւմտորնել
 — Ընդ սուս անկանել. սարելն ընկնել, արքելք լինել
 — Զամ կամ. սարի կնել, կանգնել
 — Զարգ. սարի վրա
 — Զալից. սարով
 — Ըս ասն, ա. սուս, մարք, մտարի
 — Ոսն սոն, սոն ա. սուս. բայլ սո բայլ. կամ զարկ-կամայ
 Որկ կամ. որկել. գ. բրկնել
 Որկ, ոյ. սյ. սյ կամ ից. գ. 1. կերակրւթող սրկող, 2. արարմալության
 Որմարար. ի. աջ. գ. ամբողջ
 Որմարարայ. ա. արմարարից կողմնական արմարար

Արմ, ոչ, այ կամ արմ, մանր, Գ. դասու
Արման, իր, Գ. դասու, ցանկապատ,
դասակն
Արզալար, ի, ից, Գ. 1. Թակաբալ, 2.
գլուսնի
Արտայի, լնո, այ, ա. արտայացոյ
Արամ, ման, մանր, մանց, Գ. մի տե-
սակ մարտու, որ տեսն է նորա-
բարեբեր նետ
Արշնմ, կի, իր, 2. սանձանկի, ընտ-
րելի 2. ցանկապակի, 2. բամբակի,
դասակ, սանձանկացնի, 4. գլուսնի
Արշալարի, արշալարմ, շնան, Գ. 1.
սանձանկու, ընտրութեան, ընտրե-
լի, ցանկապակութեան, 2. կանան 2.
գրասու, բամբակու, սանձանկացու
Արշո, ի, այ կամ ից, Գ. դասու է գրա-
նուկի
Արշուն, այցու, չր, բնի մեջ մանկի,
դասակի
Արտալից, ա. արտի կենդանիներով լե-
ցանու
Արտական, ի, այ, ա. Գ. 1. որս տնոց
որտոց, 2. ձկնորս
Արտանկ, ա. որս սիրոց
Արտոց, ի, այ, Գ. ա. 1. որտոց, 2. խա-
րհբար
Արրան, բնան կամ որրին, Գ. բազ-
կեց (հեմանդութեան)
Արքանան կամ Արքանան, Բ. սան-
աթ
Արմար, ի, այ, ա. ուսեց, կար
Արկանակի, մ. ուսեցին
Արև, ուսն, ուսնր, ուսնց, Գ. դա-
րանոց
— Չուսնր կրտա, 1. դիվիզոր զը-
լորդի (միւս), 2. զկարտութեան մէջ
Թակալիկի
Արև, ուսն, Գ. 1. ուսնոց, մարդարիտ,
2. զկեց, նան
Արխ, ի, ից, Գ. 1. խոց սալը խո-
տան, 2. զանն կայ, պարսնակ,
պարսնակութեան, 2. նորատեղ-

դրան, 4. մարտութեան, 5. կասկ,
կասկարան, 6. սաստիկ բարձրանք,
արմիր, 7. գանդ, մեծանան, 8.
արտ գնալը, 9. դիտարութեան
Ախան, կի, իր, 2. 1. նաստան
խոց սալը, 3. խոցով նաստանը
Անանան, այցու, չր, բանի, սաստ-
նով (մեկի նկատմամբ), սուր զե-
րանքով
Անգի կամ ուղի, ի, այ, Գ. էրագ,
բարձր, միջ
Անի կամ Անի, մանձանց՝ ուղիք,
ուլթ, լից, Գ. սաստ կոտց շուր
Անկալ, ա. սնկաբու, անդրան,
ցանաբի, սին, փուշ
Անուս, ոչ կամ ի, ից, ա. դասարկի
փուշ, սին
Անու, բնոց, ոչ, Գ. 1. սերմ, նորիկ,
նուշ, ընդգին, 2. սերունդ, գա-
լակի
Անլմ, կալա, կա՛լ կամ կա՛ւ, էր, 1.
ուսնու, 2. բանի, պատի, 3. դա-
վի, սիրի, սեր գրանու, 4. վերց-
նել, սանկ, 5. նաստի, 6. վեր-
բարութեան՝ սանձութեան սանձուց,
7. կարգանու, սանկ լինել, 8.
պարսնակի, բովանդակի, ամփա-
փելի
— Անլմ ունի, Բեկանն ունի
— Անլմ սա իր վերաբերգա. ուրբի
զարտիքը մանուկ պահել
— Անլմ գրանու, սան պատիվը պա-
հել
Անլմ, կամ, հոգն, սկանոց, ցոց, Գ.
պանջ
— Անլմու, սանի կանթեր, կոթեր,
կարթեր
Անլմիք, դի, դրա, Գ. 1. սանկ
ցնոց, սուրբութեան ցրանոց, 2.
նաստանց, 3. խոց, 4. սանկար, 5.
սանձանկ, 6. սուրբութեան
— Անլմիք լինի, 1. մեկի սաստի-
րակ, 2. նորանգիկ, սանու

Անջ, աւջ, բնաց, Գ. 1. իր, իր
մայրը, իր և բերանի մէջ բնիկ
մայր, 2. ից
— Անջ, կամ ունջ առնի՝ առնի՝ բնի-
նու, լինոյց բերն, իր սակ միւս-
դի, սրհամարիկ
— Արջով առնի, բեղերը նայարի
Անջ, բնոյ, ոչ կամ այ, Գ. 1. ա-
նջու, բուն, մայր, սակ, 2. զե-
տե, նասակ, խորք գնանի սակը,
3. խոցով ուրի՝ նոյն սակ նա-
սակ մայր, 4. նայար բուսն թուր
— Ընջ ունջ առնի, զեղի նասակը՝
զեղիքը՝ խորքը սանիկ
Անջ, ոչ, ով, ուր և ի, ի, Գ. 1. Նի-
զարտութեան, ինչը, միւր, 2. սուր-
բութեան, զարտութեան
— Անջ առնի՝ առնու՝ ունի՝ զնի՝
կամ ինչը սալ, սուրբ լինել, նե-
սամուս լինել, շնան, զարտանու,
լակ յալել
— Անջ առնի, սուսնի, նայ
— Չուրով կամ յայ սան, հիշել, նի-
շեցնել
— Անջ կամ յայ առնի, յայ արկա-
նի, հիշեցնել
— Նայ բերն, մարտիկ
— Անջ լինի՝ ունի, մեկի կողմից հիշ-
վել, մեկի սուրբութեան սրտա-
նանու, մեկի միւրը զայ
— Անջ ի կարմ, 1. սուրբութեան
Անլի, շնի, այ, ա. խիստի, բանի-
մայ, ընդանուի
Ան, սան, սանր, սանց, Գ. 1.
մար, կան, 2. ցամ
Անուն, սալի, սան, չր, 1. սուշել
2. նորութեան լցվել
Անունն, ման, մանր, մանց, Գ. 1. սե-
սակ, դիտութեան, 2. սեղեկու-

Յան, սոփութեան, 2. կարգ ու
կանն, 4. կան, սպան
Ասանակից կամ սպանակից, կի
այ, ա. Գ. 1. միտի սոփութեան, գա-
րեկեր, 2. մեկի սոփութեան,
3. կանակից, ցամանակի, նուս-
պանի
Ասանուն, ուր, ա. պ. սոփութե-
անի
Ասանն, 1. մի սեղից, ինչոր սեղից
Ասանը, մ. նայել նշ
— Ասան սասն, ցանապան կողմ-
քի, այս ա. այն կողմից
Ասար, տե, տարա, Գ. սուս ցամով
Ասան, ի, ից, Գ. սանկը, կեղևի, սու-
րբութեան, սուրբ
Արալ սանձանկ, սուրբութեան
Արար, ի, այ կամ արարն, ըն, բնց,
Գ. 1. ընդք մարդկանն կարգ որ
կեղևնականից կրամ կն մար սե-
սակ զա՝ սուրբութեան մանան,
2. ընդանուսն լայն, որ զարմ-
ան էրն աշխարհիկ մարդիկ իրքի
զան կամ կանայք՝ իրքի զիկ ման-
կոց, 2. կարգական զարգ, Այլ՝
արար
Արբ, 1. մի սեղ, սրեկ տե
— Արբ արբ, մ. սեղանց, կերակ-
ւորակն
— է արբ, լինու է սեղ սր... պա-
տանու է որ...
Արբն, 1. մ. նաս, մի կողմ, 2.
նից, գաս, սանու, 3. բար, 4. ու-
նասու, մանձանց, սուրբ, ս-
սանիկ
Արակ, զիկ, կոց կամ կան, կանց,
ա. բար, ըստու
Ար արբ, մ. 1. սր որ լինի, 2. կր
որ լինի
Արբու, տի, այ, Գ. խորք ցամով

գաս, շար, գաման, գծեցակ, 2. մ.
 շարաշար, շարաշար կերպով
 Չարակն, կան, կանք, կանց, ա. շար
 աչք ունեցող, շարանակառ
 Չարաման առնեմ, շարաշար կերպով
 սպանելու
 Չարաման լինիմ, շարաշար կերպով
 սպանվելու
 Չարաշար, ա. մ. 1. իրաւ շար, իրաւ
 գաս, գաման, 2. անտանելի, ան-
 նարբին, 3. ստտակի, շարիագանց
 Չարաւեր, սիրի, այ. ա. շարաթյուն
 սիրող, շարք սիրող, շարք գործող,
 շարասիրտ
 Չարքերի կամ շարաքերի, ա. անտա-
 նելի սիրե զգմբու և համբերելի
 Չափ, սյ. սվ կամ աւ և ու, այ. գ. 1.
 շափ, 2. անանձ շափի համար, որտ
 ստորջուրթյամբ, 3. ստանալտրի
 շափի 4. կարգ ու կանոն, 5. վարք,
 վարժանք, վարժեցողութիւն, 6. ց-
 վառման վարժելութիւն, 7. ա. ջու-
 փափոց, վաշխելու, 8. նիզ, շափ
 պին
 — Ի շափ հասանեմ, շափանա գա-
 նալ
 — Ի շափ անարք հասանեմ, տարիքն
 անելի, մեքանայ
 — Ի շափու ոսկիմ գաննեմ կամ գիտեմ
 զափ աննին, իր շափն իմանայ՝
 պահելու
 — Չափ անուն, փորձել, քննել
 — Չափ հաստիւ, միջհաստակ
 Չափաւոր, ի. այ. ա. 1. միջակ շափով,
 վաշխելու, 2. շափք պահող, պար-
 կեշտ, 3. նմանա, խմարն, 4. շափ
 ունեցող, շափանոս
 — Չափաւոր մի մի բիշ
 Չգոյ, ի. ից. ա. գ. շեղած, զտութիւն
 չունեցող

— Ի չգոյէ առ ի չգոյէ առ չգոյի
 շինելուց, շարաթյունից
 Չերէք, բիշու, գ. սուս քանանա, ա-
 նարանեմ քանանա
 Չե, չե եւ, զեւ չ... զեւ շեղած
 Չերն, եւ որ շիբա շեղածը
 Չհաստաւի, ա. աննամուտի
 Չհառցական, ա. աննամուտի, ա-
 նանջ
 Չորեքսասն, ի. ից. Թ. ստանշարտ
 Չորեքսասներորդ, ի. այ. Թ. ստան-
 շարակորդ
 Չու, չուլ, ոց. գ. 1. զնայք, անա-
 պարճելի տեղից տեղ շարժվելը,
 տեղափոխվելը, 2. աննպարե, ան-
 նարարելի իրեր, 3. զազմող՝ տեղա-
 փոխվող բարձրութիւն, կարծման
 բանակ
 — Չու առնեմ, ի չու անկանիմ, ան-
 նարարելից, զնայ, տեղափոխիմ,
 զազմելու
 Չուան, ի. այ. գ. պարան, Թել
 Չուտ կամ ջուտ, ա. իւզ, ոչոր-
 մելի, Թշուտ
 Չունե, եցի, չր. 1. տեղից տեղ գնող
 բարձրութեմ, և ունեցվածքով, 2.
 մեանելու
 Չրմող, ա. անպարտ, անմեղ, անմեղ
 մեացող
 — Ի չրմող կամ ի չրմողիկա առնում,
 լինիմ, 1. անմեղ մեանայ, 2. մած
 կըզիլ
 Չրտի, տայ, տեսց. ա. շինելի փուշ,
 ստոր, ցած
 Չրտիմ, եցայ, չր. չքանայ, աննեա-
 նայ

Չագանեմ, պողի, պող, ի. անար-
 բիլ
 Չայարակալ, պայարակալան, ա.
 կարգաբան (նի), կարգաբանք ու-
 նեցող
 Չակունե, եցի, պակաւիմ, եցայ, չր.
 1. պահանջ, 2. խափարել, 3. թա-
 լանալ, նմայել, մարել, 4. մեանել
 — Չակալի ի մայց, խնթաւայ, խ-
 լաղաղիլ
 Չակնում, պակիմ, պակեայ, կուցեայ,
 չր. 1. ստտիկ ժախնալ, ժախից ու
 զարմանքից ստաշել, 2. զոյալ
 Չակշտափին, գ. անտառիկութիւն
 Չակշտանեմ, կուցի կո՛ւ, զք. ստա-
 րակ ժախնալ, անարբիլ
 Չան, ա. ոց կամ ի. ից. գ. 1. պան-
 լի, պանակելու, 2. պանակութեան
 ներք, 3. մամանելի, 4. վախ, 5.
 պահպան, 6. սպանել, 7. քանա,
 բանտարիւթիւն, 8. զքաշութիւն
 — Ի պանե առնում զք. մեկնեմ ներ-
 փախելու և քանա պեղելու
 Չաննեմ կամ պանակի ի. այ. գ. 1.
 պարտ շարժման իմ զգում փոշու՝
 շարժման անարբիւթեան համար, 2.
 զքան, պանակելու
 Չանող կամ պանակող, ա. պառ պա-
 ճող, բիշ ուսող
 Չանպանեմ, ի. այ. գ. 1. զիմբորթ
 մարմինը գնելի նարմանց պառ-
 պանող նարմարանք, 2. նմայիլ
 Չանք, եց. գ. 1. պառ, մամ, 2. պա-
 ճելու
 Չարիմ, եցայ, չր. 1. ստաշել, կոչել,
 ստաշց գանալ, 2. ջրտանալ, հա-
 փանալ
 Չարտ, ի. այ. գ. 1. անտաններ, ի-
 յոչող եղիւրդող անտաններ, 2.
 Նարք, նար, միջու, նարամտա-
 թյուն (ինքն իմանակեր՝ անկա-
 կան գործածութեմ)

Չանունեմ, եցի, ի. 1. կարգաբան, գե-
 ղեցեցանել, 2. գեղեթով ներքիլ, ա-
 մել, գնակ, 3. պարսերն շարժ
 կեցող, մեացնել, խարդախիլ
 Չայ, ի. ից. գ. ստապելանեմ կե-
 ցանի՛ իքք մարդու սերճիլ
 Չայազտափին, գ. 1. հարգա-
 թյուն՝ իշխանութեան կամ սերուն-
 զի, 2. սպմիկան մալու, ազմա-
 տանութեան
 Չայարիմ, եցի, ի. չր. շար կողմը պա-
 աշել, շրջապահել, քանել
 Չայտան, տաման, մուր, մանց, գ. 1.
 պաշտան, սողթ, մարմնագութեան
 կեցեցողիկ տարբարութեան, 2.
 մտալութեան, կրեկի զարծ, տա-
 րիւն, 3. ներմանակառ տա-
 վածներ, 4. մարգարանութեան, հա-
 նախան քան
 — Չայտան առնելու պաշտելու
 — Չայտան հարկանելու պաշտելու
 — Չայտան տանելու մտախելու
 Չայտանայ, կի. գ. պաշտաճող մտառ,
 պաշտալ
 Չանակ, ի. այ. գ. 1. կուց, 2. ոչնարթ
 քան, մեկպառակց, փոշուր, 3. մանք
 անհրաժեղ տնտեսական Նառ,
 անտաններէր բարձրութեան խաճ
 Չարքիմ, եցայ, չր. 1. ստտիկ մար-
 վել, պառպանելի, 2. շարաթյունից
 ցամաք
 Չասանեմ, եցի, պատուելիմ, եցայ, չր.
 1. նանցիկել, զեմ կննել, զեղուշ,
 զարճելու, 2. պանակել, իննել
 Չաստունեմ, նման, մուր, մանց, գ.
 1. պատուելիլ, նանցիկել, պատա-
 նած քան, 2. զիջված, պատա-
 նածը
 Չաստանց, ի. այ. գ. որպէս զբով
 արժան անն զբով
 Չաստանեմ, 1. ջրման անել, ման

գալ, 2. գալարգիկ (սնկ):
Գառախանի անձն. գառախանեկ:
Գառախանի տան. Գ. գառախանեկ:
2. արջարջանեկ, շատազգովի:
Գառապարզ. ի. այց. Գ. 2. զորն, զորն-
բերալթալ, 3. պղտա ընձա, 2. նվերը
շնձա, 2. կաշառ:
Գառզան ի. այց. Գ. 1. նրաման զը-
նձա, 2. խրտա, 2. լուր, սեղեղու-
թյան, 4. լրատար, 2. բան, էջ:
— Գառզան չկան լուր՝ նրաման ու-
գործի:
— Ի պառզան անկանիմ. լուր կա-
ջրնի:
Գառնեկ ի. ից. ա. պառչան, նարժար,
արձանեկ:
Գառնուպն. ա. զրոնուր:
Գառիք, ից. ք. 1. խարեան, 2. ասա,
2. Գ. խարեալթյան:
Գառիկանդարան. ի. Գ. նուր զնկա
նարժարեք, կապարե:
Գառիկեր ի. այց. Գ. 1. նխար, 2. ար-
լան, 2. արհեստ, 4. կնքարանդ:
զեք, տեք, 2. սերունդ, ընտանիք:
6. անձ:
Գառնուհան. ի. այց. Գ. 1. երկր զեր-
նազգեստ, զերարիտ, 2. ընդհան-
րագին պղտա:
Գառչան. ի. ից. ա. 1. նարժար, գու-
րկուչ, 2. Գ. նարժարալթյան, 2. Գ.
լույ ձեռք:
— Գառչան է պարտ կ պառչան է.
Նարժար է պետ է պառչան է:
Գառախարան. ի. այց. Գ. նրաման, անձն-
նարժարալթյան:
Գառախիմ, եջի. նր. պատվիք ասլ:
նարժարեկ, անձանեկ, անձննարժարեկ:
Գառանաս. ի. ից. Գ. 1. պատիմ, 2.
լարիք, փորձանդ, 2. ասնչանդ,
նարժան, 4. խրտա անդհմանու-
թյան, ասա: սպանալիք, անար-
չանք, 2. պատմի արժանի գործ,
անարժան:

Գառնանան, եջի. նր. 1. պատմի,
2. ասնչի, լարժարեկ, 2. խրտա
սպանալ: խրտա անդհմանեկ, ա-
նարժիկ, նարժարեկ:
Գառապարան. ի. այց. Գ. 1. ապով-
նելու տեղ, ապովմ անդ, 2. ապու-
վեն, կովանալոր: օգնական, նե-
ցուկ, 2. պատառ:
Գառարան. նայ. Գ. խարեալթյան:
— Ի պառարան արհանձն մատուցա-
նեմ. խարիկ:
Գառարատարին. Գ. 1. պառարատ լի-
նելիք, 2. կան-կարտի, 2. զորչառ-
թյան:
Գառրևն եջի. նր. խարիկ, խելիք
անելի:
Գառրևանի լուսնի կամ բնակի, այց.
Գ. 1. մարթլու՝ պոնելու՝ ասելու
կնձանեկ, 2. ասնիքը, պարնե:
Գառրայն, եջի, պարսպիմ, կայ. 2բ.
1. պարտ լինելի, ոչինչ լանելի, 2.
մի բանով զրազգի:
Գառպիզուցանեմ, զուցի, ք. 1. ար. 1.
զրազգիցնելի, զարմեցնելի, 2. զատար-
թիւ, 2. նուսպիմ:
Գառրևն, եջի. նր. բուկ, զերտցնել:
Գառար, ի. պարարտ կամ տանդ,
այս է տից. ա. 1. զեր, լուզատ,
ձատա, 2. բարեբեր, 2. Գ. զեր բան,
պարարտալթյան, նարժարեկ նարժ.
Գառարարչու. ա. պարարտ ռու-
սականալթյան անձնորդ:
Գառարտանամ. ա. անձ:
Գառարտամարմն. ա. մտա: զիրուկ:
Գառուսուցնեմ. եջի. նր. 1. կուպի,
կուպիպի, 2. պաշարիկ, արզիք ան-
չիւսանալ, կուպիանգիլ:
Գառնզու, ի. ից. Գ. զերնուզգեստ, զի-
րարիտ, պատման կուպա:
Գառզախու. ա. նուսպի խոտոյ:
Գառրևն, եջի. նր. 1. մարթի, զանել,
բուկ, 2. անանից աման լցնելի:

Խառնել, 2. բացիկ, տարանել, փռել,
4. երկրորդ, մեկնել, 2. բացառ-
իք, մեկնել:
Գարզարին. Գ. 3. պարզ օդ, 2. ան-
խառն լինելը, 2. հասակալթյան ան-
կեղծալթյան:
Գարիկատարին. Գ. 1. անձնատալթյան,
լուսնալթյան, անձնալթյան, 2. փայլը
թյան, պատմալթյան:
Գարս, ի. ից. Գ. բար նուսկա զոր-
միք, պարտակի:
Գարս, Գ. մեղաների խումբ:
Գարսակի, տիկ. կայ. Գ. 1. բար նե-
տիլու զարկեր, պարտ, 2. պարտ-
ակի փուկ, 2. բարանի մէջ բար
չեկիտա տեղը՝ Այլի՝ պարտայան,
պարտակի:
Գարսար, ի. ից կամ այց. անց. Գ.
պարտակի բար:
Գարս է մր. պիտք է:
Գարսն, եջի. նր. նայթիկ, պարտա-
լթյան մտանել:
Գարտիմ (պահանջար բայ է). պնուց
լինել, պարտալթ լինել:
Գարտարին. Գ. 1. նայթիկը, 2. պա-
տմ լինելը:
— Ի պարտարին մտանեմ. նայթիկ:
— Ի պարտարին մտանեմ. նայթիկ:
Պետ ի. այց. Գ. պլտար իշխան, զի-
կուպի, պետ:
Պերնանամ, այց. 2բ. 1. շրեզանդ,
փառալոր անք ասանդ, նարանդ,
2. պարնույ:
Պերնոյ, նայ. Գ. 1. պերնանուլթ, պար-
նանուլթ, 2. փառալորալթյան, 2բն-
չալթյան, զարչարանը:
Պերնապիկ. ա. Գ. 1. լույ միտուր, որ
ընթանում է իշխանալթի ուղեքի,
2. արազմից ասլրանդակ:
Պետ. 1. Գ. պիտանալթյան նարիկ-
գորալթյան, պետանել, կարիք, 2.
զարնալթյան, զարնածիլը:
— Պետ լանիմ անիմ. փուլթ անն-
նայ, նայուլ:

— Պետ անիմ զինել. նուսանալ ի-
նել, պետանելի ինչորի:
— Պետ աննեմ, պետ զարիմ. զոր-
մածել, զարնածիլ:
— Պետր են մր. պետր է:
— Ի պետր (պրտ). մեկի կարիքը
բազարաբերու նուսպ:
Պիկ կամ. նուստա մուր:
Պիտոյ, ից. Գ. 1. պնուց, կարիք, 2.
անձնածնալթ պարտակներ:
Պկեր ի. ից կամ այց. ա. մուլլ: թու-
լածարի:
Պկուրին. Գ. 1. կնքասունը, ապու-
հանելը, պզգիլը, 2. անձնարտալթյան,
ապահանալթյան, 2. պիք բաներ:
Պկնուկեր. ա. պզնեց կերտված,
պզնեց շինված, պզնեմ:
Պկուպուպան. Գ. արազմից ասլր
անձնորդ:
Պկնեմ, եջի. նր. 1. անբացնել, 2.
կուպիկը, 2. ասանալթ, 4. սեչ-
մի, 2. կուպի կուպի, մարիկ, ան-
փոփել, 6. ընտելիք, 2բն տայ,
7. ներք զնի, 8. կապարիք, նա-
սանալ:
Պկնեմ կայ. 2բ. 1. նաման, 2. 2բ.
անել, 2. փոփել:
Պկնամ, կայ. ոչնայ. 2բ. արք մի
կուպի նաման նայել, ապուց կարան
նայել:
Պարզամիկ. ա. պարզամե:
Պարուկ ի. այց. Գ. անասանի, փորք
անասու (Այլի՝ որակ (ան'ա)).
Պարզ. ա. ընտանի, նախտարիք:
Պարչ, ուղի. այց. Գ. ուրի:
Պանակ, եջի. նր. 1. պանի տայ՝ զնել,
2. փորնալթի, 2. անուսանալթ, 4.
չարչարել, փառալոր զարնել, 2.
լուր կուպիք բուրիկ, շրնապան, 6.
լուրնիկ:
Պանանեմ, եջի. նր., պատուիմ կայ.
2բ. պանուկ, պատուիլ:
Պանի ի. այց. Գ. անասանի, փորք
անասու:

Գրակը Գ. Լ. Գրգամբը զերբը Զ. աստ-
ժամանակն մի գրուեթ՝ Վարդը աստ-
րիկացը Զ. գրեթ գլուխ հաստած,
ճաս

Գրմանն պոմայ կամ կայ Զը Լ. աս-
տագիկ, փրկիկն Զ. Քաթիկիկն

Գրաս, ոյ կամ ի պ. Գ. կրկար ու
բարսկ կղկղ, կղկղ անքի՝ հյուսե-
լու կամ գրելու համար, կնքան,
հիկ, կղկղ

Գրան, ի ից, Գ. այծի մայ՝ հյուսելու
համար, այծի արգամայ

Ձ

Ջարտ կամ ջարտաց ի ից, Գ. ձեձե-
լու գործիկ, ճրգուս, զամպան
Յրժան կամ յոս ջարտաց, ջարտաց
Ջարմեն, կնք, Նը Լ. կաթ կամ ալի
փայտիկ կերակար ասու մանր-մանր
ճարչիկ, կերակիկն Զ. սննկ, կերակի-
կն Զ. մասուկարտիկն

Ջայ, ի ից կամ ջայիկ, լայ, կայ, Գ. Լ.
բազմաթյուն, Զ. բազմաթյուն
լայ ու կամ անկեր, լայց սլը Զ.
լայցաններ, Զ. կենդանիների բազ-
մաթյուն, կենդանիներ, ճաս

Ջայիմ, կնք ջայիմ, կայ, Զը բազ-
մաթյուն սլը, ճարչիկ ձեձեկն
ճարչի կայ ու կամ անկն

Ջանակ, սլայ կամ սլայի, Զը սլայիկ,
սլայիակն, սլայ անկն, կամայ

Ջասագով ի ից կամ սլայ, Գ. Լ. գա-
ստացանդան, փաստարան, Զ. մե-
ղգրաց, գաստարայ

Ջեմեմ, ջեմայ, սեյա կամ սեյակայ
ջեմակն, սայ, Զը Լ. ասարանայ Զ.
կամ կարէկ (արտով), բարբրդիկ
Զ. բարբրանայ (արեգակի), Զ. սովթ՝
Քուխ ասակն Այլի՝ ջերանին

Ջեուցանն, սեյի, աս՝ սլը- ասլաց-
նէկ, ջերմացնէկ

Ջեր, սլ, Գ. Լ. ջերմաթյուն, ասլաց-
թյուն Զ. ասլ՝ սլայմա կզանակ,
Զ. աս ասլը, բարբիտան (կզանակ,
սլ)

Ջերաս, աս ասլայ, բարբիտան

Ջիլ, սլի, սլայ, սլիկ, Գ. Լ. սլի, Զ. աս,
գորաթյուն

Ջկնայ կամ ջկնայ, աս ջկնայ ջկնակ

Ջլիկ, լիկ, սլայ, Գ. խոտիկ, լիկ, Զ.
բազմաթյուն, բազմաթյուն

Ջիկ, սլայ, ի ից, Գ. խոտիկ

Ջիկուտակ, աս աստացան լիկ,
հորդացան լիկ

Ջիսուտակ, աս ջիկ ասլ սովոյ

Ջիկն, կնք, Նը Լ. ջիկն, սովիկն, կնք-
անկ, Զ. լուր սայ, ջիկն

Ջիլանն, կնք, Զը ջիլանուս գա-
նայ, սարբուրի հանակն

Ջ

Ջարչի, Գ. ջարչարող անք

Ջայ, ի ից կամ Ջայման, մանց, Գ. Լ.
կոթի պատարաստաց ջարչի հա-
րաս, Զ. հաստասարս, պատե-
կաց, Զ. կովոյ զինված, սովոյիկն

Ջայակ, աս ձեզի մայ, Քուլլ սեկար,
հիար, սեմար

Ջան, ի ից, Գ. հանապարհ, սեզի, աս-
րանու, ջովիկ

Ջանիկայ, Գ. հանապարհ ջարչիկ

Ջայ, ի ից, Գ. ջարչ, կովոյիկն
ճան, ջարչ, հանպետ

Ջանիկ, կնք, կայ, Գ. սլայ պարեն,
սանկեր, սլայար, ինչակն

Ջանիկան, աս լուսավոր, սլայիս,
սեկարայ

Ջանիկ, սնգան, սնգանց զանց, իսկ
սովոյ, գայ, Գ. ջիկ, ջիլանայ

Ջ

Ջարլան, կնք, Նը Լ. ջարչիկն թե-
լացիկն Զ. կայտակ, ձեձուս ջի-
կն, Զ. գաս խրատ սուր, Զ. միշ-
տեղիկ, Զ. ջարչիկ ջարչիկ (մի գաս
թանկ)

Ջարլ, ի ից կամ սարմ, սայ-
ման, մանց, Գ. սնաստահիկն
թիկն պատկանող շատ կանց միս
անկեր թյուն, սլանու

Ջարլ կամ սարլ, ի ից, Գ. ջար-
չուխ, զերկացուս, զինված

Ջարլիկ, կայ, Զը ինչիկն, սլան-
փիկ, թեկ ասլ մանկ, սովոյիկն

Ջան, ի ից կամ սլ, ից, Գ. Լ. ջան,
Զ. կնքիկ, համար, թիկ, Զ. կորչ,
պան, արեճը Զ. սանձանկան ջա-
նակ կայալ, Զ. սանձանկան զին,
արեճը

— Մակ արկանուց զին կարել

Ջան, ի ից, Գ. ասլը, կարիկ

Ջակու, աս սլ, աս Լ. ջանար, թիկ,
կարճ, Զ. մաս, մերմար

— Սակու ինչ, սակու մի, սակիկ
մի, սակուս, սակուսար, սակուս
մի, մի թիկ, մի փորթ

— Սակու սակու, աս սակու սակու,
բառ սակու սակու, թիկ-թիկ

Սակու կնք, սակու ջառ կամ սակու կնք,
կնքիկ կրով, Գ. պատկարանան
գործիկ սակուարի կայնի մակ

Սակ, ի սակ, Նը Գ. պատկար, հա-
մար

— Սակ կը, յս՝ սակ, ի՞նչ պատ-
կար, ի՞նչ թանկ համար

— Սակ սակ՝ այն պատկար, Նը աս-
տար

Սակ, աս Սակար

Սակար, ի ից, աս Գ. սակ ունե-
ցուց, սակոյ զինված

Սակմանն, կնք, Նը Լ. արշիկ, զին-
ակ, կարգավորիկ, ջովիկ մի սակն,
Զ. միշտ հանգիկ, զերկացիկ, Զ.

ճնարար ջարչարիկ, փխիտարչի-
րեն ջարչարիկ, Գ. ջարչարիկն (պա-
տիկ)

— Սանձանն սնգր բան, արարիկ

Սարլ, ի ից, աս Գ. Լ. հյուս,՝ սե-
րակի կանայ անք, Զ. կրկարած մայ

Սարլարտ, ի ից, Գ. Լ. զինվորակա-
նի միտակցի զիլանու, Զ. քանակիկ
կամ այլ պատկանի զիլանու՝ սա-
զավարտակն Զ. արքունի պատկա-
նանիկ իուլը

Սար, ի ից, Գ. Լ. թրի թերան,
մայ, Զ. լուսն զայաթ

Սան, ի ից, Գ. կաթեսու

Սան, աս սլ, Գ. Լ. մեարի ասլ սնամ՝
մեծացած կրկն, սլանկն, սան,
Զ. հնարար կնքածը, ասլիկ

Սանգարանու, ի մար, սան կամ ից,
Գ. Լ. կող խորքեր, սարբերչու
փիկ, անդուս, Զ. սլան, Զ. սլան-
խոյնի սեյի սասան

Սանհանայ, աս սասանիկը հայած
(չես)

Սանհանի, կնք, սանհանիկ,
կնք, Գ. սանհանիկը, սասան լը,
սանհանիկ

Սաս, ի ից, Գ. Լ. սասան, սաս-
անիկ ի մար Զ. սանհանիկն, Զ.
արգիլան հրաման, Զ. պատիկ,
պատուհաս, իստաթյուն

— Սասիկ, իստաթյուն, սասակա-
պետ

Սասիկարտան, ման, Գ. սասակ
բարիկը, սասակի բարանու

Սասակն, կնք, Նը Լ. սակիկ, ջիկն,
կնքիկ, միճն հասակը հայոցիկ

Զ. սլանու, Զ. շարժար կերպով սլա-
նէկ, կտարիկ, կրավորան՝ սասակն,
մեձակն, սլանուկն, կտարիկ

Սասակի, կնք կայ, աս սակար,
ջիկ, սլանուկն, շարժար սլա-
նու, մեղանց, կտարիկ

դորքերի զընթացը հրամանատար, զարտաբար:

Կենսապան իւ այց. Գ. սրբուհիները պահպանող հարժարանք՝ հարշիկն կամ այլ նշաններ:

Պատանի իւ այց. ա. անկարգ անօրոտաց:

Պատպաստման. ա. սուս պատմող, պատմած, սուս:

Պատպաստ, ոչ այց կամ իւ Գ. 1. անկցմանը, սեփականութան, 2. ըստակցման, 3. ստացական:

Պակն. զան կամ դին. զուեր. զանց. Գ. 1. ծածի բուն, 2. բույսի ցողուն, 3. ծառի էջուց, ձիւ, 4. ետափակի ծառի որի ստաշին վանկն է շեշտվում է. ծանր կրկնող շարական:

Պակ. ոչ. Գ. անասունի ծագ, ժամանակող ուղարի ծագ, բուրբ:

Պակց. 1. Գ. շտպում է շտպելը: 2. սագնայց, ստիպում, հարկադրանք: 3. ա. անկան, նանխ կրկնվող, 4. մ. նանխակի, սեղադար: 3. շտպող կերպով, փութով:

— Պակպաւ, ստիպով շտպելով, փութով ստիպմանը նարկադնելով:

— Պակց սակց. 1. շատ նանխ շտարանակարար, նանխակի: 2. շատ սաստիկ, ստիպողարար:

Պանանն, եղի. շր. կարգանայ վանակ: 2. շարքը զործնէ, սպցնէ:

Պանատ, իւ այց. Գ. կամ՝ ստինք տիող, սնող, մայր կամ զայակի:

Պատարաստելն. ա. նստահա խաչար ձուղկերով:

Պատգամաւ. ա. լավտեղյակ, բախճմանու փորձուտ (բժշկաների մասին):

Պատպանն կամ բուսականն, եղի. շր. շր. 1. սեփական կան Գցնի, շտան:

լու սույ, 2. արձամարշնէ, 3. անհնարող լինել, 4. անփութ լինել, անասն անել:

Սարսուխտ, իւ ից. Գ. զարգալուի, սպարալուտ:

Սարգանան այցալ. շր. 1. արածի համար արտասուլ՝ ցովել: 2. զղնուլ, աղաշխարհել, 3. կն քաղիկ մի բանից, 4. սերտը ծարձարել:

Սրտի. ա. 1. սրտիօնի, սրտը թուող, 2. բարակ թևեր ունեցող, ժաշկաթի (մեղրի խաչ):

Սրանի իւ այց. Գ. 1. բակն նարտանյակ, 2. նրտի սեղ, սենյակ, 3. ստացանու, փարսույց, սրանի պատերի զարդ:

Սրանի, իւ այց. Գ. 1. փոքր սրան, 2. սրանի ստացանու, 3. ստացանու, փարսույցը, սրով անշրջվում էր սենյակի մի մասը, 4. հարձի ստացանու, նմշարան, 5. զանկ փարսույցը, 6. սենյակի նստակն ծածկելու զարդ:

Սրակապան իւ այց. Գ. 1. նորիկ հարձի ստացանու սենյակ, ներքին սենյակ՝ ստացանով բաժանված սան մյուս բաժանմունքներից, 2. սեղաննու փրանանն պահանանի, փարսույցը:

Սրարափ. ա. մ. 1. սերտը հարան, սեփարտ, 2. կրկնուլ, փրակուտ, 3. վնասված, 4. զարուրանու սարսուփարտ, 5. սերտաւտ, սեփակցող, կարտա:

Սրարափուրան. Գ. 1. սրտարկուցիչ, 2. ահ ու զոյ:

Սրամուրիւն. Գ. բարկութիւն:

Սրամուրիւն. Գ. նույն նշ:

Սիսաննիւ լույ, կաց. Գ. մեղքը կուպիլա լաթ, ցողկաց:

Սիսաննու. շր. մեկի մեղքը լաթ՝ զոյնայց կապել:

Սփաննիւ, ծայ. շր. 1. իր մեղքը ցոլնող կամ այլ լաթ կողմի, 2. մի բան զբան անելի իբրև վերարկու: Սասախն, սասափան. Գ. 1. տերնների

Վախնան, իւ այց. Գ. վերջ, մայր, նկատու, զիտարութիւն, արարուտան:

— Վախնան. վերջակու:

Վախնանն, եղի. շր. 1. արարան, 2. վերջացնել, 3. մեղանել:

Վախնան, եղալ. շր. մեղանել:

Վախանի, իւ այց. ա. նստան (ցորեն), Վախա. իւ Գ. 1. քանտանի զգի կամ սուփ ծածկուց, 2. քանտանայտեի կրծանայ:

Վաննուխիւ իւ այց. ա. Գ. վաննով շարս կոպից փակված ե փակելը:

Վայ. 1. մ. սասույց, վաղուց, 2. շտափ, 3. ա. հին, վաղուցիտ:

Վայգ. ա. Գ. 1. վաղիտ որը, 2. մ. վաղը, սասույցան:

Վաղկուտը, իւ այց. Գ. 1. կարճ թուր, 2. թրովոր:

Վաղի, զուի, զուէ. 1. Գ. վաղիտ որը, սասույց, 2. ա. վաղիտ, 3. մ. սասույցան, վաղը:

— Վաղին, ի վաղին, ի վաղիտ տերևաշրջ որը, վաղը, սասույցան:

Վաղուտ. կու. վաղ տրեմն, վաղուց, ի վաղուտ, վաղուց նուէ, ի վաղուց նեւէ, քն վաղուց, մ. 1. վաղուց, վաղուց ի վիթ, 2. ա. վաղուցիտ հին:

Վաղվաղիկ. մ. շտափ, խախն, անմիջակահ նույն ժամանակ, շտափութի վերջով:

Վաղը, դիւ, դիւր. Գ. կարճ սուր:

Վաղարու, իւ այց. ա. վաղով կարճ որով զինված:

Վալարվախն. ա. խորիւտան տեղից

Չ

չարժած, զրած, զիւր ու ցան արժած: Վալարվախնիւ. կցալ. շր. զրիվ զուլ, զիւր ու ցան լինել:

Վայքն, եղի. շր. թափել, շայ տուլ, զրել:

Վայք մի, վայրիկ մի. մ. մի. պուս, մի վաղը ժամանակ:

Վանն, եղի. շր. 1. բնի, վանդիկ, նեւանցնել, 2. շր. կզիկ, պաշարել:

Վաշո, ա. այց կամ իւ ից. Գ. զիվոր մարզկանց խուճը, զարք, խուճը:

Վաշ կամ վաշ. իւ ից. Գ. ծածկան սալլ, սրով նանուպարեցում էին:

Վաշն, եղի. շր. վառել, կցալ. շր. 1. պատասպանել, սպասարկել, պատարափ կամ նարկադարաստել կամ նարկադարաստել, 2. զարգարել, զարգարել, 3. զրգանի, կարգարել, զրգովի:

Վաշն, նից. 1. մասին, միտարեբայ, 2. նատը, նպաստով, 3. մեղքի, միջնուց, մեղքարութիւն, 4. պատասխան, 5. փոխանակ:

— Վաշն զի. 1. սրովնուէ, 2. սրգուցի:

Վաստակ, ոչ այց նուէ՝ իւ. ա. Գ. 1. մասույց թիւն, սպասուցը, զործ, 2. նպաստ, 3. շուս, պատու, 4. շարքանցը, ստացանու, վիշու, 5. ա. նպաստ:

— Վաստակ տունն. շարքարել:

— Վաստակ թիւնի. շարքարել:

— Վաստակ տրսնի. սկուսան՝ զինվարական ծառայութիւն:

Վաստակն, եղի. շր. սպասուց:

Վաստակեմ, եջի. գառասկիմ, եցայ. չք. 1. սասաղեկ, սանկճեկ, շար- շարճեկ. 2. եզնեկ:

Վաստախորհարչ. ա. 1. գառ խորհուրդ սփոյ, շարսիրա, 2. անխելք, ան- խոնկեմ:

Վաստախոր, որտի, սաց. ա. գախիտ:

Վաստարեմ, եջի. Նք. 1. ընկնել, Քու- լաջնել, տկարացնել, 2. անարգել, նախասել, խոյտաստեկել:

Վաստարարեմ. գ. 1. գառաբար լինե- լը, գառա. Քյուն, 2. տկարա. Քյուն, զարտա. Քյուն, ընկնվածա. Քյուն, 3. գախիտա. Քյուն, Քուլա. Քյուն, 4. անարգանք, նախասելք, 5. գախա- Քյուն, Քիւրա. Քյուն, 6. ժողա- Քյուն, նոզեկան սխո, 7. գառ գարգ:

Վասնեմ, եջի. Նք. 1. փշաջնել, ջընել 2. սպանել:

Վասչուր, ախիի, սց. ա. 1. շար, անըզ- գամ, ժամո, աներեթ, անպիտան, 2. Քշգառական, փուչ:

Վարացի, ի, սց. ա. գ. 1. գառի խոզ, կենե (հաստապն տրան), 2. Պար- սից Սասնայանների սարքանկան զրոյնք, 3. ա. նաճկա, կարթ:

Վարդգամամ, սցայ. չք. գարազի Նք- ժամ գառնայ, գառանմանայ:

Վարանեմ, եջի. Նք. 1. շար կոզմից պարտեկ, նեզ պջել, 2. նոց տա- նելով՝ ճար փնարել:

Վարանիմ, եցայ. չք. 2. շգարել, նեզն ընկնել, ժամտայ, 2. այս ա. այն կոզմ Քափասել՝ ժողոված, շգարել, 3. նայածիկ, 4. գարանակալ լինել 5. ընկնել, պաշարգել:

Վարանեմ, եջի. Նք. ըշել, ջընել տայ թամ-նել:

Վարզիմ, եցայ. չք. գազել, որշազիկ

Վարդպետութիւն. գ. 1. սփոխեցնելք. 2. սասն, 3. խոտա, թարզ, վար- զարեւոր պաշտան 4. վարդապետութիւն:

Վարեմ, եջի. Նք. 1. վար ա. ցանք տ- նել, վարել, 2. գործածել, 3. տա- նել ըրեկ, տամ լանել, ըշել, 4. հաստաբարել, կարգ զնել, 5. խոքել, ներս ճրել, 6. չք. կյանք վարել, վարգել, շարգիկ:

— Վարել գալ. նաշարարար գալ նա- նել:

Վարկանիմ, կայ. կի՛ր. կուցեալ, ճք- հարծել, նամարել, խելքը հարել, խելքով շափել, 2. նաշիկ, թվիկ:

Վարմ, ի, ա. կամ իս ից կամ սց. գ. 1. ցանց, Քուկարզ, սրոզայթ, որիկ կենդանի ընկնու նաթարանք, 2. մի անկող ցանկուն գարգ:

Վարսակալ, ի, սց. գ. զիթի մագերի գարգարուն կապ, ժամկալ:

Վարսուոր, ի, սց. ա. 1. սասա, խոտ ա. իրիւթ մագեր անեցող, 2. զի- ստփոյ (սասոյ), 3. շատ անըրեմք ա. էջուզիք անեցող (ժառ), 4. լու- սապի (սց):

Վարք, բազ. գ. 1. կենցաղագարա- Քյուն, ըմբփորա. Քյուն, վարք, վար- ժանք, վարկեցողա. Քյուն, գործա- նելա. Քյուն, 2. գործածա. Քյուն, զար- ժածելք:

Վասաչ կամ վազաչ. ի. ից կամ սց. վաւաչոտ. ա. սասակ ջանկասեր, ջրի, անասակ:

Վեդար, ի, ա. կամ ով. գ. կնուզ, զլի ժամկոց, կրտամուղի զլիանոց:

Վերազիմ, եջի. Նք. 1. վերնաչիք ջնել, 2. զրի, նառել, 3. գառաչիք, 4. ստորաչիք, 5. գրան զնել, 6. վերք՝ ճի թիլ տալ զրել, 7. վերա- զրել, նամարել, 8. անել, նանել, տանել:

Վերանամ, սցայ. չք. 1. վեր ճշնել, 2. վերանայ:

Վերանեմ, եջի կամ վերանայ. Նք. կարգալ:

Վերասուր, ի, սց. ա. 1. վեր լանե- ջոյ, 2. սոյի վերնում գանկոց, նանց կազմոց (բառ), 3. գ. ծոց, զարգա- բուն ծայր (զգեստի կ այլի):

Վերցունիմ. չք. նա բաշգիկ, նա կանգ- նել, նա Պալա:

Վերսոյիմ. ի. վերսոյիմ. մ. կըրկն, Նո- Քիլ, դարձայ:

Վերսեմ, եջի վերսիմ, եցայ. չք. 1. շքմայի պն շարճիկ, պարել, նարտանուլ, պանձայ, 2. էջուտած գրան նաշնել:

Վերտի, վրուկ, վրրի. ա. մեծ մե- ժամեմ:

Վել, վիկի, սց. գ. վեմ, նախասուկ- Քյուն, կոթիմ:

— Ի վել կամ զեմ կանդնել, նախ- սակիկ:

Վլմ, վիմի, սց. գ. կարծի բար, վեմ:

Վլու. գ. 1. ժանք այլք, 2. բազմաք, փոս, անքը, 3. ժարձիկ գրա ձակ- ճիկամ նշան:

Վին, վինի, սց կամ ից. գ. 1. խորանկ սեզ, մեծ փոս, անդունց, 2. խրամ, 3. գերեզման, 4. գոթիք, 5. մեծ ստորա. Քյուն, 6. ա. խարի:

Վիկակի, ի, սց. գ. 1. վիկելի խելզրի լուծում՝ զիկով կամ այլ միջոցով, 2. բարա, 3. մեկին ընկած թովիք, 4. իշխանա. Քյուն սեկչք, թեմ, 5. կազմաք, նոց, արա, 6. կնկեցա- կան պաշտան:

Վիմակարկաւ. ա. զիցամ թարեթով Վիմաչոյ, ա. քարերի մեջ ժամեմ:

Վիանամ, սցայ. չք. նարտանայ, գառազանուլ, փրփլի:

Վիրսոյ, ի, սց. գ. սասանց ըրի Նոր փոս:

Վիրք. գ. 1. նեանելա թար, ոմբարթ, քարեծեղա մեծ թար, 2. փայտի կար, փայտ, նառա թիք, գառազանուլ:

Վկանկեմ, եջի. Նք. խորանկել, նաչ-

Մասնել, նազիկ, նոյանել:

Վկկարիմ. գ. կախարչա. Քյուն:

Վկարեմ, եջի. Նք. վկարիմ, եցայ. չք. 1. սախառել, 2. վեր լուլ, վեմ, սանձանել, 3. պուխ թիքի, իրազոր- ժիկ, կառարել, 4. թամբարել, նո- զայ, 5. գախեանկիկ, 6. նառաչել, նառաչում ընդունել, 7. սպասել, 8. նեանայ թամանկիկ:

Վկիա հաստանեմ. վեմ:

Վլասամեր. ա. 1. նեզա. Քյուն նամբ- բոց, 2. գլաչալի:

Վուպեզեմ, կամ կեմ, եջի. Նք. վր անկեղիմ կամ կիմ, եցայ. չք. գառա- զի մեջ զջել, շարճարել, նեզ ընկ- նել:

Վուտա, ի, սց. գ. 1. կենցանիների կամ մեմերի թագմա. Քյուն, 2. կեն- ցանիների փարախ:

Վուտա, ի. գ. անջոքը ժարձիկ գրա (քիմանքը, անկալ, աշք, թիքուն և այլն):

Վուտակի, ի, սց. գ. 2. ներքին զգեստ, շաշիկ, 2. զգեստ, վերաբիւ, թան- կուն, կապա, 2. գառա:

Վուտանե, ի, սց. գ. սարսածա. Քյուն լուփ է (մի սապարեկ, մի նեմա- կեց):

Վուտատա, ա. Վուտակի:

Վրեմ, վրիմա, սց. գ. 1. վրեմ, ընեմ, սիք, 2. վրեմ խելա. Քյուն, պատիմ զաստատան, իրաճա. Նք:

— Վրեմ խելզրի՝ պանկանիմ համեմ. վրեմ անել, վրեմ խելզրի լինել:

— Վրեմա տամ՝ լուծանեմ, պանկանիմ, պատիքի իրել:

Վրիպեմ, եջի. Նք. 1. խորելի, սիտ- լուրի մեջ զջել, 2. զրիկ:

Վրիպեցալանեմ, ջուցի, ջո՛ւ. պր. վրե- պիկ տայ, ժողորջնել:

Վրիպեմ, եջի. չք. 1. վրիպիմ, եցայ. չք. 1. սիտայիկ, խատրիկ, ժողորջիկ, 2. մեզանել, 3. խորելի, զրիկի փուչ գուրա գուլ, պոխակել:

— Գրիցիկ (ի) ի մտայ-
նի: 2. ինքնից գրկիկի:
— Գրեցին կամ գրան, գրան. ց. 1. միե-

րի գրեմնուր: Իրքիննուր: 2. ցանկ-
սիրտից: Գրգռառաւթըան:

8

Տագնապ, ի ս. կամ սվ. ց. 1. նոցի-
կան զմէջար կոչութըան. սենտկոյնտ
գինուի: 2. միտ. աղետ: 3. շտտոյ-
լի շքովնուտ:
— Ետայ տաղկապի Իրորանցում:
շքովնութըան: Խուանայ:
— Տագնապու կամ տաղկապով շտտոյ
կերպի: փութով: Խուանայտուր:
Տագնապին, կի: Եր. նեզ գրիկ խու-
անայ մասնիկ:
Տաղկապուցանուն, ցուցի ցո՝ սր.
շտտակընի: տաղկապի տուր:
Տաղկապիմ, կայու: 2. նեզգիկ խու-
անայ մասնիկ: շտտուր:
Տաղու, ի ից. ց. 1. սխուտ. նստորան
գրուր: Բարցոց:
Տանն, տանի կամ տանցի: Եր. խու-
անի, Ըոց տանի:
Տակտին, տակտին կու. մ. 1. զեռ.
է: միշնե՛հիտա. 2. բայն էրի: 3.
կամաց-կամաց:
Տանք, ի ուց. ց. 1. տանար կնկե-
ցի: 2. կուտան: 3. պայտա: 4. սե-
զանատան: 5. նրպիկը: 6. խոր-
նրքատան: 7. գանգ: 8. Շչարանուց:
Տանիկ, կի ուց. ց. 1. արարուցի:
նոպարուցի: 2. արագարայ: արա-
քնից:
Տայր կամ տայր, ցի: ց. 1. արի ար-
ժանուտ. կըրուր:
Տանիմ, տայր: տար. ց. 1. տանի:
2. կըրուցանայ միմ ընդունի՝ պար-
աւանիկ: 3. գիմանայ: 4. արիկը:
4. կուտարի:
— Յիքն տանիմ. տիրիկ. նախշտակի:
— Ընդ միտ տանիմ. 1. մտայն տն-
կացնիկ կամկածիկ: 2. մարտ պա-
նիկ:

— Տանիմ և անն ինչ. Վշտիկ:
Նրայտարակի: տարանիկ:
— Տանուտը, տեսն. տնայք կամ
տնանց. ց. 1. տանար: 2. ցիզ-
պետ. նախարար:
Տաշու, ի ից. ց. 1. զամթ, բամի:
Սա՞՞ զիտու կամ շքի նամար: 2.
կնար զաւան: տաշու: 3. ինկանան.
4. կոզո՞՞ պտուղնիկ նամար: 5.
ձրու գամիկ պտուղանուտ զարու:
6. մի տեսակ կըրմուտան խոզ:
Տաշու. ց. 1. արարի արիկ տնկած նրպ:
— Տաշտակի ինիմ. արժատարի ին-
նիկ. արժատից նանիկ. արժատ-
իմի անի:
Տայ. ոչ. սվ. ց. 1. տարութըան շէր-
մաթըան: 2. մայի տնկութըան:
Տապոյ, ա. մ. Բազմութան տապու-
գամ. Բազմութիկ:
Տապուան, կի: Եր. Բազմուկ: զարի:
տապուցիկ:
Տապտա, ի. ց. 1. աշուպ արտ: 2.
կըր. բարտաթըան պետ: 3. ման-
տախտ:
Տապու, ի. ց. սխոջ սխոջ գորգ:
— Տապտա անկանիմ. փոզիկ մեռ-
նիկ:
— Տապտա տրկանիմ. զեռնի փուկ:
պառնիկ:
Տապու, ի. ուց. ց. կաշին, կաշին մե-
ժով զիմպոտան նի գործիք:
Տաւառիկ, ի. ուց. ց. 1. փուշ: 2. տան-
շէլու մտուց կործիք:
Տարայիկիմ, կայու: ց. 1. տաւանիկ:
տարարիկիկ: աշկանիկ: 2. տար-
արիկուտ: 3. տարրիկիկ: ցանու-
անիկ:
Տարուց, ու. ուց կամ ոչ. ուց. ի ից. ց.

1. չով գործածը: արժատով պա-
տապով գործածը: 2. կըր. մե.
կըրուտի:
Տարտամիկ. տար. կըրիշտուր: ար-
րիք մայր մանկու. մտ ինիկ:
Տարակոց, ա. մ. 1. նստ. կանգնած,
նկատը, նեպից: 2. նկացած, օ-
տարայած:
Տարակուսիմ, կայու: ց. 1. շխարի:
նոց անիկ: 2. կուտանիկ: 3. տաւան-
իկ աշխատութըանից կամ նիշտ-
արից: 4. նկարից: 5. տարու-
թըան:
Տարայարու, ի տարայարու. ա. մ.
պետ չեզան տնկար: սնտի:
փուշ: Իրպ:
Տարայարուց, ի տարայարուց. մ.
կուտ. սեզը, կուր:
Տարի, ի. ց. Բայնանիկ խուձը. կ-
րուտ:
Տար տար. տարմտար. մ. խուձը-
խուձը: իմրուկ. կըրուտ:
Տարիմուտ. ց. սիրիկան: սիրով կու-
գամ. պատմար: արիկ մի կնն սի-
րուտ է՝ տանը նրա կնն ինիկուտ:
Տար ոչ. ց. տաւտ սնկը:
Տիգան, աղի. ա՛. տնկան, տնկում,
տնկիմ. Եր. աննիկ պետ Բազիկ:
Տիգու, մր. 1. աննիկ Է զաշիկ: անն-
իկուտ է: 2. աննիկ պետ ցաշիկ է՝
ի Տիտու է:
Տիկ, ցուց. ցիտ. ց. 1. տեղ: 2. մի-
ջոց. տնիկ: 3. գինի:
— Ի տնի կամ ի տնկուց. փոխանակ:
— Ին տնկան. մի թիւ խմանակ:
— Ի տնի տնիկու կամ տնկուց ան-
ղուտ. ցանցան տնկիք:
— Տիկ ցույ յանիկ կամ ինիկ: 1.
խորիկ: խուտակի մեկը կամ մի
տնիք: նկանայ: 2. զիշիկ: կու
կանգնիկ:
— Տիկ ամնն ամն. տեղ տայ:
Թուլու տայ:
— Զանի ամնն կամ ամնիմ մի տեղ
կան ամնիկ: ցարակի: Թուր:
Տիւ, ոչ. սվ. սվ. ց. 1. տնանիկ:

տնանիկ: 2. կըրարանք. տնար:
մե. 3. նանգետ. տնարան: 4. կ-
գանգուտ:
Տեսարարիկ. ց. 1. տնանիկ կար-
գութըան: 2. աչք: 3. նախտու-
թըան: նախտութըան. 4. իմտու:
խորհուրդ:
Տիկի, տնան, կայ. ց. 1. տնար. կ-
րուտ. կըրարանք. պատիկ: 2. տնան-
թըան: 2. տնիք: 3. կըր. ց. 4. տն-
արան, նանգետ: 5. տնար-
թըան, տնան թան: 6. ցարգար:
7. տնարթըան:
— Տիկ ինիկ. տնանիկ:
Տեսարիկ. ց. 1. աշուպ տնանիկ:
տնար. տարարութըան: 2. տնանիկ:
նախտութըան: 3. աշիկութըան: 4.
տայտուց: 5. նախտար. թիրու-
ք: 6. մայր նախտարթըան: 7.
գինութըան: 8. գիտարթըան:
միտը: 9. արտու ինիկ: 10. մար-
գարութըան:
Տիկ, տնիկ. ուց. ց. 1. նիգուկ. նիգուկ
մայրի տար կըրար: 2. զամրուտ:
— Տիկ մորուց. նոր բուսած մըրուտ:
— Տիկ աշուց. շար նախմիկ:
Տիկանն. ա. տամանայն: տաման
կըրարուց. տար:
Տիրտուց. ա. տիրուտ տուց:
Տիլ. ց. նոր բուսած թան կամ մի:
մի տեսակ թույլ:
Տիլ, տուրնեան. ց. զիշիկ:
Տիլ, տուց. ց. տարիք. նստու մա-
նանիկ:
Տիլիկ, ի ից. ա. 1. ցանկապար:
պիկ մարմով կամ նոպի: տնար:
ա. տնիկ: 2. տնկատար: տնա:
տնար:
Տիլու, ա. ոչ. գաշիկուց. տնարիկուց-
իւց: ցիգուկ: ցանատ: տնիքով:
գիշուց. գաւտ:
Տիկում, աղի. ց. գիմանայ: գիմա-
ցիկ:
Տիկանիկ, ի. ուց. ա. 1. տանային:
ցիգուկ: տարուտ: 3. տնիկութըան:
— Տիկանիկ. տնար. ց. 1. տաւտ թիւ:
2. մեկ շան. պտուտ. արգարիկ:

Տանձային, շնոյ, ոգ. ա. 1. զեղակից, առճակից, ազգական, 2. Գ. սաստ շէրքի
Տոյ, ի ից. Գ. շորքի կարգ՝ սաստիկ, սաստնադրներին, մարդարեօր, շղթա- շէ, մարդկանց, կենդանիներին, ս- թուներին
Տուն, սին, ուսեր, ուսնց. Գ. պարան. շոր: շղթա: կողանց
Տուն, Գ. սանդի կտի, սանդիտուն
Տուրքեհունիին. ա. զիքեկկու, զերե- կիկն
Տուր, տրայ, ով, տարք, տրոց, ովք կամ տրից, իւր. Գ. 1. տալք: տըը- լիվ կամ տալու ջանք: 2. բնծա: շիքի, պարզե, կաշտաք: կարկ: ողը- մալ թյուն
Տանկան. ա. 1. ցանկեպան, 2. սէր- ցական, 3. ցանկասեր
Տակկամ կամ տակիանամ, տղայ, տակիմ, կոչոյ. շր. 1. սեռական ցանկեթյամք շորքերովն: մեկի սիրով գտուկի,

2. սաստիկ փափազել մի բանի, տեղալը
Տափանք, նայ. Գ. սաստիկ ցանկե- թյուն, սեր՝ մարմնական կամ նոցե- կանի
Տրիքան. ի կամ ոչ, ից կամ աչ. Գ. 1. սանճապետ, զեղապետ, 2. նազա- րակեմ՝ զորքի կամ մազգլղիքի
Տրիտայ. Գ. փոխադարձ նստացում՝ գարն կամ պատիմ
Տրմուր, միլի. ա. սեփորն, սնվորն, շանճանարկոյ (անսասուն մի, եղ) Տրուլ, լայն աչ. ա. շահին, կտին, նվաստ, ստար, սնտուրգ: փորքիչ խոչն
Տրփամ, ա. Տակամ
Տրփանք, ա. Տականք
Տոր, ոյ. Գ. 1. շոք, շեքում թյուն: խո- շոյ. 2. ա. տափակիք
Տոնառ. ա. տոնական, նաչկատար

Բարունի, նոյ. կամ բարուն. Գ. վար- սպուտան, պետ, սեք:
Բալի, ի ից. Գ. 1. կշեթքի մեռ. 2.
Յ
Յանուն, մեայ, մի՛ք, մուցեայ. շր. 1. ցածունայ, իրենի, 2. սրբուն իշնի, ցածկի, 3. խելոցանայ
Յանուցանն, մուցի, ծո՛. պր. 1. ցա- մուցեկ, իրեցնի, ցած ցանկ: 2. փափկեցնի, նանգարտեցնի, 3. նաչկեցնի
Յայլ, ոչ. Գ. զիշեր, կրեկոյնց միշնե ստաղան կամ մամանակը
Յայլ. մ. 1. զիշերը, զիշերով, 2. մի- նչ ստաղան
Յանկ կամ ցանգ, ոչ, ոգ. Գ. ցանկա- պատ
Յանկ, ցանկը. Գ. զրքի ցանկ
Յանկ. Գ. սրբանոց պատ: բնկերք:

տեղեթարթ, վայրջյուն, 3. տեղեքը, աշխարհ
Բաթին. ա. խեղճ, շնչին, ստար, տիմար
Ճ
Ճանկ կամ ցանգ. մ. միշտ, շարունակ. միշնե վերջ, խոպտ
Ճանկ, Գ. փափազ, իզմ, ցանկեթյուն
Ճանկայի լույ: կնայ. ա. փափազեկի, սիրտովի, սիրելի
Ճանկարին. Գ. 3. բողմանք, փափազ, սեք, նանույր, 2. ներստարթիթյուն — Ի ցանկարեկն արկունի, ցանկա- թյունից զիշի, ցանկեթյունը խո- փանից
Ճանում, սեայ, սի՛ք, սուլեայ, ցա- շիմ, սեայ, սի՛ք, սուլեայ շր. 1. խիտարտեհանայ, գայրանայ, յարմը

տեղ. 2. զիշեով լողել: 2. մեկից խողելը
Ճասանն, սման. Գ. 1. գայրույթ, սաս- տիկ բարկություն, 2. սպետ, պա- սուտան
Ճասուցանն, սուլի. զը. գայրուցնի, սաստիկ բարեկցնի
Ճիւտ, ցիլի, ցե՛լ, ցեկն, կիլ, կա՛. նը. պատեկ, նեղեկ
Ճիւ, զոյլ, կամ ու: ուչ. Գ. վայրի էջ
Ճիք, ցրի, ցրի, իքը. ա. 1. ցրված, սարածված, ցրք. ու. ցան կան: 2. թափառական, 3. Գ. բնաբանի սոս- յանություն: 4. ցիք. ու. ցան կան թափառելի
— Ճիք ընդ զիք լինիմ, ցրի՛ գալ
Ճիւ, ցուտ, ոգ. Գ. սան ծածկ, կաւար

Այս նշանով զբարարում բանք չեն սխմում: Եստ ուշ մամանե- յեքում սասանին բանքի սկզբում

Փայամ, փայտ կամ փանցամ. Գ- լամ, շորքի կտոր, սրով կաղում էին քիթն ու բերանը՝ բոս զբազաշա- կան կրակի՝ սրբազան նաքը շոգմե- յու. նամար, նուշպետ խիտըրը կա՛նդիլն՝ շոգմեյու. նամար, թուշ- կիթնիք, ծածկոյ
Փայտասական սանն՝ արկունն՝ հա- նն՝ վայրն՝ սամ. փաթուտի մաս- նելի, փաթեղի
Փայտասական լինիմ՝ զհամ՝ կրքոմ՝ պատեմ՝ զինն՝ սնկունիմ, փաթեղի, աղապիլնի
Փայտասայ, էլի ից. Գ. փաթուտակի
Փայտանն, կիլ, նը. 2. սնկունե կեր- պով ուտել, լարեկ, 2. գտանել, փը- շարեկ, ուրել
Փայտիտիմ, կնայ. շր. փայլեղի: պի- ոյրուլ

Ցուցանն, ցուլի, ցո՛յց. նը. 1. ցույց սայ, 2. սնել, բերեկ, նոցեղել
Ցուի, ի ից. ա. 1. մեկի թույլ, թու- լամարք, 2. սոխեցիցից, 3. զեղե, սնասուկ, չիտցած, 4. թեթևուլի
Ցուուլ, ցուի կամ ցուլ: Գ. ընթ: զուշ, ցուրք բնկած մաս
Ցրոթ, կիլ. Գ. 1. ցրվելը, 2. սեղա- նուն՝ նուշն բարեի մասն
Ցցանք, կիլ. Գ. զիլի մաղերի ցցված փանջ, Նյուտմա՝ մաղեր
Ցրի, բույ: Գ. սղի (արմաղից պատ- ջատովն)
Ցուզն, կիլ, նը. 1. կաթ-կաթ թափել, թըշի: Նուր շաղ սայ:

Նանգեթում է հ-ի փոխարեն: Ինչ- պես՝ վանայ՝ հիտուլ, վանայ՝ կի- անայ, վար՝ կիլ, տիկ՝ հուլի ա այլն:

Փայրիմ, կնայ, նուշն նը:
Փայտակերտ. ա. փայտե, փայտեջ շիւ- ված
Փայտանք, ի, աչ. ա. 1. փայտ՝ մառ կտրոյ (մարդ) 2. Գ. կաթիլ
Փանարի, բույ, ընայ կամ փանար. ա. շնչին, փուշ, նվաստ, ստար, ա. նաքը խեղճ, սրբակիլ
Փանանն, ա. փայամ
Փանկիան, դան, փանցիտ, զար, ուց: փանցիտե դան, սնից. Գ. բնար, նվա- ցարան
Փայտան. Գ. զլում, ինքնամեղա- զրթություն, զստապարտում, մեղա- զրթունք: նանկիմանություն, վիշա, փորանք, շարքի
Փայ կամ փայար: ի, աչ. Գ. 1. ծակ, նեղք, պատվածք: խոտը (կենների մեջ): շարունակ, 2. ա. նեղքված

ազերակ,
 Փարսանե, եկի 1. նր. ցրել, ազա-
 տել, նեպոսիկ, վերցնել, վերացնել,
 2. չը. նեպոսիկ, վերանայ:
 Փարսե, եկի. նր. 1. պատել, պահել,
 պարսպել, անփոփել, պարսանակել:
 2. շար կողմը պատել, ման անել,
 3. իր մէջ անննայ, կրել:
 Փարսիկ եկայ, չր. 1. փարցել, փա-
 թարցել: զգիտառնակել 2. չրելի,
 ման գալ:
 Փարջանե, ա. Փարջանե:
 Փայկառան. ա. փայկառան մէջ
 սեփած, փայտիկ կշարի սոփաք:
 Փեկի ի ից կամ այ. գ. 1. կառակ
 կամ մարիկ փարպաչ, փրանի պատ,
 փարպաչ չրի շոր կամ կաշի կար-
 պետ: 2. լեռան ստորին կողմը:
 Փեռաւը, լիթի մերի մերի, բաց. գ.
 փեռայի մանրեմը ընկերքը կարասնի-
 շի մասնակցի գլխովը աննը փեռա-
 յի և կարի մաս:
 Փիլիկառն կամ փիլիկան. գ. մեծ պար-
 սառիկը բարան, պատերազան
 զնը ցործել:
 Փլննկ կամ փլննիկ. չր. սիրտը գառ-
 նաթամբ կամ հալմու, նրով լցնել,
 յարակուսել, լաց, սիրտ փլնել:
 Փշտիկան կամ փոշտիկան ի առ. գ.
 քիլնուպան պինդը, անննայան
 (զինփարսկան պշտանայի), համ-
 նայը:
 Փոխի ի առ. գ. մոփային կամ մասան
 կնկաներ, փակ:
 Փոխ, ոչ. առ. գ. 1. կառայ կարած եր-
 կար ոչ. նեղ շեքու, փակ 2. փակից
 պարսպառած խարպան, 3. փակից
 ցրտի, 4. ա. կաշիկ:
 Փարսպոն ի առ. գ. փոջ նմայցոյ,
 աղջաշուն սոփո (փոցով):
 Փարսանե, եկի. նր. փեք կարել, մար-
 թել:
 Փարցանկ, միջի. գ. փոցայի մեջակ-
 քո, կարգարի:

Փոցոց սամ կարեմ կազմեմ բոզան
 նամուպարն բացել, անցք՝ անցնե-
 լու տեղ բացել:
 Փոզիզակ, եկի. նր. 1. փայլեցնել 2.
 մածակել:
 Փոզիզակ, եկի. նր. կշտակ:
 Փոչը, փարչը կամ ին. բով. գ. 1. հոգ,
 խնամք, ուշադրութեան մի բանի
 նկատմամբ, 2. շանը աշխատա-
 թեթեան, 3. փութարչ, այսու բանը,
 փոզիկը, շտապելը, ա. 4. հոգաւոր,
 աշուղիք, 5. քանադոք, աշխատանք,
 6. միք, փութանան 7. շտապելը,
 փութիտ, 8. 4. շտապ կերպով,
 շտապ:
 Փոչ տանն կամ աննի, հոգ առ-
 նել, շտապ, հոգոյ:
 Փոչը չաննի աննի. հոգ աննել, առ-
 շուղիք չաննի: ինչպէս:
 Փանե, եկի. նր. փառ անել, փառ բա-
 ցնել:
 Փար, ոչ կամ ի. գ. 1. գառարիւթ, թշու-
 շեք, փառ տեղ, 2. փար, սրով սնել,
 սրգանք, ընկերք, 3. նմանակ-
 թշամբ՝ նախ փար, սեխի փար, ա-
 մանի փար, 4. անման արարու-
 թեան, 5. ա. գառարիւթ անմանի:
 Փար. գ. կարաց թշուշոք:
 Փար. գ. կէք, նանը:
 Փար. գ. մի տեսակ գնաստիք մակ:
 Փարսան, ոչ կամ ի. գ. 1. փարգամբ,
 փառ, 2. մակ, մեղք, 3. փարգմ առ
 զայս քերթած նշանը, 4. քարունի
 միջի գառարիւթ, չար:
 Փարսոն, ապա, չր. փութ ընկնայ,
 շտապել:
 Փարսանի. 1. 1. շտապ, շտապ
 կերպով, 2. ա. շտապութեան, 3.
 փարգանգի փարգանա:
 Փարսաւի. 1. 1. աննայցոյ, շտապ
 կերպով, 2. խնամքով, հոգաւորա-
 թեանը:
 Փարսիչն կամ փարսիչ. գ. գառառ-
 անմանն հալք ու. փար, ընկառ-

թշու, գառարիւթ, թշու:
 Փչանե, փչման, գ. փչել:
 Փիլիկայ, ի ից կամ փոցայ, փրկապ,
 ի ից. գ. շարքած խառ, էլաչ:
 Փրսնիւն, մայ, մեպ կամ մայցնայ, չր.
 փրկելի, զգիտութեամբ ազատելի,
 Քակնե, եկի. նր. 1. բովողել, ազերիկ,
 փայցնել, 2. անշտակ, բամանել, 3.
 տեղից խախտել, 4. ցրել, 5. փեջ-
 նել:
 Քաղարացի կամ քաղարացի ի ից.
 գ. գլխարարացի:
 Քաղարսիան ի առ. ա. 1. քաղարիւն
 և քաղարացուն նառառ, 2. քաղարի
 նիտ ու կարիկ անշտակ, 3. քաղա-
 րավարական, 4. գրոց և զգիտմբ՝
 քաղարական ցործելի վերաբերչայ:
 Քաղարսնկ, միջի առ. գ. քաղարի
 կնկարանկան մասը, կարգարար:
 Քաղարթը, ոչ կամ ի. գ. 1. քաղարի
 պարթոյ, 2. պարթոյի մէջ կրած
 տեղը:
 Քաղզկացի, ցոյ, ցոց, ա. գ. բարե-
 լույսի Քաղզկայի ընտելի:
 Քաղի, եկի. նր. քաղել, նամարել,
 պիկի, ի բոյից նանել, մեքիացնել,
 կարգուել:
 Քաղոյ, ի. գ. նախկան տամարի չին-
 ցիբոյ անբար:
 Քաղուն, ցոյ, ցիլ, ցնայ, չր. 1.
 քաղանանայ, 2. կարսակ:
 Քաննե, եկի. նր. արնամարնել,
 բանի տեղ չղնել, առ պինդ նամա-
 րել:
 Քան, նեղ. 1. մեկից կամ մի բանից
 պիկի կամ պակաս, 2. չով, 3.
 բան, բան թել, 4. ստալ:
 Քանի. չ. սրով նեպու աշն պատանով
 սր:
 Քաշիկ. գ. հոգ, ցարկոց:
 Քայ, ի առ. ա. 1. անկ, կարնի,

պիկիկ:
 Քրամ կամ քրանամ, ապա կամ աքի-
 ա՝ աչիք. չր. բամով լցնել, առ-
 չել:
 Քրին, փրկի, առ. առ. գ. նեռ:
 քայ, 2. չով, 3. ստորինի, բաշե-
 թեամբ և ստորինութեամբ երեկել,
 զյուրացնել, 4. նիտ:
 Քայ, բաց, ոչի, դե, բաշերի:
 Քայ ի առ. 1. շառ նեռու, 2. շառ,
 ստորին:
 Քայ բաց, շառ գոց:
 Քայպանիպ, ա. շառ ցանցու ընկոյ,
 խնու ցանցուր մայկոյով:
 Քայպար, ի ից, բարպոյի, գլոյ,
 նայ. ա. ազնիական մարտ, մայ:
 Քայամարտի, տիկ, տկոյ. ա. կարնի
 կոյով:
 Քայերացիկ կամ քայերացայ. ա. 1.
 լով ընկողոյ, լով գոցոյ, արարու-
 փոջ, 2. ցործի մէջ արարուած, 3.
 գ. սուրենայակ:
 Քայակար, ա. քարաշին:
 Քայարառ. ա. 1. բարի անբարչու-
 կան կարեք բարչուած, բարսամու,
 2. քարից կամ քարի մէջ կարած,
 3. կարած՝ տաշած քարերից չինած
 բարսանել:
 Քայաննի, ի առ. գ. 1. քայայր, 2.
 քարսամու:
 Քայր, ի ից. գ. թուամբը մեծ ան,
 փեղա սն:
 Քարնիկ. ա. գ. 1. քար նեռու, 2.
 նի պատերազանկան մեքնու, սրով
 բարի կն նեռով թշամու, 4. քար,
 3. քար նեռով զուրկութեան առ-
 նայ, 4. նախաական (խարք), 5.
 քար նեռելու չով տարածութեան,
 6. քար նեռելու:

Քառանյ, զկի կամ բաղկայ, կի. ա. Գ. սաստաղուշակի, սաստաղանա, գուշակուց, կախարչ:

Քևարզի, դու: ւոց. Գ. քրոջ որդի:

Քեցեմ, եցի. նր. 1. գասել: Կնասցենչ, կամբել: 2. զեն ձգել, վերացնել, 3. կամբել կարել:

Քեն, լինա. Գ. սի, սրակալության: վեմխնդրության գրադու: քննախնդրության: նախան: վեմ:

Քել, ի. ից. Գ. գրադուսական կրան: Հնի պարտական կրան: ազանգ: կրան:

Քչակարկատ. ա. քնչ՝ ազանգ կցկցելով նստող, կրանական ստանալել ենքնալ:

Քի, քի. քլա. Գ. յուսմ մասի և ցուցամասի բացվածք՝ սրպի և փո:

Քինխնդիր. ա. վեմխնդիր: — Քինխնդիր լինել կամ կրանել. վեմ լուսնել:

Քինխնդրաբխ. Գ. վեմխնդրության:

Քիրան, տան, տունք կամ տխեր տանք. Գ. 1. քրահեր, 2. մանք աշխատանք:

Քլաուի, միել կամ մի. Գ. վերաբնու: իշխանական միբանի:

Քլանց, զից. Գ. գրեսի ներքի մասը՝ փնչ:

Քնաճա. ի. աջ. ա. 1. յուն բերդ: քնաբեր: 2. քնաճա:

Քնանա. ի. աջ. ա. Գ. յունք փախած, քնաճա, աճանք. յունքից սաստաղոց:

Քնարանդի. ի. աջ. ա. Գ. քնար նվագող և միտամանակ կրող:

Քննել, եցի. նր. 1. փնտրել, որոնել: (տարակաշի): 2. (տրակ. խնդրով)

Կնասքրքության ցուցարեքել: Քոյրադիր, քոյրաբխ: քոյրվիր. Գ. քոյր կամարվան, քոյր գրված, քուշտան խոթք քոյր: Կրեղորք կամ Կարքորջ ալքի:

Քարխախաղա. ի. աջ. Գ. գալտաի կարկաղառ կամ ալ կահոր պաշտան: իրք թեմական կարկաղառ փոխառող: գործանալ:

Քալ, քոյ: Գ. որորած զերևան՝ թել, բարակ պարան:

Քարք, քրմի, աջ (նաև քրմանք, մանց). Գ. նեթանասական կրանները քաշանա:

Քար, քրոյ, սց. Գ. փռա գալտառ՝ ծծնելու կամար:

Քար, քրոյ, սց. Գ. սքր, նաալ:

Քանել, եցի. նր. 1. քանել, 2. քուսթյան անել, խաճանկության անել:

Քարխն կամ քարտիկ. Գ. 1. քուսթյան անել՝ գազանի շարխոտությանը ստեղծության սերմանելը: 2. գազանի շարխոտության: քամբասանք:

Քասնեն, եցի. չր. քասնիմ, եցայ. չր. 1. գարևաբնուց ա. զգամբոց փաշտողի, փուշ-փուշ լինել, սասկոյ, 2. իր կիսին մանք ալեմեք խաղալ (նեմանությանը):

Քրբում, քրքմոյ կամ քրքի. Գ. սնուշանա մարդի՝ քրսի կողք մտնուշակագույն, մեք երեք բարակ զեղուցայն թել, գաճրան:

Քրանք, նայ: քրանք ման. Գ. 1. փնչ: 2. նեմության: նայ: 2. ինքնաշալտության, պարծենալտության: Քոյ. ի. ից. Գ. սքր ալ, նախալ:

Սգնախնդրաբխ. Գ. սգնության: Սգասուր. սիրի. աջ. ա. սգուտ սիրոց: Սցենի, նույ, նեայ. ա. 1. սչխարից 618

սասցմոց, սչխարենի, 2. Գ. սչխարի մարկի: Սզի. Գ. սչխար:

Սզիկ, սզիկ կամ սզիան. Գ. սչխարի մարկն մուշուշ:

Սզիր, սզիաց. Գ. սչխարենք ա. ցասանք: սչխարենք նա:

Սր. ի. ից. Գ. 1. զեւերելք, սփանելք: 2. սփանել, իշխան: 3. երկել, զեւերել: — Աս օր դազարմ սրեր. մի սեզ մաս՝ զեւերելու կամար:

— Սր առնել. սփան տալ:

Սրայ, ի. աջ. Գ. 1. սփանելու սեզ, սփան: 2. ծածկող՝ սնուշողու կամար: 3. վերաբնու գրան: Ամիս, օժիտ ից կամ աջ. Գ. 1. սփան: 2. քնաճա, պարզի:

Սնանեն, օժի, օժ, օժնել, եցի, կս՝ նր. 1. օժել, յուզ բան: 2. զեզ բան ջրված տեղին: 3. ցոժել, միտազի բարակ շերտով պատել:

Սնեն կամ օցունել, եցի. նր. 3. մի-մյանքից բամանել, Կնասցել, 3. Կնասարքից զեզի: գուր քաշել, քաշքշել: 2. չր. անկանն կերպով ալ ա. սչի կողք մարի: անանն չնուլ (մեքի մասին):

Սնան ի. սա ից. Գ. 1. սգնության, օժանգալության, նպաստ: 2. նաքր: 3. կրան: 3. ներան, թույլալության, 4. քարիք, կրահորք: 5. նաշտության, 6. իշխանության: Այլ՝ սնան:

— Աննաճ օժան. 1. գործք շունի (չաստարանով): 2. ներան ստանալ: 3. թույլալության ստանալ:

Սշարակ, ի. աջ. Գ. գործարան պատգանքի էլուրից պատարասած բազր և զովարչի բնակիք:

Սչ ստակ գրարարով բառեր չը-կան:

Սշնեն. Գ. սնառի պես փրփուր սփոք խոտ, սքր գործածված էր սրպի նա:

Ստայ, ի. աջ. ա. 1. ստար: 2. անճան: Գ. սի. նեա:

Սրան, ի. աջ. Գ. նաքարայնքի զեզ պատարասած կուշկու կամար:

Սրկ, սրկի, սրկնք, սրկնաց. Գ. 1. կարգ, կանակ, կրան, նախալ: սչանքության: իրախնք: կարգության: 2. սրկնալքեր: 3. սրկնք, սպիրության: 4. գալտա, նախալ: 5. քաշխալ: 6. կանանց անասանի նաալ:

— Սրինք, քառ սրկնաց, քառ սրկի. սրկնալք: կարգով կանանոց:

— Սրկ և մր. զայն է. սպիրության և սրան է. կարի է. սրկն է. սրկն է:

Սրկնակ, ի. աջ. Գ. 1. սրկնակ, 2. ցալափար, 3. սառի, սչարանական նեմանության, 4. եղանակ, կերպ, քուշտան: 5. քրքի կամ թղթի սրկնակի մ. ընալքի:

— Չայ սրկնակ այս սրկնակով, սչալու ալ նեալ: Չարկնակ գայն, նայն ն:

— Չարկ սրկնակ զնայ սրկնակ նայն սրկնակով, նայնալ: մեկնեպո:

— Սրկնի լին. 1. սրպի թի, սրոջ ջրակով: 2. սրպի սրկնակ, սրկնակ կամար:

Սրնաճ, ի. աջ. Գ. մասալառ մաս: մանգամ սր:

Սրնասալան. ա. 1. մանակեր: 2. մանարի: մանակի:

Սրնասարակ. Գ. նապո:

Չրանք կանգն ևն գուտ մեխն Կարեկենի շրջանից: 619

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱՆԱԿԻ

Ա.	սեփական
Աղար.	Ազաթանգիյայ Պատմութիւն Հայոց, աշխատութեամբ Գ. Տեր-Միքայէլեան և Ստ. Կանայեանց, Տիֆլիս, 1909 թ.
Յուզ.	Փաստաւոր Քիչակցապաշտ Պատմութիւն Հայոց, Քիֆլիս, 1912 թ.
Գ.	գրական:
Գ.	գիտական:
Կղզիկ.	Սեփական վարդապետի Վարդապետ Եղծ ազգագրաց, Քիֆլիս, 1914 թ.
Սոց.	Եզրակազմաբար բայ:
Սոցիալ.	Սոցիալի Պատմութիւն Վարդապետաց ըստ Աննապետաց օրինակի, Ի յայտ բնօրինակի և Տովմանիսեանց, Մոսկովա, 1897 թ.: Այլև՝ Եղիշէի Վասն Վարդապետաց և Հայոց պատմաբանի, Ի յայտ սեփական թարգմանութեամբ ձեռագրաց աշխատութեամբ Բ. Տեր-Միքայէլեան, Երևան, 1857 թ.
Ք.	Քվազան:
Խոր.	Մովսիսի Կորնիւսայի Պատմութիւն Հայոց, աշխատութեամբ Ս. Արեւիկեան և Ս. Տարաթիմեան, Տիֆլիս, 1912 թ.
Կար.	Կարիսի, Կարք Մարտոշի, թնայրիցի, ձեռագրական այլ ընթերցմաներով, Քարպետախոյանի, տարարարակով և ձեռնօրագրութեանը Ի ձեռն արքայի, Գահ. Մաճուկի Արեւշատի, Երևան, 1911 թ.
Հր.	Հասարակ բայ:
Զ.	Ձեռնարկութեան:
Մ.	Մանրագրաց:
Մր.	Միայն թնայ:
Մով. Մամ.	Մովսիսեան Մամիկոնիների Եղիշէպետար Պատմութիւն Տարեան, Վենետիկ, 1832 թ.
Նր.	Ներդրածական սեփական բայ:
Նի.	Նախընթաց:
Նից.	Նախապատմութեան:
Շ.	Շաղկապ:
Շր.	Շիրակ սեփական բայ:
Պր.	Պատմաուսուցիչ բայ:
Փարզ.	Պարզապէս Փարպեցու Պատմութիւն Հայոց և Փարպէ առ Վառձեմ Մամիկոնեան, աշխատութեամբ Գ. Տեր-Միքայէլեան և Ստ. Մարտիկեան, Տիֆլիս, 1904 թ.

Կարգադրի Եղիշէպետար Կորնիւսայի և Գրգորի	3
Կարգադրի ընդհանուր պատմական Հեղինակութեամբ	6
Շեշտ և շեշտից կազմած Հեղինակութեամբ	70

ՔԻՐԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ձեռնարկութեան	17
Հայկական	17
Հայկական	17
Մասնակազմութեամբ կարգադրի Հայկական մեծ	18
Գարգ և խառն Հայկական	21
Հայկականի կազմութեամբ	22
Գարգ Հայկականներ	27
Ա զարգ Հայկական	27
Բ զարգ Հայկական	37
Գ զարգ Հայկական	35
Դ զարգ Հայկական	42
Ա զարգ Հայկական	46
Խառն Հայկականներ	46
Զ—Ա խառն Հայկական	50
Դ—Ա խառն Հայկական	50
Անհական կամ արարողի Հայկական մասին	55
Նախնական բանակի Հայկական	63
Անհական անուններ և նրանց կազմութեամբ	65
Անհական անունների Հայկական գոյական անունների ձև	66
Քիչակցուց գոյական և անհական անուններ	66
Քի լրանի այլ զեռնագրութեանը գոյական և անհական անունների Հայկական Լարիս	70
Քվազան անուններ և նրանց կազմութեամբ	73
Քանակական Քվազանները և նրանց Հայկական	73
Քանակական Քվազանները և նրանց Հայկական	79
Անհականական Քվազանները և նրանց Հայկական	80
Քվազան անունների Հայկական գոյական անունների ձև	81
Կորնիւսեաններ և նրանց կազմութեամբ	84
Անհականական գիտականները և նրանց Հայկական	84
Փարպեցու գիտականները և նրանց Հայկական	87
Փարպեցու գիտականները և նրանց Հայկական	86
Փարպեցու գիտականները Հայկական գոյական անունների ձև	90
Փարպեցու գիտականները և նրանց Հայկական	94
Փարպեցու գիտականների Հայկական գոյական անունների ձև	96
Քարպետական գիտական	97
Քարպետական գիտականները և նրանց Հայկական	98

1 Այստեղ աղված չեն մեր բանաստեղծական գրականութեան մեջ ընդգնդված սովորական համառոտագրութեանները:

Անորոշ գերանունները և երանց հոլովումը	93
Անորոշ գերանունների հոլովումը գրական անունների հետ	102
Յրոշյալ գերանունները և երանց հոլովումը	103
Խաւարում	105
Խաւարիչ և խաւարում (չժողովում)	108
Չարը և անանչափոր բայեր	110
Փոխանցումներ խաւարումների մէջ	114
Ներգործան և հրաշորան խաւարում	116
Չանակ	118
Փամանակ	118
Քայահիմքեր	119
Ներհայի հիմքը և երանց կազմող աները	120
✓ Ներհայ	120
✓ Անցյալ անկառար	125
✓ Առաջին արտոնի	125
✓ Արդիական հրամայական	128
✚ Անորոշ գերբայ	143
Ապանի գերբայ	142
✓ Անցյալ կատարյալի հիմքը և երանց կազմող աները	143
✓ Քաշիքի անցյալ կատարյալի հիմքն որտ ասանին խաւարումների	144
Ներգործան և հրաշորան իմարումները անցյալ կատարյալի հիմքից կազմող գիմափոր աներում	145
✓ Անցյալ կատարյալ	150
✓ Նրկորոց արտոնի	151
Յրկանկերն որտ ասանին խաւարումների	157
✓ Քան հրամայական (հրամայական եղանակի ներհայ)	165
✓ Հորգործան հրամայական (հրամայական եղանակի արտոնի)	171
✚ Անցյալ գերբայ	172
Անկախական (ներհայ) գերբայը	174
Չարը ժամանակների ընդհանուր պատկերը որտ ասանին խաւարումների	178
Անցյալ կատարյալի հիմքում ի Քուլը բազմաչիչ սեւեռող բայերի խաւարումն օրինակներ	190
✓ Պատճառական բայերը և երանց խաւարումը	192
✓ Անկանոն կամ դարձուցի խաւարում սեւեռող բայեր	209
✓ Պակասափոր բայեր	224
✓ Բազմաբայ ժամանակներ	227
✓ Միաչիմքի բայեր	243
Խալիքի և Եսիաղարարում	245
Խալիքներ	245
Յո	247
Յ	251
Յն	263
Ըս	272

Ճ	
Ճ	
Նախադարձայիններ	
Մնասկան խեղրով նախադրութայիններ	
Հայրական խեղրով նախադրութայիններ	
Քայանական խեղրով նախադրութայիններ	
Գործիական խեղրով նախադրութայիններ	
Մակրայ	
Մակրայների զտազտումն ըստ իմաստի	
Գրապութայինների մակրայների զտազտման մասին	
Մակրայների կազմութունը	
Արժատական մակրայներ	
Մակրայներն անանցներով կազմված մակրայներ	
Հանազան հոլովանկերից կազմված մակրայներ	
Կրկնափոր մակրայներ	
Նախադրով մակրայներ	
Նախադրութայիններով կազմված մակրայներ	
Ներարարական եղանակով կազմված մակրայներ	
Նդանակազմող բայեր	
Նաղկապ	
Չայնակարարում	

ԳՐԱՐԱՆԻ ԾԱՂԱՍՔԱԸ

Ա. Հատվածներ հայ ժողովրդական հին բանահյուսութայինից	
Բ. Կրկին (5-րդ դար)	
Վարք Մաշտոցի (հատվածներ)	
Գ. Փաստոս Սյուրանի (5-րդ դար)	
Գառնութիւն Հայոց (հատվածներ)	
Կ. Աղիկի Խորացի (5-րդ դար)	
Եզմ ապանչոց (հատվածներ)	
Ե. Աղարանգեղոս (5-րդ դար)	
Գառնութիւն Հայոց (հատվածներ)	
Զ. Մովսէս Խունկեացի (5-րդ դար)	
Գառնութիւն Հայոց (հատվածներ)	
Է. Աղիլէ (5-րդ դար)	
Վան Արքայանայ և Հայոց պատերազմին (հատվածներ)	
Ը. Ղազար Փարսեղի (5-րդ դար)	
Գառնութիւն Հայոց (հատված)	
Թ. Արևես (7-րդ դար)	
Պատմութիւն (հատվածներ)	
ժ. Յովն. Մամիկոնեան (7-րդ դար)	
Փառնութիւն Տարսեղ (հատված)	
ՓԱ. Աննգ (8-րդ դար)	

Համաթիւն (Համագած)	400
ՔՔ. Քովմա Արծրունի (9-10-րդ դար)	
Համաթիւն տանն Արծրունեաց (Համագած)	417
ՅԳ. Գրիգոր Զարկեացի (10-րդ դար)	
Հատեան պրիւրբութեան (Համագած)	420
ՔԴ. Արիստակէս Լասախիւրացի (11-րդ դար)	
Համաթիւն (Համագած)	422

ՔԱՅԱՏՐԱՌՔՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԱՆԵՌԱԳՐԱՌՔՅՈՒՆՆԵՐ

Յնական մի Լանի տասնհինգամսակաբայութեանի մասին	429
I. Եւաչանիչ և Համանիչ բուսերի աշխարհաբայուն	429
II. Պեղաբառայուն	432
III. Ղերացական բաներացականի ժողովուն	433
Գանաբարբայութեան	435
Ձ. Համագածեր Հայ ժողովրդական ՚ի թանահայտաբայութեանից	435
Ձ. Կարին	439
Տ. Փառաստ Բիզանց	441
Յ. Ազնիկ Կոչրացի	457
Յ. Ազաբանեզըս	462
Ձ. Մովսէս Կարենացի	466
Է. Ազնիկ	475
Ք. Զաքար Փարսկերի	480
Ք. Անրևան	481
Ք. Յովհ. Մամիկանեան	487
ՅԱ. Ղանց	490
ՔԲ. Քովմա Արծրունի	492
ՔԳ. Գրիգոր Զարկեացի	492
ՔԴ. Արիստակէս Լասախիւրացի	493
Ք Ա Բ Ի Բ Ա Ն	495
Համաստագրութեաննէր բանայի	520
Թովանգակաբայուն	621

Իմբրայիթ՝ Ղեկի Լայրապետայուն Տէր. Իմբրայիթ՝ Մ. Զառիկայուն
 Ղերաստացոյ որբայրիչներ՝ Լ. Արքայուն. Մ. Մանուկայուն

ՎՅ. 07228

Գրողեր 1413

Տիրութ 3000

Հանձնագած է արասպարութեան 3/VIII 1627 թ.:

Ստորագրագած է տպագրութեան 30/X 1658 թ.:

Քաղաք 40 x 62¹/₂ Տպագր. 39 մամուլ: Հրատ. 35, 2 մամ.:

Պէրս. 7 ո. 05 կ., կազմը՝ 1 ո. 50 կ.:

ՄԱԻ Կալուսարայի Տիներարութեան Հրատարակչութեաննէրի և Փոլիգրաֆ
 արդյունաբերչութեան Ինստիտութիւնի մարչութեան Ձ 1 տպարան,
 Երևան, Ալեքեբրդյան փող. № 65

